

Henry Fynes Clinton.

SANCTI AMBROSII

OPERA OMNIA.

EX TYPIS L. GAUTHIER, VESONTIONE.

SANCTI

AMBROSII,

MEDIOLANENSIS EPISCOPI,

OPERA OMNIA,

JUXTA EDITIONEM MONACHORUM S. BENEDICTI.

TOMUS SECUNDUS.

PARISIIS,

APUD GAUTHIER FRATREM ET SOC., BIBLIOPOLAS,

In viâ Haute-Feuille, n° 22.

ET VESONTIONE APUD EOSDEM.

1836.

SANCTI
AMBROSII EPISCOPI
MEDIOLANENSIS
IN SCRIPTURAM SACRAM
EXPOSITIONES.

APOLOGIA PROPHETÆ DAVID
AD THEODOSIUM AUGUSTUM *.

CAPUT I.

Quare apologiam David scribere aggrediatur Ambrosius. Historia facti præmittitur. Deinde judicandus non esse ostenditur, quem Deus justificaverit: contra vero etiam laudandus, quod in tanta potestate non plura peccaverit.

1. Apologiam prophetæ David præsenti arripuimus stylo scribere, non quod ille indigeat hoc munere, qui tantis meritis enituit, virtutibusque effloruit; sed quia plerique gestorum ejus lecta serie, non introspicientes vim Scripturarum, vel occulta mysteriorum, mirantur quomodo tantus propheta adulterii primo, deinde homicidii contagia non declinaverit.

2. Ideo nobis studio fuit ipsam recensere historiam, quæ patuisse peccato videtur. Namque in secundo Regnorum legimus libro, quoniam deambulans David in domo sua regia, prospexerit lavantem se mulierem (nomenque illi Bethsabee) formæ egregiæ et gratia et vultu decoram, præstantique admodum facie, quibus illecebris delinitum potiendi ejus sumsisse affectum. Erat autem mulier viro nupta, Uriæ nomen marito, cui mandatis regiis composita est scena necis. Nam etsi nihil ad impedimentum cupiditatis, plurimum tamen ad verecundiam adulterii obstare vita ejus æstimabatur.

3. Itaque ut a planioribus exordiamur, quem Deus justificavit, ne tu dijudices. *Pro minimo mihi est*, inquit Paulus, *ut a vobis dijudicer, aut ab humano die: sed neque me ipsum dijudico.* Et adhuc erat in corpore situs, adhuc tentationi obnoxius: sed ideo se non dijudicabat, quia spiritalis a nemine dijudicatur, nisi a solo Deo. Denique subdidit: *Qui dijudicat me Dominus est. Itaque nolite ante tempus quid judicare.* Sed David jam tempus implevit, et gratiam meruit, et justificatus a Christo est; quando qui-

*Commentationem hanc scripsit Ambrosius anno circiter 384, et conciones, quibus componitur, more suo in ecclesia post recitatum Evangelium pronuntiavit. Cujus operis hæc causa fuit et occasio. Cum nonnulli, Davidis historiam perlegendo, tantum prophetam in geminum scelus incidisse cognovissent, offensionem haud mediocrem passi fuerant. Itaque, vulgato hujus rei rumusculo, sanctus Ambrosius huic malo putavit occurrendum, et sacrum suggestum conscendens, defensionem ejusdem prophetæ ac regis aggressus est. Hanc autem peregit brevi quidem, at eleganti quinquagesimi psalmi enarratione, in qua mysticas expositiones, observationes adhortationesque morales, ad institutionem populi, miscet et spargit.

Quod si forte suspicetur aliquis ab imperito quodam vel audaculo inscriptos fuisse hos sermones ad Theodosium magnum, qui, tempore quo habiti sunt, Mediolani esse non potuit, respondebimus nihil obstare, quominus sanctus præsul Theodosio a se aliquem e libris suis petenti, hunc ipsum tribuerit, imprimisque post Thessalonicensium stragem, paucis mutatis et recognitis, uti facile videre est, mittendum putaverit.

dem David se dici filium ipse Dominus gratulabatur, et qui eum ita confitebantur, illuminabantur. Cur hominem Dei a præmio in judicium vocas? Judicavit jam de eo Dominus, de quo dixit ad Salomonem : *Si ambulaveris in conspectu meo, sicut ambulavit David pater tuus in sanctitate cordis et justitia, ad hoc ut faceret secundum omnia quæ mandavi ei.* Hic ergo judicio dignus an præmio est, qui fecit secundum omnia mandata cœlestia, ambulans in sanctitate et justitia cordis? Ubi aliorum vitia et peccata delitescunt, ibi David virtutis et gloriæ suæ divinum accepit testimonium. Et de ejus peccato disputamus otiosi, pro cujus merito et gratia aliorum peccata revelata sunt. Nam cum offendisset Salomon, quod non custodisset mandata Domini, et regnum ejus disposuisset Deus scindere in plurimas partes, ait ad eum : *Verumtamen in diebus tuis non faciam hoc propter David patrem tuum. De manu filii tui accipiam illud. Verumtamen non totum regnum accipiam, sceptrum unum dabo ei propter David servum meum.* Justificante igitur Domino, quis est qui tantum dijudicet virum? *Quod Deus*, inquit, *mundavit, tu commune ne dixeris.*

4. Salvo tamen judicio cœlesti, quo etiam ipse tantum honorifices prophetam, in ejus actus moresque ingredere. Non miraris hominem, et Angelis adæquandum judicas, plurimum vitæ suæ, immo a pueritia in divitiis, honoribus, imperiis demorantem, in multis tentationibus positum, semel tantum locum errori dedisse, et ei errori quo etiam Angeli cœlorum *, ut Scriptura commemorat, de sua virtute et gratia dejecti sunt. Sane et alter legitur error ipsius, quod numerari fecerit populum.

CAPUT II.

Laudatur David ab humilitate confessionis; ac tres causæ, cur sanctis peccatum obrepere utile sit, idque Deus permittat, adferuntur.

5. Unusquisque nostrum per singulas horas quam multa delinquit, et tamen unusquisque de plebe peccatum suum confitendum non putat. Ille rex tantus ac potens ne exiguo quidem momento manere penes se delicti passus est conscientiam : sed præmatura confessione atque immenso dolore, reddidit peccatum suum Domino. Quem mihi nunc facile reperias honoratum ac divitem, qui si arguatur alicujus culpæ reus, non moleste ferat? At ille regio clarus imperio, tot divinis probatus oraculis, cum a privato homine corriperetur, quod graviter deliquisset, non indignatus infremuit, sed confessus ingemuit culpæ dolore. Denique Dominum dolor intimi movit affectus, ut Nathan diceret : Quoniam pœnituit te, et Dominus transtulit peccatum tuum. Maturitas itaque veniæ, profundam regis fuisse pœnitentiam declaravit, quæ tanti erroris offensam traduxerit.

6. Alii homines cum a sacerdotibus corripiuntur, peccatum suum ingravant, dum negare cupiunt aut defendere; ibique eorum lapsus est major, ubi speratur correctio. Sancti autem Domini qui consummare pium certamen gestiunt, et currere cursum salutis, sicubi forte ut homines corruerint naturæ magis fragilitate quam peccandi libidine, acriores ad currendum resurgunt, pudoris stimulo majora reparantes certamina; ut non solum nullum adtulisse æstimetur lapsus impedimentum, sed etiam velocitatis incentiva cumulasse. Ergo si currentium non solvitur cursus, cum forte aliqui ceciderint, non luctantium contentio, sed inoffensa manent certamina; quin etiam plerique post unum aut alterum lapsum, gratia majore vicerunt : quanto magis agonem pietatis ingressi non debent unius prolapsionis offensione censeri, cum beatus sit qui se potuerit reparare post lapsum; quoniam post mortem quoque resurgere munus beatorum est.

7. Alias quoque prodesse peccatum possumus comprehendere, et providentia Domini sanctis obrepsisse delicta. Propositi enim ad imitandum nobis sunt; et ideo curatum est ut et ipsi aliquando laberentur. Nam si inoffensum a vitiis inter tot lubrica hujus sæculi

* De Angelorum lapsu dictum reperies, tom. 1, pag. 158.

curriculum peregissent, dedissent nobis occasionem infirmioribus æstimandi cujusdam superioris eos naturæ ac divinæ fuisse, ut delictum recipere, et culpæ consortium habere non possent. Quæ opinio utique, ut exsortes nos illius substantiæ, ab impossibili imitatione revocaret. Præterit igitur paulisper illos Dei gratia, ut nobis ad imitationem vita eorum fieret disciplina; et sicut innocentiæ, ita et pœnitentiæ magisterium de eorum actibus sumeremus. Ergo dum lapsus eorum lego, consortes etiam illos infirmitatis agnosco : dum credo consortes, imitandos esse præsumo.

8. Admonet etiam apostolus Paulus prospexisse Dominum Deum nostrum, ne vel revelationum sublimitate, vel secundo operum continuante processu, humanus etiam in sanctis extolleretur affectus, nec sibi deputarent, virtutique adtribuerent suæ, quod divina sibi operatione foret collatum. Ergo ne in tantum præjudicium ruerent, atque in perfidiæ foveam deciderent, passus est Dominus illis subintrare culpam; ut et ipsi adverterent divinis se auxiliis indigere, ducemque salutis suæ quærendum esse cognoscerent. Denique Paulus infirmitatem sibi profuisse testatur, dicente Domino roganti sibi, ut a se stimulus carnis suæ discederet : *Sufficit tibi gratia mea : nam virtus in infirmitate consummatur.* Meritoque gloriatur in infirmitatibus ; sciebat enim virtutis abundantia plurimos etiam sanctos sine remedio corruisse. Quanto igitur commodius uni aut duabus reprehensionibus locum dedisse, quam traxisse in perpetuum divinitatis offensam?

CAPUT III.

Davidem eo tentationi expositum fuisse, quod athletas suos variis certaminibus exerceri, et nobis exemplo esse Deus velit : præterea ejusdem adulterium in figuram factum, adductis variis allegoriis, declaratur.

9. Quid etiam illa adjiciam quæ ex ipso usu mundi conjicere possumus, quia plerosque cum probaverimus in aliquo officio, eosdem quasi industrios atque impigros in alio munere volumus experiri? Quam multi athletæ cum isto certandi genere prævaluerint, ad aliud genus vocantur certaminis? Quid si et te dominus Deus tuus cum aliquod specimen virtutis dederis tuæ, in alio virtutum genere vult probare? Job sanctum currentem inoffense, tentari tamen filiorum interitu, et corporis totius ulceribus passus est; ut in hoc quoque ejus virtutem probaret, si nec injuriis, nec acerbitatibus coactus devotionem sui minueret affectus. Num liquet quod etiam sanctum David fide nobilem, præstantissimum mansuetudine, manu fortem probare voluerit, quemadmodum vitium tegeret, lapsum emendaret; ut nos doceret quemadmodum admissum possimus operire peccatum?

10. Nisi forte vilis causa alicui videtur, ut propter nostram correctionem tantus erraret propheta, cum propter omnium redemtionem infirmitates nostras Christus susceperit, qui peccatum pro nobis factus est, cum peccatum non cognoverit. Et indignum æstimatur, nec verisimile creditur, quod David propter posteritatis profectum in unius lapsus opprobrium inciderit; cum ipse Dominus sit pro nobis factus opprobrium, sicut ipse ait : *Ego autem sum vermis, et non homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis.* Et alibi : *Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.* Ergo futuræ dispensationis mysterium in suis ante præmisit. Et servuli quidem conditionis suæ peccata portarunt, ideo non potuerunt etiam et ipsi exsortes esse peccati : Dominus autem onus suscepit alienum, ideo solus fuit sine consortio delictorum.

11. Ad summam, Apostolo quoque docente, cognovimus in figura gesta esse complura, quæ temporibus gesta superioribus sunt. Nam cum dixisset in deserto patres a serpentibus vulneratos non aliter potuisse sanari, nisi Moyses serpentem suspendisset æreum, quo viso, lethales illi morsus infusionesque veneni noxiæ curabantur, subjecit : *Hæc autem in figura facta sunt illis* ad nostram correctionem. In figura æreus serpens tamquam confixus cruci; quia verus crucifigendus generi annuntiaba-

tur humano, qui serpentis diaboli venena vacuaret, in figura maledictus, in veritate autem qui totius mundi maledicta deleret. Alibi quoque, id est, ad Galatas ait : *Quia duos filios habuit Abraham, unum de ancilla, et unum de libera.* Et subdidit : *Sed is quidem qui de ancilla, secundum carnem natus est : qui autem de libera, per repromissionem; quæ sunt per allegoriam dicta.* Quid sit per allegoriam, in sequentibus exposuit evidenter, dicens duas illas generationes, unam de ancilla, alteram de libera, duo esse Testamenta : unum quidem a monte Sina in servitutem generans, in quo monte Legem Moyses accepit a Domino: alterum autem ab Hierusalem quæ est libera, quæ in Isaac filios, hoc est, in libertate gratiæ, non litteræ servitute generavit. Servis enim pœna decernitur, liberis confertur gratia. Nonne in typo geminæ plebis Jacob duas accepit uxores, ex quibus diversam sobolem procreavit? Cur patriarcha Judas propriæ nurus post filii sui mortem legitur expetisse concubitum, quo geminorum partus est editus; nisi ut figura utroque Jesu domini præcederet Testamento : quorum alterum in typo futuræ mortis ejus est conditum, alterum in Evangelii veritate, duos populos esse generandos, quorum posterior in crucis signo sepem omnem ac munitionem populi superioris incideret? Hic est populus manu prior, ortu posterior. Vel quia ipse dominus Jesus natus ex tribu Juda opera sua ante præmisit, quam nobis ex Virgine nasceretur.

12. Quid de Joseph loquar, qui a fratribus appetitus, exutus patrio vestimento, in lacum missus, in servitutem venditus evidens dominicæ Incarnationis expressit indicium; eo quod ille dilectus Patri cum esset in Dei forma, non rapinam arbitraretur esse se æqualem Deo, sed ipse se exinaniret; ut formam servi accipiens veniret, et se usque ad mortem crucis humiliaret : cujus pretio et emtus et venditus a suis fratribus genus redemit humanum. In cujus typo David minor electus ex fratribus, unctus in regnum, solus belli gravis periculo, singulari certamine universum populum liberavit, triumphavit in decem millibus; ita ut puellæ cum tympanis psallerent : *Saul triumphavit in millibus, David in decem millibus.* Quæ figura in illis juvenculis, nisi animarum quæ triumphalem psalmum concinunt Christo? Genuit ex se filios, unum incestum, alium parricidam ; eo quod incestus et parricidalis populus adfixam patibulo crucis carnem proprii violaturus esset auctoris. Denique in tertio psalmo Abessalon titulus præmittitur, et passio Domini prophetatur.

13. Quid de Salomone sancto loquar, cujus posteriora cum gravi errore non careant, vulgus tamen Judaicum ipsum existimat venisse pro Christo. Et quam multos gravis erroris offensa revocavit! Major itaque culpa plus profuit, ne supra hominem crederetur, qui vitio caruisset humano. Fuit igitur in eo invidiosa sapientia, et culpa suasoria, quæ hominem comprobaret.

14. Quid igitur obstat quominus etiam Bethsabee sancto David in figura sociata fuisse credatur; ut significaretur congregatio nationum, quæ non erat Christo legitimo quodam fidei copulata connubio, quod transversariis quibusdam foret vestibulis in ejus gratiam præter Legis ingressura præscriptum, in qua nuda mentis sinceritas, et aperta simplicitas lavacri justificante mysterio, veri David et regis æterni mentem traduceret, lacesseret caritatem? Merito venit occultus, et qui falleret principem mundi, tamquam Uriam illum qui interpretatione dicitur lumen meum * transfigurantem se in Angelum lucis. Venit, inquam, in hunc mundum, et venit occultus, tamquam adulter intravit, ut jus legitimum vindicaret.

* Cum vocem *lumen meum* hebraice interpretentur *Uri*, *Urias* autem vulgo significet *lumen Domini*, quidam codex vetustissimus hic et ubique habet Uri. Sed nobis videtur Sanctus asservasse, ut terminationes latinas, *as*, *æ*, *am*, etc.; et ideo quoque cum mss. Uriam etc., servavimus.

CAPUT IV.

Davidis pœnitentia paulo fusius commendata, neminem a lapsu immunem inveniri sanctissimorum virorum inductione palam facit.

15. DISTINXIMUS* allegationes** validas, ut arbitramur, et in figura fuisse textum hujus historiæ comprobavimus: nunc superiora repetamus, et tamquam exutum spiritalibus indumentis introspiciamus errorem. Peccavit David, quod solent reges : sed pœnitentiam gessit, flevit, ingemuit, quod non solent reges. Confessus est culpam, obsecravit indulgentiam, humi stratus deploravit ærumnam, jejunavit, oravit, confessionis suæ testimonium in perpetua sæcula vulgato dolore transmisit. Quod erubescunt facere privati, rex non erubuit confiteri. Qui tenentur legibus, audent suum negare peccatum, dedignantur rogare indulgentiam, quam petebat qui nullis legibus tenebatur humanis. Quod peccavit, conditionis est: quod supplicavit, correctionis. Lapsus communis, sed specialis confessio. Culpam itaque incidisse, naturæ est: diluisse, virtutis. *Quis gloriatur*, inquit, *castum se habere cor?* Nec unius diei infans mundus esse Scripturæ testimonio declaratur.

16. Da mihi aliquem sine prolapsione delicti. Validissimus omnium Samson legitur, qui leonem etiam suis manibus strangulavit: sed utinam amorem suum suffocare potuisset. Messes incendit allophylorum, et ipse mulieris unius arsit igniculo. Jephte victor ab hoste remeavit : sed vexilla referens triumphalia, suo victus est sacramento, ut pietatem occurrentis filiæ parricidio remunerandam putaret. Primum omnium quid opus fuit tam facile jurare, et incerta vovere pro certis, quorum nesciret eventum? Deinde ad quid sacramenta tristia domino Deo reddit; ut cruentis solvat sua vota funeribus?

17. Nec de sacerdotibus silendum arbitror, ne nostra videar dissimulare delicta. Aaron ipse summus sacerdos (quo duce pariter ac Moyse, Rubrum pedes mare transivit populus Hebræorum) rogatus a plebe ut deos sibi faceret quos adorarent, aurum poposcit, in ignem misit, et caput vituli figuratum est, cui sunt oblata sacrificia. Quo indicio claruit auri cupiditatem materiam esse perfidiæ, et avaritiæ studio sacrilegia solere generari. Iterum tantus sacerdos locum incidit offensionis cum sorore sua Maria. Nam dum fratri uterque obtrectat quod alienigenam accepisset uxorem, illico Maria contagio maculosæ carnis effloruit.

18. Quo loci evidentis fuit figura mysterii, quod sacerdotalis ille populus patrum fraterno populo posterioribus temporibus derogaret, Æthiopissæ illius nesciens sacramentum. Nam si cognovisset, non reprehendisset, quod cum veteri mysterio conveniret. Itaque cum Judæus eum qui ex Gentibus credidit, dicit esse communem*, et vult a Lege secernere, lepram habet, quam non poterit evadere, nisi spiritalis ei legis agnitio ad veniam fuerit suffragata.

19. Ergo et David qui sciret hominem se esse, natum lapsui, veniam postulavit: Domini autem non desperavit misericordiam.

CAPUT V.

Parabola quam Davidi proposuit Nathan, exponitur; et Christo, susceptæque ab eo carni humanæ accommodatur.

20. NEC parabola videtur a mysterio discrepare. Quis enim dives, nisi Dominus noster Jesus, qui de se ait, ut hodie lectum est, quod *homo quidam cum dives esset, abiit in regionem longinquam accipere regnum et reverti.* Et vere dives erat majestatis suæ opibus, et divinitatis propriæ plenitudine, cui Angeli et Archangeli, Virtutes et Potestates et Principatus, Throni et Dominationes, Cherubim et Seraphim indefesso obsequio serviebant. Sed tamen cum dives esset, reliquit nonaginta novem

---

* *Distinximus.* Id est, non confuse, sed ordine retulimus.

** *Allegationes.* Sine dubio intelligit allegoricas superioris capitis historias.

* *Communem* hoc loco interpretare impurum et pollutum, ut ea vox sumitur Actuum cap. 10, v. 14 et alibi.

in montibus oves, et unam ovem quæ lassa remanserat, requisivit. Hanc princeps istius mundi, contemplatione illius divitis egenus et pauper, quasi filiam alimentis propriis nutriebat. Merito itaque defecerat, cui substantia erat cibus sæculi. Erraverat hæc ovis in Adam, insidiis sollicitata serpentis.

21. Et non mala ovis, quæ erat Verbi plena, utpote rationabilis hebdomadis filia *, et sancti munus auctoris; tamen non pretiosis aliquibus, sed vilibus pauperis diu opibus alebatur. Denique *de pane ejus*, inquit, *manducabat, et de calice ejus bibebat, et in sinu ejus dormiebat.* Non bona esca Æthiopum, noxius calix aureus Babylonis, qui gentes inebriat: non utilis somnus est dormientibus, malo vigilare. Denique turbati sunt omnes insipientes corde, obdormierunt somnum suum, et nihil invenerunt. Hospitii igitur gratia, quia susceperat hospitem, ut ei epulas exhiberet, illam pauperis ovem abstulit. De suis enim vel gregibus vel armentis si quod animal immolaret, nobis prodesse non poterat, quos nisi immolasset, non redemisset.

22. Infirmitates igitur nostræ fragilitatis in sua carne hospitali quodam suscepit affectu, cujus levandæ causa vel potius reficiendæ, carnem suam salutari illi obtulit passioni, ut et cibum nobis vitæ præberet æternæ. Et bene *agnam* dixit Scriptura, quia erat Virginis partus. Bene dignus morte pronuntiatur dives iste judicio prophetico; quia et Caiphas prophetavit dicens, *Expedit unum hominem mori pro populo.* Solus autem Dominus Jesus tali dignus electus est morte, qua tolleret peccatum mundi. Pulcre quoque addidit: *Agnam restituet;* quia carnem propriam resuscitavit, carnem illam virginalis integritatis reddidit. Nec illud otiosum quod ait: *In quadruplum restituet.* Quadruplatur enim resurrectio mortuorum, sicut docet Apostolus dicens: *Seminatur in corruptione, surgit in incorruptione: seminatur in ignobilitate, surgit in gloria: seminatur in infirmitate, surgit in virtute: seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale.* Restituet plane in quadruplum agnam etiam illo modo quo potest jam homo dicere: *Si cui aliquid abstuli, reddo quadruplum.* Convenienter etiam illud adjecit: *Quia non pepercit;* non enim pepercit sibi Christus, ut omnibus subveniret.

23. Ideoque dictum est a Domino Jesu Christo ad servum suum David, ut mysterium declararet: *Quoniam tu hoc fecisti in occulto, et ego faciam hoc verbum coram omni Israel, et in conspectu solis hujus.* Et primo quidem nesciens sacramentum, commotus est David indignatione, sed non erravit affectu. Postea vero ubi cognovit mysterium magnum, magnum enim sacramentum Christi et Ecclesiæ, videns remissionem futuram omnium peccatorum, prævidens fulgorem gratiæ per lavacrum regenerationis, et infusionem Spiritus sancti, ait securus veniæ: *Peccavi Domino;* ut et ipse in eorum veniret consortium, quibus culpæ remissio proveniret. Advertis quemadmodum peccatum proprium deploraverit? Quis igitur miretur ei esse dimissum?

CAPUT VI.

Bonos et malos hoc inter se differre, quod illos peccata sequantur, hos præcedant; et quibus operibus David peccatum suum texerit.

24. Nunc consideremus opera ejus quibus potuit tegere peccatum. Etenim quia non potest sine peccato esse humana fragilitas, cavendum ne plura peccata sint, quam opera virtutum. Quod magna vi sapientiæ suæ sanctus Paulus expressit dicens: *Quorumdam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad judicium, quosdam autem et subsequuntur,* hoc est non invenitur quisquam illiba-

* *Rationabilis hebdomadis*, id est spiritalis ac mysticæ, sive, ut sanctus Doctor frequenter loquitur, *intelligibilis hebdomadis*, veteris scilicet Testamenti. Nam per hebdomadam antiquum fœdus designari cum alibi significat, tum epist. ad Horont. ubi legas: *Hebdomas veteris Testamenti est: octava novi, etc.* Hic ergo totius loci sensus est: Natura humana etsi in Adamo lapsa fuerit, non tamen mala est, quippe quæ creata sit in veteri Testamento, sub quo et prædictiones promissionesque incarnandi Verbi accepit, unde etiam dicitur *Verbi plena.*

tus a culpa: habet quis bona merita, habet et vitia atque peccata. Omnia itaque nostra quasi in trutina ponderantur: si bonis igitur factis peccata præponderant, præcedunt ad judicium; vergunt enim peccata quasi in profundum, vergunt quæ manifesta sunt vel pondere atque acerbitate, vel multitudine. *Quosdam autem*, inquit, *et subsequuntur*, hoc est, eos qui se egerint sobrie, sed fragilitate conditionis dederint aliquando etiam errori locum, bona facta præcedunt, mala sequuntur. Hi honestiores, sed tamen homines lapsi levioribus vitiis et erratis. Ergo justos sequuntur peccata, non præeunt: injustos præcedunt. Præponderant peccata quæ vergunt: sequuntur autem si quæ recte facta sunt, quasi quodam præjudicio peccatorum præeuntium prægravata. Similiter et facta bona manifesta sunt. Lucent enim opere virtutum, et splendore meritorum: et quæ aliter se habent, abscondi non possunt. Ergo talia non teguntur, non obumbrat ea caritas quæ operit multitudinem peccatorum, non operit bonorum operum gratia, non abscondit virtutum multitudo, sed quasi nuda et intecta produntur. Non enim est in iis qui dicat: *Sub umbra alarum tuarum protege me*. Crux enim Domini omnes abolet atque abscondit errores.

25. Quis igitur magis operuit et texit quam sanctus David, qui et alibi ait: *Et in umbra alarum tuarum speravi, donec transeat iniquitas:* et sic dilexit Dominum, ut nimia caritate peccatum omne tegeret atque absconderet. Etenim si sanctus apostolus Petrus lapsum suum confessione caritatis abolevit, et ille interrogatus a Domino dicente ei tertio: *Simon Johannis amas me;* ut quem tertio negaverat, tertio fateretur, atque ita trino quodam dilectionis velamine lapsum trinæ negationis absconderet: si quia semel Petrus flevit, veniam reportavit; quanto magis David, qui lavabat per singulas noctes lectum suum, et lacrymis stratum suum rigabat: cui erant lacrymæ suæ panis die ac nocte: qui cinerem tamquam panem manducabat, et potum suum cum fletu miscebat? Etenim si ejus qui conversus ingemuerit, miseretur Jesus: si Petrum adspexit, et ille flevit: quanto magis qui diu flevit, a conspectu Domini non recessit? Negavit Petrus, et non flevit; quia non respexerat Jesus: negavit secundo, et non flevit; quia non respexerat Dominus: negavit tertio, respexit Jesus, et statim flevit, et flevit amarissime. Ideo David qui semper flebat, dicebat: *Oculi mei semper ad Dominum.* Qui semper videbatur a Christo, dicebat: *Per exitus aquarum descenderunt oculi mei.*

26. Sed jam etiam facta ejus consideremus. Quis non tantarum laude virtutum unius criminis obumbraret invidiam? Divino electus examine, statim probavit indignum se tanto non esse judicio. Processit in prælium, et trepidantibus cæteris, solus allophylum Goliam verborum jactantia, et immanis corporis mole terribilem concurrente simul fide ac virtute prostravit. Unius fortitudo facta est universorum victoria. Conferatur, si placet, privatum crimen, et triumphus omnium: mors unius, et tantorum quos liberavit a morte, vita populorum.

27. Veniamus ad alia. Insidias patiebatur a rege, vitam ejus quærebat extinguere: sed dispositione divina in ejus rex potestatem traditus, cum totus pateret ad vulnus, ferituris sociis David sanctus occurrit, et a corpore perituri vulnus lethale retorsit dicens: Nolite tangere christum Domini. Quin etiam inimici illius ultus est mortem, flebiliter satis deploravit interitum, et debitum sibi imperium diu distulit, quod sciebat Deo auctore deberi. Quo solo docuit omnes homines ad non præripiendum regnum, etiamsi debeatur; sed exspectandum ut suo tempore deferatur. Utinam hunc virum imitati essent posteri, non tantas bellorum pertulissemus acerbitates! Arguis quod unum occiderit, non consideras quod docuerit quemadmodum pax orbi Romano perpetua servaretur. Quam gravi adhuc luimus vastitate, quam publico quodam totius orbis funere appetiti necem regis*

* Videlicet Gratiani imperatoris.

exsolvimus? Heu dira supplicia! Inde adhuc nobis barbarus hostis insultat, dum parata adversum se in nos arma vertuntur. Sic vires ceciderunt publicæ, sic Romana virtus suis motibus fracta consenuit, dum publico rapitur parricidio, quod paternæ sollicitudinis religione suscipitur. Idque eo usque precavit, ut cum Adoniam filium regnum sibi usurpare comperisset, et serere conventus, non eum qui præripere gestiebat, sed eum qui exspectaret, eligeret.

28. Saltabat ante arcam Domini potentissimus regum, et cum a propria reprehenderetur uxore, quod denudatus esset ante faciem puellarum, respondit: *Coram Domino nudabor adhuc, et ero nugax ante oculos tuos; ut honorificetur*, inquit, *Dominus, qui me pro patre tuo adscivit in regnum*, docens contuitum regalis potentiæ non habendum, ubi religioni exhibetur obsequium. Honestum est enim pro religione facere, etsi id incongruum potestati sit.

29. Specta aliud memorabile. Parricida filius regnum patrium violenter invaserat, cedebat primo pater ejus furori, et locum prælii declinabat; ut vel sic impius a furore resipisceret. Bello quoque interesse noluit, rogavit ad prælium profecturos ut parcerent filio. Securus erat de victoria, qui rogabat ut parcerent: nec pietatis alienus, qui perire debere etiam impium filium non putabat. Flevit, et magno luctu deploravit exitum parricidæ dicens: *Filius meus Abessalon, quis dabit mihi mortem pro te, filius meus Abessalon?* Vindicandum putabat eum qui pro paternæ vindicta pietatis occiderat.

30. Quam vero injuriæ patiens et doloris! Cedebat, ut dixi, filii sui Abessalon furori, vallatus dextra lævaque validis bellatoribus. Maledicebat ei vir cui nomen Semei, cruentum appellans, et virum sanguinis, dignoque judicio Domini dejectum esse de regno: sed ne talibus quidem movebatur conviciis; movebantur autem comites ejus. Denique unus ex sociis (Abessa nomen viro) minitatus est quod injuriæ pretium caput ejus auferret: sed rex conversus ad Abessa: *Quid mihi*, ait, *et tibi est, fili Sarviæ? Ideo maledicit mihi, quoniam Dominus dixit illi, ut maledicat.* Quam moraliter docuit quod injuriarum vel periculorum nostrorum tempora, tentationum certamina, et examina probationum sint; et ideo non sine divino ea irrogari solere judicio? Exercetur bonus athleta conviciis, exercetur laboribus et periculis, ut dignus sit cui deferatur corona justitiæ; et ideo ferenda patienter sunt quæ putantur adversa. Denique et alibi id te docet Scriptura divina, dicente justo: *Si bona accepimus de manu Domini, quæ mala sunt cur non sustineamus?*

31. Et addidit sanctus Propheta dicens: *Ecce filius meus qui exivit de ventre meo, quærit animam meam. Si autem Iemineus maledicit mihi, dimitte illum ut maledicat; quoniam dixit illi Dominus, ut videat humilitatem meam: et retribuet mihi Dominus pro maledicto hoc.* O altitudo prudentiæ! o insigne patientiæ! o devorandæ contumeliæ grande inventum! Moveris, inquit, Abessa, quod mihi maledicat extraneus, quem parricidio petit filius: Dominus dixit ei ut maledicat mihi. Sed non est maledicus Dominus, nec delectatur contumeliis.

32. Vide quam singula diligenter custodiat. Non accusat Dominum quasi auctorem injuriæ; sed magis laudat quod patiatur nos minora perpeti, ut majorum veniam peccatorum adipiscamur. Ecce verborum contumelia parricidii levavit ærumnam, absolvit procacem, cujus maledicta plus prosint, quæ divina remuneratione donantur. Quis secum talem non compenset injuriam; ut quem homo læsit, eum Deus meliorum retributione soletur?

CAPUT VII.

De pugnis David contra gigantes, et aquæ Bethleemitici lacus libatione; ex quibus aliisque præclare factis concluditur suum ab eo peccatum tectum fuisse: præsertim cum illud non cruento affectu patraverit, et postea se Deo quam hominibus maluerit committere; nec non crimen sibi dimissum ipse docuerit.

33. Alia quoque ejus gesta consideremus. Pugnavit adversus progeniem gi-

gantum, quando unus ex illis versantem in prælio regem pene percusserat, quos ausus tamen adversarius exceptæ pretio mortis exsolvit.

34. Hoc quoque percepto victæ gentis ferocis triumpho, iterum in valle Titanum bellum immane suscepit, non minus adversus hostem, quam adversus naturam. Sitiens enim cum versaretur in bello, quod biberet non habebat: *Quis mihi potum*, inquit, *dabit de lacu qui est in Bethleem ad portas?* Erat autem inter lacum et sanctum David interfusus hostis, et media hostilium septa castrorum. Præciderunt tres viri multitudinem adversariorum, et impleverunt aquam de lacu qui erat in Bethleem, et obtulerunt regi bibendam: sed rex noluit bibere, et profudit illam Domino. Dignum etenim tanto munere fuit, ut quæ erat vividæ virtutis insigne, fieret pietatis sacrificium. Dixitque dignam prophetico spiritu sententiam: *Non contingat mihi hoc facere; ne sanguinem virorum qui abierunt ex animis illorum, bibam.* Vicit ergo naturam, ut sitiens non biberet; et exemplum de se præbuit, quo omnis exercitus tolerare sitim disceret. Exercuit etiam subditos ad virtutis officium, ut etiam per pericula regali imperio voluntarii milites obtemperarent. Quod autem noluit bibere, declaravit probandorum militum se imperasse gratia, non sitis victum necessitate: prospexisse etiam ne cui regum bibendi usus alienis periculis quæreretur. Postremo piæ vulnus conscientiæ deprecatum, eo quod aqua tot virorum quæsita sanguine, suavitatem bibendi habere non posset, quæ propositæ mortis horrore constaret.

35. Quod si altius velis spectare, et introspicere mysterium, sitiebat David non aquam de lacu qui est in Bethleem, sed oriundum ex Virgine Christum in spiritu prævidebat. Volebat ergo bibere non aquam fluminis, sed potum gratiæ spiritalis, hoc est, non aquarum sitiebat elementum, sed sanguinem Christi. Denique non bibit oblatam aquam, sed Domino fudit, significans sitire se Christi sacrificium, non naturæ fluentum: illud sacrificium in quo esset remissio peccatorum, illum sitire se fontem æternum, non qui periculis quæreretur alienis, sed pericula aliena depelleret.

36. Tot igitur operibus tam mirandis unius sanguinem tectum non credimus? Merito vox sanguinis Abel justi clamabat ad Dominum; quia nullis Cain impius bonis operibus tegebatur, quia parricidalis erat, quia non confitebatur flagitium, sed negabat. David vero occiderat quidem virum minime reum: sed occiderat non studio crudelitatis impulsus; sed ut obumbraret pudorem, tegeret verecundiam concupiscentiæ. Non audeo dicere quod vi criminis fuerit oppressus (neque enim oppressus est, qui scivit quemadmodum a ruina illa peccati se posset levare) dico tamen quod vi tentationis inflexus sit. Dixerat enim supra: *Proba me, Domine, et tenta me: ure renes meos et cor meum.* Et alibi: *Ego autem dixi in mea abundantia, non movebor in æternum.* Et: *Igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas.* Voluit eum subjacere Dominus tentationi, ne supra hominem sibi aliquid arrogaret; nam virtus in infirmitate consummatur. Neque enim cruento fecit affectu: nihil minus sancto Prophetæ adscribi potest, qui etiam vita decedens suprema voce convenit Salomonem filium; ut innocentem sanguinem a se tolleret, quem fuderat dux ejus exercitus Joab, quando Abenner, cum de ineunda societate tractaret, dux licet adversarii agminis insidiis appetitus occubuit; quem flevit, et post luctum ejus ambulans, depositis infulis potestatis, exequiarum justa curavit. Quo facto docuit etiam adversariis fidem promissam esse servandam, honorandam quoque et in hoste virtutem. Nonne tam miti suæ hæreditate pietatis, etiam hujus nævum detersit erroris?

37. Quam præclarum autem, quod tribus oblatis sibi conditionibus quam vellet eligeret, quando numerato populo contraxit offensam, cum propositum esset utrum triennio famem super terram fieri vellet, aut tribus mensibus fugere a facie inimicorum suorum persequentium se, aut triduo fieri mortem in terra; tertium elegit, quod Domini se

mallet, quam hominum committere potestati! Dominus enim cito miseratus ignosceret. Itaque sic ait: *Angustiæ sunt mihi valde in his tribus: sed magis incidam in manus Domini (quoniam magna est misericordia ejus valde) quam in manus hominum incidam.* Hac humilitate, prudentia, mansuetudine fecit, ut verbis Scripturæ utar, habere Dominum propriæ commotionis pœnitentiam. Denique sic scriptum est: *Quia pœnitentiam habuit Dominus super malitiam.*

38. Quam vero illud etiam admirabile, quod Angelo ferienti plebem se obtulit dicens: *Grex iste quid fecit? Fiat manus tua in me, et in domum patris mei.* Quo facto statim dignus sacrificio judicatus est, qui absolutione æstimabatur indignus. Nec mirum si tali sua oblatione pro populo, peccati sui adeptus est veniam, cum Moyses offerendo se Domino pro plebis errore, etiam plebis peccata deleverit.

39. Texit igitur peccata sua, an non? Sed quis hoc neget, cum ipse docuerit Propheta, quod remittantur iniquitates, tegantur peccata, non imputentur a Domino? Peccatum remissum sibi ipse docuit, sicut scriptum est: *Delictum meum agnosco, et injustitiam meam non operui. Dixi, Pronuntiabo adversum me injustitiam meam Domino, et tu dimisisti impietatem cordis mei.* Si dixit, *Pronuntiabo*, et veniam meruit antequam pronuntiaret; quanto magis ubi de se pronuntiavit dicens: *Iniquitatem meam ego agnosco*, remissum est ei omne peccatum? Licet specialiter de hoc et Nathan propheta responderit: *Et Dominus traduxit peccatum tuum.*

40. Ergo et remissionem meruit iniquitatis, et texit caritate atque operuit peccata sua, et texit operibus bonis. Nec imputatum est ei peccatum, quia non fuit in eo dolus malitiæ, sed lapsus erroris. Deinde quia non fuit improbitatis æstus, sed umbra mysterii. Et tamen confessus est delictum suum, agnovit iniquitatem, vidit lavacrum, et vidit, et credidit. Dilexit multum, ut nimia caritate tegere quemvis posset errorem.

CAPUT VIII.

Cur psalmus L aliis quibusdam in res anteriores compositis præmissus; et quæ mysteria in quinquagesimo numero comprehensa? Quomodo Davidis exemplum agendam pœnitentiam doceat; quamve multipliciter mundetur quis ab iniquitate?

41. Sed jam se ipse defendat, nam quinquagesimum psalmum ad eam scripsit historiam. Et cum priorum gestorum suorum historiam subjecerit, ut de proditione Doech Syri, cujus est titulus in psalmo quinquagesimo primo, et Zyphæorum, quæ comprehendi titulo videtur psalmi quinquagesimi tertii; istam quæ posterior est, præmisit historiam, cum Doech ante prodiderit, vel Zyphæi, quam regnum David propheta susciperet. Quandoquidem regem Saul fugiens, adhuc per diversa secreta exsul errabat: Bethsabee autem cum jam regnaret, accepit.

42. Cur ergo secundum gestorum ordinem psalmorum quoque ordo non quadrat? Quia non tam ordinem ordini, quam mysterium gestis voluit convenire; ideoque numerum remissionis aptare huic voluit historiæ. Quinquagesimus enim numerus remissionis est numerus, sicut in Evangelio Dominus ipse nos docuit dicens: *Duo debitores erant cuidam fœneratori, unus debebat denarios quingentos, alius quinquaginta: non habentibus illis unde redderent, donavit utrisque. Quis ergo eum plus diligit?* Et in Lege habes, quia jubilæus dicitur numerus quinquaginta annorum recursus, celebrabilis admodum, quo debita vacuantur, confirmantur Hebræorum libertates, possessionum refusiones. Hunc numerum læti celebramus post Domini passionem, remisso culpæ totius debito, chirographo quoque vacuato, ab omni nexu liberi; et suscipimus advenientem in nos gratiam Spiritus sancti die pentecostes: vacant jejunia, laus dicitur Deo, alleluia cantatur. Denique et puellæ pater illius quæ per vim, concubitus nulli desponsata pertulerit, quinquaginta didrachmata argentea accipiet; ipsa autem in conjugio permanebit. Hoc ergo numero etiam vitia vertuntur in gratiam. Magnus igi-

tur psalmus, quo docemur quemadmodum agenda pœnitentia sit.

43. *Miserere*, inquit, *mei, Domine, secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. In multum lava me ab injustitia mea, et a delicto meo munda me. Quoniam iniquitatem meam ego agnosco; et delictum meum contra me est semper. Tibi soli peccavi, et malum coram te feci; ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum: et in delictis peperit me mater mea.* Quis nostrum etiamsi confiteatur delictum suum, non perstringendum potius, quam repetendum putet? Quis secundo repetat, aut tertio? Vide quot versibus tantus Propheta peccatum suum resonet, quam nullus versus sine confessione delicti sit. Congessit omnia simul, iniquitates suas et injustitiam personando, jungens delicta peccatis: atque ea sæpe repetendo, merito magnam misericordiam poscit; nec solum magnam misericordiam, sed etiam multitudinem miserationum. Quod ergo peccatum talis non diluat deploratio, quam culpam precatio hujusmodi non emundet? Ille pro uno peccato miserationum multitudinem deprecatur: nos pro pluribus peccatis vix semel ejus misericordiam credimus obsecrandam. Deinde legimus quia in virtute sua magna, et brachio suo excelso populum suum de terra Ægypti liberavit, quando traduxit eum per mare Rubrum in quo fuit figura baptismatis. Si ergo virtus magna in figura fuit sacramentorum, quanto magis in veritate eorum magna misericordia est? Recte quoque illic poscitur miserationum multitudo, ubi multitudo peccantium est.

44. *In multum lava me ab injustitia mea et a delicto meo munda me.* Non tam sæpius, quam plenius lavari petit, ut conceptam sordem possit eluere. Noverat secundum Legem pleraque mundandi esse subsidia, sed nullum plenum atque perfectum. Ad illud ergo perfectum tota intentione festinat, quo justitia omnis impletur, quod est baptismatis sacramentum, sicut ipse docet dominus Jesus. Nam cum venisset ad Johannem, ait Baptista: *Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me?* Respondit Dominus: *Sine modo; sic enim decet nos implere omnem justitiam.* Sed posteaquam baptizatus est Christus, et Spiritus sanctus super eum tamquam columba descendit, et Pater Filium signavit e cœlo, justitia omnis impleta est. Ideo Propheta dicit: *In multum lava me ab injustitia mea.* Grandis enim squalor et macula non exiguo, sed multo aufertur lavacro.

45. Quod si quis aliter accipere vult, potest ita suum formare intellectum: mundat sermo divinus, mundat nostra confessio; ille dum auditur, ista dum promitur: mundat bona cogitatio, mundat honesta operatio, bonæ quoque usus conversationis. His mundatus unusquisque facilius haurit, et tamquam in se rapit splendorem gratiæ spiritalis. Denique non una infusione velleris statim pretiosus succus irradiat: sed primum succo ignobili vellus inficitur: deinde aliis atque aliis succis naturalis ejus species frequenter eluitur, et diverso sæpius colore mutatur; ac sic postea velut plenioris lavacri adhibetur infectio, ut purpuræ verior atque perfectior fulgor irrutilet. Sicut igitur muricum plurimorum in purpuræ infectione, ita in lavacro regenerationis miserationum est multitudo cœlestium, ut iniquitas deleatur. Itaque qui in multum lavatur ab injustitia mundatur et a delicto, et peccandi quamdam inolitam studiis ac moribus deponit habitudinem, et obliviscitur qualitatem. Et bene lavatur ab injustitia vel iniquitate, quæ major est: mundatur et a delicto quod minus est.

CAPUT IX.

Paucos cum David peccata sua agnoscere; immo plures de illis gloriari: sapientem delicti sui numquam deponere memoriam; et quanta sit conscientiæ vis? Inter peccatum et iniquitatem discrimen esse; quove pacto illa baptismate ac pœnitentia caritati conjuncta deleantur?

46. IDEOQUE addidit: *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco: et delictum meum contra me est semper.* Non mediocre est, ut agnoscat unusquisque peccatum suum. Ideoque et supra ait:

Lapsus quis intelliget? id est, quis est tantus ut intelligat? Quomodo illud: *Quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis adscendet in montem Domini?* Non utique nullus, sed rarus. Qui enim potest agnoscere, potest declinare, potest quid sequatur, eligere. Plerique in suis lapsibus gloriantur, et putant ea laudi esse quæ crimini sunt. Si alienum coinquinavit thorum, et pudicæ feminæ expugnavit affectum, si viduæ propositum aliqua fraude mutavit: alius nece hominis, latrocinii insidiis, et rapto vivere putat esse virtutis: nonnulli circumvenire ac fallere arbitrantur esse sapientiæ. Ex his nullus potest dicere: *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco:* sed ille qui potest dolere quod fecerit, condemnare quod deliquerit, quem sua vitia compungunt. Unde et Propheta ait: *Quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini.* Plerique equorum cum ceciderint, se jactare consuerunt; et quos casus non læserit, jactando se debilitant et frangunt: alii (qualis græcorum equorum fertur natura) cum vel in certamine curuli elisi fuerint vel fortuito ceciderint, nequaquam se movere consuerunt, et quamdam tenent quietis et patientiæ disciplinam. His si casus non nocuit, quies prodest; certe non acerbatur offensio. Nonne mutis animalibus deteriores æstimandi, qui se in flagitiis suis jactant, et putant insigne esse virtutis, ubi lapsus est criminis? Ideo quasi muto dicitur jumento: *Peccasti, quiesce.*

47. Unde pulcre addidit: *Et delictum meum contra me est semper.* Insipiens enim delectatur erroribus suis, et novis vetera obumbrando, peccatis se existimat adjuvari; ideoque exsultat in crimine. At vero sapiens adversum se judicat esse delictum suum, et tamquam hostiles acies, ita lapsus culparum suarum adversantium modo sibi arbitratur obsistere. Quidquid personuerit, quidquid increpuerit, culpa ei propria semper occurrit: quidquid fuerit dictum aut lectum, in se dictum putat: quidquid intenderit, se nutu, se oculis signari putat. Si epuletur, si cogitet, si oret ac deprecetur, ante oculos ejus semper est error proprius, et momentis omnibus culpa pulsat conscientiam, nec quiescere, nec oblivisci sinit, velut gravis censor exagitat se terrore perpetuo. Omnia igitur adversa habet, qui ipse sibi displicet, ipse sui accusator, ipse sui testis est, nec invenit quo fugiat, qui ipse se perurget, et stimulat. Sed hoc bonæ mentis est, vulnus sentire peccati. Nam qui expertes doloris sunt, non sentiunt vulneris acerbitatem, quod est immedicabilis ægritudinis: qui autem aliquo dolore punguntur, sicut doloris sensu non carent, ita etiam non carent sanitatis profectu. Ubi enim doloris sensus, ibi etiam sensus est vitæ; sentire enim vitalis vigoris ac muneris est. Unde et ille qui errorem suum non agnoscit, insanit, furit, desipit: qui autem agnoscit, utique resipiscit, non respuit remedia sanitatis; sed se ipse restringit, pœnitet eum culpæ, de ipsa semper cogitat, et cogitando se ipse condemnat. Justus enim in primordio sermonis accusator est sui. Qui se accusat, justus est: qui justus est, sobrius est, sanus est. Justus favere sibi nescit, rigorem judicii etiam circa se non novit inflectere, recordationem lapsus proprii perhorrescit, et commissum erubescit errorem, omnem ejus memoriam pavet, metuit, reformidat: gravem sibi se judicat, se ipsum arbitrum refugit, nec sese sibi audet committere; quod nullum putat sibi esse graviorem, quam eum latere non possit, fallere non queat, fugere ac vitare non reperiat; nisi ut se sibi abneget, et Domini crucem tollat.

48. Magna vis obnoxiæ conscientiæ, magna supplicia. Timebant Adam et Eva; et cum Domini vocem in paradiso ambulantis audierunt, cupiebant se abscondere, quos nemo quærebat. Cain quoque metuebat, ne omnis eum quicumque inveniret, occideret: ita in se ipse ferebat sententiam, quod dignus esset cui nullus ignosceret. Unde bene ait: *Et delictum meum contra me est semper,* hoc est, sine intervallo aliquo recordatio et species ipsa mei me erroris impugnant. Considera quomodo nos confundat, cum aliquid deliquimus,

quomodo incurset oculos, quomodo in memoriam semper incurrat. Quem commissi pudet, nescit postea aliquid tale committere, unde similiter erubescat.

49. Præcedit autem iniquitas, peccatum sequitur. Radix est iniquitas, fructus autem radicis est culpa. Unde videtur iniquitas ad mentis improbitatem referri, peccatum ad prolapsionem corporis. Gravior iniquitas tamquam materia peccatorum, levius peccatum. Denique iniquitas per lavacrum remittitur, peccatum tegitur bonis factis, et tamquam aliis operibus obumbratur. Unde bene supra hic ipse ait : *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.* Caritas enim abscondit errorem, et operit multitudinem peccatorum. Multa quoque caritas remittit etiam ipsa peccata, sicut scriptum est de muliere, quæ super Dominum fudit unguentum : *Remissa sunt peccata ejus multa, quoniam dilexit multum.*

50. Sunt etiam qui accipiant priorem versiculum de lavacro esse, secundum de pœnitentia. Qua etiam gratia Petrus qui ante fuerat baptizatus, interrogatur, postquam visus est Dominum negasse : *Simon Johannis diligis me? Dixit ei : Utique tu scis, Domine, quia diligo te.* Et iterum interrogatur : *Simon Johannis, diligis me?* Et iterum respondit : *Tu scis quia amo te.* Et tertio interrogatur : *Simon Johannis, amas me?* Et contristatus est, *quia dixit ei tertio : Amas me; et dixit ei : Domine, omnia tu scis, tu nosti quia amo te.* Et dictum est ei trina vice : *Pasce oves meas; sequere me,* quasi qui peccatum suum nimia caritate texisset. Nec otiose post confessionem nimiæ caritatis jubetur plebem regere, qui etiam turbatus non amiserat, quemadmodum ipse se regeret? Hæc propter gratiam diximus caritatis, eo quod peccatum tegat. Denique nonnulli ideo trinam interrogationem dilectionis factam esse dixerunt, quia trina fuerat negatio; ut trinæ lapsum negationis professio caritatis toties repetita deleret.

CAPUT X.

David licet legibus humanis liberum, se tamen Deo subjecisse, cui soli peccavit; et quot modis ultimum hoc intelligendum? Magnum scelus præsente Deo peccare : qui peccatorem se neget, mendacii ab eo accusari ipsum Deum, cujus patientia et moderatio commendatur : ad hæc Deum ab illo etiam justificari, qui pœnitentiam agat erroris.

51. SEQUITUR, *Tibi soli peccavi.* Rex utique erat, nullis ipse legibus tenebatur, quia liberi sunt reges a vinculis delictorum; neque enim ullis ad pœnam vocantur legibus, tuti sub imperii potestate. Homini ergo non peccavit, cui non tenebatur obnoxius. Sed quamvis tutus imperio, devotione tamen ac fide erat Deo subditus : et legi ejus subjectum se esse cognoscens, peccatum suum negare non poterat; sed quasi reus cum amaritudine fatebatur, qui sciret majoribus vinculis se teneri, quia majora deberet; quoniam plus ab eo exigitur, cui plus commissum est. Possumus etiam et ita accipere. Quis me dijudicat, cum omnes sub peccato sint? Denique Dominus de illa adultera : *Qui sine peccato*, inquit, *est, prior lapidet eam.* Et nemo eam lapidavit. Hoc igitur ait Propheta : *Tibi soli peccavi,* qui solus sine peccato es. Qui autem peccato obnoxius est, quasi peccatorem non potest judicare. Inexcusabilis est enim omnis homo qui in alio ea quæ agit ipse, condemnat; in quo enim alium judicat, semetipsum adjudicat. *Tibi,* inquit, *peccavi, et malum coram te feci; ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris.* Tibi peccavi, qui me ad virtutis studia provocasti, qui me erudisti in lege tua. *Tibi soli peccavi,* quem solum abscondita cogitationum, et mentis occulta non fallunt.

52. *Et malum coram te feci,* quem solum sanctificatio decet. Hominis testimonium declinamus, et in conspectu tuo ea quæ sunt indigna committimus. Injuria est homini spectare flagitia. Deum arbitrum omnium esse scimus, et eo ipso teste, peccamus : et tamen in his justificatur magis dominus Deus noster; quia injustitia nostra Dei justitiam commendat, et mendacium nos-

trum concelebrat veritatem Dei. Sit enim Deus verax, omnis autem homo mendax.

53. *Ut justificeris in sermonibus tuis.* Sermones Dei pleni veritatis sunt atque justitiæ, ideoque vera sunt quæcumque locutus est Dominus de fragilitate humana; quia inclinatum est cor eorum ad nequitiam, propendet ad fraudem; et quia definivit eo quod non sit homo qui non peccet: *Omnes* enim *declinaverunt, et inutiles facti sunt.* Ideo vincit dum judicatur, quoniam prolapsione universorum probavit quæcumque de nostra judicavit fallacia. Ergo si dixerimus quia iniquitatem fecimus, justificamus Deum in sermonibus suis; si autem dixerimus quia non peccavimus, mendacem facimus Deum: sed impossibile est mentiri eum: nos igitur omnes sub peccato esse manifestum est.

54. Quantum igitur crimen, ut homo peccatorem se neget? Quoniam quantum in ipso est, summi Dei videtur arguere ac refutare mendacium, qui tam moderatus et patiens est, ut vincat cum judicatur. Venit enim ad judicium Deus et dicit: *Popule meus quid feci tibi, aut quid contristavi te, aut quid molestus fui tibi? Quia eduxi te de terra Ægypti, et de domo servitutis liberavi te, et misi ante faciem tuam Moysen, Aaron, et Mariam. Plebs mea, in mente habeto quid cogitaverit de te Balach.* Singula in conspectu tuo locat beneficia sua, ut tanquam de his judices quæ servare debueras, quo magis reus fias, qui divinis non potueris stare beneficiis. *Quid feci,* inquit, *tibi?* Tanquam reum se constituit, et te judicem. *Aut quid contristavi te?* Offensi vultus non abnuit crimen, si tu Deo es contristatus auctore. *Aut quid molestus tibi fui?* Interpellationis injuriam confitetur, si molestior æstimata est: addidit beneficia quorum gratia non erubuit, qui existebat ingratus. In hac quoque causa considera quomodo Dominus se ipsi David judicandum præbuit, ut vinceret; dicit enim Nathan: *Hæc dicit dominus Deus Israel: Ego unxi te in regem super Israel, et ego liberavi te de manu Saul, et dedi tibi omnia quæ erant domini tui, et uxores illius in sinum tuum dedi, et dedi tibi domum ipsius Israel; et si pauca sunt, adjiciam tibi. Et quare pro nihilo duxisti Dominum, ut faceres nequiter in conspectu ejus?* Horum commemoratione conventus, cum videret inferiorem se esse, cum judicaret, ait: *Peccavi Domino.* Ita justificavit Dominum, qui peccatum suum negare ausus non est.

55. Possumus et ita accipere: justificat Dominum qui peccatum suum fatetur. Denique in Evangelio habes quia publicani justificaverunt Deum, baptizati baptismo Johannis. Baptista autem Johannes baptismum fecit pœnitentiæ. Qui autem agit pœnitentiam delicta non abnuit. Ergo quia David contra se habebat semper delictum suum, utique non negabat quod et erubescebat, non negabat quod et agnoscebat. Non negando autem utique commissi pœnitentiam gerebat erroris; atque ita confitendo delictum, justificabat Dominum, et ipse justificabatur a Domino. Justificatur enim Dominus, dum ejus prædicatur justitia, et ab eo venia postulatur. Simul et ipse justificat confitentem, et justificatur in sermonibus suis, sicut scriptum est: *Dic iniquitates tuas, ut justificeris.*

CAPUT XI.

Prophetæ verbis doceri, qui in iniquitate non concipiatur, esse neminem. Utrum parentum an prolis ea sit iniquitas, a qua solus Christus immunis fuisse ostenditur?

56. Sequitur: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea.* Quis tanto affectu agit pœnitentiam? Humi stratus jacuit fusus in lacrymas, cibum non gustavit, lavacro se abdicavit. Quid jam reliqua dicam, quod abstinuerit ornatu et comtu regio? Adjunxit confessionem iniquitatis suæ, et in perpetua sæcula toto canendam orbe transmisit. *Ecce,* inquit, *in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea. Averte faciem tuam a peccatis meis: et omnes iniquitates meas dele. Ne projicias me a facie tua, et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meæ.* Antequam nascamur,

maculamur contagio; et ante usuram lucis, originis ipsius excipimus injuriam, in iniquitate concipimur : non expressit utrum parentum, an nostra. Et in delictis generat unumquemque mater sua : nec hic declaravit utrum in delictis suis mater pariat; an jam sint et aliqua delicta nascentis. Sed vide ne utrumque intelligendum sit. Nec conceptus iniquitatis exsors est, quoniam et parentes non carent lapsu. Et si nec unius diei infans sine peccato est, multo magis nec illi materni conceptus dies sine peccato sunt. Concipimur ergo in peccato parentum, et in delictis eorum nascimur. Sed et ipse partus habet contagia sua, nec unum tantummodo habet ipsa natura contagium. Bonum quidem conjugium sancta copula : sed tamen qui habent uxores ita sint, ac si non habentes. Ipse thorus incoinquinatus : et nemo alterum fraudare debet eo, nisi forte ad tempus, ut vacent orationi. Tamen secundum Apostolum non vacat orationi quis eo tempore, quo usum corporeæ illius conventionis exercet, et mulieris menstruatæ coinquinatus est pannus, nec potest illis diebus purgationis suæ offerre sacrificium. Et mulieris quæ generaverit dies partus et plerique alii a sacrificio feriati sunt, donec legitimo ritu feta mundetur.

57. Ideo in quo voluit Dominus nulla hujusmodi originis esse contagia, dicit illi Dominus : *Priusquam te formarem in utero matris tuæ, novi te : et priusquam exires de vulva, sanctificavi te, et prophetam in gentibus posui te.* Quis tantus, cui tam magna delata sunt? Numquid Hieremias? Sed ille non utique in gentibus propheta propositus; sed in Judæa tunc temporis, nunc autem etiam in nationibus, quæ in Jesum Christum dominum crediderunt. Vide tamen ne illi dicatur, qui antequam nasceretur ex Virgine, jam dudum erat, et erat semper, et operabatur etiam in utero Mariæ constitutus; et ita sanctus erat, ut sanctificaret prophetas suos : in quo solo et conceptus virginalis et partus sine ullo fuit mortalis originis inquinamento. Dignum etenim fuit, ut qui non erat habiturus corporeæ peccatum prolapsionis, nullum sentiret generationis naturale contagium. Merito ergo David flebiliter in se deploravit ipsa inquinamenta naturæ, quod prius inciperet in homine macula quam vita.

CAPUT XII.

Confitenti peccatum cœlestia sacramenta divinitus patefieri : cum hæc incerta in psalmo dicuntur, significari non esse manifesta; sed præcipue hoc loco baptismatis lavacrum præfigurari.

58. Dum hæc dicit, et peccatorum specialium atque communium colluviem confitetur, subito ei splendor veritatis, et candor gratiæ spiritalis affulsit. Supergressus enim umbram, spiritu prophetico ipsa vidit mysteriorum sacramenta cœlestium, quorum typum Moyses præfiguravit in Lege. Vulneratus igitur caritatis vulnere, et indagandæ captus veritatis cupiditate, in superiora suæ mentis extendit intuitum, et in futura prospiciens, thesauros sapientiæ et scientiæ vidit in Christo, prævidit baptismatis sacramentum, et miratus gratiam exclamavit subito dicens : *Ecce enim veritatem dilexisti : incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Non incerta mysteria, quia certa sunt; nec incerta secreta et arcana sapientiæ, sed non manifesta. Hoc enim significat, quia nullis adhuc essent manifestata. Quod enim oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit, hoc præparavit Deus diligentibus eum. Videns igitur ea dicit : Ecce jam non in umbra, nec in figura, nec in typo, sed in veritate lux aperta resplendet : ecce nunc veritatem adspicio, splendorem veritatis agnosco : nunc te majori, domine Deus noster, veneror affectu. *Ecce enim veritatem dilexisti,* non per speculum, non in ænigmate, sed facie ad faciem te mihi, Christe, demonstrasti : in tuis te invenio sacramentis. Hæc sunt tuæ vera sacramenta sapientiæ, quibus mentis occulta mundantur.

59. Itaque jam lætus atque securus, quod vibrasset* ei sapientiæ plenitudo, dicit ad Dominum : *Adsperges me hyssopo,*

* *Vibrasset*, supple *radios*, id est, illuxisset.

et mundabor : lavabis me, et super nivem dealbabor. Bene et veteris Testamenti sacramenta non evacuat, et Evangelica docet mysteria præferenda : hyssopo mundari secundum Legem postulat : lavari secundum Evangelium concupiscit; et supra nivem se existimat, si lotus fuerit, dealbandum. Per hyssopi fasciculum adspergebatur agni sanguine, qui mundari volebat typico baptismate. Lavatur autem qui diluitur æterni fontis irriguo; et supra nivem dealbatur, cui culpa dimittitur. Denique de ipsa anima dicitur : *Quæ est hæc, quæ adscendit dealbata?* Antequam baptizaretur, ipsa est quæ dicebat : *Nigra sum et decora, filiæ Hierusalem.* Erat enim nigra, tenebrosa, peccatorum horrore deformis : sed posteaquam abluta per baptismum remissionem meruit delictorum, dealbata adscendit ad Christum. Inde et per Esaiam Dominus locutus est dicens : *Si fuerint peccata vestra sicut phœnicium, ut nivem dealbabo*, id est, si cruenta, si tetra, mundabo. Hæc est nix intelligibilis, de qua ait quod domini Jesu in Evangelio refulserint vestimenta sicut nix; eo quod peccatum non cognoverit. Caro enim qua se induit, ab omni fuerat munda delicto. Quid miraris si vidit baptismatis sacramenta, cum supra dixerit, ubi descripsit passionem Domini : *Dominus pascit me, et nihil mihi deerit : in loco viridi ibi me collocavit, super aquam refectionis educavit me.* Et alibi : *Vox Domini super aquas, Deus majestatis intonuit.* Et de ipso sacramento* plenius dixit : *Parasti in conspectu meo mensam, impinguasti in oleo caput meum, et poculum tuum inebrians, quam præclarum est?*

CAPUT XIII.

David solo futuræ remissionis auditu recreatus, fore ut ossa humiliata exsultent, prædicit; et quæ sint illa? Rogandum Deum ut faciem avertat a peccatis nostris, illam vero ad nos convertat : item sicut peccatum, ita et iniquitatem quæ ejus origo est, triplici ratione tolli, quæ aperitur.

60. Merito ergo istic quoque exsultans ait : *Auditui meo dabis gaudium et lætitiam : et exsultabunt ossa humiliata.* Probasti, domine Jesu, quia numquam verba tua prætereunt. Probasti illud Evangelicum quod dixisti : *Multi prophetæ et justi voluerunt videre quæ videtis, et audire quæ auditis.* Ecce David solo lætatur auditu, quia futura esset peccatorum remissio; et prophetat quia exsultabunt ossa humiliata. Sicut omnia justi ossa dicent : *Domine, quis similis tibi*, sic *exsultabunt ossa humiliata*, humiliantis scilicet animam suam justi. Dicuntur ergo ossa virtutes : dicuntur ossa velut quidam animi motus, vel animæ, qui motus humiliantur peccatis, et exsultant gratiæ cœlestis munere : dicuntur et ossa populi Ecclesiarum; unde habes dictum et in psalmo : *Non est absconditum os meum, quod fecisti in abscondito.* Os suum Ecclesiam dixit, et plebis devotæ conventus sacros; quoniam sumus membra corporis Christi de carne ipsius, et de ossibus ejus. Hoc igitur dicit, quia Ecclesia Domini omnia opera divina cognoscet, et fidem resurrectionis accipiet.

61. Sequitur : *Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele.* Usitata est deprecatio, ut eos quos læsimus, oblivisci offensionis propriæ postulemus. Moraliter ergo Deum rogat Propheta, ut avertat faciem suam a peccatis ejus, et tanquam oblivia peccatorum ejus adsumat. Sed quia omnia spectat, et nihil eum præterit, oblivisci non potest, sicut nos, quos brevi intervallo temporis eorum quæ cognoverimus, memoria subterfugit. Ideo bene ait ut faciem suam avertat, non ab ipso, ne deficiat destitutus : sed a peccatis, ut vires non possint habere peccata ipsius. Quos enim adspicit Dominus, illuminat, et in vultu Domini pietas atque indulgentia est. Ideoque hic ipse ait : *De vultu tuo judicium meum prodeat;* de vultu enim Domini venia, non pœna procedit. Rogandus est ergo ut nos adspiciat, avertat autem faciem suam a peccatis nostris, ut deleat ea. Quæ enim non adspicit, delet; et quæ deleverit, ea memoria sepelientur, sicut ipse Dominus ait : *Ego sum, ego*

* Eucharistiam significat, quam etiam alii Patrum simpliciter et per antonomasiam *sacramentum* consuerunt appellare.

sum qui deleo iniquitates tuas, et memor non ero : tu autem memor esto, et judicemur.

62. Peccatum autem aut donatur, aut deletur, aut tegitur : donatur per gratiam, deletur per sanguinem crucis, tegitur per caritatem. Similiter et iniquitas, quæ æstimatur habitudo mentis injustæ. Licet Johannes in epistola eum qui fecerit peccatum, et iniquitatem fecisse dixerit, sicut habemus scriptum : *Omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit*, peccatum est iniquitas, quia in peccato ipso iniquitas est : tamen ut nobis videtur, peccatum opus est iniquitatis, iniquitas autem operatrix culpæ atque delicti. Plus est ergo ut ipsa iniquitas deleatur, excidatur radix et seminarium peccatorum : mala tollatur radix, ne malos fructus faciat : aboleatur erroris omnis affectus, universa iniquitatum genera tollantur.

63. Itaque quemadmodum intrans in animam sapientiæ disciplina imprudentiam tollit, et scientia ignorantiam : sic perfecta virtus iniquitatem, et remissio peccatorum delet omne peccatum. Unde præclare Apostolus ait : *Quia donavit nobis peccata dominus Jesus, delens chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum*, inquit, *de medio tulit, affigens illud cruci.* Delevit sanguine suo atramentum Evæ, delevit obligationem hæreditatis obnoxiæ. Fides igitur peccatum minuit. Et ideo Dominus dimittens peccata dicebat : *Fiat tibi secundum fidem tuam.*

CAPUT XIV.

Cor mundum solis inesse renovatis; atque inibi quænam sint viscera, quisve spiritus, quorum hoc loci sanctus Propheta meminit ? Aversum Domini vultum, gravis supplicii loco esse; et quomodo idem a facie sua projiciat ? Atrocissimæ huic pœnæ quinam obnoxii ? Post quæ nonnihil perstringitur de libertate ac unitate voluntatis in Trinitate.

64. Sequitur : *Cor mundum crea in me Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis.* Superius mundari ab occultis se petit : hic postulat cor mundum creari sibi, quod ei provenit qui renovatur spiritu; in novo enim homine cor mundum est, in quo veterum delictorum fuerit deleta colluvies, nec inscripta remanserit aliqua iniquitatis effigies. Grande autem munus est, cordis esse mundi. Unde pulcre Salomon : *Quis gloriabitur castum se habere cor ?* Et Dominus in Evangelio : *Beati mundo corde, ipsi enim Deum videbunt.* Propheta etiam David cor mundum habere cupiebat, ne a facie Domini projiceretur.

65. In quo autem cor mundum est, innovatur in ejus interioribus spiritus. Viscera enim velut interiora sunt corporis : ita sunt et intelligibilia viscera animæ, ut sunt viscera misericordiæ, ut sunt interiora quæ benedicunt Dominum, de quibus ait : *Benedic, anima mea, Dominum, et omnia interiora mea nomen sanctum ejus.* Viscera autem animæ adinventiones sensuum sunt, bonæ cogitationis studia, virtutum perseverantia, postremo illæ quæ græce εὐνομίαι dicuntur.

66. Rectus autem spiritus qui bene dirigit, qui deducit in viam rectam, hic est spiritus veritatis; vel certe recta hominis conscientia nullis inflexa peccatis, vel spiritus qui in homine est. Non prætermisimus quid alii sentiant; tamen nobis videtur quoniam de mysteriis dicit lectio, et futuræ gratia renovationis exprimitur, Spiritusque sancti infusio postulatur.

67. Deinde sequitur : *Ne projicias me a facie tua ; et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me.* Si quis nos offenderit servulorum, avertere ab eo vultum solemus. Plerique autem divitum amandare consueverunt mancipia sua, et per agellulos relegare, et hæc pœna gravior æstimatur. Denique solent magis se offerre verberibus. Si apud homines hoc grave ducitur, quanto magis apud Dominum Deum nostrum. Quasi non hinc dolor parricidalis (reprimendus quidem, si qua eum pietas temperare potuisset) eruperit, quod faciem suam Deus a Cain muneribus avertit : respexit autem super munera Abel. Itaque tacito vultu, alterum innocentem pronuntiavit, alterum peccatorem. Ergo quasi ultimus servus humiliat se;

et quasi in peccato deprehensus, et offensæ reus, obsecrat ut flagelletur potius, quam projiciatur a facie Domini.

68. Quomodo projiciat Deus a facie sua, audi dicentem : *Tollite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus et stridor dentium.* Qui non emendatur, a facie ejus in tenebris constituitur. Ideo justus ne tenebras patiatur, ait : *Vultum tuum, Domine, requiram.* Ubi enim Domini vultus, ibi lumen est, sicut scriptum est : *Faciem tuam illumina super servum tuum.* Denique ubi primum intuitus Petrum vidit, et illuminavit.

69. Grande igitur supplicium, projici a facie Dei. Projectus est Adam cum de paradiso exiret, nec immerito; ipse enim ante se absconderat a facie Dei. Exivit et Cain a facie Dei, non solum post parricidale commissum; sed etiam postquam Deum putavit esse fallendum, ut crimen negaret. Peccator igitur excluditur a facie Dei : justus autem dicit : *Ecce ego.* Denique ipse David cum videret interire populum, semetipsum obtulit dicens : *Ego sum, ego peccavi, et ego pastor male feci :* et sic ira Domini mitigata est, et venia donata.

70. Simul ostendit quia sancti permanent, criminosi projiciuntur. Ideoque servanda est nobis gratia spiritalis, ne propter peccata nostra auferatur a nobis. Non enim projicitur in quo Spiritus sanctus est : sed inoffenso muneris sui fructu studet se Domino semper offerre, sicut ille qui dicenti Domino : *Numquid et vos vultis discedere*, respondit : *Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes, et nos credimus.*

71. Simul illud considerandum, quia non aufertur Spiritus nisi Domini voluntate; sicut non datur nisi Domini voluntate : qui utique cum datur, non quasi coactus operatur, sed pro sua voluntate dividitur, sicut scriptum est, dicente Apostolo : *Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.* Cum igitur non auferatur nisi Domini voluntate, apparet quia una Trinitatis voluntas est.

CAPUT XV.

Rationalem naturam lætitiæ salutaris solam capacem esse; eamque principali spiritu confirmari : et quis ille spiritus?

72. *Redde mihi lætitiam salutaris tui : et spiritu principali confirma me.* Cui debetur, et redditur : redditur rationali naturæ lætitia salutaris. Lætitia autem et gaudium fructus est Spiritus. Firmamentum quoque nostrum spiritus principalis est. Denique is qui principali confirmatur spiritu, non est obnoxius servituti, nescit servire peccato, nescit fluitare, nescit errare, nec studio nutat incertus : sed firmatus in petra, solido stabilitur vestigio.

73. Quem putamus dici spiritum principalem? Plerique spiritum rectum ad dominum referunt Jesum, qui peccatum mundi abstulit, et omne hominum genus sui sanguinis effusione renovavit; et ideo dictum est : *Spiritum rectum innova in visceribus meis :* spiritum autem sanctum, de quo dicit : *Spiritum sanctum tuum ne auferas a me,* Spiritum intelligunt veritatis : Spiritum vero principalem, Deum Patrem arbitrantur. Quam moraliter autem ait : *Ne projicias me a facie tua!* Fideliter timet auferri sibi quam accepit gratiam; ideoque alibi ait : *Oculi mei semper ad Dominum.* Et in posterioribus : *Ecce sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum, et sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ : ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nobis.* Certe hic est Spiritus doctor et princeps, qui regat mentem, confirmet affectum, quo velit trahat, et in superiorem vitam dirigat.

74. Sunt et qui acceperint spiritum hominis, qui in ipso est. Ideo ait Apostolus : *Quis enim scit hominum, quæ hominis sunt, nisi spiritus qui in ipso est?* Qui potest scire omnia, quem hominis occulta non fallunt, potest in homine habere principatum.

CAPUT XVI.

Periti doctoris esse iniquos vias Domini edocere. Quomodo id tum Christi, tum Davidis personæ accommodetur; quidve liberari se de sanguinibus oret Propheta?

75. Sequitur : *Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur.* Ille præcipuus est gubernator, qui scopuloso in littore navim gubernat : ille doctor bonus, qui duriora acuit ingenia ad eruditionis profectum : ille bellator egregius, dux mirabilis, qui timidiores accendit in prælium, exploratisque locorum ingeniis, fulcit; ut infirma virium commoda stationis opportunitate compenset : ille similiter magnus etiam fidei zelator, qui iniquos docet. Unde pulcre ait : *Docebo iniquos.* Non dixit : Docebo justos; noverunt enim justi vias Domini : sed, *iniquos*, inquit, *docebo.* Denique auctor prudentiæ et magister omnium dicit : *Non veni justos vocare, sed peccatores.* Et medicus ille cœlestis : *Non opus est sanis*, inquit, *medicus, sed infirmis.*

76. Sive igitur ex persona illius qui gentes vocavit, sive ex sua, bene posuit : *Docebo iniquos vias tuas;* quia commutare vitiosos affectus potest, propositumque convertere doctrina cœlestis, et operatio divina sacrilegis pectoribus studia pietatis infundere; ut hi qui sine lege vivebant, convertantur ad Dominum verum, qui ante avertebantur : regalis quoque exemplo pœnitentiæ, hi qui iniquitates et acerba exercent flagitia, corrigantur; et fide atque opere conversi, doctrinæ remedium salutaris accipiant, ingrediantur Domini vias, in quibus nullos erroris anfractus, nulla diverticula præcipitis prolapsionis offendant. Sicut enim bonæ vitæ specimen, et virtutis exemplar in iis viris est, qui inoffensa vitæ suæ tempora percurrerint : ita qui anteactis renuntiantes flagitiis, vel incredulitatis erroribus, emendaverint cursum posterioris ætatis, his ad imitandum propositi sunt, qui vel opere vel cogitatione labuntur.

77. Sequitur : *Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ.* Et ad Uriæ mortem potest referri, quod mandatæ necis ejus conscius, veniam tanti poscat admissi, et quamvis rex legibus absolutus, suæ tamen reus sit conscientiæ; quibus vinculis se enodari desiderans, divinum sibi precatur auxilium, ut ab omni criminis perpetrati labe mundetur. Et re vera cum mitis et corde mansuetus egregia semper dederit sanctus Propheta suæ mansuetudinis et pietatis insignia, ita ut adversariis suis frequenter ignoverit, atque ab eorum nece putaverit abstinendum; non est mirum quod tam graviter doleat fundendi sanguinis innoxii sibi obrepsisse peccatum. Ideo liberari se a sanguinibus, hoc est a peccatis mortalibus, postulavit. Laudavit Dominum Deum suum, justitiam Domini prædicavit; ideoque addidit : *Exsultabit lingua mea justitiam tuam.*

CAPUT XVII.

Davidem verbis suis peccatum sibi dimissum significare, cum Deus peccatori os occludat. Eadem verba etiam Christo convenire, quippe qui verus sit David, a quo futura gentium congregatio, et Ecclesiarum fundatio præsignetur; postremo nonnullis de sacrificio Christi atque Martyrum propositis opus clauditur.

78. *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam.* Qui laudat Dominum, ab inimicis suis erit salvus, ut scriptum est. Et certe supra dixerat in quadragesimo nono psalmo : *Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas?* Cum ergo per os suum dixerit quod peccatorem prohibuerit Deus suas enarrare justitias, utique ipse enarrando justitiam Dei, declaravit commissum hoc nequaquam sibi imputatum esse peccatum.

79. Et addidit : *Labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam.* Os peccatoris Deus claudit, ne loquatur justitias Dei : justi aperit, ut loquatur. Cujus ergo labia aperit, hunc peccati absolvit reatu. Illius autem aperit labia Dominus, qui accipit verbum in apertione oris sui. Unde et Apostolus petit se adjuvari orationibus plebis, ut aperiatur sibi ostium verbi ad loquendum mysterium Christi. Linguam vero pro sermone accipimus ejus, qui exsultat

in Dei laudibus. Unde et illud sic æstimatur : *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis*, sermo infusus Prophetæ.

80. Quod si ex persona Christi dictum accipimus, vide ne scriba sit velociter scribens Verbum Dei, quod animæ viscera percurrat et penetret, et inscribat in ea vel naturæ dona vel gratiæ : lingua autem sit sanctum illud corpus ortum ex Virgine, quo vacuata sunt venena serpentis, et Evangelii opera toto orbe celebranda decursa sunt. Accedit ad evacuandum peccatum, quod humilitatem suscepit : contrivit cor suum, quod magis sacrificium Dominus elegit, quam holocausta pro peccatis, quæ secundum Legem offerri solebant. Denique supra ait : *Holocausta et pro peccato non postulasti, tunc dixi : Ecce venio*, id est, non rapinam arbitratus esse me æqualem Deo, venio formam servi accipiens : venio in specie susceptionis humanæ, in veritate crucis, mortis humilitate obedientiam probaturus; ut inobedientia deleatur.

81. Merito ergo et hic dicit : *Quoniam si voluisses, sacrificium dedissem utique : holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus : cor contritum et humiliatum Deus non spernit.* Et sicut supra dixi, certum est mysterio convenire quod ipse Dominus Jesus videtur hic quoque ex sua persona loqui, qui superius illud personæ suæ evidenti testificatione depromsit. Ipse enim verus David, manu fortis, verus humilis, atque mansuetus, primus et novissimus, æternitate primus, humilitate ultimus : per cujus obedientiam humani generis culpa deleta, refusa justitia est. Ipse, inquam, Jesus umbræ finis et Legis, advenit humilitatis magister docere superbos sensu, et tumore cordis inflatos ad mansuetudinem et simplicitatem esse migrandum. Quomodo igitur in typo ejus mysterii peccatum imputari potest, cum in ipso mysterio sit remissio peccatorum ? Nisi forte ideo David iniquitatem suam, peccatumque confessus est ejus admissi; ut et ipse ad remissionem peccati, et gratiam mysterii pertineret.

82. Nam quid sibi vult quod vir peccatum suum confitens, de Sion et Hierusalem psallit dicens : *Benefac, Domine, in bona voluntate tua Sion, et ædificentur muri Hierusalem ;* nisi quia accelerari ei placet Ecclesiæ congregationem per vocationem gentium; quæ non ancillæ filii, sed liberæ Hierusalem illius, quæ in cœlo est, fidei suæ prosapiam toto orbe diffunderet, et spiritalium septa murorum doctrinæ apostolicæ fundaret adsertione ?

83. Muri itaque Hierusalem fidei propugnacula, disputationum munimenta, virtutum culmina sunt : muri Hierusalem Ecclesiarum conventus sunt toto orbe fundati. Ecclesia enim dicit : *Ego murus, et ubera mea turris.* Et bene muri Hierusalem Ecclesiarum conventicula sunt; quoniam quisquis bona fide atque opere ingreditur Ecclesiam, fit supernæ illius civis et incola civitatis quæ descendit de cœlo. Hos muros lapidum ædificat structura vivorum.

84. Videns igitur Hierusalem veram et Sion dixit : Cum benedixeris in bona voluntate tua Hierusalem et Sion, *tunc acceptabis sacrificium justitiæ*, hoc est, sacrificium corporis Christi, qui ait, cum de propria passione loqueretur : *Aperite mihi portas justitiæ, et ingressus in eas confitebor Domino.* Et in Evangelio ait ad Johannem : *Sine modo; sic enim oportet nos implere omnem justitiam.* Et infra : *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam.* Justitia Christus est. Sacrificium ergo Christi acceptabile futurum Patri adserit. Hoc est ergo de quo et supra ait : *Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino.* Hæc est justitiæ spiritalis oblatio, et holocaustum ferventis devotionis, et infusionis Spiritus sancti, quod dicit futurum, cum ad illud spiritale Domini altare cœperint admoveri animæ credentium, quæ renuntiantes voluptatibus atque deliciis, tamquam aratrum in visceribus suis ducant, ut fructus possint ferre piæ culturæ.

85. Vel certe ita : Cum benedixeris Ecclesiam ex gentibus acquisitam, et spiritale sacrificium justitiæ cœperit frequentari, tunc et martyres sancti

qui suum pro Christo corpus obtulerint exarandum, tamquam vituli sacris altaribus offerentur; sicut in Apocalypsi Johannis scriptum invenimus, quia sub altari erant animæ eorum, qui pro Domini Jesu nomine corpora sua obtulerunt martyrio, ut Christi sibi gratiam mercarentur: cui est honor et gloria, laus, perpetuitas cum Deo Patre et Spiritu sancto a sæculis et nunc et semper et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

APOLOGIA DAVID ALTERA*.

CAPUT I.

Quosdam offendi posse quod in adulterium inciderit David, et Christus oblatam sibi adulteram absolverit: maxime vero quod idem propheta peccatum evulgaverit suum. Sed, ut David erraverit, Christum errare non potuisse ostenditur; proindeque explodendos eos, qui Dei potentiæ, vel providentiæ, detrahunt.

1. FORTASSE plerosque psalmi titulus offenderit, quem audistis legi; quod venerit ad David Nathan propheta, cum intravit ad Bethsabee: simulque etiam non mediocrem scrupulum movere potuit imperitis Evangelii lectio, quæ decursa est, in quo advertistis adulteram Christo oblatam, eamdemque sine damnatione dimissam. Nam profecto si quis ea auribus accipiat otiosis, incentivum erroris incurrit, cum leget sancti viri adulterium, et adulteræ absolutionem: humano propemodum divinoque lapsus exemplo, quod et homo putaverit adulterium esse faciendum, et Deus censuerit adulterium non esse damnandum. Lubrica igitur ad lapsum via vel veniæ, vel concupiscentiæ.

2. Accedit illud, quod ipsas faces juvenilis lasciviæ videtur accendere; quia adulterium suum non erubuerit, non celaverit, sed quadam divini carminis prædicatione vulgarit. Quid ergo tam impudens, tam improvidus sanctus David fuit, ut ipse suum cantaret opprobrium: maxime cum ipse in alio quoque, qui hodie decursus est, psalmo dixerit: *Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur?* Alios de peccato gloriari prohibet, et ipse etiam sacrato carmine gloriatur. Quomodo igitur ista distinguimus?

3. Esto tamen, David petulanter erraverit: numquid et Christus erravit, ut putemus eum non rectum habuisse judicium? Bene ergo quasi ad eos David hodie prophetavit dicens: *Intelligite insipientes, et stulti aliquando sapite.* Quomodo enim Christus potuit errare? Fas non est, ut hoc veniat in sensus nostros. *Qui plantavit aurem non audit: aut qui finxit oculum, non considerat? Qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam?* Christus ergo interrogare culpam, et accusationem justam audire nescivit? Christus petulantiam potuit approbare? Christus qui corripit gentes, arguendam adulteram non putavit? Christus qui novit uniuscujusque cordis interna, et scientiam docet Legis, aut falli potuit errato, aut contra Legis

* Haud levis controversia est, possitne hoc opus vere adjudicari Ambrosio. Pro qua vel contra quam opinionem varii varias afferunt rationes, et ex utraque parte complures nec contemnendi critici; quorum cum in ambiguum æquo jure decertare videantur argumenta, et nos quoque de hac lite liberum lectori judicium esse velimus, possessionem, quæ hactenus penes Ambrosium fuit, eidem non putavimus abrogandam.

Cæterum extra dubium est lucubrationem hanc sermonibus constare, et ejusdem esse argumenti ac superiorem librum. Verumtamen sive styli elegantiam spectes, sive tractandi rationem et œconomiam, utrumque opus inter se haud parum dissidere comperies. Enimvero studiose accurateque hoc in tres partes divisum est: in prima sic disputatur contra Gentiles, ut lapsus David conditioni tribuatur, emendatio virtuti; in secunda adversus Judæos demonstratur *ideo lapsum esse sanctum David, ne amplius Judæorum perfidia claudicaret* (n. 31); in tertia docentur Christiani hac in historia inesse multa mysteria et figuras, *quæ gratiam quoque promissam jamdudum conciliant.*

seriem judicare? Et quomodo ipse dixit: *Non veni Legem solvere, sed adimplere?* Christus qui condemnat occulta, potuit dissimulare vulgata? Christus qui fecit tempora, potest nescire tempora? Qui novit cogitationes hominum vanas, non novit etiam criminosas?

4. Et ideo satis illis responsum sit, qui cum creatorem negare non possint, negant tamen potentiam creatoris: qui cum sapientiam fateantur, insipientiam adserunt, objiciendo ei imprudentiam futurorum. De quo possemus latius dicere: sed alius propositus nobis videtur esse tractatus. Et licet diversarum series decursa sit lectionum, in eamdem tamen adsertionem proficiunt, et maxime psalmi titulus et Evangelica lectio. Sed quamvis conveniat una adsertio, tamen juxta ordinem lectionum sit ordo tractatus; et ideo de titulo psalmi prius tractandum videtur.

CAPUT II.

Proposito argumento Auctor hic non facile judicandum scribit. Tum quo ordine, et apud quos homines David errantis causam sit defensurus, explicat.

5. Proposita est historia, quæ adulterium habeat et homicidium. Nam ita reperimus in libro scriptum esse Regnorum; quia David rex cum deambularet in domo sua, lavantem se Uriæ vidit uxorem, amavitque illico, et jussit accersiri. Deinde virum ejus innocentem, ut Scriptura inducit, bellatoribus objici jussit acerrimis, ut vi opprimeretur hostili. Hæc facta sunt, nec negantur: quomodo igitur defenduntur? Bene admonet Evangelica lectio, etiam cum peccatum appareat; subreptum * tamen debere esse judicis judicium: ac memorem unumquemque esse oportere suæ conditionis et meriti. Sæpe enim etiam in judicando majus peccatum judicii est, quam peccatum ipsius de quo fuerit judicatum. Nam si præscriptum est a quibusdam sapientibus mundi, ut in judicando caveatur, ne major pœna quam culpa sit **, idque servatur: quanto magis id servandum videtur, ut unusquisque de alio judicaturus, de se ipso prius judicet, nec minora in alio errata condemnet, cum ipse graviora commiserit? Quis es igitur tu, qui David sanctum virum judicas? Gentili dico, Judæo dico, Christiano dico; et ideo tripertito mihi distinguendus esse videtur tractatus, unus adversus Gentiles, alius adversus Judæos, tertius apud Christianos.

CAPUT III.

Gentiles monet, ne tam errantem, quam pœnitentem David respiciant; quia sicut illud est hominibus commune, ita hoc rarum in regibus; tum quam proclive sit vinci libidine, declarat, et adductis sanctorum virorum exemplis confirmat.

6. Primus ergo adversus gentiles mihi sermo est, qui plerumque objectare consueverunt: Ecce quomodo Christiani innocentiam sequuntur, fidem præferunt, religionem venerantur, castitatem docent, quorum principes et homicidia et adulteria fecisse produntur? Ipse David, de cujus genere, ut dicitis, nasci Christus elegit, homicidia sua et adulteria decantavit. Et quales possunt esse discipuli, quorum tales magistri sunt?

7. Quid igitur? Negamus factum, an repudiamus magistrum? Nihil horum. Sed qui speciem objicit, communitatem consideret. Species facti est: communitas naturæ. Nihil ergo mirum si intra generalitatem species est. Agnosco enim hominem fuisse David, et nihil mirum: agnosco commune, ut homo peccet. Nec enim nova infirmitas conditionis humanæ, magisque mirum videtur si homo peccato careat, quam si peccatum aliquod affectet. Igitur peccavit sanctus David, nullo ambiguo vos tenebo, fecit adulterium, commentus est homicidium, et commentus est et peregit.

* Id est *sobrium*.

** « Perspiciendum est judicanti, ne quid aut durius aut remissius constituatur, quam causa poscit. Nec enim aut severitatis aut clementiæ gloria affectanda est: sed perpenso judicio, prout quæque res expostulat, statuendum est. Plane in levioribus causis proniores ad lenitatem judices esse debent: in gravioribus pœnis severitatem legum cum aliquo temperamento benignitatis subsequi. » *Tom. 3, Pand. ff. l. 48.*

PECCAVIT, quod solent reges : sed pœnitentiam gessit et flevit, quod non solent reges. Rogavit veniam, non arrogans potestatis, sed infirmitatis suæ conscius : prostratus in terram cilicio se operuit, oblitus imperii, et memor culpæ.

8. Quem mihi tu hujuscemodi reperias virum, qui in potestate constitutus non magis peccata sua diligat, culpam prædicet, crimina defendat : qui putet sibi quod non decet, non licere : qui se legibus obstringat suis, et quod per justitiam non licet, nec per potestatem licere agnoscat ? Non enim solvit potestas justitiam, sed justitia potestatem; nec legibus rex solutus est, sed leges suo solvit exemplo. An fieri potest, ut qui de aliis judicat, suo ipse sit liber judicio, et in se suscipiat, in quo et alios adstringat ?

9. Bonus ergo David, et multo admirabilior qui potestatem vicit, quam qui amorem. Castitas enim corpori nonnumquam defertur, frequenter errori : potestas Deo subditur; et facilius quis se in amore cohibeat, quam in potestate moderetur. Non ergo ignoscis quod minus est, in quo majora miraris? Lubrica enim in hominibus omnibus et prona natura peccandi : lubrica etiam in bonis moribus licentia potestatis, et oblatio facultatis. Non enim distat ira regis ab ira leonis : sed qui stimulat illum et admiscetur, peccat in animam suam. Caveat ergo ne stimulet aliquis potestatem, ne cassibus anima irretita corporeis, vitio se non possit exuere. Non ergo mirum si etiam David specie lapsus est potestatis : sed multo amplius admirandum, quod fidei contemplatione revocatur.

10. Videtis igitur quod potestas hæc sæcularis frequenter nihil prosit, et plerumque obsit; sæpe enim culpæ exitus in auctoritate est potestatis. Noli igitur quicumque es, rex, de potentia et facultate præsumere; cor enim regis in manu Domini. Noli tibi de populorum subjectione blandiri; quia non salvabitur rex per multitudinem virtutis suæ, nec gigas salvus erit in multitudine virtutis suæ. Non enim in altis tabernaculorum fastigiis, pretiosoque tectorum culmine, sed super timentibus eum beneplacitum est Domino, et his qui sperant super misericordia ejus.

11. Lubricam igitur videmus ad vitia potestatem, nec tamen semper inflexam dixerim; quoniam regali potestate sublimem et David legimus cultus auxisse divinos, et Salomonem templum Deo consecrasse.

12. Nunc illud quod perstrinximus, adseramus, facultatem imperandi, incentivum esse peccandi; et secundum historiæ seriem prosequamur. Non adulterasset David alieni jus thori, et fœderati pacta conjugii, nisi nudam et lavantem mulierem de domus suæ interioribus vidisset. Et ideo bene scriptum est : *Non intendas in mulieris speciem : et non concupiscas mulierem.* Ait alibi : *Ab omni irreverenti oculo cave.* Nihil de continentiæ tuæ virtute præsumas. Etenim *fornicatio mulieris in extollentia oculorum, et in palpebris illius agnoscetur*; et ideo causam primo peccati fuge. Nemo enim diu fortis est. Neque fragili tantum, sed omni homini dicitur : *Non te vincat concupiscentia formæ :* si non vis vinci, non congrediare peccatis; ne de te vitia coronentur; *neque capiaris oculis, neque abripiaris palpebris.* Vilis tibi mulier videtur ad pretium, sed fortis ad vitium; quia *mulier virorum pretiosas animas capit.*

13. Difficile est itaque ut quisquam libidinis irretitus illecebris, immunis evadat. Nec mea tantum hoc sententia difficile judicatur : sed etiam sanctis Salomonis Proverbiis impossibile judicatum est, qui suo ductus exemplo ait : *Ligabit quis ignem in sinu, vestimenta autem non comburet? Vel ambulabit quis super carbones ignis, pedes autem non comburet?* Cave ergo et tu ne intra sinum tuæ mentis ignem libidinis et amorem accendas; ne corporeum vestimentum illo animi consumatur incendio, ac perpetuitatem resurrectionis amittas : vel certe vestigium tuæ mentis uratur, si per libidinum faces tibi putaveris esse gradiendum. Nam qui uritur corde, comburitur corpore.

14. Omnibus igitur modis lascivæ

mulieris vitandus occursus est. Et ideo *prudentiam discipulam adquire tibi*, inquit, *ut te custodiat ab uxore aliena et fornicaria*; ne te laqueis labiorum suorum teneat obligatum, et criniculis erroris involvat. Itaque unde debeas cavere meretricem Propheta te docuit, ut a fenestra caveas hujus ingressus. A fenestra enim domus suæ intrat. Fenestra ejus, est oculus; et ideo ab omni irreverenti oculo cave; ne per fenestram introeat amor, libido penetret. Etenim mulier fornicaria illicit visu amatorem; et nisi petulantem obtutum mentis animique compescas, mors ingreditur per fenestram. Non est desidiosa petulantia meretricis, non otiosa lascivia, quæ facit juvenum volare corda; ut propriæ mentis nequeant tenere constantiam, et huc atque illuc fervido amore rapiantur. Cave ergo hujuscemodi mulierem, quæ pedibus non quiescit, foris errat, insidiatur per angulos, oculis ligat, verbis illicit, institis lectum intexit suum, et tapetis ab Ægypto stratis; neque enim de cogitatione divina, sed de sæculari illecebra adsumit ornatum: quæ merito virum suum dicit absentem; quoniam non potest adultera omnis Christum habere præsentem.

15. Vides igitur quantis rebus etiam sanctorum corda capiantur; et ideo ne mireris, si etiam sanctus David captus est. Vir quidem magnus, et qui allophylum immanem corpore, armis quoque bellicis inhorrentem fide vicerit: sed utinam se ipse vicisset, utinam sicut illum adversarium stravit, sic interiorem adversarium suum sternere ac superare potuisset! Gravior est pugna ejus qui intus, quam illius qui foris dimicat.

16. Sed quid de solo David loquor? Accersamus etiam alios ad tractatum hujusmodi, ne imbecillitatem David magis, unius scilicet hominis putemus, quam corporeæ conditionis fuisse infirmitatem. Samson validus et fortis leonem suffocavit, sed amorem suum suffocare non potuit: vincula solvit hostium, sed suorum non solvit nexus cupiditatum: messes incendit alienas, et unius ipse mulieris accensus igniculo messem suæ virtutis amisit. Salomon templum Deo condidit, sed utinam corporis sui templum ipse servasset! Verum ad ipsum a quo discessit, revertatur oratio. Triumphavit David in decem millibus: sed erravit in viginti et amplius millibus; et quia erravit, hominem se esse cognovit, confessus est culpam, veniam deprecatus est dicens ad Dominum: *Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me. Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum.* Si David infirmus, tu fortis es? Si Salomon lapsus est, tu immobilis? Si Paulus primus peccatorum, tu potes primus esse sanctorum? Ergo si erraverunt justi, erraverunt tamquam homines: sed peccatum suum tamquam justi agnoverunt. Si justi pœnæ atrocioris exceperunt sententiam, tu quemadmodum tibi spem impunitatis proponis, cum Scriptura dicat: *Si justus vix salvus fit, peccator et impius ubi parebit?*

17. Advertitis ergo, filii, quam plerumque etiam bonum propositum subruat causa mœchandi; et ideo causas ipsas primo fugere et vitare debetis. Non vis amore capi! Noli in speciem mulieris intendere; quia oculi tui cum viderint alienam, os tuum loquetur perversa, et jaces tamquam in corde maris, et sicut gubernator in magno turbine. Magnam enim faciunt tempestatem multitudines cupiditatum, quæ velut quodam in freto corporis navigantem hinc atque inde perturbant, ut gubernator sui animus esse non possit, diem ac noctem caligine amoris ignorans.

18. Oculis igitur excitatur libido, sed ebrietate succenditur. Omnis enim ebriosus et fornicator, pauper fiet. Nec tibi de potentia blandiaris potandi. Noe ebriatus est, et qui non inebriatus est diluvio, inebriatus est vino. Sed ille naturam vini ignorabat, non enim ante potaverat: tu in illo didicisti cavere quid debeas. Lot per somnum deceptus est, et tu si non vis decipi, somnum mentis tuæ discute; ne ebrio illudat filius aut filia dormienti. Non pietas illic, sed ebrietas ridetur: nec pater illic, sed dormiens circumscribitur. Vis

non aduri? Noli ad ignem accedere. Vis non præcipitari? Nutantia fuge, prærupta cave, caduca declina et labantia.

19. Vides igitur in illis qui justi esse meruerunt, non alteram fuisse naturam, sed alteram disciplinam. Post primi hominis lapsum, justamque sententiam, cum in uno carnis damnatus sit appetitus, VITIUM traxit conditio, infecit culpa naturam: sed naturæ ipsius vitium fides temperavit, et devotionis intentio mitigavit offensam.

20. Convertimini igitur ad Dominum gentes, scitote quoniam Dominus Deus est: ipse fecit nos, et non ipsi nos. Scitote quoniam caro sumus et pulvis. Relinquamus ergo quæ fecimus, et ipsum nostri veneremur auctorem, qui vitam dedit, peccata donavit, qui solus potest dicere: *Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates vestras, et memor non ero.* Magnus plane et misericors Deus, qui beneficium confert, nec beneficii munus exprobrat. Miramini quod David regem fecerit, victoremque multarum gentium? Sic servulos suos consuevit evehere. Non avarus munerum, nec beneficii parcus, nec gratiæ angustus et frugi: sed opulens largitatis, quos redemit a peccato, auget in præmio. Hæc adversum Gentiles.

CAPUT IV.

Judæos perperam credentes David, qui obnoxius fuit peccato, vel Salomonem, cui dicta de Christo non conveniunt, esse filium Dei, redarguit: et pravam quorumdam hæreticorum de Filio Dei interpretationem confutat.

21. SED quoniam tripartitam divisionem tractatus hujus polliciti sumus, unam adversus Gentiles, aliam adversus Judæos, tertiam apud Ecclesiam: nunc contra Judæos videtur esse tractandum. Quid igitur nobis propositum sit recenseamus. *Titulus*, inquit, *psalmi David intellectus, cum venit ad eum Nathan propheta: cum intravit ad Bethsabee.* Nempe historia hæc et adulterum David inducit et homicidam, et hunc vos, Judæi, dicitis esse Dei filium? Sed Deus virtutum est, non criminum. Et de hoc dicit Deus Pater: *Thronus ejus sicut dies cœli;* qui dolum fecerit, peccata non vicerit? Et quomodo scriptum est: Nemo sine peccato, nisi unus Deus? Si igitur non potest non esse Deus, qui Dei filius est, utique Dei filius arbiter justitiæ est, non obnoxius culpæ.

22. Qua autem opinione vel David Dei filium judicatis, vel Salomonem putatis? An quia scriptum est: *Deus judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis;* et quia titulus psalmi in Salomonem psalmum LXXI dicit esse compositum? Sed quem Salomonem dicat, advertite. Salomon enim pacificus est, hoc habet interpretatio. Psalmus in eum dicitur, quem vere scimus esse pacis auctorem. Quomodo autem Salomon pacificus? Non hoc Joab sanguis ostendit, quem inter altaria templi jussit occidi: non Adoniæ pœna, quem affinitatis regiæ reum perculit, nec matris obsecratione ab indignatione revocatus. Quomodo autem in Salomonem David filium existimas convenire quod scriptum est, quia *permanebit cum sole et ante lunam, in sæcula sæculorum;* cum ille brevis vitæ adeptus usuram, angustis terminis vivendi spatium transegerit? Quomodo autem de eo dicitur: *Dominabitur a mari usque ad mare;* cum ille intra Syriam constitutus, hoc est, intra unius regionis provinciam, circumscriptos fines habuerit imperii: solus autem Christus usque in orbis totius terminos suum propagarit imperium? Solus enim iste est, de quo bene psalmi series prophetavit, quia *reges Arabum et Saba dona adducent, et adorabunt eum omnes reges terræ: omnes gentes servient ei.* Hunc enim novimus gentibus universis et nationibus imperantem, incircumscripto imperio, interminata potestate. Non ergo Salomon Dei filius.

23. Sed qua ratione eum Dei filium putavistis? An quia sapiens fuit? Sed hic sapientiam postulavit, ut quam non habebat, acciperet: Christus ipse sapientia est, naturaliter in universum habens, quod in rebus humanis Salomon accepit per gratiam. Denique quod accipitur ex tempore, in tempore possidetur. Salomon enim sapientiam nec in principio sui habuit, nec in fine pos-

sedit. Neque enim habere se credidit quod poposcit; et postea aversus a Dei cultu, non quasi sapiens, sed quasi insipiens lapsus est, ut offenderet. Offendit in tantum, ut etiam quod meruerat, amitteret. Cur igitur hunc Dei filium credidistis? An quia templum Deo condidit? Sed hinc Dominum et Deum non esse credere debuistis, quia scriptum est: *Nisi Dominus ædificaverit sibi domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam.* In vanum laboravit, qui ædificavit id templum, quod subjectus ignis exussit. An quia David patri ipsius dictum est: *Non tu ædificabis mihi domum.... sed cum tu dormieris, excitabo semen tuum post te; et ipse ædificabit domum nomini meo.* Verum ibi quoque templum non corporale, non materiale promittitur, neque enim Deus in manufactis habitat, sed templum est sancta Ecclesia, quæ utique non humana, sed cœlesti virtute fundatur.

24. Nam si præstantioris licet, sed humanæ tamen virtutis opera miremur, multos hujuscemodi reperimus, quos cum David et Salomone comparare possumus. Et ideo ubi operis æqualitas est, non est excellentia potestatis. Nec plures possumus dicere Dei filios, cum unum Dei filium legerimus; sed non ex beneficiis suis quæ in parentes nostros contulit, facienda est injuria Dei filio. Multi enim præclari viri: sed per unum Jesum Nave stetit, inquit, sol contra Gabaon. Videtis eum ultra David regis processisse virtutem; terrenis enim David, non sideribus imperavit. Videtis etiam solem ministrum esse, non dominum, qui etiam voci servierit humanæ. Stetit tamen, quia in Jesu et typum futuri agnoscebat, et nomen. Neque enim in sua virtute Jesus Nave, sed Christi mysterio cœlestibus luminibus imperabat; designabatur enim Dei filium in hoc sæculum esse venturum, qui mundani luminis occidentis et jam vergentis in tenebras, virtute divina differret occasum, lucem redderet, inveheret claritatem. Enoch quoque raptus est ad cœlum: sed tamen ille raptus est, hic regressus. Raptus est ille, ne malitia mutaret cor ejus: hic ipsam malitiam sæculi hujus abolevit. Elias curru atque equis adscendit ad cœlum: Christus autem descendit e cœlo, nec curru et equis, ut ille conscendit; quia ille aliter nequivisset: hic autem propria virtute remeavit. Elisæus in Jordane leprosum lavare præcepit, ut ab omni contagione mundaretur: hic in Jordane totum diluit mundum. Moyses ipse cui crediti sunt populi Judæorum, aquam divisit: et ille quidem divisit elementa; quia non divisit potentiam Trinitatis: separavit moles aquarum; quia Patrem non separavit a Filio.

25. Videtis quanti viri, et qualium documenta operum dereliquerunt. Quemadmodum igitur quos pares David regi vel Salomoni virtute cognoscitis, conditione impares judicatis, ut Salomonem David filium putetis ad Dei sedere dexteram? Præsertim cum ipse David evidenter de quo dictum esset, expresserit; neque enim de filio suo diceret: *Dixit Dominus Domino meo: sede ad dexteram meam.* Quomodo enim filium suum Dominum nominaret? Lex prohibet, repugnat religio, abhorret fides, ut ad dexteram Dei omnipotentis mortalem hominem loces. Alius est ille qui sedet ad dexteram, qui corpus suscepit, non qui cœpit a corpore: qui ante luciferum genitus est, id est, ante omnium luminum claritatem; quoniam ipse creavit variorum luminum dignitates: nam Salomon utique post luciferum est. Salomon sacerdos non fuit; et ideo dici ei a Domino omnipotente non potuit: *Ex utero ante luciferum genui te:* dici ei non potuit: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech;* maxime cum illo tempore quo Salomon fuit, secundum ordinem Aaron, non secundum ordinem Melchisedech, fuerint sacerdotes. Adhuc enim sacerdotes sanguinem hircorum atque taurorum pro peccatis plebis et erroribus offerebant: postea vero quam Christus advenit, qui semetipsum pro salute obtulit mundi (ut quos taurorum sanguis lavare non poterat, Christi sanguis ablueret) semetipsos cœperunt offerre pro hostiis sacerdotes.

26. Itaque una quæstione dominus

noster Jesus Christus omnium hæreticorum ora sepsit, sacrilegia conclusit. Non solum enim Judæos, sed etiam photinianos, et arrianos et sabellianos hac redarguit quæstione; et ideo nobis (quoniam Judæos defecisse jam cernimus, et illam exsecrabilem perfidiam imminutam) jam de arrianis, qui non multum a Judæis differunt, photinianisque et sabellianis aliqua in istius quæstionis tractatu perstringenda sunt. Taceat ergo Photinus, qui Christum David filium, non Dei dicit; et taceat, damnatus voce cœlesti. Quomodo enim dicit Christum filium David esse, cum ipse David dixerit in libro psalmorum : *Dixit Dominus Domino meo : sede a dextris meis; donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Si David*, inquit, *dominum illum vocat, quomodo ejus filius est?* Non ergo David filius, sed Dei filius Christus. Taceat etiam sabellianus; et cum legit Dominum Domino dixisse, intelligat non eumdem et ipsum esse, qui dicit, et cui dicitur. Nec enim sibi Pater dixit : *Sede a dextris meis*, nec sibi dixit : *Ponam inimicos tuos;* et aliquando intelligant omnes eum Filium esse, qui a dextris sedet : et hanc distinctionem inter Patrem Filiumque custodiant, ut sit distinctio Patris et Filii, quod alius Pater, alius Filius; quia una in sede, una majestate potiuntur : et sedent, non pro discerniculo dignitatis, nec pro ordine potestatis, sed pro copula caritatis : unam Patris et Filii intelligant potestatem, in quo et Arrius conticescat, qui contraria Sabellio erroris urget vestigia. Audiat Dominum Domino dicere, audiat ad dexteram Patris Filium sedere; et desinat de sermone atque ordine hominum divinitati facere quæstionem. Nec argumentetur hic, quia Pater dicit, *sede;* legimus enim et alibi, etiam sine Patris dicto sedere Filium, sicut scriptum est : *Et sedet ad dexteram Dei.* Et alibi : *Amodo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram Dei.* Ipse est enim cui dicitur, *sede*, qui filius hominis nominatur : audit quasi homo, sedet quasi Dei filius. Quid hac potest dici præcellentius potestate, quæ etiam carnem hominis ad dexteram Dei collocavit; et infirmum illud conditionis humanæ, postquam tamen Verbum caro factum est, divinitati copulavit æternæ?

27. Sed quid hoc est? Posteaquam Photinus obmutuit, Arrius conticuit, Sabellius vocem perdidit; adhuc tamen hæresim diversa contra Ecclesiam excitantem ora conspicio. Nam ecce Manichæus et Valentinianus, et omnis derivatio manichæorum in eo telo nititur, quo alii sunt perempti; et fidei præjudicium, fidei testificatione molitur. Ait enim detestanda hæresis : Ecce negavit Christus filium se esse David; et ideo, inquit, credendum est quod non susceperit carnem. Quibus apertissime in ipso principio Evangelii Scriptura respondet, cum dicit : *Liber generationis Jesu Christi filii David.* Cur igitur aut alibi David filius dicitur, aut alibi David filius denegatur; nisi ut intelligas aliud esse secundum substantiam divinam esse filium, aliud secundum carnis susceptionem? Nam secundum substantiam divinam, Dei Filius est : secundum carnem, filius David. Itaque ubi generatio secundum carnem describitur Salvatoris, David filius nominatur : ubi vero plenitudo confessionis exigitur, cum designatur generatio Salvatoris, non vult se David filium, sed Dei nominari; designatio enim majestatis ejus naturam interpretatur. Sed jam redargutis sævorum interpretationibus, ad Ecclesiam sermo vertendus est.

CAPUT V.

Confirmat rationes adversus Judæos atque Gentiles adductas, et sermonem ad Ecclesiam convertit.

28. Verum quod sæpe titulum quinquagesimi psalmi repetimus, non præsumtionis, sed infirmitatis est exemplum. Uno enim die vel per angustias ingenii, vel per fragilitatem vocis omnem seriem non possum explere tractatus. Et ideo quoniam superiori die adversus Judæos noster sermo directus est, quos quidem eo usque documenta fidei subegerunt, ut Christus in cœlesti solio collocaretur : quod utique in ho-

minem non potest convenire. Neque enim alium nisi Dei Filium ad dexteram Dei sedere credibile est. Non alius utique nobis sedere ad dexteram Patris nisi Dei Filius, remotis omnibus ambiguis, æstimandus est. Rursus quoniam Scriptura habet : *Ex fructu ventris tui ponam super sedem tuam;* idem utique Dei Filius carnem ex Maria suscepisse credendus est, in qua prophetici fructus est ventris : ut vere successionem originis recognoscas, illumque Dei Filium, factum postea filium hominis per susceptionem carnis, in Patris throno cœlesti sedere non dubites. Neque enim Christus sedem aliquam regalem hoc habuit in sæculo, ut putes aliam sedem David similem esse promissam ; maxime cum ipse dixerit Dominus : *Regnum meum non est de hoc mundo.*

29. Conclusi itaque undique, eo perfidiæ suæ tentamenta derivant, ut incredibile esse adserant, quod Deus susceperit carnem : qua ratione autem non potuerit suscipere, explicare non possunt. Quæro enim utrum impossibilitatis, an injuriæ causa existiment carnem a Deo suscipi nequivisse? Si impossibilitatis, aliquid ergo impossibile Deo : nihil enim est quod facere voluerit, et facere nequiverit. Superest ergo ut aut voluisse, aut noluisse doceatur. Quod autem majus indicium voluntatis, quam quod ipse dixit : *Palam apparui non quærentibus me... Expandi manus meas ad populum non credentem, et contradicentem?* Si ergo voluit et potuit, an putamus eum causa injuriæ noluisse? Et quam divinitas sui sentit injuriam? Expers enim est contumeliæ, neque subjecta nostris est passionibus; neque enim caro vel detrimentum divinitati adferre potuit, vel augmentum.

30. Qui tamen hoc objiciunt, quod Dei filius carnem suscipere non potuerit? Si gentiles, qui deos suos (quoniam homines fuisse negare non possunt) humana specie visos esse testantur, an rex eorum, quem illi suis diis omnibus anteponunt, prodigiales formas potuit pro amore suscipere ; Christus carnem hominis, quem ad imaginem sui fecit, atque illud præstantissimum opus suum suscipere pro mundi salute non potuit? et pulcrius illis videtur propter adulterium alieni thori, quam propter redemtionem omnium hominum speciem carnis adsumtam? Quod si Judæus hoc objicit, quomodo legit : *Ecce Virgo accipiet in utero, et pariet filium; et vocabitur nomen ejus Emmanuel,* quod est interpretatum, nobiscum Deus? Quomodo legit : *Ecce qui loquebar adsum?* Quomodo autem lectum adserit : *Ecce sicut panthera... et sicut ursus aporiatus occurram eis?* Dei ergo filius carnem suscipere non potuit pro redemtione omnium, cum ipsi negare non possint quod pro nostrorum supplicio peccatorum, affectum quemdam Deus ferinæ crudelitatis induerit; ut qui natura pius est et misericors, nostrorum tamen scelerum atrocitate commotus, adsumat in nos quamdam sævitiam bestiarum?

31. Sed jam quia et superiore die et hodie Judæis satis responsum arbitror, apud vos mihi, fratres dilectissimi, prophetici facti ratio præstanda est. Etenim cum primum legeretur hic psalmi titulus, quod venerit Nathan ad David, cum intravit ad Bethsabee, diximus plurimos serie historiæ hujus confundi : et ideo tractatum ejus adsumsimus tripertitum; divisionemque tractatus ita putavimus esse faciendam; ut apud Gentiles lapsus conditionis non negaretur, correctio erroris adstrueretur : apud Judæos autem ideo lapsum esse sanctum David doceremus; ne amplius Judæorum perfidia claudicaret, eumque vel Dei filium desinerent credere, quem viderent communi conditione obnoxium fuisse peccato : Christiani vero surgentis Ecclesiæ mysteria possint advertere. Tripertita ergo divisio facta est, una secundum naturam, alia secundum fidem, tertia secundum gratiam : nec infirmitas excludit a venia, et fides excusat a culpa, gratiam quoque promissam jam dudum sacramenta conciliant.

CAPUT VI.

Ecclesiam docet, cur David ac plerique alii Dominici generis auctores in errorem labi permissi sint: et ut inde facilius mysteria eruat, historiam homicidii et adulterii ipsius David recenset.

32. PECCAVERIT David ne totus mundus erraret: peccaverit sibi, ut nobis omnibus emendaret: postremo peccaverit in corpus suum (qui enim fornicatur, in corpus suum peccat) peccaverit in corpus suum, ut in Christi corpore redimeretur: ecce quem vix defendendum putabamus, jam cernimus prædicandum. Quis enim est qui nolit divina magis in se munera, quam humana opera prædicari? Arbitramur enim secundum Apostolum justificari hominem per fidem, sine operibus Legis: justificetur ergo ex fide David, qui per Legem peccatum agnovit; sed peccati veniam per fidem credidit: justificetur David, quia in peccato ejus subrepto* Ecclesiæ mysteria refulserunt.

33. Dicit aliquis, qua ratione et adulterium et homicidium commiserit Dominici generis auctor electus a Deo? Aliud dico: Talis auctor Dominici fuit corporis eligendus. Quid est enim corporatio, nisi remissio peccatorum? Et ideo exsors peccati esse non potuit, ut divinam gratiam et exemplo præferret et nuntio. Denique ea dispositione Bethsabee et Thamar inter auctores Dominici generis computantur: quarum altera adulterium fecit, altera commisit incestum. Ea dispositione et Achab et Jechonias, sicut Matthæus Evangelista descripsit, adnumerantur majoribus Christi; ut omnes homines redemturus, beneficium a suis majoribus inchoaret: simul ne qui se subjecit usque ad corporis passionem, nobilitatem captasse immaculatæ originis videretur. Hominum enim ista jactantia est, alienam gloriam, non suam quærere; et tamen inter ipsos homines major virtutis, quam nobilitatis est gratia. Simul edendum exemplum fuit, ut intelligerent omnes majorum probra non posse posteris esse dedecori; quod unusquisque successionis maculam propriæ merito possit abolere virtutis. Vides quantos et quam graviter criminosos Dominicæ generationis series comprehendat, de quorum origine propter te nasci Christus non erubuit? Et hæc si credas, divinæ miserationis in te munera sunt, et hoc cœlestis insigne est potestatis. Superabundavit enim peccatum, ut superabundaret gratia. Non fuerit igitur David exceptus a culpa, ut esset electus ad gratiam.

34. Sed jam mysteria ipsius recenseamus historiæ, et ex ipsis Scripturarum fontibus hauriamus: atque ut omnem seriem mysteriorum introspicere possimus, textum ipsius repetamus historiæ. Sic enim in libro Regnorum meminimus expressum, eo quod David cum lavantem vidisset Bethsabee Uriæ uxorem, adamaverit: deinde domum venire præceperit, cum absens esset vir mulieris: non multo post maritum ejus reversum esse, nuntium belli, religiosum sane et devotum virum, qui belli tempore non putaverit sibi ingrediendam domum, cum socios bello videret intentos, nec domesticis in tabernaculis, sed in præliaribus tentoriis excubantes: postea jussu David in bella revocatum, sub ea præceptione, ut objiceretur adversariis bellatoribus, quo morte viri liberam copiam potiendæ mulieris rex haberet. Et hic nonnulla est peccati verecundia, et pudor culpæ, quod latebram quæsivit erroris; et injustæ necis non auctoritatem sibi jure regiæ potestatis adsumsit, sed invidiam declinavit. Culpam fatetur, sed tolerabilior est quæ premitur verecundia, quam quæ insolentia prædicatur. Mortuus est igitur Urias, bellatoribus objectus, sed postea iidem qui eum peremerunt, jussu David, expugnata urbe, sunt peremti. Hæc est historiæ series,

---

* Hic Romana editio legit *surrectura*. Supra, c. II, n. 5, jam pro *subreptum* legerat *sobrium*, ubi, nonnihil mutata Benedict. punctuatione, vocem *subreptum* retulimus ad *judicium*, notantes subreptum idem esse ac sobrium, quasi dicas *raptim et cum grano salis sumptum*. In hoc autem loco, servata inter *furtivum* et *celatum* affinitate (utrumque simul significat *subreptius*), sumitur pro *operto*, *secreto*, per oppositionem ad verbum *refulserunt*; sicut dixerat Nathan propheta: *Tu fecisti abscondite; ego faciam in conspectu solis.*

in qua profunda licet spectare mysteria.

CAPUT VII.

Divino invocato Spiritu, incipit detegere mysteria, quæ sub David ac Bethsabee adulterio, nec non sub ipsius partu velabantur.

35. Et quoniam David non defendendum, neque enim meo eget auxilio, sed excusandum recipimus, vel potius prædicandum; ne in tanto mysteriorum profundo vacillem, justum est ut ejus ore utar, cujus utor historia. Utar igitur responsorio prophetico dicens: *Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis.* Nemo enim sine Spiritus sancti infusione, tanta divini recessus potest spectare mysteria. Etenim si ille tantus propheta, Spiritus sancti petit sibi munus infundi, quid facere infirmus debeat; cum præsertim etiam Apostolus sanctus populi quoque se putet precibus adjuvari, ut aperiatur ei ostium ad loquendum mysterium verbi. O si mihi ostium illud Christus dignetur aperire! Pulsemus tamen; solet enim exaudire pulsantes, quia ipse dixit: *Pulsate, et aperietur vobis.* O si mihi se ipse reseraret, quia Christus est janua: ipse intus, ipse extra, ipse via quæ ducit, ipse vita ad quam contendimus pervenire.

36. Veni ergo, domine Jesu, et aperi nobis fontes tuos, ut bibamus de aqua, quam qui bibit, non sitiet in æternum. Vel si de fonte adhuc tuo haurire non possumus, dignare concedere ut de puteo saltem haurire possimus, unde potum Samaritanæ illi dubitanti adhuc mulieri polliceris. Et tu quidem de fonte omnibus polliceris, sed dubitantibus, ut illi Samaritanæ, fons tuus adhuc altus est puteus. Bibamus et nos aquam cœlestium secretorum. Et quoniam ad fontem tuum meruimus pervenire, liceat nobis imaginem saltem mysteriorum videre cœlestium.

37. Itaque, nisi fallor, per Prophetam Spiritum sanctum intelligimus: per adulteram autem licet Synagogæ fornicationes varias æstimare. Et ideo multo ante cernimus revelatum ex Spiritu sancto, et ex familia Judæorum (quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem) dominum Jesum esse generandum, qui quidem quasi Judæus ex adultera familia natus est, sed quasi immaculatus ex Virgine. Erat sub Lege, erat quasi sub viro familia Judæorum: abolenda fuit Legis observantia, ut veritas substitueretur et gratia.

38. Habemus unum mysterium: accipite et aliud; ita tamen ut memineritis ex prima conceptione Bethsabee natum esse parvulum qui mortuus est, postea natum esse Salomonem: illum parvulum ex conceptione furtiva; istum vero Salomonem jam ex professione conjugii. Liquet igitur per David intelligi Prophetam, per Prophetam populum propheticum, ex quo et ex Synagoga primus ille qui natus est (quoniam degeneraverat a majoribus suis per flagitia formatus, et per vitia concretus populus Judæorum) ad resurrectionis æternitatem pervenire non potuit, nec in virum perfectum excrescere; sed in exigua sensuum parvitate, et quadam virtutis defecit infantia. At vero ille qui postea ex legitima conceptus est copula, populus Christianus, ille sapiens atque pacificus, hoc enim Salomonis interpretatione reseratur, ad incanam longævæ resurrectionis ætatem, atque ad regnum illud cœleste pervenit. Per illum autem populum Lex soluta, per istum gratia reformata est.

39. Accipite etiam tertium mysterium. Quod David Hebræi excelsum dicunt, Latini humiliatum interpretantur. Quis est autem vere humiliatus, nisi ille *qui non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed formam servi accipiens humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem?* Hic igitur est qui significatur David, excelsus per naturam, sed humiliatus per misericordiam: sublimis in divinitate, sed mitis in corpore. Itaque ubi humiliatus, ibi obediens. Ex eo enim nascitur obedientia, ex quo humilitas, et in eo desinit. Cum enim obediens dicitur factus usque ad mortem (mors autem non divinitatis, sed corporis fuit) non utique obedientia divinitatis fuit illa,

sed corporis; nec humilitas majestatis illa, sed carnis. Itaque quantum ad susceptionem corporis spectat, apostolica lectio in quo Christi fuerit humilitas, declaravit : quod vero ad naturam spectat divinitatis, Evangelica lectione reseratum est : quam pio prosecuti estis adsensu, cum audiretis legi, dicente Dei Filio : *Ego et Pater unum sumus.* Unum enim divinitate sunt Pater et Filius : sed non unum sunt corporis sacramentum, et divinitatis æternitas. Nec solus tamen Apostolus humiliatum dixit esse Dominum, sed ipse quoque se humilem esse memoravit dicens : *Tollite jugum meum, quia leve est; quoniam mitis sum et humilis corde.* Et tamen non sola interpretatione, sed etiam manifesta appellatione signatum est; quia scriptum est : *Inveni David servum meum, oleo sancto meo unxi eum.* Et infra dicit : *Pater meus es tu*, et, *Ego dicam illi : Filius meus es tu.* Ergo David quem quærebamus, invenimus : servum quidem specie, sed Dominum veritate.

CAPUT VIII.

Quid domus regia, in qua deambulat David : quid nudatio et lavatio Bethsabee; quidve quod statim nuda visa amata sit, significet?

40. Hic ergo David intra domum deambulavit suam. Quæ utique domus est Christi, nisi illa de qua dicit : Quia *apud Patrem meum multæ mansiones sunt?* In illa ergo regia situs humanam conditionem nudam vidit, et miseratus adamavit. Erat enim adhuc nuda virtutum, quia per insidias serpentis genitalibus erat naturæ suæ exuviis destituta. Neque enim verisimile videtur, ut ante domum regis mulier nudaretur, ante domum regis femina se lavaret : quasi locus lavacro opportuno alius esse non posset. Non quadrat, non congruit, non cum fide convenit : distat a vero, abhorret a sensu. Talem rex, tam petulantem, tam procacem horrere potuit, non amare. An illa, si non viro verecundari, nec regios saltem vereri potuisset adspectus? An illam, priusquam rex videret, nec ministri ejus arcere potuerunt?

41. Ergo si hoc cum fide non potest convenire : quæramus quæ ista sit nuda, videlicet humana conditio, omnibus vestimentis exuta naturæ, carens amictu immortalitatis, et innocentiæ spoliata velamine. Nudus est enim qui peccato nudatur et culpa. Denique ille primus nostri generis peccator, atque utinam solus, antequam peccaret, nudum se esse non sensit, posteaquam peccavit, nudum se esse vidit; et ideo tegendum foliis putavit, quia nudum se esse cognovit. Factus est igitur ille sibi nudus, posteaquam factus est reus culpæ. In illo nudata est omnis humana conditio, per successionem naturæ, non solum culpæ, sed etiam ærumnæ obnoxia. Ergo ille se nudum sensit et vidit : unde ita est omnis nostra conditio, ut qui se nudum putaverit, nudum et videat et sentiat. Denique qui divitias concupiscit, nudus est : qui contemnit, opulentus est. Adeo suus cuique sensus ærumna est, et sua cuique virtus expers injuriæ est. Ergo humanam conditionem primo per Legem sibi Christus in conjugium vindicavit, quam repudiavit postea. Unde et ait : *Quis liber repudii matris vestræ, quo dimisi eam?* Hoc igitur genere Christus familiam suam nudam vidit, et amavit; amat enim sanctam Christus animam. Denique amabat Jesus Lazarum et Mariam : amabat Christus Ecclesiam suam, quamvis nudam, quamvis nullo adhuc virtutum decore vestitam.

42. Denique ut sciamus propositæ disputationi Scripturarum seriem convenire, discamus Ecclesiam nudam, discamus quærentem, festinantem, et lavantem se ante domum Christi, quando baptizabat Johannes in Jordane dicens : *Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam : qui autem venit post me, fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta portare : ipse vos baptizabit in Spiritu sancto.* Ergo quando baptizabatur plebs in pœnitentiam, Christum utique domui ejus jam vicina quærebat, ut perveniret ad gratiam. Quærebat ergo a Johanne

Christum Ecclesia dicens : *Annuntia mihi quem dilexit anima mea;* ipsum causam desiderii, ipsum causam lavacri sibi esse commemorans, sicut habes : *Fusca sum et decora, filia Hierusalem, ut tabernacula Cedar, ut pelles Salomonis.* Habes causam qua ratione se lavare gestiat, quia fuscam se esse commemorat. Nam quasi interroganti Johanni, qua ratione plebs multa concurrens gestiret lavari, respondit : *Fusca sum et decora, filia Hierusalem.* Quia fusca est, lavari desiderat : quia decora est, videri nuda non metuit. *Nolite*, inquit, *adspicere me, quia offuscata sum, quia non est intuitus me sol.* Ergo fuscamur, quando non videmur a Christo : sed quando videmur, albescimus. Vidit ergo eam ille cui nuda sunt omnia, et interna pectoris occulta esse non possunt; quia scrutator est cordis et renum : nihil huic tectum, nihil est involutum. Vidit Ecclesiam suam nudam, et vidit, et amavit. Vidit nudam dilectam, et quasi filius caritatis adamavit.

43. Videte quemadmodum videat, videte quemadmodum vocet. Non hic adulterii opprobria, sed mysteria castitatis sunt. *Tota es*, inquit, *formosa, amica mea, proxima mea, et reprehensio non est in te. Ades huc a Libano, sponsa, ades huc a Libano, transibis et pertransibis a principio fidei.* Et bene a principio fidei. Ergo ubi fidem habes, adulterium timere non debes; fides enim conjugii est, fraus adulterii. Sed ut adesse possit a Libano, ante præmisit dicens : *Exsurge, veni, proxima mea, formosa mea, columba mea, perfecta mea.* Proxima, utique fidei desiderio : formosa, decore virtutis : columba, gratia spiritali. Pennæ enim columbæ deargentatæ æternam illam significant potestatem; et columbæ volatus sancti Spiritus præsentiam declaravit. Vocat igitur ad se eam Christus, ut veniat; quoniam spiritalibus jam pretiis dotata veniebat : *Quia ecce*, inquit, *hyems præteriit, imber abiit, discessit sibi, flores visi sunt in terra.* Videte quemadmodum sancta invitetur Ecclesia. *Hyems*, inquit, *discessit sibi*, ne hyemem nuda formidet, hyemem non temporis, sed infirmitatis, quæ agrum animæ fœcundum omni flore dispoliat. Est enim hyems non terreni solis, est hyems mentis, quando animo frigus illabitur, quando vapor animi evanescit, quando solvitur vigor sensus, quando nimius humor exundat et mentem gravat, quando interior caliginat adspectus. Et ideo ait Dominus : *Videte ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbato.* Bonum enim ut tunc dies judicii vel mortis adveniat, cum viget animi blanda temperies, cum cœleste mysterium serena luce resplendet, cum cor nostrum ardet in nobis. Tunc enim Christus est præsens, sicut testantur in Evangelio Ammaon et Cleophas dicentes : *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis in via, cum aperiret nobis Scripturas?* Viget autem animus, quando etiam flos videtur in terris. Quis est iste flos boni odoris, nisi ille qui dixit : *Ego flos campi, et lilium convallium?* De quo et in Esaia scriptum est : *Et exiet virga de radice Jesse, et virga ex radice adscendet et flos ex virga exiet.* Radix utique familia Judæorum est, virga Maria, flos Mariæ Christus, qui quando nostra resplendet in terra, et in agro animæ redolet, vel in Ecclesia sua vernat, nec frigus possumus timere, nec pluviam vereri, sed exspectare judicii diem.

44. Et ideo Ecclesia ut hunc florem videret, omni studio festinabat, sicut ipsa testatur dicens : *In cubili, in noctibus quæsivi quem dilexit anima mea : quæsivi eum, et non inveni : vocavi eum, et non exaudivit me. Exsurgam itaque, et introibo in domum, in forum, et plateas, et quæram quem dilexit anima mea. Quæsivi, et non inveni eum... Invenerunt me custodes qui circumeunt civitatem, me percusserunt, et tulerunt pallium a me.* Videtis quemadmodum quærat quem desiderat invenire, ut non timeat vulnerari. Sed hæc vulnera non metuenda sunt, sed optanda; quia vulnera caritatis sunt; sicut ipsa dicit : *vulnerata caritate ego sum.* Bona caritatis vulnera. Denique utiliora vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici.

CAPUT IX.

Eamdem materiam prosequitur, ostenditque Ecclesiam Christo, qui velatam Synagogam despexerit, nudam placuisse : tum ejusdem ad illum inquirendum ardorem describit, ac demum Legis solutionem in Uriæ nece adumbratam explicat.

45. Merito ergo nuda, quia pallium perdidit : aut fortassis ideo nuda, quia nonnumquam virtutis est opertum non habere pectus, cor non habere velatum. Denique velatam illam, hoc est, Synagogam, quæ habebat velamen in lectione veteris Testamenti, quod modo revelatur, quoniam in Christo evacuatur; velatam, inquam, Synagogam Christus despexit et sprevit; unde hodieque velamen super cor Judæorum est positum. At vero ea quæ tota ad Dominum mente convertitur, nuda est atque perspicua. Cum enim quis conversus fuerit ad Dominum, velamen auferetur; ut gloriam Dei speculantes videre possimus. Denique etiam alibi nudam esse virtutis indicium est, quia scriptum est : *Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?*

46. Quam igitur tunicam exuerit, et non invenerit quemadmodum induat eam, de Scripturis, si possumus, revelemus. Est enim quædam tunica corporalis, sunt cupiditatum quædam intexta velamina; et ideo interdum melius est nudum esse corpore, quam corde velatum. Unde etiam Paulus nos admonet exspoliari multo esse melius quam supervestiri, dicens etiam alibi : *Exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, induite novum qui renovatur in agnitione, secundum imaginem ejus qui creavit eum.* Ergo quæ exspoliata est, et pedes lotos habet; et ideo quæ lavit, nescit quemadmodum inquinari possint. Obliviscitur enim per gratiam, quod hauserat per naturam. Magnus igitur hic et justus amor mulieris ante David regiam se lavantis.

47. Verum non solum lavit, sed etiam vocavit; ut in eodem accepimus libro, dicente sancta Ecclesia: *Veni, frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis, diluculo surgamus in vineas, videamus si floruit vitis.* Non solum igitur lavat, sed etiam Christum ad se venire provocat et invitat dicens : *Tibi dabo ubera mea.* Nec sua tantum, sed etiam nova ac vetera pollicetur, sicut habes : *Nova et vetera, frater meus, servavi tibi.* Et quasi amoris impatiens quærit adminiculum alicujus, a quo Christus rogetur ut veniat. Videte æstuantem, videte desiderantem. *Quis dabit*, inquit, *te, frater meus, lactantem ubera matris meæ?* Et qua ratione quærat, et qua gratia invitet, et quemadmodum possit tenere, demonstrat : quemadmodum foris morantem exspectet, ostendit : et ut domum suam ingrediatur, implorat dicens : *Inveniens te foris osculabor te, adsumam te, et adducam te in domum matris meæ, et in secretum ejus quæ concepit me.* Vides quemadmodum nuda sit, quæ non potest tectum habere secretum intemeratæ utique naturæ, secretum intimæ conscientiæ, non designatum aliqua temeritate vitiorum. Hortus enim clausus est Ecclesia sancta, et immaculata virginitas; quæ ideo hanc gratiam meretur a Christo, quia Verbum Dei quæsivit, desideravit, invenit, advigilans ante ostia sapientiæ, sicut ipsa dicit : *Beatus vir qui audierit me, et homo qui vias meas custodierit, advigilans meis ostiis quotidie, custodiens postes mei introitus. Exitus mei, exitus sunt vitæ.*

48. Sic Ecclesiæ suæ Christus speciem concupivit, et paravit sibi eam uxorem adsciscere. Sed quia erat sub Lege (sub Lege enim Petrus, Johannes, cæterique apostolici viri), prius nos observantiæ corporalis vinculis relaxandos putavit. Quamvis enim Lex religiosa, Lex justa, sicut Uriæ persona inducitur, qui tam religiosus et castus fuit, ut regressus e bello uxorem non recognosceret, nec intraret ad eam; tamen quia Urias in David, hoc est, viro humili, copulam cognovit Ecclesiæ, a Synagogæ conjunctione discedens, locum futuris nuptiis præparavit. Unde et Johannes typum accepit Legis, qui quamvis esset ex Patribus, parari vias Domini nuntiavit et Ecclesiæ copulam prophetabat; et ideo occisus inducitur, ut defectum legitimæ

observationis ostenderet. Lex enim et prophetæ usque ad Johannem. Ergo jam Urias occisus est in typo Legis, ut Synagoga Legis laqueis solveretur; quoniam quæ sub viro est mulier, vivente viro ligata est legi : si autem mortuus fuerit vir, soluta est a lege viri. Igitur vivente viro, vocabitur adultera, si juncta fuerit alteri viro : si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri; ita ut non sit adultera si fuerit cum alio viro. Ergo non adultera humanæ conditioni, quæ licet sub Lege fuerit, tamen abolita quodammodo observantia Legis, in gratiam vindicata est.

49. Legis autem observantiam non Christus abolevit. Unde et Uriam non David occidit, sed occidi a bellatoribus passus est, hoc est, profanari ritum observantiæ ex Lege venientis, per incursionem barbarorum et captivitatem Judæorum passus est Christus. Denique Urias, lux mea dicitur. Quæ autem Christi lux, nisi Lex et Evangelium? *Si enim crederetis Moysi, crederetis et mihi; de me enim ille scripsit.* Quia lux Christi in Lege præcessit, cujus postea in Evangelii gratia quasi in heptamyxo * spiritu universa mundi hujus implevit. Hinc ergo Legi carnem sustulit vel Ecclesiam et sibi junxit: cujus Legis lumen populus hostilis imminuit, quando Legis sancta violavit. Imminuta ergo lux Dei est in populo Judæorum; quia cæcitas ex parte in Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret.

CAPUT X.

Renovata adtentione, altius mysterium in adulterio Davidico latens, nimirum Verbi divini cum humana natura conjunctionem scrutatur.

50. Superest adhuc et quartum mysterium, quod, quæso, placidis accipiatis auribus, et mentem nostram, non verba pendatis; non enim in verbo est regnum Dei, sed in virtute. Adulterium factum est, et homicidium factum. Hoc est quod dictum est ad Prophetam : *Sume tibi baculum nucinum.* Et alibi virgam nucinam legimus, per quam intelligimus jus quoddam et summam prophetiæ, quæ more nucis foris amara in cortice; dura in medio testa, tenera intus est et fructuosa. Et si igitur in historia amariora auditis, in typo dura cognoscitis; sperate tamen in mysterio fructuosa. Adulterium, inquam, in typo salutis est factum; non enim adulterium omne damnandum est. Denique ad Prophetam dictum est : *Vade, accipe tibi uxorem fornicariam.* Dominus hoc jubet cum ea quæ fornicata fuerit esse conjugium: cujus conjugii, ut supra diximus, partus est Christus. Namque filio qui ex fornicatione est natus, a Domino nomen impositum est Jezrahel, quod divina est generatio. Si ergo pia illa copula fornicariæ, etiam ista utique pia societas adulteræ copula est. Sed illa de Judæis. De divinis autem non audeo, licet pium, adulterium nominare; ne quem vel sonus sermonis offendat, licet sensus venerationis in promptu sit : quod potest tamen cautius dici, etsi non expressius, ex disparibus copulis contubernium pium factum est, cum Verbum caro factum est. Non sunt enim legitima consortia divinitatis et carnis : nec ut quodam fœdere conveniunt naturæ, caro animæ et anima carni, ita etiam divinitas et caro justi servant quodammodo thori legem. Suscepit carnem Deus, adsumsit animam, per inusitatam nec legitimam incarnationem consortium fecit esse legitimum, ut sit Deus omnia in omnibus.

51. Denique ut scias esse mysterium, interpretare vocabula. David enim accipis in typo Christi, Bethsabee filia sabbati, aut filia plena, vel puteus dicitur juramenti. Quid igitur expressius, quam quod filia sabbati caro Christi est; quia misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub Lege? Eadem plena, quia in passione ejus Legis est plenitudo, vel quia plena gratia Spiritus sancti. Jesus enim plenus Spiritu sancto regressus est a Jordane.

* Id est septiformi. Alludit ad candelabrum in quo erant septem lampades, quibus septiformis gratia sancti Spiritus designabatur. Επτα, septem; μυξα, lucerna (*lumignon d'une lampe*).

Eadem etiam puteus juramenti, hoc est, religionis et fidei. Et bene puteus; quia flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hanc ergo adsumens sibi Deus Verbum, copulam fecit esse legitimam: quod mysterium illæ nuptiæ designarunt, quæ sunt in Canticis canticorum, quibus Christo Ecclesia, et spiritui caro nubit. Et ideo circumcursabat et quærebat ubique Dei Verbum, quia vulnerata, quia nuda, quia adultera in omnibus, et si immaculata in Christo, quærebat caro misera redemtorem.

52. Hanc sibi Christus junxit, ut immaculatam redderet: hanc sociavit, ut auferret adulterium. Et quia sub Lege erat, moriendum fuit, ut liberaretur a Lege, ut per illam mortem velut quoddam Legis et carnis matrimonium solveretur. Mortua est igitur in Christo caro, ut nos mortificati Legi per corpus Christi, sicut Apostolus dixit, essemus alterius qui ex mortuis resurrexit, et passiones cupiditatesque carnis, et cogitationes peccatorum quæ per Legem erant in membris nostris, in illa morte morerentur: nos autem soluti a lege mortis, quasi nova Christi copula, in novitate spiritus resurgeremus.

53. Et tamen qui Legem in Christi carne solverunt, eamque putaverunt esse violandam, omnes jussu David a bellatoribus interemti sunt. Quo indicio ostenditur id, quod posteriora docuerunt esse signatum, quod eorum qui Christum interfecerunt, nullus evaserit; idque evidentissime revelatur, eos quos ante mortem adsumserat Jesus, sicut Judæos, perisse parvulos et informes: eos vero quos post mortem adscivit in numerum filiorum, regno esse servatos. Unde juxta hoc mysterium convenit quod primus in Judæis fuerit partus infirmus; ut postea in Christianis fieret fructus æternus.

CAPUT XI.

Parabola Nathan proponitur, atque ad sensum moralem, moxque ad allegoricum traducitur.

54. Sed jam ad nuntium transeamus. Nam superioribus diebus tractatus nobis de illo invidioso adulterio et homicidio David prophetæ fuit, decursisque mysteriis non solum nihil quod condemnaretur, sed etiam quod laudaretur, invenimus. Nunc tractatus incipit esse de nuntio quem decursi psalmi titulus jam sæpe repetitus ostendit. Sic enim est: *Psalmus David intellectus, cum venisset ad eum Nathan propheta, cum intrasset ad Bethsabee.*

55. Itaque et hæc pars historiæ retexenda est, quæ hujusmodi est. Dives, inquit, et pauper intra unam erant civitatem. Diviti multa armenta, multæ oves: pauperi una ovis, quæ de pane et vino pauperis alebatur, et in sinu ejus requiescebat. Venit hospes ad divitem: dives neque de armento suo, neque de gregibus suis aliquid abstulit, sed unam ovem pauperis occidit. Hoc ubi cognovit David: Morietur, inquit, vir ille, et restituet quadruplum. Respondit illi Nathan: Tu es. Deinde aperuit ei cœleste mandatum, dicens mandasse Dominum quod multa illi bona, id est, opes regias, sublato de pastorum numero, contulisset, quodque in eum suam misericordiam profudisset; et ideo quoniam peccato exasperasset Dominum, abducenda ejus omnia, rapienda ab hostibus, depopulandam domum. Tunc ait ille: *Peccavi.* Et respondit Nathan: Quoniam peccasse te confiteris, remittet tibi Dominus peccatum: sed filius tuus qui natus est ex Bethsabee, morietur. Hoc filio ægrotante, David flevit, humi jacuit, cilicio se operuit, jejunavit: ubi mortuum cognovit, surrexit, lavit, cœnavit, alios consolatus est.

56. Videte quam multa. Primo omnium, quod Deus pius et misericors est, et quæ nobis adversa contingunt, pro pretio nostri erroris excipimus. Didicimus igitur captivitatem pretium esse peccati; hæc enim decernitur pœna pro crimine. Deinde illud advertimus quod regum lapsus, pœna populorum sit. Sicut enim eorum virtute servamur, ita etiam errore periclitamur. Unde optandum est nobis, ut regem gloriosum atque perfectum habere possimus. Nos ergo qui regem volumus habere perfectum, Dominum nolumus habere

perfectum? An vero illi possunt velle hominem esse perfectum, qui Deum nolunt esse perfectum! Illud etiam breviter textus operatur historiæ, ut advertamus quam cito veniæ spes secuta sit. Non mediocre autem, quod Nathan denuntiavit ei, hoc est, inferior propheta. GRAVIS enim verecundia pudorque delicti, ab inferiore reprehendi. Videtis quod culpa gratiam minuat. Sciebat Nathan, quod David nesciebat: adeo caligabat animus obumbratus quadam nube vitiorum! Deinde hic est Nathan, qui in superioribus David acceptum Domino prophetavit; ut doleret eodem redarguente peccatum, quo prophetante, meritum fuerat prædicatum.

57. Sed jam mysterium requiramus. *Duo*, inquit, *viri erant in una civitate, unus dives, et alter pauper*. Quis est hic dives aut pauper, nisi forte unus populus Judæorum, et alter populus Christianus? Ille dives in Lege, dives eloquiis Dei sibi creditis, dives prophetiis, dives oraculis: hic vero pauper. Sed nolite hanc refugere paupertatem, quam sequitur regnum cœlorum. Scriptum est enim: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum*. Bona paupertas, quæ quod habuerit, non amittit. Bona paupertas, quæ si thesauros non habet pecuniæ, habet tamen thesauros scientiæ atque sapientiæ. Nolite, filii, quasi vilem despicere paupertatem. *Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum*. Nolite quasi magnis invidere divitiis: *Divites eguerunt et esurierunt*. Sed si vultis habere bona, Dominum quærite: *Inquirentes enim Dominum, non deficient omni bono*. Ergo nolite recusare omnem pauperem. Pauper erat Petrus, et quem donaret, nummulum non habebat: sed pretiosiorem omni pecunia donabat salutem. Pauper ille erat Lazarus in Evangelio: sed ille qui ante in ostro dives jacebat et purpura, optabat post exitum vitæ, stillante digito pauperis refrigerari. Quamvis ille ostro superbus regio et purpuratis vestibus vulnera pauperis dives fastidiosus horruerit, tamen in infernis locatus optabat eo loci fuisse quo Lazarus. Quo loco lectio non videtur pecuniarum divitem pauperemque describere; sed eum pauperem, qui pro fide et devotione vulnera corporis non horruerit, famem jejuniumque toleraverit.

58. Cum igitur haberet populus Judæorum in suis gregibus plurimas copias hostiarum; tamen unam oviculam quam populus ille pauper habebat, eripuit, gloriosæ illam subjiciens passioni. Vis scire quam ovem? *Sicut ovis ad victimam ductus est*, qui pane pauperis alebatur, et potu pauperis utebatur, et in sinu pauperis dormiebat. Nostris enim utebatur alimentis, in nostri pectoris gremio quiescebat. Nam in Judæorum sinu quiescere se non posse memoravit dicens: *Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet*.

59. Et venit hospes, inquit, ad virum illum divitem. Quis est iste hospes, nisi miserabile peccatum? Etenim culpa in hunc mundum tamquam hospes intravit, aliena nostræ et peregrina naturæ. Itaque non de suis gregibus hostiam obtulit; sed accepit oviculam pauperis, et occidit illam. Cujus quidem passio licet quibusdam ad sacrificium salutare profecerit; tamen videtur illis sui fuisse furoris alimentum, et cibus culpæ, incentivumque peccati. Denique Judas panem accepit a Christo, et tunc magis repletus est diabolo; quia non accepit ex fide, qui tam hospitali Domino proditionem parabat.

60. Et iratus est David ad illum virum. Diximus quod per Prophetam Judæorum populus declaratur, et ideo sub hac figura se ipse condemnat. Dignus est morte vir ille qui fecit hoc, et oviculam restituet in quadruplum, hoc est periturum populum Judæorum, sed cumulatioribus bonis fruiturum populum Christianum; quia præstabilior est præsentibus status qui ex resurrectione debetur.

61. Propositum mihi fuit, ut meminisse dignamini, adversus eos qui homicidium adulteriumque sancti David arguendum putant, qualicumque meo respondere sermone: et ita favore vestræ unanimitatis tractatus nostri cursus evasit, ut prædicandus ore omnium videretur, quem putabamus non posse

defendi. Sed quoniam nostro vir sanctus auxilio non indiget, jam ipse vobis pro se loquatur, et factum suum ipsius dicta defendant.

CAPUT XII.

David peccatum suum Deo confitetur, composito psalmo L, cujus hic versus aliquot explicantur: imprimis quæ sit magna misericordia, quæve multitudo miserationum, inquiritur: tum docetur, solum Deum iniquitates nostras delere, quæ cum latere non possint, exemplo David sunt confitendæ. Demum arrianos in manichæorum impietatem recidere planum fit.

62. *Miserere*, inquit, *mei*, *Domine*, *secundum magnam misericordiam tuam*. Nova, nisi fallor, fratres carissimi, conjunctio ista sermonis, ut magna misericordia diceretur. Non facile alibi lectum memini: et ideo quæ sit magna misericordia, non facile dixerimus. Legimus tamen magnam Dei virtutem. Et ideo considerantes quæ magna sit virtus, conjicere poterimus, quam misericordiam magnam voluerit designare. Legimus enim in sancto Hieremia: *Quis es*, *Domine? Tu fecisti cœlum et terram, in magna virtute tua, et brachio excelso.* Virtus ergo magna cœlum fecit. Quæ est virtus magna; Patris, an Filii? Magna utique Patris virtus est; ipse enim per Filium cœlum fecit et terram sicut habes: *In principio fecit Deus cœlum et terram.* Sed tamen et Filius magna virtus est. Nam cum virtutem Patris Filium legeris, sicut habes Christum Dei sapientiam atque virtutem, utique cum virtus Patris Filius sit, magna virtus est Filius. Quemadmodum igitur omnipotens denegatur, quem fatemur magnam Dei esse virtutem? Hæc igitur magna virtus cœlum fecit; quia cœlum fecit et Filius, sicut habes: *Omnia per ipsum facta sunt.* Ergo si et Pater fecit et Filius, utique facti unitas operationis indicat unitatem. Non ergo operatio Patris et Filii discrepat. Si autem una operatio, una utique operationis potestas, et majestas una factorum est. Hæc de Patre et Filio.

63. Quid ergo silemus de Spiritu, præsertim cum Scriptura nos divina non patiatur silere? Dat enim locus opportunissimum testimonium ad sancti Spiritus unitatem cum Patre et Filio comprobandam, ut ejus quoque operationem ab opere Patris et Filii dissociare nequeamus. Legimus enim magnam virtutem Patris esse, quod cœlum fecit: magnam virtutem etiam Filium esse, quoniam cœlum fecit; nec solum fecit, sed etiam firmavit: *Verbo enim Domini cœli firmati sunt.* Ergo si et fecisse et firmasse cœlum magnæ virtutis est, etiam Spiritum sanctum a majestate magnæ virtutis separare non possumus; quia scriptum est: *Et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Namque cum cœlum fieret et terra, superferebatur Spiritus: de quo alibi ait propheta David: *Emitte Spiritum tuum et creabuntur.* De quo etiam alibi dixit: *Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum.* Non enim corporalibus digitis Deus cœlum fecit et terram; sed Spiritus gratia septiformis, illo videlicet digito de quo habes in Evangelio: *Quod si in digito Dei ejicio dæmonia.* Hunc enim digitum alibi Spiritum dixit, sicut habes: *Quod si in Spiritu Dei ejicio dæmonia.* Si igitur Spiritus Dei digitus est, quoniam brachium Dei Filius est, utique Spiritus cooperatus Patri et Filio per unitatem operationis cœlum fecit et terram. Ideo enim digitum Filius nuncupavit, ut tamquam unius corporis, ita divinitatis exprimeret unitatem. Itaque si magna virtus cœlum condidit, utique magna sapientia cœlum condidit; quia scriptum est: *Omnia in sapientia fecisti.*

64. Didicimus igitur quæ magna sit virtus, colligamus nunc quæ magna sit misericordia. Si magna virtus cœlos fecit, et magna misericordia debet esse de cœlo, et magna justitia debet esse de cœlo; justitia enim de cœlo prospexit, et misericordia venit e cœlo. Magna ergo facta misericordia; quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* Ergo magna virtus cœlos fecit, magna virtus cœlos inclinavit, sicut legimus: *Et inclinavit cœlos et descendit.* Quo ostenditur numquam divinitatis suæ exsors fuisse Dei Filius, nec cum inter homines versaretur; quoniam etsi suscepit quod non erat, non destitit tamen

esse quod erat. Itaque cum dicitur : *Et inclinavit cœlos, et descendit*, non tam videtur de cœlo descendisse, quam ipso descendisse cum cœlo. Nam cum Pater Filium alloqueretur in terris situm, Angeli ministrarent, non tam mutasse videtur sedem Dei Filius, quam transtulisse. Ergo didicimus magnam esse misericordiam.

65. Itaque si magna misericordia est descendisse de cœlo, quæ sit multitudo miserationum distinguere atque intelligere debemus. Sequitur enim : *Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam*. Non enim idem significat uterque versiculus : sed illud ad Incarnationem refertur, hoc vero quod sequitur, ad eas referendum videtur quas Dei filius in carne suscepit injurias; quia jejunavit, quia esuriit, quia flevit, quia vapulavit, quia crucifixus, quia mortuus, quia sepultus est. Hæc enim carnis, non divinitatis insignia sunt. Et necessarium fuit ut ærumnarum multitudinem miserationum multitudo depelleret, profutura nobis Dominicæ certamine passionis.

66. Non enim sua peccata delebat; quia peccatum nullum fecerat, sed quia peccatum factus est, nostra erant delenda peccata, sicut David dixit : *Dele iniquitatem meam*. Quid est *dele?* Videamus hoc verbum; non enim otiosum est. Denique et alibi ait : *Ego sum qui deleo iniquitates tuas, et memor non ero*. Sunt profecto alte impressa quædam conscientiæ nostræ ulcera delictorum, et quædam mentium nostrarum animorumque vibices, quæ errorum nostrorum obducuntur ulceribus. Habet ergo culpa characteres suos et apices, quibus proditur : quod non ingenio nostro affingimus, sed prophetica auctoritate signamus. Scripta est ergo; et ubi scripta sit vide : *In pectore*, inquit, *cordis tui*. Hoc est, ibi scripta est culpæ series ubi etiam forma virtutis; non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Sed quæ bona sunt non atramento scribuntur, sed spiritu Dei vivi : quæ autem vitiosa, graphio ferreo et ungue adamantino. Talis propemodum scriptura, qualis est pœna peccati. Scribitur illa graphio ferreo, hoc virga ferrea coercetur, sicut scriptum est : *Reges eos in virga ferrea*. Alia est illa virga recta, virga regni tui : hæc supplicio coercet noxios, illa innoxios gubernat imperio. Ergo scripta est culpa : videamus ubi. Non foris, sed intus in corde tuo et in pectore tuo. Sicut enim prope est verbum in ore tuo, et in corde tuo : sic infidelibus in ipso corde exprimitur figura peccati, et erroris effigies. Intus igitur est culpa, intus est virtus. Et ideo Dominus : *Sentio*, inquit, *de me virtutem exisse;* ut ostenderet quæ bona sunt, de interiore procedere; et contra quæ mala sunt, de interiore prodire. *Non enim quod intrat*, inquit, *in os, coinquinat hominem : sed quod exit de ore*. De corde enim tuo cogitationes procedunt; et ideo cave ne de corde tuo malæ cogitationes prodeant, quæ te posteriore tempore arguant et accusent. Non enim Deus testimoniis ad revincendum te argumentisque indiget : tua te ipsa culpa accusat et prodit.

67. Deinde bene in hoc psalmo David dicit : *Et delictum meum contra me est semper*. Væ enim mihi quod latere cupio, et latere non possum! Quomodo enim latebo, qui inscripta in pectore meo gero meorum indicia delictorum? Nudabitur in illo judicii die uniuscujusque pectus, testimonium reddente omnibus conscientia sua, et invicem accusantibus cogitationibus, aut etiam defendentibus, in die qua judicabit Dominus occulta hominum. Quis pudor ille, cum prodi omnibus cœperit quod putabamus occultum; cum aperire se cœperit uniuscujusque imago delicti, ut unusquisque sui criminis serie revincatur? Quis pudor cum illum quem despicabilem in hoc sæculo judicabas, videris esse prælatum; illum servum tuum, illum quem juxta sæculi hujus astutias ineptum et inhabilem arbitrabaris, simplicitatis suæ divitiis cognoveris honoratum? Ergo dum vivimus, confugiamus ad eum qui potest delere peccatum. Nec vereare quod graphio ferreo scriptum est, et ungue adamantino; hic enim portas ferreas adamantinasque confregit; nec timeas culpam fateri.

68. Confessus est David, agnovit iniquitatem suam, agnovit errorem; et ideo ait : *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco.* David agnoscit, et tu non agnoscis? David fatetur, et tu negas? Paulus se nocentem clamat, et tu innocentem te adseris? Non est igitur maximus erubescendi locus, quando cum plurimis peccati mixta consortia sunt; si sequamur tamen studium corrigendi. Neque rursus paveas, ne culpæ confessio teneatur ad pœnam. Bonus enim et misericors Deus non solum culpas ignoscere confitentibus, sed etiam præmia corrigentibus impertire consuevit; si tamen unusquisque sibi donari petat, quod intelligit non latere. *Dic ergo iniquitates tuas, ut justificeris.* Dei vox ista est volentis ignoscere : Dei vox ista est promittentis, quod tuum velit delere peccatum.

69. *Tibi peccavi*, David dicit, *et malum coram te feci.* Hoc est, etsi homines non vident, sed tu vides : etsi homines me dijudicare non possunt, quia participes delictorum sunt; tu tamen judex es singulorum, quia expers es delictorum. Quamlibet in corde intimo cogitationes noxiæ lateant, coram te tamen sunt, qui potes dicere : *Quid cogitatis mala in cordibus vestris?* Nempe Christus hoc dicit. Qui ergo novit quid in corde sit scriptum, potest delere quidquid in corde conscriptum est. Cui se fateatur noster David non solum in seipso, sed etiam in primo homine peccasse, dum præcepta divina temerantur.

70. Quo licet advertere, fratres dilectissimi, quemadmodum omnes hæreses dum se impugnant, in se recurrant. Itaque arriani dum Patris et Filii separant potestatem, in eum furiose exitum disputationis incurrunt, ut cum manichæis eorum concurrat adsertio; illi enim dicunt alterum Deum esse veteris, alterum novi Testamenti. Quam profanam adsertionem Ecclesia sancta condemnat, quæ unum Deum legit; quia *unus Deus Pater ex quo omnia, et nos in ipsum : et unus dominus Jesus per quem omnia, et nos per ipsum.* Utique omnipotens potestas et una Patris et Filii declaratur; ut nec Patrem a novi Testamenti gratia secernamus, nec rursus ab instauratione mundi Filium separemus.

71. Denique consideremus utrum idem Deus utriusque sit conditor Testamenti. Nempe omnes in primo homine peccavimus, et per naturæ successionem, culpæ quoque ab uno in omnes transfusa successio est. In quem ergo peccavi, in Patrem, an in Filium? Utique in eum qui mihi credidit, quod non servando peccavi. Mandatum est homini, ut ab omnibus gustaret quæ erant in paradiso, sed lignum scientiæ boni et mali non tangeret. Adam ergo in singulis nobis est. In illo enim conditio humana deliquit, quia per unum in omnes pertransivit peccatum. Video summam mihi creditam; video quæ prævaricationis æra contraxerim, dum vetita et interdicta degusto. Hinc debeo commissæ sortis usuram; quia creditum mandatorum cœlestium fœnus intemerata fides servare non potuit.

72. Agnovimus creditum, agnoscamus etiam creditorem. Creditoris nempe jus est ut exigat et relaxet; et ideo idem relaxat, qui jus habet exigendi. Cum igitur in Evangelio Christus dixerit mihi : *Remissa sunt tibi peccata tua;* nonne eumdem intelligo dominum sortis, quem arbitrum veniæ recognosco? Aut si Pater credidit, et Filius relaxavit, non per unitatem, ut nos dicimus; sed, ut arriani adserunt, per distantiam potestatis : alius ergo Deus credidit, alius relaxavit? Unde incurrunt, ut manichæorum perfidiam non evadant. Deinde unum dicendo bonum Deum, advertant quos laqueos dementiæ suæ incidant. Si bonus est, qui credidit, quomodo non est bonus, qui relaxavit. Ergo cum illis partem habeant arriani, in quorum adsertionem perveniunt. Nec mirum si is qui semel deviare cœpit a vero, nexibus se alieni erroris involvat.

73. Et ideo una est sententia, quæ hæreticorum omnium machinas destruat, ut unius potestatis, majestatis atque virtutis Trinitatem esse credamus; et ideo ab eo quod Filius fecit non separemus Patrem; nec ab eo quod

Pater mandavit, Filium segregemus. Ita enim fiet, ut non alterum Deum veteris, alterum novi Testamenti inducamus : sed per unitatem potestatis et Filius in Patre, et Pater intelligatur in Filio, et Filius fœneretur in patre, et Pater relaxet in Filio. Nam et Pater dimittit peccatum : Filium dimisisse jam diximus.

74. Accipite quia dimittit et Pater. *Dimitte,* inquit, *nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Utique ex persona nostra hoc Filius Patri dicit. Nec ideo dicit, quasi dimittere ipse non possit : sed ideo dicit, ut tu unitatem potestatis intelligas.

75. Denique si auctoritatem quæris in Filio : *Jam vos,* inquit, *mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.* Dimittit sermone, dimittit imperio : sed cum ratione dimittit dicens : *Vade, et posthac vide ne pecces.* Habes auctoritatem, quia vetera donavit : habes judicium, quia futura præscripsit.

ENARRATIONES

IN DUODECIM PSALMOS DAVIDICOS.

IN PSALMUM PRIMUM *.

PRÆFATIO.

1. QUONIAM summum virtuti incentivum proposuit Deus futuræ beatitudinis delectationem: vehemens quoque calcar erroris delectationem esse diabolus excogitavit. Utriusque sententiæ præstat indicium primus humani generis Adam, a Domino Deo in paradiso voluptatis positus; ut æterna delectatione frueretur, ad virtutem futuræ sobolis provocandam. Neque enim erat incognitum Deo locum eum errori daturum, et cæteris propositam spem salutis esse debere, qua in præreptam humano sedem generi contenderent reformari. Et idem per speciem serpentis quæ præfiguravit delectationis illecebram, uxoria persuasione deceptus. Occasione igitur accepta, adversarius per delectationem mihi operatus est mortem. Itaque quod divina gratia tributum erat ad vitam, factum est mihi in mortem, eoque faciliorem inimicus adsensum hominis habuit; ad lapsum enim speciem prætendit naturæ. Delectarunt enim opera sua Dominum: delectarunt prima naturæ exordia, quæ videns Dominus ait: *Bona valde*.

2. Laudant Angeli Dominum, psallunt ei Potestates cœlorum, et ante ipsum initium mundi * Cherubim et Seraphim cum suavitate canoræ vocis suæ dicunt: *Sanctus, sanctus, sanctus*. Innumera Angelorum millia adsistunt, et seniores et turba magna sicut voces aquarum multarum concinunt *Alleluia*. Ipsum axem cœli fert expressior sermo ** cum quadam perpetui concentus suavitate versari; ut sonus ejus extremis terrarum partibus audiretur, ubi sunt quædam secreta naturæ. Nec id ab usu naturæ alienum videtur; quandoquidem vox missa gratiore plausu e nemoribus resultet, aut montibus, et suaviore sono reddant quod acceperint. In scopulis quoque ipsis et lapidibus reperit natura quod delectaret. Aliorum specula, aliorum usus delectat aut gratia. Feræ ipsæ, atque aves loci amœnioris aut modulatioris vocis delectatione mulcentur. Lactentibus quoque parvulis aut severitas terrori est, aut blanditiæ voluptati. Naturalis igitur delectatio est.

3. Unde et David sanctus, qui adverteret unde homo, et qua esset fraude dejectus (nam si tenuisset infusam sibi a Domino æternæ illius cœlestisque de-

---

* Non in explicandis psalmis psalterii seriem secutus est divus Ambrosius, quandoquidem ultimo loco quadragesimi tertii elucubravit commentationem. Unde præsentem ordinem ab aliquo discipulorum ejus, forte Paulino ipso, concinnatum esse facile concludere est. Hanc autem psalmi primi expositionem in concione ad populum et ipsos catechumenos habitam fuisse deprehendimus, anno circiter 390, per quadragesimam. Cæteros psalmos occasionibus diversis, partim concionando, partim dictando, cum nimirum jam publice sibi verba facere per valetudinem non liceret, explanavit.

* Angelos ante ipsum mundi initium creatos idem Ambrosius lib. 1. *Hexaem.* c. 5, n. 19, jam docuerat. Et certe hæc etiam fuit multorum Patrum cum Græcorum, tum Latinorum sententia. Unde cum videatur contrarium capiti primo Conc. Lat. sub Innoc. III celebrati definitum, hanc Synodi mentem fuisse credendum est, ut eos tantummodo censura configeret, vel qui spiritales substantias omnino creatas inficiarentur, vel qui ita creatas admitterent, ut in pœnam peccati ab eisdem patrati affirmarent condita postmodum corpora, in quæ tamquam in carceres detruderentur. Hinc S. Thomas, part. 1, quæst. 61, art. 3, sententiam eorum qui Angelos cum cæteris universi naturis creatos defenderent, non certam, sed tantummodo probabiliorem vocat.

** Vide lib. *de Isaac et anima*, n 63, notam.

lectationis gratiam, nec sæcularibus captus amisisset illecebris, numquam tam miserabilis ærumnæ subiisset injurias); itaque reparare eam studens ac reformare psallendi munere, cœlestis nobis instar conversationis instituit.

4. Etenim licet omnis scriptura divina Dei gratiam spiret, præcipue tamen dulcis psalmorum liber; quandoquidem ipse Moyses qui plano gesta majorum sermone descripsit*, ubi tamen per mare Rubrum populum patrum memorabili admiratione transduxit, demersum adspiciens regem Pharaonem cum suis copiis, in majora ingenium adtollens suum (quia majora viribus suis fuerat adsecutus) canticum Domino cecinit triumphale. Maria quoque tympanum sumens, cæteras hortabatur dicens : *Cantemus Domino; gloriose enim honorificatus est: equum et adscensorem projecit in mare.* Ipse etiam Moyses cum legem Domini legisset, quo ejus memoriam pectoribus affigeret audientium, per canticum locutus est dicens : *Audi cœlum, et loquar : Exspectetur sicut pluvia eloquium meum; et descendant sicut ros verba mea, sicut imber super gramen, sicut nix super fœnum.*

5. Delectatur igitur cantico Deus non solum laudari, sed etiam reconciliari. Inde et Moyses tunc maxime cantico usus est, quando cœlum testificabatur et terram; ut salutem suam cœlestis sono gratiæ concinentem avidius mundus audiret, et sacræ suavitate dulcedinis in æternum Legis observantia mentibus inoleret humanis. Denique Legis tabulæ priusquam cantico firmarentur, per indignationem Moysis fractæ et comminutæ sunt. Ubi vero tali signaculo consecratæ sunt, humana locum ira non habuit; quia sanctificatio eam sacræ suavitatis exclusit. Canticum itaque Domini sicut ros mollior descendit e cœlo, et fidem hominum sicut gramen imbre quodam gratiæ spiritalis infudit. Duo igitur hæc cantica in libris Moysis tamquam duo mundi oculi, cœlique lumina, totum corpus operis ejus illustrant.

6. At vero David principaliter a Domino ad hoc munus electus est; ut quod in aliis rarum præeminere reliquo opere videtur, in hoc juge et continuum refulgeret. *Unum canticum* legimus in libro Judicum, reliqua, historiæ more, decursa, quibus expressa sunt gesta majorum. Unum Esaias canticum scripsit, quo legentium corda mulceret : in reliquis terribili tuba correptionis infremuit. Canticum ei ne ipsi quidem inimici objicere potuerunt, qui eum propter alia dicta usque ad necem sunt persequuti. Unum Daniel, unum Habacuc. Salomon ipse David filius licet innumera cantica cecinisse dicatur; unum tamen quod Ecclesia receperit, canticorum Canticum dereliquit. In aliis igitur singula advertere licet.

7. Historia instruit, Lex docet, prophetia annuntiat, correptio castigat, moralitas suadet : in libro psalmorum profectus est omnium, et medicina quædam salutis humanæ. Quicumque legerit, habet quo propriæ vulnera passionis speciali possit curare remedio. Quicumque cernere voluerit, tamquam in communi animarum gymnasio, et quodam stadio virtutum diversa genera certaminum reperiens præparata, id sibi eligat, cui se intelligit aptiorem, quo facilius perveniat ad coronam. Si quis gesta recensere majorum studeat, atque imitari velit, intra unum psalmum totam paternæ historiæ seriem accipit comprehensam; ut thesaurum memoriæ compendio lectionis acquirat. Faciliora quoque videntur, quæ brevius explicantur. Illud etiam quantæ altitudinis, quod brevi intervallo offensionum adversa distinxit, et reconciliationis secunda subtexuit; ut simul cognosceres quid incredulitatis obesset offensa, quid fides promta conferret? Si quis vim legis explorat, quæ tota in vinculo caritatis est (qui enim diligit proximum, legem implevit) in psalmis legat quanto dilectionis affectu pro totius plebis opprobrio repellendo, periculis se gravibus solus objecerit: in quo

* *Plano... sermone*, πεζῷ λογῷ, id est, pedestri seu prosa oratione; ut opponatur poeticæ seu numeris adstrictæ, quæ ἔποχος λόγος dicebatur.

non imparem caritatis gloriam triumpho virtutis agnoscet. Si quis correptionum sæva formidat, audiat dicentem : *Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me;* et discat quemadmodum debeat irati judicis temperare censuram. Si quis patientiæ cognoscere gestit exemplum, legat in psalmis : *Si reddidi retribuentibus mihi mala;* et advertat quia præceptum Evangelicum spiritu prævidit, virtute prævenit. Habes itaque illud proverbiale : *Quia mansuetus homo, cordis est medicus.* Si quis præterea adversus nequitiæ spiritalis incursus vult esse munitus, quid magis quam psallendum sibi esse noverit? Psallebat David adolescentior; et Saulis nequam spiritum fugabat, qui eum antea stringebat.

8. De virtute autem prophetiæ quid loquar? Quod alii annuntiaverunt per ænigmata, huic soli palam atque aperte videtur esse promissum, ut dominus Jesus ex ejus semine nasceretur, sicut dixit ad eum Dominus : *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* In psalmis itaque nobis non solum nascitur Jesus; sed etiam salutarem illam suscipit corporis passionem, quiescit, resurgit, adscendit ad cœlum, sedet ad dexteram Patris. Id quod nemo præsumserat hominum dicere, hoc solus hic Propheta annuntiavit, postea ipse Dominus in Evangelio prædicavit.

9. Omnes præterea scriptores, psalmorum in suis scriptis exempla posuerunt, aut aliqua dicta superiorum : psalmi nihil præter quod suum est, habent. Quid igitur psalmo gratius? Unde pulcre ipse David : *Laudate,* inquit, *quoniam bonus est psalmus : Deo nostro sit jucunda, decoraque laudatio.* Et vere; psalmus enim benedictio populi est, Dei laus, plebis laudatio, plausus omnium, sermo universorum, vox Ecclesiæ, fidei canora confessio, auctoritatis plena devotio, libertatis lætitia, clamor jucunditatis, lætitiæ resultatio. Ab iracundia mitigat, a sollicitudine abdicat, a mœrore allevat. Nocturna arma, diurna magisteria; scutum in timore, festum in sanctitate, imago tranquillitatis, pignus pacis atque concordiæ, citharæ modo ex diversis et disparibus vocibus unam exprimens cantilenam. Diei ortus psalmum resultat, psalmum resonat occasus. Mulieres Apostolus in Ecclesia tacere jubet : psalmum etiam bene clamant*: hic omni dulcis ætati, hic utrique aptus est sexui. Hunc senes rigore senectutis deposito canunt, hunc veterani tristes in cordis sui jucunditate respondent, hunc juvenes sine invidia cantant lasciviæ, hunc adolescentes sine lubricæ ætatis periculo et tentamento concinunt voluptatis, juvenculæ ipsæ sine dispendio matronalis psallunt pudoris, puellulæ sine prolapsione verecundiæ cum sobrietate gravitatis hymnum Deo, inflexæ vocis suavitate modulantur. Hunc tenere gestit pueritia, hunc meditari gaudet infantia, quæ alia declinat ediscere. Ludus quidam est iste doctrinæ majoris profectus, quam cum seria traditur disciplina. Quantum laboratur in Ecclesia ut fiat silentium, cum lectiones leguntur? Si unus loquatur, obstrepunt universi : cum psalmus legitur, ipse sibi est effector silentii. Omnes loquuntur, et nullus obstrepit**. Psalmum reges sine potestatis supercilio resultant. In hoc se ministerio David gaudebat videri. Psalmus cantatur ab imperatoribus, jubilatur a populis. Certant clamare singuli quod omnibus proficit. Domi psalmus canitur, foris recensetur. Sine labore percipitur, cum voluptate servatur : psalmus dissidentes copulat, discordes sociat, offensos reconciliat. Quis enim non remittat ei, cum quo unam ad Deum vocem emiserit? Magnum plane unitatis vinculum, in unum chorum totius numerum plebis coire! Dispares citharæ nervi sunt, sed una symphonia. In paucissimis chordis sæpe errant digiti artificis : sed in populo spiritus artifex nescit errare. Psalmus nocturni operis

* Hic tradit Ambrosius Apostolum prohibuisse quidem ne in Ecclesia docerent mulieres, non autem ne psallerent. Et revera ipsas sancti Præsulis ætate psalmos cantare in sacris conventibus solitas extra dubium est.

** Hæc satis declarant populi cantum in Ecclesia Mediolanensi cœpisse, haud multo ante hujus psalmi explanationem.

commercium, diurnæ requiei stipendium, institutio incipientium, perfectorum confirmatio. Angelorum ministerium, militia cœlestis, hostia spiritalis. Psalmum et saxa respondent : psalmus canitur, et ipsa etiam saxosa pectora molliuntur. Videmus flere præduros, flecti immisericordes.

10. Certat in psalmo doctrina cum gratia simul. Cantatur ad délectationem, discitur ad eruditionem. Nam violentiora præcepta non permanent : quod autem cum suavitate perceperis, id infusum semel præcordiis non consuevit elabi. Quid est quod non tibi occurrat psalmos legenti ? In his lego Canticum pro dilecto, et sacræ desiderio caritatis inflammor : in his torcularia divini mysterii recognosco : in his revelationum gratiam, resurrectionis recenseo testimonia, repromissionis munera : in his disco vitare peccatum, dedisco erubescere pœnitentiam delictorum. Tantus rex, tantus propheta suo me provocavit exemplo, ut aut commissum studeam extenuare peccatum, aut non commissum cavere.

11. Quid igitur psalmus, nisi virtutum est organum, quod sancti Spiritus plectro pangens Propheta venerabilis, cœlestis sonitus fecit in terris dulcedinem resultare ? Simul cum ille in fidibus et chordis, hoc est, in reliquiis mortuis diversarum vocum modulatus discrimina, divinæ laudationis ad cœlestia dirigeret cantilenam ; docuit utique prius nobis peccato esse moriendum, et tunc demum in hoc corpore diversa opera discriminanda virtutum, quibus ad Dominum devotionis nostræ gratia perveniret ; ut occupatis intentione cœlestium nulla irreperet terrenorum libido vitiorum, simul animus cœlestis gratiæ suavitate nitesceret. Merito igitur tanti ministrum muneris Dominus laudans ait : Inveni David secundum cor meum.

12. Aiunt etiam, eorum qui cithara canunt peritiores intus canere *, ut ferunt fabulæ de Aspendio citharista : causas quoque modulaminum, et quædam claustra rhythmorum in superiore parte esse psalterii. Docuit ergo David intus nos canere oportere, intus psallere, quemadmodum canebat et Paulus dicens : *Orabo spiritu, orabo et mente : psallam spiritu, psallam et mente* ; et ad superiorum intuitum vitam nostram actusque formare, ne delectatio dulcedinis excitet corporis passiones, quibus non redimitur nostra anima, sed gravatur : cum ad redemtionem animæ suæ psallere se sanctus Propheta memoraverit dicens : *Psallam tibi in cithara sanctus Israel : gaudebunt labia mea cum cantavero tibi ; et anima mea, quam redemisti.* Sed jam psalmi istius qui propositus est nobis, ingrediamur exordia.

ENARRATIO.

13. *Beatus*, inquit, *vir qui non abiit in consilio impiorum.* Quam aptum, quam opportunum principium ! Namque ut ii qui agonis aliquam solemnitatem receperint exhibendam, proponere præmium solent, jactare coronæ nobilitatem, quo certaturi studio majore conveniant, nisu quoque propensiore decertent : ita dominus noster Jesus regni cœlestis gloriam, perpetuæ quietis gratiam, vitæ æternæ beatitudinem ad virtutis humanæ incentiva proposuit. Imperator quoque cum progreditur ad bellum, donativum militi *, et promotiones dignitatum in numeris militaribus

* Asconius Pædianus in *Act.* 3. *Cic. in Verrem* quid sit *intus canere* exponit, docetque idem esse ac sola sinistra fides carpere, ita ut sonus tantum ad proximos perveniat ; cum citharœdorum vulgus dextram ad easdem fides plectro percutiendas adhibeat. Quod autem ait Sanctus : *causas quoque modulaminum, etc.*, id manifeste sumtum videtur e Basilianis illis : Το ψαλτηριον δε τοῦτο τῶν ἁρμονιχῶν ρυθμῶν ανωθεν ἐχει τας αφορμας, ινα και ἡμεῖς τα ανω ζητεῖν μελετῶμεν, και μη τῇ ἡδονῇ του μελους επι τα της σαρχος παθη καταφερωμεθα. Quod est : Psalterium vero istud harmonicorum rhythmorum habet in superiore parte origines, ut nos quæ sursum sunt quærere curemus, non vero in carnis passiones, cantus voluptate deferamur.

* *Donativum* est imperatoris munus quod militibus viritim, sicut et civibus congiarium dividebatur. Fuerunt etiam *promotiones*, cum quis virtutis causa ad majorem gradum adsumebatur.

bus pollicetur; ut spes commodi furetur labores, et metum abscondat periculi. Velut præco igitur magni imperatoris sanctus David hortatur milites, athletas vocat, præmium exprimit dicens : *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum.* A præmio cœpit, ut pondus futuri certaminis elevaret : mercedem præmisit, ut unusquisque præsentium rerum sollicitudines ac labores corde transiliens, ad emerendam beatitudinem futurorum avida festinatione contenderet. *Beatus*, inquit, *vir*. Quid plus potuit homini dari, quam quo nihil amplius potuit Deo Apostolica auctoritate deferri? Beatus enim, et solus potens, et rex regum, et dominus dominantium Deus dictus est. Ille solus potens, ille rex regum, ille dominus dominantium, beatitudinis tamen non supergreditur potestatem. Donavit nobis appellationis ejus commune consortium, quæ digna æstimata est honore divino.

14. Consideremus nunc qua ratione, *Beatus vir*, dixerit; et non magis, beati homines : cum uterque sexus vocetur ad gratiam. Numquid a consortio beatitudinis exclusit mulieres, quia virum solum beatum nuncupavit? Absit quia nec a consortio creaturæ exclusit Deus feminas, quia prius virum condidit : Dixit enim Deus : *Faciamus hominem secundum imaginem nostram, et secundum similitudinem nostram..... Et fecit*, inquit, *Deus hominem : ad imaginem Dei fecit illum : masculum et feminam fecit eos.* In homine uterque signatur : in viro sexus exprimitur. Sed quemadmodum cum homo dicitur, uterque comprehenditur : ita cum vir nominatur, et mulier cujus vir ille sit, intelligitur. Denique, *Hæc vocabitur*, inquit, *mulier, quoniam de viro suo sumta est.* Accedit illud, quoniam quorum natura eadem, eorum operationes utique non possunt esse discretæ ; et quorum opus æquale, eorum utique æqualis et merces. Virum igitur Scriptura dicendo, consortem copulæ non prætermisit ; quia et hominem dicendo, consortem non tacuit naturæ. Itaque quemadmodum illic hominem factum legimus, et cum sit una natura, tamen principalem sexum prius creatum negare non possumus : ita et hic cum legimus virum, de principali portione sexum quoque supparem recognoscimus. Paria igitur studia virtutis, quia par prærogativa est creaturæ. Quid autem sexum discutias, ubi non corporis a te, sed animæ certamina postulantur, quæ sexum non habet? Non ergo illic discernas honorem, mercedem dividas, ubi non discernitur sexus. Non incaute tamen, si prior vocetur ad exercitium, qui fuit posterior ad lapsum. Quæ male cœpit, sequi debet, non præcedere; ut vel post experimentum sit verecundior. Male Eva naturæ ordinem prætermisit, exspectare debuit præcedentem. Astute serpens a posteriore cœpit; ideo Propheta ad superiorem revertitur : eum utique qui lapsus non esset, nisi esset posteriorem secutus.

15. Denique prius nos revocavit a lapsu, quam ad palmam victoriæ provocavit. *Beatus*, inquit, *vir qui non abiit in consilio impiorum.* Vide ubi beatus appelleris, o homo : non in divitiis, non in potestatibus et honoribus, non in nobilitate generis, aut decore et pulcritudine, non in corporis salubritate, in quibus nihil naturæ est bonum : denique non solum facilem commutationem habent in contraria, verum etiam ministerium ad culpam exhibent ei qui uti his nesciat. Quis enim justus propter pecuniam? Quis humilis in potestatibus? Quis misericors propter nobilitatem? Quis castus propter decorem? Illecebrosa hæc magis sunt ad peccatum, quam fructuosa ad virtutis profectum.

16. Quid sibi deinde vult quod maluit dicere : *Non abiit, et non stetit,* quasi de præterito ; cum potuerit dicere : Beatus vir qui non abit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stat, et in cathedra pestilentiæ non sedet? Vide dogma; non enim statim beatus qui non est impius aut peccator, propter incerta exitus. Non enim otiose scriptum est : *Ante mortem ne laudaveris aliquem.* Ergo dum in hac vita quisquam est, non potest definita prædicatione laudari, cum patere adhuc possit errori : ille autem

qui vitam sine offensione concluserit, jure beati appellatione censetur, qui utitur consortio beatorum.

17. Sed forte dicas: Qua ratione ergo alibi dixit : *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem?* Non enim dixit beatum qui intellexerit, sed eum qui intelligit; quoniam qui bonum operantur, in ipso opere et quo probentur, inveniunt, remunerationem sui in ipso opere consequentes. Siquidem beatæ fructus est conscientiæ bonum factum. Qui autem a malo temperant, non si semel aut bis declinaverint culpam, statim beati : sed si potuerint culpæ contagium per omne vitæ suæ tempus evadere.

18. Nunc illud occurrit, cur beatum dicere maluerit, non eum qui pietatis aliquo sit functus officio, sed eum qui ab impiorum consilio temperaverit. Videtur enim magis laudandus qui virtutis munus impleverit, quam qui peccatum evaserit. Siquidem nec bos, nec equus, nec lapis in peccato esse consueverunt, aut sedere in cathedra pestilentiæ. Sed illa beatitudinis non habent fructum, quæ virtutis non habent sensum. Nam quomodo perveniunt ad legis præmium, quæ non habent sequendæ legis affectum ? De rationalibus ergo propositam sententiam video, hoc est, de nobis. Nobis autem initium bonorum, abstinentia peccatorum est; quoniam legimus : *Declina a malo, et fac bonum.* Hic enim ordo est disciplinæ, ut ab inferioribus ad perfectiora contendas; ne terrearis mole majorum, qui leviorum exordio debeas provocari. Scalarum enim similem esse Scriptura nos docet pietatis adscensum, per quas vidit Angelos Domini adscendentes et descendentes sanctus Jacob, vir exercitationis; qui nobis propositus est, ut per illum cognosceremus gradum virtutis paulatim nos proferre debere, et ita posse ab imis ad summa contendere, si per processus gradiamur exiguos ad ea quæ videntur humanæ altiora naturæ. Has tibi scalas semper habeto propositas. Ne timeas, o homo, gradus hos adscendere disciplinæ. Primus gradus vicinus est terræ, sequens similis est prioris. Sic per æquales gradus ad summa conscenditur. Ne fastidias, o homo, primum illum velut vilissimum gradum. Ille primus adscensus te a terris separat: aerem calcas, ubi ab humo elevaveris vestigium. In virtute positus surgendo liquisti terram: terram relinquis, si culpam declinas. Exordium ergo processionis ad virtutem est abstinere a peccato.

19. Ut sciamus autem hanc disciplinam esse doctrinæ, audi Legem dicentem : *Non adulterabis, non homicidium facies;* imperfectis enim ista præcepta convenientia videbantur. Denique ipse dominus Jesus sciens imperfectum, a quo interrogabatur quibus ad vitam æternam operibus perveniret, respondit ei : *Non adulterabis, non homicidium facies, non furtum facies,* etc. Deinde dicenti quod fecisset illa omnia, adjecit perfectiora dicens : *Vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo.* Tantumque abesse docuit inter malorum declinationem, et imitationem bonorum, ut hæc abnueret, qui illa sibi facilia judicabat. Sed quia nec illa adscenderat, ideo ad hæc se aptare non potuit. Nam si dilexisset proximum, potuisset pauperibus subsidia sui patrimonii non negare. Ideoque gradum primum Legis adscende, ut possis ad Evangelii cœleste fastigium pervenire. Unde arbitror quod quasi sub Lege positus, morem Legis in primo psalmo secutus, ex sua persona sanctus Propheta magis cavenda denuntiet, quam sequenda proponat. In quadragesimo autem psalmo, qui ex persona inscribitur Salvatoris, adhortatio magis virtutis fiat, quam erroris depressio; de passione enim Salvatoris loquitur. Et ideo Evangelii dispensator etiam, sicut possumus æstimare, cum audivimus dicentem : *Beati misericordes;* et in psalmo propriæ passionis, et in Evangelio misericordiam coronavit. Sed adoriamur jam psalmi explanationem, et virtutem inspiciamus propheticam.

20. *Beatus,* inquit, *vir qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiæ non sedit.* Possumus dicere tres esse

species peccatorum, quas hic putamus expressas, cogitationis, operationis, permansionis; beatumque eum significari, qui et non cogitaverit quod malum est. Nam quomodo potest beatus esse, qui suis cogitationibus accusantibus in die judicii revincendus est? Etiamsi hominem fefellit, testem refugit, accusatorem evasit; se tamen sui accusatorem vitare non poterit, quem maxime debet timere; quia et accusatorem habebit, et confitentem reum. Beatus ergo est qui et non cogitaverit quod malum est, et non operatus fuerit peccatum (quia interdum et sine cogitatione delinquimus; ex multiloquio enim non effugimus peccatum) et non perseveraverit in peccato. Vel sic: qui et non cogitaverit quod esset erroris, vel in ea cogitatione non steterit, vel certe non perseveraverit in iis cogitationibus, quas plenas erroris adverterit. Sed hæc utrum recte conveniant, qui legerit, æstimabit. Nam qui semel male cogitavit, nec stare in eo debuit, nec perseverare. Sed etsi non perseveraverit, beatus esse non potuit; quia stetit in eo quod improbe cogitavit. Et si non stetit, tamen eo ipso quod cogitavit male, utrum habeat beatitudinis fructum, clementem aliquem quærere debet interpretem. Postremo quia nemo potest dicere mundum se habere cor, esto ut veniabilis cogitatio sit, numquid veniabilis operatio peccatorum? Postremo si veniabilis statio, numquid etiam plena beatitudinis, eo quod non perseveraverit in crimine? Deinde qui non cogitavit quæ improba sunt, quomodo in peccato stare potuit, aut perseverare, ut beatus sit? Qui tria hæc jure servaverit, hic profecto beatus erit. Et certe ordo diversus est *. Primum est enim, ut non perseveraverit in peccato: secundum, ut non steterit in eo: tertium, ut non cogitaverit quod esset erroris. Qui enim non perseveraverit, potuit tamen stare: qui non stetit, potuit cogitare: qui autem nec cogitavit, vere beatus est.

21. Unde alteram quoque traditionem non prætermittendam putavi, quo tres gradus recto ordine factos adseramus; ut qui beatus vult esse, non abeat in consilio impiorum, hoc est in eorum cogitationibus non ambulet: deinde non stet in via peccatorum: tertio, non sedeat in cathedra pestilentiæ. Tu igitur qui in Ecclesia factus es Christianus, vel qui ad gratiam tendis, abstine ab impiorum consiliis, ut possis dicere: *Ne perdas cum impiis, Deus, animam meam, et cum viris sanguinum vitam meam.* Nec cogites quæ sunt impia. Quæ sunt illa, nisi quæ in Dei excogitantur injuriam? Pietas enim prima in Deum, secunda in parentes. Et quidem inimicus inserit frequenter diversa mentibus nostris; et ideo caute Propheta cogitationes magis, quam infusiones improvisas putavit ad crimen tenendas. Abstinuisti ergo ab impiorum consiliis? Recte: non tamen statim beatus. Cave etiam ne in via peccatorum steteris.

22. Quanto examine scripturæ divinæ verba ponuntur! Etenim quia omnes sub peccato sumus, non a te exigit quod ultra naturam est, ut peccatum non facias; quia nec unius diei infans sine peccato: sed ut non maneas in peccato quadam statione diuturna. Non omnes impii sunt; ideo revocaris ab omnibus cogitationibus et conjurationibus impiorum: sed omnes peccatores; ideo admoneris ut desinas peccare. Fuerit adolescentioris lapsus ætatis, debet eum maturitatis emendare processus. Ergo in graviora non abeas, in levioribus non stes. Habes hoc et in Esaia dictum a Domino: *Exi a Babylone, fugiens a Chaldæis*; hoc est: Et si intrasti in confusionem vitiorum, exi. Non oportuit intrare: sed ingressus es, carnis lege cogente, et captivante te in lege peccati, exi, egredere vel serius, exue te servitio gravi. Non potuisti non introire in peccatum per fragilitatem: datur tibi exire peccato per sobrietatem. *Exi ergo a Babylone, fugiens a Chaldæis.* Babylon confusio est, quæ virtutum ordinem non tenet; confusa enim illecebris mente, delinquimus.

---

* Hunc locum sic restituimus mss. quatuor præsidio fulti. At hoc modo in edit. Bened. legitur: *aut perseverare? Ut beatus sit, qui tria hæc jure servaverit, certe ordo diversus est.*

Chaldæi sunt qui siderum cursus vanæ studio superstitionis explorant, et impiæ serunt gentilitatis errores. Ab his fuge, ne te capiant, ne te gravi laqueo captivitatis innectant. Abraham Chaldæus fuit, sed fugit a Chaldæis, et ante Legem: tu sub Lege natus es, fuge ab impiis. Ille hæreditatem patrum respuit, ut fidei possideret: tu successionem corporis derelinque, hæreditatem devotionis acquire.

23. Si autem in peccato non steteris, nec sic beatus: adhuc habes quo carere debeas. Multæ sunt illecebræ, multi a virtute deflexus: gravia irritamenta sunt voluptatum, gravis fomes avaritiæ, cupiditas potestatum, honoris ambitio, quæ velut veneno quodam mentes hominum, et quadam animas pestilenti vitiorum tabe contaminant. Hæc est cathedra pestilentiæ super quam sederunt scribæ et pharisæi, qui imponunt hominibus onera gravia, ipsi autem digito nolunt ea movere. Has cathedras de templo Salvator ejecit eorum qui se de honore jactarent, primatus quærerent dignitatum: eorum qui sacerdotio vel primatu honoris uterentur ad quæstum: eorum qui indulgentes gulæ, nequaquam debitam continentiæ præstarent custodiam. Hæc vera est pestilentia. Denique Heli filii erant filii pestilentiæ. In hac quadam sede vitiorum prohibet Scriptura nos cervicem inflectere, viresque totius corporis reclinare. Adverte igitur proprietates.

24. *Et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiæ non sedit.* Viam dici vitæ hujus cursum, in dubium non venit? cum ipsa Scriptura dicat: *In via hac qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi.* Et: *Esto consentiens adversario tuo cito, dum es cum illo in via.* Etenim quoniam cursum vitæ hujus currimus, habemus semitam per quam ambulamus quotidie, donec perveniamus ad finem. Et si non videmur corporaliter ire, progredimur. Nam sicut in navibus dormientes ventis aguntur in portus; et si nullus quiescentibus sensus est navigandi, tamen cursus eos urget ad finem, et impellit ignaros: sic vitæ nostræ spatio defluente, ad proprium unusquisque finem, cursu latente, deducitur. Unde dicitur: *Surge qui dormis;* tu enim dormis, et tempus tuum ambulat: et vide ne dum diu dormis, prætereat tempus; ideo et si dormis, cor tuum vigilet, cor tuum non ferietur: si cor otiosum non sit, non sunt otiosa tempora tua. In via es, o homo, ambula ut pervenias; ne te nox in via occupet, ne consumatur dies vitæ, antequam progressum virtutis acceleres. Viator es vitæ hujus: omnia transeunt, omnia post te fiunt. Omnia in hac via cernis, et transis. Vidisti amœnitatem arborum, herbarum viriditatem, puritatem fontium, et quodcumque hujusmodi quo delectantur oculi: juvit spectare, delectavit parumper adtendere: dum adtendis, pertransisti. Iterum dum ambulas, incidisti scopulosum et confragosum iter, concava rupium, prærupta montium, densa silvarum. Tædiasti parum, iterum transisti. Talis hæc vita est, cujus nec prospera permanent, nec adversa diuturna sunt. Ergo quasi in via locatum neque secunda extollant, neque adversa te frangant, nec plausibilia remorentur, nec mœsta detineant. Festina semper ad finem, festina ut pervenias. Elige tamen viam antequam curras.

25. Duæ viæ sunt: una justorum, altera peccatorum: una æquitatis, altera iniquitatis, de qua dixit Propheta: *Et vide si via iniquitatis in me est.* Non solum ergo vita nostra via est, sed etiam in ipsa vita nostra aut virtutis via est, aut iniquitatis. Cave igitur ne in te gressus suos collocet avaritia, et sis via criminis; ne improbitas, ne libido, et sis via iniquitatis itinerantibus detrita flagitiis. Licet tibi eligere quos sequaris, aut justos, aut injustos. Justorum via angustior est, injustorum latior: illa sobrietatis angustior, hæc ebrietatis latior, ut possit capere fluctuantes: hæc habet sæculi hujus illecebras, illa habet futurorum præmia. In istis fructus præsentior, in illis spes tardior; quæ enim suavia sunt, non differunt diuturnam exspectationem, sed habent præsentem perfunctionem: quod autem

serium est, labore quæritur, eo quod a beata cogitatione vix capitur; quia oculus non vidit, nec auris audivit, quæ præparavit Deus diligentibus se. Difficile solemus credere quæ non videmus: et ideo anima æstuat, et huc atque illuc velut oculos quosdam circumfert cogitationes suas. Tunc illi occurrunt diversæ rerum species, seque offundunt. Si ad sempiterna intendat, virtutem eligit: si ad præsentia, voluptatem præponit. Grave et iniquum certamen adversus delectationes præsentium. Hic libertas est cupiditatum, illic servitus injuriarum, facere quæ non vis, et ab iis quæ desideraveris, abstinere: hic convivium, illic jejunium: hic intemperantia gaudiorum, illic perseverantia lacrymarum: hic saltatio, illic oratio: hic cantus dulces, illic gemitus graves. Scriptum est quidem: *Cor sapientium in domo luctus, et cor stultorum in domo epularum. Melius est audire increpationem sapientis, magis quam virum audientem canticum stultorum.* Sed pauci hæc audiunt, pauciores sequuntur. Allicit homines magis dulce peccati, quod ad præsens influit et impinguat audientis affectum, quam triste virtutis, quæ fidei spem velut quodam cortice amari laboris involvit. Beatus ergo atque mirabilis, qui talium viarum positus in electione, non fuerit illecebris voluptatis inflexus; ut gradum suum super vadosa et prava constituat. Non dicitur ei: *Væ qui dereliquisti semitas directas, abeundo in vias tenebrarum!*

26. Cognovimus igitur quæ sit via peccatorum, in qua standum non esse Propheta nos admonet; sed etiam Ecclesiastes docet, qui ait: *Noli stare in sermone malo,* hoc est, non persistere in sermonibus malis, similiter et operibus improbandis. Quomodo in bonis sit standum, sanctus idem Propheta præcipit dicens: *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem.* In Jerusalem standum est, de Babylone fugiendum. Et Moysi dicitur: *Tu autem sta mecum,* qui de Ægypto fugit, et cum Domino stans perseverabat. Et in Evangelio, qui steterunt usque ad horam undecimam, æqualem mercedem operantibus acceperunt. Et quæ steterunt virgines usque ad adventum sponsi, ad nuptias simul introire meruerunt: quæ autem discesserunt, et postea reverterunt, dominicæ excluduntur auctoritate sententiæ. Didicimus ergo non stare in via peccatorum, stare autem in virtutis officio, quia scriptum est: *Tu autem fide stas.*

27. Nunc consideremus quid sit: *Et in cathedra pestilentiæ non sedit.* Et quidem præmisimus, quod non simplex confessus in hujusmodi quod in usu est solio, reprehendatur. Quid enim invidiæ haberet ad culpam? Sed cum oculi Domini semper super fideles terræ sint; tamquam sub conspectu imperatoris locati, et veluti in ministerio quodam positi, stare debemus. Miles in procinctu stat, non sedet: miles in armis non se reflectit, sed excitat atque erigit. Ideoque militibus Christi dicitur: *Ecce nunc benedicite Dominum omnes servi Domini, qui statis in domo Domini.* At contra iniquitas in talento plumbeo sedet, eo quod fixa in peccato, se ab eo separare non possit. Etenim inveterati in errore, et studiose flagitiis inhærentes, sedere dicuntur, qui nolunt adsurgere, nec audire dicentem: *Surgite postquam sederitis.* Denique hic ipse Propheta alibi ait: *Sederunt principes, et adversum me detrahebant.* An ignoramus quod tantam vim habeat inveterata consuetudo peccandi, ut excludat naturam, quæ cum sit medicabilis ad salutem, tamen corroboratis tempore passionibus immedicabilis invenitur? Non ergo permaneamus in vitiis: sed unusquisque etiamsi fuit, exsiliat a culpa, sicut scriptum est de muliere meretrice: Ne intendas in eam oculum tuum, sed exsili, ne moreris: exsili, antequam te anni juventutis inveniant. Sed, quod gravius est, plerique luxuriam corporis nec albenti erubuere canitie, et usque ad senectutis ætatem vitam produxere maculosam. Intimis enim concepta visceribus lues culpæ, processu temporis coacervatur. Cave igitur ab impiorum consiliis, non penetrent hujusmodi consilia mentem tuam; ne dicatur de te: *Alligavit quis ignem*

in sinu, vestimenta autem non combureti? Etenim qui semel in sinu mentis flagitii flammam ferventis adoleverit, cito corporis sui vestimenta comburet. Et ut in stipulam ignis exsiliens, inhæret ac permanet, donec omne quod corripuit, absumat : ita vel exigua scintilla peccati, si quo vitiorum fomite fuerit excitata, incendium grande excitat. Noli ergo stare in peccato. Postremo posuisti vestigium supra voraginem culpæ, cito aufer pedem; ne supra plantam tibi adscendat pollutio, et lapsu faciliore deceptus, supra lutum resideas.

28. Cavenda ergo prima sunt vitia, ne in plura deinde graviora proserpant. Etenim sicut ii qui se in luto versant, quo magis volutantur, eo amplius inquinantur : ita qui semel se luto improbitatis adsperserit, nisi ab eo velociter exsiliat, gravius sibi dedecoris sui cœnum per singulos dies lutulentæ conversationis obducit. Itaque gravi odore tetræ illius ac flagitiosæ voraginis contrahitur quædam animarum pestilentia, corruptoque salubrium cogitationum spiramine, lues æstuantium passionum miseranda grassatur. Hinc lethale se mentibus virus infundit, hinc subrepit ægritudo corporibus, languores animis. Est enim malus languor, erroris languor, avaritiæ languor, inexplebilis cupiditatis languor. Istæ divitiæ sunt, ut ait Ecclesiastes : *Est languor malus quem vidi sub sole, divitias custodiri in malum possidentis eas.* Dic mihi, o Ecclesiastes, qua causa malus hic languor sit? Respondebit, quia multos avara spes devorat. Insatiabilis edacitas cupiditatis est. *Nescit satiari argento, qui concupiscit argentum.* Distendunt divitiæ, non explent : *Et si quis satiatus fuerit divitiis, non est,* inquit, *qui sinat eum dormire. Et quidem omnes dies ejus in tenebris, et luctu, et iracundia multa, et languore, et ira.* Quomodo enim potest dormire, qui sollicitam auri exercet custodiam, qui damna formidat, qui lucra cogitat, qui usuras computat, qui apothecas numerat? Malus ergo languor qui bonam aufert mentis quietem. Est languor malus luxuria, libido, concupiscentia, delectatio, sæcularis ambitio, quæ cito corrumpit salutem sobrietatis. Omnis postremo mundi hujus corruptela pestilentia est. Ne ergo tetigeritis, ne adtaminaveritis eam. Lues est, contaminat : morbus est, polluit. *Ne gustaveritis quæ sunt omnia ad corruptelam ipso usu,* ut Apostolus dixit, qui et alibi clamat : *Radix omnium malorum est avaritia :* morbos excitat, dolores inserit. Denique qui eam appetierunt, *inseruerunt se multis doloribus.* Ista est pestilentia, quæ plerumque neque calidos, neque frigidos, sed, quod et calidis est deterius et frigidis, tepidos facit; ut evomantur ex ore domini Jesu, quos propter gravia peccata rejecerit. Ista est quæ non paucorum, sed omnium excitat ægritudines. *Omne caput in dolore, omne cor in mœstitia.* A pedibus usque ad caput peccatorum ulcera. *Omne caput in dolore,* quando qui sapientes æstimantur, dolore cruciantur avaritiæ; sensus enim sapientis in capite ejus. Quod referri potest etiam ad Ecclesiæ præeminentes : *Omne cor in mœstitia,* quando sapimus quæ sunt carnalia, et corporeis voluptatibus aciem nostri cordis infodimus. Unde ait Dominus ad hujusmodi, quod dederit illis cor carneum.

29. A pedibus usque ad caput serpit lues dira morborum, quando laborant contagio, quando compatiuntur aliis, si quis effectu libidinis defraudetur, viduæ pudorem expugnare non potuit, agrum invadere : et ægre cuncti invicem languores transferunt. Quoties ingemiscunt seniores quod diu potare non possint? Quoties dolent quod scortari desierint, cum scortandi habeant voluntatem? Quoties inter fabulas ebriorum virtutes probro sunt, peccata laudi, honestas ludibrio, continentia risui, misericordia vanitati. Isti sunt morbi qui mala sua in multos transferunt. A paucis corruptela ad omnes pervenit. Sedent in consiliis derogantes sobriis, ructantes crapulam : sedent in tabernis de ebrietate certantes. Inter hos meretrix plena vino, huic arridens, illum adurens, et omnes ardore inflammans libidinis. Verecundus si transeat, erubescit, a singulis carpitur : si flagitio-

sus, omnium ore laudatur, et tamquam morbus transit in animas singulorum; qui enim in flagitiis celebris, plurimos ad imitationem adducit erroris. Itaque dum peccatum imitantur alienum, suum faciunt malum. Non sedeas inter eos, quos sanctus Propheta fugiebat. Illum imitare, fugientem utique, non sedentem, qui ait : *Non sedi in consilio malignantium, et cum iniqua gerentibus non introibo.* Qua ratione eos fugiebas, David, explica nobis. Demonstra has partes, ut et nos eas fugere possimus, ne inficiamur earum contagio? *Corrupti sunt*, inquit, *et abominabiles facti sunt : non est qui faciat bonitatem, non est usque ad unum.* Generaliter ergo ad omnes flagitiosos potest referri : demum specialiter ad irrisores bonorum quos Aquila χλευαστας dixit, quod isti vere morbi sunt, qui irridendo bonos, plurimum animis operantur errorem, mentesque corrumpunt. Quanta dixit a quibus beatus vir debeat abstinere ! Et adhuc adjicit alia.

30. *Sed in lege Domini fuit voluntas ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocte*; hoc est, beatus ille qui hæc faciat consilio, ratione, prudentia; potest enim et parvulus non per virtutem, sed per impossibilitatem et inscientiam delinquendi ab iis quæ dicta sunt, abstinere. Potest et irrationabili pecudi convenire, cui nulla vis consilii, nullus sensus erroris est. Hoc est ergo quartum quod sequitur, in quo definitio beati viri a pecude discernitur; quia vir sapiens subditus legi est voluntate, non necessitate. Plurimum enim refert; quia in voluntate, mercedis est fructus; in necessitate, dispensationis obsequium. Ita enim docuit nos Apostolus dicens : *Si volens hoc ago, mercedem habeo : si invitus, dispensatio mihi credita est.* Ordo autem conveniens, ut primo diligas legem, secundo ut mediteris. Qui diligit, ex voluntate facit mandata legis : qui timet, invitus observat. Hanc disciplinam docendi etiam Dei justitiam in Lege accepimus. Sic enim scriptum est : *Audi Israel, dominus Deus tuus, Deus unus est.* Et : *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota virtute tua. Et erunt verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, et in anima tua : et demonstrabis ea filiis tuis, et loqueris eis sedens in domo, et ambulans in itinere, et in quiete, et in vigilia. Et alligabis ea in signum in manu tua, et erunt monilia ante oculos tuos : et scribes ea super limina in domiciliis tuis et in januis tuis.* Et infra : *Et nunc, Israel, quid abs te postulat Dominus Deus tuus, nisi ut diligas Dominum Deum tuum, et ambules in omnibus viis ejus?* Sapientia quoque dicit : *Concupiscite ergo sermones meos, diligite illos, et habebitis disciplinam.* Clara est, et quæ numquam marcescat sapientia, et facile videtur ab iis qui diligunt illam, et invenitur ab iis qui quærunt illam. Legitime ergo docemur a sancto Propheta voluntatem in Lege habere, meditationem secundum Legem. Voluntas in Lege non solum in studio, sed etiam in facto est. Prior voluntas, secunda operatio. Denique et Dominus dicenti sibi : *Si vis, potes me mundare*, respondit : *Volo, mundare;* quo ostenderet operationibus nostris voluntatem præviam esse debere. Denique Lex voluntarios quærit; quia Lex Domini irreprehensibilis est, convertens animam : nemo autem convertitur, nisi qui voluntate convertitur. Voluntarius autem abscondit et sensum furatur laboris.

31. Ideoque die et nocte in Lege meditatur; in quo non tam continua legendi postulatur intentio, quam servandæ Legis affectus. Ille enim plene meditatur, qui sibi ipse lex est, scriptum in corde suo legis intendens. Aquila tamen, diem tantummodo posuit, non etiam noctem. Quod non tam a cæteris discrepans, quam alio referens posuit; quoniam qui Legem meditatur, semper in luce est, noctem non habet. Etenim cujus lucent opera, non potest utique in tenebris ambulare; quia justitia ejus sicut lumen effulget. Meditetur ergo Legem vita nostra, meditetur conversatio, meditetur actus, meditetur intellectus mysteriorum cœlestium. Lex enim exemplar est et umbra cœlestium, umbra futurorum bonorum, quæ is qui credit in Lege, in Evangelio recognos-

cit. Meditetur in tenebris, et die, id est, et in adversis positus, et prosperis. Lex enim præcipit ut diligas Dominum tuum. Qui diligit, in omni statu suo debet servare diuturnæ caritatis affectum. Pater diligit filium, diligit etiam cum arguit, diligit etiam cum verberat baculo; qui enim parcit baculo suo, odit filium suum. Nos quoque Dominus castigat, et diligit. Itaque etiam cum digna coertione committimus, ille tamen diligit, qui etiam recipit offensum. Castigat enim Dominus omnem filium quem recipit. Et tu cum castigaris dilige; quia ideo castigaris, ut recipiaris. Nam quid grande est, si tunc diligas Dominum Deum tuum, cum tibi abundant omnia, cum frueris optatis, cum honoribus, facultatibus, liberis gaudes. Et homini, a quo acceperimus beneficium, gratiam referre consuevimus. Denique cum laudaretur Job judicio cœlesti, hoc retulit diabolus: Minime mirum si gratus esset Deo, cui tanta suppeteret affluentia prosperorum: sed tunc probandum, si illa amittat universa, et pii cultoris præstet officium. Hæc igitur prima virtus, ut non frangaris adversis, non extollaris secundis. Id te Lex docet, ut in afflictione non relaxes intentionem, nec desperationem induas; victor non dicas: *Virtus mea et fortitudo mea hæc tribuit mihi:* sed omnia noveris divinæ misericordiæ deputanda.

32. Clamat Esaias: *Non confundetur qui in angustia est usque in tempus. Hoc primum bibe.* Quid est, *hoc primum bibe?* Sequestremus mystica, persequamur moralia, quæ docet littera. Propter errorum gravia graves contritiones et vexationes populi dicit futuras; et oportuit eas præcedere, ut sequeretur misericordia. Bibe ergo primum tribulationem; per multas enim tribulationes oportet nos introire in regnum Dei: bibe, ut sensus tribulationis pectoris tui infundatur internis: bibe cum patientis affectu mœrentis dolorem. Dum enim conversus ingemueris, tunc Dominum tibi reconciliabis offensum. *Hoc* ergo *primum bibe;* ut sis in dolore et angustiis. Cito lætitia infundit errorem. Pinguis factus et incrassatus populus surrexit ludere, et recessit a Domino. Prodest tibi cor habere contritum. *Hoc primum bibe,* ut sacrificium tuum accipiatur a Domino. Doceat te Apostolus quid sit: *Hoc primum bibe,* hoc est, tribulationis poculum. *Tribulatio* enim *patientiam operatur.* Non potest esse patientia, nisi ante fuerit tribulatio. *Tribulatio,* inquit, *patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem: spes autem non confundit.* Bibe primum tribulationem, ut postea tibi tot virtutum pocula ministrentur. Et ut scias quia bibitur tribulatio, audisti dicentem hodie Prophetam: *Potasti nos vino compunctionis.* Et in posterioribus ait: *Et potum dabis nobis in lacrymis, in mensura.* In mensura petit potum, non supra mensuram; ne ferre non possit. Denique quam bono hoc precaretur affectu, suo probabat exemplo, qui potum suum cum fletu miscebat, ut Domini in se inclinaret misericordiam.

33. Bibe ergo hoc primum, ut bibas et secundum (hoc enim tempus est ut inseramus mystico); bibe primum vetus Testamentum, ut bibas novum Testamentum. Nisi primum biberis, secundum bibere non poteris. Bibe primum, ut sitim mitiges: bibe secundum, ut bibendi satietatem haurias. In veteri Testamento compunctio, in novo lætitia est. Vide quemadmodum Dominus artibus diaboli pro suis servulis obviaverit. Ille cibo fraudis decepit unum, ut in uno omnes circumveniret: Jesus autem cibo salutis omnes redemit, ut in omnibus et illum qui deceptus fuerat, reformaret. Ille calicem aureum Babylonis excogitavit, ut quicumque plus biberent, plus sitirent: et quia potus placere non poterat, auri pretio illiceret ad bibendum. Propinavit de vino suo, cui etiam metalli suffragia requisivit. At vero dominus Jesus aquam de petra effudit, et omnes biberunt. Qui biberunt in typo, satiati sunt: qui biberunt in veritate, inebriati sunt. Bona ebrietas, quæ infunderet lætitiam, non adferret confusionem: bona ebrietas, quæ sobriæ stabiliret mentis incessum: bona ebrietas, quæ vitæ munus

rigaret æternæ. Hoc ergo poculum bibe, de quo dixit Propheta : *Et poculum tuum inebrians, quam præclarum est!* Nec te moveat quod Babylonis aureum poculum est ; quia et tu bibis poculum sapientiæ, quæ sit auro argentoque pretiosior. Utrumque ergo poculum bibe veteris et novi Testamenti ; quia in utroque Christum bibis. Bibe Christum, quia vitis est : bibe Christum, quia petra est quæ vomuit aquam : bibe Christum, quia fons vitæ est : bibe Christum, quia flumen est, cujus impetus lætificat civitatem Dei : bibe Christum, quia pax est : bibe Christum, quia flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ : bibe Christum, ut bibas sanguinem quo redemtus es : bibe Christum, ut bibas sermones ejus; sermo ejus Testamentum est vetus, sermo ejus Testamentum est novum. Bibitur scriptura divina, et devoratur scriptura divina, cum in venas mentis ac vires animæ succus verbi descendit æterni. Denique non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei. Hoc verbum bibe, sed ordine suo bibe. Primum bibe in veteri Testamento : cito fac ut bibas et in novo Testamento. Et tamquam ipse festinet, dicit : *Galilæa gentium et partes Judææ, populus qui ambulatis in tenebris, videte lucem magnam : qui habitatis in regione mortis, lux fulgebit super vos.* Bibe ergo cito, ut lux tibi effulgeat magna; lux non quotidiana, non diei, non solis, non lunæ : sed lux illa quæ umbram mortis excludat. Nam qui in umbra mortis sunt, lucem utique solis ac diei videre non possunt. Et quasi requirent tibi unde tantus splendor, tanta gratia sit, respondet : *Quoniam puer natus est nobis, filius datus est nobis. Puer;* quia ortus ex Virgine est : *Filius;* quia ex Deo natus tantæ auctor est lucis. *Puer nobis natus est : nobis*, qui credimus; non Judæis, qui non crediderunt : *nobis*, non hæreticis : *nobis*, non manichæis : *nobis natus est*, quia Verbum caro factum est, et habitavit in nobis : *nobis natus est*, quia carnem suscepit ex Virgine, quia homo natus est ex Maria. Caro nascitur nobis, Verbum datur. Quod nostrum est, inter nos natum est : quod supra nos est, nobis donatum est.

34. Satis excurrimus, ut putamus, sed non otiose ; ut doceremus quia et in tribulationibus diligere Dominum debemus, nec recedere ab eo, quoniam et lætitiæ tribulatio sæpe succedit, et lætitia tribulationi. Denique cui tribulatione non frangitur, et legem sequitur, beatus est.

35. *Et erit tamquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium ejus non defluet, et omnia quæcumque faciet, prosperabuntur.* Quæ ista beatitudo est, quæ ligno arboris comparatur, nisi intelligamus in paradiso, illo beatorum loco, lignum vitæ in medio lignorum aliorum de terra productum? Inter multa enim ligna quæ erant speciosa ad adspectum, et bona ad escam, etiam hoc lignum terra produxit, et in medio paradisi erat, ut cætera ligna ejus viriditate florerent. Quod esse hoc lignum dicimus, nisi per quod nobis salus venit? Et recte hoc terra produxit, quia eum Virgo generavit, quæ erat terra secundum Auctoris sententiam, quæ in eum dicta est : *Terra es, et in terram ibis.* Pulcre quoque in medio legitur lignorum aliorum; quia erat in medio apostolorum discentium : vel quia in medio erat mentis et cordis, sicut ipse ait : *Medius vestrum stat, quem vos nescitis.* Et alibi ait : *Ego autem in medio vestrum sum.* Denique et de ipso Salomon dixit : *Lignum vitæ est omnibus percipientibus eum.* Qui ergo beatus est, imitator erit domini Jesu, qui est lignum vitæ, lignum sapientiæ, plantatum in utero Virginis, voluntate Patris : a quo in perpetuum mansurum plantatur, ut fructum daret in tempore suo. Non enim potuit arescere ista plantatio, quæ habebat ubertatem in se manentem gratiæ spiritalis. Denique plenus Spiritu sancto Jesus regressus est ab Jordane. Hi sunt decursus aquarum, de quibus dicitur in Evangelio : *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dicebat de Spiritu quem incipiebant accipere qui credituri erant in eum.*

36. Est et alia traditio, quia sunt

aquæ de quibus prohibet nos bibere Hieremias dicens : *Quid tibi et viæ Egypti, ut bibas aquam Geon?* Est et Tigris fluvius Assyrios præterfluens. Est et Euphrates in Babyloniam tendens. Est et Phison, qui latina interpretatione oris dicitur commutatio, circumiens terram Evilath, ubi est aurum, et aurum terræ illius bonum; et lapis carbunculus, et lapis prasinus. Merito os illic commutatur, ut non teneatur promissorum fides : sed sit in ore dolus, ubi est aurum bonum; avaritia enim fidem frangit, nec tenet verborum simplicitatem. Ornamenta quoque pretiosa mentem animumque commutant; ut aliud in pectore, aliud in sermone sit. In illis ergo regionibus fluminum fuerunt Judæi captivi, abducti in Ægyptum, et ad Assyrios, et ad Babylonios, ubi super flumina Babylonis sedebant, et flebant suæ calamitatis ærumnam; et ut hic ipse Propheta testatur : illic suspenderunt organa sua, et omnem deposuere lætitiam, ubi graviora tolerarunt. Denique reliquæ decem Tribus ad Assyrios ductæ sunt : duæ autem Juda et Benjamin tamquam gravioris reæ flagitii in Babyloniam transierunt. Atrocius enim sacerdotis filia adultera quam cæteræ puniuntur; quia sacerdotalis generis gratiam turpi opprobrio decoloravit.

37. Sicut illi ergo in tentationibus gravissimis fuerunt : ita multis tentationibus se Salvator noster objecit; ut nulla tentationis nostræ certamina præteriret. Plantatus ergo recte dicitur secus decursus horum fluminum, non in ipsis decursibus: ut finitimum, non demersum intelligas. Fuit illi congressio prima carnis et sanguinis. Denique ait : *Pater, transfer a me calicem istum : sed non quod ego volo, sed quod tu vis.* Fuit divitiarum objecta tentatio, cum omnia regna terræ ei inimicus offerret, si procidens Dominus adoraret eum. Habes duorum fluminum decursus Geon et Phison. Fuit illi colluctatio adversus principes mundi : fuit in ipsa passione certamen adversus tentatores, quos Persas Hebræa appellat interpretatio, qui falsa testimonia deferebant; adversus eos qui dicebant : *Descendat nunc de cruce, et credimus ei :* quæ diabolus suggerebat. Habes Tigrim et Euphratem flumina *.

38. Quadripartitum autem nobis certamen esse etiam Apostolus comprehendit dicens : *Quia non est nobis luctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates, adversus mundi hujus rectores tenebrarum, adversus spiritualia nequitiæ, quæ sunt in cælestibus.* Hi sunt fluvii qui de paradiso exeunt. Unde puto quod is qui in paradisum gestit redire, hos debeat transire decursus aquarum. Quod non otiose expressit idem ipse sanctus Propheta, demonstrans his qui tentationes omnes subirent, deberi sibi jam paradisi requiem. Itaque sic ait : *Decursus aquarum descenderunt oculi mei.* Sicut enim romphæa est in ingressu paradisi ignea; ut qui redit, per ignem revertatur, urat peccata sua, probet aurum suum : ita qui redit, per hos decursus redit. Meritoque dicunt sancti : *Transivimus per ignem et aquam.* De istis decursibus et Esaias dicit : *Si transeas per aquam, flumina non te concludent.* Quæ flumina? Audi dicentem David de iis qui festinabant ad paradisum : *Forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem.*

39. Quamvis nonnulli de istis quatuor tentationibus etiam illud accipiunt : *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem.* Ut ambulaverit in incarnatione, conculcaverit in passione, vel in traditione regni conculcet, quod Patri tradet, cum omnem evacuaverit principatum. Pulcre autem Aquila το μεταπεφυτευμενον dixit, hoc est transplantatum, eo quod primo sit plantatum in Virgine, postea transplantatum in paradisum; sicut dixit ad latronem : *Amen amen dico tibi : hodie mecum eris in paradiso.*

40. Hoc lignum igitur fructum dabit in tempore suo. Ligna terrena fructum non dare, sed ferre dicuntur : sed lignum vitæ ac sapientiæ dat fructum, hoc

* Persarum idcirco hic meminit Ambrosius, ut per Tigrim, qui eorum fines alluit, tentatores significari doceat.

est, largitur et donat. Rursus illud occurrit : Si lignum est sapientiæ, cur in tempore dabit, et non semper? Ne forte grave sit nobis hoc sentire de Christo : sed tu qui legisti quia dispensatorem fidelem et prudentem constituet Dominus supra familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram, in tempore utique, non semper, turbari utique non debes. Potest sapientia semper fructum dare : sed quia sapientia est, debet sapienter dare, dispensare prudenter, si quando nos plenam mensuram aut mereamur, aut possimus accipere. Sicut hic extremum tempus fructum, ita et illic dabit fructum bonum in gentibus; ut resurrectionis ejus consortium capere, ac servare possimus. Nunc non possumus, odioso sæculo non sustinemus. Hic enim corruptela est, et cavendum fuit ne corrumperemus bonos fructus, quos lignum vitæ daret; quia nunc corrupti, illic autem incorrupti : *quando et mortui*, inquit, *resurgent incorrupti, et nos commutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptelam, et mortale hoc induere immortalitatem.* Quid ergo proderat morituro accipere, quod ei mors habebat auferre? Novit ergo sapientia quibus quando dare debeat, quæ nec folium amittit ligni sui. Et ideo qui fructus sit sapientiæ, quod folium, consideremus.

41. Fructus interior est; folium, quo fructus vel a sole torrenti, vel a frigore defenditur. Fructus videtur esse fides, pax, doctrina, excellentia veræ cognitionis, intentio bona, mysteriorum ratio. Hos fructus bona vita custodit : mala etiam si perceperit, amittit : *Peccatori autem dixit Deus :* Quare tu enarras justitias meas? In mysticis fructus est, in moralibus folium contemplatione mysteriorum cœlestium*. Nam virtutes sine fide, folia sunt : videntur virere, sed prodesse non possunt. Agitantur vento, quia non habent fundamentum. Quanti gentiles habent misericordiam, habent sobrietatem, sed fructum non habent quia fidem non habent? Labuntur cito folia, ubi ventus flaverit. Et aliqui Judæi habent castimoniam, sedulitatem in lectione multam, et diligentiam : sed sine fructu sunt, et versantur ut folia. Hæc forte sunt folia quæ Salvator in illa ficu reperit, sed fructum non invenit.

42. Mystica salvant, et a morte liberant : moralia autem ornamenta decoris sunt, non subsidia redemtionis. Præstare autem mystica moralibus etiam ipse Dominus docet in Evangelio suo dicens de Maria, quæ sedens secus pedes Domini audiebat verbum illius, cum Martha circa ministerium festinaret, et quereretur quod soror eam propria circa mensæ ministerium non juvaret : *Martha, Martha, Maria optimam partem sibi elegit, quæ non auferetur illi.* Si illa quæ Christo ministrabat ad mensam, non conferebatur ei quæ verbum cupiebat audire : quem operantem studioso cognitionis æternæ conferre poterimus? Ita tamen, ut nec illius operationi fides, nec hujus cognitioni, sicut Mariæ, desit operatio; ne vel folia sine fructu sint, vel fructus sine munimentis naturalibus sit intectus, et pateat injuriæ.

43. Possumus etiam illud intelligere quia foliis se texerunt Adam atque Eva, corporea vestimenta quærentes, eo quod resurrectio Dominici corporis prophetaretur; quia nec caro, quæ antea vice foliorum interire consueverat, peritura esset in Christo : justorumque omnium, qui secundum Evangelium ad imitationem ligni sapientiæ nati ex Virgine vitam suam actusque formarent. Nam Græcus ita dixit : ὁ τον καρπον αὐτοῦ δώσει; quod potest ad beatum referri, μακαριος καρπον δώσει, græce : latine autem sic dicitur, ut sit : *quia beatus dabit fructum*, in resurrectione scilicet sua quando potest perpetuum dare. Potest et sic, ὁ τον καρπον αὐτοῦ ὑπερ ξυλον; ut referatur ad lignum, cujus facta omnia prosperabuntur. In quo evidens testificatio, quia de Salvatore dictum est. Cujus enim nisi ipsius facta possunt universa laudari, et prosperos ha-

* Hoc est : virtutes morales seu activæ vitæ, si cum mysteriis cœlestibus eorumque fide atque contemplatione conferantur, esse tamquam folium cum fructu comparatum; ut in sequentibus exponit sanctus Doctor.

bere exitus? Aquila autem, *dirigentur,* ait: quod et ad quemcumque hominem referendum videtur, quem dirigit Dominus favore cœlesti. A Domino enim diriguntur gressus viri, et orationem suam in conspectu Dei David propheta dirigi postulavit. Sed et ipse Dominus direxit opera sua, ut nullo erroris curvarentur anfractu.

44. Sequitur: *Non sic impii, non sic: sed tamquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ;* hoc est, non sic ut beatus vir, qui ideo beatus, quia non abiit in consilio impiorum, quia in peccato non stetit, in consilio pestilentium non sedit, volentium vel credentes pie, vel viventes pervertere: qui voluntatem habuit in Lege, et meditabitur in ea: aut, sicut Aquila posuit, *resonabit in Lege;* ut præcepta Legis resonet vita ejus, mores resultent sicut illorum, quorum in omnem terram exivit sonus. Forte hic sonus doctrinæ hominum exeat: illic autem ubi facie ad faciem dabitur videre, plenior quædam verbi fieri videatur expressio. Non ergo sicut beatus iste qui hæc fecerit, qui erit tamquam lignum plantatum, cujus gesta omnia prosperabuntur, ita erit et impius. Ideo repetivit vel qui scripsit, vel qui postea addidit (ut quidam putant) quo confirmatior fieret repetita sententia dicendo: *Non sic impii, non sic*, qui erunt tamquam pulvis; sunt enim terreni, et sicut pulvis projicitur a facie venti, ita et isti projicientur et dissipabuntur a Spiritu sancto, qui terræ fertili atque fœcundæ animæ salutaris sicut ventus auster adspirare consuevit.

45. Huic vento dicitur in Canticis: *Veni auster,* ut clementia aeris mollioris cordis nostri arva laxentur; quæ brumali gelu stricta recipiendis gremium seminibus denegabant. Bonum est nobis ut hic ventus adspiret, qui naves Tharsis ferentes vero Salomoni quæ ad templum ejus necessaria videntur, tutos deducat in portus. Sed tunc iste ventus adspirat, si boreas ille gravis ventus flare desierit. Ideo vel Ecclesia, vel anima pia dicit: *Exsurge borea, et veni auster;* hoc est: Tu, borea, recede, et veni auster: adspira hortum meum; ut flores non discutias, sed reserves. Anima igitur plena floribus pietatis hortum habet, vel ipsa hortus est, qui fructus ferat: anima quæ impietati patet, pulverem habet, qui est infœcundus ad fructum. Fructiferam quidem illam fecit Dominus; sed ipsa sibi collegit impietatis pulverem.

46. Quid te jactas, o plene impietatis? An quia honoribus es potens, et abundas divitiis? Non advertis quia pulvis es, et tu dispergeris et dissipaberis. *Vidi,* inquit, *impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani: et transivi, et ecce non erat.* Quid gloriaris, quia multa te servitia ambiunt, multi amici tegunt latera tua, plurimi te equi sequuntur, quorum nobis enarras prosapiam, et tamquam majorum tuorum genus? Præfers divitias, quia conviviis pascis sodales. Utinam egenos pasceres! utinam non jocorum ministros, sed votorum adjutores! Jactas quia prodeunti illico ceditur, et homines te tamquam feram declinant aut bestiam. Num hæc esse aliquis putas? Non audis quia ea omnia tamquam umbra prætereant! Quid juvant consulares prætextæ, aut nitentes auro triumphales palmatæ*? Nudus exibis: nemo illic consulem recognoscet. Quid prosunt innumeræ possessiones? Publicæ sunt, non tuæ. Hodie tu tenes, cras alius. Cum tu exieris, alius intrat. Vix movisti pedem, alius gressum intulit. Quanti ante te illic fuerunt, quanti post te dominabuntur, et hoc putas esse privatum? Quem umquam a morte divitiæ redemerunt? Immo quem non ad mortem divitiæ coegerunt? Quem ab inferis suæ revocarunt opes? Quem potentia excusavit a pœna? Pulvis est impietas, sicut pulvis est impiorum potentia: caliginem infert, dare salutem non potest. Simul ut vehemens flare cœperit spiritus, spargit eam atque

---

* *Palmæ* ab his tantum qui vel in olympiacis vel in gladiatoriis ludis vicerant, manu gestari solebant; ab imperatoribus vero *palmatæ*, id est, togæ palmis acu pictis, sive, ut aliqui volunt, latis clavis distinctæ; quemadmodum *prætextas*, quæ hoc ipso loco nominantur, hoc est, tunicas limbis purpureis decoratas, magistratuum ac nobilium puerorum vestes fuisse compertum est.

dissolvit: aerem turbat, solum nudat; ut pulvis projicitur, deficit ut fumus, liquescit ut cera.

47. Hinc plerique non mediocrem moverunt quæstionem, utrum perituram naturam videatur adserere scriptura divina; maxime quia alibi dixit: *Comminuam eos ut pulverem ante faciem venti, et ut lutum platearum delebo eos*; et alibi: *Ecce confundentur et reverebuntur omnes adversarii; erunt enim tamquam non sint.* Primum ergo interrogo, utrum impietatem secundum naturam putent esse, an præter naturam? Si secundum naturam adserant, errare eorum opinionem certum est. Denique dicant, utrum naturæ peccatum conveniat, an non? Sed certum est peccare, deviare esse ab eo quod est secundum naturam. Quid igitur tam ineptum, quam ut dicant minus videri, impium esse, quam peccatorem: cum omnium acerbissimum sit, quidquid in Dei fieri videtur injuriam? Quod si impie agere, non est præter naturam: vivere ergo impie, secundum naturam est, nec peccati loco habendum, nec dignum reprehensione existimandum; nemo enim reprehenditur, qui operatur secundum naturam. Unde concluditur, quia impietas præter naturam est. Quomodo igitur cum perditione consuetudinis, ἀπολλησομενας φυσεις, hoc est, perituras naturas inducit Scriptura, cum impietas non utique naturalis sit, sed præter naturam? Quod enim non habet, non amittit: nec potest ea substantia perire, quæ non fuit. Nam et pulvis commotus, aut in aquæ substantiam transfertur, aut in aerem, aut in ignem, hoc est, in aliam videtur sæpe transire naturam. Non ergo in nihilum deficit, sed in aliud transit.

48. Quid obstat igitur quin et ille qui verbi virtute et ratione comminuitur ut pulvis, non in nihilum dissipetur, sed commutetur in melius; ut ex terreno fiat spiritalis homo, et ut lutum platearum sic deleatur, ut tollatur quidquid asperum ac sordidum videtur, remaneat quidquid planum ac mundum est? Et quod ait de adversariis Hierusalem: *Sunt sicut qui non sunt;* utique potuit dicere: Non erunt. Sed cum dixerit: *Confundentur et reverebuntur;* utique intelligis quia erunt per substantiam, et profectum conversionis, sed non erunt quasi adversarii, quod fuerunt. Itaque per improbitatis defectum non erunt, erunt fide ac devotione mutati. Denique et alibi ex peccatoris persona dicitur: *Et iram Dei sustinebo, quia peccavi: donec justificet judicium meum.* Convertere enim Deus cupiens peccatorem, punit eum et urit, ut purget. Unde ait: *Et educet me in lucem.* Nam et ceram urit ignis, et liquescit, ut purgetur: et nos per ignem probamur: et fumus consumto omni materiali expurgatur, et neque natura transit*. Itaque et anima purgata ab omni labe, in id quod est deficit, non in id quod non est; unde ait Balaam: *Moriatur anima mea ut anima justorum;* ut moreretur lapsus ejus, et quidam improbitatis usus: transiret autem in consuetudinem, vitamque justorum; omnia enim Deus salva vult esse. Unde et Salomon ait: *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum.* Fecit animam ut sit: creavit hominem in incorruptionem, quem ad imaginem sui fecit: sed homines a naturæ munere deviantes, obnoxios fecere se morti, ut quasi terreni corrumpantur. Sed Deus per tribulationes ad pœnitentiam cogit, ut per pœnitentiam uratur et consumatur illud accidens malum improbitatis, et pereat; et locus ille animæ, qui erat accidentis impietatis possessio, pateat ad receptionem virtutis et gratiæ. Certum est autem animæ naturam esse pretiosam, quæ ad similitudinem Dei facta receptionem omnis virtutis admittit; utpote quæ cognitionis supernæ non sit fraudata consortio.

49. Nunc illud superesse arbitramur, quod in multorum ore versatur, qua ratione Deus, cujus sine voluntate nec passer vilissimus cadit, et apud quem capilli capitis numerati sunt, dixerit per Esaiam: *Sic omnes gentes ut stillicidium de urceo, et sicut momentum stateræ æstimatæ sunt, et ut sputum æstimabuntur.* Ita ergo peribunt omnes gentes sicut stillicidium de urceo, et ut spu-

* *Id est in nihilum redigitur.*

tum perit, et ad nullos usus proficit. Sed tu qui nosti quia gentes non eo usque pro nihilo habuit Deus noster, ut et Abrahæ dixerit : *Benedicentur in te omnes gentes;* et per David locutus sit ad Filium dicens : *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam;* et infra : *Omnes gentes servient ei;* qui legisti, *quia obtulit Deus Filium suum pro omni gente, ut salvos faceret peccatores;* debes hoc loco vim divinæ sententiæ considerare. Contemplatione etenim creaturarum cœlestium, quæ multæ sunt (sicut cœlum quod multipliciter majus quam terra est, ut a plerisque punctum comparatione cœli terra sit æstimata) Angelorum, Archangelorum, Principatuum, Potestatum, Thronorum, Dominationum, millium, et decem millium, et innumerabilium millium : contemplatione ergo horum gentes ut stillicidium de urceo æstimatæ sunt, cujus est omnis plenitudo. Ex illa igitur plenitudine cœlesti tamquam gutta cadens æstimatæ sunt gentes. Quomodo enim poterant maximæ videri, cum ipsa terra in qua sunt gentes, minima mundi portio sit, et omnium quæ operatus est Deus, tamquam stateræ exigua inclinatio gentes sint? Simul cognosce per hanc stateram omnia Deum cum justitia condidisse, et in ipsis gentibus inesse quiddam naturaliter, in quo justitiæ videretur vel exiguum esse momentum, et sputum ipsum tamquam ex universitate totius corporis interiorem existere portionem.

50. Magis ergo hic misericordia prædicatur; quoniam qui venit quærere quod perierat, nec stillicidium illud quasi vile contemsit, et allevavit momentum stateræ; et sputo illi substantiam boni corporis donans, dignatus est omnes gentes in unum corpus Ecclesiæ congregari. Inter gentes autem et Israel annumerari potest nequaquam expers divinæ ejus justitiæ; quia ipse Moyses dixit de Israel : *Ecce populus sapiens, et disciplinæ tenax, gens magna.* Et ut scias quia supra meritum nostrum Dei bonitas redundavit, Apostolus hunc propheticum locum interpretatus ait : *Conclusit Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur;* et subjunxit : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini : aut quis consiliarius ejus fuit : aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei?* Hunc autem locum præmittens Propheta ait : *Sic omnes gentes ut stillicidium de urceo æstimatæ sunt,* et reliqua, ut cognoscas intellectum istum cum interpretatione Apostolica convenire.

51. Sed quid evidentius eo quod perituras naturas non videatur inducere, cum ipse subjecerit sanctus Propheta : *Quoniam non resurgunt impii in judicio.* Non enim dixit : *Non resurgunt;* sed ait : Resurgunt quidem, sed non in judicio. Qui autem resurgit, est utique, et manet : sed quia non credidit in Christum, jam judicatus est; et ideo non venit in judicium, quem peracti jam manet pœna judicii. Et de resurrectione quidem plurima divinarum scripturarum sunt testimonia, quæ non prætermisimus in libris consolationis et resurrectionis *. De eo autem quod ait : *Non resurgunt impii in judicio;* secundum Evangelium absoluta sententia est, quia non omnes judicabuntur. Apostolus autem ait : *Omnes enim oportet nos stare ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Hæc putant plerique esse contraria; nec advertunt quia Salvator de perfidis dixit atque impiis, qui non crediderunt in dominum Jesum. Sic enim ait : *Qui credit in me, non judicatur : qui autem non credit, jam judicatus est; quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei. Hoc autem est judicium, quia venit lux in hunc mundum, et dilexerunt magis homines tenebras quam lucem; erant enim mala ipsorum opera.* Liquet igitur de quibus dictum sit, hoc est, de iis qui non crediderunt in dominum Jesum. Apostolus quoque etsi dixit omnes, de iis utique dixit qui crediderunt, sed actuum suorum rationem in die judicii reddituri sunt. Denique ipse

* Intellige libros *De fratris obitu;* et *De fide Resurrectionis.*

alibi ait, quia testimonium conscientiæ nostræ in die judicii revelabitur, cum invicem cogitationes nostræ aut accusabunt se, ut scriptum est, aut defendent, et patebunt cordis occulta. Quid autem hoc evidentius quod ait alibi : *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur?* Immutabuntur enim justi in incorruptionem, manente corporis veritate. Daniel quoque dicit : *Judicium sedit, et libri aperti sunt.* Ostendit ergo judicium futurum, maxime cum alibi idem dicat : *Multi qui sedent in tumulo terræ, exurgent : isti in vitam æternam, et isti in opprobrium et confusionem æternam ; et intelligentes splendebunt sicut splendor cœli, et de justis multi sicut stellæ lucebunt.*

52. Quod istud est judicium sedentium judicum, et qui libri aperti, nisi conscientiæ nostræ, velut libri peccatorum nostrorum seriem continentes? Quamquam hoc ipsum vile sit æstimare quasi humani simile judicii. Aliud est Christi judicium, ubi conscientia ipsa se prodit, quæ latere non potest occultorum arbitrum; ubi cogitationes lucent apud eum, qui adhuc cogitantibus dicebat : *Quid cogitatis mala in cordibus vestris?* Cum Judæis diceret, dicebat omnibus; ne quis putaret quod occulta possent esse quæ eum fallerent, ne quis putaret quod parietibus clausis testem occulti erroris effugeret. Ideoque et Evangelista testatur dicens: *Jesus autem sciebat cogitationes eorum.* Quomodo ergo ait : *Libri aperti sunt?* Non utique atramento scripti, sed vestigiis delictorum, et flagitiorum inquinamento. Aperietur liber conscientiæ tuæ, aperietur liber cordis tui, culpa nostra recitabitur. Est ibi liber, ubi est tabula; immo sunt libri inscripti ubi sunt inscriptæ tabulæ, quas inscribit Spiritu sancto Apostolica doctrina, sicut legimus, dicente Paulo : *Epistola nostra vos estis.... inscripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi : non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.* Sunt ergo tabulæ cordis inscriptæ Spiritu sancto, istæ recitabuntur. Si bene egeris, manebit Scriptura. Vide ne tollas Spiritus sancti gratiam : vide ne deleas, et scribas atramento flagitia tua, ne veniat dies judicii, et dicat Judex : Recitentur libri, recitentur tabulæ gestorum ejus; et dicat tibi : Ego scripsi tabulas tuas, cur delesti apices meos? Ego scripsi dona mea, quomodo delesti munera mea, et scripsisti opprobria tua? Non legisti quia scribo? Non tibi dixi per os Prophetæ mei : *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis :* judicium autem Verbi est.

53. *Multi ergo dormientium in tumulo terræ surgent, qui bene egerunt, in resurrectionem vitæ : qui male egerunt, in resurrectionem judicii.* Quod Daniel ait : *in vitam æternam ;* hoc Salvator : *in resurrectionem vitæ*, dixit. Item quod ait Daniel : *in opprobrium et confusionem ;* Salvator dixit : *in resurrectionem judicii.* Unde non expedit nobis ad judicium venire, et non expedit non venire; ne aut prædamnati videamur, aut in hac labe vitiorum subeamus tanti pondus judicii. Propheta rogat ne intret Dominus in judicium cum servo suo; quanto magis nos judicium Domini timere debemus? Pone quia misericors Dominus ignoscet : quanta prodentur quæ latere credebam? Qui pudor, quæ confusio erit mihi, cum is qui alios profitebar docere, ipse in eo deprehendar, in quo alios arguebam?

54. Et ideo quoniam et Salvator * duo

* Videtur hic non multum recedere sanctus Ambrosius ab opinione millenariorum, qua dicebantur *justi primum omnium revicturi, et cum Christo in summa pace ac voluptate regnaturi per mille annos ; post quod spatium fieret resurrectio generalis atque universale judicium.* Quod quidem etsi Ambrosio tribueremus, non esset cur mirari quisquam deberet. Certum enim est in ea opinione non tantum Origenem cujus sententias subinde in scripta sua transtulit Sanctus noster; sed etiam complures alios fuisse magni nominis Patres tum Græcos tum Latinos. Horum reverentia eamdem sententiam damnare non ausi sunt Hieron. in Hieremiæ 19, 11, et August. lib. 20, cap. 7. Quod vero non obscure videtur hic et infra num. 56, atque alibi doceri omnes peccatores qui in Christum crediderint, post expurgata per ignem crimina salvandos esse, non modo Origenis aliorumque multorum ejusdem ætatis Patrum ea sententia fuit, verum et ipsiusmet Hieronymi lib. 1, adversus Pelag. cap. 9, et alibi pluribus locis. Unde colligas errorem hunc illis temporibus necdum ab Ecclesia liquido fuisse reprobatum.

genera resurrectionis posuit, et Johannes in Apocalypsi dixit : *Beatus qui habet partem in prima resurrectione;* isti enim sine judicio veniunt ad gratiam : qui autem non veniunt ad primam resurrectionem, sed ad secundam reservantur, isti urentur, donec impleant tempora inter primam et secundam resurrectionem : aut si non impleverint, diutius in supplicio permanebunt. Ideo ergo rogemus ut in prima resurrectione partem habere mereamur. Sunt qui resurrexerunt in passione Christi; et isti plane beati, quia acceperunt Christi gratiam, et audierunt vocem ejus, de qua scriptum est : *Venit hora quando audient mortui vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent.* Et : *Ingressi sunt in sanctam civitatem.* Puto quod magis illam significet supernam, quam istam Hierusalem, quam reliquit, quam incusavit, quod in istam pedibus, in illam autem supernam meritis intraverint.

55. Sed et illud caveamus, ut hic positi surgamus de tumulo terræ. Sunt qui viventes sepulcro sunt circumdati et repleti mortuis, quorum guttur sepulcrum est, non loquentium verba vitæ, sed mortis. Si hic resurrexerimus a mortuis, et illic resurgemus : si hic non fuerimus ossa arida, sed acceperimus rorem Verbi, humorem Spiritus sancti, et illic vivemus : si hic nos excitaverit Jesus voce sua magna, ut excitavit Lazarum, et per Discipulos suos solverit a vinculis mortis, et induxerit in Bethaniam, ubi erat Lazarus, hoc est, in domum obeditionis, et adhibuerit hic convivio suo; et illic cum eodem recumbemus, et illic cum eo semper epulabimur, et illic nobis redolebit unguentum, quod solus proditor dolebat effusum.

56. Ergo *impii non resurgunt in judicio,* hoc est, in portionem eorum qui judicium subituri sunt; *nec peccatores resurgunt in consilio justorum.* Vides quia surgunt impii, et non surgunt in judicio justorum; quia peccatores etsi non resurgunt in consilio justorum, resurgunt tamen in judicio. Unde videntur qui bene crediderunt, et fidem suam etiam operibus exsecuti sunt, ipsi non judicari, sed surgere in consilio justorum : peccatores autem qui non possunt inter justos surgere, surgent in judicio. Habes duos ordines. Tertius superest impiorum, qui quoniam non crediderunt, jam judicati sunt; et ideo non surgunt in judicio, sed ad pœnam : *dilexerunt enim magis tenebras quam lucem;* et ideo judicium eorum pœna est, et forte pœna tenebrarum. Et poterat quidem intelligi quod ii qui mala opera habent, credentes tamen in Christum, volentes quidem recte vivere; sed victi illecebris peccatorum, dilexerunt plus tenebras quam lucem : id est, utrumque dilexerunt, sed magis tenebras. Sed quia de illis præmisit qui non crediderunt, sic accipiendum puto quasi dilexerunt tenebras, et non lucem; lux enim Christus est. Qui ergo non crediderunt luci, absurdum est ut lucem vel dilexisse credantur, quam nescierunt. *Nescierunt* enim, *neque intellexerunt, in tenebris ambulant,* sicut scriptum est.

57. Sequitur : *Quoniam novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit.* Adverte sensum : *Non resurgunt impii in judicio; quoniam novit Dominus viam justorum.* Vias eorum utique novit, quorum dirigit gressus; sunt enim gressus hominum, qui a Domino diriguntur. Diriguntur a Domino et viæ viri. Has novit Dominus vias, quæ sunt rectæ, quæ ad illam vitam tendunt dicentis : *Ego sum via, veritas, et vita.* Hæc bona est via : tortuosa autem est via sæculi. Non dignatur illam viam nosse. Illos enim agnoscit, qui sunt ipsius, qui operantur opera ejus : qui autem operantur iniquitatem, his dicit Dominus : *Discedite a me, omnes operarii iniquitatis, non novi vos.* Non per ignorantiam, sed per id quod indigni sint scientia Dei, nesciuntur.

58. Pulcre autem ait : *Et iter impiorum peribit.* Separavit latinus, ut iter diceret, et tamquam discrevit iter a via : græcus autem in utroque viam dixit. Non otiose tamen latinus; quia et Dominus : *Ego sum via,* dixit; non dixit : Ego sum iter. Perire autem iter impiorum dixit, non impios. Servat eorum substantiam, qui si convertan-

tur, solum iter impietatis amittent, quod nec ab initio fuit, nec erit. Quod accidens igitur est perit: quod substantivum, manet. Pereunt autem ita impii, quomodo dicitur: *Anima quæ peccat, ipsa morietur;* ut peccati aculeo, non omni substantiæ suæ dissolutione moriantur.

IN PSALMUM XXXV ENARRATIO *.

PRÆFATIO.

1. DICTURUS Propheta in psalmo sequenti ** quæ esset forma justi, ante formam expressit injusti. Neque enim possumus cognoscere quæ sit forma justitiæ, nisi cognoscamus quæ sit iniquitatis effigies; sunt enim sibi adversæ atque contrariæ. Namque in altera simplex habitudo naturæ, in altera fallax versutia nequitiæ: alia virtutum imagines præfert, alia vitiorum commercia prætendit. Convenire autem hunc ordinem et ipsa ratio docet; et si de contrariis sumenda sunt testimonia, ipsi doctores philosophiæ confessi sunt, dum sequuntur. Quis autem dubitet longe anteriorem Davidem Platonis fuisse temporibus, quem non solum *** magister ejus sed nec avi quidem avorum ejus videre potuerunt: cum ille in principio regni fuerit Judæorum (quod per innumera annorum curricula propagatum est) iste post tempora captivitatis, quibus regnum gentis ejus jam fuerat dissolutum. Ergo ipse qui tenet in omnes sæcularis sapientiæ principatum, cum diceret non posse formam justitiæ comprehendi, nisi ante discutiendam injustitiæ seriem putavissent, exemplum adtulit quod ii qui velint aurum quærere, prius se luto obliniant. Aurum itaque justitia, iniquitas lutum est. Quod a nostris quoque prius dictum esse non dubium est, cum scriptum sit: *Ut lutum platearum delebo eos.* Et vere lutum; quia eos inquinat qui sibi appropinquaverint. Fugiamus ergo injustitiam, ne luteis sordibus inquinemur, atque in ejus voraginem non pes noster exterior, sed, quod est gravius, mens nostra mergatur. Et philosophia quidem aurum se quærere dicit; sed lutum versat, quæ divinitatem quærit in statuis: sed vasa figuli virga confringet. Nos aurum quærimus, quo corpora nostra mundemus, mortificationem Jesu Christi in corpore nostro circumferentes; ut et vita Jesu Christi in corpore nostro manifestetur. Bonum aurum, sanguis est Christi, dives ad pretium, profluus ad lavandum omne peccatum. Ordinem diximus, titulum consideremus.

2. *In finem*, inquit, *servo Domini psalmus David.* In toto psalterii corpore solus hic titulus est, quo psalmum servo Domini se scripsisse testetur. Quis iste est servus Domini, videamus: quid psalmi series significet: cui dictus hic psalmus sit? Audiamus ad quem loquatur: *Domine*, inquit, *in cœlo misericordia tua, et veritas tua usque ad nubes. Justitia tua sicut montes Dei, judicia tua abyssus multa.* Cui hoc, nisi Filio Dei dicitur? Hæc enim non humanæ, sed divinæ sunt potestatis. Sed quid sibi vult quod servo Domini dici psalmum hunc titulus declaravit, cum orationem

* Certum est hujus psalmi et aliorum quinque sequentium enarrationes ad populum fuisse pronuntiatas, et hoc evenisse non nisi mense septembri, anni 394. Nec solum moribus ad virtutem informandis studet Ambrosius, sed etiam varios hæreticos impugnans, atque idololatrarum criminationes retundens, sacra Trinitatis et Incarnationis mysteria, necnon geminam Christi voluntatem operationemque singulari perspicuitate confirmat. Et facit hæc mysteriorum tam sublimium expositio, ut ei solos interfuisse baptizatos existimemus, nihil in hac advertentes, quod ad catechumenos apte referri queat.

** Scilicet trigesimo sexto.

*** *Magister ejus*, id est Socrates, ad quem a regno David effluxere, ex quorumdam chronologia, anni 633. Quod vero ad regni Judæorum durationem, eam fuisse annorum 884 iidem tradunt.

Moysi hominis Dei maluerit, quam servi Domini in posteriore titulo nuncupare? Quod ergo consilium Prophetæ fuerit non intelligo, vel potius ipsius domini Salvatoris, qui locutus est in Propheta. Vere judicia ejus sicut abyssus multa, ut servo honorificentiam reservaret, sibi conditionem servitutis adscriberet. Videor mihi intelligere, videor hausisse aliquid de gratia spiritali. Adversus injustitiam, ut diximus, psalmus hic scriptus est; et ideo plus gravatur injustitia perfidorum, qui Christum Jesum dominum recipere noluerunt, cum ille propter ipsos susceperit servitutem. Quid enim tam iniquum, quam ingratos fuisse tantis beneficiis; ut quibus ille salutem daret, hi sanguinem ejus effunderent? Denique alibi cum de sua passione loqueretur, ad acervandam Judaicæ impietatis invidiam sic ait: *Ne avertas faciem tuam a puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me... Pauper et dolens ego sum.*

3. Veni, Paule, interpretare nobis, qua ratione Dominus cœli atque terrarum se pauperem dixerit, et quæ sit ista paupertas. Tu certe illum divitem dixisti: quomodo idem dives et pauper est? Audiamus testimonium Pauli. *Scitis*, inquit, *gratiam domini nostri Jesu Christi; quia propter vos pauper factus est, cum dives esset, ut vos ejus inopia ditaremini.* Veni et tu, Esaia, interpretare nobis quomodo se dolentem dixerit Christus, qui dolores vulnerum sanare consuevit. Medicus venit, ut curaret ægros: quid ipse habuit quod doleret? Audiamus etiam Esaiæ testimonium. *Pro nobis*, inquit, *dolet; et nos æstimavimus eum esse in doloribus.* Expressit medici affectum, qui etiamsi ipse nullum vulnus habuit quod doleret, tamen compassus est vulneratis. Hoc igitur in psalmo Dominus exprobrat Judæis: Ego propter vos pauper, ego pro vobis dolens, et vos mihi manus impias intulistis dicentes: *Tollamus justum, quia inutilis est nobis. Injiciamus lignum in panem ejus.* Bene panem dixit pro carne ejus. Ille alimentum detulit, isti pro beneficio retulere supplicium. Non mirum ergo si esuriunt, qui sibi vitæ æternæ alimoniam denegarunt. Pulcre etiam duo ista junxerunt: *Injiciamus lignum in panem ejus.* Nesciebant quid loquerentur Judæi, et mysterium loquebantur. Paradisum nobis Crux reddidit Christi. Hoc est lignum quod Adæ Dominus demonstravit, dicens de ligno vitæ, quod esset in medio paradisi, edendum: de ligno autem scientiæ boni et mali, non edendum. Erravit Adam, mandata non tenuit, interdictum gustavit. Per lignum cœpimus esurire; quia suum caro accepit alimentum. Ideo Dominus in Christo carnem junxit et lignum, ut fames antiqua cessaret, vitæ gratia redderetur. Beatum lignum Domini, quod omnium peccata crucifixit: beata caro Domini, quæ victum omnibus ministravit?

4. De paupertate igitur et dolore Domini idonea, ut arbitror, sanctorum protulimus testimonia, quorum alter vidit et dixit, alter est electus ut diceret. Ipsorum igitur qui probati sunt, de servitute Domini testimonia iterum proferamus; immo sua quæ de se ipse locutus in utroque est. Audiamus ergo quid dicat: *Sic dicit Dominus, qui finxit me ex utero servum sibi ad congregandum Jacob et Israel ad eum.* Advertimus ergo quod propter congregationem populi, formam susceperit servitutis. Audis, Judæe, et de gratia contumeliam refers; et hoc ad perfidiam derivas, propter quod magis credere debuisti. Ad te vocandum venit, et conviciaris. Ex utero servum se dixit. Audi, Arriane, ex quo utero: paululum supra recurre: *Ex utero*, inquit, *matris meæ, vocavit Dominus nomen meum.* Quod nomen ejus sit, audiamus, quo eum Pater vocavit. *Ecce virgo in utero accipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel: quod interpretatur, Nobiscum Deus.* Quod enim aliud nisi Filius Dei nomen est Christi? Accipe aliud. Dixerat quidem et Gabriel ad Joseph de Maria: *Pariet filium, et vocabit nomen ejus Jesum.* Accipe Dei vocem. *Et ut Bethleem Judææ, non es minima inter principes Juda; ex te enim exiet Princeps qui regat populum meum.* Adverte mysterium: ex utero Virginis idem et servus

exivit et dominus : servus ad operandum, dominus ad imperandum; ut regnum Deo in hominum mentibus radicaret. Utrinque unus, non alter ex Patre, et alter ex Virgine; sed idem qui ante sæcula ex Patre, ipse postea carnem suscepit ex Virgine. Ideo ergo et servus vocatur, et dominus : propter nos servus; sed unitate divinæ substantiæ Deus ex Deo, Princeps ex Principe, æqualis ex æquali; neque enim degenerem genuit, in quo se ipse complacere memoravit.

5. Magnum, inquit, tibi est vocari puerum meum, ut statuas Tribus Jacob. Servat ubique suæ vocabula dignitatis. Magnus Deus, et magnus puer : nec in carne magnitudinis suæ nomen amittit, cujus magnitudinis nullus est finis. Meritoque securus, *cum in forma Dei esset*, ut Apostolus dicit, *non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo : sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et specie inventus ut homo : humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Hic est ergo æqualis quasi Dei Filius, hic servi formam in carne suscepit, hic mortem gustavit, cujus magnitudo non habet finem; quia finis Legis est Christus ad justitiam omni credenti : ut in ipsum omnes credamus, hunc intimo adoremus affectu. Bona servitus, quæ omnes liberos fecit : bona servitus, quæ nomen super omne nomen adquisivit : bona humilitas, quæ fecit, ut in nomine ejus omnes genu figant, cœlestium, terrestrium, et infernorum; et omnis lingua confiteatur quoniam dominus Jesus in gloria est Dei Patris. In hunc ergo finem dirigitur hic psalmus, ut et nos servi simus ad justitiam, non superbi ad arrogantiam. Servitus enim stipendium libertatis est : stipendium autem mortis arrogantia est*. Sed jam ipsam psalmi seriem adoriamur.

ENARRATIO.

6. *Dixit injustus, ut delinquat sibi.* Quid dixerit, non expressit, et ideo sic intelligendum arbitror, quia quidquid dicit injustus, peccatum est. Omnis enim injustitia, peccatum; quoniam ubi organum vitiosum, quomodo potest cantus non esse vitiosus? Degeneris materiæ decolor partus est. Quidquid ergo loquitur injustus, iniquitas est, quæ in suum refertur auctorem, sicut viperæ partus, qui primo suam scindit parentem, ut frequens sermo est. Sibi ergo delinquit. Nihil hac sententia sublimius dictum arbitror. In illis qui sibi sapientiam sæculi vindicarunt, nihil tale legi, nihil tale cognovi. Nec mirum, quandoquidem illi humano ingenio locuti sunt, hoc infudit Spiritus Dei, Spiritus veritatis : quia injustus sibi delinquat, sibi generet vulnera, se ipse confodiat. Nam sicut spinæ nascuntur in manu ebriosi, ut Scriptura adserit : ita et injusti sermone nascuntur, quæ compungant loquentem. Loquitur injustus, et interior ejus conscientia vulneratur; quia in omni sermone quem loquitur, non est fraudis immunis. Cujus enim gravior est pœna, quam propria, cum pro omni sermone det pœnas? Serpens aliis infundit venenum, injustus sibi; in eum enim refunditur quidquid effuderit. Injustus igitur et aliis inutilis, et sibi noxius : justi autem vita fructuosa aliis, et sibi dulcis. Dicit enim Salomon : *Fili, si sapiens eris, tibi sapiens eris, et proximis : si autem malus evaseris, solus hauries mala.*

7. Advertimus ergo quia justitia aliis est potius nata, quam sibi : commune commodum, non suum exspectat; et alienum bonum pro suo ducit emolumento. Beata et præclara justitia, cujus bonum omnibus proficit : ex uno plerumque ad plures proficiscitur, atque ad omnes pervenit. Justus David, qui parcebat inimico, et malebat innocen-

* Ut locus hic alioquin obscurus intelligatur, advertendum allusionem fieri ad militiam, in qua post certum stipendiorum, id est, annorum numerum missio dabatur militibus. Sic ergo interpretamur : Servitutem sequitur libertas, et mors arrogantiam; quemadmodum post emerita stipendia missio conceditur : vel brevius, servitus libertati militat, morti arrogantia. Et hunc sensum satis indicant antecedentia illa : *Bona servitus*, etc.

tiam suam, quam vitam tueri; ne malo publico vindicaretur, atque appetendi principis in malis quoque causis aliis exemplum ederet, cum ipse vindictam de insidiatore sumsisset. Justus Abel, qui de ovibus suis quas ei Dominus dederat, primitias Domino putaverit offerendas; et ideo plus placuit Deo, quia moram non fecit, devotionem probavit. Sed hoc impius ferre non potuit, justitiæ prævaricator, radix iniquitatis; et ideo fratrem occidit, quia hostia ejus Deo magis, quam oblatio sua fuerat comprobata. Sed ille occisus Deo loquebatur in voce sanguinis sui, hic vivus a facie Domini repellebatur; et cum adhuc a Domino pœnæ cessarent, torquebat eum suorum conscientia peccatorum. Latebat miser tremens et timens; et cum adhuc percussor deesset, ipsa sese injusti vita cruciabat. Acceperat signum, ne eum aliquis occideret: non ut vitæ suavitate frueretur, sed ne mors auferret ærumnam; ut percussorem suum quotidie timendo pateretur. Meruerat quidem ut percussor inhiberetur: sed sine ulla intermissione ipse sibi suus carnifex erat, ipse percussor.

8. Quæ pœna major, quam timere quod vitare non possis, nec quod timueris, evadere? Unde præclare David exprimens conventionem gravissimam conscientiæ peccatricis ait: *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco, et delictum meum contra me est semper*. Offunditur enim nobis ultrix nostri imago peccati; nec quietum reum suum esse permittit, inferens miseram servitutem: atque in sua vincula trahit, ut enodare se non queat; quoniam volens ipse se vendidit, cui liberum erat delictorum æra non capere, et libertatem innocentiæ reservare. Itaque dum oramus, peccatum offunditur: ubi somno sensus se corporis relaxaverit, peccatum recurrit. Semper nobis error noster tamquam malus exactor occurrit, vel tamquam improbus fœnerator conveniens debitorem. Unde Dominus ait: *Qui facit peccatum, servus est peccati*. Sed justus novit quemadmodum peccatorum suorum vincula dissolvat, nec exspectat accusatorem, sed prævenit ut confitendo suum allevet omne delictum; ne habeat quod adversarius criminetur. Ideoque Scriptura tibi dicit: *Justus in principio sermonis accusator est sui*. Vocem enim eripit adversario, et quasi dentes quosdam paratos ad prædam criminationis infestæ, peccatorum suorum confessione constringit. Dixit Judas Iscariotes ut delinqueret sibi. Quid dixit: *Quem osculatus fuero, ipse est: tenete eum*. Hoc dixit, et se ipse proprio ore egit in mortem. Quantos putamus in ipso fuisse tortores; ut sibi ipse tam gravis pœnæ exactor incumberet, et semet ipse laqueo strangularet?

9. *Dixit injustus ut delinquat sibi*. Locutus est justus: *Ecce ego peccator male feci, et grex iste quid fecit?* Et remissum est omne peccatum. Dixit ergo justus, et sibi profuit. Dixit Cain: *Numquid ego custos sum fratris mei?* Et sibi ipse mentitus est. Dixit Ananias omne se venditi sui ruris pretium protulisse, et mentitus est sibi, qui potuit minus offerre sine fraude. Ideoque præclare ait: *Et mentita est iniquitas sibi*. Sibi enim ante mentitur, cum in suum mentitur exitium: sibi delinquit, qui sibi innocentiæ eripit suavitatem. Quis enim puritate et simplicitate pectoris dulcior fructus? Quis cibus suavior, quam is quem animus bene sibi conscii, et mens innocentis epulatur? At vero iniquitas velut quodam plumbeo talento, ut Scriptura testificatur, conscientiam gravat. Meritoque David ait: *Sicut onus grave gravatæ sunt super me*. Et Salomon: *Sicut uva acerba dentibus, et fumus oculis: ita iniquitas omnibus utentibus ea*. Gravis pœna quæ cibum impedit, adspectum obducit; et, quod est amplius, oculis mentis internæ tenebrosam offundit caliginem, ut quod verum est, videre non possit injustus. Ideoque delinquit sibi, qui sibi quæ pretiosa sunt, eripit.

10. *Dixit* ergo *injustus ut delinquat sibi*. Justus autem loquitur, ut aliis et sibi prosit: ille loquitur ad perniciem, hic loquitur ad salutem. De justis vero et fidelibus dictum est: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad*

salutem. Illius lingua vulnerat; lingua autem prudentum sanat. Unde cum expostularet David cum rege Saul, quod oblitus beneficii, salutis ingratus eum persequeretur ad mortem, a quo toties jam videret se esse servatum; et vitam ejus appeteret, qui vitam suam pro regis salute periculis obtulisset, ait sibi fructum non perire justitiæ, qui insidiatorem suum in manus suas a Domino sibi traditum non peremisset. Ab injustis iniquitas prodivit, venenum a serpentibus effusum est, venenum et iniquitatis arma perierunt.

11. Ideo scriptum est : *Dixit injustus ut delinquat sibi.* Quid dixit? *Ponam thronum meum super nubes, et ero similis Altissimo.* Effectum non habent verba, sed peccatum habent. Inanis quidem pompa jactantiæ; sed superbiæ spiritus criminosus non timet convicio majestatem violare divinam. Etenim si ullus Dei timor ejus inesset affectui, non in conspectu Dei plena doli gerenda sibi ausu temerario credidisset, quasi Deus non possit occulta cognoscere, qui scrutator est internorum. Spectat omnia Deus : nihil est quod eum prætereat, nemo qui fallat : cui omnia præsentia quæ futura sunt, et manifesta quæ latent. Etenim si sol iste mundanus clausis plerumque domiciliorum habitaculis suum lumen interserit; quanto magis Deus summus, æternus, etiam secreta penetralia mentis humanæ, atque omne Angelorum consilium scientia sua scrutatur, et prævenit? Quid ergo aliud agit injustus, nisi ut iniquitatem sibi quærat et odium?

12. Sic enim scriptum est : *Non est timor Dei ante oculos ejus ; quoniam dolose egit in conspectu ejus, ut inveniret iniquitatem suam, et odium.* Quid enim inveniret? Omnis enim qui quærit, invenit : ergo si malum quæritur, agitur ut inveniatur. Sed quemadmodum laudabilis est ille, qui bonum quod quæsivit, invenit : ita inveniabilis qui laboravit ut malum quod quæsierat, inveniret; bonis enim rebus, non flagitiis atque criminibus laborem nostrum nos oportet impendere. Quid igitur nisi summæ stultitiæ atque dementiæ est, odium quærere, iniquitatem malis artibus invenire quam bonus nemo quæsivit.

13. Quomodo igitur improbi iniquitatem suam et odium quærant, consideremus. Nempe Herodias erat tetrarchæ Philippi legitimo nexa conjugio, regiæ abundans opibus potestatis : quæ Herodem Romam adusque tendentem quasi germanum mariti, hospitii et affinitatis jure suscepit : cum quo depacta suam copulam, non multo post relicto viro, consortii sui jura mutavit. Nonne ea quæsivit iniquitatem et odium, quæ conjugium deseruit, ut inveniret adulterium? Et quia sanctus Baptista nuptias illicitas constanter increpuit, dicens Herodi : *Non licet tibi eam uxorem habere,* quæ maritum contra Legem reliquit, et fratri mariti quasi ex Lege convenit; commota est adultera, ut eum vellet occidere. Sed cognito quod Herodem ad necem justi non facile posset inflectere, excogitavit qua via istud efficeret. Natalis erat Herodis, quem luxu nimio, ut plerisque regibus mos est, celebrare consueverat. Adornavit filiam, ut in convivio regis pignus regale saltaret*. Et cum placuisset Herodi, quod displicere debuit patruo, obtulit ei, ut quod vellet præmium pro saltationis opprobrio postularet. Matrem illa consuluit, cujus impulsu caput Baptistæ poposcit. Victus Herodes, quia sacramento se constrinxerat daturum quidquid neptis propria petisset, jussit occidi Johannem, et caput ejus adferri. Quod allatum puellæ dedit, et illa matri suæ pertulit. Verum est ergo quod iniquitas et odium requirantur; quandoquidem ea mulier, quod facili petitione impetrare non poterat, pravis artibus excogitatæ fraudis elicuit.

14. Quid de Juda proditore loquar qui quæsivit avaritiam, et invenit sa-

* Hic videtur significari præmium proponi solitum puellis saltantibus in conviviis, licet forte non semper determinatum; ut quæ illud esset promerita, majus vel minus acciperet, quo magis vel minus placuisset. Est autem idem *saltare pignus regale*, ac saltare saltationem pignoris regalis, quemadmodum apud Horatium *saltare cyclopa* non aliud est quam saltare saltationem Cyclopis.

crilegium, dicens : *Quid mihi dabitis, et ego eum vobis tradam?* Nec expletus pauperum spoliis, ad plenitudinem criminum gravissimorum crimina serendo pervenit, pia miscens caritatis sacramenta flagitiis, cum diceret : *Quem osculatus fuero, ipse est : tenete eum ;* ut vere de eo dictum dubitari non queat : *Verba oris ejus iniquitas et dolus.* Oscula labiis ferebat, offundebat venena pectoribus : meditabatur acerba supplicia, gratiæ pignus adferebat.

15. Bene de eo Prophetia addi fecit : *Noluit intelligere ut bene ageret ;* non enim per naturam deliquit, sed per voluntatem. Denique Apostolus erat, audiebat quotidie divina mandata, discebat cœleste mysterium : potuit intelligere ut bene ageret, si voluisset. Videbat sanari paralyticos, cæcis refundi lumen, mortuos resuscitari : num debuit intelligere quod Deus esset, qui talia posset operari? Sed intelligere noluit; quia avarus homo et pecuniæ intentus a cognitione divinitatis vigorem suæ mentis avertit. Unusquisque enim qui se flagitiis ingurgitaverit, non vult intelligere quæ cœlestium mandatorum sunt, ne revocetur a vitiis. Vide illum fugientem intelligere, qui ait : *Tenebræ operiunt me, et circumdant parietes : quis scit an videat Dominus?* Non vult enim quærere et invenire, quod Deus omnia videat atque cognoscat; ne metu retrahatur a crimine. Vide regem Achab petentem a Nabuthe vineam ejus : cognosce respondentem illum : *Absit ut cedam hæreditatem patrum meorum.* Non debuit intelligere quod justa referebat? Sed *noluit intelligere ut bene ageret,* et aliena non quæreret. Non debuit intelligere quod vero Elias Deo serviebat, cum videret in verbo Eliæ clausum cœlum tribus annis et tribus mensibus; et ad preces ejus pluvias esse demissas, ut arida omnia rigarentur? Sed noluit intelligere, ne perfidiam condemnaret, sequeretur fidem.

16. Quinetiam *Iniquitatem meditatus est in cubili suo,* ubi verum quærere debuisset. In cubilibus enim compungere nos debent nostra peccata, non in ipsis delinquendo committi, dicente Propheta : *Quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini.*

17. *Adstitit,* inquit, *omni viæ non bonæ : malitiam autem odio non habuit.* Non enim immerito injusta meditatur, qui in via erroris adsistit, et malitiam diligit, quam odisse deberet. Plus dixit, *adstitit ;* quasi jamdudum in via nequitiæ, diuturna statione, permaneat. Ille enim beatus, qui in via peccatorum non stetit, non is qui in ea stare non desinat. Et ideo prima præcepta sunt sancti prophetæ David, impietatem fugere, in peccato non stare, in Lege meditari ; ut intelligas quæ bona sunt, et justa, atque injusta secernas. In omnibus igitur radix est spectanda gignendi; ne eam inutilis ab exordio succus inficiat graviora quæ multo sunt animorum vitia, quam virgultorum. Cavendum ergo præ cæteris, ne humano ingenio malitiæ usus inolescat, atque omnis ætas secutura degeneret; arbor enim mala fructus malos facit. Nam si plerumque quod nolumus hoc agimus, et vitare non possumus; et quod odio habemus, hoc facimus, vincti quadam aut delectatione flagitii, aut obreptione peccati : quomodo possumus vitare quod amamus? Adstringimur et inviti, quomodo possumus voluntarii non teneri? Vix se exsolvit Paulus erroribus quotidiana decertatione luctando, ut vinculis captivitatis exutus, per Christi gratiam servaretur ; et tu putas quod adsistendo delictis possis ad cœlestium repromissionum merita pervenire? Luctando corona quæritur, non reluctando : studio, non refragio comparatur. Certantibus quoque divinæ misericordiæ suffragia postulanda sunt; ut corona justitiæ pro laborum meritis deferatur.

18. Denique quid sequatur consideremus. *Domine,* inquit, *in cœlo misericordia tua : et veritas tua usque ad nubes. Justitia tua sicut montes Dei ; judicia tua sicut abyssus multa.* Nonne hunc locum secutus est Paulus ut diceret : *Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum dominum nostrum.* Ubi enim mens humana turbatur, et certa-

minum dura atque aspera nos fatigant, Domini auxilium postulandum est. Ideoque conversus ad Dominum, ipsum invocat et implorat, ut laborantibus adjutor adsistat. Misericordia ergo petenda de cœlo est, et veritas Dei ex prophetarum oraculis colligenda, qui quasi nubes mysteria divinæ cognitionis obtexunt. Posuit enim tenebras Deus latibulum suum; ut primo pluviam mysticæ fertilitatis accipias, et tunc infusus rore cœlesti fulgorem reseratæ lucis agnoscas, ut possis dicere : *Ex plenitudine ejus accepimus*. Quis enim potest secreta Dei facile comprehendere, cujus *justitia sicut montes Dei*, vel (sicut Aquila posuit) *ut montes validi;* eo quod validæ virtutis plena præcepta sint. Unde et Apostolus videns esse sublimia quæ audivit, dicit : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei ! quam inscrutabilia sunt judicia ejus et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini? Aut quis consiliarius ejus fuit?* Altitudinem itaque divitiarum sapientiæ retulit ad altitudinem montium. Audi quorum montium. Ipse enim Dei filius mons magnus est; et ideo adscende in hunc montem qui evangelizas Sion, ut stes radicatus et plantatus in Christo. Est mons quasi sapientia Dei, est mons quasi justitia, est mons quasi scientia Dei, est mons quasi sanctificatio, est mons quasi redemptio, est mons quasi resurrectio. Demonstravit nobis hos montes Scriptura, quæ dixit : *In ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est sapientia nobis a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemtio*. Vel quia Angelis Angelus factus est Dei Filius, prophetis propheta : cujus judicia sicut abyssus multa. Audi bona : *Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum;* id est, scriptura veteris Testamenti, novi advocat seriem Testamenti ad consummationem sanctificationis et plenitudinem gratiæ, sonitu quodam atque profluvio redundantiæ spiritalis.

19. *Homines et jumenta salvos facies, Domine; sicut multiplicasti misericordiam tuam, Deus. Filii autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Quid est, *homines et jumenta?* Rationabiles utique, et irrationabiles. Rationabilibus judicia, irrationabilibus misericordia. Alii reguntur, alii nutriuntur. Ideoque addidit : *Filii autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt;* id est, non generatio viperarum; sed filii hominum, qui ad imaginem et similitudinem Dei vivunt : non in pascuis, sed in conviviis collocantur; alii enim in loco pascuorum, alii in privilegio sacramentorum. Imperfectis succus lactis, perfectis mensa refectionis, de qua dixit : *Parasti in conspectu meo mensam :* in qua panis vivus, id est, Verbum Dei : in qua oleum sanctificationis, quo impinguatur caput justi, et sensus firmatur interior, ut aboleatur oleum peccatoris : in qua etiam *poculum inebrians, quam præclarum*. vel, *quam validum!* κράτιςον enim dixit græcus vel potens, vel forte, vel validum; validum enim, quo abluuntur flagitia vel delentur. Bona ergo ebrietas poculi salutaris. Sed est alia ebrietas de redundantia Scripturarum. Est et alia ebrietas per infusionem Spiritus sancti. Denique illi qui diversis linguis in apostolorum Actibus loquebantur, musto pleni audientibus videbantur. Domus ergo Ecclesia est : ubertas domus, redundantia gratiarum : torrens voluptatis, Spiritus sanctus.

20. Nec te nomen aut mos torrentis offendat, quod aliquando aridior aut exilior sit, ut ejus soleant fluenta cessare. Cessavit et hic noster, cessavit aliquando torrens profluvii spiritalis in populo Judæorum. Quid dicam, torrens cessavit; cum mare cessaverit, sicut lectio hodierna nos docuit, dicente Domino : *Ecce ego increpatione mea desolabo mare, et ponam flumina deserta, et arefient pisces eorum*, utique Judæorum suæ ariditate perfidiæ, ut enatare non possint? Cessavit ergo torrens propter Synagogæ sacrilegia; quia erat illa plebs fide arida, sterilis operibus, captiva peccatis. Quid enim flueret non bibentibus, sed contaminantibus sacros meatus, cum ipsum fontem necarint? Bonus torrens, qui illis cessavit, ut nobis

abundaret, et sitim humanæ cupiditatis averteret, sicut torrens in austro. Unde et Sciptura dicit : *Surge aquilo, et veni auster,* qui arbusculas paradisi perflare consuevit.

21. Diximus sensum; etiam elocutionem consideremus, cur *torrentem voluptatis* dixerit *potabis eos,* et non torrente quasi de torrente; nisi quia aviditatem bibentium voluit exprimere, quasi torrentem ipsum vellent ebibere, si possent? Hic est forsitan torrens voluptatis quem in Genesi legimus, fontem qui abluit paradisum, et dividitur in quatuor flumina, quæ circumeunt totam terram. Ex hoc enim fonte virtutes profluunt spiritales, prudentia, temperantia, fortitudo, justitia. Bonus fons gratiæ et splendoris ejusdem atque naturæ, cujus et illud flumen de quo in posterioribus dicitur : *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.*

22. Aptissime itaque substituit : *Quoniam apud te est fons vitæ : et in lumine tuo videbimus lumen. Prætende misericordiam tuam scientibus te; et justitiam tuam iis qui recto sunt corde.* Etenim post commemorationem cœlestium beneficiorum, jure gratiæ referuntur auctori domino nostro Jesu Christo, qui fons vitæ irriguus æternæ descendit in terras, ut ariditatem nostri pectoris irrigaret. Idem est splendor gloriæ Dei Patris, et imago substantiæ ejus; et ideo in lumine ejus vero, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, videbimus, inquit, Patrem; quia Deus lux est. Recte etiam dicitur : *In lumine tuo videbimus lumen;* secundum illud : *Qui me videt, videt et Patrem meum.* Apud te ergo, Fons vitæ, præsentem videbimus Patrem. Sicut enim tu apud Patrem eras in principio Deus Verbum : ita apud te semper est Pater, qui in te est. Est enim apud ipsum, in quo est. Prophetatur autem adventus domini Salvatoris, qui venturus in terram diceret : *Ego et Pater unum sumus;* id est, unum sumus lumen, sicut unum nomen. Per luminis et nominis unitatem ambo unum sumus; immo Trinitas unum in unitate substantiæ, sed distinctione uniuscujusque personæ. Trinitas distinctionem significat personarum, unitas potestatem. Potest et ad Patrem dici : *Quoniam apud te est fons vitæ,* id est in te ex quo vita processit, erat Verbum, et semper erat; quia apud te erat. Omnia per ipsum et in ipso facta sunt : et ipse est vita universorum, et ipse te nobis manifestavit ut corda hominum ad cognitionem tuæ majestatis illuminentur.

23. *Prætende ergo misericordiam tuam scientibus te :* Prærogativa prætenditur, ut mereantur misericordiam quibus cognitionis tuæ meritum suffragatur. Denique in posterioribus etiam vilioribus personis studium scientiæ agnoscimus suffragatum, dicente Domino : *Memor ero Rahab et Babylonis scientibus me;* id est, meretricis illius Rahab, et confusionis illius memor ero apud scientes me, vel inter ipsos; quia meretrix illa me agnovit, quem populus non agnovit. Inter illos ergo qui me scivetrunt, commemorabitur Rahab, ut dignum fidei præmium adipiscatur. Unde et in Evangelio dictum advertimus : *Meretrices et publicani præcedent vos in regno cœlorum.* Sed quia invalidi sumus ad exsequendum, licet devoti ad credendum : tu prætende misericordiam tuam in te credentibus, quo devotioni et fidei facta quoque nostra conveniant : nec studium mentis nostræ destituat corporis hujus infirmitas; sed in ipsis tentationibus et infirmitatibus gloriemur, in quibus gloriabatur Apostolus dicens : *Libentissime itaque magis gloriabor in infirmitatibus meis, ut prætendat in me virtus Christi.*

24. Pulcherrime itaque addidit : *Non veniat mihi pes superbiæ, et manus peccatorum non moveant me. Ibi ceciderunt operantes iniquitatem, expulsi sunt, nec potuerunt stare.* Superius quidam accipiunt torrentem voluptatis tuæ in tentationibus fortitudinem; sicut est martyrum, in quibus placuit Deo exhibere sibi suavis, et grati certaminis voluptatem. Etenim si hyemes pro tentationibus accipiuntur unde et orandum Dominus admonet, ne fiat fuga nostra hyeme aut sabbato, hoc est, vel in tentatione, vel otio : hyeme autem crescit torrens, et

adimpletur, atque intumescit : torrens utique pro graviore tentatione potest accipi, quæ est in persecutionibus. Et ideo bene torrens voluptatis dicitur; quia ubi superabundavit peccatum persecutionis, superabundavit et gratia confessionis.

25. Vide virtutem propheticæ distinctionis. Primo injustum exposuit, qui vel in corde suo, vel in sermone dicit, ut sibi delinquat, vel in se delinquat, habet enim græcus codex, ἐν ἑαυτῷ, id est, in se ipso : sed non omnes. Et forte ideo, quia *insipiens in corde suo dixit quia non est Deus*. Ne forte et injustus intra se dicat, et intra se delinquat, licet Deum palam negare dementis sit : injustitiam autem plerique pro laude profitentur. Rapere enim, nocere etiam iis qui non læserint, et circumvenire plerique sibi existimant gloriosum. Ergo primo injusti vitam exposuit, postea sacramentum divinæ cognitionis adjunxit; ut timentes Deum, iniquitatem et injustitiam declinemus. Precem addidit, ut ab injustorum consortio justos suos liberare dignetur; ut in iis quoque qui mundo sunt corde, justitia divina prætendat, quasi speculatrix pia; ne nobis peccatorum velut hostium incursus obrepat, et capiat dormientes. Ideo vigilandum est, semper castra Domini munienda sunt; quia nocte advenit inimicus et adversarius; quando somno sensus tenetur, cibo corpus distenditur. Orandum ut justitia Dei prætendat in nobis, quæ in infirmitate positos faciat fortiores, ut possit unusquisque nostrum dicere : *Cum infirmor, tunc potens sum.*

26. Deinde etiam specialiter pro se orat; ut nos doceat, quemadmodum orare debeamus ad Dominum : *Non veniat,* inquit, *mihi pes superbiæ,* id est, non in superbiam incidam. Denique et alibi meminit sui dicens : *Si non ambulavi in magnis.* Hic oravit, ibi implevit : non implesset, nisi orasset. Cavenda superbia, quæ etiam in prosperis supplantat. Denique gravius Adam in paradiso cecidit, quam si cecidisset in terra. De altissimis cadere, præcipitium est : in planis lapsus vocatur. Ideo pes errat superbi, quia caput non tenet; oculi enim sapientis in capite ejus. Non mirum ergo si errat vestigium, ubi oculus non habetur. Præcedat oculus, ut pes sequatur. Quomodo enim in tenebris viator incederet? Cito pes offendit in nocte, si quasi quidam mundi oculus viam luna non monstret. Et tu in nocte es sæculi, monstret tibi Ecclesia viam : ex alto te justitiæ sol illuminet, ut lapsum timere non possis.

27. Et quia pedem dixerat superbiæ, addidit : *Et manus peccatorum non moveant me.* Etenim sicut sancti membra sunt Christi, ita impii membra sunt diaboli. *Manus peccatorum non moveant me,* id est, actus eorum qui peccant, non me de justitiæ statione dimoveant. Plerumque enim dum videmus peccatores prosperis abundare successibus nutamus affectu, et quasi quadam peccatorum manu de radice virtutis avellimur. Cavendum ergo ne quos in domo Dei manus divina plantavit, manus adversa supplantet. Pulcre tamen hoc dicit, qui a persecutoribus verberatur. Qui autem moventur de radice sua, qua jam Christo inhæserant, cadunt.

28. Unde addidit : *Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem.* Quid est, *ibi?* Utrum ubi est superbia, ubi est manus peccatorum? An ubi stabant, ubi erant ante plantati; ibi ceciderunt? An in vicino, an in continenti, quasi in ipso tempore, in ipso loco? Et videtur ambiguum. Sed alibi docemur quid sit *ibi*, ubi dicitur : *Ibi dolores sicut parturientis.* Bonus dolor ei cui partus est fidei, quo Christus in Ecclesia formatur, et nascitur. Et alibi dicit : *Memor ero Rahab, et Babylonis scientibus me. Etenim alienigenæ, et Tyrus et populus Æthiopum, hi fuerunt ibi;* id est, ubi scientes me, ubi fundamenta in montibus sanctis, ibi et alienigenæ, quia et ipsi in me putaverunt esse credendum. Ibi ergo ceciderunt, ubi magis stare debuerunt; quia et in paradiso cecidit Adam, et Christus in ruinam venit, et in resurrectionem; ut ruina sit perfidorum : justorum autem et fidelium resurrectio.

29. Denique *expulsi sunt;* quia injusti viri in loco sancto stare non poterant.

meretricios mores, quo ipsorum in eos versutiam retorqueret; et suo afficerentur ingenio, qui Dominum Deum suum a quo adsumti fuerant, gravibus sacrilegiis refutarunt, deos sibi quos colerent eligentes : adsumens e contrario sibi Ecclesiam de profanis, quam prælatam sibi sine Lege, sine gratia Judæorum populus ingemisceret; atque eo amplius in æmulationem illorum excitaretur affectus, quo viliorum facta esset electio. Nam ante quo afficeretur ille populus non habebat; cum solum se a Domino consideraret electum. Ubi vero advertit adscitam ex nationibus convenam plebem quæ sibi legem Domini, prophetarum oracula, Testamentum novum Domini vindicaret, tunc demum excruciari nimio cœpit affectu, posteaquam se repudiatum esse cognovit. Denique si videat gentilium cæremonias, non movetur: si audiat profectum Ecclesiæ, cruciatur miseraque torquetur invidia. Completur ergo in Judæa : *Et ego in æmulationem eos excitabo in non gente.*

7. Accedit ad cruciatus gravioris ærumnam, quod ex gentibus peccatores sibi videntur esse prælati, qui ne gentis quidem, alicujusve nationis nomen adtollant. Nam omnis congregatio cujusque regionis nomen sibi vindicare consuevit, ut Ægyptii, Æthiopes, Syri, Judæi, Arabes, provinciæ suæ terrarumque suarum vocabulum præierunt: nos de diversis populis congregati, vocabulum nobis unius gentis non possumus usurpare; et ideo quia nomen non habebamus in terris, de cœlo accepimus, ut Christi populus diceremur. Sed hoc gentilis stultitiam putat, Judæus opprobrium. Verum est ergo quod scriptum est, quia ultus est Deus propriam contumeliam, Ecclesiam sibi ex non gente quærendo; et eam ex gente insipiente, vetusto illi atque regali populo præferendo. Quæ sit gens insipiens quæ prælata sit, audi dicentem : *Quoniam stulta mundi elegit Deus, ut confundat sapientes.* Et iterum : *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens.* Reddidit ergo, non intulit Dominus æmulationis communionem; ut esset non in forma imitationis, sed in pœna iniquitatis.

8. Denique latinus interpres volens distinctionem facere inter æmulationem virtutis, et æmulationem offensionis, ait : *Numquid æmulamur Domino?* Hoc est, numquid Domino offensionem æmulationis inferimus, ut de iis edamus; quæ immolata simulacris sunt; sicut Judæi, cum sacrificando simulacris exasperaverunt? Quod si inter homines excitandæ æmulationis offendit intentio, et frequenter persona exasperati superior invenitur, quod incentoria * æmulationis fraudi esse consuevit, cujus stultitiæ est majestatem irritare divinam, et offendiculo æmulationis incescere, ubi nulla ultionis est difficultas?

9. Non debemus igitur malignis æmulandi adversum nos aculeos ministrare, qui etiam non lacessiti, invidiæ stimulis excitantur, ut noceant; sicut Cain fratrem occidit, quia magis illius sacrificium acceptum esset, quam quod ipse putaverat offerendum. In quo non æmulatus Abel : sed invidus Cain prælationis gratiam scelesto parricidio persecutus est. Non enim ille fratris voluit obumbrare sacrificium, sed servare sacrificii disciplinam; ut primitias nulla desidia moraretur, nec aliqua in usus proprios derivata usurpatione violaret. Saul quoque triumphatorem Palæstinorum David prophetam, et propriæ conservatorem salutis, juvencularum sibi sermone prælatum tentavit insidiis, teli jaculo paravit occidere; ac pene sanguinem generi fuderat innocentis, nisi vulnus ille sinuati corporis inflexione elusisset. Quæ ibi malitia, si juvenculæ dixerunt : *Saul in millibus, David in decem millibus?* Quam atrox autem invidia regis Saul, qui sermonis errorem in innocentis exitium derivavit.

10. *Neque æmulatus*, inquit, *fueris facientes iniquitatem.* Non repetivit quod dixerat, sed mutavit; aliud est enim subæmulari, aliud æmulari: subæmulatio astutiam habet, æmulatio simpli-

* Vocem *incentoria* fuisse tunc temporis pro causa quæ ad aliquid incenderet, usurpatam existimamus.

citatem. Sed tamen etiam ipsa cauta debet esse simplicitas et provida, ut noverit quid cavendum sit. Neque enim otiose dictum est : *Estote astuti sicut serpentes, et simplices sicut columbæ.* Spiritalis ergo debet esse astutia, quæ servet salutem, dolum nesciat. Spiritalis debet esse simplicitas. Videtur autem etiam alio loco distinctionem subæmulationis Scriptura fecisse, cum dicit : *Et auferetur zelus Ephræm, et inimici Judæ peribunt. Non erit æmulus Ephræm Judæ, et Judas non vexabit Ephræm.* Alibi autem habes : *Sic et vos, quoniam æmulatores estis spiritalium ad ædificationem Ecclesiæ, quærite ut abundetis.* Æmulatores pro bonis, et bonæ rei imitatoribus posuit, æmulum pro obliquo et invido.

11. Primum est ergo, ne malignos ad æmulationis malignitatem lacessas : secundum, ut non æmuleris iniquitatem facientes. Plerumque enim videntes pii fraude aliquos et astutia quæsisse divitias, et pervenisse ad honores, æmulatione deformi, vias eorum sequi gestiunt ; ut ad divitias et honores simili arte perveniant, vel in contrahendo conjugio circumscribant adolescentulas. Quid enim prodest, cum ipsæ divitiæ et omnis gloria sæcularis tamquam fœnum cito arescat, et tamquam olera herbarum in ipsa specie sui floris intercidant ? Omnis caro fœnum, et omnis gloria hominis ut flos fœni. Noli ergo magnopere affectare quod perpetuum esse non possit : noli esse æmulus et obliquus : noli esse contentiosus et decertator in zelo. Unde et Aquila dixit: *Noli concertare in malignantibus.* Symmachus, *noli contendere.* Noli etiam esse imitator iniquitatis et fraudis : sed esto apostolicæ doctrinæ, propheticæ gratiæ, sanctorumque virtutis imitator ; ut fructum feras, et messem bonitatis recondas, sicut Joseph, qui multitudine frumenti famem diuturnæ sterilitatis exclusit : ut Habacuc, qui prandium messoribus deferendo, elevatus ab Angelo aerii tramitis iter carpsit, et redditus terris, inter sævos leonum strepitus pio prophetæ dulce convivium ministravit.

12. Recte ergo dicit Propheta : *Spera in Domino, et fac bonitatem ; et inhabita terram, et pasceris in divitiis ejus.* Quæ est terra quam suadet inhabitandam, nisi anima tua, quam bene debes excolere, frequenter spiralibus inarare vomeribus, ne longo inhorrescat situ? Bonus enim agricola quotidiana operatione et pervigili sollicitudine exercet agrum suum, et propria rura custodit ; ne devastet ea aper de silva, et fructus maturos raptor eripiat. Ara ergo terram tuam, ut cum venerit, qui seminat verbum, animam tuam inveniat præparatam ; ne supra inculta cordis tui decidat semen, et veniant aves cœli, et diripiant quod fuerit seminatum. Quæ sit ergo terra, audi dicentem : *Ecce exiit qui seminat, seminare agrum suum : et dum seminat, aliud cecidit secus viam, aliud supra petram, aliud supra terram bonam...... Quod autem supra terram bonam, ii sunt qui in corde bono audientes verbum retinent, et fructum adferunt per patientiam.* Mundum sit ergo cor tuum, munda sit anima tua, ut fructum bonitatis possis adferre, hoc est, gratiæ spiritalis. Bonitas enim fructus est spiritus sancti ; sicut scriptum est : *Fructus autem Spiritus est caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, fides, modestia, continentia.* Hi sunt fructus, quorum divitiis pascimur, et ubertate satiamur. In hac terra vitem illam fructiferam justus Noe plantavit, et de fructu ejus bibit, atque intimo corde solutus est; quando eum laudabili pietatis amictu induit virtutum suarum geminata posteritas. Alio quoque loco nobis istas Propheta sanctus divitias demonstravit, quibus erat dives in Christo, et omnibus quæ ad vitam æternam conducerent, abundabat. Et revera quis ditior, quam qui dives in Domino est ; ut possit dicere : *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, quasi in omnibus divitiis?* Quid enim poterat deesse viro, qui cœlestibus ditabatur oraculis ? Et ideo suadet hoc psalmo, ut thesaurum illum nobis quæramus æternum, et delectationem ejus acquisitione capiamus.

13. Ideoque ait : *Delectare in Domino,*

et dabit tibi petitiones cordis tui. Quare non dixit tuas; sed cordis tui petitiones? Etenim petitiones exterioris hominis interiorisque communes non sunt, nec omnes probantur a Christo; quia lex carnis legi mentis frequenter repugnat. Quæ autem interioris sunt hominis, qui renovatus est Spiritu, illas petitiones Dominus petitori donat effectu. Unde et alibi ait: *Tribuat tibi Dominus secundum cor tuum, et omnes petitiones tuas confirmet. Secundum cor,* ait, non secundum appetentiam carnis : et illas petitiones, inquit, quæ prodeunt ex intimo corde, confirmet, non quæ ex carnis hujus illecebra et voluptatibus diriguntur.

14. *Revela ad Dominum viam tuam, et spera in eum, et ipse faciet. Et educet sicut lumen justitiam tuam, et judicium tuum sicut meridiem.* Hoc solo versiculo qualis esse debeas, declaravit. Quis enim revelat viam suam, nisi qui Deo occultorum suorum arbitro interna sui pectoris confitetur ? Bene ait, *revela,* hoc est, aperi conscientiam tuam, ne eam sæculi istius gravet umbra vel carnis. Prorumpentia enim semina si fuerint obumbrata, tenuantur : soli objecta pinguescunt. Quid de seminibus loquor? Ipsas arbusculas, quominus sese in altum subjiciant, umbra silvestris internecat, et prohibet brachia ramosa diffundere. Pulcre autem dixit : *Revela ad Dominum viam tuam*, quia natura hominum prona peccato velut quoddam menti nostræ velamen obducit; ne nostra Domino peccata fateamur, qui potest vulnera nostra sanare : ut erubescat quis ore proprio postulare medicinam, ne coram hominibus sua prodantur opprobria. Premit igitur se intra hominem conscientia, cum latere non possit: et tamdiu differt, quoad vulnus effervеat; ut jam non fidei salubritate, sed immedicabili atrocitate ulceris detegatur. *Revela,* inquit, *ad Dominum viam tuam;* hoc est, aperi viam tuam, noli abscondere, sicut abscondebat Cain, qui latere cupiebat; omnis enim qui male agit, odit lucem. Revelabat David viam suam, qui ait : *Dico ego opera mea Regi.* Aperi sensum tuum, ut nihil sit quod timeas reprehendi. Revelavit et Paulus, qui præsumsit dicere : *Nihil mihi conscius sum.* Is actus, ea vita sit, ut via tua coram Patre tuo luceat, qui in cœlis est.

15. Sed quia obnoxia fragilitati omnis humana conditio est, et non nostræ est potestatis iter nostrum ex voluntate dirigere; ideo tibi dicit : Spera in Domino, *et ipse faciet;* hoc est, ut aperiat viam tuam, nec talem te esse permittat, ut fugias lucem, dum times prodi : et diligas tenebras, ut possis tua occultare flagitia, dicens : *Tenebræ operient me, quis scit si videt Altissimus?* Quomodo enim potest qui adulterium molitur, non noctem suis accommodam quærere tentamentis? Qui falsum cogitat testem suæ fraudi adhibere, qui corruptelam judicis captat, ut opprimat innocentem, iniquitatis non explorare secretum? Latro in solitudine subsidet, noctis tenebras opperitur, ut sceleri cedat effectus. Iniquitas ergo tenebræ sunt : Deus lux est. Et si tu velis tuam occultare justitiam, Deus eam educet in lucem; nec patitur latere judicium quo ea quæ bona sunt, elegisti : quæ improba, refutasti. Nec solum facit tuum lucere judicium; sed lucere sicut meridiem. Quando se sol iste in splendorem totus effundit, meridies est. Meridies erat quando Joseph cum fratribus epulabatur, non ultus injuriam, sed oblitus.

16. *Subditus esto Domino, et obsecra eum.* Non solum ut subjectus sis Deo, moneris; sed etiam ut obsecres Dominum, quo possis tuæ studium subjectionis implere, sicut et supra ait : *Revela Domino viam tuam, et spera in eum.* Non solum revelare viam tuam te convenit; sed etiam sperare in Dominum. Bona autem subjectio, non abjecta, non vilis, sed gloriosa atque sublimis; ille enim Deo est subditus, qui facit Domini voluntatem. Denique quis ignorat quod sapientia mentis præstantior, quam carnis sapientia sit? Sapientia autem mentis subjecta est Dei legi : sapientia carnis non est subdita. Et addidit Apostolus : *Nec enim potest.* Esto ergo subditus, hoc est, proximus Christo, ut Legem impleas. Denique Christus faciendo

voluntatem Patris, Legem implevit. Et ideo finis est Legis, et plenitudo est caritatis; quia diligens Patrem, affectum omnem ejus adhibuit voluntati. Unde pro gloria Apostolus dixit : *Cum autem subjecta illi fuerint omnia, tunc et ipse subjectus erit illi, qui sibi subjecit omnia; ut sit Deus omnia in omnibus.* Et ipse de se ait : *Nonne Deo subdita est anima mea; ab ipso enim salutare meum?* Denique pro pietate erat, non pro infirmitate, Joseph et Mariæ parentibus subditus. Gloria autem Christi maxima, ut se universorum hominum pectoribus infundat, et omnes revocet ab impietate perfidiæ, et gentilitatis affectu, ut sibi faciat esse subjectos. Cum autem sibi subjecerit omnia, cum intraverit plenitudo gentium, et salvus factus fuerit omnis Israel, et toto orbe unum fuerit corpus in Christo; tunc erit et ipse subjectus, munus suum Deo Patri offerens, et quasi Princeps omnium sacerdotum, et cœlestibus corpus altaribus, ut sit sacrificium fides omnium. Pietatis ergo est ista subjectio, quod erit subjectus in corpore dominus Jesus, cujus nos sumus corpus et membra. Esto ergo homo subjectus Christo, hoc est subditus sapientiæ Dei, subditus verbo, subditus justitiæ, subditus virtuti; quia hæc omnia Christus est. Omnis homo Deo se subjiciat; non enim unum, sed omnes docet ut subjiciant cor suum, subjiciant animam suam, subjiciant carnem suam, quo sit Deus omnia in omnibus. Subjectus ergo est qui plenus est gratiæ, et suscipit jugum Christi, et mandata Domini strenue et incunctanter exsequitur: sine subjectione autem, qui se frustra extollit, sensu propriæ carnis inflatus, insolens devotionis et piæ declinans observantiam servitutis, quam ipso jure naturæ Auctori debemus æterno. Postremo qui sine peccato est, subjectus est Christo; quoniam redemtus a Domino est : qui autem in peccato est, non potest dici liber; sed servus, quem gravia tenent vincula peccati.

17. Sequitur : *Ne æmulatus fueris eum, qui prospere dirigitur in via sua, faciens iniquitatem.* Evidenter hic quid superius senserit, intimavit : non excitandos malignos æmulatione ad malignitatem; neque imitandos facientes iniquitatem. Non enim iniquitas, sed prosperæ res quæ proveniunt iniqua gerentibus nos sæpe sollicitant, ut eos putemus imitandos, quo ad eorum possimus pervenire successus dicentes : *Ecce ipsi peccatores, et abundantes in sæculo, obtinuerunt divitias. Et dixi : Ergo sine causa justificavi cor meum, et lavi inter innocentes manus meas; et fui flagellatus tota die.* Si igitur flagellatus est David, cavere debemus ne et nos flagellemur; et dicatur nobis quia divitiæ, honores, potentiæ, generationi huic videantur esse disposita, quasi vaga et incerta pecuniæ opera, iniquitatisque compendia, non quasi præmia ulla virtutis; ideoque velut somnium veniant, et cum somnio te resurgente deficiant. Ipsos athletas cum vicerint, certum est coronari, non antequam vincant. Nobis lucta cum sæculo est. Vince ante sæculum, ut coronam petas. Nemo ante coronatur, nisi certamen impleverit. Qui stadium currunt, numquid ante bravium accipiunt, quam stadium percurrerint? Quanti priores in exitu cadunt, et cursus sui celeritate fraudantur? Numquid tu Deo, quam Paulus acceptior? Ille vas electionis, ille gentium Doctor numquam sibi in hoc sæculo coronam ausus est postulare. Denique audi dicentem : *Certamen bonum certavi, cursum consummavi, fidem servavi. Quod reliquum est, reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die.* Paulus ille raptus in tertium cœlum, qui audivit arcana quæ non licet homini loqui : utrum in corpore esset raptus, an sine corpore, nescit, sicut ipse testatus est. Paulus ergo dicit, in illa die coronam sibi esse reddendam : tu hic tibi ut reddatur insistis? Imple ergo certaminis tui tempus. Non semel athleta luctatur, nec semel præliatur miles, ut stipendia sua possit implere; et tibi non cum una passione luctamen est.

18. Superiores si evaseris passiones, ira succedit; et ideo tibi dicit Scriptura : *Desine ab ira, et relinque indignationem.* Sunt multa vitia quæ obrepunt

insipientibus. Ira gravis passio est: plerumque accendit invitum; et volentem mitius vindicare, in furorem rapit, ut perimat quem putaverit coercendum. Commotus, gladio sæpe transverberat innocentem. Amicos et fratres per indignationem plurimi peremerunt. Ideo Sapiens dicit: *Ira perdit etiam sapientes.* Salomonis dictum est, quia non solum quoscumque de medio homines, sed etiam ipsos perdat ira sapientes. Et David sapientem monet dicens: *Desine ab ira;* ne cum accenderis eam, illa non desinat priusquam te ejus flamma consumat. *Relinque*, inquit, *indignationem;* hoc est, natura te rapit, movet affectus, culpa te alicujus excitat vel offensa, ut indigneris; sed non usquequaque, ut modum nescias: relinque eam, finem impone, ne te in peccatum trahat. Hoc est, quod supra dixit: *Irascimini, et nolite peccare.* Non enim hortatur ut irascaris, sed ad tempus cedit affectui: dat tamen medicamentum, ne diutius vis ulceris serpat. *Irascimini*, quod ait, tuæ est passionis. Medicus enim non statim adhibet medicamenta languori: si dolor fervet, fomenta adhibet, ut mitescat dolor: si febris exæstuat, remedii tempus exspectat, ipsum potum sitientibus negare consuevit. Non dicit: Noli febrire, cum vapor fervet ægroti; sed dicit: Exspecta, desinat febris, digeratur commotio. Sic et Propheta non potuit dicere homini, cujus caro ut variis morborum, ita commotionum passionibus excitatur: Non irascere; sed dicit: *Desine ab ira, et indignationem relinque*, ne pecces; IRA ENIM gravis est magistra peccati. Alius quoque medicus dicit: *Sol non occidat super iracundiam vestram;* ne dum diu differs, veniat ille qui calefactum corporis somno excitare consuevit, et stimulet te, inserat tibi cogitationes, et in secreta se tui pectoris immergat dicens: Vindica injuriam tuam, virum te esse cognosce: femineæ infirmitatis est, non capere vindictam. Ergo contemnere te debuit servus, frater decipere, amicus illudere; et tu adhuc tuam non ulcisceris contumeliam? Proscribas necesse est, gladio oportet insurgas, et dolorem tuum adversarii morte solvas. Vir fuit ille qui suum occidit inimicum, merito prædicatur; quia ita se vindicavit, ut alius ignorans audiret, eique irrogare non auderet injuriam. His stimulis plus accenditur, plus movetur; ut compleatur quod scriptum est: *Ira perdit etiam sapientes.*

19. Ergo tu ne audias eum; *ne æmuleris ut nequiter facias. Quoniam qui nequiter agunt, exterminabuntur.* Exterminantur qui radices non habent, sicut olera vel fœnum. Olera infirmus manducet: tu autem vitem insere in agro tuo, vineam institue. Etsi venerit Achab, qui tibi dicat: *Da mihi vineam tuam, ut olera mihi seram;* noli ei adquiescere, ne ex consensu tuo caduca serat, abscindat æterna. Ideo Nabuthe inter sanctos habetur, quia majorum suorum hæreditatem, ne regi quidem putavit esse cedendam; et lapidari maluit, ut vineam suam non daret in direptionem. Hæreditas majorum, fides vera est. Exstiterunt arriani regali subnixi potentia, qui templum Domini putarent sibi esse tradendum, supplicia acerba minitantes: sed absit, ut apud mentem Domino servientem præponderaret magis pœnæ formido, quam forma pietatis. Non prævaluit perfidia; quia fides restitit. Est etiam quædam vinea in pectoribus fidelium, de qua dicit Esaias: *Vinea facta est dilecto in cornu uberi.* Hanc vineam Dominus plantavit in cordibus nostris; et ideo legimus dicentem Deum: *Ego te plantavi vitem fructiferam, totam veram.* Nemo ergo de agro animæ nostræ hanc auferat vitem; quia benedicta est ea vitis. Ideoque dictum est de sanctis: *A fructu frumenti, vini, et olei, multiplicati sunt.* Bonum est ergo habere intra te torcularia vino redundantia; ut fluat tibi vinum in vas tuum de vinea Sorech, poculum illud inebrians quam præclarum! Sorech enim vinea, novi principii est, et novæ æquitatis. Unde et dicitur nobis: *Cantate Domino vestro canticum novum, principium ejus, magnificate nomen ejus ab extremo terræ.* Hæc ergo vinea uvas faciat, non iniquitatem. Ideo relicta est vinea Judæorum; quia

iniquitatem fecit, ut scriptum est, et non judicium. Nos ergo fructum feramus in Christo, ut perpetui esse mereamur.

20. *Sustinentes enim Dominum possidebunt terram:* illam utique viventium terram. Est quædam terra cœlestis, quæ fructum cœlestibus ferat, de qua ait: *Credo videre bona Domini in terra viventium.* Hæc terra multo hominum sudore ventri ministrat alimenta: illa terra bona Domini sine ullo labore fructificat, in qua justorum diuturna possessio, et piæ mentis hæreditas est. Et bene ait: *Sustinentes autem Dominum, hæreditate possidebunt terram.* Hæc est enim terra quæ non præterit; nam cœlum et terra præteribunt: verba autem Domini non præteribunt. Et ideo nec illa intelligibilis terra poterit præterire paradisi, in qua sunt qui Domini verba conservant. In hac terra collocatus est Adam, ut fructum æternæ caperet vitæ; sed quia verba Domini servare non voluit, ideo in possessione quam acceperat, manere non meruit. Qui autem verba Domini custodit, confidenter dicit: *Exspectans exspectavi Dominum, et respexit me.* Adam autem quoniam non exspectavit Dominum (quomodo enim exspectavit qui refugit et offerre se timuit?) ideo nec Dominus eum videre dignatus est; oculi enim Domini super justos. Hunc autem eousque videre nolebat, ut quæreret dicens: *Adam ubi es?* Qui quæritur, pro absente habetur. Fides est quæ nos repræsentat Deo, perfidia quæ facit impios exsulare. Nullus itaque absens est Deo, nisi qui se absentem fecerit. Et ideo dicit: *Fiat tibi secundum fidem tuam;* qui enim ignorat, ignorabitur. Ergo Adam quasi peccator locum suum servare non potuit. De paradiso ejectus, in castellum est relegatus, ut ageret pœnitentiam. Accepit dilationem, ne continuo penitus interiret; ut salva fieret Eva per generationem filiorum, fidem sancti Abel, prophetarum gratiam, Ecclesiæ posteritatem.

21. Sed quia per hæc redimi noluerit, et in peccato perseverandum ducit, de eo dicit Propheta: *Et adhuc pusillum, et non erit peccator: et quæres locum ejus, et non invenies.* Quomodo enim esse poterit in futurum, cum peccati locus diuturnus esse non possit? Hæc est enim terra quæ aperuit os suum, ut sanguinem susciperet innocentis. Et ideo in hac terra locus est peccatorum. Præterit terra, quomodo peccatoris locus poterit inveniri? Ego arbitror quod ideo firmamentum inter aquam et aquam Deus esse præceperit, ut a virtutibus peccata discerneret; et superior aqua quæ laudat Dominum, quieta maneret erroris, inferior peccato esset obnoxia. Denique illa Deum videt, hæc non videt: quæ super cœlos est, videt; quæ in abysso, non videt. Unde etiam dictum est: *Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ, et timuerunt: turbatæ sunt abyssi, multitudo sonitus aquarum.* Merito turbantur abyssi super quas tenebræ sunt deformes, et ideo pacem habere non possunt. Unde rogavit legio dæmoniorum ut in abyssum mitteretur, et se cum magno tumultu præcipitavit in fluctus, ut porcorum gregem quem repererat, strangularet. Peccatores itaque abyssum petunt, ubi caligo tenebrarum.

22. *Mansueti autem possidebunt terram, et delectabuntur in multitudine pacis.* Merito terram possident in quibus Deus ipse requiescit; sicut divino per Esaiam resultavit oraculo dicens: *Super quem requiescam, nisi super humilem et quietum, et trementem verba mea?* Qui sunt mansueti, nisi quos nullus stimulus dissensionis exagitat, non ira perturbat, non sævitia exasperat, non rabies crudelitatis inflammat? Et ideo quia non vina, non epulas, non divitias, sed pacem Domini dilexerunt in corpore constituti; pro illa delectatione corporalium voluptatum, qua se putarunt esse fraudandos, ut gratiam adipiscerentur æternam, *delectabuntur in multitudine pacis,* quam dominus noster Jesus in diebus suis generi donavit humano; sicut prophetia quæ non mentita est, comprehendit adserens: *Orietur in diebus ejus justitia, et multitudo pacis, donec extollatur luna.* Quæ igitur est pax qua cunctæ Ecclesiæ multiplicatus est populus; nisi illa de qua Domi-

nus dixit : *Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis?* Dedit pacem, qui animorum bella sedavit.

23. Sequitur : *Observabit peccator justum, et fremet super eum dentibus suis. Dominus autem irridebit eum; quoniam prospicit quod veniat dies ejus.* Indignantis quidem et effervescentis in iracundiam consuetudo est, dentibus fremere : sed habet etiam cor maligni dentes suos, qui non resonare, sed lacerare consueverunt. Insidiæ, commenta, nequitiæ, dentes sunt peccatoris. Insidiatur ergo peccator justo, quia invidet; justi enim vita redarguit peccatorem, quem tacita majore auctoritate condemnat, quam si clara voce loqueretur. Sed justus timere non debet fremitum peccatoris; quia improbitas non potest esse perpetua. Insidiæ temporales sunt : munimenta autem virtutis æterna. Mors peccatoris omnem ejus potentiam fraudemque dissolvit.

24. Plus adjicit : *Ecce*, inquit, *gladium evaginaverunt peccatores, extenderunt arcum suum, ut dejiciant pauperem et inopem.* Quis est gladius peccatoris, nisi contrarius gladio Spiritus sancti? Docuit hunc Scriptura me gladium : docuit Apostolus dicens, quia habemus *loricam justitiæ, et scutum fidei, et galeam salutis, et gladium Spiritus, quod est verbum Dei.* Ergo verbum Dei gladius Spiritus sancti est. E contrario utique gladius spiritus nequissimi, verbum est malum. Hoc gladio Petrus apostolus Ananiam et Sapphiram sermonis sui quasi quodam ense percussit : hoc gladio Paulus Elimæ adversanti disputationibus suis, oculorum lumen eripuit, et noctem cæcitatis infudit. Considera nunc mihi jurgantes peccatores, atque acerba jactantes insolentiæ, et criminationum opprobria proferentes; nonne si eos audias dices : *Gladium evaginaverunt peccatores;* quando sermo turpis tamquam de vagina petulanti ex ore profertur, quem cohiberi par fuit et recondi? Similiter ut gladius verbum Dei dicitur, et idem sermo est peccatoris : ita et arcus quem extendunt peccatores, mens eorum est; et sagitta quam jaciunt, sermo est venenatus. Sicut enim sagitta est Christus, qui est Verbum Dei, cui dicitur : *Posui te sicut sagittam electam,* quæ profertur ex pharetra Dei : ita sagittæ sunt perfidorum, quæ arcu quodam iniquitatis emissæ incautum vulnerant innocentem, nisi ignita eorum jacula scuto fidei repellantur. Et ideo sollicitus esse debes miles in prælio; quia pugna tibi non solum adversus carnem et sanguinem est, sed adversus ipsas quoque nequitias spiritales quæ non videntur. Abundent tibi arma fortia Deo, ut facile possis quæ volueris tela depromere; ne pauperem te et inermem hostis possit opprimere. Esto Deo fortis, Deo dives, ut dicatur de te : *Redemtio animæ viri, divitiæ ejus.* Abundato thesauro sapientiæ, esto dives in verbo et operibus bonis, ut possis esse munitus. Fuge divitias peccatoris, ne inveniat ubi vulnerare te possit. Esto misericors, ut invulnerabilis maneas; vel curare te possis, si fueris vulneratus. Est et pauper quem volunt adversarii vulnerare, ex illo numero de quo Salvator dixit : *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.*

25. Et ideo *Framea peccatorum intret in corda ipsorum, et arcus eorum confringatur.* Ut quemadmodum revertitur pax in Dei servulos ab eis qui non receperint benedicentium pacem : ita etiam malitia peccatorum, qua justo nocere conantur, in eorum perniciem revertatur; quo suis telis et vulneribus trucidentur. Sæpe enim jacula in ipsos qui ea jecerint, refunduntur. Quod etiam proximo accidit bello *, cum infideles et sacrilegi lacesserent aliquem in Domino confidentem, et regnum ejus ereptum ire contenderent, Ecclesiis Domini persecutionum sæva minitantes; ut subito ventus oriretur, qui infidelibus excuteret scuta de manibus, ac tela omnium, atque missilia in peccatoris** exercitum retorqueret. Adhuc

* Pugnam designat adversus tyrannum Eugenium atque Arbogastem a Theodosio Magno commissam, qua nihil in omni antiquitate magis decantatum.

** *Peccatoris*, hoc est, diaboli; cum enim tum alibi hac voce designat Ambrosius, tum ad sequentem hujusce psalmi versiculum, ubi

hostis deerat, et jam illi ventorum prælia ferre non poterant, suisque spiculis sternebantur. Et quod pejus est, non erant corporum graviora vulnera illa, quam mentium; deficiebant enim corde, cum Deum adversum se pugnare cognoscerent. Exierant itaque provocantes, et de pharetra cordis sui adversus populum Christianum venenata perfidiæ jacula proferebant : sed in caput eorum sua revertebatur impietas. Denique ipsi inter se sua perfidia sunt soluti, paratasque fidelibus insidias dissipavit Dominus; ut non solum piis nocere non possent, sed propriis auxiliis nudarentur, atque ad hostem arma sua transirent. Quanto melius non protulissent gladium de vagina, hoc est, impia nequaquam verba prompsissent? Nam si pro otioso sermone redditurus est unusquisque rationem, quanto magis verba sacrilegii gravibus suppliciis expiabit?

26. *Igne nos examinasti*, dicit David. Ergo omnes igne examinabimur. Et Ezechiel * dicit : *Ecce venit Dominus omnipotens; et quis sustinebit diem introitus ejus; aut quis sustinebit cum apparuerit nobis? Quoniam ipse introibit sicut ignis conflatorii, et sicut alveus lavantium; et sedebit conflans et purgans sicut aurum et argentum : et purgabit filios Levi, et effundet eos sicut aurum, et sicut argentum, et erunt Domino offerentes sacrificium in æquitate.* Igne ergo purgabuntur filii Levi, igne Ezechiel, igne Daniel. Sed hi et si per ignem examinabuntur, dicent tamen : *Transivimus per ignem et aquam.* Alii in igne remanebunt : illis rorabit ignis; ut Hebræis pueris, qui incendio fornacis ardentis objecti sunt : ministros autem impietatis ultor ignis exuret. Væ mihi si opus meum arserit, et laboris hujus patiar detrimentum! Et si salvos faciet Dominus servos suos, salvi erimus per fidem, sic tamen salvi quasi per ignem : et si non exurimur, tamen uremur. Quomodo tamen alii remaneant in igne, alii pertranseant, alio loco nos docet Scriptura divina. Nempe in mare Rubrum demersus populus est Ægyptiorum, transivit autem populus Hebræorum : Moyses pertransivit, præcipitatus est Pharao; quoniam graviora eum peccata merserunt. Eo modo præcipitabuntur sacrilegi in lacum ignis ardentis, qui superba in Deum jactavere convicia. Sequamur ergo hic positi columnam ignis, quæ nos in hoc corpore positos illuminet, et viam monstret; ut in futurum nobis nebula refrigeret noctis : quo sæva incendia relevare possimus.

27. Vide autem Scriptura quid dicat : Arcum peccatorum Dominus confringat. Arcum autem suum posuit in nube, quo diluvia cessarent, tranquillitas refunderetur. Unde credendum, quia adversarius et malignus arcum extendit suum, ut quietis animis moveat tempestates, excitet flatus. Oremus ergo ut arcum malignitatis dissolvat Dominus Deus noster : adsit pauperi suo et inopi, qui propter Dei timorem duxit non affectandas esse divitias, non occupanda minorum prædia, non viduas relictis majorum hæreditatibus exuendas.

28. *Melius est parum justo, super divitias peccatorum multas.* Non ergo divitiæ accusantur, sed divitiæ peccatorum; nisi forte quia peccator dixit : *Omnia hæc mihi tradita sunt, et cui volo, do illa.* Deinde quoniam divitiæ magis facem cupiditatis inflammant; et unusquisque dum majora desiderat, non declinat diverticula peccatorum. Unde et Salvator dixit : *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.* Iniquitatis enim census est, qui in diaboli potestate est, ut cui ille voluerit, conferatur. Potest et illud intelligi : *Melius est parum justo, super divitias peccatorum multas;* quia est qui est dives in verbis, ut sunt philosophi istius mundi de sacrilegiis dispu-

scribit : *nisi forte quia peccator dixit, etc.* Quibus locis credibile est virum sanctum respexisse ad illud I. Johan. 3, 8, *quoniam ab initio Diabolus peccat.* Hic autem diabolum exercitui Arbogastis et Eugenii ducem dat, maxime ob sceleratam ipsorum idololatriam, qui adversus Theodosium, interfecto Valentiniano Juniore, pergentes, sese templa cultumque deorum relevaturos promiserant.

* Non Ezechielis, sed Malachiæ sunt hæc verba : quare putandum est eum librum, quem Origenes ab Angelo, alii ab Esdra scriptum voluere, Ezechieli adscriptum fuisse ab Ambrosio.

tantes, de motu siderum, de stella Jovis ac Saturni, de generationibus hominum, de simulacrorum cultu, de Geometria, de Dialectica. Philosophi ergo in sermone divites sunt, fidei inopes, veritatis exsortes. Et sunt plerique simplices Domini sacerdotes, in sermone pauperes, abstinentia et virtute sublimes. Illi multis loquuntur perfidiam, isti paucis fidem adserunt : illi suos amittunt quotidie sacerdotes : hic pauper populos acquirit Ecclesiæ, numeroque credentium. Qui ergo hos audierit, et viderit operum qualitatem, dicit. *Melius est modicum justo, super divitias peccatorum multas.* Hinc Salomon derivavit illud, quod quasi suum ipse posuit : *Ex multiloquio non effugies peccatum.* Dialectica ergo divitiis verborum fluit, pietas timorem Dei servat. Ideo hic parcus in verbis, dives in spiritu, magis vult timere, quam vana veri verba jactare; timor enim disciplina sapientiæ est : loquacitas innocentiæ virtutisque naufragium, atque incentivum prolapsionis et culpæ.

29. *Quoniam brachia*, inquit, *peccatorum conterentur.* Ut actus eorum justo impedimentum adferre non possint; ne derelinquatur virga peccatorum super sortem justorum. Et Paulus ait : *Conterat Deus satanam sub pedibus vestris.* Si enim brachium ejus contritum fuerit, totus ipse conteretur ; ut conculcentur ejus commenta, sicut venena serpentis.

30. *Confirmat autem justos Dominus*, brachio adversarii dissoluto. Et ideo justus dicit : *Et confirmasti super me manum tuam.* Et Job ait : *Manus Domini tetigit me.* Misit ergo Dominus manum suam in servum suum ; et manum peccatoris quam in eum accepta miserat potestate, bachiumque contrivit. Ita diabolus suo sermone deceptus est, qui dixit : *Mitte manum tuam in eum, et videamus si in faciem te non benedicat.* Non enim ausus est dicere, maledicat; sed hoc intelligendum reliquit. Misit Deus manum suam, et confirmatus est Job. Cœpit benedicere, qui maledicere credebatur; sanat enim justos, cum tangit manus divina, non vulnerat. Misit manum suam, et leprosi macula omnis abscessit : tetigit cæcorum oculos, et cæcitate depulsa lumen refulsit oculorum. Pete ergo semper ut confirmeris ; quoniam et tu qui stas, vide ne cadas. Nos stare debemus, ut confirmemur a Domino. Lubricum est sæculum, cito labimur. Ideo rogemus ut nos Dominus stabilire et confirmare dignetur.

31. Noli putare quia viam tuam nesciat Dominus. Si justus es, novit. Crede dicenti Prophetæ : *Novit Dominus vias immaculatorum : et hæreditas eorum immaculata erit. Non confundentur in tempore malo.* Qui novit Dominum, scitur a Domino. Novit justos, nescit injustos; ideo injustis dicet : *Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem : nescio vos;* hoc est, quia estis indigni cognitione divina. Nescio vos; quia me ipsi nescire voluistis. Opera vestra me nesciunt, facta vestra me nesciunt; et si dicatis, quia me scitis, redarguunt vos peccata vestra. Omne peccatum a malo est: qui autem non peccat, in me manet, hoc scripsit Johannes. Quid de Domino dicam, quia dedignatur impium scire? Paulus dedignatur, qui dixit : *Si quis in vobis propheta est, aut spiritalis, cognoscat quæ scribo vobis : qui autem ignorat, ignorabitur.* Et alibi scriptum est : *Cognovit Dominus qui sunt ejus.* Simus ergo Domini, ut cognoscat nos Dominus, et discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini.

32. Græcus habet : *Novit Dominus dies immaculatorum.* Sunt enim dies Eliæ, sunt dies Nabuchodonosor ; ideo Evangelium habet : *In diebus Eliæ, quando clausum est cœlum.* Nox erat perfidis, sed Eliæ lumen erat : clausum erat perfidis cœlum, sed Eliæ patebat : fames erat perfidis, sed Eliæ ubertas; neque enim esurire poterat, cui cibum cœlestia * ministrabant : nec esuriebat, qui alios ipse pascebat. Ergo sibi dies est justus in tenebris; quia et lux in tenebris lucet. Et Joseph in Ægypto erat, et lucebat ei meridies; sicut infra dixit : *Peccatori autem dixit Deus : quare tu enarras justitias meas?* Justitia lumen est, quia supra habes : *Et educet sicut lumen justitiam tuam.* Habes ergo

* *Cœlestia*, id est, Angelus et corvi.

quod in te luceat, si justitiam sequaris. Splendet tibi dies, lucet tibi nox; quia fideli et nox sicut dies illuminabitur. Dies igitur justi novit Dominus; quia ipse *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, hoc est illum qui ad imaginem et similitudinem Dei vivit: illum qui se hominem esse cognoscit; ut refugiat equorum libidinem adhinnientem, ferarum rabiem, lepusculorum formidinem, vulpium fraudem, rapinam luporum : illum hominem qui sic agit, quasi in hunc mundum supervenerit : qui non ex sanguine, neque ex voluntate carnis; sed ex Deo natus sit. Venisti ergo, noli remanere, noli adhærere terrenis. Ut scias autem quia dies boni sunt, audi dicentem : *Abraham..... diem meum vidit, et gavisus est*. Bonum habet diem, qui Dei Filium bonum Deum novit, et dominum confitetur. Et rursus ipse nos admonet cavere debere, *quia dies mali sunt*. Qui mali sunt dies? In quibus utique malum cognoscitur, quod est a malo. Aut forte dies sæculi mali sunt; quia sæculum in maligno positum est. Sed legimus etiam post sæculum diem malum : *In die mala liberabit eum Dominus*, hoc est, in die judicii, mala quidem propter multorum supplicia. Necesse est enim ut torqueantur injusti, compatiantur justi; quia et Angeli gaudent, cum peccator a morte servatur unus. Compatiuntur igitur cum punitur; et si alibi legerimus : *Lætabitur justus, cum viderit vindictam impiorum*, quod suo loco reservo; et si frequenter audieris cur lætetur : sed occupationes occupationibus non inseramus.

33. *Novit Dominus dies immaculatorum;* quia immaculatæ innocentiæ gratia ejus et plenitudo miseretur, non miseretur errantibus. Isti non habent diem, quia lucem fugiunt, de quibus pulcre dictum est : *Dies eorum sicut umbra prætereunt*. Cognitio ergo Dei, dignationis est, non visionis. Oculi ejus lux sunt : quos adspicit, illuminat; et ideo oculi ejus, dies justorum sunt.

34. Unde *et hæreditas eorum in æternum erit;* quia æterna bona, non temporalis hæreditatis compendia quæsierunt. Et non habebunt de quo erubescant, *in tempore malo*, id est judicii cœlestis : *et in diebus famis saturabuntur;* quia *non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei*. Sed quis homo? *Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim (sive in corpore nescio, sive extra corpus, nescio, Deus scit) raptum ejusmodi usque ad tertium cœlum*. Ille ergo homo qui in Christo est, qui se in carne esse non novit, qui non in carne ambulat, sed in spiritu : ille qui rapitur non solum ad cœlum, sed etiam ad tertium cœlum, rapitur ad paradisum, et audit arcana verba quæ non licet homini loqui : qui non in virtutibus suis, sed in infirmitatibus gloriatur : ipse non in solo pane, sed in omni verbo Dei vivit. Verbum enim Dei vita est, quia *Verbum caro factum est*. Unde præclare dixit Evangelista : *Quod factum est in ipso, vita est*.

35. Alexandrini quidem et Ægyptii legunt *: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est*. et interposita distinctione subjiciunt : *In ipso vita est*. Salva sit fidelibus illa distinctio : ego non vereor legere : *Quod factum est in ipso, vita est :* et nihil habet quod teneat arrianus; quia non illius venena considero, sed lectionis sacræ consuetudinem recognosco. Non enim dixit : Factum est Verbum ante omne principium. Non dixit : Factum est Verbum; sed si quod dixerit audire desideras : *Verbum*, inquit, *erat apud Deum*. Erat apud Deum, quod cum ipso operabatur, cum ipso dominabatur. Non dixit : Factum est Verbum; sed dixit : *Deus erat Verbum :* Deus autem non factura, sed factor est et creator. Aperi aures, et audi : *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil*. Discis esse Filium, in quo divinitatis est plenitudo? Aperi aures adhuc paululum, et audi dicentem : *Quod factum est in ipso, vita est*. In ipso, inquit, fac-

* Græci omnes, nedum Alexandrini et Ægyptii, hunc locum legunt in hunc modum : Παντα δι' αυτου εγενετο, και χωρις αυτου εγενετο ουδε ἑν ὁ γεγονεν. Aliam vero interpunctionem exhibent latina exemplaria, et Latini Patres vulgo sequuntur.

tum est : non Dei Verbum factum est. Aut si hoc movet te ad calumniam, quia dixit : In ipso factum est; numquid et Deo Patri calumniaris, quia Dei Filius dixit : *qui autem facit veritatem, venit ad lucem; ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta?* Aut quia David dixit : *Confitebor tibi, Domine, quoniam exaudisti me, et factus es mihi in salutem;* hoc est, conversus es mihi in salutem, operatus es mihi ad salutem? Possem aliis uti, sed nolo mihi credas; ne putes argumenti esse ingenia, non testimonia veritatis.

36. Ipse tonitrui filius, ipse qui in Christi pectore recumbebat, ipse cui secreta sua Dominus non tacebat : cui Petrus innuit ut Dominum interrogaret, et ille interrogavit, et Dominus revelavit : ipse exponat quid senserit de eo quod ait : *Quod factum est in ipso, vita est.* Audi ergo interpretantem, quia tuas, arriane, calumnias jam cavebat : *Quod erat ab initio; et quod audivimus, et vidimus oculis nostris; quod perspeximus, et manus nostræ scrutatæ sunt de Verbo vitæ, et vita apparuit.* Caro ergo est quæ in Christo apparuit, vel Christus in carne : ipse nostra in omnibus vita est. Ipsius divinitas, vita est : ipsius æternitas, vita est : ipsius caro, vita est : ipsius passio, vita est. Unde et Hieremias ait : *In umbra ejus vivemus.* Umbra alarum, umbra crucis, umbra est passionis. Ipsius mors, vita est : ipsius vulnus, vita est : ipsius sanguis, vita est : ipsius sepultura, vita est : ipsius resurrectio vita est universorum. Vis scire quoniam mors ipsius vita est? *In morte,* inquit, *ipsius baptizati sumus... ut cum ipso in novitate vitæ ambulemus.* Et ipse ait : *Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram moriatur, ipsum solum manet : si autem mortuum fuerit, multum fructum adfert.* Ipse granum pro nobis corpore solutus et mortuus est; ut fructum multum adferret in nobis. Mors itaque ejus fructus est vitæ. *Quod factum est* ergo *in ipso, vita est.* Caro facta est in ipso, vita est : infantia facta est in ipso, vita est : judicium factum est in ipso, vita est : mors facta est in ipso, vita est : remissio peccatorum facta est in ipso, vita est : vulnus factum est in ipso, vita est : illusio facta est in ipso, vita est : divisio facta est in ipso, vita est : sepultura facta est in ipso, vita est : resurrectio facta est in ipso, vita est. Vide quanta in ipso facta sunt, quibus vitæ nostræ facta conversio est, ut quæ perierat, redderetur. Ad postremum venditio facta est in ipso, vita est : redemtio facta est in ipso, vita est. Ad mortem venditus est a Juda, emtus a Judæis ad mortem; ut pretioso ejus sanguine nos redimeremur ad vitam. Hæc est vita quæ facta est, hæc est vita quæ apparuit, hæc est vita quam audivimus, hæc est vita quæ erat apud Patrem; quia ipse qui erat in principio, ipse postea est natus ex Virgine, ut esset vita morituris.

37. Ipsum hunc propositum nobis locum interrogemus? Quid est, *hominem in Christo?* Hoc est factum in Christo, *in quo facta sunt omnia, sive Sedes, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates, omnia per ipsum et in ipso creata sunt, et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant,* hoc est, in virtute ejus. Homo ergo in Christo, qui factus est ad imaginem ejus et similitudinem : homo in Christo, qui totus in Christo sit. Sicut enim Deus per unitatem et plenitudinem divinitatis Pater Deus totus in Filio est et Filius in Patre : ita per intentionem et pietatis affectum (ut exempli vice, non comparationis utamur) homo totus in Christo est; qui enim adhæret Domino, unus spiritus est. Homo ergo in Christo, non ille terrenus, non ille peccati; sed homo Christi. Quid ergo movet : *Quod factum est in ipso, vita est;* si et homo præcipue interior, in ipso factus est, in ipso crucifixus, in ipso renovatus, in ipso sepultus, et cum ipso consepultus, in ipso resuscitatus? Quid movet, ut dixi, quia scriptum est : *Quod factum est in ipso, vita est;* cum homo dixerit : *In Deo faciemus virtutem?* Si quæris quæ vita sit, si moveat quod factum sit in ipso, accipe. Nempe vita, Ecclesia est. In ipso facta est, in ejus costa, in ipso resuscitata Eva. Eva autem vita, hoc est, quod factum est; quia Eva quæ perierat, salva facta est per

Ecclesiam, hoc est, per filiorum suorum generationem, sicut scriptum est; quia delictum superioris prævaricatricis sobria emendavit hæreditas. Unde et ipse Paulus raptus est ad vitam, qui ante erat persecutor ad mortem.

38. Prolixius evagati sumus, ut de eo homine qui non in solo pane, sed in omni verbo Dei viveret, diceremus. Revertamur ad psalmum: Et ideo immaculati non confundentur in die judicii, et *in diebus famis saturabuntur*.

39. *Deficientes sicut fumus deficient.* Græcus ἐξέλιπον habet, hoc est, defecerunt. Vides subito aliquem ad potestatem venisse, et honoris insignia: sublimem judicas. Vides illi alium esse successum; nonne dicis de eo: Ubi honoratus et exaltatus est iste? Defecit. Ideo plus dixit Græcus; quia ubi honorari et exaltari quis creditur, ibi defectu proprio prævenitur; ut meatus fluminum præterisse citius quam venisse comprehendas: et dum ventura opperiris fluenta, te adhuc exspectante, fluxerunt. Contra, humiles atque mansueti dum subjiciuntur a divitibus et opprimuntur, exaltati sunt a sua humilitate, et subito refulserunt. Ideoque Paulus in infirmitatibus sibi placuit, non in virtutibus.

40. Sed consideremus, ne quis putet eum in revelationibus gloriatum: et repetamus ea, ut se ipse defendat humilitatis magistrum. *Scio*, inquit, *hominem in Christo ante annos quatuordecim, sive in corpore nescio, sive extra corpus nescio, Deus scit, raptum ejusmodi usque ad tertium cœlum.* Ante annos quatuordecim revelatum sibi dicit, et tamen revelationem tamdiu apud se tenuit et repressit: nec dixisset, nisi utile nobis judicasset ut diceret; ne nos revelationibus extolleremur. Si enim in tanta gratia non est gloriatus Paulus, nec nos gloriari oportet. Juvenis ipse non gloriatus est, senex gloriaretur? Deinde raptum se usque ad tertium cœlum negare non potuit; et tamen utrum in corpore, an extra corpus raptus esset, se ignorare testatus est. Non ergo de scientia; sed de ignorantia gloriatur, et Dei circa se gratiam prædicat. Quod scientiæ est, negat: quod caritatis est, confitetur; scientia enim inflat, caritas vero ædificat. Et iterum, raptum ejusmodi hominem dixit: quemadmodum raptus esset, utrum in corpore, an extra corpus, incertum sibi esse memoravit. Vide stateram sapientiæ. Constituit unum in Christo, et se alterum, qui ait: *Nescio*. Quod alienum est, adtollit: quod suum, humiliat. *Et audivit*, inquit, *verba ineffabilia*. Non dixit: Audivi; sed quod alter audierit, non negavit. Verecunde itaque testem se maluit significare quam vatem, et refugit videri cœlestium arbiter secretorum. Testimonium enim dicere, veritatis est: meritum elationis* non refugere, gloriantis. Ideoque ait: *Pro hujusmodi gloriabor: pro me autem non gloriabor.*

41. Quid est autem quod ait audisse hominem, et hominem illum in Christo quæ non licet homini loqui? Quomodo hoc convenit, ut non licuerit homini loqui, quæ licuerit homini audire? Si ipsi homini qui audivit, non licet loqui, quomodo ei creditum est audire, quod non permissum est loqui; quæ ista distantia est? Si alteri homini qui esset exterior, quomodo potuit homo cognoscere quod homini non licebat audire? Unde videtur non gratia loquendi illi homini defuisse qui esset in Christo, cui non defuit; sed eis qui audirent, locum, tempus, meritum defuisse. Ille enim in cœlo audivit; et ideo non competere judicatum est, ut id loqueretur in terris, quod audisset in cœlo; cum in ipsa terra sit ista discretio, ut quod in altera regione canitur, in altera non canatur, secundum quod scriptum est: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Denique Hebræi non canebant in terra captivitatis, quod in sua patria canere consueverant. Hæc terra captivitatis est, alia terra libertatis est: ista peccati, illa quietis æternæ: vallestris ista, illa cœlestis. Ergo in cœlo illa nunc prædicabat Paulus, quæ terris ante prædicare non poterat; inter perfectos enim secreta sapientiæ sunt loquenda.

* Per hanc vocem *elationis*, intelligit non superbiam, sed ipsum Apostoli raptum.

42. Attamen quid commemoratio istius revelationis operatur, nisi ut doceat quod in revelationibus minime gloriandum sit, sed in infirmitatibus; quia infirmitas, et remedium revelationis, et virtutis exercitium est? Contra autem revelatio, elationis lubricum est; namque ne revelationis sublimitate extolleretur ipse Paulus, qui raptus in tertium cœlum est, stimulum carnis accepit. Subvenit ergo infirmitas, ne gratia in periculum verteretur. Utilior ergo infirmitas, quam gratia. Eadem quoque infirmitas officina virtutis est; sicut ipsi Apostolo testificatus est Dominus, quia *virtus in infirmitatibus consummatur*. Denique iste post revelationem rogavit remedium sanitatis, et non impetravit: in infirmitate autem remedium non quæsivit; sed cursum consummavit, et coronam invenit.

43. *Mutuatur*, inquit, *peccator, et non solvit*: *justus autem miseretur, et tribuit*. Hoc quoque convenit personæ Pauli, quia *justus miseretur et tribuit*. Vide illum Domini eloquia dividentem, vide argentum Domini fœnerantem. Unam mnam accepit, duas reddidit: duas accepit, quatuor reddidit: quinque accepit, decem reddidit. Non ligavit in sudario quod acceperat, sed nummulariis erogavit; et quod erogaverat, cum usuris recepit. Ita et accipientem a peccato maximo liberavit, ne apud eum pecunia Domini deperiret; et ipse ut decem civitatibus præficeretur, emeruit. Quæ sint decem civitates, in epistolis recognosce quas scripsit; etsi apostoli præscripto numero non teneantur, quibus dictum est: *Ite per orbem universum, et prædicate Evangelium universæ creaturæ*. Hic ergo ab Hierusalem per Orientem et Illyricum et Italiam Domini pecuniam dispensavit. Et ne quis putaret quod suam fœneraret, Domini esse pecuniam testabatur dicens: *His autem qui matrimonio juncti sunt: denuntio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere*. Et alibi: *Quid experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus*. Denique ipse rex ita dixit, in quo figura est Domini: *Oportuit te pecuniam meam committere nummulariis. Meam*, inquit, non tuam. *Justus ergo miseretur et tribuit*. Quomodo tribuat, audi dicentem: *Per omnes Ecclesias doceo. Peccator autem mutuatur, et non solvit*. Vide divitem mutuantem, et non reddentem: pauperem accipientem, et continuo remunerantem, ne diutius in ære alieno sit. Hæc moralia.

44. Vide nunc pauperem mysticum, id est, simplicem et timentem Dei nomen, audientem verbum de castitate, et solventem; audientem de misericordia, et solventem; audientem de placiditate, et non irascentem: divitem vero illum arrogantem et superbum, audientem quidem, sed post se rejicientem sermones Dei; audientem de condemnatione luxuriæ, et magis luxuriantem. Denique Ecclesia solvit quod accepit, Synagoga non solvit. Cognosce Ecclesiam solvere: *Tui*, inquit, *erant, et mihi eos dedisti, et verbum tuum servaverunt*. Et alibi: *Ipse enim Pater diligit vos; quia vos me diligitis*. Reddidit ergo Ecclesia quam accepit a Domino pecuniam caritatis, sed Synagoga non reddidit. Ideoque de Judæis dicitur: *Si non venissem, et locutus non fuissem his, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo*; quia audierunt utique, et non crediderunt. Probatum est ergo quia mutuati sunt peccatores, et non solverunt. Peccator igitur eget semper: justus autem abundat et tribuit, cujus dives est conscientia. Ideoque Judæi in suis divitiis eguerunt: *Divites eguerunt et esurierunt*: Christiani autem in divitiis simplicitatis suæ non defecerunt.

45. Bonus ergo justus; et ideo addit Scriptura: *Quoniam benedicentes eum, possidebunt terram: maledicentes autem eum, disperibunt*. Quomodo justus possidet terram, aut quam terram, cum Scriptura dicat: *Numquid soli habitabilis super terram?* Et alibi: *Væ habitantibus super terram*, quod increpationis est verbum atque maledicti. Cujus ergo terræ benedicta possessio est? Non istius quæ tenebris absconditur et amaritudinibus impletur: sed illius quæ fluit mel et lac, id est, habet gratiam suavitatis, et fulgorem lucis æternæ.

Accipe mellis boni suavitatem; immo supra mel: *Fugiet dolor et gemitus et tristitia*; quia suavitas gratiæ amaritudinem humanæ fragilitatis excludet. Et alibi: *Et delebit omnem lacrymam de oculis eorum; et mors non erit amplius, neque luctus.* Accipe etiam lactis nitorem. *Et non indigebunt lucerna, et lumine solis; ipse enim Dominus illuminabit super illos, et regnabunt in sæcula sæculorum, Amen.*

46. Est etiam mysticus justus, qui miseretur et tribuit, qui omnia verba quæ accepit a Patre dedit nobis, et peccatorum nostrorum nobis æra dimisit, et sanguinem suum pro nostris debitis solvit; ut non in fœnore essemus alieno, sed in suo ære bonus creditor nos haberet. Est et peccator ille qui congregavit quæ non peperit, et mutuatus est quod non tenebat, nec vult restituere quod accepit. Audi quia mutuatus est diabolus: *Tibi*, inquit, *dabo potestatem hanc universam, et gloriam illorum (quia mihi tradita sunt, et cui volo, do illa) si procidens adoraveris me.* Nequissime, accepisti ad tentationem, non ad mortem; hoc est, accepisti ut probarentur Dei servuli, non ut extinguerentur: accepisti ut Deus adoraretur, non ut negaretur: accepisti sæcularia, cur eripis quæ æterna sunt: accepisti quæ mundi sunt, cur vis auferre quæ Christi sunt? Da illa cuivis, non invidemus. Cur nobis a te quæ nos volumus, invidentur! Tu adorari vis, qui omnibus nequior, ipsa quoque indignus es servitute.

47. *A Domino gressus viri corrigentur.* Græcus διαβήματα dixit, hoc est, transitus. Et ideo dicitur tibi: *Si transeas per aquam, flumina te non concludent.* Transi ergo, noli cessare; sicut bonus viator cum venerit ad aliquod viæ signum*, non stat, sed pertransit: et tu in via es, quamdiu in hoc cursu es constitutus. Paulus si stetisset, cursum suum non consummasset. Vide ne ideo dicat: Et tu qui stas, vide ne cadas. Non enim qui transivit, potest timere ne cadat. *Vidi*, inquit, *impium superexaltatum, et elevatum super cedros Libani: et transivi, et ecce non erat.* Videns ergo impium superexaltatum, qui non stetit, non offendit: si stetisset, et miratus illum fuisset, et secutus esset, offenderat, et ceciderat sicut impius. Ideo Moyses videns rubum relucere et non ardere ait: *Transiens videbo hoc visum magnum.* Qui transit de hoc sæculo, magnum visum videt: qui solvit vincula istius nexus quo ligamur huic corpori, magnum visum videt. Moyses in Exodo, ut legitur, multa videt miracula: non tanta alius videt qui non est in Exodo. Idem Moyses transivit: transivit et populus patrum, quia de terra captivitatis exibat. Dirigebantur itaque a Domino gressus eorum, quibus per noctem ignis columna lucebat, per diem nubis; ut nec diei ardor afficeret commeantes, nec impedimentum viantibus tenebræ noctis adferrent.

48. Et tu merere factis, votisque deposce ut gressus tui a Domino dirigantur, ne moveantur pedes tui; quia scriptum est: *Mei autem pene moti sunt pedes; paulo minus effusi sunt gressus mei.* Cavendum est quoque ne rectam semitam derelinquas, et diverticula te viarum tortuosarum decipiant; ideo dicitur: *Parate viam Domino: rectas facite semitas ejus.* Paremus ergo viam Domino Deo nostro in mentibus nostris: rectas faciamus animorum semitas, ne labamur: non effundantur gressus nostri sicut uxoris Lot, quæ post se respexit, et gressus tenere non potuit; sed effusi sunt, cum in salem esset repente conversa: non effundantur sicut Ægyptiorum, quorum gressum maris fluctus effudit. Ipsis Hebræis qui cum Moyse erant, quia peccaverunt in deserto, ceciderunt vestigia pedum, ne in terram resurrectionis intrarent.

49. Nonne etiam de his pulcre dicitur quia effusi sunt processus eorum, quorum spes lapsæ, in vanum effusus labor, vota sunt destituta. Considera enim aliquem per aliquot annos habuisse studium probitatis, castitatis custodiam, vitæ adtentioris affectum, piæ propositum servitutis, sedulæ observationis officium; subitoque eum esse mutatum, discessisse de monasterio, valedixisse

* Id est, columnam ad indicandas vias in biviis aut triviis erectam, sæpius Mercurii statuam.

jejuniis, continentiæ renuntiasse, indulgere deliciis, studere luxuriæ. Dudum de monasteriis exierunt, et nunc luxuriæ sunt magistri *, disseminatores incontinentiæ, incentores petulantiæ, obtrectatores pudoris. Nonne de his pulcre dixeris : Effusi sunt gressus eorum, quos bene direxisse pœnituit? Egerunt itaque novi generis pœnitentiam pro virtutibus, et non agunt pro delictis. *Sed hi ex nobis exierunt*, dicit Johannes, *sed non erant ex nobis; si enim ex nobis fuissent, nobiscum perseverassent*. Hi ergo viam suam condemnaverunt, quibus convenit dici : *O qui dereliquistis semitas rectas, abeundo in vias tenebrarum; et qui lœtamini in malis, et gaudetis in eversione mala, quorum semitæ pravæ, et flexuosi cursus eorum*, sicut lubricus et flexuosus auctor ipsorum; *cur odisse cœpistis viam rectam, et justum consilium deseruistis?* Non vos direxit Dominus : quem autem dirigit Dominus, *viam ejus cupiet*, sicut scriptum est et ipsius semitis delectabitur.

50. Utrumque tamen intelligi potest, ita est medium, quod et ipse qui a Domino dirigitur, viam Domini cupiet; quia duce ipso, omnis levatur labor, omnia impedimenta removentur, incentiva subministrantur : et ipse Dominus non adspernatur, sed libenter accipit viam viri quem ad virtutem ipse direxerit. Pulcre autem viri gressus dirigi dicuntur a Domino; quia non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei, sine offensione servare vestigium. Qui enim plantat et rigat, nihil sunt; sed qui dat incrementum Deus : ipsi soli gloria virtutum jure defertur.

51. Denique etiam justus cadit interdum; sed si justus est, *cum ceciderit, non conturbabitur*. Quod conditionis est, cadit : quod justitiæ, resurgit; quoniam justum Deus non derelinquit, sed *confirmat manum ejus*. Qua ratione non pedem, sed manum dixit? Nisi forte ea, quoniam qui cadit, non magis pede labitur; sed infirmus lubrico sæpe decipitur, vel offendit in petra : hic autem justi casum intellige, id est, fortioris. Denique de populo qui luctatur, si genu fixerit, vel pede lapsus fuerit; pro victo habetur : athleta qui luctandi peritiam habet, et ad coronam luctatur, etiam volens genu figit, ut vincat; et si lapsus fuerit, non excluditur; et si ab eo qui superior sit, prematur, manibus tamen se sustinens, jure decertat; nec aufertur bravium, nisi fuerit fusus in ventrem, aut distentus vinculo lacertorum. Inde oriuntur crebra certamina; quia multa et incognita plerisque sunt genera ruinarum. Nam casus eorum proprie appellantur ruina, græce enim πτωματα nuncupantur. Ergo quum stringitur et urgetur, sæpe se volvit, et sit supra qui inferior habebatur, superioremque dum surgit, elidit : quod videtur Scriptura significare, cum dicit : *Universum stratum versasti in infirmitate ejus*. Itaque de eo dicitur : *Cum ceciderit* bonus athleta, *non turbabitur;* plerique enim volunt teneri, quo maturius vincant, qui de arte præsumunt. Sed etiamsi adsignatus *, ut ipso verbo utar, et primo et secundo fuerit, non excluditur; licet ei interdum reparare luctamen, et vincere sæpe contingit, et cedere eum qui secunda contentione superaverit. Ita ergo etiam justus etsi offendiculum incurrerit et ceciderit, non relinquat tamen studium devotionis et fidei, sobrietatem teneat, pœnitentiam gerat, sæpe se reparet. Ideo interrogat Petrus : *Si peccaverit in me frater meus, quoties remittam ei; usque septies?* Et respondit Dominus : *Non solum septies, sed etiam septuagies septies.*

---

* Sarmatio ac Barbatianus monachi apostati. Hi siquidem cum disciplinæ severioris impatientes asceterium Mediolanense deseruissent, ac postea petiti reditus a sancto Antistite repulsam passi fuissent, ita hanc ob ignominiam exarsere, ut in continentiam, jejunia, et alia id genus monastici instituti ornamenta bacchari atque insanire nusquam desinerent.

* Verum sensum agonistici illius verbi, *adsignatus*, cognitum non habemus. Suspicantur tamen ed. Bened. ex serie orationis, eos dici potuisse *adsignatos*, qui jam in terram dejecti tamquam mox vincendi spectatorum oculis ac nutibus signabantur; nos vero potius arbitramur eos esse, qui jam in terram semel aut bis resupinati, totidem ruinæ signa seu notas acceperant : ea enim lex palæstrarum erat, ut non nisi post tertiam resupinationem athleta victus reputaretur.

Ut scias autem quia athletæ sumus et impellimur, et alii ruunt, et plerique eliduntur, audi dicentem : *Suffulsit Dominus omnes qui ruunt, et corrigit omnes elisos.* Unde et ipse de se dicit David, vel ille qui locutus est in Propheta : *Impulsus subversus sum ut caderem ; et Dominus suscepit me ;* Jesus enim non cecidit, sed impulsus est. Etenim cum ipse convertat elisos, quomodo ipse potuit elidi? Justum autem, cum ceciderit, posse resurgere testatur Scriptura, quæ dicit : *Numquid qui cadit, non adjiciet ut resurgat; aut qui aversus fuerit, non revertetur? Væ iis qui avertuntur aversione impudenti, dicit Dominus.*

52. Utinam quidem ineluctabilis et insuperabilis sit Christi athleta, et in omni ætate, in omni virtutum genere gloriosus, sicut ille ait : *Sed in omnibus superamus propter eum qui nos dilexit.* Quid est in omnibus? Sunt athletæ qui vocentur pueri, ephebi, viri; hoc est, παῖδες, ἔφηβοι, πυκταί. Etiam Scriptura has in luctatoribus novit ætates, dicente David : *Ne avertas faciem tuam a puero tuo ;* et : *Juvenis fui, et senui.* Unde et Johannes ait : *Scribo vobis, pueri; quia cognovistis patrem : scribo vobis, juvenes; quia vicistis malum : scribo vobis, patres; quia cognovistis eum qui est ab initio.* Maturior itaque ad patres scribens, maturos designat fidei devotionisque processu. Virtutum ergo istæ, non infirmitatis ætates sunt; neque enim sine virtute puer est, qui cognovit Patrem Deum virtutum. Ex illo puero isti sunt pueri, qui prius quam sciret vocare patrem aut matrem, accepit virtutem Damasci, et spolia Samariæ. Ipse est puer qui natus est nobis, filius qui datus est nobis, cujus principatus super humeros ejus. Ipse nos docuit pueritiam esse virtutem dicens : *Sinite pueros, et nolite eos prohibere ad me venire.* Et alibi : *Amen, amen, dico vobis, nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut puer iste, non intrabitis in regnum cœlorum.* Ipsa quoque corporis fortitudine pueri plerumque viros vincunt. Et utique si ætatem pueritiæ consideremus, non potest puer aut usum omnem scire, aut vim subire luctandi. Novimus tamen quod frequenter pueri quos non poterant portare, vicerunt. ADEO vigor animi infirmitatem excludit ætatis.

53. Quales autem pueri, tales et ephebi, hoc est, spiritales. Novit Scriptura adolescentem Paulum jam proximum conversioni : novit et Eutychum adolescentem, qui cum sermonibus Pauli intentus hæreret, somno victus de tritecto cecidit et resurrexit : novit et Johannem adolescentem in Christi pectore recumbentem, qui tam fortis fuit, ut persecutionem non timeret, malum vinceret. Hic est puer qui patrem genitalem reliquit, secutus Patrem eum quem cognovit æternum : adolescens amictus sindone, Dominum sequebatur tempore passionis, qui sua omnia dereliquerat : maturior, Deum Verbum in principio ipso semper fuisse atque esse cognovit, et manere in se probavit.

54. Viros quoque Scriptura nos docuit spiritales, Agabo propheta dicente : *Virum hunc cujus est zona hæc, sic alligabunt Judæi in Hierusalem.* Et Festus ait : *Vir quidam est relictus a Felice in custodia.* Ante passionem suam Paulus adolescens dicitur, in passione sua vir significatur, qui cursu consummato, esset jam proximus ad coronam.

55. Cognovimus ætates pro fide et devotione certantes; cognoscamus etiam genera certaminum singulorum. Hæc quoque Scripturæ nos doceat tenor. In hoc itaque sæculari agone alii sunt, qui simplici quodam et legitimo genere luctantur, et ligaturis tantum corporis certant, verberare non norunt, qui palæstritæ vocantur : alii qui cædem et pulveris jactum membrorum nexibus miscent, omni sibi verberandi jure permisso; quos pammacharios vocant, eo quod omnis litis et pugnæ adversum se habeant potestatem : alii qui cæstibus adversum se decernunt, et dilaceratis capitibus, cruciantur; hi πυκταί feruntur.

56. Hæc omnia certamina subiit Paulus apostolus, sicut ipse demonstrat. Itaque dicit : *Quoniam non est nobis pale adversus carnem et sanguinem; sed*

adversus principes, et potestates, *et* (ut compendio utar) *adversus nequitias spiritales*. In latinis plerisque colluctatio reperitur, in græcis omnibus πάλη scribitur; πάλη enim græcorum, lucta est latinorum. Et vere pale; quia caro et sanguis, et nequitiæ spiritales patientia et continentia corporis, et animi moderatione superantur. Ira, furor, cædes, arma sunt diaboli. Alibi quoque plagis supra modum cæsum se esse significat dicens : *In plagis supra modum, in mortibus frequenter*. Hierosolymis autem pugnis se esse percussum; ubi cum intervenientibus militibus aliquando cessassent Judæi percutere Paulum, ipse pontifex Ananias circumstantibus jussit percutere os ejus, cui respondit Apostolus : *Percutere te incipiet Deus, paries dealbate. Et tu cædens judicas me secundum Legem, et extra Legem jubes me percuti?* Scivit profecto referire, qui graviore pugno pontificem repercussit; ipse enim corporaliter cæsus est : illi retulit quod in animam percuteretur a Christo. In prima quoque epistola ad Corinthios scribens ait : *Ego igitur sic curro, non ut in incertum; sic enitor, non ut aera cedens*. Quod latine dixit, *enitor*, græce ait, πυκτεύω. Et vere quasi bonus pycta, non aerem, sed aerias potestates et Judæorum capita verberabat; quia caput omnium Jesum Dominum non habebant. In omni itaque certamine Apostolus est probatus, qui etiam coronam cursus consummati accepit. Unde et ipse ait : *Omnia possum in eo qui me confortat*.

57. Habet et Christus, qui in pueritia sua ævi maturos vicerint; ut Daniel puer spiritu valido seniores illos redarguit Judæorum, et de victoriæ jure dejecit in mortem. Habet et alios, qui priusquam nascerentur, in matris ventre luctati sunt. Denique Jacob fratrem supplantavit Esau, et malum vicit; atque ita de utero matris exivit, ut victoriæ insigne monstraret, et pedem senioris degeneris victor inverteret. Hieremias in vulva matris sanctificatus est et probatus. Johannes Baptista Principem agonis humani, præmiatoremque luctantium, necdum natus venisse cognovit, atque in utero matris exsiliens pio bravium confessionis emeruit. Recte jam tunc designatus est ad coronam, qui ante omnes ad Christi agonem fidei testis et præco virtutis suum nomen obtulerat. Bonus præco, qui ad certamen alios excitabat. Et vere bonus præco, qui tam magna voce clamavit, ut ad ejus sonum secreta cœlestia resultarent. Quid multa? Terram movit, cœlum implevit. Ideoque vocis nomen accepit; quia Verbum Dei vox sacrata præcessit, quemadmodum ipse nos docuit dicens : *Ego vox clamantis in deserto*. Dixit hoc Esaias propheta : de se dictum iste firmavit. Audivimus quid dixit præco : *Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus*. Hæc est vox singularis et sola, tam sonora, ut ab omnibus audiretur : tam dulcis, ut universorum corda mulceret. Istos ergo athletas suos Dominus confirmavit ut vincerent; numquam enim suos deserit, et relinquit.

58. Et ideo addidit Propheta : *Juvenis fui, et senui;* sic latini : aliqui autem juxta græcos habent : *Juvenis fui, etenim senui, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem*. Simpliciter qui vult intelligere, patet sensus, quod vitæ suæ tempore David non viderit justum derelictum. Sed hoc et brevis temporis est, et incredibile; siquidem multos videmus in sæculo justos ab hominibus derelinqui, quando eos aliqui potentium persequuntur; et nullus ad eos audet accedere, cum in timore aut in injuria viderit constitutos. Unde Job dicit : *Fratres mei discesserunt, agnoverunt extraneos magis quam me : amici mei immisericordes facti sunt; et qui me noverant, obliti sunt nomen meum*. David quoque non solum destitutum; sed etiam impugnatum se ab amicis et proximis clamat : *Amici*, inquit, *mei et proximi mei adversum me appropinquaverunt*. Ergo si in hoc sæculo reperiuntur justi derelicti, quomodo sibi contraria dixit David; nisi intelligas quod justus etsi in sæculo derelinquitur, a Domino tamen non derelinquitur? Neque enim Job cum esset in stercore, a Domino derelictus est, quem in Angelo-

rum concilio Dominus ipse sua voce laudabat, quem tentari passus est, ut coronaret: tentationem autem in corpus dedit, in animam denegavit. Nec derelictus David cui regnum dedit, ut populo imperaret electo: quem parricidalibus præliis appetitum, regni sui depulsum finibus, victoriæ jure restituit. Ipsi quoque Jacob, Elias et Elisæus, et Johannes Baptista, et cæteri qui in caprinis pellibus circumeuntes errabant in solitudinibus, et montibus, et speluncis, et foveis terræ, licet ludibria multa et acerba supplicia tolerasse videantur; tamen non derelicti sunt. Siquidem cum fratrem fugeret Jacob, et per deserta incomitatus erraret, obdormivit, et surgens vidit ibi multitudinem cœlestis militiæ, et ait: *Hic locus vocatur castra Angelorum.* Non satis fuit castrum vocare; sed castra, quæ tantæ multitudini convenirent. Vides ergo quia solum se putabat, et castra eum cœlestis exercitus sequebantur; sicut et patres nostros Moysis tempore, ne in deserto sitirent, petra (ut scriptum est) sequebatur. Nam cum in Exodo legerimus quod sitiente populo, percussit Moyses virga petram, et aqua fluxit, et bibit populus Dei: iterum in Levitico legerimus, vel in Numeris quod rursus Moyses tetigerit petram virga, et scaturiverit aqua patribus ad bibendum; præclare Apostolus hoc interpretatus est dicens: *Bibebant autem de consequenti eos petra: petra autem erat Christus.* Illos igitur querulos, illos murmurantes, illos prævaricantes, tamen non deserebat Dominus, sed sequebatur. Quid de Elia et Elisæo dicam, quibus per deserta gradientibus equi de cœlo, et igneus currus occurrit? Quomodo derelictus Elias, qui est invitatus a Christo: quomodo derelictus in terris, qui raptus ad cœlum; quomodo egenus et nudus et inanis, qui geminati spiritus hæreditatem discipulo dereliquit; ut una melotide hæres donatus fluvios sisteret, Jordanem revocaret in fontem, regum exercitus pasceret in deserto, et potum sitientibus ministraret? Ad ejus arbitrium de cœlo profluebant pocula, in terris mortui resurgebant. Quomodo derelictus est Elisæus, qui cum Syrorum vallatus esset exercitu, ut captivus raperetur ad regem, dicente Giezi servo: *Domine, quid faciemus?* ait: *Noli timere; quoniam plures nobiscum sunt, quam cum illis. Et dixit: Domine, aperi oculos ejus, ut videat. Et aperti sunt oculi ejus, et vidit montem et omnia in circuitu equis innumeris et cœlestibus repleta legionibus.* Paulus quoque qui dixit, periculis in mari, periculis in deserto se esse jactatum, tamen ipse testificatus est dicens: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Ergo si ille derelictus, et destitutus ab hominibus, apud Deum abundat et profluit. Nam et Elias destitutus erat, ita ut diceret: *Domine, accipe animam meam;* et tamen vigebat apud Deum, ut ipsis esset regibus virtute terribilis.

59. Quomodo juvenis hoc David potuit comprehendere? Juvenis enim magis temporalia, quam æterna considerat; quia ætas ea propendet ad vitia. Sed sunt quidam in juventute senes, et alii juvenes in senectute. Sunt, inquam, viri quorum animi senilium gravitate censentur, in quibus ætas senectutis sit vita immaculata, in quibus vigeat incana prudentia: qualis erat Hieremias, qui cum se juvenem contuitu memoraret ætatis, et per juventutem excusaret, quod prædicandi impar officio videretur, ait illi Dominus: *Noli dicere: Quia juvenis ego sum; quoniam ad omnes ad quoscumque misero te, abibis.* Ita juvenem non putavit, quem aptum propheticæ gratiæ judicabat. Talis ergo juvenis fuit David, qui renovatus esset, et refloruisset, ut ipse dixit, velut aquilæ juventus sua. Sic ergo intelligi oportet: *Juvenis fui;* sed sanctificatus, sed propheta in gentibus positus, qui jam possem regni cœlestis sacramenta cognoscere, et vera præmia considerare justitiæ: sed *non vidi justum derelictum.* Postea quoque alibi et usu roboratus et munere, adquisivi incrementa sapientiæ. Eadem circa justum visa est mihi gratia permanere.

60. Explanavimus, ut potuimus, quomodo dixerit: *Juvenis fui;* sed quomodo addiderit: *Etenim senui,* consideremus. Bona juventus, sed melior

senectus; qui enim usque in finem perseveraverit, hic salvus erit. Unde non perfunctorie de patriarcha Abraham dictum est, quod nutritus esset in senectute bona. Et Johannes senex cœpit scribere Evangelium, vel Epistolas, qui cum refugeret apostolum se scribere, seniorem scripsit: nec minor est æstimatus, cui cygnea quædam suppeteret gratia senectutis. Ipse Vas electionis dominicæ scribens ad Philemonem ait: *Cum sis talis, ut Paulus senex, nunc autem et vinctus Christi Jesu, obsecro te pro meo filio, quem genuit in vinculis, Onesimo.* Volens itaque illi plurimum deferre, seniori Paulo eum, non juveni comparavit; et ibi se senem esse gloriatus est, ubi jam in vinculis tenebatur. Et videte distantiam: adolescens significatus est in alterius passione, senex in sua. Ibi ut adolescens; quia Judæorum vestimenta servabat: hic senex, ubi sui corporis exuvias exuebat. Denique et Petrus ibi senex dicitur, ubi certamen est passionis: *Cum junior,* inquit, *esses, cingebas te, et ambulabas ubi volebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo tu non vis. Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum.* Ante certamen junior dicitur, in certamine senex, qui omne certamen impleverit. Hoc ergo dicit David ille in juventute bellator, in senectute pacificus: *Juvenis,* inquit, *fui;* sed nolo me adhuc juvenem putes: *Etenim senui, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem.*

61. Quod est semen justi? *Abrahæ dictæ sunt promissiones, et semini ejus; non dicit: Et seminibus, tamquam in multis; sed sicut in uno; Et semini tuo, quod est Christus.* Audi justi semen. *Filioli mei, quos ego parturio, donec formetur Christus in vobis.* Et nunc si quis ex gentibus veniens sermonem audiat nostrum, et Dominus juvare dignetur, ut formetur Christus in animo ejus, quo partus fidei ferat: semen ei Christus erit. Illic in utroque. Abraham itaque et generationis pater erat secundum carnem, et is qui verbum Domini in pectoribus justorum primus infuderit. Et ideo hoc semen Abrahæ panes istos quibus præbeatur corporalis alimonia, non requirit; quia habet panem justitiæ, qui descendit de cœlo. Sicut enim negantur filii Abrahæ qui opera Abrahæ non fecerint: ita semen Abrahæ sunt, et inter filios recipiuntur, qui opus ejus effecerint. Verum Abrahæ semen Elias, cui Angelus alimenta præbebat, et in virtute escæ illius quadraginta dierum curriculis ambulabat. Non requirebat istam corporis hujus alimoniam verum semen Abrahæ, cui panes deferebantur de cœlo. Denique corvi ei quotidianum convivium ministrabant. Ita indigus erat omnium, ut nihil haberet suum, et mittebatur ut victum aliis largiretur. Verum semen Daniel, cui inter leones posito aerea fercula per Habacuc prophetam referta messorum epulis vehebantur. Est ergo panis Angelorum, quem manducavit homo; sic enim scriptum est: *Panem Angelorum manducavit homo.* Hic est panis, de quo dixit David: *Dominus pascit me, et nihil mihi deerit: in loco viridi ibi me collocavit. Super aquam refectionis educavit me.* Bonus David docuit me panem Angelorum, et ipse me docuit aquam refectionis. Hæc refectio spiritalis est, hæc refectio requies est mentis internæ. Bona aqua, quæ peccatum lavat, mundat interna. Quæ sit aqua hæc, audiamus. *Si quis,* inquit, *sitit, veniat ad me, et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dicebat de Spiritu, quem incipiebant accipere, qui credituri erant in eum.* Ergo nec hoc pane, nec aqua refectionis indiget justus, cui Spiritus sanctus est requies et refectio.

62. Quomodo autem poterit indigere, qui *tota die miseretur et fœnerat?* Quid est quod fœnerat justus? Non æs, non ferrum, non plumbum: sed argentum igni examinatum. Hoc defert ad mensam Domini, et dividit requirentibus: cui unam, cui duas, cui quinque mnas quotidie dividit, et numquam deficit. Sed fœnerationem audivimus in Lege reprehensam, dicente Moyse: *Non fœnerabis.* Duplex est fœneratio: una pecuniæ, altera gratiæ. Divide utramque;

quia scriptum est : *Si recte offeras, non recte dividas, peccasti : quiesce.* Et tu recte divide, ne pecces. Ipse Moyses doceat te dividere, qui admonuit recte dividendum ; ut sequaris, quod Abel egit, qui recte divisit : fugias quod Cain parricida fecit, qui recte dividere nesciebat. Dividit ergo Spiritus sanctus divisiones, qui operatur omnia dividens singulis prout vult : ille prout vult, tu prout potes, prout ingenio vales. Divide quando Lex de pecunia dicat, quando de gratia. Dixit enim tibi : *Fœnerabis gentibus, cujus Dominus usuras exigit; tu autem non mutuaberis.* Est et pecunia fœnoris, est et gratia, cujus Dominus usuras exigit : pecunia fœnoris, æs habet, gratia fidem confert. Fœnerato ergo fidem gentibus, ut tibi abundet gratia : tu autem noli mutuari quasi indigus; sed quasi dives et locuples fœnerato. Fœneravit Petrus, fœneravit Paulus, fœneravit Johannes Evangelista, vel uterque *, et non indiguit; hoc est, fœnerarunt pecuniam Christi, non fœnerarunt pecunias ad usuram. Fœnera ergo, et noli desistere fœnerare. Audis quid dicat Scriptura : *Tota die miseretur et fœnerat.* Justus per diem fœnerat, avarus in nocte; gratia enim lucis est, avaritia autem usura tenebrarum est. Et ideo semen fœnerantis fidem in benedictione erit, habens utique præmium benedictionis.

63. *Declina a malo, et fac bonum : et inhabita in sæcula sæculorum. Quoniam Dominus amat judicium, et non derelinquet sanctos suos : in æternum conservabuntur. Injusti autem punientur, et semen impiorum peribit. Justi hæreditate possidebunt terram : et inhabitabunt in sæculum sæculi super eam.* His versiculis demonstrat Propheta quod pertineamus ad Dominum, et ipse arbiter cogitationum, operationumque nostrarum sit, spectans merita singulorum, qui nihil sine judicio agit ; sed malos et bonos actus judicio discernit. Declinandum ergo est a malo, et faciendum est bonum. Ne bona malaque confundas, prius est ut crimine careas : postea ut innocentiæ fructum deferas, quo possis esse perpetuus. Noli putare quod Deum tua peccata prætereant; sic enim plerique labuntur. Ipse universa cernit et damnat, et impiorum semen exterminat; semen utique non corporalis generationis, sed mentis internæ et impietatis successionem. Nam utique Job de semine Esau genitus Scripturæ testificatione signatur. Quomodo ergo semen Esau periit in Job, cum tantus iste vir fuerit, ut venturum in terras Dominum prævideret, qui cetum istius sæculi diabolum subjugaret? Ergo hoc quæritur, ne malitia transfundatur in posteros. Hoc per baptismatis sacramentum Christus operatur, ut exuat unusquisque quod natus est, induat quod renatus : fiat non familiæ hæres, sed gratiæ; ut perpetuum domicilium habitationis æternæ sibi possit adquirere. Qui autem habitare meruerit in sæculum sæculi, et ipse honorificabit Deum in sæcula sæculorum.

64. Ubi moralibus justum instituit disciplinis, ut qualis deberet esse, te doceret, quæve esset perfectæ forma justitiæ; ad sapientiam et theoremata * mentem vult ejus adsurgere : et excitat ejus intentionem, ut spectet intento corde cœlestia, et divina intra se volvat oracula, atque ad ea quæ complaceant Deo, suum informet affectum : sit meditatus in Lege, nec ulla eum Domini mandata prætereant; motus divini Sacramenti cognoscat. Denique abhinc vide in præceptis sanctum Prophetam adsurgere : *Os justi meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur judicium. Lex Dei ejus in corde ipsius : nec damnabit,* inquit, *eum Dominus, cum judicabitur illi. Exspecta Dominum, et custodi viam ejus; et exaltabit te, ut hæreditate possideas terram : cum perierint peccatores videbis. Vidi impium superexaltatum et elevatum ultra cedros Libani: et transivi, et ecce non erat : et quæsivi eum, et non est inventus locus ejus.* Superiora moralia, hæc intelligibilia. Quod est justi os quod meditabitur sapien-

* *Uterque*, nimirum Evangelista et Baptista.

* *Theoremata*, id est, contemplationis argumenta, sive, ut vocant, objecta.

tiam, nisi interioris hominis? Duo sunt enim homines in singulis : unus interior, alter exterior : interior cogitat quæ mentis sunt, quæ mentis sunt loquitur : exterior quæ sunt corporis. Tamen adveniens Dominus utrumque conjunxit, et duos in uno homine condidit; ne diversis sese impugnent motibus, sed invicem sibi voluntatum suarum unitate socientur. Ideo *os justi meditabitur sapientiam*. Jam enim et ipse exterior homo justi in interioris hominis transfusus est disciplinam : et in ejus conformatus naturam; ipsius exercet officia ; ut caro meditetur quod mentis internæ est. Sed ne hoc incredibile tibi videatur, audi Apostolum dicentem quia dominus Jesus transfiguravit corpus humilitatis nostræ, ut conforme fieret corpori gloriæ suæ. Quis audeat dicere carnem sine peccato, carnem adsumtam ex Virgine, carnem Spiritu Dei in Mariam superveniente generatam, quæ in nullo discrepavit a sapientiæ disciplinis, interioris hominis exsortem fuisse virtutum, nec in usus ejus transire potuisse; cum supra hominem fuerit quod tactu ejus sanabantur ægroti, cæcis refundebatur adspectus, mortui resurgebant? Competenter ergo scriptum est : *Os justi meditabitur sapientiam*; eo quod totus homo sit spiritalis, non utique terrenus; qualis enim terrenus, tales et terreni : et qualis cœlestis, tales et cœlestes. Abiit ergo terrenus, remansit cœlestis. Ideoque in tempora Redemtoris referens Propheta, *meditabitur*, dixit : licet unus e pluribus, *meditatur*, scripserit. Nec abhorret a sensu; quia prophetarum spiritui futura pro præsentibus sunt. Alii putant os pro mente dictum. Pulcre autem istud exposuit nobis Salomon dicens : *Narratio justi semper sapientia : stultus autem sicut luna mutatur;* id est, quod sæpe varietur, nec in sua perseveret sententia, et tamquam in tenebris lumen videatur offundere, nec tenere.

65. Sit ergo tibi semper in corde et ore meditatio sapientiæ, et lingua tua loquatur judicium, lex Dei tui in corde tuo sit. Ideo tibi dicit Scriptura : *Loqueris in illis sedens in domo, ambulans in via, dormitans, resurgens*. Loquamur ergo dominum Jesum; quia ipse est Sapientia, ipse est Verbum et Verbum Dei. Nam et hoc scriptum est : Aperi os tuum verbo Dei. Ipsum spirat, qui sermones ejus resonat, et verba meditatur. Ipsum semper loquamur. Cum de sapientia loquimur, ipse est : cum de virtute loquimur, ipse est : cum de justitia loquimur, ipse est : cum de pace loquimur, ipse est : cum de veritate et vita et redemtione loquimur, ipse est. Aperi os tuum Dei verbo, scriptum est : tu aperi, ille loquetur : Ideo dixit David : *Audiam quid loquatur in me Dominus*. Et ipse Dei Filius dicit : *Aperi os tuum, et adimplebo illud*. Sed non omnes ut Salomon possunt percipere sapientiæ perfectionem : non omnes ut Daniel. Omnibus tamen pro possibilitate infunditur spiritus sapientiæ; sed omnibus qui fideles sunt. Si credas, habes spiritum sapientiæ; ideo Sapiens dicit : *Credidi propter quod locutus sum*. Cum crediderís, accipies loquendi gratiam. Et qui credit, redimitur : et qui orat, redimitur; si pie intendat orationibus, et in oratione assiduus sit, diem præveniat, noctem frequentet, soli matutinus occurrat; ut ante ipse illuminetur a Christo, quam terra solis exortu : et qui psallit redimitur : et qui compungitur, redimitur.

66. Ideo semper meditare, semper loquere quæ Dei sunt, *sedens in domo*. Domum possumus accipere Ecclesiam, possumus accipere domum interiorem in nobis, ut intra nos loquamur. Sedent judices in Hierusalem : sederunt sedes in judicio : sedit etiam judicum concilium, et libri aperti sunt. Prophetia dicit : *Et tu cum consilio omnia fac*. Cum consilio de factis tuis judica, cum consilio vinum bibe, cum consilio loquere; ut effugias peccatum, ne incidas per multiloquium. *Sedens* loquere tecum, quasi qui judices : *in via* loquere, ne umquam vaces. In via loqueris, si in Christo loquaris, quia via Christus est. In via loquere tibi, loquere Christo. Audi quomodo illi loquaris. *Volo*, inquit, *viros in omni loco orare, levantes puras manus sine ira et disceptatione*. Lo-

quere, o homo, *dormitans*, ne tibi somnus mortis obrepat. Audi quomodo dormitans loquaris : *Si dedero somnum oculis meis, et palpebris meis dormitationem; donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob*. Vince naturam diligentia, exclude corporis somnum. Naturam nobis formare non possumus, possumus diligentiam. Homo erat David : indulgebat aliquid somno per noctem; sed excludebat somnum, lavans per singulas noctes lectum suum, et lacrymis irrigans stratum suum. Ideo memor erat in stratu suo semper Domini sui, et in ipso meditabatur; ut diluculum præveniret, et in tenebris ei illucesceret Christus dicens : *Surge qui dormis*. Non in omnibus hæc gratia est, sed potest esse et in pluribus diligentia. Ne igitur exspectes ut excitet te Christus; sed potius Christum excita. Excitat eum qui de ipso dormitans cogitat. Si tu illum excitaveris, et ipse te excitabit a somno, resuscitabit a morte dicens tibi : *Exsurge a mortuis*. Cum surges ergo vel resurges, ipsum loquere, ut impleas quod juberis. Audi quomodo te Christus excitet. Anima tua dicit : *Vox fratris mei pulsat ad januam;* et Christus ait : *Aperi mihi, soror mea sponsa*. Audi quomodo tu exsuscites Christum. Anima dicit : *Adjuravi vos, filiæ Hierusalem, si suscitaveritis et resuscitaveritis caritatem*. Caritas Christus est. Audi etiam quomodo dormiens loquaris : *Ego dormio, et cor meum vigilat*. Hæc communiter adtolle nunc paulo altius mentem tuam.

67. Loquere *sedens in domo*, in hac terrestri domo hujus habitationis, quæ dissolvitur, in qua peregrinamur a Domino. In corpore enim isto positi, dum supervestire magis quam nos expoliare volumus, exsulamus a Christo, et graviter ingemiscimus. In hac sedens ergo confitere peccata tua; quia sedisti, et non stetisti, et non dixisti : *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem*. Loquere magis, et noli occultare delicta : loquere sedens, ut audias dicentem : *Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris*. Loquere *in via ambulans*, id est, carpens vitæ istius cursum. Hic loquere, ne illic obmutescas; sicut ille obmutuit qui Angelo Christi ante non credidit : postea tamen cum credidisset, vocem recepit. Loquere *dormiens* et quiescens, consepultus in Christo; ut cum ipso in novitate vitæ resurgas. Loquere etiam sepultus in tumulo; sicut loquebantur animæ sanctorum, petentes de mortis auctore vindictam. *Usquequo, Domine, sanctus et verus, non judicas et vindicas sanguinem nostrum?* Loquere postremo *cum surgis;* sicut docuit ille qui dixit : *Ego dormivi, et quievi, et resurrexi; quoniam Dominus suscipiet me*. Et illic ergo : *Os justi meditabitur sapientiam*, donec ad sublimiora tabernaculi secreta cœlestis, ac sacræ plena jucunditatis atque lætitiæ ipse perveniat; quemadmodum Scriptura nos docuit, dicente David : *Hæc recordatus sum, et effudi super me animam meam; quoniam ingrediar in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei. In voce exsultationis et confessionis sonus epulantis*. Ergo et sedentes in hac corporea domo, et egressi hinc, atque ambulantes in via, cum rapiemur, si meremur, obviam Christo, et dormientes loquemur.

68. Accipe tertiam ἀναγωγήν, qua se anima elevat justi. Est enim quidam spiritalis somnus intelligendus, de quo Salomon ait : *Si enim sedeas, sine timore sedebis : si dormias, suaviter requiesces, et non timebis pavorem qui superveniet tibi, neque impetus impiorum supervenientes tibi*. Cum suavitate requiesces, et pavorem, et supervenientes impiorum impetus non timebis; si lingua tua loquatur judicium Dei, et semper illud ante oculos habeas; ut peccato locum nullum relinquas, et noveris quod delicti pretium supplicii retributione solvetur. Ipse enim hoc in nonagesimo interpretatus est psalmo dicens : *Non timebis a timore nocturno, et a sagitta volante per diem, a negotio perambulante in tenebris, ab occursu et dæmonio meridiano. Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis : ad te autem non appropinquabit. Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis*. Justus enim cum loquitur judi-

cium Dei, vel cum loquitur ipse quæ justa sunt, et veri plena judicii, non cum iracundia loquitur, non ex animi mœrentis afflictione, non ex dolore, non ex aliqua passione: sed loquitur ex veritate, loquitur ex æquitate; ut non propendat affectu, sed quæ loquitur, vero pendat examine; judicat enim quæ dicenda sint, vel non promenda. Cui simile est illud: *Labia sapientium alligata sunt sensu;* eo quod omnia quæ loquuntur, vero sensui convenire videantur, et sensus sui prudentia intelligant, quæ loqui debeant vel tacere; ut quæ silenda sunt, cohibeant claustro quodam nexuque labiorum: in iis autem quæ oporteat dici, labiorum vincula resolvantur. Merito ergo præmisit: *Os justi meditabitur sapientiam;* meditatio enim diuturna plenum poterit habere judicium, quod loquetur justus in tempore; cum ea quæ perfecta sunt, facie ad faciem, viderit. Nunc enim de iis quæ non comprehendimus, loqui vera non possumus. Denique nec Paulus præsumsit dicere, qui raptus in paradisum audivit secreta cœlestia: sed volens non in iis errare quæ diceret, ait: *Quam inscrutabilia sunt judicia Dei, et investigabiles viæ ejus!* Nunc autem absolutus corpore, forsitan investigabilium viarum genera, et judicia ejus quæ sicut abyssus multa sunt, comprehendit.

69. Adhuc justitiæ forma describitur et augetur, dicente Scriptura: *Lex Dei ejus in corde ipsius; et non supplantabuntur gressus ejus.* In corde justi lex Dei est. Quæ lex? Non scripta, sed naturalis; justo enim non est lex posita, sed injusto. In corde ejus lex est, non perfunctorie, sicut in labiis Judæorum, corde enim creditur ad justitiam. Qui credit, et loquitur: qui autem loquitur, non continuo credit. Denique non credidit populus, de quo dictum est: *Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe est a me.* Si igitur gentes cum ea quæ legis sunt faciunt, ipsi sibi sunt lex, cognoscentes quæ sequi debeant vel cavere; quanto magis fidelis et justus, qui ad imaginem et similitudinem Dei vivit, decora novit et honesta decernere, et uti legitimo quodam naturalis sapientiæ gubernaculo, ne ejus supplantentur vestigia; sicut Esau, quem propter gulæ aviditatem frater supplantavit ut caderet, atque in mortem vestigia ejus effudit.

70. Quo magis justus est quisque, eo magis illi insidiatur inimicus; et ideo ait Scriptura: *Considerat peccator justum, et quærit perdere eum. Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus: nec damnabit eum, cum judicabitur illi.* Videns ergo peccator quia justus in ore suo loquitur, et in corde meditatur sapientiam, quia in lingua sua judicium loquitur, quia in corde suo legem Domini custodit; mortem peccati ei conatur inferre: sed Dominus tuetur eum. Et ideo non timeamus insidias peccatoris; quoniam Deus pro nobis est. Si ergo Deus pro nobis, quis contra nos? Propterea non derelinquet justum suum Deus, nec damnabit eum, cum habuerit de ipso judicium. Verus enim judex est; et ideo justitia non potest periclitari. Unde et Aquila dixit: *Nec damnabit eum in judicando eo.* Symmachus: *Nec damnabit, cum judicatur justus.*

71. Sed quia Septuaginta viri sic posuerunt: *Cum judicabitur illi;* putamus quod ad aliud respexerit, quia scriptum est: *Quoniam ipse Dominus veniet in judicium.* Sed in quod judicium? Audi dicentem: *Tibi soli peccavi, et malum coram te feci; ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris.* Ideo ergo præbet se Dominus audiendum, ut de se judicetur, quo magis vincat. Quomodo se præbeat, audi: *Populus meus, quid feci tibi; aut in quo contristavi te; aut quid molestus tibi fui; responde mihi? Quia ex Ægypto eduxi te, et de domo servitutis liberavi te.* Et alibi: *Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas, et memor non ero: tu autem memor esto, et judicemur.*

72. Grave hoc judicium, cum Dominus de se postulat contra hominem judicari. Quid enim respondeas ei, qui universa tibi contulit, omnibus te præfecit; subjecit tibi Ægyptios, ad quos hospes adveneras, insectantes postea mari mersit. Ille tuos delevit hostes, atque

subvertit, ille te creavit et condidit, ille suo sanguine te redemit; et tu tradis te, ut servias ejus inimico? Ille tibi omnia peccata dimisit, et tu graviora committis? Vocat te, in judicium venies, quid responsurus es ei, qui nisi iterum tibi donet, peristi? Ideoque videns sanctus David hac quadam moralitate * Dei amplius se gravari, judicium refugit, misericordiam poscit dicens : *Et ne intres in judicium cum servo tuo ; quoniam non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.* Confitetur se in tenebris sicut mortuum sæculi collocatum. Caute sicut mortuum sæculi dixit, non mortuum; non enim mortui sæculi sunt, qui moriuntur in Christo : illi autem sunt mortui sæculi, qui omnem vitam suam quam vixerunt in sæculo, in interitu et morte constituunt. Et ideo quasi desperatus ad remedium confugit dicens: *Cito exaudi me, Domine; quia defecit spiritus meus.* Talis enim judicii proposita sibi oblatione defecit, in quo examinanda veritas foret potius, quam misericordia conferenda.

73. Tamen tam pius est Dominus, ut etsi nemo justificetur in conspectu ejus vivens (quis enim quamvis justus non obnoxius est peccato; aut cujus talis est vita, ut digna judicetur Dei similitudine?) utique ad imaginem et similitudinem Dei factus debet, sicut Deus qui sine peccato est, ita et is qui ad imaginem ejus est, sine peccato esse. Qua ergo dignus est pœna qui gratiam tantam Dominicæ operationis, et similitudinem divini decoris amisit? Sed quia misericors est, etiamsi ipse se judicio subjiciat; justum tamen non judicat, sed injustum. Justo parcit, quasi conditionis fragilitate peccanti : injustum punit, quasi qui detestetur ingratum. Deinde etiamsi multa habeas opera justitiæ, noli esse impatiens atque arrogans, quo præmia tibi justitiæ in hoc sæculo existimes flagitanda, aut indigne tibi adversa accidisse aliqua conqueraris. Quamdiu enim vivis, certamen tibi debetur, non præmium.

74. Exspecta ergo vel auxiliatorem vel remuneratorem Dominum : *et custodi vias ejus;* hoc est exspectare et ejus quem exspectandum putas, mandata conservare. Etsi conteraris, etsi affligaris, etsi ægritudine deficias, tamen exspecta Dominum, et non te confundet spes.

75. Veniet Dominus, *et exaltabit te, ut hæreditate possideas terram.* Liquet superiorem esse terram, non istam in valle terrenam; sed illam quæ est repromissionis æternæ : in qua quicumque constituitur, exaltatur a Domino.

76. *Videbis* autem *cum perierint peccatores;* tunc enim justorum remuneratio erit, cum judicium fuerit de meritis impiorum. Sed non uno genere pereunt peccatores. Ante tibi pereunt, si eorum potentiam et divitias non mireris : si non te moveat cum eos honoribus, liberis, amicis abundare cognoveris. Hæc enim sæculi sunt, et sæculum sæculari subjacet malignitati : et princeps mundi iis qui sibi serviunt, favet; secundum illud : *Omnia tibi dabo, si procidens adoraveris me.* Quid quæris ut ea tibi dentur, cum ipse impius qui dat, in eis diutius esse non possit? Transit etiam ipse, quomodo possunt non transire quæ contulit? Tu modo constantem animum gere, justitiam tene, nemo te moveat, et videbis nihil esse impium.

77. Denique audi dicentem : *Vidi impium superexaltatum, et elevatum super cedros Libani. Et transivi, et ecce non erat.* Vidi eum in sæculo hoc, vidi oculis corporis : vidi etiam jactantem se, et superexaltantem sermonibus suis, æstimantem se aliquid esse, qui nihil est. Quomodo se superexaltat? *Ponam*, inquit, *thronum meum super nubes : et ero similis Altissimo.* Exaltat se, ut videas eum sicut cedros Libani superexaltatas : et ipsæ altæ sunt, et in monte sunt altissimo. Merito ergo superexaltatæ sunt, et superexaltatus videtur impius, qui se in illo monte constituit, de quo scriptum est: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic monti : Tollere, et jactare in mare. Huic.* Cui? Dæmonio, inquit, a quo iste invasus fuerat et oppressus, quem miramini esse sanatum.

* *Moralitate*, id est, usu consuetudinis ac moris humani, quo se nobis Deus accommodat.

Ideo caritatem magis habet in Christo, quam potestatem in diabolo. Vides cedrum in monte altissimo superexaltatam; sed vento frangitur, sed igni exuritur, sed vetustate dissolvitur : ita est dives in sæculo. Fulget quidem splendore quodam gratiæ sæcularis ut Libanus, nixus est mundi potentia, opibus et divitiis exsultat. Videtur tibi aliquid esse, antequam dicas: *Transiens videbo.* Sicut enim Moyses animo et mente transivit materialia, et Deum vidit : ita et tu si transeas hinc, ad Dei gratiam vestigium tuæ mentis adtollens, videbis eam nihil esse qui in hac terra sibi potentissimus videbatur. Ideo animæ tuæ dicit, menti tuæ dicit Deus Verbum : *Ades huc a Libano, sponsa, ades huc a Libano : transibis et pertransibis.* Si transeas sæcularia, pertransibis ad paradisum. Audi transeuntem. *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum.* Audi iterum pertranseuntem : *Amen, amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.*

78. Quid est : *Ecce non erat.* In principio utique Verbum erat. Et qui Verbum videt, qui particeps Verbi est, utique et ipse est; quia Verbum Dei semper est, et sermo qui de ipso est, non est : Est et non; sed : Est; et manet in eo qui sequitur Deum. Qui autem nescit Verbum, non est; quia non adhæret ei qui dixit : *Ego sum qui sum.* Qui autem adhæret ei, unus spiritus est. Ubi autem spiritus, ibi et vita. Ideo tibi dicit Scriptura de Deo : *Qui vivificat mortuos, et vocat ea quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt;* hoc est, vocat gentes quæ non erant, tamquam populum suum qui erat; erant enim patres nostri, qui erant electi Dei. Et alibi dicitur : *Cognovit Dominus qui sunt ipsius;* Non cognoscit eos qui non sunt. Et Esther ait : *Non des virgam regni tui iis qui non sunt.* Recte ergo justus dicit : *Et transivi, et ecce non erat;* hoc est, vidi eum superexaltatum in sæculo, antequam considerarem quia nihil est sæculum. Ubi autem transivi mente supra mundum, vidi quia jam non erat, qui ante erat superexaltatus in hoc mundo.

79. Et tu, si justus es, transi a præsentibus ad ea quæ futura sunt, et transibunt tibi præsentia. *Cœlum et terra transibunt : verba autem mea non præteribunt.* Justo ergo omnia transeunt. Transit impius, similis vanitati est, et dies ejus sicut umbra prætereunt. Nec solum prætereunt justo præsentia; sed etiam cum ad ea quæ sunt futura, intenderit, jam ista prætereunt. Vide quomodo justo præsentia præteriere. Utique temporibus David prophetæ Synagoga erat, Ecclesia ex gentibus non erat : et idem futuris quasi præsentibus dicit : *Benedicite, gentes, Deum nostrum.* Deinde supra ait : *Adscendit Deus in jubilatione.* Transivit perfidiæ ventura tempora, non ætate, sed mente : et resurrectionem Domini multo post sæculo futuram, pia fidei devotione celebravit dicens : *Psallite Deo nostro, psallite : psallite Regi nostro, psallite.* Quasi interesset ipsis Christi et Ecclesiæ nuptialis copulæ sacramentis, ita tripudiat et gaudet. Causam quoque celebritatis expressit dicens : *Regnavit Dominus super omnem terram.* Ergo si nos prætereamus, et illa præteriisse quæ futura sunt, nobis videntur; ut si in navigando terram prætereas, illam quoque videas præterire, et quasi a te discedere. Sæpe nautæ, maxime in tempestate, fugiunt terram; et tamen cum eam fugiunt navigantes, ipsa potius fugere videtur a navigantibus. Et tu si fugias mundum hunc, et ipse te effugiet : si prætereas terram hanc, et ipsa te præteribit. Et tu in mari hoc navigas, et in hoc sæculo fluctuas : fuge terram, saxa habet, lapides habet; sicut scriptum est : *Lapides de via projicite.* Si festines per aerium hoc profundum ad portum divinæ voluntatis, videbis tibi hæc omnia præteriisse. Quid enim interest utrum præterierint, an tibi ea judices præteriisse?

80. Est et alius impius qui videtur exaltatus et elevatus super cedros Libani : et si transeas, non erit, nec locum ejus invenies. Vide mihi scribam Judaicum reddentem seriem veterum Scripturarum, sed non sequentem : audis quia labiis reddit, miraris ut doctum.

Interrogas quid sentiat : respondet secundum litteram, percurrit historiam. Superexaltatus videtur tibi et elevatus, si litteram cogites. Transi ad intelligentiam spiritalem, quia Lex spiritalis est; vides illum nihil esse, tum dicis : *Vidi impium superexaltatum... et transivi, et ecce non erat : et quæsivi eum, et non est inventus locus ejus*. Quæsivi eum ubi esse debuerat, ubi vita est : non illum inveni. Non erat ibi, ubi vita erat; quia mortuus erat, et ideo nec locus ejus inventus est. Quis enim mortui locus, qui non erat, nec fuit umquam? Non enim fuit, qui in littera erat; littera enim occidit : spiritus autem vivificat. Quæsivi ergo eum, ut invenirem : ille se non præbuit, ut inveniretur; hoc est, ego eum volui convertere : ille se mihi præbere noluit, ut converteretur. Feci quæ erant quærentis : ille refugit ea, quæ esse debuerant revertentis. Denique anima quæ converti vult, Verbum requirit; et cum invenerit, dicit : *Tenui eum, et non dimittam eum;* hoc est, Dei Filium, Dei Verbum. Injustum autem qui sanari noluit, quæsivi eum, et non inveni; et ideo non illum imiteris.

81. *Custodi innocentiam, et vide æquitatem*. Qui custodit innocentiam, æquitatem videt; quoniam qui mundus est, Deum videt, cujus virga recta est, et recta justitia; ut aversetur eos qui declinaverint ad studia pravitatis. Bona innocentia, quæ Deum videt. Denique alii posuerunt : *Custodi perfectionem;* perfectus est enim qui malitiam nescit, nec dolum novit. Ideo inquit : *Custodi perfectionem; quia sunt reliquiæ homini pacifico*. Reliquiæ dicuntur hominis de corpore mortui, de ejus exuviis. Ideo reliquiæ, quia post mortem hominis videntur superesse; supersunt enim quæ servantur ad resurrectionem. Oportet enim hoc corruptibile induere incorruptionem, et hoc mortale induere immortalitatem. Ergo magis reliquiæ sunt hominis spes resurrectionis, et fides conversionis, et gratia dilectionis; quoniam impii non resurgunt in judicium : vita autem Justorum nota est Deo, et judicio Domini comprobatur. Huic loco pulcre illud convenit : *Reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt.*

82. *Injusti autem disperibunt simul : reliquiæ impiorum interibunt*. Justorum reliquiæ virtutes sunt : impiorum reliquiæ, improbitas atque perfidiæ peccatum. Ea delebuntur, ut non sint.

83. *Salus autem justorum a Domino;* non a sæculo, non ab elemento. Cœlum et terra præteribunt. Non committo salutem meam cœlo; quia et ipsum præterit, quia de pluribus cœlis dictum est : *Ipsi peribunt, tu autem permanes.* Deo soli committo, qui permanet, qui potest peccata donare; ut protector meus sit in tempore tribulationis, et adjuvet me, et liberet me, et eripiat me a peccatoribus judicii sui tempore, et salvum me faciat, quoniam speravi in eum. In ipsum solum speravi; non vult enim nos et sibi et alii servire. Qui ipsi soli servit, liberatur; quoniam ipsi est laus, gloria, perpetuitas a sæculis, et nunc et semper, et in omnia sæcula sæculorum.

IN PSALMUM XXXVII ENARRATIO.

PRÆFATIO.

1. De Pœnitentia duos jam dudum scripsi libellos, et iterum scribendum arbitror. Primum, quia utile est vel quotidie veniam delictorum precari : deinde quoniam in illis duobus libellis adhortatio pœnitentiæ vel profectus est, si geratur : nunc autem quemadmodum agi pœnitentia debeat, exprimendum est; nihil enim prodest agere, nisi ita agatur ut oportet. In quo sanctus David sequendum nobis proposuit magisterium, qui ideo mihi videtur gustasse

peccatum, ut doceret quemadmodum peccatum posset aboleri. Unde enim medicina, nisi de vulnere sumsit exordium? Dum prima ætas generis humani docet alios quod sibi profuit, et quemadmodum vulnus suum sanaverit, aliis ostendit; usus artem fecit, et ægritudo magisterium. Ipsa est enim prima et valida secta medicinæ, quam experientia, non conjectura formavit. Ideoque ab experientia ἐμπειρικοὶ primo medici sunt vocati, et ex ea secta cæteræ derivatæ sunt, atque ab ea usum quemdam suæ sumsere virtutis. Quid autem est ad cohortationem pœnitentiæ validius, quam quod sanctus propheta David peccatorum nostrorum nos docuit pœnitere? Quis enim dedignetur humiliare se Deo, cum rex se humiliaverit? Aut quis dubitet affligere animam suam, cum propheta tantus afflixerit, solvens pretium lacrymarum pro redemtione peccati? Et quamvis toto scriptorum suorum corpore gerendæ pœnitentiæ præcepta diffuderit (quis enim ejus psalmus non medicamentum est conscientiæ peccatricis; cum alibi quemadmodum impulsus sit, alibi quemadmodum conturbatus, ostenderit; ut non solum quemadmodum sint sananda; sed etiam quemadmodum cavenda vulnera, demonstraret, et suo nos doceret exemplo? Quis autem stare se credat, ubi lapsus est etiam fortior) tamen in trigesimo septimo psalmo majorem vim doloris interni, et lamentabilis deplorationis expressit.

2. Denique in exordio ipse nos titulus admonet hujusmodi præcepta formari; sic enim legimus: *In commemorationem,* inquit, *diei sabbati psalmus David.* Plena enim est pœnitentiæ definitio, commemoratio delictorum; ut unusquisque peccata sua velut quodam quotidiani sermonis castiget flagello, et commissa sibi flagitia condemnet. Sic enim docemur, dicente Domino: *Dic iniquitates tuas, ut justificeris.* Et Apostolus ait: *Ore confessio fit ad salutem.* Sed forte moveat, quia non dixit peccatorum commemorationem; sed *diei sabbati,* aut (sicut alius habet) *sabbatorum.* Quid est autem sabbatum, nisi requies futurorum, levamen præsentium, quo Lex jubet hominum opera feriari, onera deponi? Quæ sunt graviora onera, nisi nostra peccata? Hæc deponantur in sabbatorum diebus, hoc est, in hoc vitæ istius tempore. Septem enim diebus hebdomas omnis concluditur, sex diebus mundus ille formatus est, septimo die requievit Dominus ab opere suo, qui in nostra mansuetudine requiescit, sicut ipse dixit: *Super quem requiescam, nisi supra humilem et mansuetum?* Absolve te ergo omni sabbato, et alleva pondus errorum; ut securus ad illius futuri sabbati requiem pervenire merearis. Nam si hinc peccata gravia portaveris, illic requiem non habebis. Exonera igitur tuam mentem, rejice omnia quibus conscientia gravatur et premitur; ne fiat fuga tua hyeme vel sabbato: vita hæc in labore est, illa in requie. Leviorem te sæculi hujus reperiat consummatio; ne oneratus peccatis fugere non possis. Ante fuge, ut prævenias. Fugit sæculum, qui sæculi illecebris non tenetur, qui se omni cura ejus absolvit. Fuge etiam futuram iram, hoc est, judicii diem. Fugit eam qui egerit pœnitentiam; sic enim definivit Baptista Johannes dicens: *Generatio viperarum, quis vobis demonstravit fugere ab ira ventura? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ.*

3. Audistis hodie legi quia Johannes baptizabat in Ænon, juxta Salim. Ænon dicitur oculus suppliciorum: Salim ipse adscendens; hoc habet interpretatio. Qui ergo baptizari eligit, supplicia prævidet; et ideo confugit ad baptismatis sacramentum, ut peccatum omne deponat, ne obnoxius incipiat esse suppliciis. Et forte supplicia prævidet qui baptizatur baptismo pœnitentiæ: at vero ille gratiam spectat, qui baptizatur in Christo. Baptismus ergo Johannis, oculus suppliciorum est: baptismus Christi, oculus gratiarum. Tametsi in Ænon baptizabat Johannes, juxta adscendentem baptizabat; hoc enim et ista habet interpretatio, ut Salim dicatur ipse adscendens. Proximus ergo erat Christo, qui ejus nuntiabat adventum. Etenim Filius hominis qui descendit de

cœlo, ipse est et qui adscendit in cœlum, ut impleret omnia. Sed quia qualis cœlestis, tales et cœlestes; et ille adscendit in cœlum, qui terrena deponens consepelitur in Christo; ut cum Christo resurgat a morte peccati ad novitatem vitæ, hæreditatisque consortium; ut fiat, sicut scriptum est : Dei hæres, Christi cohæres.

4. Vera ergo medicina est gerere pœnitentiam : quæ tunc legitime prædicata est, quando medicus venit e cœlo, qui non exasperaret vulnera, sed sanaret. Bonus medicus, qui docuit quemadmodum in hac terra corporis nostri remedia quæreremus; cum flos nobis herbæ salutaris oriretur, qui *de peccato damnavit peccatum in carne*. Antidotum ergo facta est caro, quæ erat venenum ante peccati; quia erat illecebra peccatorum. Audi quemadmodum antidotum caro Dei fit : *Verbum factum est caro :* misit manum in cavernam aspidum, venenum evacuavit, peccatum abstulit; id est, *de peccato damnavit peccatum in carne*.

5. Et ut hoc possit plenius considerari, ipsum Apostoli capitulum recenseamus. Namque ita scriptum est : *Deus mittens Filium suum in similitudinem carnis peccati, de peccato damnavit peccatum in carne; ut justificatio Legis impleretur in nobis, ut non secundum carnem ambulemus, sed secundum spiritum*. Venit ergo Dei Filius in similitudine carnis peccati : non utique in similitudine carnis venit, qui veram carnem suscepit; sed in similitudine carnis peccati, id est, carnis peccatricis. Facta enim erat fraude et veneno infusa serpentis caro nostra, caro peccati. Postquam est obnoxia facta peccato, facta erat caro mortis; quia erat morti debita. Hujus carnis jam reæ, jam præjudicatæ similitudinem Christus in sua carne suscepit; quia etsi naturalem substantiam carnis hujus susceperat, non tamen contagia ulla susceperat : nec in iniquitatibus conceptus, et natus est in delictis, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri; sed de Spiritu sancto natus ex Virgine est. Quid ergo est : *De peccato damnavit peccatum in carne?* Utrum de similitudine carnis peccati; an quia peccata nostra Christus non usu, sed qualitate suscepit : non crimine, sed suæ misericordiæ sacramento; et peccatum pro nobis factus est, qui peccatum ipse non fecit? An vero quia etiam de ista carne peccati, hoc est, nostra hac obnoxia et præjudicata damnavit peccatum in carne, docendo quemadmodum in carne positi non secundum carnem ambulemus, sed secundum spiritum? Peccatum quippe est secundum carnem ambulare; quia luxui, et voluptatibus, et lasciviis, et carnis cupiditatibus vivit, qui secundum carnis sapientiam conversatur; sapientia enim carnis inimica est Deo : unde qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Ideoque peccatum damnat de peccato qui se a carnis vitiis abluendo, secundum spiritum vivit, totus Deo deditus, et cœlestibus intentus oraculis : propter quod Christus advenit, ut non suam, id est carnis, sed Dei faceret voluntatem. Si quis ergo illum sequatur, ut faciat quæ placent Deo, et carnis suæ comprimat appetentiam, imitator est Christi.

6. Quid senserimus, expressimus. Qui legis, elige quid sequaris. Nullus error, ubi simplex pietatis affectus, atque omnis fidelis est sensus. Damnavit peccatum Christus, suscipiendo similitudinem carnis peccati, ut delicta nostræ carnis aboleret. Damnavit peccatum, ut peccata nostra in sua carne crucifigeret; factus pro nobis ipse peccatum, ut nos in ipso essemus justitia Dei, qui eramus captivitas mortis, et præda serpentis. Ergo pietatis est susceptio peccatorum ista, non criminis. Per hoc peccatum nos Deus æternus absolvit, qui Filio suo proprio non pepercit, et peccatum eum fecit esse pro nobis. Deinde damnavit peccatum Christus in carne de ipsa carne peccati, quæ judicabili quodam vigore et auctoritate censoria, odit vitia quæ amare consueverat, et horret impudicitiam, quam voluptatem putabat. Segregat se a lasciviis, abdicat a cupiditatibus, renuntiat criminibus atque flagitiis,

propulsat avaritiam, quæ virilitatem quamdam carnis effeminat. En tibi illum Christi imitatorem, et ipsum de peccato peccatum in carne damnantem. *Sic curro, inquit, non ut in incertum, sic luctor, non ut aera cædens : sed castigo corpus meum, et servituti redigo; ne cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.*

7. Non superflue, ut arbitror, evagati sumus; quia et hoc ad medicinam hominis pertinebat : cui medicinæ prospiciens Deus sicut terram istam salubres herbarum atque arborum succos ferre præcepit, quibus carnis vulnera curarentur; ita etiam præceptis salutaribus replevit divinarum seriem scripturarum, quibus infirmitas animæ sanaretur. Itaque quam grave est, ut muta animalia medicari sibi noverint, et vulneribus suis herbas salubres requirant, deligere non refutent : et hominum industria non requirat, quibus etiam medicus est missus, qui medicinæ salutaris in veteribus Scripturis semina demonstraret, et nova ipse deferret? Quam multa itaque salubria sunt, quæ noxia perfunctorie judicantur? De ipsa terra sumamus exempla.

8. Serpens alit venenum, morsus noxios habet, vulnerat carnem : sed in ipso quoque ejus veneno antidotum reperies, si requiras. Denique caro ejus exuritur, cujus pulvere theriaca conficitur, qua veneni vis consuevit hebetari, ut nocere non possit. Non terra ergo in vitio, quæ serpentem generat; sed ille qui nescit cavere serpentem. Ipse serpens potest tibi prodesse, si intelligas; immo si medici præcepta non spernas. Imitandum disce quem putas esse fugiendum. *Estote*, inquit, *astuti sicut serpentes, et simplices sicut columbæ.* Serva caput tuum sicut serpens; et si laceratus toto corpore fueris, revivisces. Caput tuum Christus est, quia caput ipse est viri : si servaveris fidem, etsi mortuus fueris sicut serpens, et tu resurges. Imitare serpentem, qui exteriorem suum exuit, ut renovetur interior : imitare serpentem, qui venenum suum evomit. Beatus et tu si cogitationes tuas malas evomas, et malitiæ tuæ venena deponas. Celebris sermo est, et scriptorum auctoritate robustus, serpentem aquis appropinquantem sibilo sibi feminæ anguis sponsare concubitus ; illam propriæ consulentem saluti, ea spondere lege petitos coitus sui usus, si serpens venenum evomat; captumque obedire jussis, arma deponere, ac proprii more conventus caput ori ejus inserere : atque, ubi calescere cœperit consuetudo, seu naturæ quadam violentia, seu libidinis ardore, feminam stringere ora, morsusque libidinis osculis premere, atque ita caput serpentis abscindi.

9. Nonne in natura serpentis mysterium fidei recognosces? Serpens ille paradisi prior feminam ad culpæ adulterium provocavit : sed ubi venenum ejus effusum est in hunc mundum, soboles illius feminæ circumventione parentis, et fraude multa serpentis, armis eum suis exuit, et caput illius amputavit. Quod si venena prævaluerint, et peccatum in quo est aculeus mortis irrepserit; utere medicorum exemplo, ut tibi serpens vel sero moriatur. Conteras ejus venenum, corpusque comminuas, et admixtum salutaribus succis noveris temperandum; ut non solum vim suam et virus amittat, sed etiam fiat remedium de veneno. Moritur autem tibi serpens ille intelligibilis, si tu moriaris peccato, et tibi tua peccata moriantur. Sic conteritur ejus venenum, si te tua facta compungant : sic omne virus ejus aboletur, si bonis operibus tegas, et fideli confessione temperes crimen admissum. Audi quemadmodum virtus draconis ipsius conteratur. *Conterat*, inquit, *Deus satanam sub pedibus vestris.* Contere primo cor tuum, in quo erat draconis cubile; ut non inveniat ubi possit habitare : contere draconis carnes : carnes ejus peccata nostra sunt. Ideo tibi dicit Deus : *Epulantur in eo gentes.* Et infra ait : *Præcurrit mori : Carnes autem corporis ejus sunt adhærentes ei.* Sicut enim sancti, corpus et membra sunt Christi; ita peccatores qui peccatum non deserunt, sed peccato inhærent, corpus draconis et membra sunt. Ideo nos Christi corpus epulamur; illi autem corpus epulantur draconis :

nos epulamur, qui Christo adhærere contendimus, remissionem quotidianam et veniam peccatorum; illi autem qui peccatis quotidie peccata connectunt, continuationem flagitiorum epulantur et criminum.

10. Contere igitur has carnes, et super eas contritionem tui cordis adsperge : deinde mitte super omnia ea Jordanis aquam. Jordanis enim descensio et adscensio est; quoniam qui in fontem sacrum descenderit, et adscendit; ut quæ superiora sunt quærat. Descendit enim in mortem Christi, qui baptizatur in Christo, et in resurrectionem ejus adscendit. Si autem jam baptizatus errasti, mitte aquam lacrymarum, non mendacem, sed veram; ut de profundo clames ad Dominum Deum tuum, et dicatur de te : *Vox audita est in Rama, fletus et ululatus multus, Rachel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non sunt.* Rachel Ecclesia est, in qua benedicitur plebs Dei : ipsa pro te fleat, ipsa tua peccata deploret, et fleat plurimum; ut consolationem facile non admittat, quemadmodum qui plurimum dolent. Ideo consolari se noluit; quoniam qui eras, esse desisti. Sed hac perseverantia doloris et fletus emereatur ut dicat : *Filius meus mortuus erat, et revixit : perierat, et inventus est.* Aut forte consolari se noluit Rachel in filiis Judæorum; quia non sunt, quos utique ideo genuerat, ut essent. Et ideo non admisit consolationem, occisis parvulis ab Herode; quia nec in adventum Jesu crediderunt, mensuram sceleris adimplentes, ut et parvulos interficerent, ut inter eos et filius Virginis necaretur. Ergo Ecclesia Domini in Judæis consolari noluit, quia non sunt : in Christianis autem qui ex nationibus congregati sunt, epulatur et gaudet; quoniam cœperunt esse, qui non erant.

11. Misisti ergo aquam Jordanis, aquam gratiæ; hoc primum bibe : misisti aquam lacrymarum, aquam pœnitentiæ; hoc secundum est poculum, ut primum repares. Bibe aquam de tuis vasis, bibe aquam de tuis fletibus, ut dicas : *Et potum meum fletu temperabam.* Fletus ergo tuus, potus est tuus; et lacrymæ tuæ, cibus est tuus. *Fuerunt*, inquit, *mihi lacrymæ meæ panes.* Si lacrymæ panes, habes ex peccato iniquitatis cibum conversionis, secundum illud quod legis in Evangelio : *Quoniam cui plus dimittitur, plus diligit.* Unde sæpe videmus aliquos qui ante negligentes fuerant Christiani, peccato aliquo commisso, fieri diligentiores, et ex illo per pœnitentiam evadere solere perfectos. Sicut igitur ex peccato conversio; ita remedium de veneno. Audi hoc remedium : *Justus in principio sermonis accusator est sui.* Venenum, peccatum est; remedium, accusatio sui criminis : venenum, iniquitas est; confessio, remedium prolapsionis. Et ideo vere remedium de veneno est, si dicas iniquitates tuas, ut justificeris.

12. Sed jam psalmum adoriamur, ut ipse nos doceat, quemadmodum agenda pœnitentia sit. Itaque sic incipit :

ENARRATIO.

13. *Domine, ne in ira tua arguas me; neque in furore tuo corripias me.* Qui pœnitentiam agit, paratus esse debet ad opprobria perferenda injuriasque subeundas; nec commoveri, si quis ei peccati sui crimen objiciat. Cum enim ipse accusare se debeat, quemadmodum alium non sustinet arguentem? Quod si ab homine argui timere non debet, quanto magis a Domino Deo suo, cui omnes etiam in iis quæ sunt occulta, peccamus; cum præsertim condemnatio præsentium, absolutio futurorum sit. Qui autem non condemnantur in sæculo, cum hominibus non flagellabuntur. Væ mihi! si de me dicatur : *habet mercedem suam.* Si bonum factum hac condemnatur sententia, quanto magis crimen gravatur? Nam si misericordia facili jactata sermone, fructu fraudatur æterno, quanto magis iniquitatis pœna acerbi fœnoris accessione differtur? Ergo qui pœnitentiam agit, offerre se debet ad pœnam; ut hic puniatur a Domino, non ad supplicia æterna servetur : nec expectare tempus, sed occurrere divinæ indignationi.

14. Vide facta David ejus precibus

convenire. Offenderat Dominum; quia numerari jusserat populum. Confessione prævenit Dei nuntium, peccasse se valde, et nimis stulte fecisse commemorans : non quasi admoneret oblitum, sed quasi urgeret morantem; ne diutius commotionem differret offensæ. *Peccavi,* inquit, *valde; quoniam verbum hoc feci : et nunc, Domine, dele iniquitatem servi tui.* Quomodo autem deleantur peccata, audi dicentem : *Solutum est peccatum ejus; quia recepit de manu Domini duplicia peccata sua.* Non ergo penitus sibi peccatum remitti postulat; sed moderata solutione deleri; hoc est, ut in futurum ejus memoria deleatur. Denique quasi interpellantis voce conventus Dominus, ne vindicta commissi protelaretur erroris, misit ad eum Nathan prophetam; et ille venit ad regem, et dixit ei : *Quid fieri velis, elige : triennium famem super terram : aut tribus mensibus fugere te a facie inimicorum tuorum, et illos persequentes : aut triduo fieri mortem in terra. Et nunc scito, et vide quid respondeam illi qui misit me.* Vide docentem Deum qua moderatione ejus indignatio leniatur, si non penitus verbera recusemus; sed qualitatem levandi, non evitandi supplicii postulemus. Tria proposuit, ut quod moderatius putaret, eligeret. Vide etiam quemadmodum ad pœnitentiam provocat; ut nos offeramus injuriæ : eligere pœnam mandans, ut in ipsa pœna electionis quædam prærogativa servetur, et reo suo blandiatur hoc verbo. Et dixit David ad Nathan : *Angustiæ mihi sunt in his tribus : sed magis incidam in manus Domini, quoniam magna est misericordia illius, quam in hominum manus.* Numquid donari sibi pœnam poposcit erroris? Quod si fecisset, impudentiæ notaretur, qui moderationi divinæ fuisset ingratus. NAM PLURIMUM suffragatur reo verecunda confessio; et pœnam quam defensione evitare non possumus, pudore levamus. Elegit non quod a flagello esset immune, sed quod moderatius judicavit, ut Dei lenitati magis, qui nosset ignoscere, quam hominum se committeret potestati, qui mensuram ultionis frequenter excederent. Miseretur itaque, qui nescit errare : non miseretur, qui erroris est particeps.

15. Nec fefellit sanctum David fides sua, sed in ipsa quoque offensione gratiam divinæ miserationis emeruit. Nam qui proposuerat mortem triduo exercere in terra, ne unum quidem diem passus est præterire; sed ad horam prandii libenter indulsit, et (ut verbo Scripturæ utar) *habuit pœnitentiam super malitiam.* Vide quomodo te Scriptura hortatur, ut et tu pœnitentiam non refugias, sed sequaris Deum, quem sequi debes. Bene addidit, *super malitiam;* quia videtur omnis dura esse vindicta. Ideo et dies judicii, dies dicitur mala, de qua beatus est qui per Deum liberatur; ut scriptum est : *In die mala liberabit eum Dominus.* Et dixit, inquit, angelo Dominus ut ibi parceret. Vide autem quia quando vult Dominus ignoscere, dat gratiam et fiduciam deprecandi. Et vidit David ferientem Angelum, et dixit : *Ecce ego sum, ego peccavi, et ego pastor male feci, et isti in hoc grege quid fecerunt? Fiat manus tua in me et in domum patris mei.* Si mandaverat Dominus Angelo ut parceret quomodo feriebat adhuc Angelus, nisi quia Dominus etsi vult ignoscere, vult rogari, et ut rogetur, operatur? Nec vidisset homo Angelum ferientem, nisi Dominus ejus oculis Angelum revelasset. Unde et Elisæus dicit : *Domine, aperi nunc oculos pueri hujus, ut videat. Et aperti sunt oculi pueri ejus, et vidit montem equis repletum et curribus in circuitu prophetæ.* Nec te moveat quod persona vilior servuli quam prophetæ vel regis; quia vilior et equorum et curruum species, quam sanctitas Angelorum.

16. Et fortasse aliquibus perfunctorie legentibus durum videatur quod David ille humilis corde atque mansuetus, qui parcebat inimicis, mortem magis populi elegit, quam suam fugam, aut famem super terram. Famem populi vitavit; quia gravior morte et omnibus suppliciis habetur, quam sequitur etiam pestilentia, quæ cœlum contaminat, mortem acervat. Suam fugam non poposcit, propter illud; quia propheta pro populo deprecari poterat, sicut factum est;

populus pro propheta intervenire non poterat. Scriptum est enim : Si populus erraverit, sacerdos orabit pro eo : si sacerdos erraverit, quis rogabit pro eo? Et tamen ubi vidit occidi populum, ipse se Angelo ferienti obtulit; ut ipse potius pro populo feriretur. Plus est quod nec ipsa perterritus specie mortuorum gladio se obtulit, quam si sermonem propositæ conditionis optasset. In electione itaque rationem secutus est, in dolore pietatem.

17. Vide autem Domini gratiam, quod et ipse a proposita conditione deflexit. Numquid aliquod miserationis est crimen; quia plus minatur, et minus exigit? Qui in remuneratione præmiorum sua promissa custodit, in exactione pœnarum præscriptum remordet. Cum irascitur in reum, differt : cum miseretur, properat, ut absolvat; terret, ut corrigat; admonet, ut emendet; prævenit ut ignoscat. Unde et alibi ait Propheta de Domino : *Calix in manu Domini vini meri plenus est mixto... veruntamen fæx ejus non est exinanita.* Ad terrendum plenus est calix, ad feriendum non est exinanitus. Plenus erat calix, cum mors per triduum mandaretur : sed occurrit misericordia Dei, tenuit manum Angeli, priusquam calicem istum exinaniret. Ut scias autem quia calix pœna vel gladius est, audi dicentem : *Accipe calicem vini meri hujus de manu mea, et potionabis omnes gentes, ad quas ego mittam te : et voment, et insanient a facie gladii.* Et ad Hierusalem dicitur : *Bibisti calicem iræ de manu Domini; calicem enim ruinæ bibisti, et exinanisti, nec erat qui te consolaretur.* Hierusalem mensuram bibit, quæ supra mensuram peccavit : Ecclesia Christianorum calicem iræ exinanire non novit, sed exinanitum unguentum : propter quam se Christus exinanivit, ut ubique fragraret. De manu Domini hoc munus accepit : poculum autem mortis ignorat. Duos calices lego, unum mortis, alterum vitæ. Mortis calicem suo Christus exinanivit in sanguine; et novum calicem ministravit ut dicamus : *Calicem salutaris accipiam.* Novi calix est Testamenti, qui in remissionem effunditur peccatorum. Effunditur hic calix, et fæx ejus non invenitur, quia mundat omne delictum *.

18. Diximus quemadmodum in ulciscendo inflectat Dominus commotionem suam : dicamus quemadmodum in remunerando præveniat nostram precationem, et doceamus exemplo. Audi illum ex duobus latronem dicentem Domino : *Memento mei, Domine; cum veneris in regnum tuum.* Respondit Dominus : *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* Ille adhuc rogabat, ut meminisset sui, cum venisset in regnum suum; et Dominus cum nondum venisset, ei jam regnum cœleste tribuebat. Quam velox misericordia! Tardius votum precantis, quam remunerantis est præmium.

19. Ideo ergo David moderationem tenuit, non remissionem oravit dicens : *Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me.* Furor græce θυμος dicitur, et iræ impetus. Hoc ergo Latinus voluit exprimere : Neque in ira neque in ipso impetu iræ arguas me, aut corripias. Correptio autem, eruditio est. Ipsa græce dicitur παιδευσις, de qua dicitur : *Beatus homo quem tu erudieris, Domine!* Non enim Deus passioni patet, ut irascatur, cum sit impassibilis; sed quia vindicat, videtur irasci. Nobis hoc videtur : quia ipsi cum commotione vindicare consuevimus. Plerumque tamen et homines inveniuntur cum vindicant non moveri; sed summa patientia celebrare vindictam, exercere tormenta. Cur ergo mireris in Deo, si hoc interdum in homine recognoscas? Vindictam autem iram esse supra diximus. Denique usus habet, ut dicamus de quoquam punito, quia iram incidit legum : non quia legum iram, sed quia legum severitatem incidit. Sic et alibi de decem plagis Ægyptiorum ait : *Misit in eos iram per Angelos malos*, id est, vindictam; lex enim nescit irasci, sed scit legum minister. Nescit ergo irasci qui Auctor est legum, cui terrendi est voluntas, non puniendi. Imitamini ergo imperatores, exemplum divinum; ut

* Hic significatur calicem novi Testamenti fœculentum non esse, sed purum; utpote qui nullam criminis maculam non eluat.

sitis in statuendis legibus severiores, in exigendis suppliciis misericordes. Severitas legum insolentem restringat audaciam, misericordia principum reos subtrahat pœnæ. Recognoscit igitur Propheta culpam suam, videt vulnera, curari postulat. Qui sanari vult, argui non reformidat: sed non vult argui in furore, sed in verbo Dei. Verbum Dei, sanitas est. Sic enim legimus: *Misit Verbum suum, et sanavit eos*. Non vult erudiri in ira: sed in doctrina; ut si medicum roges, ne secet vulnus tuum, sed medicamentum apponat; urget medicamento, sed non secat. Denique est dolor, sed non supra mensuram doloris: mordet, sed non cruentat.

20. Et addidit: *Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi*. Eadem videtur dicere, quæ sanctus Job; sed diversa sunt. Nam et ille ait: *Sagittæ enim Domini in corpore meo sunt, quarum furor bibit sanguinem meum: cum incipio loqui, compungunt me*. Ille de vulnere sui corporis queritur: hic deplorat animæ suæ vulnera. Et forte hic agit pœnitentiam de peccato: ille causam agit infirmitatis humanæ; et quasi nostræ imbecillitatis adsertor, ad remedium operis auxilium Creatoris exposcit. Hic igitur precatur, ille patrocinatur. Ideoque vehementior hujus est dolor; quia animæ vulnera graviora quam carnis sunt. Ille dicit sagittas Domini in suo esse corpore, iste deplorat infixas: illius sanguis bibitur, hujus effunditur: ille compungitur, hic vulneratur: illum manus Dei tetigit, super hunc gravi pondere confirmata est: hic animam suam deflet illusionibus esse completam, ille suum corpus ulceribus. Manum autem Dei, virtutem intelligimus puniendi. Hæc manus regem Ægyptiorum propter Abrahæ injuriam ob tentatam Sarræ pudicitiam flagellavit. Hæc manus Ægyptiorum currus, equos et populos Rubri maris demersit profundo. Hæc manus mentem gravavit regis Saul, ut gratiam sui conservatoris odisset; et pro prævaricatione cœlestis imperii desertus a sociis, interemtis quoque filiis destitutus, victus ab hostibus (quo spectaculo nihil est deformius regi) gladium in se suum ipse converteret, ne captivus senex viveret filiis et regno superstes. Hanc manum David in seipso expertus et liberis, alterius incestum, alterius parricidium deploravit, et (quod pio patri gravius est salutis suæ exitiis) simul opprobria sobolis, et pietatis deflevit excidia: quorum alter ad incestum accensus de germanitatis affectu, alter ad parricidium armatus est studio castitatis. Vide quemadmodum illos in gravissimis criminibus confinia lusere virtutum. Utinam aut ille sororem non amasset, aut hic non vindicasset! Ad postremum et ipse patriæ finibus pulsus a filio, fugiebat hostem quem optabat hæredem: metuebat vincere, ne pietatis dispendio vinceretur.

21. Sed forte aliquis dicat: Quomodo in parricidio, vel in incestu manus fuerit Dei, cum opus illud inimici sit? Cognoscamus igitur quoniam, et ubi diabolus vulnerat, sagittæ Domini vulnerare dicantur. Nempe sic legimus, quod cum in concilio Angelorum sanctum Job servulum suum Dominus conversus ad diabolum prædicaret; ut ureretur invidus, et humani generis adversarius (laus enim inferioris substantiæ viri, condemnatio ejus est, qui de statu superiore dejectus est) responderit diabolus, quia non gratis Job Dominum veneraretur, qui nutu Dei omnibus abundaret. *Sed mitte*, inquit, *manum tuam, et tange omnia quæ habet: videamus si non in faciem te benedicat*. Et Deus potestatem dedit diabolo, ut mitteret manum suam in omnia quæ haberet Job. Quibus gestis, cum sanctus Job immobilis in sua fortitudine permaneret, quia non est motus Job aut interitu filiorum, aut dispendio facultatum: iterum Dominus ad diabolum dixit, illudens ei, quod dissipasset omnia quæ habuerat Job, filios ejus interemisset, ipsum tamen nequaquam movere de virtutis statione potuisset. Et ille respondit: *Quæcumque habet homo, pro anima sua dabit. Sed mitte*, inquit, *manum tuam, et tange carnem et ossa ejus*. Et accepit iterum potestatem, ut mitteret manum suam in corpus ejus; tamen ut animam ipsius custodiret. Et perfudit ulceribus sanctum

Job, ubi est egressus a Domino. Advertimus ergo quod manus Domini dicatur ubi est hominis, diabolo infestante, tentatio. Siquidem et Job manum Domini dixit esse quæ se tetigerit, et sagittas Domini esse memoravit sagittas piratarum. Et *tradidit*, inquit, *me in manus injusti*. Ipse itaque absolvit * quia cum diabolus vulnerat, Domini sunt sagittæ, qui vulnerandi permisit diabolo potestatem. Denique si mandes, ut tuus servulus verberetur; nonne etiamsi ab adstante alio cædatur, a te dicitur verberatus? Est et illa ratio; quia Dominus ideo dat tentatori potestatem, ut hominum in tentationibus probetur affectus. Ideo fit persecutio, ut fides luceat, virtus excellat, mens interna omnibus manifestetur.

22. Ergo tentatio quasi sagitta penetrat interiora hominis, et quasi gladius Dei, qui scrutatur interna. Gladius autem verbum est Dei validum, et acutius omni gladio acutissimo : de quo gladio audi dicentem Mariæ Simeonem : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius; ut revelentur multorum cordium cogitationes*. Verbo enim Dei omnia revelantur, in cujus conspectu nuda et aperta sunt omnia. Anima ipsa videtur, medullæ interiores, cogitationesque manifestæ sunt : nec ulla postremo est creatura, ut Scriptura dicit, quæ se a cognitione ejus abscondat. Ergo vendamus omnia, ut verbum emamus ipsumque in nostris visceribus recondamus.

23. Ipse postremo diabolus testificatur, quia omnia dat homo quæ habet pro anima sua, nec dignum illud pretium totius patrimonii pro redemtione unius animæ confitetur. Quid parcimus patrimonio, quod et ipse diabolus vile judicat pro salute. Parum dixi pro salute, parum esse et pro errore testatur. Denique, *hæc omnia*, inquit, *tibi dabo, si procidens adoraveris me*. Nec solum divitias mundi, sed etiam honores et regna monstravit. Si tanto constat, ut diabolus adoretur; quantum Christianus debet offerre, ut cum Christo resuscitetur? Sed diabolum dimittamus quasi hircum emissionis in desertum; neque enim fidelis adsertor est veritatis; etsi aliquando transfiguret se in Angelum lucis.

24. Abundant nobis divinarum testimonia scripturarum, quibus instruimur nihil esse in homine pretiosius fide, nullum tantum esse patrimonium, quod salutis nostræ atque animæ pretio conferatur. Fide Abraham patriam suam reliquit, et terram, et proximos etiam quos videbat; et eum quem non videbat, tamquam adspiciens sequebatur. Moyses quoque animæ suæ pretium majus omnibus Ægypti divitiis æstimavit. Quid de viris sublimibus loquar? Rahab meretrix alienigena illa de sæculo, tamen animam suam non solum contemtu omnium quæ habebat; sed etiam vitæ periculis putavit esse redimendam : quæ exploratores Jesu Nave civibus suis quærentibus denegavit; et hostes patriæ, legatos tamen fidei, maluit occultare quam prodere. Non eam minæ civium, non bellorum pericula, non incendia patriæ, non suorum discrimina terruerunt. Disce vir, disce Christiane, quomodo verum Jesum sequi debeas; quando femina contemsit omnia sua, et Jesum in figura propter similitudinem nominis est secuta. Unde præclare Salomon dixit : *Divitiæ viri, redemtio animæ ejus*. Redime ergo animam tuam. Vilis est pecunia, sed fit pretiosa per fidem : vilis est cum conditur, pretiosa cum dispergitur; sic enim scriptum est : *Dispersit, dedit pauperibus : justitia ejus manet in sæculum sæculi*.

25. Si igitur talis fueris, ut possis contemnere non solum omnia tua; sed etiam ipsam carnem tuam pro justitia, qua nulla potest locupletior esse possessio (possessio enim pretiosa, homo mundus) et si flumina te superiora concluserint, transis. Nam etsi dederit tentandi tui Dominus potestatem, mandat tamen diabolo ut animam tuam ipse custodiat; secundum quod scriptum est : *Ut destruas inimicum et defensorem*; tentat enim ut adversarius, defendit ut servus. Scriptum est enim : *Et volet tibi unicornuus servire*. Servit

* *Absolvit*, id est, concludit ac evincit.

enim, qui non ex voluntate sua quod optat, exsequitur; sed ex necessitate mandatis imperialibus invitus obtemperat. Vide altitudinem Christi, quemadmodum retorsit in diabolum malitiæ suæ pretium. Ille nos cogit, quod odio habemus, hoc facere : *Non enim quod volo, hoc ago*, ut Apostolus dixit, *sed quod odi, illud facio*. Retorsit in illum Dominus, ut et ipse plerumque non faciat quod vult; sed quod odit, hoc faciat. Denique animam quam vult expugnare, custodit. Nos corruptelam carnis condemnamus, et sequimur; ut illa vidua quæ promissam marito fidem irritam facit, et postea nubere vult, quod ante fugiebat. Ille inimicus est sanctis, et defensor adhibetur, quo amplius puniatur; ut nocere non audeat, qui nocere desiderat. Et quanto tolerabilius est amare virtutes, et si implere non possis, quam odisse virtutes, quibus nocere non possis.

26. *Non est*, inquit, *sanitas in carne mea a vultu iræ tuæ*. Exposuit nobis hunc locum Esaias : *Peccavimus, et tu iratus es nobis*. Quis est tamen iræ Domini vultus? Ne forte ille, quia *Oculi Domini super facientes mala*. Si enim oculi Domini super justos, quomodo a vultu iræ Dei infirmatur Propheta? Unde et illud considera, quod ipse David in posterioribus dixit : *Quoniam ex omnibus tribulationibus eripuisti me; et super inimicos meos respexit oculus meus*. Sicut enim bona justorum respicit; ita et peccatorum occulta deprehendit. Nisi forte ad Christum hoc referas, qui ab omnibus, a quibus conterebatur, ereptus est; quando se exuit a populo Judæorum, qui eum frequentibus sacrilegiis et quotidianis impietatibus conterebant : et inimicos suos vocavit ad gratiam, quos oculus Dei vidit et amavit. Ergo quia pius est Deus, nequaquam est desperandum. Et si irascitur, ignoscit : et si percutit, sanat : et si tradit in interitum carnem, spiritum salvat. Noli ergo timere carnis infirmitatem; quia sanctus cum infirmatur, potentior est.

27. Quid autem est quod ait : *Non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum?* Quæ sunt ista ossa; utrum animæ, an corporis? Sed non tanta esset doloris cura corporei, ubi et anima laborat; cum sancti sit velle carnem propter animam flagellari; sicut se flagellabat et Paulus, ne ejus reprobaretur adsertio. Sunt quædam interioris ossa hominis, sicut et membra sunt cætera, oculi mentis, et nares; sicut Job dixit : *Spiritus divinus qui est in naribus meis*. Sunt ergo et ossa, quibus caritatis quædam compago formatur. Unde et Adam dixit de consorte caritatis, et cohærede gratiæ vitæ : *Hoc nunc os de ossibus meis, et caro de carne mea*. Quod Apostolus interpretatus ait : *Sacramentum hoc magnum est : ego autem dico in Christo et in Ecclesia*. Christi autem et Ecclesiæ sacramentum non carnale, sed spiritale esse quis dubitet; cum bonus quisque in ipso conjugio non carnis, sed virtutis decore teneatur : et mores diligat in uxore, non usus? Denique audi, quia non secundum carnem loquitur, sed secundum virtutem interiorem : *Non est absconditum os meum, quod fecisti in abscondito*. Virtus itaque non caro est, quæ Dei Patris novit abscondita.

28. Ergo non est pax animæ virtutibus, quando ante oculos nobis nostra peccata concurrunt, et offundunt se mentibus nostris. Et hoc bene interpretatus est gentium Doctor electus, in epistola secunda ad Corinthios dicens : *Nam et cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra; sed in omnibus sumus afflicti : foris pugnæ, intus timores*. Illum Macedonum peccata vexabant; quanto magis propria unumquemque nostrum peccata perturbant, ut requies nobis esse non possit? Gravior adversarius nobis culpa est nostra, quæ sollicitat otiosos, affligit sanos, contristat lætos, inquietat placidos, exagitat mites, excitat dormientes. Rei sumus sine accusante, sine tortore cruciamur, sine vinculis adstringimur, sine venditore vendimur. Unde et Scriptura dicit : *Peccatis vestris venditi estis*. Hæc igitur peccata sunt, quæ contra nos semper sunt; ut dixit Propheta : *Vendiderunt nos, et domi-*

nantur nobis. Servus qui venditur, superiore servitio exit; ut ad Dominum alterum migret : nos nec superiorum jugum deponimus, et ad nova peccata curvamur.

29. Unde et ingemuit Sanctus dicens : *Quoniam iniquitates meæ superposuerunt caput meum : sicut onus grave gravatæ sunt super me;* hoc est, iniquitates meæ supertransierunt caput meum, et supereminent mihi, ut sensus meos deprimant; oculi enim sapientis in capite ejus. Et ideo Nabal malus erat et durus; quia sensus ejus malitia et iniquitas obstruebant. Unde et Abigææ verbum ferre non potuit; sed obduruit cor ejus, et quasi infirmus occubuit. Aut vide ne hoc sit caput, de quo ait Apostolus, quia non tenet illud, mente carnis inflatus. Hoc autem caput Christus est; quia omnis viri caput Christus. Hoc est caput quod per compaginationes et colligationes totius plebis crescit in incrementum Dei; quia in omnibus nobis per singula membra sua Christus adsurgit. Ergo quando nos ingravant nostra peccata, et talento quodam iniquitatis plumbeo ad terrena deprimimur, dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum; ut possimus oculos nostræ mentis adtollere, et audire dicentem : *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam.* Denique Ægyptum avaritia onerabat, pecunia vexabat mercatus Æthiopes, sicut scriptum est : *Laboravit Ægyptus, mercatus Æthiopum, et Sabaim viri excelsi ad te transibunt.* Laboravit Ægyptus, antequam cognosceret veritatem : sed jam non laborat postquam transivit ad Christum. Sequuntur volentes Sabæi viri, qui ante fugiebant; quia tenent eos vincula caritatis, quæ adamante fortiora sunt. Pulcre et illud Esaiæ huic loco aptatur : *Omne caput in dolore, et omne cor in mœstitia : a pedibus usque ad caput non est vulnus, neque cicatrix, neque plaga cum fervore* *. Fervet enim iniquitas, cum dominatur, super caput nostrum sese extollens, et locum occupans; ne eum Christus magister teneat pœnitentiæ. Non mediocrem vim habent istæ iniquitates, si consideres hominem illum iniquitatis, qui venturus est secundum opera satanæ in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus, et omni seductione iniquitatis : quem cavendum nobis Apostolus demonstravit, quia operationem erroris accipiet; ut probentur fideles, judicentur infidi.

30. Merito ergo sub iniquitatibus positus, et (quod pejus est) suis, corruptas esse et computruisse dicit cicatrices suas a facie insipientiæ suæ, quia levantem onera iniquitatum tardius remedium sequebatur. Tamen et Job sancto qui saniem radebat suorum ulcerum perfusus ulceribus a pedibus usque ad caput, sanitas est refusa; et Lazarus pauper qui jacebat ad januam divitis, lambentibus ulcera ejus canibus, de cicatricum suarum fœtore sublatus, ab Angelis in Abrahæ sinu est collocatus. Est ergo in sancto David spes et remedium sanitatis; quia non unguentum redolent, sed fœtorem suorum vulnera peccatorum; et quia affligitur his atque curvatur, et non delectatur. Specta nunc epheborum aliquem lascivum, et egregie libidinosum, qui in stupris vitam suam exigat, more illius divitis in bysso et ostro jacentem, atque epulantem quotidie splendide, cui natent pavimenta vino, tegatur humus floribus et spinis cooperta piscium, incensis diversorum thymiamatum odoribus triclinia compleantur, quemadmodum se beatum putet, et bene se olere judicet; cumque gravia atque diuturna animæ suæ vulnera gerat, et corruptum sanguinem fluat, nullum tamen fœtorem suæ cicatricis accipiat. Obstructas enim cœno nares habet, nec potest dicere : *Spiritus divinus, qui est in naribus meis.* Ideo dives ille remedium salutis invenire non potuit, pauper invenit. Denique alter apud inferos in supplicio, alter in requie.

31. Invenit ergo perpetuæ salutis remedium etiam sanctus propheta David, qui fœtere sibi animæ suæ vulnera fa-

* Sic quoque legebat hunc locum Basilius juxta versionem LXX : Απο ποδῶν ἑως κεφαλης ουκ εστιν εν αυτῷ ὁλοκηρια, ουτε τραῦμα, ουτε μωλωψ, ουτε πληγη φλεγμαινουσα.

tebatur, et a facie insipientiæ suæ computruisse sibi cicatrices proprias loquebatur. Sed est et insipientia quæ per stultitiam prædicationis credentibus salutem adferat. Refugit ergo Propheta Evangelico jam spiritu sapientiam istius mundi, qua non cognoscitur Deus: quæ tegit sua vulnera, non revelat ad Dominum. Melior igitur insipientia, quæ oculos habet ut videat ulcera sua, quam sapientia quæ non habet. Et ideo insipientiæ suæ obtutu admonitus spiritali tantus rex, afflictum se miseriis protestatur; ut remedium possit pœnitentiæ reperire, quod Judas qui agrum de iniquitatis mercede possedit, reperire non potuit.

32. *Miseriis*, inquit, *afflictus, et curvatus sum usque in finem: tota die contristatus ingrediebar.* Usque in quem finem se dicit esse curvatum? Utrum legitimum in finem pœnitentiæ? Aut amplius, ut mystice intelligamus, usque ad Christum, qui finis Legis est: qui se passus est verberari, passus est corpus suum mortuum lapidari? Sed nullum fœtorem pœnitentiæ, odorem vero omnem gratiæ vulnera illa redolebant. Denique non tabes mortis de vulnere ejus, sicut hominum cæterorum; sed fons vitæ scaturivit æternæ; ut Scriptura nos edocet dicens: *Et saliet aqua cum delectatione de fontibus Salvatoris.* Exsilivit ergo de vulnere aqua, ut nos biberemus salutem. Bibent omnes peccatores terræ, ut peccata deponant. Vide singula. Miseriis afflictus est Christus, ut beatos faceret homines, qui erant in miseriis constituti. Nemo miserum eum qui sit justus, appellet; quia ipse dixit: *Vos nemo faciet miseros.* Curvatus est ille, ut nos erigeremur: contristatus est ille, ut nos lætificaret; secundum quod scriptum est: *Si enim ego contristo vos, et quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me?* Qui contristatur ergo ex domino Jesu Christo, ipse lætificat Christum; et ipse lætificatur a Christo. Ideo ergo et nos non perfunctorie satisfaciendum a nobis esse cognoscimus. Curvemur usque in finem, id est, non solum Christo fidem, sed etiam passionum nostrarum perseverantiam deferentes, et gaudeamus in passionibus nostris; sicut et Christus gaudebat in passionibus suis. Quas ille suscipiebat pro servulis suis, nos subeamus pro Domino. Hic ergo finis. *Ut adimpleam*, inquit, *quæ desunt tribulationum Christi in carne mea pro corpore ejus, quæ est Ecclesia, cujus sum factus minister.* Videmus quid nobis suscipiendum sit, qui ministerium sacerdotale suscepimus; ut non solum pro nobis, sed etiam pro Ecclesia Domini sustinere fortiter passiones corporis debeamus. David autem addidit et animæ passiones.

33. Denique ipse ait: *Quoniam anima mea completa est illusionibus: et non est sanitas in carne mea. Incurvatus sum et humiliatus sum nimis: rugiebam a gemitu cordis mei. Et ante te omne desiderium meum; et gemitus meus non est absconditus a te. Cor meum conturbatum est, et deseruit me fortitudo mea; et lumen oculorum meorum non est mecum.* Advertimus igitur laborem animæ majorem esse, quam carnis. Denique quibus anima illusionibus compleatur, intellige: eo quod in tentationibus diabolus ei videatur illudere et insultare quasi graviter laboranti. Symmachus tamen ait *lumbos*, in quibus seminaria sunt generationis humanæ. Unde præcinctos lumbos habere te præcipit Sapientia Dei; ne tua castimonia resolvatur. Denique ut scias quia in lumbis sunt libidinis commotiones, quæ plerumque excitantur a diabolo, quando contendit dissipare membra Christi, et facere membra meretricis: *Ecce*, inquit, *fortitudo ejus in lumbis, et virtus ejus in utero.* In lumbis viri semina sunt: in utero autem feminæ. Illudit ergo diabolus in his, ut faciat adulterium, incestum, fornicationem. Et ideo qui fornicatur, in corpus suum peccat, non extra corpus. Primum, quia infirmatur caro, quæ libidinibus diffluit, et non servat moderamina castitatis: deinde, quoniam seminaria quæ debent soboli proficere procreandæ, inquinamentum corporis, non fructum posteritatis operantur. Inde itaque dicuntur illusiones fortasse, quod in his corporis æstus sine coitus

celebritate frequenter illudat. Unde bene Septuaginta viri animæ illusiones dixerunt eo quod diabolus affectus alicujus illudens, in vanum studeat vires ejus effundere, virtutemque vacuare, resolvere fortitudinem. Ideoque alibi ait : *Et renes mei resoluti sunt.* In quo nos etiam beatus confirmat Apostolus, quod non illusiones animæ, non carnis infirmitatem metuere debeamus; quia et animæ et corporis nostri Christus est virtus, qui curat ægrotos, quasi medicus : confirmat invalidos, quasi omnium fortitudo. Denique *etsi foris homo noster corrumpitur; sed renovatur interior de die in diem.*

34. His itaque animæ illusionibus fatigatus incurvaverat et humiliaverat se nimis sanctus David, non quo iniquitatibus superponentibus se supra caput ejus, ut diximus, locum daret, aut inimico cederet, qui in posterioribus docet ei non esse cedendum dicens : *Quanta maligne operatus est inimicus in sanctis tuis; et gloriati sunt qui oderant te, in medio festi tui? Posuerunt signa sua signa; et non cognovi sicut in via supra summum. Quasi in silva lignorum securibus consciderunt januas ejus.* Inimicis meis, inquit, signa iniquitatis suæ supra summum ponentibus (quid est summum, nisi caput tuum, ubi sensus sunt ubi Christus est Sapientia?) ego non cognovi, id est, non acquievi, non his consensi, et meæ sententiam cogitationis adjunxi. Unde et alibi habes : *Non cognovi verbum nequam*; et : *Declinantes a me malignos non cognoscebam.* Denique cum omnia noverit Christus, peccatum non cognovit; cognoscit enim quæ sua sunt, id est, quæ virtutum sunt, non quæ flagitiorum. Ideoque Scriptura tibi dicit : *Cognovit Dominus qui sunt ipsius.* Iniquis autem dicit : *Discedite a me, quia non novi vos.* Et per Hieremiam locutus est dicens : *Sicut agnus ductus sum ad immolandum, et nescivi.* Quomodo nesciebat quod futurum ante prædixerat? Sed nescivi, inquit, cogitationes eorum, malitiam eorum. Nolo scire quæ sanguinis sunt. Denique *non congregabo conventicula eorum de sanguinibus*; et : *Deleo iniquitates eorum, et memor non sum.* Nolo scire quæ remissurus adveni. Non cognovi ligna quæ ardeant, nec quæ in acervo lignorum sunt posita, vel stipulam, vel fœnum; ut citius ea nutrimentis suis flamma consumat. Illa volo scire quæ maneant, ut fructum suæ mercedis accipiant : illa volo scire quæ supra fundamentum ædificata sunt, ut meliorentur : non quæ in via, ubi ea diripiant transeuntes : illa volo scire quæ vitis sunt, illa certa ligna quæ ferant fructum; non ea quæ in fasces collecta ad incendium præparantur; id est, non sum illis arbiter et socius, quæ caduca sunt. Non ergo societas alicujus rei, sed societas criminosa in culpa est.

35. Qua ratione autem non cognovit in infructuosis et fragilibus gloriantes? Quia malis operibus et iniquitatis suæ securibus evertunt animæ fidelis ingressus, et crudelibus factis scindunt piæ mentis vestibula; ne per ea possit Christus intrare. Debet autem unusquisque portas suas et januas custodire; ut cum venerit Christus et pulsaverit, dicant ministræ potestates quæ præeunt et præcurrunt : *Tollite portas, principes, vestras; et elevamini portæ æternales.* Vere principes, qui se bene rexerint; ut in animas eorum Christo ingressus sit. Simile quoque illud est Salomonis : *Si spiritus habentis potestatem adscenderit adversum te, locum tuum non relinquas; quia cura mitigabit delicta magna?* Diligentia enim et fides superiorem locum tenent, inferiorem perfidia. Ideo adscendat ad te bona diligentia, quæ insidias excludit inimici, et aufert peccatum; ne malitia potestatem habentis nocere possit. Hanc videt Ecclesiastes in Canticis* malitiam sub sole, hoc est, in hoc mundo; unde et subsolanum locum hunc Scriptura memoravit. Sub sole ergo vidit, non supra solem, ubi pax Angelorum est, vel sanctitas cœlestium potestatum. Aut forte sub sole iniquitatis dixit; malitiæ enim diabolus præsidet, virtutibus Christus. Itaque ut vinceret spiritum potestatem habentem,

* Hic eodem modo *liber Ecclesiastis* per vocem *in Canticis* designatur, quo Scriptura universim per vocem *in hymnis* significatur lib. *De Fuga sæculi* c. 4. n. 20.

quam ad tempus accepit, incurvabat se in oratione David, cervicem sicut circulum flectens, et humiliabat in precibus; oratio enim se humiliantis nubes penetrat, et elementorum alta transcendit, ut Christo appropinquet.

36. Et rugiebat a gemitu cordis sui. Rugit, qui gemitum solum, non verba exprimit. Hæc est ergo illa præclara oratio, quando *interpellat pro nobis Spiritus gemitibus inenarrabilibus*, ut Vas electionis adseruit. Hic est gemitus quem non despicit Deus, qui non despicit servum juniorem orbatum patre, nec viduam, si effundat loquelam.

37. Gemitum ergo ante omnia signum Spiritus sancti Apostolus ponit, ut legimus. Denique custodiamus animæ nostræ januas; ne multiloquii securibus scindatur nostræ confessionis ingressus. Nihil insolens et superbum nostro ex ore procedat; ne securim levemus aut malleum, quæ non intrant in Ecclesiam Domini. Claude januam, cum oras, ne se ingerat spiritus nequam; ut et ibi peccatum extorqueat, ubi lucrum volumus pietatis adquirere. Qui sic orat, non est a Domino gemitus ejus absconditus. Denique sic sancti Petri gemitus et cognitus et exauditus est, quando flevit amarissime. Utique non lacrymæ amaræ, sed amarus qui eas fundebat affectus. In ipso perfido Achab gemitus invenisset gratiam; nisi manens invidia cumulasset offensam. Non enim perfunctorius gemitus prædicatur, sed qui habet conversionem; scriptum est enim : Si conversus ingemueris, salvus eris.

38. Constituamus etiam ante Dominum omne desiderium nostrum. Quid est desiderium? Bonæ enim rei legi desiderium : *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum;* et : *Cervus desiderat ad fontes aquarum.* Puto autem quod is qui pœnitentiam gerit, qui se affligit, non bona sua debeat, sed commissa sibi enumerare peccata. Denique versiculis illis, ut arbitror, hoc docemur, quibus ait : *Deus, vitam meam nuntiabo tibi : posuisti lacrymas meas in conspectu tuo.* Non enim quasi innocentem vitam annuntiat, ubi lacrymæ funduntur, quæ solent legationem suscipere pro delictis. Nisi forte sic intelligamus, quod etsi innocens quisque sit, securus esse non possit, cui sint adversus gravissimos hostes quotidiana certamina; et ideo hæc licet læta sit conscientia, tamen pugna lacrymabilis. Juxta hos ergo versiculos concupiscentiam possumus accipere magis, quam desiderium; ἐπιθυμίαν enim græcus posuit : concupiscentia autem et desiderium ἐπιθυμία dicitur. Sed concupiscentia et de bono et de malo dicitur. *Concupivit, et defecit anima mea in atria Domini*, pro bono : in Lege autem aliter : *Nam concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret : Non concupisces*, utique pro malo. Denique subjecta nos doceant, quia occasione accepta, peccatum per mandatum operatur omnem concupiscentiam in hominis affectu. Possumus tamen sic accipere, *Ante te omne desiderium pono;* hoc est, tibi manifesto, quæ impetrare desidero; ut ad seriem petitionum, non ad jactantiam referendum videatur esse virtutum. Jactantia enim insolens etiam in integro, deprecatio autem in peccatore laudabilis.

39. Addidit etiam Propheta, quia cum cor suum conturbatum sit, deseruerit se fortitudo sua. Magnum periculum si cor exagitetur, quo credimus ad justitiam. Sed tamen ut in magnis periculis ægritudinum si dolor sentitur, et sensus ejus exprimitur, remedium salutis ostenditur (dolere enim tolerabilius est, quam non dolere; aliud enim vivificationis adhuc manentis insigne, si doleas : aliud supremæ mortis indicium, si nullus sensus doloris sit) ita et cor salutis signa demonstrat, quando causas suæ perturbationis agnoscit. Denique turbatum est cor David adversus Nabal hominem pestilentem, et gratiam reperit, dum occurrit Abigæa, quæ mitigaret commotionem indignationis, et sanctificationem benedictionis acciperet. At vero Nabal duro et rigido corde verbum uxoris ferre non potuit, et obstupefactus obriguit, et in mortem incidit.

40. Quæ autem Prophetam deseruit fortitudo? Utrum carnis, an mentis? Si carnis, non utique desperanda sanitas. Nam *virtus in infirmitate perficitur*. Do

quo non mediocriter disputavit arbiter et præliator * qui luctæ mentis et corporis sciens, temperabat utriusque certamen; ut restringeret carnem, si cerneret fortiorem, ne in legem peccati captivam duceret mentem. Revocabat itaque carnem, virtutem autem menti jungebat: sic ad coronam meruit pervenire. Ergo hoc dicit Propheta: Si carnis fortitudo deseruit, mentis fortitudo prævaluit. Quod si fortitudinem mentis accipimus deseruisse, non mirum si in gravissimis tentationibus corde turbato putat se homo mentis suæ fortitudine deseri. Ipse te doceat dicens: *Fortitudo mea, et laus mea Dominus.* Dominum ergo quærebat; et ideo ne deseri mereretur, sæpius putabat esse quærendum et sicubi fluctuabat, putabat se esse desertum. Sic apostoli excitant dormientem; ne obdormiret sibi, non quia eum obdormisse credebant. Sic Elisæus (ut superiorum utamur exemplis) *Ubi est,* inquit, *Deus Eliæ?* Non quod putaret absentem; sed quia præsentiam ejus in beneficiis requirebat. Sic Hieremias eum sequebatur ut medicum, dicens: *Sana me, Domine*, *et sanabor : salvum me fac, et salvabor. Non laboravi sequens post te.* Sic Ecclesia requirebat eum in Canticis canticorum, et rogabat filias Hierusalem, ut suscitarent dilectionem. Quærebat ut inveniret, quem sua dilectione retinebat, nec umquam sentiebat absentem. Sic ergo et David non querebatur a Christo se esse desertum; sed judicabat illo præsente, se non posse turbari.

41. Denique ut scias de Christo magis intelligendum, addidit: *Et lumen oculorum meorum non est mecum.* Quod est verum lumen omnium, nisi Christus Jesus de quo Johannes dicit: *Erat verum lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum;* quia ipse est qui illuminat et corporis oculos, et mentis obtutum? Rogemus ergo, ut semper nobis suum lumen infundat, et semper nobiscum sit, sicut erat cum David; et ideo audebat dicere: *Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen.* Ille certe quasi propheta magnum viderat lumen: nobis lucerna ejus luceat, ne possimus errare. Et lucerna Verbum est, sicut verum lumen est Verbum, quod totum illuminat mundum. Denique *lucerna pedibus meis Verbum tuum, Domine.* Et lucernam illam etiam Propheta quærebat, non laternam. Lucernam autem illam Johannes invenit, et demonstravit: cum laterna persecutor advenit et demonstravit; laterna enim clausum habet, non liberum lumen. Judæus quasi lucerna sub modio, vel faces sub velamine potest videre, sed non videt: nos autem revelata facie gloriam Domini speculamur æternam; ut ad ejus imaginem a gloria in gloriam per Spiritum sanctum reformemur. Venit ergo persecutorum turba cum laternis; et ideo inclusam in eis lucem videre eorum oculi nequiverunt. Venit cum facibus, quæ plus habent in fumo caliginis, quam splendoris in lumine. Denique facibus mortuorum, cadavera ardere consueverunt. Sibi ergo Judæi jam ferebant incendia, qui persequebantur salutis Auctorem. Venere cum armis, significantes armis se perituros esse Romanis usque ad excidium totius civitatis et templi, qui pacem Domini recusarunt.

42. *Amici mei et proximi mei adversum me appropinquaverunt, et steterunt. Et proximi mei a longe steterunt. Et vim faciebant qui quærebant animam meam. Et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitatem : et dolum tota die meditabantur. Ego autem velut surdus non audiebam, et sicut mutus, qui non aperit os suum. Et factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo increpationes.* Videro qui sint qui argute ista discutiant. Mihi in primo præcipue isto versiculo Domini videtur tenenda sententia; quia in tentationibus inimici fiunt hominis etiam domestici ejus. Hoc ergo sanctus David pure atque sincere et dolenter fatetur. VERUS ENIM dolor est, et interioris cordis confessio;

* Significatur Paulus *arbiter*, sive agonothetes dici spiritalis certaminis, quod multis epistolarum suarum locis ejus leges aliis præscripserit, præmiumque proposuerit; et idem *præliator*, sive athleta est, ut de se ipse testatur 1. Cor. 9, 26, et II. Tim. 4, 7.

quando enumerantur omnia quibus secreta mentis viscera amarissimo compunguntur affectu, et domestico felle exacerbantur. Deplorat igitur Propheta ab amicis se et proximis impugnatum, a quibus utique non impugnari debuit, sed juvari. Quod utique cum sancti Job querimonia concurrit; quia et ipse arguebat tres illos reges consolatores malorum, qui majora ei inferebant certamina, cum ad consolandum eum amicitiæ gratia convenissent: quod utique cavendum est nobis. Consolatio enim mitis esse debet, non aspera, quæ magis dolorem leniat, fervorem mitiget, quam commotionem excitet. Certe ipsius corporis medicina nos doceat, quæ ferventibus vulneribus molliora medicamenta consuevit adhibere, quibus dolorem allevet. Ideoque foventur primo vulnera, post secantur; ne offendat ipsa durities, et incisio vulnus exasperet. Quanto igitur magis cavere nos convenit; ut cum venerimus ad consolandum, non facile, non perfunctorie loquamur? Septem diebus tacuit Job, tacuerunt amici, nec locuti essent, nisi Job dolore prorupisset in vocem; quærendum est enim unde incipias, ne in ipso sermone offendat consolatio tua. Etiam taciturnitas ipsa medicina est, et velox in sermonibus magis vulnerat. Quid miraris si alterum vulnerat, cum frequenter ipse se vulneret; quia ex multiloquio peccatum non effugit? Etenim si medicus medendi tempus exspectat, ut digestis ægritudinibus, medicinæ subsidia deferantur; ne acerba adhuc et immatura, ut adserunt, ægritudo curationis remediis reluctetur, et beneficium sentire non possit; quanto magis explorare nos convenit, ut opportune a nobis medicinalis sermo procedat, qui non accendere luctum, sed lenire videatur? Vis urget doloris: premitur cor mulieris afflictæ, quæ immaturo obitu maritum amisit, aut filios: quid properas cum te illa non audiat, nisi defervescat dolor? Sæpe lites de consolationibus vidimus excitatas. Venisti ut doleas, non ut litiges. Ordo sermonis ipse quærendus est; ne peccatum apud Deum incurras, dum desideras hominem consolari; ne dicenti tibi: Audi hæc, et alia multa quæ nihil prosint; respondeat: *Audite consolatores malorum;* ne in luctu alterius certamen garrulæ disputationis inducas; ne non accedas cum oporteat; ne accedas, et durior sit tuus sermo. Denique quid dicatur de talibus, doceat te sanctus Job: *Simul mihi venerunt tentationes gravissimæ, circumdederunt me insidiantes: fratres mei discesserunt a me, cognoverunt extraneos magis quam me. Amici mei immisericordes facti sunt.* Hic ergo naturalis est sensus etiam sancti prophetæ David; ut queratur se ab amicis impugnatum, a proximis destitutum.

43. Sed ne mysticus quidem abhorreat pietatis affectus, ut pro Angelis dixerit, qui prætendunt timentibus Dominum; ut eripiant eos de tentationibus, quas ferre non possent. Quomodo ergo longe stant, qui ad adjumentum sunt adtributi. Sed non illi se separant, sed qui urgetur tentationibus putat eos longe abesse, quos propius sibi adesse desiderat; et arbitratur dissimulare, cum illi juvandi tempus nutu sui imperatoris exspectent, qui athletam suum quo gloriosius vinceret, diutius certare præcepit. Et videtur hoc magis sequentibus convenire; quia Angelis protectionis excubias relaxantibus, insidiabantur inimici, quærentes in anima ejus invenire quod noceat. Tunc enim potestas illis gravioris tentationis permittitur, cum culpa animæ gravior reperitur. Unde habes illud in libro Regnorum regis Achab ad Eliam dictum; quando eum Propheta vehementer increpavit, et mortem ei denuntiavit: *Invenisti,* inquit, *me.* Et respondit Elias: *Inveni; quia fecisti malignum in conspectu Domini.* VIDES ERGO quia regibus non temere vel a prophetis Dei, vel a sacerdotibus facienda injuria sit; si nulla sint graviora peccata, in quibus debeant argui: ubi autem peccata graviora sunt, ibi non videtur a sacerdote parcendum; ut justis increpationibus corrigantur.

44. Tamen David in hoc loco dicit quod nihil invenisse videantur; et ideo

inimici ejus vanitatem locuti sunt, quoniam nihil quod pro veritate loquerentur, invenerint. Aut certe, quia etsi peccavi, tamen peccata mea pœnitendi dolore purgabam. In quo illi cum dolo mecum loquebantur; ut me objurgatione confunderent, et a conversione revocarent. Et vide ne hoc magis senserit, quæsisse illos mala ejus : sed cum vellent accusare, præventos, quoniam vulnera sua ipse patefecerat, sui accusator existens; et ideo vim accusationis eorum esse annullatam : locutos autem fuisse vana, quæ confesso culpam nocere jam non possent.

45. Exclusi igitur a criminationis invidia, dolum adhibebant; ut insurgerent, inquit, et mihi insultarent, quo me stimularent ad aliquam commotionem : quorum ego dolum videns, *velut surdus non audiebam*. Considera vim sermonis. Non dixit, quia simulabam non me audire quæ dicerent : sed *non audiebam*, dixit; et quod intentione mentis vocem loquentis excluderet; nec aperiret os suum, sicut mutus. Beatus qui potest tantam habere virtutem, ut lacessitus non irascatur, commotus se nolit ulcisci. Inimici hoc agunt, ut provocent ad iracundiam : maledicunt, ut maledicamus : criminantur, ut crimen retorqueamus : conviciantur, ut excitent nos ad vicissitudinem contumeliæ. Unde præclare Petrus de Domino Jesu in epistola sua posuit : *Quia cum malediceretur, non maledicebat : cum pateretur, non comminabatur*. Ad ejus ergo similitudinem atque imaginem justus suæ vitæ cupiens instituta formare, accusatus tacet, lætus remittit, dissimulat lacessitus, et non aperit os suum; ut illum imitetur, qui sicut agnus ad victimam ductus, sic non aperuit os suum : et cum possit habere quod reserat, magis vult silere quam dicere. Ipse enim Dominus Jesus vere cum accusaretur, tacebat; et cum percuteretur, non repercutiebat. Denique percussus respondit : *Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo : si bene, quid me cædis?* Vide quemadmodum quasi vere infirmus, et quasi is qui se vindicare non posset, puerili quodam loquebatur affectu : ita ergo et tu si habeas quo redarguas arguentem, melius tacebis; ne redarguendi vicissitudine commotionem tuam prodas. Melius est enim dissimulare injuriam, quam cum redarguis, vindicare. Bonus mutus, qui loqui male nescit, cujus ex ore crimen exire non novit. Hic est mutus vere beatus, qui cum tacet, intra se loquitur. Dominus dat mihi linguam eruditionis, ut sciam quando oporteat me dicere sermonem. Talia loquebatur intra se Zacharias, cum obmutuisset : et vere quia loqui ei non profuerat, ne loqueretur, obmutuit; et ut loqueretur, exauditus a Christo est. Denique scripsit quod Christus exaudiret : et vocem recepit, quam Christus indulsit : et gratiam adjunxit, quam ante non habuit; ut prophetaret eum, cujus mandatis ante non credidit. Quid de Domino omnium virtutum loquor, cum mulier Susanna nec sexus infirmitate turbata, cum se ad periculum mortis cognovit addictam, vocem emiserit? Accusabatur, et tacebat : ducebatur ad mortem, et silentio se tegebat, ne nudaret pudorem. Intra se tamen loquebatur Deo, qui eam magis audivit tacentem : quæ si voluisset loqui, forsitan non esset audita.

46. Et tu ergo qui proposuisti satisfacere pro delictis Domino Deo tuo, illi soli interiore corde te purga, illum contuere, qui potest peccata diluere. Adjuvat te, qui putaverit arguendum. Denique cum malediceretur David, et ejus dux Abessa injuriam regis vellet ulcisci, dixit ad eum David : *Dimitte illum, ut maledicat; quoniam dixit illi Dominus, ut videat humilitatem meam, et retribuat mihi Dominus bona pro maledicto hoc*. Vides igitur quod a conviciantibus adjuveris, ut Dominus audiat te, et peccatum tuum remittat? Nam cum ipse accusator tui esse debeas, et coacervare flagitia, teque ipsum offerre supplicio; quomodo negare objecta desideras? Pœnitentia patientiam quærit, patientia mitigat delicta magna. Quomodo irasceris aliis, tuæ ipse reus conscientiæ? Quomodo commoveris, cum debeas esse miserabilis? Qui arguitur, et (quod est amplius) a semetipso,

curare debet sua vulnera, non alterum vulnerare. Nemo aliam vulnerando se sanat. Medice cura te ipsum. Si medicus, quanto magis reus prius curare se debet? Confiteris peccatum tuum, et medicum te profiteris alienum : etsi veritatis est quod retorques, temporis non est; peccatori enim dixit Deus : *Quare tu enarras justitias meas?* Usurpasti tibi ut de Lege arguas, qui contra Legem ipse fecisti. Quid lacrymarum tempus amittis? Quid concertando vanos sermones aut audis aut loqueris; cum tibi scriptum sit : Non accipias auditum vanum; cum legeris in Evangelio pro omni sermone otioso judicium esse subeundum? Etsi alius loquitur, tace : etsi alius conviciatur, aurem tuam obstrue.

47. David tacendo vicit adversarios suos : et quia sicut mutus factus est, vocem recepit; quia conversus ad Dominum loquebatur dicens : *Quoniam in te, Domine, speravi : tu exaudies me, Domine Deus meus. Quia dixi, ne aliquando exsultent in me inimici mei.* Vide singula : tacebat David, loquebantur inimici, provocabant ut aliquid et ipse loqueretur. Dicebant : Audiamus vocem tuam. Intra se ille tacitus loquebatur : Quid opus est ut ista audiant, quibus prodesse non possunt? *In te, Domine, speravi :* tibi soli loquor : tu audi, qui exaudire potes. A te semper poposci, *ne aliquando exsultent in me inimici mei;* quia et si peccavi, tu peccatum dimittis : et si ego cecidi, tu resuscitas; ne habeant unde exsultare possint qui peccatis lætantur alienis. Plus enim adquisivimus, qui plus peccavimus; quia beatiores facit tua gratia, quam nostra innocentia. Habemus hunc sensum et in libro Michææ prophetæ : *Noli gaudere super me, inimica mea; quia cecidi, sed resurgam.* Non est gravis infirmitatis ruina, si non sit etiam voluntatis studium ab ea non resurgendi. Habe voluntatem surgendi, præsens est qui faciat ut resurgas.

48. Dixit ergo David in corde suo, petens ut exaudiretur a Domino, et ut non exsultarent in eum ejus inimici : petens etiam ut in conversionis suæ proposito permaneret; ne dum propositi sui gressus quasi quidam pedes suæ animæ commoventur, in eum adversarii superba et magniloquentiæ plena loquerentur; ut faciunt qui insultare desiderant. Tametsi moveatur ut homo, paratum ad flagella se dicit; ut vel supplicio solvat errorem. Et si cessent flagella Domini, se tamen dolore proprio memorat flagellari; ut non inveniat culpa quod damnet, quam bona confessio prævenerit. Hoc est ergo quod ait : *Et dum commoventur pedes mei, in me magna locuti sunt;* eo quod tam promti sunt ad insultationis ludibria, ut in commotione pedum meorum paratam habuerint magniloquentiam; vel certe sic : *Dum commoventur pedes mei,* putantes quod caderem, superba jam et magniloqua sunt locuti.

49. Sed tamen quia ipse in posterioribus pene motos pedes suos dixit, ne quid oriatur hinc scrupuli, considera hic doceri nos affectum pœnitentiæ, ibi opinionem ejus erroris excludi, quod divitiæ et successus prosperior flagitiosorum nos movere non debeant. Consuetudo autem locutionis in scripturis divinis hujusmodi reperitur. Sic enim et alibi : *Dum converteret Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati.* Quamquam sanctus non in ostensione verborum, sed in virtute spiritus probari se velit. Sensus ergo nobis spectandus est semper, quem etiam ipsum frequens translatio ex hebræo in græcum, ex græco in latinum adtenuare consuevit.

50. Ad omnia itaque superiora pulcrum remedium, quod in flagella paratus est, et offert se Domino, ut quæ placuerint Deo, flagella sustineat. Elegisse quidem lego sanctum David flagelli genus, quod æquanimiter sustineret : sed elegit, quia de tribus conditionibus eligendæ unius necessitas mandabatur. Ubi autem non mandatur, ad omnia paratus est Dei servulus, seu corporalem ægritudinem subeat, seu fugam a facie inimici, sive obitum filiorum, quos non timet præmittere; quia recipere potest imperterritus. Nam et sciens quod si hic fuerit punitus supplicio temporali, levare in futurum

perpetuæ possit pœnam ærumnæ : rogat ergo ut recipiatur petitio sua, et castigetur ipse, ut recipiatur; castigat enim Dominus omnem filium quem recipit.

51. Si servulum tuum videas peccata propria confitentem ultro offerre se pœnæ, inflecteris, ignoscis : et de Domini miseratione diffidis? Judex ipse cui non licet in plurimis causis a gladio temperare, quia legibus servit; potest tamen lucrum donare pœnarum : et tu adhuc trepidas, quid a legum Domino et misericordiæ Auctore deposcas, cui lex voluntas est, et donandi jus? Si tamen tu petas tibi tua peccata donari, nec consideres honores tuos, aut erubescas amicos tuos; ne dignitatem tuam deflexisse videaris. Amicus Dei, propheta Dei, rex ab ipso electus Deo, et unctus in regnum, flagellis se spontaneus offerebat, nec erubescebat : et tu erubescis? Non multum ista verecundia tibi opitulabitur, cum ad judicium Dei veneris : sed pudoris te istius pœnitebit, cum in conspectu non solum hominum; sed etiam Angelorum et omnium Potestatum cœlestium constitutus cœperis peccata propria non negare. Quomodo excusabis, cum tanta commiseris? Prætendes conditionis infirmitatem, quia nemo sine peccato? Respondebitur tibi : Debuisti ergo agere pœnitentiam, dederam remedium, cur refutasti? Subtexes pudorem, quod honores tuos erubueris? Dicet : Si tu erubuisti me coram amicis tuis, et ego te erubescam coram Patre meo, qui est in cœlis. Disce verum esse quod scriptum est, quia *est verecundia adducens peccatum*. David in conspectu suo dolorem suum ponebat, ne unquam oblivisceretur : David iniquitatem suam ipse pronuntiabat : David de peccato suo, non de opibus cogitabat : David non erubescebat sua recensere peccata; ne de iis erubesceret in meo judicio constitutus : et tu erubescebas? Non esset hodie in requie servulus meus Job si erubuisset tres illos reges amicos suos : nec ipse David, si erubuisset delicta propria confiteri. Ergo quia non erubuit mihi sua aperire peccata; nec ego erubescam ei mea secreta reserare. Et quia uterque eorum non erubuit factorum suorum pretium in mea ponere potestate, meo se judicio voluntatique committere; nec ego de talibus servulis erubescam, ut appellem amicos, qui meam studuerint facere voluntatem. Ideoque quoniam illi ante in mœrore, nunc in consolatione : tu quia in deliciis, nunc in suppliciis. Chaos inter vos magnum est; ut neque illorum ad te gratia, nec tua ad illos possit pœna transire. Audis ergo quid dicat David? Audi, dum tibi corrigere et emendare permittitur : Si hic emendaveris, illic requiesces. Non te dulcia mundi et sæculi hujus amœna delectent; grave enim fel movere consuerunt. Non illo jucunda quærebat positus in regno, qui potius eligebat mortem sanctorum, quam vitam flagitiosorum.

52. *Inimici*, inquit, *mei vivunt, et confirmati sunt super me : et multiplicati sunt, qui oderunt me inique. Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi; quoniam subsecutus sum justitiam.* Sed quanto illustrior ille, qui quotidie moriebatur; ut populos suos vivificaret : et corpus suum mortis vulneribus offerebat; sicut ipse ait : *In mortibus frequenter?* MORS ENIM honesta redemtio vitæ est etiam decoloris, aut innoxiæ firmamentum : exitus autem mortis in manu vitæ. Et ideo malebat Apostolus quotidie mori, ut vitæ suæ meritum comprobaret. Scriptum est enim : *Non laudes hominem in vita sua*. Qui enim vivunt, morientur : qui moriuntur, resurgent. Proprior ergo saluti est, qui moritur ut resurgat, quam ille qui vivit ut moriatur. Quis est autem qui quotidie moritur; nisi qui mortem domini Jesu in sua carne circumfert, ut omnia ei peccata moriantur? Confirmati autem et multiplicati sunt inimici David in hoc sæculo; sed non idoneum firmamentum, nisi ejus qui confirmatur in Christo. Denique illi confirmantur in sæculo, qui oderunt justum inique : non ergo justum odium, sed injustum; cum odissent inique.

53. Sed vide distantiam. In posterioribus ait : *Qui oderunt me gratis;* hic

habet : *Qui oderunt me inique*. Sed ibi ex persona Christi, hic ex persona sua : ubi ex persona Christi loquitur, gratis odio habetur; ubi ex sua, inique. Homo enim potest uni alicui vulneri non patere, ut puta injustitiæ, intemperantiæ, impudicitiæ ; aliis autem vulneribus patet : in Christo autem nulla causa esse potuit, qua peccati alicujus potuerit vulnus accipere, immunis a culpa, et integer a delicto, atque immaculatus a vitio. Sunt autem qui putant utrumque psalmum ex persona Christi esse decursum, qui pro nostris peccatis satisfaciebat Patri. Hic ergo dicebat se appetitum contra justitiam, illic contra gratiam.

54. Et bene addit, ut probaret se injuste appetitum : *Quoniam subsecutus sum justitiam*. Quanta vis verbi in unius syllabæ adjectione, ut subsecutum se diceret justitiam, non secutum ! Propior est enim qui subsequitur, quam ille qui sequitur, et suppar quam impar, et successio hæredis magis, quam accessio nuncupatur *.

55. Et tamen quamvis subsequatur justitiam, non suæ virtutis putat esse, sed gratiæ cœlestis, si non deseratur a Christo ; eoque orat impensius dicens : *Ne derelinquas me, Domine Deus meus ; ne discesseris a me ;* hoc est, homines me dereliquerunt, amici mei impugnaverunt dilectum sibi proximum : non appropinquaverunt. Fugiebant me quasi mortuum, et abominati sunt; quia peccata mea tibi aperire desideravi, et confiteri; quia flagellis tuis me obtuli vulnerandum ; quia elegi cicatrices vulnerum super epulas regum, et jactantiam potestatum : tu solus me non derelinquas, tu hæreas servulo tuo, qui de terra suscitas inopem, et de stercore erigis pauperem. Tuo comitatu fretus, frequentiorem me ambientibus populis æstimabo. Computruerunt quidem cicatrices meæ : sed adhuc tuorum verberum desidero cicatrices, quæ sanatis vulneribus obducuntur, ut postea nullum ulcus appareat. Bonæ triumphalium vulnerum cicatrices, quibus victores hujus terreni prælii gloriantur. Quanto illustriora vulnera, quæ pro fide et nominis tui gloria videntur excepta ? Ista est cicatrix quæ cœlum aperit, regnum adquirit, immortalitatem invenit. Hæc ergo, fratres, est cicatrix beata; quoniam beati qui laverunt stolas suas in sanguine suo. Sic cœpit stola esse gloriæ, caro mortis : in qua et Paulus ante periclitabatur electus Dei; nisi petisset se liberari de corpore mortis hujus, ut legimus.

56. Et ideo qui sumus in hoc corpore mortis, oremus ne bonus ille dilectus Dei medicus nos derelinquat, quem patriarcha David ne a se discederet, precabatur. Ipsi nos committamus, parati ad curandum * quo velit curari medicamento. Nemo dicit medico corporis sui quemadmodum sit curandus. Novit medicus quæ singulis vulneribus medicamenta conveniant, cujus ulceris putredo ferro sit amputanda, ne in totius corporis serpat exitium. Si dixerit medicus medicinæ genus quo curari æger debeat, et ille fastidiat, discedit medicus et ægrum derelinquit. Vide eum qui curari velit, omni genere medico adquiescentem : adtende ordinem. Aperit primo vulnera sua medico, et dicit : Cura me, sed rogo ne in ira tua; quia non sustinent duram medicinam infirmitates meæ. Medicina Christi, correptio est; corripit enim Dominus quem vult convertere. Ideo et Paulus ad medicum dicit : *Argue, obsecra, increpa.* Non ergo recusat curari, qui petit argui; sed levari vult pœnam, ne in iracundia arguatur, et impetu iræ corripiatur.

57. Et vide processum. Primo petit

* Romana edit. : *Et suppar quam par, et successio hæredis magis quam cessio nuncupatur*. Sed manifestus error est. Quis enim non videat quempiam ab alio minus remotum significari, si dicatur illi suppar esse, quam si eidem impar diceretur ? Atqui aperte hunc sensum postulat series orationis; quo pacto etiam de vocibus *successio* et *accessio* philosophandum. Hæc Edit. Bened. Dici tamen potest in defensionem edit. rom. quod vox *impar* forte minus apta videretur ad asservandam inter exempla ab Ambrosio allata identitatem; non enim impar fuisset justitiæ sanctus Job, licet eam tantum *secutus* fuisset.

* *Parati ad curandum* idem est ac, parati ut curemur.

argui : postea, quod majus est, corripi. Deinde non solum confitetur peccata sua, sed etiam enumerat et accusat; non vult enim latere sua delicta. Nam ut febres cum in alto sunt, non queunt mitigari; cum foras erumpunt, spem adferunt desinendi : ita peccatorum morbus dum tegitur, inardescit; si confessionibus proditur, evaporat. Et ideo justus accusator est sui in principio sermonis, priusquam contagio ulceris serpat intrinsecus; gravat enim conscientiam memoria delictorum, nisi medicina poscatur. Et si differt medicus, æger offerre se debet, ut citius secetur; sicut offerebat se David in flagella Domini dicens: Redde mihi duplicia peccata, dummodo hic vindices : noli me deserere, noli avertere faciem tuam a me : noli dedignari atque horrescere fœtorem vulnerum meorum. Et Job servulus tuus percussus erat ulcere a pedibus usque ad caput, et remedium suæ sanitatis invenit; licet illud vulnus virtutis fuerit, istud erroris. Fœtebant vulnera, quæ medici curare non possent. Locutus es, Domine, mysteria sacramentorum tuorum, manifestasti venena serpentis : et solius sermonis tui medicamento servi tui curata sunt vulnera; quia tu eum non deseruisti : et *non derelinquas me, Domine, ne discesseris a me*. Homines me dereliquerunt; quia sordent illis vulnera mea, quæ pietati tuæ putavi esse reseranda. Illi dicunt : Exi a nobis, quia peccator es tu : discede, ne nos polluas. Tu autem, Domine, curas, et non pollueris : adjuvas, et non contaminaris; quia *Deus salutis meæ es*, Domine, et manus tua non perdere, sed sanare consuevit.

58. Complevimus psalmum etiam cum ejus interpretatione versiculi, quem græci nonnulli codices * sed non omnes habent latini. Nam ante responsorium proximum versiculus est : *Et projecerunt me, sicut mortuum abominatum;* hoc est, illi qui reddebant mihi mala pro bonis. Sed tu *ne derelinquas me, Domine, ne discesseris a me;* hoc enim sequitur; id est : Tu ne derelinquas, qui mortuum fœtentem curare consuesti. Denique habemus hoc in Evangelio. Nam cum venisset ad monumentum Lazari, et dixisset : *Tollite lapidem; ait Martha : Jam fœtet, quatriduanus est enim; respondit ei : Non dixi tibi, quia si credideris, videbis gloriam Dei?* Et clamavit Lazarum, et sanus exivit. Credamus ergo et nos; ut de vulneribus nostris adquiramus medicinam salutis, et futuram gloriam.

59. In orationibus igitur et obsecrationibus, cum dolore et lacrymis exigenda pœnitentia est, ut illam gloriam Dei videre mereamur. Neque te moveat quod luctus, dolor, commaceratio corporis, gravissimæ passiones sunt; etsi gravissimæ videntur, tamen indignæ sunt hujusmodi passiones ad superventuram gloriam; sicut testis tibi est apostolus Paulus. Non pigeat ergo nos hic leviora deferre; ut ibi plena laudis et gloriæ possimus adipisci, pro temporalibus laboribus perpetua præmia reportantes per dominum Jesum : cui est laus, honor, gloria, perpetuitas a sæculis, et nunc, et semper, et in omnia sæcula sæculorum, Amen.

* Versum illum nusquam alibi reperias, nisi in versione arabica; ubi legitur in hæc verba : *Respuerunt me dilectum, quasi mortuum abominandum; et clavis confixerunt corpus meum.* Quod autem ait Ambrosius hunc ipsum versiculum abs se etiam expositum esse, illum non dubitamus respicere ad superiora ista : *Homines me dereliquerunt; quia sordent illis vulnera mea, etc.*

IN PSALMUM XXXVIII ENARRATIO.

TITULUS :

IN FINEM PRO IDITHUM CANTICUM IPSI DAVID.

1. In superiore psalmo expressa forma pœnitentiæ est : in hoc sequenti patientiæ forma signatur. Quem psalmum David scripsit, et Idithum viro disciplinis leviticis et sacerdotalibus erudito canendum dedit, qui ante arcam Domini psalmorum seriem pangendi solertissimus præcinebat. Ergo quia non Idithum scripsit hunc psalmum, sed propheta David, et Idithum viro canendi perito psallendum dedit; ideo sic inscriptus est titulus. Denique etiam in sæcularibus scriptis alii erant qui scribebant, alii qui in scena vel cantica vel comœdias vel tragœdias canere consueverant. Et illi quidem coronam olympicam postulabant; unde et ἐπινίκιον hymnum eorum scripta in fine testantur : David autem qui non hæc serta coronarum marcentium requirebat; sed illam incorruptibilem et incontaminatam remunerationum cœlestium hæreditatem pio desiderabat affectu, hymnum non victoriæ ἐπινίκιον; sed ei scripsit, qui victoriam in se credentibus impertiebat, qui finis est omnium quæ pia mente deposcimus. Sive enim sapientiam quæras, sive virtuti studeas, sive veritati, sive viæ atque justitiæ, sive resurrectioni, in omnibus tibi sequendus est Christus, qui est virtus Dei atque sapientia, veritas, via, justitia, resurrectio. Ad quem igitur contendas, nisi ad perfectionem omnium, summamque virtutum? Et ideo tibi dicit : *Veni, sequere me;* hoc est, ut ad consummationem virtutum pervenire merearis. Ergo qui sequitur Christum, ipsum pro possibilitate sua debet imitari; ut præcepta ejus secum ipse meditetur, et divinorum exempla factorum.

2. Et ideo David secum ipse meditabatur, quod Christum in se locutum esse retinebat; ut cum aliqui ei essent molesti, et eum ad contentionem lacessere conarentur, patientiam indueret, certandi studia declinaret, ex quibus inanis strepitus et jurgia frequenter oriuntur. Ideoque cum sancto David plerique ejus virtutibus invidentes, qui eum de proposito mansuetudinis, et humilitatis affectu crederent diducendum, frequenter ingruerent : ipsæ quoque præcipue nequitiæ spiritales in cœlestibus, adversus quas grave luctamen est justis, ad commovendum eum ministros suæ improbitatis impellerent; ne inter obstrepentium crebra certamina, et disceptationum tumultus sermo aliquis sibi offensionis excideret, tacere sanctus Propheta proposuit. O validum scutum circumspectæ munitionis silentium! O fidissimum stabilitatis fundamentum, in quo si quis potuerit stare, lubricum verbi timere non possit! Multi enim etiam stabili corde firmati, incauti tamen, sermonis fluctuantis errore sæpe ceciderunt. Videns igitur hujusmodi insidiis et vano concertantium strepitu se Propheta tentari, intra se ipse tacitus conferebat, legem sibi taciturnitatis imponens : et cum taceret, insultantibus sibi, et ut loqueretur aliquid provocantibus; qualia solent insolentium esse certamina atque sermones : Responde nobis, si de æqualitate præsumis : vides et tu esse te victum, et nihil habere quod referas; cum se prope ad vocem conviciis videret impelli, se ipse revocabat, ut loqueretur in corde.

3. *Dixi, Custodiam vias meas; ut non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiam; dum consistit peccator adver-*

sum me; hoc est, proposui, confirmavi, imperavi mihi, locutus sum cordi meo : *Custodiam vias meas.* Si alii dixissem, sermo meus stare deberet; quanto magis stabile debet esse, quod mihi ipse constitui? Si quis alienum fallat, indecorum est : si quis proximum, grave; quanto igitur gravius, si quis se ipsum eo quod sibi promiserit, putet esse fraudandum; ut ipse sibi infidelis suo judicio et despicabilis æstimetur. Cui igitur idoneus videri potest, qui sibi vilis est? Teneamus igitur animæ constantiam nostræ; ne in offensionem labia loquendi festina prorumpant. Et Job plagam suam silentio vicit, et tolerantiam suam taciturnitate superavit. Non bene creditur carni : vicissemus, si Eva tacuisset. Ergo primum illud processit ex voce peccatum, et serpens ille nequissimus atque versutus per vocem nos ante tentavit. Atque utinam aut Adam surdus fuisset, aut Eva obmutuisset : ille, ne vocem suæ uxoris audiret; ista, ne loqueretur marito, et lubricæ vocis ministerio serpentis in virum venena transfunderet. Cain quoque etsi parricidio naturam violavit humanam, et obliteravit impius jura pietatis; tamen per vocem sacrilegium sceleri suo addidit, ut negaret Deo necati fratris interitum. Quid de singulis dicam? Populus ipse electus a Domino, cui tacitus Moyses aperuit mare, ingratus cœlestibus beneficiis obmurmurabat, quo divinam contraxit offensam. Deinde ipsum ducem invii illius atque inusitati itineris Moysen respuit, et a fratre ejus Aaron deos sibi fieri quos coleret, postulavit.

4. Unde etiam ipse considerans tanta vocis pericula : *Dixi*, inquit, *Custodiam vias meas.* Quæ sint igitur istæ viæ hominis, quæ magnopere præcavendæ, ne quid gravioris offensionis incurrant, admonet nos tantus Propheta diligentius considerare. Admonet etiam Salomon ejus filius paternæ mentis interpres perspicacius examinare, qui scripsit : *Tria mihi sunt impossibilia intelligere, et quartum quod non agnosco. Vestigium aquilæ volantis, et viam serpentis in petra, et semitas navis in pelago navigantis, et vias viri in juventute. Talis via mulieris adulteræ, quæ postquam egit, abluta nihil egisse se dicit iniquum.* Tria ergo impossibilia sibi esse dixit ad intelligendum, et quartum quod ille habens inter homines sapientiæ signaculum, non agnosceret, viarum videlicet viri in juventute processum. Quarum igitur vel inexplicabilis, vel difficilis agnitio, potest facilis earum esse custodia? Unde non immerito ipse David delictorum juventutis suæ non defensionem obtulit, sed oblivionem rogavit. *Delicta*, inquit, *juventutis meæ, et ignorantiæ meæ ne memineris.* Non immerito igitur Salomon dixit se non agnoscere quod pater ejus, in quo major Dei gratia fuit, se ignorasse testatus est. Et fortasse delicta juventutis ad fervorem retulit carnis, ignorantiam autem ad verborum prolapsionem, quæ non ex sententia nostra, sed impetu quodam et cursu loquendi plerumque funduntur; quod periculosum esse Propheta cognoscens ait : *Credidi propter quod locutus sum.* Supra fundamentum ergo virtutis vox tuta est, sine fundamento, lubrica. Ideo quasi quodam tubæ sono scripturæ divinæ electus interpres increpuit : *Corde creditur ad justitiam : ore autem confessio fit ad salutem.* Fides Credentium principalis est, confessio executionis.

5. Quomodo igitur proposuerit sanctus propheta David, aut propter quid custodire vias suas, audiamus : *Ut non*, inquit, *delinquam in lingua mea.* Si hoc cavet Propheta, tu non caves? Si hoc metuit, in quo Dei gratia loquebatur, tu non metuis, qui erroris verba non refugis, et theatralibus sermonibus delectaris? Tu non reformidas, cui scriptum est in Evangelio, quia pro omni otioso verbo rationem es redditurus? Si pro otioso verbo periculum est, quanto magis pro criminoso? Non omne quod otiosum, est criminosum : sed omne quod non fructuosum, periculosum atque eradicabile; omnis enim arbor non faciens fructum, excidetur, et in ignem mittetur. Cum movetur animus, exagitatur stimulantibus adversariis, obstrepentibus, illudentibus, crimi-

cuit dicens : *Sic benedicam te in vita mea, et in nomine tuo levabo manus meas. Tamquam adipe et pinguedine repleatur anima mea.* Ipse est sinus animæ, secretum orationis ejus, penetralia voluntatis, et quædam recurrentium votorum intima receptacula. Unde et justi in Abrahæ sinu requiescere leguntur, quod in ejus gratia, in ejus requie, in ejus placiditate requiescant, qui conformem ei induerint fidem, et eamdem in bonis operibus fecerint voluntatem.

12. Sed forte miretur aliquis, cum Dominus dixerit per os David, quod humiliabat in jejunio animam suam; quomodo ipse David ait in posterioribus : *Si non humiliter sentiebam; sed exaltavi animam meam.* Verum is consideret aliud esse quod ad sapientiam mentis refertur, aliud quod ad humilitatem cordis : sapientia mentis sublimis est; sapientia autem carnis non debet inflari. Humiliabat ergo David in jejunio animam suam, ut castigandum nostræ carnis tumorem doceret. Exaltabat animam Propheta, per sublimem Dei gratiam; *quoniam et qui se exaltat, humiliabitur : et qui se humiliat, exaltabitur.* Nec solum superbus retunditur, et humilis adtollitur digna remuneratione meritorum, sicut primum est intelligendum : sed quia verbum Dei ex omni parte acutum est, velut gladius qui ex duabus acutus est partibus, ego arbitror posse intelligi, quia et qui se exaltat, novit se humiliare : et qui se humiliare novit, etiam exaltare se novit. Denique Paulus ostendit, dicens : *Ego autem didici in quibus sum sufficiens esse. Scio et humiliari, scio et abundare.* Ergo et David non humiliter sentiendo de Christo exaltabat animam suam, quam humiliant et dejiciunt arriani*; et exaltando animam suam, sensus vigorem, fideique gratiam, virtutis humilitatis pio repræsentabat affectu.

13. Ideo ergo dicebat : *Obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis;* quia noverat quando se humiliare deberet, et noverat quando silere deberet. Obmutuit, ne ipsa litigiosa cum objurgantibus contentione perstreperet : humiliatus est, ut tumorem dejiceret superborum, vel ut ipsos quomodo humiliare se deberent, suo doceret exemplo : siluit a bonis; quia bona conscientia non eget defensione verborum, quæ suo nixa est testimonio, ipsa sui judex. Ideoque justus dicit : *Quis contradicat, aut quis resistat mihi?* Et Paulus dicit : *Mihi enim pro minimo est, ut a vobis dijudicer, aut ab humano die.* Adversum calumniantes et peccatores justus suo judicio contentus est : meritorum autem suorum judicium Christo reservat. Ideoque addidit : *Qui dijudicat me, Dominus est.* Pulcherrime eum judicem elegit, qui nulla fraude fallatur; ut eum nec occulta prætereant, nec infirmæ conditionis lapsus offendat : qui fragilitati norit ignoscere. Ad omnia igitur utile silentium. Si peccatum agnoscis, tace; ne negando exaggeres : si non agnoscis, tace securus de innocentia. Non possunt aliena verba, crimen affigere, quod propria non recepit conscientia.

14. Sequitur : *Et dolor meus renovatus est.* Adhuc in inferiore virtutis gradu positus hæc verba depromit, quod dolor sibi peccatorum veterum objectione renovatus sit, quæ deleta jam obduxisse videbatur oblivio, vel bonorum operum texerat compensatio. Denique in posterioribus quasi fortior dicit : *Viderunt me, et moverunt capita sua,* eo quod minarentur, et nocere non possent. Et addidit : *Maledicent illi, et tu benedices.* Et quod quasi validior loquitur, negligens injuriæ, vel pudoris, cui benedictio Domini pro omnibus abundaret. Ergo in isto psalmo trigesimo octavo quasi in quadam meditatione, nondum tamen in omni locatus perfectione virtutis, dicit sibi dolorem esse renovatum. Validissimus enim cicatricis offensionem sentire non novit, nec plagam potest timere, qui fortior est. In ipso pugilum certamine solet plerumque qui fortior est exspectare, ut inferioris ictu aliquo lacessatur, quo acrior offensus

* Verborum quidem sensus hic paulo obscurior est, verum ei non minimum accedet luminis, si modo ad superius illud respicias : *Cum Dominus dixerit per os David, etc.* Intellige igitur Prophetam in persona Christi exaltasse animam suam, et omnia jam plana erunt.

insurgat; ita exercitatione nimia atque patientia roboratus, ut tamquam insensibilis ad dolorem, plagam sentire non possit, percussus ridet, lacessitus initiatur. At vero inferior si forte ictum ferientis supra obductam cicatricem veteris vulneris exceperit, renovatum sentit dolorem. Sic est cui objiciuntur peccata superiora, quæ competenter doluit atque deflevit; ut satisfactione congrua vulneri peccatorum suorum obduceret cicatricem. Si perfectus est, tacet conviciantibus, nullo sibi dolore renovato; quia etsi peccavit, securus est quia sine pœnitentia sunt Dei dona; et ideo quæ semel donavit, resolvere ac renovare non soleat, cum ipse dixerit : *Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates, et memor non ero.* Si autem imperfectus et immemor cœlestium præceptorum, dolor ei tanquam rescissa cicatrice reparatur.

15. *Concaluit cor meum intra me, et in meditatione mea exardescet ignis.* Graviora vulnera, sicut novimus, caustico medicamento vel admoto igne curantur. Ergo vir sapiens ipse medicus est sibi : tamen etsi medicus est, vulnus suum curat. Ideoque si non plene consummatus est ad inoffensæ habitudinem sanitatis, vaporatur ejus cor, habet febrem, ignescit ad objecta convicia. Et si tacet, vel intra se teritur. Lapis si ad lapidem teratur, ignem excutit; ita etiam bona conscientia pudore succenditur, si renovetur ei suorum recordatio delictorum. *Et in ipsa meditatione ignis exardescit.* Non malus ignis, qui adurat, sed non exurat. Talis ignis Dei quem Moyses in rubo vidit; quando rubus urebatur, sed non exurebatur. Est ergo ignis, qui peccatum minuit, et suo culpam ardore depascit, est et ignis qui cœlestium scripturarum meditationibus excitatur; velut ille de quo dicit Hieremias : *Et erat ignis flammigerans in ossibus meis.* Aut ille de quo Cleophas, et qui simul iter agebat, quando post resurrectionem eis se Christus adjunxit, sermone mutuo conferebant dicentes : *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, cum aperiret nobis Scripturas?* Ideo et Dominus venit, ut ignem hunc in terram mitteret; quo illuminaret animas universorum, studium accenderet, crimen exureret.

16. *Loquutus sum in lingua mea : notum fac mihi, Domine, finem meum : et numerum dierum meorum qui est; ut sciam quid desit mihi.* Bonus ignis, qui fecit ut Propheta loqueretur. Et vide ne ipse sit ignis qui visus est, quando in die Pentecostes in unum locum discipulis congregatis, decidit cum vi magna super eos Spiritus sanctus, et linguis variis loquebantur. Sic enim scriptum est : *Quia visæ sunt linguæ eorum dispersæ tamquam ignis.* Hic est ergo qui dixit ad Hieremiam : *Ecce do tibi in os verba mea in ignem.* Hanc ergo et David linguam ignis accepit, ut divinæ cognitionis succensus ardore loqueretur : *Notum fac mihi, Domine, finem meum.* Non de morte sua quærit (neque enim hic finis resurrecturo) sed de eo fine quærit, de quo Apostolus dixit : Quia ille finis, quando dominus Jesus tradet regnum Deo Patri, et evacuabit omnes Principatus et Potestates : et quando mors novissima omnium destruetur; ut mala deficiant, et bona æterna succedant. Et ideo dictum est : *Fugit dolor, tristitia, et gemitus.* Hunc finem in hominibus operabatur et Paulus dicens : *Et quis est qui lætificat me, nisi qui contristatur ex me?* Objurgando enim dolorem, tristitiam, gemitus excitabat, ut agerent pœnitentiam; quo irrevocabilem veniam et salutem, cujus Deum non pœniteret, mererentur. Ille igitur verus est finis, qui non unius erit finis, sed omnium. Quomodo ergo finem meum dixit? Sed considera quis loquatur. Utique homo, vel unus ex hominibus usus communitate substantiæ, vel quia ad formam universorum describitur, et ad perfectionem consummati hominis eruditur.

17. Unde et addidit notum sibi fieri numerum dierum qui est, ut sciat quid desit sibi. Ad perfectionem utique quid desit, non ad istius corporis vitam, de quo propheta David cupiebat absolvi dicens : *Heu me? quia incolatus meus prolongatus est, et habitavi cum habitantibus Cedar.* Denique dierum numerum

cognoscere volebat, non etiam noctium. Hic enim dies et noctes sunt : ibi vero dies soli, ibi lumen perpetuum atque diuturnum. Et ideo addidit : *Qui est*, inquit, non qui transeat. Cœlum enim et terra præteribunt, fides autem permanet, et dies Christi; quia heri et hodie ipse est, et in sæcula. Quem autem numerum quærat, accipe. *In domo*, inquit, *Patris mei mansiones multæ sunt.* Dat ergo unicuique locum Dominus Jesus, hoc est, aptam pro uniuscujusque meritis mansionem. Unusquisque enim in suo ordine. Præcessit ergo, ut pararet in se credentibus locum. Unde etiam et dixit : *Si abiero, et paravero vobis locum, iterum venio ad vos, et accersam vos ad me ipsum ; ut ubi ego sum, et vos sitis : et quo vado scitis, et viam scitis.* Est ergo via per quam resurgens Christus adscendit. Et ille quidem adscendit super omnes cœlos ad Dei sedem : homines autem a primo cœlo ad secundum, et deinceps a secundo ad tertium, et ab illo per distinctiones fere ad septimum cœlum, atque in ipsam apsidem * et summitatem cœlorum qui merentur, adscendunt. Si ergo numerus viarum est, et numerus mansionum; utique numerus dierum est, per quos ad cœli altitudinem pervenitur.

18. *Ecce veteres posuisti dies meos :* alius habet : *Palæstas posuisti dies meos.* Si secundum Septuaginta viros, veteres accipimus dies; hoc est, secundum veterem hominem intelligimus exactos. Sed vetus homo noster affixus est cruci. Ergo et vetus dies præteriit, novus venit. Alius enim dies hominis, alius dies Christi; quem Abraham vidit, et gavisus est; de quo et David ait : *Hic est dies quem fecit Dominus, exsultemus et lætemur in eo.* Sanctus ergo in die Domini exsultat in die novo, in quo Deus Dominus illuxit nobis, et dedit novam lucem in innoxiam vitam et integram reformatis. Ideo vir justus securus novæ lucis et gratiæ Dei dicit : Erit mihi cœlum novum, et terra nova, et novum lumen. Non enim lucerna, et lumen solis illic lucebit, aut lunæ; sed Dominus illuminabit super populum suum. Illa ergo desideravi : illa exoptavi; et ideo diem hominis non requisivi.

19. Quod si palæstas accipimus dies, ex nomine intelligimus plenos certaminis et laboris; quoniam palæstæ luctatores in agone dicuntur, qui luctantur ad coronam. Ergo quia et nobis lucta non solum adversus carnem et sanguinem est; sed et adversus spiritalia nequitiæ in cœlestibus; dies nostri, hoc est, vitæ istius, in labore sunt et dolore. Unde et in posterioribus ait : *Anni nostri sicut aranea meditabuntur : dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Si autem in potentatibus, octoginta anni : et plurimum eorum labor et dolor.* Unde et apostolus Paulus abundantius cæteris apostolis laboravit ; ut legitime certando ad coronam quam cuperet, perveniret.

20. Sed tamen quia et architectorum mensuræ palæstæ dici feruntur, quibus ad structuræ numerum vel modum spatii colligendum, ædificia metiuntur, locumque eum in quo ædificia sunt locanda; et quia per Esaiam locutus est Deus : *Quis mensus est manu aquam : et cœlum palmo, et universam terram clausa manu? Quis statuit montes in statera?* Videamus ne forte hic sensus hoc sermone sit colligendus; eo quod cognitos dies omnium habeat Deus : cui nihil immensum sit, qui omnia mensura quadam suæ scientiæ comprehendat, nihil que ei sit inæstimabile, nihil inexaminatum atque innumerabile, qui ait: *Sed et capilli capitis vestri omnes numerati sunt.* Hoc ergo dicit Propheta : Ecce novisti dies meos : non te prætereunt quotidiani actus mei : peccata mea ante oculos tuos posuisti; et ideo *substantia mea tamquam nihilum ante te.* Quid enim est homo, nisi quia memor ejus es? Homo vanitati similis factus est. Homo in peccato : et si aliquid habeat probitatis atque virtutis, recte cæteris terrenis animantibus antefertur, et in conspectu animalium quibus est præpositus, antecellit : in conspectu autem Dei tamquam nihil est ejus substantia. Unde et alibi ait : *Quoniam non justificabitur*

* *Apsis*, sive *absis*, est summa fornicis curvatura (*la clef d'une voûte*). Apsis summa solis, lunæ, etc. *apogée ; — ima*, *périgée*.

in conspectu tuo omnis homo vivens. Quod Symmachus manifestius expressit dicens : *Et vita mea tamquam nihilum ante te.*

21. Sunt autem qui breves putant dies dictos, quia Symmachus σπιθαμας posuit : σπιθαμη autem palmus est ; et quia palmo mensus dicitur Deus cœlum (palma autem vel palmus portio manus est metientis, et aliquid comprehendentis) ideo tamquam breves dies æstimant nuncupatos ; cum cognitio Dei per mensuram, ut supra diximus, possit intelligi : cœlestis autem ista cognitio, ut ad mensuram facta sint omnia. Non ergo breves, sed magni dies Prophetæ possunt intelligi, quos Deus mensus est palmo, quo mensus est cœlum. Neque enim breves suæ vitæ dies diceret, qui postea ait : *Heu me! quia incolatus meus prolongatus est;* nisi forte quia propter peccata hominum breviores vitæ istius dies fecit Deus, quæ ante et nongentis et septingentis annis extendebatur ; ut nunc intra centum annorum curricula claudatur. Sic ergo intelligendum est : Ecce peccato obnoxios dies meos nosti ; dies enim vitæ hujus, quæ peccato est obnoxia, breves sunt : dies autem vitæ æternæ, sine fine.

22. Aut certe sic (nostrum est enim argumentis quærere veritatem, tuum est eligere quid sequaris). Ne peccatum, inquit, cresceret, abbreviasti dies vitæ humanæ qua vivimus, in his terris ; et tamen cum maturior in hoc brevi cursu istius vitæ finis sit peccatorum, mortis celeritate *substantia mea tamquam nihilum ante te* : quia etsi ad imaginem et similitudinem Dei facti sumus, gravat tamen nos in hoc corpore constitutos quædam terrena contagio : quæ non gravaret, si nos exuere magis veterem hominem, cum induimus gratiam, quam supervestire mallemus ; minorem etiam laborem nobis exspoliatus homo vetus, quam supervestitus adferret. Nam quod exspoliamur, abjicimus : quod supervestimur, induimus. Et ideo ingemiscimus et laboramus, donec mortale hoc veteris hominis indumentum, et errori effectum obnoxium, novitate suæ vitæ spiritualis absorbeat ; ut si supra venenum plurima mella fundantur, ægre ac nimis sero veneni virus aboletur. Aqua etiam multa diu cum veneni felle luctatur, si non illud expuat, sed absorbeat. Ideo laboriosa pœnitentia, suavis gratia ; quia peccatum exspoliatur, ubi gratia est ; absorbetur ubi pœnitentia ; ibi remittitur, hic absconditur. Et ideo scriptum est : *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.*

23. Et requievit paulisper ingemiscens humanæ conditionis ærumnam ; quia dixerat : *Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens.* Et post diapsalma *, resumto spiritu, ait : *Quamquam in imagine Dei ambulet homo, tamen vane conturbatur : thesaurizat, et ignorat cui congregat ea.* Vide quomodo ante asperitatem suæ sententiæ temperavit : postea rationem suæ vocis absolvit. Temperavit dicendo : *Quia in imagine Dei ambulat homo.* Beatus homo qui ad similitudinem Dei per fidem ambulas : beatus, qui in te fidem habes : beatior si avaritiam non haberes ! Aliud bonum mentis est æternum, aliud vanum carnalis cupiditatis incendium. Fides enim Deo militat ; avaritia tentatori : ista congerit quod sibi prosit, illa quod proficiat alienis. Quid igitur tam vanum, quam nescire cui laboret hæredi ? Quis enim scit si sibi filius, aut nepos proprius supervivat ? Sæpe aut in tabulis testamenti scriptus hæres funesto ambitu testatorem præcedit ad tumulum, aut hæreditatem superstes absorbet, aut luxuriosus dissipat, aut stultissimus non tuetur, aut proscriptus amittit. Si quem ergo videris studiose divitias congregantem, dic et tu : *Vane conturbatur : thesaurizat, et ignorat cui congregat ea.* Neque enim secum potest auferre, quæ possidet ; et cum morietur, relinquet alienis divitias suas. Succedit frequenter inimicus et ingratus,

* *Diapsalma* est quædam in psalmo divisio, vel mutatio. Alii alias hujus vocis explicationes in medium afferunt, pluresque citant editores Bened., cum forte nihil aliud significet nisi quamdam in medio carmine symphoniam sive *interludium* digitorum in fidibus, ad revocandas vocis animique vires.

et decessori successor insultat. Quos ille dilexit, iste persequitur : quos ille nutrivit, hic vendit.

24. Græcus tamen non habet : *In imagine Dei;* sed tantummodo : *In imagine.* In qua ergo imagine ambulat homo? In ea utique ambulat ad cujus similitudinem factus est; id est, ad imaginem Dei. Imago autem Dei Christus; qui est splendor gloriæ, et imago substantiæ ejus. Christus ergo imago Dei venit ad terras; ut jam non in umbra ambularemus, sed in imagine. In Christo enim imagine ambulat, qui sequitur Evangelium. Ideo discipulo suo dicit : *Vade retro post me*, ut me sequaris. Ideo erravit populus Judæorum, quia in umbra ambulavit. Ideo non errat populus Christianus; quia in imagine ambulat, habens solem sibi justitiæ refulgentem. Bona imago, non ceris picturæ fucata radiantis, sed plenitudine divinitatis expressa. In qua imagine et Pater simul videtur et Filius; quia per utrumque eorum unitas operationis effulget. Etsi jam resurrexit Christus, tamen in Evangelio nobis adhuc ejus imago monstratur. Lego quod Lazarum suscitaverit; et Patris opus et Filii credo. Filius vocavit, Pater audivit, et Lazarus ambulavit. Lego quia eum dæmones fatebantur : fatebantur et Patrem; quia Dei Filium precabantur : fatebantur et ipsum; quia per ipsum ejiciebantur. Scriptum est enim : *Quod si in Spiritu Dei ejicio dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt?*

25. Primum igitur umbra præcessit, secuta est imago, erit veritas. Umbra in Lege, imago vero in Evangelio, veritas in cœlestibus. Umbra Evangelii et Ecclesiæ congregationis in Lege, imago futuræ veritatis in Evangelio, veritas in judicio Dei. Ergo quæ nunc celebrantur in Ecclesia, eorum umbra erat in sermonibus prophetarum : umbra in diluvio, umbra in Rubro mari; quando baptizati sunt patres nostri in nube, et in mari : umbra in petra, quæ aquam fluxit, et populum sequebatur. Nonne illud in umbra erat sacrosancti hujus mysterii sacramentum? Nonne in umbra erat aqua de petra, quasi sanguis ex Christo, quæ fugientes se populos sequebatur ut biberent, et non sitirent: redimerentur, et non perirent? Sed jam discessit umbra noctis et caliginis Judæorum, dies appropinquavit Ecclesiæ. Videmus nunc per imaginem bona, et tenemus imaginis bona. Vidimus Principem sacerdotum ad nos venientem, vidimus et audivimus offerentem pro nobis sanguinem suum; sequimur, ut possumus sacerdotes; ut offeramus pro populo sacrificium : etsi infirmi merito, tamen honorabiles sacrificio; quia etsi nunc Christus non videtur offerre, tamen ipse offertur in terris, quando Christi corpus offertur : immo ipse offerre manifestatur in nobis, cujus sermo sanctificat sacrificium quod offertur. Et ipse quidem nobis apud Patrem advocatus adsistit : sed nunc eum non videmus; tunc videbimus, cum imago transierit, veritas venerit. Tunc jam non per speculum, sed facie ad faciem ea quæ sunt perfecta, videbuntur.

26. Adscende ergo, homo, in cœlum, et videbis illa quorum umbra hic erat vel imago. Videbis non ex parte, non in ænigmate, sed in consummatione : non in velamine, sed in luce. Videbis verum lumen, æternum atque perpetuum Sacerdotem, cujus hic imagines videbas, Petrum, Paulum, Johannem, Jacobum, Matthæum, Thomam. Videbis perfectum hominem jam non in imagine, sed in veritate, qualis enim cœlestis, tales et cœlestes. Utique et ipsi jam in gloria vel decore, jam in resurrectionis gratia; non in corpore mortis, et corruptionis deformitate.

27. Vide ne eo deferas imaginem terrestris, ubi lux cœlestium est. Hic si quis tyranni imagines habeat, qui jam victus interiit, jure damnatur. Quomodo tu hostis et adversarii imaginem in civitatem veri imperatoris inducis; nisi ut ipse te damnes? Et si volueris imaginem terrestris inferre, contradicet tibi princeps istius mundi, et dicet : Mea est imago hæc; et quæ offers, mea sunt. Quid facies deprehensus, cum tibi dixerit : Mea est avaritia, mea est ambitio, meæ divitiæ, quarum imaginem in te recognosco? Ipse est enim adversarius et defensor. Quod si fueris qualis

Jacob, dices Labæ qui se transfigurat in Angelum lucis : *Recognosce si quid tuorum in me invenis.* Tunc ille requiret, et non inveniens confutatus abscedet; quia abscondisti atque obliterasti omnia simulacra vitiorum. Beatus qui pôtest dicere : *Veniet hujus mundi princeps, et in me suum inveniet nihil.* Quæ sua sunt enim quærit ille, non illa quæ Christi. Si ergo quæ sunt Christi sequeris, noli quas non habebas affectare divitias, augere quas habebas; et divitem te sibi sentiat pauper. Induc in domum tuam inopem, frange panem esurienti, et nudum operi; ut tibi thesaurus condatur in cœlo, qui tecum transeat. Pauper Christus est factus, cum dives esset, ut nos sua inopia divites faceret. Noli ergo propter divitias vane conturbari, excitari de somno, cogitare quemadmodum pecuniam tuam serves, opes tuas augeas, de nocte procedere, excubare ad judicis domum; ut aliena diripias, litem moveas pauperi, verearis exactorem tributi : vana est ista conturbatio.

28. Et ideo Justus dixit : *Et nunc quæ est exspectatio mea; nonne Dominus? et substantia mea ante te est.* Spes et patientia nostra Christus est : ipse factus est redemtio nostra, ipse est nostra exspectatio; ut dicamus singuli : *Exspectans exspectavi Dominum, et respexit me.* Respice ergo nos in judicio tuo. Respiciat super nos misericordia tua; ut qui de merito diffidimus nostro, per tuam misericordiam liberemur, in cujus potestate est animæ nostræ vitæque substantia. Et ideo non timeamus corporis mortem; sed eum qui potest animam nostram vel servare, vel perdere : cujus substantia virtus est, quam Deus ad similitudinem sui pectoribus infudit humanis.

29. Quisquis igitur habet istam substantiam animæ suæ, dicit : *Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me.* Non unius criminis lapsum fatetur, qui ab omnibus se iniquitatibus solvi precatur. Scit enim quod nisi Dominus ignoscat, nemo salvus esse possit, quicumque natus est sub peccato, quem ipsa noxiæ conditionis hæreditas adstrinxit ad culpam.

30. *Opprobrium*, inquit, *insipienti dedisti me.* Quis est insipiens, nisi qui peccatum facit, et eligit mala pro bonis? Ergo qui auctor est peccatorum, ipse insipiens magis, quam ejus minister. Cum peccamus igitur, in opprobrium tradimur adversario; ut ille nos quasi inimicus in die judicii accuset et prodat. Suscipiamus ergo opprobrium crucis Christi, quod suscepit Moyses, et Ægypti thesauris regalibus prætulit; et ideo non est insipienti in opprobrium traditus. Alii habent codices : *Opprobrium insipienti ne tradas me.* Sed magis David eam consuetudinem habet, ut sua magis opprobria et peccata fateatur, nec de peccatis suis erubescat et opprobriis, qui scit in confessione esse veniam, et in peccati sui condemnatione justitiam.

31. Denique ex his quæ sequuntur, manifestatur hic sensus; quia subjecit : *Obmutui, et non aperui os meum; quoniam tu fecisti me;* hoc est, dedisti me in opprobrium insipienti, ideo obmutui, et non aperui os meum, ne peccata majora contraherem. Agnovi voluntatem tuam, ut ad tempus erubescerem, et postea salvus fierem veniam postulando. Prodest ergo interdum et opprobrium. Siquidem etiam ipse prodest carnis interitus; ut testificatur Apostolus dicens : *Tradidi eum in interitum carnis; ut spiritus salvus sit in die domini nostri Jesu Christi.* Opprobrium quoque prodesse David ipse testatus est dicens ad Abessam : *Sine, maledicat mihi Jeminæus; quoniam dixit illi Dominus; ut videat humilitatem meam, et retribuat mihi Dominus bona pro maledicto hoc.* Et re vera vidit opprobrium ejus Dominus, quod flens ibat et excalciatus, operto capite; et amovit ejus opprobrium. Liquet igitur quia cum datus in opprobrium David fugerit, et humiliatus sit, et nudis pedibus Domino satisfecerit, et lapides jacientem non repercusserit, et in maledicentem non permiserit vindicari, et post hæc regno suo integro restitutus sit; quia et opprobrium a Domino sit, et prosit magis sustinere opprobrium, quam refellere. Denique victoria post secuta est. Ergo

quoniam cum advena in terram venerit, demoretur et separetur a patria longo detentus exsilio. Considera nunc mihi illum Adam de paradiso ejectum, in castellum relegatum, spectantem unde dejectus sit, flentem ubertim; quia reminiscitur quid amiserit, quove deciderit. Et ideo gratias agamus Deo, qui nos perpetuo exsilio liberavit, aperiens januam qua revertamur ad patriam. Unde Apostolus præsumsit dicere: *Ergo jam non estis advenæ, atque peregrini; sed estis cives sanctorum, et domestici Dei.*

37. Hoc volens recipere David antequam Christus veniret in terram, dixit: *Remitte mihi ut refrigerer, priusquam eam, et amplius non ero;* hoc est, hic mihi remitte, ubi peccavi. Nisi hic remiseris mihi, ibi remissionis requiem invenire non potero; quod enim in terra ligatum manserit, ligatum manebit in cœlo, quod solutum in terra fuerit, solutum erit in cœlo. Propheta enim et prædicator Ecclesiæ congregandæ, evangelico spiritu indulgentias Domini prævidebat; et præcipienda apostolis ei Dominus revelabat; immo hæc erat vetus sententia, ut qui se ligasset in terris, vinctus migraret a corpore. Ideo Dominus, quod ante erat judicii sui, dedit apostolis, peccata remittendi æquitate solvenda; ne cito solvenda, diu ligata manerent. Denique audi dicentem: *Tibi dabo claves regni cœlorum; et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlo: et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlo.* Tibi, inquit, dabo claves regni cœlorum, ut et solvas et liges. Hoc Novatianus non audivit, sed Ecclesia Dei audivit; ideo ille in lapsu, nos in remissione: ille in impœnitentia, nos in gratia. Quod Petro dicitur, apostolis dicitur. Non potestatem usurpamus, sed servimus imperio; ne postea cum venerit Dominus, et ligatos invenerit quos oportuit solvi, commoveatur adversus dispensatorem, qui ligatos servaverit servos, quos Dominus jusserat solvi dicens, quoniam *qui cognovit voluntatem domini sui, et non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multum; qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit minus.*

38. Merito ergo David remitti sibi postulat quod sciebat non esse iis, qui secundum Aaron erant, sacerdotibus attributum: sed Evangelio servabatur. Cui ergo non remittitur, in exsilio est, in peregrinationis injuria perseverat. Hic ergo petenda est venia. Hic enim dictum est: *Beati qui nunc fletis; quia ridebitis:* hic locus est veniæ postulandæ. Deploremus igitur in terris, ut mereamur indulgentiam. Nisi remissum peccatum hic fuerit, non habebimus requiem: si requies non fuerit, non erit vita æterna; si vita æterna non fuerit, non erimus. Ideo petit remitti sibi antequam eat, ut sit. Si enim remissum non fuerit, non ero, inquit, cum iis qui sunt, cum iis qui in paradisum merentur adscendere. Qui autem non est, consumetur cum descendentibus in lacum, qui in catenis et carcere fuerit derelictus.

39. Non ergo definitive dicit: *Non ero;* quia alibi dicit: *Psallam tibi in cithara, Deus sanctus Israel? Gaudebunt labia mea cum cantavero tibi; et anima mea quam redemisti.* De redemtione ergo præsumit. Et alibi audi dicentem: *Placebo Domino in regione vivorum.* Erit ergo qui placere præsumit. Potest et sic intelligi; quia dixit: *Advena ego sum apud te in terra; et peregrinus, sicut omnes patres mei;* et ideo remitte mihi, ut peregrinus esse desinam: remitte mihi exsilium, quo relegatus sum. Si remiseris antequam discedam hinc, non ero amplius exsul atque peregrinus. Cum enim tu remiseris, non ero peregrinus; sed civis ero sanctorum tuorum. Ero cum patribus meis, qui et ipsi fuerunt ante peregrini, nunc vero jam cives sunt. Ero domesticus Dei, ut pœnam non timeam, gratiam merear: per Dominum nostrum Jesum Christum, cum quo tibi est laus, honor, gloria, perpetuitas, cum Spiritu sancto a sæculis, et nunc et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

IN PSALMUM XXXIX ENARRATIO.

1. In superioribus psalmis pœnitentiam prædicavit : deinde de patientia sua, et perturbatione hominis est locutus : in trigesimo autem et nono psalmo, novum annuntiat Testamentum; qui enim malorum pœnitentiam agit, exspectat. Sed non est perfecti exspectare, sed exspectasse; nemo enim nisi qui perseveraverit usque in finem, salvus erit.

2. Ideo addidit : *Exspectans exspectavi Dominum.* Ubi ergo hoc dicitur; nisi in Evangelio, in quo jam nobis qui exspectabatur, advenit : in quo jam nobis non Legis caligat umbra, sed veritas fulget; quia Christus illuxit, qui exaudivit deprecationes suorum, et eduxit nos de lacu miseriæ, et de luto fæcis; ubi jam demersi tenebamur nostrorum voragine peccatorum, et totus homo noster inhærebat, nec poterat sese animus noster eruere, obrutus multiplicis labe flagitii? Gratias igitur Domino Jesu, unigenito Dei Filio redemtori nostro, qui nobis peccata omnia remissurus descendit e cœlo; ut nos de lacu ac limo istius mundi, et cœnulenta quadam palude terrarum de corpore quoque mortis hujus eriperet, atque in carne sua statueret animi nostri interiora vestigia; ut confirmati in Dei verbo, et per crucem Dominici corporis * absoluti, ambulemus jam non in opprobrio dedecoris, sed in remissione peccati. Confirmatus igitur et radicatus in Christo, supra petram sibi memorat pedum suorum statuta vestigia. Unde dicit Apostolus : *Bibebant autem de consequenti petra : petra autem erat Christus.* Petra, eo quod sitientes sequatur, confirmet labentes; ne sitientibus aqua desit, labentibus firmamentum.

3. Exspectanti ergo mihi, Domine Jesu, aliquando venisti, direxisti gressus meos in Evangelio, immisisti in os meum canticum novum, quod est novum Testamentum. Gaudentes jam canimus hymnum Deo nostro, quia novarum virtutum præcepta cognovimus; ut nostra omnia relinquamus, Christum sequentes, et nostros diligamus inimicos. Novos etiam hausimus mores; ut pro persequentibus nos, precem Domino deferamus. Maledicentes ecce benedicimus. Nescimus opera nostra jactare, aut celare peccata. Angelorum etiam more nuptias refutamus.

4. Quid multa? De illo ærumnoso peccatore beatus homo factus est, jam non respiciens in istius mundi varias vanitates. *Vanitas* enim *vanitatum, et omnia vanitas*, totus hic mundus est; sicut dixit sapiens Salomon. Quid enim nisi vanum est ea sequi, quæ perseverare non possunt; et omnia tamquam umbra prætereunt? Insaniæ autem falsæ, aut certamina ista bellorum, in quibus pro temporali possessione sanguis tantus effunditur : aut contentionum theatralium dissensiones : aut Circensium plena furoris studia declarantur : aut hæreticorum doctrina feralis : aut pseudoprophetarum in modum oraculorum cœlestium simulati gestus, verba composita. Sic enim dicit Propheta : *Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus : et non respexit in vanitates, et insanias falsas.*

5. Sunt ergo et veræ insaniæ, et forsitan prophetarum, qui in excessu mentis positi prophetabant, repleti Dei Spiritu, ut quibusdam insanire viderentur; cum propriæ salutis immemores, nudi plerumque et excalceati, sicut Esaias sanctus, per populos currerent, vociferantes non quæ ipsi vel-

* Ed. Bened. *passionibus absoluti*, contra mss. plerorumque fidem. Sed quidquid dicant vel sentiant, omnino supervacanea est vox *passionibus*, imo malum sensum affert, cum nihil de emendatione passionum, sed mere de liberatione, redemptione a peccato, a morte sempiterna, etc., istic agatur.

lent, sed quæ a Domino juberentur. Ex his igitur intelligitur adfulsisse remedium salutis; quoniam qui exspectabatur, adest.

6. Exspectavit eum Adam de paradiso ejectus; ut longo liberaretur exsilio. Exspectavit eum in Noe justo, qui ad semen futurorum est reservatus; ut ex illo justitiæ semina in hominibus pullularent. Ipsum putabat publicæ salutis auctorem, qui diluvio superstes esse meruisset. Ipsum sapientiæ principem, qui excoluisset vitem, et ex ejus fructu inebriatus foret. Quid est enim vitis nisi sapientia; sicut aperuit nobis David cœlestis interpres oraculi dicens : *Uxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ?* Eo quod in ipso esset sapientiæ plenitudo, quæ exspectabatur in Christo, qui novo repletus sapientiæ sacramento, quod oculus non vidit, nec auris audivit, inusitatum nobis deferre mysterium properavit; ut nudus jaceret, et exuberantis sapientiæ pocula inaudita proflueret : ut obliti superiorum, in novos mores, et novam sobrietatem vitæ resurgeremus æternæ; quo per stultitiam prædicationis Deus agnosceretur, quem per sapientiam non cognovit hic mundus. Denique in figura illa dormientis et nudati patris, qui stultitiam risit, maledictus est : qui venerati sunt, benedictionis gratiam sunt adepti. Ideoque qui mortem unigeniti Filii Dei, patris et creatoris omnium, ad offendiculum, aut opprobrium nostræ fidei objiciendam esse crediderint, peccatorum suorum nexibus ad perpetuam maledictionis ærumnam tenentur adstricti : qui vero eam pro totius humani generis absolutione suscipiunt, virtutis æternæ præsidio fulciuntur. Crux enim Christi Judæis offendiculum, Græcis stultitia, ut Apostolus dixit : nobis autem qui credimus in Dominum Jesum, virtus Dei atque sapientia est.

7. Exspectatus est in Moyse, cum siccasset et pertransisset undas maris, et impossibile viribus humanis, pedestris viæ aperiret in fluctibus iter : sequeretur petra, et vomeret aquas; ut sitientium patrum in medio deserti viscera interna satiaret.

8. Exspectatus est, et in Aaron principe sacerdotum, qui inter vivos ac mortuos medius stetit : et serpentem statuit luem mortis; ne a cadaveribus defunctorum ad viventium transiret interitum. Quid enim tam proprium Christi, quam advocatum apud Deum Patrem adstare populorum, mortem suam offerre pro cunctis, repellere necem, vitam reformare perituris.

9. Exspectatus est et in Jesu Nave, et certe venit, qui et potestatem suam et nomen accepit; ut et populum in terram repromissionis induceret, et vere Jesu nomine vocaretur. Siccavit fluenta, convertit amnem in suum fontem, solem statuit, donec consummaret in virtute victoriam. Sed adhuc figura erat ille, non veritas. Denique verus ei dux militiæ cœlestis effulsit, et adoravit eum Jesus Nave; quamvis adhuc nondum in corpore verus adstiterat, sed adhuc venerat in figura.

10. Quando igitur verus advenit? Audi dicentem : *Annuntiavi et locutus sum : multiplicati sunt super numerum. Sacrificium et oblationem noluisti, corpus autem perfecisti mihi. Tunc dixi, ecce venio. In capite Libri scriptum est de me, ut faciam voluntatem tuam : Deus meus, volui.* Quid evidentius quam quod cum Evangelii sui munere nobis Jesus verus advenit. Ipse locutus est, et innumeri credentium populi congregati sunt, qui vix singuli ante credebant. Ipse venit in carne, et cessavit sacrificium Judæorum. Cessavit oblatio pro peccato, quia peccatorum remissor advenerat. Non erat remedium necessarium Legis, ubi Legis Auctor adstabat.

11. *In capite Libri scriptum est de me.* Scriptum profecto de Christo est in principio veteris Testamenti quod venturus esset, ut in redemptione hominum, Dei Patris faceret voluntatem : quando scriptum est, quia Evam in specie Ecclesiæ ad hominis adjumenta formavit. Quid enim nobis in hac corporis infirmitate, et sæculi istius perturbatione præsidio potest esse; nisi sola Ecclesiæ gratia, qua redimimur : et fides nostra, qua vivimus. *In capite libri scriptum est : Os de ossibus meis, et caro de carne mea.*

Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ; et erunt duo in carne una. Quis iste sit qui locutus est, aut de quo istud sit sacramentum, audi dicentem: *Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia.* Unde et admonet ut sic diligat homo uxorem suam, quemadmodum Ecclesiam Christus; quoniam membra sumus corporis ejus, de carne ipsius, et de ossibus ejus. Quæ igitur major salus, quam esse cum Christo, et ei unitate quadam corporis adhærere, in quo nec macula sit ulla, nec tortitudo * peccati?

12. Scriptum est in capite libri, quod Abel justi placuit hostia Deo, displicuit oblatio parricidæ. Nonne aperte significavit Dominus Jesus offerendum se esse pro nobis; ut in sua passione novi sacrificii gratiam consecraret, ritum populi parricidalis aboleret? Quid autem expressius, quam quod a sancto Patriarcha oblatus est filius, et aries immolatus est? Nonne aperte ostendit hominis carnem, quæ omnibus terrenis est communis animantibus, non divinitatem unigeniti Filii Dei obnoxiam futuram sacræ vulneri passionis?

13. Scriptum est in capite libri, venturum hominem qui Potestatibus cœlestibus imperaret. Impletum est, quando Dominus Jesus venit in terras, et Angeli ministrabant ei; sicut ipse dignatus est dicere: *Ex hoc videbitis cœlos apertos, et Angelos Dei adscendentes et descendentes ad Filium hominis.*

14. Scriptum est in capite libri: *Agnus sine macula, mundus, maturus, masculus, anniculus erit vobis; et occidet cum omnis synagoga.* Quis iste sit agnus, audistis dicentem: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Hic est qui occisus est ab omni populo Judæorum: quem adhuc hostili odio persequuntur. Et illum quidem oportebat pro omnibus mori; ut in ejus cruce fieret remissio peccatorum, et sanguis ipsius mundi inquinamenta lavaret: sed væ illis qui auctorem salutis propriæ negaverunt! *Fecistis*, inquit, *consilium; sed non per me.* Quomodo poterat probare parricidium, qui consilium non probabat? Et tamen quanta pietas! Abhorrebat quidem a consilio; sed si converterentur, remedium non negabat.

15. Scriptum est etiam, non solum in capite, sed in omni Legis complexione, venturum hominem ad conservandum hominum genus, qui omnia vellet quæ Deus vellet. Unde intelligis quoniam divinitatis ejusdem est, qui ejusdem est voluntatis. Unde etiam ad sacrificium passionis voluntarius accessit, meritoque prædixit: *Voluntarie sacrificabo tibi.*

16. Sed forte dicas: Quomodo in Evangelio dixit: *Pater, si possibile est, transfer a me calicem hunc; sed non sicut ego volo, sed sicut tu vis?* Et videtur quidem esse distantia voluntatis: verum intelligimus aliud esse quod secundum unitatem divinitatis exprimitur, ubi dicit: *Ego et Pater unum sumus:* aliud quod secundum hominis est locutus affectum, quem innuit cautum esse debere, nec præsumere quod facile implere non possit; ne dum præmium quærit, incidat sacrilegium. Unde ait: *Cum persequentur vos in hac civitate; fugite in aliam.* Merito ergo et hic subiturus corporis passionem, cœpit contristari, et mœstus esse: et adsumtis Petro et duobus filiis Zebedæi: *Tristis est anima mea*, ante præmisit; et subjecit postea: *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem. Spiritus promtus est, caro autem infirma.* Vides ubique eum secundum hominem loqui, secundum hominem orare, secundum hominem tristem esse, secundum hominem dixisse: *Pater meus, si possibile est.* Quod utique non impossibile Deo; sed hominis est dubitare, Dei confirmare. Ideo promtiores adsumsit, quasi electos ultimi judicii sui testes, qui verborum ejus agnoscerent sacramentum. Denique alii dormiebant, isti soli fida mente vigilabant. Unde et per Hieremiam nondum suscepto corpore, ipse ait: *Ego sicut agnus ductus sum, et nescivi.* Quid est quod nesciat Sapientia Dei, quæ in arcano Patris semper est? Et ideo enarravit omnia Filius Dei, quia Dei Patris

* Dicitur *peccati tortitudo*, eo quod ab æterna regula deflectat ac detorqueatur.

ipse sapientia est. Quomodo præscivit se sicut agnum esse ducendum, et quo duceretur nescisse se dicit? Aut quomodo in superioribus per os ipsius David ait: *Deus, Deus meus, respice in me: quare me dereliquisti?* Quomodo derelinquitur a Patre Filius, qui ait: *Et non sum solus; quia Pater mecum est.* Et alibi: *Traditus sum, et non egrediebar!* Et alibi: *Exsurrexi, et adhuc tecum sum;* nisi ut advertas quod hominum sensum exprimit, qui putant se a Domino suo, quando sunt in periculis, derelictos? Denique audi quod sequitur: *Longe,* inquit, *a salute mea, verba delictorum meorum;* hoc est, alia verba sunt delictorum, alia sacramenta salutis æternæ. Non præjudicant verba virtuti: suis viribus substantia divina fulcitur. Homo videtur, homo auditur, Deus in operibus agnoscitur. Et tamen de hoc homine dictum est: *Et homo est, et quis cognoscet eum?* Quid est, *quis?* Non quo nemo, sed quo rarus, quo sapiens; sicut illud: *Quis adscendet in montem Domini? Quis sapiens et intelliget ea?* Denique alibi: *Vir insipiens non cognoscit ea, et stultus non intelligit hæc.* Et tu ergo cum legis Evangelium, quasi sapiens et non stultus cognosce quæ legis: illuminet te Sapientiæ fulgor æternæ. Verba quidem sunt; sed et ipsa mundant, et ipsa illuminant, et ipsa confirmant, et ipsa vivificant. Unde ait Petrus: *Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes, et nos relinquemus te?*

17. Denique ut adverteremus, quod secundum hominem locutus esset, paulo post dixit: *Ecce appropinquat hora, ut Filius hominis tradatur in manus peccatorum.* Et Judæ osculanti ait: *Juda, osculo filium hominis tradis;* hoc est, venenum infundis osculo, quo gratia caritatis infunditur: osculo, quod sacræ pacis insigne est: osculo, quo amicitia fida firmatur: osculo, quo fides sancta signatur? Hoc ergo osculo tradis periculo, quem propter osculi commercium venerari deberes? Et tradis filium hominis homo, qui propter hominum salutem descendit de cœlo? Sic enim scriptum est: *Filius hominis qui est in cœlo, ipse est qui descendit e cœlo.* Filium hominis tradis, qui te ex peccatore apostolum fecit: Filium hominis tradis, qui venit, ut in sanguine suo omnium peccata dilueret? Ego osculum non nego: ipse videris, qui violaveris osculi sanctitatem. An non legisti quod utilia sunt vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici? Nec immerito graviore telo tantæ dignationis percussus est Judas, quam si eum fulmine perculisset. Denique patientiam Domini ferre non potuit, qui majestatem prodidit; adeo ut sibi ipsi tanti sceleris reatus non posset ablui. Itaque abiit, pecuniam refudit, hoc est, condemnavit avaritiam suam tantæ impietatis auctorem, pretium perfidiæ synagogæ reddidit. Non excusatur proditor, qui pœnitentiæ locum invenire non potuit; sed acervatur sacrilegium Judæorum, qui etiam proditoris vocibus arguuntur. Ille suum crimen agnovit dicens, quod tradiderit sanguinem justum: isti et pretium sceleris receperunt, et acrioribus studiis justitiæ principem persecuti sunt. Ideo ad istorum omnium perpetuam condemnationem latro crucifixus absolvitur; quia ille Christum in suppliciis agnovit suis, quem isti in beneficiis non agnoverunt: et peccatum suum confessus est Christo, qui sciret ignoscere; quia in cruce sua regnum Domini mente conspexit, quod in convivio Christi Judas videre non potuit. Ideo precationem latronis vox secuta est cœlestis hujusmodi: *Amen, amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* Tripudiabas, draco quod apostolum subtraxeras Christo: plus amisisti quam sustulisti, qui latronem vides in paradisum esse translatum. Nemo est qui possit excludi, quando receptus est latro, minister tuus; et eo pervenit, unde ipse dejectus es.

18. Subtexuimus ista propter illum versiculum, quia dixit: *Ut faciam voluntatem tuam; Deus meus, volui;* hoc est, divinitatis mihi tecum, Pater, una voluntas est. Et quia una voluntas, una substantia est; quia et inseparabilis majestas, et potentia Trinitatis. Sed alia vox carnis, et tamen ad voluntatem Dei, et ipsa consensit dicens: *Non quod ego volo, sed quod tu vis.* Et alibi: *Si non*

potest hoc transire, nisi illud bibam, fiat voluntas tua. Communis affectus est mortem timere, quam suscepit Christus; ut crucifigeret, sicut crucifixit, et carnem; mihi enim est luctatus, ut mihi vinceret. Etsi caro Christi fortis, nec peccato obnoxia; tamen peccata suscepit: infirmitates suscepit, etsi nihil habuit quod doleret. Denique audi dicentem, *quia pro nobis dolet... donec ejiciat in veritate judicium.* Non enim alteram carnem, sed hanc suscepit; ut Apostolus docet dicens: *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc immortalitatem.* Etsi de Virgine natus est et Spiritu sancto, tamen hominis est filius; quia homo Virgo. Et ideo quod natum est ex carne, caro est: et qui natus est de homine, homo dicitur, mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus.

19. Propterea incorruptibilis suscepit hanc carnem, ut faceret incorruptibilem: et immortalis, ut faceret immortalem. Si quis ergo eum sequitur, induet immortalitatem. Si quis voluntatem ejus facit, non morietur in æternum; sed dicit ei Christus: *Hodie mecum eris in paradiso.* Quid est, *hodie?* Hoc est, de nocte transisti, mecum eris in lumine. Noli tenebras formidare, quem æterna lux suscepit. Pulcre etiam subjunxit: *Mecum eris in paradiso;* hoc est, noli dubitare de carne, et me in carne vidisti: noli timere, ne et tu cadas de paradiso, sicut cecidit Adam; sed audi quia mecum eris, quo præsente, cadere non possis. Cecidit caro in paradiso, antequam susciperetur a Christo. Ibi eris susceptus, ubi et ille qui suscepit; quia non mentitus est dicens: *Volo ut ubi ego sum, et illi sint mecum.* Non recedet pastor a gregibus suis; licet jam lupum in paradiso timere non possis, cui dictum est: *Videbam satanam sicut fulgur de cœlo cadentem.* Ideo ante consummationem adversarius dejicitur in incendium, catenis quoque perpetuis alligatur; ut tu jam nullas insidias pertimescas.

20. Et Adam ut caderet, a serpente deceptus est, et flexus est ab uxore. Ideo jam nullæ in paradiso nuptiæ, sed omnes erunt sine celebritatibus nuptiarum, sicut Angeli in cœlo. Non dixerat Adæ: *Mecum eris;* quia sciebat illum esse casurum, ut redimeretur a Christo. Felix ruina, quæ reparatur in melius. Ideo jam pius pastor, bonus negotiator gregem suum, et mercem propriam non reliquit. Erit quidem et adhuc in paradiso cum Angelis pugna serpenti, donec dejiciatur: sed qui cum Christo est, timere non poterit. Adam cum Christo non fuit, quando deceptus est. Nam si cum Christo fuisset, et in ejus præceptione permansisset, perire utique non potuisset. Non mansit in Christo, quia non in ejus sermone permansit. Denique audi, qui maneat in Christo. *Si manseritis,* inquit, *in me, et verba mea in vobis manserint quodcumque volueritis, petetis; et fiet vobis.* Et infra. *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in mea dilectione.* Vis scire, quia cum Christo Adam non erat? Dixit ei Dominus: *Adam ubi es?* Qui utique quasi absentem requirit, non diceret: *Ubi es;* si eum in se manere cognosceret. Sed quis eum absentem fecerit, audiamus. *Absconderunt se,* inquit, *ambo a facie Domini.* Omnes videt Christus: sed qui se abscondit, absconditur; quoniam qui ignorat, ignoratur. Cognoscit enim eos Dominus qui sunt ipsius. Ille omnes suos vult esse, quos condidit et creavit. Utinam, tu homo, non fugias, et te ipse a Christo non abscondas. Ille etiam fugientes requirit, et absconditos non vult perire; sed clamat dicens: *Adam, ubi es?* Hoc est, homo, ubi es? Ego te in lumine posui, tu tenebras requisisti.

21. Denique in paradiso, ubi semper matutinus erat dies, vesper est factus; quoniam omnia peccata tenebrosa sunt. Ideoque habes, quia audierunt vocem Domini Dei deambulantis ad vesperam in paradiso. Simul cognosce mysterium. Mane errasti: ad vesperam liberaberis. Quomodo enim vespera, ubi Christus est? Nam licet sedes ejus supra cœlum cœlorum, tamen in sanctis suis Christus est. Quomodo ergo vespera ubi Deus est, cum Deus lux sit? Denique Saulo in itinere lux refulsit, quando ei Christus occurrit. Unde etiam lumine Dei

refulgente, cæcatus est persecutor. Cur ergo cæcatus; nisi quia non agnoverat Christum? Nam si cognovisset lucis arbitrum, non amisisset lumen oculorum. Denique et ubi agnovit, recepit. Indicio est quod non agnoverit Christum, qui audita voce : *Saule, Saule, quid me persequeris?* respondit : *Quis es, Domine?* Non quæsisset quis esset, si cognovisset. Unde et Dominus quasi ignoranti dicit : *Ego sum Jesus Nazarenus, quem tu persequeris. Durum tibi est adversus stimulum calcitrare.* Et ille dixit : *Domine, quid me oportet facere?* Vide congruentia utrimque magisteria. Medicus minatur, ut corrigat; terret, ut curet : æger primo medici personam requirit, si sit idoneus a quo sanari se posse præsumat; ubi medicinæ audivit auctorem, remedium poposcit, salutem invenit. Denique ab accedente non solum expulit cæcitatem : sed etiam lucem quam non habuerat, accepit; ut Christum videret, quem antea non viderat.

22. Sed videamus sequentia; repetito tamen versiculo, de quo videtur esse tractatus : *Ecce venio, ut faciam voluntatem tuam : Deus meus volui, et legem tuam in medio cordis mei. Bene nuntiavi justitiam tuam in Ecclesia magna : ecce labia mea non prohibebo, Domine, tu cognovisti. Justitiam tuam non abscondi in corde meo.* De superiore itaque versiculo intelligimus : Ecce venio non solum ut voluntatem tuam faciam; sed etiam legem tuam in medio cordis mei. Alii habent : *In medio ventris mei.* Est enim venter et mentis, qui semina concipit sensuum; de quo Esaias dixit : *In utero accipimus, et parturivimus spiritum salutis.* Hoc utero parturivit et Paulus, qui ait : *Filioli mei quos ego parturio; donec formetur Christus in vobis.* Christus ergo non in ventre corporeo, sed in animæ quodam ventre formatur. Hoc ventre Apostolus genuit; sicut scriptum est : *Ego vos per Evangelium genui.* Ideo alii bene habent : *In medio cordis;* alii : *In medio ventris;* ut interioris hominis ventrem intelligas, qui in medio esse cordis accipitur : in quo naturalis legis præscripta servamus; quæ non solum custoditur, sed etiam fit in cordibus nostris. Unde et scriptum est, quia *non solum auditores legis justi sunt apud Deum; sed etiam factores legis justificabuntur.* Sunt enim qui naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt; sicut gentes quæ legem non audiunt, et sibi lex sunt, quia incognitæ * sibi legis præcepta conservant. Ergo quasi gentilis populi congregator, personam nostram suscepit hoc loco Christus; ut diceret facere se legem in medio cordis sui. Siquidem populus nationum legem quam non audivit, implevit; ut agnosceret Christum, quem populus Judæorum qui legem acceperat, non recepit, nec cognoscendum putavit; quia scriptum est : *Agnovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui : Israel autem me non cognovit.* Hic ergo credentium venter est, in quo Spiritus sanctus operatus est, et eum semine spiritali implere consuevit; sicut testificatur in Evangelio Dominus Jesus, qui ait : *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Ex illo flumine ista sunt flumina, de quo legimus : *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.* De quibus ergo fluunt hujusmodi flumina spiritalia, de his bene dicitur : *Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina vocem suam. Elevabunt flumina fluctus suos a voce aquarum* spiritalium, quæ supra cœlos Deum laudant.

23. Qui elevaverit vocem suam, hic potest dicere : *Bene nuntiavi justitiam tuam in Ecclesia magna.* Quid est quod addidit, *magna;* nisi quia fuit ante non magna? Quæ est magna, nisi de totius orbis terrarum partibus congregata; quando ab oriente et occidente, septemtrione et meridie populi gentium sunt vocati? Alibi tamen legimus magnam Ecclesiam : *Confitebor tibi, Domine, in Ecclesia magna : in populo gravi laudabo te.* Ibi ergo Ecclesia magna; ubi populus gravis; hoc est, non inquietus et mobilis, qui sedit manducare et bibere, et surrexit ludere. Gravis populus est qui fidem Deo suo servat, et qui non aliqua levitate mutetur,

* *Quia incognitæ.* Ed. Benedict. *Qui cogniti.*

neque nutet et fluctuet, sed caritate sit fundatus in Christo; ut possit dicere : Confido enim, quia neque mors, neque gladius, neque tribulatio separare me possit a caritate Dei, quæ est in Christo Jesu.

24. Qui autem prædicat in Ecclesia magna, non abscondit justitiam Dei in corde suo; sed exaltat viribus vocem suam, annuntians Christum. Non timet eum coram populo prædicare, non erubescit crucem ejus; sed gloriatur in illa Domini passione. Non sequitur litteram Legis; sed eruit profunda mysteria, quibus revelet Domini Jesu gloriam : quem Lex significavit esse venturum ad Ecclesiam, quæ magna est congreganda. Justitia igitur fides est. Denique *credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam. Ecce labia mea non prohibebo, Domine, tu cognovisti.* Sic et alibi : *Tu cognovisti sessionem meam, et resurrectionem meam.*

25. Ad Patrem dicit : *Justitiam meam non abscondi in corde meo : veritatem tuam, et salutare tuum dixi.* Totus ex persona Christi psalmus iste est; ideo *justitiam meam* dicit : licet non arroganter et homo possit dicere justitiam suam, qui Deo credit, et fidem suam sibi reputari ad justitiam confitetur. Veritatem et misericordiam diligit, qui fidem prædicat veram, et peccata dimittit. Ideo enim Christus advenit, ut fidem statueret, remissionem tribueret peccatorum.

26. Et quia ex persona Salvatoris totum hunc esse diximus psalmum; ne forte dicant apollinaristæ : *Ecce corpus,* dixit, *præparasti mihi,* non etiam animam; audiant in inferioribus psalmi hujus dicentem : *Confundantur et revereantur simul, qui quærunt animam meam, ut auferant eam.*

27. Hæc sunt quæ in hoc psalmo difficiliora arbitrati sumus : reliqua plana et facilia, nec indiga esse interpretationis existimavimus; cum si in Tractatum incidant, in alio psalmo in quo videntur esse repetita, rectius prosequemur, favente Domino Jesu : cui est laus, honor, gloria, perpetuitas a sæculis, et nunc et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

IN PSALMUM XL ENARRATIO.

1. Bono ordine, qui in superiore psalmo dixit : *Ecce venio;* in hoc jam venit, et patitur : et ideo quadragesimus psalmus inscribitur, quia quadraginta diebus jejunavit Dominus Jesus; ut eo numero consummaret hominis qui perierat, perfectionem. Sicut enim per appetentiam interdicti fructus amiserat gratiam, ita per jejunium reparari ejus virtutem oportuit; ut qui perierat in Adam, repararetur in Christo. Ideo ergo, *in finem;* quia ipse finis est spei nostræ, ad ipsum studia nostra dirigimus, ad ipsum vota nostra conferimus; quia ipse est plenitudo, ipse est consummatio universorum, ipse omnium summa virtutum. Ideo, *ipsi David;* quasi ei qui solus ex omnibus in sua carne nostra peccata suscepit, qui solus Dei Agnus peccatum totius mundi abstulit, qui solus chirographum decreti, sanguinis sui effusione delevit, et tulit de medio, atque suffixit cruci : quasi sapientia sciens quomodo vetus peccatum mundi solveret : quasi redemtio, quomodo hominem renovaret a culpa : quasi sanctificatio, quomodo eum sanctificaret ad gratiam. Hic ergo titulus, hoc principium.

2. *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem.* Aperi aures tuas, qui incipis sacramenta Dominicæ cognoscere passionis. Ideo tibi dicitur : *Qui habet aures audiendi, audiat.* Ideo surdo illi et muto aures et labia tetigit Dominus in Evangelio; ut sciret quid audiret in mysterio, quid etiam loqueretur, et quando loqueretur. Neque enim otiose

scriptum est : *Dominus mihi dedit linguam eruditionis; ut scirem quando oporteat sermonem dicere.* Scire ergo debes quid audias, scire quid loqui debeas, scire etiam quando loqui debeas.

3. Audi ergo dicentem : *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem.* Beatus quidem qui compatitur pauperi, qui haurit ejus necessitates, scit quid mali inopia adferat indigenti : sed quid sibi vult istud exordium in Domini passione? Verum est quidem quod propter pauperes passus est; sed tamen ipse corripuit Judam dicentem de illo unguento, quod effuderat Maria super pedes Christi : *Potuit hoc venumdari trecentis denariis, et dari pauperibus.* Idem et cæteri apostoli senserant, sed alio affectu : ille per avaritiam, isti per misericordiam; Judas enim furto prospiciebat, discipuli pauperum alimoniæ consulebant. Quibus in commune respondit : *Sinite illam, ut in die sepulturæ meæ servet illud. Pauperes enim semper habetis vobiscum : me autem non semper.*

4. Ergo alius intelligendus est hic beatus, qui intelligit super pauperem. Hic de fide dicit, alibi de misericordia. Prior ergo fides, secunda misericordia. Cum fide, pretiosa misericordia : sine fide, nuda; sine fide, instabilis. Fides enim virtutum omnium stabile fundamentum est. Beatus ergo qui intelligit super Christi inopiam et paupertatem, qui propter nos pauper factus est, cum dives esset : dives in regno, pauper in carne; quia suscepit hanc pauperum carnem. Pauperes enim facti sumus nimis, qui virtutum exuvias pretiosas fraude serpentis amisimus, exclusi de paradiso, ejecti de patria, in exsilium relegati, ipso quoque nudati corporis integumento : quod antea virtutum septa muniebant, postea delicta nudarunt. Si ergo egenus et pauper in carne, utique egenus et pauper in carnis istius passione. Non ergo in divitiis suis, sed in nostra passus est paupertate. Ideoque non plenitudo divinitatis, quæ in illo corporaliter habitat, ut Scriptura testatur; sed caro passa est. Hoc intellige, hoc persequere, id tene, ne dicatur tibi : Noluit intelligere super mendicum et pauperem. Nam si hic dubitas, certe in illo psalmo qui adversus proditionem Judæ ex persona dicitur Salvatoris, de illo versiculo dubitare non poteris, in quo ait : *Et persecutus est hominem inopem et mendicum.* Intellige ergo in paupertatem Christi, ut dives sis : intellige in infirmitatem ejus, ut accipias sanitatem : intellige in crucem ejus, ut non erubescas : intellige in vulnus ejus, ut vulnera tua cures : intellige in mortem ejus, ut adquiras vitam æternam : intellige in sepulturam ejus, ut invenias resurrectionem.

5. Sed forte dicas : Quomodo dives in paupertate Christus? Etsi mihi ingenium deficiat, tamen non deficiunt divinarum subsidia lectionum; cum dixerit Apostolus : *Quoniam Dominus Jesus pauper factus est, cum dives esset; ut vos ejus inopia ditaremini.* Quæ ergo ista paupertas, quæ divites facit? Consideremus eam, intendamus in ipsum venerabile Sacramentum. Quid purius potest eo esse atque simplicius? Non taurino quisquam perfunditur sanguine*, ut sacra dicuntur habere gentilium : non hircorum atque arietum cruore peccator lavatur (neque enim quisquam ita purificatur; caro enim lavatur, non culpa diluitur); sed exiet, inquit, aqua cum delectatione de fontibus Salvatoris : et paratur in conspectu tuo mensa cœlestis, et poculum inebrians quam præclarum est! Hæ sunt divitiæ simplicitatis, in quibus est.

---

* Innuere videtur fœdum illud sacrificium, quo apud Romanos pontifex maximus consecrabatur. Ejus autem erant hujusmodi ceremoniæ. Cum terra in altam scrobem egesta esset, eo futurus pontifex demittebatur vittis atque infulis exornatus : mox tabulato innumeris foraminibus terebrato scrobs tegebatur : deinde taurus ibi jugulabatur, cujus sanguis ubertim per tabularum meatus defluebat :

Defossus intus quem sacerdos excipit,
Guttas ad omnes turpe subjectans caput,
Et veste et omne putrefactus corpore.
Quin os supinat, obvias offert genas,
Supponit aures, labra, nares objicit,
Nec jam palato parcit, et linguam rigat,
Donec cruorem totus atrum combibat.

Prudent. hymn. 10.

Postremo eductus inde bellus pontifex eminus adorabatur a populo.

Christi pretiosa paupertas. Est et in moribus paupertas bona; unde et Dominus dixit : *Beati pauperes spiritu.* Et in psalmis invenimus, quia Dominus humiles spiritu salvabit. Est et in collatione * tenui paupertas abundans, si abundet fides. Unde Apostolus ait : *Et profunda paupertas eorum abundavit in divitiis simplicitatis eorum.*

6. Ut autem et ex aliis vocibus ejus intelligamus, quia ipse se pauperem dixit, habemus alibi scriptum : *Pauper et dolens ego sum,* hoc est, quia pro nobis dolet, ut legimus : neque enim in se habuit quod doleret. Sicut ergo pro nobis dolet, ut Esaias interpretatus est, qui eum vidit in spiritu : pro nobis utique tristis erat; juxta quod animam suam tristem appellavit usque ad mortem, tamen non propter mortem : et carnem dixit infirmam, quæ mortis subjacuit infirmitati; ut aculeum mortis infringeret, quo nos in die judicii liberaret, quam non perfunctorie malam dixit.

7. Sic enim subtexuit : *In die mala liberabit eum Dominus;* quoniam amara videtur, quæ plures adjudicat pœnæ. Via enim virtutis angusta est, lata delicti; ideo rariores in virtute ambulant, plures in flagitio versantur. Quo fit ut inferior eorum sit numerus, qui præmia remunerationis accipient, quam qui ob pretium gravium peccatorum sortem adversam judicii reportabunt. Quasi dolens igitur dixit malam judicii diem. Nam si Angeli in unius peccatoris absolutione lætantur; quanto magis homines in tantorum condemnatione hominum macerabuntur? Et bene dolet pro ea ove, quam humeris suis ipse reportavit, et ad ovile suum revocavit errantem. Affectu nostro loquitur Dei Filius; quia nobis dies judicii acerba est, quam timemus. Omnibus mala videtur, quia plena terroris est : qua Deus non solum forensia hominis, sed etiam occulta dijudicat : qua cogitur unusquisque aperire quod fecit, aut quod sensit. Ideoque multi damnantur, pauci coronantur. Sed etiam ipsi qui coronantur, dolebunt; justi enim coronabuntur : justus autem quasi suam putat fratris ærumnam. Et quis ego sum qui de illa judicem, qua homo Angelorum conciliis inseretur? Ipsius Domini audiamus sententiam : *Veniet,* inquit, *hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii hominis; et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ : qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii.* Judicabuntur ergo qui mala egerunt : et ideo mala dies et aspera ab ipso judice nuncupatur; ut scias quia ipse nobis compatitur in Evangelio, qui compassus est in prophetis.

8. Sed etiam sic possumus accipere : *In die mala,* hoc est, in tempore malo; mundus enim in malo positus est. Et ideo mali dies istius mundi, et abundat diei malitia sua. Non mediocre est, ut hic liberemur ab insidiis peccatoris. Qui fuerit hic liber a crimine, ibi erit liber a pœna, et severitatem judicii subire non poterit.

9. Et ideo votis opus est et precibus quotidianis, et advocatione Principis sacerdotum, de quo dicit Johannes Evangelista : *Advocatum habemus apud Patrem Dominum Jesum, et ipse est deprecatio pro peccatis nostris.* Hic ergo advocatus noster, et deprecatio pro peccatis totius sæculi orat pro eo qui intelligit et credit in Christum, et dicit : *Dominus conservet eum, et vivificet eum, et beatum faciat eum.* Conservet a periculis, vivificet tamquam in mortis tenebris constitutum, beatum facere bonorum operum accessione dignetur.

10. *Et emundet,* inquit, *in terra vitam ejus.* Bene addidit, *in terra;* quia nisi hic mundatus fuerit, ibi mundus esse non poterit. Vel certe hoc modo : *Emundet in terra.* Quomodo enim quis mundus in luto; cum terra eum obliniat? Ergo Domini manus est necessaria, quæ fecit de terra corpus; ut ipsa mundare dignetur.

11. *Et non tradat eum in manus inimici ejus.* Quis est inimicus; nisi leo ille qui circuit rugiens, quærens quem devoret? Alii habent græci : *Et non tradat eum in animas inimicorum ejus.* Animas pro manibus posuit; eo quod inimi-

* *Collatio* hic idem est, ac pecuniæ collectæ erogatio.

eorum animæ bonis insidientur, et cogitationibus suis justum conentur evertere. Dicuntur et animæ pro hominibus. *Omnes animæ septuaginta, quæ descenderunt in Ægyptum.* Ideo et David maluit Dei se committere potestati, quam insidiis inimicorum, qui parcere sua voluntate nescirent.

12. Sequitur : *Dominus opem ferat illi supra lectum doloris ejus : universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus.* Quis est lectus doloris, nisi caro infirmitatis? Et bene lectus doloris; quia corpus est mortis, de quo se liberari deprecatur Apostolus; ut tamquam de tumulo quodam possit adsurgere, in quo ægra jacet anima, et quasi quodam decumbit in lectulo. Symmachus, *lectum miseriæ,* dixit : Aquila, *grabatum miseriæ :* expressius Septuaginta viri, *lectum doloris,* putaverunt esse dicendum. His ergo versiculis utendum est apud eos, qui diutius infirmitate corporis detinentur; ut habeant medicinam Dei, quo sani esse mereantur. Lectus ergo animæ caro infirma est, cujus ægritudini anima nostra compatitur, quæ si habeat adjutorem Dominum, dicit ei : *Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam.* Quo confortatus Dei verbo qui æger erat, surgit et tollit lectum suum in quo jacebat, et redit in statum pristinum sanitatis. Hoc est in domum suam regredi, ut habitet in domicilio robustissimæ valetudinis. Qui habitat, regit, qui regit virtutis habet sibi gratiam suffragantem. Sed etiam stratum omnem versat Dominus in infirmitate languentis, cui adesse dignatur. Quod versatur, statum mutat, aut ex sanitate in ægritudinem, aut ex ægritudine ad sanitatem. Hic ergo qui ægrotat, versat se ad remedium sanitatis.

13. Sic ergo Dominus Jesus, etsi vulneratus est propter peccata nostra, tamen non in illa infirmitate permansit; sed se ipse versavit in melius ad universorum salutem. Itaque passione infirmitas est soluta, mors resurrectione. Sicut ergo se ipse versavit ad populorum redemtionem, nec sensit aculeum mortis aut vulneris infirmitatem : sic eum qui in se credit, etsi graviter ægrotantem, ut a morte liberet, versat ad vitam. Omnem ergo stratum, hoc est, universorum hominum infirmitatem in sua infirmitate versavit. Suscepit enim infirmitates omnium in sua carne, erexit se in crucem, et versavit omnium infirmitates in sui corporis infirmitate. Unde dicit Esaias : *Livore ejus nos sanati sumus.* Habent hoc luctatores, ut se subjiciant iis quibus congrediuntur atque luctantur, ut opprimi posse videantur; et subito cum superati æstimantur elidunt, et quadam arte se versant, ut effundant superiorem. Cadit qui portabatur, et is qui portabat, superior invenitur, ut sternat urgentem. Spiritali itaque palæstra Dominus Jesus onera nostra suscipiens in illa se passionis suæ congressione subjecit; et in infirmitatis specie, ut eum adversarius hominem parem cæteris judicaret, quem facile posset opprimere, divinitatis arma deposuit humanitatis tegmen adsumsit. Securus victoriæ propius tentator accessit : in costa eum telo militis voluit vulnerare, reputans et hunc sicut Adam per costam posse prosterni. Sed vulneratus latere Dominus Jesus vitam produxit e vulnere, evacuavit omne peccatum, dejecit adversarium, cui mortem latronis eripuit; et in illa morte, in illa sui corporis sepultura cum æstimaretur oppressus, elisus sua se virtute versavit : cecidit adversarius, Dominus resurrexit.

14. Sequitur : *Ego dixi : Domine, miserere mei : sana animam meam, quia peccavi tibi.* Potest et ex persona regis David hoc dici, qui videns in spiritu tantam victoriam et gratiam Christi, petit ut in illa remissionem peccatorum omnium et sui misereatur; quoniam ipse, etsi legibus quasi rex, non teneretur humanis, Deo tamen obnoxium se pro peccatis suis esse cognoscit. Confitetur ergo peccatum suum; ut accipiat remissionem, et generalis indulgentiæ munus inveniat. Potest et ex persona Salvatoris hoc exprimi, qui nobis misericordiam Dei postulat, et peccasse se dixit, quia pro nobis peccatum factus est. Simul nos docet, cum in aliquo sumus adversus inimicos Dei

certamine constituti, ut Dei imploremus auxilium: ipsi peccata nostra fateamur, et tunc maxime cum urgemur et terimur, cum dolore et amaritudine nos prosternamus, ne tacuisse videamur; quo medicina citius nostris vulneribus deferatur, ut sanati adversario resistamus. Quomodo enim potest congredi vulneratus? Unde discimus, quia peccatorum nostrorum aculeis vulneramur? Vulnus medicum quærit, medicus confessionem exigit.

15. Hinc quoque magis ac magis aperire Salvator sacramentum suæ incipit passionis, quod cum Evangelio concordare non dubium est. Nam maledicebant ei Judæi, mortem ejus expetebant, insidiabantur, urgebant, crescentem quotidie gloriam ejus operis non ferentes. Hoc ergo prophetia annuntiat, quod in Evangelio completum est: *Inimici mei dixerunt mala mihi; quando morietur, et peribit nomen ejus?* Amentes, qui vitæ auctorem mori posse credebant: sed vota eorum Ecclesia destruebat, credens quod etiam mortuus secundum corporis conditionem, suum nomen augeret; et ideo psallebat ei dicens: *Memor ero nominis tui in omni generatione et generationem.* Repetebat: *Unguentum exinanitum est nomen tuum.* Morientur illi, qui te mori posse præsumunt: non moriar ego, quæ te novi vitæ arbitrum, salutis auctorem. Novimus enim quod tempore passionis et resurrectionis orabant discipuli congregati; quando eis Maria Magdalena resurrexisse Dominum nuntiavit, et quando eis, clausa janua, Dominus se in corpore resurrectionis ostendit, quando Thomas vulnera ejus vidit, et credidit. Insultabant ergo Judæi quasi mortuo: sed Dominus viventem se apostolis revelabat. Cum ergo dicerent Judæi: *Ecce mundus totus post eum abiit;* cum dicerent quia mirabilibus operibus suis seducit populum; quid aliud dicebant, nisi: *Quando morietur, et peribit nomen ejus?* Et ideo in ejus passione clamabant: *Tolle, tolle a terra talem hunc: crucifigatur, crucifigatur.* Factum est quod petebant, sublatus a terra est, resurrexit, ad cœlum adscendit, et regnum suum de nobis paradisi sedibus reformavit.

16. De Juda quoque proditore evidens prophetia subtexitur in his versiculis, qui sequuntur: *Et ingrediebatur ut videret, vana locutus: cor ejus congregavit iniquitatem sibi. Egrediebatur foras, et loquebatur.* Sic distinctum græcis in codicibus invenimus. Ingrediebatur ergo Judas quærens prodere Salvatorem, ut videret quid ageret, quidve loqueretur; ut eum caperet in sermone, et Judæis annuntiaret: sed nihil inveniebat, qui nihil intelligebat. Bene ait Scriptura quia intus cum Jesu non erat, qui de doctrina ejus recesserat, et institutiones ejus reliquerat. Volebat intrare, sed penetrare non poterat; quia eum sua excludebat perfidia. Omnis enim impudicus, aut avarus, aut immundus (quod est idolorum servitus) non habet hæreditatem in regno Christi et Dei. Non solum ergo ingredi moliebatur, et non ingrediebatur; sed etiam volebat videre, et non videbat. Denique loquebatur Jesus in parabolis, sed non audiebat Judas. Denique divina non videbat mysteria; non enim omnes audiunt verbum Dei, qui sibi videntur audire. Nam si omnes audirent, non diceret Jesus: *Qui habet aures audiendi, audiat.* Et ideo quia non audiebat, neque videre poterat, loquebatur vana pro veris, et putabat quod Jesum falleret dicens: *Potuit hoc venumdari, et dari pauperibus;* cum furtis suis, non pauperibus provideret, appellans rabbi. Nam quomodo doctorem appellabat a cujus magisterio deviabat; cujusque cor (in quod se immerserat diabolus) congregabat sibi et augebat iniquitates? Sibi enim erat iniquus, sibi injustus, sibi delinquebat, qui intra se dolum meditabatur, qui latere non poterat. Non enim circumveniebatur Jesus, qui prodebatur volens, et testificabatur: *Unus ex vobis me tradet.* Denique confessus est Judas, dicens: *Numquid ego sum, rabbi?* Et Dominus ait: *Tu dixisti.* Nec sic intellexit Judas quod cognosceretur. Nam si intellexisset, non prodidisset.

17. Sed nihilominus, *et egrediebatur foras, et loquebatur.* Aptus versiculus

adversum eos qui secretum alicujus produnt. Pulcre ait : *Egrediebatur foras;* foris enim lupi, foris prædones : intus Moyses in nube cum Jesu, foris Judæi : intus Zacharias sacerdos in templo, foris multitudo : intus Spiritus sanctus in cordibus nostris clamat ad Patrem, foris adversarius noster sicut leo pervigilat ad rapinam : foris infideles, intus fideles. Et ideo eos qui foris sunt, judicabit Deus : eos autem qui intus sunt, Christus absolvit. Egrediebatur igitur Judas, et loquebatur. Egrediebatur de fide : egrediebatur de concilio et numero apostolorum : egrediebatur de convivio Christi ad latrocinium diaboli : egrediebatur de gratia sanctificationis ad laqueum mortis, qui vana ad perfidos loquebatur : egrediebatur foras, qui vitæ internæ mysteria relinquebat : egrediebatur, qui Scripturæ interiora non noverat. Si enim scisset, intellexisset dicentem : *Numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat?* Intellexisset etiam illud : *Tu vero homo unanimis, dux meus et notus meus, qui semper mecum dulces capiebas cibos, in domo Domini ambulavimus cum consensu.* Non intellexit ergo hunc psalmum, non centesimum atque octavum, non alios, non alia testimonia Scripturarum. De quo bene Evangelista dicit Johannes, et cæteris infidelibus : *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Si enim ex nobis fuissent, nobiscum mansissent.*

18. Non manebat ergo cum apostolis proditor, qui foras exibat, et cum perfidis susurrabat. Quo verbo usa est scriptura divina, demonstrans sine auctoritate esse perfidiam, quæ timet quod loquitur, deprehendi. Fideli autem dicitur : *Exalta viribus vocem tuam.* En quo deciderat apostolus Judas, qui missus erat fidem gentibus pleno auctoritatis præconio prædicare; ut in aurem insusurraret insidiatoribus magistri sui, quod timeret audiri. Nonne judicio suo se ipse damnavit? Sed erubescebat audiri, quod facere non timebat : erubescebat; quia adversus vitæ suæ, sanctificationis, et honoris auctorem cogitabat mala : nec gratiam beneficiis rependebat, sed mala pro bonis bono referebat magistro; quod etiam sæculi homines damnare consueverunt : erubescebat ingratus deprehendi, erubescebat avarus videri; cum pro pecunia auctoris sui salutem proderet : erubescebat videri perfidus. Similiter et Judæi qui adversus fidei magistrum falsos testes perfidi subornabant, ut dicerent eo quod prædicasset templum Dei quod Salomon condidit, destruendum; cum ille de templo sui corporis significasset: *Solvite hoc templum, et in triduo suscitabo illud;* vere foris erant, qui a cognitione Verbi cœlestis erant exclusi.

19. *Verbum*, inquit, *iniquum proposuerunt adversum me;* id est, illicitum, et contra jus et fas sermonem proposuerunt, mihi facientes de humano sanguine pactiones, quem sceleratissime vendidit Judas : Judæi quoque emendum non minore scelere crediderunt, vanissimi homines; *quasi qui dormit*, inquit, *non adjiciat ut resurgat.* Quid sit adjectio, consideremus.

20. Naturale est omnibus terrenis animantibus, et volatilibus cœli, et piscibus maris nasci et mori : homini vero quem pretiosiorem cæteris terræ animantibus Deus fecerat, hanc præcipue contulit gratiam, ut mortuus reviviscat. Hæc ergo adjectio dicitur ad renovationem vitæ superioris. Denique et Ezechiæ regi cum præscripsisset Dominus, quod vitæ suæ tempus impelsset : et per Esaiam mandasset, ut ordinaret domum suam; quia moriturus esset : atque ille orasset ad Dominum, et flevisset fletu magno; misertus Dominus mandavit ei : *Ecce adjicio ad tempus tuum annos quindecim.* Et alibi sanctus David ait : *Dies super dies regis adjicies annos ejus.* Inventum ergo homini quod addatur : Deo autem addi nihil potest; quia scriptum est : *Non est adjicere, neque minuere, in quo perfecta et plena sunt omnia.* Etsi Christus resurrexit, utique in eo quod adsumserat, resurrexit, in quo plenitudini divinitatis ejus nihil vel decedere potuit, vel accedere. Deus enim incorporeus et immortalis est, cujus summa natura, et plenitudo virtutum sine ulla carnis accessione signatur. Caro autem dispen-

sationis in Christo est; quam miserationis titulo, et pietatis jure suscepit; ut captivam redimeret, ablueret contaminatam, mortuam resuscitaret. Et pulcre ait : *Numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat?* Non dixit, non adjicitur; sed, *non adjiciet ut resurgat;* eo quod ipse se Dei Filius resuscitavit: sicut supra diximus dixisse eum Judæis : *Solvite hoc templum, et in triduo excitabo illud.* Adjectionem accepit caro, quasi sumta de homine, suscepta de Virgine: sed quasi Deus adjectionem ipsam operatus est, qui virtute propria resurrexit; ut esset suæ resurrectionis operator. Ut autem intelligas quod et Pater Filium, et Filius ipse se resuscitaverit, agnosce operationem illam divinæ fuisse virtutis; quia Patri et Filio una virtus, communis operatio; quandoquidem una atque eadem substantia Trinitatis est.

21. Sed quid ego cæteros arguo (dicit Dominus Jesus), quid mirum si populus me non cognovit, et cruci adjudicavit; cum apostolus meus mercedem proditionis exegerit, cum conviva meus mortem meam vendiderit? *Etenim homo pacis meæ, in quem speravi, qui edebat panes meos, ampliavit super me supplantationem.* Aliqui Judam excusandum putant; quia refudit pecuniam quam pro mercede proditionis acceperat: sed ecce quia ultra Judæorum condemnatur infidelitatem; cui enim plus datum est, plus exigitur ab eo. Quid, inquit, de aliis querar? *Homo pacis meæ,* cui pacem meam dederam, pacem meam relinquere volueram, persecutoribus deductis me tradidit, et fefellit me, *in quem speravi.* Numquid ignoravit proditorem sui futurum, de quo ante prædixit : *Unus ex vobis me tradet?* (Hoc autem dicebat de Juda, sicut scriptum est in Evangelio.) Non utique; sed quo amplius condemnaret eum, de fide ejus sperasse se dixit. Aquila, *confisus eram,* dixit : Symmachus posuit, *confidebam.* Plus enim gravamus eum in quo plurimum spei vel fiduciæ habuisse nos dicimus; si postea spem nostram opinionemque destituit.

22. Simul ostendit quanta vis divinæ sanctificationis sit, quæ excludat malitiam, et depravatum emendet ingenium; si forma propositi melioris accedat. Quantos scimus esse conversos? Mutatus est Zacchæus ille publicanus, et ad quæstum avaro intentus affectu, qui postea quadrupla redhibitione solvit errorem, condemnavit in se avaritiam, temporis superioris abjuravit lucra, compensavit in pauperes, si deesset exactor. Latro ipse nequitiam suam proposito meliore mutavit, agnovit in cruce Christum, confessus est Dei Filium, regem voce propria nuncupavit. Quo tempore justi plerique nutabant; ipsi certe latebant apostoli : carnifex ipse centurio non negavit. Quid de tempore Evangelii loquor? Rahab meretrix erat, quæ perfidiæ atque intemperantiæ se alebat stipendiis; tamen ubi exploratores vidit quos miserat Jesus Nave, fidem induit; et periculo imminente, justitiam reservavit : nec susceptos prodidit, sed fideli humanitate protexit. Ideo ergo sperasse se dicit; quasi jure præsumserit, ut apostolus superiora deponeret, meliora sequeretur : et qui sanctificandi alios munus acceperat, ipse in se sanctitatis gratiam custodiret, et sinceritatis inhæreret officiis. Bene ait, *speravi;* quia homini dedit eligendi arbitrium, quid sequatur. *Posui,* inquit, *ante te bonum et malum.* Si malum elegeris, non natura delinquit, sed eligentis affectus. Si unusquisque hominum condemnatur qui malum elegerit; quid de Juda dicimus, qui prodidit eum cui copulabatur suavitate convivii?

23. *Qui edebat,* inquit, *panes meos ampliavit super me supplantationem.* Quid est quod addidit, *panes meos?* Potuit dicere : Qui edebat panes mecum; nisi illam intelligas, quæ specialis est Christi, hoc est, verbi cœlestis alimoniam; *non enim in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei.* Denique alibi dicit : *Qui semper mecum dulces capiebas cibos.* Quibus versiculis bene utimur adversus eos qui necandos esse crediderint, cum quibus videntur epulati. Gentiles hoc custodire memorantur, hostes plerumque, latrones etiam; ut parcant iis cum quibus recordentur se iniisse convivium : feræ quoque ipsæ

pabulorum societate mitescunt. Unde propter hujusmodi affectum gratiæ convivalis, si verba consideremus, non otiose dulces cibos dixit. Quomodo enim dulces, qui cito corrumpuntur? Sed vide ne dulces cibos dixerit verba vitæ. Hos enim cibos nulla amaritudo corrumpit, nulla mortis corruptela contaminat. Unde et *semper* dixit. Non enim semper edere quis poterat. Semper autem verbo Dei possumus inhærere, et noctibus et diebus, si in lege Dei die et nocte meditemur.

24. Quid est etiam, *ampliavit?* Græcus ἐμεγάλυνεν dixit, hoc est, magnificavit. Utrumque nobis exposuit Dominus quod movere nos posset, dicens in Evangelio: *Qui manducat mecum panem, levavit super me calcaneum*. Unde adsumtus hic sermo sit, consideremus. *Fuimus*, inquit, *increduli, errantes, servientes desideriis et voluptatibus*. Fateamur errorem, ut diluamur. Et ego vidi aliquem puer athletam, cum elisisset adversarium, frontem ei percussisse calcaneo: quod signum fuit, eo quod insultaverit victo. Hoc est quod ait: *Magnificavit super me supplantationem;* quo verbo insultantis jactantiam declaravit. Levavit ergo et Judas super Christum calcaneum suum, cum proderet eum; sed non levavit impune. Adhuc Adam calcaneum levat, quod a serpente est vulneratum. Et utique ei pedes laverat Christus. Audierat dicentem: *Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet; sed est mundus totus*. Sed quod lavit gratia, inquinaverat perfidia. Judas ergo calcaneum levavit ad vulnus. Vere non tenuit caput, qui calcaneum super Christum levavit. Adam super se levavit, hic super Christum; et ideo cum serpens gravius quam cæteros vulneravit. Levavit calcaneum suum, qui fraudulentum osculum porrigebat, quo supplantaret auctorem; ideoque scriptum est in Propheta: *Ampliavit super me supplantationem*. Esau quoque ait de fratre suo: *Bis me jam supplantavit*. Qui supplantat, dolum facit, quo adversarium elidit, aut vulnerat. Ideo et Judas supplantasse dicitur; quia osculo suo vulnus infixit, quo invadendi Salvatoris signum persecutoribus demonstravit. Supplantavit ergo quasi serpens; quia serpens suo ore venenum infundit, et vulnerat dente calcaneum: et hic enim non divinitatem Christi, sed corporis extremum calcaneum vulneravit. Levavit etiam Judas calcaneum quasi luctator insolens et superbus, in quo caput percuteret Salvatoris: sed caput Christi ferire non potuit; quia caput Christi Deus. Suum sane caput informis laquei nodo ligavit, ut remedium sibi salutis auferret.

25. Vide si pie potes illud aptare, quod in Genesi dixit sanctus patriarcha Jacob, cum de filiis prophetaret: *Dan judicabit populum suum tamquam unam tribum in Israel;* et: *Fiat Dan sicut serpens sedens in via, et in semita, mordens calcaneum equi: et cadet eques retrorsum, salutem exspectans a Domino*. Legimus quidem quod Samson de tribu Dan judex fuerit in Israel: sed alius hic significatur futurus, qui ex ea tribu progressus populum suppliciis sacrilegæ impietatis affliget. Antichristus ille qui sedebit in templo tamquam sit Deus, vere judicium, quod habet interpretatio; Dan enim judicium significatur. Et pulcre dixit, quia populum suum judicabit, qui perpetuæ pœnæ fiet obnoxius; qui enim non credit, jam judicatus est: qui autem credit, non judicabitur; quia credit in Dei Filium animæ suæ redemtorem. Et ideo tamquam judicii liber dicit: *Qui dijudicat me, Dominus est*. Judicaturus est ergo populum impietatis, non plebem; illi enim judicantur qui cadunt ruina perfidiæ, non qui resurgunt fidei libertate.

26. Sedebit igitur in via, et insidiabitur in semita, sicut serpens; ut vulneret transeuntes, et mordeat equi nostri calcaneum; animam enim fidelium non poterit vulnerare. In qua autem via sedebit, et in qua semita; nisi ex quibus Christus Dominus, ut legimus, nationum populum vocavit ad cœnam suam dicens: *Exi in vias, et circa sepes, et compelle ut intrent; ut impleatur domus mea?* Et quia similiter Judas amplificasse super Christum legitur supplantationem, videtur hoc loco

ipse signari, quod mordere haberet calcaneum equi, quo Christus Dominus vehebatur. Unde dictum est : *Equitatus tuus salus;* quod caro ejus mundi totius erat susceptura peccatum; ut salus pro exitio, et vita æterna pro morte succederet. Vulneratus est ergo equus non mendax solus ad salutem : vulneratus est equus, qui mundi totius peccata suscepit, et onera nostra portavit, et non fuit fatigatus : vulneratus est equus, qui ad furorem concubitus adhinnire nescivit. Et ideo fortassis Johanni Evangelistæ cœlum apertum, et albus equus est demonstratus, super quem sedebat habens in capite diademata, et in femore suo nomen scriptum : *Rex regum, et Dominus dominantium.* Albus erat, quia erat immaculatus, qui nulla peccati inquinamenta cognoverat. Nam si libido tenebrosa est, recte sanctimonia relucet et splendet. Hic ergo equus est vulneratus, sed non retardatus. Denique cum ipso vulnere de tumulo resurrexit, cucurrit ad cœlum supra omnes Angelos et Archangelos, velocior omni equitatu militiæ cœlestis inventus, supra equos etiam illos igneos quibus Elias raptus est. Et merito velocior, qui super omnes cœlos, et supra cœlum cœlorum ad sedem Dei omnipotentis adscendit, et sedet; ut Scriptura nos docuit dicens : *Videbitis abhinc Filium hominis sedentem ad dexteram virtutis.*

27. Hic itaque equus in figura et ante est demonstratus tempore Machabæorum, quem sedebat dux ille militiæ cœlestis aureis armis refulgens, qui Heliodorum depeculatorem illum depositi vidualis, cæterorumque quæ sacræ fuerant commendata custodiæ, et stravit, et perculit, et postea exoratus Oniæ precibus sacerdotis vitali usui reformavit. Unde vere in eo arma aurea refulserunt; quia solus equum hunc sedit, et vicit, in quo nullus culpæ immunis evasit. Non Enoch, qui raptus est, ne malitia mutaret cor ejus : non Abraham, non Isaac, non Jacob, non Moyses. Omnes enim sub peccato, omnes sub morte. Denique regnavit mors ab Adam usque ad Moysen. Solus iste est qui peccatum non fecit : solus est Christus, qui peccatum abstulit mundi, qui dixit morti : *Ubi est, mors, victoria tua; ubi est, mors, aculeus tuus?*

28. Quomodo ergo amplificavit super hunc supplantationem suam Judas, et cecidit eques retrorsum? Quod in Juda est, dolum fecit : quod in Christo, volens passus est. Sæpe videmus fortiorem velle percuti; ut acrior lacessitus insurgat, vehementius excitetur. Momordit ergo serpens calcaneum equi, virus suæ fraudis evomuit : volens eques se ipse dejecit, volens cecidit; ut nos levaret. Quid est tamen, quod ait Scriptura : *Et cadet eques retrorsum?* Cur retrorsum, nisi ut regeret retro se sequentes? Retrorsum erat Petrus, cui dixit : *Vade retro post me.* Retro erant apostoli, et cæteri discipuli. Ideo retrorsum cecidit; quia super quos cadit, salvat. *Omnis enim qui super hunc lapidem,* inquit, *ceciderit, conquassabitur : supra quem autem ceciderit, emundabit eum.* Alii habent, *ventilabit eum;* alii, *comminuet.* Qui enim ventilat frugem, mundat a paleis : qui comminuit aliquid, in pulverem redigit; ut mollitia pulveris, vel poculo salubri, vel reliquo medicinæ usui sine ulla perturbatione proficiat. Unde colligimus cavendum, ne quis semel per baptismum susceptus a Christo, ex ejus decidat corpore, hoc est, excutiatur ab Ecclesia; ipsa est enim mortis ruina perpetua. Illum autem qui venit crediturus in Christum; ut eum mors ejus inveniat, crux ejus adsumat, clavus infigat, sanguis infundat, sepultura quoque ejus involvat, gratia resurrectionis adtollat, de somno suscitet, a morte vivificet : illum, inquam, a sæculo liberat, a peccato mundat, sanat a vulnere, a duritia impietatis inflectit, ad mansuetudinem pietatis emollit; ut circumciso corde, incircumscriptum illum et incomprehensibilem hauriat spiritum, bibat poculum salutis æternæ. Cecidit ergo eques retrorsum.

29. Accipe et aliud, cur retrorsum et non ante ceciderit. Post ipsum omnes, nemo ante ipsum. Cecidit ergo non sibi, sed omnibus; ut duritiam cordis

nostri super nos cadendo molliret. Cecidit super Adam, quem quærebat, ut inveniret. Retro eum quæsivit; ut supra humeros suos bonus pastor imponeret, secumque paradiso in illius redemtione latronis inveheret.

30. Sed forte dicas : Et persecutores ceciderunt retrorsum. Sic enim scriptum est, quia principes sacerdotum, quos adduxerat proditor Judas, et cæteri qui ad comprehendendum advenerant Dominum Jesum, abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram. Hoc est quod et ego dico, quia super peccatores voluit cadere, non super justos; justus enim medico non indiget, sed peccatores. Si apostolorum umbra sanabat; quanto magis caro Christi quos tangit, a morte defendit? Denique leprosum tetigit, et sine dilatione mundavit. Ut scias autem qui legis, quia et persecutores suos voluit liberare, testem Christi interroga. Nam cum inveheretur Petrus in Judæos, quod principem vitæ interfecissent, remedium demonstravit; ut agerent pœnitentiam, remitti sibi peccatum quod admiserant, mererentur. Quid autem dubitas, quod ideo cecidit, ut resuscitaret; cum ipse dixerit : *Percutiam, et sanabo!* Verborum tamen videto distantiam. In Genesi habetur : *Cadet eques retrorsum, salutem exspectans a Domino*; hoc est, ut oculos non avertat, actio mentem propriam non reflectat, resurrectionis suæ prærogativam vindicet, et divina se resuscitet potestate. Hic autem habetur : *Abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram.* Qui terrenus est, in terram cadit : qui cœlestis, cœlo inhæret. Etsi corpore cadit, virtute non cadit : nec iis quæ sua sunt, sed quæ sursum semper intendit; semper enim ad Patrem respicit, ut ejus circa nos impleat voluntatem. Utinam et isti non abiissent retrorsum, sed Christum excepissent; sicut excepit Jœseph, et sepelivit eum in monumento novo. Qui fidelis est, in terram non cadit : qui infidelis, cadit et descendit in inferiora terrarum; sicut scriptum est : *Descendant in infernum viventes.* Ergo persecutor super terram, et in infernum cadit : Christus super resurrecturos, Christus super petram, Christus super Ecclesiam. Audi quomodo super Ecclesiam cadat. Retro erat Petrus, et sequebatur eum cum a Judæis ad Caiphæ domum Synagogæ principis duceretur. Ipse est Petrus cui dixit : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Ubi ergo Petrus, ibi Ecclesia : ubi Ecclesia, ibi nulla mors; sed vita æterna. Et ideo addidit : *Et portæ inferi non prævalebunt ei : et tibi dabo claves regni cœlorum.* Beatus Petrus, cui non inferorum porta prævaluit, non cœli porta se clausit; sed e contrario destruxit inferni vestibula, patefecit cœlestia. In terris itaque positus cœlum aperuit, inferos clausit.

31. Potest et illud convenire huic loco, quod Samaritanus descendentem de Hierico hominem vulneratum illum a latronibus non præterivit; sed suscepit eum, et vulnera ejus curavit, infundens oleum et vinum : et imposuit supra jumentum suum, et duxit ad stabulum. Quid dubitas de equo bono, cum bonum et jumentum legeris? Cum legeris in Hierusalem illam, et equites multos et plurimos cum quadrigis et curribus introire? Nec te moveat quod legisti? *Hi in curribus, et hi in equis : nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur. Ipsi obligati sunt, et ceciderunt.* Sed Elias non cecidit, qui curru introivit; ubi enim Dei nomen est, ibi nullus obligatur, sed absolvuntur universi. In nomine autem Dei nostri et pauper est tutus, et dives; et nobilis, et ignobilis; et infirmus, et potens. Fidei non præjudicant opes; si tamen uti opibus noverimus.

32. Et ideo nomen Dei in se habens dicit : *Tu autem, Domine, miserere mei, et resuscita me, et retribuam illis.* Quod utique non quasi de resurrectione dubitans dicit, qui in potestate habebat dicere : *Solvite templum hoc, et in triduo resuscitabo illud*; sed formam dat homini, ut misericordiam a Deo, et resurrectionem de Deo speret. Deinde non resuscitari se petit : sed resuscitari sibi postulat Matthiam in locum Judæ; ut apostolicus numerus impleatur. Etenim quia necesse habebat perire filius per-

ditionis, ut Scriptura impleretur; oportebat in locum ipsius subrogari filium salutis. Tertium accipe. Resuscitari se, hoc est, corpus suum, poscit: corpus autem Christi, Ecclesia est. Et quia Judas figura erat infidelis populi Judæorum, qui pecunia vel emit, vel vendidit Christum (quod faciunt qui pluris ducunt pecuniam, quam religionem) pro interitu plebis in fide significat Ecclesiæ sibi gratiam resurrecturam. Unde et ipsa dicit in Canticis: *Si suscitaveritis et resuscitaveritis caritatem;* cum quæreret de juvenculis Christum, quia Christus caritas est.

33. Quod autem ait: *Retribuam illis;* hoc intelligimus, quia florentis Ecclesiæ processibus cruciabuntur: et tunc cognoscent quæ pœna perfidiæ sit; cum adverterint qui fidei sit splendor, et gratiæ. Vel quia bonus Dominus est, qui poterat dicere: *Retribuebant mihi mala pro bonis.* Et medium verbum est retributionis, vel in bono, vel in malo: retributurum in bono esse se dicit; quia etsi cæcitas in Israel ex parte continget, tamen cum plenitudo gentium intraverit, tunc omnis Israel Christi miseratione salvabitur.

34. Et subjecit: *In hoc cognovi quoniam voluisti me; quoniam non gaudebit inimicus meus super me.* Superius de passione sua loquutus est quasi homo: hinc jam aperit majestatem suam, quod solus sine peccato, solus cui peccator inequitare non potuit, solus quem Pater ut unicum Filium dilexerit. Qua ratione ergo inimicus non est lætatus super eum? Quia et si mortem suscepit pro nobis, resurrexit tamen; et ipse insultavit inimico, cujus victoriam destruxit, et aculeum mortis infregit. Et nos licet in sæculo mœsti simus, atque in mœrore nostro et contritione cordis animique nostri lætetur inimicus; tamen resurgentes ejus gaudium destruimus. Unde et Michæas dixit: *Noli super me gaudere, inimica mea, quia cecidi; sed resurgam.* Resurrectio est ergo qua inimici omnia vincula solvuntur, triumphus omnis aboletur.

35. Sequitur: *Propter innocentiam autem meam suscepisti me: et confirmasti me in conspectu tuo in æternum. Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo et in sæculum: fiat, fiat.* Innocens nulli nocet, in neminem peccat. Ideo sine peccato, sine dolo Christus scripturæ divinæ auctoritate signatur. Hoc igitur et hic declaratur, ubi dicit: *Propter innocentiam autem meam suscepisti me.* Quæ autem susceptio significatur? Nam et alibi legimus: *Suscepisti me ex utero matris meæ.* Ergo quia ab omni concretione generationis humanæ mundus est natus, qui de Spiritu est natus et Virgine; ideo eum Pater suscepit, quia ortum filius nulla corporeæ generationis concretio usitata fuscavit. Suscepit eum resurgentem; quia nulla eum offensio prolapsionis adspersit. Immaculatus ad Patrem rediit, a quo immaculatus exivit; quando descendit in terras. Unde dicit ei Pater: *Filius meus es tu, ego hodie genui te;* hoc est, generationis meæ in te privilegium recognosco, quem nulla macula potuit inquinare peccati. Inter peccatores versatus es, peccata omnium suscepisti, peccatum pro omnibus factus es, maledictum pro omnibus factus es; sed nullus usus potuit ad te transire peccati. Ita inter peccatores versatus es, quasi inter Angelos versareris. Fecisti terram esse quod cœlum est; ut et ibi peccatum tolleres. Hodie te genui, in quo complacui. Probasti te Filium, qui implesti in omnibus Patris voluntatem. Hodie te genui, in quo lucem immaculatæ prolis agnosco. Heri mihi et hodie ipse es, et in sæculum. Nox in te nulla est, quia totus es dies. Bene confirmatus in conspectu Patris dicitur in æternum; quia apud Patrem semper est: et vere in conspectu ejus, cujus splendor est gloriæ, et imago substantiæ. Sed quemadmodum complacet in Filio Pater; ita et Filius benedicit Patrem. Pater enim honorificat Filium, et Filius honorificat Patrem.

36. *Benedictus*, inquit, *Dominus Deus Israel;* hoc est, populi Deum videntis, qui et Dominum suum et Deum credit: *A sæculo et in sæculum: fiat, fiat.* In hebræo habetur: *Amen, amen;* ut adseruerunt, qui librum legerunt in hebraicis litteris scriptum. Græcus hoc

loco γενοιτο, γενοιτο dixit; quod est: *Fiat, fiat.* Quod verbum diversas significationes habet, ut sit interdum imperantis, interdum precantis, interdum confirmantis aliquid: imperantis est, cum superior inferiori statuit quid faciendum sit, vel sequendum: precantis est, sicut illud: *Fiat, voluntas tua;* non enim Deo quis imperat, sed precem fundit: confirmantis est, cum benedicit propheta, vel sacerdos, vel sanctus aliquis; et populus respondet: *Fiat, fiat.* Hic ergo magis confirmatio mihi videtur benedictionis, quam oratio, vel deprecatio: maxime quia repetitio ipsius facta sermonis est. Et videtur hebræus quidem sermo mutatus; sed idem sensus expressus. Sicut enim cum sacerdos benedicit, populus respondet amen, confirmans benedictionem sibi, quam plebi sacerdos a Domino deprecatur; ita in psalmo responsum est: *Fiat, fiat;* quasi: Amen, amen. Amen autem confirmationis verbum evidenter ostenditur in Evangelio, ubi Dominus confirmans sermonem suum dicit: *Amen dico vobis.* Major autem vis est, ubi repetitus est sermo: quod in libro Evangelii secundum Johannem frequentius invenimus; quia ipse maxime de cœlestibus et profundis mysteriis est locutus; sicut scriptum est: *Amen, amen dico tibi; nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Et alibi: *Amen, amen dico vobis; si quid petieritis a Patre in nomine meo, dabit vobis.* Abundant duo exempla, reliqua vero si quis quæsierit, inveniet.

37. Indicium quoque est libri finiti: *Fiat, fiat.* Nam in quinque libros divisum videtur esse psalterium. Primus liber hoc psalmo finitur, hoc est, quadragesimo. Et pulcre usque ad passionem Salvatoris quadragesimus psalmus est comprehensus, qui finem libro daret, quoniam passio Domini finis est quadragesimæ: ut secundus liber a mysteriis renovationis inciperet, qui liber, utpote quadragesimæ, perfectiora sacramenta complectitur. Nam et baptismatis prænuntiat sacramenta, cum dicit: *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum:* et requiem sanctorum, qui ad tabernaculum cœleste pervenerint: et Spiritus sancti descensionem, quando effusa est gratia spiritalis in quadam voce cœlestium cataractarum; quia virtute magna Spiritus ferebatur, ut legimus in Actibus apostolorum: et ingressum renovati hominis ad altare: et Salvatoris adscensum: et sanctificationem propositi virginalis. Qui liber finitur in psalmo septuagesimo primo, quo regnum Christi pacificum toto orbe diffusum prophetico sermone annuntiatur, remissioque peccatorum; ubi cum benedictionem Domini præmisisset, subtexuit: *Et replebitur majestate ejus omnis terra: Fiat, fiat.* Tertius quoque liber finitur octuagesimo octavo psalmo; et ibi habet: *Benedictus Dominus in æternum: Fiat, fiat.* Quartus liber finitur psalmo centesimo quinto, ubi habet: *Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo et usque in sæculum; et dicet omnis populus: Fiat, fiat.* Quintus liber usque ad finem est; ubi pro hoc verbo Propheta dicit: *Omnis spiritus laudet Dominum.*

38. Sed iterum forsitan te moveat, quomodo quinque libros adseram, cum unum Psalterium sit. Sed etiam Evangelium unum est, et quatuor libros esse negare non possumus. Unum autem Evangelium esse, et alibi, ni fallor, intimavimus; et si iterum exigitur, facile possumus edocere, cum Salvator dixerit: *Amen dico vobis, ubicumque prædicatum fuerit hoc Evangelium.* Et Apostolus: *Miror quod sic tam cito transferimini in aliud Evangelium, quod non est aliud; nisi aliqui sunt qui vos pervertunt.* Et alibi: *Notum enim facio vobis, fratres, Evangelium.* Nec usquam habes aliter de corpore isto quatuor librorum, nisi Evangelium significatum. Denique quia unum corpus est etiam psalmorum, Scriptura dixit: *In decachordo psalterio, cum cantico in cithara.* Sed iterum quia quinque libri sunt, dixit alibi: *In vasis psalmorum.*

39. Pulcre autem quinque libri et unum Psalterium; quoniam quinque sensibus homo exterior vivificatur: et rursus quinque spiritalibus sensibus

ille absconditus cordis homo noster consummatur interior, qui solus ante Deum locuples Petri apostoli testimonio reperitur. *Qui habet*, inquit, *aures audiendi*, *audiat*. Habes unum sensum. Et sicut sunt qui oculos habent, et non vident; ita sunt qui oculis non videntibus, plus videre creduntur. Unde et prophetæ dicebantur videntes, etiam qui oculis non viderent. Bonus etiam ille odor, de quo Apostolus dixit: *Bonus odor Christi sumus Deo*. Unde et Job dicit : *Et Spiritus divinus, qui est in naribus meis*. Idem ergo odor Christi, et Spiritus sancti est Deo; quia unus odor est Trinitatis. Est et interior cibus, de quo dixit Dominus : *Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei, qui in cœlo est*. Est et interior tactus, quo Christum tetigit mulier illa in Evangelio, quæ per duodecim annos sanguinem profluebat, nec a medicis acceperat sanitatem; sed accepit a Christo. Fidei tactus est, quo tangitur Christus. Denique eam homines non videbant; sed videbat Jesus, et se vidisse testatus est dicens : *Tetigit me aliquis; nam et ego cognovi virtutem de me exisse*. COGNITIO Christi, collatio sanitatis est. Ergo quoniam decem sensus homini inesse manifestum est; ideo David, qui et foris et intus canebat; foris corpore, intus corde, dicit in psalmo : *In decachordo psalterio psallam tibi*.

40. Psalterium ergo est homo consummatus in Christo : in quo sicut arte concinentium fila chordarum; ita convenientium resonant opera canora virtutum, ut possit dicere : *Psallam tibi, Deus, in cithara sanctus Israel : gaudebunt labia mea, cum cantavero tibi; et anima mea, quam redemisti*. Paulus ait de se : *Foris pugnæ, intus timores*. Hic et intus et foris gaudet : sed ille adhuc in certamine, iste in remissione; quia redemtionem animæ suæ se meruisse cognoverat. Qui psallit, in lætitia est : qui luctatur, in sollicitudine. Verum et Paulus sciebat psallere : sed adhuc se processibus reservabat, cum foret plenius comprobatus, ut psalleret; et ideo dixit : *Orabo spiritu, orabo et mente : psallam spiritu, psallam et mente*.

41. Et quia geminum psallendi officium demonstravit, geminam quoque vocem esse scriptura edocuit, Propheta dicente : *Voce mea ad Dominum clamavi, et vox mea ad Deum, et intendit mihi*. Quid est mea? Potuit enim dicere: Clamavi ad Dominum. Sed quæ nostra est vox; nisi ista quæ melior est, quæ nescit errare? Nam ex multiloquio peccatum incurrimus, et vitare non possumus. Illa vox Prophetæ est quæ ad Deum pervenit, quæ tacente Moyse, clamavit ad Dominum : qua etiam in orationibus suis Anna clamabat, cum oris sui labia non moveret; et impetravit filium, quem ante diu non impetraverat, cum corporis voce clamasset. De hac voce dixit Dominus : *Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum, qui est in abscondito : et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi*. Quid est reddet? Hoc est, quod deprecatus es, quod orasti. Sicut enim peccatores de manu Domini recipiunt peccata sua duplicia; ita e contrario justi recipiunt cum affectu propria postulata. Audi quomodo recipiant. Adscendit oratio tua ad Deum, et descendit ad te. Unde et in psalmo legimus : *Et oratio mea in sinum meum convertetur*; ut fructum scilicet referat postulanti. *Benedictus Dominus Deus Israel*, qui tanta nobis aperuit mysteria : *a sæculo, et in sæculum*; id est, ex infinito in infinitum : *Fiat, fiat*.

IN PSALMUM XLIII ENARRATIO *.

1. Psalmi titulus est: *In finem filiis Core intellectus.* Ubi passionis Dominicæ, et baptismatis, et ingressionis ad altare sacrosanctum decursa mysteria sunt, docet sanctus propheta David quemadmodum athletam suum, cujus nomen teneatur in agone sanctorum, Christus exerceat. Sicut enim sine labore nostro, non ex operibus, sed ex fide per gratiam suam nobis peccata donavit, et ad coronæ petitionem indulgentissimus nos et benignus admisit, nec superiora nobis fecit obesse flagitia quibus tanto certamine judicaremur indigni (quæritur enim etiam in iis qui lustrale certamen** hoc subeunt, etiam disciplina vivendi): ita rursus ne tanta peccatorum donatione resoluti, in superiora flagitia vel desidiam revertamur, psalmus iste nos admonet multa nobis, et gravia certamina esse proposita; ut nemo nisi qui legitime certaverit, coronetur. Luctandum est igitur adversus carnis hujus illecebras, et fervorem sanguinis: luctandum est adversus nequitias spiritales. Nemo gravior domestico adversario: nemo nocentior hoste eo, cui cœlestis substantiæ potentia* suffragatur. Cum dico nemo, divini memento sermonis, quo dixit Dominus: *Quia major ex natis mulieris Johanne Baptista nemo.* Nam qui natus est ex Virgine, ipse super omnes est. Et ideo neminem vereamur, qui Christum habemus; quoniam si Christus pro nobis, quis contra nos? Certemus ergo usque ad finem: ut evacuatis omnibus, quæ adversus Jesum et Domini voluntatem in nostro ante corpore militabant, veræ exercitiis virtutis intenti, soli Deo nostro et Domino serviamus. Hic enim finis, ut scriptum est: *Primitiæ Christus... deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri; cum evacuaverit omnem Principatum et Potestatem et Virtutem... ut mors novissima destruatur,* et incipiamus Deo esse subjecti, regnum in nobis cœleste servantes, ubi erat ante colluvio peccatorum.

2. Merito ergo: *In finem filiis Core intellectus*, psalmus inscribitur; ut in eo cognoscendo non vulgaris auditus, sed intellectus spiritalis operetur. Denique Aquila *psalmum disciplinæ* posuit. Et ideo tibi dicit Scriptura: *Da in disciplinam cor tuum: aures autem tuas præpara sermonibus intellectus.* Et alibi: *Dilige sapientiam et disciplinam.* Sapientia est quæ sensus scaturit: disciplina in habitudinem quamdam naturæ coalita forma virtutum, et mentis confirmata sententia scientiæ disciplinis. Intelligere quoque obscurum sermonem atque dictionum prudentiam et ænigmata Proverbiorum scriptura nos docuit, cujus auctoritate colligimus has prudentiæ

* Ultima hæc Ambrosii scriptio festis paschalibus anni 397 adscribenda est, quando inter vivos agitare desiit. In ea sancti præsulis virtutum effulgent specimina, fidei catholicæ studium, summa modestia ingeniique diffidentia, flagrans persequendarum hæreseon zelus, eximia in gregem suum caritas. Paucis vero diebus antequam fato fungeretur Paulino amanuensi dictavit.

** Solebant veteres diebus lustricis, id est, quibus urbs aliqua sacris piabatur, ludos ac certamina celebrare. Quod autem de vivendi disciplina adjungitur, id eodem pertinet, quo illud Pauli I Cor. 9. 25. *Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet;* utrobique enim significatur olim severam athletarum fuisse vivendi rationem. Ea de re exstat hæc præceptio Epicteti, *Enchir.* λέ. Δεῖ σε ευτακτεῖν, αναγκοτροφεῖν, απεχεσθαι πεμματων, γυμναζεσθαι προς αναγκην εν ὡρᾳ τεταγμενῃ, εν καυματι, εν ψυχει, μη ψυχρον πινειν, μη οἶνον, etc. Quod latine interpreteris: Oportet te summam vitæ temperantiam adhibere, solo necessario vesci, pistoriis cibis abstinere, luctari necessario, hora præfixa, æstu geluque, non frigidum bibere, non vinum, etc.

* Substantia spiritalium nequitiarum cœlestis hic dicitur per oppositionem cum humana quæ terrestris est; ista siquidem fuerat in cœlo creata, unde cecidit.

principales esse virtutes; eo quod sapientia semper quasi mater fœcunda parturiat, disciplina quasi severior magistra distringat, intellectus quasi diligens quæsitor inveniat, et veram justitiam, judiciumque rimetur.

3. Doceamus hæc sacræ testimoniis lectionis. Sapientia dicit : *Ego quasi fons a paradiso, dixi : Rigabo meum hortum... et adhuc doctrinam quasi prophetiam effundam.* Nam generationes suas menti hominis, bonos videlicet sensus, quasi pia mater infundit. Accipe etiam testimonia disciplinæ : *Fili, ne neglexeris disciplinam Dei, nec defeceris ab eo correptus;* quem enim diligit Deus, corripit. Severa quidem in corripiendo, sed dulcis in corrigendo est disciplina : ne fluitemus et vagemur errantes, sed recipiamur a Christo. Disciplina enim non examinata vagatur, ut scriptum est. Sed pro conservatione hic posuit disciplinam. Tamen sicut sapientia, ita et disciplina, et perfecta et imperfecta eodem nomine nuncupatur : sed ubi sine adjectione, vel disciplina, vel sapientia nuncupantur, definitionem perfectionis accipiunt. Inexaminata ergo fluitat disciplina, sed examinata non fluitat. De intellectu quoque eadem Scriptura definit, quia *intellectus bonus est omnibus qui eum faciunt :* intellectus autem cum in se et sapientiæ gratiam habeat, et ordinem disciplinæ; utique docemur quod et sapientia et disciplina bonæ sint eis, qui earum instituta suis ministeriis exsequuntur. Diximus de titulo, psalmum adoriamur.

4. *Deus auribus nostris audivimus;* sic Symmachus : Theodotion, *in auribus nostris* dixit sicut et Septuaginta viri. Quid est quod ait, *auribus nostris?* Quod si non satis esset, *audivimus*, certe si hoc placuerat : *Auribus audivimus*, plenum erat. Cum ergo additum est, *nostris*, quid sibi hoc vult; nisi ut intelligas illa esse nostra, quæ mentis sunt : et ea esse meliora, quam quæ istius corporis? Et ideo quasi de alio dicit hic ipse Propheta : *Non timebo quid faciat mihi caro.* Et alibi : *Voce mea ad Dominum clamavi, et vox mea ad Deum, et respexit me.* Illa vox mea, quæ auditur a Christo, non quæ resultat in publico. Non vult igitur suum esse, quod corruptibile atque terrenum est, qui ad imaginem Dei et similitudinem meminit se creatum. Denique scriptura nos edocet, prius ad imaginem Dei hominem esse formatum, postea de luto factum. Quasi superior ergo (superior enim qui antiquior) et gubernator et rector hujus corporis animæ vigor dicit : *Auribus nostris audivimus.* Quis iste est, nisi cui dicitur : *Qui habet aures audiendi, audiat?* Sunt enim qui aures habent, et audire mysteria non possunt; de quibus dicit Jesus in revelatione Johannis : *Foras canes et veneficos et impudicos;* quibus flagitiorum cupiditas, et ærugo pecuniæ aurem obstruit audiendi. Consideremus igitur quæ audisse se dicant, vel a quibus audivisse commemorent.

5. *Et patres*, inquit, *nostri annuntiaverunt nobis.* Qui sunt isti patres nostri? Titulus habet quia psalmus filiis Core scriptus sit; ut ab ipsis canatur, qui psallendi munus receperant, et in hujusmodi officium fuerant deputati. Core autem et Dathan et Abiron cum aliis qui adversum Moysen et Aaron insurrexerant studio contumaci, terræ hiatu in deserto vocati sunt et necati. Quibus mortuis, qui alii patres eorum filiis mirabilia opera Domini annuntiare potuerunt? In malevolam enim animam non ingreditur sapientia. Si sui ergo patres non annuntiaverunt filiis, alieni multo minus, qui declinarunt sobolem perfidorum. Qui sunt itaque isti patres? Vide ne illi, de quibus dictum est : *Interroga patrem tuum, ipse tibi dicet.* Interroga quando legis Paulum : vel si non legis, et movet te aliquid, in ipso require. Ipse est enim bonus pater, qui potest docere et formare in nobis Dominum Jesum; sicut ipse testatus est dicens : *Filioli mei, quos ego parturio : donec formetur Christus in vobis.* Ostendit tibi hos patres Evangelista Johannes, qui ait : *Dico vobis, patres, qui cognovistis eum qui est ab initio.* Isti sunt patres, quorum senectus vita immaculata est. Ideo in conventu seniorum appone digitum ori tuo; ut audias quod tibi prosit, et vitæ æternæ sacramenta cognoscas : ne in-

terstrepas insolens tyro doctoribus; et qui adhuc discere debeas, dicere præsumas. Quid igitur isti patres annuntiaverint Core filiis audiamus.

6. *Opus*, inquit, *quod operatus es in diebus antiquis*. Qui sint isti dies in quibus Deus magna et mirabilia operatus sit, requiramus. Et docet nos Scriptura esse aliquos præclaros dies in quibus refulserint facta divina; cum lectum sit, quia *sol in tenebras convertetur, et luna in sanguinem, priusquam veniat dies Domini magnus et illustris. Et erit, quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit.* In ipso enim die Christus hominibus resurrexit; et ideo specialiter de ipso dictum est: *Hic est dies quem fecit Dominus: exultemus et lætemur in eo.* Cum igitur omnes dies Deus fecerit, huic tamen diei præ cæteris divini operis prærogativa delata est, quo peccatum omne sublatum est. Dies autem alii peccatorum sunt. Hic ergo est dies quem illuminavit sol ille justitiæ. Nam et ipsa ortus suos et occasus habere consuevit. Unde et scriptum est: *Orietur in diebus ejus justitia.* Sunt ergo dies Christi quibus orta justitia est: sunt dies Christi quibus orta est pacis abundantia: sunt dies Christi quibus orta sapientia est. Audi quomodo exoriatur sapientia: *Si quis videtur sapiens esse inter vos in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens.* Et ideo dicit Sapientia, quæ stulta istius mundi elegit: *Dominus creavit me principium viarum suarum in opera sua.* Sicut enim in diebus Oziæ regis, et in diebus Nabuchodonosor exorta perfidia est, dominata captivitas; sic in diebus Domini Jesu exorta est fides, quæ splendorem suæ claritatis et luminis toto orbe diffudit. Qui enim meliores dies, quam quibus refulsit nobis visio Dei; sicut dixit Jacob? Sic enim scriptum est: *Vidi Deum facie ad faciem; et salva facta est anima mea! Et continuo exortus est ei sol.* Quis iste sol, nisi qui dies fecit fulgere justitiæ, quibus in terra natus est Christus ex Virgine? In specie vidit Jacob, et Deum vidisse se dixit: in veritate viderunt Judæi, et non crediderunt. Ideo illis breviati sunt dies, nobis illuminati; quoniam illis deficiebat dies, nobis appropinquabat. Unde Judaicam sanctus David refugiens cæcitatem ait: *Ne deducas me in dimidium dierum meorum.* Sic enim dies Domini magnus et illustris est, utique non prolixitate temporis, sed justitiæ vel gratiæ claritate. Ergo sunt dimidii dies, quibus breviantur dies impietatis caligine, et squallore perfidiæ, quibus *occidit sol super prophetas*, sicut scriptum est. Namque ut Justis oritur sol justitiæ; sic occidit infidelibus.

7. Sed occurrit illud quia dicit Dominus: *Propter electos breviabuntur dies.* Et videtur contrarium, nisi diligenter advertas, et superiora repetas; dicit enim Dominus: *Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic Christus, aut ecce illic, nolite credere. Surgent enim pseudochristi, et pseudoprophetæ, et dabunt signa magna et prodigia; ita ut in errorem inducantur si fieri potest, etiam electi.* Et ideo ne decipiantur electi, admonet Dominus quid sequendum sit: ut non falsorum prophetarum sermone capiamur, neque nos eorum aliqua prodigiosa facta decipiant: sed tunc credamus Christum esse venturum, cum dies pleni justitiæ cœperint refulgere. Christus enim pleno majestatis suæ lumine revelabitur; et sicut fulgur exit ab oriente, et toto lumen suum usque in occidentem orbe diffundit: sic et Filius hominis cum suis Angelis veniens illuminabit hunc mundum; ut credat omnis homo, et salva fiat omnis caro. Non ergo credamus Antichristo, de quo dicent falsi prophetæ: Hic est Christus; dies enim perfidiæ, erunt Antichristi dies. Non credamus iis qui dicent: Christus in deserto, Christus in penetralibus; jam enim omnia plena sunt Christi, ubi appropinquare cœperit Christus. Sed cum viderimus facta quæ Christus in Evangelio suo ante prædixit, tunc credamus ejus adventum; ne dum verum quærimus lumen, infidelitatis tenebras incidamus.

8. Cavenda ergo signa perfidiæ, quibus breviantur dies atque minuuntur. Sol enim obscurabitur, stellæ cadent, hoc est, justi Dei; sunt enim qui fulgeant sicut stellæ in cœlo. Cum hæc videris, crede adhuc tardare Christum;

ubi enim Christus, ibi fides clarior: ubi Antichristus, ibi dies dimidii; de quibus utique non quereretur David propheta, si ad temporis brevitatem videretur esse referendum: cum ipse alibi dixerit: *Heu me, quia incolatus meus prolongatus est!* Quomodo enim aut illum dilatum incolatum cœlestem, aut hunc terrenum comperendinatum doleret, qui ante poposcerat, ne in dimidium dierum suorum deduceretur; cum dierum brevitas celerandi cursus istius compendium videretur adferre? Unde colligitur et illud quod ait: *Honora patrem et matrem, ut longævus sis super terram;* quomodo intelligere debeamus. Multi enim qui honorant, cito sæpe rapiuntur, ut immatura ætate moriantur: multi etiam qui minus deferunt parentibus suis, longævæ fruuntur stipendiis senectutis; et nisi longævitatem illam vitæ accipiamus æternæ, invenitur Scriptura destitui subsidio veritatis. Unde græcus expressius dixit: *Ut sis multorum dierum;* hoc est, πολυημερος. Quicumque enim cultus pios sedulo servat officio, a tenebris noctis alienus, in dierum luce versatur. Et ideo qui legit Deuteronomium: *Leget*, inquit, *illud omnibus diebus vitæ suæ;* non utique noctibus, sed diebus; quia dies fulget legenti mysteria veritatis, et divinæ pietatis oracula. Consideremus sequentia.

9. *Manus tua gentes disperdidit, et plantasti eos: afflixisti populos, et expulisti eos.* Scimus quidem quod multas gentes eradicaverit Dominus et everterit; ut possessionem sibi Judæorum populus inveniret, quarum gentium terras Abrahæ semini daturum se Dominus declaravit: sed cum psalmus iste Evangelium Domini, et tempora adventus ejus annuntiet, non mihi videtur quæ superius a Judæis gesta sunt, recensere; sed quæ futura, signare: quemadmodum crediturus esset populus nationum. Confirmat igitur fidem Ecclesiæ, antequam nuntiet, et victorias pietatis ejus enumerat: quæ non in brachio, neque in gladio suo feras expulit gentes, et non certamine bellico turmas fugavit hostiles, sed mansuetudine ac fide terras inimicorum sine ullo cruore possedit; fides enim sola pugnavit. Et ideo triumphos meruit, quos non revocaret perfidia, sed augeret; quia persecutionibus suis non vincitur Ecclesia Domini, sed probatur. Quæ sunt igitur istæ gentes quas vicerit Ecclesia, cognoscamus. Vetera dico vocabula, sed mysteria nova. Chananæi sunt, Chettæi, et Amorrhæi, Pherezæi, vel Cerethæi, quorum infra vocabula digeremus. Hæc autem populorum sunt nomina; sed et passionum infirmitates, et humanorum incentiva et opprobria peccatorum. Quod primum est igitur, homo in Christo ipse se domuit, et ipse se vicit, ut sibi viveret. Sibi enim vivit, qui Deo vivit; ut vitam Christi vivat æternam. Non ergo pugnavit militaribus armis, et ferreis telis populus Ecclesiæ; sicut pugnavit populus Judæorum. Ille in figura pugnavit, nos pugnamus in spiritu: ille adversum alienigenas pugnavit, nos ipsi bellum habemus in nobis: et ideo prius nobis vincendæ sunt proprii corporis passiones.

10. Audi pugnantem apostolum Paulum adversus gentem Chananæorum. *Video*, inquit, *legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ et captivantem me in lege peccati.* Nunc se erigit caro nostra, nunc dejicit. Erigit menti, dejicit potestati: et ubi se urgeri viderit, constantiam deserit, et ad subjectionem parata ducitur in legem peccati; ut fidem deserat, perfidiæ succumbat; et Chettææ infirmitatis in ditione destituta vero, cedat mendacio, serviat crimini, adquiescat errori; et tamquam Amorrhæus loquatur amara pro dulcibus. Fides enim dulcis, amara perfidia est. Unde præclare Petrus quid fides esset, expressit dicens: *Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes, et nos credimus;* quomodo igitur jubes ut discedamus a te? Captus enim cœlestium suavitate verborum, discedere nolebat a Christo. Qui autem negat Christum, ipse se separat vel separatur *

* *Se separat, vel separatur*, voces eumdem sensum sonantes. Quapropter hic locus videtur subobscurus. Arbitramur itaque loco verbi *separatur*, legenda esse verba ista, *apostolos*, aut *fideles separat a Christo*, vel his affinia, quæ deinceps in membris singulis subintelligenda,

a Christo. **Sed neque versuta Amorrhæorum disputatio, quæ per philosophiam nonnullos a veritate transducit: neque Jebusæorum turpis abjectio, quæ se subjicit atque substernit cursum currentibus sæcularem, qui non potest esse perpetuus, sed in portis deficit mortis, de quibus exaltatum David propheta se gaudet: neque Cinæus, qui per suam pecuniam possidetur, sicut insatiabili avarus affectu: neque Cenezeus, qui putat in divitiis possessionem esse perpetuam, et vanam spem constituit in caducis, atque inani opinione se jactat: neque Raphaim, qui profitetur aliis se ferre medicinam, cum vulnera sua curare non possit; et ideo si quis ad hujusmodi medicum confugerit, necesse est prius patrimonium suum omne consumat, quam profectum sanitatis accipiat; sicut illa mulier in Evangelio quæ per duodecim annos fluentem sanguinem corporalium voluptatum statuere non potuit, nisi postea quam confugit ad Christum. Intellexit enim quod nemo perfectus medicus; nisi qui descendisset e cœlo, de quo cognoverat dictum : *Misit verbum suum, et sanavit eos*; et advertit de ipso dictum: *Ecce dedi verba mea in os tuum, et constitui te hodie super gentes et regna, eradicare, et destruere, et perdere, et ædificare, et plantare*. Nam licet frequenter Deus loquutus sit in prophetis; in quo tamen expressius, quam in suo loquutus est Filio, qui virtutem omnem exprimens Patris ait : *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui me misit?* Non ergo Hieremias, qui tempore captivitatis suscepit exsilium; sed Dominus Jesus suis verbis eradicavit ex intimis pectoribus vitia gentilium, perfidiam nationum, et versutarum cogitationum prava commenta destruxit, atque omnia vestigia iniquitatis abolevit. Deinde infudit postea fidem, et continentiæ disciplinam; ne tamquam in vase corrupto confusione vitiorum coacescerent sacramenta virtutum.**

11. Unde pulcre tibi Apostolus dicit: *Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen*. Quid est Moyses, nisi Lex; quoniam ipse interpres est Legis : finis autem Legis Christus Jesus? Regnavit ergo peccatum in hoc mundo, et in peccato mors sæva, atque intolerabilis quædam pœna peccati. Docuit quidem nos Moyses levare ad Dominum manus, pii cultus instituens disciplinam. Docuit quemadmodum Amalech versutiloquus vinceretur; ut mores nostros et opera levaremus ad Christum, sic destrui posse perfidiam : sin vero dejiceremus animam, inclinaremus affectum, et a continentiæ studio averteremus ingenium, ut persuasio nos vana superaret; nullum remedium futurum, nisi Jesus depressa jam brachia Moysi, tamquam infirmitatem Legis adtolleret, et sua misericordia sustineret. Sed infirmum adhuc fuisset Legis auxilium; nisi ipse Jesus venisset in terras, qui in se nostras susciperet infirmitates, quem solum nostra peccata gravare non possent, nec inclinare manus ejus : qui se inclinavit usque ad mortem, mortem autem crucis, in qua expandens manus suas, totum orbem qui erat periturus, erexit : levavit jacentes, atque ad se omnium gentium fidem traxit, dicens homini : *Hodie mecum eris in paradiso*. Hoc est ergo disperdere atque plantare; ut vitiosa eradicentur, meliora plantentur in pectoribus singulorum. De quo præclare Moyses in Exodi cantico ait: *Inducens plantato eos in montem hæreditatis tuæ, in præparatum habitaculum tuum;* petens ut induceret Dominus populum suum in illa præcelsæ virtutis sapientiæque plantaria, ibique plantaretur in opera sua, et institueretur præceptorum cœlestium disciplinis, atque in eo præpararet sibi suæ sanctificationis habitaculum : quod utique non hæreditario jure, nec nostrorum contemplatione meritorum; sed pro sua gratia Dominus conferre dignatur. Quomodo enim, ubi remanere non potuimus, eo redire possemus; nisi privilegio fulti redemtionis æternæ.

12. Et ideo pulcre dixit Propheta : *Quoniam non in gladio suo possederunt terram, et brachium suum non liberavit eos : sed dextera tua, et brachium tuum,*

hoc modo : *neque Amorrhæorum disputatio separat, etc.*

et illuminatio vultus tui; quoniam complacuit tibi in illis. Quæ igitur terra est, quæ non brachio capiatur, non gladio possideatur; nisi terra repromissionis, de qua hic ipse dixit Propheta : *Credo videre bona Domini in terra viventium?* Non immerito igitur ejus tam præclara possessio est, in qua non sæculi adversa dominantur, sed Domini bona æterna fructificant. Ideoque non gladio adquiritur, sed mansuetudine possidetur; sicut Dominus Jesus testificatus est dicens : *Beati mites; ipsi enim possidebunt terram.* Nemo ergo impacificus, nemo arrogans aut superbus, sed mansuetus et humilis corde : qui nihil sibi arroget, sed totum ad gratiam referat : non in sua fortitudine glorietur; sed dextera Dei credat se esse protectum dicens : *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me.* Gladio quoque Dei memoret se esse servatum, illuminatum quoque Dei vultu omnipotentis : in quibus omnibus Christus est protector, dextera, defensor, et gladius. Unde et Simeon dixit ad Mariam : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Gladius enim Dei verbum est, quod acutius omni gladio usque ad divisiones animæ cogitationesque pertransit; ut nulla cognitionem ejus occulta prætereant. Vultus quoque paterni splendor est Christus; et ideo dicit : *Qui me videt, videt et Patrem;* quasi splendor gloriæ ejus, et imago substantiæ. Ad ipsum ergo omnia jure referenda sunt. Ipsi Moyses, ipsi Aaron, ipsi etiam Patres sacrabant universa quæ gesserant, ut de hostibus triumpharent. Neque enim in sua confidentia dixit Jesus Nave : *Stet sol contra Gabaon;* sed quia præsumebat in Christo, quem ducem militiæ cœlestis agnovit, et suppliciter adoravit : et ideo gentes feras eradicare promeruit, et populum Patrum in terram repromissionis inducere; quia nihil suis operibus deputabat, credens indigna esse opera hominum tanta gloriæ remuneratione cœlestis : quam Dominus ex sua magis misericordia, quam pro nostrorum contemplatione factorum statuit in se credentibus conferendam. Unde et Abraham impigre Deo credidit; ut apud eum justificationis gratiam reperiret, quam mercedem sui operis collocaret; uberiora enim dona sunt largientis, quam merces operantis. Propterea et illi qui æqualitatem mercedis inviderat, respondit Dominus : *Si ego bonus; oculus tuus quare nequam?* Patres ergo nostri, utpote proximi et hæredes patriarcharum, plantati in terra repromissionis, non suis hoc meritis vindicabant. Ideo nec Moyses eos induxit, ne Legis hoc existimetur esse, sed gratiæ; Lex enim merita examinat, gratia fidem spectat. Unde præclare Apostolus fidem patrum sequutus ait : *Sed neque qui plantat, est quicquam, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus.* Non enim Jesus Nave qui induxit, neque qui plantavit eos; sed Deus qui incrementum populo dedit, habet gloriæ principatum.

13. Nec te moveat quia superius dixit : *Manus tua gentes disperdidit, et plantasti eos.* Hinc enim colligis quia non omnis qui plantat, aut qui rigat, incrementum dat : sed qui incrementum potest dare, potest ipse plantare, sicut gentes plantasse dicitur Dominus. Ipse enim plantavit, qui plantationi donavit effectum; in iis tamen qui per fidem Christi Domino placere meruerunt, cui soli a Patre dicitur Deo : *Filius meus tu es : in te complacui.* Qui ergo participes Christi sunt, ab eo placendi gratiam consequuntur. Et pulcre ait : *Complacuit tibi in illis;* ut distantia videatur jure servata. Recte enim Deus in Filio complacet; quia æqualis est Patri, nec in ullo decolor invenitur, quia complacet divinæ jure naturæ, et unitate substantiæ. Et recte complacet in Filio Pater; quia Pater honorificatur in Filio, sicut in Patre Filius. In nobis autem Deo complacuit; quia nobis ipse donavit, ut ei placere possimus. Pie autem et hoc homini specialiter donatum, non arrogantius usurpatum scriptura nos docuit. Decet enim ut in iis complaceat Deo, quos ad similitudinem suam fecit, et quos per imaginem suam voluit prærogativam gratiæ habere cœlestis. In imagine ergo sua Deus complacet : in iis autem qui secundum imaginem ipsius

sunt, complacet Deo. In his autem suum munus, et suum donum; quod tunc revelabitur, cum perfectum illud advenerit; quia *cum apparuerit quid simus, similes ei erimus*, ut scriptum est.

14. Ergo qui non in brachio suo, hoc est, in sua operatione præsumit, sed in Dei gratia; credens quod non facta sua unumquemque justificant, sed fides promta, dicit Domino : *Tu es ipse Rex meus, et Deus meus, qui mandas salutes Jacob.* Non perfunctorius sermo est, ut dicas : *Tu es ipse Rex meus.* Non quicumque hoc dicit, sed in quo Dei regnum est : in quo autem regnat Deus, utique in eo peccata non regnant; non enim Deo regnum est commune cum crimine. Quis autem dicit Deum suum, nisi qui ipsi exhibet plenum reverentiæ et pietatis affectum? Justo enim dicitur: *Ego sum Deus tuus.* Denique et Thomas ubi tetigit manu propria latus Christi, et evidentia indicia indubitatæ resurrectionis invenit, respondit : *Dominus meus, et Deus meus.* Dominus, quia redemit servulos suos : Deus, quia non solum resurrexit, sed etiam ipse se suscitavit. Mandavit autem salutes Jacob; quia in singulis oraculis salus est: in singulis quoque salus est mansionibus: salus in ministeriis Angelorum, qui ad protectionem hominum deputantur. Ex mandato ergo Dei salus homini, non ex sua operatione confertur. Deus enim maluit ut salus homini fide potius, quam operibus quæreretur; ne quis gloriaretur in suis factis, et peccatum incurreret. Qui autem gloriatur in Domino, fructum pietatis adquirit, et jactantiæ crimen evadit.

15. Hic igitur est qui potest dicere : *In te inimicos nostros ventilabimus cornu.* Quid est ventilare cornu? Dedit Dominus cornua pluribus animantibus; ut possint se a ferarum incursione defendere. Ideoque et bos leoni frequenter resistit, ursum proterit : cervus quoque quamvis sit pavidus, tamen et ipse cornibus se tuetur : aries quoque arietat lupum. Ergo ea quæ cornua habent animalia, ventilare dicuntur. Sed homo cornua non habet. Quomodo ergo ventilat? Unde? Vide Scriptura quid dicat : *In te*, inquit, *inimicos nostros ventilabimus cornu.* Cornu nostrum es tu, Domine Jesu; et ideo sicut non in brachio nostro præsumimus, ita nec in cornibus nostris ventilandi habemus præsidium, sed in Christo. Habet enim fides cornua sua, quæ mutuatur a Christo. Siquidem non otiose in benedictionibus Moysi legimus : *Qui visus est in rubo, veniat super caput Joseph, et super verticem ejus, glorificatus inter fratres suos primogenitus : tauri decus species ipsius, cornua unicornui cornua ipsius : in ipsis gentes ventilabit simul usque ad extremum terræ. Hæc decem millia Ephræm, et hæc millia Manasse.* Quis est in rubo visus Moysi, nisi primogenitus Dei Filius, qui ait: *Ego sum Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob?* Ideo se demonstravit humanis adspectibus; quia venturus erat ut ab omnibus videretur. Ideo rubus urebatur, et non exurebatur; quia terram istam quæ nobis spinas germinabat et sentes, disponebat urere per continentiæ disciplinam, quam consumere per mortis ærumnam. Unde dicit Propheta : *Ure renes meos, et cor meum.* Revelavit ergo futurum quoddam corporei splendoris indicium, quo per resurrectionem caro ista fulgeret. Quid enim significabat ignis innoxius, nisi lumina resurgentium? Unde præsumsit Apostolus dicere, quia *sicut stella a stella differt in claritate, ita et resurrectio mortuorum.* Hic ergo, inquit, veniat super caput tribus Joseph; ut exaltet caput populi sui : veniat etiam super verticem; ut verticem capilli perambulet, amputaturus superflua delictorum, sanctificaturus ornamenta virtutum.

16. Hic est glorificatus inter fratres suos; sicut ipse dicit : *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Quæ major est gloria, quam pectoribus nationum cognitionem divinitatis infundere? Quem in visione vidit Joseph, quod manipulum ejus adorarent fratrum manipuli, adoraret eum sol et luna cum stellis. Manipulus ille in figura carnis accipitur; omnis enim caro fœnum. Fœnum hoc nostrum suscepit; ut suum triticum germinaret, et fructum resurrectionis

adferret. Quæris testimonium? Audi de se dicentem : *Nisi granum tritici cadens in terram moriatur, ipsum solum manet : si autem mortuum fuerit, multum fructum adferet.* Denique ut scias quia de Dei Filio dicit Moyses, ait : *Glorificatus inter fratres suos primogenitus.* Utique non Joseph erat primogenitus inter filios Jacob, sed Ruben; nam Joseph post plurimos erat. Sed primogenitus dicitur, qui venturus erat, ut nationum populos congregaret.

17. Unde pulcre ait Scriptura : *Tauri decus ejus.* Sicut enim taurus ducit armentum; ita Christus plebem gentium duxit ad Ecclesiam, induxit ad pascua; ut posset dicere : *In loco pascuæ ibi me collocavit : super aquam refectionis constituit me.* Hujus tauri decorem pro captu nostræ fragilitatis armenta secuta sunt præcedentem; ut vitam adipiscerentur æternam. Mugivit hic taurus, et mors refugit. Leo rugit, et quis non timet? Vere maxima taurus victima; ut ab adversariis adsumamus testimonia. Quæ major enim victima, quam quæ mundi totius peccatum suo cruore mundavit? Audi quia ipsum taurum dicit etiam sanctus propheta Jacob; cum revelaret Domini passionem, quem Judæi postea persecuti sunt. *In furore,* inquit, *suo subnervaverunt taurum.* Et ut aperiret quia de Judæis dicebat, addidit : *Dividam eos in Jacob, et dispergam illos in Israel.* Hic est homo qui luctatus est cum Jacob, et femur ejus tetigit, quo tactu Patriarchæ nervus obstupuit: significans ex ejus successione secundum carnem se esse venturum, qui subnervandus esset a populo Judæorum in sui corporis passione. Quod non intelligentes mysterium, statuerunt ne nervum manducarent filii Israel. Et ideo sacri sanguinis se redemtione fraudarunt, salutiferæ quoque passionis se beneficiis abdicarunt, ne vitam mereantur æternam; quia scriptum est : *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis in vobis ipsis vitam. Qui autem manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habebit vitam æternam.* Accipe aliud. Quid est nervus, nisi quo corpus omne constringitur? Corpus Christi Ecclesia est, quæ vinculo stringitur caritatis. Quid aliud in Christo Judæi, nisi caritatis vinculum omne solverunt? Merito Petrus sacerdos eligitur; qui spiritu caritatis divinæ triplici se ligavit.

18. Accipe adhuc quia ipsum significavit Moyses. Adjecit: *Cornua unicornui, cornua ipsius : in ipsis gentes ventilabit.* Sed noli timere quia ventilat; dixit enim : *Percutiam, et sanabo.* Bona cornua, quibus inclusit orbem terrarum : bona cornua, quibus leonem illum nostrum adversarium ventilavit: bona cornua, quibus fecit ut cornua adversarii timere nequeamus; quia et satanas habet cornua sua, sicut testificatus est Daniel dicens: *Videbam et cornu illud, quod faciebat pugnam cum sanctis : et invalescebat eis, donec venit Antiquus dierum.* Hic est Antiquus dierum. Quis autem unicornuus, nisi unigenitus Dei Filius, et unicum Dei Verbum, quod erat in principio apud Patrem? Quod Verbum suis cornibus gentium populos mortificavit, et vivificavit; ut fierent in decem millia Ephræm usque ad terminos terræ, et usque in millia Manassen : eo quod crediturus esset in eum populus nationum, qui totum repleret orbem terrarum, crediturus esset postea etiam populus Judæorum, ex oblivione conversus ad gratiam. Oblitus est enim salutem suam, qui tam sero converteretur ad Christum. Ideo Saul in millibus, David in decem millibus; quia durus in paucis, mansuetus in pluribus.

19. Neque tamen abnuo, si quis quasi ad Joseph dictum putat : *Primogenitus tauri decus ejus;* et sic distinguendum putat, quia dedit et sanctis suis cornua : *Exaltavit* enim *cornu populi sui.* Et Anna mater prophetæ Samuel dicit : *Exsultavit cor meum in Domino : et exaltatum est cornu meum in Deo meo.* Habuit utique et Joseph in Domino cornua spiritalia. Accipiatur itaque Joseph, dummodo in ipso figura sit Christi, cui dicitur : *Joseph filius meus amplificatus, filius meus junior, ad me revertere.* Neque enim Joseph ad Jacob revertitur; sed Christus a mortuis resuscitatus ad Patrem Deum revertitur, ut scriptum est :

A summo cœlo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum ejus. Esto tamen, ut de Joseph accipiatur: *Revertere ad me;* quia populus revertitur in terram Chananæorum, in quibus ante habitaverant patriarchæ. Unde dicit Isaac ad Jacob : *Non accipies uxorem a filiabus Chananæorum:* et mittit eum in Mesopotamiam, ut ibi sibi conjugem reperiret. Numquid ei insidiati sunt domini sagittarum? Numquid ipse propter benedictionem uteri materni in toto orbe benedictus est*, et non Dominus Jesus, quem Virgo generavit? Et ideo non solum supra homines, sed etiam supra Angelos et Archangelos, et supra omnem sublimitatem cœlestium benedictus est Potestatum; sicut scriptura testatur dicens : *Benedictus qui venit in nomine Domini : Deus Dominus, et illuxit nobis.* Dominus enim Deus ipse est Rex regum, et Dominus dominantium in his quæ habentur in cœlis. Propter hæc cornua Domini Jesu, et David in voce tubæ corneæ canens, auditus a Christo est : et Moyses docuit sacrificiorum ritus tubæ sonitu esse celebrandos; sicut et scriptum est : *Canite in initio mensis tuba.* Cui hoc, nisi nobis scriptum est? Menses enim ab initio lunæ veteres observare consueverant. Luna autem Ecclesia est, quæ spiritalibus et Evangelicis prædicationibus in abundantia pacis, ut Propheta dixit, extollitur. In Christo ergo cornu ventilabimus inimicos nostros.

20. *Et in nomine ejus spernemus insurgentes in nos.* Quid est nomen; nisi quo proprie unusquisque significatur, quod ei non sit commune cum cæteris? Homo enim commune vocabulum est; nisi addas qui vocetur, non potest declarari. Nomen ergo proprietas uniuscujusque est, quo possit intelligi. Unde arbitror quod et Moyses volens proprium Dei, et aliquid de eo speciale cognoscere, quod non esset commune cum cœlestibus Potestatibus, interrogavit : *Quod est nomen tuum?* Denique cognoscens mentem ejus Deus, non respondit nomen, sed negotium; hoc est, rem expressit, non appellationem, dicens : *Ego sum qui sum;* quia nihil tam proprium Dei, quam semper esse. Qui ergo negant Christum coæternum Patri, videant quia Deum negant, cujus est semper esse, nec aliquando non fuisse. Hac ergo cognitione proprietatis divinæ Moyses insurgentes in se volebat spernere : vel, ut Aquila aut Symmachus dixerunt, calcare resistentes sibi tamquam serpentes et scorpiones : quos etiam Dominus dicit in Evangelio esse spiritalibus vestigiis proterendos; ut viam nostram impedire non possint, quæ ducit ad secreta paradisi. Habemus ergo in nobis studium divinæ cognitionis : habemus Dei Verbum, quod est nomen Patris. Hæc vere proprietas Dei; quia Pater Christi est : et ideo in nomine Patris venit, qui venit ut Patris faceret voluntatem. Et ideo ait : *In nomine Patris veni, et non me suscepistis : si alius venerit in nomine suo, illum suscipietis;* significans Judæos in Antichristum credituros, qui in Christum credere noluerunt. Ergo qui in Christum credit, non in arcu suo, nec in gladio suo sperat, sed in nomine ejus spem victoriæ locat.

21. Et ideo ait : *Non enim in arcu meo sperabo : et gladius meus non salvabit me.* Sed si in arcu sperandum est, in Dei certe arcu sperandum est, quem posuit in nube; ut a diluvio genus humanum timere desineret. Isto arcu nos protegit, quo arcu et jaculatur sagittas, quibus percutiat inimicos et adversarios nostros.

22. Unde et ait : *Liberasti enim nos ex affligentibus nos : et eos qui oderunt nos, confudisti. In Deo laudabimur tota die : et in nomine tuo confitebimur in sæcula.* Audi quomodo nos liberet; quia sagittis quas jaculatur e cœlo, terræ nostræ interiora penetrantur; ut motus omnis terrenus intereat et quiescat, sicut in posterioribus ait : *De cœlo*

* Ut ostendatur benedictio tribui Joseph a Moyse impertita, de Christo potissimum intelligi debere, hic afferuntur quædam ex verbis iis quibus Jacob moriens Joseph filio bene precatus est : quæ tamen constat proprie Christo convenire. Fit igitur allusio ad illud Gen. 49, 23. Εἰς ὃν διαβουλευόμενοι ἐλοιδόρουν, καὶ ἐνεῖχον αὐτῷ κύριοι τοξευμάτων. Et infra quoque 25, [illegible] εὐλογίας μαστῶν καὶ μήτρας, etc.

jaculatus es judicium : terra tremuit, et quievit. Sic igitur liberamur, dum confunduntur inimicæ et adversariæ potestates; vel sapientia carnis istius refusa cœlestibus imperatis, in suis criminibus erubescit, et flagitiorum suorum pudore confunditur : adulter in libidinis suæ flammis, et vesani amoris incendio : avarus in immodicæ cupiditatis ardore, qui aliena rapiendo, quo plura invaserit, eo majora desiderat : ebriosus in temulentia, facinorosus in scelere, qui et hic confunduntur gravissime : sed multo amplius confundentur; cum viderint sanctos Domini resurgentes, et Evangelicum illud impleri, quod ait Dominus : *Multi dormientium in terræ monumentis resurgent : isti in vitam æternam, et hi in opprobrium et perpetuam confusionem.*

23. Cum cœperint ergo illi resuscitari in confusionem perpetuam, sanctus Domini dicit : *In Deo laudabimur tota die : et in nomine tuo confitebimur in sæcula.* Opulentus in divitiis laudatur, luxuriosus in conviviis, scortator in nocte, potens in hac vita quæ habet noctes : sanctus autem non in hac vita, sed in Deo laudabitur; qui Domino per omnia placere gestivit, qui potest dicere : *Fortitudo et laudatio mea Dominus.* Laudabitur tota die; quia honestè egit, et opera sua non abscondit et crimina, sed regi patefecit æterno, in die ambulans, non in tenebris et occultis. Unde et Apostolus : *Sicut in die honeste ambulemus;* hoc est, non in ganeis atque gurgustiis, non in cubilibus et impudicitiis, in quibus flagitiosus se putat parietibus esse tectum, ut possit Dei scientiam præterire; cum invelata apud Deum universorum flagitia sint, et occulta divinæ cognitioni peccata hominum esse non possint. Ergo sanctus laudabitur in futurum; quia non quæsivit præsentium laudem, sed gratiam futurorum.

24. Vide tamen distantiam. Hic dum est, in Domino gloriatur : illic in Domino laudabitur, et pro brevi tempore mercedem æternitatis accipiet. Aquila tamen posuit : *in Domino gloriabimur tota die.* Symmachus ait : *Deo hymnum dicemus per omnem diem.* Concordat omnium sensus, ut non desinamus circa Dei laudes, sive hymnum dicendo, sive divinam per omnia momenta gloriam concinendo. Qui enim hymnum dicit, puro corde et spiritaliter dicit, et omne genus passionis excludit humanæ; ut nullo mœrore, nullius doloris acerbitate impediatur ejus officium, exasperetur ejus affectus : sed hymnum Deo dicendo, immobilis atque irrevocabilis perseveret; sicut ipse David qui ait : *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo;* sicut Job, qui amissis filiis, interemtis omnibus suis, direptis facultatibus, ait : *Dominus dedit, Dominus abstulit... sit nomen Domini benedictum.*

25. *Nunc autem repulisti et confudisti nos. Et non progredieris Deus in virtutibus nostris.* Cum ipse sanctus David alio loco dixerit : *Quia non repellet Dominus plebem suam;* quomodo hoc loco ait : *Repulisti nos;* præsertim cum hæc de plebe dicat, cui non mediocria insignia propriæ virtutis enumeret? Neque enim mediocre est dicere quod tempestates et variæ tentationes super se venerint, et obliti non sint Dominum Deum suum, et inique non egerint in Testamentum ejus, et cætera quæ sequuntur. Unde etiam Apostolus sanctus interpretatur, et dicit quod eo usque non repulerit plebem suam Dominus, ut posuerit loquentem eum : *Tota die expandi manus meas ad plebem non credentem, et contradicentem.* Cujus sermonis auctoritate subnixus ait : *Dico igitur : Numquid repulit Deus hæreditatem suam? Absit. Nam et ego Israelita sum, ex semine Abraham, de tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit.* Sed potest hoc loco dici quoniam ideo non repulit plebem; quia reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Et videtur in paucis non repulisse quidem populum; tametsi non totum populum, sed ex eo plurimos repulisse. Unde addidit ponendo responsum Dei, quod non solum in paucis servaverit plebem, sed etiam septem millia virorum sibi reliquerit qui non curvaverunt genua ante Baal. Verum fuerit hoc dictum ab Apostolo secundum Evangelium; quo-

voluisti; ut extendamus nos ad superiora, ut semper ante nos adtendamus, persequentes inimicos nostros, et eorum locum transire cupientes.

34. Denique sic Theodotion habet, quomodo Septuaginta viri, hoc est, quomodo iste versus expositus est. Aquila habet : *Avertisti nos retro ab affligente.* Symmachus : *Ordinasti nos novissimos ab omni adversario.* Contraria nobis quæ sunt, nisi voluptuaria istius sæculi, et plena deliciarum atque lasciviæ, et quæ sunt incentiva luxuriæ ? Uxor Lot decepta est ; quia post se habebat luxuriam Sodomitanorum, et regionis ejus illecebras. Unde decepta est? Quia post se respexit. Et tu ergo ne ad inimicos tuos respicias, posuit te Deus novissimum in sæculo. Vel : Qui humilitate se ultimum facit, non convertitur retro ; sed semper ante respicit. Ut scias autem qui sint inimici tui, audi dicentem : *Audi, Israel.... Quid est quod in terra es inimicorum.... pollutus es cum mortuis?* Quis tamen tam inimicus et hostis tuus, quam princeps istius mundi, et ejus socii, qui persequuti sunt usque ad crucem Dominum Jesum, ejus potentiam nescientes? Si enim cognovissent, numquam Dominum majestatis crucifixissent. Ergo tu etsi novissimus es, noli inimicos tuos sequi ; sed sequere Dominum Jesum, et crucem ejus cum lætitia, et insiste vestigiis ejus. Qui enim Christum sequitur, post se non respicit ; id est, ad luxurias atque illecebras peccatorum ; et ideo potest dicere cum sanctis : *Non recessit retro cor nostrum.* Unde intelligitur quod et is qui ante inimicos suos est, corde fit novissimus atque postremus ; si ad illos respiciat, et carnalibus potius, quam spiritalibus affectu mentis intendat. Potest etiam qui novissimus est, corde prior esse ; si ea quæ in cœlo sunt, consideret, et non quæ in terris. Audi quia novissimus in sæculo, inter primos sit apud Christum. *Puto quia Deus nos apostolos novissimos ostendit, sicut morti destinatos ; ut spectaculum simus huic mundo, et Angelis et hominibus.* Novissimum se dixit, et idem tamen quod primus esset ostendit, cum dicit : *Nostra autem conversatio in cœlis est.*

35. Sequitur : *Et qui oderant nos, diripiebant sibi. Dedisti nos tamquam oves escarum ; et in nationes dispersisti nos.* Miraris forsitan quod cum in posterioribus, ut diximus, summam habeant fidei constantiam qui loquuntur ; hic dicant quod ab iis qui oderant eos, diripiebantur : sed non te ista perterreant. Multi enim hic diripiuntur ; et tamen merita eorum a Christo non queunt separari. Rapiebantur apostoli, cædebantur virgis, in carcerem trudebantur, separabantur a se, et tamen cum Christo manebant : immo hoc ipso quod rapiebantur a perfidis, eorum merita crescebant, et gratia in cœlestibus augebatur. Non enim statim qui ab hominibus diripitur, etiam vincitur. Vide apostolum Paulum gratulatum in periculis suis : vide gloriantem, quod per fenestram in sporta demissus sit. Vide quemadmodum sanctus Hieremias, sanctus Ezechiel, sanctus Daniel in captivitatem deducti, et ab Assyriis direpti, nullam tamen captivitatem propriæ fidei pertulerunt : nec in Testamentum Domini deliquere, qui servaverunt in captivitate etiam legis præcepta divinæ, nec de interdictis cibis putaverunt contra institutionem majorum aliquid usurpandum.

36. Unde bene Theodotion dixit : *Et qui oderant nos, exsultabant super nos ;* insultatio enim inimicorum non adfert præjudicium bonis mentibus, sed nec direptio inimicorum. Ideoque sanctus dicit, qui certus est quod direptio sibi obesse non possit : *Quis nos separabit a caritate Christi? Tribulatio, an angustia?* et cætera : *Sed in his omnibus superamus et supervincimus per eum qui dilexit nos : scientes quod neque mors, neque vita, neque Angelus, neque Potestates, neque præsentia, neque futura.... separare nos possint a caritate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.* Ergo qui talis est, non separatur a Christo. Unde etiamsi corporaliter diripiatur, spiritaliter tamen liber est : et non solum direptioni obnoxius non est, sed etiam rapinam sibi laudabilem quærit ; sicut

illi de quibus scriptum est : *A diebus Johannis Baptistæ regnum cœlorum cogitur, et cogentes diripiunt illud.* Victor est itaque qui in terrenis positus captivus perfidiæ esse non novit; nec solum ei non diripitur quod præclarum est, sed magis ipse diripit quod æternum est.

37. Sunt etiam qui fiant oves escarum. Bonus Dominus noster Jesus Christus quia factus est ovis epulationis nostræ. Quæris quomodo factus sit? Audi dicentem : *Pascha nostrum immolatus est Christus.* Et considera quemadmodum parentes nostri in figura diripientes agnum manducabant, significantes domini Jesu passionem, cujus quotidie vescimur sacramento. Per ipsam igitur ovem facti sunt *greges escarum;* sicut Aquila dixit : vel, *greges in escas;* sicut Theodotion loquutus est : vel, *pascua edentium;* sicut Symmachus dixit. Sed bona epulatio non solum non est metuenda sanctis, sed etiam concupiscenda. Aliter enim ad regnum cœlorum non potest perveniri; cum ipse Dominus dixerit : *Nisi manducaveritis meam carnem, et biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam æternam.* Probatum est igitur quod Dominus noster sit cibus, sit epulatio, vel alimentum edentium; sicut ipse ait : *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi.*

38. Et ut scias quia hæc omnia propter nos facta sunt, ex quo ille descendit, ex illo sanctus ait : *Nos omnes unus panis sumus.* Non ergo timeamus, quia facti sumus oves escarum. Sicut enim Domini caro, et sanguis ipsius nos redemit; ita etiam Petrus pro Ecclesia multa toleravit. Multa etiam sanctus apostolus Paulus, et cæteri apostoli pertulerunt; cum cæderentur virgis, cum lapidarentur, cum in carceres truderentur. Illa enim tolerantia injuriarum, et usu periculorum Domini fundatus est populus, et Ecclesia incrementum est consecuta; cum cæteri ad martyrium festinarent, videntes per illas passiones nihil apostolorum decessisse virtutibus : sed etiam propter hanc brevem vitam immortalitatem illis esse quæsitam.

39. Quod ostendit etiam qui sequitur versiculus, quia dixerunt : *Et inter gentes dispersisti nos.* Similiter Theodotion dixit : Aquila autem et Symmachus : *In gentibus,* aut *inter gentes ventilasti nos.* Missi sunt enim sancti apostoli ad gentes, et dispersi sunt inter gentes, sicut et prophetæ sancti, de quibus supra diximus; ut illa dispersione fructus plurimi nascerentur. Ut enim Dominus noster Jesus Christus sicut granum cecidit in terram, et mortuus est, ut multum fructum adferret : ita etiam dispersi sunt apostoli sancti, ut bonum inter gentes semen adferrent; quo ad eorum similitudinem fructus gentium pullularet. Denique Scriptura hoc dicit dixisse Dominum : *Quia propterea vos misi, ut vos eatis, et fructum plurimum adferatis, et fructus vester maneat.* Factus est ergo Dominus Jesus Christus sicut semen, secundum quod dictum est ad Abraham : *Et semini tuo;* quod est Christus. Semen ergo omnium Christus. Et ideo se cadere passus est et spargi; ut conforme corpori suo transfiguraret corpus humilitatis nostræ. Hoc ergo semen salutare omnibus hominibus pullulavit, et ex illo ad ejus imaginem figurati, quasi semina apostoli sancti missi sunt per diversa atque dispersi, ut in agrum Ecclesiæ gentes congregatæ diversis fructibus refulgerent toto orbe terrarum. Istæ ergo dispersiones dicuntur, sicut etiam in posterioribus idem David dicit : *Ædificans Hierusalem Dominus, et dispersiones Israel congregans.* Dispersi sunt enim ut novos fructus facerent, et postea veluti triticum novum Ecclesiæ horreis inveherentur.

40. Hæc autem dispersio non in inferioribus fit; hoc est, non in terra, sed in cœlo. Denique Legis hoc præcepta confirmant, per quam dicit Dominus : *Si fuerit dispersio tua a summo cœlo usque ad summum cœli, inde congregabo te, dicit Dominus.* Quæ est dispersio a summo cœlo usque ad summum cœlum? Quis iste tantus, qui sic potuerit disseminari? Si homo, in terra natus est : ab imo, non a summo cœpit. Si ista te movent, atque perturbant, redi ad superiora istius sancti pro-

phetæ, et audi quis ille sit tantus qui hujusmodi in terris segetes fœcundavit; ut fructus earum ad cœlestia receptacula perveniret. Est autem ille sponsus qui quasi gigas percucurrit hanc viam totam, inviam aliis, sibi perviam : et ex illo cœpit pervia jam esse mortalibus; ita tamen, ut isti adscenderent : solus tamen ille ipse ante descenderet, ut postea sancti ejus mererentur adscendere. Audi ergo quomodo disseminatio fuerit de cœli summo ad cœli summum. *A summo*, inquit, *cœlo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum ejus*. Cui homini hoc possit adtribui? Moyses vix in verticem Sinæ montis adscendit, et hoc quia vocatus a Domino est, et hortatus est voce cœlesti. A summo cœlo quis descenderet nisi Christus, qui et cum descendit in terras, manebat in cœlo? *Nemo* enim *adscendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlis*. Vides ergo quia et cum descenderet et adscenderet, ipse erat et manebat in cœlo. Ipse enim dixit : *Cœlum et terram ego compleo, dicit Dominus*. Ipse est, qui est in cœlo. Hæc de dispersione satis dicta sint.

41. Cæterum quod ait : *ventilasti nos;* etsi verbo distat, sensu congruit. Sicut enim illi qui dispersi sunt, probati sunt: ita etiam qui ventilati sunt, ad probationem pervenire meruerunt. Sicut enim triticum si ventilatur, et a paleis separatur, mundum est : si autem ventilatum non fuerit, mundum esse non poterit; sed exstat paleis concretum atque permixtum : ita etiam homo nisi tentationibus fuerit ventilatus, fragilia quæque veluti paleas a se non potest separare. Unde etiam ad Petrum dictum est : *Simon, ecce satanas expostulavit, ut ventilet vos sicut triticum : ego autem rogavi Patrem meum, ut non deficiat fides tua*. Vide quid dicit, et intellige. Ventilatur Petrus, ut Christum negare cogatur. Incidit tentationes, quædam locutus est quasi plena palearum : sed locutus est verbo, ut fundatior esset affectu. Denique flevit, et paleas suas lavit, et illis tentationibus meruit, ut pro se Christus interveniret. Quanto majus est patrocinium, quam perturbationis illius tentamentum? Et ideo plus quam passus est, adquisivit; adquisivit enim Christum sibi patrocinantem. Cogitur autem adversarius sanctos Domini ad sua damna tentare. Dum enim tentat, meliores reddit; ut qui tentatur, possit et alios instituere, qui sibi ipse invalidus videbatur. Denique Petrus Ecclesiæ præponitur, postquam tentatus a diabolo est. Ideoque ante significat Dominus quid sit illud, quod postea eum pastorem elegit Dominici gregis. Nam huic dixit : *Tu autem conversus confirma fratres tuos*. Conversus est ergo sanctus apostolus Petrus ad bonam frugem, et ventilatus est sicut triticum; ut esset ipse cum sanctis Domini unus panis, qui nobis esset alimentum. Dum enim Petri actus legimus, Petri præcepta cognoscimus, fit nobis vitæ æternæ et salutis alimentum.

42. *Vendidisti*, inquit, *populum tuum sine pretio*. Emendi et vendendi videtur æqualis quidam esse contractus : sed tamen si ementis et vendentis affectum consideres, unusquisque sibi viliorem vendit, et complacitum emit. Ut enim præter id genus hominum loquamur, qui negotiationem vendendis mancipiis exercent; non facile quisquam vendit nisi eum, qui sibi displiceat, et quem usui suo inhabilem putet : et iterum, unusquisque emere desiderat eum, quem utilitati vel ministerio accommodum judicaverit. Sed et ipsi qui in vendendis mancipiis sumtum exercent suum, et sectantur lucra; utique ita viles habent eos, quos vendunt, ut eis viliores sint quam pecunia : et sæpe etiam ipsi quos negotiationi suæ magis habiles æstimaverint, malunt tenere, quam vendere.

43. Ita ergo et Deus viliorem vendidit, potiorem emit. Vendidit populum Judæorum, non inclementia Dei, sed sua culpa; quibus recte dicitur : *Ecce peccatis vestris venditi estis, et propter iniquitates vestras dimisi matrem vestram*. Hoc itaque genere venditus populus Judæorum, emtus est populus Christianus : ille peccato venditus, hic emtus sanguine. Unde Petrus ait : *Pretio*

emti estis, non corruptibilibus argento, vel auro emti estis .... sed pretioso sanguine. Quis est sanguis pretiosus, nisi Agni illius immaculati, hoc est, Domini nostri Jesu Christi? Ergo sine pretio populus Judæorum, pretiosus autem populus Christianus. Ille pretium non habet, quia peccatum habet: iste in pretio est, cui peccatum remissum est. Unde recte Ecclesiæ filiis dicitur: *Pretio emti estis, nolite fieri servi hominum.* Si tibi dicitur, ne servus fias hominum, et perdas propriam libertatem; multo magis dicitur tibi, ne servus fias peccati. Et iterum, ne servus fias serpentis inimici et adversarii: sed servias soli Domino, qui propria te redemit caritate; quia ipse est suorum redemtio servulorum.

44. Non vendit ergo Dominus nisi servum malum: non vendit utique bonum. Nam etsi Joseph venditus est, non dixit tamen Propheta: A Domino venditus est Joseph; sed: *In servum venditus est Joseph,* quem fratres proprii vendiderunt: quem Dominus tamen in figura propriæ passionis redemit a servitute, renovavit ad gratiam. Vendiderunt itaque eum fratres, et acceperunt pecuniam: sed Dominus eum non solum libertati reddidit, sed etiam dignitate cumulavit. Figuram autem in eo fuisse Domini Jesu ostendit Scriptura, quæ dicit: *Filius meus zelo appetitus..... ad me revertere.* Et alibi: *Primogenitus tauri decus ejus;* eo quod exaltaverit Deus Pater cornu Christi sui.

45. Qui ergo venditur, vilis et sine pretio est; quasi qui magis non sit, quam qui sit. Unde et Aquila dixit: *Tradidisti populum tuum, ut non esset.* Et Symmachus: *Tradidisti populum tuum sine substantia.* Non sunt enim, qui repudiantur a Christo: sunt autem qui eliguntur a Domino; quoniam Dominus vocavit quæ non sunt, tamquam quæ sunt: et electæ sunt gentium nationes, ut destrueretur perfidia Judæorum. In nihilum ergo traditus est ille populus; quia peccato suo venditus est; nullam enim habet culpa substantiam.

46. Unde dictum puto: *Et non fuit multitudo in commutationibus eorum;* hoc est, gratis nos dispersisti per nationes. Neque enim tu quidquam per commutationem accipis, ut animam tradas hominis; nihil enim tibi gratius est animæ conversione: sed si converti detrectat, ipsa se tradit in nihilum; ut peccato et flagitio mancipetur. Ideo ut sine pretio et sine commutatione degenerem populum vendidisti. Unde in posterioribus ait: *Non enim est illis commutatio.* Quare non est illis commutatio? *quia non timuerunt,* inquit, *Deum.*

47. Duplex autem intellectus quare commutationem non habuerit populus erroris; quia non potest homo argento, vel auro, vel possessionibus redimere animam suam. Quam enim dabit commutationem animæ suæ; cum illa temporalia vel caduca sint: anima autem permaneat vel ad præmium, vel ad pœnam? Non fuit autem illa commutatio etiam in impiis, quæ est in resurrectione, de qua dicit Apostolus: *Omnes resurgemus, non omnes immutabimur.* Potest quoque et sic intelligi, quia etsi pauci redemti immutari meruerunt; ut Abraham, Isaac, Jacob, Moyses: non tamen ad omnes commutatio ipsa pervenit. Est etiam illud, ut non sit multitudo in commutationibus gravium peccatorum; secundum quod scriptum est, quia *quorumdam hominum peccata manifesta sunt præcedentia in judicium: quosdam autem et subsequuntur.* Quæ gravia sunt atque manifesta, præcedunt, et sine ulla dubitatione merguntur: quæ autem leviora sunt, bonis operibus sæpe relevantur. Beati enim quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Ubi autem iniquitas propendet, nulla bonorum operum commutatione revocatur.

48. Ergo et si quis redemtus est de populo Judæorum, non ideo redemtus quia multam habuit æstimationem sui, nec quia multitudinem habuit in commutatione sua: sed redemtus est gratis; quod te docet Apostolus dicens: *Reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt.* Ubi autem gratia, non utique merito operum, nec justificatione virtutum: sed liberalitate donantis, electione redimentis; quod æque

Scriptura te docuit, dicente apostolo Paulo : *Si autem gratia, jam non ex operibus : alioquin gratia jam non est gratia.* Quid ergo quod quærebat Israel, hoc non est consecutus? Quare non sit consecutus, agnosce ; quia se justificare cupiebat, quia operum suorum jactantiam requirebat, quia fidem non detulit, nec gratiam recognovit. Et ideo electio consecuta est, quæ vocantem audivit, advenientem suscepit *.

49. Merito ergo in persona populi illius dicitur : *Posuisti nos in opprobrium vicinis nostris : illusionem et derisum iis, qui sunt in circuitu nostro.* Qui sunt isti finitimi, et quemadmodum ad viciniam Israelitæ populi pertinuisse videantur, non est facile discernere ; si spiritalis vicinia requiratur, habens quoddam lumen cognitionis ad investigandum mysterium Christi : præsertim cum in ipso libro Salomonis qui scribitur Ecclesiastes, didicerimus quia quo magis quæritur sapientia, eo profundior judicetur. Sic enim scriptum est : *Dixi, sapientiam requiram, et ipsa longe facta est a me, longe magis quam erat : et in profundo altitudinem quis inveniet ejus?* Unde diffidentia oboritur mihi scrutari divinitus spirantis Scripturæ mysteria, et ejus examinare sermones : quod ille digne potuit, qui inter perfectos sapientiam loquebatur. Ego perfectos video, nec immerito perfectos dixerim ; cum videam vos sensus exercitatos habere, ad discretionem boni et mali : sed et ipse tamen qui sciebat solidiores capere cibos, adjumenta quærebat ; ut in eo verbum Domini curreret. Nec iste quoque sine precatione hoc potuit usurpare, ut laudatio ejus jucunda fieret Deo ; non enim usurpantis, sed precantis adsertio est.

50. Tamen ne penitus refugisse videamur, consideremus qui vicini tribubus fuerint Judæorum. Nam ut vetera recenseamus, Philisthiim tribui Judæ finitimi habebantur : ex alio latere iidem tribui Ruben appropinquabant. Ammonitæ quoque in deserto erant : et qui erant in finibus Tyri et Sidonis, Galilææ copulabantur ; hoc est, tribui Zabulon, et tribui Nephthalim, quæ erant in Galilæa ; sicut Esaias dixit : *Terra Zabulon, et terra Nephthalim, via maris trans Jordanem.* Unde potest quis colligere, quæ proprietas uniuscujusque singularum fuerit tribuum, ut certis quibusque finitimis jungerentur ; quo paulatim etiam gentibus infunderetur cognitio cœlestium sacramentorum. Quod utique potest intelligi de illa muliere Chananæa, quæ exivit de finibus suis, ut Domino Jesu occurreret transeunti, et posthabitis simulacris suis, adoraret verum salutis auctorem : cui testimonium dedit Dominus noster Jesus Christus, quod magna esset fides ejus. Resplendebat quidem jam gratia Evangelii, et præsentiæ lumen augustæ : sed tamen quia sponte exivit, et misericordiam postulavit, et Dominum pia voce confessa est, et quasi fastidio habita, in clamore petitionis propriæ perseveravit ; non mediocrem prærogativam accepit istiusmodi mulier, quæ prima exivit de gentium nationibus, et perseveranti obsecratione tantum Domini testimonium meruit reportare.

51. In quo quidem loco velut dubitasse quosdam cognovi, quid sit quod ait : *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel ;* quasi nobilitatem generis electi ad salvandas animas Dominus quæsisse videatur, qui venit ut omnes redimerentur. Sed ostendere dignatus est propositum, quod eos quos primo elegerat, nequaquam refutare cupiebat ; et sæpe devios et errantes tamen paterno quodam revocare quærebat affectu. Sed ubi ipsi auctorem proprium reliquerunt, sciens se Deum montium esse non vallium *, et regnum cœlorum non a fastidientibus, sed a cogentibus diripi, paulatim conversus ad gentes est ; ut et nationum plus probaretur affectus, et illorum merito pertinacia condemnaretur.

* Hunc locum intellectu difficilem prætendunt ed. Bened., multumque in explicando eo laborant : sed quid impedit quominus per *electio* populum electionis, christianum scilicet intelligas, post verba autem *vocantem* et *advenientem* Christum subaudias?

* Alludit ad locum III Reg. 22. 28.

52. Quid deinde sibi vult quod ait: *Non licet accipere panem filiorum, et mittere catulis?* Utique filios dixit Israelitas, hoc est, populum Judæorum: catulos autem populum nationum. Quid ergo? Divitum aut nobiliorum est accipere sacramenta cœlestia, et non eorum qui magis ad cognitionem mysterii cœlestis pio mentis fervore contendant? Et si Israelita fuerit aliquis remissus et negligens, vel contumax, qui rejiciat post se sermones Dei: Chananæus autem qui impigre velit adquirendis mentem intendere sacramentis; ille potius qui dissimulat, quam iste qui defert studium, præferendus est? Non utique. Et ideo diligenter oportet intendi quid expresserit: qui cum dixisset: *Non licet accipere panem filiorum, et mittere catulis;* respondente Chananæa: *Quia et catuli canum edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum;* studium ejus humilitatemque laudavit, quæ non sibi profundum sapientiæ a primordio vindicavit; quamvis de finibus Tyri et Sidonis jam esset egressa: sed micas quasdam verbi salutaris quæ de mensa dominorum suorum caderent, crederet colligendas. Qui enim diligenter et subtiliter Scripturæ verba rimatur, is ad altitudinem mysteriorum pervenire consuevit. Unde et huic dicitur: *Magna est fides tua: fiat tibi sicut vis;* hoc est, ut aperiatur tibi ostium verbi, et refulgeat vitæ æternæ salubre mysterium.

53. Ergo qui vicinus est, exeat, et Christum videre desideret, et in oratione clamet; sicut ista Chananæa exivit de finibus suis, et Christum vidit, et jugi voce clamavit, ut ejus misericordiam reportaret. Credentibus itaque Chananæis Judæus in opprobrio sit; quia ipse non credidit: et illudi sibi doleat, et derideri se ab iis qui in circuitu sunt, ingemiscat.

54. Et videtur prophetia hæc esse de nationibus credituris; maxime cum sequentia istud ostendant, quia ait: *Posuisti nos in similitudinem gentibus, commotionem capitis in populis;* quia Judæorum delicto salus gentibus: et quæ illis in figura gesta sunt, ad cognitionem nostram profecisse, Apostolo auctore, cognovimus. Et vere in opprobrium positi sunt gentibus; quia gentes opprobrium crucis Dominicæ omnibus divitiis sæcularibus prætulerunt. Qui autem crucem illam putavit opprobrium, et quasi opprobrium refugit, is vere in diuturno mansit opprobrio. Tamen quia non secundum carnem Israelitæ videntur, qui potuerunt dicere: Quia inique non egimus in testamento Domini, nec recessit retro cor eorum a Domino; vide ne iis se in circuitu positis illusioni et derisui fuisse commemorent, de quibus dicit Dominus: *Circumdederunt me vituli multi.* Circumdederunt enim eum persecutores, quando secundum consilium voluntatis suæ subiit passionem. Unde et alibi ait: *Circumdantes circumdederunt me, et in nomine Domini ultus sum in eos.* Ideo melius est viam rectam tenere, in qua facinorosi ambulare non possunt. Cito cadunt, quia non in directione ambulant. Unde et illi quando voluerunt Jesum Dominum comprehendere, ubi respexit eos, ceciderunt. Propter hos igitur qui in circuitu ambulare consueverunt, Angelum Dominus apposuit, qui a tergo insidiantes repellat inimicos. Prætendit igitur Angelus Domini in circuitu timentium eum, et eos tuetur atque custodit. *In circuitu enim impii ambulant;* sicut scriptum est. Vide itaque distantiam. Impii in circuitu ambulant: Angelus autem prætendit in circuitu eorum, qui non ambulant in circuitu; et ideo prætendit, ut eruat justos ab insidiis persequentium. Justi ergo spiritales Israelitæ videntur esse qui hæc loquuntur; eo quod tentationibus sæculi subjacuerint, et opprobrium fuerint vicinorum; hoc est, eorum qui Hierusalem patriam non incolebant. Illusioni etiam fuerunt spiritalibus nequitiis et potestatibus, contra quas justis lucta esse consuevit. Denique historia te doceat quod abducti Judæi in Babyloniam, etsi propter peccata sua videbantur esse subjecti; tamen multo meliores gentibus habebantur. Pejores enim erant in circuitu eorum, qui insultabant eis; cum ipsi peccatorum gravium essent mole curvati.

55. Primus ergo intellectus de captivis patribus usurpandus est, quibus insultaverunt Assyrii, illudentes eis in Babylonia : quibus etiam rex ille nequissimus dominabatur Nabuchodonosor. Secundus intellectus ad altiora referendus est, quod sævissimus rex diabolus est : ipse est Assyrius Nabuchodonosor, qui bonis insidiari solet ; ut eos in peccatum trahat per carnis illecebram. Adtende igitur hunc regem eo loco, ubi dicit Apostolus : *Video legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati ;* hoc est, in illa lege carnalis illecebræ. Adversarius leo est, qui urget obnoxios, justos fatigat. Unde pulcre posuit Aquila : *Spretionem et pompam posuisti nos iis, qui in circuitu nostro sunt.* Ita enim despicabiles æstimabantur, qui theatrum facti sunt huic mundo, et Angelis et hominibus ; quia etsi in Testamento non peccent Dei, nec carnis illecebris reflectantur a Domino ; tamen quasi in pompa quadam circumferri videntur et despici : quandoquidem peccatores humilitati justorum insultare consueverint ; ut opprobrium ducant crucem Domini Salvatoris, humilitatemque justorum. Denique quasi in quadam pompa theatri constitutus Apostolus dicit : *Placeo mihi in injuriis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis.* In istis placet sibi, qui omnia quæ mundi sunt, detrimentum putat ; ut Christum lucrifaciat, solum per vitam, et mortem requirens : cui vivere Christus est, et mori lucrum, ut inveniatur in Christo.

56. Adjiciunt adhuc isti Israelitæ dicentes : *Posuisti nos in parabolam gentibus, commotionem capitis in populis.* Quibus gentibus posuisti, nisi credituris ? Ea enim quæ acciderunt Judæis, in similitudinem figuræ facta sunt ; ut fieret nobis typus et figura excidium Judæorum, atque ex illa similitudine per parabolam, solutionem præsentibus requiramus, quo exempla eorum cavere possimus. Deinde quia Judaicæ res omnes quasi parabolæ sunt ; hoc est, quasi figuræ egentes solutione. Denique Dominus Judæis in parabola loquebatur ; ut imperiti non intelligerent, intelligerent sapientes ; ut intelligebant Apostoli, et in quo movebantur*, interrogabant Dominum ; Judæi autem nec intelligebant, nec iterum discere non intellecta cupiebant.

57. Quid sit parabola, accipe. *Abraham igitur duos filios habuit : unum de ancilla, et unum de libera.* Non intelligebat hoc Judæus nisi secundum litteram. Nesciebat quis de filiis duobus acciperet hæreditatem patris ; quia ad carnalia propendebat. Egebat parabola solutione. Venit gentium Doctor, et fides nationum, et intellexit quod duæ illæ mulieres duo sint Testamenta : unum a monte Sina, quod in servitutem generavit populum Judæorum, quod est Agar. Et ideo Sina, quod per interpretationem mensuram ejus significat : mensura autem Legis est, superabundans autem gratia est. Sina quoque merces dicitur, et convenit populo Judæorum, qui justificari se mercede operum, quam fidei gratia maluerunt. Ergo quæ sub Lege erat Hierusalem, cum filiis suis serviebat : quæ autem sursum est Hierusalem, libera est. Et ideo Sarra, quæ principalis dicitur, libertatem habet ; quod princeps sui sit, qui justus atque integer est. Ex duobus igitur Testamentis duo populi : unus Judæorum, alius nationum, qui in Christo credidit. Ille Judæorum, qui non credidit, servit : ipse est secundum carnem natus ; quia secundum carnem interpretatus est Scripturam divinam, et secundum litteram, non secundum spiritum. Qui autem de libera, natus est per repromissionem ; hoc est, cui repromissio ex fide, ipse est Ecclesiæ filius, tenens gratiæ libertatem propter quem Ecclesia dicit : *Expelle ancillam, et filium ejus ; non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac.* Et Apostolus ait : *Itaque, fratres, non sumus ancillæ filii, sed liberæ.* Hæc est ergo solutio ; quia quod ignorabat Judæus, fides gentium solvit, infusa a Paulo doctore mentibus nationum. Ideo ergo illorum gesta nobis in parabola sunt.

58. Sed et Dominus dixit : *Factus*

* Hoc est, anxii atque dubii erant.

sum illis in parabolam : adversum me exercebantur qui sedebant in porta. In parabolam autem factus; quia dicitis, inquit : *Medice, cura te ipsum.* In parabolam factus est; quia sedentes in porta increpabat; in exitu enim non otiosi, sed exerciti esse debemus. Ideoque scriptum est : *Videte, ne fiat fuga vestra hyeme, vel sabbato ;* hoc est, non in otio, sed in negotio. Ergo pigri sedebant Judæi; quia stare non poterant, qui veræ Hierusalem atria nesciebant; si enim scivissent illam Hierusalem, requisivissent. Isti ergo fatigati in porta sedebant. Nec solum dixit, *sedebant;* sed etiam oderant Dominum in portis redarguentem. In porta enim erat, qui subiturus erat sui corporis passionem, per quam migraret e terris, rediret ad cœlum. In porta erat cum diceret : *Ambulate dum lucem habetis.* Quid est ergo *Factus sum illis in parabolam;* nisi quia finis Legis est Christus, et mors ejus solvit ænigmata prophetarum; eaque quæ ante Judæis erant incognita, cum prophetarentur, postea manifestata sunt Dominicæ passionis effectu? Factus est illis in parabolam; quia quasi vilem se præbuit, ingerens se illis, nec refugiens eorum seditiones, et perducens eos ad tempus beneplaciti sibi ; ut moreretur pro omnibus hominibus, quo illius sanguine genus hominum mundaretur.

59. Similiter in parabola scriptum est : *Non alligabis os bovi trituranti.* Solvit hanc parabolam Apostolus dicens : *Numquid de bobus cura est Deo? An propter nos utique dicit? Nam propter nos scripta sunt. Quis est qui arat, nisi qui in spe arat;* ut in judicio Domini metat? Et ideo quasi boni agricolæ, ubi propter spem inarata* fuerit terra nostra continentia corporali; non carnalia, sed spiritalia seminemus : quoniam de carnalibus corruptela colligitur, de spiritalibus vita æterna adquiritur. Typus itaque et figura nobis sint gesta majorum. Typus lex scripta in cordibus nostris, ut nobis in ea quædam futurorum figura, non veritas sit. Lex ergo quasi figura sit nobis : Evangelium quasi lumen et signaculum veritatis.

60. In parabola ergo Dominus ostendit se Judæis : sed non intellexerunt parabolam; quia medicum non receperunt, qui curaret animas laborantium, et omni ægritudine et inæqualitate incommoditatis absolveret. Factus est etiam in parabolam, quia carnem suscepit, quam crucifixerunt Judæi, non intelligentes parabolam spiritalem. Eousque enim non intellexerunt, ut cum auctorem vitæ crucifigerent, et suspensam in cruce cernerent carnem Domini salutarem, moverent caput. Nam si intellexissent, utique non insultassent, sed ingemuissent. Et tamen ipsa commotio capitis illis in similitudinem cessit; ut non hoc significaret quod illi sentiebant, sed quod mysteria declarabant. Illi enim secundum vulgi usum insultantes Domino movebant caput suum; sicut qui justis insultare desiderant, si forte eos viderint in hoc sæculo fatigari, movent caput.

61. Quæ commotio capitis geminum intellectum habet. Reprehensibiles enim videntur secundum Scripturæ auctoritatem, qui movent caput; cum dicat et Matthæus : *Qui transibant, blasphemabant Dominum Jesum moventes capita sua.* Et Marcus : *Qui præteribant.* Transeuntes autem quod reprehensibiles æstimentur, docet hic ipse propheta, qui dicit de vinea sabaoth : *Et vindemiant eam omnes transeuntes viam.* Denique et qui sequitur versus, hoc signat : *Devastavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam.* Et in posterioribus ait : *Et non dixerunt transeuntes viam : Benedictio Domini super vos;* eo quod qui transit, et non stat in atriis Domini, non dat benedictionem. Ita ergo Judæi movebant caput super Dominum Jesum, ut præterirent, qui firmum solidumque fidei vestigium habere non poterant. Movebant autem caput suum, quorum caput Christus esse debuerat, quem non debuit dimovere et deturbare perfidia Judæorum. Sed quia non passi sunt membra se esse Christi, ideo caput eorum non fuit Christus. Non erat etiam Lex caput eorum, quia exspoliabantur et Lege a

* *Inarata*, id est, *arata*. Nam alioqui sæpe sumitur pro, *non arata*.

populo nationum. Non fuit his caput verbum Dei; quia amiserant prophetas, et apostolos non habebant. Hoc de reprehensibili commotione capitis dictum sit. Est tamen et laudabilis capitis commotio: reprehensibilis Judæis, laudabilis populo nationum. Quid est enim caput, nisi quo sensus sunt? Oculi enim sapientis in capite ejus; quos moveri oportet oculos, id est, mentis tuæ sensus, ne aliquo torpore pigrescant. Move ergo prudentiam tuam, move sapientiam, move cogitationes tuas cœlestium collatione sermonum, et propheticorum disputatione verborum; ita ut non pecces in Testamento Dei, sed fides firma sit. Sunt enim hæretici qui movent sensus suos; ut perfidiam tamen, non fidem excitent.

62. Sed jam expressius de ipsa capitis commotione quæ in similitudinem populi est posita, dicendum est. Quis est caput populorum, nisi Christus? Caput enim mulieris vir, caput viri Christus. Sed et Lex caput intelligibilis mulieris. Denique sub Lege tamquam sub viro est populus Judæorum; quia Lex νομος dicitur græce; et ideo Synagoga νομῳ quasi masculo copulata est, sed Legi corporali, non spiritali; hoc est, ritui Legis judaico, cujus vinculis illigata est, legitimi nesciens sacramenta conjugii. Si autem mortua fuerit Lex, hoc est, Legis interpretatio corporalis; tunc plebs quasi mortuo conjuge priore, legitime nubet secundo viro, qui ex mortuis resurrexit. Est etiam caput mulieris hujus* Evangelium. Unde quidam mystice interpretati, mortificato ritu judaico, tamquam fratri defuncti Evangelio mulierem eam nubere ex Lege voluerunt; quia Lex annuntiaverit Evangelium. Ideo prior Lex vir, postea secundi viri nuptiæ, hoc est, Evangelii sacramenta sunt. Duo enim quasi conjugia, duo sunt Testamenta. Unum conjugium vetus est Testamentum, quod morte viri prioris solutum est. Et ideo mulier illa cui Lex mortua est, recte in secundum conjugium convenit, hoc est, Testamentum novum. Sic duobus fratribus una conjungitur, cui superiora peccata moriuntur, meliora postea sacramenta renovantur. Hoc nobis Apostolus evidenter exposuit dicens: *Quoniam quæ sub viro est mulier, vivente viro, ligata est legi*; hoc est, viri sui legi, ut ei debeat castitatem: *Si autem mortuus fuerit vir, soluta est a lege viri*; id est, ut cui velit nubat, dummodo mortuo viro, nubat; quia *vivo viro*, inquit, *adultera vocabitur, si juncta fuerit alteri viro: si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri, ita ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro*. Hoc sacramentum etiam ad Christum et Ecclesiam pertinere, etiam alibi demonstravit *quia magnum est sacramentum*. Hic quoque non prætermisit dicens: *Itaque, fratres mei et vos mortificati estis Legi per corpus Christi; ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit*. Quomodo mortificatus est Legi; nisi ut tibi Legis umbra moriatur cum accedis ad sacramenta cœlestia? Nec enim aliter debes accedere ad Evangelium; nisi solutus interpretationis corporalis impedimentis. Alioquin adulterium est, veris falsa miscere: pudicitia autem spiritalis, si anima tua exuta omnibus impedimentis deviæ cognitionis, sine ruga accedat ad Dei verbum. Ergo sicut Ecclesiæ caput Christus, ita et Synagogæ caput Lex; hoc est, iis qui sub Lege sunt: propter quos Apostolus fecit se esse sub Lege, cum sub Lege non esset; ut eos qui sub Lege sunt, lucrifaceret. Et iterum doctor gentium factus est, quasi esset ipse sine Lege; ut eos qui erant sine Lege, adquireret Christo. Pulcre autem ait quod sine Lege Dei non esset, et in Lege Christi permaneret.

63. Lex autem Synagogæ caput non a principio; quia Christus erat caput veteris Synagogæ, quam Moyses fundavit et condidit. Denique audi dicentem quia verbo Domini fundata est. *Fide*, inquit, *Moyses grandis factus negavit se esse Pharaonis regis nepotem. Maluit enim afflictis compati, quam temporalibus delectari: majoresque divitias æstimavit, et prætulit thesauris Ægypti, improperium Christi. Adspiciebat enim mercedem repromissionum Dei*, quæ est resurrec-

* *Mulieris hujus*, nimirum *intelligibilis*; hoc est, plebis Judaicæ, ut supra exponitur.

tionis gratia. Sed ubi propter perfidiam Judæorum mortuum est infidelibus Dei Verbum, et excidit pectoribus Judæorum; legis spiritalis intellectus occubuit, et nupsit Synagoga ritui corporali, observationique perfidiæ. Sed non fuit illa sobrietas spiritalium nuptiarum, sed adulterium castitatis. Ideo Synagoga libera esse non potuit, quæ male nupserat, et non crediderat resurrectionem Christi futuram. Unde bene ei nupsit Ecclesia, cui secundum sacram dispensationem secundum carnem mortuus est Christus; ut illa Judæa anima quæ ante fuerat ligata peccato, per mortem Christi absolveretur vinculo delictorum. Non nubit ergo mulier alteri viro, nisi mortuus fuerit vir suus; hoc est, nisi a vinculo legitimi amoris fuerit absoluta. Si autem mortuus vir ejus fuerit, liberata est.

64. Sane tenebatur ex Lege, ut fratri proprii conjugis copularetur; si semen nullum maritus ei reliquisset. Quod vinculum magis nectebat interpretatio litteræ, quam gratia spiritalis. Denique habebat in voluntate frater defuncti, ut si nollet, non acciperet fratris uxorem ad semen defuncti resuscitandum. Unde calciamentum suum solvere jubebatur, ut esset a nexu copulæ ejus exutus, quam a sui gratia ostendisset alienam. Sic enim scriptum est, quia solvebat vir calciamentum suum, et dabat proximo suo dicens : Hoc erit in testimonium in Israel. Et dicebat propinquus : Accipe, et adquire tibi tu. Et solvebat calciamentum suum. Dicebant etiam adstantes : *Det tibi Dominus uxorem, quæ intrat domum tuam, sicut Rachel et sicut Lia, quæ ædificaverunt utræque domum Israel, et fecerunt virtutem in Ephrata.* Sed hoc ex litteræ interpretatione Judæum ligabat. Cæterum figura erat, quod Christus venturus esset in terras, qui semen defuncti populi resuscitaret. Merito fratris; quia dictum est: *Narrabo nomen tuum fratribus meis*; et: *Quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem.* Vel quia Evangelium defunctæ Legis reparationem operaretur in posteris; ut semen quod Lex non reliquerat, Evangelii tenor resuscitaret.

65. Non mirum ergo si caput suum prava interpretatione moverunt; ut ipsi a se deturbarent sapientiam, suæ salutis auctorem : aut certe movendo caput suum, causa fieret commotionis capitis non paucis sed populis. Commotio hæc capitis facta est : quandoquidem in omnem terram exivit sonus eorum; ut fieret omnis terra Domini, et regnum Domini esset in nationibus. Unde et in posterioribus dicit : *Dominus regnavit, irascantur populi : qui sedes super Cherubim, moveatur terra.* Quod pulcre Aquila interpretatus est, ut ἀλλαγμα * diceret; hoc est, transmutationem, quæ est de loco ad locum, de Judæa ad populos nationum. Quod ex ea lectione quæ in Evangelio est, liquido poterit manifestari, quemadmodum Lex mota sit, dicente Scriptura : *Super cathedram Moysis sederunt scribæ et pharisæi. Omnia ergo quæ dicunt vobis, servate et facite : secundum opera eorum nolite facere; quæ enim dicunt, non faciunt. Alligant autem onera gravia, et imponunt super humeros hominum : ipsi autem digito suo nolunt ea movere. Omnia autem faciunt, ut videantur ab hominibus.*

66. Quid est, *sederunt scribæ;* nisi quia littera scribitur? unde et γραμματεῖς græce dicuntur scribæ, litteræ sequentes interpretationem, non spiritus intellectum; littera autem occidit. Litteram ergo occidentem sequentes, et ipsa appellatione resonantes scribæ : pharisæi autem sunt, hoc est, qui a veritatis unitate divisi sunt; phares enim interpretatur divisio. Dividunt autem pharisæi hoc genere verba Legis, ut resonent, et in ipsa meditentur : spiritalis autem mysteria Legis et sacramenta non videant. Nam si Lex spiritalis est, utique præcepta Legis sunt spiritalia et opera ejus spiritalia sunt.

* Pro ἀλλαγμα, quod sonat mutationem, commercium, ut ipse interpretatur Ambrosius, ferunt Ed. Benedict. ἀλαλαγμα, quod est victoriæ clamor seu cantus; atque ob hanc unius litteræ additionem decepti, vix credere se profitentur hoc ἀλαλαγμα genuinum esse. Recte sentiunt equidem, nos autem vix comprehendimus, quomodo eruditissimos homines tam facilis minusculi erroris emendatio effugerit.

Docentes ergo quæ Moyses scripsit, onera gravia ligant corporalibus Legis (gravia sunt enim quæ contraria jugo Christi sunt) et per doctrinam suam deviam gravia onera imponunt auribus audientium, quæ ipsi ne tantum quidem volunt movere, ut a corporalibus Legis ad spiritalia Scripturæ verba commoveant. Sic enim intelligendum est, quia digito suo nolunt movere illa; hoc est, nec exiguo puncto atque momento transferunt se ad intelligentiam spiritalem. Hinc est et illud, quod scriptum est: *Quod si in digito Dei ego ejicio dæmonia.* Quid sit digitus, interpretatur ipsa Scriptura, quæ dicit in alio libro Evangelii: *Quod si in Spiritu Dei ego ejicio dæmonia.* Digitus ergo Dei, Spiritus Dei est; Deus enim spiritus est, et nihil habet in sua substantia corporale, sed totus est spiritus. In Spiritu ergo Dei ejicit dæmonium, qui in digito Dei ejicit. Unde et sanctus David ait: *Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum;* hoc est, Spiritus tui opera sunt cœli, sicut et scriptum est: *Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.*

67. Ut ergo concludamus disputationem, scribæ et pharisæi nihil ad interiorem hominem referunt, qui ut ipse ad imaginem Dei et similitudinem factus est; ita in iis quæ cogitat et quæ meditatur, debet magis quæ spiritalia sunt, quam quæ carnalia cogitare. Totum ergo ad illum exteriorem, ad illum terrenum hominem referre contendunt: et ideo omnia eorum opera talia sunt, ut videantur ab hominibus; non ut placeant Patri, qui in abscondito videt. Timent enim sua opera revelare.

68. Hæc est ergo commotio capitis quæ facta est in populis: vel, sicut Aquila et Symmachus dixerunt, *in gentibus;* omnes enim gentes moverunt caput suum, ut Legem spiritaliter interpretarentur. Nemo secundum litteram Legis se putet esse salvandum; quia littera Legis maledictum habet: spiritus benedictionem adfert. Nemo ex operibus Legis justificari potest; quia sub maledicto sunt omnes, qui sub littera sunt. Fugiant ergo omnes maledictum Legis, et confugiant ad benedictionis gratiam; ut benedictionem habeant in cœlestibus, in Christo Jesu, qui mortuus est pro nobis, ut fides transiret ad gentes: qui et si vir fuit ante Synagogæ, nec ipsam deseruit, et nos redemit; illam enim non deseruit, ut reliquiæ salvæ fierent: nos redemit eligendo populos nationum. Hæc ergo electio gentium salus Judæis; reliquiæ enim non per opera sua, sed per electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Gratia est ergo Christi quæ et nos redemit, et reliquias vivificavit. Commotio autem capitis facta est in gentibus: sed ex hac commotione non mediocris mutationis gratiam Judæi pertulerunt, quorum reliquiæ salvæ factæ sunt.

69. Sequitur: *Tota die verecundia mea contra me est: et confusio vultus mei operuit me.* Quid est quod interdum ex persona unius, interdum ex persona plurimorum psalmus hic dicitur? Namque a principio a pluribus cœpit, ut est: *Deus auribus nostris audivimus,* et cætera quæ sequuntur. Deinde ait: *Tu es ipse Rex meus, et Deus meus.* Iterum: *In te inimicos nostros ventilabimus.* Et postea: *Non enim in arcu meo sperabo;* et: *In Deo laudabimur tota die;* et: *Tota die verecundia mea contra me est.* Quid sibi vult ista mutatio, quæ frequenter in psalmis repetitur; sicut et in centesimo octavo psalmo ait: *Deus laudem meam ne tacueris: quia os peccatoris et os dolosi super me apertum est.* Hoc de uno, sequitur de pluribus. *Loquuti sunt adversum me lingua dolosa .... et posuerunt odium pro dilectione mea.* Deinde de uno: *Constitue super eum peccatorem.* Quod videtur in centesimo octavo psalmo aliud ad populum Judæorum referri, aliud ad Judam proditorem. Quando pluraliter dicta, ad populum: quando singulariter, ad Judam. Hic quoque possumus dicere, quando pluraliter dicta, ad sanctos: quando singulariter, ad Dominum nostrum Jesum Christum referri; quia æstimari potest et pro pluribus in Propheta loquutus, et ipse pro se. Et ideo dixerit: *Verecundia mea contra me est;* quæ dicitur ἐντροπὴ: ἐντροπὴ autem est, quando ve-

recundiam vult quis incutere alicui, ut inflectat propositum suum, sicut est : *Descendat nunc de cruce, et credimus ei : confidit in Deo, liberet nunc eum.* Pulcre autem ait : *Tota die;* quia Incarnatio Domini nostri Jesu Christi lucem adtulit mundo. Dies itaque Incarnationis est, de quo idem dicit Dominus : *Ambulate dum lucem habetis;* et : *Abraham diem meum vidit.* Ergo hæc verecundia habet in se confusionem. Unde et Symmachus : *Tota die,* inquit, *confusio mea contra me est.* Quæ autem confusio Christi, nisi crux; quod nudus pependit in ea? Et bene, *tota die;* quia ex quo affixus est cruci, usque in horam nonam tenebræ factæ sunt : et post horam nonam lux refulsit usque in vesperum. Hic dies ex tribus primus *. Potest tamen et chorus sanctorum pluraliter de se, et singulariter loqui; chorus enim quasi singularem personam habet, sed numerus plurimorum est; sicut illud est : *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.*

70. Quæ autem est confusio, quæ operuit Dominum Jesum, cum confusionem peccata faciant; ipsa sunt enim quæ operiunt peccatorem : hic autem peccatum non fecerit? Sed quemadmodum est confusio adducens peccatum, ita est confusio quæ peccatum abolet; ut confusio crucis Domini nostri Jesu Christi, per quam peccata mundantur. Est etiam omnis confusio bona, quam pro Christi nomine subeas, et admodum gloriosa; si verbi gratia in persecutione lex sit, ut verberetur Christianus, ut dignitatem amittat, ut careat privilegio **, ut in vincula ducatur. Hæc utique confusio, etsi privilegium non habet, habet gloriam piæ confessionis. Est autem et Christi confusio, sicut ipse ait : *Qui me confusus fuerit coram hominibus, confundam et ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est.* Bona ergo confusio. Plerisque tamen hujusmodi confusio Christi amara est; hoc est, non credentibus : jucunda credentibus.

71. Sive ergo velis confusionem Christi intelligere in crucem ejus, quæ Judæis videbatur esse confusio, qui insultabant ei; quasi erubesceret Christus in eo opere, in quo publicam operabatur salutem : sive etiam hanc confusionem, quæ ingeri videbatur, *a voce exprobrantis et obloquentis : a facie inimici et persequentis.* Erubescebat enim sic lapsum esse electum populum suum, et confundebatur in eos apud Patrem, quorum finis advenerat; præsens enim erat Filio Pater, a quo numquam potest Filius separari. Et ideo Pater audiebat dicentem Judæis : *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.*

72. Sunt autem qui etiam in confusione sua gloriantur; sicut illi de quibus dicit Apostolus : *Quia gloria eorum in confusione ipsorum;* quibus contraria est gloria Christi, qui crucem suscepit, nec confusionem refugit. Quam nos quoque minime timere debemus, nec formidine aut fastidio declinare; ne peccatum supra nos adducat, quæ potest adducere gratiam vitæ. Est enim et confusionis gloria, ut si in multos gentiles incidas, vel philosophos, et illi tibi objiciant crucem Christi, et verbo respondere non possis, nec salutaria quisquam audiat verba referentem, est confusio; *sed a voce exprobrantis et obloquentis : a facie inimici et persequentis.* Et ideo noli respondere insipienti ad insipientiam ejus : esto sicut homo mutus et tacens, et quasi non audiens verba insultantium et obloquentium; non quo respondere nequeas, sed quo respondere non debeas. Omni enim rei tempus : tempus tacendi, et tempus loquendi. Tacendum est, quando paratum non invenis auditorem : loquendum est, quando Dominus linguam eruditionis indulget; ut sermo tuus operetur in

* Hic sequitur B. Ambrosius eorum opinionem, qui mortis Christi Domini triduum ita explicabant, ut dicerent ejus primam noctem fuisse tenebras illas quæ Domino exspirante totum orbem operuerunt : primum vero diem, spatium illud lucis, quod inter easdem tenebras ac noctem sequentem intercessit.

** *Privilegium* jus singulare est, et in certæ personæ, vel causæ gratiam et favorem concessum. Christiani autem usque adeo quondam imperatorum edictis privilegiis suis spoliati sunt, ut infames declarati, reipublicæ fori ac militandi jure privati, atque adeo ad necem cujuslibet gladio nefaria proscriptione addicti fuerint.

affectibus audientium. Quomodo autem te audiat, qui ideo tibi obloquitur, eo quod salubrem tuum nolit audire sermonem? Aut quomodo tibi adquiescat, qui persecutor est, et velit te sibi vindicare? Aut, ut Aquila dixit, vel Symmachus, ut ulciscatur et puniat in te, quod Christi hæreditas ad gentes videatur esse transfusa? Longe itaque ista confusio a confusione et opprobrio peccatoris. Istius enim conscientia illuminatur, qui oblitus non est Dei sui: illorum confunditur, quorum ingenium caligat atque perturbat recordatio delictorum.

73. Et ideo bene sibi conscii dicunt: *Hæc omnia venerunt super nos, et obliti non sumus te, et inique non egimus in testamento tuo. Et non recessit retro cor nostrum: et declinasti semitas nostras de via tua.* Videtur versiculus ultimus non concordare superioribus. Nam quomodo declinarunt ii, quibus divinitatis nulla obrepsit oblivio, nec alicujus iniquitatis conscientia, nec ulla desidia? Sed si consideres quia justus vix salvus fit, intelligis profecto et ipsius nonnumquam titubare vestigia, et auctorem declinationis eorum Deum videri; quia ipse quoque patitur justos sæpe tentari, quo magis probentur tentationibus eruditi. Quis est autem tam fortis, ut nequaquam in tentatione moveatur; nisi Dominus adjutor ei adsistat? Denique conturbatus est et ipse propheta David; quia dixit in sua abundantia: *Non movebor in æternum.* Aut quis est ille quem locus afflictationis, et terræ corruptela non moveat; cum divina sententia neminem exceperit, qui sit ab exercitio et a fatigatione terræ hujus immunis, cui dictum est: *Maledicta terra in omnibus operibus tuis.... spinas,* inquit, *et tribulos germinabit.* Denique ipse Paulus Dominicæ vas electionis, a maledictione veteris sententiæ absolutus Domini Jesu passione; tamen captivum se duci in legem peccati vehementissime deploravit: nec quemquam nisi Christum a quo liberaretur invenit; cum eum lex sui corporis et umbra mortis urgeret.

74. Diximus sensum: sed expressius qui locus sit afflictationis, considerare nos convenit. Utrum hic mundus, qui in maligno positus est: an vero caro nostra, in qua anima nostra humiliatur, dum in istius carnis descendit societatem: an adversa quibus exercemur in hoc corpore constituti, in quo ingemiscimus gravati; quod nolumus spoliari, sed supervestiri? Gravis enim labor est dum exspectamus, ut absorbeatur mortale hoc a vita, quo nos exspoliare debemus; minore enim labore exspoliatur, quam absorbetur. Et vide ne ea diversitas sit exspoliantis se, et exspectantis ut absorbeatur a vita. Exspoliat gratia, absorbet pœnitentia: exspoliat sublimitas mentis, absorbet diligentia. Quomodo autem dubites quod afflictationis hic locus sit; quando corpus est mortis, in quo operit nos etiam umbra mortis? Et ideo ad lucernam illam semper debemus intendere, quæ est verbum Dei; ut sciamus quemadmodum nostri animi semitas dirigamus et vestigia mentis interna, ut lux animorum solvat tenebras corporales.

75. Pulcre autem et Aquilæ interpretatio quemadmodum intelligere debeamus locum afflictationis, expressit dicendo: *Quoniam humiliasti nos in loco Sirenarum?* Ut non caro in vitio sit, sive natura; sed ea quæ carnem corruptibilem esse fecerunt. Denique Sirenas quarum secundo et tertio mentionem fecit scriptura divina, quasdam fuisse puellas gentilis tradidit historia, quæ vocis propriæ suavitate, canendi illecebris, audiendique studio illectos navigantes ad littus admovere navigia provocabant: eosque, cum gratiam vocis sequerentur, scopuloso in loco naufragium facere solitos vetustas posteris tradidit. Earum autem interpretatio hæc est, voluptas vocis, et quædam adulatio. Ita ergo sæculi voluptas nos quadam carnali adulatione delectat, ut decipiat. Ut ergo illic non littus in vitio erat; sed canora dulcedo, quæ faciebat asperitatem littoris non caveri: ita non caro in vitio; sed ea quibus caro ista sollicitatur et fluctuat. Denique mare si tempestas desit, quietum est: si procella sæviat, periculosum.

76. Et Septuaginta virorum videtur cum his sententia convenire; cum dicunt quia scriptum est: *Quoniam humiliasti nos.* Cujus interpretationis testimonia de scripturis sunt nobis arcessenda divinis. Ait enim in Deuteronomio: *Si exieris*, inquit, *in pugnam adversus inimicos tuos, et tradiderit tibi eos Dominus tuus in manus tuas, et deprædatus fueris spolia eorum, et videris in ea deprædatione mulierem bonam specie, et cohabitaveris cum ea.* Et infra: *Si nolueris eam postea, dimittes eam liberam..... quia humiliasti eam.* Vides ergo quoniam non natura sui eam, sed is qui ei integritatem pudoris eripuit, humiliasse perhibetur. Humilitas ergo operis est, per quod caro ista, peccati corpus effecta est, et locus afflictationis. Iterum alibi: *Si virgo desponsata fuerit viro, et inveniens eam homo in civitate dormierit cum ea, educentur ambo ad portam civitatis suæ, et lapidabuntur: et morietur juvencula; quia non exclamavit in civitate, nec invocavit hominem, qui subveniret: et vir*, inquit, *quia humiliavit mulierem proximi sui.* Et hic eadem est hujus causa sermonis, ut a corruptore humiliata dicatur. Tertium quoque habes de hac re testimonium, et plura, si quæras. Tamen de eodem libro audi: *Si quis invenerit virginem, quæ non sit desponsata, et vim faciens ei dormierit cum ea, et inventus fuerit, dabit qui dormierit cum ea, patri juvenculæ quinquaginta denarios, et erit uxor ejus, quia humiliavit eam: nec poterit dimittere eam per omne tempus, propter quod humiliavit eam.* Ipse sermo repetitus est, ut intelligas quia non conditio carnis videatur nos humiliare, sed culpa.

77. Nec tamen negare possumus quod multis humilietur et caro, loco ipso, illecebris ipsis, fragilitate quoque qua patuit errori. Quæ licet non a mediocri adversario serpente decepta sit; habebat tamen sui non mediocrem gratiam, antequam peccatum irreperet: in conspectu erat Dei Adam, in paradiso vigebat, cœlesti gratia refulgebat, loquebatur cum Deo. Numquid eum humiliatum ante legisti, nisi posteaquam prævaricatio eum humiliavit sua? Cujus vitii hæreditatem ad nos usque transmisit; ut in hoc corpore constituti nolimus peregrinari de corpore, et adesse Deo. Et ideo humiliamus animam nostram quæ se ad Deum gestit adtollere: sed corruptibile hoc corpus gravat animam, terrenaque habitacula præponderant; ut mens devota Deo frequenter inclinetur ad sæculum, nec se subjicere Deo possit; quoniam subjectionem sui sapientia carnis ignorat, quæ nostrum involvit affectum.

78. Dicentes hæc de nobis, quid de carne Domini nostri Jesu Christi dicemus? Qui utique suscepit carnis istius veritatem; et ideo *semet ipsum humiliavit usque ad mortem, mortem autem crucis.* Diligenter adtende, et considera singula. Vide quia volens suscepit hanc formam corporis nostri, et tuæ obsequia servitutis, in similitudinem hominum factus: non in similitudinem carnis, sed in similitudinem hominum peccatorum; omnis enim homo sub peccato. Ideo et specie inventus ut homo; ut scriptum est de eo: *Et homo est, et quis cognoscet eum?* Homo secundum carnem, sed ultra hominem secundum operationem. *Ut homo*, inquit, *humiliavit semet ipsum;* quia ad eos Deus venit qui humiliati fuerant, liberandos. Ipse se ergo humiliavit propter nos. Non ergo corpus illius corpus mortis; siquidem corpus est vitæ: nec caro illius, umbra mortis; siquidem fulgor est gloriæ: nec in eo locus afflictationis; siquidem in illo corpore omnibus gratia consolationis. Humiliavit se, ut disceres quid sit humilitas. Denique audi dicentem: *Discite a me quia mitis sum, et humilis corde.* Ille se humiliavit, ut tu exaltareris; qui enim se humiliat exaltabitur. Sed non omnes qui humiliantur, exaltabuntur; multos enim crimen humiliat ad ruinam. Humiliatus est autem Dominus usque ad mortem; ut de portis mortis exaltaretur.

79. Ecce vide gratiam Christi, vide beneficia ejus. Posteaquam Christus advenit, hæc caro quæ erat umbra mortis, cœpit per gratiam Domini refulgere, et habere lumen proprium; unde et dictum est: *Lucerna corporis tui est oculus*

tuus. Sed vide de quo oculo dicat; non de exteriore, sed de interiore: *Si oculus*, inquit, *tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit*. Interior utique est oculus, qui totum hominis corpus illuminat. Interior est etiam oculus, qui aufert toti corpori cæcitatem; quia scriptum est: *Si autem nequam fuerit oculus tuus, totum corpus tuum tenebrosum erit*. Vides in uno homine unde tenebræ nascantur, unde lumen oriatur. Ipse ergo tibi es caligo, vel lumen. Caligo iniquitatis est, tenebræ peccatorum: lumen innocentiæ. Ipse tibi ergo es vel injuriæ auctor, vel gratiæ: operatio divina nihil errat. Lumen in te ipso est; quia innocens infantia tua est. Pura mens hominis ante adolescentiæ lubricum, et juventutis errorem. Tu tibi ergo tenebras fecisti esse quod lumen est. Denique idem oculus, hoc est, sensus hominis, tenebrosus est in peccatore, splendidus in innocente.

80. Nec illud prætereamus quod Symmachus ait: *Afflixisti nos in loco deserto*. Ideo affligimur; quia interdum destituimur protectione cœlesti, et regio ista sub maledicto est, vel in lubrico sæculari. Necdum quoque benedixerat terram suam Dominus noster Jesus Christus; et ideo laborabant, nec ad lumen pietatis ejus oculorum spiritalium intendebatur obtutus. Deinde quia voluptas et delectatio mundi frequenter irrepit. Unde non vinculis hominis illius ligare nos atque vincire debemus, nec cera aures claudere: sed avertere aurem quotiescumque aliena a fide, et contraria vel adversa utilitati nostræ aliquis existimat obloquenda; ne in eo sermone operiat nos umbra mortis: et si quid tale profertur, nos tamen Dei verbum debemus inserere, quod mentis nostræ oculos fulgore disputationis illuminet.

81. Sequitur: *Si obliti sumus nomen Dei nostri, et si expandimus manus nostras ad Deos alienos. Nonne Deus requiret ista?* Aquila, *investigabit ista*, dixit. Symmachus, *inveniet ista? Ipse enim novit occulta cordis. Quia propter te morte afficimur tota die: æstimati sumus ut oves occisionis*. Quid est quod ait: Requiret Deus? Quasi si non requirat, ignoret: et sic requiret Deus oblivionem tuam quæ irrepsit, ut auferat ejus omne vestigium. Unde et Aquila dixit: *Investigabit ista*. Nam utique qui novit cordis occulta, quomodo quærit, cui etiam ea quæ sunt interiora, manifesta sunt? Siquidem apud Deum conscientia uniuscujusque se prodit, et cogitatio hominis apud eum se aut condemnat, aut purgat. Denique Aquila *visiones cordis* dixit, eo quod videat cor nostrum, et omnis nostri cogitatio cordis in promtu sit apud Deum, atque ei cogitationum nostrarum imago resplendeat. Bene illud ait Aquila: *In te morte afficimur;* quoniam in Christo mori, arduum, et gloriosum: et in ipso moritur, qui pro ejus nomine sacra passione est coronatus. Sed quid miraris quod requirentem Deum occulta cordis versiculus iste declaret; cum alibi Deum scrutatorem legeris cordis? Quid etiam miraris si verbis nostris majestas divinæ substantiæ explicari non possit, cum ait Apostolus: *Nolite ante tempus quid judicare, donec veniat Dominus, qui illuminabit occulta tenebrarum, et manifestabit consilio cordium: et tunc laus erit unicuique a Deo*. Tenebras cordis sæpe loco criminis legimus; immo prope ubique. Vide ergo ne ista sint occulta tenebrarum, quæ sunt cordis occulta; ideoque tenebrarum nomen acceperint, quod ea ab aliis non deprehendantur, sed lateant. Et ideo Dominus in die judicii illuminaturus adseritur occulta tenebrarum; quia cor uniuscujusque manifestabitur, quod ante occultum erat: soli quidem Christo cognitum, qui sciens judicii sui gratiam ait: *Nihil est occultum, quod non manifestabitur*.

82. Sunt autem multa quæ propter verecundiam premimus, et ut impleamus cœleste mandatum, tacito apud nos tenemus affectu; ne videamur in iis quæ nostra sunt, gloriari; et eorum fructum vulgando incipiamus amittere. Sunt autem occulta sapientiæ, quæ raptus in paradiso apostolus Paulus audivit: et quia non licebat ea homini loqui, apud se tegebat: non quia usum eorum aut gratiam aliis invideret; sed

quod non licebat homini loqui, forte etiam homini audire non proderat; quæ tunc illuminabit Dominus, cum illuminandorum secretorum tempus advenerit. Vide ne etiam in Evangelio distantiam aliquam reperias, ubi dixit: *Nihil occultum, quod non manifestabitur: neque opertum, quod non revelabitur.* Illud tamen adstipulatur ad superiorem interpretationem, ut utrumque de bonis esse credamus; quia scriptum est: *Cognoscit Dominus qui sunt ipsius.* Suos ergo cognoscit, et eos cognoscit qui cognoscunt Deum: ignorat autem eos qui ignorant Deum; qui enim ignorat, ignorabitur. Dominus ergo quæ bona sunt, recognoscit: ea quæ sunt plena cognitionis divinæ, ea quæ sunt occulta sapientiæ, novit Dominus: adversatur autem ea, quæ sunt plena iniquitatis atque peccati.

83. Denique si istorum personam consideres, quos nulla divini cultus oblivio separavit, ut alieno Deo expanderent suas manus, atque aperire suas animas noluerint: intelliges quod in occultis suis non flagitia aliqua erant, sed ea quæ essent innocentiæ, continebant; quandoquidem morte afficiebantur pro Dei cultu, totaque die versabantur in morte; sicut et versabatur Paulus, qui ait: *Quotidie morior per vestram gloriam.* Et vere quotidie Paulus moriebatur secundum carnem, in jejuniis, in naufragiis, in diversis periculis, in miseriis constitutus: sed non totus moriebatur. Moriebatur homo ejus exterior, sed renovabatur interior: et ideo non deficiebat, cum tot periculis urgeretur; quia etsi exterior homo ejus corrumpebatur, interior renovabatur de die in diem; quia diem sibi uniuscujusque fides et gratia operationis illuminat. Unde nec Paulus apostolus noctem sciebat; quia qui renovatur, semper in luce est. An tibi non videtur in luce, qui Christi in se continet caritatem? Et ideo immolationis securus dura non refugit: nec cum persecutio ulla, aut fames, aut gladius potest a Christo Domino separare, quem vincula divinæ caritatis adstringunt.

84. Interim tamen in bonis etiam operibus mens humana turbatur, et tentationibus quatitur. Tamen et hoc justorum est, ut cum se tentari viderint, adjumentum deposcant; sicut apostoli in Evangelio, cum Christus dormiret in navi, tempestatem fluctuum formidantes excitaverunt Dominum Jesum, ut ab his formidinem propulsaret. Nonne tibi videntur sancti apostoli istos dixisse versiculos: *Exsurge, quare obdormis, Domine? Exsurge, et ne repellas usque in finem.* Certe etsi littera distare videatur, concordat sententia. Neque vero vel in corpore constitutus ita dormiebat Dominus noster Jesus Christus, ut ignoraret tempestatem maris, et exorta procella ventorum cognitionem ejus per altitudinem soporis excederet. Dormiebat corpore, sed virtute vigilabat. Et dispositio illa fuit, ut adscenderet in navem Dei Filius, Dei Verbum: adscenderent etiam simul discipuli sui: quos remissos et negligentes esse non passus, quasi de Domini præsentia et favore securos, somno corporis sese composuit. Ergo illa specie somni, dormire sese mundo huic, apostolis Verbum Dei demonstrabat. Vigilabat tamen ejus potestas et providentia, quæ excitavit tempestatem in mari; ut navis propemodum insurgentibus fluctibus operiretur: qua discipuli tempestate turbati, utrum salubris consilii se provisione fulcirent, an vero remedium excederent*, cognosceretur. Sed illis quibus Jesus non dormiebat, vigilabat fides: et ideo surgentes excitaverunt Dominum Jesum, dicentes: *Domine, salva nos, perimus.*

85. Vide si etiam illud discrepat ab Evangelio, quod de Jona legimus, qui dormiebat in ventre navis, et stertebat: in quo sacræ passionis figura præcessit. Sicut enim Jonas dormiebat in navi, et stertebat securus, quasi non metuens deprehendi; ita Dominus noster Jesus Christus, qui figuram illam sacramento suæ mortis implevit, tempore Evangelii in navi dormivit: et sicut ille tribus diebus et tribus noctibus fuit in ventre ceti; ita Filius ho-

* *Remedium excederent*, hoc est, præterirent omitterentque.

minis tribus diebus et tribus noctibus fuit in corde terræ, in sui corporis passione. Qui ubi se excitavit a morte, et somnum sui corporis relaxavit, ut pro salute resurgeret universorum, Discipulos visitavit. Hic est ergo verus Jonas, qui obtulit animam suam redemtionem pro nobis. Propterea ergo sublatus et missus est in mare; ut exciperetur et devoraretur a ceto, quo intra alvum ceti positus ejus interiora vacuaret. De quo ceto hoc dictum sit, audi Job dicentem : *Qui habet*, inquit, *magnum cetum captivum reddere*. Quis iste est? Utique cognoscis, cum legeris quod Dominus noster Jesus Christus captivam duxerit captivitatem; devicto enim adversario et inimico, nos qui captivi eramus, cœpimus libertatem possidere per Christum.

86. Denique ipsa oratio sancti Jonæ docet dominicæ passionis esse mysteria, cum dixit : *Clamavi*, inquit, *ad Dominum meum in tribulatione mea, et audivit me de ventre inferni*. Vides quia inferni ventrem dixit, non ceti? Dominus autem non in cetum, sed in infernum descendit; ut et illi qui in infernis erant, a perpetuis vinculis solverentur. Denique plerique etiam resurrexerunt. Quæ autem flumina circumdederunt Jonam, aut de qua abysso dixit Jonas : *Abyssus circumdedit me novissima, mersit caput meum in fissuras montium : descendi in terram, cujus seræ sunt continentes æternales?* Utique hoc ad personam Jonæ non quadrat, et convenit. Filius autem Dei descendit in fissuras montium, quando descendit in tumulum; ipsum enim Joseph, sicut Evangelium docet, posuit in monumento suo novo, quod excidit in petra, et advolvit saxum magnum ad ostium monumenti. Denique et in alio libro : *Posuit*, inquit, *eum in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus erat.*

87. Quis autem est, qui cum voce laudis et confessionis Domino sacrificavit; nisi Princeps omnium sacerdotum, qui et vota pro omnibus vovit et reddidit? Solus enim effectus sui habuit potestatem. Sicut enim Jonas missus est in mare, et quievit mare a commotione sua; ita Dominus noster Jesus Christus venit in hunc mundum, ut mundum lucrifaceret, et sanguine suo omnia pacificaret, sive terrena, sive cœlestia. Adventu igitur suo redemit universos homines; et provocavit ad Dei cultum operibus suis, cum mortuos resuscitaret, sanaret infirmos, timorem Dei humanis infundens affectibus. Ipse est qui sacrificavit Domino sacrificium salutare pro nobis, et dignas conversionis nostræ hostias Deo obtulit : ipse est qui dormivit, et evigilavit.

88. Cavendum est ergo ne obdormiat peccatoribus; obdormire enim videtur iis, quibus non resurrexerit, et quos in finem repellit. Quis autem est qui repellitur; nisi qui peregrinatur a Domino, quia non peregrinatur a corpore? Quomodo enim possunt Deo placere qui in carne sunt? Et ideo non in carne simus, sed spiritu : adhæreamus Domino Jesu, qui se in octogesimo et octavo psalmo repulsum dicit pro nobis. *Tu vero repulisti pro nihilo, Domine, distulisti Christum tuum, evertisti testamentum servi tui*. Itaque repulsus in nobis factus est in opprobrium vicinis suis; ille enim suscepit opprobrium crucis, ut nos gloriam suæ resurrectionis indueret. Repulsus videtur, quasi mortuus; et perfusus confusione, quasi crucifixus : sed benedictus est in æternum, qui maledictionem sustulit, benedictionis gratiam comparavit.

89. Sequitur : *Quare faciem tuam avertis?* Avertere a nobis Deum faciem suam putamus, quando sumus in aliquibus afflictionibus constituti; ut tenebræ nostro offundantur affectui, quibus impediti fulgorem veritatis oculis nostris haurire nequeamus. Etenim si in nostrum Deus adtendat ingenium, et nostram mentem visitare dignetur, certi simus quod nulla res nobis caliginem possit obducere. Etenim si vultus hominis cæteris membrorum partibus plus refulget : et quemcumque intuemur, vel incognitum agnoscimus, vel cognitum recognoscimus, quem adspectus noster latere non patitur; quanto magis Dei vultus quem spectat, illuminat! De quo ut cætera ejus sunt; ita et hoc præ-

clarum sancti Apostoli, qui vere interpres est Christi, ut aptiore eum sensu et sermone nostris infunderet mentibus; unde ait : *Quoniam Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Domini in facie Christi Jesu*. Ubi igitur in nobis reluceat Christus, audivimus. Est enim fulgor æternus animorum, quem ideo Pater misit in terras, ut ejus illuminati vultu, æterna et cœlestia spectare possimus, qui ante terrena caligine tenebamur. Quid de Christo loquar; cum etiam Petrus apostolus dixerit ad illum claudum ex utero matris suæ : *Respice in nos*; qui respexit in Petrum, et fidei illuminatus est gratia? Neque enim accepisset remedium sanitatis, nisi fideliter credidisset. Unde cum tanta gloria esset in apostolis, audiens transire Dominum Jesum Zacchæus adscendit in arborem; quia exiguus et pusillus in turba eum videre non poterat. Vidit Christum, et lumen invenit. Vidit eum, et qui ante aliena rapiebat, sua contulit. Merito ergo dicunt isti : *Quare faciem tuam avertis?*

90. Aut fortasse propterea dicitur; quia desiderantibus Christi moram faciebat adventus. Ipse enim est vultus Patris, qui est imago et gloria Dei. Certe si non ad Incarnationis ejus hoc accipiamus sacramentum, recte etiam illud usurpant sancti dicentes : *Quare faciem tuam avertis?* hoc est : Etsi avertis, Domine, faciem tuam a nobis, tamen signatum est in nobis lumen vultus tui, Domine. Tenemus illud in cordibus nostris, et in intimo splendet affectu; neque enim quisquam potest subsistere, si tu avertas faciem tuam. *Omnia enim a te exspectant, ut tu des illis cibum in tempore. Dante te his, colligent : aperiente te manum tuam, universa implebuntur bonitate : avertente autem te faciem, turbabuntur. Auferes spiritum eorum; et deficient, et in pulverem suum convertentur. Emittes spiritum tuum, et creabuntur : et renovabis faciem terræ.* Agnoscis quæ sit esca, quam Deus hominibus subministrat? Ipse est cibus quem secundum voluntatem Patris unigenitus Filius ejus Dominus noster epulatur; sicut ipse ait : *Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei, qui in cœlis est.* Hic cibus nobis est salutaris, et omnia Dei sunt salutaria.

91. Audis quædam Dei membra, cognosce virtutes. Manus quippe ejus, plenitudo bonitatis est : facies ejus, illuminatio mentis est. Et ideo semper ab eo speremus, in ipsum vota nostra et omnia studia dirigamus : nec desperemus, etsi corporaliter eum videre non possumus; neque enim desperavit Moyses, cui dictum est : *Non potes videre faciem meam; non enim videbit faciem meam homo, et vivet.* Et addidit : *Ecce locus apud me, stabis in petra : et cum transierit gloria mea, ponam te in cavernam petræ, et operiam te manu mea, donec transeam; et tollam manum meam, et videbis posteriora mea : faciem autem meam videre non poteris.* Non ergo videtur ab homine facies Dei. Est tamen locus in quo fide se monstret homini Deus. Est hic locus apud Deum : et ideo si steterimus in petra, id est, in carnis istius conscientia*, et fidei firmitate; etsi plenitudinem ejus videre non possumus, tamen quantum possumus, quasi reliquias ejus luminis hauriemus. Neque enim Moyses totam divinitatis ejus plenitudinem vidit, quæ habitat in Christo corporaliter : sed vidit posteriora Christi, vidit splendorem ejus ut homo, vidit ejus gloriam passionis, per quam regnum nobis cœleste reseravit.

92. Aquila autem : *Quare faciem tuam abscondis*, posuit; sed etiam cæteri, quod videtur convenire cum Moysi dictis, qui ait : *Demonstra te mihi*, quasi diceret : Noli vultum tuum mihi abscondere, sed magis demonstra videre cupienti.

93. Et addidit : *Oblivisceris*, inquit, *inopiam nostram, et tribulationem nostram.* De qua inopia dicit sanctus Propheta quod in oblivionem venerit Dei? Aut quæ est ista inopia, quam excidisse Deo nostro et Domino conqueratur? Non otiosa ista est inopia; nisi forte ea quæ protectorem Deum et remuneratorem habere consueverit. Si enim est

* Id est, in cognitione ac fide carnis Christi, quam petra illa præfigurabat.

inopia cui patet regnum cœlorum, recte isti inopiam suam divinis excidisse sensibus arbitrantur, qui animam suam humiliatam in pulvere deplorabant, et ventrem suum in terra hærere dicebant. Qui autem in terra hærent, videntur divina protectione privari. Quæ sit ergo ista inopia, audi: *Beati* enim *pauperes spiritu; ipsorum enim est regnum cœlorum.* Si ergo beata paupertas est, cui patet cœlum, terrenas istas divitias negligamus, corporalem redundantiam declinemus. Sequamur vestigia apostolorum, ante quorum pedes unusquisque quod habebat pecuniæ ex suorum agrorum pretio conferebat, ut pauperibus dispensaretur. Istam igitur inopiam Evangelicam hi sancti viri multo ante exercere cœperant; et ideo dicebant: *Oblivisceris inopiam nostram.* Tale est hoc, quale illud apostolicum: *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te.* Bona ergo paupertas, quæ a pietate procedit, et virtutum exercitatione suscipitur.

94. Nec solum inopiam, sed etiam tribulationem suam in oblivionem Deo venisse deplorant. Bonæ sunt et tribulationes quæ sunt propriæ justorum, qui non pro meritis suis, sed pro pietate eas sustinent: in quibus justus non adteritur, sed dilatatur; sicut sanctus Propheta declarat dicens: *In tribulatione dilatasti mihi.* Et ipse Dominus Jesus ait: *In tribulatione invocavi Dominum, et exaudivit me in latitudinem.* Dilatavit sancto apostolo Paulo, quando ei oculorum lumen eripuit; ita enim confessus est Christum, quem negabat antea. Ideo vas electionis esse promeruit. Denique ut scias quia dilatavit Paulo Dominus Jesus, audi ipsum Apostolum dicentem: *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est.* Aperi ergo os, confitere Christum; quia plenitudo est: ubi plenitudo, ibi etiam latitudo. Et quasi bonus magister qui discipulos habere optaret æquales, nos quoque hortatus est ut dilataremur, dicens: *Dilatamini et vos.*

95. Cum autem Deus alicubi in tribulatione dilatat; tunc fiet latitudo cordis, sicut arena maris innumerabilis. Quæ sit ista latitudo audi dicentem sanctum Salomonem: *Optavi, et datus est mihi sensus: et invocavi, et venit in me spiritus sapientiæ.* Ut enim acciperet sapientiam a Deo, non divitias, non nobilitatem, non potestatem: sed sapientiam postulavit, et in illa omnia quæ etiam non postulavit, invenit. Unde Scriptura dicit quia talis erat latitudo cordis ejus, sicut arena maris innumerabilis. Unde hanc percipias latitudinem, ait de se ipso cognoscens: *In latitudine cordis tui describe eam.* Et ideo qui habet sapientiam, non in occulto teneat eam, non ad momentum; sed canat eam in exitu: ubique quod sentit, cum auctoritate prædicet.

96. Symmachus autem pro tribulatione afflictationem posuit. Sive tamen afflictatio sit, sive tribulatio, opus est ut nos maneamus in Domino, nec ab eodem recedamus; quoniam præsule Domino et adsistente nobis, omne certamen fortiter possumus sustinere. Si autem Dominum negligamus, et longe nos faciamus a Domino, facimus nobis adversarium fortiorem.

IN PSALMUM XLV ENARRATIO*.

PRÆFATIO.

1. Titulus psalmi hujus ita inscribitur: *In finem, pro filiis Core pro occultis, psalmus ipsi David.* Quid est, *pro occultis?* Occultorum habuisse se cognitionem per revelationem Domini Jesu, in quinquagesimo quoque psalmo sanctus Propheta commemorat dicens: *Incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Quæ autem illa sint occulta, in Evangelio sancto docemur, dicente Dei Filio, quod mysteria sapientiæ abscondita sint sapientibus, et parvulis revelata. Hæc sunt illa, ni fallor, quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscenderunt: quæ præparavit Dominus diligentibus eum. Ergo in occulto cordis nostri occulta sapientiæ recondamus, non temere aliquibus divulgemus: nisi sacramentorum consortibus, quos Dominus vocavit ad gratiam suam, qui se in abscondito vult rogari; quoniam solus est, qui abscondita et occulta cognoscat.

2. Denique ipse Dominus ad percipiendam Legem solum Moysen, non absque Jesu tamen, in montem voluit adscendere. In Evangelio quoque Petro, Johanni, et Jacobo solis ex omni numero discipulorum resurrectionis suæ gloriam revelavit. Ita occultum suum voluit esse mysterium: et admonebat frequenter, ne cui facile quæ viderant, annuntiarent; ne offendiculum quisquam subiret infirmior, qui vim sacramentorum fluctuanti ingenio haurire non posset. Denique ipse Petrus nesciebat quid diceret, qui tria tabernacula Domino, et servulis crederet esse facienda. Deinde fulgorem gloriæ Domini transfigurantis se sustinere non potuit: sed in terram cecidit, ceciderunt et filii tonitrui Jacobus et Johannes et nubes operuit eos: nec potuerunt surgere, nisi postea quam Jesus venit, et tetigit eos, et jussit ut surgerent, et formidinem sequestrarent. Introierunt ergo in nubem, ut abdita et occulta cognoscerent; atque ibi audierunt vocem Dei dicentis: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui: ipsum audite.* Quid est: *Hic est Filius meus dilectus?* Hoc est, noli errare Simon, ut servulis Filium Dei conferendum putes: *Hic est filius meus;* non Moyses filius, non Elias filius, quamvis alter aperuerit mare, alter clauserit cœlum. In verbo enim Domini uterque naturam vicit elementi, sed illi ministerium præbuerunt: hic est qui solidavit aquas, cœlum siccitate clausit, et quando voluit, in imbres resolvit. Ubi testimonium resurrectionis adsciscitur, adstipulantur ministeria servulorum: ubi gloria Domini resurgentis ostenditur, servulis splendor absconditur. Namque ipsos stellarum globos sol exortus obducit, et omnia earum lumina mundano sub sole vanescunt. Quomodo ergo sub æterno sole justitiæ, atque illo fulgore divino videri poterant stellæ carnales? Ubi ergo sunt illa lumina, quæ vestris ante oculis quodam miraculo refulgebant? Tenebræ sunt universa, comparatione lucis æternæ. Alii ministeriis suis Deo placere festinent: hic solus est verum lumen et æternum, in quo Pater complacet, vel in quo beneplacitum est mihi: ut meum

* Credibile est sequentium quatuor enarrationum singulas singulis sermonibus constare, cum psalmorum versiculi raptim percurrantur, et ultimorum expositio multo brevior sit quam priorum, ne scilicet ob moram longiusculam tædio afficerentur auditores. Hinc quoque forte non absurde colligas eamdem quæ unius, etiam aliarum ætatem esse. Quapropter cum manifestum sit explanationem psalmi 61 habitam fuisse post Gratiani cædem, alteram Ambrosii legationem ad Maximum, et Theodosii de hoc tyranno victoriam, sequitur eas omnes anno 390, cui multas hujusmodi Ambrosianas lucubrationes tribuunt historici, vix posse dici posteriores.

sit, quidquid hic fecit : et quidquid ego feci, Filii opus esse jure credatur. Ipsum audite dicentem : *Ego et Pater unum sumus.* Non dixit : Ego et Moyses unum sumus. Non dixit sibi et Eliæ ullum divinæ gloriæ esse consortium. Quid tria tabernacula præparatis? Non in terris habet iste tabernaculum, sed in cœlo. Audierunt apostoli, et ceciderunt pavore turbati. Venit Dominus, et levavit eos, et jussit ne cui dicerent quod vidissent.

3. Huic ergo tua occulta servato, cui David sua occulta mandabat * dicens : *Ab occultis meis munda me, Domine.* Munda enim debent esse receptacula, in quibus sunt pietatis occulta mysteria. Et ideo tibi dicitur : *Bibe aquam de vasis tuis, et de puteorum tuorum fontibus... et in plateis superfluant aquæ tuæ, ut irriguo fonte munderis.* Ideo tibi dicitur : *Vino torcularia tua redundent.* Ideo dicitur : *In tribulatione invocasti me, et liberavi te, et exaudivi te in abscondito tempestatis : probavi te in aqua contradictionis.* Est enim quædam in tribulationibus interna pectorum sæva tempestas, quando sunt foris pugnæ, intus timores. Est aqua contradictionis, quando velut quodam amarissimi salis æstu fluctuant nostræ cogitationes, nec ulla in profundo mentium definitionis stabilitate placidantur. Tunc tempestas in abscondito, tunc aqua contradictionis, quæ solo potest Christi sermone sedari, quo peccata nobis nostra dimittit, secundum quod ipse dignatus est dicere : *Jam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis.* Loquere, Domine Jesu : verbum tuum medicina est, verbum tuum lumen est, verbum tuum nostræ colluvionis ablutio est, verbum tuum fons est. Tu loqueris, et culpa lavatur.

4. Et quia de abscondito tempestatis, et de aqua contradictionis ductus est sermo, omnia nobis factum est Dei Verbum. Caro factum est, ut carnem servaret : aqua factum est, ut aquam contradictionis sua gratia temperaret, et amaritudinem impietatis auferret. Ideoque scriptum est : *Aqua alta verbum in corde viri.* Alibi *verbum*, alibi iterum *consilium*; ibi enim bonum consilium, ubi bonum est Dei verbum. Et ideo tibi Lex dicit : *Attende tibi, ne fiat tibi verbum malum in corde tuo;* et dicat Jesus: *Quid cogitatis mala in cordibus vestris?* Misit enim Deus Verbum suum, ut sanaret hominem; non ut perderet. Hoc Verbum medicina est, non pœna. Hoc Verbum in corde tuo, et in ore sit tuo: hoc Verbum sit in occultis, ubi diabolus insidiatur : intret Verbum, exeat diabolus. Nam si irrepserit diabolus, Christus recedit; quomodo recessit a Juda postquam se diabolus in cor ejus immersit. Et tu ergo dic : *Ab occultis meis munda me, Domine;* ne diabolus insidietur in occultis, sicut leo in cubili suo. Quod si Christi occulta pie fideliterque servaveris, insidiandi diabolo locus esse non poterit. Ideoque in psalmo nono David de occultis scribens Domini sacramentis; quod est conversio peccatorum, vocatio gentium, Dei regnum, præparatio cordis, judicium pauperum, refectio inopum; ante de occultis pectoris tui atque secretis exterminandum adversarium dicit : ne sedeat in occultis ut interficere cupiens innocentem. Ideoque tibi dicitur : *Intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito.* Illo tua descendat oratio, ubi eam audiat qui scrutatur abscondita : ibi tuam patientiam deprehendat, vel tegendæ injuriæ, vel jactantiæ declinandæ; occultat enim sapiens injuriam suam. Ibi est latibulum sapientiæ; *posuit* enim *tenebras latibulum suum.* Quærent me mali, et non invenient.

5. Ideo Abraham puteum fodit, ut aquam qui quæreret, inveniret : ideo puteum fodit Isaac : ideo Dominus Jesus sedebat ad puteum; erat autem ibi fons Jacob. Sedebat ad puteum, ut quæreres. Fons ibi est ubi Christus est. Fons est, ut aquæ supereffluant requirentibus; quo et universa carnis vel flagitia diluantur, vel restinguantur incendia. Hæc ergo est altitudo sapientiæ et scientiæ Dei; ut mali eam non inveniant, boni quærant, atque in ejus adquirendæ studio et meditatione versentur. Vis scire quam verum sit? Audi sapientiæ ipsius verba : *Petite, et dabitur vobis :*

* *Mandabat*, id est, oratione commendabat.

quærite, et invenietis : pulsate, et aperietur vobis. Pulsa ergo januam; quia Christus est janua : pulsa ostium Verbi; ut aperiatur tibi ad eloquendum mysterium Christi, et absconditos in Christo sapientiæ possis invenire thesauros. In ipso nobis sapientia, in ipso vita nostra abscondita est; sicut Paulus adseruit, qui usque ad tertium raptus est cœlum, ut audiret ea quæ homini non licet loqui. Quanta occultorum est disciplina. Licet scire homini, et non licet loqui. Scire vita est, loqui mors est.

6. Cognoscentes ergo quia finis occultorum, qui græce σκοπος dicitur, hic est, atque ea summa, ut et indigni non apprehendant sapientiæ disciplinam : et qui desiderium habent, vitæ tamen et fidei meritis suffragantibus, cognitionem divinorum capere sacramentorum laborant, et quotidianis exercitationibus desudant, ut intentionis suæ fructum mereantur adipisci; nonum psalmum et quadragesimum quintum diligentius legamus, ut absconditam in mysterio sapientiam fideli possimus mente comprehendere. Soli enim isti de occultis titulum prætulerunt. Sed jam psalmum adoriamur.

ENARRATIO.

7. Deus *noster refugium et virtus.* Quid est, *noster?* Hoc est, eorum qui in te credimus. Sic et alibi : *Domine refugium factus es nobis.* Nobis, inquit, credentibus, non incredulis : nobis quærentibus, non refugientibus veritatem. Ille enim hoc potest dicere, qui in solius Dei præsidio suæ constituit spem salutis. Nobis ergo refugium factus es, et nostrum refugium et virtus, qui sumus ex populis nationum. Judæi te negaverunt, Judæi non te receperunt; et ideo es conversus ad gentes, vocasti nos, et refugium factus es nostrum, et virtus es nobis. Vis scire quia de nobis qui sumus ex gentibus, dictum sit? *Crux Domini Judæis offendiculum, Græcis stultitia : nobis autem virtus Dei atque sapientia est.* Et infra : *Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est sapientia nobis a Deo.* Utique Paulus non de Judæis, nec de gentibus dixit : sed de iis qui conversi ad Dominum Jesum prædicarent suæ salutis auctorem. Confugisti ergo ad Christum? Non deseras fundamentum, confirmatorem tuum non derelinquas; ut te qui suscepit, ipse tueatur, et mercem suam plus animarum nostrarum negotiator agnoscat.

8. *Adjutor in tribulationibus quæ invenerunt nos nimis.* Bene *nimis* ad utrumque respondit, et ut in tribulationibus quæ nos nimis invenerunt, et adjutor nimis possit intelligi. Quanto enim majores tribulationes fuerint, tanto majora nobis et vehementiora adjumenta sunt necessaria. Et ideo plerumque fit, ut in gravioribus et asperioribus certaminibus coronemur; quia lacrymis et gemitibus et orationibus frequentioribus æternæ opem nobis divinitatis adsciscimus.

9. Quo fit ut non timeamus, cum terra nostra turbatur, et transferuntur montes; quia si tu pro nobis, quis contra nos? Timere non possumus fragilitates istius carnis, quæ timore ac metu frangitur, inflammatur cupiditatibus, luxuria mollitur, deliciis enervatur, vaporatur febribus, dolore vexatur, exanimatur angustiis. Vel cum transferuntur illi montes in cor maris, de quibus dixit Salvator : *Si habueritis fidem sicut granum sinapis,* non solum de ficulnea facietis; sed etiam *si monti huic dixeritis : Tollere, et jactare in mare; nihil impossibile erit vobis.* Misit se hic mons * in cor Judæ, et mentem ejus gravi tempestate turbavit, diversarum exagitans fluctibus passionum. Sicut enim terrarum fertilitati fœcunda

* Per montem in hoc Evangelii loco perduellem angelum significari jam in psalmo 36, numero 77, vir sanctus docuerat his verbis : *Dicetis huic monti : tollere, et jactare in mare. Huic. Cui? Dæmonio, inquit, etc.* In qua quidem expositione gravitatem Ambrosii ac modestiam nonnulli desiderant. Verum isti, ne quid gravius dicamus, æquo morosiores sunt. Ecquis enim eat inficias, per montis altitudinem superbum illum spiritum haudquaquam insulse adumbrari? Nam quod ad litteralem sensum adtinet, numquam animi fuit sancto Præsuli negare fidei vim inesse θαυματουργικην : sed mysticum prosequi maluit, quod eum duceret auditoribus suis utiliorem.

bonis operibus et devotionis ac fidei fructibus anima comparatur, ut odor Jacob, sicut odor agri pleni; ita etiam procellosi maris inquietudine figuratur anima ejus, qui quietus esse non novit, et amaris cogitationibus excitat graves fluctus. Denique nec osculo suo Dominus Jesus Judæ proditoris amaritudinem temperavit. Suscepit osculum proditor, infudit venenum, mortem irrogavit: cujus aculeum quidem Christus obtudit, sed solus proditor non evasit. Et ut evidenter montem hujusmodi nobis manifestaret, alibi quoque cum dæmonium ab homine jussisset exire, apostolis interrogantibus qua causa illud ipsi ejicere nequivissent, ait: *Non ejicitur hoc genus, nisi in oratione et jejunio*. Et addidit: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic monti: Transi hinc illo*, manu significans quis ille mons esset, quem posset perfecta transferre fides. Perfecta enim fides grano sinapis comparata est, dicente Apostolo: *Si habeam omnem fidem, ita ut montes transferam: caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest.*

10. Sunt etiam qui ita distinguunt: *Et transferentur montes*; ut sequatur: *In cordibus maris sonuerunt, et turbatæ sunt aquæ ejus: conturbati sunt montes in fortitudine ejus*. Non bonæ aquæ quæ sonant, atque turbantur, et potum præbere non possunt. Meliores sunt quæ pertranseunt, sicut scriptum est: *Inter medios montes pertransibunt aquæ, et potabunt omnes bestiæ agri: suscipient onagri in sitim suam*. Denique ubi legio dæmoniorum petiit et accepit potestatem, ut introiret in porcos, magno impetu se præcipitavit in mare: et aquæ illæ gregis sui præcipitatione turbatæ sunt. Alibi quoque idem David propheta sic posuit: *Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ, et timuerunt*; hoc est, bonæ virtutes, quæ Verbi cœlestis cognitione sunt placidæ, non sonitu et fragore terribiles. De malis autem virtutibus quid dicit? *Et conturbatæ sunt abyssi, multitudo sonitus aquarum*. Abyssi Deum non vident, et ideo turbationibus semper obnoxiæ sunt. Et exposuit quid essent abyssi. *Multitudo*, inquit, *sonitus aquarum*. Nam et bestia illa Antichristus ex abysso adscendit, ut adversus Eliam atque Enoch, atque Johannem qui propter testimonium Domini Jesu terris sunt redditi, præliaretur; ut legimus in Johannis Apocalypsi: cui datum est os loquendi magna, ut adversus Deum plena furoris convicia et sacrilegii personaret.

11. Sonuerunt ergo aquæ, id est, immundi spiritus, cum turbarentur videntes opera Dei, in Domini salutaris adventu appropinquare sibi judicium pertimescentes. Sonuerunt et turbatæ sunt aquæ in Domini passione. Unde et dictum est: *Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania?* Et alibi Scriptura dicit: *Periit memoria eorum cum strepitu*. Diabolus sonum quærit, Christus silentium. Denique *sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum*. Et alibi: *Non clamabit, neque contendet, nec quisquam audiet in plateа vocem ejus.... donec ejiciat in victoria judicium*. Quæ est ista nisi de serpente victoria? In hac fortitudine Filii Dei conturbati sunt montes; cum diabolus et ministri ejus viderent mortuos resurgentes. Isti sunt montes qui turbantur: illi montes qui transferuntur in paradisum, quibus dicitur: *Hodie mecum eris in paradiso*. Et alius cui dicitur: *Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? Tu me sequere*. Et Enoch qui raptus est, ne malitia sæculi mutaretur.

12. Post Domini passionem quid aliud sequi debuit; nisi quia de corpore Domini flumen exivit: quando de latere ejus aqua fluxit et sanguis, quo lætificavit animas universorum; quia illo flumine lavit peccatum totius mundi? Est et fluvius qui de Eden exiit, et circumiit universam terram, Verbum Dei quo paradisus intelligibilis irrigatur, et omnis anima vocatur ad gratiam Christi, dicente ipso Dei verbo: *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. Cui ego dedero aquam, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*. Ex illo enim unico Dei Verbo quatuor fluviorum prudentiæ et fortitudinis, temperantiæ quoque et justitiæ fluenta manarunt. *Alii enim per Spiritum*

datur sermo sapientiæ, alii fides in eodem Spiritu, alii gratia curationum in uno Spiritu, alii operatio virtutum.... Hæc enim operatur omnia unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult. Hi sunt impetus fluminis, cum se in gratiam ministeriorum operationis atque virtutis spontanea divisione transfundit.

13. His igitur fluminis superni meatibus civitas illa in qua Deus inhabitat, irrigatur; et sanctificatur Altissimi tabernaculum, omnis anima quæ inhabitatur a Christo; vel corpus illud quod Virgo generavit, de quo Gabriel Angelus dixit: *Et quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei vivi.* Bonum tabernaculum, quod nulla potuerunt obumbrare peccata. Admirabile templum Dei, et aula cœlestis, quod solutum corrumpi non potuit; sed intra triduum resurrexit, resuscitatum ab ipso qui mortuus videbatur. Nec mirum, quando Deus in medio civitatis ejus erat, nec commotus est; sive quia nullius peccati prolapsione commotus est Dei Filius, nec alicujus erroris offensione titubavit, aut corporalis illecebræ nutavit impulsu; sive quia non reliquit animam ejus Dei gratia, sed inseparabilis in ea mansit, quod ab omni colluvione delicti immaculata duraverit. Unde et ad Patrem Dei Filius dixit: *Nec derelinques animam meam in inferno.* Ergo quia suberat ei nec in carne peccare, divine ait: *Ego in Patre et Pater in me est.* Et alibi: *Traditus sum, et non egrediebar.* Ab eo utique non egrediebatur, cui dixit postea: *Exsurrexi, et adhuc tecum sum.* Ubi autem aliquis gravius peccat, commovetur in eo Deus, ut ab eo transeat. Unde et Adæ peccanti deambulare visus est, et Stephano stare; quia ille in prævaricatione lapsus est, hic in martyrio coronatus. Et in Zachariæ libro ita scriptum est: *Ambulavit in commotione indignationis iræ suæ Dominus.* Simile et in Evangelio dictum est Judæis: *Ecce derelinquetur vobis domus vestra deserta.* Dereliquit enim Dominus Judæos, et statim secuta est ruina Synagogam. Quod si eam Christus non deseruisset, numquam eum supremum sequutum esset excidium. Aperuimus ergo quod dictum est: *Deus in medio ejus non commovebitur.*

14. Sequitur: *Adjuvabit eam Deus diluculo.* Quo significatur quia resurrectio matutina adjumentorum nobis cœlestium subsidia confert, quæ noctem repulit, diem refudit, dicente Scriptura: *Surge qui dormis, et exsurge a mortuis: et illucescet tibi Christus.* Vide autem mysterium. Vespere passus est Christus: ideo et secundum Legem ad vesperam agnus occiditur. Mane surrexit; sic enim scriptum est: *Una autem sabbati venit Maria Magdalene prima luce ad monumentum, cum adhuc esset obscurum, et vidit lapidem amotum ab ostio.* Ad vesperam mundi occiditur, deficiente jam luce; quia in tenebris erat hic totus mundus, et majoribus fuisset tenebrarum squalloribus involutus; nisi Christus nobis e cœlo lux æterna venisset, innocentiæ tempora generi refusurus humano. Passus est ergo Dominus Jesus, et sanguine suo nostra peccata donavit, lux refulsit conscientiæ purioris, et dies resplenduit gratiæ spiritalis. Unde et Apostolus ait: *Nox præcessit, dies appropinquavit.* Evigilavimus igitur, jam non dormiamus. Vestem lucis induimus, non in amictus tenebrosæ conversationis atque exuvias revertamur. Comessationibus atque deliciis, quæ nocturni sunt temporis, vale diximus: sobrietatem elegimus, cujus gratia Jacob primatus quos non habebat, invenit.

15. In aliis quoque codicibus invenitur: *Adjuvabit eam Deus vultu suo.* Quid hoc quoque significet, ipse Propheta nos doceat. Namque ipse in posterioribus dixit: *Ostende faciem tuam, et salvi erimus.* Adspectus ergo Dei, salus nostra est, atque in ejus vultu nostrum est adjumentum. In quo quanta vis sit, divina scriptura declarat, quæ non otiose adtexuit, quod *respexit Deus super munera Abel, super munera autem Cain non respexit;* et ideo contristatus est Cain, quod sacrificium suum Deo displicuisse cognovit, placuisse germani. Unde et illud quod hodie in psalmi responsorio *

* *Responsoria* proprie dicuntur, cantus qui singulis lectionibus subjicitur; vocanturque

decantatum est, plurimum nostræ conducit adsertioni : *Exspectans exspectavi Dominum, et respexit me.* Quem Dominus respicit, salvat. Denique in Domini passione cum titubaret Petrus sermone, non mente (licet ipse Petri sermo titubantis fidelior sit, quam doctrina multorum) respexit eum Christus, et Petrus flevit; quo proprium lavit errorem. Ita quem visus est voce denegare, lacrymis fatebatur.

16. *Conturbatæ sunt gentes, inclinata sunt regna : dedit vocem suam Altissimus, et mota est terra.* Adventu Domini Salvatoris adversariæ potestates cum sua legione turbatæ sunt, jussæ ab humanis exire corporibus, et precatæ ut mitterentur in porcos. Turbatis nequissimis potestatibus, necesse fuit turbari cultores simulacrorum, inclinari quoque regna peccati. Erat enim grave regnum, quod sibi in grave servitium subjugaverat omnium animos peccatorum; qui enim facit peccatum, servus est peccati. Regnum autem peccati, mortis est regnum, quod diu toto orbe prævaluit. Unde et Apostolus ait : *Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt, in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri.* Venit veritas, figura cessavit : venit vita, regnum mortis evanuit : venit remissio peccatorum, et peccati vincula resoluta sunt. Ante etiam leviora delicta mortis nexibus stringebantur : post adventum autem Domini salutaris etiam graviora flagitia sunt remissa. Inclinata sunt ergo regna spiritalium nequitiarum quæ sunt in cœlestibus; quia cultus simulacrorum, et illecebra peccati cœpit imminui Evangelicæ prædicatione doctrinæ. Inclinata est perfidia posteaquam cœpit fides in nationum regnare pectoribus. Inclinantur regna peccati, cum legitur : *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Inclinavit omnia regna perfidiæ voce sua Dominus dicens : *Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis : et ego reficiam vos.*

17. Hanc vocem dedit Altissimus, et omnes eum secuti sunt populi nationum, dura peccati regna fugientes, et perpetuæ mortis atrocitatem, atque intolerabilem flagitiorum omnium servitutem; cum polliceretur fessis requiem, captivis remissionem, servientibus libertatem : et decusso jugo ferreo Babylonii regis, jugum suum suave cervicibus fidelium subrogaret; ne vacua colla gentilium rursus inimicus catenis suæ iniquitatis adstringeret. Christus enim quos alligat, liberat : et quos adstringit, absolvit. Denique qui servus vocatus a Domino est, libertus est Domini : et qui liber vocatus est, servus Christi est. Ideoque in suis vinculis Paulus gloriatur dicens : *Paulus vinctus Jesu.* Quod sub aliis contumelia, sub Christo gloria est. Dedit vocem suam in passione Dominus, et universa elementa tremuerunt, omnis terra commota est; ut ritus gentilium solveretur, fieretque terra Domini, et plenitudo ejus, ut scriptum est : cessarent auguria perfidorum, et sacrificium impietatis cognitio fidei et studium devotionis abolerent. Dat vocem suam Dominus quotidie, et resultat in cordibus singulorum ; ut terrenum omne decedat ejus, qui bene credit affectu, atque omnes interiorum sensus animorum ab errore, a corruptione luxuriæ et dissolutione, ad cognitionem cœlestium sacramentorum, et studium castitatis : a nequitia ad virtutem pia confessione moveatur.

18. Motos ergo eos dicit qui in terra sunt, vel quia terra erant omnes homines, in quibus erat terrena corruptio; quia oculos mentium ad sublime gratiæ cœlestis elevare atque adtollere nesciebant, nec poterant dicere : *Deus virtutum nobiscum;* cum quibus non erat nisi prolapsionis incentor, et auctor erroris. Sed posteaquam vox Domini in Evangelio resultavit, audet Propheta dicere : *Deus virtutum nobiscum.* Bene dicit : *Deus virtutum nobiscum;* qui cro-

---

eo nomine, vel quia auditorum adsensum significant, vel quia lectionibus respondent, tristia tristibus, læta lætis; vel demum quia choro respondente cantantur. Verum hic non sumi eo sensu responsoria manifestum est, cum dicatur non lectionis, sed *psalmi responsorium.* Neque vero mirum videri debet, si psalmorum quoque versiculi alternis choris persoluti responsoria vocitentur.

didit quod Virgo in utero accepit, et peperit. Audemus et nos dicere : *Deus virtutum nobiscum;* posteaquam Emmanuel, hoc est, Deus cœpit esse nobiscum. Ubi ergo Emmanuel, ibi *Deus virtutum nobiscum.*

19. *Susceptor noster Deus Jacob.* Imitemur ergo patriarcham Jacob, odorem ejus, virtutem ejus, laborem ejus. Sicut enim Abrahæ opera facere debemus, ut filii ejus appellari jure mereamur; ita etiam exercitia atque certamina sancti Jacob subire debemus, ut Deus Jacob Deus noster esse credatur. Nam si opera Jacob, vel quia illum æquare non possumus, studia operis ejus ac fidei non agnoscat in nobis; quomodo quasi Deus Jacob nos juvare dignabitur?

20. Dum hæc diceret, ecce per Spiritum sanctum præsens imago ei infusa est futurorum; et videns ex gravi perturbatione bellorum pacem toto orbe diffusam in adventu Domini salutaris, clamat ad universos dicens : *Venite, et videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram. Venite*, ad congregationem spectat : *Videte*, ad intentionem, et cognoscendæ studium veritatis. Videte, inquit, opera Domini plena miraculis, in quibus magnarum sunt signa virtutum. Denique τέρατα græce, admiranda dicuntur latine. Non ergo quasi prodigialis horroris accipias opera Domini, sed quasi plena admirationis. Præclare posuit *super terram*; id est, in terram.

21. *Auferens bella usque ad fines terræ, arcum conteret, et confringet arma : et scuta comburet igni.* Et vere antequam Romanum diffunderetur imperium, non solum singularum urbium reges adversum se præliabantur; sed etiam ipsi Romani bellis frequenter civilibus adterebantur. Pugnavit Marius adversus Cinnam. In utraque parte Romanus fusus est sanguis. Sylla insurrexit, et Mario victori rursus civilia bella commovit. Lepidus*, Sertoriusque rebelles se Romano imperio præbuerunt. Cæsar Pompeium est persecutus, et Galliarum furorem excitavit adversus arma Romana. Devicto seniore Pompeio, juniorem in Hispaniarum partibus debellavit. Quid Triumviros* loquar ex hostibus amicos, ex amicis rursus in hostiles tumultus esse progressos : maria quoque Actiaco bello infecta sanguine Romanorum? Unde factum est, ut tædio bellorum civilium, Julio Augusto Romanum deferretur imperium; et ita prælia intestina sedata sunt. Hoc autem eo profecit, ut recte per totum orbem apostoli mitterentur, dicente Domino Jesu: *Euntes docete omnes gentes.* Illis quidem etiam interclusa barbaricis montibus regna patuerunt, ut Thomæ India, Matthæo Persia. Sed tamen quo plura obirent spatia terrarum, in exortu Ecclesiæ potestatem Romani imperii toto orbe diffudit, et dissidentium mentes, terrarumque divortia donata pace composuit. Didicerunt omnes homines sub uno terrarum imperio viventes, unius Dei omnipotentis imperium fideli eloquio confiteri.

22. Abstulit ergo bella usque ad fines terræ, quod factum esse non dubium est. Sed vide ne bella infirmitatis abstulerit, quæ sunt in corde titubantium. Qui enim terrena transierit, jam non dicit : *Foris pugnæ, intus timores;* sed dicit : *Nostra autem conversatio in cœlis est.* Transi ergo mundum, ut incipias esse supra mundum; περασαι** enim

* Fuit is M. Æm. Lepidus Marianarum partium adsertor, qui adversus Catulum Syllanæ factionis ducem, quicum prius consulatum gesserat, bellum gessit. De eodem Lepido mox iterum dicemus.

* Antonius, Lepidus atque Augustus, prius discordes, ut Julii Cæsaris a Bruto aliisque conjuratis interfecti necem persequerentur, adsumta triumvirali potestate arma sua primo conjunxerunt : sed brevi soluta est illa societas. Namque haud multo post Lepido in ordinem redacto, Antonius denique apud Actium maritimam Epiri urbem navali pugna profligatus ab Augusto violentas manus in suam ipsius vitam convertit. Has Octaviani Cæsaris victorias, et pacem inde secutam Tacitus compendio exprimit illis verbis : *Lepidi, atque Antonii arma in Augustum cessere, qui cuncta discordiis civilibus fessa, nomine principis, sub imperium accepit.*

** Hoc loco vox περασαι respicit ad *supra mundum*, sive, quod idem est in sensu auctoris, *ad fines terræ*, gr. μεχρι των περατων της γης. Quem sensum licet suspicati Benedict., non tamen omnino arripientes, ad inania vagati sunt.

transire est, vel ut dicam expressius, transfretare. Abstulit ergo Dominus bella, quæ movebat nobis nequitia spiritalis: et devicto diabolo, pacem suam nobis reliquit. Arcum confregit, de quo ignita adversarii jacula spargebantur: et scuta perfidiæ combussit igni; ut scutum fidei inviolabile permaneret.

23. *Vacate,* inquit, *et videte, quia ego sum Dominus.* Vox Domini post bella sedata: *Vacate,* ut nulla animarum sit occupatio; ne offusio sæcularium perturbationum internæ oculum mentis obducat. Vacate, inquit, ab erroribus, vacate a perturbationibus, vacate a peccatis; quia *omnis qui peccat, non vidit Deum, nec cognovit eum;* sicut in Epistola sua dixit Johannes Evangelista. Vacate ergo studio cognoscendæ divinitatis: nolite terrenis operibus occupari. Ideo rex Ægyptiorum augeri jubebat numerum laterum, et cætera onera Judæorum; ne cognoscerent Deum, et cultui sacro vacarent, offensus Moysi et Aaron voce sanctorum, qui dicebant: Dimitte populum Dei, ut eamus et serviamus Domino Deo nostro.

24. *Exaltabor inter gentes, et exaltabor in terra.* Erat sublimis Dominus in excelsis, id est, in Angelis et Archangelis, in patriarchis et prophetis, qui de illo sublimia sentiebant, nec eum terrenis imaginibus et simulacris scrupeis conferebant*: sed non erat sublimis in populis nationum, qui Deum suum in antris et spelæorum habitaculis requirere videbantur. Denique reprehenditur Magdalena, quæ Christum quasi mortuum flebat, et quasi sepultum quærebat in tumulo. Unde dicit ad eam Christus: *Maria, quid ploras? Quem quæris?* numquid eum qui posset auferri? Audivit vocem, et recognovit eum, et volebat contingere; et ait Dominus: *Noli me tangere,* quem putas mortuum. *Ad Patrem vado.* Miraris quod in tumulo non invenisti, quem cœlestia præstolantur? Aut forte reprehenditur, quia Christum nisi fides perfecta non tangit; sicut hæmorrhoissa plena eum tetigit fide. Unde ait Dominus: *Tetigit me aliquis: sentio de me virtutem exisse.* Quo dicto, agnovit in se illa quod exeunte fuerat virtute curata; et statim confessa est sui conscia quod Dominum ipsa tetigisset. Unde Dominus ait: *Fides tua te salvam fecit: vade in pace.* Exaltatus autem in terra Dominus est, secundum quod ipse ait: *Cum exaltatus fuero, omnia traham ad me ipsum.* Vel quod facta est voluntas ejus sicut in cœlo et in terra.

25. Et repetit dicens: *Deus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Jacob.* Repetitio confirmatio est. Vel quia non solum quando natus ex Virgine est, factus est nobiscum Deus; sed etiam post resurrectionem ipse dixit: *Ecce ego vobiscum sum... usque ad consummationem mundi.* Cui est honor et gloria, perpetuitas a sæculis, et nunc, et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

* *Scrupeis*, id est, saxeis; scrupus enim saxum est, unde scrupulus. Quod autem adjungitur de antris ac spelæis, tangitur ethnicorum superstitio, qua deorum oracula potissimum in subterraneis locis interrogabant; ut puta in antro Delphici Apollinis, Sybillæ, etc.

IN PSALMUM XLVII ENARRATIO.

1. Hujus titulus hic est: *Psalmus cantici** *filiis Core, secunda sabbati.* Boni filii Core, et psalmis jam superioribus approbati, eo quod congruis sensibus et cogitationibus ad virtutum studia convenientibus in semetipsis pangerent spiritale psalterium, et cognitioni divinitatis, pervigiles specula** mentis intenti, cœlestium mysteriorum digni forent haurire secreta. Et ideo cum psalmorum ante arcam Domini quotidie canendorum munus et officium recepissent, videntur electi, ut psalmum cantici in secunda sabbati specialiter reciperent concinendum. Etenim quibus recte videbatur esse commissum, ut adscensionem Domini ab inferis resurgentis voce sua psallerent; his utique deferendum fuit, ut ipsum resurrectionis diem munere suo ministerioque celebrarent. Quid est enim secunda sabbati, nisi Dominica dies quæ sabbatum sequebatur? Dies autem sabbati erat dierum ordine posterior, sanctificatione Legis anterior. Sed ubi finis Legis advenit, qui est Christus Jesus (*finis enim Legis Christus, ad justitiam omni credenti*) et resurrectione sua octavam sanctificavit; cœpit eadem prima esse, quæ octava est, et octava quæ prima: habens ex numeri ordine prærogativam, et ex resurrectione Domini sanctitatem. Unde et in Evangelio legimus δευτεροπρωτον sabbatum, quod latine dicitur secundo-primum. Ubi enim Dominica dies cœpit præcellere, qua Dominus resurrexit; sabbatum quod primum erat, secundum haberi, cœpit a primo. Prima enim requies cessavit, secunda successit. Unde et ad Hebræos scribens Apostolus ait: *Postera ergo die restat requies populo Dei. Festinemus igitur intrare in illam requiem.*

2. Requies ergo vera jam non in operis cessatione, sed in resurrectionis est tempore. Ideoque qui sabbati secundum Legem solemnitatem custodiebant, unam sabbati nuncupabant; quasi unum esset sabbatum, et non aliud. Nos qui observantiam induimus spiritalem, et ad similitudinem et requiem Dei cupimus nostram formare militiam, atque in illa civitate cœlesti nostrum exhibere ministerium: ubi non est exemplar, non umbra, sed veritas; primam dicimus sabbati, sicut scriptum est: *Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati.* Nihil pulcrius, nihil expressius. Ante resurrectionem sabbatum dixit; post resurrectionem primam sabbati nuncupavit. Johannes quoque Evangelista dicit: *Prima sabbati venit mane Maria Magdalena; cum adhuc tenebræ essent.* Tenebræ pro tempore, mane pro gratia. Sed isti expressius secundum Evangelium, quasi recusso velamine. David autem sub Lege positus, et moderationem tenuit debitæ cantionis, et mysterium non repressit, ut secunda sabbati diem Dominicam declararet; quo apud Judæos ordinem numeri putaret esse servatum, et spiritale sacramentum agnosceret revelatum. Audiamus igitur quid dicat, qui in secunda sabbati Deo psallit.

3. *Magnus*, inquit, *Dominus et laudabilis nimis, in civitate Dei nostri, in loco sancto ejus.* Non ergo ubique Deus magnus et laudabilis est? Ille quidem ubique magnus et potens est; sed angusta mens non capit magnitudinem divinæ ejus potestatis et gratiæ. Quanto autem magis appropinquat Deo nostra cognitio, tanto præcellentior ejus nobis videtur esse

* *Psalmus* et *Canticum* in Dei laudibus versabantur, ille quidem voce, hoc autem organo musico, celebrandis. Verum si quando vox organo præcineret, *Psalmus cantici*: sin autem organum voci, *Canticum psalmi* dicebatur.

** Specula locus editus est atque ad speculanda longinqua idoneus. Per metaphoram vero pro sublimi vel intenta mentis contemplatione accipitur.

majestas. Denique Thomas qui ante dicebat : *Nisi videro in manibus ejus fixura clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam;* ubi misit digitum suum, et evidentia resurrectionis cognovit indicia, admirans intra se Dei gratiam : *Dominus*, inquit, *meus et Deus meus.* Tunc ergo plenissime divinitatem ejus dominationemque confessus est, ubi eum resurrexisse non dubitavit ab inferis. Denique in Sion hymnus Deum decet, et votum ei solvitur in Hierusalem. Quid igitur mirum si in civitate cœlesti, et in illo superno et æthereo loco potentia ejus vehementius prædicatur?

4. Addidit : *Dilatans exsultationem universæ terræ.* Et vere magnus dicitur, qui istius terræ in qua ante intolerabilium peccatorum germina pullulabant, ubi erat mœror tristitiæ et gemitus, exsultationem toto orbe diffudit. Itaque hominum conscientia quæ ante flagitiorum suorum gurgitibus demersa lugebat, nunc per indulgentiam Christi, et remissionem omnium peccatorum metu absoluta lætatur. Convenit igitur et si ita intelligamus, ut diximus; sed quia in vetustis exemplaribus aliquibus reperimus : ευρίζῳ αγαλλιαματι πασης της γης; quod latine significat bona radice exsultatione universæ terræ : sensum quidem eumdem advertimus; quia divina in nobis Dei Patris dona laudantur, qui dedit nobis exsultationem bona radice fundatam, Deum videlicet Jesum, veram et fœcundissimam vitem, de qua sacramenta fluxere cœlestia; in quibus est perpetua et diuturna lætitia, quod his abluatur omne peccatum, et conscientia interna mundetur: elocutionemque convenire cognoscimus; quia bene radicata exsultatione lætamur, qui exsultamus in Christo. Sæculi enim lætitia temporalis est, perpetua autem lætitia ejus qui gaudet in Domino.

5. *Mons Sion, latera aquilonis, civitas regis magni. Deus in gradibus ejus dignoscetur, cum suscipiet eam.* Cur sit exsultatio universæ terræ, evidenter expressit; quoniam Dominus Jesus Ecclesiam sibi ex peccatoribus congregavit. Itaque qui erant ante latera aquilonis, id est, socii et inhærentes diabolo, cui dicitur : *Exsurge aquilo, ut veniat auster;* facti sunt Christo fideles. Ipsi sunt enim, de quibus dicitur : *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion.* Facti sunt itaque mons Sion per gratiam Christi, et baptismatis sacramentum. Aquilonis intelligibilis gravis est flatus, qui prius tempestates asperrimas et procellas humanis movebat affectibus : cœpit suos amittere, qui vexabat alienos. Gentem omnem everterat Judæorum, nationes omnes suo revinctas tenebat imperio, ipsius erant latera; hoc est, adspirabant cum eo. Sicut enim principis latera dicimus stipatores ejus et comites, et sicut mulier latus est viri, eo quod morigera ei societate jungatur; ita latera erant diaboli, qui faciebant ipsius voluntatem. Ii ergo nunc sunt mons Sion, qui Deum speculantur æternum, et ipsi noctibus et diebus intendunt. Vide mihi Paulum cum persequeretur Ecclesiam Domini, latus aquilonis fuisse: vide nunc cum legitur in Ecclesia, montem esse speculatorium, per quem Christi gloriam cognoscimus, et videmus. Et quia græcus montes dixit, hoc est, ορη; vide quomodo servuli Christi montes sint. *Montes in circuitu ejus;* in quibus est Ecclesia Domini, quæ est civitas Regis magni. Simul quia Dominus secundum cœli tractum in Venerario* passus est, qui erat locus in latere aquilonis. Ibi autem et mons Sion, ibi Hierusalem quæ in terris.

6. Vide ne id quoque videatur expressum, quia congregatio plebis Dei, quæ erat aquiloni conjuncta per culpam,

---

Per annos ferme 200 in loco resurrectionis Jovis signum, in rupe sanctæ crucis statua Veneris steterant; sperantibus persecutoribus ut hoc nefando cultu Christianos a sacrorum locorum devotione deterrerent. Unde conjicitur Venerarium ab Ambrosio dici montem Calvariæ. Cum autem hæc vox *Venerario* in mss. trunca legatur, et ista conjectura parum tuta ipsis Benedictinis appareat, nos suspicamur legendum forte fuisse *Funerario*, quod verbum, non secusac *Calvaria*, mera traductio foret nominis syriaci Golgotha. Id enim a radice hebraica גלגלת deductum, significat locum ubi capita mortuorum reponuntur (*espèce de cimetière*).

Ecclesia Christi est facta per gratiam; ut jam non Synagoga, sed Christi Ecclesia nuncupetur. Et quia reliquiæ Judæorum per electionem gratiæ salvæ factæ sunt, in ipsis Deus cognoscitur, in Petro, Paulo, Johanne, Jacobo, qui graves et excelsi viri velut fundamenta et culmina sunt Ecclesiæ. Quasi fundamenta gravia, quos nulla gravis aquilonis flabra concusserint; sed immobiles fidei servaverunt fundamentum, ne Ecclesia tota nutaret : præcelsi quasi culmina, qui verticem ejus turribus suæ virtutis erexerint. Etenim sicut in operibus suis conditor, et in ædificationibus suis ædificator agnoscitur; ut etiamsi nomen non audias, tamen ex operum qualitate artificem deprehendas (et quid mirum de humanis, cum ipsius Creatoris æterni, qui non videtur a nobis, invisibilia tamen ejus per ea quæ facta sunt, intelligamus) ita in excelsis et magnis domibus (quæ domus nos sumus, si libertatis et gloriæ fundamentum usque ad finem firmum tenuerimus) Deus habitator agnoscitur, ut Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob. Ipse enim verus Deus, qui tales viros præceptorum suorum institutione fundavit. Ergo sicut in illis se Deum demonstravit æternum; ita, inquit, cum Regis magni suscipiet civitatem, gradibus ejus receptionem suæ cognitionis infundet : ut fiant docibiles Dei, qui mandatum ejus et audierint, et putaverint exsequendum; ne ab illius domus ædificatæ in petra firmitate degenerent.

7. Hoc, inquit, videntes *reges terræ congregati sunt, et transierunt in unum. Ipsi videntes tunc admirati sunt.* Boni reges qui sui corporis possunt se præbere rectores, ab ipsa patriarchæ Abrahæ origine et institutione manantes, qui docuit peccatum posse superari. IDEO verus rex, qui flagitiis esse nescivit obnoxius, in quo culpæ et erroris illecebra regnare non potuit. Unde et dictum est ad hujusmodi virum a filiis Chet : *Rex a Deo tu es nobis.* Tales ergo reges terræ, qui carni imperitarent, congregati sunt; ut in uno essent corde, et in uno spiritu, sicut legimus : Quia multitudo credentium habebat unam animam, et cor unum, et non erat in his aliqua separatio. Ii sunt qui transierunt in unum non tam locum, quam in eumdem affectum atque propositum. Probato enim dicitur : *Transi, recumbe.* Neque enim mediocris virtutis est, ab improbis ad honesta, a terrenis ad æterna transire, et carnalis vitæ consuetudinem commutare, omnemque ejus abolere usum, novos mores adsumere, totumque statum conversationis veteris detorquere. Meritoque dicitur ei : *Si transeas per aquam, tecum sum.* Cum transeunte est Deus, non cum desistente.

8. Ii ergo qui intra semetipsos erant ante discordes, ubi in unum mente et studio convenerunt, recepta pace quæ fecit utraque unum, et inimicitias in carne sua medii parietis destructione dissolvit : admirati sunt, vel eum qui in gradibus suis dignoscitur, vel homines ita esse conversos; ut qui ante diabolo serviebant, nunc Domino Jesu justi pietate servitii mancipati sint. Et quia reges sui corporis in semetipsis vim non mediocris laboris experti (neque enim facile atque mediocre est animum vincere, resecare cupiditates, edomare carnis lasciviam, averruncare* luxuriam, quæ repugnabat et Paulo, ut captivum sibi peccati lege constringeret) sicut gratiam in iis qui virtute processerant, mirabantur : ita etiam ne quis relaberetur in vitia, de superiore virtutum dejectus fastigio, commovebantur. Proclivis enim et mutabilis in utrumque est humana conditio; ut quocumque intenderit, eo propendeat et vergat vel ad studia virtutum, vel ad illecebram delictorum.

9. Et ideo non mediocri quatiebantur affectu; ita ut ex formidine tremor apprehenderet eos, considerantes illud quod scriptum est : Quia *in locis impiorum ingemiscent Justi.* Denique vide mihi Petrum amarissime flentem, quod ei error obrepserit, et virtutem suæ

* Hoc est, runca seu sarculo exscindere : improprie vero, avertere ac depellere, ut averrunci apud antiquos dicebantur malorum depulsores.

mentis prolapsione corporeæ fragilitatis inflexerit : meritoque a Christo supra esse reprehensum, quod ausus sit usurpare constantiam, nec obnoxiam considerare naturam. Et hic quidem per gratiam emendavit errorem; sed Judas mansit in crimine, perseveravit in gemitu. Justus erat cum apostolorum numero necteretur : sed quia supplantatus a diabolo est, in locis nunc deplorat et ingemit impiorum; quod de gratia sit relapsus ad pœnam. Ergo cadentibus hujusmodi viris qualis fuit proditor Judas, vel Saul a Domino Deo suo accitus ad regnum, etiam fortes viri trepidabant.

10. Conferentes denique quanto certamine perveniretur ad finem, quantæ contritiones justorum, quantæ sollicitudines, qualis adversarius, quanta diuturno labore contentio, quantæ amaritudines præpositi terroris, quæ vincula continentiæ, quæ conscientiæ verbera, non mediocriter conturbabantur; ne quis tantis vel laboribus vitæ austerioris cederet, vel doloribus. Sunt enim ibi dolores acerbi et graves; id est, in Ecclesia, in illa civitate Regis magni sunt dolores, *sicut parturientis*, donec formetur Christus in nobis. Neque enim sine dolore Paulus erat, cum videret in Galatis insipientibus doctrinæ suæ tardiorem profectum. Ideoque dicebat: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis*. Testificatur et Dominus in Evangelio graves esse parturientis dolores; cum dicit : *Mulier, cum parturit, tristitiam habet, quia venit dies ejus : cum autem pepererit puerum, jam non meminit tristitiæ propter gaudium; quia natus est homo in hoc mundo*. Magnus ergo labor, ut aliquis sibi Christum adquirat; ne sine gubernatore quasi navis in sæculi istius salo fluctuet. Denique apostoli tristes erant, cum se Christus ad Patrem rediturum esse memoraret, quod absente rectore destitui se putarent. Gaudium Christus est. Ipse est et puer quem parturit, qui in utero suæ mentis accepit spiritum salutis. Qui pepererit, et enutrierit, exsultat : qui parturit, quatitur atque compungitur.

11. Bonum est ut et parias, et enutrias eum. *Ne coquas agnum in lacte matris suæ*, ne dicatur tibi : *Væ in utero habentibus et nutrientibus*. Sic enim Christus natus est ex Maria, ut agnoscas eum, sicut bos agnovit possessorem suum : et scias quia ipse te creavit, et majores tuos ipse possedit. Non eum quasi parvulum nutrias, sed quasi verum atque perfectum Deum ex vero et perfecto Deo noveris adorandum. Sic eum Magus adoravit, ut non in lacte matris agnum coqueret; sed quasi Deum veneraretur æternum. Denique ut eum inveniret, cœlum adspiciebat. Non ergo quærebat in terris, quem de cœlo fulgens stella monstrabat. Ideo eum Maria non parturivit, sed peperit; quia et Dominum et salutare sciebat ex se esse generandum, sicut ipsa testatur dicens : *Magnificat anima mea Dominum : et lætatus est spiritus meus in Deo salutari meo*. Ibi ergo dolores sicut parturientis. Dolor est ut parturias, dolor est ut enutrias, quem in principio debes habere perfectum.

12. Ideoque plerique graviter conteruntur, sicut versiculus significat, qui sequutus est : *In spiritu vehementi conteres naves Tharsis*. Nam dum ad fidei perfectionem Dei famuli pervenire desiderant, commacerant corpus suum, castigando severius, et redigendo in ministerium servitutis; ne reprobentur qui fuerant jam probati. Hoc autem faciunt in Spiritu sancto valido atque vehementi. Est enim spiritus consilii atque virtutis, ut nimia abstinentia dissolvant corpus suum, quo omnes ejus evacuent voluptates; ut dicatur illis : *Convalescite manus remissæ, et genua dissoluta*. Cum enim solutus quis fuerit ab ista compage terrena, tunc fortior ad vitam resurgit æternam. Mentior, nisi adstipulatur Scriptura, quæ dicit: *Dissolvi et cum Christo esse, multo melius*. Qui dissolvitur, incipit esse cum Christo. Et alibi : *Tempus meæ resolutionis instat*. Qui ergo meditatus fuerit se ipsum dissolvere per abstinentiam, diem passionis suæ timere non poterit.

13. Et bene ait spiritum vehementem, naves dicturus. Naves autem de corpo-

ribus dixit, quæ vago diversarum passionum fluctu moventur: et cito merguntur, nisi habeant gubernatorem. Unde et alibi ait: *Qui descendunt in mare in navibus.* Bene autem navigant, qui in navibus Christi crucem sicut arborem præferunt, atque inde explorant flabra ventorum; ut corpora sua dirigant ad sancti Spiritus gratiam, in ligno Domini tuti atque securi: nec permittunt naves suas vago fluctu errare per maria, sed ad portum salutis, et ad consummationem gratiæ cursus sui directione contendunt; ut fida statione potiantur, quo dissolutæ cursus suos possint in resurrectione reparare, ubi naufragium timere non possint.

14. Et nos igitur circumspectemus hanc gratiam, speculatores ejus simus, exploremus eam; ut fiant corpora nostra naves Tharsis. Tunc enim caro ad servitutem redigitur, cum ad Dei intendimus gratiam; ut id quod amarum ad tempus sit, sicut est jejunium, non quod dulce et voluntarium, sequamur. Tharsis ergo est speculatorium gratiæ, intelligibilis civitas, ut Sion superior. Ad eam festinabat Jonas. De ea dixit Scriptura, quia sociatus est Josaphat Oziæ regi, et sic placuit ut facerent, et irent ad eum naves Tharsis. Sed quia impio se conjunxit, ideo missus est ad eum propheta, qui diceret ei: *Destruxit Dominus opus tuum, et contritæ sunt naves tuæ, et non potuerunt ire in Tharsis.* Quo significatur quod prævaricantium mandatum Dei corpora ad consummationem gratiæ pervenire non possint. Ad Salomonem autem, utpote sapientem et pacificum virum naves de Tharsis cum auro et argento, et dentibus eburneis sine ulla offensione veniebant, et eo ipse mittebat. Habebat enim cum rege Hiram sacræ negotiationis spiritale commercium, et mutuæ gratiæ concertantis affectum. Has ergo naves ii qui regali in se auctoritate potiuntur ad coercendam ferociam corporalem, videntes ex corruptibilibus incorruptas, ex maculosis summa gratiæ luce fulgentes, ex dissolutis atque detritis esse renovatas, vivere ex mortuis, ex sepultis resurgere, celebri sermone commemorant.

15. *Sicut audivimus, ita et vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri: Deus fundavit eam in æternum.* Audivimus extra civitatem, vidimus in civitate, cui Deus est lumen æternum, fulget dies sine sole mundano, luna non quæritur: fundamentum ejus non temporale, sed æternum est.

16. *Suscepimus*, inquit, *Deus misericordiam tuam in medio templi tui.* Si ad Filium Dei dicitur, templum ita intelligimus, secundum quod ipse de corpore suo dixit: *Solvite templum hoc, et in triduo resuscitabo illud.* Vere templum Dei corpus est Christi, in quo est nostrorum purificatio peccatorum. Vere templum Dei caro illa, in qua nullum peccati potuit esse contagium; sed pro delicto mundi totius fuit ipsa sacrificium. Vere templum Dei caro illa, in qua Dei imago fulgebat, et corporaliter plenitudo divinitatis habitabat; quoniam ipse Christus est plenitudo. Ergo ad ipsum dicitur: *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui.* Quod quid est, nisi quod ait: *Medius vestrum stat, quem vos nescitis;* hoc est, in medio vestri est, et non videtur? Si autem ad Patrem refertur, quid est *In medio templi tui;* nisi quia Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi?

17. In illo ergo templo *suscepimus*, inquit, *misericordiam tuam;* hoc est, Verbum quod caro factum est, et habitavit in nobis. Sicut enim redemtio Christus, ita et misericordia. Quæ autem major misericordia, quam quod pro nostris flagitiis se præbuit immolandum; ut sanguine suo mundum lavaret, cujus peccatum nullo alio modo potuisset aboleri*? Etenim si de sanctis viris Apostolus dixit: *Templum Dei vos estis, et Spiritus sanctus inhabitat in vobis;* quanto

* Cum docetur hoc loco peccatum mundi nullo alio modo quam Christi sanguine potuisse aboleri, illud intelligendum est ex parte ipsius mundi; quod scilicet nulla existeret pura creatura, quæ vel pro communi peccato vel pro suo satisfacere saltem plene perfecteque posset, ut communiter adfirmant Theologi. Verum ex parte Dei, S. Thomas part. 3, quæst. 46, art. 2, Augustini auctoritate ostendit tametsi modus liberationis humanæ fuerit convenientissimus, absolute tamen alium Deo non defuisse, quo mundum redimeret.

magis carnem Domini Jesu templum Dei dixerim, qui semper plenus Spiritu sancto legitur, et ipse testificatur dicens: *Sentio de me virtutem exiisse;* quæ virtus omnium vulnera acerba sanabat? Potest et illud intelligi quod dixit suscepisse se cum populo misericordiam Dei in medio templi ejus; quoniam ipse Ecclesiam suam fundavit, et propagavit in æternum; quoniam ipse vere cum Filio suo unigenito hanc gratiam plebi suæ contulit, quem ædificatorem etiam demonstravit dicens: *Hic ædificabit mihi civitatem;* quæ diffusa toto orbe terrarum, fecit ut tota terra plena laudis ejus esset et nominis. Sicut enim scriptum est: *Laudis ejus plena est terra;* ita scriptum est: *Datum est ei nomen super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu curvet cœlestium, et terrestrium, et infernorum: et omnis lingua confiteatur quod Dominus Jesus in gloria est Dei Patris.*

18. Unde proprie dixit Propheta: *Secundum nomen tuum, Deus, ita et laus tua in fines terræ: justitia plena est dextera tua.* Non mirum est si plenus est justitiæ Dei, qui est dextera Dei. Idem autem est virtus Dei, et justitia Dei; ut et secundum id quod justitiæ Dei plenus est, eam justitiæ plenitudinem in eo esse quam Pater habet, noveris: et secundum id quod virtus et justitia Dei Patris et sapientia legitur, nihil in eo divinæ majestatis intelligas esse diversum; sed omnia accepisse a Patre Filium et omnis gloriæ paternæ Filium splendorem esse cognoscas, et ejus characterem substantiæ: qui ita expressit Patrem, ut in eo totus sit Pater, sicut in Patre totus est Filius.

19. Et quia vidit in spiritu Propheta laudes Christi terris in omnibus prædicandas, velut epilogo quodam faciens suscepti sermonis excessum ad lætitiam nos et cultum nominis ejus hortatur dicens: *Lætetur mons Sion;* id est, qui confidunt in Domino, sicut ipse postea interpretatus est dicens: *Qui confidunt in Domino sicut mons Sion,* etc. Ipse Dominus Jesus, qui est mons et altitudo Ecclesiæ suæ, quæ Christum suum toto speculatur affectu, lætetur fide ejus et devotione quæ complacuit Deo; quoniam repudiata est infidelis. Potest igitur et hoc pie intelligi, quoniam etiam superior omnibus ipse est mons, in quem is adscendere jubetur qui fidem prædicat, dicente Scriptura: *In montem excelsum adscende qui evangelizas Sion.*

20. Exsultent, inquit, animæ confitentes tibi *. Ipsæ sunt filiæ Judææ illius in qua notus est Deus. Nam ista Judæa quæ in carne est vel littera, non agnovit Dominum. Nam si agnovisset, etiam recepisset. Sed non agnovit, quem non recepit, et judicia ejus refugit: quibus eos non ex patre Abraham, sed ex diaboli semine manare memorabat; quoniam omne peccatum semen inimici est. Confessionis autem filiæ peccatum non faciunt, sed obumbrant. Et ideo beati quorum tecta sunt peccata. Meritoque exsultabunt filiæ confessionis propter judicia Domini; cum cognoverint judicia ejus et vias ejus, quæ in hoc sæculo inscrutabilia et investigabilia sunt hominibus: et cum facie ad faciem spectare cœperint veritatem, tunc illa quæ nunc videntur, inscrutabilia, comprehendent, et eorum cognitione gaudebunt.

21. *Circumdate,* inquit, *Sion, et complectimini eam: narrate in turribus ejus.* Qui intelligunt Sion, circumdant eam, et complectuntur suis sensibus; ut teneant, et non dimittant eam, ne sibi speculatoria disciplina virtutis possit auferri. Ideoque illa in Canticis dicit: *Tenui eum, et non dimittam eum;* quæ Dei sapientiam requirebat, et complectebatur justitiam Dei brachiis caritatis, et quibusdam fidei et devotionis lacertis; ipse est enim piæ mentis amplexus. Comprehendamus ergo et nos quantum possumus interna mysteria veritatis, et scribamus ea atque affigamus ea sensibus nostris, virtutemque cœlestis oraculi: quam ut adsequeretur Moyses ille peritus in omni sapientia Ægyptiorum,

* Hic ut alibi non uno loco pro textu Scripturæ ponitur ejus interpretatio; cum enim *Judas* ac *Judæa* confessionem significent, idcirco quas Scriptura *filias Judæ*, seu *Judææ*, has vir sanctus *animas confitentes* et *filias confessionis* vocat.

in montem adscendit, atque in nubem intravit; ut operta et occulta cognosceret, adhærente sibi socio Jesu; quia nemo sine vero Jesu potest incerta sapientiæ et occulta comprehendere. Et ideo in specie Jesu Nave, veri Salvatoris significabatur ei adspiratura præsentia, per quem fierent omnes docibiles Dei, qui Legem aperiret, Evangelium revelaret.

22. Ergo qui Sion circumdederint prudentia sua, et complexi fuerint intellectu adscendentes super turres ejus, narrant desuper ei qui non potuerit adscendere in turres ejus, quid agendum, vel quid cavendum sit. Murata est enim civitas Dei; ideoque alibi dicit Dominus : *Ecce ego, Hierusalem, pinxi muros tuos.* Distincta est turribus, de quibus insidiator possit, si appropinquare cœperit, deprehendi. Habet ille exercitus suos, quibus animas Dei obsidere consuevit, admovere machinas; ut possit turres expugnare munitas. Sed vos, inquit, prædicate de turribus; est enim in turribus Hierusalem abundantia. Prædicate justitiam, monete custodiam; sapientia enim in exitu canitur, et in murorum altissimis prædicatur. Et alibi iterum dicit : *In muris tuis constitui custodes, diebus ac noctibus in finem non tacebunt.* Narrate ergo sine intermissione, sine fine. Adversarius vigilat, circuit, et rabie ferina quærit, quos invenerit, devorare. Ideo semper canendus est Dominus, qui dentes leonum conterat, et ora confringat; ut nobis nocere non possint.

23. *Ponite*, inquit, *corda vestra in virtute ejus;* id est, ut virtutem ejus intelligatis : *et distribuite gradus ejus, ut enarretis in progenie altera. Quoniam hic est Deus, Deus noster in æternum, et in sæculum sæculi : ipse reget nos in sæcula.* Βαρεις dixit græcus, hoc est, excelsas et turritas domos; unde Propheta cum de civitate Dei et inhabitantibus eam loqueretur : *Distribuite*, inquit, *gradus ejus;* hoc est mansiones ejus altas atque sublimes in cœlestibus. Quo docet ordinem servandum esse meritorum. Unusquisque enim in suo ordine. Unde et Dominus ire et præparare se dicit Discipulis mansiones; ut pro suorum ratione meritorum digna unusquisque habitacula consequatur, in quibus requiem illam carpat æternam.

24. Sunt etiam sublimia et alta præcepta, in quibus sunt occulta pietatis mysteria, et theoremata sermonum cœlestium. Hæc, inquit, distribuite, et pro captu uniuscujusque dividite, quantum possit unusquisque ingenio proprio comprehendere. Neque enim omnibus Paulus eadem disputabat. Aliis nihil prædicabat nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum, non in persuasione sapientiæ verbi; sed in ostensione spiritus atque virtutis : inter perfectos autem sapientiam loquebatur; quia non capiebat universus populus percipere sapientiam in mysterio quæ abscondita est.

25. Ideo eam Christus abscondit, ut eam stulti non intelligant, prudentes studiosius quærant : et enarrent in progenie altera, quæ spiritus foret virtute perfectior; quoniam generatio superior per infirmitatem fidei, perfectæ sapientiæ cognoscere sacramenta non potuit. Et ideo signum quærebat, veritatem repudiabat; cum utique non veritas signi, sed signum veritatis sit. Unde respondit ei Dominus : *Generatio nequam et adultera signum quærit; et signum non dabitur ei, nisi Jonæ prophetæ.* Ad arguendam itaque perfidiam Judæorum, Jonæ exemplum accersitur; eo quod Ninivitæ signo crediderunt, et prædicationem Jonæ qui fuerat in utero ceti, sequendam putarunt : Judæi autem nec post resurrectionem Domini Jesu crediderunt, qui de corde terræ post triduum resurrexit, et vivit ac regnat per omnia sæcula. Amen.

Dominus pedes lavaret. Ideoque dictum est ei : *Nisi lavero tibi pedes, non habebis mecum partem.* Quo audito, non solum pedes, sed etiam manus obtulit abluendas. Cui Dominus respondit : *Qui lotus est, non habet necesse ut iterum lavet, nisi ut pedes lavet : sed est mundus totus.*

9. Ergo David dicit : *Iniquitates meæ superposuerunt caput meum;* qui se noverat in iniquitate esse conceptum, et in delictis a matre esse generatum. Dominus autem qui sua peccata non habuit, nec cognovit proprias iniquitates, ait : *Iniquitas calcanei mei circumdabit me;* hoc est, iniquitas Adæ, non mea. Sed ea non potest mihi esse terrori; in die enim judicii nostra in nobis, non alienæ iniquitatis flagitia puniuntur. Unde reor iniquitatem calcanei magis lubricum delinquendi, quam reatum aliquem nostri esse delicti. Meritoque Dominus qui pro nobis universa suscepit : Lavemus, inquit, et pedes, ut calcanei lubricum possimus auferre; quo fida statio possit esse virtutum, et ne paterno quis errore labatur, qui suo paratus est stare proposito : et non metuat lubricum hæreditatis, qui cupit vestigium tenere virtutis. Iniquitas ergo calcanei nostri prævaricatio est Adæ, per quam prolapsus est in contemtum et dissimulationem cœlestium mandatorum.

10. Est etiam iniquitas calcanei, Judæ hæsitanda* proditio. Calcanei ideo, quia scriptum est : *Qui manducat mecum panem, levabit super me calcaneum suum.* Bene et ibi suum, et hic meum dixit : suum, quia Christus sine iniquitate, hæc autem solius iniquitas proditoris : meum autem calcaneum, quasi ultimum sui corporis Judam Christus appellat, cujus nos sumus corpus et membra. Apostoli præstantiora et actuosa membra sunt Christi : Judas calcaneum, quasi extrema pars corporis serpenti obnoxia, et patens vulneri. Primum ergo calcaneum Adam, secundum calcaneum Judas. Ille lapsus totius hæreditatis, hic solius proditoris, qui hæreditatem implicare non potuit; quia jam non carnales sumus, sed Redemtoris hæreditas, Scriptura dicente : *Est hæreditas credentibus in Domino.*

11. Est et illa iniquitas calcanei sui, quæ circumdedit Christum. *Circumdantes,* inquit, *circumdederunt me, et in nomine Domini ultus sum in eos.* Calcaneum ejus Synagoga est, decor et gloria vultus ejus Ecclesia; sicut scriptum est : *Dominus regnavit, decorem induit.*

12. Illi ergo sunt calcaneum, de quibus dicit : *Qui confidunt in virtute sua, quique in abundantia divitiarum suarum gloriantur. Divites eguerunt et esurierunt.* Quod de Judæis dictum est. Sed et omnes qui luxuriose vivunt, et non tenent caput, calcaneum Christi sunt. Sed hæc generalia, quæ late patent. Cæterum specialiter de Juda locutus est proditore, qui sibi validus et dives apostolatus gloria videbatur.

13. Denique de Passione Domini sermo contexitur. *Frater non redimit, redimet homo; nec dabit Deo propitiationem suam, et pretium redemtionis animæ suæ;* hoc est, ut quid timebo in die mala? Quid enim potest mihi nocere, qui non solum non indigeo redemtore, sed ipse omnium sum redemtor. Alios liberos faciam, et pro me ipso ipse trepidabo? Ecce faciam nova omnia, quæ supra ipsum germanitatis affectum sint atque pietatem. Quem frater eodem matris utero effusus in lucem redimere non potest, quia parilis naturæ infirmitate retinetur, redimet homo : sed ille homo de quo scriptum est, quia *mittet illis* Dominus *hominem, qui salvabit eos;* qui de se ipso dixit : *Quæritis me occidere, hominem qui veritatem locutus sum vobis.* Sed quamvis homo sit, quis cognoscet eum? Quare nemo cognoscet? Quia sicut unus Deus, ita et unus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus. Ipse est solus qui redimet hominem, vincens pietate germanos; quia pro alienis sanguinem suum fudit, quem nemo potest offerre pro fratre. Itaque corpori proprio non pepercit; ut nos redimeret a peccato : et dedit semetipsum redemtionem pro omnibus; sicut verus ejus testis adseruit apostolus Pau-

* *Hæsitanda*, quæ proferenda non est, nisi reluctante ac prope invita lingua; ut evenit iis qui hæsitantia laborant.

lus, qui ait: *Veritatem dico, non mentior.* Sed quare solus hic redimet? Quia nemo potest eum æquare pietate; ut pro servulis suis animam suam ponat: nemo integritate; omnes enim sub peccato, omnes Adæ illius subjacent prolapsioni. Solus Redemtor eligitur, qui peccato veteri obnoxius esse non possit. Ergo per hominem, Dominum Jesum intelligamus, qui suscepit hominis conditionem; ut in carne sua peccatum omnium crucifigeret, et chirographum universorum suo cruore deleret.

14. Sed forte dicas: Quomodo redemturus frater negatur; cum ipse dixerit: *Narrabo nomen tuum fratribus meis?* Sed non quasi frater nobis, sed quasi homo Christus Jesus, in quo Deus erat; nobis peccata dimisit. Sic enim scriptum est: *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.* In illo Christo Jesu, de quo solo dictum est: *Quia Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* Non ergo quasi frater, sed quasi Dominus habitavit in nobis, cum habitaret in carne. Cum igitur reconciliaverit Deo mundum, utique ipse reconciliatione non eguit. Pro quo enim peccato suo propitiaret Deum, qui nulla peccata cognovit? Denique didrachma poscentibus Judæis, quod pro peccato dabatur ex Lege, dixit ad Petrum: *Simon, reges terræ a quibus accipiunt tributum vel censum, a filiis suis, aut ab alienis? Respondit Petrus: Ab alienis. Cui dixit Dominus. Ergo liberi sunt filii. Ut autem non faciamus illis offendiculum..... mitte hamum, et eum piscem qui primus ascenderit, tolle; et aperto ore ejus, invenies staterem: illum tollens dabis pro me et pro te.* Ostendit quod non pro se propitiationem debeat peccatorum; quia servus peccati non erat, sed ab omni erat liber errore Filius Dei. Filius enim liber, servus est in reatu. Ergo liber iste ab omnibus, nec pretium redemtionis animæ suæ dat, cujus sanguinis pretium poterat abundare ad universa mundi totius redimenda peccata. Recte ergo alios liberat, qui pro se nihil debeat.

15. Plus adjicio. Non solum pro se Christus pretium non debet suæ redemtionis, aut propitiationem pro peccato, sed etiam si de fideli quocumque homine accipias, possit intelligi quia non debeant singuli propitiationem suam; quia propitiatio omnium Christus est, et ipse est universorum redemtio. Cujus enim hominis sanguis jam idoneus est ad redemtionem sui, cum pro redemtione omnium suum sanguinem Christus effuderit? Est ergo cujusquam sanguis qui Christi possit sanguini comparari? Aut quis tam potens homo, qui pro se propitiationem suam dare possit supra eam propitiationem, quam in se obtulit Christus, qui solus Deo mundum reconciliavit per suum sanguinem? Quæ major hostia; quod præstantius sacrificium; qui melior advocatus, quam qui pro peccatis omnium factus est deprecatio, et animam suam dedit pro nobis redemtionem? Non quæritur ergo propitiatio, aut redemtio singulorum; quia omnium pretium sanguis est Christi, quo nos redemit Dominus Jesus, qui solus Patrem reconciliavit, et laboravit usque in finem; quia nostrum laborem ipse suscepit dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis..... et ego reficiam vos.* Vide laborantem: *Laboravi clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ.* Et alibi: *Issachar quod bonum est, concupivit, requiescens inter sortes.* Et infra: *Supposuit humerum suum ad laborandum, et factus est vir agricola.* Ergo homo non dabit jam propitiationem suam, nec redemtionem; quia semel ablutus est a peccato per sanguinem Christi. Laborabit tamen, ut servet præcepta vivendi, et a mandatis cœlestibus non recedat. Dum vivit, in labore sit, et perseveret in eo; ut vivat in finem, ne et ipse morte moriatur, cum sit jam redemtus a morte.

16. Qui autem servaverit mandata vitæ, non videbit interitum, cum viderit mori eos, qui sibi sapientissimi et prudentissimi in hoc sæculo videbantur. Quod specialiter ad scribas et pharisæos spectat, qui sibi cathedras in synagogis vindicant, quasi sapientiæ principatum. Qui vere frustra laborant, cum putant quia per didrachmum liberentur, cum spiritale pretium animæ

suæ, atque illud singulare Dominici corporis sacrificium, inani quadam Legis interpretatione contemserint, refugientes baptismatis sacramentum. Neminem enim sanguis redemit hircorum atque taurorum : sed omnes unus sanguis liberat Christi, cujus in Levitico figura, non veritas est. Non enim per didrachma, sed illius solius sanguinis pretio liberamur.

17. Simus ergo docibiles Dei; ut nemo nostrum videat interitum in illo die, quando damnabuntur morte perpetua sapientes istius mundi, vel principes Judæorum, quando *simul insipiens et stultus peribunt*. Non idem est utrumque. Stultus est qui nihil sapit, et stulta intelligit : insipiens, qui male sapit. Dixit insipiens, quia non est Deus. Quomodo iniquus, non quia æquitatem nesciat, sed quia improbitate cordis sui iniqua committat : improbus quoque dicitur, eo quod probitatem malitia sua destruere velit, non quia probitatem ignoret. Ipse ergo insipiens et stultus quando pereunt, alienis relinquunt divitias suas; suum enim et legitimum stultitiæ et improbitatis hæredem reperire non possunt. Legitimi enim dicunt: *Quia filii Dei sumus. Si autem filii, et hæredes : hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi : si tamen compatimur, ut et simul glorificemur*. Insipientes ergo divitias non habent, quia nec hæreditatem habent. Non habent divitias infidi, non possessionem; fideli enim totus mundus possessio est. Non habent hæreditatem ; quia sola est hæreditas credentibus in Domino. Suas autem divitias habent. Ideoque avarus dicit : *Non habeo quo congregem fructus meos*; non enim verus fructus, sed avari fructus pecunia est. Et Dominus avaro dicit : *Vade, vende bona tua.... et veni; sequere me*. Non enim perfectum bonum est patrimonium, sed hæc sunt avari bona, quæ in emolumento aliquo constituta sunt. Vende, inquit, quæ putas tua esse, cum tua non sint, quia ad alios fluminis modo transeunt : et sequere me, ut bonum immortale cognoscas. Sapientes ergo in interitum deducuntur, quibus Deus abscondit, quæ parvulis revelavit. Peribunt simul, et in uno eodemque loco erunt insipiens et stultus, *et alienis relinquent divitias suas*; quia non invenit nequitia legitimum successorem.

18. *Et sepulcra eorum domus illorum in sæculum, tabernacula eorum in progenie et generatione : invocaverunt nomina eorum in terris ipsorum*. Ubique Scriptura sepulcra pro vilibus ducit, quibus degeneres, et vitæ hujus cupidi comparantur. *Sepulcrum patens est guttur eorum*. His ergo qui ad diem et de die vivunt, sepulcra pro domibus sunt. Domus enim justorum non in terra est, sed in cœlo; sicut Apostolus docuit dicens : *Nostra autem conversatio in cœlis est*. Ipsa est domus nostra, quæ domus est Christi. Unde ait Scriptura : *Et Moyses quidem fidelis in tota domo ejus, tamquam famulus in testimonium eorum quæ dicenda essent : Christus vero tamquam filius in domo sua*. Piis ergo domus est Ecclesia, piis patria cœlum est. Ideoque Justus ait : *Advena ego sum apud te in terra et peregrinus, sicut omnes patres mei*. Luxuriosis domus sepulcrum est. Denique tamquam in sepulcro vivunt, qui possunt dicere : *Manducemus et bibamus; cras enim moriemur*, resurrectionem ante oculos non habentes. Ideoque tumulis suis affixi atque adtumulati adhærent, quia resuscitari se posse non crediderunt. Habitaculum ergo illis in suo busto est, et tabernaculum eorum in progenie et generatione terrena est; qui vermes sui corporis hæredes relinquunt; ut hic tantum sit memoria eorum, et in æternum transire non possit.

19. Denique *nomina eorum in terris ipsorum*; quia opera eorum corruptibilia atque terrena. Et ideo ibi scribuntur eorum nomina, ubi vivere maluerunt. Qui autem elevaverunt opera sua, iis dicitur : *Nolite gaudere, quia dæmonia vobis subjecta sunt : sed gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlo*. Hinc ergo intelligamus quia non otiose Dominus eos arguit, qui ædificabant sibi sepulcra, vel tumulos prophetarum, et exornabant ea. Condemnantur enim Judæi, qui prophetis quos occiderant,

terrena solatia, non æterna præmia deferebant. Ideoque prohibet, ut discipulus suus sepeliat patrem; quia æterno Patri sine cessatione esse debet intentus. Et in Esaiæ libro scriptum est: *Quid*, inquit, *quia ædificasti et excidisti tibi sepulcrum?* Et reprehenditur Maria, quæ Christum in tumulo requirebat. Relinque sepulcra, quæ reliquerunt, qui audita voce Domini in ipsius passione surrexere de tumulis. Noli inter mortuos habitare, qui vivis. Audi vocem resuscitantis Jesu: *Surge qui dormis, et exsurge a mortuis; ut lumen tibi Christi infundatur.* Alterum lumen ejus Spiritus sanctus est, qui apostolis sanctis in dispersione linguarum tamquam ignis illuxit.

20. Sequitur: *Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis quæ sine sensu sunt; et similis factus est illis. Hæc via eorum in offendiculum ipsis: et postea in ore suo complacebunt.* Quia non intellexit homo, cum in honore esset (est autem honor, quia ad imaginem Dei factus est, factus est rationis capax) comparatus est jumentis, quæ sensum non habent: qui autem intellexit, Angelis comparatur. Et ideo hic bonorum operum claritate magnificatus est: ille sicut equus adhinniens æstimatur colluvione vivendi, quæ viæ offendiculum adfert in turpitudine et obscœnitate viventibus. Insipientia enim viri contaminat vias ejus. Hujusmodi autem viri vivunt secundum appetentiam suam, quæ offendiculum creat, et post offendiculum complacebunt in ore suo, sed non in corde. Non enim boni, de quibus dicitur: *Ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant.* Quo responsum est etiam iis qui habent in codicibus suis ita scriptum: *Et postea in ore suo benedicent.* Verbum enim tuum prope, et in ore tuo sit, et in corde.

21. *Sicut oves in infernum deducentur: mors depascet eos. Et dominabuntur eorum justi in matutinum; et auxilium eorum veterascet in inferno, a gloria eorum.* Qui noluerunt ut pasceret eos Christus, depascet eos mors. Quis ergo dimittat bonum pastorem, qui pro ovibus suis animam suam ponit; quia pertinet ad eum gregis sui cura? Aut quis eligat mercenariam mortem, quæ operum pessimorum digna mercede referatur? Simul cognosce, o homo, quia Christus verus est pastor, qui suos pascit ad vitam. Mors subintravit, quæ ad interitum adducit alienos, et devorat eos, quibus potest propter eorum flagitia prævalere. Quibus licet in hac vita studium potentiæ fuerit et divitiarum, ut aliis dominarentur; sed in resurrectione erit servitus, cum justis matutinus splendor illuxerit: quorum figura est, quod Jacob dominus præponitur fratri. Miserabilis itaque servitus, ut eo tempore quo alii vocantur in gloriam splendoris et luminis, horum gloria veterascat, et consumatur in tenebris inferorum. Meritoque de his dicitur: De honore suo et gloria sua expulsi sunt; quia temporalis hæc gloria.

22. *Verumtamen Deus liberabit*, inquit, *animam meam de manu inferni; cum acceperit eam.* Bene hoc dicit, qui sciebat animam suam in inferno non derelinquendam. Descendit enim, ut captivos absolveret de faucibus inferorum, non ut in his captiva remaneret.

23. Ergo quoniam hæc, quæ in isto sæculo sunt, nobiscum transire non possunt; ideo tibi dicitur: *Ne timueris cum dives factus fuerit homo: et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus. Quoniam non cum morietur, accipiet omnia: neque simul descendet cum eo gloria domus ejus.* Noli, inquit, expavescere divitias, et potentiam divitis, et gloriam sæcularem; quoniam caduca illa sunt, et citius abeunt, quam venerunt. Somnium est iste thesaurus: evigilas, et recessit; quoniam qui potuerit crapulam mundi istius edormire, et sobrietatem virtutis adsumere, ista contemnit, et pro nihilo pecuniam ducit. Neque timueris cum multiplicatam gloriam domus alicujus potentis audieris. Inspice diligenter, et vacua est, quæ nihil habeat in se de fidei plenitudine. Et quid de domo dicam? Vacuus erat totus hic mundus antequam numero credentium eum Christus impleret. Ideoque scriptum est: *Judicabit inter*

gentes, replebit ruinas. Quid enim aliud erat ante in hoc mundo, nisi ruina perfidiæ? Quid est ruina? Audi dicentem: *Ubi ruina, ibi et aquilæ;* id est, ubi ruina, ibi et resurrectio. Ruina, vacua firmitatis est: resurrectio, plenitudo vivendi est. Ideoque nos Adæ illius ruina vacuavit, sed Christi replevit gratia. Ideo se ille exinanivit; ut nos repleret, atque in carne hominis plenitudo virtutis habitaret. Quid sit ruina, cognosce. Dum vivit homo, infusus est spiritu: ubi mortuus fuerit, vacuus utique hujus vitalis est spiritus. Multo magis vacuum facit amissio gratiæ spiritalis, quem gratia replere consuevit; ut possimus dicere: *Quoniam nos omnes de plenitudine ejus accepimus, et gratiam pro gratia.* De alio dicitur: *In vacuum laboravi:* justus autem sicut odor agri pleni.

24. Quid autem non vacuum, quod sæculare atque mundanum; cum recte dixerit, qui mundum istum sobria virtute contemsit: *Nudus sum natus, nudus et moriar?* Numquid secum quis potest auferre quæ possidet? Hic omnia derelinquit, solus intrat in tumulum, et vacuum illius divitis est sepulcrum, quem nec ipsa terra capiebat*. Unde dictum est: *Numquid soli habitabitis super terram? Numquid descendit in illud sepulcrum gloria domus ejus aut copiæ?* Vide vim Scripturæ. Gloria sæculi non descendit cum peccatore, sed gloria virtutis adscendit cum innocente. Et ut compendiosius dicamus, gloria hominis cum adscendente adscendet, cum descendente non descendet. Quod gratiæ est ac virtutis, adscendet. In paradisum adscenditur, in infernum descenditur. *Descendant*, inquit, *in infernum viventes.* Ideoque Lazarus pauper per Angelos in Abrahæ sinum est elevatus. Dives luxuriosus elevans in inferno oculos suos rogat Abraham ut mittat pauperem, et digito suo contingat linguam ejus, quo requiem aliquam in ardore maximo constitutus posset adipisci. Vide illum pauperem bonis omnibus abundantem, quem sancti Patriarchæ requies beata circumdabat. Vide hunc vacuum, qui sibi in hoc sæculo abundare omnibus videbatur, cujus anima in vita ipsius benedicebatur: sed nunc iners morte cruciatur.

25. Unde pulcre sequitur: *Quoniam anima ejus in vita ipsius benedicetur: confitebitur tibi, cum benefeceris ipsi.* Benedicent, inquit, eum benedictione terrena. Stulti homines, qui præsentia, non futura considerant. Benedicent eum adseclæ ejus atque parasiti. Ipse quoque beatum se putat, si agrum aliquem quem desiderabat, invaserit. Confitetur tunc Deo, cum ei in hoc sæculo secunda succedunt: quando autem adversa contingunt, impio ore maledicit. Hoc ergo dicit, quia sæcularis non agit gratias in paupertate positus et adversis; justus autem in angustiis magis Dominum grato benedicit affectu. Denique diabolus ad Deum dicit: Quid mirum, si te benedicit Job? Abundant ei omnia. *Sed mitte*, inquit, *manum tuam, et tange ea quæ possidet, videamus si in faciem te benedicet.* Et dedit ipsi Dominus potestatem, ut quæ sæculi essent hujus, auferret: carnem ipsius, ulceris atrocitate perfunderet. Job tamen benedicebat dicens: *Dominus dedit, Dominus abstulit... sit nomen Domini benedictum.*

26. *Introibit usque in progeniem patrum ejus: usque in sæculum non videbit lumen. Homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis, quæ sensum non habent, et similis factus est illis.* Ideo, inquit, iste in progeniem patrum suorum introibit. Qui est pater impiorum, Dominus declaravit dicens: *Vos ex patre diabolo estis.* Sunt et illi patres de quibus dicitur: *Relinque mortuos sepelire mortuos suos.* Ideo et Moabitæ usque in tertiam et quartam generationem prohibiti sunt introire in Ecclesiam Domini; ut filii eorum propter peccata patrum suorum introirent in eorum generationem, quorum facta imitabantur et mores. Unde et scriptum

* Videntur hæc proprie cadere in Alexandrum Macedonem, quem Plutarchus et Val. Maximus narrant, cum de infinitate mundorum philosophum quemdam disputantem audivisset, flevisse, quod vix unum possideret. Hinc de illo Juven. Sat. 10:

Unus Pellæo juveni non sufficit orbis.
Æstuat infelix angusto limite mundi, etc.

est : *Filii adulterorum in consummatione erunt*. Ergo qui non illum patrem qui in cœlo est, sequitur; sed illum terrena colluvione viventem, in progenie terreni patris intrat. Qualis enim terrenus, tales et terreni; ut sit ejus vita terrena, requies nulla post mortem. In æternum non videbit lumen; quoniam temporale quæsivit. Ille autem qui Christi secutus est gloriam, qui desideravit illud lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, inveniet et videbit lumen æternum; quia eum Christus redemit a morte.

27. Tunc ergo cogitabit secum, quia *cum in honore esset, non intellexit;* et ideo erit similis jumentorum, qui similis debuit esse Angelorum, per Domini nostri Jesu Christi gratiam : cui est honor, gloria, perpetuitas a sæculis, et nunc, et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

IN PSALMUM LXI ENARRATIO.

TITULUS :

IN FINEM, PRO IDITHUM, PSALMUS IPSI DAVID.

PRÆFATIO.

In hujus psalmi tractatu B. Ambrosius infidelitatem et impietatem Maximi tyranni graviter redarguit, qui ausus est dominum suum Gratianum imperatorem fraude et dolo perimere : quem imperatorem in Domini tabernaculo habitare, et in monte ejus requiescere dicit.

1. Omnium nostrum indubia consuetudo est, ut festinemus ad finem, et eorum quæ legimus vel vidimus et audivimus, velimus summam cognoscere. Unde titulus ipse otiosos nos esse non patitur, nec feriatis præterire auribus desiderii communis indicium. Præ cæteris enim, licet etiam in cæteris clareat, divinum tamen in hujusmodi psalmo refulget oraculum. Unde diligentius quid sit finis consideremus; finis enim dicitur τέλος, et summa rei ejus quam volumus explicare. Finis dicitur Christus, quia ipse est finis Legis; sicut Scriptum est : *Finis enim Legis Christus ad justitiam omni credenti*. Finis etiam dicitur, quia ipse est principium et finis. Ergo isti psalmi qui titulantur : *In finem*, aut de Christo sunt, aut ipsius Christi de Christo, cum ipse annuntiatur : ipsius Christi, cum ipse se nuntiat venturumque promittit in terras, et futuram nobis revelare dignatur proprii corporis passionem.

2. Ideoque *Ipsi David* inscribuntur in titulo, quasi vero David, ipsi Domino prophetici oris ministeria deputentur, per quem humanæ vocis officio vis cœlestis increpuit, et divina sententia resultavit.

3. Meritoque *pro Idithum*, qui fuit propheta, et psalmos cum sex filiis canebat suis, velut quædam præfatio est; eo quod esset his venia prophetanda, qui in psallendi ministerio constituti, divina oracula humana voce loquerentur. Et quia pro totius mundi abolendo errore suscipienda Dominici corporis passio foret, hujus licet nomine cujus sedulitas probaretur, commendatiorem eruditionem plebis expressit. Itaque ipsum audiamus loquentem.

ENARRATIO.

4. *Nonne Deo subdita erit anima mea?* Suscepturus carnem hominis Dominus noster Jesus, ut in se eam ipse mundaret, quid prius quam peccati veteris primum debuit abolere contagium? Nam quia per inobedientiam culpa irrepserat, dum mandata divina temerantur,

obedientiam utique præ cæteris debuit reformare, ut seminarium erroris excluderet. Fibra enim peccati * inde manaverat : et ideo sicut bonus medicus radices prius ulceris debuit amputare; ut medicamentorum salubre remedium vulneris ora sentirent. Frustra enim cicatricem curaveris, si serpant interiora contagia; immo acerbatur vulnus, si foris clauditur, cum interius virus exæstuat. Nam quid proderat donasse peccatum, si peccandi maneret affectus? Hoc erat non sanare cicatricem, sed claudere. Voluit itaque mundare vulnus, ut affectum sanaret; ne inobedientiæ sors ulla remaneret. Suscepit ipse obedientiam, ut nobis eam transfunderet. Sic enim oportebat, ut quoniam per inobedientiam unius hominis peccatores constituti erant plurimi, per unius rursus obedientiam justi constituerentur multi.

5. Unde valde errare eos res indicat, qui carnem hominis a Christo aiunt esse susceptam, affectum negant: et contra ipsius Domini Jesu venire consilium, qui hominem ex homine tollunt; cum homo sine affectu hominis esse non possit. Nam caro sine affectu et præmii immunis et culpæ est. Illud ergo suscipere debuit et sanare, unde culpa manaverat; ut originem erroris et quasdam prorumpentis delicti fores clauderet. Unde ego hodie hominem agnoscerem Dominum Jesum, cujus carnem non video, affectum lego: unde, inquam, hominem eum agnoscerem; nisi esurisset, nisi sitisset, nisi flevisset, nisi dixisset : *Tristis est anima mea usque ad mortem?* Denique scriptum est : *Et homo est, et quis cognoscet eum?* Sed homo per ista cognoscitur, qui per opera divina supra homines æstimatur. Itaque ipse eo usque se hominem credi volebat, cum Deus esset; ut se appellaret hominem dicens : *Quid me quæritis occidere, hominem qui veritatem locutus sum vobis?* Nec solum hominem', sed etiam filium hominis diceret, sicut ait : *Quid me dicunt esse homines filium hominis?* Unde ille summam tenere fidei pronuntiatus est, qui et Dei Filium cognovit, et hominem non negavit. Ipse igitur utrumque unus, inseparabilis numero, et agnoscendus operis distinctione, non varietate personæ. Non enim alter ex Patre, et alter ex Maria : sed qui erat ex Patre, carnem sumsit ex Virgine : affectum adsumsit ex matre, ut infirmitates nostras ipse susciperet. Unde ait Propheta : *Et pro nobis dolet.* Quomodo dolebat meo dolore, si meum non gerebat affectum? *Homo,* inquit, *in plaga, et sciens ferre infirmitatem.*

6. Itaque quasi homo infirmatus est, quasi homo doluit; et nos quasi hominem æstimavimus eum esse in doloribus : sed quasi victor infirmitatum, non infirmitatibus victus, pro nobis non pro se dolebat; et infirmatus est non propter sua, sed propter nostra peccata, ut nos suo livore sanaret. Quid utique est *homo in plaga, et sciens ferre infirmitatem,* nisi quia plagæ habebat compassionem? Aut quomodo sciebat ferre infirmitatem, si sensum infirmitatis excluserat? Quod enim portamus, hoc pro onere sustinemus. Suscepit ergo peccata nostra, ut portaret : suscepit etiam, ut purgaret. Denique scriptum est : *Et peccata eorum ipse purgavit. Ideo ipse hæreditate possidebit multos, et fortium partietur spolia.* Ibi enim major triumphus, ubi mens interna mundatur. Quod portat igitur ad remissionem pertinet : quod purgat, ad correctionem. Suscepit itaque compassionem nostram, suscepit et subjectionem. Quod enim subjecit sibi omnia, suum est : quod subjectus est, nostrum est. Ideoque ait : *Nonne Deo subdita erit anima mea?* Anima, inquit, subdita, non divinitas : anima subjecta, non Dei virtus. Virtus enim Dei non potestati subdita est; sed unitate et consortio ejus utitur potestatis. Illa subjecta est, quæ humanæ conditionis fragilitate plerumque mutatur, non quæ mutari non potest. Anima carni compatitur, et animæ caro, quæ sibi quodam contubernio copulantur. Illa subjicitur, quæ tristis est; quia scriptum est : *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Illa subjicitur quæ suscepta, non ex Deo

* *Fibra*, hoc est radix, per metaphoram a radicum fibris.

Patre nata : quamquam ipsa subjectio non in specie quidem infirmitatis sit, sed in operatione virtutis; dispensationis magis temporariæ arbitra*, quam perpetuo servitio mancipata. Unde et ait : *Nonne Deo subdita erit anima mea?*

7. Cur dixit, *erit,* si sempiterna subjectio est? Sed quia Filius Dei qui loquebatur æternus est, animam autem suscepit ex tempore; ideo futuram subjectionem animæ suæ dicit. Per ipsam ergo obedientia, per ipsam humilitas; quæ tamen non ad infirmitatem potentiæ suscepta sunt, sed ad magisterium disciplinæ. Ipse enim Dominus Jesus *cum esset in Dei forma, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, in specie inventus ut homo : humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem;* sicut Apostolus dicit, non jugem et perpetuam, sed temporalem subjectionem cupiens declarare : qualis sit suscepta cum carne, et deposita cum ipsius corporis servitute**. Sic etiam ad Hebræos scriptum est. Nam cum proposuisset exemplum dicens: *Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech;* subjecit idem Paulus : *Qui in diebus carnis preces et supplicationes adhibuit ei, qui posset liberare eum de morte, cum magna voce et lacrymis : et exauditus ab illo metu. Quamquam esset Filius, didicit ex his quæ passus est obedientiam : et consummatus obtemperantibus sibi causa factus est salutis æternæ : vocatus a Deo sacerdos secundum ordinem Melchisedech.* Nonne igitur evidenter clamavit Apostolus dicens obedientiam illam et humilitatem non divinitatis fuisse, sed carnis? Quod enim discitur, temporale est. Quasi homo ergo ex his quæ passus est, didicit obedientiam; ut consummaretur in carne, et per obedientiæ transfusam in nos successionem causa fieret nobis salutis æternæ, quibus ante per inobedientiæ hæreditatem primus ille Adam causa factus est mortis.

8. Subjectio ergo magisterium virtutis humanæ, non divinæ imminutio potestatis est. Nam si illum minorem Filium et inæqualem Patri dicunt, quia erat subditus Patri Deo; numquid et matre ideo minor, quia subditus erat matri? Lectum est enim de Joseph et Maria : *Et erat subditus illis.* Sed pietas omnibus nobis non dispendio, sed incremento est, per quam omnibus nobis Dominus Jesus fidem infudit et gratiam; ut nos spiritu fideli subditos Patri faciat Deo. Et ideo novo et profundo consilio Apostolus ait quod ipse Patri erit subjectus in nobis, cum fuerit in omnibus plenitudo fidei, et quædam devotionis unitas. Nunc enim quamdiu sententiis discrepamus, quodammodo regnum Christi minoramus; quia nondum ei subjecta sunt omnia, cujus regnum unitas est : *Cum autem subjecta illi fuerint omnia, tunc et ipse subjectus erit illi, qui sibi subjecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus;* sicut scriptum est. Nunc enim potestate supra omnes est, sed opus est ut sit in omnibus voluntate : volet autem, cum omnia in nobis cognoverit sui plena, et vacua delictorum. Nondum igitur subjectus est Patri; quia nondum omnia et in omnibus Christus : cum autem fuerit omnia et in omnibus Christus, erit omnia et in omnibus Deus. Unde colligitur unum esse regnum Patris et Filii, et etiam Spiritus sancti; quia qui Filium receperit, recipit et Patrem, recipit et Spiritum sanctum; quia una potestas, una gratia, una operatio Trinitatis est.

9. Meritoque addidit Dominus : *Ab ipso enim salutare meum.* Quasi diceret : Nolite turbari quia dixi animam meam fore Deo subditam. Anima erit subdita, quæ vestri est portio : salutare autem

---

* *Arbitra*, id est, testis; per hanc enim animæ Christi subjectionem dispensatio humanæ redemtionis manifestata est; cum inde consilium divinum inobedientiæ primi Adæ per secundi obedientiam reparandæ intellexerimus. Aut forte *arbitra* idem quodammodo est ac moderatrix; quia dispensationem illam anima Christi Domini suscepit non coacta sed volens. Quippe oblatus est, quia ipse voluit, ut Esaias 53, 7, vaticinatur.

** Dei Filius subjectionem quidem cum corpore suscepit, sed non deposuit cum corpore; quia illud quod semel adsumsit, numquam dimisit. Deposuit vero cum corporis servitute; quando scilicet corpus, excusso mortalitatis jugo, immortalitatis dotibus præditum resurrexit.

meum ab ipso; hoc est, quia a Patre et in Patre semper sum. A Patre enim veni in hunc mundum : etsi videtis hominem, Dei Filium credite. *Cum venerit autem paracletus quem ego mittam vobis a Patre meo, spiritus veritatis, qui a Patre meo procedit, ille testimonium perhibebit de me.* Et Filius a Patre procedit, et Spiritus ab ipso procedit. De unitate ergo divinitatis ambiguum nihil. Ideoque concupivit David hoc salutare Dei nobis dari; quia ipse est vita æterna, si et Patrem verum Deum cognoscamus et Filium, quem pro nostra certum est salute venisse : sed non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Adsertionem suæ divinitatis sequestrat, et dispensationis humanæ repræsentat officium.

10. Ideoque adjunxit statim : *Etenim ipse est Deus meus, adjutor meus, defensor meus : non movebor amplius.* Hæc utique quasi homo loquitur; quia in Deo spem nostram debemus reponere, ne facile labamur : quamquam in eo quod locutus est : *Non movebor amplius*, ostendat habere se divinæ insignia potestatis. Habes enim alibi dicentem : *Adhuc ego semel terram movebo.* Movit diluvio, quando præter arcam Noe caro omnis interiit : movit cum Sodoma et Gomorrha sacro igne consumptæ sunt. Hæc supernæ indignationis indicia sunt. Sed quia elegit genus hominum Dominus magis servare quam perdere, non movebitur amplius ad indignationem, qui venit ad misericordiam : venit ut redimeret nos suo sanguine, non ut nostrum effunderet : venit ut se offerret pro nobis, et quasi bonus negotiator mercem suam proprii corporis passione servaret.

11. Et cum hoc diceret, levavit oculos suos, et vidit hinc persecutores, inde nequitias spiritales in unum convenire, et ait : *Quousque irruitis in hominem, interficientes universos,* hoc est : Quid delere genus festinatis humanum? Hominem nescitis me pro omnium redemtione venisse? Obtuli me pro cunctis, ut omnes mea oblatione protegerem. Hominem ergo aut pro humana omni accipimus multitudine : aut si de uno accipimus, de ipso dictum intelligimus : Irruitis, sed in hominem; quia supra Deum irruere non potestis; sicut habes alibi : *Quid me quæritis occidere hominem?* Neque enim divinitas morti poterat esse subjecta, sed humana susceptio. Si ergo in me irruitis, et me vultis tenere; quid eos qui mecum sunt, vultis occidere? Satis est vobis habere quem quæritis. Neque quæro consortem passionis, qui ad salutem omnium adjutore non egeo. Non requiro legatum, nuntium non præmitto; sed ipse me nuntius obtuli non quærentibus : me tradidi non comprehendentibus; ut liberarem eos qui mortis laqueis fuerant comprehensi. Irruitis igitur tamquam parieti inclinato et maceriæ impulsæ, ignari quia veni non ut inclinarem parietem, et maceriam impellerem; sed ut solverem. Veni enim pax, ut faciam utraque unum; et medium parietem maceriæ solvens, qui carnem et animam dividebat, ut unum sentire non possent : et ideo caro animæ repugnabat, et subdita imperio ejus esse non poterat; quia objecti parietis obstaculo gubernaculis ejus parere non poterat.

12. Lex igitur carnis legi mentis adversabatur. Hunc parietem veterum inimicitiarum velut murum sustulit Dominus Jesus, et pervios fecit esse conventus mentis et carnis; ut in unum coeuntes, id quod erat utrique salutare, sequerentur. Paries ergo quædam eminentia delictorum est. Unde ad pontificem Judæorum dicit Paulus : *Percutere te incipiet Deus, paries dealbate;* paries enim luto cementisque construitur. Hinc ædificabant Ægyptii civitates, quando Judæi lateres facere cogebantur. In Ægypto lutum conficiebatur, et populus Dei peccatum illic operabatur. Ideo gemebat, ideo exauditus et liberatus est a peccato. Ideo Lex data, promissa gratia; ut Lex peccatum ex parte resecaret, gratia omne donaret.

13. Et cum hæc nobis conferret, hæc pro nobis subiret, nos pretium ejus repellebamus. Unde ait : *Verumtamen pretium meum cogitaverunt repellere;* quando pretium referente Juda proditore, Judæi in loculum mittere noluerunt dicentes : *Non licet nobis mittere in*

loculum; quia pretium sanguinis est. Damnatur hic judicio suo proditor, qui refudit pretium quod accepit, infirmus ad sacri muneris testimonium, sed validus sceleris sui testis. Unusquisque enim gravior accusator est sui, et inexcusabilem in se fert ipse sententiam. Principes Synagogæ suo condemnant se judicio. Profitentur enim pretium esse sanguinis quod dederunt, dum arguunt refundentem. Nam si recipiendum non fuit, nec solvendum fuit. Atque utinam aut non dedissent, aut quia dederant, nec recepissent. Repudiarunt enim quod in loculum mittere noluerunt, et emerunt inde agrum in sepulturam peregrinorum. Merito ergo gentiles, quibus agri ejus qui morte emtus est Christi, sepultura profecit, jam non sunt advenæ, atque peregrini : sed cives sanctorum facti sunt, et domestici Dei; quia consepeliuntur Dei Filio : Judæi autem qui passionis ejus pretium repudiarunt, peregrinantur a Christo. Tolerabilior illis vel in hoc proditor, quod confitetur errorem : illi autem crimen suum excusando acerbant. VERECUNDIOR est enim confessio post delictum. Impudenter igitur refellebant commune sacrilegium confitentem dicentes : *Quid ad nos? Tu videris.* Quid enim dicebat proditor, nisi hoc : *Peccavi quod tradiderim sanguinem justum?* Quod erat crimen tradentis, quomodo suscipientis non poterat esse peccatum; cum scelus sceleri sit adjunctum, ut quem scelerate emerunt, sceleratius trucidarent?

14. *Cucurri*, inquit, *in siti.* Verum est quidem quod Dominus noster Jesus sitivit. Beata Domini sitis; quia sitivit pro nobis, et maxime in passione. Denique dixit : *Sitio.* Tunc itaque sitiebat, quando de latere suo restinctura sitim omnium vivæ aquæ fluenta fundebat. Denique scriptum est : *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Sed in græco medie positum est; quia ἐδραμον et singularem et pluralem numerum significat. Ergo etiam *cucurri* et *cucurrerunt* juxta græcum possumus intelligere. Diximus autem quid exprimat *cucurri*, hoc est, festinavi sitim omnium suscipere, ut universos perpetui fontis ubertate satiarem (cui enim dedero aquam non sitiet, neque hic, neque in futurum, sicut dictum est ad Samaritanam); nunc dicamus quid significet : *Cucurrerunt in siti.* Hoc est, festinaverunt ut perfidiæ suæ æstu fontem vivum negantes, æterna fauces suas ariditate siccarent; sicut ipse Dominus ait : *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et fecerunt sibi contritos lacus.* Nec mirum si sitierunt, qui aquam fontis æterni tenere non poterant lubrici perfidiæ suæ rimis. Sitierunt ergo; quia se potu privaverunt spiritali, quem hauserant de consequenti petra. Unde et Symmachus ait : τῷ δόλῳ αὐτῶν εὐλογουν; hoc est, placuit illis in mendacio, cum objicerent falsa pro veris. Omne mendacium sitim habet, veritas ubertatem, quæ in perpetuum perseverat.

15. Et quam cito probavit, quia cucurrerunt in mendacio! *Ore suo,* inquit, *benedicebant, et corde suo maledicebant.* Misera perfidorum sitis, qui aliud tenebant corde, et ore aliud loquebantur. Ubi autem fidei exundat ubertas, corde creditur ad justitiam, ore confessio fit ad salutem. Quomodo autem benedixerint ore, et corde maledixerint, series Passionis ostendit, cum dicerent: *Descendat de cruce, et credimus ei.* Stulti! De morte surrexit, et non crediderunt; quomodo si de cruce descenderet, credidissent? *Speravit in Domino, eripiat eum : liberet nunc eum, quoniam vult eum;* quia illudentes potius quam optantes ista dicebant, et interrogabant utrum esset Dei Filius, verbis pacifica loquentes, corde accusationem sacrilegii cogitantes.

16. Sed hæc mystica; veniamus ad moralia. Etenim quoniam non semel appetitur Christus, appetitus est semel in suo corpore quod suscepit in Virgine, appetitus est frequenter in eo corpore, quod est Ecclesia; nos enim sumus corpus Christi et membra. Appetitur et in singulis sanctis suis et innocentibus, qui Domino se dicarunt.

17. Recordamur aliquem * proximo

* De Gratiano imperatore loquitur.

ab omnibus appetitum, a suis destitutum ac proditum : qui dudum in suggestu locatus imperii, subito egens omnium ab ipsis quorum hæreditarium fuerat sortitus obsequium, cœpit urgeri, ingruentibus in exitum, inferentibus mortem, nullo auxiliatore, nullo jam socio sui, nullo comite. Quid aliud melius dixerit, quam quod ex ipso cui se devovit, acceperat : *Nonne Deo subdita erit anima mea?* Hoc est, quid persequimini, quid furitis, quid insultatis? Carnem potestis interficere, animam non potestis. Vitam illam corporis potestis eripere, meritum non potestis extinguere. Scriptum est enim : *Nolite timere eos qui possunt occidere carnem ; animam autem non possunt : sed potius eum timete, qui potest animam et corpus perdere in gehennam.* Anima ergo quæ Deo subdita est, non est humanæ subdita potestati; ab ipso enim vitæ fructum sperat æternæ, et perpetuæ salutis auxilium. Ille ergo cui me tradidi, et necatum tuebitur, et mortuum resuscitabit, et ulciscetur occisum. Raptus est justus, ne malitia mutaret cor ejus. Mors ergo ista magis peccati fuga, quam morientis est detrimentum.

18. Etenim *ipse est Deus meus, adjutor meus, defensor meus : non movebor amplius.* Qui labitur, commovetur; eo quod de integritatis et innocentiæ suæ quadam statione defluat. Semel enim in petra Christi locatus lubricum non debet habere vestigium; sed tenere status proprii firmamentum. Unde immobilis dicitur, qui servat immobilem voluntatem, et propositum aliquod intentione animi fidelis exsequitur. Nam et Dei immobilem voluntatem legimus, sicut habes ad Hebræos : *In quo amplius Deus ostendere volens hæredibus repromissionis immobilitatem voluntatis suæ, interposuit jusjurandum.* Recte ergo immobilis voluntas Dei, quæ nullius peccati movetur illecebris. Homines vero mobiles, lubrici ad delinquendum, faciles ad errandum. Denique de Judæis dictum est : *Transeuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua.* Et ipse Dominus in psalmo ait : *Omnes qui videbant me, adspernabantur me : et locuti sunt labiis, et moverunt caput.* Caput omnium Christus est. Melius est igitur ut maneat Christus in nobis, quam aliqua nostris commotione moveatur. Unde Judæi moventes capita sua dicebant : *Tolle a terra talem hunc.* Geraseni rogabant, ut de finibus eorum recederet : Ecclesia autem tenuit eum, nec dimisit eum. Ideo illa quæ tenuit eum, possidet : illi qui moverunt, tenere non possunt. Pulcre autem ait Evangelista quia transeuntes movebant capita sua : transeuntes, non stantes. Stamus in atriis sanctis, præterimus in plateis. Sacerdos præteriit, levita pertransivit : stetit ille qui vulnera inflicta curavit. Et ideo illi non dixerunt qui transibant viam : *Benedictio Domini super vos : benedicimus vos de domo Domini;* stantes enim, non transeuntes sunt pedes benedicentium. Denique et vineam cujus soluta munitio est, transeuntes vindemiant, non manentes. Transeuntes sibilant, sicut in Threnis Hieremiæ legimus : *Tenuerunt super te manus omnes transeuntes per viam : sibilaverunt, et moverunt caput suum super filiam Hierusalem.* Ideo sacerdos non potuit coronari, levita non potuit : quia transierunt, et tamquam umbra præterierunt. Stephanus autem martyrio coronatus est; quia stantem videbat Dominum Jesum, immobilem, non prætereuntem. Immobilis ergo fide Stephanus immobilem Christum videbat : nullo erat mortis timore commotus. Non movit se Stephanus, non movit se Christus. Commoti sunt filii proditoris, de quibus dicitur : *Commoti amoveantur filii ejus, et mendicent.* Eget enim medico qui movetur*. Inops peccator, dives est justus : quia nullo bono deficit, qui Dominum semper inquirit.

19. Et quia inde tractus est sermo, qui dixit : *Non movebor amplius;* quod moveri ad culpam sit, ostendit ipse David dicens : *Qui posuit animam meam ad vitam, et non dedit commoveri pedes*

* Commotiones morbi atque ægritudines animi sunt; unde a græcis πάθη vocatæ sunt. Innuitur itaque hoc toto versiculo peccatores et in ægritudine et in egestate ac penuria esse positos.

meos. Unde et sancto dicitur a Domino Deo nostro : *Tu autem hic sta mecum;* quoniam qui Deo proximus est, lapsui non potest esse vicinus. Omnis enim culpa velut adversario nisu de loco dejicere, et de proprio statu mentem movere consuevit : quod vel ab hoste, vel ab luctamine tractum videtur. Perturbat ira, incendit libido, stimulat invidia, excruciat avaritia, timor dejicit, mœror affligit. Et Petro dictum est a Domino Jesu : *Veni retro post me.* Non dixit : Veni retro (hoc enim diabolo soli dixit) sed : *Veni retro post me*; non est enim retro, qui post Christum est. Sed quia errabat Petrus, sicut Dominus ipse ait ad ipsum : *Quia non sapis,* inquit, *quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum;* ideo post me veni, ut incipias non humana, sed divina sentire. Ideo et hic justus rapiendus e terris ait : *Non movebor amplius. Dissolvi enim, et cum Christo esse, multo melius.* Non enim labi poterit qui cœperit esse cum Christo; quia mors justo non naturæ finis, sed culpæ est.

20. Inter has voces subito videt agmina persequentium, et inter pericula positus non de se sollicitus ; sed de his quos liberare cupiebat, ait : *Quousque irruitis in hominem, interficientes universos?* Si me quæritis, cur alios vultis occidere? Offero me ipse pro multis; quia pro omnibus solus se ille potuit offerre, qui auctor est omnium. Ipsius ergo quem sequebatur imitator ait : *Si me quæritis, sinite hos abire ; ut impleatur sermo quem dixit Jesus : Quia non perdidi ex ipsis quemquam præter unum* (hoc enim in alio libro sententia Domini comprehendit); qui tamen sua magis periit voluntate, quam mea, inquit, severitate punitus est. Et cum ego me sponte offeram, irruitis et incumbitis *tamquam parieti inclinato, et maceriæ impulsæ;* hoc est : Apex dudum nobilis sedis augustæ, et circumfusi toto orbe Romano validus quondam murus imperii, sicut paries inclinatus, aut maceries impulsa collabor.

21. Sed esto, ad mortem me usque appetierunt, quæsierunt ad necem dicentes : Tollamus justum, tollamus misericordem; quia gravis est nobis etiam ad videndum : sed etiam existimationem meam, castimoniam meam * sauciandam falsis calumniis putaverunt ; hoc est enim : *Pretium meum cogitaverunt repellere;* quia pretium nostrum pudicitia est, quæ nos separat a pecudibus, Angelis jungit. Pretium nostrum misericordia est, quæ nos dum confertur inopibus, redimit a morte. Pretium nostrum fides est, quæ omnes homines gentili errore et servitute depressos Christo adquisivit. Pretium nostrum bona existimatio est; quia uniuscujusque nostrum meritorum series æstimatur. Pretium nostrum munditia atque simplicitas est ; quia scriptum est : *Possessio pretiosa vir mundus ;* nihil enim pretiosius viro simplici. Unde Apostolus pulcre : *Abundavit,* inquit, *in divitiis simplicitatis suæ.* Quid enim simplicitate ditius : quæ sicut bonus paterfamilias satis sibi abundat, et sua puritate contenta, non quærit alienum, nec abrodit; sed de se cæteros fingit? Innocens enim credit omni verbo, nec se in artes varias sæpe commutat; sicut astutia quæ ut sit cauta, timet omnia, nec se consiliis suis credit : versat suas ipsa sententias. Simplicitas autem timere nil novit. Hoc igitur genere pretium justi repellere tentaverunt; et si possit et illud intelligi, quia aurum ejus manibus accipiebant, corde intimo repellebant, prædam tenentes, fidem negantes.

22. Unde et ait : *Cucurri in siti;* eo quod fidem quæreret, et invenire non posset, destitutus a sociis, a propriis derelictus. Sic Dominum Jesum legimus in Evangelio et esurisse, et sitisse; cum esuriret fidem nostram, sitiret opera nostra, quærere videretur aliena. Aut ut ad sitim corporis referamus, quanta indignitate dicit : *Cucurri in siti?* hoc est : Ego sitiebam, cum alii mea vina ructarent; et ex illo suggestu sublimis imperii, opulentiaque regali,

* Hoc atrocior ea calumnia fuit, quod in confesso est apud omnes historicos Gratianum insigni castitate ornatum fuisse. Quin immo fuere etiam qui nimiam ejus verecundiam reprehenderent, quasi gerendis imperii rebus parum commodam.

ad extrema sitis plebeia quadam vilitate deductus sum.

23. Et quia græcus habet ἔδραμον, quod significat et cucurri singulariter, et cucurrerunt pluraliter, potest et sic intelligi: Cucurrerunt in siti, quorum fauces æstu nimio fundendi mei sanguinis aruerunt. Sicut enim est sitis fidei, ita et perfidiæ. Sitim illam justus sitit, qui ait: *Sitivit anima mea ad te Deus*. Istam perfidi, quorum lingua præ siti aruit. Quam sitivit ille qui inter convivii dapes et pocula constitutus, innocentis convivæ necem moliebatur Augusti *? Nonne tibi videbatur, impie, cum manducares, cædem parares, quod humana sub dentibus tuis ossa crepitarent? cum vinum biberes, et parricidium cogitares, quod illis poculis sanguinem tibi innocentis infunderes? Ita prorsus alienus non solum ab imitatione, sed etiam a lectione divina; ut non tibi veniret in mentem versiculus ille psalmorum: *Tu vero homo unanimis, dux meus et notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos.* Atque ille alius, cujus meminit in Evangelio ipse Dominus Jesus: *Qui edebat mecum panem, levabit super me calcaneum suum.*

24. *Quid tibi faciam Ephræm; quid tibi faciam Juda?* Plures reliquisti nobis proditionis tuæ et fraudis hæredes; hæc enim etiam ad proditorem Judam potest per apostrophen derivari. Prodidisti vitam, regnum, Dominum. Sed Jesus Dominus semel in se, frequenter in servulis suis proditur. *Quod enim uni horum minimorum fecistis, mihi, inquit, fecistis.* Tu commissos tibi loculos et pecunias pauperum suscepisti, iste provincias sibi creditas. Tu apostoli honorem, ille militiæ dignitatem, administrationis infulas. Numero honores ejus, ut crimen exaggerem. Convivii violastis uterque consortium: tu tamen de convivio ad proditionem surrexisti, iste ad necem; hoc est, tu, licet in scelere, verecundior, qui negasti quod inferendam necem crederideris domino quem prodebas, qui pretium refudisti; ne residere apud te merces parricidii videretur. Iste non solum tenuit acceptam, verum etiam extorsit non oblatam mercedem proditionis. Iste non solum deceptus non est alieno mendacio: sed fefellit suo, et fefellit ut occideret. Et cum ille convivium recusaret, qui se videret esse perimendum, iste sacramentum obtulit; ne qua periret sibi cumulandi pars criminis. Postremo superioris proditoris pecunia profecit ad sepulturam peregrinorum: iste sepulturam integram suo principi denegavit.

25. Nec defuit qui manus lavaret dicens: *Innocens sum a sanguine justi hujus;* in quo se Pilatus non diluit, sed inquinavit: et implicavit, non exuit. Nam etsi nullum pondus in perditorum judiciis, tamen vinculum majus in confessionibus. Justos enim non aliena absolvit sententia, sed sua vita: injusti se ipsos vehementius suis vocibus alligant, qui alios alligare non possunt. Tamen ne huic quoque deesse confessio propria videretur, juravit ut pejeraret. Lavit manus, cum Evangelium tangeret; ne quid deesset exemplo. Lavit aqua manus, ut sceleratius inquinaret innocentis sanguine. Nec Herodes defuit, cui alter Pilatus se placiturum credidit *, si captum principem destinasset. Quid illud quoque dicam, quod is quoque vestem dealbatam indutus est ad illudendum: postea quoque regia veste donatus est ad moriendum; ne amisisse honorem debitum videretur? Nam et si scelere interiit, jus tamen

* Hæc necis Gratiani imperatoris adjuncta apud nullum alium ex antiquis reperire est, quam apud hunc nostrum. Orosius tantum memorat ipsum, dum in Italiam transire meditaretur, dolis circumventum a Maximo tyranno interfectum fuisse. Socrates, Sozomenus, Paulus Diac. et alii referunt Andragathium quem ad illum persequendum miserat tyrannus, rumorem sparsisse quo ejusdem conjux adventare ad eum diceretur: Gratianum autem fama hujusmodi deceptum ad lecticam, uti putabat, uxoriam accessisse, atque ab Andragathio ex eadem exsiliente fuisse interemtum. Sozomenus tamen facile cum Ambrosio potest conciliari. Is enim non statim, sed haud multo post trucidatum scribit: καὶ συλληφθεὶς, οὐκ εἰς μακρὰν ἀνῃρέθη. Quidquid sit, Ambrosio tamquam testi tantum non oculato credendum est.

* Intellige Andragathium priusquam necem Gratiano inferret, ut duceretur ad Maximum, operam dedisse.

collatæ sibi potestatis etiam mortuus reservabat, eorum ipsorum a quibus negabatur, vel ministerio, vel adsensu.

26. Addebatur huic tanto sceleri pompa feralis; nisi is qui impatienter ista deflebat, cognitis quæ parabantur, justo commotus dolore increpasset victorem superbum, tyrannis illa, non regibus inferri solere. Sic horrore flagitii territus * deposuit teterrimi sceleris apparatum. Nec petitor igitur sepulturæ defuit **, etsi Joseph ille qui justus dicebatur defuit. Sed longe Maximus sævior denegabat, quod ipse Pilatus auferre non potuit. In quo parricidæ humanitas defuit, innocenti tamen non defuit gratia : et ad tempus adsumta patientia, vindicta paululum comperendinata est ***.

27. Ideoque ait : *Verumtamen Deo subjecta est anima mea; quoniam ab ipso est patientia mea. Quia ipse est Deus meus, et salutaris meus, susceptor meus, non emigrabo.* Hoc est, numquid sepultura corporis negata perpetuæ quietis mansionem mihi abstulit? Habeo habitaculum meum in Domini tabernaculo, et in sancto monte ejus requiescam. Non emigrabo humano scelere; quia Domini favore susceptus sum; quia neque mors, neque gladius, neque tribulatio a caritate Christi me separare poterunt. Non enim innocens de tabernaculis justorum, sed peccator emigrat. Migrant Judæ proditoris hæredes, de quibus et similibus eorum merito dicitur : *Commoti amoveantur filii ejus, et mendicent, ejiciantur de habitaculis suis.*

28. Quod bene et ad Dominum Jesum Christum refertur, qui cum descendisset in terras, ut crucifigeretur, ut sepeliretur; non emigravit a Patre, sed in Patre mansit. *Traditus sum, et non egrediebar.* Nec deposuit quod erat, sed reservavit : nec desivit esse in Dei forma, sed perseveravit: non immutata per susceptionem corporis Dei gloria, sed manente triumphum adquisivit, potentiam non amisit. Unde ipse ait : *Amodo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram virtutis.*

29. Unde convocatos gentium populos, et adquisitos Patri, suo sanguine, hortatur ad fidem dicens : *Sperate in eum omnes conventus plebis meæ;* hoc est, non solus Israel, sed omnes, inquit : nec solæ reliquiæ, sed etiam gentium plenitudo : nec solæ gentes, sed Israel; cum enim intraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus erit. Quis potest divina mysteria comprehendere? Quorum tanta multitudo est, ut jure Paulus miretur, meritoque dixerit : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei!* Repulsæ gentes sunt, ut eligeretur Israel : cæcatus est postea Israel propter vocationem gentium; et cæcati Israel reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt, postquam intravit gentium plenitudo. Ita culpa Israel profuit gentibus : fides gentium Israelitem populum liberavit.

30. *Effundite*, inquit, *coram illo corda vestra.* Qui induit fidem, prius perfidiam debet exuere, evacuare cor suum omni labe malitiæ; ut capax fiat cor ejus gratiæ spiritalis. Ideoque Apostolus ait : *Renovamini spiritu mentis vestræ.* Cum enim effunditur vetus malitia, nova sumitur gratia, qua unusquisque renovatur. Dicit ergo Filius Dei : *Effundite coram illo corda vestra;* quia sciebat Patrem esse dicturum : *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem.* Est etiam illa traditio, ut cor nostrum videamur effundere, quando omnes cogitationes alicui et voluntates nostri cordis aperimus. Ergo jactemus in Deum cogitationes nostras, nec aliquid eum latere credamus. Effundimus cor nostrum coram ipso, cum disceptationes exinanimus humanas.

31. *Verumtamen vani filii hominum;*

* *Territus*, eodem sensu quo apud Horat. de Arte poet. :

Sylvestres homines sacer interpresque Deorum
Cædibus et victu fœdo deterruit Orpheus.

** De se ipso loquitur Ambrosius.

*** Vindicta illa Gratiani per summum scelus trucidati sic peracta est. Occupaverat magnis copiis Alpium angustias comes Andragathius. Has cum divinitus obcæcatus deseruisset, Theodosius exercitum suum licet multo inferiorem traducens Maximum qui tamquam victoriæ suæ spectator Aquileiæ insederat, cœpit atque occidit : quo comperto Andragathius in mare se præcipitem armatus dedit.

mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant. Si vani filii hominum, et mendaces filii hominum, possunt non vani esse filii Dei : qui non ex sanguine, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri; sed ex Deo nati sunt. Nam filii hominum videntur sibi ponderare æquitatem et gravitate severioris judicii examinare justitiam, duri aliis, sibi remissi, operibus iniqui, sermone censores. Unde Salomon ait : *Execrabile Domino duplex pondus, et statera fallax non bona.* In quo significat eos qui rapinam inexplebili corde meditantur, et sobrietatem fronte prætendunt. Tales scribæ Judæorum sunt, qui onera gravia aliis observantiæ durioris imponunt, non habentes rectum jugum* animæ suæ; sed propensa iniquitate curvati : ipsi autem suorum refugi præceptorum sunt. Invenitur itaque in avaritia tamquam in radice vitiorum omnium, quæ sit caput iniquitatis et fomes : quam homo renuntians mundo, et consepultus Christo per baptismatis sacramentum, qui sit mortuus sæculo, declinare debet, atque defugere.

32. *Nolite*, inquit, *sperare in iniquitate, et rapinam nolite concupiscere : divitiæ si fluant, nolite cor apponere.* Vides quia adfluunt, non vides quia præterfluunt? Nudus es natus, nudus moriturus es. Quid excipere quæris quod tecum auferre non possis? Fluenta sunt quæ miraris : quomodo veniunt, sic transeunt et recedunt. Solus Jordanis retrorsum conversus est, in quem descendisti**: qui te admonet, ut in ipsum naturæ fontem et originem revertaris, quæ te nudum, non veste amictum edidit; ut discas superflua non requirere. Hoc quod erubescis, esse te nudum, culpa docuit, non natura. Nulla enim esset verecundia genitalium, si culpa non esset. Neque enim cætera animalia vestiuntur, ut tegantur : neque vestiuntur, ut muniantur. Satis munita sunt omnia naturæ suæ tegmine : nos dum superflua quærimus, tegmen naturæ amisimus, jus commune perdidimus. Ideoque in hoc psalmo adscribitur doctrina medicabilis; quia vel Idithum, vel se ipsum illius nomine exercitio spiritali subeundis tentationibus erudivit; ut in angustiis quis positus subjiciat se Deo : et si peccavit ante, peccare desistat, nec recidivo errore moveatur.

33. *Semel loquutus est Deus, duo hæc audivi.* Semel loquutus est Deus, et plura audita sunt; quia non per litteras et syllabas est loquutus. Loquutus est per ænigmata, loquutus est per visiones, loquutus est per divisiones gratiarum, loquutus est per Spiritum singulorum. Nos autem plura loquimur, et vix audimur. Semel loquutus in Lege est, eadem iterum loquutus est in Evangelio. Aut fortasse, ut ego puto, quia multifariam loquutus est in prophetis, novissime autem loquutus est in Filio suo. Semel loquutus est, quando loquutus in Filio est; et audita sunt etiam illa quæ ante audita non erant ab iis quibus loquutus fuerat per prophetas. Semel ergo loquutus est in novo Testamento, et vetus auditum est Testamentum, quod non audiebatur; quia ipse Dominus dixit de populo Judæorum : *Videbunt, et non videbunt : audient, et non audient.* Audient aure corporea, sed non audient mentis auditu.

34. Nobis ergo, hoc est, Ecclesiæ, semel loquutus est, et duo audita sunt; quia et illa audivimus et intelleximus, quæ non intellexerunt, qui legerunt : non audierunt, qui audierunt. Solus enim Christus aurem aperuit humanam ad cognoscenda mysteria : solus libri signaculum solvit, et resolvit ænigmata prophetarum.

35. Ideoque ipse reddet unicuique secundum opera, in quo et qualitatem operum comprehendit; ut aut complurium et meliorum restituat præmia meritis singulorum : aut contra et numero gravemur, et acerbitate meritorum.

---

* *Jugum* in trutina scapus est, ex cujus extremis binæ lances pendent.

** Descendimus omnes in Jordanem cum Christo capite nostro, cujus contactus aquam non solum Jordanis, sed omnino omnem sanctificavit; ut dignum regenerationis nostræ fieret instrumentum. Alioquin autem multi olim in ipso Jordane baptizari peroptabant; quemadmodum de sanctis quibusdam in ipsorum vitis legere est, ac de Constantino Magno Hieronymus ex Eusebio tradit.

EXPOSITIO

IN PSALMUM DAVID CXVIII *.

PROLOGUS.

1. Licet mystica quæque velut tubæ increpuerit sono David propheta : tamen moralium magnus magister in eo quantum excellat Ethica, psalmi hujus summa declarat gratia. Siquidem cum suavis omnis doctrina moralis sit, tum maxime suavitate carminis, et psallendi dulcedine delectat aures, animumque demulcet. Meritoque plerisque locis moralium sententias psalmorum tamquam stellarum diffundit lumina, quæ lucent atque emicant : centesimum vero et octavum decimum psalmum, velut pleni luminis solem meridiano ferventem calore, in processa libri constituit ætate ; ut neque matutini ortus semiplena exordia, neque vespertini occasus quidam senilis defectus, claritati aliquid perfecti splendoris decerperent. Quem per singulas Hebræorum digessit litteras, ut quemadmodum parvulorum ingenia primis litterarum elementis adsuescunt discendi usum adsumere ; ita etiam nos hujusmodi elementis usum discamus vivendi.

2. Litteris autem singulis octonos versiculos adscripsit ; ut simul et unitatem doceret (unitas enim coercet omnia et regit, cui subjecta omnia sunt) et purgationem legitimæ sanctificationis. Octava enim die solemnis purgatio vel ex Lege est ; quia octava die circumcisionis solemnitas impleri statuta est : vel quia totus mundus coinquinatus erat peccatis nostris, et septem illis pollutus diebus. Ubi autem venit resurrectionis dies, convivificati Domino Jesu resurreximus, et erecti sumus, in novitate vitæ ablutionis gratiam præferentes. Meritoque primogenita offerimus animantia in figura primogeniti Filii Dei, castitatis et simplicitatis, spiritale sacrificium acceptum Deo, non quarto aut quinto die ; ne immundum aut inconsummatum sacrificium sit : sed octava die qua omnes in Christi resurrectione non solum resuscitati, sed etiam confirmati sumus. Unde licet in baptismate plena sit statim purgatio : tamen quia ablutionis ipsius sacrificiique rationem baptizatus debet cognoscere, non offert sacrificium, nisi octavum

---

* Hic liber congestus est e concionibus, quas Ambrosius ad populum Mediolanensem, remotis tamen catechumenis, per annos circiter 385 et 386, habuit. Incertum est utrum singula octonaria singuli sermones complexi sint. Si quorumdam enim prolixitatem cum brevitate aliorum componamus, rationemque habendam putemus tum diversitatis argumentorum, tum variarum interruptionum ac resumptionum, libenter credemus octonariorum nonnulla non unico sermone constare. Cum autem verisimillimum sit eos ab Ambrosio ipso post declamationem ita fuisse constitutos, nihil de antiquo ordine mutare visum fuit.

Cæterum quidquid in sancto fuit eloquentiæ, quidquid ardoris, modestiæ, humilitatis, scientiæ, in hac commentatione tanto cum splendore elucet, ut facile inter præstantiora illius opera numeretur. Et primo quadam præfatiuncula quasi præludit, ubi compendio explicat quidquid generatim pertinet ad hunc psalmum. Hinc transit ad enarrationem octonariorum, in quorum limine hebraicas quasque litteras enucleat, quæ sunt, ipsiusmet testimonio, *velut tituli eorum versuum quæ sub iisdem litteris adscribuntur*. Post ad interpretationem textus accedit, ubi exsculpendo illustrandoque morali sensu, utpote fidelibus acceptiori utiliorique, totus incumbit. Incredibili in præcipua frequentissimaque temporis sui vitia zelo et ardore invehitur, nec ipsis altarium ministris parcens. Judæos quoque, et hæreticos, et philosophos acriter impugnat et perstringit. Hisce omnibus intexit longe maximam Cantici canticorum partem, cumque in hoc 118° psalmo perfectionis consummationem contineri adseverasset, hanc lucubrationem concludit, exponendo spiritales Verbi cum Sponsa sua nuptias, quibus summa perfectio adumbratur. Qua quidem coronide tam præclaro operi non poterat apponi nobilior.

ingrediatur diem*; ut informatus agnitione sacramentorum cœlestium non quasi rudis, sed quasi rationis capax, tunc demum suum munus altaribus sacris offerat, cum cœperit esse instructior; ne offerentis inscitia contaminet oblationis mysterium.

3. Titulus autem Psalmi, *Alleluya* est; hoc est, laus Dei. In his enim hymnis vere Deus laudatur, in quibus est peccatorum remissio. Denique in superiore psalmo passio Domini præmissa est; quæ mundum hunc diluit, ut dignos faceret populos qui Deum immaculato ore laudarent. Ipsa quoque litterarum elementa, ut omnia hebræa nomina, non sunt rationabilis interpretationis vacua atque immunia, quorum significationes locis suis aperiemus. Centesimus et undecimus psalmus per has litteras in Hebræo in principiis versiculorum digestus est, et est totus ethicus: et centesimus decimus mihi ita scriptus videtur. Denique vicenos et binos versus habent, et singulis versibus singulæ explicantur sententiæ. Unde et per metra adseruntur esse descripti.

SERMO PRIMUS.

ℵ. Aleph.

1. Prima littera *Aleph* dicitur, cujus interpretatio doctrina est *. Sollicitus ergo, auditor, plenos doctrinæ versus esse qui sequuntur, debes præsumere.

2. *Beati immaculati*, inquit, *in via: qui ambulant in lege Domini. Beati qui scrutantur testimonia ejus: in toto corde exquirunt eum.* Quam pulcher ordo, quam plenus doctrinæ et gratiæ! Non prius, *qui scrutatur testimonia ejus*, dixit (potuit enim convenire secundum litteram) sed prius: *Beati immaculati in via.* Ante enim vita quam doctrina quærenda est. Vita enim bona et sine doctrina habet gratiam: doctrina sine vita integritatem non habet. In malevolam etenim animam non cadet sapientia. Ideoque ait: *Quærent me mali, et non invenient;* quia improbitate cæcatur mentis oculus, et caligante sibi iniquitate, mysteria profunda invenire non potest. Primum ergo exercenda est vitæ militia, corrigendi mores. Cum hæc instituerimus ad cursum debitum, ut sit offensionis correctio, puritatis

---

* Quodnam sit illud sacrificium, quod *Baptisatus non offerebat, nisi octavum ingrederetur diem*, haud facile apud antiquos reperias. Difficultatem vero etiam illud auget, quod certum est Eucharistiam initiatis statim post acceptum baptisma administrari olim solitam. Attamen cum Ambrosius hic non de simplici communione, sed de sacrificio loquatur; ita potest hoc disciplinæ ecclesiasticæ caput, quod forte Mediolani tantum obtinebat, explicari. Præbebatur quidem neophyto statim e sacris fontibus egresso divinum sacramentum, sed forte depromtum e turricula super altari erecta vel ex aurea argenteave columba ibidem, aut in baptisterio suspensa, in quibus olim illud adservabatur. Verum interim a sacrificio per dies septem aberant, dum plenius mysteriorum cognitione informarentur. Certe præcipuæ priscis illis antistitibus curæ fuit recens baptizatos instituere doctrina mysteriorum quæ prius eosdem celata fuerant. Cum illi demum instructiores facti essent, tum illos oblationem suam, id est, panem a sacerdote consecrandum ad altaria solitos adferre credibile est. Nam moris fuit, ut unusquisque panem unde communicaturus erat, ipse offerret. Porro neophytos sacrificio adesse non consuevisse, hoc videtur confirmare quod Ambrosius ac Augustinus variis locis sacramentum quidem in altari vidisse eos adserant, de sacrificio autem plane sileant. Adde dubium esse nemini eosdem non prius gregi aliorum fidelium conjunctos fuisse, quam stolam candidam deponerent.

* Dallæus in libro *De usu Patrum*, pag. 244, scribit in hunc modum: « Mera somnia narrat Ambrosius lectoribus suis... in Psalmum 118, dum exponit nomina hebraicorum elementorum, a quibus sumunt initium versiculi singulorum octonariorum, etc. » Non semel jam ante ostendimus doctorem nostrum in eruenda hebraicorum nominum significatione aliquando minus feliciter desudasse: verum et illi ævo quo non ita communis erat hebraicæ linguæ cognitio, id tribuendum est; nec ipsi insultandum, cum super ea re scriptores quos tum licuit consuluerit. Optandum quidem esset eum in fontes minus corruptos incidisse, cum forte nullum alium repererit præter Philonis Etymologias: quas tot tantisque erroribus scatentes fuisse docet Hieronymus, ut inde ad eas expurgandas ipsemet induceretur. Ad hæc, non ignorabat Dallæus quam pronum sit in explicandis vocabulis adeo multiplici significatione quasi fœtis errare. Quæ sane eum ad modestiores sensus revocare debuerant erga tantæ auctoritatis Patrem, cujus imprimis excellentem librum laudaverat, inquiens: « Opus alias præstans, » et eloquentia sanaque doctrina refertum, » lectuque adeo dignissimum. »

gratia; tunc ad studia percipiendæ cognitionis veniamus suo ordine et via. Prima igitur sunt moralia, secunda mystica. In illis vita, in his cognitio; ita ut si perfectionem requiras, nec vita sine cognitione, nec cognitio sine vita sit: utrumque adstipuletur alteri. Ideoque ait Scriptura: *Seminate vobis ad justitiam, vindemiate ad fructum vitæ, illuminate vobis lumen cognitionis.* Non prius illuminate, sed seminate: nec solum seminate prius ad justitiam; sed etiam vindemiate, inquit, ad fructum vitæ: et sic illuminate lumen cognitionis, ut perfectio non solum consitis, sed etiam receptis fructibus approbetur. In primo quoque psalmo hunc ordinem tenuit, ut in via ambulandum doceret prius, et tunc in Lege meditandum. Qui enim non abiit in consilio impiorum, utique de pietatis via, et justitiæ semita non recessit: meritoque in via ambulans beatus pronuntiatur; et die ac nocte meditationem Legis exercens habet gratiam beatitudinis.

3. Quam institutionem sequutus Salomon, librum de Proverbiis scripsit, in quo moralem locum uberius expressit, naturalem in Ecclesiaste, mysticum in Canticis canticorum: quamquam si diligenter discutias, et in Proverbiis mystica pleraque reperies, et in Canticis moralium suavitatem. Nam utique mysticum est: *Sapientia ædificavit sibi domum, et subdidit columnas septem, interfecit suas hostias,* etc. Hocque in Canticis lucet tam mysticum quam morale, in quo blanditiarum suavitas et affectus amantis exprimitur. *Osculetur me ab osculo oris sui; quoniam optima ubera tua super vinum, et odor unguentorum tuorum super omnia aromata.*

4. Constitue ergo virginem desponsatam multo tempore, et justo ferventem amore, quæ multa probata opera dilecti probabilium testium adsertione cognoverit, desideriis suspensis dilatam frequenter, jam non ferentem moras; quæ omnia fecisset, ut sponsum videret: aliquando votis potitam suis, ad improvisum sponsi adventum gaudio turbatam, non quærere primordia salutationis, non verborum vices, sed statim quod desiderasset exigere. Ita ergo et sancta Ecclesia quæ in primordiis mundi desponsata in paradiso, præfigurata in diluvio, annuntiata per Legem, vocata per prophetas, diu redemtionem hominum, Evangelii decorem, dilecti exspectasset adventum, impatiens moræ in oscula ruit dicens: *Osculetur me ab osculo oris sui.* Et delectata osculis adjicit: *Quoniam optima ubera tua super vinum.*

5. Et ut moralius dicamus, intellige mihi carnem illam, quæ madefacta fuerat in Adam serpentis veneno, quæ criminum marcebat fœtore, quæ procedebat in filiabus Sion alta cervice, et nutibus oculorum, et itinere pedum trahens tunicas, et pedibus suis ludens, crinium cincinnis et compositis vultibus, atque redimiculis et omni affectato decore plus dedecens: eamdem tamen plurimis edoctam oraculis quod venturus esset, qui serpentis illecebris exclusis, sancti Spiritus infunderet gratiam, ut omnis caro videret salutare Dei, omnis caro ad Deum veniret; inarsisse desiderio: sed metuentem ne ut impatiens, ut lasciva, ut luxuriosa, ut querula, sicut ante fuerat, displiceret; et longiore quam ferre jam poterat, morantis adventus dominici exspectatione quateretur: non immurmurantem tamen, nec transgredientem, sed lovantem in omni loco puras manus sine ira et disceptatione in habitu ornato, cum verecundia et sobrietate ornantem se, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut veste pretiosa; sed iis quæ castitatis et bonæ conversationis decerent gratiam, orare dicentem: *Osculetur me ab osculo oris sui; quoniam optima ubera tua super vinum.* Jam volebat adhærere Christo caro, jam festinabat innubere; ut esset unus spiritus, et fieret caro Christi, quæ erat ante meretricis. *Osculetur,* inquit, *me* (osculatur nos Dei Verbum, quando sensum nostrum spiritus cognitionis illuminat) et tamquam despiciens omnes jucunditates et delectationes suas, cælestibus cupiens inhærere mandatis ait: quoniam optima præcepta testamentorum tuorum super omnem appetentiam carnis, et sæculi voluptatem. Memine-

rat enim se in Eva ante sic lapsam, dum voluptatem corporis præfert mandatis cœlestibus. Ait: *Unguentum exinanitum nomen tuum;* hoc est, totus immundis impuritatibus diversorum facinorum fœtebat hic mundus: nunc spirat ubique suavitas pudicitiæ, unguentum fidei, flos integritatis. Et a moralibus venit ad mystica dicens: *Introduxit me Rex in cubiculum suum, exsultemus et lætemur in te, diligamus ubera tua super vinum.* Simplex est enim osculum, negotiosum autem cubiculi secretum.

6. In ipso quoque Evangelio pulcherrimus de moralibus locus est; ut unusquisque vas suum mundet dicente Domino: *Pharisæe cæce, munda prius quod intus est calicis et paropsidis; ut fiat et id quod foris est mundum.* Nam nisi se unusquisque intus mundaverit, etiamsi foris speciosus videatur et justus, similis erit dealbatis sepulcris; ut foris quidem justus videatur, intus vero sit fœtidus. Sic est doctrina sine vitæ innocentia. Sed nec ipsa doctrina potest mercedem habere, ubi gratiam non habet innocentiæ. *Peccatori enim dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas?* Sed revertamur ad propositum psalmum.

7. *Beati,* inquit, *immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Beati qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde exquirunt eum.* Primus versus moralis, secundus mysticus. Quis hoc dicit? Propheta utique, qui fungebatur carnis alloquio *, et dicit hoc post eum psalmum quo descripta est Domini nostri Jesu Christi passio. Ubi ergo et divina sacramenta revelata sunt, et inquit Dominicæ resurrectionis lætitiam, et passionis degustavit gratiam; vidit justorum congregationes, populos redemtorum, perditorum salutem, mortuorum resurrectionem, sanctificationem sacramentorum, et exclamavit dicens: *Beati immaculati in via,* hoc est: ecce maledicta terra in Adam cœpit habere beatitudinem; si tamen legem Domini non derelinquat: ecce immaculatus est homo, qui erat ante pollutus. Quam pretiosum est custodire præceptum Domini: quam pretiosum etiam præcepti ipsius scire mysterium!

8. Sed quis est immaculatus? Non utique qui in quacumque via ambulat: sed qui in Christo ambulat. Ipse enim dixit: *ego sum via.* In hac via qui ambulat, errare non novit; si tamen ab hac via numquam recedat. Est et via Lex; et ideo dum immaculatus est, in lege Domini ambulet: nec ambulare in via hac desinat, ne immaculatus esse desistat. Non declinet in dexteram aut lævam, non titubet, non resistat, non exspectet; sed ambulet superiora obliviscens, et ea quæ sunt priora appetens, ad destinatum sequatur, ad bravium festinet, contendat usque in finem; finis enim Legis est Christus. Multi volunt ambulare in via, sed non usque ad finem. Non ambulant Judæi usque ad finem, qui non usque ad Christum ambulant. Non ambulat Manichæus in via, qui Legem refutat: sed ambulat vera fides, quæ et Legem suscipit, et plenitudinem Legis agnoscit.

9. Si quis ergo in via ambulat, scrutetur testimonia Domini. Quæ licet mystica sint, tamen etiam moralia in se habent; quoniam melius potest ambulare in via, qui scrutatur Domini testimonia. Nam ut quis intemperantissimus captus adulterinæ cupiditatis æstu, et victus libidine, vel indulgens flagitiis, qui repugnare nolit appetentiæ suæ carnis, conversus huc atque illuc, si neminem forte videat, in facinus ruit: idem tamen quamvis inveniat paratam occasionem potiendi, explorat diligenter omnia, in diversum oculos suos, incuriosus justitiæ, sollicitus famæ, detorquet frequenter, erubescit testimonium erroris, qui non erubescit errorem: ac si quem forte spectatorem cognoverit facinoris sui, verecundia sequestrat intemperantiam; et quamvis cum ancilla vel meretrice vulgari, ubi nullum sit deprehendendi periculum, tentamenta moliatur libidinis, pudore tamen incœptum deserit: quanto magis si quis allevet mentis oculos, et consideret plena esse Angelorum omnia,

* Hoc est, qui velut carnis vice ac nomine loquebatur.

aera, terras, mare, Ecclesias, quibus Angeli præsunt (mittit enim Dominus Angelos suos ad defensionem eorum, qui hæredes futuri sunt promissorum cœlestium) concepto potest renuntiare peccato? Unde ista turba innocentium, nisi ex illis peccatoribus? Eadem natura est omnium, sed diversa disciplina. Circumcisio nihil est, et gentilitas nihil est : sed observatio mandatorum Dei, naturæ ipsius auget gratiam. Merita commutat ille qui dicit : *Tenebræ in circuitu, et parietes me operiunt : peccatorum meorum non erit memor Altissimus.*

10. Non reveritus esses Angelorum præsentiam, si præsentes esse crederes? Non metueres, non dicam facere, sed loqui, aut etiam cogitare quod pravum est : si tibi divina scriptura suasisset, quia Deus cogitationum arbiter, secretorum testis est verax, sicut ipse ait : *Estote mihi testes, et ego testis, dicit Dominus Deus, et puer meus quem elegi?* Hominem vereris præsentem, Dei Patris et Filii non vereris præsentiam? Sed non vis credere, ne possis cavere : non vis audire, cum legitur, quia Deus novit occulta hominum; ne incipias scire quod timeas, et timere ne pecces. Audi ergo scripturam divinam; ut convertaris a via prava et maligna. Noli sicut cæcus oculis corporalibus, aut sicut surdus, qui eo quod non potest videre aut audire præsentes, solum esse se credit: et in plurimorum cœtu, dum putat nullum esse præsentem, perpetrare adoritur quod arbitratur esse secretum; non potest enim videntes videre qui non videt : similiter et tu mentis cæcatus oculis noli æstimare quod sine teste delinquas; quia hominis præsentiam declinare potuisti. Plures sunt qui redarguant, quam quos cavere potuisti. Ipsum te fugere tui accusatorem non potes, quem convenit * propria conscientia. Et si negas aliis, tibi non negas. Et si homini inficiaris, Deo fateris. Et si volueris negare, tuæ te cogitationes revincunt.

11. Elisæo adsistebant Angeli, quos videbat; et ideo agmina hostium non timebat : sed timebat puer ejus qui Angelos non videbat. Aperuit oculos ejus ad vocem Prophetæ gratia Dei, vidit Angelorum exercitus, et credidit esse præsentes, quos antea, quia non videbat, putabat absentes. Et tu lege Prophetam ut videas, lege ut aperiat oculos tuos : nec te hostilis legio perterreat, et obsessum esse te credas, qui liber es, qui munitus es spiritalibus turmis, si Prophetam non derelinquas. Cum tibi Propheta loquitur, quia Deus dixit : *Ego cœlum et terram compleo :* cum tibi Propheta dicit : *quia plures nobiscum sunt;* quia in circuitu nostro Angeli sunt : adtolle oculos mentis, et videbis non solum Angelos, sed etiam Deum, qui dicat tibi : *Aperi mihi, soror mea, proxima mea.* Pulsat ad januam et quando tu dormis; si tamen vel excitatus evigiles, vel vocatus januam tui pectoris aperias, introibit. Quod si fugias lectionem propheticam, si domi non legas, in Ecclesia audire nolis; nonne sicut ille qui averso connivet obtutu, ne videat quod possit videre, claudit oculos ne adspiciat, cui potestas videndi est, aut sicut in furore plerique injecere manus oculis suis : ita et tu primo averteris conniventi magis dissimulatione, quam refragatione prærupta? Nam cum ad Ecclesiam venis, et Christianum te adseris, sanus videris, aperis oculos, quibus possis videre : sed dum audire dissimulas quæ leguntur, claudis ne videas tibi, etsi aliis videre videris; injicis etiam quasdam perfidiæ et intemperantiæ manus oculis animæ tuæ, et cæcitatem infers cordi tuo, quod est gravius, voluntariam; ut videns non videas, audiens non audias.

12. Putas te solum esse cum fornicaris, et non recordaris quia oculi Domini vident orbem terrarum? Non audis dicentem : *Ecce venit hora... ut dispergamini unusquisque in sua, et me solum relinquatis : sed non sum solus : quia Pater mecum est?* Adest ergo Pater, adest et Filius Dei, adsunt ministri, adsunt Cherubim et Seraphim, quæ dicunt : Sanctus, sanctus, sanctus : plena est terra majestatis tuæ. Plenus est enim mun-

* *Convenit*, verbum e foro; id est, judicio persequitur.

dus sanctarum virtutum; quia plenus est nequitiarum. Plenus est orbis terrarum remediis, quia plenus est laqueis. Putas quod in lupanari Christus te non videat, quem videt lupanar intrare? Putas quod in adulterio te non deprehendat, quem videt adulterium cogitantem? Num parietes refugit, qui spectat errores : et secretum criminis aversatur, qui scenam criminis intuetur? An putas tunc primum te intrare meritorium *, cum fornicem meretricis ingrederis? Intrasti jam, quando cogitationes tuas meretrix introivit. Intrasti jam, quando ad potiendam prostibulæ cupiditatem gressu mentis intrasti. Pulsasti lupanaris fores, quando ad mulieris concupiscendæ decorem oculos mentis aperuisti. Et si verum audire vis, quomodo te in lupanari non vidit Christus; quando te vidit, quia adulterando in corde tuo te ipsum lupanar esse fecisti? Denique ipse dicit Dominus Jesus : *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam adulteravit eam in corde suo.* Unde tamen tam religiosus in opinione, qui tam probrosus in crimine?

13. Sed adquiesco tibi quod Jesus te nolit videre, nolit revincere, qui nolit accusare : nolint videre et Angeli. Sed videt diabolus, qui tecum introivit, immo qui te introduxit : vident ministri ejus, qui te circumdederunt; ne videres Angelos Dei : vidit Belial, vidit legio qui te impulerunt; ne quis revocaret, ne quis teneret. Noli putare quod colludium** tibi præstet silentii : qui vult tecum supplicii habere consortium. Studet plures similes sui videre; et in eo habet gloriam, quod plures perditos fecerit. Ipse est incentor, ipse accusator, ipse in Judam introivit, ipse eum ad proditionem impulit, ipse misit ad laqueum. Quanti dicturi sunt in illo die adversus eum : Tu nos circumvenisti, tu impulisti. Exemplum quæris? Accipe dicentem Evam prævaricationis suæ auctorem fuisse serpentem. Sed illum implicavit, non se absolvit. Cui respondit Dominus : Non præceperam ne gustaretis de ligno solo, quod est in medio paradisi? Respondebit ergo veritas et pluribus : Diabolum audistis suadentem noxia, me non potuistis audire vitalia mandantem.

14. Et ideo operemur justitias : *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt. Tu mandasti mandata tua custodiri nimis. Utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas. Tunc non confundar, cum perspiciam in omnia mandata tua.* Non solum mandasti, inquit, custodiri mandata tua, sed etiam custodiri nimis. Quando hoc mandavit? In paradiso quidem mandavit Adæ, ut custodiret mandata : sed fortasse non mandaverat nimis custodire; et ideo lapsus est, ideo inflexus voce mulieris suæ, ideo deceptus erat a serpente, putans quod si in parte aliqua recederet a mandato, non penitus erraret : sed quia semel a semita mandatorum recessit, totam deseruit viam, et exspoliavit omnibus nudumque reliquit. Ideo Dominus, quia lapsus erat, qui in paradiso erat, postea te per Legem, per Prophetas, per Evangelium, per Apostolos monuit; ut nimium custodias mandata Domini Dei tui. Omne, inquit, verbum otiosum quod locutus fueris, reddes pro eo rationem. Noli dissimulare : ab aliquo mandato iota unum, aut unus apex non præterit. Noli recedere de via. Si in via ambulans vix tutus es a latrone; quid facies si te extra viam vagantem invenerit? Dirigantur gressus tui; et ne infirmus sis ad dirigendum, precare ut dirigat Dominus vias tuas.

15. Hic optat : *Utinam dirigantur viæ*

* Subintellige, *diversorium*, vel *stabulum*; sic enim quondam dicta sunt, ut cum Tertulliano loquamur, *consistoria libidinum publicarum.* Unde *prostibula* seu *prostibulas* quidam appellatas volunt, quod *pro stabulo*, id est, ante stabulum starent. *Meritorium* autem a merendo vocatur quod mereat, hoc est pariat quæstum domino suo. Quo sensu Horat. *in Arte poet.*

Hic meret æra liber Sosiis....

Hinc etiam meretrices ac meritorii pueri nomen sortiti; licet *meritorium* quandoque honestum diversorium significet.

** *Colludium*, aut *collusio* simulationem ac fraudem significat; colludere enim dicuntur, qui cum videantur inter se contendere aut litigare, hoc tantummodo per simulationem faciunt, cum unus dedita opera se judicio vinci patiatur. Sed ea fraus etiam locum habet extra judicium.

meæ. Alibi dicit : *Exspectans exspectavi Dominum, et exaudivit me... et statuit pedes meos in petra, et direxit gressus meos.* Roga ergo et tu, ut Dominus dirigat vestigia mentis tuæ; quo possis Domini custodire justificationes. Non confunderis, cum respexeris in omnia mandata ejus. Ante enim confusus es in Adam et Eva. Denique nudus factus es, operuisti te foliis; quia confundebaris: abscondisti te a conspectu Dei; quia erubescebas, ita ut tibi diceret Deus : *Adam, ubi es?* Cum illi dicit, tibi dicit; Adam enim interpretatione latina homo dicitur, hoc est: Homo ubi es? Et Adam respondit : Timens quia nudus eram, et tota mente confusus, ante conspectum tuum venire non ausus sum. Ergo ne confundamur, custodiamus mandata Domini, et custodiamus omnia. Nam si quis unum mandatum custodiat, et aliud prævaricetur, nihil ei prodest. Custodivit se aliquis a sanguine, non custodivit ab adulterio; utique in uno convictus, punitur etiam legibus sæcularibus : nec prodest ei alterius criminis abstinentia, si in altero fuerit deprehensus.

16. *Confitebor tibi, Domine, in directione cordis* (advertis quas vias dirigas) *in eo cum didicero judicia justitiæ tuæ. Justificationes tuas custodiam : non me derelinquas usquequaque.* Hoc loco mystica plenius cognoscere se velle testatur; ut ingrediatur penetralia mysteriorum cœlestium, et aperiantur sibi thesauri sapientiæ et scientiæ in Christo absconditi. Unde et Salomon ait : *Adtrahe nos post te : in odorem unguentorum tuorum nos curremus. Introduxit me Rex in cubiculum suum.* Et fortasse illud quod ait supra : *Osculetur me ab osculo oris sui,* significat Spiritus sancti supervenientis gratiam, sicut Angelus ad Mariam dixit : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Quando autem introduxerit eam Rex in cubiculum suum, passionis tempus, lateris compunctio declarat, sanguinis effusio, sepulturæ unguentum, resurrectionis mysterium; ut osculum quasi sponsa acceperit : in cubiculum autem Christi sit introducta Ecclesia, non jam quasi tantummodo desponsata, sed etiam quasi nupta; nec solum thalamum sit ingressa, sed etiam legitimæ claves copulæ consecuta sit. Ideoque quasi in thalamo sita ait : *Colligatio guttæ frater meus mihi, inter media ubera requiescet.* Quod si cubiculum quærimus, ipse nos edoceat qui ait : *Tu autem cum orabis, intra in cubiculum tuum : et clauso ostio ora patrem tuum in abscondito.* Cubiculum Ecclesiæ corpus est Christi. Introduxit eam Rex in omnia interiora mysteria, dedit ei claves; ut aperiret sibi thesauros scientiæ sacramentorum, clausas antea fores panderet, cognosceret quiescentis gratiam, defuncti somnum, virtutem resurrectionis.

17. In illo cubiculo justitias Domini Jesu nupta reperit. Quæ sunt illæ justitiæ? Utique sacramenta baptismatis, sicut legimus, quia cum venienti ad baptismum diceret Johannes : *Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me; respondit Jesus : Sine modo, sic enim decet nos adimplere omnem justitiam.* In illo cubiculo justificationes Domini didicit, cognovit consilium Dei, sicut scriptum est : *Quia omnis populus audiens, et publicani justificaverunt Deum baptizati baptismo Johannis : pharisæi autem et legisperiti consilium Dei spreverunt in se, non baptizati ab eo.* Quod illi spreverunt nos eligamus, et sequamur consilium Dei, quo nihil potest esse sublimius; hoc enim divinum, quo sit remissio peccatorum. Cum didicerit itaque justitias Domini, Deum timens non confundetur. Denique et Paulus ait : *In nullo confundar.*

18. Et quia nullus potest perfectus esse sine favore Dei, neque tutus: ideo rogare debet, ne penitus eum derelinquat Deus. Nam supra rogavit David ne derelinqueretur dicens : *Ne derelinquas me, Domine Deus meus;* hic ait : *Ne derelinquas me usquequaque,* hoc est, multum. Supra forte quasi adhuc imperfectus, et in magnis perturbationibus positus ne derelinqueretur, timebat : hic autem jam fortior non timet derelinqui ut tentetur; sed rogat ne penitus derelinquatur. Plerumque enim derelinquit Deus quos vult probari : penitus autem

derelinquit quos deserit. Dereliquit penitus Judam : non dereliquit autem sanctum Job, in cujus patrimonium, in cujus corpus potestatem diabolo dedit; in animam autem non dedit. Nam si dedisset in animam, penitus dereliquisset eum. Numquid non ideo derelictus est Job, ut relictus probaretur, probatus coronaretur ? Dereliquit igitur Judam, cui ait : *Quod facis, fac celerius.* Dereliquit enim penitus, quem sceleris sui permisit effectui. Alios autem apostolos cum vidisset esse turbatos, quia dixerat : *Quo ego vado, vos non potestis venire;* addidit : *Non turbetur cor vestrum.* Et infra : *Iterum venio, et accersio vos ad me ipsum; ut ubi sum ego, et vos sitis.* Denique turbatus Petrus qui derelinqui timeret ait : *Domine, quo vadis?* Vidit Dominus turbari eum, et respondit ei : *Quo ego vado, non potes me modo sequi : sequeris autem postea.* Sic et in mari cum titubaret, clamavit ad Christum; et porrexit ei dexteram Christus, ne penitus derelictus periret.

19. Nemo autem debet inflari, quod numquam derelinquatur : vel dolere, quod aliquando derelinquatur : siquidem ipse Filius se dicit derelictum, sicuti habes : *Deus Deus meus respice in me; quare me dereliquisti.* Et ille quidem numquam derelictus a Patre est, cum quo Pater semper est. Scriptum est enim : *Ecce jam venit hora, ut dispergamini unusquisque in sua, et me solum relinquatis : sed non sum solus, quoniam Pater mecum est.* Sed secundum corpus in quo est traditus passioni, vox ista processit; quoniam derelinqui nobis videmur, quando sumus in periculis constituti. Unde et Paulus ait de Patre Deo : *Qui Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum.* Dereliquisse videtur; quia non pepercit, qui tradidit morti : sed non penitus dereliquit, cui dicitur : *Quia non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.*

SERMO SECUNDUS.

ב. Beth.

1. *In quo corrigit juvenior viam suam?* Superiorum octo versuum non absurda nobis cecidit disputatio ; ideoque et sequentia persequi studium fuit. Et primum litteræ secundæ, hoc est *Beth*, interpretatio consideranda est, quæ in latino conversa, confusio declaratur. Sed qui viam suam corrigit, non confundetur. Verum quia is qui corrigit, ante in errore fuit (quomodo enim corrigitur, nisi quod ante deflexit a vero) utique in lapsu positus, et adolescentiæ luxu, ac lascivæ ætatis captus illecebris, ubi ad juventutis provectus confinia sobria mente resipiscet : tamquam confusus animo, quonam modo erubescenda deponat, et plena probitatis adsumat, diu secum volvit; et diversis fluctuans cogitationibus librat atque examinat, superiora obliviscens, et ea quæ sunt priora appetens, quemadmodum viam suam corrigat, offensionemque adolescentioris ætatis seria juventutis fronte prætexat. Unde ne diu dubitet hujusmodi, et incerto hæreat, dat Propheta consilium, quasi cum eo ipse deliberans ; tunc enim salubriora consilia credimus, si propensiore meditatione examinata videantur. Sed ipsa deliberationis susceptio docta definitione distinguitur, ut diversarum cogitationum concursus auferat dicens : *In quo corrigit juvenior viam suam?* Hic enim deliberantis est finis, quo viam suam corrigat.

2. Et respondit : *In custodiendo verba tua.* Et bene ad Dominum conversus respondit deliberanti, quasi prece atque oratione delata consilium hoc Domini inspiratione repererit; ut non præsumtionis humanæ, sed dignationis divinæ remedium crederetur. Mens enim nostra verborum cœlestium conspersa seminibus, quæ ante degenerabat in stirpibus, meliores cultus edere, fructusque adferre incipit. Dirigamus igitur semitas nostras, nec tortuosi serpentis sequamur amfractus. Viæ enim Domini rectæ; perversæ autem viæ errantium, de quibus dicitur : *O qui reliquerunt semitas rectas !* In ordinem seges læta porrigitur, atque in versum quemdam vineta ponuntur : cervorum cursus directior, vulpeculæ

flexuosus. Ideo de Herode dicitur : *Ite, dicite vulpi illi;* quia deflexerat a via recta, nec iter suum in juventute correxerat : dignus Hieremiæ Threno, quo deflentur peccatores, qui jugum verbi in juventute suscipere recusarunt. Ideo captivi ducti sunt, ideo deplorantur tamquam mortui; quia vitæ nescierunt semitas, et digna opera cadaverum busto * non declinaverunt. Flens ergo mortem perpetuam Judæorum, dicit Hieremias : *Bonum est viro cum tollit jugum in juventute : sedebit singulariter, et silebit; quia tulit in se.*

3. Non solum tollere jugum verbi, sed in juventute debemus tollere. Si enim sero tollamus, incipimus pœnitentiam superiorum magis habere, quam tenere gratiam. Præveniamus ergo juventutis annos correctione congrua; ut magis dicamus singuli : *Deus qui pascis me a juventute mea ;* quam recordationem habentes lapsum defleamus dicentes : *Delicta juventutis meæ, et ignorantiæ meæ ne memineris.* Hoc debilitatis est remedium, illud robur salutis. Salutis medicina vulneri quæritur : gratia sanitati. Ideoque ait : *Bonum est viro, cum tollit jugum in juventute.* Ei autem qui post decursæ juventutis annos jugum tulerit, non est statim perfectum bonum. Stimulant enim eum peccata sua, exagitat conscientiam consuetudo peccandi, et usus erroris instabilem facit. Luctandum est diu hujusmodi viro, ut abolefaciat in juventute facta inveterata atque diuturna **. Huic in periculo res est, illi in bono.

4. Denique sedebit ille singulariter, quasi is qui facile non inveniat æqualem, singularibus donatus præmiis : et silebit quietus et feriatus ab omni interpellatione mundanæ sollicitudinis, et voluptatis; et divinis vacabit oraculis, quæ solent singulariter sedentibus revelari, sicut sancto David, qui ait : *Quoniam tu singulariter in spe constituisti me.* Et hic quidem non in secreto solus sedebat, sed cum præesset populis; singulari tamen gratia præminebat. Elias solus sedebat, cum ab Angelo, vel etiam corvis cibum deferentibus pasceretur. Solus non solum secretus a turbis, verumetiam segregatus a meritis plurimorum. Denique revelationes illi divinæ gratiæ refulgebant, cujus muneris fructum pro mercede adipiscebatur; quia a juventute sua jugum verbi suscipiendum putavit, nec trahenda longo diutius fune peccata.

5. Potest juvenior iste qui fecit bonum, tollendo in juventute jugum verbi, nondum perfectus, qui adhuc juvenior, segregans vero se a colloquiis æqualium, quæ plerumque corrumpunt bonos mores, et contagia volens fugere peccantium; ita intelligi singulariter sedere et silere, ne rudis ætatis facilitate labatur : sed intendere seniorum præceptis, prophetarum oraculis, apostolorum magisteriis : laudandus eo quia prius vult loquenda cognoscere, quam proferre quæ sentiat, antequam loqui discat, timens ne multiloquio peccatum contrahat. Unde puto et Pythagoram illum philosophum imitatorem juvenis hujus prophetici instituisse sectam, ut discipuli sui quinquennio non loquentes tanto silentio loqui discerent*; cum præsertim et David, superioris ætatis quam Pythagoram fuisse non dubium sit, qui ait : *Dixi, custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiam.* Et quia forte aliquando aliquid locutus esset incautius; ideo postea a Deo poni ori suo custodiam postulavit. Esaiam quoque pythagoricis anteriorem fuisse quis nesciat? Qui cum audisset, *clama;* non

* Tangitur Græcorum, Romanorumque consuetudo urendi cadavera : quo supplicio gravia peccata digna dicuntur.

** Id est, ut aboleat ea quibus per totam juventutem, sub qua pueritia adolescentiaque hic comprehenduntur, adsueverat.

* Præcipuum quoddam Pythagoricæ disciplinæ nemo nescit in silentio fuisse positum. Hoc autem erat duplicis rationis. Primum quod ἐχεμυθίαν dictitabant, discipulis nonnumquam in biennium, sæpius in quinquennium indicebatur : alterum quo profanos sua celabant mysteria; et hoc παντελες nominabatur. Quod vero ex Davidis atque Isaiæ scriptis multa ediscere potuerit, nec ratio chronologica repugnat; cum illo quidem 536, hoc autem 246 annis posterior exstiterit : et præterea favet Flavii Josephi, Origenis, nec non Clementis Alexandrini auctoritas.

prius clamaverit, quam audiret quid clamare deberet. Respondit enim: *Quid clamabo?* Unde dictum est ei: *Omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus, ut flos fœni. Aruit fœnum et flos ejus decidit: verbum autem Domini manet in æternum;* et prophetica voce clamavit.

6. Uterque igitur juvenis prædicandus *: ille tamen serus, hic cautus; ille se ipso contentus, et numquam sibi solus: iste pulcram ætati lubricæ disciplinam adsciscens silentii; nec adhuc sibi abundans, sed aliis se timens credere: quærens tamen a juventute congregare, quæ in senectute et sibi et proximis suis prosint, ne dicatur ei: *Quæ in juventute non collegisti, quomodo invenies in senectute?* Ergo is si in concilio seniorum sederit, manum adhibebit ori suo; ut audiens sententias colligat, quod sibi ad maturiorem servet ætatem: quemadmodum Maria cum verba Christi audiret, conferebat ea omnia in corde suo: quemadmodum Johannes cum caput suum supra pectus Jesu Domini reclinaret, hauriebat profunda secreta sapientiæ.

7. En tibi juvenem qui viam suam in juventute correxit. Piscator erat cum fratre suo, vidit Dominum Jesum cum plicaret retia sua, et audivit dicentem: *Venite..... faciam vos piscatores hominum.....; et relictis retibus suis, et patre, secutus est eum.* Viam sæculi cœperat currere: sed auditis Christi imperiis, deseruit vitam mundi, secutus est Christum: probavit quia in eo *corrigit juvenior viam suam*, si Christi verba custodiat, dicens ad eum: *Diligamus ubera tua super vinum.* Sic tamen bibens, ut non absorberetur vino: sed gratia ejus lætitiam cordis hauriret, non corporis ebrietate titubaret. Denique bibens hoc vinum, aperuit oculos suos, et vidit viam rectam, reliquit tortuosas vias dicens: *Æquitas dilexit te;* hoc est, non flexuosa itinera te sequuntur, sed solus ad te potest justitiæ trames pervenire. Qui enim diligit justitiam, non se avertit a Christo. Quomodo enim arbitrum justitiæ, remuneratoremque meritorum innocens metuat conscientia?

8. In hoc ergo juvene viam suam corrigente spectato magna mysteria, quæ in Canticis canticorum sanctus Salomon repletus Domini spiritu resultavit. Constitue Dominum Jesum recumbentem in convivio, reclinantem se Johannem supra pectus ejus, mirantes alios quod servus se supra Dominum reclinaret, quod caro illa peccatrix supra templum Verbi recumberet, quod anima illa carnis vinculis innexa, aulam divinæ plenitudinis scrutaretur. Hæc ergo mirantibus aliis, respondit anima Johannis: *Fusca sum, et decora, filiæ Hierusalem;* fusca per culpam, decora per gratiam. Dicit et caro: *Fusca sum, et decora;* fusca pulvere sæculari, quem certando collegi: decora oleo spiritali, quo mundi hujus pulverem squalloremque detersi. Fusca per vitium: sed decora jam per lavacrum, quod abluit omne delictum. Fusca sum, quia peccavi: decora, quia jam me diligit Christus: quam relegaverat in Eva, recepit ex Virgine, suscepit ex Maria.

9. Dicit etiam Synagoga, cujus mysteria hoc loco plerisque videntur exprimi: quæ cum se rejici jam videret propter totius plebis impietatem, solabatur se tamen; quia ipsum Christum de populo suo, et Petrum et Johannem et Jacobum, Christo adhærentes videbat, qui habebat eloquia sibi credita; et ideo dicebat: *Fusca sum et decora, filiæ Hierusalem;* fusca per incredulitatem, decora per Legem: fusca per lapsum, decora, quia dilexit me sol, et prior facta sum congregatio Dei. Nolite refugere me, quia fusca sum; ideo fusca sum, quia sol me reliquit justitiæ, qui ante me illuminare consueverat: amisi colorem vultus mei, obtusa facta est acies oculorum meorum, quibus ante solem videbam: in tenebris ambulo, quia diem Christi nescio. Nolite tamen despicere me; quoniam qui reliquit, potest rursum adspicere, misereri iterum. Solet

* Ut hujus loci obscuritas removeatur, adverte eum qui sero rediit ad bonam frugem, ei qui statim ab adolescentia Domini jugum tulerit, in priori membro opponi: in posteriori autem duos illos inter se comparari, quos quidem ambos eidem jugo colla subdidisse, sed tamen non simili ratione, supra memoravit.

novi vos, discedite a me operarii iniquitatis : hic autem juvenior qui potest corrigere viam suam, fortasse juvenior sit ætate, non moribus; et habeat in primo flore juventutis suæ senilem intellectum, de quo ait : *Canities autem est intellectus hominibus*, quibus maturitas consilii, gravitasque suppetit. Unde et Hieremiæ dicitur : *Noli dicere quia juvenis sum*. Et utique erat ætate juvenis; sed prohibet eum juvenem se dicere, qui esset maturioris prudentiæ. Daniel cum puer esset, accepit spiritum quo dignus senectutis primitiis haberetur; ut redargueret senes ipse non senior longævitate, sed gratia; erat enim in illo ætas senectutis vita immaculata. Cui bene competit Davidicum illud dicere : *Super seniores intellexi*. Ideoque tamquam de veterani consilii et senilis scientiæ viro divinum pronuntiavit oraculum : *Quis prudentior quam Daniel?*

18. Nunc illud advertamus, si possibile est ut corrigat juvenior viam suam, an non? Si non est; ergo mentitur Propheta : sed quia non mentitur, possibile est. Ita tamen possibile, ut quod impossibile videatur, fiat possibile; si custodiat junior verba Dei : si autem non custodiat, impossibile. Unde illud Evangelicum : *Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cœlorum*. Quod hoc quoque libro impossibile esse dixit, sic tamen intelligimus impossibile esse; quia divites non custodiunt mandata Dei : si autem custodiant, fit possibile quod impossibile videbatur. Hic est camelus qui intrat per angustam viam; quæ illum ante capere non poterat concupiscentem, jam capit custodientem mandata divina. Custodientem autem verba Dei, quia custodivit ea, Moyses quasi seniorem elegit; et nunc quibus hoc Spiritu Dei committitur officii, ut eligant seniores viros, eligunt sine dubio inter seniores juvenem corrigentem viam suam, in custodiendo verba Dei. Et si senioris ætatis virum elegerint, non quasi longævum utique elegerunt, sed quasi custodientem verba Dei : quod si reperitur in juniore, utique et ipse est eligendus. Liquet igitur ex his quod non senectutis longævitas eligatur, sed custodia verborum Dei. Denique ipse Moyses Jesum Nave et Caleb juvenes præ cæteris approbabat, quorum consilium in terræ electione magis, quam multorum seniorum et ipse sequutus est, et Deus prætulit.

19. Unde et illud de Jacob quod supra diximus : *Deus qui pascit me a juventute mea;* manifestat nobis de eo dictum, qui tulerit jugum verbi in juventute sua, et recedens ab Esau et similibus ejus, sedit singulariter, in se tempus exspectans, quo possit cum disciplina proferre sermonem; et propterea spiritali est donatus alimento, adhuc ævi integer, sed veteranus consilio. Neque enim dignum est, ut credamus quod tantus patriarcha de corporali cibo dixerit : *Deus qui pascit me a juventute mea;* quia nec corporalem panem desiderabat, cum diceret : *Si Dominus Deus mecum est, ut det..... mihi panem manducare, et vestem indui... omnium quæ das mihi, decimam decimabo tibi.* Nam si patres nostri spiritalem escam manducaverunt, et spiritalem potum biberunt, quanto magis sanctus Jacob cibo pastus est spiritali?

20. Ille quoque intellectus hoc loco suppetit, nec alienus a vero est; quia juvenior ille ex congregatione gentium populus, qui antequam in Christo crederet, tortuoso errabat amfractu; in eo corrigit viam suam, quia Dei verba custodivit, quæ noluit custodire populus Judæorum; et ideo ille viam salutis invenire non potuit. Consideremus et sequentem versum.

21. *In toto corde meo exquisivi te; ne repellas me a mandatis tuis.* Si Deus repellit unumquemque, quem repellendum putat; videamus ne excusationem ei tribuat, qui cum sequi Deum vellet, repulsus sit. Et primum quemadmodum bonus Deus repellit sequentem, nisi ipse mereatur repelli? Sicut ipse Dominus ait : *Vulpes foveas habent;* et ideo quasi vulpem repellit. Et alibi : *Quia omni habenti dabitur, ei autem qui non habet, et quod videtur habere, auferetur ab eo.* Cui addit, nisi ei qui toto corde exquirit eum; ut quod deest naturæ, id

Dei operatione adquirat et gratia? Sicut Salomon, qui ex toto corde exquirens Deum, sapientiam postulavit: et quia non opes sibi regias, sed divinæ munus gratiæ depoposcit, accipere meruit sapientiæ disciplinam: repletus est Domini Spiritu, ut cognosceret mandata omnia. Qui autem non habet, ut in corde suo exquirat Dominum, et facit quidem opus Dei, sed negligenter facit; maledicto subjectus est, sicut legimus: *Quia maledictus omnis qui opus Dei facit negligenter*. Merito ergo repellitur; quia maledicto dignus est, quia polluit magis et impedit opus, quod negligenter putaverit exsequendum.

22. Consideremus ergo utrum bonitas sit repelli ab opere negligentem: an vero retineri. Et imaginem rei hujus ex aliis sumamus artibus. Curat medicus ægrotum, sed negligenter: et desidia medici virus alta vulneris serpit. Quanto igitur melius removeri hujusmodi medicum qui tempus terit, cum profectum nullum sentiat vulneratus; ut curandi officium ad eum medicum transferatur, qui maturius possit ægroto sua diligentia subvenire? Nonne clementior est qui repellit nihil proficientem, quam qui retinet ad discrimen ægroti? Constitue aliquem præpositum ædificantibus, vel etiam texentibus, qui debeat summam operis explicare; utrum is tibi probabilior videtur, si in id diligenter insistat, ac si quem forte incuriosum adverterit de iis, qui operantur in domo aliqua construenda, repellat eum, melius credens non ædificare, quam hiantibus rimis ædificata dissolvi; atque aliquem in ejus substituat locum, qui cum diligentia ædificet? Similiter etiam textrini præpositum repulsorem negligentium, ut substituat diligentes, ne longa textrinum corrumpat incuria; non magis probabis, quam illum qui desides in sua negligentia perseverare patiatur?

23. Transi nunc ad eos qui mandata ædificant, et legem intexunt, et animam uniuscujusque receperunt sanandam. Nonne si quis eorum ædificet domum Dei cum justitia, texat indumentum cum diligentia, sanet animam cum gratia, opus bonum facit? Si vero incuriosus ac remissus aliquis, fabri, textoris, medici spiritalis locum occupet, ut sacerdos summus, ut presbyter, ut minister altaris sacri; nonne commodius est non subire unumquemque id muneris, quod implere non queat, quam subeuntem, neque ipsum strenue suscepto fungi munere, et eripere locum alteri, qui naviter eum possit tueri? Quid quod etiam ipsi consulitur, qui remissior cum sit, repellitur; ne plus offensionis contrahat?

24. Quid sit autem repelli, consideremus; lectum est enim: *Sicut vulnerati dormientes, projecti in monumentis, quorum non meministi amplius; et quidem ipsi de manu tua repulsi sunt*. Advertamus igitur quos vulneratos et projectos in monumentis repellit, quorum non meminerit amplius. Isti sunt qui a mandatis Dei repelluntur. *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas?* Et quia a mandatis Dei repelluntur, repelluntur utique de manu Dei. Et bene prospexit, ne quis de manu Dei videatur eripi; quia nemo potest unquam rapere de manu Dei. Qui ergo privatur muneris suscepti officio vel gratia, non rapitur, sed rejicitur; ut dixit Dominus Jesus ad Hierusalem: *Quoties volui congregare filios tuos... et noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta*. Abstulit illis sanctificationem, altare thymiamatis, et orationis sacrarium, propitiatorium, altare sacrificiorum, sacerdotum et levitarum ministeria; et tamen cum hæc sublata essent omnia, quæ secundum Legis mandata habebant, ait Apostolus: *Numquid repulit Deus hæreditatem suam... Non*, inquit, *repulit... sed conclusit omnia in incredulitate, ut omnium misereatur*.

24. Sunt ergo qui ad tempus a mandatis propter misericordiam repelluntur; sicut et illis consulitur qui vomuntur. Nam quemadmodum manens in corpore quod vomendum est, plus acescit: ita qui debet excludi, si retineatur, nec se corrigat, totum corpus exulcerat. Meritoque Angelo Laodiceæ dicit testis fidelis et verus: *Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus; utinam frigidus esses, vel calidus! sed*

quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo. Aperte negligentiam graviori damnat judicio, quam imprudentiam. Frigidus est enim qui fidem nescit : calidus qui Spiritus sancti fervore succensus est. Qui ergo calorem fidei non habet, tolerabilius illi fuerat fidem non accepisse, quam neglexisse. Est enim tepidus pejor frigido, ut Judæus qui sibi videtur finem habere quam non habet. Quanto tolerabiliorem causam gentilis habet, qui potest dicere : Non cognovi Legem, non audivi prophetas, ideo non credidi; quam ille qui legit omnia, ex quibus venturum Jesum crederet, et non credidit? Neuter quidem excusatur, nec ille qui legit, nec ille qui legere noluit : sed plus delinquit, qui negavit quod legerat, quam qui opera non fecit, quæ facienda non cognovit. Quanta autem fidei et justitiæ gratia est, ut in ore Dei sit, qui fidem tenet, et opera exercet justitiæ : et quantum amittit, quem evomuerit ex ore suo Dominus Jesus, et ex suis visceribus ejecerit : quam pius tamen, qui et justos in ore suo tenet, et injustos non ante evomit, quam denuntiet evomendos; ut vel hujusmodi admonitione conversi dignum aliquid efficiant, quo non vomantur. Nunc tertium versiculum consideremus.

25. *In corde meo*, inquit, *abscondi eloquia tua; ut non peccem tibi.* Propterea ergo mysterium regis bonum est abscondere; peccat enim Deo, qui commissa sibi secreta mysteria putaverit indignis esse vulganda. Periculum itaque est non solum falsa dicere, sed etiam vera; si quis ea insinuet quibus non oportet. Quod vitium quadripartitum est, vel adulationis, vel avaritiæ, vel jactantiæ, vel loquacitatis incautæ; quia dum adulari vult aliquis ei cui loquitur, effundit mysterium. Nonnulli etiam studio lucri mercedem proditionis sequuntur; ut tegenda silentio vendant loquendo. Alii, ut plura nosse videantur, et scientiam suam jactitent, aperiunt quod celare deberent. Plerique dum sine judicio loquuntur, verbum emittunt, quod revocare non possunt. Ideo vir laudatur serius, et non otiose. Erat homo abscondens sermones suos, ut apostolus Paulus, qui novit quid loquatur singulis, et quando quid loqui debeat. Unde et Corinthiis dicit : *Lac vobis potum dedi, non escam; nondum enim poteratis : sed nec adhuc quidem potestis.* Ideo hos in transitu videt : manet autem apud Ephesios; quod ostium sibi magnum apertum esset, notum facere gentibus mysterium Christi. Ideo et Salomon tempus tacendi, et tempus esse loquendi docet.

26. Præ cæteris autem Dominus Jesus in Evangelio declarat suo, dicens simile esse regnum cœlorum thesauro abscondito in agro. Utique non aurum, non argentum, non pecunia comparari potest regno cœlorum : sed eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, quibus ipsum regnum adquiritur. Hunc ergo thesaurum sapientiæ et cognitionis absconditum in agro, in quo plantata sunt verba Scripturarum cœlestium; cum invenerit homo, abscondit illum in corde suo, nec divulgat eum : sciens quia si divulgaverit Babyloniis thesaurum Dei, magnam offensam contrahet; ut dicatur ei sermone prophetico : *De semine tuo accipient, et facient spadones in domo regis.* Per quæ significatur quia is qui prodiderit divina mysteria, posteritatem animæ suæ, seminariumque meritorum habere non possit.

27. Cave ergo ne divitias tuas perfidis prodas : et si amicitiam simulent, non illis aperias interiora domus tuæ, non reseres thesauros regios, quos Babylonii scire non debent; ne veniant et capiant posteros tuos, et seminarium virtutis abscindant. Hoc est quod etiam in Evangelio dicit Dominus : *Nolite mittere margaritas vestras porcis.* Ideo bene facit qui abscondit eloquia Domini in corde suo, sicut abscondebat propheta David, sicut Maria quæ conservabat omnia verba Domini Jesu in corde suo. Etenim si bonum est viro sermones suos abscondere; quanto magis sermonem Dei cordis nostri gremio debemus operire, debemus abscondere?

28. Quarto versu dicit : *Benedictus es, Domine : doce me justificationes tuas.* Non

enim quicumque dixerit : Domine, Domine, ipse intrabit in regnum cœlorum : sed qui voluntatem Dei fecerit. Ideo iste qui correxerit viam suam a juventute sua, custodierit verba Dei in toto corde, quæsierit Dominum Deum suum, nec repulsus sit a mandatis Dei, et dignus habitus cui committerentur arcana sapientiæ, absconderit ea in corde suo, ne peccaret Deo; quasi habens eloquia Dei, gratias agit, dicens : *Benedictus es, Domine;* et desiderat ipsum doctorem habere, cupiens cognoscere secreta Legis, et quemadmodum interpretationem habeat : *Si emeris puerum Hebræum, et servierit tibi annis sex,* et reliqua, quibus præmissum est has justitias discere, quas proponit in conspectu filiorum Israel : hæc a Domino quærit discere, quæ homines docere non poterant; nisi Deus ante docuisset. Quæ postea quam a Christo didicerunt apostoli, Ecclesia dicit : *Introduxit me Rex in cubiculum suum;* hoc est, in illud secretum suum, in quo sunt thesauri scientiæ et cognitionis suæ. Ideoque tibi dicitur : *Cum oras, intra in cubiculum tuum,* quod significat mentis animique secretum. In hoc cubiculum justitiarum Sponsa se poposcit induci; cum post odorem unguenti excurrerit, quod semper fluit, et numquam deficit.

29. Ideo quasi edoctus Propheta justitias quinto versu dicit : *In labiis meis pronuntiavi omnia judicia oris tui.* Et quomodo alibi dicit : *Judicia tua sicut abyssus multa?* Quomodo Apostolus ait : *O altitudo sapientiæ et scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus et ininvestigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini?* Si inscrutabilia sunt judicia, quomodo ergo judicia? quomodo *omnia pronuntiavi,* ait Propheta, *judicia oris tui?* Sed fortasse non eadem sunt judicia Dei, quæ judicia oris ejus. Si alia sunt, bene dicitur : *Cogitationibus suis quis similis erit?* Et ideo inscrutabilia sunt judicia ejus; quia ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus. Si autem nullus nisi Christus hoc dicit, qui potest dicere : *Ego et Pater unum sumus.*

30. Distinguamus tamen, nec vereamur ne impugnet se velut contrariis Scriptura venerabilis. Consideremus enim quia non dixit : Judicia oris ejus sicut abyssus multa : sed, *Judicia tua* dixit; nec Apostolus posuit : Inscrutabilia judicia oris ejus; sed : *Inscrutabilia judicia ejus.* Possumus enim judicia Dei æstimare, quæ occulta nobis non patefecerit : judicia autem oris ejus, quæ annuntiaverit, et per os prophetarum locutus est. Os enim Dei propheta intelligitur, cui dicitur : *Clama;* et ille ait : *Quid clamabo?* Et inspiratum est ut diceret : *Omnis caro fœnum.* Quod utique locutus, oris Dei functus officio est; quia locutus est judicium Dei. Ergo prophetica oracula jam non sicut abyssus, sed etiam ipsa sunt abyssus; quia nemo potuit in cœlo, vel in terra aperire librum, nisi Christus. Veniamus nunc ad sextum versum.

31. *In via,* inquit, *testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis.* Alii in auro, alii in argento, alii in vestibus, alii in possessionibus, vinetis, oleis, segetibus, alii in operibus picturæ, marmorum, in diversis denique singuli delectationes habent : spiritalis in via testimoniorum cœlestium delectatur, tamquam omne possidens patrimonium, in omnibus dives; sicut Apostolus dicit : *Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei nostri, quæ data est vobis in Christo Jesu; quia in omnibus divites facti estis in ipso, in omni verbo, et in omni scientia.* In tantum doctrina Apostoli Corinthii profecerunt; ut qui ante non poterant nisi sicut parvuli lac solum bibere, postea in omnibus divitiis abundarent cognitionis et verbi. Delectabatur ergo David in omnibus divitiis cognitionis, scientiæ, sapientiæ, et in omni actu bonorum operum. Et si quis nunc intentus divinis, triplicem illam sapientiæ hauriat disciplinam, θεωρητικην, πρακτικην, λογικην, bonus studio percipiendæ cognitionis, pulcrior erit exsequendæ rationalis moralisque doctrinæ gratiam tenens. Qui prophetica ænigmata Dei Spiritu revelante cognoverit, Evangelii altitudinem in operibus comprehenderit et consiliis, apostolici sermonis moralitatem adverterit; is

tamquam in omnibus dives, uberem capiet voluptatem.

32. Et quia suavis est corporalis voluptas, ideo non quasi pro gratiæ qualitate cum spiritalibus comparatur; sed quasi ad testimonium suavitatis arcessitur. Siquidem et Apostolus docet invisibilia et sempiterna Dei a nobis per ea intellecta esse, quæ facta sunt. In Canticis quoque habemus scriptum : *Equæ meæ in curribus Pharaonis adsimilavi te, proxima mea?* In quo dum velocium equorum cursui similitudo Ecclesiæ comparari videtur, æstimatur dives ejus gratia. Non igitur unam equam divitis regis accipias : sed absolute pro equitatu, ut sæpe diximus, qualis ovis illius est pro grege ovium. Pharao igitur ut potentissimus rex, et prædives, habebat equos potentes, ut Scriptura dicit currus Pharaonis; quasi potentissimum genus ad bellorum usum, et subsidium præliandi. Denique his curribus Pharao fugientes Hebræos facile comprehendit. Sicut ergo equi juncti concorditer trahunt currum, et patienter suscipiunt jugum, et portant congrua cum gratia, et jugi illius susceptione mansuescunt : sic et congregatio nationum gentilibus indomita moribus se ante jactabat; ubi vero suscepit jugum dicentis : *Tollite jugum meum... quia leve est : et onus meum, quia suave est;* et cœpit Sponsa Christi concordia et mansuetudine populorum esse sublimis, et toto circumferri orbe, tamquam currus equis velocibus supra mundum rapta, adscendit ad Sponsum.

33. Denique et in posterioribus Canticorum partibus dicit : *Posui te currus Aminadab.* Multos currus habet in se Ecclesia, quos omnes spiritalibus habenis Dominus regit : et una anima multas cogitationes habet, quas Domini habena restringit et revocat; nequando in præruptum noster hic currus feratur. Aminadab autem interpretatione significatur pater beneplaciti, cujus filius legitur in Numeris Naason princeps populi, qui sit intelligendus interpretatione serpentinus; et agnoscis istud, si repetas, quia sicut serpens pependit in ligno qui te redemit.

34. Ergo anima currus est Dei, ut ira ejus, et libido, et timor, et omnes sæculares concupiscentiæ refrænentur. Ecclesia quoque currus est Dei, quæ regenda est gubernaculis Christi; ne diversorum populorum motus eam dissensionesque perturbent. Illo quoque Naason bene intelligitur Christus; quia virga Aaron conversa in serpentem illos serpentes Ægyptios devoravit. Has ergo divitias habeamus, his delectemur; ut currant nobis equi rationabiles, et commoremur in præceptis eorum.

35. Et ideo ait : *In mandatis tuis exercebor, et considerabo vias tuas.* Qui enim exercetur in verbis apostolorum, Jesu Domini mandata cognoscit, et considerat vias ejus, quibus finis est Christus, qui ait : *Ego sum via.*

36. *Et in tuis justitiis meditabor, non obliviscar verborum tuorum.* Admonet hic locus memores Scripturarum nos esse debere, et justitias ejus non solum sermone, sed etiam operis imitatione meditari. Non enim qui disputant Legem, et non faciunt quæ Legis sunt; sed qui factores Legis sunt, justificantur.

SERMO TERTIUS.

3. Ghimel.

1. TERTIA littera secundum Hebræos est *Ghimel*, quæ latine retributio dicitur. Denique in primo statim versu hoc ostenditur.

2. *Retribue*, inquit, *servo tuo.* Quomodo supra ipse David : *Non secundum peccata nostra reddas nobis : neque secundum iniquitates nostras retribuas nobis;* et hic poscit retributionem? Illa videtur vox peccatoris esse, hæc bene sibi conscii, qui præmia boni operis exposcat. Unde possumus etiam hoc intelligere, quod de ejus persona psalmus iste formetur, qui natus ex Virgine pro totius mundi redemptione ad dexteram Patris sedere præsumat, sicut ipse ait : *Amodo videbitis Filium hominis sedentem ad dexteram virtutis.*

3. Non est tamen alienum, nec arrogans, si etiam David remunerationem a Domino Deo suo pro egregiis laboribus postulet. Prærogativa est fidei atque

justitiæ, de Domini favore mercedem usurpare. Denique reprehenditur Petrus; quia super fluctus ambulans, humano magis dubitavit affectu, quam apostolica auctoritate præsumsit. In Evangelio quoque docemur habere fidem, et non hæsitare de iis quæ supra hominem sunt, gerendis. Merito ergo David in superioribus, quasi adhuc imperfectus, secundum peccata sibi reddi refugit, atque declinat: in hoc autem psalmo qui est posterior, quasi fundatus virtutis processu, retribui sibi secundum fidei, operisque certamina deprecatur. Siquidem etiam Paulus, qui ante dixerat: *Non sum dignus vocari apostolus*, postea ait: *Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, justus judex: non solum autem mihi, sed et eis qui diligunt adventum ejus.* Et Apostolus ibi pollicetur, hic autem verecundius adhuc precatur: quod utique non insolentis arrogantiæ, sed innocentis est conscientiæ ab ipso cui servieris, petere mercedem; quoniam desperare segnitiei est materia: sperare autem, incentivum laboris est.

4. Pete igitur confidenter, si merita suffragantur, ut talia petendo studiosius elabores, quod ea petitione sis dignior. Quis athleta si desperet coronam, descendat in stadium: aut si eam postulet victor, offendat? Probatio spem facit, spes confidentiam. Justi ergo talis oratio est: delectatur Dominus tali precatione; ut pro puritate conscientiæ utaris auctoritate.

5. Tamen quominus videatur petitio arrogans, bene addidit: *Servo tuo;* in quo et humilitatis est gratia, et præmium servitutis. Qui enim vocatus est in Domino servus, libertus est Domini tam pretioso emtus sanguine. Magnum tibi est, vocari puerum meum, quasi ad servum dicitur. Si quis ergo est servus, et bene servit Domino, et nihil facit quasi servus peccati: sed qui dicit: Servus inutilis sum, quod debui facere, feci; bene is dicit: *Retribue servo tuo.*

6. Gloriosa servitus, qua pro nobis servivit et Christus. Beata servitus, qua et tu servis: sed ita, si nihil possit adversarius de tuo sibi servitio vindicare. Amat ergo Christus boni libertatem servuli. Denique in Canticis dicit: *Quam speciosæ factæ sunt genæ tuæ sicut turturis, cervix tua sicut redimicula!* Vultus liberior est, ubi est castitatis conscientia: et portare Christi jugum suave est, si ornamenta putes cervicis tuæ esse, non onera. Adtolle ergo oculos semper ad Dominum Deum tuum, et quære Deum ut invenias. Erige cervicem, redimicula, non vincula geris. Multa quoque animalia redimiculis gaudent, et phalerari sibi magis, quam vinculari videntur. Genæ sicut turturis præferant insignia verecundiæ: redimicula cervicis libertatis adtollant fiduciam. Leve est enim jugum Christi; et ideo cervix eo non premitur, sed levatur.

7. *Similitudines*, inquit, *auri faciemus tibi ex distinctionibus argenti; quoadusque Rex est in declinatione sua.* Ex iis enim qui ex Lege sunt et prophetis, mediocriter ante crediderant gloriam Domini Jesu: sed hæreditas ejus diffusa per populos, quo frequentius examinata, hoc amplius est probata. Crebræ enim persecutiones Ecclesiæ justorum nobis titulos, et martyrii victorias ediderunt. Itaque sicut aurum bonum, ita Ecclesia cum uritur, detrimenta non sentit, sed magis fulgor ejus augetur; donec Christus veniat in regnum suum, et reclinet caput suum in Ecclesiæ fide. Qui cum venisset ad oves perditas domus Israel, non habebat ubi caput suum reclinaret: nunc autem jam redolet fides; ideoque dicit Ecclesia: *Nardus mea dedit odorem suum.* Et dicit cum præsumtione exspectans retributionem.

8. Flagrat unguentum gratiæ, ex quo Virgo generavit, et Dominus Jesus sacramentum Incarnationis adsumpsit. *Colligatio*, inquit, *guttæ consobrinus meus, botryo cypri frater meus mihi, inter media ubera mea requiescit.* Corpus enim suscipiens Dominus Jesus caritatis se vinculis illigavit; et non solum se membris nostris et passionibus naturalibus, sed etiam cruci vinxit; ideoque sicut botryo in Ecclesiæ fide, et morali requiescit gratia, *Nardus cypri, consobrinus meus in vineis Engaddi.* Engaddi, si locum quærimus, regionis cujusdam quæ in Judæa est,

locus sic dicitur, in quo opobalsamum gignitur: si interpretationem, Engaddi tentatio latine significatur. In illis ergo vineis lignum est, quod si quis compungat, unguentum emittit: hic fructus est ligni. Si non incidatur lignum, non ita flagrat et redolet: cum autem compunctum fuerit artificis manu, tunc lacrymam distillat: sicut et Christus in illo tentationis ligno crucifixus illacrymabat populum; ut peccata nostra dilueret, et de visceribus misericordiæ suæ fundebat unguentum, dicens: *Pater, dimitte illis; quia nesciunt quid faciunt.* Tunc ergo in ligno compunctus est lancea, et exivit de eo sanguis et aqua omni unguento suavior, accepta Deo hostia, per totum mundum odorem sanctificationis effundens: et quasi balsamum ex arbore, sic virtus exibat e corpore. Unde ait: *Sentio virtutem exisse de me.* Inde opobalsamum* expressio dicitur; eo quod compunctione ligni balsamum per cavernam punctionis erumpit. Compunctus igitur Jesus odorem remissionis peccatorum, et redemtionis effudit. Nam et constrictus erat Verbum, cum esset homo factus: et pauper factus est, cum dives esset; ut nos illius inopia ditaremur. Potens erat, et despiciendum se præbuit; ita ut Herodes sperneret eum, et illuderet ei. Terram movebat, et hærebat in ligno: cœlum obducebat tenebris, mundum crucifigebat; et crucifixus erat: inclinabat caput, et exibat verbum: exinanitus erat, et replebat omnia: descendit Deus, adscendit homo: Verbum caro factum est; ut caro sibi Verbi solium in Dei dextera vindicaret: vulnus inflictum erat, et fluebat unguentum: scarabæus audiebatur, et Deus agnoscebatur.

9. Respondit et Christus. *Ecce es bona proxima mea, ecce es bona.* Quoniam cognoverat Ecclesia mysterium, et pro totius mundi redemtione crucifixum Dominum Jesum prædicabat, meretur audire: *Ecce es bona;* quæ me bonum dicis et *ipsa bona es:* quæ vidisti gloriæ meæ decorem, et *ipsa bona es et decora.* Quid est autem Christum dicere: *Bona es,* vel *decora es;* nisi illud Evangelicum: *Constans esto, filia, remissa sunt tibi peccata tua?*

10. Ergo cui Christus peccata donavit, recte dicit: *Retribue servo tuo, ut vivam, et custodiam verba tua.* Non habet in retributione quod desperet; quia Dominus Jesus venit mundum salvare, non perdere. Ideoque immemor est injuriæ, memor gratiæ; sicut in prophetico libro testificatur ipse dicens: *Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas, et memor non ero: tu autem memor esto, et judicemur. Dic tu prius iniquitates tuas, ut justificeris.* Quicumque ergo dicit iniquitates suas Deo, justificatur: et quicumque justificatur, retributionem non timet, sed exposcit: qui retributionem non timet, vivet.

11. Sed quare dixit: *Vivam;* et non dixit: Vivo? Quia hæc vita non est loco præmii, quæ in loco mortis est. Dolet Propheta in pulverem mortis se esse deductum: Apostolus cupit ex hoc mortis corpore liberari: et putamus quod de hac vita sibi blandiatur Propheta? Omnia hic plena mortis sunt. Intrat mors per fenestram, intrat per ostium; nisi Dominus ostio tuo ponat custodiam. Denique ex multiloquio peccatum nascitur. Lege mandata Legis, et invenies scriptum: *Quia vivens si mortuum contigerit, inquinatur.* Quantos tangimus mortuos? Inter quantos mortuos versamur? Ideo tibi Auctor vitæ dicit: *Relinque mortuos sepelire mortuos suos.* Ideo tibi alibi dicitur: *Surge qui dormis, et exsurge a mortuis.* Quomodo tibi diceretur: Surge a mortuis; nisi inter mortuos viveres? Ponamus te mundum esse ab operibus mortuis, et peccati colluvione; quomodo mundus es, qui in corpore mortis es, qui inter sepulcra vivis mortuorum? Oportebat Petrum loqui mortuis; ut procederent de sepulcris suis.

* Scriptor cui communiter Hegesippo nomen imponunt, ita de expressione balsami refert: « Illic opobalsamum gignitur: quod ideo cum » adjectione significavimus, quia agricolæ » cortice tenus virgulas incidunt eas, in qui» bus balsama gignuntur; ut per illas caver» nas paulatim distillans humor se colligat: » caverna autem græco nomine ὀπή dicitur. » Alii tamen ortum hoc nomen malunt ἀπὸ τοῦ ὀποῦ, quod succum ac liquorem sonat.

12. Indigemus ergo purgatione; quia tetigimus mortuos. Lex nos mundari jubet: quis tantus, ut supra Legem sit? Ipsum Nazaræum sanctum Dei, si is tetigerit mortuum, immundum pronuntiat. Ideoque radit caput suum, et deponit capillum quasi non sanctum; et iterum orat ut exaudiatur, qui ante propter mortui adtactum exorare non potuit: irrationabiles duxit dies; quia irrationabili appropinquaverat. Deponit igitur mortua et superflua capitis sui, ut Christo reconcilietur. Ergo si Nazaræus purificatur, et nos purificari oportet.

13. Omnes contigimus mortuum. Quis enim gloriabitur castum se habere cor, aut quis audebit dicere mundum se a peccatis? Sit aliquis fortasse qui in sermone non deliquerit, licet rarus iste, de quo Deus dicat, sicut de sancto Job: *Ille non peccavit labiis suis*; tamen non semper habere potuit mundas cordis sui cogitationes, injicit se diabolus in cor hominis. Pone parata semper et pervigili custodia quisquam cor suum sepserit, tamen in medio peccatorum versatur, necesse habet etiam ipse purificari. Unde Esaias, cum dixisset: *O miser ego! quoniam immunda labia habeo, et in medio populi versor immunda labia habentis*; statim descendit unum de Seraphim, et contigit labia ejus carbone, ut immunda ejus labia mundaret.

14. Non unum est baptisma: unum est quod hic tradit Ecclesia, per aquam et Spiritum sanctum, quo necesse est baptizari catechumenos. Est et aliud baptisma, de quo dicit Dominus Jesus: *Baptisma habeo baptizari, quod vos nescitis*. Et utique jam baptizatus in Jordane fuerat, sicut superiora declarant: sed sit hoc baptismum passionis, quo etiam sanguine suo unusquisque mundatur. Est etiam baptismum in paradisi vestibulo*, quod antea non erat: sed posteaquam peccator exclusus est, cœpit esse romphæa ignea, quam posuit Deus, quæ antea non erat, quando peccatum non erat. Culpa cœpit, et baptismum cœpit: quo purificentur, qui in paradisum redire cupiebant, ut regressi dicerent: *Transivimus per ignem et aquam*. Hic per aquam, illic per ignem. Per aquam, ut abluantur peccata: per ignem, ut exurantur. Sed quod est gravius, et hic sustinemus ignem, et illic.

15. Quis est qui in hoc igne baptizat? Non presbyter, non episcopus, non Johannes, qui ait: *Ego vos baptizo in pœnitentiam*; non Angelus, non Archangelus, non Dominationes, non Potestates: sed ille, de quo Johannes ait: *Qui venit post me, fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta portare: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, et igne. Habet ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam; et congregabit triticum in horreum suum; paleas autem comburet igni inextinguibili*. Non de hoc baptismate, quod fit per sacerdotes Ecclesiæ, dictum ipse Dominus testificatur. Siquidem post consummationem sæculi missis Angelis qui segregent bonos et malos, hoc futurum est baptisma: quando per caminum ignis iniquitas exuretur; ut in regno Dei fulgeant justi sicut sol ipse in regno patris sui. Et si aliquis sanctus ut Petrus sit, ut Johannes, baptizatur hoc igni. Veniet ergo Baptista magnus (sic enim eum nomino, quomodo nominavit Gabriel dicens: *Hic erit magnus*) videbit multos ante paradisi stantes vestibulum, movebit romphæam versatilem, dicet iis qui a dextris sunt, non habentibus gravia peccata: Intrate qui præsumitis, qui ignem non timetis. Prædixeram enim vobis: Ecce venio sicut ignis; et per Ezechielem dixeram: *Ecce proficiscar in Hierusalem, et insufflabo in vos, in igne iræ meæ; ut tabescatis a plumbo et ferro*.

16. Veniat ergo ignis consumens, exurat in nobis plumbum iniquitatis, ferrum peccati, faciatque nos aurum sincerum. Urat renes meos, et cor meum; ut bona cogitem; ea quæ castitatis sunt, concupiscam. Sed quia hic

* Jam ante annotavimus opinionem hanc de justis extremi judicii die per ignem expurgandis Ambrosium ab Origene mutuatum esse: hoc loco id tantum addimus, inter hunc ignem et eum quo diabolus ac reprobi exarsuri sunt, manifestum discrimen infra numero 17, constitui, quod fecisse prorsus negatur Origenes

purgatus, iterum necesse habet illic purificari; illic quoque nos purificet, quod dicet Dominus: Intrate in requiem meam; ut unusquisque nostrum ustus romphæa illa flammea, non exustus, introgressus in illam paradisi amœnitatem, gratias agat Domino suo, dicens: *Induxisti nos in refrigerium.* Qui ergo per ignem transierit, intrat in requiem. Transit a materialibus atque mundanis ad illa incorruptibilia atque perpetua.

17. Alius iste est ignis quo exuruntur peccata non voluntaria, sed fortuita, quem paravit servulis suis Dominus Jesus; ut eos ab ista commoratione, quæ permixta est mortuis, emundet: alius ille ignis, quem deputavit diabolo et angelis ejus, de quo dicit: *Intrate in ignem in æternum;* quo ille dives ardebat, qui stillari sibi de Lazari digito poscebat humorem. At vero Lazarus in Abrahæ sinu recumbens, vitam carpebat æternam, quam sibi promittit Propheta dicens: *Vivam et custodiam verba tua. Vivam*, ait, quasi nondum vivens; hic enim in umbra vivimus.

18. Ergo ista vita in corpore, umbra est vitæ atque imago, non veritas. Denique in imagine ambulat homo, et in regione umbræ mortis consistimus. Sed si quis non ad terrena oculos mentis intendat, sed ad spiritalia erigat; ut possit dicere: *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus;* dignus erit qui dicat: *In umbra ejus vivemus.* Christus enim vita est; et ideo qui in umbra Christi vivit, in umbra vitæ est. Meritoque alibi dicit Sanctus Domini: *In umbra alarum tuarum protege me.* Omnes ergo etiam sancti in umbra sunt, quamdiu sunt in corpore: non perfecte vident: non perfecte, sed ex parte cognoscunt. Ipse Paulus ait: *Ex parte enim cognoscimus.* Ipse Vas electionis, cui Christus oculos reddidit, et sua illuminavit gratia; non facie ad faciem, sed per speculum videbat. Et David revelari oculos suos petit; ut removeretur umbra, quæ integrum oculorum impediebat obtutum. Regionem autem hanc mortuorum esse quis dubitet; cum Sanctus ipse dicat: *Placebo Domino in regione vivorum?* Quia perfecte hic placere nemo potest, ubi etiam si fieri possit, ut sua peccata non habeat; in ipsa tamen mortuorum regione vivendo, purificatione indiget, quæ a contagio eum regionis hujus absolvat.

19. In umbra igitur hic vivimus, et ideo in umbra custodimus verba Dei. Et ut exemplo utamur: utique ante erant sub umbra Legis, quando custodiebant homines sabbata, quæ sunt umbra futurorum; sicut hodieque Judæi, qui verum sabbatum non vident, qui exemplari et umbræ serviunt. Nos quoque secundum Evangelium nunc viventes, umbram sequimur verborum Dei. Nathanael sub arbore fici videtur, David in umbra alarum Domini Jesu sperare se dicit, Zacchæus in arborem sycomori adscendit, ut Christum videret. Nobis quoque expandit manus suas Jesus, ut totum mundum obumbraret. Quomodo non sumus in umbra, qui crucis ejus protegimur velamento? Quomodo non sumus in umbra, quos crucifixus a malignitate sæculi, et corporis ardore defendit? An nescimus quoniam Verbum Dei veniens in hunc mundum, non sicut Verbum advenit, quale in principio erat, quale erat apud Deum: sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens? Venit in nube levi: et cum esset virtus Altissimi, obumbravit Mariæ; ut transfiguraret corpus humilitatis nostræ conforme fieri corpori gloriæ suæ. Sicut ille ergo mutavit formam, cum ex Virgine nasceretur: ita et nobis sermones Dei transfigurati videntur; cum leguntur in Evangelio, cum species eorum videtur in Scripturis quasi per speculum, quia tota veritas hic non potest comprehendi. Cum autem venerit quod perfectum est, non jam per descensionem, non per speciem ut transfigurati: sed integra atque expressa veritate resplendent.

20. Neque te moveat, quod ait: Multa verba custodiam; qui unum verbum cognoverit, multa verba cognoscit. In uno enim multa sunt, et in multis unum est. Probandum est igitur quomodo unum verbum multa sint, et multa verba unum verbum sit. Nec est difficile doceri; cum dixerit Apostolus, quia

ipse est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ, in quo creata sunt omnia in cœlestibus et in terra, sive visibilia, sive invisibilia, sive Sedes, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates, omnia per ipsum et in ipso creata sunt. Unum est igitur Verbum, quod operatur in singulis: et cum in singulis operatur, operatur omnia in omnibus. Hoc Verbum unicum apud Patrem se diffudit in plurima; quia de plenitudine ejus omnes accepimus. Itaque si videas singula omnium quæ creata sunt in ipso, videbis in singulis unum verbum esse omnium, cujus pro captu nostro participes sumus. In me verbum est humanum, sed Apostolus succurrat et dicat: *Puto et ego spiritum Dei habeo;* in alio verbum cœleste, et verbum Angelorum in plerisque est. Sunt qui habent verbum Dominationum et Potestatum, verbum justitiæ, verbum castitatis, verbum prudentiæ, verbum pietatis, verbum etiam virtutis. Sic unum verbum multa sunt, et multa verba unum sunt. Nec vero arduum est istud æstimari; cum legerimus quia omnia potest Spiritus sapientiæ.

21. Itaque sicut alii datur per Spiritum sermo sapientiæ, et alii sermo scientiæ secundum eumdem spiritum, alii fides in eodem spiritu, alii gratia curationum in uno spiritu, alii operatio virtutum, alii spiritus cognitionis, alii spiritus consilii plenioris, alii spiritus fortitudinis, alii pietatis spiritus; tamen in omnibus unus atque idem spiritus est, dividens singulis prout vult. Est spiritus prophetarum, et spiritus apostolorum: est etiam artificum spiritus, sicut et Beseleel et Oliab, quos implevit Dominus Spiritu divino sapientiæ et scientiæ, et omnis artis; ut facerent amictum et Tabernaculum, atque altare secundum sensum quem dedit his Deus; sed etiam cæteris sapientibus intelligere, et facere omnia opera secundum omnia quæ Dominus imperabat. Itaque fecerunt quæ non didicerant, nec viderant, secundum ea quæ his Spiritus demonstrabat. Et plerisque videtur alius apostolorum spiritus, alius prophetarum, et diversus in singulis: sed non est diversus, sed unus est spiritus, dividens genera diversa virtutum. Unde non dubium videri debet, si aliis verbum apostolicum, aliis propheticum, aliis evangelicum, aliis verbum operatorium datum est; et tamen unum est verbum dividens se singulis pro nostra possibilitate, vel pro sua voluntaria largitate. Hoc Verbum igitur, quod est caput omnium, hic per speculum video; et ideo verba hic custodire non possum: sed cum videro gloriam ejus revelata facie, tunc vivam, et vita vivens etiam verba divina custodiam.

22. Ideo ergo secundo versu dicit: *Adaperi oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua.* Qui adaperiri sibi oculos petit, utique et gravari intelligit. Neque enim medicum rogat, nisi qui remedium ægritudini suæ poscit. Dicit ergo iste ad medicum venientem de cœlo: *Adaperi oculos meos.* Si turbatus est oculus, facile dolor omnis sedatur collyrio: sin vero acies ejus humoris suffusione prætexitur, majora remedia quæruntur. Est ergo sicut in oculis corporis, ita etiam in oculis animæ hujusmodi quædam passio, quæ ingravescat necesse est; nisi bonus medicus velamen illud abstulerit, et nebulam quamdam concreti humoris, quæ impedire, vel potius operire, ne videat quæ videbat, mentis æstimatur obtutum. Irrepsit ægritudo veteri fermento; eo quod non exuimus vel gentilem, vel Judaicam suffusionem, cum primum veniremus ad Ecclesiam: non audivimus et docentem boni medici disciplinam: *Expoliantes veterem hominem cum actibus suis, induite novum, qui renovatur in agnitione, secundum imaginem ejus qui creavit eum.* Supervestivit ergo se aliquis, non expoliavit: serpit gravior ægritudo, gravat oculos diuturnum velamen; non potest quisquam illud auferre, non Angelus, non Virtutes, non Dominationes, non Potestates. Manet velamen illud, lectionem impedit, visionem obducit; quod non revelatur, inquit Apostolus, hoc est, a quocumque alio, nisi in Christo fuerit evacuatum. Cum vero conversus hujusmodi fuerit ad Dominum, auferetur velamen.

23. Habes igitur quomodo auferas velamen, quod manet supra oculos cordis tui. Convertere ad Dominum, et velamen cadet. Conversus est Paulus ad benedictionem Ananiæ, velut squamæ ceciderunt ab oculis ejus; et vidit qui per triduum ante non viderat : simul oculus corporis animæque sanatur; quia medicamentum ei medicus demonstraverat ille de cœlo, de quo scriptum est: *Misit verbum suum, et sanavit eos, et ex omnibus infirmitatibus suis liberavit eos.* Non est medicus iste de terris, qui omnes curat infirmitates, et populos integros sanat. Mitte ergo, Pater, medicum istum : veniat Verbum tuum, aperiat oculos meos. Et apostolorum oculi clausi erant, nisi eos Jesus aperuisset. Denique duobus ex his euntibus in castellum cui nomen Emmaus, cum interpretaretur Scripturas, et benediceret eos; *Aperti sunt*, inquit, *oculi eorum*, *et cognoverunt eum.* Ergo nisi Jesus aperuisset nobis oculos, nemo vidisset : nisi Jesus sustulisset velamen, nulli Evangelii gratia refulsisset. Et Petrus clausos habebat oculos, et Johannes clausos habebat, et Jacobus clausos habebat. Denique in monte gravati erant somno, sed excitati majestatis fulgore divinæ oculos cordis sui aperuerunt. Et quia siti in corpore, plene videre non poterant, obumbravit eos nubes; ne corporis oculos gloriæ cœlestis fulgor hebetaret.

24. Quis igitur tantus ut aperiat oculos, et Legis videat sacramenta; nisi ei Christus demonstret? Non Moyses tantus. Denique, jubente Domino, virgam projecit, et facta est serpens, et fugit ab eo : apprehendit caudam serpentis, et facta est virga; et adhuc non cognoscebat mysterium, quo declarabatur descensurum in terras Dominum Jesum, qui cum se exinanisset deponi in crucem, et projici pateretur in tumulum, quasi serpens de virga factus; quia in tumulum projectus, de quo secundum oracula Legis resurgens in gloriam Dei divinæque sedis regale consortium de serpente remearet. Apprehendamus ergo et nos caudam serpentis illius crucifixi; ut potestatem ejus regiam possimus agnoscere. Et illa quæ in pedes ejus misit unguentum, tenuit eum. Caudam ergo serpentis apprehendit Moyses : et apertum est os ejus. Non ergo loquutus esset de eo : nisi ipse Dominus os ejus aperuisset.

25. David adaperiri sibi oculos hic petit, et in superioribus dixit : *Quis ostendit nobis bona?* Erat sub Lege nutritus, sciebat quia Lex umbram habet futurorum bonorum : ipsa bona jam non per umbram, sed apertis oculis videre cupiebat. Noverat quia exemplari et umbræ cœlestium mysteriorum serviebant, qui secundum legem Moysi deserviebant. Volebat ipsam cultus divini comprehendere veritatem; et ideo ut ab oculis suis velamen discuteret, conversus ad Dominum precabatur dicens : *Adaperi oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua.* Intelligebat vere militiam esse cœlestem, quam posset unusquisque ex Lege cognoscere, cui tamen Dominus revelasset. Quis enim de terrenis ad cœlestia, de umbra ad claritatem, de exemplari ad penetralia veritatis humano gradu sine divino ductu possit adscendere?

26. Quis potest considerare altare illud cœleste, verumque templum, sacerdotes et levitas, non istos secundum carnis officia, sed illos secundum spiritus gratiam? Denique hanc solam sibi gratiam pro maximis optabat David dicens : *Unam petii a Domino, hanc requiram; ut inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ : et ut videam delectationem Domini, et considerem templum ejus.* Quis poterat cognoscere, quod offerret dives magnum munus, secundum quod potest manus ejus; ut solvatur ejus peccatum? Quis poterat intelligere, si non haberet? Quis offerre, verbi gratia, arietem; quia non solvebatur ejus peccatum? Quis poterat advertere, quæ essent illæ immunditiæ, quas solvit non Lex quam putant Judæi; sed lex spiritalis, quam Paulus agnovit? Quis poterat videre remissiones peccatorum veras, quarum exemplar in Lege, veritas in Evangelio est, dicente Domino Jesu : *Dimissa sunt tibi peccata;* non per hircorum sanguinem,

sed per hostiam sui corporis? Ille itaque dives in Lege, qui perfectæ majestatis in Christo plenitudinem confitendo, et quasi eam quibusdam ad illud altare cœleste fidei manibus offerendo, peccatum suum solverit. Ille videt verum sacerdotem, qui videt Principem sacerdotum : ille templum verum considerat, qui audit dicentem : *Solvite templum hoc, et in triduo excitabo illud*. Magnum templum, de quo virtus exibat, et curabat omnes. Mirabile illud altare, in quo unius agni sacrificium tulit peccata mundi. Ille præstantissimus levita, qui venit non ut ministerium exigeret; sed ut omnibus exhiberet suæ ministerium passionis : cui portio Deus, qui hic nihil possederit, ut omnia possideret.

27. Quid autem dicam de Hebræo, quem Lex sex tantummodo jubet servire annis, et septimo anno exire a servitio? Quis iste Hebræus servus? Quis Hebræus liber poterat intelligi? Quis tantus, ut annos æternos in mente habens videat verum Hebræum, qui non in perpetuum manet servus : sed sex annis servili functus officio, septimo anno gratiam libertatis adipiscitur? Cujus videtur Isaac patriarcha servitutis et libertatis non ignorasse mysterium, qui ait : *Servies fratri tuo, et erit cum deposueris et solveris jugum ejus a collo tuo*; significans fore tempus, quo et si quis servierit hic positus fratri suo : postea tamen exactis annis, qui sex istis diebus, atque istis quos hic exigimus mensibus colliguntur; solvat jugum a cervice sua, quod sit septimo anno remissionis. Conjicere possumus veri Hebræi typum in Joseph, qui portavit servitutis jugum : sed eum culpa non cœpit, non carcer inclusit, non Ægyptus decoloravit. Conjicimus in Petro, Johanne, Jacobo, qui creati et instituti sub jugo Legis solverunt tamen fratris sui Judaicum jugum, ubi legitimæ tempus quietis advenit, quando refulsit his remissio peccatorum : et hoc tamen hic in umbra adhuc gestum comparatione cœlestium.

28. Quanta autem quies illa, quæ ex Lege conjicitur, in Evangelio revelatur, et adhuc integra reservatur, dicente Domino Jesu : *Volo ut ubi ego sum, et isti sint mecum*? Quam beatus, qui istius habitationis fructum, quietis consortium illic potuerit promereri? Tunc intelliget quid sit aperuisse oculos, ut videret mirabilia de lege Dei.

29. Bene admonuit lectio Evangelii, quæ decursa est, in qua sanatus est leprosus ille, qui dixit : *Si vis, potes me mundare;* in voluntate Domini constituens potestatis effectum. Cui respondit similiter : *Volo, mundare*. Præmissa pietas voluntatis, sequuta potestatis auctoritas est. Omnibus dicit Jesus, *volo*; qui non vult esse peccatum. Velle Christi, commune in omnes est : mundari, fidei est credentis in Christum. *Et tetigit eum*. Tangit eos, quorum fide tangitur. Denique dicit : *Tetigit me aliquis; sentio enim virtutem exisse de me*. Habes operationem immaculati corporis, habes remissionem divinitatis.

30. Sed ut plenius sanaretur, aperuit oculos ejus dicens : *Vade, ostende te sacerdoti*. Multos sacerdotes habebat Synagoga : sed qui oculos aperit, falsos non videt sacerdotes, verum adspicit. Quis est verus sacerdos, nisi ille qui est sacerdos in æternum? Et ideo Pater dixit ad eum : *Tu es sacerdos in æternum*. Aperuit ergo oculos ejus, et vidit, et intellexit quale munus pro emundatione sua deberet offerre. Beatus qui audit hæc : quanto beatior qui videt, qui se vero potest ostendere Sacerdoti; ut non habeat quod timeat in se videri, qui se prius adspicit, facie revelata. Nam nisi ipse se prius viderit, non audebit se ostendere; sicut Adam qui se occultare cupiebat, quia se non agnoscebat. Sed jam etiam id quod sequitur, consideremus.

31. *Advena ego sum in terra; ne abscondas a me mandata tua*. Non cujuscumque vox ista est : sed ejus qui terrenis renuntiaverit voluptatibus, et omni se mundanæ cupiditatis exuerit affectu. Ille est in hac terra advena, qui potest dicere : *Nostra autem conversatio in cœlis est;* qui suam habet in Domino portionem, qui potest dolere quod diutius vivat in terris, qui vitæ hujus longævitate lassatur, cui prolixitas habi-

tationis hujus fastidio sit, quam sanctus aversatur, et dicit : *Væ iis qui habitant in terra!* Qui dissolvi non timet; et si solvatur, præsumit se cum Christo futurum : hic vere peregrinus in terra est; quia sanctorum est civis, et domesticus Dei, et thesaurum sibi condit in cœlo. Non utique is exiens de Ægypto, in hanc intelligibilem Ægyptum remeare desiderat, nec depositæ senectutis et mortis pavescit confinia, nec horrea struit messibus recondendis, jam alienis victurus ætatibus : sed sola dives virtutum fœcunditate, ea congregat, quæ sibi nec mors possit auferre.

32. Meritoque dicit : *Concupivit anima mea desiderare judicia tua in omni tempore.* Quod utique non facit nisi liber a vinculis, nec solum a vinculis sollicitudinis sæcularis, sed etiam a vinculis caritatis humanæ. Vincula complura sunt in hoc sæculo : vincula sunt desideria vivendi, vincula sunt oblectamenta voluptatum, vincula sunt honorum, vincula conjugii. Denique dicit tibi bonus Magister : *Solutus es ab uxore? Ne quæsieris uxorem.* Nec tamen peccat, qui uxorem acceperit, sed innectit sibi vincula mentis; quia sollicitus est quomodo placeat uxori. Beatior esset, si Deo soli placere desideraret. Cernis autem quia ligatus est, qui sui non habet corporis potestatem. Ergo quia mandatum Dei est, quod Legis oraculo et Apostolico sermone depromtum est; ne quis uxorem, divitias, honorem, necessitudines Deo præferat : qui autem prætulerit, sit obnoxius judiciis Dei; ideo prius poposcit, ne abscondat ab eo Deus mandata sua. Qui enim mandata Dei cognoverit, et custodierit, non refugit judicia divina, sed desiderat; meritoque tamquam revelatis sibi mandatis ait : *Concupivi desiderare judicia tua in omni tempore.*

33. Non dixit : Concupivi judicia, sed : *Concupivi desiderare.* Sicut enim vita vivere plus est, quam vivere (vivere namque commune etiam hujus est vitæ, vita autem vivere beatorum est) sic concupiscere ut desideremus judicia Dei, plus est quam desiderare judicia. Concupiscimus enim desiderare, quasi non sit potestatis nostræ desiderium, sed gratiæ Dei. Cum enim Dominus oblectari nos viderit cupiditate desiderii judiciorum suorum, sobrium auget affectum. Cum autem peccamus, non concupiscimus desiderare judicia Dei. Neque enim ægrotus uri desiderat, vel incidi; ut possit recipere sanitatem. Refugit qui gravius ægrotat; ne uratur, ne incidatur, ne alligetur, ne abstineat a cibo. Qui autem salutarem habet valetudinem, medico securus occurrit. Unde etiam Dominus non otiose ait : *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum;* non solum desiderans, sed etiam geminato desiderio concupiscens remissionem retribuere peccatorum. Concupiscamus ergo et nos desiderare judicia Dei. Bona conscientia quæ cum examinatur, probatur. Et concupiscamus desiderare *in omni tempore;* ut nullum momentum bonæ prætereat vacuum cupiditatis.

34. *Increpasti superbos : maledicti qui declinant a mandatis tuis.* Cum Dominus Jesus per obedientiam genus humanum redemerit, justitiam reformaverit : serpens autem per inobedientiam peccatum introduxerit; quid vitii habeat superbia, hinc æstimare possumus, cujus auctor diabolus est, quem inducit Propheta dicentem : *Ponam thronum meum super nubes, et ero similis Altissimo.* Itaque cum sit nequissimus, ut honorem non dederit Domino Deo nostro; pejores tamen discipulos erudivit. Ille enim se sic exaltavit, ut vellet æquari et similis esse Altissimo : discipulus autem ejus significatur ab Apostolo indignaturus æqualem similemque se æstimari Deo. Scriptum est enim : *Cum revelatus fuerit homo iniquitatis, et filius interitus, qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus.* Magister igitur similem se præsumit, hic superiorem. Ideoque et Dominus ad discipulos suos dixit : *Majora his facietis;* ut quibus serpens plus ademerat, quam ipse amiserat, majora Christus facere donaret, quam ipse in terris fecerat. In se enim voluit principem mundi fallere, in discipulis triumphare.

35. Itaque a tanto volens crimine vin-

dicare humanum genus, introduxit pharisæum et publicanum in templo orantes; et docuit etiamsi bona cætera habeat, quod magis superbus offendat, quam humilis, qui nulla virtutum dote subnixus sit; studet enim supplantare diabolus bonis operibus intentos. Quantum laboravit pharisæus ille, ne raperet aliena, ne injustus esset, ne adulteraret? Quantum laboravit, ne peccaret, sicut peccavit publicanus? Quantum laboravit, ut bis in sabbato jejunaret? Quantum laboravit, ut decimam daret omnium quæ adquireret? Quis nostrum hæc facit? Quanti habent possessiones, et soli incubant fructibus, et solis sibi messes recondunt. Advertit hoc diabolus, et perfudit eum ulcere gravi; ut non teneret caput, mente carnis inflatus; et in eo in quo laudabilis fore crederetur, ibi reprehensibilior judicaretur. Agebat enim gratias Deo quod non esset raptor, adulter, injustus. Quam noxie ei luctatus est serpens, et gravibus eum spiris ligavit? Superiorem fecit, ut de altiore dejiceret: inferiorem se præbuit, ut sublimiorem casu graviore prosterneret. Mala ruina est arrogantiæ, quæ superiorem subripuit. Mala hæc lucta serpentis, qua se in plurimos torquet amfractus.

36. Inflare volebat et Paulum. Quem Paulum? Illum utique apostolum non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum. Et pene deceperat, ita ut stimulum carnis suæ, qui se humiliabat, rogaret auferri. Sed bonus Dominus, qui Paulum infirmitatibus vellet facere fortiorem, adhibuit ei angelum Satanæ; ut suis diabolus artibus vinceretur. Non mentiebatur pharisæus, immo etiam vera dicebat: sed omnis qui se exaltat, etiamsi vera dicat, offendit. Denique probabilior pharisæus ingressus est templum, quam publicanus: et tamen condemnatus exivit. Quantum crimen superbiæ, ut ei etiam adulteria præferantur!

37. Denique Dominus, qui aliis donat, superbis resistit, et tamquam congreditur iis qui se exaltant, sibique hoc certamen vindicat: et qui aliis compatitur, arrogantes increpat; quia nihil gravius, quam ut fratres nostros pauperes superbo oculo despiciamus, conformes nobis intolerabili repellamus fastidio, nostra indignos gratia judicantes, quia sunt inopes: cum paupertas facilius sit Deo, quam thesaurus acceptior.

38. *Maledicti*, inquit, *qui declinant a mandatis tuis*. Supra dixerat: *Ne abscondas a me mandata tua*; et ideo quasi revelata sibi mandata cognoscens, condemnat eos qui declinaverint a mandatis cœlestibus. Et bene dixit: *Qui declinant*; directum enim mandatum est, ideo ab eo nemo deflectat.

39. Movet autem qua ratione hic dixerit: *Ne abscondas a me mandata tua*. Quod enim absconditur, obscurum sit et occultum; cum supra dixerit: *Mandatum Domini lucidum, illuminans oculos*. Si lucidum mandatum, quomodo absconditur; cum lucernam nemo ponat sub modio? Nisi forte lucidum est unum mandatum, multa autem mandata abscondita sunt. Nam *judicia tua*, inquit, *sicut abyssus multa*. Non judicium sicut abyssus, sed judicia dicuntur.

40. Vide autem ordinem. Supra ait: *Ne repellas me a mandatis tuis*; in sequentibus ait: *Ne abscondas a me mandata tua*; hic ait: *Maledicti qui declinant a mandatis tuis*. Vere maledicti qui declinant a mandatis tuis, qui referre gratiam debuerunt: primo, quia non sunt repulsi: secundo, quia non abscondi a se divina mandata meruerunt. Declinat ergo aliquis quod optavit.

41. Sequitur: *Aufer a me opprobrium et contemtum; quoniam testimonia tua exquisivi*. Si contemtus opprobrii loco ducitur, quomodo scriptum est: *Contemtibilia hujus mundi elegit Deus*? Sed considera quia mundi contemtibilia dixit, non Dei. Quod enim in hoc mundo contemtibile, hoc pretiosum est apud Deum. Denique humilitas in hoc mundo contemnitur, sed Dei judicio comprobatur. Et si publicanus se humiliaverit exaltatur. Audi quem diligat, et non pro nihilo habeat Deus. Quicumque sanctus est, qui sine macula vivit, veritatem custodit, non appetivit proximum suum, ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, omnia quæ

malitiæ sunt, reprobavit: talis, etiamsi sit gentilis, devotione humilitatis a Deo comprobatur. Superbi autem, velut pharisæus, arrogantia sua pro nihilo ab illo æstimantur. Denique gentilitas* non est: devotio autem manet in æternum. Cave ergo ne Christo opprobrio sis. Nolo mihi quicumque maledicat, et quasi peccatorem despiciat: quam grave, si Christus dignum opprobrio ducat? *Væ tibi*, inquit, *Corozaim et Bethsaida*. Condemnantur; quia non egerunt pœnitentiam delictorum suorum. Nos ergo agamus, ut a nobis auferatur opprobrium. Quis autem est, qui non est opprobrio dignus? Qui exquisivit Domini testimonia. Multi quidem sunt qui volunt inferre opprobrium servis tuis, sed ipsi sunt magis probrosi; quia pro nomine tuo pati opprobrium gloriosum est.

42. Et ideo ait: *Etenim sederunt principes, et adversum me detrectabant*. Vox martyris est, qui perductus ad judicium persecutorum, cum cogeretur idolis immolare, et constanter resisteret: judices autem sedentes in tribunalibus stipati officiis**, indignantes quod suis non obsecundaretur imperiis, conferrent quo dignum supplicio censerent; stabat intrepidus dicens: *Sederunt principes et adversum me detrectabant*. Est etiam Domini vox ista, cum convenisset presbyterium plebis, et principes sacerdotum et scribæ, et ad concilium Judæorum deductus esset dicentium: *Quid adhuc desideramus testes; audivimus enim de ore ipsius*; et staret ante præsidem, et duceretur ad crucem, quid pulcrius diceret, quam: *Sederunt principes, et adversum me detractabant*, hoc est, me stante, sederunt principes? Et quia tribunalium fulcro sublimes erant, Dominum non videbant. Sedebant ergo, erant in fastigio principatus, nec Principem principum cogitabant. Sed parum hoc. *Adversus me*, inquit, *detrectabant*. Ego eorum redemtor adveneram, ego veneram ut omnium peccata mundarem, ut recuperarem amissos, restituerem paradiso sancti Jacob hæreditatem; et illi *adversus me detrectabant*. Et ideo imitatores mei, disciputi mei, nolite injuriam erubescere si steteritis ante principes pro nomine meo; cum ego steterim pro vestra salute.

43. Denique traditus in custodiam Petrus cum cæteris apostolis, et postera die statutus ante concilium constanter dicebat: *Principes populi, et seniores Israel, si nos hodie dijudicamur, quod benefactum sit homini infirmo, in quo iste salvus factus sit; notum sit omnibus vobis, et omni plebi Israel, quod in nomine Jesu Christi Nazareni quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit a mortuis, in hoc iste adstat coram vobis sanus*, hoc est: Vos estis qui statuistis et Christum; gloriæ loco ducimus istam injuriam, quia arguimur pro ægroti hominis sanitate: hanc hæreditatem servulis Salvator omnium dereliquit. At illi conferebant inter se dicentes: *Quid faciemus istis hominibus?* Et dimiserunt eos. Gloriabatur ergo Petrus, et unusquisque apostolorum, quia digni habiti sunt, qui injuriam pro Christi nomine sustinerent. Recte ergo tunc dicerent singuli: *Etenim sederunt principes, et adversum me detrectabant*.

44. Sederunt principes adversus Esaiam, et disputaverunt ut secaretur: sed non timebat eos qui dicebat: *Audite... principes Sodomorum*. Sederunt adversus Hieremiam ut mitteretur in lacum. Sederunt adversus Zachariam, qui occisus est inter templum et altare. Sederunt adversus Susannam, et contra castitatis feminam judicabant: sed ut ostenderetur principum bonum non esse consilium, excitavit pueri spiritum Dominus; et quam principes ream mortis pronuntiaverant, eamdem propheta totius innoxiam criminationis absolvit.

* Arbitrantur Ed. Bened. verba *gentilitas*, *gentilis*, hoc loco sumi pro *nobilis*, *nobilitas*, sicut adhuc apud nos vir nobilis dicitur gentilis (*gentilhomme*), ita ut humilitati opponatur nobilitas. Verum multo melius hæc voces de homine nondum christiano explicantur, sensusque est: nihil prodesse fidei gratiam superbo et arroganti, solum autem cordis munditiam et humilitatem a Deo considerari. Hoc quoque probat exemplum allatum de pharisæo et samaritano.

** *Officiis*, hoc est, officialibus; ut operas pro operariis dicimus. Officia autem in jure sæpius ministros et apparitores præsidum et procuratorum fisci significant.

45. Sunt et alii principes, qui adversus nos detrectant, de quibus dicitur : *Quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates, adversus mundi hujus rectores, tenebrarum harum, adversus spiritalia nequitiæ, quæ sunt in cœlestibus.* Isti sedent et explorant, qui justus sit in hoc sæculo, qui Christianus intente Deo serviat, studiosus boni operis et facti. Detrectant de eo dicentes : Insidiemur illi, impediamus eum, prohibeamus eum efficere quæ desiderat, conteramus ejus mentem, frangamus animum ejus adversis frequentibus ac repentinis; et si Deo probatus est propter justitiam, rogemus dari nobis tentationes ejus. Neque enim in tantum prophetam, tentationum ejus quas plurimas subiit, potestatem habere potuissent, nisi Dominus probandi sui militis causa dedisset, ut majore eum gloria coronaret. Quis igitur regem Saul excitavit in eum, nisi spiritus malus sicut legimus, qui se dolebat excludi quotiescumque David vel citharæ sono, vel bonorum consiliorum operumque fidibus ac nervis mentem regis animumque demulcebat? Quis excitavit Doech Syri nequitiam, ut sanctum virum proderet, et hospitalem humanitatem deduceret in periculum sacerdotis? Quis inflammavit ardorem Ammon, ut domum incestaret propheticam, et contristaret animum patris, alterius incesta libidine, alterius injuria : et qui aliis prophetabat, domus suæ mala prævidere non potuerit? Quis armavit furorem Abessalon, ut patrem domo excluderet, et parricidali persequeretur prælio? Sed cum prope viribus regni jam esset sanctus inferior, hoc uno incensa adversum se diaboli restinxit spicula, quod cum filius necem peteret patris, ille tamen salutem filii pietatis mandabat affectu.

46. Ergo principes populi, ut Achitophel, et cæteri bellantium duces sederunt. Tractabant principes populi cum Abessalon adversus Prophetam. Et ideo dicit : *Etenim sederunt principes, et adversum me detrectabant : servus autem tuus exercebatur in justificationibus tuis.* Advertimus arma justi, quibus omnes adversariorum repellat impetus. Alibi ait : *Circumierunt me, et expugnaverunt me gratis : pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi; ego autem orabam;* hic ait quod studium ei non exercendæ ad belli artes fuerit juventutis, non decipiendi adversantis astutia ulla cordis; ut illum vinceret quem videbat : sed adversum eos præliabatur, quos non videbat; majorque in eo pietas, quam virtus corporis militabat. Itaque in Dei exercebatur justificationibus; ut contrario ictu diabolum vulneraret. Ille eum ab intentione justitiæ, et studio devotionis, occupationibus bellicis conabatur abducere : hic magis se divini operis et cultus meditationibus occupabat. Itaque Dominus protexit eum, in quem speravit, cum quo loquebatur, cui toto adhærebat affectu. Justus enim aut cum Deo loquitur orando, aut divina loquitur opera laudando : et semper loquitur opera Dei; ne loquatur os suum opera hominum. Nihil terrenum justus loquitur, nihil mortale agit.

47. Ideoque dicit: *Etenim testimonia tua meditatio mea est : et consilia mea justificatio tua.* Advertis quid doceat, quod hæc debeant esse consilia justi, ut meditetur mandata Dei, et exerceatur in Dei laudibus et oraculis; ut justificet Dominum semper. Qui facit quæ Deus mandat, quæ credit Deo placere, Deum justificat. Quod ex lectione Evangelii possumus intelligere, dicente Evangelista, quia pharisæi spreverunt consilium Dei, non baptizati baptismo Johannis. Hoc in uno libro, in alio autem habes : non justificaverunt Deum, quia baptizari noluerunt. Ideo Dominus ad Johannem dicentem : *Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me;* respondit : *Sine modo; sic enim oportet nos implere omnem justitiam.* Qui ergo facit mandata Dei, justificat Deum; quia facit ejus justitiam : et bonum est ut consilium Dei sequantur hominum consilia; quia Dei consilium certum semper : nostra autem plerumque incerta consilia ex rerum probantur eventu.

SERMO QUARTUS.

ד. Daleth.

1. QUARTA littera secundum Hebræos *Daleth*, significat latine timorem, vel (ut alibi invenimus) nativitatem. Sed utrumque potest congruere et convenire sensu. Nativitas enim eorum est quæ generantur in hoc sæculo, per quam intelligimus corporalia et materialia, quæ sunt caduca, et ideo a timore non distat; ex corporalibus enim et materialibus nascitur timor. Quid enim est terrena nativitas, nisi timor?

2. Denique inde cœpit versus : *Adhæsit pavimento anima mea : vivifica me secundum verbum tuum*. Per pavimentum terram intelligimus, per terram materialia. Peccatori autem dictum est : *Terra es, et in terram ibis*; eo quod divinis mandatis inhærendum non putaverit : sed in materialia et corporalia deflexerit, cui impressa fuerit vitæ hujus sæcularis delectatio. Denique ejectus de paradiso, hoc est, ex illo sublimi et cœlesti loco *, ad quem raptus est Paulus sive in corpore, sive extra corpus nesciens : ex illo ergo eminenti loco dejectus in terram, deploret Adam dicens : *Adhæsit pavimento anima mea*; sicut alibi ait : *Humiliata est in pulvere anima mea, et adhæsit in terra venter meus*. Pœnitentiam gerentis hæc vox est, qui meminisset adhærentem se Deo nescisse, nec potuisse discernere (quod non discrevit et Paulus) utrum in corpore esset, an extra corpus; ita infirmitatem, pigritiamque corporis minime sentiebat, cui Domini adhærebat præsentia. Spiritus ergo propheticus, qui dolorem expressit, vel Dominus qui suscepit ejus infirmitatem, personam repræsentat Adæ, et adsumit ejus affectum.

3. Loquatur ergo Adam : *Adhæsit pavimento anima mea*. Qui ante beatissimus auram carpebat æthereum; curas vitæ hujus et tædia nesciebat, is nunc sollicitudine mundi hujus, luxuriæ studio, pecuniæque cupiditate curvatus, ut vulpis foveis se inserit, latibulisque terrestribus. Merito adhærebat pulveri, qui se levare non poterat, nisi eum supra crucem suam Christus levasset. Merito adhærebat pavimento qui se abscondebat a Christo. Non adhæret pavimento, cui dicit Jesus : *Sequere me*. Non adhæret pavimento, qui audit et sequitur Legem dicentem : *Post Dominum Deum tuum ambulabis, et ipsi adhærebis*.

4. Quomodo ergo pavimento adhæreat unusquisque, quomodo Deo, audi dicentem : *Qui adhæret meretrici, unum corpus est.... qui autem adhæret Deo, unus spiritus est*. Terra ista quam gerimus, meretricis quibusdam nos illecebris capit, et quasi vultus quosdam voluptatum, corporalium delectationum fucis illinit; ut lateat in his veritas, et forensi quadam specie * decipiant appropinquantes. Sed cum interiorem oculum mentis ad tempus obduxerunt, postea tamen decusso velut quodam pulvere voluptatum hujusmodi decore, quam sit inanis gratia sæculi hujus aut corporis facile deprehenditur.

5. Bonum est igitur adhærere Domino, nec inflexam cervicem habere ad jugum mundi. Ideoque Ecclesiæ, vel forti animæ dicit Sapientia : *Sicut turris David cervix tua, quæ ædificata est in*

* Ubicumque fere Ambrosius de expulsione Adami e paradiso, vel de raptu Pauli in paradisum loquitur, unum et eumdem locum esse significat. Unde colligere sibi videntur nonnulli illum in duobus a recepta theologorum sententia recedere. Nam primo paradisi locum ponit in tertio cœlo : deinde rem totam ad meras allegorias redigit. Quod ad primum adtinet, fatemur quidem difficulter ejusdem verba in alium sensum traduci posse : at in ejusmodi re error non ita periculosus est; cum præsertim de paradiso sic pronunciaverit August. lib. 8, De Genes. cap. 21 : « Credendum est quod locus paradisi a cognitione hominum est remotissimus. » Quod vero ad secundum, contendimus ipsum pluribus locis ea dicere quæ historiæ veritatem juxta naturalem intelligentiam supponant (Vide lib. *de Paradiso*, c. 1, n. 3; c. 2, n. 11; c. 10 et 12 passim.) Cæterum cum Augustinus hunc librum contra Julianum ad adstruendum peccatum originale laudaverit, manifesto intelligitur illum vacuum esse erroris ejus qui mirum in modum favebat Pelagianis.

* Est hic *forensis species* non simpliciter exterior et quæ foris videtur, sed composita ad instar mercium quæ in foro ita collocari solent, ut alliciant oculos adventantium.

Thalpioth : mille clypei pendent in ea, omnia jacula potentium. Erecta enim ad Deum cervix, et jugo Christi habilis, quæ nulla in terras illecebrarum inflexione curvetur, sicut Christi regalis est turris, cui jugum suum Nabuchodonosor non possit imponere. Condidit enim turrim illam David, ille manu fortis, et supra murorum ædificavit excelsa, ut subsidio pariter et decori sit: subsidio, quia hostem prævidet et repellit; decori, quia non solum inter humilia, sed etiam inter excelsa supereminet. Ita tamen subsidio, vel decori, si habeat in se verbi dogmata velut quædam phalerarum monilia, habeat etiam jacula potentium prophetarum, quæ adversus omnem extollentem se altitudinem lacertis quibusdam fidei diriguntur.

6. Noli igitur in pulverem mortis deducere animam tuam, cui Dominus etiam naturalem altitudinem tribuit, et vigorem quo se excitet et adsurgat. Unde etiam de hac conjunctione animæ et corporis dictum opportune accipitur; eo quod in naturali vitæ nostræ mysterio connexa anima corpori velut humi reptet, et pavimento adhæreat: partim propter hoc terrenum habitaculum, partim quia corpus istud e terra est. Et regionis igitur diversorium, et materia ipsa corporis nostri huic concurrit sententiæ. Ideoque pulcre Apostolus de mortis hujus corpore liberari cupit; quia carcere quodam claudimur, et in quodam luxuriæ gurgustio siti, tenebris involvimur delectorum.

7. Ergo secundum voluntatem Dei ambulemus, ut adhærere dicamur Deo. Nam qui secundum corporis appetentiam vivit, caro est: qui secundum præcepta Dei, spiritus est. Non ergo fiat anima nostra caro, hoc est, ut dicamur caro, sicut et illi qui in diluvio perierunt, de quibus dictum est, *Quia caro sunt :* sed magis caro nostra obediens animæ gubernaculo, fiat anima, et hoc appellari mereatur nomine, sicut appellata est familia patriarchæ Jacob, et generationis ejus sancta posteritas. Sic enim scriptum est : *Hi filii Bala quam dedit Laban Rachel filiæ suæ, et peperit hos Jacob, animas septem.* Et alibi : *Omnes autem animæ quæ intraverunt cum Jacob in Ægyptum, quæ exierunt de femoribus illius, præter mulieres, sexaginta,* inquit, *et sex.* Et in principio Exodi legimus: *Erant autem omnes animæ de Jacob quinque et septuaginta qui erant cum Jacob.* Ergo illi qui habitabant cum Joseph, et de Ægypto exierunt, animæ sunt.

8. Qui autem cum essent Angeli Dei*, hoc est, vitæ probitate Angelorum imitantes gratiam (qui enim non ducunt uxores, et quæ non nubunt, erunt sicut Angeli in cœlo) qui ergo cum Angeli viderentur, capti sunt decore femineo, hi caro sunt, sicut Dominus Deus dixit : *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis in æternum, propter quod caro sunt.* Et merito expertes libidinis Angelis comparantur : caro non sunt in carne, sed in spiritu; quales erant illi qui doctorem Apostolum sequebantur, quibus ait: *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu.* Qui autem corporea feminarum capiuntur libidine, caro sunt : atque utinam caro tantum, et non etiam equi adhinnientes; *quia in uxorem,* inquit, *proximi sui adhinniebant.*

9. Rogat ergo qui dejectionem animæ suæ sentit ad pavimentum usque curvatæ, ut vivificetur secundum verbum Dei, quod animas ad se trahit quascumque, et miseratione sui levare cupiens abducit a terris. Vivificatur autem anima; quæ vias ambulat Christi, peccato mortua Deo vivens; ita ut mors peccati dominatum in ea post hæc habere non possit, posteaquam consepulta cum Christo justificata est a peccato. Sed qui justificari cupit, vias suas ante pronuntiet.

10. Ideoque secundo versu ait : *Vias meas pronuntiavi, et exaudisti me : doce me justificationes tuas.* Pulcro ordine ad justificationes Dei perveniendum putat; ut primum sua peccata fateatur. Sic enim docemur et alibi : *Dic iniquitates tuas, ut justificeris.* Itaque scire.

* Hoc loco videtur Ambrosius accedere ad eorum sententiam a quibus initium cap. 6, Gen. de filiis Seth accipitur : cum idem ipse illud de angelorum cum mulieribus concubitu sæpius exposuerit lib. *De Noe et Arca,* c. 4, n. 9

debemus, quid sit vias suas ambulare hominem, et vias Dei. Qui facit voluntates carnis, et vivit secundum concupiscentiam mundi hujus, vias suas ambulat, quibus delectatur et gaudet. Qui autem venit voluntatem facere Patris sui qui in cœlis est, cujus cibus est ut mandatum Dei compleat : qui non quærit quod sibi voluptati sit, sed quod placeat Deo; ille viam Domini pergit, illam viam quæ ait : *Ego sum via, veritas, et vita.* Vides ergo quia ille vivit secundum verbum Dei, qui viam ambulat Christi. Ipse etiam Dominus Deus in Deuteronomio docet, quomodo in viis suis ambules, dicens : *Et nunc, Israel, quid Dominus Deus petit a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus, et diligas eum, et servias Domino Deo tuo ex toto corde tuo, et ex tota anima tua custodias mandata ejus, et justitias ejus.* Liquet igitur alias vias esse carnis, alias Dei : et si quis velit ambulare vias Dei, sciat ei prius esse vias carnis, et corporis, et sæcularis sapientiæ deserendas.

11. Relinquens itaque eas David, pronuntiat, et apud Deum non tacet. Confitetur errores, non tacet lapsus. Simile illi hoc dixit : *Annuntiabo adversum me iniquitatem meam Domino.* Si enim se accusaverit justus, vocem parati accusatoris exclusit, qui solet acerbare peccata, et uniuscujusque exaggerare flagitia. Obstruit ergo os ejus, qui ipse de se fuerit ante confessus, et præstruit veniam confitentis. Verecundia excusat reum, pudor suus accusat auctorem *. Qui enim sua delicta non tacuit, videtur in se doluisse quod fecit, in diabolo prodidisse quod suasit. Ideoque ait Scriptura : *Justus in exordio sermonis accusator est sui.* Qui se accusat, etsi peccator est, justus esse incipit; quia nec sibi parcit, et Dei justitias confitetur, quem putat latere nihil posse. Utinam Adam se prius accusare, quam celare voluisset. Sed non satis est ut confiteamur errorem : verum etiam si corrigi volumus, a Domino postulemus, ut doceat nos justificationes suas; ne postea errare possimus. A Domino igitur doceri petit, quia unus est magister noster, ut ait Christus. Nec otiose hoc petit; non enim ille beatus quem docet homo : sed quem tu erudieris, Domine.

12. Ubique meminit sui, nec putat satis esse, ut doceat eum justificationes suas Dominus Deus noster, sed addidit: *Viam justificationum tuarum insinua mihi, et exercebor in mirabilibus tuis.* Vide ordinem. Prius est ut discamus Domini justificationes, deinde ut gradus quosdam justificationum et ordinem noverimus, quid prius, quid consequens esse debeat. Nam scire quid facias, et ordinem nescire faciendi, non est perfectæ cognitionis : offendunt plerumque præpostera. Denique justus est, qui se in exordio sermonis accusat : injustus autem, qui quod prius negaverat, confitetur. Ille verecundiæ invenit gratiam : hic notam incurrit impudentiæ. Ita ordinis ignorantia conturbat negotiorum naturam, formamque meritorum. Ille autem qui didicerit primo mysteria Dei, deinde ordinem mysteriorum, exercetur in mirabilibus Dei.

13. Græcus ἀδολεσχήσω posuit : quod dicit latinus, hallucinabor. In quo videtur esse aliqua sermonis offensio secundum vulgarem consuetudinem; quia ἀδολεσχῆσαι vulgo æstimatur, vel hallucinari, vel plus quam oportet aliquid loqui, et superfluum videri, quod audienti fastidio est : et videtur esse præter ordinem, cum ordo rerum videatur adferre fastidium ; ut si causam velis enarrare aliquam, et ordinem serves, auditor autem ad rerum festinet exitum, superiora fastidit. Sed non potest plene instrui, nisi qui ordine sui cuncta cognoverit. Inde non solum factum deprehenditur, sed etiam facti pondus, et facientis affectus. Ideoque David quasi bonus sui judex atque arbiter, prope usque ad fastidium vult doceri, et vel superfluo immorari tempore, quam necessarium ordinem præterire; ἀδολεσχία enim vel hallucinatio videtur longa quædam esse meditatio, et morosa quædam mentis intentio : a quo non longe abest exercitium, vel animi, vel corporis. Nam ut ille qui exercet

* Auctorem seu impulsorem Diabolum hic intelligi satis declarant sequentia.

membra sua palæstra, diutius exercet, ut roboret: ita qui exercet mentem in scripturis divinis, vel in consiliis, diutius exercere debet.

14. *Exivit in campum Isaac.* Græcus dixit ἀδολεσχῆσαι, Latinus deambulare, vel exerceri. Rebecca veniebat : typus in ea præfigurabatur Ecclesiæ : parabantur nuptiæ, in quibus sacramentum foret magnum. Videns Patriarcha illa mysteria, exivit in campum, diffundens acrimoniam suæ mentis, et deambulans in innocentia cordis sui. Diversis utique cogitationibus exercebat animum, et in mirabilibus mysteriis delectabatur : cujus ut imitator evaderet sanctus Propheta, doceri justificationes Dei, et viam justitiarum cœlestium cognoscere gestiebat; ut non dormiret anima ejus sæculi istius somnum; nec mundanæ captus vanitatis illecebris, a persequenda veritatis intentione difflueret.

15. Qua ratione ergo doceri velit, subtexuit dicens : *Stillavit anima mea præ tædio : confirma me in verbis tuis.* Aliqui codices habent, *dormitavit;* quia ἐνύσταξεν et ἔσταξεν duabus litteris dissonant. Potuit interpres vel antiquarius scriptor hic falli : νυστάζειν dormire est, στάζειν stillare. Perfectior non dormitat, qui divinis animum intendit mysteriis. Denique ipse alibi dicit : *Si dedero somnum oculis meis, aut palpebris meis dormitationem.* Sed vigilat semper; et si caro dormit, cor vigilat. Non ergo dormiebat, qui templum condere Domino cogitabat verborum cœlestium exædificatione, non lapidum. Verbum enim Dei repulsorium tædiorum est, quo somnus animæ, sopor mentis excluditur. Ex tristitia enim et sollicitudine sæcularium somnus irrepit. Qui autem adhæret Deo, curarum fugitans, voluptatem capit cognitionis æternæ, nullam illic mutationem rerum sæcularium pertimescens.

16. Qui facilioribus igitur laborum utuntur compendiis, *dormitavit,* accipiunt : sed Origenes qui multorum interpretationes diligenti discussit indagine, *stillavit,* secutus est; eo quod perfecti anima quasi bene composita et confirmata non stillat, ut fastigia culminum quæ bene tecta atque munita sunt : cæterum incomposita cito stillant. Inde usurpatum est : *Stillicidia ejiciunt hominem in die hyemali de domo sua;* in quo frigoris asperitate, et frequenti aeris mutatione tentamur. Denique docemur providere, ne fuga nostra fiat hyeme vel sabbato. Probatos enim jam nos dies debet reperire vel judicii, vel mortis; ne viduatos viriditatibus prosperorum, et omni spoliatos secundorum flore successuum exitus mortis inveniat.

17. Caveamus ergo ne unusquisque nostrum ejiciatur de statu mentis suæ, et naturali quadam mansione, si habeat foramina mansionum, e quibus fluentia stillicidia tamquam ex fundamentis subruant hominem nulla sapientiæ soliditate fundatum. Ideoque ait Propheta : *Fili, ne defluas.* Confirmanda est igitur anima nostra, ne stillet; et individua virtutum compage solidanda, ut possit Regis æterni servare mysterium. Cæterum is quicumque est facilis in verbis, velut plenus rimarum, hac atque illac effluens, interiora evacuat sua, et exterioribus passionibus inundatur, tegere se nesciens, nec tenere verbum quod acceperit : sicut sancta Maria quæ conservabat omnia verba in corde suo, ne quid ex ejus corde deflueret.

18. Tali se munitam dote virtutum Ecclesia loquitur; ut digna videatur in cujus invitatus Sponsus succedat hospitium. Hinc primum se præsumit esse placituram, si bene tectam, et fida servantem silentia Christus adspiciat. *Ecce es*, inquit, *formosus consobrinus meus, et quidem pulcher : adclinatio nostra opaca, trabes domorum nostrarum cedri, lacunaria nostra cupressi.* Laudat Sponsi decorem Ecclesia, quem plus unusquisque tacito laudat affectu, et fidus mysteriorum interpres tacendo plus prædicat. Nam qui arcana divulgat, imminuit Christi decorem. Ideo nemo mittat margaritas suas porcis; ne conculcari faciat ornamenta pretiosa. Non ergo in tabernaculo loquacis et garruli; quia in multiloquio peccatum admittitur : sed in viri serii, qui sit parcus alloquii, nec sermonis intemperans, et

verborum sobrietate temulentiam loquacitatis evitans, caput suum Christus inclinat.

19. Et merito opacam significat adclinationem; quia in Ecclesia constitutos virtus obumbrat Altissimi. Hac umbra David protegi se postulabat; ne eum per diem sol ureret, vel luna per noctem. Hanc umbram spiritalis ministrat gratia torrida sæculi hujus, et mundi æstiva fugientibus. Opaca igitur adclinatio Christi et Ecclesiæ, quibus Dei Patris æterna illa requies adspirat. In hac ergo requiescamus umbra, peccatorum nostrorum æstibus fatigati. Si quos adussit libido, hos Domini crux refrigeret, in qua se reclinavit; ut nostra delicta susciperet. Si quos culpa lassavit, hos Jesus gremio suscipiat suo, et molli foveat amplexu. Unde audeo dicere quod caro Christi adclinatio sit Ecclesiæ.

20. *Trabes domorum nostrarum cedri.* Cedri specie, majorum qui justi fuerunt, gloria declaratur; justus enim ut palma florebit, et sicut cedrus quæ in Libano est, multiplicabitur. Sicut enim cedrus non putrescit : ita nec majorum gloria ulla vetustate corrumpitur.

21. *Lacunaria nostra cupressi.* Genus hoc arboris numquam amittit viriditatem suam : hyeme juxta, vere, atque æstate comam pascit, nec diverso colore mutatur. Solam hanc arborem ventus suo numquam honore despoliat : sola numquam veteri exuitur amictu, aut novo flore vestitur. Sic apostolica quoque gratia nescit defectum : sed vetustate sui floret. Anima ergo corrumpi nescit, quæ florentibus meritis vigens, semper justitiæ cæterarumque virtutum culmina patienti magnanimitate sustentat. Et ideo non defluit, neque deficit; quia nihil in ea rimosum est ac remissum, nihil mobile, nihil lubricum, nihil quod vitio sermonis ex ea possit effundi. Ideoque confirmari se petit in verbis suis Propheta; ne moveantur pedes ejus, ne effundantur gressus ejus. Quæ si quis recto vigeat corde, non patitur, sed radicatus atque fundatus adversus omnes passionum fluctus immobilis perseverat.

22. Confirmatus igitur in verbis ait : *Viam iniquitatis amove a me : et lege tua miserere mei.* Non dixit : Amove me a via iniquitatis; sed, *Viam iniquitatis amove a me;* quasi in nobis sit, et nobis inesse videatur. Quamdiu enim exercemus aliquid improbum, via iniquitatis interius manet, et non recedit a nobis; ideoque studiose agamus, ut eam a nobis separemus. Sed quia hæreditarium iniquitatis glutinum mentibus inhæsit humanis, opus est liberantis auxilio. Precare et tu, et dicito : Infelix ego homo, quis amovebit a me iniquitatis viam? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Et pulcre viam dixit iniquitatis, non iniquitatem; eo quod non quasi naturalis iniquitas sit in nobis, sed majorum post peccata currentium sit adtrita vestigiis.

23. Meritoque quia vulnus grande, ac vetus est, et diu serpens, perfectioris medicinæ remedia deposcit, obsecrans ut Domini legitima miseratione curetur. Cito enim refricatur vulnus, quod sanatum medicinæ lege non fuerit; immo etiam seriorem curatio sentit profectum. Ideoque si virus in interiora proserpit, medicamenta foris apposita non sentit. Exigit ergo medicinæ ratio, ut aut sectione, aut adustione curetur. Nisi enim putrefacta recidantur, aut humor inutilis decoquatur, frustra medicinæ manus adhibentur ad vulnera. Ideoque bonus medicus hujusmodi ægrum legitime dicit esse curandum; ut possit medicina proficere. Lege ergo miseretur, qui cum justitia sapientiaque miseretur; ut ea dimittat quæ scit jure posse dimitti; ne cum alterius miseretur, se ipsum legi faciat obnoxium. Agag postquam miseratione donatus est, fecit peccare Saul. Peccavit enim in ipsa misericordia, et ideo peccavit post misericordiam.

24. Consideremus etiam, ne et ipsum deteriorem faciamus, cujus miseremur injuste. Plerumque enim non coercere delinquentes majoris auctoritatis est, quam si ulciscaris *. Traduntur enim in

* Non inferiorum judicum, sed principis est veniam concedere. Videtur ergo sanctus significare quosdam esse, qui dum crimen condo-

passiones ignominiæ, quicumque aliquid inhonestum commiserunt, ullumque culpæ pretium ferunt. Denique eos qui cognitorem Deum suorum scelerum non putabant, et quasi sine judice et sine lege vivebant, *Tradidit illos*, inquit, *Deus in reprobum sensum;* quia elegerunt viam iniquitatis: viam autem veritatis eligere noluerunt.

25. Sed Propheta qui sincero converti voluit affectu, *Viam*, inquit, *veritatis elegi: judicia tua non sum oblitus.* Non potest hoc dicere, qui errat in dogmate. Non potest arrianus dicere, non potest sabellianus, non manichæus: non potest dicere avarus, qui sæcularia et materialia concupiscit: non potest dicere qui negotiatur; non est enim via veritatis, habendi studium, cupiditas possidendi. Quomodo via veritatis, cum ille dives in sæculo nequeat secum suas transferre divitias, et incipiat mendico illo Lazaro egentior esse post mortem? Non est via veritatis honor sæculi, sollicitudo mundi. Denique qui viam veritatis elegit, paulo post dicit: *Averte oculos meos, ne videant vanitatem.* Vanitas temporalium est, veritas æternorum. Si volumus igitur ambulare viam veritatis, peregrinemur sæculo magis quam Deo, et ambulemus per fidem. Qui enim per fidem ambulat, Deo præsens est: qui ambulat per speciem, adest sæculo, peregrinatur a Domino: sed hic cito confunditur.

26. Unde refugus ab hujusmodi viro dicit David: *Adhæsi testimoniis tuis, Domine; ne confundas me.* Adhæret testimoniis Domini qui ejus mandata non respuit, judicia non obliviscitur, nec voluptatibus indulget suis. Qui adhæret Domini testimoniis, renuntiat mundo, posteriora obliviscitur, ad priora contendit; ut perveniat ad bravium, quod est insigne victoriæ. Non ergo confunditur, quem mundi hujus illecebrosa non cœperint: non confunditur, etiamsi erubescenda commiserit, qui veniam delictorum poscit a Christo. Ideoque respondetur ei: *Dimissa sunt tibi peccata tua... vade in pace.* Sed ita non confunditur, si fuerit in eo operata peccatorum remissio; ut non solum peccata, sed etiam peccandi affectum auferat. Justitia remittat iniquitates, fortitudo timorem, temperantia impuritates; ut non solum temporalis, sed etiam perpetua fiat remissio peccatorum. Intret in animam tuam Christus, inhabitet in tuis mentibus Jesus; ut in tabernaculo virtutis peccato locus esse non possit.

27. *Viam*, inquit, *mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum.* Neque enim poterat viam currere, si cor ejus coartaretur angustiis. Denique currentibus viam Domini ait Apostolus: *Dilatamini et vos, et nolite jugum ducere cum infidelibus.* Et de se ait: *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est.* Ideo et de Salomone dicitur: *Latitudo cordis ejus, sicut arena maris.* Et vide distantiam: via sit angustior, cor latius, ut Patris, et Filii, et Spiritus sancti sustineat mansionem; ne veniat Verbum Dei, et pulset, et videns cordis ejus angustias, dedignetur habitare. Denique sapientia in exitu canitur, in plateis autem cum fiducia agit. Plateæ latæ sunt. Non igitur in viis, sed in cordis latitudine sapientia decantatur. In hoc igitur campo interioris hominis, non in angustiis mentis currendum nobis est, ut comprehendamus. Scriptum est enim: *Sic currite, ut omnes comprehendatis.* Denique comprehendit, qui ita cucurrit, ut diceret: *Cursum consummavi;* cucurrit enim ut bonus equus.

28. Siquidem habet equos suos Christus, de quibus dicit Propheta: *Immisisti in mari equos tuos, turbantes aquas multas;* eo quod gentium populos, qui moventur ut aquæ multæ, et excitantur ut fluctus aquarum multarum, evangelizando commoverint apostoli; ut adsurgentes a terrenis idolorum cæremoniis in Christum crederent. Et supra ait: *Adscendi in equos tuos: equitatus tuus sanitas.* O bonorum equorum duodecajugum mirabile, quibus fræna pacis, habenæ sunt caritatis! Constricti sunt inter se concordiæ vinculis, et jugo fidei subjecti, quatuor rotis Evangelii mysterium

nant, ut auctoritatem ostentent suam, reis plus noceant impunitatis indulgentia, quam si in eos severe animadverterent.

totius orbis finibus invehentes, bonum aurigam portantes Dei Verbum, cujus flagello fugatæ sunt illecebræ sæculares, exterminatus mundi istius princeps, justorum cursus impletus est. O rationabilium equorum grande certamen : o mirandum mysterium! Rota intra rotam currebat, et non impediebatur. Novum Testamentum in veteri Testamento erat, intra illud currebat, per quod annuntiabatur. In quatuor partes ibant rotæ, et non revertebantur retrorsum; quia spiritus vitæ erat in iis, qui currebant in quatuor partes totius mundi; et sine offensione currebant, quia bona vita equorum quadrabat. Currebant igitur equi; quia non dormiebat, qui adscenderat equos.

29. Animarum igitur nostrarum auriga Jesus, qui nos quoque vult adscendere equos nostros, hoc est, nostra corpora; sed vigilare semper, ne dicatur nobis : *Dormitaverunt qui adscenderunt equos.* Transeundum est hoc marc impigre. Vix transitur a vigilantibus : si quis autem dormierit, transire non poterit; sed demergitur, ut Ægyptius, cujus et anima et corpus interiit : *Equum* enim *et adscensorem projecit in mare,* qui non sequebantur legem, sed persequebantur.

SERMO QUINTUS.

ה. He.

1. Sequitur quinta littera *He*, quæ latine significat, *est* : vel, ut alibi invenimus, *vivo*. Convenit sibi utraque interpretatio; qui enim est, vivit; et qui vivit, est. Denique gentiles non sunt; et ideo non vivunt, sed mortui sunt : *Jesus autem heri et hodie, ipse est et in sæcula.* Et qui est, vivit : *Vivo enim ego, dicit Dominus Deus.* Quomodo enim potest non esse, qui vivit? Vivit autem Jesus, qui etiam mortuos vivificat, et vocat ea quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt. Nihil mirum si Domino cedit natura, ut vivificentur et mortui, et incipiant esse, qui non erant. Et ideo quia via etiam vita est secundum illum qui ait : *Ego sum via, veritas, et vita;* viam quæramus, ut vitam habere mereamur. Audiamus ergo illum qui vivit in Christo. Vivit autem qui ait : *Sed nos qui vivimus, benedicimus te, Domine;* in Christo enim Jesu etiam quicumque mortuus fuerit, vivit.

2. Audiamus, inquam, quid dixit ut viveret : *Legem mihi constitue, Domine, viam justificationum tuarum : et quæram illam semper.* Miles qui ingreditur iter, viandi ordinem non ipse disponit sibi, nec pro suo arbitrio viam carpit, nec voluptuaria captat compendia, ne recedat a signis : sed itinerarium ab imperatore accipit, et custodit illud : præscripto incedit ordine : cum armis suis ambulat, rectaque via conficit iter; ut inveniat commeatuum parata subsidia. Si alio ambulaverit itinere, annonam non accipit, mansionem paratam non invenit; quia imperator iis jubet hæc præparari omnia qui sequuntur, nec dextera, nec sinistra a præscripto itinere declinant. Meritoque non deficit, qui imperatorem sequitur suum; moderate enim ambulat, quia imperator non quod sibi utile, sed quod omnibus possibile considerat; ideo et stativas ordinat, triduo ambulat exercitus, quarto requiescit die. Eliguntur civitates, in quibus triduum, quatriduum, et plures interponantur dies, si aquis abundant, commerciis frequentantur : et ita sine labore conficitur iter, donec ad eam urbem perveniatur, quæ quasi regalis eligitur, in qua fessis exercitibus requies ministretur.

3. Hanc legem viandi esse præscriptam, Christo ducente, sanctis commeantibus, recognoscas velim. Profecti sunt enim et patres nostri de terra Ægypti per longa spatia terrarum, quorum stativæ omnes, mansionesque descriptæ sunt; donec Cades, id est, ad sanctam terram perveniretur. Istæ sunt stativæ filiorum Israel, quas descripsit Moyses ex præcepto Domini. Advertimus ergo quis has ordinaverit mansiones, quomodo ambulare oporteret filios Israel. Præibat enim illos Deus per diem in columna nubis, ut refrigeraret viantibus : noctu autem in columna ignis; ut viam ostenderet ambulantibus, et tenebras dimoveret. Lex viarum columna

erat et ignis, et nubis : denique in columna nubis loquebatur ad eos. Ubi volebat exercitum requiescere a labore itineris, non movebatur columna ignis, nec transibat nebula lucis : quando autem volebat exercitum movere, provehebatur et columna ignis in nocte, columna autem nubis in die. Illa autem columna nubis, specie quidem præcedebat filios Israel, mysterio autem significabat Dominum Jesum in nube venturum levi, sicut dixit Esaias; hoc est, in virgine Maria, quæ nubes erat secundum hæreditatem Evæ : levis erat secundum virginitatis integritatem. Levis erat, quæ non homini quærebat placere, sed Domino. Levis erat, quæ non in iniquitate conceperat, sed Spiritu superveniente generabat : nec in delicto, sed cum gratia parturiebat.

4. Aliter quoque hanc interpretationem sumere licet. Venit in nube levi Christus in Ægyptum, hoc est, venit in susceptione corporis in hoc sæculum. In nube venit, quem nebula corporis obumbrabat : sed levis erat caro, quam nulla sua gravabant delicta. Quomodo enim peccatis gravaretur suis, qui auferebat omnium peccata populorum? *Ecce,* inquit, *Agnus Dei : ecce qui tollit peccatum mundi.* Ante hesternum lectum est, quia stabat Jesus, et habebat vestimenta sordida; mea enim peccata portabat. Sumsit vestimenta nostra; ut nos splendore immortalitatis indueret. Venit in nube levi quasi justitia; iniquitas enim in talento plumbeo sedet : Christus in corda justorum, in quibus peccata non erant. Et ideo bene lectum est hodie : *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Pro nobis Verbum suscepit carnis infirmitatem : pro nobis esurivit, vapulavit, crucifixus est, mortuus est; ut nobis in quibus ante vita ignobilis et degener habebatur, inciperet mors esse pretiosa.

5. Sed revertamur ad confectionem itineris, et ordinem mansionum. Et tu sequere spiritaliter hanc legem viandi; ut exeas ex Ægypto : et inde promovens fige tabernaculum in Socoth, hæc prima tibi statio sit. Socoth prima mansio est, significans tabernaculum. Fige ergo tabernaculum quod in te est, mentisque tuæ stationem confirma; ut radicatus atque fundatus maneas in fide Christi. Sequitur mansio in Mara, hoc est, in amaritudine. Non omnes mansiones æquales sunt. Inde ventum est in Helim, ubi fontes duodecim erant, et septuaginta arbores palmarum. Post amaritudinem, ne populus deficeret, debuerunt amœna et fœcunda succedere. Inde Raphidin, quod est laudatio judicii. Inde sequitur Sina, habens in se et populi tentationem, et Legis promulgationem. Variantur merita mansionum; quia nulli jugis in hoc sæculo vivendi potest esse successus. Bonus igitur Imperator alibi manna esurienti populo ministravit : alibi potum de petra fluere, quo sitim populi restingueret, augusta provisione præcepit : alibi Legem dedit : alibi triumphos donavit; ut his beneficiis fotus exercitus nullum prolixi itineris sentiret laborem.

6. Itaque in illo populo typus fuit, in nobis veritas. Nos igitur committamus iter nostrum ductui Domini Jesu, qui Legem primo introduxit, et antea per Jesum terram repromissionis in possessionem populo suo dedit. Sed etiam quando Moyses videbatur ductor esse, aderat illi Jesus; aderat autem non palam, nec aperte ductorem, aut Principem populi se gerens; exspectabat enim donec Moyses tempus expleret suum, quo completo, successit Jesus. Itaque si consideres Scripturam dicentem : *Erunt dies eorum anni centum viginti;* videbis mysterium plenitudinis temporum et centum viginti annos, post quos et Moyses in monte requievit, et Jesus manifeste mansionum suscepit principatum; ut jam non sub Legis timore sit populus, sed resuscitatus a mortuis, fructu vitæ fruatur æternæ. Ambulemus igitur secundum Legis doctrinam : via nobis lex Dei sit.

7. Hanc viam ambulans Ecclesia dicit : *Ego flos campi, et lilium convallium, sicut lilium in medio spinarum;* in totam enim terram fides populi credentis exivit, et in spatioso posuit pedes suos Christus. Et ideo pulcre ait florem se esse campi. Flos erat etiam Paulus, qui

dicebat : *Bonus odor Christi sumus Deo.* Et vere flos, qui poterat nova et vetera de sui cordis proferre thesauro. Pulcre etiam lilium dicitur Ecclesia; sicut enim lilium fulget, ita etiam splendent opera sanctorum. Pulcherrime etiam dictum est lilium convallium; quia in humilibus magis elucet gratia. Sed hoc lilium in medio spinarum, hoc est, inter Judæos et hæreticos, hoc est, inter sollicitudines hujus sæculi, quæ mentem hominis animumque compungunt. Possumus etiam aliter accipere; quia sicut lilium inter spinas eminet, ita super omnes conventus Ecclesia Dei refulget.

8. Refert etiam considerare quod hoc lilium splendore circumfusum sit: intus autem quod habet, rubeum sit boni et ipsum odoris; eo quod caro Christi velut murali divinitatis claritudine circumsepta, cœlestis habuerit protectionem gratiæ. Denique in posterioribus ait : *Fraternus meus candidus et rubeus.* Candidus claritate divina : rubeus specie coloris humani, quem sacramento incarnationis adsumsit. Meritoque et ipsum quod est rubeum, bene olet; quia caro Christi sine peccato est, quam perfidi contrectantes, manus suas inquinaverunt : sancti venerantes, pietatis odore flagrarunt.

9. Accepit hunc odorem Dominus Jesus flagrantis Ecclesiæ suæ, et ait : *Ecce proxima mea bona.* Et Ecclesia dicit ad Christum : *Ecce bonus fraternus meus : ecce es bonus... tamquam malum in lignis silvæ.* Hujusmodi pomum odoram gratiam habet; ut cæterorum pomorum fragrantiam vincat. Christus ergo affixus ad lignum, sicut malum pendens in arbore, bonum odorem mundanæ fundebat redemtionis; quia peccati gravis detersit fœtorem, et unguentum potus vitalis effudit. *Tamquam malum,* inquit, *in lignis silvæ, ita consobrinus meus in medio filiorum;* eo quod super prophetas et apostolos intima corda hominum verborum suavitate mulcebat. Sed non solum odor, verum etiam cibus suavis in malo est. Ergo cibus suavis est Christus.

10. *In umbra,* inquit, *ejus concupivi, et sedi.* Legem enim acceperat, hanc sequebatur, hanc currebat viam. In Lege itaque requiescens, in umbra Christi requiescebat. Bona umbra, quæ nos ab iniquitatis calore sola defendit. Cui autem dubium, quod Lex Dei umbra sit Christi? Quid est lex diei festi neomeniæ, sabbatorum, nisi umbra futurorum? Qui dies secundum legem Moysis; ut videam sex dies, et iterum septimum diem, et sic perpetua sæcula? Qui mensis secundum legem Moysis; ut sciens mensem, sciam primam mensis neomeniam, et vera sancta in neomeniis offerenda? Qui secundum legem Moysis annus sex illis diebus constat, de quibus ait : *Sex annis serviet Hebræus, et septimo anno liberabitur;* ut inveniantur sex anni, quibus aliquis operatur terram : septimo autem anno remittet illam proselytis, et pauperibus, et bestiis terræ? Qui septimus annus, quo conceduntur debita omnia Hebræis? In hac umbra requiescebat patrum fides, et prophetarum sancta devotio.

11. Dicit ergo congregatio religiosa, vel sancta anima : *In umbra ejus concupivi, et sedi.* Umbra ejus est Jubilæus annus. Quis enim ejus mystica videt; ut facie ad faciem cognoscat, quæ anno quinquagesimo complenda, Lege præscripta sunt? Umbra sunt dies festi secundum Legem primo mense decima die mensis usque ad quartam decimam, et inde usque ad vigesimam primam mensis. Quæ umbra est celebritas illa inter primum et septimum mensem in tempore illo anonymo? Umbra est, sanctificata libertas in sabbato. Umbra est dies festus septimi mensis neomeniæ, et memoriale tubarum septimi mensis, dies decimus, dies propitiationis. Vides quia monas et decas duo festi dies. Item quintus decimus dies, dies tabernaculorum per octo dies. In umbra hæc omnia. In umbra prima dies vocata, et octava dies vocata in umbra, quæ in scenopegiis præscripta secundum Legem.

12. Constitue mihi aliquos ex circumcisione credentes, in Lege doctos, observantiæ sollicitæ viros, et nunc Evangelii agnitione illuminatos, spiritali saginatos gratia; dicit in his Eccle-

sia, quæ videt Christum, quæ Sponsum recipit, quæ cibo ejus pascitur : *In umbra ejus concupivi, et sedi : et fructus ejus dulcis in faucibus meis.* Quis fructus ejus dulcis, nisi prædicatio Dominicæ passionis, ut ipse ait : *Ecce hæreditas Domini, filii; merces, fructus ventris?* Quis enim dulcior fructus potest esse in faucibus nostris, quam remissio peccatorum? Et bene flos est Ecclesia quæ fructum annuntiat, hoc est, Dominum Jesum Christum, de quo dictum est Mariæ : *Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui.*

13. Ergo ubi gustavit fructum suavitatis, impatiens ad perfectiora festinat dicens : *Introducite me in domum vini, constituite in me dilectionem, confirmate me in unguentis, stipate me in malis; quia vulnerata dilectionis ego sum. Læva ejus sub capite meo, et dextera ejus amplexabitur me. Adjuravi vos, filiæ Hierusalem, in virtutibus et fortitudinibus agri, si suscitaveritis, et resuscitaveritis dilectionem, usque quo voluerit.* Merito quærit eum, merito desiderat; quia bene omnia in hoc cursu atque itinere disposuit Imperator noster. Primum omnium fidei fundamento tabernaculum hoc confirmandum putavit. Deinde si qua est nobis aspera atque arida et prærupta mansio, Imperator tamen iste turbata discernit, arida irrigat, deserta fœcundat. Si quid amaritudinis, si quid tentationis, si quid infirmitatis est, ductor noster et amara temperat, et sollicita mitigat, dura dissolvit, et invalida confirmat.

14. Sic ubi vult requiescere rex terræ exercitum suum, non ignobilem vicum, non commeatibus indigentem, non arenosa et nuda gignentium, sed urbem ædificiis nobilem, refertam, et uberem copiarum, aut agrum amœnum et virentem pascuis, aut nemorosa et campestria stativis opportuna decernit. Ergo si reges terræ norunt commoda providere sequentibus se : quanto magis Deus qui bonus est, novit quemadmodum profutura disponat diligentibus se? Ac primum si incognitum carpendum est iter, duces eliguntur viarum, qui præcurrant agmini. Sed hoc imperatores isti injuriosum sibi arbitrantur : Deus autem præibat, cum Hebræi facerent iter. Denique *in columna nubis loquebatur ad eos.* Et ut scias quia præibat : *Deus,* inquit, *præibat illis iter, die quidem in columna nubis ostendens illis viam : nocte autem in columna ignis, et non deficiebat columna nubis in die.*

15. Hanc præcedentem nubis columnam sequens Ecclesia non deficientem, ne ipsa deficeret, umbra ejus refrigerabatur; et ideo dicit : *In umbra ejus concupivi, et sedi : et dulcis ejus fructus in faucibus meis;* quia a Domino pascebatur, deducta in locum pascuum, et aquam refectionis. *Introducite me in domum vini.* Inde copiis præparatis, quærit progredi ad aliam mansionem in qua mysteriorum gratiam, et lætitiæ capiat suavitatem. Hinc quoque promovens verum iter, ait : *Constituite in me dilectionem.* Bona stativa, ubi plenitudo est caritatis. *Confirmate me,* inquit, *in unguentis, stipate me in malis.*

16. Habes alias mansiones, ad quas Ecclesia cum delectatione succedit. Istæ mansiones sunt crucis Christi, et sepulturæ, in quibus vulnerata est Ecclesia, sed vulnere caritatis. Vulnus enim est quod Christus excepit : sed unguentum est quod effudit. Pomum est quod pependit. Hoc pomum gustavit Ecclesia, et ait : *Et fructus ejus dulcis in faucibus meis.* Et ut scias quia pomum est Dominus, legisti supra : *Tamquam malum in lignis silvæ, ita consobrinus meus.* Nos quoque vulnus fatemur, cum prædicamus Christum crucifixum : sed bonus odor sumus Deo; quia crux Christi Judæis scandalum, Græcis stultitia : nobis autem virtus Dei, atque sapientia est. Hoc vulnere Ecclesia vulneratur, cum Salvatoris sui prædicat mortem : sed hoc vulnus est caritatis. Denique qui non credit, negat : qui diligit, confitetur. Manichæus negat, Christianus fatetur; et ideo scriptum est : *Utilia vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici.* Pulcre ergo dicit Ecclesia : *Quia vulnerata caritatis ego sum.*

17. Nudemus membra nostra bono vulneri, nudemus sagittæ electæ. Sagitta hæc Christus est, qui dicit : *Posuit*

me sicut sagittam electam. Bonum est ergo hac vulnerari sagitta. Non mediocris mansionis iste processus : non omnes possunt dicere quia vulnerati sunt dilectionis. Dicebant apostoli cum pro Christo lapidarentur, et Christum prædicarent. Dicebat Paulus cum ter virgis cæderetur, et die ac nocte Christum adorandum gentibus disputaret. Dicunt hoc martyres, qui vulnerantur pro Christo : et quia vulnerari pro ejus meruerunt nomine, plus diligunt.

18. Ad hanc ergo veniens mansionem Ecclesia, ad hunc processum, ut pro Christo filios suos offerat, ut excipiat vulnera caritatis, quasi bona fidei alimenta reperiens, pietatisque fructus gustavit ipsa, et hortari cœpit cæteros dicens : *Gustate, et videte quoniam suavis est Dominus, sicut malum.* Et in malo vulnus est, sed tamen suave est. Venit iterum ad vallem botryonis, vidit ingentis uvam magnitudinis, quam duo portare vix poterant : unus qui præcederet, alius qui sequeretur. Gustavit mysterium, gustavit in Jesu Nave, gustavit in Caleb, qui dicebant populo : *Vidimus terram profluentem mel et lac.* Gustate, et videte, quam suavis est Dominus.

19. Et addidit Ecclesia dicere : *Læva ejus sub capite meo, et dextera ejus complectetur me. Adjuravi vos, filiæ Hierusalem in virtutibus et fortitudinibus agri; si suscitaveritis, et resuscitaveritis caritatem usquequo voluerit.* Et istæ mansiones sunt via regali incedentis Ecclesiæ. *Multæ* enim *sunt mansiones apud Patrem meum* testificatur Dominus Jesus; et : *Ecce venio, et accersio vos.* Bona mansio sapientiæ, et sive in læva ejus, sive in dextera, bona mansio; quia via regalis est. Ideoque sapientes nuntii dicunt : *Via regali ibimus, non divertemus dextera, neque sinistra, quoadusque transeamus terminos tuos.* Hoc dixerunt missi a Moyse nuntii ad regem Edom, hoc est, terrenum; quia terrena omnia, sive in dextera, sive in sinistra, mala sunt. Mala mansio insipientia, mala mansio intemperantia; et ideo pertransit has mansiones Hebræus : non divertit ad eas, sed pertransit; ut perveniat ad sinistram sapientiæ et dexteram, et in ipsis maneat, ubi divitiæ simplicitatis, ubi gloria, ubi longitudo vitæ est. *Longitudo* enim *vitæ in dextera ejus*, ut ait Salomon : *in sinistra autem ejus divitiæ et gloria.* In dextera vita est, in sinistra requies. Utinam super sinistram ejus requiescam, ne quæram cervicalia. *Væ* enim *iis qui adsuunt cervicalia*, Ezechiel dicit. Has mansiones præparat Ecclesiæ suæ bonus ductor, et per vias sapientiæ dirigit iter ejus. Denique laudat Sapiens vias ejus : *Viæ ejus viæ bonæ, et omnes semitæ ejus in pace.*

20. Sed quia sapientia, honestas, claritas, ita perfectæ sunt, si habeant caritatem (plenitudo enim Legis caritas est) suscitari et resuscitari vult caritatem : suscitari in veteri Testamento, resuscitari in novo. *Caritas Deus est*, ut legimus : caritas Christus est. Suscitatur tamquam leo, et catulus leonis, ut Judæ adscendat ex germine. Resuscitatur ut dormiens, ut recumbens; quia non humana, sed sua et Patris majestate est suscitatus a mortuis. Unde ait Scriptura : *Quis suscitabit illum?* Non enim poterat illum aut Angelus, aut potestas suscitare aliena; cum ipse alios resuscitaret. Ergo cum hic dicit : *Si suscitaveritis, aut resuscitaveritis caritatem usquequo voluerit*, de iis dicit qui resurrectionem ejus possunt congrue prædicare; ut audientibus ardorem fidei et devotionis accendant. Vel suscitatur Christus in iis, qui primum accedunt : resuscitatur in iis qui postquam accesserint, dormierunt. Dormit ergo Christus in negligentibus, suscitatur in sanctis.

21. Habet ergo Ecclesia per quæ gradiatur : habet habitacula mansionum, in quibus requiescunt sancti, de quibus iste est qui dicit : *Legem mihi constitue, Domine, viam justitiarum tuarum.* Bene ait, *statue;* ut in pectore ejus immobilis et fixa permaneat, nec aliquo sæculi turbine, ab ejus convellatur affectu; ut ipse lex sit sibi, opus habens legis scriptum in corde suo.

21. *Et quæram*, inquit, *illam semper.* Non est enim mediocre quod requiritur paradisi gratia, Dei regnum, Angelorum consortium, immortalitatisque do-

micilium. Non ergo uno die quæritur, nec duobus, aut paucis mensibus : sed quæritur semper, et quæritur per omnia; ut meritorum multa concurrant suffragia; δια παντος enim et omne tempus significat, et per omnia. Cum dicit igitur : *Quæram semper*, sine fine dicit esse quærendum. Sed non satis est quærere, nisi intelligas quod requiris.

22. Ideoque ait : *Da mihi intellectum, et perscrutabor legem tuam, et custodiam illam in toto corde meo.* Quærendum primum, deinde intelligendum perscrutandumque legis omne mysterium, et in corde custodiendum. Quis autem potest custodire legem Dei, nisi intellectum acceperit? Qui autem intelligit et scrutatur, scrutando in semitam mandatorum deducitur. In quo illud advertendum quia lex est justitia, mandatum judicium, sicut et in hac littera legimus. Est Legis via stare in viis Legis : est via justitiarum secundum primum versiculum. Est ergo et testimoniorum via : *In via testimoniorum tuorum delectabar.* Est et via mandatorum : *Viam mandatorum tuorum cucurri.* Interrogemus ergo has vias, ut dicatur nobis : *State in viis Legis, et interrogate semitas æternas, et videte quæ via melior, et ambulate in ea.* Cum omnes igitur ambulaverimus vias, veniemus in omnium finem viarum, qui ait : *Ego sum via.* Christus ergo finis viarum; *ipse enim est finis Legis ad justitiam omni credenti.* Hinc audeo dicere quia finis justitiarum Christus, qui est justitia : finis testimoniorum Christus, de quo dictum est : *Estote mihi testes, et ego testis, dicit Dominus, et puer meus quem elegi.*

23. Advertimus igitur quantum nobis ambulandum sit, ut veniamus ad Christum. Ambulandum in Lege; quia finis Legis Christus est. Sine Lege ergo non pervenitur ad Christum. Unde manifestum est quod hæretici, qui Legem veteris non accipiunt Testamenti, etsi dicant quod Christum teneant; tamen non possint tenere finem, qui initium non tenuerint. Ipse Jesus est initium et finis. Oportet igitur ut ambulemus secundum legem spiritalem; ut veniamus ad Legis finem Dominum Jesum. Oportet ut sequamur testimonia; ut pervenire possimus ad magnum testimonium Dominum Jesum. Oportet etiam ut in præceptis Domini ambulemus; ut perveniamus ad magnum præceptum, de quo legistis : *Dictum est antiquis : Non occides... ego autem dico vobis;* hoc est, super omne præceptum dico. Itaque non usurpatorie dixerim, sed vere, quia sicut sunt sancta sanctorum : ita præceptum est præceptorum.

24. Sed ut ista servare possimus, intellectum petamus a Domino. Intelligamus quæ sit circumcisio. Circumcidit Jesus petrinis gladiis, et abstulit opprobrium Ægypti a filiis Israel. Petra Christus est. Circumcidat te Verbum Dei, et gladius oris ejus; et sic Ægypti carebis opprobrio. Non igitur corporis, sed cordis intelligenda est circumcisio. Si intellexeris Legem, servabis eam in corde tuo. Judæus in corde Legem non servat: sed in labiis Legem recitat, et Legem ignorat. Denique, *Populus hic*, inquit, *labiis me honorat : cor autem eorum longe est a me.* Quomodo potest Legem tenere, qui longe est a Legis auctore? Tertius versiculus quid habeat, consideremus.

25. *Deduc me in semitam mandatorum tuorum; quoniam volui eam.* Quis hoc dicit, nisi qui sequitur Christum? Non potest alius hoc dicere, nisi qui illud exsequitur, quod scriptum est : *Post Dominum Deum tuum ambulabis, et ipsi adhærebis; quia ipse te deducet.* Quomodo deducat, audi : *Nisi qui tulerit crucem suam, et post me secutus fuerit, non est me dignus.* Præcedit ergo Christus, ut nos sequamur, præcedit Verbum. Principium Christus est; ideo Sapientia dicit : *Dominus creavit me principium viarum suarum.* Advertimus quod et principium Christus, et finis viarum sit. Non vereor ne quis dicat : Creatum ergo Christum adseris? Respondebo : Ita creatum dico, quemadmodum factum legi, hoc est, factum ex muliere, factum sub Lege, hoc est, secundum susceptionem carnis creatum, secundum quod est natus ex Virgine. Creatus est, ut redimeret creaturas : homo factus est, ut homines a morte perpetua libe-

raret. Creatus est, ut vias mihi demonstraret æternas, quibus homo redire possit ad Dei regnum. Ergo quia principium est viarum Dei, hoc principium sequamur. Primus viam novi ingressus est Testamenti; ut in hac via devotionis iter nobis sterneret. Si jejunamus, ante nos ille jejunavit : si pro nomine Domini sustinemus injurias, prius ille sustinuit pro nostra redemtione. Cervices suas posuit in flagella, maxillas suas in palmas : adscendit crucem; ut doceret mortem non esse metuendam. Denique quasi præcedens ait Petro, *Tu me sequere*. Et ideo Petrus cursum consummavit; quia sequutus est Christum.

26. Sequitur versus quartus : *Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam. Utilitatem* alii habent : et puto quod ideo mutatum sit, quia utilitas bonæ rei videtur esse expetenda potius quam declinanda. Sed quia plerique lucrum pecuniarum utilitatem suam putant esse; ideo si legimus *utilitatem*, non animæ utilitatem accipere debemus Prophetam declinare, sed utilitatem pecuniæ. Sanctus enim lucra ista non novit : sed omnia hæc detrimentum arbitratur; ut Christum lucretur. Et recte. Quod enim putamus lucrum esse pecuniæ, damnum est animæ; quia virtutis est detrimentum. Ergo secundum eos qui ita acceperunt, ut optet Propheta inclinare cor suum in testimonia, et non in avaritiam; et nos congruimus adsensu. Atque utinam precem sancti sequentes, et oremus quod ille oravit, et quod oramus, imitemur affectu. Quid enim mihi prodest si orem, ut avertat cor meum Deus ab avaritia, et ipse diebus ac noctibus pecuniæ quæram compendia? Si oramus sermone, compatiamur et mente. Audit et sensum nostrum Jesus, et cognoscens duobus istis non convenire, sermoni et cupiditati, non exaudit loquentem. Et ideo qui bene volebat orare, dicebat : *Orabo spiritu, orabo et mente : psallam spiritu, psallam et mente*. Ita magis audit orantem, si adspernetur avaritiam.

27. Sed quia invalidi sumus, et plerumque volentes avertere cor nostrum a pecunia, vel auro, vel argento, capimur adspectu, et agrum aut ædificium videntes alienum, concupiscimus, bene addidit Propheta dicens : *Averte oculos meos ne videant vanitatem : in via tua vivifica me*. Etenim qui in via est Dei, vanitates non adspicit. Via perfecta Christus est. Qui igitur in Christo est, quomodo potest vanitates adspicere; cum Christus in carne sua omnes mundi hujus crucifixerit vanitates? Avertamus igitur oculos nostros a vanitatibus; ne quod oculus viderit, animus concupiscat. Mystica enim differamus interim. Utinam hac interpretatione possimus revocare ad diversa circensium ludorum, atque theatralium spectacula festinantes. Vanitas est illa quam cernis. Pantomimum adspicis, vanitas est : luctatores adspicis, vanitas est; quia cernis eos de viridi luctantes corona. Illi enim veri sunt luctatores, qui adversum hujus sæculi luctantur illecebras. Non capiat oculos tuos palæstra membrorum. Equos currentes adspicis, vanitas est; quia vane currunt, qui adscendentem salvare non possunt. Denique recursus ipse te doceat quia vane currunt, qui non directum conficiunt iter, obliviscentes superiora, et ea quæ posteriora sunt, appetentes.

28. Ante nos est Christus, ante nos bravium ejus, ad quod pervenit, qui non in incertum cucurrit, nec revocavit cursum suum, sed incitavit. Ad hunc dirige oculos tuos, averte a spectaculis, averte ab omni sæculari pompa. Sicubi populares cognoveris plausus, averte oculos tuos ab his, inflecte, deprime, et serva eos; ut erigas melioribus. Erige ad cœlum : vel nocte stellarum monilia, orbem lunæ decorum, vel die solem adspice. Specta mare, terram circumspice; ut opere facta divino omnis creatura te pascat. Quæ formarum gratia in ipsis bestiis? Quantus decor in hominibus? Quanta in avibus pulcritudo? Hæc intuere, et non videbis iniquitatem et contradictionem in civitate. Hæc vide, et non introibit mors per fenestras oculorum tuorum.

29. Si videris mulierem ad concupiscendum eam, intravit mors per fenes-

tram. Si videris possessionem minoris aut viduæ, et concupieris diripere eam, intravit mors per fenestram. Si videris aliena monilia, aurum, argentum, et concupieris ut extorqueas, intravit mors per fenestram. Claude ergo hanc fenestram, cum videris alienæ mulieris pulcritudinem; ne mors possit intrare. Oculi tui non videant alienam; ne lingua perversum loquatur. Tuam ergo fenestram claude; ne morti pateat intranti. Sed etiam alienam fenestram cave. A fenestra enim domus suæ intrat fornicaria. A fenestra sua intrat, cum aliquem petulantis oculi tentat lascivia. Exclude igitur hanc fenestram verbi ostio, ne capiaris oculis meretricis, et abripiaris palpebris ejus. Sed non est una fenestra, per quam mors consuevit intrare. Est et fenestra verborum, per quam sermones commeant meretricis. Et ideo te ab aliena uxore custodi, ne te sermonibus gratiosis adoriatur; a fenestra enim domus suæ intrat. Intrat mors per oscula; et ideo cave, ne te laqueis labiorum suorum alliget. Intrat mors, si meretrix te osculetur. Intrat mors si cito adquiescas loquenti. Intrat mors si multum loquaris; multiloquio enim peccatum incurritur. Intrat mors etiam si non loquaris, et Christum timeas confiteri. Ore enim confessio fit ad salutem. Intrat mors etiam per cavernas aurium; et ideo aures sunt spinis sepiendæ, ut illecebras meretricii sermonis excludas. Hæc moralia.

30. Sunt etiam mystici oculi quos avertere debeas a vanitate. Est enim et sensuum vanitas, quam oculi animæ tuæ videre non debeant; quia illi eam vident, quos Apostolus damnat. Unde ipso magis auctore discamus quæ vanitas, et qui oculi sint. Manifestum est enim esse plerosque qui vanitate sensus sui obscurati sunt corde, et alienati a via Dei propter ignorantiam quæ in ipsis est, propter cæcitatem cordis eorum; illos tamen gentes Apostolus dicit. Ignoret igitur gentilis ille quod non didicit, ignoret quod non credidit: tibi ignorare non licet quod confiteris. Christus non in vanitate venit, sed in virtute: non inflavit sensum hominis, sed vivificavit: non cæcitatem cordis, sed illuminationem mentis operatus est. Inflammavit cor tuum, ut comprehendas quæ mandatorum cœlestium ratio, quæ animæ substantia, quæ vitæ futuræ gratia, in quo statu post hæc erimus.

31. Erige igitur mentem, utere naturali ingenio: ad imaginem Dei factus es; ut superna adspicias, et terrena non quæras. Noli curvare cervicem tuam, mundi premendam pondere: noli inhiare auro atque argento; ne te sæculi vinculis alligandum præbeas. Ideo dixit Dominus: *Nolite possidere aurum atque argentum*; ne nos auri atque argenti cupiditas avara possideat. Noli ergo inserere collum tuum diaboli laqueis. Strangulat avaritia pauperem in hoc sæculo: sed in perpetuum dives suis laqueis suffocatur, cujus sensus in vanitate est, in tenebris ambulat; quia in his laborat, quæ sibi prodesse non possint. Vanitas est sollicitudo vitæ hujus. Unde non in crapula et ebrietate, non in deliciis corporis, sed in cognitione præceptorum cœlestium delectationem nostri debemus ponere. In vanitate currit, qui sibi successibus videtur adfluere sæcularibus, qui tamquam umbra prætereunt. *Averte* igitur *oculos tuos, ne vanitatem videant.*

32. Sed non satis est ut tu avertas; ne forte velis et non possis, offundat tibi diabolus vanitatum spectacula, incentiva inserat voluptatum; pete ut Dominus avertat oculos tuos. Et hæc gratia Dei, et hoc munus est Domini; ut oculos animæ nostræ a negotiis mundi hujus avertat. Beatitudo enim omnis a Domino est. *Beatus* autem *vir, cui nomen Domini spes ejus, et non respexit in vanitates, et insanias falsas.* Qui non respicit hæc, beatus est: qui autem respicit, insanus atque furiosus est. Et ideo resipiscat unusquisque a furore sæcularium cupiditatum, quæ ita mentem animumque perturbant, ut compos sui esse non possit.

33. Si in navigio fluctuante sis constitutus, avertis a sentina oculos; ne vomitum moveat tibi; si in civitate ambulans aliquid fœtidi odoris offendas, longe refugis atque declinas. Si quid

occurrat quod horreat oculus tuus, clauditur aut avertitur. In salo sæculi hujus fluctuas, influit sentina vitiorum. In hoc navigio tui corporis movetur æstus cupiditatum, et non avertis oculos animæ tuæ; ne videant sentinam libidinum, ne adspiciant mundi hujus stercora, ne fœtor immundus nares repleat tuæ mentis, in quibus Spiritus sanctus esse consuevit; ut possis dicere: *Spiritus divinus qui est in naribus meis*. Nares igitur animæ tuæ a fœtore avertantur criminum diversorum; est enim in his velut quoddam insigne judicii. Unde dicitur Sponsæ: *Nares tuæ sicut turris Libani, prospiciens faciem Damasci;* eo quod unguentum veri Sacerdotis, quod descendit de capite in barbam, hoc est, odor ille divinus, odor gratiæ spiritalis, qui de Patre in Christo erat, et sacramento incarnationis descendit in terras, ut omnia fuso replerentur unguento, emineat præcelsi potestate judicii, et nares repleat animæ, ut beneolentia discernat et fœtida; suavia sanctorum, qui possunt dicere: *Christi* enim *bonus odor sumus Deo;* et fœtida peccatorum.

34. Hæ sunt nares sicut turris Libani præcelsa supra mundum; et ideo prospicit faciem Damasci, gentilem scilicet populum, odorans fidem ejus, cujus gratia delictorum suorum detergeret fœtorem. Facies igitur Damasci fides est gentium, nullo obumbrata amictu, nullo adoperta vestitu, nuda ac libera, cœlo magis intenta quam terris. Hanc speculantur et prospiciunt nares Ecclesiæ, quod suave in ea et odorum est adspirationis et gratiæ colligentes. Et bene nares ejus sicut turris Libani; quia in sacrificiis odor suavis Ecclesiæ est, in quibus est boni odoris hostia, remissio peccatorum.

35. Sume igitur has nares, o homo; ut a graveolentibus florulenta secernas; et tunc vivificabit te Dominus. Cum enim adverterit quod de ipso petis, ut avertat oculos mentis tuæ a vanitate, cooperatur animæ tuæ; ut si specie aliqua capitur, aut duritia, aut infirmitate non flectitur, flectat eam jugo verbi, et habenis suis regat; ut voluntate Dei abducatur a vitiis, et vitæ odorem capiat æternæ. Non enim hic vita perfecta est: sed hæc vita in umbra. Ideo ut homo Christus Jesus ex Virgine nasceretur, obumbravit virtus Altissimi matrem futuram; quia in umbra descendit, ab umbra incipiens operari salutem hominis, et consummaturus caritate solis æterni. Umbra est ergo vita hæc: festina ad solem, ut te defendat ab umbræ hujus frigore, et calorem tibi profundat æstivum. Et ideo suadet orandum ne fiat fuga nostra hyeme vel sabbato, non tempus diemque significans, sed frigere nos meritis prohibens, et bonorum operum esse jejunos.

36. Disce nunc quemadmodum avertat oculos ejus, quem miseratur Dominus, a vanitate. Ex his enim quæ sequuntur, hoc intelligere possumus; subjecit enim: *Statue servo tuo eloquium tuum in timore tuo.* Initium esse sapientiæ timorem Domini dicit Propheta. Quid est autem initium sapientiæ, nisi sæculo renuntiare? Quia sapere sæcularia, stultitia est. Denique sapientiam hujus mundi, stultitiam esse apud Deum Apostolus dicit. Sed et ipse timor Domini, nisi secundum scientiam sit, nihil prodest; immo obest plurimum. Siquidem Judæi habent zelum Dei, sed quia non habent secundum scientiam, in ipso zelo et timore majorem contrahunt divinitatis offensam. Quod circumcidunt infantulos suos, quod sabbata custodiunt, timorem Dei habent: sed quia nesciunt Legem spiritalem esse, circumcidunt corpus, non cor suum. Ignem sabbato adolere formidant, cum Lex sanctificationis die libidinum ignem prohibeat accendi.

37. Et quid de Judæis dicam? Sunt etiam in nobis qui habent timorem Dei, sed non secundum scientiam, statuentes duriora præcepta quæ non possit humana conditio sustinere. Timor in eo est, quia videntur sibi consulere disciplinæ, opus virtutis exigere: sed inscientia in eo est; quia non compatiuntur naturæ, non æstimant possibilitatem. Non sit ergo irrationabilis timor. Etenim vera sapientia a timore Dei

incipit, nec est sapientia spiritalis sine timore Dei; ita timor sine sapientia esse non debet. Basis quædam verbi est timor sanctus. Sicut enim simulacrum aliquod in basi statuitur, et tunc majorem habet gratiam, cum in basi statua fuerit collocata, standique acceperit firmitatem : ita verbum Dei, vel rationabile* Dei in timore sancto melius statuitur, fortius radicatur, hoc est, in pectore timentis Dominum; ne labatur verbum de corde viri, ne veniant volucres, et auferant illud de incuriosi et dissimulantis affectu. Sed etiam verbo Dei timor ipse aptari ad utilitatem et constabiliri videtur; ut non sit alienus scientiæ, sicut basis accepta statua non est aliena gratiæ. Timor ergo verbi est locus, sicut in pace locus ejus. Timor quædam statio verbi : verbum timoris est disciplina; plenus enim disciplinæ timor non nutat ad lapsum.

38. Et quia basim verbi timorem diximus; ne quid alienum a Scripturis posuisse nos quisquam putet, accipiat lectum de Dei verbo in Canticis canticorum : *Crura ejus columnæ marmoreæ fundatæ super bases aureas;* significans columnas esse Ecclesiæ apostolos, qui fundati sunt in timore sanctorum. Nam sicut Petrus, Jacobus, et Johannes, et Barnabas columnæ esse videbantur Ecclesiæ; et quicumque vicerit hoc sæculum, fit columna Dei, quam confirmat qui dicit: *Ego confirmavi columnas ejus :* ita et basis aurea timor plenus disciplinæ, quia initium sapientiæ est. In timore ergo sapientium apostolica prædicatio tamquam super basim auream columna firmatur. Christi igitur eloquio et apostolico sermoni tribunal est timor justi, et basis aurea plena prudentiæ : simulacrum autem bonum tamquam effigies veritatis, sermo sanctorum. Et vide tamquam basim auream esse sanctorum timorem. Lege Esaiam: vide quantis subjecerit timorem; ut faceret irreprehensibilem et bonum timorem : *Spiritus*, inquit, *sapientiæ et intellectus, spiritus consilii atque virtutis, spiritus cognitionis atque pietatis, spiritus sancti timoris.* Quantis timorem subjecit; ut haberet quod sequi posset! Informatur per sapientiam, instruitur per intellectum, consilio dirigitur, virtute firmatur, cognitione regitur, pietate decoratur. Tolle timori Domini ista, et est irrationabilis et insipiens timor, unus ex illis : *Foris pugnæ, intus timores*, quibus afflictus esset et Paulus, nisi habuisset Dominum consolantem.

39. Nec otiosum est in Proverbiis: *Tunc intelliges timorem Domini.* Quid est, *Tunc?* id est, *Cum sapientiam invocaveris, et prudentiæ dederis vocem tuam; et si quæsieris illum ut pecuniam, et ut thesauros scrutatus fueris eam, tunc intelliges timorem Domini.* Et ideo tamquam super basim bonam dicit : *Statue servo tuo eloquium tuum in timore tuo.* Plena disciplinæ oratio, per quam docemur quemadmodum debeamus orare: unusquisque sermo doctrina est deprecandi. Et quia docuit nos orare, qui sit istius orationis effectus, ostendit septimus versus.

40. *Aufer a me opprobrium meum, quod suspicatus sum.* Subobscure dictum videtur : sed explanavit Apostolus quod hic videbatur obscurum, ubi ait: *Nihil mihi quidem conscius sum : sed non in hoc justificatus sum.* Sciebat enim se esse hominem, et sic cavebat ut poterat, ne post suscepta baptismi sacramenta peccaret; ideoque delicti conscius sibi non erat: sed quia homo erat, peccatorem se fatebatur, sciens unum esse Jesum lumen verum, qui peccatum non fecit, nec est inventus in ore ejus dolus; ipsum solum justificari, qui vere alienus esset a lapsu. Similiter ergo et Propheta et si peccatum declinare cupiebat; tamen quasi Deum repulsorem peccati esse sui cupiebat. Volebat auferri opprobrium quod suspicatus est, vel quia cogitaverat in corde, et non fecerat : et pœnitentia licet abolitum, suspectus tamen erat, ne forte adhuc maneret ejus opprobrium; et ideo Deum precatur ut illud auferat, qui solus novit quod

* *Rationabile*, id est, ratio; λογιον enim ac λογος et verbum et rationem significant. Est autem hellenismus quo neutrum adjectivum ponitur loco substantivi.

nescire potest etiam ipse qui fecit. Denique alibi ipse dixit Propheta : *Scis opprobrium meum*. Quamquam istud opprobrium Christi sit, quod non est verum opprobrium, sed gloria Dei; crux enim Christi Judæis scandalum, Græcis stultitia.

41. Illis ergo opprobrium, mihi virtus est, per quam adversarium repello, sæculum vinco. Mihi sapientia, per quam insipientiæ laqueos evado. Hoc opprobrium thesauris Ægypti Moyses prætulit. *Majus*, inquit, *æstimans Ægypti thesauris opprobrium Christi*. Si opprobrium tuum gloria est, Domine Jesu, quanta est gloria tua? Tuæ igitur gloriæ participatione quid erimus, cujus sumus opprobrio gloriosi? Dorsum meum posui in flagella, maxillas meas in palmas, os autem meum non averti a confusione sputorum. Ecce opprobrium tuum, Domine, in quo salus est universorum, in quo mundi redemtio: per quod opprobrium cœpimus non erubescere qui erubescebamus, non confundi qui confundebamur. Denique scriptum est : *Accedite ad eum, et illuminamini, et vultus vestri non erubescent*. Hoc opprobrium auferri a nobis nolumus, opprobrium crucis Domini Jesu, quo nostra auferuntur opprobria. Sicut enim maledictum factus est, ut nostra maledicta deleret, homo factus est, ut levaret hominis infirmitates : ita opprobrium factus est, ut omnium auferret opprobria.

42. Non uno tempore, non semel abstulit opprobria : aufert quotidie. Peccatum incidimus, non unum, sed multa : cooperti sumus opprobrio et confusione. Venimus ad baptismum, deletum est omne peccatum, et cum peccato opprobrium. Abstulit opprobrium meum Dominus Jesus opprobrio suo, quia crucifixus est mihi ; quia *Quicumque baptizati sumus in Christo, in morte ipsius baptizati sumus*. Non habeo quod auferri petam. Sed post baptismum incidi opprobrium debeo agere pœnitentiam, ut dicam : *Aufer a me opprobrium meum*. Si non agam pœnitentiam, quomodo dicam : *Aufer a me opprobrium meum;* cum hoc ipsum peccati opprobrium sit, quia non ago pœnitentiam? Si autem pœnitentiam, ut oportet, ago, recte dico : *Aufer a me opprobrium meum, quod suspicatus sum; judicia enim tua dulcia*.

43. Quid timeo confiteri, quid timeo dicere peccata mea? Quid vereor opprobrii mei mentionem facere apud eum, cujus judicia dulcia sunt? Quod severum in aliis, in Christo dulce est, in Christo suave est, quia ipse suavis est. Denique, *Gustate, et videte quoniam suavis est Dominus*. Dulcia judicia confitenti; quia ipse dicit : *Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas.... et memor non ero : tu autem memor esto, et judicemur : dic iniquitates tuas, ut justificeris*. Dulcia judicia agenti pœnitentiam; quia ipse dixit : *Gaudium erit in cœlis super uno peccatore pœnitentiam agente, quam in nonaginta et novem justis, qui non indigent pœnitentia*. Si dulcia sunt igitur judicia Domini, suavitatis fructus percipere elaboremus.

44. Vis scire quam dulcia judicia Domini? *Non resurgunt impii in judicio*. Qui autem in judicio resurgunt, habent spem veniæ ; quoniam crediderunt. Impii non sunt, peccatores esse possunt* : fidem habent, et si culpam non declinarunt, per fidem credunt : qui autem credit in ipso, non judicatur. Dulcia ergo judicia credentibus. Qui autem non credunt, non Christi judicio damnati sunt, qui venit non ut judicet mundum, sed ut salvet et redimat : sed impietatis suæ subiere judicium, qui in remissionem peccatorum credere noluerunt. Non enim possunt ad ejus pertinere beneficium, quem cognoscere refutarunt. Ergo qui non crediderunt in eo, judicio ejus videntur indigni. Judicium enim ejus quid sit, agnosce, dicente ipso : *Hoc autem judicium est, quia lux venit in hunc mundum*. Dulce ergo, quod lux est : dulce judicium, quod præcedit misericordia. Sic enim

* Ambrosius passim ita distinguit inter impios ac peccatores; ut illos esse definiat qui numquam in Christum credidere : hos vero, qui ipsius quidem fidem amplexi sunt, sed victi concupiscentiæ illecebris peccata gravia perpetrarunt.

9. Nonne cum aliquid de Scripturis cogitamus, et explanationem ejus invenire non possumus, dum dubitamus, dum quærimus, subito nobis quasi super montes altissima dogmata videtur adscendere : deinde quasi super colles apparens nobis, illuminat mentem; ut infundat sensibus, quod invenire posse difficile videbatur? Ergo quasi ex absente fit præsens Verbum in cordibus nostris. Et rursum cum aliquid nobis subobscurum est, tamquam subducitur Verbum, et tamquam absentis adventum desideramus : et iterum apparens ostendit se nobis, tamquam præsens sit nobis in iis quæ requirimus, cognoscendis. Salit ergo in uniuscujusque corde frequenter : transilit et exit, et revertitur, si sequaris, si requiras, si tibi fidelium gratia, disceptatione doctorum Verbum quod exierat atque transierat, postules resuscitari; sicut illa quæ quæsivit et invenit, quæ dixit : *Frater meus transivit : anima mea exivit in verbo ejus.*

10. Ergo et si super montes salit, sequere : et si super colles, sequere. Reperiuntur enim in montibus et in collibus venatores Domini, qui investigant eos qui capiuntur ad vitam. Sic enim dixit per Hieremiam Deus : *Ecce mitto multos piscatores, et multos venatores, et venabuntur eos super omnem montem, et super omnem collem.* Ibi ergo populus Dei quæratur, et inveniatur in Petri et in Pauli doctrina, gratia, disciplina; ut non in convalle sint, ubi fletus : sed in montibus, a quibus unumquemque Christus illuminat. Et cum Petrum legimus, Christus illuminat. Et cum Paulum legimus, Christus illuminat. Curavit Paulus, Christus illuminavit; quoniam invocato Domini Jesu nomine, resurrexit, cujus sanatus est munere. Suscitavit mortuam Petrus, Christus illuminavit; et ideo ait : *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis.*

11. Nos igitur qui montes esse non possumus, stemus in montibus vel in collibus; ut cum miserit piscatores suos Dominus, et venatores, ut venentur eos qui super omnem montem sunt, vel super omnem collem, id est, in Legis et prophetarum præceptis, et novi et veteris Testamenti cognitione omnem habentes conversationem, inveniant nos paratos, et velut bonas colligant spicas, opportuno missi messores tempore; quia si quis extra montem aut collem fuerit repertus, colligi velut bona spica non poterit ab iis, qui (ut comparationis faciamus alterius mentionem) triticum a paleis separare mittentur. Plurimarum igitur operationum solertes ministros Dominus habet. Iidem piscatores, iidem etiam venatores sunt, atque messores.

12. Si in tempore messis, quo diriguntur isti, meriti maturus exspectes, salientem in montibus poteris intueri, et videbis Dominum Jesum similem capreolo, aut hinnulo cervorum super montes Bethel. Salit enim super Ecclesiam, quæ est domus panis; eo quod fidelium corda confirmet. Merito sicut capreola; quia caprea in altis pascitur. Dorcas dicitur a videndo. Dorcadion enim visus acutioris est. Quid acutius Christo, qui Patrem videt, quem videt nemo? Aut si quis vidit in Christo, ipse Filius revelavit. Merito sicut hinnulus cervorum : hinnulus quasi filius, cui paternæ inoleverit vis naturæ: ut eum occulta non lateant, serpentes fugiant, venena non lædant. Denique eductus de latibulis suis serpens, qui producebatur ex homine, dicebat : *Quid venisti ante tempus torquere nos?*

13. Spectemus ergo salientem hunc hinnulum, ut non possimus timere serpentem. Non timebat David. Denique de his dicebat serpentibus : *Et respondebo exprobrantibus mihi verbum; quia speravi in sermonibus tuis.* Quasi bonus cervus, qui bibisset de fontibus aquarum, nequaquam humanorum serpentium spiras, et maledicorum venena metuebat. Coluber illi non erat noxa, sed præda. Cibus erat serpentini virus alloquii, et cibus laudis de quo dicebat : *Deus, laudem meam ne tacueris; quoniam os peccatoris, et os dolosi super me apertum est.* Saginabatur venenatorum sermonibus. Illi sibila obtrectationum ora tollebant, et sermonibus odii circumdabant innocentem. Bonus cervus

inter multos colubros positus non timebat, cervus amicitiæ, et pullus gratiarum. Simulabant caritatem, fundebant obtrectationem: *Ego autem*, inquit, *orabam*. Bonus cervus in medio viperarum innocuus pascebatur. Illi trisulcis ora linguis micabant*: hunc autem sancta pascebat oratio, immo cibum obtrectantibus offerebat. Respondit obtrectantibus sibi verbum; verbum enim cibus est. Denique *non in pane solo vivit homo, sed in omni verbo Dei. Viderunt me*, inquit, *et moverunt capita sua*. Maledicebant, ego autem benedicebam. Maledicebant qui obtrectabant : benedicebam, qui verbum Domini prædicabam.

14. Quam bonum est ferre convicium, et convicium non referre? Deum præsulem adquirit, qui convicianti nescit irasci. Denique quanta patientiæ gratia dicentis : *Maledicent ipsi, et tu benedices?* Beatus qui maledicta non sentit. Beatus quem maledicta non permovent. Non enim potest maledicto moveri, qui maledicta hominum divinæ munere benedictionis excludit. Non potest sentire maledictum, qui habet verbum : et non potest referre maledictum, cui in ore semper est verbum.

15. Sed est etiam bonus serpens, quem iste cervus non lædat. *Estote*, inquit, *astuti sicut serpentes*. Et : *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto : ita exaltari oportet Filium hominis*. In serpente æreo figuratus est meus serpens. In ligno illo exaltatus est meus serpens. Serpens bonus, bonus serpens, qui de ore suo remedia, non venena fundebat. Potest non timere serpentes, qui hunc novit adorare serpentem. De hoc serpente dicit illa quæ diligit : *Ecce hic post parietem nostrum, prospiciens per fenestras, eminens super retia. Respondet consobrinus meus et dicit mihi : Surge, veni proxima mea, formosa mea, columba mea; quia ecce hyems præteriit, imber abiit, discessit sibi, flores visi sunt in terra*. Serpens profecto est, qui decursa hyeme, amictu corporis se volebat exuere, ut specioso decore vernaret. Idem ergo est cervus et serpens. Cervus habens cornua Legis et gratiæ (cornua ejus duo sunt Testamenta) velox gressu, impiger incessu, qui totum facile orbem percurrat uno momento, ubique celebrabilis. Serpens quoque bonus, cujus priora dente Legis non mordeant, posteriora non vulnerent Evangelii lenitate. Caput defendit a vulnere, qui Legem venit non solvere, sed tueri ab interpretationibus perfidorum. Caudam in flagella diffundit liberam, cupiens adversarios magis flagellare, quam perdere. Bonus coluber in gremium dilectæ, atque in ipsum intimæ sinum mentis facilis illabitur, et adtactu nullo implicans ignem ossibus, præcordia ipsa depascitur*.

16. Pulcre lectum est hodie : *Ecce ego mitto vos sicut agnos in medio luporum*. Celebramus enim diem sanctorum** quo revelata sunt populis corpora sanctorum martyrum, qui velut boni serpentes, depositis carnis exuviis, tentationum hyemalium rigore superato, et Spiritus sancti renovati gratia, æstiva mundo luce fulserunt, missi vere, ut agni, in medio luporum. Lupi sunt enim persecutores, lupi sunt hæretici omnes : docere nesciunt, ululare consueverunt.

17. Sed nemo moveatur, si in medio luporum mittitur. Beneficio Christi et lupus ipse mutatus est. Benjamin lupus rapax apostolus Paulus factus est, non jam insidiator ovilium Christi, sed defensor et custos. Cum hoc lupo versari libet : per hunc lupum, factum est ut simus tuti in medio luporum. Nemo jam

---

* Videtur hoc loco Ambrosius noster adludere ad versum illum e lib. 3 Georg. de serpente :

Arduus ad solem, et linguis micat ora trisulcis.

Sed supra etiam manifesto reddit alium istum ex eodem libro :

Tollentemque minas, et sibila colla tumentem.

Micare autem idem est ac producere et reducere, sumta metaphora ex quodam ludi genere, quod extensis et contractis digitis exercebant.

* *Ille inter vestes et levia pectora lapsus*
Volvitur adtactu nullo, fallitque furentem.
Virg. Æneid. 7.

Ubi *adtactu nullo* idem sonat, ac sensim sine sensu. Neque vero minus exprimit Ambrosius quod, quatuor versibus interjectis, legitur :

Pertentat sensus, atque ossibus implicat ignem.

** Hunc sermonem pronuntiatum esse patet in sacro SS. Gervasii et Prothasii martyrum.

veretur lupos, cum his pascimur, sicut scriptum est : *Tunc lupi et agni simul pascentur*.

18. Sed jam consideremus quid sit quod ait Propheta : *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis usquequaque; quia in judiciis tuis supersperavi*. Viderat Ecclesia vel anima justi salientem sicut hinnulum super montes, repente proximum adspiciens post parietem domus suæ, prospicientem per fenestras, eminentem super retia, exsultat et gaudet; quia etiam ipsa amatur a Sponso : qui tamquam et ipse vulneratus caritatis decore, dilectæ primo cum abesset, ad oscula rogatus adfuerit (rogatur enim cum dicitur : *Osculetur me ab osculo oris sui*) deinde preces Sponsæ blanditiasque non spreverit, dilecta sibi ubera prædicantis, atque in interiora domus eam benignus induxerit; denique tamquam lascivienti ludens amore, quia velit pertentare sensus amantis, sæpe egressus ut quæreretur a Sponsa, sæpe regressus ut invitaretur ad oscula, adstiterit post parietem, prospexerit per fenestras, eminens super retia; ut non totus abesset, nec quasi totus intraret, et ipse ad se Sponsam vocaret, ut veniendi ad se invicem fierent gratiora commercia, amorisque vim mutuis adolerent* sermonibus : *Exsurge*, inquit, *veni proxima mea, formosa mea, columba mea*.

19. Et tu si habeas fundatum parietem, non illum medium qui domus unius separet membra, sed ædificatum supra fundamentum apostolorum et prophetarum; ut compaginata ejus structura crescat in templum, nec disterminet ejus interna, sed muniat : si habeas ergo in te ædificationem Dei, et ad orientem pateant semper fenestræ tuæ; venit Verbum, stat post tuum parietem (*oculi* enim *Domini super justos*) prospicit per fenestras tuas.

20. Quæ sunt fenestræ istæ? Legimus fenestras, de quibus dicit Hieremias : *Intravit mors per fenestras*, per quas intravit avaritia, intravit libido. Oculus tuus fenestra est, intravit mors per oculum tuum. Si videris mulierem ad concupiscendum eam, intravit mors per oculum tuum. Si videris possessionem viduæ vel minoris, et concupieris invadere, indefensam putans ætatem esse, vel sexum (sed non sunt indefensi, quos Dominus vult esse defensos) intravit mors per fenestram. Si videris decorem mulieris, aut thesauros minoris, et tuas excitaveris cupiditates, intravit mors per fenestram. Sicut ergo per hæc intrat mors, intrat et vita. Si decorem puellæ adspiciens sacræ*, venereris Dominum Jesum, quod in teneris annis venerit ætas senectutis, vita immaculata : et ipse filiam tuam offeras, ut pio consecretur velamine : si possessionem minoris non tamquam sollicitus invasor adspicias, sed quasi parens sedulus religioso tuearis affectu; per has fenestras prospicit Christus, ut vocet Sponsam, *eminens super retia*.

21. Bene *eminens*, quia solus est quem retia non involverint peccatorum. Omnes intra retia erant, immo adhuc intra retia sumus; quia nemo sine peccato, nisi solus Jesus, quem non cognoscentem peccatum, peccatum pro nobis fecit Pater. Etenim tradidit eum laqueis, tradidit eum retibus, mittens eum non in peccato, in quo erant omnes homines, sed in similitudine carnis peccati; ut de peccato damnaret peccatum in carne. Peccatum erat caro secundum illud, quia hæreditario erat damnata maledicto. Peccatum erat illecebra et ministra peccati. Venit Dominus Jesus, et in carne peccato obnoxia** militiam virtutis exercuit. Facta sunt membra nostra jam non arma libidinis, sed arma virtutis. Namque ubi erant incentiva libidinis, ibi nunc sunt domicilia castitatis. Hic ergo venit ad laqueos, sed voluntarius : venit ad retia, sed securus.

* *Adolerent*, id est, magis incenderent, sive augerent.

* Puellam sacram vocat, eam quæ voto publice emisso castitatem profitebatur. Illa enim a parentibus solebat offerri, ut ab Episcopo sacrum capitis velamen, tamquam professionis suæ insigne acciperet. Aliquando tamen invitis etiam parentibus solemne illud castitatis votum nuncupabat.

** S. Doctor id tantum hoc loco significat, Christi carnem ejusdem ac nostram, quæ peccato obnoxia est, naturæ.

22. Plena erant omnia laqueis, referta retibus. Audi dicentem : *In via hac qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi.* Et in libro Sapientiæ Sirach moneris, ut cognoscas quia in medio laqueorum ambulas. Quot vitia, tot retia : quot peccata, tot laquei : hæreditarii jam te nexus tenebant. Venit ad laqueos Jesus, ut Adam solveret : venit liberare quod perierat. Omnes retibus tenebamur, nullus alium eruere poterat, cum se ipsum non posset exuere. Talis ergo necessarius fuit, quem vincula generationis humanæ delictis obnoxia non tenerent, non cepisset avaritia, non ligasset dolus. Is solus erat Jesus, qui cum hujus carnis se circumdedisset vinculis, captus non erat, non erat alligatus : sed dirumpens ea atque dissolvens, ad se magis vocavit Ecclesiam, prospiciens per laqueos, eminens super retia; ut et ipsa disceret vinculis non teneri. Denique eo usque non longe a vinculis fuit, ut pro nobis subiret et mortem : sed tamen non servus mortis effectus, sed liber inter mortuos; liber enim erat, qui solvendæ mortis potestatem habebat. Denique ipse te doceat, qui ait : *Solvite hoc templum, et in triduo resuscitabo illud.*

23. Audiamus itaque quid dicat : *Exsurge, veni proxima mea,* hoc est, surge a mortuis, exsurge a vinculis, quibus circumdata tenebaris. *Exsurge;* quia ego resurrexi tibi : solve vinculum iniquitatis; quia ego jam solvi tibi. *Veni;* quia jam retia soluta sunt. Virgo peperit, puer natus ex Virgine est. Nihil debet muliebri hæreditati : quasi filius mulieris non tenetur. Cerne medium parietem maceriæ jam solutum, qui interiorum affectuum concordiam dividebat, et in diversum excitabat dissensiones corporalium passionum. Veni ergo secura, cupio videre faciem tuam, et audire vocem tuam : veni, ut jam me non per retia videas, sed facie ad faciem vultibus amatoris dilecta potiaris. Ethice ista decursa sint. Mystica autem illa, si possumus, vel linea intueamur extrema*.

24. Sedebat intra domum Sponsa, devota Domino, intra parietem Legis et prophetarum, spiritalium lapidum exædificatione fundatum, qui claudebat atque vallabat domum regiam, plenam jucunditatis atque lætitiæ. Mirabatur thesauros regios, et intuebatur sollicite, cupiens sapientiam, quæ has sibi divitias demonstraret, adsciscere. In secreto erat, sed secreti ipsius interpretem requirebat. Venit Dominus Jesus saliens super montes. Nobis sero videbatur venire, sed ille properabat. Saliebat denique et transiliebat; ut Judæorum corporalia et saxosa dogmata transiliret. Adstitit post parietem domus, quæ erat in veteri Testamento, prospiciens per Legis fenestram, per prophetarum cavernas. Nondum erant domus illius aperta vestibula : nondum claves scientiæ portarum claustra patefecerant, quibus Legis claudebantur interna. De superiore tamen hoc est, spiritali parte prospectans, Ecclesiam vocat; ut per Legem et prophetas Evangelii vertice sublimis adsurgens, retia Judaicæ interpretationis et nodos intrepido calcet vestigio. Ideoque *proxima* vocatur, ut adhæreat Christo, mundana non quærat : ideo *formosa,* ut speciosos evangelizantium pedes proferat : ideo *columba,* ut spiritalia petat, terrestria derelinquat.

25. *Ecce,* inquit, *hyems præteriit : imber abiit, discessit sibi, flores visi sunt in terra.* Ante adventum Christi hyems erat : venit Christus, fecit æstatem. Tunc omnia erant florum indiga, nuda virtutum : passus est Christus, et omnia cœperunt novæ gratiæ fœcundari germinibus. Imber abiit luxuriæ profluentis, et nubila terris orta flagitiis, æstiva jam puræ conscientiæ serenitate laxantur. Ideo non evadunt, quorum fuga hyeme fit; quia non sequuntur Domini passionem, non tollunt crucem suam, et Christum sequuntur. Imber impedit flores : at nunc flores videntur in terra. Boni flores apostoli, qui diversorum

* *Extrema linea*, id est, eminus seu e remotiori loco. Nam quod in quaque re postremum est, extremum dicitur. Est autem proverbialis locutio a circo, ubi varii gradus et spatia lineis distinguebantur, translata.

scriptorum atque operum suorum fuderunt odorem.

26. *Tempus secandi advenit*; quoniam matura in horreis frumenta conduntur: et qui metit, mercedem accipit. *Vox turturis audita est*; quia invenit sibi nidum, Ecclesia enim domus est castitatis. Ficus quæ propter infœcunditatem jubebatur excidi, fructus jam ferre cœpit. Vinea translata ex *Ægypto*, jam non maceriis destructa depositis, incursatur a bestiis, nec informis sentibus; sed odora jam floribus, quæ solebat facere spinas, fructu curvescit uvarum.

27. Merito igitur sanctus David pascha Domini celebrans, et ferventi spiritu tempora ingressus æstiva, qui in verbo Dei fructus varios colligebat, hyemis adversa declinans ait: *Et ne auferas ex ore meo verbum veritatis usquequaque; quia in judiciis tuis supersperavi*. Quantus labor est, ut verbum percipias? Quantum iterum periculum si amittas? Et ideo tibi dicitur: *Noli negligere gratiam quæ in te est. Excole diligenter quasi bonus agricola, campum tuum; ut pascantur agni tui, et sata tua floreant*. Non auferatur ex ore tuo verbum; ne forte factis verba non congruant, et deforment iniquitatis opera magisterium disciplinæ. Tollitur ex ore verbum, cum dicitur peccatori: *Quare tu enarras justitias meas?* ET IPSA obmutescit facundia, si ægra sit conscientia. Veniunt aves cœli; etiam ipsæ tollunt verbum ex ore tuo, quæ tollunt verbi semen e saxo; ne fructum adferat.

28. Nunc consideremus, utrum etiam ex corde possit auferri verbum veritatis. Radicatum enim verbum atque depressum, et infixum mentibus nostris difficile auferri potest. Denique dictum est a Domino: *Quare tu enarras justitias meas?* Non dixit: Quare cogitasti justitias meas? *Et adsumis testamentum meum per os tuum?* Non dixit: Per cor tuum. Sermo cohibetur indigni animi, non obstruitur pœnitentia: insolentiam prohibet, non excludit correctionem. Cavendum tamen est ne et ipsa interius corda turbentur, et offundat tenebras malitia; ut cor vanis cogitationibus obcæcatum lucem veritatis amittat, fulgoremque verbi capere non possit. Si igitur David erat, ne auferatur ex ore suo verbum, et si auferatur, non usquequaque, id est, non penitus auferatur: quis tantus est, qui in potestate sua gratiam disputationis esse commemoret; præsertim si vita redarguat, quod doctrina præsumat, et judicio Dei damnanda committat? Is enim qui in judiciis Dei sperat, servare potest verbum veritatis; quia dum veretur pœnam, custodit gratiam.

29. Ideoque ait: *Et custodiam legem tuam semper, in æternum, et in seculum seculi*. Duo dixit, cum unum satis esse posset, si unum significare voluisset. Sed quia non solum in præsenti vita hujus tempore, sed etiam in futuro post hujus vitæ curriculum custodienda lex promittitur; ideo arbitror quia et secundum eos qui exemplari et umbræ serviunt cœlestium, et secundum eos qui in cœlestibus siti secundum veram Legem cultus Deo deferunt, pollicetur sibi esse vivendum; ut et hic et ibi legem custodiat. Hic in exemplari, in speculo, in ænigmate: illic in ipsa facie veritatis.

30. Possumus et illud intelligere; quia διὰ παντός non solum id significat quod dicitur *semper*, sed etiam id quod *per omnia*; quia ille per omnia Legem custodit, qui cum sit eruditus in Lege, sub Lege natus, et supra Legem devotionis suæ gradum promovens, liberatur a Lege (Christus enim nos redemit a maledicto Legis); non sine lege Dei, sed in lege factus est Christi: aut certe si per omnia Legem custodiamus, si legitimam pueritiæ atque adolescentiæ disciplinam, juventutis conversationem, senectutis maturitatem, tramitemque singulis præscriptum ætatibus nequaquam vitæ nostræ usus excedat. Similiter etiam animæ nostræ quædam esse videntur ætates, per quas percurrit et transit; ut possit dicere: *Cursum consummavi*. Denique animæ ætas est illa, de qua dicitur: *Et ætas senectutis vita immaculata*. Per omnia ergo Legem custodit, qui et in his corporis nostri ætatibus, et in illis animæ nostræ processibus non deviarit a Lege.

31. *Et ingrediebar in latitudine; quia testimonia tua exquisivi.* Qui secundum mandata angustam et arctam graditur viam, ambulat in latitudine. Unde legimus : *In tribulatione dilatasti mihi.* Et alibi : *In tribulatione invocavi Dominum, et exaudivit me in latitudine.* Sapiens enim in cordis sui ambulat innocentia, et de ejus fonte superfluunt aquæ super ejus plateas, qui mentem suam non intra corporalia et terrena concludit; sed dirigit ad cœlestia, ut conversatio ejus in cœlo sit. Audi nullas angustias sentientem : *Pressuram*, inquit, *patimur : sed non angustamur.* Et quomodo coangustari poterat, cujus os semper patebat; ne credentes coartarentur? Ipse exponat quid sit ingredi in latitudine. Dicit enim : *Quia etsi corpus angustatum est, cor nostrum dilatatum est. Non angustamini in nobis : coartamini autem in visceribus vestris.*

32. Coangustari in Paulo non poterant, in quo erat altitudo sapientiæ, et fidei latitudo. Quomodo enim poterant coartari in eo, qui erat vas electionis æternæ? sed coartabantur in semetipsis; quia improbus in se ipso coartatur, malitiæ suæ laqueis strangulatus. Constitue mihi avarum, villarum quotidie terminos proferentem, excludentem vicinos; utrum is tibi dilatari, non coangustari videtur, quem terra ipsa non capit? Quantacumque spatia domus suæ porrexerit, clauditur angustis opinionis suæ finibus, cui quod habet non est satis. Sed non talis est, qui potest dicere : *Et ingrediebar in latitudine.* Addidit etiam causam : *Quia testimonia*, inquit, *tua exquisivi.*

33. *Et loquebar in testimoniis tuis in conspectu regum, et non confundebar.* Grate convenit ista vox martyri, qui vocatus ad sacrilegium, exprobrantibus sibi regibus crucifixum Jesum, non erubescebat : sed magis gloriabatur in cruce Christi, et illam mundi salutem esse testimoniis cœlestibus adstruebat. Hos vocat Christus in Sponsa dicens in Canticis canticorum : *Et veni tu columba mea, in tegumento petræ, juxta præmunitionem;* hoc est, veni juxta Evangelium. Propugnacula fidei tuæ gesta sunt Christi : muri tui subsidia verba sunt Domini : passio Dominici corporis tua virtus est. *Ostende mihi faciem tuam, et insinua vocem tuam; quia vox tua suavis est, et facies tua pulcra.* Suavis est vox; quia ore confessio fit ad salutem : et decora facies, quæ non erubescit Auctorem, non confunditur Redemtorem. Ostendit ergo faciem suam, signaculum crucis præferens : et insinuat vocem suam, auctoritatem prædicationis adsumens. In tegumento enim corporis Christi, quo redemta est a peccato, munimentum gratiæ spiritalis invenit; ut salutaria sibi et sentiat et loquatur. Suavis ergo vox quæ in divinis testimoniis loquebatur : decora facies, quæ in conspectu regum non confundebatur.

34. Possumus et illos reges intelligere, quibus dicitur a Petro : *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus in adoptionem.* Sunt enim reges qui offerunt in Hierusalem sapientiæ suæ munera, quibus data est gratia verbum loqui, et quadam potestate regali flectere populos, et animas mulcere sanctorum : non erubescentes in eo; quia nihil alienum ab honestate loquerentur, quos nemo redarguat et repellat, quasi quia non sint digni, quos idoneos Christus ministros novi fecerit Testamenti, et jam in illo non erubescentes; eo quod non metuerent ne confunderentur disceptantium contraria adsertione superati. Rex igitur est qui non erubescat, ne in actu reprehendatur, redarguatur in sermonibus; eo quod et vita debeat esse fundatus et verbo. Itaque quamvis perfectus ita esset Propheta, ut non erubesceret in conspectu regum; tamen meditabatur in præceptis Dei omni vitæ suæ tempore, et opera sua elevabat, nihil agens quod terrenis cupiditatibus adhæreret.

35. Ideoque ait : *Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi nimis. Et levavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi nimis : et exercebar in justificationibus tuis.* Pulcherrimus ordo iste, ut primo meditemur, et eorum præceptorum quæ diligimus, sit nobis adsueta meditatio. Meditatione enim mandatorum

cœlestium operis boni usus inolescit. Nam sicut meditationi verborum finis memoria est, ut quæ meditamur verba teneamus : sic meditationis præceptorum cœlestium intentio vel finis operatio est, actusque directus ad implenda præcepta divina, quæ nisi quis diligat, implere non poterit : nec solum diligat, sed etiam *nimis* diligat.

36. Ideo prius posuit : *Et meditabar in præceptis tuis, quæ dilexi nimis.* Et subjecit : *Et levavi manus meas ad præcepta tua, quæ dilexi nimis.* Post meditationem etenim bonum est levare actus nostros ad præcepta Dei, atque id facere cum caritate, cum gaudio; ut non ex necessitate sit bonum nostrum, non cum mœrore atque mœstitia, sed voluntarium; quia servus invitus facit, amicus voluntarius. Nos autem studeamus ut dicatur nobis : *Jam non dicam vos servos, sed amicos;* quia quasi amici mandatum Dei ex voluntate fecistis. Qui autem meditatur et diligit, et actus suos levat, ut faciat quæ placeant Deo; is debet non negligere, nec transcurrere mandata divina : sed exerceri in his, immorari plurimum, justificationes Dei crebro revolvens sollicitæ mentis affectu.

SERMO SEPTIMUS.

ז. Zain.

1. LITTERA secundum Hebræos *Zain* significat latine, *duc te :* alibi significat, *huc.* Quid sibi velit ista interpretatio non satis liquet; nisi forte ut unusquisque se regat, et ipse sui ductor sit. Vel *huc*, id est, quo litteræ hujus versiculi vocant, dirigat iter. Meritoque in primo statim versu requiem suam postulat; quia ipse litteræ septimus numerus est quietis. Quæ autem major requies, quam ut in verbo Dei requiescat, atque ejus se gratia et consolatione demulceat.

2. *Memento,* inquit, *Domine, verbi tui servo tuo, in quo mihi spem dedisti.* Verbum Dei dejectos nos atque depressos ad cœlestem gratiam provocavit; ut desideremus æternitatem, despiciamus præsentia, temporalium incuriosi futura et invisibilia requiramus. Vocat igitur nos ad se Dei Verbum, sicut habes scriptum : *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.* Ideoque sequamur vocantem Dominum Jesum; ut a sæcularibus ad perpetua transeamus, nosque ipsos regere noverimus.

3. Ergo David, quoniam sæpe responsis erat invitatus cœlestibus, quibus remunerationem fidei meritorumque speraret fore, sicut habes scriptum, dicente Deo per Nathan prophetam : *Accepi te de ovili ex uno grege; ut sis in principem in populum meum Israel; et eram tecum in omnibus quibus ingrediebaris; et exterminavi omnes inimicos tuos a facie tua.* Et infra : *Et requiem tibi dabo ab omnibus inimicis tuis.* Quo responso accepto, ait David : *Quid sum ego, Domine Deus meus, et quæ domus mea; quoniam dilexisti me in his, et memorata sunt minima in conspectu tuo, Domine, et locutus es pro domo servi tui in longinquo?* Et infra ait : *Et nunc, Domine meus, Domine, tu es Deus, et verba tua sunt vera, et locutus es pro servo tuo bona hæc : et nunc incipe benedicere domum servi tui, ut sim in æternum in conspectu tuo; quoniam tu, Domine meus, Domine, locutus es, a benedictione tua benedicetur domus servi tui in æternum :* hoc igitur responso et aliis vocatus David, sperare non desinit, et propheticæ fidei auctoritate convenit Dominum; ut meminerit promissorum suorum, quorum immemor esse non soleat. Sanctis enim quæcumque spoponderit, implere consuevit, nostrarum immemor iniquitatum, suarum non immemor sponsionum. Denique scriptum est : *Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas..... et memor non ero : tu autem memor esto et judicemur.* Vult oblivisci quæcumque minitatus fuerit peccatoribus, si vias aliquando convertant : vult etiam conveniri, ut si quis proposita secutus virtutibus præmia, bene certaverit, fructum remunerationis exspectet; quin etiam exigat, sicut habes scriptum : *Certamen bonum certavi, cursum consummavi : reposita est mihi corona justitiæ.* Non est enim arrogans usurpatio, sed fidelis; quia verum Deum non posse

fallere confitetur. Ideoque admonet et David dicens, ut meminerit Dominus verbi sui; quo nos ad sperandum provocat; ut terrenis renuntiemus, inhæreamus cœlestibus.

4. Dicit ergo David : Certamen certatus sum, bravium peto verbi tui, quod promisisti mihi : memor esto promissorum tuorum, quæ spopondisti servo tuo. Non usurpatorie speravi, quæ ut sperarem, ipse fecisti. Servus sum, exspecto alimentum a Domino : miles sum, exigo ab imperatore stipendium : vocatus sum, postulo ab invitante promissum. Verecunde autem auctoritatem suæ fidei temperavit, dicendo se servum; quia *Oculi servorum in manibus dominorum suorum*. Hæc ex persona David propria bene promta sunt.

5. Cæterum si quis informationem cujusque hominis considerat, potest levitis communia promissa librare, sicut habes : *Date Levi viros ejus, date Levi manifestos ejus*. Potest etiam populi credentis electis alloquium istud aptari : cui per typum Joseph, primo in typo ejus nominis, deinde per tribum in primæ electionis hæredes transfusa est divina promissio, dicente Moysé : *Primogenitus tauri decus ejus : cornua unicornui cornua ejus : in ipsis gentes ventilabit simul usque ad summitatem terræ*. Unicum enim Verbum Dei hoc prophetatur oraculo, toto per gentes orbe fundendum. Hoc ergo surrecturæ Ecclesiæ promissum David verecundus sui, impatiens vero communis profectus morantis, exigere videtur.

6. Et addidit. *Hæc me consolata est in humilitate mea; quoniam verbum tuum vivificavit me*. Hæc est spes, hæc quæ verbo tuo obvenit mihi, consolata est me, ut tolerarem acerba præsentium. Dum facit Paulus contra nomen, non habet spei consolationem : dum patitur pro nomine, haurit spem de consolatione. Et fidelis factus quomodo nos consoletur, accipe : *Quis nos separabit*, inquit, *a dilectione Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an periculum, an gladius? Sicut scriptum est : Quia propter te morti tradimur tota die, æstimati sumus ut oves occisionis*. Et qua ratione illa patienter tolerari possint, addidit : *Sed in his omnibus superamus propter eum, qui nos dilexit*. Ergo si quis vult adversa superare, si est persecutio, si est periculum, si mors, si ægritudo gravis, si incursus latronum, si facultatum proscriptio, si quidquid eorum quæ putantur in isto adversa sæculo, facile superantur, si sit spes quæ consoletur. Nam etsi illa acciderint, tamen gravia esse non possunt dicenti : *Existimo enim quod indignæ sint passiones hujus temporis ad futuram gloriam*. Quisquis enim meliora sperat, numquam levioribus frangitur.

7. In tempore igitur humilitatis nostræ spes consolatoria est, quæ non confundit : tempus autem tentationum, tempus humilitatis animæ nostræ arbitror. Humiliatur enim anima nostra, dum traditur tentatori, duris examinanda laboribus; ut luctetur et certet, congressum contrariæ experiens potestatis : sed in his tentationibus vivificatur alloquio Dei. Hæc est enim animæ nostræ vitalis substantia, qua alitur, et pascitur, et gubernatur. Nec quidquam aliud est quod vivere faciat rationabilem animam, quam alloquium Dei. Sicut enim augetur sermo Dei in anima nostra, dum suscipitur, dum intelligitur, dum comprehenditur; ita etiam vita ejus augetur : et quemadmodum e contrario alloquium Dei deficit in anima nostra, ita et incurrit ejus vita defectum. Itaque ut connexio ista animæ et corporis nostri spiritu vitali animatur, atque alitur, et tenetur : ita verbo Dei et spiritali gratia anima nostra vivificatur. Unde omni genere studere debemus, ut reliqua omnia posthabentes, congregemus nobis alloquia Dei, et congeramus in principale nostrum *, in sensus, in sollicitudines, considerationes, actusque nostros; ut alloquiis Scripturarum facta nostra conveniant, nec a serie præceptorum cœlestium actus nostri discordare videantur, quo possimus et nos dicere : *Quoniam eloquium tuum vivificavit nos*.

* Id est animam partemque nostram spiritalem, de qua proxime ante dixerat : et eo verbo sæpius utitur S. Præsul eodem sensu.

8. Tertius versus est : *Superbi inique agebant nimis : a lege autem tua non declinavi.* Maximum peccatum in homine superbia est; quando quidem inde manavit nostri origo delicti. Hoc telo nos primum diabolus vulneravit, et perculit. Nam nisi homo serpentis persuasione deceptus sicut Deus esse voluisset, et verum falsumque cognoscere, quod penitus discernere humana fragilitate non poterat; ideoque quod sequeretur acceperat, ne temeraria usurpatione de illa paradisi felicitate decideret : nisi, inquam, homo suis non contentus finibus interdicta temerasset, numquam feralis culpæ ad nos transisset hæreditas. Et quid de homine dicam? Ipse diabolus per superbiam naturæ suæ amisit gratiam. Denique dum dicit: *Ponam thronum meum super nubes...et ero similis Altissimo;* consortiis excidit Angelorum : cujus criminis digna mercede damnatus, hominem sibi participem requisivit, in quem consortium suæ transfunderet offensæ.

9. Quid igitur hoc peccato potest esse deterius, quod a Dei cœpit injuria? Ideoque Scriptura dicit : *Dominus superbis resistit.* Tamquam suæ contumeliæ propulsator, veluti quoddam suscepit adversus superbiam speciale certamen; tamquam dicat : Meus iste adversarius est, qui me lacessit, mihi debetur ista congressio. Unde et Apostolus multiplicis culpæ materiam esse superbiam declaravit, dicens de hæretico : *Quia ei quæ secundum pietatem est, doctrinæ non adquiescit : superbit nihil sciens, sed languescens circa quæstiones et pugnas verborum, ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, sacrilegia, suspiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, et a veritate alienorum, existimantium quæstum esse pietatem.* Quantorum itaque expressit causam esse delictorum superbiam? Unde David commendare volens devotionem suam nulla superborum iniquitate adtentatam, ait : *Superbi inique agebant nimis.* Non solum iniquitatem agentium, sed etiam nimiam iniquitatem pariter declaravit, quæ conveniret superbis : quorum ne aliquo tentaretur contagio, audi alibi dicentem : *Superbo oculo, et insatiabili corde, cum hoc non edebam.*

10. Itaque quoniam quanta vis mali in superbia esset, expresserat; quemadmodum vinceretur debuit nos docere: meritoque quasi bonus doctor demonstrat remedium, qui exaggeravit venenum. Audi ergo quomodo excludas virus superbiæ : *A Lege,* inquit, *tua non declinavi.* Lex igitur Dei sola potest superbiæ virus hebetare, quæ informavit virum devotioni deditum, quali se regere debeat cautione. Multi enim non solum alieni a fide, sed etiam qui videntur non mediocria Scripturarum præcepta gustasse, tentari solent prosperis superborum processibus: videntes eos qui prævaricantur legem, impietatis arbitros, arrogantes, contemptores fidelium, extollentes se adversus eos qui humiliant cor suum secundum timorem Dei et præcepta cœlestia, abundare in hoc sæculo divitiis, præconio, honoribus, potestatibus; eisque quo graviora commiserint, eo adfluentiores successus commodorum sæcularium secundare : contra autem justos viros plerumque laborare inopia, amissionibus filiorum, sterilitatibus conjugum; quo exagitati atque turbati, sensum mentis inclinent, ut putent Dei in hoc quodammodo errare judicium : non tenentes caput veritatis, quo evidentissime comprehenditur non in hoc sæculo, sed in futuro repositam nostrorum remunerationem esse meritorum.

11. Sed paucorum est istud advertere. Denique in principiis etiam David ipse tentatus est; sicut habes scriptum : *Ecce ipsi peccatores et abundantes in sæculo obtinuerunt divitias, et dixi : Numquid sine causa justificavi cor meum, et lavi inter innocentes manus meas, et fui flagellatus tota die?* Ita igitur et nostrum unusquisque, qui perfecti non sumus, hæc videns dicit : Ubi est providentia Dei, ubi justitia? Superbus iste abundat, arrogans iste locupletatur, impius iste beatus et potens est : justus autem ille, vides quemadmodum jacet dejectus atque defectus, quemadmodum ipso victu indiget : afficitur contumeliis ab isto impio ab isto insolente con-

culcatur, excluditur? Non mediocris utique ista tentatio est, nisi ad ea quæ sunt ventura prospicias, nisi præceptis plenius cœlestibus instruaris.

12. Denique et David putabat se ante hæc cognoscere, sed nesciebat; et ideo anxius fluctuanti animo laborabat. Unde ait: *Et æstimabam me scire: hoc labor est ante me, donec ingrediar in sanctuarium Dei, et intelligam in novissimis.* In quibus per id quod se extulerunt superbi, vidit prophetico spiritu dejectiores fore, et ait: *Quomodo facti sunt in desolationem, subito defecerunt, et exterminati sunt propter iniquitatem suam, sicut somnium exsurgentis?* Cognovit igitur impiorum successus in hoc sæculo somnii esse similes, non veritatis quorum emolumenta tamdiu videntur esse, dum dormiunt. Ubi edormierint somnium suum qui videbantur sibi potare, jam sitiunt: qui epulabantur, esuriunt, nihil solidum ex isto somnio perfectumque referentes. Et bene somnium dormiunt sæculares viri, qui licet sæculo vigilent, Deo dormiunt, de quibus bene sanctus Job, qui eorum ante adfluentiam mirabatur, ait: *Quia sicut paleæ jactantur a vento, et sicut pulvis turbine dissipantur... moriuntur autem cum amaritudine animæ suæ, nihil manducantes, nihilque boni habentes.* Justus autem habens bonæ fiduciam conscientiæ, in suis magis novissimis gratulatur, et se vitæ hujus exitu a laboribus intelligit liberari, mercedemque boni operis et factorum requirit dicens: *Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex; non solum autem mihi, sed et iis qui diligunt adventum ejus.*

13. Sed hoc ille ait, qui poterat dicere: *A lege autem tua non declinavi;* in quo non solum boni operis elucet gratia, sed etiam intimæ puritas conscientiæ. Lex enim non solum agendi munus informat: verumetiam secretæ emundat mentis affectum. Non enim solum in operibus, sed etiam in ipsis occultis secundum legem Domino militamus; quia Lex dicit: *Non fiat verbum injustitia occulta in corde tuo;* ut non solum nihil opere factisque delinquas, cum superbos videris gloriari, nec sermone labaris: sed ne in corde quidem intimo, dum de Dei judicio disceptas, contrahas iniquitatis offensam: quæ quo putatur occultior, eo frequentior esse consuevit; quia tuto putat unusquisque quod hujusmodi disceptationes, velut septus visceribus suis, conscientiæ suæ credat; cum ipse sui accusator in die judicii sit futurus; quia revelantur cordis abscondita, testimonium perhibente conscientia accusationibus nostris.

14. Cujusmodi igitur sit propositum viri sancti, hoc evidentius loco exponitur. Primum enim memor esse debet promissorum cœlestium: secundo quæ viventibus merces statuta debetur. Deinde aliud propositum viri sancti est, ut etiamsi in periculis et adversis positus sit, spe tamen quam hausit ex serie Scripturarum, se debeat consolari. Tertium propositum, ut etsi impios et sacrilegos videat, et superbos inique agentes abundare divitiis in hoc sæculo, non quasi incredulus declinet a lege; sed in ejus semitis perseveret, et fugiat superborum contagia. Contaminat enim omnis immundus: immundus autem superbus, de quo scriptum est: *Immundus ante Deum omnis tumidi cordis.*

15. Quartum propositum viri sancti, ut memor sit judiciorum cœlestium, sicut David adserit, qui dicebat: *Memor fui judiciorum tuorum quæ a sæculo sunt, et me consolatus sum.* Nisi enim unusquisque legis instructus et informatus exemplis, credat semper vera esse Dei judicia, cito declinat a lege. Qui autem præterita repetit, et ex semet colligit seriem vetustatis, cognoscit quod neque peccator pœnam suæ improbitatis evadat, neque justus æquitatis suæ præmiis defraudetur. Retexit enim animo quod ab initio Adam propter mandati cœlestis prævaricationem de paradisi ejectus sit incolatu, et Cain parricidalis sceleris pretium divinæ sententiæ auctoritate damnatus exsolverit: quod Enoch propter devotionem raptus ad cœlum, terrenæ malitiæ virus evaserit: quod Noe propter justitiam diluvii victor, generis factus superstes humani sit: quod

Pater, dimitte illis; non enim sciunt quid faciunt.

24. Liquet igitur his magisteriis doctrinæ cœlestis, quod justus se accusare malit, quam alium deformare. Denique de Joseph, cui desponsata erat Maria mater Domini, scriptum est quod cum eam gravem utero vidisset, cum esset justus, noluit eam traducere; et utique nullum adhuc audierat oraculum. Ita non solum ab ultionis atrocitate, sed etiam ab accusationis severitate persona justi aliena est : potiusque ducit suam remissionem accusari, quod non indicaverit*, quam alienum crimen urgere. Sed dices : Quomodo dixit ipse David : *Lætabitur justus cum viderit vindictam impiorum?* Mihi videtur quia lætetur, quod ipse evaserit, non quia impii puniantur. Quæramus aliud justi propositum ex sequentibus.

25. Itaque dicit : *Cantabiles mihi erant justificationes tuæ in loco peregrinationis meæ.* Merito peregrinationibus non frangebatur, superbos declinabat, eorumque prosperis successibus non movebatur. Consolabatur se in judiciis cœlestibus, angebatur in alienis peccatis; quia cantabiles habebat justificationes Dei. Quæ enim bene tenemus, cantare consuevimus : et quæ cantantur, melius nostris adhærent sensibus. Non enim perfunctorie transeamus quæ legimus; ut tunc tantum cum legimus ea, in memoriam eorum redire videamur : sed etiam cum abest codex manibus, tamquam animantia quæ probantur et munda habentur in Lege, etiam quando non pascuntur ruminare consueverunt, ex semetipsis alimenta sibi recondita proferentia : ita et nos de nostræ memoriæ thesauro, de interioribus nostris ruminandum nobis pabulum spiritale promamus. Hymni nobis, canticum nobis, psalmi nobis justificationes Domini sint. Psallamus spiritu, psallamus et mente; ne si obliti fuerimus, in tempore necessitatis dicatur unicuique nostrum : *Abjecisti sermones meos post te.*

26. Ideoque ut expelleretur et eliminaretur oblivio a domo sancta sua, cantatores sibi fecit verus Salomon, qui toto spiritu inquirendæ cognitioni divinitatis intenderent; ne psallentes deessent Ecclesiæ suæ, quorum cantu nequam spiritus fugaretur : sicut David sancti docemur exemplo, quo psallente, malus ille spiritus expellebatur, qui Saul regis corda vexabat. Prophetæ quoque ut prophetarent, psallendi peritum jubebant psallere, quo suavi invitata dulcedine spiritalis infunderetur gratia. Et in Evangelio legimus in domo patris illius filium recuperantis præcrepuisse symphoniam, qua epulantes delectabantur fideles, perfidus autem impatienter audiebat. Dulcis igitur est cantilena, quæ non corpus effeminat, sed mentem animumque confirmat. Ideoque Canticum dicitur Domini Testamentum; quia remissionem omnium peccatorum, Dominique justitias in Scripturis Evangelii suavi mentis exsultatione concinimus. Ipse quoque Dominus non dedignatus est dicere : *Cantavimus vobis, et non saltastis.* Cantavit nobis in Evangelio veniam delictorum: debuerunt Judæi mentem adtollere non histrionico corporis motu, sed sancto Spiritu. Non fecerunt, ideo reprehenduntur.

27. Sed etiam et corporis saltatio in honorem Dei laudabilis habetur*. Denique saltavit David ante arcam Domini, et vidit eum Michol filia Saul saltantem, et percutientem in organis harmonizatis in conspectu Domini, et ait ad eum, posteaquam se domum recepit : *Quid utique honorificatus est rex Israel; quia denudatus est hodie in oculis puellarum suarum ancillarum, sicut unus ex saltatoribus?* Et dixit David ad Michol : *Saltabo in conspectu Domini; benedictus Dominus qui elegit me super patrem tuum, et super omnem domum illius constituere in principem super plebem suam Israel et Judam : saltabo in conspectu Domini, et denudabor adhuc sic, et ero nugax in con-*

* Id est, accusaverit, sive crimen detulerit, quo sensu non semel hoc verbi accipitur apud Ciceronem.

* Saltatio inter actus religionis habita est non solum apud Hebræos, verum etiam apud gentiles. Hinc Romæ Salii sacerdotes Martis atque Herculis. Hinc varia saltationum genera in honorem deorum instituta.

spectu tuo, et cum puellis cum quibus dixisti me nudatum, glorificabor. Et Michol, inquit, *filiæ Saul non erat filius usque in diem mortis ejus.* Evidens itaque exemplum quod et Propheta qui percutiebat in organis, et saltavit ante arcam Domini, justificatus est : et illa quæ reprehendit eum, sterilitate damnata est.

28. Sed non satis est ut aliquis cantabiles habeat justificationes Dei, nisi terrenarum exuat se servitio sollicitudinum. Ideoque addidit : *In loco peregrinationis meæ.* Convenit sibi; siquidem et alibi ait : *Advena sum ego in terra hac.* Unde et Apostolus non vult nos in domo Dei, fideique vocatione advenas esse et peregrinos : sed cives sanctorum et domesticos Dei. Qui enim domesticus Dei est, exsul est mundo : qui conversatur in cœlestibus, peregrinus est terris. Peregrinabantur in hoc mundo Hebræi, naturam incendii non sentientes : cantabiles habebant justificationes Dei, cum hymnum Deo de creaturarum laudatione cantarent.

29. Deinde qui cantat, vacuus est, et diversarum cogitationum curas relegat, sequestrat avaritiam, et non solum corporis voce, sed etiam mentis vivacitate se mulcet. Non enim tamquam mœstus inopiæ sollicitudine, sed tamquam liber ab omnibus corporalium affectibus passionum canebat idem Propheta : *Psallam tibi, Deus, in cithara, sanctus Israel. Gaudebunt labia mea, cum cantavero tibi : et anima mea, quam redemisti.* Cantabat hæc lætus, tamquam his melioribus epulis pasceretur. Epulabatur enim animus piæ devotionis alimento. Non solum itaque hymni et psalmi, sed etiam Legis præcepta cantabilia sanctis sunt. Denique cantabat Moyses qui Legem accepit, cum prætergressus pedibus mare, servati populi ductor justificationes Domini prædicaret.

30. Superest adhuc propositum egregium viri justi, quia omni tempore circa Dei laudes esse debet intentus, non solum die, sed etiam nocte. Ideoque addidit : *Memor fui nocte nominis tui, Domine, et custodivi legem tuam.* Videamus si et ille memor est, qui vocat Dominum verbo, non custodit autem mandata divina. De quo dictum est satis, quia non quicumque dicit : Domine, Domine, acceptus est Christo : sed qui operibus bonis fidelem suum probare potuerit affectum. Fides ergo, probitas, innocentia memorem probant. Quod autem ait : *Memor fui nominis tui,* plena devotio est; quia nemo dicit Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto. Hoc nomen invocetur diebus ac noctibus, nullum tempus precandi vacuum sinat sancta devotio præterire.

31. Si studentes igitur doctrinis sæcularibus perparum somno indulgent; quanto magis qui Deum cupiunt cognoscere, non debent somno corporis impediri, nisi quantum naturæ satis es? David per singulas noctes lectum suum lacrymis diluebat : surgebat etiam noctis medio, ut Domino confiteretur : et tu totam noctem sopori existimas deputandam? Tunc magis tibi orandus est Dominus, tunc præsidia postulanda, culpa cavenda, quando videtur haberi secretum : tunc maxime quando tenebræ in circuitu meo, et parietes me operiunt, considerandum quia Dominus omnia intuetur abscondita. Ne dixeris ergo : Circumfusus sum tenebris, quis me videt? Et quem vereor septus parietibus et inclusus? Quia *Vultus Domini super facientes mala.* Deinde si arbitrum non vides, te ipsum non vides? Tuæ conscientiæ testimonium non vereris? Nescis illam caliginem noctis non opertorium, sed incentivum esse peccati? Cum somno et cibo servent corpora, tunc etiam vigor mentis sopore laxatur, somno resolvitur : tunc irrepit impuri libido concubitus : tunc perturbatur cor, squallor immunditiæ non videtur, castitatis puritas non consideratur, pudicitiæ gloria non recensetur. Nox erat quando Judas prodidit, quando Petrus negavit.

32. Illo igitur præcipue tempore justificationes Dei animo retexendæ sunt, relegenda mandata hortatoria. Illa de castitate præcepta non absint : his occupata mens flagrantiam libidinis, carnis restinguat ardorem. Tene illud

animo : *Lavabo per singulas noctes lectum meum.* Quis enim stupris deditus, flagitiis involutus, lavat per singulas noctes lectum suum? Nescit flere qui flenda committit; et cum sit ipse lacrymabilis, non habet pœnæ lacrymas suæ. At ille qui castigat corpus suum, et sui sollicitus gubernator est, atque ingemiscens et dolens lapsus superioris offensæ quærit quomodo abluat eam fletibus pœnitentiæ, hic lavat per singulas noctes lectum suum. Non dormiamus ergo totis noctibus : sed maximam partem earum lectioni et orationibus deputemus.

53. Audi Ecclesiæ vocem quærentis etiam in noctibus Christum. *In cubili,* inquit, *meo, in noctibus quæsivi quem dilexit anima mea.* Accipe secundum litteram. Quæsivit in noctibus orando, deprecando, etiam lacrymis deplorando. Quæsivit in noctibus; quia posuit tenebras latibulum suum; ut quærere eum sollicitius disceremus. Quæsivit igitur in prophetis Ecclesia ex gentibus congregata, et ideo credidit. Denique adventus dominici testimonia de prophetis Evangelistæ Paulusque posuerunt. Unde scriptum est, quia *nox nocti indicat scientiam.* Quæsivit in noctibus, in persecutionibus et adversis, in tribulationibus et laboribus duris. Nox est omnibus quibus non est perfecta securitas; unde ait Dominus: *Veniet nox, quando nemo potest operari;* cum in hoc mundo sum, lux hujus mundi sum. Non ergo operemur in tenebris. Si enim lucent opera nostra, non operamur in tenebris, sed in lumine. Dies est quibus adest Christus : nox est quibus se denegat.

54. Non magnum ergo si tunc Domino gratias agas, quando in prosperis et secundis es : sed si tunc adhæreas Christo, quando te persecutor exagitat, quando aliqua procella perturbat. Amisisti filium? In illo dolore, in illa nocte, in illa destitutione memento Domini Dei tui; ne quasi non exauditus, ingratus sis, et in tua prævariceris ærumna. Pulsus es in exsilium? Memento Domini Dei tui; ne patriæ interdictæ tibi, caritatem Deo præferas. Alicujus divitis oppressus potentia amisisti proprias facultates, indigens sumtu? Memento Domini Dei tui; ne nox te egestatis abducat a devotionis affectu. Hoc est enim mandatum Legis, ut in nocte magis quæras, quando magis exaudiaris a Domino, et possis dicere : *In tribulatione invocavi Dominum, et exaudivit me in latitudine.*

55. Sed nec quærere perfunctorie abundat ad gratiam, sed ut insistas et intendas muneri. Denique ista vel Ecclesia vel anima, quæ requisivit in cubili, quæsivit in noctibus, primo non invenit; quia fortasse in cubili quæsivit : sed posteaquam surrexit, et abiit in civitatem (vide ne illam civitatem in quam Dominus celebraturus pascha, discipulos destinavit dicens : *Ite in civitatem ad quemdam*) postea quam in foro, ut dixit, quæsivit, invenit quem dilexit, ubi oleum venditur, quod exspectantes Sponsum emere consuerunt, ubi jus, ubi leges. Si lex spiritalis, et forum est utique spiritale, ubi disputant periti legis æternæ. Quod forum non litibus tumultuosum est, sed Christi tribunalibus gloriosum. Ubi quæsivit, inquam? In foro : et post quæsivit in plateis, de quibus hi qui ad patris familias Evangelici prandium conveniront, colligebantur, qui vocati excusandum se ab hujusmodi epulis non putarunt. Posteaquam in foro, inquam et plateis quæsivit, incidit in eos qui circumeunt civitatem : et tunc demum potuit invenire quod quæsivit, fortasse eo quod in tribulatione et metu posita magis inveniat gratiam. Denique in posterioribus ait : *Invenerunt me qui circumeunt civitatem.... tulerunt mihi pallium.* Habuit ergo certamen : sed qua ratione supra non tulerint pallium, hæreo reperire; nisi forte quia ibi interrogasse se dixit : *Numquid quem dilexit anima mea, vidistis?* Quæ Christum loquebatur, nec exuta est pallio, et quem quærebat, invenit.

56. Disce quemadmodum quæratur Christus. Ab his utique qui non perfunctorie quærunt, sed violenter retinent, sicut ista quæ ait : *Tenui eum, et non dimisi eum,* fide invenit, meditatione

constrinxit. Si bonos custodes accipimus, utique Angeli sunt. Qui ergo Angelos transivit, Verbum invenit; ideo non multum intervalli fuit, cum transivit ab his, et invenit Jesum. Quomodo ergo infra tulerunt pallium; nisi forte quia processu oppressæ fidei Ecclesia dum nudatur, a Domino plus amatur, exspolians se veterem hominem, ut novum induat, quem non operiunt indumenta, sed mentis secreta clarificant: aut quia amictum sapientiæ sæcularis ad Christum ventura deposuit? Et Noe exutus est pallium posteaquam cœpit esse perfectior.

37. Simus ergo memores justificationum cœlestium; ut dum eas secreta mentis voce cantamus, memores simus in nocte nominis Domini, et dicamus, ut scriptum est: *Hæc facta est mihi; quoniam justificationes tuas exquisivi*; hoc est, hæc memoria facta est mihi, ut memor essem et in nocte nominis tui, non ebrietate sopitus, non epulis resolutus in somnum, non curis sæcularibus occupatus; ut oblivia mihi tuæ venerationis irreperent: sed quotidiana meditatione membra castigans, et intentionem mentis exercens; ut assiduitate fiat nobis cursus iste solemnis; ut Dominum Jesum etiam in noctibus toto veneremur affectu, cui est gloria, laus, perpetuitas a sæculis, et nunc, et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO OCTAVUS.

ח. Heth.

1. Octava littera *Heth*, quæ interpretatione latina dicitur *pavor*: sanctorum pavor esse consuevit. Denique pavor cecidit in Abraham, cum sacrificium offerret plenum mysterii spiritalis. Ipse quoque David ait: *Ego dixi in pavore meo, Omnis homo mendax*. Religionis enim reverentiam significat magis, quam infirmitatem timoris; licet etiam ipse timor secundum Deum sanctus sit: *Initium* enim *sapientiæ timor Domini*. Ergo qui timent Deum, sapientes: qui autem sapientes, beati; *Beatus* enim *quem tu erudieris, Domine*, et *de lege tua docueris eum*. Hi quoque qui timent Deum, beati sunt, sicut exempli exstat auctoritas, quia *Beati omnes qui timent Dominum*. Ita colligitur quia timentes Deum, et sapientes sunt, et beati. Sanctus igitur timor Domini; quia vere sanctorum est pavor.

2. Denique præmissa hac littera, statim sequitur persona justi dicens: *Portio mea, Domine: dixi custodire legem tuam*. Codices plerique hunc versiculum qui primus est litteræ octavæ, ultimo loco litteræ habent septimæ: sed secundum Hebræos emendatus apud Græcos psalmorum liber hunc versum docuit nos octavæ litteræ copulandum. Deinde ordo ipse et numerus versuum ita convenit, ut ab eo incipiat octava littera *.

3. *Portio*, inquit, *mea Dominus*. Quam rarus in terris qui possit dicere: *Portio mea Dominus*: quam alienus a vitiis, quam segregatus ab omni labe peccati, qui nihil habeat commune cum sæculo, nihil mundi hujus vindicet sibi, non sit corporalium possessor cupiditatum, quem non inflammet libido, non stimulet avaritia, non lascivia effeminet, non luxuria decoloret, non sternat ambitio, non maceret invidia, non aliqua negotiorum sæcularium cura sollicitet, verus minister altaris, Deo non sibi natus.

4. Levi enim, ut habet interpretatio, significat ipse mihi adsumtus, significat et ipse meus, significat et tantum adsumtus, significat et adsumtus mihi. Ipse idem et mihi Levi, et Deo est; quomodo idem et mihi sacerdos, et Deo est: et mihi advocatus, et Domini deprecator: pro me offerens sacrificium,

* Ex toto hujus operis contextu, et ex hoc potissimum loco evidentissime colligitur talem Ambrosii tempore fuisse hujus psalmi in exemplaribus hebraicis, græcis, ac latinis divisionem, qualem etiam nunc in eis reperimus. Porro observandum obiter versum Ambrosio idem esse ac sententiam, sive absoluti sensus comprehensionem; cum sæpius, ubi de sacris paginis agitur, versus nihil aliud significet, nisi vocum seriem quam nos Galli lineam vocitamus. Hæc autem omnino sex dictionibus constabat, eoque consilio excogitata fuerat, ne quid Scripturæ aut demi aut adjici posset.

et idem se offerens Domino? Denique et alibi Levi interpretatione dicitur, pro me. Etenim si a me nominetur Levi, pro me est : si pro me offerat, pro me est : si pro me interveniat, pro me est. Sin autem vocetur a Domino, ipse mihi dicitur, hoc est, non alii tributarius, non decimarius, non de possessione munificus : ipse mihi, hoc est tamquam abundans pro his omnibus, non ab hoc decimas, non fructus, non dona quæro, non munera, ipse mihi pro munere est, ipse est pro tributo : non in possessione sua munificus mihi, sed ipse mihi possessio, ipse meus fructus, ipse meus census adsumtus mihi, vel adsumtus a me. Non potest hoc sine divina esse gratia. Sicut enim possessio non potest mea esse, nisi emero eam; sic non potest esse Levi, nisi fuerit adsumtus a Domino; cum enim adsumtus fuerit, recte dicitur ipse meus. Denique cum Moysi dictum esset ut populo Judæorum per tribus singulas divideret incolatus, et distribueret singulis tribubus portionem, tribum Leviticam excepit Deus dicens : *Filiis Levi non erit portio, neque sors in medio fratrum suorum; quia Dominus Deus pars eorum est*. Et alibi. *Ego Dominus portio eorum*.

5. Negatur his terrena divisio; ut ipsi dum sæcularem sibi non vindicant portionem, fiant cœlestis possessio : vel hoc solum noverint possidere, hoc est, fidei et devotionis obsequium; multo ditiores quam qui possessionum suarum spatia ampla diffundunt. Quantumlibet enim fines suos extendant, et terra deficit, et mare includit insanas cupiditates, et pendunt tributa majora quam fructus sunt. At vero iste nihil sibi possidens, nulli nisi Deo militat, supra terram ejus est portio, non cum terra deficit, non mari clauditur. CUI PORTIO Deus est, totius possessor est naturæ. Pro agris igitur ipse sibi satis est, habens bonum fructum, qui numquam possit perire : pro domibus satis est sibi; ut sit habitatio Domini, et templum Dei, quo nihil potest esse pretiosius. Quid enim pretiosius Deo? Aut quid deest ei viro qui potest dicere : *Non contingat mihi gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo?* Non potest in hoc princeps mundi hujus sibi consortium vindicare, in quo nihil suum invenit.

6. Ideoque Dominus qui venit docere, ut fieret nobis Deus portio, ait : *Venit enim hujus mundi princeps, et in me invenit nihil*. Meritoque nos imitatores sui esse volens ait : *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam*. Unde Petrus ostendens in Deo portionem sibi esse, non in sæculo, ait : *Argentum et aurum non habeo, sed quod habeo, hoc tibi do, In nomine Jesu Christi Nazareni surge et ambula :* hæc est portio mea : hæc est sors mea : portio mea Christus est. *In nomine*, igitur, *Christi Jesu surge et ambula*, hoc est, in portione mea dives sum, in portione mea potens sum : merito tales præsumo fructus istius portionis, ut salus et vita donetur; quia hoc est istius patrimonium portionis quam elegi mihi. Dixit hoc claudo, et surrexit qui erat claudus ab utero matris suæ. Quomodo ergo Petrus poterat portionis suæ damna sentire, qui naturæ damna reparabat?

7. Quare non habeas argentum atque aurum, Petre, dic nobis : dic etiam quid sit istud quod habere te dicis, qui omnia quæ habebas, te reliquisse dixisti. Sic enim locutus es Domino : *Ecce nos omnia reliquimus, et secuti sumus te*, hoc est, non quæsivimus quæ sæculi sunt, non quæsivimus partem de possessionibus : sed te elegimus portionem. Reliquisti ergo ante omnia, Petre, quæ habebas; unde habes quod habere te dicis? Surgit claudus, et sono tui sermonis erigitur. Sanitatem aliis donas, qui indigebas ipse tuæ salutis auxilio. Reliquisti ergo quæ habebas, et cepisti quæ non habebas. Christus tibi portio, Christus tibi possessio est. Illius nomen tibi munificum, illius nomen tibi est fructuosum, illius nomen tibi tributa dependit, et bona tributa, non pecuniæ, sed gratiæ. Portio tua non ariditate siccatur, non imbre diluitur, non frigore uritur*, non tempestate quassatur.

* *Urere*, non modo noxiam vim caloris ac

Per diem sol non uret te, neque luna per noctem. Serva portionem quam elegisti; ea est enim portio, quam terrenæ partes æquare non possunt. Quid enim est quod conferri possit his, de quibus Deus dicit : *Et inhabitabo in illis?* Quid magnificentius hospitio cœlesti? Quid beatius possessione divina? *Et deambulabo*, inquit, *in his*. Alii queruntur de sui ruris angustiis : in te Deo est ampla possessio, in quo deambulare se dicit, hoc est, laxa spatia habitationis inveniens, qui terram includit manu ; sic enim scriptum est : *Quis mensus est manu aquas, et cœlum palmo, et universam terram clausa manu?* Cui mundus angustus est, tu ei ampla es domus. *Portio*, inquit, *mea Dominus*. Dicit hoc martyr. Ipsi ergo vivamus, cui mori est gloriosum. Aliis verbis quam bene dixit hoc Paulus, ostendens nullam habere se in hoc sæculo portionem! Sic enim scriptum est : *Usque ad hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphis vapulamus, et instabiles sumus, et laboramus operantes manibus nostris. Maledicimur, et benedicimus : persecutionem patimur, et sustinemus : blasphemamur, et obsecramus. Tamquam lustramenta hujus mundi facti sumus, omnium purgamenta usque adhuc.*

8. Fortasse moveat quod purgamentum se esse dixit. Non enim est. Sed hoc sæcularibus videtur, qui putant summam in divitiis esse gloriam, vel decorem. Nonne isti universos purgamenta esse putant, quicumque illis obsequuntur propter divitias, et mirantur eos propter opes, timent propter potentiam, laudant propter nobilitatem? Sed hæc omnia Paulus detrimenta magis putabat esse, quam commoda. Ideoque ait : *Quæ mihi lucra fuerunt, hæc duxi propter Christum detrimenta esse propter eminentem scientiam Christi Jesu Domini mei, propter quem omnium detrimentum passus sum, et æstimor stercora, ut Christum lucrifaciam. Æstimor*, inquit : non est hæc mea, sed aliena sententia. Frequenter enim æstimatur pauper ille irridendus et exsecrandus propter illuviem vestium, aut vulnerum cicatrices; eo quod in terra nullam habeat portionem ; et tamen portio ejus in cœlo est. Anima ejus ibi sibi patrimonium collocavit; quia audivit Jesum dicentem : *Nolite thesaurum vobis condere in terra... sed thesaurum*, inquit, *vobis condite in cœlo.*

9. Sed hoc divites audire non possunt. Clausas aures habent, et sono æris obtusas : nummus magis illis resonat, quam verba divina. Denique accessit quidam dives ad Dominum, qui portionem Dominum non habebat. Habebat enim multas possessiones : sed Dominus non inter multa numeratur, non enim dignatur habere cum sæculo consortium. Quæ enim portio justitiæ cum iniquitate? Dicit ergo hic dives : *Quid faciens vitam æternam possidebo?* Respondit ei Dominus : *Mandata nosti? Non homicidium facies, non adulterabis, non falsum testimonium dices:* ostendens vitam æternam in his esse mandatis. At ille justificare se volens dicit : *Hæc omnia feci, quid mihi restat?* Ad quem Dominus ait, volens ei Dominum fieri portionem, non pecuniam, non possessiones, sed verum Deum : *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo, et veni, sequere me.* Verum ille cui portio aurum atque argentum erat, sine quibus esse non poterat, et cum quibus Dominus illi portio esse non poterat, contristatus est. Unde Dominus pronuntiavit impossibile esse, ut dives intret in regnum cœlorum, sed quod impossibile per humanas cupiditates, hoc per divinam gratiam solam posse esse possibile.

10. Alibi quoque ait : *Quicumque reliquerit patrem aut matrem, domum, aut fratres, aut sorores.... centuplum accipiet in hoc sæculo, et vitam æternam possidebit.* Forsitan autem dicas : Utique qui relinquendo domum (per domum autem totum censum intellige) qui re-

---

frigoris passim significat, verum etiam cujusvis alterius rei. Sic Horat. lib. 1, ep. 10.

..... *ut calceus olim*
Si pede major erit subvertet, si minor uret,

id est, lædet. Hoc etiam modo locutum reperimus B. Hieronymum atque alios.

linquendo propinquos Deum secutus fuerit, portio Domini est, et portio Deus illi est; habet etiam vitam æternam: et quia accepto centuplo fit in hoc sæculo dives, dives, inquies, intrat in regnum cœlorum. Deinde si centuplum dat Dominus eorum, quæ etiam simpla impedimentum adferre consuerunt ad perceptionem hæreditatis æternæ: centum ergo possessiones reddit pro una possessione, centum pondo auri pro uno pondere.

11. Multos quidem in hoc sæculo qui sua pauperibus donaverunt uberiore thesauro locupletatos fuisse cognovimus. Et pulcherrimus locus, ut etiam ad misericordiam provocentur. Sed non debent a Domino sæcularem hujusmodi exigere mercedem, nec sperare quæ mundi sunt: sed magis quia iis qui omnia reliquerint, Deus portio est. Ipse est utique merces perfecta virtutum, qui non centupli enumeratione, sed perfectæ plenitudinis æstimatione censetur. *Ego*, inquit, *Deus tuus sum.* Non dixit, ero, sed jam sum, jam inhabito, jam possideo. Aufert dilationem, ubi invenit justi confessionem. Sane alibi ait: *Hodie mecum eris in paradiso.* Futurum promittit: sed id quod futurum est, unius diei spatio non patitur protelari. Denique potuit dicere: *Mecum eris in paradiso:* sed addidit, *hodie;* ne dilatione gratia minueretur.

12. Sed non illi soli dicit Dominus Jesus: *Hodie mecum eris in paradiso:* sed et tibi dicit: *Mecum eris in paradiso,* si confitearis Dominum Jesum, si ejus patrocinium tibi poscas, si et ipse dicas: *Memento mei, Domine, dum veneris in regnum tuum.* Sed tibi non dicit: *Hodie mecum eris:* dicit martyri: *Hodie mecum eris in paradiso.* Tibi non dicit, quia adhuc es in hoc febrienti corpore constitutus, in hoc concupiscenti, in hoc terrena adhuc desideranti: sed cum potueris dicere: *Dirupisti vincula mea,* hoc est, solvisti cursum istius vitæ, liberasti me ex hoc mortis corpore, tunc tibi dicit: *Hodie mecum eris in paradiso.*

13. Habes igitur homo inter multa proposita etiam hujusmodi portionem. Proposuit tibi Dominus in portione possessiones, in portione aurum, in portione argentum, in portione honores, in portione nobilitatem: proposuit etiam in portione se ipsum. Habes plurimas portiones, elige quam putas. Non te numerus perturbet, sed excitet gratia: non labor avertat, sed fructus invitet. In portione divina gemitus et labores sunt. Unde et sanctus Apostolus, cui portio Deus erat, ait: *Hæredes sumus Dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur, ut simul glorificemur.* Vides quia ubi hæreditas Christi est, ibi debeat esse compassio. Qui autem compatitur, non perfunctorie compatitur, sed ut tribulationes Christi in corpore suo impleat, sicut implebat et Paulus, implebat et Hieremias, qui ait sub hac ipsa littera: *Misericordia Domini est quod non defecimus; quia non sunt consummatæ miserationes ejus: renovabit illas sicut lux matutina. Multi sunt gemitus mei, et cor meum defecit. Sors mea Dominus, dixi; ideo sustinebo eum.* Qui ergo sustinet Dominum, sors Domini est. Unde et David qui ait: *Sustinui Dominum, et respexit me,* hoc loco portionem sibi Deum esse profitetur.

14. Quam rarus qui istud usurpet sibi: non nobilitate, non divitiis usurpatur. Denique rex ille dives ait: *Sum quidem et ego mortalis homo, similis omnibus, et ex genere terreno illius qui prior factus est, et in ventre matris figuratus sum caro: decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, et delectamento somni conveniente: et ego natus hausi communem aerem, et similiter in terram decidi, et primam vocem similem omnibus emisi plorans: in involumentis nutritus sum, et curis magnis.* Et addidit: *Nemo enim ex regibus diversum habuit nativitatis initium. Unus ergo omnibus est introitus nativitatis ad vitam, et similis exitus.* Et quia vidit commune esse nativitatis exordium, elaboravit esse portio Dei, et invocavit, et venit in eum spiritus sapientiæ. Sed luxuriosi aliam partem eligunt, qui dicunt: *Vino pretioso et unguentis nos impleamus, et non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos*

rosis, antequam marcescant. Et infra : *Quoniam hæc pars nostra, et hæc sors.*

15. Quam magnum contemnere divitias : sed quam rarum hoc ipsum est! Utique et Moyses potuit regis esse successor, nutritus a regis filia. Potuit ergo esse non solum quasi Pharao, sed etiam Pharao, et Pharao potuit esse sicut Moyses; uterque enim homo : sed omnis potentia hominis in affectu est. Moyses noluit rex esse, cum posset : sed opprobrium Christi thesauris Ægypti arbitratus est præferendum : sed fugiendo potentiam, potentior factus est; factus est enim in deum regi Pharao. Rex erat Pharao, sed deus non erat : Moyses factus est illi deus, hoc est, regi ipsi terribilis, quem rex metueret et timeret. Sed hæc erat potentia sanctitatis. In talium congregatione deorum Deus stat atque discernit. Et tu si vis deus peccatoribus esse, terrori regibus, reverentiæ aliis; ut tamquam Deo tibi videantur esse subjecti, quia operaris in Dei nomine : contemne quæ sæculi sunt, et Dominicæ passionis opprobrium contende omnibus præferre divitiis. Opprobrium dico, quod illis videatur opprobrium, hoc est, Judæis scandalum, gentibus stultitia, nobis autem virtus Dei atque sapientia. Sed hoc Pharao opprobrium putans, hoc est, inopiam, ignobilitatem, contumelias, maluit diaboli esse, quam Dei portio : et ideo qui Deo subjectus esse nolebat, intercessioni hominis se ipse subjecit. Ergo quia portio Dei erat sanctus propheta David, recte ait : *Dixi custodire legem tuam :* spiritalem utique legem dicit, sicut et Paulus ostendit. Nam qui corporaliter Legem interpretati sunt, non custodiunt Legem, sed prævaricantur.

16. Veniamus ad secundum versum, qui ita est : *Deprecabor vultum tuum, Domine, in toto corde meo : miserere mei secundum eloquium tuum.* Legimus in veteri Testamento quod deprecatus sit Moyses ut vultum Dei videret, et responsum sit ei : *Nemo videbit faciem meam, et vivet.* Mystice hoc primum intelligamus. Moyses Legis figuram accepit : Lex per occulta mysteria nuntiat Christum, non autem facie ad faciem demonstrat, sicut Evangelium demonstravit. In ipso enim facie ad faciem loquebatur; licet in Evangelio homo natus ex Virgine apparuerit, Verbum autem se per opera demonstraverit. Et fortasse hoc declaratum sit Moysi, quod populus Judæorum moriturus esset, et quod facie ad faciem Christum vidisset, et non credidisset. Quod si ad Legem referas, etiam finis Legis Christus est, secundum illud Apostolicum : *Finis enim Christus est secundum Legem omni credenti.* Et mortua est Legis interpretatio corporalis, ubi Dominus Christus Jesus spiritalem ejus gratiam demonstravit. Vel certe quia omnes qui Christum vidimus, et baptizati in Christo sumus, mortui sumus peccato; quia viventes Legis vinculis tenebamur. Ubi autem in Christo mortui sumus, mortificati utique sumus Legi per corpus Christi; ut simus alterius qui ex mortuis resurrexit. Sed hoc mysticum est.

17. Morale autem, historiæ veteris facit nos meminisse debere, quæ est de sancto Moyse, qui rogavit Deum ut se demonstraret ei Deus, et ut facie ad faciem eum videret. Norat utique sanctus vates Domini quod invisibilem Deum facie ad faciem videre non posset : sed devotio sancta mensuram supergreditur, et putavit Deo etiam hoc esse possibile; ut corporeis oculis faceret id quod est incorporeum, comprehendi. Non est reprehensibilis hic error, sed etiam grata cupiditas atque inexplebilis, quod Dominum suum velut manu tenere, et obtutu oculorum videre cupiebat. Sciebat ad imaginem et similitudinem Dei factum esse hominem. Quando enim electus a Domino Deo est ad populum liberandum, impletus est spiritu sapientiæ. Viderat Angelum illum et faciem ejus in gloria. Denique fulgente ejus lumine, pavefactus est, et vidit rubum uri, et non exuri. Visum cœpit fulgoremque mirari : accessit cupiditate et gratia provocatus; ut diligentius fulgorem illum in rubo consideraret. Itaque si tantum accepit ardorem, tantam subiit cupiditatem, cum Angelum vidisset in flamma ignis de rubo; ut licet pavore apprehensus con-

siderare non auderet, considerare tamen vellet : quanto magis vultum Domini corporaliter videre desiderabat, dicens intra se vultum illum plenum lucis, plenum gloriæ, plenum virtutis, plenum divinitatis. Non plus possum dicere vel sentire de Deo : *Cum* enim *consummaverit homo, tunc incipit : et cum finierit, tunc aporiabitur,* ut scriptum est; quia incomprehensibilis est Dei æterna majestas.

18. Irritus quidem erat postulationis effectus, sed affectus probabilis servi; quia ultra naturam suam devotione progressus de Domini Angelis æstimabat, quantum in Domini vultum plus desideraret, quo cupiditatem suam gestiret explere. Noverat in ipso homine aliam post mortem futuram gloriam, aliam claritatem. Sicut enim stella a stella in claritate est, ita et resurrectio mortuorum : quæ etsi seminatur in corruptione, surget tamen in incorruptione, surget in gloria, surget in virtute, surget corpus spiritale. Qui ergo hæc scire poterat, merito præsumebat ut vultum Dei videre cuperet, quem esset obita, corporis morte visurus. Talem certe etiam formam receperat, talem Dominus jam probabat; ut non distaret ab Angelis cœlestis minister et executor oraculi. Et ideo cum sciret quia Angeli pusillorum quotidie viderent faciem Patris qui in cœlis est, putavit quod jam eam videre deberet, tamquam oblitus corporis, et carne deposita, sicut ille qui in corpore adhuc positus, cum raperetur in paradisum, utrum in corpore, sive extra corpus raptus esset ad tertium cœlum, nescire se dixit. Sancti enim etiam cum gerunt corpus, non sunt tamen in carne, sed in spiritu; quoniam qui in cupiditate et conversatione sunt carnali, Deo placere non possunt. Sancti* autem conversatio in carne non erat, sed in cœlo, sicut Paulus ostendit.

19. Et quid dicamus de probabili desiderio vultus divini? Homines etiam si quem nobilem, si quem fortem, si quem sapientem esse audiunt, tamquam supra hominem arbitrantes, concupiscunt videre. Procedit imperator, cujus regiæ potestati commissa pars est orbis terrarum, concurrunt omnes, et in tanta multitudine illum solum adspicere gestiunt, et de fulgore purpuræ plus quiddam esse in vultu imperatoris existimant. Miraris si Dei desiderabilis vultus est, cum conformem sui hominem humanus omnis miretur affectus? Hinc datur intelligi etiam illud, quod imperatori unusquisque nullius reus criminis gestit occurrere. Nam etsi crimen habeat conscientia, tegunt illud tamen cordis occulta, dummodo publico non sit involutus reatu, nec sit aliquod ejus crimen expressum : denique ubi rei aliqui fuerint adnotati* et imperatori se et ipsis judicibus offerre prohibentur: quemadmodum turpes lenonum meretricumque personæ a conspectu vel judicis, vel imperatoris arcentur; ne turpissimorum visus offendat vultus regii claritatem. Qui autem bene sibi conscius est, nullius criminis reus, quasi innocens prodit in medium.

20. Ex his ergo sancti Moysis comprehendamus affectum. Videre Dei vultum quasi innocens velut quodam vultu conscientiæ desiderabat : aperire ei faciem mentis internæ, cognosci plenius gestiebat et Moyses, et ipse sanctus David, qui alibi ait : *Proba me, Domine, et tenta me.* Non enim vellet probari si in se crimen agnosceret : nec tentari, si passionibus gravibus se sciret obnoxium. Liber igitur a peccato, Deo se cupidus offerebat. Sed fortasse quia adhuc frequentioribus Dei visitationibus mundus a vitio non foret, non fuerit in principio perfectus, utpote cui ante paululum dictum erat : *Solve calceamentum pedum tuorum;* illud utique calceamentum quod de Ægypto detulerat, hoc est, corporeæ conversationis involucrum; ideo dicit ei Dominus : *Nemo hominum videbit faciem meam, et vivet.*

* Hæc vox *sancti* de Moyse intelligenda est, quippe cujus conversatio in cœlo foret, Christum Jesum expectantis.

* Cautum est lib. 15. Cod. Theod. tit. 7, *de Scenicis*, leg. 12, ne turpium personarum picturas in locis ubi consecrantur imperatorum imagines liceat *adnotare* (*afficher, exposer*). — *Reus adnotatus*, coupable dont le crime est rendu public par une proclamation.

21 Quando autem id dictum sit, considera. Nondum ei dictum erat: *Faciam te in deum regi Pharao*. Adhuc homo erat, et ideo illud ei dicit: processus ei debebatur, ut in deum fieret; et ideo dictum est ei: De homine dixi, desiste hominis habere peccata, et videbis faciem meam. Qui enim faciem meam videt, debet esse sine peccato. Sed quia homo sine peccato esse non potest, ideo ut in dei appellationem possit excrescere, commonetur. Et quid de dei appellatione dicam? Esto angelus, hoc est, divini minister imperii, obsequere mandatis Domini. Cum fueris angelus, videbis faciem Domini. Magnum est videre Dei vultum. Lex tibi dicit ut tertio te offeras in Hierusalem. Ipse Dominus Jesus ait: *Beati mundo corde; ipsi enim Deum videbunt*. Advertis quid a te exigatur, ut videas Deum; cui vitæ proposita sit prærogativa videndi Deum? Emunda igitur cor tuum, ut quasi novus creeris renovato spiritu. Omnes pollutas cogitationes de corde tuo abjice, nihil sit quo tuus inquinetur affectus: simplex mens, pura sinceritas sit. Talibus se Dominus cum involucrum corporis deposuerint, demonstrare dignatur.

22. Nunc de reliqua ipsius versus parte dicamus. *Miserere*, inquit, *mei secundum verbum tuum*. Misericordia quidem justitiæ portio est; ut si velis donare pauperibus, hæc misericordia justitia est, secundum illud: *Dispersit, dedit pauperibus: justitia ejus manet in æternum*. Deinde quia conformis tuus injustum est ut non adjuvetur a socio; cum præsertim Dominus Deus noster terram hanc possessionem omnium hominum voluerit esse communem, et fructus omnibus ministrare: sed avaritia possessionum jura distribuit. Justum est igitur ut si aliquid tibi privatum vindicas, quod generi humano, immo omnibus animantibus in commune collatum est, saltem aliquid inde pauperibus adspergas; ut quibus juris tui consortium debes, his alimenta non deneges.

23. Est etiam misericordiæ donare peccatum: et misericordiæ est, et justitiæ est. Denique justitiæ adscribit Scriptura divina veniam peccatorum, secundum illud quod hodie lectum est: *Benedictum lignum quod sit per justitiam: maledictum autem lignum quod sit per manus hominum*. Superius ad crucem Domini retulit, posterius ad errorem gentilium, qui ligna venerantur. Justitia autem quæ est crucis, nisi quod adscendens illud patibulum Dominus Jesus Christus, peccatorum nostrorum chirographum crucifixit, et totius orbis peccatum suo cruore mundavit? In quo ergo justus Deus, nisi in eo quia scivit quod de limo terræ hominem figuravit, quæ terra utique corruptelæ obnoxia est, ac vitio lubricæ passionis? Propterea ergo Dominus, qui secundum animam te ad imaginem et similitudinem sui fecit. hoc est, rationabilem, justum, pudicum (in eo enim ad imaginem Dei es, si sis justus, ut sis imago justitiæ: si sis castus, ut immaculati in te figura præfulgeat) sciens ergo secundum corporis fragilitatem corruptelæ patere hominem, quasi justus fragili lubricæque naturæ delicta concessit.

24. Ac ne forte dicat aliquis: Cur ergo Adam maledicto sententiæque subjacuit? Numquid injustus Deus? Non utique. Sed quia quasi fragili atque infirmo quid caveret ante præscripsit (infirmus enim non usurpare debet, sed obedire mandatis) ideo prævaricationis magis reum tenuit, quam prolapsioni addixit. In illum igitur justa severitatis processit sententia; quia scire voluit, quod scire non profuit. Nobis autem qui hæreditario vinculo tenemur adstricti, qui in hac carne sumus, quæ priorum præjudicio detrita jam atque adsuefacta peccatis non poterat emergere; quasi justus indulsit, juste enim ignovit hæredi, qui præjudicio laborabat auctoris.

25. Est ergo justa misericordia, sed est etiam injusta misericordia. Denique in Lege scriptum est de quodam*: *Non misereberis illius*. Et in libris Regnorum legis quia Saul propterea contraxit offensam; quia miseratus est Agag hostium regem, quem prohibuerat senten-

* Illo nimirum qui proximum suum per insidias interfecerit.

tia divina servari. Ut si quis latronis filiis deprecantibus motus, et lacrymis conjugis ejus inflexus, absolvendum putet, cui adhuc latrocinandi adspiret affectus: nonne innocentes tradet exitio, qui multorum liberat exitia cogitantem? Certe si gladium reprimit, vincula dissolvit, cur laxat exsilio? Cur latrocinandi qua potest clementiore via non eripit facultatem, qui voluntatem extorquere non potuit? Deinde inter duos, hoc est, accusatorem et reum pari periculo de capite decernentes*, alterum si non probasset, alterum si esset ab accusatore convictus, non id quod justitiæ est, judex sequatur; sed dum miseretur rei, damnet probantem: aut dum accusatori favet qui probare non possit, addicat innoxium. Non potest igitur hæc dici justa misericordia.

26. In ipsa Ecclesia, ubi maxime misereri decet, teneri quam maxime debet forma justitiæ; ne quis a communionis consortio abstentus, brevi lacrymula, atque ad tempus parata, vel etiam uberioribus fletibus communionem quam plurimis debet postulare temporibus, facilitate sacerdotis extorqueat. Nonne cum uni indulget indigno, plurimos facit ad prolapsionis contagium provocari? FACILITAS enim veniæ incentivum tribuit delinquendi. Hoc eo dictum est, ut sciamus secundum verbum Dei, secundum rationem, dispensandam esse misericordiam debitoribus. Medicus ipse si serpentis interius inveniat vulneris cicatricem, cum debeat resecare ulceris vitium, ne latius serpat; tamen a secandi urendique proposito lacrymis inflexus ægroti, medicamentis tegat quod ferro aperiendum fuit: nonne ista inutilis misericordia est, si propter brevem incisionis vel exustionis dolorem corpus omne tabescat, vitæ usus intereat? Recte igitur et sacerdos vulnus grave, ne latius serpat, a toto corpore Ecclesiæ quasi bonus medicus debet abscindere, et prodere virus criminis quod latebat, non fovere; ne dum unum excludendum non putat, plures faciat dignos quos excludat ab Ecclesia.

27. Jure ergo Apostolus divino nos hortatur exemplo dicens: *Vide ergo bonitatem, et severitatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt, severitatem: in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate:* ostendens Judæorum populum jure esse a corpore Ecclesiæ separatum, ne perfidiæ virus contaminaret Ecclesiam: populum autem gentium bonitate Domini receptum, et obedientiæ munere gloriari. Jure igitur huic divina bonitas suffragatur, quamdiu in divina bonitate permaneat. Si vero et ipse desciscat, pro criminis sui qualitate damnabitur. Qua gratia Dominus et lux et ignis esse describitur, ut in tenebris ambulanti luceat quasi lumen; ne diutius possit errare, qui quærit luminis claritatem: ei autem qui multa fuerit operatus, quæ manere non debeant, sed ardere, ignis est Dominus; ut operis nostri fœnum stipulamque consumat, atque utili nos faciat salvos detrimento, sicut aurum quod dum excoquitur, plus probatur.

28. Fortasse dicat aliquis qua ratione scripserit Propheta: *Miserere mei secundum verbum tuum?* Verbum enim Dei justitia est. Si igitur justitia fretus erat, cur misericordiam ante præmisit: aut si misericordiam requirebat, cur eam ad mensuram justitiæ putavit esse poscendam? Qui enim bene agit, et bene vivit, opus non habet misericordia; quia misericordia a peccato liberat. Denique non divitibus, non fortibus et felicitate subnixis misericordia conferri consuevit a nobis: sed egentibus, vel debilibus, vel iis qui ex divitiis in paupertatem, aut captivitatem, aut necessitatem aliquam deciderunt. Ergo qui eget misericordia, peccator est: qui autem peccator non est, utique justus est, et non eget misericordia Dei.

29. Secundum quid igitur unusquisque, hoc est, secundum quem statum egeat misericordia, aut justitiam habeat, considerandum est. Aliter enim

* Quippe interdum rei atque accusatoris periculum ita æquabatur, ut non solum uterque servaretur in custodia; verum etiam idem supplicium quod alteri debebatur, si fuisset convictus, alteri non probanti lege talionis irrogaretur. *Cod. Theod. l. 9, tit. de Accus. leg. 19. Item Grat. cit. loco.*

eget justitia Dei Angelus, aliter homo. Aliter eget misericordia Archangelus, aliter homo. Angeli enim natura non utique ita corruptelæ obnoxia est, ut natura generis humani; et ideo ille eget misericordia Dei, ne possit errare, et aversa a se Dei gratia, labatur in vitium : homo autem etsi jam firmiore proposito est, tamen propter contractorum seriem peccatorum, misericordiam Dei quærit. Itaque etsi uterque misericordia Dei indiget, aliter tamen Angelo misericordia, aliter homini debetur; leve enim vitium in Angelo judicio graviore censetur. Peccatum quoque adolescentiæ in homine, mitiore sententia, quam peccatum senectutis adstringitur, et citius relaxatur.

30. Propheta igitur in isto versiculo dividit causas, ut et misericordiam quasi homo postulet; quia nemo sine sorde peccati : et justitiam quasi Propheta deposcat : vel certe, quoniam licet peccaverit sicut homo, et quasi peccator misericordia egeat; tamen correxit errorem, pœnitentiam gessit, abstinuit a temulentia delinquendi, sobrietate virtutis. Petit ergo justitiam secundum verbum Dei, quia verbi Dei sententia est, ut conversis venia donetur; si tamen legitime est facta conversio.

31. *Cogitavi vias meas, et averti pedes meos in testimonia tua.* Dividuus sensus : aut quia vias superiores meas cogitavi plenas lapsus atque peccati, et ideo ut remissionem peccatorum possim mereri, morum conversione, studioque virtutum, *Averti pedes meos in testimonia tua;* ut non jam meis gressibus quibus ante sum lapsus, sed testimoniorum tuorum itineribus ambularem, quo tuorum semitæ mandatorum me errare non sinerent, nec vestigium in devia et tortuosa deflecterem. Frequenter enim ignorantes iter, si strata viarum sequantur, perveniunt quo desiderant pervenire, et carent erroris amfractu. Sin autem usurpent scire quod nesciunt, et putent aliqua sequenda compendia, a publici tractus itinere recedentes erroris labyrinthos frequenter incurrunt; ut eos de itinere deflexisse pœniteat : et ideo post multa laborum dispendia ad iter quod reliquerant, redire contendunt.

32. Hic ergo sensus unus est, alius autem ita : *Cogitavi vias meas*, non superiores, sed futuras; ut ante meos actus cogitationibus prævenirem, ne inconsulta operatione progressus, aliquid in ipsis cogitationibus offensionis inciderem : ut si agere aliquid velim, ante cogitem utrum agendum sit illud quod desidero, aut quo agendum modo : similiter si alloquendum, utrum alloqui debeam : deinde publice, an secreto loqui, præsentibus aliquibus, aut nullis; sicut illud est, ut si velis fratrem corripere, primo solus corripias, secundo præsentibus duobus aut tribus testibus, tertio si non audierit, coram Ecclesia. Itaque si prætermisso ordine, velis coram Ecclesia fratrem increpare, quem ante monere debueras, erratum ipse cognoscis. Omnia igitur cum cogitatione facito, ut non te pœniteat operis tui. An vero si viam ingressus, cum veneris ad compitum aliquod (ita enim appellatur plurimarum velut quidam concursus viarum) si nescias quod iter ingredi debeas; stas tamen et cogitas ipse tecum, utrum primam, an secundam, an tertiam, an quartam, vel certe quintam, si ita est, viam eligas, quam sequaris; nec putas prius adoriendum iter, quam animo definieris, et pleniore mentis intentione decideris. Stas igitur cogitans quæ sit via, quæ in civitatem ducat, ad quam tibi putas esse pergendum. Quanto igitur magis animo debes ac mente consistere, qui ad regnum cœleste contendis, et cogitare tecum, quia non omnis via illo ducit, non omnis via illo dirigit ad Hierusalem illam quæ in cœlo est?

33. Sunt viæ quæ malos exitus habent, quas diaboli tentamenta triverunt; et ideo exitus earum, exitus mortis sunt. Hæ nempe sunt viæ, de quibus legisti in Proverbiis : *Quia sunt viæ quæ videntur viro rectæ esse, ultima autem earum adspiciunt in profundum inferni.* Est autem via angustior illa, quæ ducit ad Dei regnum. Volens igitur eam ingredi viam quæ ad Deum ducit non

circumspicies, non tecum ipse tractabis, non considerabis; ne facile capiaris affectu, si viæ latitudine provocatus ingrediaris iter, quod ad inferna deducat? Cogita ergo ante, atque perpende quid facias.

34. *Qui viderit*, inquit, *mulierem ad concupiscendum eam, jam adulteravit eam in corde suo.* Hic utique cogitavit ut videret mulierem, ut videret ad concupiscendum; sed mala hæc cogitatio relinquat vias suas. Alius non cogitavit quidem, sed subito adspexit, et captus est, et vidit, et concupivit, et ideo lapsus est. Quod si fragilem suum considerasset affectum, et ante timuisset, ne cum vidisset mulierem, mente caperetur et animo; utique non prospexisset ad mulierem, ne concupisceret eam. Videns ergo mulierem non direxit pedem suum in testimonia Domini, qui si ante lapsum suum cogitare potuisset, forsitan direxisset. Unusquisque ergo prius cogitet quomodo videat mulierem; ut non videat ad concupiscendum eam, aut non adtendat in eam. Si autem videns repente, vel bona cogitatione fundatus, dirigat pedem suum ad testimonia Domini, ne in captivitate permaneat : utique ei profuit cogitatio. Postremo amans mulierem, diligens, et concupiscens, Christum consideret, judicium ejus, testimonia ejus de præmiis castitatis, et relinquat vias concupiscentiæ, et sequatur vias Christi : habebit laudem in eis, si contemplatus Dominum Jesum, contemnat carnis ardorem, flammamque libidinis quasi quodam fonte restinguat, allidat teneras et infirmas cupiditates ad petram Christi.

35. Cogitet ergo primum, ut eadem repetam, quemadmodum videat, quemadmodum loquatur. Bene cogitavit qui dixit : *Pone, Domine, custodiam ori meo;* ne forte dum mens inflammat ardorem, lingua sermone labatur, aut multiloquio incauto etiam quod mens non cogitavit, incurrat loquendi facilitate : cogitet quemadmodum pedem suum dirigat, manum adferat; ne impetu indignationis impulsus, cum repellere debeat injuriam, ipse alteri jactum notabilis cædis illidat. Cogitandum est igitur quid geramus; ubi enim præcedit cogitatio, maturitas operationis adhibetur. Itaque pes iste fidei vestigium est, quem meditatione perpensa, a corporalibus motibus ad testimonia divina deflexit.

36. Quid igitur prosit cogitare ante, quod postea facturus sis, docet versiculus qui sequitur : *Paratus sum, et non sum turbatus, ut custodiam mandata tua.* Ubi cogitatione quis prævenit quod acturus est, semper paratus ad agendum est, semper fixus et validus; ut non queat subita aliqua accidentium offensione turbari. Nulla eum falsa scopulosæ nimis ambitionis excutiunt, nulla procella atque tempestas injustæ invasionis exagitat, non petulantis oculus meretricis illaqueat; oculus enim meretricis, laqueus amatoris est. In aliena miser capitur possessione, qui improviso igne præventus possessionem suæ mentis amisit. Si persecutio ingruit, invenit jam paratum; ut ubi possit esse perturbatio salutis incertæ, ibi sperata sacri corona certaminis provida futuri meditatione demulceat. Si a maledicis obtrectatoribus frequenter obroditur, cogitet quia non est discipulus super magistrum, neque servus supra dominum. Si supra Dei Filium opprobria exprobrantium nefanda ceciderunt, quemadmodum servus exsortem eorum sperare se poterit? Ideoque mentem suam præparare debet; ut cum ista acciderint, turbare se non queant. Præparet animum et meditatione componat, ut possit dicere, si tamen possit : *Quis nos separabit a caritate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames?* etc. Quare autem non separetur, adjecit : *Sed in his omnibus superamus*, inquit, *et vincimus propter eum qui dilexit nos.* Meritoque confirmatus ait : *Confido enim quia neque mors, neque vita, neque Angeli... neque Potestates, neque præsentia, neque futura..... separare nos poterunt a caritate Dei, quæ est in Christo Jesu.*

37. Multa Apostolus dixit, contra quæ lucta nobis est : sed alia facilia sunt, vel certe non hujus temporis aut loci; ut discutere omnia debeamus, quæ sint

quæ nos separare possint a caritate Dei; nisi diligentius resistamus. Illud nunc quod videtur obscurius, non prætermittimus, quia ait : *Neque altitudo, neque profundum :* quæ sunt gravia tentamenta. Denique habes in Esaia scriptum ad regem Achaz : *Pete tibi signum a Domino in profundum, aut in altum.* Respondit ille : *Non petam, neque tentabo Dominum.* Mysticum illi propositum est, sed non intellexit : et veritus est ne tentare Dominum videretur, si signum peteret in altum, aut in profundum. Dominus autem volens gravia tentamenta remedio supplantare divino, ait : *Ecce Virgo concipiet in utero.* Hoc est magnum signum, quod altitudinis, et profundi tentamenta destruxit. Dominus enim Jesus non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; neque quæ sua sunt, requisivit, sed formam servi accepit, humiliavit se usque ad mortem. Itaque neque elatus est potestate, neque mortis quadam dejectione turbatus. Hoc igitur signum proponitur regi; ut petat sibi remedium, per quod nec regiæ potestatis extolleretur supercilio, nec certe ærumnæ alicujus exceptione perturbaretur; ut erat corde turbatus, cum bellum sibi videret ab Assyriis inferri. Divini igitur exemplo oraculi volumus ostendere quam essent hæc gravia tentamenta, quibus remedium solus potuit Christus adferre.

38. Verumtamen et prophetico sermone facile est docere sarcinam quamdam horum tentamentorum. Hæc enim tentamenta duo maxima sanctus Salomon oratione propria declaravit, et rogavit ut posset excludere dicens : *Divitias autem et paupertatem ne des mihi : sed ordina mihi quæ opus sunt, et quæ abundent; ne repletus mendax fiam, et dicam : Quis me videt? aut pauper rapiam, et perjurem nomen Dei.* Potes igitur tu ista tentamenta contemnere, quæ formidavit Salomon, qui sapientiam postulavit et meruit? Dives erat, timuit extolli : pauper fieri formidavit; ne paupertatis necessitate abstinentiæ gratiam non teneret. Quam multi qui videbantur sancti esse, ceciderunt ab altitudine cordis sui? Quam multi aliqua necessitate dejecti, non potuerunt contenti esse injuria, qui fuerant virtutum exercitio roborati? Rarus Job invenitur in terris, qui et divitias amisit et filios, et vibicibus corporis exaratus, cum vermes toto corpore fluerent, a Christi tamen caritate non potuit separari. Paremus igitur affectum nostrum; ne imparatum vis repentina perturbet. Denique sciens Dominus cito nos frangi solere, ait etiam apostolis : *Non turbetur cor vestrum, neque formidet.* Si te cupiditas appetentiaque tentaverit, lege Evangelium, dicat tibi Jesus Christus : *Non turbetur cor tuum.* Si quis terror ingruerit, dicat tibi Christus : *Non turbetur cor tuum, neque formidet.* Si qua supplicia persecutor inflixerit, lege Evangelium, dicat tibi Jesus : *Non turbetur cor tuum, neque formidet.* Lege Apostolum dicentem : *Indignæ enim passiones sunt hujus temporis ad superventuram gloriam.* Si in mari naviganti gravis fluctus insurgat, tempestas atra desæviat, tibi dicat Jesus : *Ego sum, noli turbari.* Veniens igitur in certamen aliquod magnum et grave, dic prius : *Paratus sum, et non sum turbatus; ut custodiam mandata tua.*

39. Et quid de sæcularibus dicam? Esto paratus non solum adversus ea quæ vides, sed etiam adversus ea quæ non vides. *Foris,* inquit, *pugnæ, intus timores.* In te ipso tibi bellum est : bonum est ut in tranquillitate sit animus tuus, et in quadam serenitate : sed gubernator ille melior est, qui in tempestate navim gubernat. Rege igitur te ipsum, quando turbatur animus, mens fluctuat. Laudaverim virtutem gubernatoris, qui nullas procellas senserit, et cursum navigii direxerit, nulla tempestate jactatus? Sed illum magis laudaverim, qui adversus ventos renititur, insurgit adversum fluctus, non timet vel cum elevatur undis navigium, vel cum ad profundi ima deponitur. Ita et ille laudandus est gubernator sui, qui ea quæ adversa sunt, vincit patientia, virtute superat, secundis non extollitur, adversis non frangitur. Bellum tibi est etiam adversus nequitias spiritales. Advertis cum quantis tibi sit prælium?

Et ideo meditare, et statue animo; ut procedens ad prælia dicas: *Paratus sum, et non sum turbatus; ut custodiam mandata tua.*

40. Sequitur versus quintus: *Funes peccatorum circumplexi sunt me, et legem tuam non sum oblitus:* hoc est, funibus me circumdederunt peccatores; ut mea implicarent vestigia, ne possem incursus eorum prævidendi celeritate evitare. Non ergo illi funes sunt, de quibus scriptum est: *Funes ceciderunt mihi in præclaris;* sunt enim funes illi quibus utuntur, qui terminos metiuntur agrorum limitesque distinguunt et possessionum spatia disterminant. Tenduntur ergo illi funes quoad possessio uniuscujusque diffunditur. Sic factus est funiculus hæreditatis suæ Israel. Boni ergo illi funes. Isti autem funes quibus trahuntur peccata, ut fune longo, et ut loro jugi vitulæ iniquitatis. Vitula enim indomita plus se jactat et excutit, cum tenetur, nec adquiescit imperio, nec adstringitur vinculo; sed magis cum loro retrahitur, exasperatur. Itaque nec coacta se subjicit, nec tamen libera vinculorum est. Sicut ergo trahit vitula lorum jugi, quæ etsi non tenetur a proximo; tenetur tamen, nec se explicat et absolvit: ita trahit unusquisque peccator indomitis moribus iniquitates, qui putat se liberum; quia non est jugo subditus, subjectusque judicio: et nescit quod non sit exutus, sed magis ut illa vitula, et ipse se implicat suorum nexibus peccatorum. Hi sunt igitur funes delictorum nostrorum, quibus involvimur et ligamur, quemadmodum sunt et vincula delictorum. Et ideo Salvator qui habet in potestate peccatum dimittere, dicit iis qui sunt in vinculis: *Exite.* Utinam et mihi dicat: Exi de vinculis tuis: exi de nexibus peccatorum tuorum: solve funes erroris tui, quibus circumdatus et ligatus es. Etsi enim nequissimus sim omnium, et detestabilissimus peccatorum; illo tamen jubente, liber ero, qui sub uno momento latrocinii damnatum reum supplicio eripuit, constituitque in regno suo.

41. Sunt ergo vincula quibus constringimur, etsi videamur nobis liberi. Beatus qui hæc solvit sibi vincula. Et ideo David ait: *Dirumpamus vincula eorum: et abjiciamus a nobis jugum ipsorum.* Non manu utique visibilia vincula dicit esse rumpenda, sed invisibiles criminum nexus morum conversione, et fidei professione solvendos: aut manu, hoc est, opere manus tuæ. Eroga pauperibus, debiles elevato, redime captivos; et solvisti vincula tua. Eleemosyna enim a peccato liberat. Eripe eum qui ducitur ad mortem, hoc est, eripe eum intercessione, eripe gratia, tu sacerdos*: aut tu imperator, eripe subscriptione indulgentiæ; et solvisti peccata tua, exuisti te vinculis.

42. Vinculis enim peccatorum suorum unusquisque constringitur, sicut ipse legisti: ligât nos vinculis carnis illecebra. Vinculum nostrum avaritia est, vinculum nostrum ebrietas est, vinculum nostrum concupiscentia est, vinculum nostrum superbia est. Sunt et diaboli vincula. Denique scriptum est: *Hanc autem filiam Abrahæ, quam ligavit satanas decem et octo annis.* Ligat nos etiam diabolus criminum nexu: ligat nos vinculo fornicationis, vinculo adulterii, vinculo perfidiæ qua Christus negatur, vinculo invidiæ qua frequenter etiam frater appetitur, vinculo crudelitatis qua nonnumquam socius et conformis occiditur. Hæc sunt vincula quibus ligatus unusquisque inclinatur; ut animam suam levare non possit, nec obtutus ad cœlum mentis erigere, nisi dicat ei Dominus: Dimissus es ab infirmitate tua; et munere eum suæ benedictionis erexerit. Hæc sunt sceleratorum vincula quæ dure peccatores ligant, hoc est, diabolus et ministri ejus: vel certe Nemroth, hoc est amaritudo: vel certe Esau, hoc est, terrenus et callidus. Isti enim ve-

* Inter Episcoporum privilegia illud erat olim non minimum, ut possent certis diebus in custodia servatos adire, atque audita ipsorum causa, pro iis apud judices intervenire. Imperatores Honorius et Theodosius liberum carceris aditum Episcopo visitanti patere jubent; *ut medicetur ægros*, inquiunt, *alat pauperes, consoletur insontes; et cum singulorum causas cognoverit interventiones suas apud judicem competentem suo jure moderetur, etc.*

natores erant, qui feras laqueis captare consueverant, et muta animantia vinculis illigare. Inutiles venatores, qui capiant bestias, quæ pompam spectaculo populari præbeant, ministerium crudelitati. Denique nullum invenimus in divinarum serie Scripturarum de venatoribus justum.

43. At vero alia vincula sunt, ut dixi, Domini Jesu, quem sequuntur, inquit, alligati vinculis, hoc est, vinculis adstricti caritatis et amoris, fidei vinculis alligati. Licet sic possit intelligi : Alligati vinculis Christum sequuntur, hoc est, peccatorum et criminum remissorem, fontem indulgentiarum, redemptionis auctorem. Sequamur ergo vincula Christi, fugiamus vincula venatorum; ne dum incedimus, dum ignoramus, laqueos eorum pes nostræ mentis incurrat, nec animæ nostræ cervicem nexibus interamus. Insidiantur enim quasi pessimi venatores : et quando prosperorum eventu animum relaxamus, ac secundis rebus remittimus, nec excubias cautionis habemus intentas, tunc plus jactant laqueos suos, aut in via qua ambulamus, abscondunt; ut cum fuerint eorum laqueis innexa vestigia, trahant quo securum supplantent viantem, vel collo adstrictos strangulent commeantes.

44. Noli ergo alta ambulare cervice, sicut filiæ Judæ; altis enim cervicibus cito laqueus innodatur. Noli ad sæcularia mentem animumque defigere : sed circumspice oculis animæ diligenter, quia pluit Dominus laqueos super peccatores; ne cadentes illigare te possint : quos poteris evitare, si legem Domini non obliviscaris. Etenim etiam qui ligatus est, si sibi sit conscius libertatis, oblivisci libertatem suam non desinit, et causam nonnùmquam dicit e vinculis, eamque sibi legum præscripto defendit*, ac judicio frequenter absolvit. Ergo et tu si peccaveris, memor esto legis. Si peccaveris, memor esto Christi, qui te liberat, dicens : *Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas... et memor non ero.* Ipsum diebus ac noctibus tene, ipsi tua confitere peccata.

45. Docet te Propheta quomodo teneas Dominum Jesum. *Media nocte*, inquit, *surgebam ad confitendum tibi, super judicia justitiæ tuæ.* Non satis est dies ad deprecandum, surgendum est et nocte, et media nocte. Ipse Dominus pernoctavit in oratione; ut te proprio ad deprecandum invitaret exemplo : et utique peccatis tuis ille indulgentiam postulabat : postulabat a Patre, operabatur propria voluntate. Non tibi dicit Propheta, ut tantummodo media nocte surgas : sed ut surgas nocte, et maxime nocte media. Nocte enim surgendum ante præmisit dicens : *Memor fui in nocte nominis tui, Domine.* Potest unusquisque memor esse, et non surgere : potest unusquisque et surgere, et cum surrexerit, ea quæ proprio arbitrio sederint, postulare. Addidit : *Media nocte surgebam*, docens surgendum esse media nocte. Nec otiosum est quod adjunxit : *Ad confitendum tibi*, hoc est, ut illo maxime tempore deprecari Deum, et propria debeamus deflere peccata : nec solum præteritis veniam postulare, sed etiam præsentia declinare, futuris cavere; multa enim illo in tempore tentamenta proserpunt.

46. Tunc fervet carnis illecebra : tunc tentator illudit : coquitur cibus, potusque digeritur : stomachus æger, mens somnolenta, animus occupatus est. Itaque aut quiescenti calor soporis augetur, aut vigilanti nondum plenior refusus est vigor, qui errorum cavere possit incursus. Tunc igitur tentator adsistit, tunc retia jacit, quibus turbare possit mentem improvidam. Tunc spiritales nequitiæ tenebras offundunt : tunc omne nefas suadere contendunt, quando nullus arbiter culpæ, nullus criminis conscius, nullus potest esse erroris testis. Tunc varias disceptationes pectori dormitantis infundunt; ut primo de statu mentis dejiciant reluctantem, et aliquorum qui sancti habentur, proponatur exemplum, quod illi aliquando deliquerint, sed postea veniam sint adepti, et texerint superiora delicta. Nam etsi omnem emendationem nostri

* Hic *legum præscriptum* idem est atque legum definitio, seu constitutio.

inimicus exosus sit; tamen ad tempus, ut sobriæ mentis virum possit elidere, prætendit futuram indulgentiam; ut præsentia peccata persuadeat : et cum impulerit aliquem ad erroris adsensum, si viderit eum jam non amore virtutis a culpa, sed pœnæ contemplatione revocari, inserit varias disceptationes, ut dicat sibi : *Quis me videt? Et tenebræ circumdant me, et parietes... quem vereor?* Non videt Altissimus, non ad eum peccata nostra perveniunt, non dignatur spectare quæ turpia sunt. Hæc utique usu exemploque cognoscimus; nemo enim potest esse expers tentationis.

47. Itaque ut tempus hoc habile est tentamentis : ita etiam tempus est pœnæ, quod ex lectione divina possumus edoceri. Non enim otiose Dominus Deus noster cum posset quocumque momento primitiva Ægyptiorum extinguere; hoc tamen tempus dolori et luctui peccatoris opportunius judicavit. Sic enim scriptum est, quia media nocte primogeniti Ægyptiorum liberi ab exterminatore sint interemti. Ideoque sanctus Moyses propheta, ut hoc præveniret tempus, ac sine Hebræorum fraude transiret, agnum ante immolavit, hoc est, vesperi; ut manducantes eum, et pascha Domini celebrantes, non occuparentur exterminatoris insidiis; ne inermes et vacuos spiritalis alimenti nocturna spicula tenebrosi hostis opprimerent.

48. Hæc diligenter intende, prudenter intellige, sollicite require. Non perfunctorie ista dicuntur, sed divina tibi mysteria declarantur. Præveni et tu insidias tentatoris, instaura prius cœleste convivium. Indictum est jejunium, cave ne negligas. Et si te fames quotidianum cogit ad prandium, aut intemperantia declinat jejunium; tamen cœlesti magis te servato convivio. Non epulæ paratæ extorqueant, ut cœlestis sis vacuus sacramenti. Differ aliquantulum, non longe finis est diei : immo plerique sunt ejusmodi dies; ut statim meridianis horis adveniendum sit in Ecclesiam, canendi hymni, celebranda oblatio. Tunc utique paratus adsiste; ut accipias tibi munimentum; ut corpus edas Domini Jesu, in quo remissio peccatorum est, postulatio divinæ reconciliationis, et protectionis æternæ. Suscipe ante Dominum Jesum tuæ mentis hospitio: ubi corpus ejus, ibi Christus est. Cum hospitium tuum adversarius viderit occupatum cœlestis fulgore præsentiæ, intelligens locum tentamentis suis interclusum esse per Christum, fugiet ac recedet : et tu mediam noctem sine ulla offensione transibis. Admonet etiam sacrificium vespertinum, ut numquam Christum obliviscaris. Non potes oblivisci, cum lectum adscendis, ejus Domini, cui in occasu diei precem fœderis, qui esurientem te sui corporis epulis expleverit. Etenim quod vesperi cogitaveris, cito cum evigilaveris, recensebis. Excitabit te ipse Dominus Jesus: admonebit ut surgas, et eo tempore arma orationis adsumas, quo solet incursare tentator*.

49. Unde non otiose Paulus apostolus et Silas trusi in carcerem, cum in nervo pedes haberent, media tamen nocte surgebant mentis vestigio, exorabant Dominum, et laudis sacrificium deferebant. Ideoque ubi non defuit devotionis officium, adfuit etiam absolutionis remedium. Subito enim media nocte terræ motus factus est grandis; ita ut mota essent fundamenta carceris, valvæ apertæ, omnium vincula soluta sint. Audis quemadmodum si ligatus fueris, quibus manibus, quibus operibus ipse te solvas, quemadmodum custodes ti-

* Multa ex hoc loco erui possunt, quibus illustretur ecclesiasticæ priscorum temporum disciplinæ cognitio. Hinc enim primo jejunii cum indictum fuisset, adusque diei finem servandi obligatio declaratur. Deinde consuetudo sacramenti Eucharistiæ non nisi ore jejuno recipiendi ostenditur : tum Mediolanensis Ecclesiæ usus innuitur diebus sabbati ac dominicis non jejunandi. Postea celebrandæ oblationis fit mentio, quam oblationem nihil aliud fuit nisi corporis Christi sacrificium. Ad hæc indidem quoque intelligere est moris fuisse in Ecclesia latina etiam jejunii diebus sacrificium offerre, et Eucharistiam accipere, contra quam in orientali obtinebat. Postmodum memoratur etiam vespertinum sacrificium, id est, missa vespertinis horis diebus jejunii celebrari solita. Recensentur denique mirabiles hujus sacramenti effectus, munimentum scilicet adversus diaboli tentamenta, remissio peccatorum, etc.

mere non possis? Surge igitur ad precandum. Ea hora est, qua tentator nocere consuevit, et nequitia consuevit irruere. Ea hora est, qua solet adversus tentationes graves remedium venire cœleste. Excubandum tibi est, ne qua fraude vincaris : providendum ut eo tempore quo potes vincere, nequaquam vincendi tempus amittas.

50. Et quia orationem esse subeundam media nocte diximus, non minus etiam de hujusmodi hora diei dicendum videtur; contraria enim diei nox est. Quid enim luci commune cum tenebris? Et ideo adversa sibi eadem nocturna est vel diurna. Sicut enim media nocte primitiva Ægyptiorum tentator occidit, et ex eo cognoscitur quod ea maxime hora operetur adversarius; ita e contrario quod meridiano tempore virtus divinæ lucis operetur. Unde et Abraham circa meridiem sobrias tendebat excubias, et boni aliquos exspectabat eventus, levans oculos suos, ac finitima perlustrans, quod eo tempore advenientem gratiam sibi quæreret. Illo igitur tempore cum duobus Angelis sanctis divinus ei hospes advenit : illo tempore Christum suscepit hospitio : illo tempore illa quæ legis et intelligis, celebrata mysteria sunt. Quando enim magis debuit fidelem virum divina illuminare præsentia, quam cum lux diei plenior refulgeret? Meritoque etiam sanctus Joseph receptis fratribus, et accersito juniore germano quem maxime diligebat, meridie instaurat convivium. Erat enim meridies in sancti Joseph pectore, quando lætas epulas fratribus splendentis gratiæ ministrabat, suavissimique cibos alloquii dividebat; ut cum illi pœnam fratris metuerent appetiti et venditi in servitutem, ille divino judicio ipsis diceret esse provisum, ut in Ægyptum deduceretur, qui famem sustinentibus alimoniam non negaret.

51. Habemus ergo in nobis meridiem. Meridies est ei, cui justitiæ sol refulget, et cujus opere bono, vel cogitationibus innoxiis, et pura mente atque sincera pascitur Christus. Disce igitur quemadmodum tibi ipse facias meridiem. *Revela*, inquit, *ad Dominum viam tuam, et spera in eum : et ipse faciet, et educet sicut lumen justitiam tuam, et judicium tuum sicut meridiem.* Ubi enim vera est fides, ibi veri luminis gratia est : ubi innocentiæ prolixior custodia, virtutumque longa meditatione processus, ubi splendor bonæ conscientiæ diu permanens, ibi intelligibilis est meridies : ibi et tu Christo mentis tuæ epulas exhibebis, et in divitiis ejus etiam ipse pasceris; ita ut non præmaturus et velox veri luminis sequatur occasus, nec quidam studiis tuis tenebrosus cito vesper incumbat, et opera bona interjectus impediat. Quod si tentationum nox advenerit, non immerito media nocte surgendum, et orandum diu, et protrahenda psalmis tempora, donec veniat dies, et illucescat tibi Christus.

52. Vide igitur ne et per diem tibi media nox fiat, quo mundi princeps tenebrosus et squallidus plenitudinem tibi tentationis infundat. Surge igitur, et excita tuam mentem : non dormitabit qui custodit te, si te non reperiat dormientem : sed surget, si et ipse fuerit tuæ animæ vigiliis excitatus : et imperabit vento, et fiet tranquillitas in tuo pectore, quod diversarum procellarum turbine fluctuabat. Surgendum igitur nobis. Solet Sponsus media nocte venire : cave ne te dormientem inveniat, cave ne facem tuam non queas somnolentus accendere. Surgendum, inquam, et Domino confitendum est, ut gratias agas. Confitenda etiam ejus judicia æterna; ut quidquid nobis boni accidit, ejus justitiæ deputemus : ac sive divites sumus, sive salubriter valemus, id justitiæ Domini deferamus; quia justus est, ut opus suum tueatur ac servet, ut quos nudos indotata quadam naturæ sorte in hanc projecit corporis infirmitatem, vigore animi, et misericordiæ suæ dote pauperes vestire dignetur. Quod utique omni agendum tempore manifestum est; ut nec die, nec nocte, nec ullo tempore a gratiarum actione debeamus vacare.

53. Sequitur versus septimus : *Particeps ego sum omnium timentium te, et custodientium mandata tua.* Habet et Christus participes atque consortes sui.

Denique David probat dicens : *Unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Habet participes carnis ; quia carnem suscepit : habet prophetiæ ; quia *Prophetam*, inquit, *vobis suscitabit Dominus Deus vester de fratribus vestris tanquam me : ipsum audietis per omnia quæcumque loquetur vobis. Erit autem, omnis anima quæ non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe.* Ipse est verus propheta, qui sine alterius munere futura cognoscit : qui ea quæ ventura erant, locutus est in prophetis. An non est propheta, qui facit alios prophetare ? Ipse est qui auditur sicut Lex ; quia et Lex est ipsius. Denique *Si Moysen*, inquit, *et prophetas non audiunt : nec si quis ex mortuis ad illos abierit, credent.* Ideoque populus Judæorum quia non audivit hunc prophetam, de plebe exterminatus est ; ut populus Dei esse desineret, qui ante populus Dei dicebatur. Habet consortes baptismi ; quia baptizatus pro nobis est : habet consortes justitiæ ; quia ipse justitia est, et nobis de suo dedit sui habere consortium : habet consortes veritatis ; quia ipse veritas est, et nos tenere voluit veritatem : habet consortes resurrectionis ; quia ipse est resurrectio : habet consortes immaculatæ vitæ ; quia ipse immaculatus est. Et quicumque in novitate vitæ ambulaverit, quicumque tramitem justitiæ tenuerit, particeps Christi est. Habet etiam tribulationis suæ participes ; ideoque qui particeps ejus esse cupiebat, dixit : *Nunc gaudeo in passionibus pro vobis, et adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quæ est Ecclesia.* Sepulturæ quoque ejus participes sumus ; quisquis enim consepultus est cum ipso per baptismum in mortem, particeps ejus est. Ideoque ipse Apostolus adstruens quam nobis gratiam dederit Dominus Jesus, ait : *Participes enim Jesu Christi facti sumus.*

54. Sed et ille particeps Christi est, qui lugentem mœsto consolatur affectu : qui in carcere constitutum proprio non defraudat officio : qui lecto ægrotantis adsidet, non ut capiendæ hæreditatis tendat aucupium ; sed ut morbi vim sollicito mitiget ministerio, ut sedulo fessum sermone demulceat : qui nudos vestiat, esurientes reficiat. In his enim frequenter est Christus, sicut ipse ait : *In carcere eram, et non venistis ad me : nudus eram, et non operuistis me.... Quod enim uni eorum non fecistis, nec mihi fecistis.* Si oderim mendacium, particeps Christi sum ; quia veritas Christus est : si fugiam iniquitatem, particeps Christi sum ; quia Christus justitia est. Beatus qui hoc potest dicere. Sicut enim membrum particeps esse dicimus totius corporis : sic conjunctum omnibus timentibus Deum, qui non dicat alteri : Non es de corpore meo, hæc est, non dicat pauperi dives, non ignobili nobilis, non ægro sanus, non fortis debili, non imperito sapiens dicat : Non estis mihi necessarii ; particeps corporis Christi est, quæ est Ecclesia. Sed qui sciat quod ii qui videntur in Ecclesia debiles, pauperes, imprudentes, etiam peccatores abundantiori indigeant honestate, et majore præsidio fulciendi sint : qui hoc noverit, ipse potest dicere : *Particeps ego sum omnium timentium te.* Qui compatiatur magis hujusmodi hominibus, quam fastidiat eos : compatiatur infirmis ; ut sciat quia unum corpus omnes sumus, et membris membra connexa ; ut alterum sine altero esse non possit : et cum alterum dolet, compatiatur alteri. Iste ergo recte potest usurpare hujus vocis auctoritatem.

55. Vide autem quam verecunde Propheta dixerit : *Particeps ego sum timentium te.* Non dixit imitantium, sed *timentium* ; initium enim sapientiæ est timor Domini. Inter rudes se constituit humilitate, cum veteranos devotione superaret. Sed tamen et timere virtutis est ; quia scriptum est : *Timete Dominum, omnes sancti ejus.*

56. Sed ne aliquibus timor iste non sanctus videatur (quia sunt qui ignava formidine pertimescunt, et hebeti trepidant metu) addidit : *Et custodientium mandata tua.* Ut ostenderet se sancti timoris esse consortem. Aut sic. Potest quidem timere corde devotus, sed opere piger ; ut sit religiosus affectu, otiosus

actu. Non tamen potest piger esse, qui mandata Domini custodit. Qui ergo timet, custodit. Ergo ejus est custodire, qui timeat. Sanctus itaque hoc dicit: ego autem hoc mihi usurpare non possum; quanti enim sunt qui timeant Deum, et non illis compatior? Quærunt opem, et ferre nolo: misericordia indigent, sumtu non adjuvo. Quisquis autem hæc facit, ipse potest dicere se timentium Christum esse consortem.

57. *Misericordiæ tuæ, Domine, plena est terra: justificationes tuas doce me.* Quomodo misericordiæ Domini plena est terra, nisi per passionem Domini nostri Jesu Christi, quam futuram prævidens, quasi promissam Propheta concelebrat? Prophetis enim ea quæ ventura sunt prævidentibus moris est, ut quasi jam decursa memorentur quæ posterioris ætatis sunt. Plena est ergo terra misericordiæ Domini; quia omnibus est data remissio peccatorum. Super omnes sol oriri jubetur. Et hic quidem sol quotidie super omnes oritur. Mysticus autem sol ille justitiæ omnibus ortus est, omnibus venit, omnibus passus est, et omnibus resurrexit: ideo autem passus est, ut tolleret peccatum mundi. Si quis autem non credit in Christum, generali beneficio ipse se fraudat: ut si quis clausis fenestris radios solis excludat, non ideo sol non ortus est omnibus, quia calore ejus se ipse fraudavit: sed quod solis est, prærogativam suam servat: quod imprudentis est, communis a se gratiam lucis excludit. Super omnes pluvia est, et hoc divinæ misericordiæ deputatur; quia pluit super justos et injustos. Aut certe sic interpretandum, quod misericordiæ divinæ plena sit terra; quia *Domini est terra, et plenitudo ejus.... Ipse super maria fundavit eam, et super flumina præparavit illam.* Etenim per Ecclesiam in omnes gentes diffusa est misericordia Domini, in omnes gentes diffusa est fides.

58. Fortasse dicas: Qua ratione non dictum est, misericordiæ Domini plenum est cœlum? Quia sunt etiam spiritales nequitiæ in cœlestibus: sed non illæ ad commune jus indulgentiæ Dei, remissionemque pertinent peccatorum, quibus ignis servatur æternus: et illa quæ cœlestium vel potestatum vel ministeriorum sunt, licet auxilio Domini fulciantur, tamen non tanta ejus indigent misericordia, quanta ea quæ sunt inferiora atque terrena; non enim illa carnis involucro vestiuntur, in qua est frequentis erroris illecebra. Ideoque in superioribus ait idem Propheta, quia *Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum.* Unde et cœlum purius et defæcatius ab omni labe peccati est, longeque semotius ab illo de quo scriptum est: *Sicut volatilia cœli.* Hoc enim cœlum velut medius quidam inter cœlum et terram aerius locus dicitur, in quo sunt etiam spiritales nequitiæ in cœlestibus. Nam in illo non appellativo, sed vero cœlo, etiamsi diabolum legerimus in conspectu Dei Angelorum non defuisse concilio; puto tamen nulla operari tentamenta nequitiæ. Denique scriptum est quia angeli amaverunt filias hominum; eo quod terrenis capti detineantur illecebris princeps mundi istius ac ministri ejus, in quibus nequitia spiritalis venenis quibusdam carnis hujus imbuta, et humanis est infecta criminibus. Ideoque Dominus in Evangelio suo ait: *Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra.* Non eadem est illic iniquitas vicinum possessionis finitimo rure depellere, videam hæreditatis fraudare compendiis, minores consortii * jure detrudere, intra lignum denique et quodcumque argenti atque auri vel æris metallum velut effigiem quamdam cœlestem includere potestatem. Hæc cum sint maximi plena sacrilegii, in cœlis vacant, in terris frequentantur. *Verbo enim Domini cœli firmati sunt*, non terra firmata est.

59. Et ideo justificationes Dei ab ipso Domino vult doceri; quia difficile est in terra magistrum hujusmodi reperire, qui ea doceat, quæ ipse non viderit.

* *Consortium*, in Cod. Theod. sumitur aliquando pro vicinia et connexis ædificiis; immo et apud Ciceronem, Orat. in Verr., *consortes* dicuntur ii, quorum fines contigui sunt: et hoc sensu *consortium* ab Ambrosio hic accipitur.

Ad illum igitur doctorem intimo Propheta contendit affectu; qui solus magister est verus. Quomodo enim potest homo quasi verum docere quod nesciat, cum ipse sit mendax? Meritoque ait Dominus, ut nemo super terram vocet sibi quemquam magistrum; quia unus est magister omnium. Et quomodo posset David alium doctorem quærere, cum ipse de Deo dixerit: *Qui docet hominem scientiam?* Docet autem Deus, et mentes illuminat singulorum, et claritatem cognitionis infundit, si tu aperias ostia cordis tui, et cœlestis gratiæ recipias claritatem. Quando dubitas, diligenter inquiras; qui enim quærit, invenit, et ei qui pulsat, aperitur. Multa obscuritas est in scripturis propheticis: sed si manu quadam mentis tuæ Scripturarum januam pulses, et ea quæ sunt occulta, diligenter examines, paulatim incipies rationem colligere dictorum; et aperietur tibi non ab alio, sed a Dei Verbo, de quo legisti in Apocalypsi, quod Agnus librum signatum aperuit, quem nullus ante aperire poterat; quia solus Dominus Jesus in Evangelio suo prophetarum ænigmata, et Legis mysteria revelavit: solus scientiæ clavim detulit, et dedit aperire nobis.

60. Dicunt se Judæi habere clavim scientiæ, sed non habent; nam si haberent, ipsi ingrederentur, ipsi agnoscerent penetralia Scripturarum. Nunc autem *Væ vobis scribæ et pharisæi, qui abstulistis clavim scientiæ, et ipsi non introistis, et introeuntes prohibuistis.* Quomodo enim clavim potestis habere scientiæ, qui scientiæ negastis auctorem? Et ideo ad ipsum conversus David ait: *Tu me*, inquit, *doce justificationes tuas;* quia tu es vera justitia. Tu doce quæ sapienter dicta sunt; quia tu es sapientia. Tu aperi cor meum; quia aperuisti librum. Tu aperi illud ostium quod in cœlo est; quia ipse es janua. Per te si quis introierit, regnum illud possidebit æternum. Per te si quis intraverit, non decipietur; quia falli non potest quicumque domicilium fuerit veritatis ingressus.

SERMO NONUS.

ט. Theth.

1. NONA littera *Theth*, cujus interpretatio est, *exclusio*. Quid est exclusio? Numquid sicut domo aliquis excluditur, hospitioque dejicitur: ita qui excluditur a Dei regno, bonis illius fraudatur; sicut illæ exclusæ sunt virgines, quæ secum oleum non tulerunt; et dum venit Sponsus, extinctæ sunt faces earum, atque in emendo oleo, inflammandisque facibus occupatæ fecerunt moram, et ingresso jam Sponso, introire cupientes leguntur exclusæ? Non arbitror. Nam quomodo diceret si a bonis sanctus Propheta esset dejectus, atque exclusus a Dei regno: *Jucunditatem fecisti cum servo tuo?* Nec Prophetæ meritum hujusmodi intellectum videtur admittere, nec series subditorum. Audis dicentem: *Suavis es, Domine, et in jucunditate tua doce me justificationes tuas.* Audis dicentem: *Bonum mihi lex oris tui super millia auri et argenti.* Et potes dicere quod sit exclusus a regno, qui non est exclusus a Lege? Quid ergo intelligemus? Hæret interpretatio, et obscuritatem sensus sui sermo videtur offundere.

2. Vocant merita Prophetæ, vocat ejus gratia, vocat subjectorum series, ut altioris intellectus aliquid debeamus eruere; et occurrit in tempore * quod interdum excludamur in bono. Scriptum est enim: *Perfecta caritas timorem excludit foras.* Et generaliter quidem caritas excludit timorem. Ut miles qui imperatorem diligit, bella pro imperatore suscepta non metuit: ut servus amans dominum, quamvis per devia et prærupta mittatur; tamen omnia pericula domini amore contemnit; ac si quis dominum petat, se ipsum offerre non trepidat: ut qui trans mare positos filios videre desiderat, non metuit naufragia, liberorum caritate ingreditur maris fluctus, subit incerta navigii: sed metum discriminis levant desideria filiorum. Quam pulcre etiam de marty-

* Id est, opportune; dum videlicet mihi animus de hoc ipso inveniendo sollicitus est.

ribus dicitur, qui vere militant Christo, qui persecutiones, ungulas, gladios, incendia non timentes, infestis se regibus obtulerunt. Timorem etenim quem poterant habere pœnarum, excluserunt amore martyrii.

3. Hunc sensum autem esse interpretationis hujus etiam de Threnis Hieremiæ possumus approbare. Nam et ibi sub hac littera scriptum est: *Bonus est Dominus sustinentibus eum, animæ quæ quærit eum. Bonum est sustinere, et sperare in salutare Dei. Bonum est viro cum portaverit jugum grave a juventute sua; sedebit singulariter, et silebit; quia tulit jugum grave.* Hæc utique quid aliud adstruunt, nisi bonæ exclusionis hanc interpretationem videri? Quis enim sustinet Dominum, nisi studio caritatis? Quis est qui sperat, nisi qui quod sperat, optat et diligit? Quod enim speramus, per patientiam exspectamus. Ergo qui sperat, sustinet: qui sustinet impatientiæ utique excludit affectum. Quis est qui portat jugum grave a juventute sua, nisi qui deliciis renuntiat, luxuriam fugit? Quis est qui singulariter sedet, nisi qui sæcularibus voluptatibus abdicatis, molestiarum omnium excludit tumultus? Iste ergo nihil timere poterit, quia caritatis gratia vim timoris absorbuit.

4. Est et alius qui excludatur in bono, ut ille qui Apostolica auctoritate sublatus e medio plebis est; quia malum opus fecit, traditus est in carnis interitum, ut ejus spiritus salvaretur. Ex quo intelligimus quia in bono excluditur, qui jubetur agere pœnitentiam; ut humilietur, et compungatur corde. Hæc enim reconciliationis solent esse suffragia *.

5. Denique etiam in Hieremia scripta sub hac littera id videntur significare **. Sic enim legimus de Hierusalem illa terrena: *Immunditia ejus ante pedes ejus. Non fuit memor novissimorum suorum, et cecidit invalide: non est qui consoletur eam. Vide, Domine, humilitatem ejus; quia magnificatus est inimicus.* Et quia sic humiliata est Hierusalem, merito postea ei dicitur: *Defecit iniquitas tua, filia Sion.* Et omni qui pœnitentiam egerit, lacrymisque propriis peccata defleverit, bene dicitur: *Defecit iniquitas tua.* Alibi quoque sub hac littera dicit Hieremias: *Boni erant vulnerati gladio, quam vulnerati fame. Abierunt compuncti a nativitate agrorum.* Compungimur igitur, quando nostrorum agimus pœnitentiam delictorum: compungimur etiam recordatione delictorum. Unde ait Propheta David: *Quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini.* Qui autem compungitur, utique delectationem excludit erroris: et qui agit pœnitentiam, excludit pudorem, sequestrat verecundiam flagitii confitendi; ut recuperandæ spem salutis inveniat. Meritoque et ipse David ubi cognovit errorem: *Peccavi*, inquit, *Domino.* Tantus rex, tantus propheta non erubuit peccatum proprium confiteri; et ideo dictum est ei: *Et Dominus abstulit peccatum tuum.*

6. Sublato igitur peccato, ait: *Jucunditatem fecisti cum servo tuo, Domine, secundum verbum tuum.* Multa videntur in hoc sæculo jucunda esse, quæ non sunt, multa suavia, bona plurima. Luxuries videtur esse jucunda: sed exhausto fit amara patrimonio. Dulcis libido, cum fervet: sed eadem horrida et exsecranda, cum proditur. Suaves epulæ, cum sumuntur: sed fœtidæ, cum digeruntur. Bona multa in hoc sæculo, dum vivimus, æstimantur; quia usui nobis sunt, ut pecunia, aurum, argentum, possessiones: eadem nihil possunt prodesse defunctis: hic omnia relinquuntur. Quin etiam majori dolore quis moritur, cum his se fraudari copiis ingemiscit. Non est ergo jucunditas

---

* Hic et alibi pluribus locis Ambrosius veterem indicat Ecclesiæ morem, quo Episcopi impositas a se pœnitentibus publicis pœnas minuere, necnon excommunicationis tempus breviare consueverant, habita ratione ipsorum contritionis atque humiliationis, quæ proinde reconciliationis dicuntur esse suffragia.

** Hoc dignum est quod observetur, nimirum sanctum Antistitem palam facere ea ipsa quæ hic a Davide sub singulis hebraici alphabeti elementis traduntur, sub iisdem quoque ab Hieremia in Threnis suis describi. Quam consensionem ab hoc sermone usque ad finem operis accuratissime prosequitur.

vera, nisi illa quæ secundum verbum Dei est; ut quis bonorum meritorum atque virtutum subsidiis gaudeat se esse munitum.

7. Hac David jucunditate vel bonitate Dei lætatur; quia jugum grave a juventute portavit, et sustinuit, atque exspectavit Domini in se gratiam, non præripuit, qui sæpe occidendi regis Saul tributa sibi copia, maluit tamen exspectare a Domino deferendi tempus imperii, quam occiso rege præripere. Semper Deus bonus est; ideoque et Paulus ait : *Vide ergo bonitatem et severitatem Dei;* bonitas enim in omnes est, severitas in paucos. Denique subdidit idem Apostolus : *In eos quidem qui ceciderunt, severitatem : in te autem bonitatem.* Si enim non cecidissent, utique uterentur et ipsi bonitate Dei. Nam et tibi ideo bonus est, quia permanes : quod si non permanseris in bonitate, et tu excideris; non ergo Deus propterea bonus esse desistit, quia tu lapsus es, et indiges severitate. Siquidem et severitas Dei in bonitatem recurrit; ut unusquisque castigatus pedem referat a peccatis, et ad virtutum tramitem, bonamque conversationem recurrat. Denique docet de illis qui ceciderunt, Apostolus : *Quia si non permanserint in incredulitate, inserentur. Potens enim est Deus iterum inserere illos;* ut quemadmodum deserta virgulta, ita et homines velut caudicibus quibusdam virtutis inserti, bonorum fructus possint ferre meritorum. Accuses necesse est medicum crudelitatis; quia putrefactas vulnerum fibras ferro putaverit exsecandas; quia noxia et serpentia ulcera igni adusserit, ne virus in ulteriora proserperet : vel quia magister discipulum verberaverit negligentem; ut metu verberum indueret diligentiam? Castigare enim amantis est, non exsecrantis; et ideo bonitatis est, non crudelitatis. Recte ergo et Dominus ubique est bonus, et cum remittit flagitia, et cum peccata castigat : *Castigat enim Dominus quem diligit.*

8. Castigatus est etiam David. Denique ait : *Et fui flagellatus tota die.* Sed vir sapiens, qui intellexit castigationem illam Domini sibi profuisse, ait : *Bonitatem fecisti cum servo tuo, Domine, secundum verbum tuum;* hoc est, etsi illa mihi ad tempus amara visa est castigatio, mihi secundum carnem, mihi secundum mœstitiam corporis : tamen secundum verbum tuum castigatio illa fructus bonitatis adtulit. Illam mihi castigationem intelligo profuisse, illa castigatione me a vitiis esse revocatum, illa castigatione non diu aliquid in me licuisse flagitiis, per illam castigationem Domini nihil in me adversario licuisse, nihil morti. Denique, *Castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me,* ipse Propheta memoravit. Castigatur enim qui recipitur : qui autem non recipiuntur, non flagellantur. *In laboribus enim hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur.* Ideoque supra ait : *Quam bonus, Israel, Deus rectis corde!* Ergo bonus omnibus; quia omnes recto vult esse corde. Qui autem cor declinaverit, ipse a se gratiam divinæ bonitatis avertit.

9. Sequitur : *Jucunditatem, et disciplinam, et scientiam doce me; quia in mandatis tuis credidi.* Juxta Apostolum χρηστὸν bonum intelligimus; quia dixit : *Vide ergo bonitatem Domini.* Juxta Evangelium χρηστὸν suave accipimus. Dixit enim : *Tollite jugum meum... quia leve est, et onus meum, quia suave est.* Dixit enim, τὸ φορτιον μου χρηστὸν. Unde merito bonitatem Dei ab ipso quærit doceri, ne forte quis perfunctorie accipiens bonum Deum esse, in erroribus perseveret, quod per misericordiam Dei sciat impunitatem suis dari posse peccatis; cum etsi indulgeat Dominus, tamen fœda est conversatio in criminibus semper hærere. Non ergo bonitas ista vulgaris est : sed quæ semper disciplinæ exspectet profectum.

10. Ideoque qui intelligit altam Dei esse bonitatem, doceri desiderat etiam disciplinam. Nam plerique avertuntur a studio disciplinæ, dum eam severam et tristem arbitrantur : sed perspicacior sensu intelligit, quod disciplina si tristis ad tempus sit, posterioribus fiat jucunda temporibus. Sed est disciplina vel correptio severior : est etiam moderatior,

Moderatior est, de qua dicit Dominus: *Corripiam eos in auditu tribulationis eorum.* Est et severior, quæ est in ira et furore correptio. Unde refugiens eam correptionem, dicit David: *Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me.* Et Hieremias: *Corripe nos, Domine, in judicio, et non in furore.* Omnis ergo disciplina, etsi ad tempus habeat amaritudinem, habeat perturbationem; postea tamen pacificos fructus generare consuevit.

11. Sed qui petit doceri bonitatem et disciplinam, debet petere etiam scientiam doceri. Nisi enim habeat scientiam, molesta est disciplina, molesta correptio. Quid sit scientia, doceat te Salomon, qui ait de Domino Deo nostro: *Ipse enim mihi dedit eorum quæ sunt cognitionem veram.* Et alibi hic idem Propheta ait: *Qui docet hominem scientiam.* Qui autem petit scientiam, credit mandatis Dei.

12. Aliud est autem in mandatis Dei credere, aliud mandatis credere. Qui enim mandatis Dei credit, cito efficit ut sit in mandatis Dei, et in ipsis conversetur. Per fidem igitur scientia adsumitur, per scientiam disciplina. Quod enim scimus placere Deo posse, in eo nos conversatio ipsa delectat. Denique scriptum est: *Nostra autem conversatio in cœlis est.* Præcessit scientia, sequuta est conversatio. De mandatis Dei credere diximus. In mandatis autem Dei credere, hoc est in ipsis esse, et credere quia vera mandata sunt. Nisi enim credideris mandatis Dei, eorum utique scientiam, quæ per mandata Dei docemur, habere non poteris.

13. Sequitur versus tertius: *Priusquam humiliarer, ego deliqui: propter hoc verbum tuum ego custodivi.* Alia editio habet: *Priusquam humiliarer, ego nescivi.* Unde putant aliqui * quod hominis anima hoc dicat: Priusquam humiliarer, ut in hoc lutum corporis introirem, tua quæ non legeram, mandata nescivi. Sed quia Septuaginta virorum sententias magis sequitur Ecclesia, et hic sensus est planior, et nihil offensionis admittit, quod possit aliquibus scrupulum commovere; ideo accipiamus, *humiliarer*, ita dictum, eo quod peccato videatur humiliatus. Propter peccatum enim tentationes sæpe nascuntur. Denique Adam et Eva post culpam utique dejecti sunt. Ergo humilitatis nostræ causa peccatum est, vel humiliationis; non enim hoc fugio. Potest enim de adversis plerumque intelligi humilitas, ut est illud: *Bonum mihi quod humiliasti me; ut discam justificationes tuas.* Et: *Nisi lex tua meditatio mea esset, tunc forsitan perissem in humilitate mea.* Et: *Humiliatus sum valde.* Hic ergo ostendit humilitatem ortam esse de culpa. Et quia culpa præcessit, ideo humiliatum se ostendit, hoc est, adtritum tentationibus et adversis, et traditum anxietatibus: quemadmodum et ille qui traditus est a Paulo in interitum carnis, humiliatus utique est; ut postea posset reconciliationem mereri.

14. Sed quamvis humilitas ista, hoc est, velut quædam dejectio, perturbationis non virtutis sit; virtutem tamen sæpe generat: et sit non pœna, sed remedium delinquentis. Nam si peccatis tuis tribuas quod humiliatus es, quidquid acciderit, in te retorques, et ex reo incipies esse justus, qui te ipse condemnas. *Justus* enim *accusator est sui in exordio sermonis.* Nec potes indignum te judicare humilitate, qui propria errata cognoscis, in quibus erubescendo non utique extolleris, sed humiliaris. Vides ergo quia ideo humiliatus es, quia deliquisti, et non servasti eloquia Dei. Unde serva diligentius, ne pecces; ne iterum quia dejectus es, tristitia absorbearis: et flat tibi dejectio tua incrementum iniquitatis, quæ debet correctionis esse occasio. Etenim in tentationibus homo, sicut aurum in conflatorio comprobatur. Vides Propheta quid dicat: *Priusquam humiliarer*, inquit, *ego deliqui.* Jure ergo tentationibus traditus

* Non est dubium quin hic Origenistas, quod senserint animas prius exstitisse, atque peccasse, quam in corpora mitterentur, occulte perstringat Ambrosius. Et inde confirmari potest quod ante non semel jam diximus, eum has solas Origenis opiniones aliquando proponere, quas ab aliquibus aliis Patribus admissas fuisse intelligebat, neque ab Ecclesia reprobatas.

est; quoniam delinquebat. Delinquebat autem, quia Dei eloquium non tenebat. Verum inde ordinem emendationis invenit, unde culpa processerat. Cœpit esse subjectus eloquio divino, et culpa desivit.

15. Sequitur versus quartus : *Bonus es, Domine, et in bonitate tua doce me justitias tuas.* Etiam usus disciplinæ sæcularis accepit, ut unusquisque judicem suum laudet. Unde Apostolus sequens divinarum ordinem scripturarum, cum diceret causam, ita cœpit : *De omnibus quibus accusor, rex Agrippa, a Judæis, de his æstimo me felicem, apud te incipiens rationem reddere.* Et infra : *Credis, rex Agrippa, prophetis? Scio quia credis.* Ergo si laudantur homines, in quibus plerumque aliena laudantur : quanto magis unusquisque Dei sibi gratiam conciliare debet, ut dicat : *Bonus es, Domine.* Nam si hoc dicat homini, ut esse admoneatur, quod forsitan non sit; et bonitatis etiam ipse prædicatione mitescit, terroremque immitis deponit affectus : quanto magis Deo laus sua est deferenda, qui nisi bonus esset, super terram stare quis posset? Proprium autem Dei est ut bonus sit. Denique in Evangelio habes, quia *Arbor bona fructus bonos facit.* Fructus ejus Angeli sunt : fructus ejus homines sunt, hoc est, rationabiles, sancti, si Domini præcepta custodiunt : fructus ejus sunt ii qui nascuntur in terris : fructus ejus sunt virtutes hominum. Merito ergo arbor bona bonos fructus facit. Prius igitur radix laudetur; ut fructus possit probari. Sed et alibi ait idem Dominus Jesus : *Et Pater vester, qui bonus est, dabit bona data petentibus se.*

16. Sed quamvis bonus Deus sit, cujus etiam amara plus prosunt (non enim inferuntur, ut noceant, sed ut corrigant) rogatur tamen, ut in bonitate sua doceat nos justitias suas. Considera medicum utilia apponentem medicamenta vulneribus; ea tamen quæ mordeant ulceris virus, aut certe ferro putrefacta resecantem; cum in eo ipso bonus sit medicus, quia utilitatem operatur ægroti, et faciat quod prodesse noverit : tamen quia æger dolorem aut non vult, aut non potest sustinere propter infirmitatem affectus sui, rogat ut medicus eum quadam bonitate et suavitate sua curet, non asperitatem adhibeat medicamentorum, non ferro incidat vulnerum fibras : aut si aliter non potest, ut cum moderatione faciat, et quadam subtilitate mitiget vim doloris. Et ideo in Evangelii bonitate melius docentur justificationes Dei, quam in Legis severitate. Opus autem justitiæ justificatio est. Unde scriptum est quia pharisæi se justificare noluerunt, non baptizati baptismo Johannis. In eo enim justificationem non fecerunt; quia noluerunt agere pœnitentiam delictorum, quam Propheta in bonitate vult agere; ut ei fiat peccatorum remissio sine atrocitate damnationis, cum remissionis gratia.

17. Sequitur : *Multiplicata est super me iniquitas superborum : ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua.* Quanto magis quis Deo servire desiderat, tanto magis in se excitat adversarios : et tamquam athleta fortis coronam justitiæ reportare desiderans, irritat in se plurimos et lacessit, qui invident nostro profectui. Quod etiam in posterioribus evidenter ostendit. *Cum odio habentibus pacem, eram*, inquit, *pacificus.* Nihil tamen tranquillitas ejus proficiebat; ut eos qui pacem oderant, sua tranquillitate componeret, et eorum studia comprimeret. *Cum loquebar illis, impugnabant me gratis*, hoc est, cum causas impugnandi non haberent; tamen impugnandi studium non deponebant. Ita ergo multiplicantur sive nequitiæ spiritales, sive homines, et multiplicatur iniquitas eorum super justum. Verbi gratia, si filium justus amittat, quod sæculi usu sæpe contingit : si amittat patrimonium, vel diversis afficiatur incommodis rerum, vel corporis infirmitatibus, tunc dicunt superbi : Ubi est justitia ejus? Ubi misericordia? Ecce quia sic multatus est : ecce quia ei innocentia sua nihil prodest. Ideoque ad vitæ hujus specimen extrahendum, tres illi sancto Job specie amici, obtrectatione autem inimici, probitatis atque justitiæ ejus invidi, exprobrantes gravia opprobria conge-

rebant; et qui venerant ad consolandum, insultare cœperunt.

18. Sed justus his non movetur, ideoque nec Job frangebatur. Denique in amissionibus filiorum vel patrimonii dicebat : *Dominus dedit, Dominus abstulit... sit nomen Domini benedictum.* Ergo et in adversis positi dicamus : *Bonitatem fecisti cum servo tuo.* Potest enim Dominus in melius mutare quæ facta sunt, ut Job sancti habemus exemplum; et quæ amissa sunt, reddere. Potest quis et amissis filiis, generare meliores. Numquid Deo est difficile meliora donare? Potest etiamsi nihil donet, hoc ipso tamen justo esse prospectum, si forte futuri improbi rapti sunt, ne mutaret malitia cor eorum. Similiter et de patrimonio, quasi non videamus plurimos propter opes patrimonii, in periculum salutis esse deductos, plurimis ex divitiarum abundantia ortam esse causam peccandi. Qui enim non habet quod donet, adscribi ei culpa non potest, quod non donaverit : qui autem habet quod donet, et non dat, utique obnoxius esse incipit peccato.

19. Sequitur : *Coagulatum est sicut lac cor eorum; ego autem legem tuam meditabar.* Subtile cor sanctorum : coagulatum est vero cor superborum. Ut enim lac natura sui purum, speciosum, atque sincerum est, sed corruptione coacescit : sic mentis et cordis humani natura pura, sincera, perspicua est priusquam vitiorum admixtione coacescat. Coagulato enim lacte, fit quædam concretio, nec suavitatem habens eamdem, nec gratiam. Ita homines, qui ante sedulitate, gratia, suavitate verborum, lactis speciem præferebant, nulla invidia corruptam : hi si cœperint invidere, coagulatur in vitium cor eorum, et fit de suavitate amicitiæ amaritudo malevolentiæ, et insuavis quidam horror invidiæ. Ergo coagulatum est cor per superbiam, per invidiam, quæ lenitatem naturæ, fluentem benevolentia, malitiæ concretione vitiarunt. Iniquorum ergo cor coagulatur : justus autem humiliatur, Legis præcepta meditando, qui habet humilitatis magisterium.

20. Ideoque subdidit : *Bonum mihi quod humiliasti me; ut discam justificationes tuas.* Hoc secutus Apostolus : *Placeo mihi*, ait, *in infirmitatibus, in injuriis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis.* Cum enim complacet in infirmitatibus, et non frangitur animo, nec cedit injuriæ, discere justificationes Dei et meruit, et implevit. Ergo hic, *humiliasti me*, hoc est, diversis tentationibus et incommodis exercuisti. Quod aperuit et Symmachus scribens : *Profuit mihi quod afflictus sum; ut discerem justitias tuas.* Ergo qui humiliatur, non dejiciat animum, neque frangat : sed magis humiliando proficiat; ut superbum humilitate sua mitiget, insolentes morum severitate confundat, contumeliosos patientia sua frangat, avaros nonnumquam etiam æquanimitate dispendii a jurgii intentione deducat. Sic enim legisti, quia *justificata est sapientia a filiis suis*, dum Christus se offert supplicio, dedit injuriis, non subduxit opprobriis, nec a confusione sputorum avertit faciem suam : et ideo omnes patientia sua instruxit, et livore sanavit.

21. Sequitur : *Bonum mihi lex oris tui super millia auri et argenti.* Non quicumque hoc dicit : immo rarus hoc dicit, id est, qui legem Dei auro atque argento præferat, qui potest propter legem Dei omnia relinquere. Sed nec Christus hunc reperit, nisi de iis quos ipse docere dignatus est. Petrus hoc dixit, et probavit effectu; quia pluris legem, quam aurum habuit. Ideoque ait : *Aurum et argentum non habeo.* Non avarus hoc dicit, qui defosso auro incubat. Non dicit pecuniosus, qui quotidiana emolumenta sollicito rimatur affectu, qui quotidie opes aggerat, qui hæreditatis tendit aucupia, qui circa ægrotantis lectulum indefessas exercet excubias.

22. Hic aliqui legem oris Dei tamquam legem Verbi Dei accipiunt, ut si dicas legem dexteræ Dei. Bene ergo et hoc convenit Petro dicenti : *Verba vitæ æternæ habes, et nos relinquemus te?* hoc est, *Lex oris tui super millia auri et argenti est.* Et possumus tantum deserere bonum, et sæculi hujus emolumenta captare? Sed et Moyses lex oris Dei po-

test dici, per quem Dominus loquutus est, et dedit Legem.

SERMO DECIMUS.

י. Iod.

1. INCIPIT littera apud Hebræos decima *Iod*, quæ latina significatione *confessio* dicitur, vel certe *desolatio*. Nec discors ac dissonans videtur interpretatio. Siquidem qui desolati sunt, citius confitentur: magis enim secundis rebus animus extolli solet: cum autem urgetur adversis, tunc divinum implorat auxilium. Nam et in iis quæ humana sunt, hunc usum esse cognoscimus; ut cui succedunt prospera, animus elatior sit: cui mundi hujus infesta sunt, et potentia alicujus adversa, tunc confugiat, tunc opem quærat; ut vel rogando superioris mitiget potestatem, vel se viribus armet adjunctis; ne quasi inferior potentioribus viribus opprimatur.

2. Denique Hieremias sub hac littera sic ait: *Manus suas extendit qui tribulatur in omnia desideria ejus. Vidit enim gentes introeuntes in sanctificationem suam, quibus mandasti ne introirent in Ecclesiam ejus.* De Hierusalem utique hoc dicit Propheta, cujus deplorat ærumnam, cujus præcessit desolatio ac destitutio; ut postea sequeretur confessio. Castigat enim Dominus omnem filium quem recipit. Recepturus igitur Hierusalem ante captivitatis flagellavit ærumnis. Nimium enim insoleverat, et inflato se corde jactaverat; ut caput tenere non posset Dominum Jesum, id est, humilitatem, gratiam, justitiam, sapientiam, hoc est, veræ fidei magisterium non teneret. Et ideo Dominus castigavit eam, qui moderator omnium novit quemadmodum unumquemque castiget. Ut enim medicus graviora vulnera asperioribus medicamentis curare consuevit, leviora levioribus: ita et Deus noster graviora peccata majore severitate castigat. Sed ipsa castigatio ad salutem proficit. Dixit enim Dominus: *Percutiam, et ego sanabo.*

3. Denique de Hierusalem spem cœpit Hieremias propheta promittere. Nam in posterioribus sub hac littera ait: *Dabit percutienti maxillam suam, et satiabitur in opprobriis. Dabit in sepultura os suum; si tamen est spes patientiæ.* In Evangelio Dominus Jesus docens virtutem atque insigne patientiæ, ait: *Qui te percusserit in maxillam, præbe ei et alteram.* Vult enim discipulos suos et injuriarum esse patientes, nec referire facile, nedum ferire. Patientia enim humilitatis indicium est. Et ideo quoniam desolata erat ac destituta Hierusalem: *Dabit*, inquit, *percutienti maxillam suam*; ut non se subducat injuriæ, nec declinet cædis dolorem, sed percutienti maxillam offerat. Utrumque intelligi potest, sive ei qui percutere incipiat, sive ei qui jam percusserit; ut illud Evangelicum compleatur: *Qui te percusserit in maxillam, præbe ei et alteram.* Et prophetice hoc positum est, ut doceret Hierusalem, hoc est, plebis Judaicæ Ecclesiam non aliter esse servandam, nisi per Evangelii disciplinam; ut cum cœperit Evangelii præcepta servare, et operibus implere mandatum Domini Jesu, tunc jugum captivitatis de suæ animæ cervice deponat, cum se subdiderit jugo Christi.

4. *Et satiabitur*, inquit, *in opprobriis.* Non dixit: Subibit opprobrium; facile est enim unam aut alteram contumeliam sustinere: sed addidit: *Satiabitur in opprobriis*; quo facilius Dominus moveat misericordiam, opprobriorum complurium deformitate miserabilis. Quod utique ex libro Regnorum potest intelligere. Quippe cum conviciaretur Semei filius Gera sancto David, virum sanguinarium appellans, et malediceret ei, quando fugiebat filium suum Abessalon, parricidalia ad tempus bella declinans, tacebat Rex, et summum patientiæ insigne præstabat. Etenim cum tentationis suæ tempus intelligeret, ut ei parricidale prælium moveretur, magis humilem se volebat videri, quo Domini mitigaret offensam; quam exasperandum ejus arbitrabatur in sua tentatione judicium, si forte suas injurias ultum iret. Unde et ad populi ducem Abessam vindicare cupientem ait? *Quid mihi et tibi est, fili Sarviæ? Ideo maledicit mihi quoniam Dominus dixit illi, ut maledi-*

est... *Ecce filius meus, qui exivit de ventre meo, quærit animam meam. Si autem modo extraneus maledicit mihi, dimitte illum, ut maledicat; quoniam Dominus dixit illi, ut videat humilitatem meam: et retribuet mihi Dominus bona pro maledicto hoc.* Quod et prophetico dixit spiritu, et probavit eventu. Cum enim repleta fuerit humilitas, peccatum solvitur. Denique et in Esaiæ libro habes quia dixit Dominus: *Sacerdotes, loquimini ad cor Hierusalem: consolamini eam, quia repleta est humiliatio ejus, solutum est peccatum ejus; quia accepit de manu Domini duplicia peccata sua.* Advertis igitur quia ubi desolatio, ibi humilitas. Desolationem enim sequitur humilitas justo ordine, humilitatem patientia, patientiam probatio, probationem consolatio. Quod habes et in Apostolo scriptum: *Quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio autem spem, spes autem non confundit; quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum,* qui utique nostrorum consolator est affectuum.

5. Quod autem ait: *Dabit in sepultura os suum*; ostendit quamdam supra modum patientiæ taciturnitatem; ut tamquam sepeliat os proprium, ne loquatur; et velut quodam aggere virtutum obstruat, ne vocem doloris emittat: tantum pondus adserens patientiæ quam spes foveat; ut vocem ipsam velut busto quodam ac tumulo sepeliat, ac includat quam nulla extorquere, nullave excitare possit injuria. Hujus quoque litteræ interpretationem, ut potuimus, explicavimus: veniamus ad psalmum.

6. Itaque primus versiculus est: *Manus tuæ fecerunt me, et paraverunt me: da mihi intellectum, ut discam mandata tua.* Magno commendationis exordio usus est, ut opus Dei esse se diceret; quo facilius circa operis sui gratiam favor inclinaretur auctoris. Grandis enim prærogativa est etiam in rebus humanis: ut aliquis operibus et beneficiis faveat suis, nec meritum spectet alienum: sed in suæ gratiæ munus intendat; ne videatur abrogare quod ipse donavit. Itaque etsi de luto corporis nostri substantia sit, et carne induamur, et corpus ossibus intexatur et nervis; tamen quod simus pretiosissimum opus Dei, nemo dubitaverit. Nam et fabricam ipsam humani corporis si quis considerare velit, nihil poterit in terra pretiosius judicare. Est enim homo statu celsus, vultu decorus, cæsarie gratus, non in alvum cæterorum more curvatus animantium, sed ipso naturæ jure sublimis, qui in cœlum libero spectet obtutu, nulla captivæ servitute cervicis depressus in terram, sed tamquam propriæ conscius libertatis, et locuples sui testis auctoris.

7. Verumtamen in cæteris animantibus membrorum forma laudetur, in quibus præter gratiam corporis nihil est aliud quod requiratur. Homo in eo est pulcrior quod non videtur, non in corpore quod videtur: in se habens æternitatis gratiam, et præsentium venustatem. *Quæ enim videntur temporalia sunt; nam quæ non videntur æterna.* In hoc terrestri hospitio indutus habitatione cœlesti, cui simul competit et in terris videri, et Deo jungi. Magnum sane munus, si se ipse cognoscat; et quædam forma justitiæ, mundo magis quam sibi nasci *. Unde et Salomon ait: *Grande homo, et pretiosum opus vir misericors: virum autem fidelem opus est invenire.* Et vere magnus est qui et divini operis interpres est, et imitator Dei. Homo est enim qui potuit dicere: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.* Terram excolit, mari tamquam possessione utitur, cœli ornamenta gratus miratur adsertor. Evanuerat rerum natura nisi qui ea uteretur, divina providentia esset adjectus.

---

* Hanc sententiam elegantissime expositam reperies apud Romanum oratorem lib. 1. *De Officiis*, in hæc verba: *Sed quoniam, ut præclare scriptum est a Platone, non nobis solum nati sumus, ortusque nostri partem patria vindicat, partem parentes, partem amici: atque, ut placet stoicis, quæ in terris gignuntur, ad usum hominum omnia creari, homines autem hominum causa esse genitos ut ipsi inter se alius alii prodesse possent, in hoc naturam debemus ducem sequi, et communes utilitates in medium adferre, etc.* Laudat etiam Lucanus Catonem Uticensem quod ejus sectæ fuerit:

Non sibi, sed toti genitum sc credere mundo.

8. Denique postquam fecit Deus cœlum et terram, et maria, posteaquam omnia reptilia, volatilia, animantia, postea hominem fecit, quem animantibus viventibus anteferret: de quo non immerito cœlesti sententia resultavit: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*. Cætera: *Dixit, et facta sunt: mandavit, et creata sunt:* ut homo fiat, specialis quidam Dei accedit hortatus; ut tamquam laborantis Dei in hujus munere creaturæ significaretur operatio. Deus quidem expers laboris est: sed tamen Scripturæ verba quid aliud, nisi studiosam tui operationem ejus ostendunt? Ergo si Deus majore quodam studio te creavit, cur ipse tui studium derelinquas? Si Deus in te laboravit, qui laborare non novit, cur ipse fugitans sis laboris?

9. *Manus tuæ*, inquit, *fecerunt me, et paraverunt me*. Clamat ad Deum Propheta: Opus tuum, Domine, ne deseras, non derelinquas. Te auctorem convenio, te teneo conditorem, præsidia aliena non quæro. In adjumentum accingere, qui accinctus es ut creares. Dic ipse David, quid senseris, cur dixeris: *Manus tuæ fecerunt me?* Sed dixisti inferius: *Domine, retribues propter me: Domine, misericordia tua in sæculum, opera manuum tuarum non omittas;* hoc est dicere: Bestias non fecerunt manus tuæ, sed dixisti: *Producant aquæ reptilia animarum viventium*, et produxit terra secundum genus quadrupedia, et reptilia, et bestias terræ. Me autem, inquit, fecisti, me tuis manibus figurasti, hoc est, non figurasti bestias manibus tuis, non reptilia, non volatilia: *Me autem fecerunt manus tuæ, et paraverunt me*.

10. Non mediocre opus est, quod paratum est: cum sapientia unumquodque disponitur et paratur. Denique Sapientia dicit: *Cum pararet cœlos, cum illo eram*. Quod de hominibus dicit idem Propheta: *Vox Domini præparantis servos*. Quæ vox Domini Dei est, nisi, *Faciamus hominem?* Qui sunt isti cervi, nisi inimici serpentibus, qui super aspides ambulant, et venena non sentiunt? Non vile igitur, non corporale arbitror, quod paravit Deus. Nosce te ipsum, homo: tuæ animæ dicitur in Canticis canticorum: *Nisi cognoveris te formosam in mulieribus*. Cognosce te, anima, quia non de terra, non de luto es; quia insufflavit te Deus, et fecit te in animam viventem. Opus es magnificum, Dei generatione inspiratum. *Attende tibi*, ut Lex dicit; tibi, id est, animæ tuæ. Sæcularia te et mundana ne teneant, terrestria non morentur. Ad illum tota intentione festina, ex cujus inspiratione consistis. *Grandis*, inquit, *homo, et pretiosum opus vir misericors: virum autem fidelem opus est invenire*. Disce, homo, ubi grandis, ubi pretiosus sis. Vilem te terra demonstrat: sed gloriosum virtus facit, fides rarum, imago pretiosum. An quidquam tam pretiosum, quam imago est Dei, quæ primo tibi fidem debet infundere; ut in corde tuo refulgeat quædam auctoris effigies; ne qui mentem tuam interrogat, non agnoscat auctorem? An quidquam tam pretiosum, quam humilitas; ut naturam corporis animæque perspiciens, alteri te subjicias, alterum regere cognoscas? Prona in vitium carnis illecebra misericordiam suadet; quia quod alteri contuleris, tibi solvis: quidquid a te procedit, in te recurrit: et quidquid profueris, tibi proficit.

11. Vivacis animæ vigor sensus, rationis, et intellectus capax, atque judicii; ut digna domus tanto habitatore videatur, non amittat suæ prærogativam naturæ, ne hominis nomen amittat. Scriptura enim eum hominem dicit, qui est ad imaginem et similitudinem Dei: peccantem autem, non hominem, sed aut serpentem, aut equum adhinnientem feminis, aut vulpeculam, aut jumentum vocare consuevit. *Nolite fieri sicut equus aut mulus, quibus non est intellectus. In camo et fræno maxillas eorum constringe, qui ad te non appropinquant*. Et: *Dicite huic vulpi;* de Herode ait. *Generatio viperarum* vocatur a Johanne plebs hominum. Magnum ergo opus Dei es, homo, magnum est quod dedit tibi Deus; vide ne quod Deus tribuit, amittas magnum illud munus quod es ad imaginem Dei;

et hoc in te puniatur magis. Deus enim non punit similitudinem suam: sed eum punit qui ad similitudinem Dei factus, hoc quod accepit, servare non potuit. Punitur ergo illud quod ad similitudinem Dei esse desistit, hoc est, peccatum tuum. Nam suam Deus non damnat imaginem, nec in illud incendium mittit æternum: sed magis vindicat imaginem suam de eo, qui imagini illi fecit injuriam; ut per malitiam homo, quod eras, esse desineres, et fieres mulus ex homine. Vindicatur ergo imago, non condemnatur. Vindicatur quasi expulsa: non condemnatur quasi rea. Postquam enim peccasti, aliud esse cœpisti: illud quod eras, esse desiisti. Quomodo igitur punitur in te, quod in te non invenitur? Nam si inveniatur in te imago Dei et similitudo, non supplicio incipis dignus esse, sed præmio. Ita imago illa qua ad imaginem et similitudinem Dei factus es, non condemnatur, sed coronatur. Condemnaris autem in eo, quod ipse mutatus es; ut fieres ex homine serpens, mulus, equus, vulpecula. His enim nominibus jam nos Scriptura condemnavit; quia exuti cœlestis imaginis ornamento, etiam nomen hominis amittimus, qui gratiam hominis non tenemus.

12. In aliquibus tamen codicibus invenimus: *Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me.* Nec istud alienum; quia et Job dixit: *Manus tuæ plasmaverunt me, et fecerunt me.* Unde et hic edicitur, ut meminerit Deus quia pulvis sumus; ut uberioris gratiæ munus infundat, nec infirmum opus deserat. Gubernator fluctuante navigio plus laboris impendit, quam cum secundo remigium labitur fluctu, aut ventorum flatus, suo superante labore, præcurrit.

13. *Manus tuæ*, inquit, *plasmaverunt me.* Manus dicit pluraliter, non manum. At vero alibi ait: *Ego manu mea solidavi cœlum*, et: *Manus mea fecit hæc.* In hominis constitutione videtur non abundasse, quod toti mundo, ut fieret, abundavit. Cœlum una firmavit manus, ut scriptum est: et utraque Dei manus hominem figuravit, ut legimus. Cœlum non ad similitudinem, homo ad similitudinem: Angeli ad ministerium, homo ad imaginem.

14. Esto ut et Angeli ad imaginem. Scriptura tamen de homine locuta est quod sit ad imaginem. Habemus enim aliquid quod fortasse Angeli non habeant; ubi enim abundavit peccatum, superabundavit gratia. Nobis est natus Christus ex Virgine. Legimus enim: *Puer natus est nobis, et filius datus est nobis.* Nobis carnem suscepit: immo potius nos in illa carne suscepit, quod filium hominis in Dei sede constituit. Non lego Angelos in Dei sede nisi stantes, nisi ministerium deferentes. Non lego Angelos, sed homines consepultos Christo, et in Christo resuscitatos. Denique ait Apostolus: *Quia convivificavit nos in Christo, cujus gratia estis salvi facti: et simul suscitavit, simulque sedere fecit in cœlestibus, in Christo Jesu.* Filius ergo hominis ad dexteram Dei, non Angelus, non Archangelus, nec Cherubim, et Seraphim. Illa laudant: Filius hominis sedet. Filius hominis Angelorum ore laudatur, quod Angelos malos vicerit, de nequitiis spiritalibus quæ sunt in cœlestibus, triumphaverit: quod fecerit similes Angelorum homines, in quibus ante erant contagia mortuorum.

15. *Verbo*, inquit, *Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Homo quoque spiritu Domini perfectionem vitæ, consummationemque virtutis accepit. *Inspiravit in eum Deus spiritum vitæ, et factus est homo in animam viventem.* Vita ergo nostra cœpit ex inspiratione divina: sed vita hæc secessione animæ, corporisque dissolvitur, inspiratio autem divina non solvitur. Et ideo intellige aliud esse quod figuratum est, aliud quod factum est, vel paratum. Meritoque dupliciter habes scriptum de homine. Primum enim scriptum est: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* Et: *Dominabuntur*, inquit, *vel principatum habebunt.* Et: *Fecit Deus hominem ad imaginem Dei.* Secundo autem loco ita scriptum est, quia *Accepit Deus pulverem de terra, et plasmavit hominem.* Ubi pulvis, ibi plasmatio; ubi

autem non pulvis, ibi non terra, non materia; sed incorporeum, sed admirabile : ibi non materia, sed immateriale. Quod enim secundum imaginem Dei est, non est in corpore, nec in materia, sed in anima rationabili. Ibi operatur, ibi ostenditur homo ad similitudinem et imaginem Dei, ubi justitiæ, ubi sapientiæ, ubi omnis forma virtutis adsumitur.

16. Si intelligas imaginem, videbis ad imaginem; homo enim non est imago Dei, sed ad similitudinem factus est. Alius est imago Dei invisibilis, primogenitus universæ creaturæ, per quem facta sunt omnia. Ille non ad imaginem, sed imago : tu non imago, sed ad imaginem. Habes ergo in tua substantia aliquid de imagine et similitudine Dei, quod sit divinæ simile imaginis. Propterea imago ad eum qui est ad imaginem, venit : et quærit imago eum, qui est ad similitudinem sui; ut iterum signet, ut iterum confirmet; quia amiseras quod accepisti. Insufflaverat enim tibi Deus, ut inspirationis suæ dono haberes gratiam, quam tibi tua culpa sustulerat. Factus eras in animam viventem : audi quid dicat, non in carnem, sed in animam viventem. Sed quia peccator signaculum tenere non potuit, et in crimine positus non habebat quæ Dei sunt, sed quæ hominum; propterea venit Dominus noster Jesus Christus, ut legisti in Evangelio, et a mortuis resurgens cum clausos discipulos reperisset, claustris ingressus est manentibus, et dixit : *Pax vobis. Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Cumque hoc dixisset, insufflavit, et dixit eis : Accipite Spiritum sanctum.*

17. Videsne ergo quæ manus fecerint hominem, aut quem hominem fecerint; illum utique quem secundum Christum induimus : *Exspoliantes veterem hominem cum actibus ejus, et induimus novum, qui renovatur in agnitionem secundum imaginem ejus qui creavit eum; ubi non est.... servus et liber, sed omnia et in omnibus Christus.* Christum ergo induimus, sicut et alibi dictum est : *Christum induistis.* Accepimus Spiritum sanctum, qui non solum nostra peccata dimittit : sed etiam nos facit sacerdotes suos aliis peccata dimittere*. Ideo ait Propheta : *Tu finxisti me, et posuisti super me manum tuam.* Finxit per lutum, posuit per gratiam spiritalem; licet plerique hunc psalmum ex persona dictum Salvatoris accipiant. Audi quia manus Domini, etiam Spiritus dicitur. Clamat Job : *Spiritus divinus, qui fecit me.* Istæ sunt ergo manus quæ hominem paraverunt, Christus et Spiritus. Ergo Dominus Jesus et corporis auctor est nostri, qui primum fecit hominem ad imaginem, et postea de luto finxit, et voluit servare quod fecerat, salvare quod plasmaverat; ut totum hominem salvum faceret, sicut ipse dixit in Evangelio : *Mihi irascimini, quia totum hominem salvum feci in sabbato.* Quod specialiter Ecclesia docet, quia non solum anima, sed etiam caro nostra servetur : anima per cognitionem Dei, caro per resurrectionem: quorum alterum docuit divini auctoritate sermonis, alterum propriæ resurrectionis exemplo.

18. Hic est ergo homo geminæ substantiæ. Alia est enim facti substantia, alia figurati : ista de Dei Spiritu, illa de limo. Propterea ait Job : *Resuscitabit corium meum*; quia quod de limo est, resuscitatur; terra enim in terram redit: quod autem factum est, ut principatum haberet super cæteras animantes, id præstantius esse intelligis. Luti enim etiam bestiis nobiscum commune consortium est; et ideo animæ specialis prærogativa donata est. Idem tamen quia cæteris animantibus imperat; ut possit imperare, debet Deo esse subjectus. Docetur igitur servire; ut ad regnum pervenire mereatur. Qui enim servit Christo, placuit Deo. Qui servit Christo, placet utique veritati, et debet nescire mendacium. Qui servit justitiæ, debet repellere iniquitatem. Qui servit immaculato, debet tenere castimoniæ disciplinam. Qui servit luci, debet odisse tenebras peccatorum. Ergo quia corpus infirmum est, visitationem Domini pos-

* Adverte hic diserte doceri sacerdotes aut episcopum in ordinatione sua et propriorum peccatorum remissionem accipere, et potestatem remittendi peccata aliorum.

tulemus. Unde Propheta ait : *Quid est homo, quod memor es ejus; aut filius hominis, quia visitas eum?*

19. Et nunc in reliqua versiculi portione ait : *Da mihi intellectum, et discam mandata tua.* Spiritalem igitur se esse cognoscens Propheta, petit gratiam Spiritus sancti. Etenim intellectum dari a Domino, et inter munera gratiarum primo constitui loco, in Apostolica lectione didicisti; quia unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem : et in Propheta primo loco sapientiæ et intellectus spiritalis gratia postulatur. Petitur ergo Dei donum. Deinde vide ordinem : *Da mihi*, inquit, *intellectum; ut discam mandata tua.* Intellectus præmittitur, ut scientia sequatur. Nam nisi quis intellexerit, doctus esse non poterit. Doctrinam igitur intellectus facit, non memoria. Nihil enim prodest multa legisse, nisi intelligas ipse quæ legeris. Et in Apostolo post manifestationem Spiritus, sermonem scientiæ legisti postea substitutum; ut scias intellectum memoriæ præferendum, et illum posse habere scientiam, cui ante intellectus adfulserit.

20. Simul humilitatem considera. Si Propheta intellectum dari sibi postulat, quis tam arrogans, qui profiteatur in sua potestate esse intelligentiam? Intellectum petit, ut ipse se noverit, et naturæ suæ possit scire rationem : at illi qui de rerum natura disputant, cœli scrutantur plagas, qui se ipsos scire non possunt, putant intelligentiam sine Dei dono posse concedi. Unde et nos humilitatem debemus adsumere; ne extollamur, si forte unam aliquam de Scripturis parabolam cognoverimus : aut quia interdum secundum litteram plana legimus; si forte secundum litteram aliquid intellexerimus, doctrinæ nobis adsumamus scientiam. Propheta ille qui accepit Spiritum sanctum, postquam unctus est in regnum, unctus est in Prophetam, centesimum et octavum decimum psalmum scribens, intellectum sibi dari poscit, ut mandata Dei intelligat : et scit, nisi a Domino acceperit gratiam, intelligere ejus se mandata non posse. In Evangelio quoque lego, quia proponebat parabolas Dominus Jesus, et apostoli non intelligebant. Denique explanationem propositæ parabolæ postulabant.

21. Ipse Dominus Jesus cum diceret, ut legisti in libro Evangelii secundum Matthæum scriptum : *Beati pauperes spiritu;* subjecit in posterioribus : *Omnis qui audierit mea verba hæc, et fecerit ea, similis erit viro sapienti.* Non ergo qui audit tantummodo, similis erit : sed qui facit quæ audierit. Ergo neque factum sine auditione, neque auditio sine facto potest esse sapientis : sed qui audit et facit. Audiamus igitur, ut intelligamus : faciamus, ut intellexisse nos quod audivimus, comprobemus.

22. Sequitur versus secundus : *Qui timent te, videbunt me, et lætabuntur; quia in verba tua supersperavi.* Fortasse aliquibus videatur hoc esse contrarium, quia justus dicit : *Qui timent te, videbunt me, et lætabuntur;* multis enim justus gravis est, cum videtur. Denique in Evangelio plerique Dominum Jesum videre non poterant : sicut Geraseni rogabant eum, ut abiret de regionibus eorum : et alii ei transitum denegabant, quando tamen per eos transire nolebat. Unde puto quod sicut illic Judaicæ forma impietatis exprimitur : ita hic Ecclesiæ gratia reveletur. Prophetat enim totum orbem replendum esse timore divino, et ideo quasi timentes Deum sanctorum dicit cognitione lætari; qui enim videt justum, et gaudet, etiam ipse vult esse justus. Pulcrum est enim ut in aliis delectetur, quod vult in se servare, si sumserit. Est enim insitum bonis; ut castum, pudicum, prudentem sapiens affectu pio diligat, misericors liberalem; et virtutes suas in aliis amet. PLERISQUE ENIM justi adspectus admonitio correctionis est, perfectioribus vero lætitia est. Quam pulcrum ergo, ut videaris et prosis? Bonum ergo vir justus.

23. Propterea denique Paulus apostolus adscendit Hierosolymam, ut justos videret : et cum Petro mansit diebus quindecim; ut ex ejus aliquid cohabitatione proficeret. Propterea ipse Paulus et Barnabas, cum Hierosolymam ingrederentur, magnifice excipiebantur

ab Ecclesia, ab apostolis, et majoribus natu. Cum autem abire vellent, ne discederent, rogabantur, et, ut postea de Paulo legimus, cum lacrymis deducebantur. Nam si est tanta vis in naturalibus, ut animal visum prosit ictericis*; ita ut mortui quoque cornu ejus animantis prodesse dicatur, si fuerit demonstratum iis, qui hujusmodi inciderint passionem : dubitare possumus quod justi sanet adspectus? Ergo vile animal irrationabile tantam virtutem habet, ut sanare possit hominem momento exiguo, quo videtur : homo justus, si tamen cum fide ab eo adspiciatur, qui utilitatem ab eo percipere desiderat, nihil confert? An non vel ipsi oculorum radii virtutem quamdam videntur infundere iis, qui fideliter eum videre desiderant?

24. Sed quemadmodum justus lætificat cor innocentium, cum videtur : ita improbi justorum cognitione torquentur; quia vel tacitis sanctorum moribus arguuntur. Torquet castitas incontinentiam, avaritiam liberalitas, impietatem fides. De hoc quoque parile vilis animantis sumamus exemplum. Nam sicut prodesse diximus mutum animal, cum videtur : ita obesse percipimus lupum, si aliquem videndo prævenerit; vocem enim feruntur amittere, quos prius lupus viderit. Basiliscus quoque, hoc est, noxius serpens, si quodcumque prior viderit animal, fertur occidere : et allegatur statim necari, qui potuerit a serpente hujusmodi prævideri. Ipse quoque serpens mori dicitur, si fuerit hominis præventus adspectu. Ergo si tanta virtus, vel in oculis serpentis, vel in oculis est hominis; ut si alter alterum prior viderit, possit occidere : non est virtus in oculis justi, qui repletus virtutis est gratia; cum præsertim tantum operetur fides, ut et illa quæ fimbriam Domini tetigit, sanaretur, et ille cui intendit Dominus Jesus, statim ex ejus oculis gratiam sanitatis hauriret?

25. Sed qui videt justum, debet scire quid videat : non illum videt in corpore, non in vestimento, non in patrimonio, non in vultu; sed intus videt : non, inquam, illum videt, nisi ejus viderit mentem, nisi ejus sermonem intenderit, nisi sensus illius potuerit comprehendere, sapientiam de tractatu ejus adsumere. Tunc igitur lætabitur, cum ista perspexerit, cum ista cognoverit. Ita ergo et nos sicubi audivimus justum, festinemus videre, sicut illa mulier quæ audivit in domo pharisæi discumbere Dominum Jesum, et ingressa est, et ejus pedes perfudit unguento. Illius imitatores simus; namque Ecclesiam in illa muliere figuratam esse quis dubitet? Sicubi ergo justus sedeat, sicubi accumbat, festinemus videre eum. Pretiosum est videre virum justum; ut videas eum secundum imaginem Dei. Quod foris est, nihil prodest : quod intus est, sanat. Sane et in eo qui foris est, illum qui intus est, frequenter adspicimus; ut si viderimus pauperem, illum ad cujus similitudinem factus est, honoremus in paupere, de quo ait : *Dedistis mihi manducare... quia quod uni eorum dedistis, mihi dedistis*. Qui enim coronat imaginem imperatoris, utique illum honorat, cujus imaginem coronavit : et qui statuam contemserit imperatoris, imperatori utique cujus statuam consputaverit, fecisse videtur injuriam*. Gentiles lignum adorant; quia Dei imaginem putant : sed invisibilis Dei imago, non in eo est quod videtur : sed in eo utique quod non videtur.

26. Vides ergo quia inter multas

* Icterus, *le loriot* (*oiseau jaune*) ; *jaunisse*. Huic aviculæ virtutem icterico morbo medendi attribuit Plinius, l. 30, *Hist. nat.* c. 11.

* Solebant imperatorum imagines floribus coronari, neque mirum ejusmodi honorem etiam christianorum principum statuis redditum esse; quandoquidem constat easdem cum in oppida inferebantur, a magistratu ac populis cum thure, cereis atque adoratione excipi solitas. Sed eum cultum tandem prohibuit Theodosius Junior. Habet etiam D. Chrysostomus his Ambrosii nostri simillima : Ουχ οῖδας ὃτι ὁς ις την εικονα την εκ ξυλου και χρωματων λοιδορεῖ, ουχ ὡς προς αψυχον τολμησας κρινεται, αλλα κατα του Βασιλεῶς; quod est : Nescis quod quicumque imaginem ligneam et depictam contumelia afficit, non quasi in rem inanimatam ausus fuisse judicatur, sed contra ipsum imperatorem? *Hilarius*. *Pont. Max. epist.* 2.

Christi imagines ambulamus? Caveamus ne coronam imagini detrahere videamur, quam unicuique Christus imposuit. Caveamus ne aliquid detrahamus iis quibus debemus adjungere. Sed quod pejus est, non solum non honestamus pauperes; sed etiam dehonestamus, destruimus, persequimur : et ignoramus quod has Dei imagini congeramus injurias, cum factos ad imaginem Dei putamus esse lædendos. Qui enim irridet pauperem, exacerbat eum qui fecit illum. Sed aderit ille qui dicat : *Esurivi, et non dedistis mihi manducare : sitivi, et non dedistis mihi bibere... æger eram... et non visitastis me.* Et quanto ista leviora sunt, quam si dicat : Injurias mihi fecistis, nudastis me, verberastis me? Quem si quis interrogaverit : Quando tibi injurias fecimus, quando spoliavimus, quando etiam verberavimus? Dicet : *Quamdiu uni horum minimorum fecistis, mihi fecistis.* Propterea caveamus diligentius, ne cui vel minimo contumeliam irrogemus; ne ipsi Domino in illis minimis contumeliosi fuisse videamur.

27. Qua ratione autem dixerit : *Qui timent te, videbunt me, et lætabuntur,* ipse exposuit dicens : *Quia in verba tua supersperavi* : hoc est dicere : Intus me viderunt, intus me tetigerunt, intus me adspexerunt; ubi spem adsumsi de tuis verbis, ubi tua verba percepi. Beati ergo qui vident justum, et lætantur; quia sperant in Dei verba. Quam multi autem sunt qui oderunt justos, qui perscrutantur Dei verba, qui justi sunt : et cum aliquos doctos audiunt impii, eos propter doctrinam vitare consuerunt.

28. Sequitur versus tertius : *Agnovi, Domine, quoniam justa judicia tua : et in veritate tua humiliasti me.* Qui potest intelligere quæ sunt divinæ providentiæ, utitur eo sermone quo usus est propheta sanctus David; quia omnia judicio Dei fiunt, ut ægrum corpus aliquis habeat, ut salubre, ut dives, ut pauper sit, ut moriatur juvenis, vel senex. Si quis intendat scripturis divinis, intelligit hæc fieri judicio Dei; nihil enim est præter Dei scientiam. Exemplum quærimus? Non est absconditum; siquidem Job numquam amisisset proprias facultates, nisi esset traditus adversariæ potestati. Dedit enim Dominus diabolo potestatem in facultates ejus, ut tentaretur qualem, amisso patrimonio, haberet affectum : dedit in filios, dedit in corpus ejus; ut probaretur num defunctorum dolore liberorum, aut cruciatu corporis a constantia mentis animique descisceret. Dominus quidem noverat fortem; sed in illo docere atque examinare nos voluit, utrum imitatores ejus esse possemus. Denique et Abraham tentavit, quando filium senis unicum sibi petiit immolari. Sciebat utique mentem Abrahæ : sed sciens tentat Dominus, sicut legisti in Evangelio, quia cum interrogasset Dominus Jesus discipulos, quot panes haberent; et illi respondissent quia quinque tantum haberent panes, ipse ait : Quid faciemus inter tantos homines : hoc autem dicebat tentans eos; sciebat enim quid facturus esset. Qui ergo justus est, examine justitiæ suæ credit quia Dei justa judicia sunt : vel secundum græcum, quia Dei judicia sunt ipsa justitia.

29. Sed hoc ut agnosceret, fecit præmissa precatio; quoniam intellectum sibi dari poposcit, ut mandata Dei disceret. Accepta est ergo intellectus et cognitionis gratia, agnovit justa esse Dei judicia : agnoscere autem perfecti est. Denique aliud est credere, aliud agnoscere. Fides timentis, agnitio est sapientis. Qui enim timet, rationem non quærit : sapiens autem et agnitionem eorum investigat, quæcumque percipere desiderat. *Credidi,* inquit, *propter quod locutus sum* : cognovit autem intelligens quod locutus est.

30. In quo ergo justa judicia Dei sunt? Quia per labores, et tribulationes, et afflictiones ad cœleste præmium pervenitur. Sicut enim certantibus athletis corona defertur justo judicio hominum : ita legitime certantibus Christianis divino judicio palma decernitur. *Vincenti,* inquit, *dabo sedere mecum in sede mea.* Vita ergo nostra examinatur igne, sicut splendor argenti; ut virtus certaminibus approbetur. *Transivimus,* inquit, *per ignem et aquam, et induxisti nos in re-*

frigerium. Per hæc igitur vera judicia tua esse cognovi. Humiliatus enim sum, ut hæc viderem; quia ii qui exaltati sunt corde, oculos ad veritatem aperire non possunt. Cum autem humiliamur, peccata nostra cognoscimus, et ipsa humilitate delicta nostra purgamus. *Humiliatus sum*, inquit, *et salvum me fecit*. In veritate ergo humiliatus est, qui humiliatus est ad salutem : nec vane pertulit passionem, qui salutem veritatis secutus est.

31. Distat igitur inter cognoscere et timere, ut eo revertamur. Denique Evangelii lectio docere nos debet. Ait enim Dominus ad eos qui credebant ei ex Judæis : *Si manseritis in verbo meo... cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos*. Si manseritis, inquit, cognoscetis. Vides quia non a principio potuit cognoscere quicumque Deum timens verbum ejus audivit. Non solum autem non idem est timor et cognitio; verum etiam non idem est fides et cognitio. Siquidem etiam Apostolus docuit diversa esse munera gratiarum. *Alii enim*, inquit, *per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eumdem Spiritum, alii fides in eodem Spiritu*. Si ergo alii fides datur, alii cognitio; vides quia ubi fides, non statim cognitio : ubi autem cognitio, et fides est et prudentia, nec ab eo possumus diligentiam separare.

32. Habuit ergo cognitionem sanctus David, utpote propheta perfectus; quandoquidem ita perfecte cognovit, ut humiliaretur in ipsa veritate. Sive ergo in adversis positus, agnovit probationis gratiam, ea quæ laboriosa et adversa sunt, sustinenda : justum autem esse Dei judicium; et ideo bene certantes numquam deseri, vel relinqui, et coronam his post labores posse deferri : sive in secundis et prosperis positus, cognovit etiam divitias regum; diversosque successus, tentationis causa solere suppetere; ut is qui his utitur, rerum prosperitate tentetur. In eo igitur propheta David laudandus, quia cum ista agnosceret, humiliabatur; ut humilitate sua, vel prosperorum excluderet tentamenta, vel adversorum subiret constanti æquanimitate tolerantiam.

33. Non ergo magnopere laudabilis esset Propheta, si laudaret judicia Dei, usus adfluentia secundorum. Quid enim magnum facimus, si quando in secundis sumus, laudamus Deum, quando in divitiis sumus, quando nullis vexamur injuriis? Illud est magnificum, si subjectus injuriis, contumeliis, judicium Dei laudes, si vexatus ægritudine, judicia Dei prædices : si te inopia non revocet, quominus laudes justitiam Dei. Ergo semper laudanda sunt judicia Dei, sicut scriptum est : *Exsultaverunt filiæ Judæ propter judicia tua*. Quæ sunt filiæ Judæ, nisi animæ religiosæ, animæ Ecclesiæ quæ Jesum Christum Dominum confitentur, quæ videntes rationem judiciorum tuorum, semper exsultant? Qui enim non ex aliquo secundorum proventu, sed ex cognitione rationis induit lætitiam; non nisi in exsultatione perpetua constitutus est.

34. Sequitur versus quartus : *Fiat nunc misericordia tua ut exhortetur me, secundum verbum tuum servo tuo*. Aliqui habent in hoc loco : *Consoletur me*. Sed etiam in Apostolo legimus exhortationem pro consolatione dictam, et consolationem pro exhortatione. Magna est ergo misericordia Dei, quæ non solum remissionem tribuit peccatorum; sed etiam certantibus adhibet exhortationis calcaria, ne suscepti certaminis passiones imbelli formidine derelinquant. Non ergo misericordiam, quasi is qui victus cedat, aut ut veniæ precator, implorat; sed ut Dei miseratione succinctus, majora viribus tanto munere fultus expediat. Egregiam et singularem Prophetæ spectato virtutem. Alius enim humiliatus ærumnis posceret, ut circa eum tentamenta desinerent, et sedare Dominus adversa dignaretur, ne tribulationum procella in eum sæviret: iste autem tamquam athleta fortis et patiens, qui exerceri et ungi animam suam tribulationibus nosset, non tristia dimovere, non impugnantia declinare desiderat, non omne illud desinere, quod fatigationem et laborem adferret, exposcit; sed magis in tempore laboris

sui adversus tentationum procellas dari sibi verbum consolationis exposcit; ut possit forti quæ ingeruntur mente tolerare, ne aliqua mœstitiæ perturbatione lassetur. In eo igitur obsecrat misericordiam Dei, ne auxilio destitutus expediendi, cœptam militiam derelinquat.

35. Denique adhortationem divinæ esse misericordiæ, evidens testimonium docet; Moysi enim dicit Deus: *Miserebor cui misertus ero, et misericordiam præstabo, cui misericordiam præstitero. Igitur non est volentis, neque currentis; sed miserantis Dei est.* Forte dicas: Ergo non debemus, vel velle, vel currere: atqui negligentes Deus deserere consuevit. Non ergo hoc dicit: sed quid dicat, consideremus. Non volentis, neque currentis hominis perseverantia est; non est enim in hominis potestate: sed miserantis Dei est, ut possis complere quæ cœperis. Denique iterum Moysi dicit: *Quia in hoc ipsum te suscitavi, ut ostendam in te virtutem meam.* Colligitur ergo adhortationem divinæ misericordiæ deputandam. Unde sequitur: *Ergo cui vult miseretur, et quem vult obdurat.* Hunc miseratus hortatur, illum non revocat exsecratus. Et vere misericordia est Dei nostrarum militia passionum, per quam nobis peccata minuuntur. Denique Lazarus pauper, quia in hac vita toleravit mala complurima, in gremio Abrahæ requiem consolationis invenit: ille autem dives, qui consolationem habuit in sæculo, post curricula vitæ hujus fructum quietis amisit. Quem si miseratus esset Deus, castigasset potius in hoc sæculo, ut postea non flagellaretur. Denique Job licet graviter flagellatus, et quidem flagellis plurimis inopiæ, amissionis filiorum, doloribus corporis, opprobriis amicorum; consolatione tamen fruitur æterna.

36. Ergo quanto majores tribulationes fuerint, tanto uberior consolatio reservatur. Et tamen ne cadas atque succumbas, quanto majores tentationes videris, tanto magis roga Verbum Dei, ut adhortationem tibi adferat: sicut rogavit, et Paulus qui ait: *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, et Deus omnis consolationis, qui nos exhortatur in omni angustia; ut possimus et ipsi consolari eos, qui sunt in omni tribulatione, per exhortationem qua et ipsi advocamur a Deo; quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis, ita per Christum abundat etiam consolatio nostra.* Tanta vi Apostolicæ petitionis rogat, ut consolationem accipiat a Domino in omni tribulatione, quo non solum ipse induat tolerantiam; verum etiam alios consoletur, ut et ipsi possint propriæ mentis angustias sustinere. Si igitur ipse in omni tribulatione idoneus fueris approbatus, tunc demum dignus eris, qui consolationem accipias in omni tribulatione. Et tamen non omnis passio digna consolatione est: sed quæ passio per Christum est, hæc consolationem Christi meretur.

37. Pulcre autem addidit: *Secundum verbum tuum servo tuo.* Ipse enim Dominus pro suo nomine præliantibus auxilium pollicetur dicens: *Cum ergo tradent vos, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Pater meus qui loquitur in vobis.* Ergo ne impares simus certamini, divinum semper oremus auxilium, ut nobis tribuat adhortationem. Si enim habeamus eum qui nos exhortetur, non facile cedimus.

38. Plerique autem habent: *Qui consoletur nos*, nec abhorret a vero. Instigantis enim aliquem blanda quædam est exhortatio, quæ certantem studio laudis accendat, et velut quadam consolatione demulceat; ne laborum asperitate revocetur.

39. Sequitur versus quintus: *Veniant mihi miserationes tuæ, et vivam; quoniam lex tua meditatio mea est.* Cui Lex Dei meditatio est, huic præsto sunt misericordiæ, ut vivat in æternum. Quomodo enim beatus quis potest esse sine miseratione divina? *Beatus... autem qui in Domini lege die ac nocte meditatur.* Sed qui meditatur in Lege, eruditur in Lege: et quem Lex erudierit, Dominus erudivit, qui locutus est Legem. Ideoque scriptum est: *Beatus*

quem tu erudieris; Domine, et de lege tua docueris eum. Discamus ergo, et nos in Lege meditari, non avocemur sæcularibus illecebris, non occupemur impedimentis; sed semper ad legem Dei simus adtenti. Scriptum est enim : *Os justi meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur judicium.* Hoc in veteri Testamento : audi dicentem et in novo : *Prope est verbum in ore tuo, et in corde tuo.* Et maxime hanc meditationem sacerdotibus necessariam ostendit ad Titum scribens, quia debet Episcopus amplecti eum, *Qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt, arguere.* Quod utique sollicitæ atque intentæ meditationis est, non perfunctoriæ lectionis. Et ad Timotheum scribens, ait : *Attendite lectioni, exhortationi, doctrinæ.* Lectio enim frequens, nec intermissione aliqua destituta, doctrinæ munus operatur.

40. Quod autem poscit ut vivat, frequenter ostendimus hujus corporis vitam veræ vitæ gratiam non habere; sed illam veram vitam fore, cujus bona unusquisque sanctorum credit se videre in terra viventium. Quod credimus nos visuros, non præsens utique, sed futurum est.

41. Sequitur versus sextus : *Confundantur superbi; quoniam injuste iniquitatem gesserunt in me : ego autem exercebor in præceptis tuis.* Superius ait idem Propheta : *Si reddidi retribuentibus mihi mala.* Numquid hic maledicit iis, qui in se iniqua gesserunt? Non utique. Videbat enim caritatem etiam inimicissimis deferendam, cum venisset Evangelii prædicator. Unde arbitror quia quasi medicus velit eos ipsos sanare qui læserint; ut iniquitatis suæ contemplatione conventi, de propriis flagitiis erubescant : in quo non solum propheticam incipiunt probare patientiam, verum etiam emendare suam insolentiam. Pudor enim plerumque corrector est nostri; et dum incipit nos pudere commissi, ne diutius pudeat, deserere quæ erubescenda sunt, admonemur. Non ergo maledicit Propheta, sed quasi bonus medicus vult illos cognoscere et scire quid fecerint : ut cum se in suam conscientiam receperint, quanta suorum sit colluvies delictorum incipiant erubescere : erubescentes autem possint prioribus renuntiare peccatis. Considera mihi nunc aliquos fornicantes, inequitantes viduis ac puellis, aliena rapientes; et in his non solum non erubescere, sed etiam gloriari solere, tamquam vel pulcritudinis, vel potentiæ suæ titulos deferentes : de quibus bene dixit Apostolus, quod *eorum gloria in confusione ipsorum;* eo detestabiliores ipsis criminibus suis, quod cum tanta committant, non confundantur. Verum eorum si quis postea veniat in Ecclesiam, credat in Dominum Jesum, audiat Evangelium, compungatur corde: tunc demum incipiet quam atrocia et gravia deliquerit, agnoscere; et in iis quæ agnoverit, erubescere.

42. Quid sit autem exerceri in præceptis Domini nostri, quia dixit : *Ego autem exercebor in præceptis tuis,* in Lege didicisti; hoc est, si bos adversarii ceciderit, vel jumentum; ut non deserendum existimes, sed potius elevandum. Quod autem ait : *Injuste iniquitatem gesserunt;* in quem hoc dicatur considera, nisi in eum qui forte juste iniquitatem gerat : id est, si læsus per Legem se incipiat vindicare juxta præcepta Moysis, juste videtur facere iniquitatem, sed non secundum Evangelii præcepta. Et ideo ait : *Non veni vocare justos, sed peccatores;* quia Judæi ad vindicandum se auctoritate Legis utuntur.

43. Habes hoc et in Apostolo : *Sobrii estote, et juste.* Non solum sobrios nos, sed etiam juste sobrios esse debere docuit evidenter. Potest autem aliquis et sobrius esse, et non juste sobrius; ut sobrius sit a vino, et non sit sobrius æquitate, atque justitia; est enim crapula iniquitatis. Potest et aliquis ebrietati et luxuriæ semper indulgens, dum aliena tamen diripere conatur, eo occupatus studio sobrius esse a vino, et non sobrius a rapinis : nec iste juste sobrius. Ideo Apostolus admonet, ut sit in nobis justa sobrietas. Denique addidit : *Et nolite peccare.* Qui enim peccat,

etsi sobrius sit, non potest tamen tamquam juste sobrius prædicari. *Nolite*, inquit, *seduci*, hoc est, ne alieni erroris ebrietas vos faciat temulentos. *Corrumpunt bonos mores colloquia mala;* eo quod ore et labiis infidelium tamquam ebrietas quædam moribus audientis infunditur. Meritoque addidit : *Sobrii estote juste, et nolite peccare*. Ignorantiam enim Dei quidam habent; ut sobrius ille sit, qui non habet ignorantiam Dei, nec titubat ebrietate perfidiæ : juste autem sobrius, in quo operum gratia cum fidei sobrietate resplendet.

44. Sequitur versus septimus : *Convertantur ad me qui timent te, et qui sciunt testimonia tua.* Alius habet, maxime juxta græcum : *Convertantur mihi.* Si *ad me* legimus : convertantur qui timent Deum, de commissis propriis erubescant; vel certe luant supplicia delictorum : convertantur autem ad Dei servulum, propheticamque doctrinam; ut dediscant pudenda committere, et tanti emendatione doctoris exuant mores suos, delictorumque labe detersa, virtutum induant disciplinam. Si autem ita legimus : *Convertantur mihi*, hoc est, quoniam exercebor in præceptis tuis, mihi convertantur, mihi autem jam non peccanti, jam non erranti. Convertantur, inquit, qui timentes te propriis renuntiavere peccatis; ut consortio justorum Propheta ad uberius provehatur, et ipse de ea gratia quæ in ipso est, plurimum conferat audientibus. Convertantur igitur jam, non peccante me, justi ad justum. De testimoniis autem puto jam non opus esse repetere, cum ante jam dictum sit.

45. Sequitur versus octavus : *Fiat cor meum immaculatum in justificationibus tuis, ut non confundar.* Quanto excelsior est Propheta, vel munere prophetiæ, vel regni gratia, tanto magis sequitur humilitatem, et docet quid nos debeamus imitari; eo quod Propheta tantum immaculatum cor fieri sibi deposcit. Supra postulavit : *Cor mundum crea in me Deus.* Non dixit, fac : sed *crea;* ut de integro cor ejus instauret et mundet. Major quidem in hoc sermone ambitus est. Grande enim cor est a Domino creatum quod recipiat Verbum de cœlestibus virtutibus, ac potestatibus. Grande cor quod recipiat ipsum Dominum dicentem : *Inhabitabo in illis, et deambulabo in ipsis.* Ut hæc igitur recipiat, creatorem sibi cordis sui non Angelum fieri, sed ipsum Dominum deprecatur, qui cœlum creavit et terram.

46. Et bene ait : *Immaculatum ;* quia cor hominis quadam velut indecentium cogitationum colluvione maculatur. Si cogitatio ipsa polluit, quanto etiam facta ipsa contaminant? Noli extraordinariis cogitationibus adversa naturæ contaminare penetralia ; ne id inquinamento gravi polluas, quod putas habere te mundum. Manus lavas quasi possis crimina eluere, cum mentem tuam immundis cogitationibus inquinatam lavare non possis. Et Pilatus manus lavit: sed cor suum lavare non potuit. Mansit scelere pollutus, quamvis manus suas aquæ infusione lavisset. Audi quia et cogitatio inquinat : *Non quod intrat in os, coinquinat hominem : sed quod exit de ore. De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ. Hæc sunt quæ coinquinant hominem.* Si ergo intus coinquinaris, prius munda quod intus est. Si quod intus est mundaveris, et exteriora mundasti : ut si aqua turbidum fluat, frustra putes lacum esse mundandum, si fons profluat cœnulentus; receptacula enim tersisse nihil proderit, cum in fonte sit vitium. Ipse tibi ante purgandus est, ut fluat omne quod purum est. Cor tuum cogitationum tuarum est scaturigo. In illo fonte vel turbida aqua impuritatis evomitur, vel sincera pietatis unda prorumpit.

47. Didicisti cor esse mundandum, disce quemadmodum mundes. Mundat hunc fontem justificatio legitima, hoc est, confessio peccatorum. Denique publicanus ille qui peccata propria fatebatur, justificatus magis de templo, quam pharisæus exivit; quia jejunia sua et munera pharisæus, atque innocentiam præferebat. Munda ergo aquam tuam, illam aquam de qua dictum est : *Aqua alta consilium in corde viri.* Bonam

tibi aquam natura dedit, nisi eam cœno tuo polluas : ipsa te diluit, si pura, si simplex, si etiam naturalis sit, si nihil habeat sordidum atque terrenum. Quid mali est, si ea aqua quæ mundare debeat, polluat? Sed non est aqua tua quæ te polluit. Ista aqua aliena est. Denique dictum est tibi : Ab aliena aqua abstine te. Aliena aqua mentitur et fallit, et contrarium naturæ profluit. Ideo ait : *Filii alieni mentiti sunt mihi;* nam si alieni non fuissent, utique non fefellissent. Nemo ergo glorietur castum se habere cor, quemadmodum Salomon dixit : *sed qui gloriatur, in Domino glorietur,* qui sanctis suis cor mundum creare dignatus est, et immaculatum facere justificationibus suis. Quæ sint justificationes, audisti dicentem : *Dic iniquitates tuas, ut justificeris.* Ergo qui iniquitates suas dicit, justificatur : qui autem justificatur, non confunditur; quia pudorem peccatorum matura confessione prævenit.

SERMO UNDECIMUS.

כ. Caph.

1. INCIPIT undecima littera *Caph*, quæ latina interpretatione significat, *Curvati sunt.* Sonus interpretationis ipse nos docet, quid sit curvari; qui enim inclinatur in terram, curvari videtur. Unde ait Propheta sub hac littera : *Paulo minus consummaverunt me in terra.* Curvatur autem qui agit pœnitentiam; eo quod cervicem suam curvet, dum humiliatur ad Dominum, et interiorem magis cervicem, id est, cervicem mentis et cordis. Nam de hac cervice dictum est : *Nec si flectas ut circulum collum tuum;* qui enim cor suum non flectit, frustra cervicem suam flexerit.

2. Docet etiam Hieremias propheta humilitatem hac interpretatione signari. Ait enim sub hac littera in Threnis : *Quia non repellet in æternum Dominus; quia cum humiliaverit, miserebitur secundum multitudinem misericordiæ suæ; quia non humiliavit toto corde suo, neque repulit filios hominum.* Bonum ergo curvari, ut humiliemur Domino, et Dominus misereatur. Denique et in superioribus sub hac littera idem Hieremias propheta ostendens gemitus, et humilitatem plebis, ait : *Omnis populus ejus ingemiscentes, quærentes panem, dederunt desideria sua in escam, ut reficiant animam. Vide, Domine, et adspice, quia facta est sine honore.* Ergo qui animæ suæ quærit refectionem, humilitate curvetur, quo possit citius ad Domini pervenire misericordiam.

3. Ideoque tamquam curvatus multo amplius anima ac mente, quam corpore exorsus est David, dicens : *Defecit in salutare tuum anima mea, et in verbum tuum speravi.* Non usitatus sermo nos capiat; ut tamquam corporeæ fatigationis defectionem hujusmodi judicemus. Neque enim hoc solum dixit : *Defecit anima mea;* sed, *defecit in salutare tuum.* Itaque ut de usu capiamus exemplum, si, verbi gratia, dicamus : Defecit ille in illam, videtur exprimi hoc verbo, quod totus in mulieris desiderium cupiditate transierit. Et quidquid est quod vehementer expetimus, nisi ejus maturiorem habeamus effectum, id nos videtur longa quadam intensione lassare. Amor impatiens die nocteque meretricias fores pulsans, si diutius potiendi desideria differantur, ipsa deficit exspectatione, dum sperat : in quo utique non finis amoris, sed incrementum est. Et quidquid est desiderabile, si non contingat desideranti, deficit in illud, et quasi ipsam deponit animam qui desiderat. Si tamen spes propior adsurgat, dat vires spes proxima : si autem absentia sit dilecti, eo ipso quod absentem desiderat, qui concupivit, animæ suæ patitur defectionem. Itaque quanto longius est istud quod desideratur, tanto magis deficit qui desiderat. Id est ergo deficere; unumquemque in id totis studiis migrare quod diligat. Illud cogitat, illi adhæret, illud personat, quod receperit diligendum, in id quadam animæ defectione transfunditur; ut si mater filii exspectet præsentiam, quemadmodum exspectabat Tobiæ uxor filium peregrinantem, deficiens a desiderio, et in angustiis constituta, et tamquam resoluta viribus. Quid enim aliud nisi defectum quemdam ejus

verba significant? Sed quo magis lassatur affectus, eo ampiius amor crescit: et quo diutius abest qui desideratur, eo exspectantis desideria majore quadam vi amoris ignescunt. Caro deficit, sed cupiditas alitur et augetur.

4. Hinc ergo colligere possumus quid sit: *Defecit in salutare tuum anima mea.* Etenim spiritui adhærens anima deficit ab eo quod est anima, et sit unus spiritus; quoniam *qui adhæret Domino, unus spiritus est.* Itaque sanctus et timens Deum, nescit aliud desiderare, nisi salutare Dei, quod est Christus Jesus. Illum concupiscit, illum desiderat, in illum totis intendit viribus, illum gremio mentis fovet, illi se aperit et effundit: et hoc solum veretur, ne illum possit amittere. Itaque quanto majore desiderio exercitata fuerit anima cupiens adhærere salutari suo, tanto magis deficit. Ergo ista defectio imminutionem quidem fragilitatis, sed adsumtionem virtutis operatur. Denique ipse alibi dicens: *Sitivit in te anima mea*; subjecit infra: *Adhæsit anima mea post te: me suscepit dextera tua.* Qui enim sitit, cupit semper adhærere fonti, nec aliud sibi nisi aquam expetere et contingere videtur, ut ipso pascatur affectu. Suscipiens ergo dextera animam meam, et de suo virtutem impartiens, facit eam esse quod non erat, ut dicat: *Vivo autem jam non ego, vivit autem in me Christus.* Disce autem etiam exemplo defectionem istam nimiæ esse cupiditatis. *Concupiscit*, inquit, *et deficit anima mea in atria Domini.* Ante concupiscens inquit, et quasi totam se effundens in concupiscentiam, longo fune suspensa defectione dissolvitur. Denique quomodo deficiat anima in salutare Dei, Hieremias docet. *Et factum est*, inquit, *in corde meo ut ignis ardens, flammans in ossibus meis, et dissolutus sum undique, et ferre non possum.* Hoc igitur inflammatus desiderio, ait David: *Defecit in salutare tuum anima mea, et in verbum tuum speravi.*

5. Recte speravi dixit in verbum; ante enim spes præcedit, et ideo sequitur defectio. Speravit autem in verbum quod prædicatum est esse venturum, quod potest intelligi de Deo Verbo. Aut certe in verbum speravit, qui verbo cœlesti credidit, quo Domini nostri Jesu Christi annuntiatur adventus, vel quo ejus gloria declaratur. Ergo Propheta considerans quæ legerat, et cernens quod cum adesset corpori, velut quibusdam ligatus vinculis hujus vitæ, aberat a salutare Dei, concupiscebat, desiderabat, deficiebat, et toto dissolvebatur affectu; ut totus illius fieret quod desiderabat, sicut etiam in posterioribus ipse dicit: *Effundo in conspectu ejus orationem meam, tribulationem meam ante ipsum pronuntio, in deficiendo ex me spiritum meum.* Defecit enim ejus spiritus, immo ab eo deficit spiritus suus, qui se ipsum negat, ut adhæreat Christo. Unde semitæ ejus cognoscuntur a Domino; quia non sunt carnis, sed Christi semitæ.

6. Etenim requirentium Deum via Christus est. Et nos igitur illud concupiscamus æternum, illud salutare Dei: non concupiscamus pecuniam, quam avarissimi concupiscunt, non concupiscamus alienæ uxoris decorem, non ambitionis exagitemur desiderio, non sæculari intendamus gloriæ, non fallacis circumscriptionis studiis occupemur, non proximum circumvenire iniquitate cupiamus, non postremo partes vulpium simus in terrenæ voluptatis interiora demersi, tamquam exsules æternorum, et de illa supernæ spei præsumtione dejecti. Adtollat igitur se anima nostra deficiens viribus suis; ut adhæreat salutari Dei, qui est Christus Dominus Jesus, quod interpretatione dicitur Domini salus. Ipse est enim salus, veritas, v rtus atque sapientia. Qui igitur deficit sibi, ut virtuti adhæreat, amittit quod suum est, accipit quod æternum est.

7. Sequitur: *Defecerunt oculi mei in verbum tuum, dicentes: Quando consolaberis me?* Supra est πρακτικον, hic θεωρητικον: ibi in salutare deficit anima, eo quod concupiscit eum, cujus Passione servata est: hic in verbum Domini Prophetæ oculi defecerunt. Et videamus ne quemadmodum illic adhærens Christo anima deficit in unum spiritum, et fit unus

spiritus; ita et deficiant oculi, ut fiat una mens. Oculi enim mentis isti sunt oculi, scilicet interioris hominis, non hi oculi qui ministerio funguntur obtutus. Est enim oculus et mens carnis: sed ille cæcus est oculus, qui non videt quæ divina sunt, qui frustra mente carnis inflatus est. Est et alius oculus, sensus Christi, quo Ecclesia videt Christum; sicut ipse dicit ad Sponsam. *Corde nos cepisti uno ab oculis tuis.* Merito uno oculo Christus videtur; quia non videtur oculo carnali: aut quia duos oculos habens Ecclesia, moralem et mysticum, fidei oculo plus videt Christum. Mysticus enim oculus acutior est, moralis dulcior.

8. Et fortasse isti oculi sunt, quibus Paulus videbat æterna, ubi cœpit corporalia non videre. Denique qui Christum non videbat, priusquam oculos amitteret, vidit eum posteaquam visum amisit oculorum. Vidit enim qui dixit: *Quis es, Domine?* Videbat utique Christum, quem etiam Dominum fatebatur. Et infra: *Domine,* inquit, *quid me vis facere?* Non ergo videbat eum, cujus exspectabat imperium? Quibus igitur oculis videre Paulus plus cœpit, nisi iis quos nobis ipse monstravit, dicens: *Orabo spiritu, orabo et mente?* Denique ut scias quia vidit orando: *Factum est,* inquit, *revertenti mihi in Hierusalem, cum orarem in templo, pavorem habui, vidi illum dicentem mihi: Festina, et exi citius de Hierusalem; non enim recipient testimonium tuum de me.* Isti ergo oculi in verbum Dei deficiunt, et dicunt: *Quando consolaberis me?* Istis oculis prophetæ dicebantur videntes; quia per revelationem ea quæ erant abscondita, mente cernebant.

9. Quid est oculos deficere? De corporalibus dicamus, ut intelligamus de spiritalibus. Nonne quando aliquem desideramus, et speramus adfore, eo dirigimus oculos, unde speramus esse venturum? Itaque contenti diu quotidiana exspectatione deficimus. Sic Anna circumspiciens in viam, sollicitis adventum filii explorabat excubiis. Sic David propheta, currentem de prælio, positis in turre exploratoribus, interrogare de salute filii pater sedulus gestiebat. Sic teneræ uxor ætatis de specula littorali, indefessa exspectatione viri præstolatur adventum; ut quamcumque navim viderit, illic putet conjugem navigare, metuatque ne videndi gratiam dilecti alius antevertat, nec ipsa possit prima dicere: Video te, marite; sicut Anna dicebat ad filium: *Video te, fili, amodo libentius moriar;* mortis videlicet dolorem exoptati conspectus suavitate non sentiens. Ergo ut illa quæ advenienti viro se optat offerre, ablegatis omnibus domesticis occupationibus, semitas viantis aut pedum vestigia legit: sic Propheta curis exutus sæcularibus, interiorum oculorum in verbum Dei pervigil custos usque ad defectionem sui intendebat obtutus, corpus suum redigens servituti, et animam suam ad humilitatis patientiam araneæ modo tabescentis erudiens. Desiderabat enim sicut cervus fontes aquarum, et sitiebat in Dominum Deum suum, cupiens ejus videre præsentiam, et apparere ante faciem Dei; nimioque desiderio et vehementi cupiditate deficiens, tunc se habiliorem iis quæ de Domino poposcerit, impetrandis prophetica gratia præsumebat. Et nos igitur intendamus cor nostrum, ut possimus intelligere series Scripturarum, et verbum nobis venire a Domino postulemus, atque intellectum dari. Si quis de longinquo Verbum Dei obtutu mentis adspexerit, nondum planum atque distinctum, is velut quibusdam oculis interioribus Verbi navigium appropinquare animæ suæ cernit. Quo autem expressius videre cœperit, eo magis quasi ad portum veritatis festinat accedere, ut sit proximus invehendæ.

10. Defecerunt ergo oculi Prophetæ in verbum Dei, dicentes: *Quando consolaberis me?* Si oculi isti significati sunt, quibus cernimus et videmus, dicere debuerunt: Quando consolaberis nos; hoc est, non singulariter, sed pluraliter? Sed quia oculus mentis et oculus carnis unus oculus fiunt, et tunc homo consolatione fulcitur, cum caro et mens diversa non cupiunt, sed unum desiderant, unum requirunt; ideo in-

tenti ad eum, qui ait : *Ego et Pater unum sumus*, isti quoque oculi unum se esse confitentur; quia uno atque eodem desiderio officioque funguntur.

11. Deficiebat ergo in verbum Propheta. Nos autem otiosos nos putamus, si verbo tantummodo studere videamur : et pluris æstimamus eos qui operantur, quam eos qui studium cognoscendæ divinitatis exercent. Dicunt enim plerique : Ecce homo et opera ejus. Quasi vero qui verbo studeat, non operetur; cum majus opus istud quam cætera sint. Si enim opus justitia est, si opus temperantia, si opus fortitudo: utique opus est etiam sapientia; istæ enim quatuor principales virtutes habentur. Nam si operatur Christus secundum quod justitia est, utique operatur secundum quod Verbum est. Et operabatur cum esset in principio apud Patrem. Denique *per ipsum omnia facta sunt;* ut scias operatorem omnium esse, et opus nostrum esse Christum Jesum. Etenim secundum quod verbum est, verbum inquirentibus, grande opus verbum est. Unde cum Martha festinaret circa ministerium, Maria autem verbum Domini audiret : ea quæ audiebat ei quæ ministrabat meruit anteferri. Dicenti enim Marthæ : *Domine, non est tibi curæ, quod soror mea reliquit me solam ministrare? Dic ergo illi ut me adjuvet. Respondens, dixit Dominus : Martha, Martha.... Maria bonam partem elegit, quæ non auferetur illi.* Ita verbum cognoscere majus opus esse quam ministrare, divinæ auctoritate sententiæ definitur.

12. Sed fortasse dicat aliquis dictum esse ab Apostolo : *Quia non in sermone regnum est Dei, sed in virtute.* Scriptum non nego, sed in quo sermone, cognosce; nempe quem inflatus effuderit, qui audientibus sermo prodesse non possit, qui sine ostensione sit spiritus atque virtutis, hunc sermonem Paulus non dignatur cognoscere; vult enim magis virtutem sermonis agnoscere. Denique nolebat talem suum esse Apostolus sermonem, qui in infirmitate veniebat, ut alios faceret fortiores : in timore et tremore; ut timentes nihil metuerent, nisi Dominum Jesum: trementes pacem ejus tranquillitatemque servarent. Audi ergo qualem Apostolus sermonem habebat. *Et sermo*, inquit, *meus et prædicatio mea non in persuasione sapientiæ verborum, sed in ostensione spiritus et virtutis;* quia fides non in forensi sermone sapientiæ, sed Dei virtute firmatur. Ergo in sermone sanctorum virtus est, in sermone autem forensi isto ac philosophico vanitas mundi. Virtutem autem esse in sermone sanctorum etiam iste Propheta te doceat, qui ait : *Dominus dabit verbum Evangelizantibus virtute multa;* hoc est, ut multa possint virtute Evangelium prædicare. Probatum est ergo quod in Evangelii prædicatione sit virtus : Prædicatio autem Evangelii, sermo sanctorum est : ita dubium non residet, quin in sermone sancto sit virtus.

13. Sequitur versus tertius : *Quoniam factus sum tamquam uter in gelicidio, justificationes tuas non sum oblitus.* Vox ista, vox justi est, qui mortificaverit suum corpus; recte enim uter dicitur justus, qui exspoliatus, non nudus inveniatur : uter namque de exuviis fit animantis mortui. Igitur et nos peccato moriamur, ut vivamus Deo. Repleti spiritus jucunditate, et suavitate lætitiæ, erimus exuviæ spiritales, carentes infirmitate corporea, et integro mentis sinu infusam nobis divinorum mysteriorum gratiam reservantes. De his utribus dicitur, quia vinum novum in utres novos mittunt, qui volunt utrumque servare, et corpus, et gratiam. Non effluat igitur tuus hic uter, non rimosus sit, non terreno inveterascat situ; ne vinum novum veteres utres rumpat, quo scindantur utres, fundatur gratia. Non iterum sole iniquitatis et nimia vi caloris arescant, sed ferventium viscerum cupiditates diversæ nivali quodam frigore temperentur. Frigescat æstus libidinis, et quodam continentiæ gelu, jejuniorumque restinctus, matutina oratione perfletur; quando sicut ros, ita super terram nostram Dei verba descendunt, sicut imber super gramen, et sicut nix super fœnum. Nescit utrum bonum ista nix lædere,

nix quæ divini splendore fulget eloquii. Nix hæc refrigerat, non adurit: fœcundat sata, non internecat. Nix hæc præceptio continentiæ est, quæ calorem facit corporeum frigere, et omnem naturæ interioris restinguit ardorem. Et forte ideo cum resurrectionis suæ demonstraret gloriam, vestimenta ejus erant candida sicut nix; ut non solum ipse alienus æstimaretur a contagione peccati, verum etiam quicumque resuscitatur, congelatis conjugii cupiditatibus, resurgere frigidus videretur. In resurrectione enim neque nubunt, neque uxores ducunt, sed erunt sicut Angeli Dei in cœlo. Boni ergo utres frigidi, hoc est, in gelicidio constricti pruinis, non libidinis calore resoluti.

14. Utrem autem corpus hoc dici, licet ex pluribus locis, tamen etiam inde intellige, quod Adam et Eva ubi imaginem deposuere cœlestis, quam ante portabant, imaginem terreni hominis induentes, tunicas dicti sunt vestiti esse pelliceas, corporales enim eos de spiritalibus fecerat culpa commissa. Nec illud absurdum ad intelligendum, quod ita se dicat factum David sicut utrem in gelicidio: eo quod in asperitate licet positus glaciali, mortificaverit tamen corpus suum; ne sentiret hyemis illius asperitatem, quam Salvator dicit gravem futuram esse fugientibus. Sicut enim glaciem non sentit uter, quia pellis est animalis mortui; ita mortuus peccato Propheta frigus peccati sentire non poterat: vel certe quod non frangatur necessitatibus, nec resistat caro menti; sed mollior ductu, animæ se inflectat imperiis, et in hoc mundi gelicidio non arescat: vel quia corpus afflictionis sumus, et mortem Domini Jesu semper in nostro corpore circumferre debemus. Hic est uter qui castigat corpus suum, non ut ille incrassatus et obesus populus, qui sedit manducare et bibere, et surrexerunt ludere. Hic est uter qui inebriat non vino, sed spiritu: in quo non botryo amaritudinis, non draconum furor, non furor aspidum, sed poculum inebrians quam præclarum est! In hoc ergo gloriatur David, quia factus est sicut uter in gelicidio, operationem peccati non sentiens.

15. Et bene peccatum gelicidio comparatur. Sicut enim gelicidium ad nullum usum utile est, ad nullam operationem; sic culpa nulli prodest usui, nulli operationi: et ideo sicut gelicidium declinanda est, ne noceat et adurat. Bonum ergo mihi fieri sicut utrem in gelicidio; ut possim non oblivisci justificationes Domini, ut earum liquore perfusus refrigeret omnis fervor internæ cupiditatis. Non ergo vacuum, sed plenum hunc utrem esse oportet, plenum spiritus, plenum justificationum; ut peccata mea ipse confitear, ut luxuriam carnis meæ comprimam; moriendum est enim mundo, ut vivamus Deo. Si autem vivamus carni, mors utique est carnis prudentia: vivere non possumus Deo, quia inimica est Deo carnalis ista sapientia, et vita sæcularis.

16. Sequitur versus quartus: *Quot sunt dies servi tui? Quando facies mihi de persequentibus me judicium?* Potest sic accipi: *Quot sunt dies servi tui*, quasi dicat: Quanti sunt dies humani, quantum tempus, quantum spatium? Cur invidetur tam brevi vitæ; ne tranquillo cursu istius sæculi perfruamur? Cur in brevi spatio tam multi persequentium nos laquei tenduntur? Adsit jam judicium, in quo pœna est perfidorum, in quo persecutoribus digna impietatis suæ pretia redduntur. Vel sic: Quousque insultare poterunt, quousque inquietare, qui nos diversis modis quærunt affligere? Non serus erit terminus; etenim quasi Propheta celeritatem transcurrendæ istius vitæ non annorum, sed dierum æstimatione subducit, dicens: *Quot sunt dies servi tui?* Et bene dies dixit; ut non solum moras annuas prophetica visione transcurreret: verum etiam splendidum sibi vitæ hujus curriculum virtutum lumine declararet. Meritoque securus ait: *Quando facies mihi de persequentibus me judicium?* Mihi, inquit, judicium de persequentibus facies, non de me persequentibus judicium dabis; quoniam non resurgunt impii in judicio. Sed mihi, inquit, da judicium; ut cum remuneras innocen-

tiam, fidem provehis, misericordiam coronas, impii persecutores meritorum præmiis propheticorum judicentur.

17. Non absurdum etiam illud, ut quia breves dies et pauci sunt istius vitæ, non diutius gratiam suam Dominus circa Prophetam suum differat: sed ipsi judicium de persequentibus faciat. Nam hic quoque judicium est de persecutoribus; siquidem qui non credit in Christo, jam judicatus est. Judicium autem hoc est, quod dedit servulis suis Dominus Jesus dicens: *Habebitis potestatem calcandi super serpentes, et scorpiones, et super omnem virtutem inimici.* Et verum judicium, in quo torquetur inimicus, sicut ipse confessus est dicens: *Quid.... venisti ante tempus torquere nos?*

18. Hoc ergo deposcit virtutum stabilitate fundatus Propheta, ut subjiciatur sibi non homo, sed ille qui locum sibi in homine vindicavit. Unde et Apostolus ipsum magis in hominis peccato putavit esse damnandum, ipsum subjiciendum, de quo ait: *Conterat Deus satanam sub pedibus vestris cito.* Ex hoc ergo persecutore judicium sibi fieri gestit; ut fidei propheticæ vestigiis adversarius conteratur, et comminuat eum sub pedibus suis Propheta sicut pulverem: et in hac corporis sui militia constitutus, quamvis dies vitæ breves sint; triumphum tamen de adversario adipiscatur, quo reformati hominis in veterem gratiam, quem ante delictorum vinculis tenebat adstrictum, et ferventis libidinis lassabat æstu, libertatem ingemiscat, potestatem sentiat. Subjectus est igitur adversarius secundum Domini sententiam. Etenim Dominus Jesus veniens in hunc mundum per Virginis partum subjecit animæ nostræ omnes contrarias potestates; ut fide tua, verbo tuo, conversatione tua, et operibus conterantur. Si ergo non conteris adversarium, tua culpa est, qui permissa non uteris potestate. In nobis est igitur, ut aut subjiciatur adversarius, aut resultet. Si enim actus noster displiceat, incipit adversarius superbire, si autem bonis inhæreamus operibus, exerceamus studia castitatis, justitiæ, continentiæ, calcamus serpentem, et scorpionem. Calcamus enim illum pedibus castitatis; conterimus et scorpionem, ne possit excutere: calcamus continentiæ vestigiis, verecundiæ, justitiæque gressibus. Possumus ergo et in hac brevi vita triumphum de adversariis habere perpetuum.

19. Sequitur versus quintus: *Narraverunt mihi injusti exercitationes, sed non sicut lex tua, Domine.* Bene optat judicium sibi fieri de persequentibus, qui non solum opera justi impedire, verumetiam fidem superflua narratione subvertere conati sunt. Etenim quasi fabulæ cujusdam nænias narratas sibi dicit ἀδολεσχίας, hoc est, superfluas loquacitates. Narratores enim superflui, sicut hirundines, disputationis suavitatem nativæ loquacitatis continuatione corrumpunt, ut Aristotelis sententia est.

20. Superflua igitur loquitur hæreticus, qui non loquitur veritatem, non loquitur secundum legem. Qui autem fundatus in lege est, novit a veris falsa discernere: spiritalis eruditione doctrinæ, hæretica ab Evangelicis dogmata separare. Ideoque ne multi decipiantur, jubetur a Domino tacere peccator: *Peccatori* enim *dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas?* Conticescat igitur perfidia, quæ tramitem veritatis tenere non novit, quæ Dei præcepta non servat. Cur enim per os suum adsumunt peccatores Evangelium veritatis, in quorum ore veritas non est? Omnia autem præcepta Dei veritas, Christus autem veritas. Non ergo est Christus in disputationibus perfidorum, qui dicit perfido: *Os tuum abundavit nequitia, et lingua tua concinnavit dolum;* lingua enim quæ vult adstruere mendacium, dolum utique nectit adsertis. Sed hujusmodi fur est, et cum fure concurrens. Multi enim fures sunt, qui verbum Dei non ad utilitatem suam furantur et rapiunt, sed ad fraudem: et patrimonium quoddam cœlestium scripturarum in sua furta detorquent, adulterina sibi compendia colligentes, dolo magis quam veritate quæsita. Sed hi sunt qui miscent aquam vino, tamquam caupones pessimi, adulterantes

sermonem Dei, et insincerum proferentes quidquid perfido et tamquam ebrio ore depromserint; et ideo aliena loquuntur a lege. Unde eos bene Propheta refugit atque reprehendit, sciens quid præscripto legis acceperit.

21. Recte ergo ait sequenti versiculo: *Omnia præcepta tua veritas: injuste persecuti sunt me, adjuva me.* Quasi bonus miles bella non refugit, nec conflictus quamvis gravium præliorum bellator pavescit adsuetus: sed fidelis et providus adspirare sibi divinitus orat auxilia, et piæ devotionis fidelia sibi adjumenta deposcit. Ideoque non petit ut persecutiones quiescant, sed in persecutionibus se postulat adjuvari. Sciebat enim quod omnes qui volunt pie vivere in Christo Jesu, persecutiones patiuntur. Mavult ergo persecutiones pati; ut pie vivere in Christo possit. Et bene non unam persecutionem, sed multas persecutiones dixit, nec expressit vocabula persequentium; quia multi persecutores, non solum quos videmus, sed etiam quos non videmus. Persequuntur nequitiæ spiritales, persequitur hæreticus, Judæus, gentilis. Omnes ergo sub persecutoribus, qui volunt pie vivere; quia ubi multi persecutores, nullum a persecutionibus vacat tempus pie vivere gestienti. Et fortasse cum persecutiones non patimur, tamquam condemnati habemur; quia nequaquam pie vivere velimus in Christo. Nam utique cum sit definita sententia, quod *Omnes qui volunt pie vivere in Christo Jesu, persecutiones patiuntur*, videtur is qui persecutiones non patitur, abdicatus, quod non sit piæ intentionis in Christo; devotionem etenim fidei prælia persequuntur. Si desint certamina, vereor ne deesse videatur, qui certare desideret. *Omnia*, inquit, *præcepta tua veritas.* Quæ præcepta nisi illa: *Si me persecuti sunt, et vos persequentur?* Hæc præcepta David, anterior licet Incarnationis sacramento, jam tamen audiebat in spiritu: et quasi Christi discipulus non subtrahebat se passionibus, sed certaminibus offerebat: sciebat hoc sibi ad gloriam fructuosum, hoc ad custodiam salutis tutum; ut frequentibus exercitiis justi pietas confirmaretur. Cito enim fides inexercitata languescit, et crebris otiosa tentatur incommodis. Remissas excubias callidus insidiator irrumpit: adsuetum autem bello virum externa fraus instruit, et ad gloriosæ provehit palmam victoriæ. Pax ergo, fidei corruptelæ materia est.

22. Quam pulcre nobis persecutionis processere tempora. Intentus erat sicut mendicus intimæ ad Deum mentis affectus: illi adhærebat, nec ullas cogitationes obstrepentes sibi precantis animus sentiebat: totis visceribus fundebatur oratio, et quidam miscebatur sermo cum Domino: quotidiana meditatio habebat jam contemtum periculi, et usum calcandæ mortis receperat. Quod amisimus exercitium, tentant otia, quos bella non fregerant. Periculosa igitur et pacis otia. In pace plures persecutiones esse cœperunt. Nullus erat tempore persecutionis adulator, qui callida mentem adulatione tentaret. Non vacabat animo corporis delectatione dissolvi, et hujusmodi quæ secundis rebus excitari solent, admittere passiones. Ideo Apostoli cum cæderentur, includerentur, exsultabant quod illis injuriis æternæ gloriæ meritum lucrabantur, qui digni fuerant pro Christi nomine injurias sustinere. Non illis erat cura de patrimonio, studium de potestatibus et honoribus, non de prælatione, quæ etiam justos exagitare consuevit: sed ille se præferri putabat, qui esset pluribus verberibus flagellatus.

23. Merito ergo David occasiones expetit triumphandi, et certandi copiam pro devotionis eruditione non metuit, qui noverat persecutiones iniquorum proficere ad incrementa virtutis. Non enim dixit: Quia persecutiones patior, adjuva me: sed, *Injuste*, inquit, *persecuti sunt me, adjuva me.* Potest enim quis et persecutiones pati, sed non injuste; quia est etiam justa persecutio, si oderimus obscœnos, si infesti simus injustis, si iniquos velimus opprimere, ne pluribus noceant, si avarum fraudis suæ compendiis exuamus, si exsecremur insolentiam superborum. Qui autem pro fide, pro justitia, pro castitate

persecutionem patitur, bene is dicit: *Injuste persecuti sunt me, adjuva me.*

24. Sequitur versus septimus: *Paulominus consummaverunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua.* Non superfluo divinum quæsivit auxilium, qui sciebat sibi adversus fortes esse certamen, pluraque sibi prælia præparata dimicaturo nunc adversus nequitias spiritales, quæ sunt in cœlestibus, nunc adversus calorem sanguinis, et innumeras corporis hujus illecebras, quarum nexu vario et diuturna colluctatione lassatus pudendo corruisset certamine; nisi fidei se radice tenuisset. Discamus cavere quem gerimus, hic nobis hostis domesticus, hic inimicus gravis est nostri ipsius usus corporis. Inflammatur vino, ardet libidine, decore mulieris occursantis accenditur, spe alitur, desperatione uritur, illecebris exuritur, non evaporat effectu, timore turbatur, metu frangitur, luxuria mollitur, lascivia dissolvitur, labore afficitur, sollicitudine fatigatur, passione conteritur. Miraris si inter tot adversarias passionum vices se etiam justus tenere vix possit, cum impares simus etiam singularum certamini? Quem vel sola libido non vindicet, quem non subjuget avaritia, quem formido non quatiat, quem luxuria non enervet, quem lascivia non emolliat, quem non supplantet ebrietas?

25. Quasi conscius igitur carnalis infirmitatis, et explorator persecutionis hostilis, dicit: *Paulominus consummaverunt me in terra.* In hac utique terra, in qua Adam primus corruit, et pudenda prolapsione dejectus, totius gressum futuræ posteritatis inflexit. In hac terra, in qua Cain munera fraterna dolens suis esse prælata, ruina est stratus invidiæ. Denique vox fraterni sanguinis clamavit a terra. In hac terra Noe sanctus quem totius orbis diluvia in tantis procellis et fluctibus pervigilem probaverunt, ubi tamen otioso curas laxavit corpore, somnum ebrietatis offendit, contumeliam paternæ pietatis incurrit, docens periculosa otia securæ esse virtuti. In hac terra Lot reverendi parentis imitator, quem non luxuriantis Sodomitanæ plebis decoloravit impuritas, non flamma Sodomæ ardentis involvit, veniabilis quidem ignorantiæ, pudendæ tamen commixtionis non evasit incestum. Uritur iste flammis mulierum, quem sulphurea flamma non ussit.

26. In hac terra etiam David propemodum consummatum se esse dixit. Siquidem pene motos pedes suos et gressus suos paulominus sensit effusos: quia divitias sæculares et successus corporalium prosperorum loco beatitudinis æstimavit peccatoribus abundare. Propter quod etiam flagellatus est: sed flagella justo remedia salutis sunt. *Castigat* enim *Dominus omnem filium quem recipit.* Unde etiam David conversus ad Domini caritatem, atque in ejus eruditus præceptis, non ignorans quod caducis caduca fortuito quodam deferantur eventu, et quia non divitiarum abundantia, sed virtutum gratia vitæ probabilis merita pensantur, dilexit magis quam dereliquit mandata Dei, quibus solis potuit ingruentes nequitias spiritales, et insurgentes hujus corporis appetitus in hac tam fragilis naturæ infirmitate superare. Magna igitur virtus, quæ sub tantis persecutionibus constituta, et pene oppressa; tamen suum non est oblita præsidium, nec mandata Domini dereliquit.

27. Ideo quia solum sibi Deum profuisse cognovit, preces ad Dominum dirigens, ait versu sequenti: *Secundum misericordiam tuam vivifica me: et custodiam testimonia oris tui.* Quam vivificationem sui postulet, supra diximus; quia non id precatus est quod habebat, sed quod desiderabat, id est, ut viveret in æternum intelligens vitæ beatitudinem in hoc fluctuanti, et infido nobis corpore esse non posse, cujus imbecillitas propositum animæ derelinquat. Opus est ergo misericordia Dei, ut continua et perpetua sit in hoc corpore vivificatio; ut quotidie justus Deo vivat, peccatoque moriatur. Si enim culpa moriatur in nobis, erit vita Deo vivens, et custodia præceptorum cœlestium perseverans, quam utique ille custodit, qui vivificatur a Domino.

28. Denique vivificari se ante poscit

a Domino, et postea custodiam testimoniorum cœlestium pollicetur; non enim communis hæc vita custodit cœleste mandatum, sed illa quæ munere fulcitur æterno per operationem gratiæ spiritalis. Possumus etiam sic intelligere : quia jam Propheta quæ erant Legis agnoverat, optat adventus Dominici misericordiam, ut accipiat præcepta, quibus Lex adimpleatur; ut non solum adulterium sciret esse vitandum, sed etiam concupiscentiam adulterii declinandam. Os enim Patris Jesus Dominus locutus est in Evangelio, eum qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, in corde suo adulterium perpetrasse. Quantum Evangelio profecerunt studia castitatis, quo non solum turpioris facti, sed etiam studii degeneris ablegatur opprobrium!

29. Qui sunt autem de quibus dicit quod paulominus consummaverunt eum in terra, nisi persecutores? De quorum uno ait Dominus Jesus : *Ite, dicite vulpi illi*, hoc est, de Herode. Et alibi cum se fraudulenter interrogari adverteret, dixit : *Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos ubi requiescant*; eo quod fraudulenter in terrestrium passionum quibusdam latibulis demorentur. Unde etiam Samson binas vulpes sibi nexuit, ad quarum caudas alligavit faces, et dimisit eas per messes allophylorum : per hanc figuram significans quod improbi ac fraudulenti homines, et maxime hæretici, liberam linguam habeant ad latrandum, sed exitus impeditos : aut litigiosa principia, finem vero fraudis suæ incendio deputatum. Ideoque et trecentas vulpes dimisit, eo quod perfidi crucis quidem se prædicatione commendare desiderant, sed mysterium ejus tenere non possunt, qui hac prædicatione composita et falsa atque simulata urere magis fructus conantur alienos : cum utique vera crux Domini non exurat aliena merita, sed fœcundet. Meritoque scriptum est in Canticis canticorum : *Prendite nobis vulpes pusillas exterminantes vineas; ut vineæ nostræ floreant*. Quo ostenditur, quod vel Dominus Jesus, vel Ecclesia, fraudulentorum dolos a vineis suis exterminandos esse præcipiant; ne pusillulis vineis noceant, quia adultis jam vitibus nocere non possunt. HÆRETICUS enim imperfectum tentare potest, non potest supplantare perfectum.

SERMO DUODECIMUS.

ל. Lamed.

1. *Lamed* littera duodecima incipit, cujus interpretatio, *cor*, vel ut alia interpretatio habet, *servo*. Unde videtur admonere, vel prudenter hæc intelligenda, vel sollicite servanda præcepta. Nam hoc primus statim versiculus admonet. Cor etenim sibi mundum creari in superioribus hic Propheta, ut legimus, postulavit. Cor sibi prudens dari oravit a Domino filius hujus Salomon. Qui ergo habet cor mundum, qui habet cor prudens, ipse intelligit seriem subditorum versuum, atque virtutem. Unde et alibi invenimus cor solum, id est, vel singulare, vel quod nulla illecebra hujus sæculi impediat, et carnis possit interturbare sapientia. Qui autem habet cor, servat mandata Dei : quemadmodum legisti de Maria, quæ conservabat omnia Domini Salvatoris in corde suo vel dicta, vel gesta.

2. Circumcidamus ergo cor nostrum: nihil corporeum, nihil vile quæramus: vile autem omne terrenum. Nihil ergo terrenum, nihil sæculare, nihil corporeum, nihil leve atque mutabile in eloquiis constituamus cœlestibus. *Eloquia* enim *Domini, eloquia casta*; ut his mysteriorum cœlestium immaculata et pudica sinceritas spiritali interpretatione resplendeat. Non adulterina quadam opinione misceamus terrena divinis, et illud inviolabile sacramentum propheticæ visionis, aut perennis oraculi naturæ nostræ æstimatione violemus. Ideo enim addidit : *Argentum igne examinatum, purgatum terræ, probatum septuplum*; ut tamquam boni nummularii spiritu examinemus prophetici sermonis argentum, secernentes Domini pecuniam, atque ab omni labe terrena salutaris fontis infusione purgantes; ut Christo digna sentire videamur, qui ait : *Nolite thesaurizare vobis*

in terra, ubi ærugo et tinea exterminant... sed thesaurizate vobis in cœlo.

3. Thesaurus tuus est fides, pietas, misericordia : thesaurus tuus Christus est. Noli eum æstimare de terris, hoc est, de creaturis ; quia Dominus totius creaturæ est. *Maledictus*, inquit, *homo qui spem habet in homine :* sed mihi salus per hominem venit. Vide tamen quid Scriptura vetus dixerit : *Et homo est, et quis cognoscet eum?* Ille igitur homo non humana mihi, sed divina potestate omnia peccata donavit, Deus in corpore Dominus Jesus, mundum reconcilians sibi, quem redimebat a culpa.

4. Thesaurus noster pretiosus intellectus est. Si terrenus intellectus fuerit, si fragilis, hæretica eum tinea, et impietatis ærugo consumet. Levemus ergo et erigamus sensus nostros, nec impossibile judicemus, ut hæc humani corporis infirmitas ad cognitionem mysteriorum cœlestium provehatur ; cum jam ad nos Dominus Jesus, in quo absconditi erant scientiæ sapientiæque thesauri, divina sua miseratione descenderit; ut clausa reseraret, aperiret latentia, revelaret occulta. Veni ergo, Domine Jesu, aperi nobis et istius prophetici sermonis januam; multis enim clausa est, etsi prima specie aperta videatur.

5. *In æternum*, inquit, *Domine, permanet verbum tuum in cœlo.* Vides etiam in te permanere debere, quod etiam in cœlo permanet ac perseverat. Serva ergo verbum Dei, et serva in corde tuo, et ita serva, ne obliviscaris. Serva legem Domini, et meditare ; ne justificationes Domini de tuo corde labantur. Docet te litteræ interpretatio, ut serves diligenter. Docet te Propheta in subditis, dicens : *Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc forsitan periissem in humilitate mea. In æternum non obliviscar justificationum tuarum.* Legis ergo meditatio facit, ut tempora tribulationis, tempora quibus humiliamur aliquibus adversis, sustinere et tolerare possimus; ut neque humiliato nimis, neque dejecto frangamur affectu. Denique Dominus non frangi nos humilitate usque ad desperationem vult, sed usque ad correptionem.

6. Unde et Hieremias propheta sub hac littera in Threnis ait : *Ut humiliaret sub pedibus omnes vinctos terræ, et declinaret judicium viri contra faciem Altissimi, ad condemnandum hominem, cum judicatur, Dominus non dixit.* Et infra : *De ore Altissimi non exibunt mala.* Humilitas ergo quæ a Domino est, plena justitiæ, plena est æquitatis; quia non exeunt mala de ore Domini. Denique qui humiliabatur a Domino, dicebat : *Humiliatus sum, et salvum me fecit.*

7. Ergo sicut prudenter considerandum est, quando humilitas a Domino sit causa probationis, quando etiam ipsa ab homine inferendæ humilitatis impressio, quæ tamen ipsa solet patientia et magnanimitate tolerari : ita etiam sapienter considerandum quid sit, in æternum in cœlo verbum Domini permanere vel sicut aliqui codices habent, *in sæculum;* quia græcus εἰς τον αἰωνα posuit, quod diverse interpretati sunt translatores : Alii *in æternum*, alii *in sæculum. In sæculum* ergo *permanet, Domine, verbum tuum in cœlo.* Et quomodo ipse dixisti : *Cœlum et terra transibunt : verba autem mea non præteribunt?* In sæculum permanet verbum, non ultra sæculum et sæcula; sæcula enim temporis sunt. Cœlum ergo et terra, id est, istius mundi opera præteribunt, et tempora permanebunt. Alius qui spiritalis est, et dijudicat verba legis : *In æternum*, inquit, *Domine, permanet verbum tuum in cœlo.* Æternitas enim verbi manentis opinionem verbi prætereuntis excludit. Quomodo autem permanet verbum in cœlo, si ipsum cœlum præterit? Et quomodo possunt stare culmina, si cedant fundamenta? Aut quomodo potest permanere habitator in habitatione sua, nisi et habitatio perseveret? Sed forte illud occurrat, quia scriptum est : *Erit cœlum novum.* Verum nec sic absolubile; quia nec in hoc potest permanere quod præterit, nec illud potest dici mansisse, quod cœperit. Tinea intellectum tuum scindet, si putes verbum sicut cœlum, vel incipere, vel præterire.

8. Unde si virtutem prophetici sensus cognoscere volumus, primum in his quæ visibilia et sensibilia sunt, ethicum consideremus; ut ex eo quæ sunt intelligibilia manifestemus. Si verbum Dei in cœlo permanet, imitemur cœlum ubi permanet verbum, permanet ordo solemnis cœlestium statutorum, et beneficiorum Domini crebræ vices solemnibus muneribus perseverant. Supernis nempe vel pluviis, vel calore, vel fotu aeris hujus infunditur terris atque alitur larga fœcunditas. Cœlo annus labitur per dies, ac menses, et tempora autumni atque hyemis, veris quoque et puræ digestus æstatis. De cœlo vitæ tuæ imaginem cape. Etiam quando non germinas fructum, sere tamen semen ad fructum. Sunt semina quæ de cœlo sunt, et seruntur in terris. Est etiam superna vindemia; unde ait propheta: *Serite vobis ad justitiam, vindemiate ad fructum.* Et quando non florent opera tua, fove tamen semina tua, ne lasciviendo luxurient. Quod luxuriat in flore sermonis, tenuatur et hebetatur in fructu. Fructus ipsos usque ad maturitatem decoque.

9. Imitatores etiam ipsius cœlestis simus elementi: non semper sole fervet ardenti, frequenter nubibus texitur, pluviis vehementibus inhorrescit, jactis nivibus tegit terram. Non ergo sit in te quoque diuturna lascivia, succedant mœsta senilium curarum tempora, et tamquam incana maturitas agrum hunc tui corporis reprimat. Utilior sæpe tristitia est, quæ comitem solet habere gravitatem. Numquid ulla in ipso est sole prævaricatio? Nonne quotidianos cursus suos servat? Numquid continuos novit luna defectus, et commissi munus deserit ministerii? Iisdem nempe vicibus annus redit, eodem statu reparantur tempora, iisdem obsequiis reformantur. Sol diem illuminat, tempora statuta custodiens. Fulget splendoribus luna nocturnis, et lux ejus in tenebris micat. Stellarum nitentium rutilat globus, solemnique statione et conversione ac demutatione funguntur. Lex una diversis, constitutorum semel vices cursuum custodire, nec fines transire præscriptos. Manet ipsa immutabilis demutatio, et conversio vertere ordinem suum nescit. Una omnium obedientia, discretis muneribus indiscretam præscriptæ constitutionis tenere concordiam.

10. In cœlo ergo permanet Verbum, quia satanas de cœlo cecidit: non habebat in cœlo locum, propterea cecidit. Quo cecidit nisi in terras? Ideo hic adulteria, homicidia, ebrietates abundare cœperunt. Inde exclusus acrior ad nos venit, et tentationes solito asperiores tamquam iratus exercet. In cœlo igitur permanet Verbum; quia inde dejectus est diabolus: in terra non permanet; quia huc totus advenit. Et vide utrum hic permanere Verbum possit in nobis, ubi tantos laqueos diabolus adspersit, qui dum esset in cœlo, nec ibi Verbum poterat permanere. Denique quia et ipse Verbum non tenuit, cecidit e cœlo.

11. In cœlo ergo Verbum permanet, et quod secundum Verbi dispositionem regitur et gubernatur. Sed quia et ipsum cœlum præterit, ideo non dixit in sæcula permanere, sed *in sæculum:* quamquam prætereat, ut fiat novum cœlum, et nova terra, novum testamentum; ut facie ad faciem gloriam Domini videre possimus.

12. Verumtamen quia et in cœlo fuit vitiis locus (nam utique non cecidisset inde adversarius, nisi in criminibus deprehensus; nam et stultus sicut luna mutatur, et cœlum ipsum tenebris obducitur), videtur utique non de elemento dictum, sed de Virtutibus Potestatibusque cœlestibus. Sunt enim sanctæ Virtutes in cœlo, in quibus nihil lubricum atque terrenum sit. Sunt etiam in terris cœli, qui enarrant gloriam Dei. Qui sunt isti cœli? Audi dicentem: *Sicut portavimus imaginem illius terreni, portemus et imaginem hujus cœlestis.* Isti igitur sunt cœli, qui etiam in terris positi audent dicere: *Nostra autem conversatio in cœlis est.* Isti sunt cœli, in quibus fides, gravitas, continentia, doctrina, vita cœlestis est. Nam quemadmodum terra dictus est, qui lapsus ex illa prævaricatione cœlestis gratiæ, et in hæc

terrena vitia dejectus, prævaricationis suæ se vinculis ligavit: ita e contrario cœlum dicitur, qui vitam Angelorum custodia integritatis exercet, et corpus suum continenti sobrietate moderatur, mentem quoque suam miti tranquillitate componit, pecuniam pauperibus misericordi liberalitate dispensat. Est ergo et in terris cœlum, in quo possunt virtutes esse cœlestes. *Cœlum mihi thronus,* ergo magis justi affectum quam elementum intelligo. Illum puto cœlum, ad cujus animam venit Christus, et pulsat januam, et si aperueris, ingreditur. Nec solus ingreditur; sed etiam cum Patre, sicut ipse ait: *Ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus.*

13. Vides igitur quod Verbum Deus et otiosum provocat, et dormientem excitat. Qui enim venit, et januam pulsat, vult semper intrare. Sed in nobis est quod non semper ingreditur, non semper manet. Pateat advenienti janua tua, aperi animam tuam, expande gremium mentis tuæ; ut videat divitias simplicitatis, thesauros pacis, suavitatem gratiæ. Dilata cor tuum, occurre soli lucis æternæ, quæ illuminat omnem hominem. Et illud quidem verum lumen omnibus lucet: sed si quis fenestras suas clauserit, æterno lumine se ipse fraudabit. Excluditur ergo et Christus, si tu mentis tuæ januam claudas: etsi possit intrare, non vult tamen importunus irruere, non vult invitos cogere. Ortus ex Virgine processit ex alvo, universa totius orbis irradians; ut luceret omnibus. Capiunt, qui desiderant fulgoris perpetui claritatem, quam nox nulla interpolat. Soli enim huic quem quotidie cernimus, nox tenebrosa succedit: sol autem justitiæ numquam occidit; quia sapientiæ non succedit malitia.

14. Beatus ergo ille, cujus pulsat januam Christus. Janua nostra fides est, quæ totam domum, si fuerit robusta, communit. Per istam januam Christus ingreditur. Unde et Ecclesia dicit in Canticis: *Vox fratris mei pulsat ad januam.* Audi pulsantem, audi introire cupientem: *Aperi mihi, soror mea Sponsa, columba mea, perfecta mea; quia caput meum repletum est rore, et crines mei guttis noctis.* Considera quando maxime pulsat januam tuam Deus Verbum: cum repletum est caput ejus rore nocturno. In tribulatione etenim et tentationibus positos visitare dignatur; ne quis forte succumbat victus ærumnis. Repletur ergo caput ejus rore, vel guttis, quando corpus ejus laborat. Tunc ergo vigilandum; ne cum Sponsus venerit, recedat exclusus. Si enim dormias, et cor tuum non vigilet, discedit antequam pulset: si cor tuum vigilet, pulsat, et aperiri sibi januam poscit. Habemus ergo animæ nostræ januam, habemus et portas, de quibus dictum est: *Tollite portas, principes, vestras, et elevamini portæ æternales, et introibit Rex gloriæ.* Est ergo et cœlum in his, in quibus portæ sunt æternales. Si has fidei tuæ portas velis adtollere, intrabit ad te Rex gloriæ, triumphum portans propriæ passionis. Habet etiam justitia portas. Nam etiam de his legimus scriptum, dicente Domino Jesu per Prophetam suum: *Aperite mihi portas justitiæ.* Et infra ait propheta David: *Lauda Hierusalem Dominum: lauda Deum tuum, Sion; quoniam confortavit seras portarum tuarum.*

15. Est ergo anima quæ habet januam, est quæ habet portas. Ad hanc januam venit Christus et pulsat: pulsat et portas. Aperi ergo illi: vult introire, vult Sponsam invenire vigilantem. Noli bono amatori facere moras, cito recedit: et tu somno corporis tui videris exclusisse pulsantem. Excludis enim eum, cum desidiosus es, cum piger, cum somnolentus his repagulis Christus excluditur; etsi castus, etsi sobrius sis, cave ne negligens sis. Majorem Christo facit injuriam, qui advenientem repellit.

16. Nonnumquam etiam, si moraris, mittit manum suam per fenestram, sicut ait Sponsa: *Frater meus misit manum suam de prospectu, et venter meus conturbatus est super eum. Exsurrexi ego aperire fratri meo. Manus meæ distillaverunt myrrham: digiti mei myrrha pleni.* Primum ergo tamquam a prospectu mittit manum suam, quando Deus esse operibus æstimatur. Unde ait: *Si mihi non creditis, vel operibus credite.* Deinde augetur amor, et intimis visceribus conceptus

inolescit. Inde intelligibili utero, in quo est receptaculum verbi, seminibus ejus infusis, plenitudinem ejus corporaliter inhabitantem haurire anima nostra desiderat. Non enim turbatur uterus feminarum, nisi quæ fuerint alvo graves.

17. Surgit igitur anima, ut aperiat Dei Verbo, sed dum se expandit atque aperit; ut opera mundi hujus verbi receptione mortificet, sicut ille qui ait : *Mortificationem Domini Jesu in corpore nostro circumferimus.* Ergo dum aperit, transivit Sponsus. Vult enim semper quæri, frequentius inveniri : etsi clausam invenerit januam, pulsat : etsi per moram fuerit exclusus, recedit. Sed cito redit, et iterum pulsat ; ut vel postea Sponsam inveniat præparatam. Potest quidem et sic accipi : *Frater meus transivit,* sicut legimus, quod penetravit dilectæ intima medullarum, et quemadmodum ad Mariam dictum est : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius; ut revelentur multorum cordium cogitationes.* Denique addidit Sponsa animam suam exisse in verbo ejus, quod fit quando anima peregrinatur a corpore, et Deo præsens est.

18. Explanavimus igitur, ut potuimus, quid esset : *In æternum, Domine, permanet verbum tuum in cœlo.* Possumus tamen et sic intelligere; quia in cœlo magis permanet in æternum, ubi Angeli et Archangeli, Cherubim et Seraphim : quoniam homines quamvis sancti sint, tamen affectus eorum sæpe mutatur. Nunc gaudemus, continuo mœremus, irascimur, ingemiscimus. In ipsa pœnitentia non vult nos satis contristari Apostolus, ne tristitia absorbeamur. Ubi ergo iracundia, ubi tristitia gravis, non permanet ibi Verbum. Denique de solo Domino Jesu dictum est a Johanne, quia *Vidit... Spiritum sanctum descendentem de cœlo sicut columbam et manentem super eum.* Nam et prophetæ non semper prophetabant, sed cum infunderet his gratiam spiritus prophetandi. Denique nec David præscivit quid annuntiaret Nathan missus a Domino : et utique inferior Nathan propheta cognovit quod David præstantior nesciebat. Et alius dixit propheta : *Celavit me Dominus.* Unde et plerique accipiunt in cœlo permanere Dei Verbum, in Potestatibus cœlestibus, in quibus non sunt affectuum varietates. Aliqui autem de ipsa accipiunt Trinitate, quæ sola immutabilis sit ; et ideo in cœlo permanet Verbum, id est, in Patre, quia Verbum dixit : *Ego in Patre, et Pater in me.*

19. *In generationem et generationem veritas tua.* Multi sunt qui dicuntur dii, sed non sunt. Ergo in gentibus mendacium est, in Ecclesia veritas. Hanc tamen veritatem habuit primo Synagoga, quæ habebat eloquia Dei ; est enim veritas et in veteri Testamento, quæ fuit ante in populo Judæorum. *Notus enim in Judæa Deus* : Deus autem veritas est : ergo in Judæa veritas. Fuit igitur veritas in patribus, Moyse, et Jesu Nave, in Samuel, in David, Elia, Elisæo, et in illis septem millibus virorum, qui non curvaverunt genua Baal. Sed quia posterior soboles Judæorum a patrum moribus deviavit, recessit ab illis veritas, et ad Ecclesiam venit. Recessit enim ab illis, quando dixerunt de Domino Jesu : *Tolle, tolle, crucifige eum* ; tradiderunt enim veritatem, et elegerunt iniquitatem. Omnes ergo aliæ generationes veritatis exsortes, omnium hæreticorum generationes non tenent veritatem : sola Ecclesia veritatem pio affectu possidet; quia generatio Judæorum, quæ ante eam possidebat, amisit. Populus ergo Judæorum prior fidei generatio; et ideo infantior, et infirmior, qui lubrico adolescentiæ stare non potuit : populus autem Christianus fidei secunda generatio; ideo robustior, et venerabili maturior senectute. Illa generatio Legis, hæc gratiæ. Unde et alibi ait : *In generationem et generationem annuntiabunt veritatem tuam.*

20. Sequitur versus tertius : *Fundasti terram, et permanet. Dispositione tua permanet dies.* Quomodo fundaverit Deus terram Scriptura nos docuit, dicente Propheta : *Deus sapientia fundavit terram : paravit autem cœlos in intellectu.* Terra ergo tamquam fundamentum est, in qua consistimus; licet ipsam in hemicyclo cœli esse, et is qui foris est sermo concelebret, et Scriptura signi-

ficare videatur, dicente Job : *Suspendens terram in nihilo*. Includitur ergo orbe cœlesti; et ideo sol noctibus non videtur, quia gyrando in inferiore invenitur orbis parte cœlestis. Sed non est cura sanctis axem cœli, et elementorum spatia philosophico more, numerosque describere (quid enim hoc prodest saluti?) quia sancti spiritalibus semper intendunt, et vitæ æternæ profutura vel cognoscere gestiunt, vel docere.

21. Denique hunc locum pulcre nobis aperuit Ecclesiastes spiritalem esse, non materialem, dicens : *Quæ abundantia homini in omni labore suo quo laborat sub sole? Generatio vadit, et generatio venit, et terra stat in sæculum;* hoc est, quæ abundantia spiritali homini laboranti sub sole justitiæ? Et subjecit : *Generatio vadit, et generatio venit*. Vadit generatio, quia *divites eguerunt et esurierunt*. Qui ante abundabant gratia, postea tamen propter perfidiam suam egere cœperunt. Qui autem pauperes erant populi nationum, jam per fidem Christi satiantur et abundant, sicut scriptum est : *Edent pauperes, et saturabuntur*. Audierunt enim dicentem : *Abundantes... in omni verbo*, non in pecuniis utique, non in auro et argento, sed *in omni verbo*, inquit, *et cognitione*. Et alibi ait : *In divitiis simplicitatis*. Hæ divitiæ sunt salubres; nam copiæ sæculares salutem adferre non possunt. Qui autem habuerit abundantiam spiritalem, hujus terra fructifera stat in sæculum, bene fundata radice virtutum, vel anima bonos utique germinans fructus, vel caro nullis cupiditatibus mobilis ad prolapsionem.

22. Hanc terram circuit sol justitiæ salutaris, de quo scriptum est : *Et oritur sol, et occidit, et in locum suum trahit. Ipse oriens illuc vadit ad austrum, et gyrat ad aquilonem : gyrando gyrat Spiritus, et in gyros ejus convertitur Spiritus*. Oritur sol justis, occidit autem injustis : oritur tranquillitati piæ mentis, occidit iracundiæ. Unde ait : *Sol non occidat super iracundiam vestram*. Hinc potest colligi quia iisdem oriatur et occidat, quorum et vitia sepeliat, et illuminet gratiam. Mortuus est enim peccato, ut Deo viveret; hoc est, peccato sumus in illo mortui, ut Deo in perpetuum viveremus. Vide ipsum mysterium prænuntiatum. *Et oritur*, inquit, *sol et occidit et in locum suum trahit*. Hoc est quod ait Dominus : *Cum exaltatus fuero... omnia traham ad me ipsum*. Traxit enim ad se omnium studia, ut vel peccata nostra crucifigeret, vel bonum ingenium ad justitiam provocaret. Adverte quemadmodum trahat ad se : *Pater... volo ut ubi ego sum, et isti sint mecum*. Et ad latronem ait : *Hodie mecum eris in paradiso*. Adverte quomodo omnia trahat. Exaltatus est cruce, et totus credidit mundus.

23. *Ipse oriens*, inquit, *vadit ad austrum, et gyrat ad aquilonem*. Ille utique oriens, qui ait : *Oriens nomen est mihi :* qui semper oritur piis, numquam occidit. Ipse oriens populo Hebræorum ad austrum ivit, ad molliorem populum, luxuria magis ferventis corporis lubricum, quam impietatis immanitate prædurum : aut certe ad nobiliorem plebem, quæ erat genus electum, vindicans sibi patriarcharum prosapiam. Sed quia perseverabat in vitiis, nec emendabat errorem; ideo sol justitiæ gyravit ad gentes, quæ ante eloquiis cœlestibus defraudatæ, immanes et ignobiles habebantur; aquilo enim gravis ventus, ut populus nationum. Sed qui erant graves ante perfidia, nunc super aquilas leviores facti sunt fide, atque pietate, posteaquam venit qui diceret : Ab aquilone adduc. Et in Evangelio : *Venient ab oriente et occidente, et ab aquilone, et austro, et recumbent cum Abraham in regno Dei*. Et ecce sunt novissimi, qui erant primi : et sunt primi, qui erant novissimi. Denique et ipse Psalmista ait : *Mons Sion, latera aquilonis, civitas regis magni;* hoc est, qui erant aquilonis latus, populus factus est Regis æterni, qui solus est magnus Dominus.

24. Sed forte dicas : Quomodo in Canticis est : *Exsurge aquilo, et veni auster.* Plerique enim accipiunt quasi projiciatur aquilo, et invitetur auster. Quod si ita accipiunt : exturbatur ab Ecclesia perfidiæ glacialis asperitas : *Ne fiat fuga nostra hyeme, vel sabbato*, et invitatur australis verna temperies. Aut certe :

Exsurge aquilo, hoc est : *Surge qui dormis, et exsurge a mortuis*. Populus nationum, qui diu ante dormisti, evigila aliquando, et illucescet tibi Christus. Postremo omnes invitantur ad Ecclesiam, et Synagogæ populus, et gentilium : sed prius Synagogæ; quia priores ex Judæis apostoli crediderunt, per ipsos postea nationum populi congregati sunt.

25. Vide ergo venientem solem nostrum ad austrum, postea gyrantem ad aquilonem. *Hierusalem, Hierusalem* (venit utique ad eam, quam etiam vocare dignatus est. Sed hæc Hierusalem terrena est, quæ occidit prophetas, hoc est, Synagoga Judæorum), *quoties*, inquit, *volui congregare filios tuos, sicut gallina pullos suos, et noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta*. Gyravit igitur se ad gentes : gyrando autem gyravit Spiritus Dei, et in gyro suo conversus est; ut fieret Deus omnia, et in omnibus. Ideo sanctus cœlum dicitur, quia vicinior eum claritas solis semper illustrat. Habet splendorem suum domesticum; ut tenebras noctis non sentiat. Ideo Ecclesia et cœlum dicitur, et mundus, quod habeat sanctos Angelis et Archangelis comparandos, habeat etiam plerosque terrenos. Dicitur et orbis terrarum, qui est fundatus super maria, et super flumina præparatus. Denique quasi orbis terrarum dicit Ecclesia : *Nolite adspicere me, quoniam fusca sum; quia non respexit me sol*; eo quod velut pruinis hyemalibus, geluque constrictam gentilis erroris congregationem gentium Sol justitiæ diu indignam æstimaverit, quam serena vultus sui luce lustraret. Nonne tibi videbatur hiberni rigor temporis, quando notus erat in Judæa tantummodo Deus? Nunc autem plenitudo lucis effulget æstivæ, quando omnia et in omnibus Christus. Nonne terra Domini, et plenitudo ejus? Et vere orbis terrarum in Ecclesia, in qua non Judæus tantummodo aut Græcus, non Barbarus aut Scytha, non servus aut liber : sed omnes in Christo unum sumus. Sol omnibus fulget, dies omnibus lucet.

26. Ideoque ait : *Dispositione tua permanet dies*. Nam nisi ita accipias, quomodo permanet dies; cum post breve momentum diei sequatur occasus, et fiat noctis successio? Sed sunt quibus semper dies est, illis utique quibus Christus adest, qui dicit : *Ambulate, dum lucem habetis*. Hic est dies quem vidit Abraham, dies remissionis peccatorum, de quo legis : *Hic est dies quem fecit Dominus, exsultemus et lætemur in eo*. Sunt ergo sancti, quibus sol numquam occidit; quia Dominus lux eorum est, sicut scriptum est : *Et erit illis Dominus lumen æternum*.

27. Et expressit causam permanentis diei, atque subtexuit : *Dispositione tua permanet dies; quoniam universa serviunt tibi*. Videtur itaque significare futurum illud, quando *Nox non erit amplius, et non indigebitur lucernæ, vel solis lumine; quoniam Dominus illuminabit eos*. Qui sint illi supra ait, dicens : *Et servi ejus servient ei*, hoc est, Domini facient voluntatem. Nunc enim non omnes servimus : *Cum autem tradiderit regnum Deo et Patri... tunc subjecta erunt omnia ei*, qui sibi universa subjecit, adquirens omnium fidem per unigeniti passionem. Subjectio igitur mentium facit sedulam servitutem. Ergo cum omnes crediderint in Dominum Jesum, tunc universa Deo servient; ut sit Deus omnia, et in omnibus : nunc autem non omnes servi Dei; quia plerique servi peccati. *Qui enim peccatum facit, servus est peccati*. Dominus autem non vult cum aliis consortium habere dominatus. Permanet ergo dies immutabilis. Potuit ergo dicere, permanebit : sed prophetis futura pro præsentibus præsto esse videntur in spiritu.

28. Sequitur versus quartus : *Nisi quia Lex tua meditatio mea est, tunc forsitan periissem in humilitate mea*. Lucebat Propheta ut dies, cui meditatio Lex erat; etenim oleum luminis accipiebat ex Lege. Denique ne corpore mortis lux diei posset extingui, ambulabat in Lege; ideo ambulabat in lumine. *Alioquin*, inquit, *periissem in humilitate mea*. Humilitas non semper virtutis est, sed etiam afflictionis; hoc est, non semper voluntaria, sed quæ etiam ex necessi-

tate suscipitur, quando aliqua afflictione tentamur. Alioquin nemo perit in humilitate, quæ magis servare consuevit. Ergo quando in afflictionis tempore sumus, et quatimur adversis, meditatio nobis in lege sit; ne imparatos procella tentationis affligat. Athleta nisi exercitio palæstræ prius fuerit adsuefactus, non audet subire certamen. Ungamus igitur oleo lectionis nostræ mentis lacertos. Sit nobis tota die ac nocte exercitii usus in quadam cœlestium scripturarum palæstra, artusque animorum nostrorum salubris spiritalium ferculorum esca confirmet; ut cum adversarius adsistere cœperit, et pulvere nos suæ tentationis adsperserit, stemus intrepidi, nitamur non ut in incertum, nec ut aera cædentes. Melius percutimus verberati, si percutienti maxillam alteram præbeamus, si vindictam non requiramus : sed ei qui dixit : *Mihi vindictam, et ego retribuam*, causam vindictæ integram reservemus. Cædimus aerias potestates, si nos ipsos castigare noverimus. Castigabat carnem suam Paulus, ut adversarios verberaret : et servituti redigebat corpus suum, ut dominaretur inimicis. Exerceamur igitur indefesso meditationis usu, exerceamur ante certamen, ut simus certamini semper parati : et cum frequentior adversarii ictus ingruerit nunc inopia, nunc rapina, nunc orbitate, nunc corporis ægritudine, nunc mœrore animi, nunc terrore mortis, et acerbitate pœnarum; dicat unusquisque nostrum, qui potuerit sustinere ac perpeti : *Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc forsitan periissem in humilitate mea.*

29. Quanta simul coacervata sunt, ut in illa afflictione Job sanctus periret? Sed quia patriarcharum moribus informatus, oraculorumque cœlestium, et naturalis legis erat institutione formatus, ideo in tentationibus tantis perire non potuit. Denique cum amisisset tam amplas subito facultates, carissimos filios, quasi is cui meditatio quotidiana esset in lege divina, ait : *Nudus exivi de utero matris meæ, nudus ibo eo. Dominus dedit, Dominus abstulit : sicut Domino placuit, ita factum est : sit nomen Domini benedictum.* Perfusus etiam corporis totius ulceribus, cum tentaretur uxoris alloquiis, qui meminisset Adam sic esse dejectum, dum propriæ credidit uxori, respondit : *Sicut una ex insipientibus mulieribus locuta es.* Quod si illam quasi sapientem voluisset audire, ipse sapiens non fuisset. Tentatus etiam diversis alloquiis amicorum, cum fidei stabilis, immobilisque patientiæ præmia meruisset a Domino, nonne dicebat : *Nisi quia Lex tua meditatio mea est, tunc forsitan periissem in humilitate mea?*

30. Quam grate hoc dicit hodie, qui in martyrio plurima flagella sustinuit, equuleo et ungulis, plumbo, laminis ardentibus, gladio comprobatus? Potuit enim perire, nisi meditatus in Lege, graviora præsentibus futura supplicia credidisset.

31. Quanta sanctus Joseph pertulit, quam acerba, quam dura? Primo fratrum odia, degeneris servitutis ærumnas, parentibus defraudatus, ablegatus exsilio, negotiatorum vernula, et Ægyptii ignobilis vile mancipium. Quæ potuit nobilis prosapiæ puero gravior esse tentatio, quam ut tanto familiæ splendore dejectus, serviret apud Ægyptios? EST CONSOLABILIS servitus, servire vel justis. Æquitate domini levatur injuria servitutis. Tanto igitur genere dejectus, satis gratum habebat, si ministro regio suum obsequium probaretur. Ne hoc quidem satis fuit ad tentationis acerbitatem : redit adversarius ad suas artes, notasque vires suas omni fraude commovit; ut per mulierem laqueos innoxiæ necteret conscientiæ. Concitavit in eum libidinis stimulis uxorem domini sui, quæ adulterinos a servulo concubitus flagitaret; ut si adquiesceret, crimen impleret : si recusaret, incideret offensam, nexum calumniæ non evaderet. Denique trusus in carcerem, et innocens inter noxios æstimatus, ab eo amplius cœpit urgeri, cui fidem suam cum periculis præstitisset. Sed quia contumeliæ virum frangere nequiverunt, mutata est tentatio, longe asperior specie prosperorum. Plurimos enim supplantaverunt secundæ res, quos supplicia acerba non frege-

rant. Producitur e carcere nutu regio, interpretatur somnium, eligitur ut honore præstantior esset omnibus Ægyptiis, regi secundus, esurientibus populis alimenta divideret. Objiciuntur ei fratres, qui eum ad servitutis injuriam non fraterno amore vendiderant; ut vel contumeliæ et appetitæ salutis dolore tentatus excuteret germanitatis affectum. Sed vir justus oblitus est contumeliam, cumulavit gratiam; eoque se magis fratrem voluit exhibere, quo fratres ipse non fuisset expertus. Denique hoc munere et fratres recepit, et patrem pia fraude quæsivit. Quid igitur aliud melius diceret sanctus Joseph, quam istud ad Dominum : *Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc forsitan periissem in humilitate mea?*

32. Fertur prophetæ cuidam (et plerique ferunt quod Esaiæ in carcere posito) cum mole imminentis urgeretur exitii, dixisse diabolum : Dic quia non a Domino locutus es quæ dixisti, et omnium in te mentes affectusque mutabo; ut qui indignantur injuriam, absolutionem conferant. Sed ille gratius judicavit pro veritate supplicium, quam pro adulatione beneficium. Quod utique non fecisset, nisi meditatione Legis fuisset exercitatus.

33. Sit ergo nobis quotidiana lectio pro exercitio, ut quæ legimus, meditemur imitari. In hac desudemus virtutum palæstra; ut cum increpuerint tentamenta, non tamquam inexercitatos, non tamquam expertes spiritalium ciborum, et adtenuatos jejunio lectionis, tentationum tempus inveniat. Quod si athleticis epulis pastam animam nostram potuerit invenire : si sit Evangelicus succus in nobis : si apostolicis escis maturitas nostræ mentis toros, animæ robusta solidaverit : si frequenti meditatione memoria tenax præceptorum cœlestium parata ad tempus exempla depromserit, nulla tentationum poterit nos perturbare congressio.

34. Sequitur versus quintus : *In æternum non obliviscar justificationum tuarum; quoniam in ipsis vivificasti me.* Lex secundum Apostolum pædagogus est parvulorum, donec ad perfectæ fidei maturiorem quamdam veniamus ætatem. In Lege autem mandata sunt, justificationes, testimonia, justitiæ, præcepta. Vivificamur ergo in Lege; unde et ait Apostolus : *Lex autem non est ex fide : sed qui facit illam, vivet in ea.* Sed quia idem supra ait : *Quoniam in Lege nemo justificatur*, intelligis utique quia justificatio Legis species est et imago, non veritas. Secundum veritatem ergo ad perfectionem nemo justificatur in Lege, secundum speciem justificatur. Ergo sanctus Propheta, qui adhuc in Legis justificationibus vivebat, videbat autem fulgorem Evangelii; quasi memor veteris disciplinæ, Legi tamquam pædagogo utili gratiam reservabat. Considera aliquem excedentem ex ephebis in divitiis et honoribus constitutum, pædagogo suo honorificentiam reservantem, cujus officiis informatum se esse cognosceret; ut maturiorem regere posset ætatem.

35. Monet siquidem etiam ipsa Lex, ut his qui nobis aliquando profuerint, nequaquam esse debeamus ingrati. Nam sicut habemus in veteri Testamento, pascha celebratum est in Ægypti finibus, cum adhuc sub rege Pharao positi patres nostri deplorarent miseræ servitutis injuriam : et postea liberati rursus in terra repromissionis pascha celebrarunt : superius ad commonitionem, posterius ad recordationem. Si quis ergo interroget Hebræum qua ratione in Ægypto pascha celebratum est, respondebit : Quia regi Pharao adhuc servitutis vinculo obnoxii tenebamur, ille agnus patrum populum liberavit, ille agnus vocavit ad libertatem, ille agnus maris profunda solidavit, ut Ægyptum transire possemus. Quoties ergo pascha celebramus, meminisse debemus veteris servitutis, et novæ libertatis : quid fuerimus, et quid acceperimus. Non enim potest plene quis intelligere quid acceperit, nisi meminerit ante quid fuerit.

36. Non ergo obliviscamur quia Dominus Jesus, agnus Dei, mundi hostia solvit nos gravium nexibus delictorum quibus Pharao ille teterrimus non unius Ægypti, sed sæculi istius princeps vin-

culo servitii gravis nos tenebat adstrictos. Non obliviscamur in æternum; ut cum venerimus in illam vere terram repromissionis, ubi est regio vivorum, meminerimus quanta hic nobis Pharao dirus intulerit, quot perpessi in hoc sæculo sumus, quibus tandem erepti malis; et agamus gratias eripienti nos Domino Jesu, qui perturbatorem omnium fecit esse captivum.

37. Sequitur versus sextus: *Tuus sum ego, salva me, Domine; quoniam justificationes tuas exquisivi.* Facilis vox, et communis videtur, sed paucorum est. Satis rarus est enim qui potest dicere Deo: *Tuus sum.* Ille enim dicit, qui adhæret Deo totis sensibus, qui aliud cogitare non noverit. Ille hac voce utitur, qui potest dicere: *Ostende nobis Patrem et sufficit nobis.* Numquid hac voce utitur avidus pecuniæ, honoris, potestatis? Multis non est satis Deum scire, et quidem pluribus. Tanti populi, tantæ nationes, tanti divites paupertatem putant Domino servire: et qui supra omnes est, illis exiguus et angustus est: illis non est satis Dei filius, in quo sunt omnia. Denique ille dives in Evangelio, cui dictum est: *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, et da pauperibus,* Deum sibi non sufficere judicavit. Denique et contristatus est, quasi quod plus esset relinquere juberetur: quod minus esset, eligere. Ille ergo dicit: *Tuus sum,* qui potest dicere: *Ecce omnia reliquimus, et sequuti sumus te.*

38. Apostolorum itaque vox ista est, nec omnium tamen apostolorum. Nam et Judas apostolus fuit, et in convivio Christi inter apostolos recumbebat. Dicebat et ipse: *Tuus sum,* sed voce, non corde. Venit, et *introivit in eum satanas,* et cœpit dicere: Non est tuus, Jesu, sed meus est. Denique ea quæ mea sunt, cogitat; quæ mea sunt, in pectore suo volvit: tecum epulatur, et mecum pascitur: a te panem accipit, a me pecuniam: tecum bibit, et mihi tuum sanguinem vendit: tuus est apostolus, et meus est mercenarius.

39. Non potest dicere sæcularis: *Tuus sum;* plures enim dominos habet. Venit libido, et dicit: Meus es; quia ea quæ sunt corporis, concupiscis: in illius adolescentulæ amore te mihi vendidisti, in illius concubitu meretricis pretium pro te annumeravi. Venit avaritia, et dicit: Argentum et aurum quod habes, servitutis tuæ pretium est: possessio quam tenes, juris tui emtio, venditio libertatis tuæ est. Venit luxuria, et dicit: Meus es; unius diei convivium, pretium tuæ vitæ est: ille sumtus epularum, tui capitis licitatio, tui est summa contractus; et quod pejus est, caro emtus es, vilior cibo es tuo: pretiosior est unius diei mensa tua, quam totius temporis vita. Inter calices te redemi, inter epulas adquisivi. Venit ambitio, et dicit tibi: Plane meus es. Nescis quod ideo imperare aliis te feci, ut mihi ipse servires? Nescis quod ideo potestatem in te contuli, ut meæ te subjicerem potestati? An ignoras ipsi Domino Salvatori dictum esse ab hujus mundi principe, cum ei ostendisset omnia regna mundi: *Hæc omnia dabo tibi, si procidens adoraveris me.* Anto ergo ipse subjicitur, qui alios vult habere subjectos. Veniunt omnia vitia, et singula dicunt: Meus es. Quem tanti competunt, quam vile mancipium est!

40. Quomodo ergo tu qui hujusmodi es, potes Christo dicere: *Tuus sum!* Respondebit tibi ille: *Non quicumque dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum;* non quicumque dicit mihi: *Tuus sum,* meus est. Meus plane es, si vocem non redarguat conscientia, si sermonem tuum animus aut opera non refutent. Ego non nego meum esse eum qui ipse se non neget, aut certe si pro me se ipsum sibi abneget. Nolo habere servulum pluribus dominis servientem. Nam quomodo meus est, si mihi dicat verbo: *Tuus sum,* et operibus neget, et factis se diabolo adjudicet et obstringat. Non est meus quem libido succendit: quia mea est castitas. Non est meus quem cura spoliandi minores exagitat; quia mea integritas est. Non est meus quem ira mobilis inquietat; quia mea tranquillitas est. Non est meus vini crapula temulentus in lucem, ambitione gloriæ sæcularis ebrius, qui in periculum non possit sobriæ moderationis

servare vestigium. Pax sum ego, litigare non novi. Quid mihi ad eum de quo veniat diabolus, et dicat : Meus est; nam mihi sua colla curvavit, mea in illo plura reperio : nomen sibi tuum vindicat, et meum munus?

41. Non est ergo Christi, nisi qui est alienus a crimine : non est Christi, nisi qui potest semper se Christi servulum demonstrare. Nam si quis mutabilis est, ut ego aut mœrore mutor, aut indignatione, venit ira, et dicit : Meus est : ante horam meus erat, spero quod iterum meus fiat. Venit tristitia, et dicit : Meus est : ante horam in mea possessione fuit, in meo jure : erigere animum præ mœrore non poterat, nec oculos levare; et si triste aliquid acciderit, ad me illico revertetur. Quis ergo est Dei, nisi qui potest dicere : *Nihil mihi conscius sum?* Ideo dicebat Paulus apostolus Jesu Christi, quia nulli alii obnoxius tenebatur. Ego autem nunc Dei mei sum, nunc tristitiæ, nunc iracundiæ, nunc verbi otiosi; et ideo qui plures dominos habet, non potest uni dicere : Domine Jesu, *Tuus sum.* Unde arbitror etiam de hujusmodi dominis dixisse Paulum : *Nam etsi sunt qui dicantur dii sive in cœlo, sive in terra... nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos in illo : et unus Dominus Jesus, per quem omnia, et nos per ipsum.* Verbi igitur totus erat apostolus Paulus; ideo dicebat : *Quoniam experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus.* Ille ergo dicebat, Christi sum; et respondebat ei Dominus : Meus es. Qui vere dicit : *Tuus sum,* audit a Domino : Meus es. Denique de ipso Dominus ad Ananiam, cum mitteret eum ad sanandum Paulum, ait : *Vade, quoniam vas electionis est mihi.* Et quia perseveravit Christi esse, quasi impleto certamine, coronam meruit invenire justitiæ.

42. Recte ergo propheta David dixit : *Tuus sum,* qui semper in Domino mansit. Et qua ratione dixerit : *Tuus sum,* addidit : *Justificationes tuas exquisivi;* hoc est, nihil aliorum quæsivi, sed id solum quod tuum est desideravi. Alii quærunt monilia pretiosa, ego solas justificationes tuas quasi quædam serta justitiæ : alii domum ad domum, villam ad villam jungunt, quasi soli habitare possint in terra hac, et elementum volunt occupare commune : alii possessionem aeris ipsius vindicare : mihi in tuis justificationibus omne patrimonium est. Nescio possidere nisi quod tui juris est. In tuis eloquiis spiritalis mihi cura refulsit argenti. Mihi portio Deus est. *Tuus sum ego,* quia pars mihi hæreditatis non in auro, non in argento est, sed in Christo Jesu.

43. Sequitur versus septimus : *Me exspectaverunt peccatores, ut perderent me : testimonia tua intellexi.* Potest vox ista convenire martyrio, in quo positus sanctus jam de judicio persecutoris egressus dicat : *Me exspectaverunt peccatores, ut perderent me,* hoc est, adhibuerunt omnia genera pœnarum, omnes artes persuasionum : sed de proposito abducere nequiverunt. Vicit fides vitæ hujus illecebram, corporisque cruciatum. Exspectaverunt peccatores, ut de me triumphum referrent : sed gratias Christo, qui mihi dedit de persecutoribus triumphare. Redite victi, qui sperabatis vos esse victores : redite dejecti, qui veneratis superbi. *Ubi est, mors, victoria tua? Ubi est, mors, aculeus tuus?* Non tua jam, sed nostra cœpit esse victoria; quia in te vincimus, in qua antea vincebamur. Bene ergo dicit martyr : *Me expectaverunt peccatores, ut perderent me.* Post momentum, immo in corpore adhuc situs videt deducentium choros, Angelorum gaudia. Qui enim super unius peccatoris conversione lætantur, quanto magis in passione justorum? Videt gloriam, et ait : Me exspectaverunt justi, ut deducerent me. Videt Dominum Jesum et ait : me exspectavit Christus, ut coronaret me.

44. Aliter qui vult intelligere : Multi, inquit, peccata persuadere, atque extorquere conati sunt mihi : alius adulterium, alius hominis necem, alius oppressionem viduæ vel pupilli, alius aliud; et putabant me suis retibus esse capiendum. *Exspectaverunt me, ut perderent,* contagione peccati : sed ego non illecebris peccatorum mentem a studio divinæ cognitionis averti, nec intentio-

nem meam, Domine, a mandatorum tuorum serie declinavi : sed *intellexi testimonia tua*. Si enim non intellexissem, peccatores me utique illi perdidissent. Quæ intellexi utique sensu, etiam operibus secutus sum; neque enim nudus intellectus est, sed quem etiam facta testantur. Denique *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem*. Ille utique intelligit super pauperem, qui largitur pauperi. Nam quid prodest misereri inopis, nisi alimoniam eidem largiaris?

45. Sequitur versus octavus : *Omnis consummationis vidi finem : amplificum mandatum tuum valde*. Non possumus in omnibus vim græci sermonis exprimere : major in græco plerumque vis et pompa sermonis est. Τέλος dicitur græce, quod nos latine et finem dicimus et consummationem : τέλος autem et consummationis ipsius finis est, sicut finis Legis est Christus ad justitiam omni credenti. Habes scriptum : *Ecce ego vobiscum sum.... usque ad consummationem sæculi*. Consummatio ergo sæculi finis sæculi est : finis autem omnium Christus. Consummationes autem multæ. Est consummatio, quando resurrectio est ad salutem. Consummatum quoque opus dicitur perfectum opus. Consummata malitia dicitur, id est plena, cui nihil desit ad studium et artem nocendi. Est consummatio hominis, et multæ consummationes, donec ad perfectum veniat.

46. Legimus ergo et consummationem sæculi, legimus et finem. De consummatione sæculi supra posuimus exemplum, quam sequitur resurrectio. *Sicut* enim *in Adam omnes moriuntur : ita et in Christo omnes vivificabuntur*. Post resurrectionem consummatio : *unusquisque autem in suo ordine : primitiæ Christus, deinde ii qui sunt Christi, qui in adventum ejus crediderunt : deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri, dum evacuaverit omnem principatum et potestatem*. Ergo consummationem sæculi sequitur finis juxta Apostolum. Unde colligitur quod sequatur finis omnem consummationem.

47. Mundus in maligno positus est, ut dixit Johannes : ergo et sæculum in maligno est, mundus plenus peccati. Consummaverat malitiam suam mundus, sicut consummaverat Saul, cujus videns consummatam malitiam Jonathas filius in David prophetam, eidem nuntiavit ut declinaret et fugeret. Est ergo consummatio malitiæ, consummatio peccatorum. Venit agnus Dei, qui tulit peccatum mundi, qui est Christus Jesus, finis Legis, principium et finis, et remissio peccatorum. Hunc finem consummationis vidit Propheta in spiritu, qui consummatam sæculi aboleret errorem : vidit sanguine ejus diversa omnium peccata mundari. Bene ergo dixit : *Omnis consummationis vidi finem*; hoc est, vidi consummati adulterii remissorem, vidi consummatæ luxuriæ atque lasciviæ, consummatæ crudelitatis atque sævitiæ, omnis postremo flagitii per crucem suam delicta donantem.

48. Est etiam consummata virtus, consummata sapientia, consummata justitia, sed habet finem. Finis omnium virtutum Christus, qui *finis est Legis ad justitiam omni credenti*. Vides quia finis est fidei? Bene ergo ait : *Omnis consummationis vidi finem*.

49. Nunc quia consummationis finem agnovimus, agnoscamus quid sit : *Latum mandatum tuum valde*. Legimus quod angusta sit porta per quam ingrediantur, qui æternæ vitæ fructum adipiscuntur. RARA ENIM virtus et difficilis passionum tolerantia. Plures sunt qui sæculi hujus spatiosa sectentur, qui dicant : Angusta et arcta nobis est via, quæ ad Dominum ducit, conterimur in illa, relinquamus eam. Quomodo ergo dicit Propheta latum mandatum Dei, et valde latum? Ideo quia angustæ viæ latum mandatum necessarium est. Denique hic ipse Propheta ait : *In tribulatione dilatasti mihi*. Et iterum : *In tribulatione invocavi Dominum, et exaudivit me in latitudine*.

50. Hæc latitudo mandatorum cœlestium cor Prophetæ dilatabat et Apostoli. Denique et ipse dicebat : *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est*. Dispensando enim cœle-

tia mandata, cor suum dilataverat: et quod ante persecutionis perfidia coartabat, hoc Christi amplificavit gratia. Et qua ratione latum mandatum? Ne nos coartemur angustiis mandatorum. Unde ait: *Non angustiamini in nobis*. Si hoc Paulus, quanto magis Christus, qui clausa reseravit? Ergo dicit: Nolo coartetur in me populus meus. In angusto virtutum tramite debet latitudo præcepti mei viantibus esse solatio; ne quis deficere possit, aut conteri.

51. Ambulemus ergo in Dei mandato; quia satis latum est. Est enim latum mandatum sapientiæ, quæ in exitu canitur, in plateis autem fiducialiter agit; πλατεῖα enim græci sermonis est, quæ latine dicitur latitudo. Dilatemus igitur cor nostrum; ut recipiamus apostolicæ vim sententiæ, quæ ait: *Capite nos*. Recipiamus ergo ejus sermones in cor nostrum: induamus viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, patientiam. O homo, quam latus es, si ad amplitudinem præceptorum cœlestium sinum mentis tuæ expandas! Quam latum mandatum est caritatis! *Diligite*, inquit, *inimicos vestros*. Omnes utique in affectu caritatis inclusit, qui non exclusit inimicos. Quis enim videtur exceptus, cum recipiatur inimicus? Unde Apostolus, *Si fieri*, inquit, *potest... cum omnibus hominibus pacem habentes*. Non potest hoc Judæis dici, non gentibus, ut cum omnibus pacem habeant. Illi vix suos diligunt: Christiano etiam inimicos non licet non amare. CHRISTIANUM cum dico, perfectum dico; in Christo enim plenitudo divinitatis est, cujus nomen usurpas. Qui vocabulum geris, interpretationem vocabuli perfectionemque cur refugis? Audi latum mandatum: *Benedicite eos qui persequuntur vos.... et nolite maledicere*. Iste ipse qui latum dicit esse mandatum, probavit supra dicens: *Illi quidem detrahebant, ego autem orabam*. Quid orabas, David, dicito nobis ipse. Sed dixisti; legi enim dicentem: *Maledicent illi, et tu benedices*.

SERMO DECIMUS-TERTIUS.

D. Mem.

1. *Mem* littera tertia-decima significat in alio interprete *viscera*, in alio *ex ipsis*: et utrumque non discordat a textu. Nam statim primus versus internorum viscerum caritatem exprimit, quæ utique ex intimis procedit medullis, et quodam nexu caloris implicatur ossibus.

2. Denique in Threnis Hieremiæ textus litteræ hujus hoc continet: *Ex alto suo misit ignem in ossibus meis*. Bonus ergo Deus qui nobis immittit unde diligentes eum, meritum sub conspectu ejus invenire possimus. Quem mittat ignem, ipse nos doceat: *Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut accendatur?* Bonus ignis quem desiderat omnium Salvator accendi; cum præsertim ipsum Deum legerimus ignem esse, qui nostra peccata consumat, intimisque pectoribus nostris suæ divinæ cupiditatem cognitionis infundat, atque ardeat in nobis cor nostrum, cum legimus divinarum seriem scripturarum; si forte aliquid quo aperiantur propheticæ lectionis occulta, intellectu adsumimus spiritali. Hoc igne Cleophas cor suum dicebat ardere, cum ipsi et socio ejus Christus Scripturas aperiret. De hoc igne dixit Dominus in libro Ezechiel: *Ecce proficiscar in Jerusalem, et exsufflabo in vos ignem iræ meæ; ut tabescatis a plumbo, et ferro, et reliquis materialibus*. Profunda in verbis usitatis videmus mysteria. Totum hoc spiritale. Quibus precibus emereamur ut veniat Dei verbum, intret in Ecclesiam, fiat ignis consumens; ut exurat fœnum et stipulam, et quidquid est sæculare, consumat: grave plumbum iniquitatis, quod in plerisque est, liquefiat igne divino, et ferreus quidam peccati rigor superno mollescat incendio: meliorentur vasa aurea et argentea; ut omnis sapientium sensus, omnis sermo prudentium, fragrantium passionum calore decoctus, incipiat esse pretiosior. Bonus ignis caritatis, quo corpus omne Ecclesiæ in mutuam adolescit gratiam. Bonus ignis dilectionis, quo unusquisque sanctus

ad reverentiam sui auctoris accenditur. Sed qui Deum diligit, non perfunctorie diligit : sed diligit legem ejus, præcepta custodit, justificat cor suum, non dictorum sonora prædicatione, sed studiosa imitatione factorum. Doceat igitur nos Deus quemadmodum a sanctis suis diligatur.

3. Sic inquiens Propheta subjungit : *Quomodo dilexi mandatum tuum, Domine : tota die meditatio mea est.* Diligentis circa studium cognoscendæ Legis hæc vox est, quæ instruit perfectionem hominis, quam totus hic psalmus informat. Et quoniam maximum mandatum in Lege esse cognovit, ut diligamus Dominum Deum nostrum ex toto corde nostro, et ex tota anima nostra, sui imitatione nos quoque, quos erudire studet, vult esse perfectos, dicens : *Quomodo dilexi mandatum tuum, Domine.* Hoc ipso caritas crescit affectu, quod ipsum testem advocat, cui munus dilectionis impenditur : nec speciem, sed plenitudinem caritatis tali conventione testatur. Hac usus est Petrus : *Tu scis*, inquit, *Domine, quia diligo te.* Sed qui diligit Dominum, legem ejus diligit, sicut Maria diligens Filium, omnia verba ejus in corde suo, materno conferebat affectu. *Diligens te, feci voluntatem tuam*, scriptum est. Ideo commisit et Christus Petro, ut pasceret gregem suum, et Domini faceret voluntatem; quia caritatem ejus agnovit. Qui enim diligit, ex voluntate facit quæ sibi sunt imperata : qui timet, ex necessitate. Itaque Dominus operationes servulorum suorum spontaneas probat potius, quam coactas. Ideo ex servis liberos facit; ut magis voluntatum nostrarum munera, quam necessitatum obsequia conferamus.

4. Non potest dicere Marcionista : *Quomodo dilexi Legem tuam*, qui Legem non suscipit. Non potest dicere Judæus, qui Legem spiritalem ignorat : et litteram Legis nudam, non sensum Legis intellectumque meditatur. Solus ergo dicit Christianus, qui multum jam Legis cognitione profecerit, qui non pœnam Legis pavido corde formidet : sed divina mysteria veri Hebræi, veri sabbati, veræ remissionis intrepido rimetur affectu. Vere ergo diligit, qui sine tristitia, sine timore, voluntario potius studio quam coacto præcepta conservat.

5. Alius versus : *Super inimicos meos intelligere me fecisti mandata tua; quia tu es.* Cito probavi diuturnæ meditationis effectum, quando intellexit super inimicos suos Domini mandatum. Sed quos habet inimicos Propheta, qui aut sui populi viros legitima debet caritate complecti, aut alienigenas Evangelica prædicatione invitare ad Dei gratiam? Feræ consortem naturæ suæ diligunt : quomodo dilectionem conformis sui Propheta respueret? Esse igitur justam aliquam causam oportet, qua ii quos significat, jure videantur inimici. Ea quæ sit possumus investigare, si meminerimus quia alibi idem iste dixit : *Et super inimicos tuos tabescebam, et justo odio oderam illos.* Istos ergo Evangelica auctoritate suos inimicos dicit esse, qui inimici sunt Dei. Nam si is qui non relinquit parentes propter Dei nomen, non est Deo dignus : quanto magis qui diligit ejus inimicos, acceptus Deo esse non poterit? Quos ergo inimicos habet? Si gentiles : quomodo, quos prophetico credituros spiritu prævidebat? Denique ut benedicant et ipsi Dominum, in superioribus adhortatus est. Et quæ magna laus super eos intelligere, qui metalla et saxa venerando, similem rigorem stuporis adtraxerint?

6. Quos igitur habet inimicos, nisi hæreticos? Ipsi enim sunt impugnatores fidei, veritatis inimici. Quos, nisi Judæos? Ipsi enim graviores inimici, qui ex amicis facti sunt inimici. Super eos intelligit, qui Legem spiritalem esse intelligit. Quid ergo prodest Lex, si finem Legis ignores, si mysterium nescias, si sacramenta non noveris? Judæis ex ovibus agnus occiditur pro celebritate paschali : nobis pro redemtione mundi unigenitus Dei, partus Virginis immolatur. Quid proficiunt Judæi, quod sanguine agni domos et postes suos illiniunt? Nihil utique; quoniam ligna his aut saxa prodesse non possunt. Nobis proficit omne mysterium, qui abhorrere credimus a gratia spiritali; ut

habitationes nostras sanguine pecudis cruentemus, ora nostra cruore tingamus : sed corpora nostra sacramento crucis Dominicæ * consecramus, et confessione mortis Domini nostri Jesu Christi sanctificamus oris alloquia. *Corde enim creditur ad justitiam : ore autem confessio fit ad salutem*. Quid prodest quod Hebræi aurem servuli pertundunt subula, et præputia sui circumcidunt corporis? Non intelligunt penitus quid Lex divina discernat. Signa sunt ista, non veritas. Sed ille intelligit, qui cor suum spiritali circumcisione castificat; ut colluviem omnem corporeæ labis emundet. Ille intelligit, qui subulam et aurem, mentis vigore transcendit, et illam animam quam pertransivit gladius ad revelanda cordis occulta, perpetuæ præmio libertatis adtollit : vel examinandis sermonibus sollicite serviens, quoscumque virtutis suæ aure susceperit, mysterio sanctificat spiritali. Azyma sibi Judæus quotannis facere consuevit, et nescit se malitiæ esse fermentum. Sed qui intelligit quid sit vetus expurgare fermentum, ne totam massam corrumpat; veterem hominem cum actibus suis expurgat, ut fiat nova conspersio veritatis. Judæo ista dicta sunt, et Christianus audivit; quia dum aurem suam ille subula pertundit, audire non potuit : vulneratam aurem gerens, non Legis, sed stultitiæ suæ subula cruentavit aurem suam. Ille audiendo quæ spiritaliter revelantur, perforavit aurem suam ferro; maluit enim in ferrum quam in Verbum credere. Ideo servit, ideo liber esse non meruit, ideo nec completi temporis ei gratia suffragatur; quia plenitudinem temporis non recepit, quo Filius Dei missus est ad salutem, et venit ad redemtionem, factus sub Lege, natus ex Virgine, victor mortis, largitor resurrectionis. Manet ergo vulnus illi, cui Christus non surrexit. O vulnus quod sarciri non possit, nisi forte relinquat subulam, et sumat sibi gladium quem pro Christi nomine non refutet, vel quo corporalia a spiritalibus, umbram a veritate distinguat : sumat Dei verbum, gladium bis acutum, et ex illo divino ore doceatur mandatum Domini, præscriptum Legis agnoscere, quod non temporalis habeat observantiam celebritatis, sed salutaria et sempiterna remedia succo gratiæ spiritalis infundat.

7. Tota ergo die in Lege meditaris! non perfunctoria tibi debet esse transcursio. Si agrum emere velis, si mercari domum, prudentiorem adhibes, et quid juris sit, diligenter consideras: et ne in aliquo forte fallaris, tibi ipse non credis. At nunc tu ipse emendus es tibi : de tuo pretio tractatur, considera quid sis, quod nomen habeas, quid adquiras tibi, non agrum, non pecuniam, non gemmarum monilia : sed Christum Jesum, cui nulla possunt pretia, nulla ornamenta conferri. Adhibe tibi consiliarios Moysen, Esaiam, Hieremiam, Petrum, Paulum, Johannem, ipsum magnum consiliarium Jesum Dei Filium; ut adquiras Patrem. Cum his tractandum, cum his tota conferendum est tibi, tota meditandum die; sicut meditabatur David, et hæc erat illi sola meditatio. Non sæcularibus animus traducebatur illecebris, non pecuniaria coacervandi patrimonii cupiditate flagrabat : non proferendi limitis, excludendique finitimi anxius curarum æstus studio meditationis intentum reflectebat affectum : quidquid poterat temporis dies habere, hoc totum sola sibi in Lege meditatio vindicabat.

8. Sed etiam hoc parum est diligenti, qui velit ad beatitudinis gratiam pervenire. Beatus enim die ac nocte meditatur in Lege. Angustior dies est meditatione doctrinæ. Non tantus dies in tempore, quantus meditator in Lege. Unde vide ne illud magis videatur significare, quod ei qui in Lege meditatur, semper dies est, et lumen sine defectu, quod nullæ tenebræ noctis interpolent. Alioquin quomodo negligentiorem in processu operis declararet, quem diligentiorem in ipsis operis sui Propheta principiis esse voluisset? In die ergo meditator Legis, et Evangelii prædicator

* *Sacramento*, id est, baptismo, vel forte signo crucis. Namque ejus usum priscorum Christianorum pietati familiarissimum fuisse passim legimus in sanctorum monumentis.

9. Et fortasse illi * qui novum non recipiunt Testamentum, in nocte legerunt, et ideo nescierunt neque intellexerunt. Unde Salvator, ne etiam nos legeremus in tenebris, admonet dicens ambulandum in die, quia non offendit qui in die ambulat; videt enim gratiam lucis. Qui autem ambulat in tenebris, scopulum offensionis incurrit.

10. Sequitur : *Super omnes docentes me intellexi; quia testimonia tua meditatio mea est.* Doctrinam profitentur scribæ Judæorum; quia Legem et prophetas ipsi priores habere meruerunt. Sed illi profitentur docere, sed non docent. Ei autem populo qui ex gentibus credidit, competit dicere : *Super omnes docentes me intellexi;* quia illi non intellexerunt. Respondet Judæus : Unde habuisti intelligere? Scriptum est : *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi; seniores, et dicent tibi.* Ego sum Pater tuus, me interroga. *Sed et si interrogavero, non respondebitis mihi,* dixit Jesus : et ex illo respondere non possunt, et ex illo supra illos intelligo qui non intelligebam, quia testimonia didici, quæ ille non novit. Didici : *Qui sequitur me.... tollat crucem suam.* Didici : *Diligite inimicos vestros.* Et ideo optat anathema esse Paulus pro fratribus genere, inimicis fide.

11. Videretur inconveniens esse verecundiæ prophetali hujusmodi usurpatio; eo quod præsumserit dicere quod super omnes docentes intellexerit, cum vel Legem Moyses acceperit a Domino, et populo ejus instituta tradiderit, Aaron, sacrificiorum omnium decurso ritu, sacerdotalem docuerit disciplinam, Jesus Nave significaverit quemadmodum circumcisio possit iterari, Samuel unctionis propheticæ pariter ac regiæ sacramenta monstraverit. Videretur, inquam, incongrua præsumtio, nisi præmisisset superiora, quibus non immerito super docentes intellexisse se comprobaret. Debuit hanc adsumere confidentiam, qui docebatur a Domino : et mandatum quod docebatur, Domini erat, et ipse Dominus qui docebat. Merito super omnes intellexit, quem docebat ipsa Sapientia. Unde et alibi ait : *Beatus quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum.*

12. Ostendit igitur quod divinum est homines docere non posse : et ideo qui docere præsumunt, nesciunt; sed agnoscit discipulus qui docetur. In quo præter donum scientiæ quod de Spiritu sancto fuerat consecutus : moralis quoque suavis locus est, quod multi docentes sunt qui quod non intelligunt, docere se dicunt : et plurimi sunt discipuli qui studio suo adsequuntur et industria quod non didicerunt a magistris. Denique ante nos quidam interesse dixit inter docentes atque doctores; fortasse hoc arbitratus, quia doctores sunt aliorum judicio ad hoc munus electi : docentes autem qui propria usurpatione hoc sibi munus adsumserint. Sed cedant necesse est ei doctores quoque, quem testimoniorum meditatione cœlestium doctrina Dei docentis imbuerit.

13. Sequitur : *Super seniores intellexi; quia præcepta tua exquisivi.* Nec hoc quidem difficile, ut is quem Dominus docuerit, super seniores intelligat; siquidem Dei gratia ad doctrinam, et maturitatem ætatis progrediatur senilis. Cum enim ætas senectutis vita immaculata sit, utique doctrina vitæ immaculatæ senilem præstat ætatem. Denique excusanti Hieremiæ quod juvenis esset, responsum est : *Noli dicere, juvenis sum;* eo quod non æstimaretur juvenis definitione divina, qui canam haberet prudentiam, quæ sanctificationis cœlestis gratia reluceret.

14. Verumtamen non mihi videtur se ipsum laudare Propheta, et præferre senioribus, cum legerit : *Non te prætereat narratio seniorum : et ipsi enim didicerunt a patribus.* Nam et alibi dixit Sirach Sapientia : *Ubi sunt senes, non multum loquaris.* Sed novit quibus se præferat senioribus, inveteratis scilicet in peccato, et veterno impietatis, atque senio perfidiæ delirantibus. Isti sunt seniores plebis de quibus dictum est qui Dominum Jesum Pilato præsidi tradiderunt : *Convenerunt* enim *sacer-*

* Nempe Judæi, quos hic subinde vir sanctus exagitat.

dotes, et scribæ, et seniores, ut ait Marcus. Et iterum : *Fecerunt sacerdotes concilium cum senioribus; ut eum traderent*. Et adversum apostolos in Actibus eorum, quod seniores Israel convenerint, Petrus sanctus, et Lucas Evangelista testantur. Non ergo senili derogavit ætati : sed voce populi senioris indocibilem Dei vetustum illum dierum Judæorum fore populum prophetavit, qui quod in juventute sua non adquisierat, et in senectute invenire non potuit. Namque a principio frequentibus Dominum exasperavit offensis. Cujus igitur gratiam cum esset juvenis, non potuerat emereri, hujus adventum senex non meruit àgnoscere, donum tenere non potuit. Sensus autem in canitie, indicium senectutis in sensu est, et veterani consilii scientia intellectus maturitate, non vitæ longævitate præfertur.

15. Exquiramus ergo mandata Dei; ut super seniores intelligamus. Fugiamus viam lubricam peccatorum; ut possimus præcepta custodire cœlestia. Hoc enim declarant sequentia. Super seniores intellexit Jacob junior frater; quia cum senior frater Esau prærogativam sibi benedictionis privilegio ætatis exposcit, reliquit epulas mitiores, dum quærit agrestes. Profecto illo in venationem, junior frater vestimenta ejus accepit, et mihi tradidit populo nationum, materno usus consilio. Illam ergo sapientiæ stolam quam habuit antea populus Judæorum, induit me Rebecca. Stola ejus bona Lex et prophetæ. Hac stola ille populus est nudatus, nos induti sumus. Induit nos mater illa Hierusalem, quæ in cœlo est. Accedimus ergo ad Patrem, offerimus illi epulas mitiores, patientiæ cibos, misericordiæ lenitatem, intellectus suavitatem. Accipio benedictionem, præripio fratri seniori gratiam spiritalem. Venit ille, irascitur : non invenit quod accipiat. Mater occurrit, et pio nos hortatu informat. Residet penes me stola illa bonis intexta mandatis.

16. *Ab omni*, inquit, *via maligna prohibui pedes meos; ut custodiam verba tua*. Vere dignus qui super seniores intelligeret; quandoquidem divino est honoratus spiritu, ut seniores doceret non solum intellectus veritatem, verum etiam peccati fugam, culpæque cautelam. Itaque cum fragilitas humana prona sit, ut ad imum affectibus, et currente vestigio feratur in vitium, docet quemadmodum vias istius lubricum et itineris hujus amfractus viantem implicare non possit. *Prohibui*, inquit, *pedes meos a maligna via*, hoc est, ab istius sæculi vanitate; quia sæculum in maligno positum est. Dubium quidquid est, et ancipitis effectus, hoc malignum est; ut lux dubia, maligna* dicitur : ita malignum est quidquid admiscet malitiæ tenebras veritati. Revoca ergo ab istius mundi lubrico pedes animi tui, et mentis incessum. Prohibe, inquam, resiste cupiditatibus, obsiste motibus qui videntur irruere, sicut bestiæ atque jumenta; ut teneros fructus, et nova ruris hujus nostri culta depascant.

17. *Prohibui*, inquit, *pedes meos*. Non utique corporis pedes prohibent, qui mentis piæ plerumque obsequuntur arbitrio. Neque enim prohibendi sunt, cum prodeunt ad Dei templum, viduæ opem ferre festinant, impium prævenire, supplantare aliquem fraudulentum. Alius igitur est pes qui jure prohibetur. Quis illè sit, ipse Propheta nos doceat : *Non veniat*, inquit, *mihi pes superbiæ*. Est etiam pes iniquitatis, qui cito labitur, et stare non potest, sicut pes perfidorum est, de quibus scriptum est : *Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem, expulsi sunt, nec potuerunt stare*. Prohibe ergo pedes tuos, ne cadas; sunt enim non solum criminum, sed etiam infirmitatis pedes. Et videndum ne cadas. Et videaris tibi forsitan bene stare : sed dicit tibi Paulus : Et tu qui stas, vide ne cadas. Diligenter adtende viam tuam, ut audias : *Tu autem hic sta mecum*. Stans enim cum Deo, lapsum timere non poteris. Stans cum Deo poteris dicere : *Eruit.... pedes meos a lapsu :* sed ita eruit Dominus pedes tuos ab omni lapsu, si cognoverit quod

* *Quale per incertam lunam sub luce maligna Est iter in silvis.* Virg. Æneid. l. 6.

tu prohibeas pedes tuos a lapsu. Ideo hoc meruit David, ut Deus a lapsu pedes ejus erueret; quoniam pedes suos ipse prohibebat, ne præcipiti atque incauto peccatorum laberentur vestigio: unde et potuit verba custodire divina. Non enim custodire quis poterit, nisi potuerit prius stare. Cum autem custodierit, ipsi incipit Dei Verbum ferre custodiam. Prohibitos pedes suos a via maligna bene dicit, qui Christum viam esse novit.

18. *A judiciis tuis non declinavi; quoniam tu legem posuisti mihi*. Exposuit quid esset a via maligna prohibere pedem; a judiciis utique non declinare divinis, et firmum atque immobile perseverantis innocentiæ tenere vestigium, non deflectere gradum, nec de curriculo avertere disciplinæ, sed semitis non solum veteris in Sina, sed etiam novæ Legis insistere secundum Evangelii claritatem.

19. Est etiam Evangelii lex, de qua dicit in superioribus hic propheta: *Constitue, Domine, legislatorem super eos: sciant gentes quoniam homines sunt*. Adventum utique Domini intelligimus prophetari; et vocationem gentium quæ ante in lutum quoddam corporis hujus videbantur infixæ, voluptati corruptionis suæ tamquam fæci, et libidini inhærentes; quia Dominum nescierunt. Et ideo iratus: *Avertantur*, inquit, *peccatores in infernum;* ut non viderent descendentem et adscendentem animam Domini Jesu, et converterentur ad Dominum, qui converti cum viverent, noluerunt. Sed de illis dicit gentibus, quæ obliviscuntur Dominum.

20. Scierunt ergo et obliti sunt: tamen prophetica benignitate orat, ut exsurgat Dominus, non prævaleat homo; ut cogitationes terrenæ, et motus omnes ferventes hujus corporis conquiescant. *Judicent urgentes;* quoniam tunc cognoscitur Dominus, cum timentium convertitur affectus, gravis terrore judicii: *Et discant gentes quoniam homines sunt*, luti corruptione resolubiles, et limo durescente formati: quod ante qui Legem non acceperant, nesciebant. Unde Propheta quasi et ipse turbatus terrenæ fragilitatis contemplatione, ait: *Ut quid, Domine, discessisti longe?* Bene timet, qui hominem se esse cognoscit: sed quia plus timet nobis, qui sumus ex gentibus peccatores, precatur ne longe fiat a suis gentibus; ut qui longe eramus, incipiamus esse propiores, et sciamus quia homines sumus, ad imaginem scilicet et similitudinem Dei facti, quibus per Virginis partum etiam Christus conformis est factus. Recte ergo et ad infirmitatem accipitur, et ad gratiam: *Sciant gentes quoniam homines sunt*: altero per commune quoddam atque carnale consortium bestiarum: altero per imaginem Dei, et carnis Dominicæ sacramentum dignitas esse cœpit, quæ ignobilitas videbatur.

21. Merito ergo non declinavit a judiciis Dei populus nationum, qui potest dicere: *Quoniam tu legem posuisti mihi*. Non per Moysen, non per prophetas, sed ipse per te, Jesu, *legem posuisti mihi*, hoc est, Evangelium. Ideo non declinavi a via; quia te adspexi, te cognovi, tua itinera sequutus veram cognovi viam.

22. Itaque prædicationem audiens Evangelii quam propheticus spiritus præcinebat, ait: *Quam dulcia faucibus meis verba tua, super mel et favum ori meo!* Et bene *dulcia*, quibus prædicatur remissio peccatorum, vitæ perennitas, resurrectio etiam defunctorum, quæ perpetuæ mortis et acerbæ amaritudinem temperarunt. Per hæc mortem cœpimus non timere, qui cœpimus dicere: *Ubi est, mors, victoria tua?* Et bene *faucibus dulcia*; eo quod intimis infusa visceribus gratia spiritalis sit.

23. *Super mel et favum*, inquit, *ori meo dulcia*. Et ideo quia dulcia nobis verba tua esse cœperunt, dicis ad Ecclesiam: *Favum distillant labia tua, Sponsa*. Quid sit favus, doce nos, Salomon? Tu enim dixisti: *Favi mellis, sermones boni*. Et vere bonus favus, quem manducat Ecclesia, multorum prophetarum velut apum spiritali ubertate congesta mella redolentem. Hoc est mel de quo ait: *Manducavi panem meum cum melle meo: bibi vinum meum cum lacte meo*. Mysticus sermo cœlestium

Scripturarum sicut panis est, qui confirmat cor hominis, velut fortior cibus verbi. Suasorius autem ethicus, dulcis, et mollior; eo quod ethica prædicatione mentis interna mulcentur : amara febribus, id est, pœnitentia delictorum, miti corda sermone dulcescunt. Stillant mel labia prædicantis, quando collisa duris casibus vel ruinis, lapsæ animæ membra refoventur.

24. Est etiam vis ferventior verbi, sicut vini. Est etiam in lactis specie sermo lucidior. *Edite*, inquit : *proximi mei, et bibite, et inebriamini.* Bona ebrietas, quæ ad meliora atque jucunda facit quemdam mentis excessum; ut immemor sollicitudinum animus noster vino jucunditatis hilaretur. Bona mensæ spiritalis ebrietas. Denique : *Poculum inebrians quam præclarum est!* Sed et alibi habes : *Rivos ejus inebria, multiplica generationes ejus*; eo quod ebrietas terræ cum infusa fuerit imbre cœlesti, suscitare semina, fructus multiplicare consueverit. Itaque verbum Dei quod sicut pluvia descendit de cœlo, ubi venas terræ nostræ, vel animæ ac mentis inebriavit prædicatione divina, excitavit virtutum studia diversarum, fructusque fidei et castæ devotionis adolevit; meritoque ei dicitur : *Visitasti terram, et inebriasti eam.* Susceptione etenim corporis visitavit; ut sanaret infirmos : inebriavit gratia spiritali; ut anxios jucunditate mulceret.

25. Recte ergo Sponsæ dicitur : *Favum distillant labia tua, Sponsa : mel et lac sub lingua tua.* Os enim justi distillat sapientiam : de ore justi suavitatis et misericordiæ mella procedunt : in ore justi nullus dolus, nulla fallacia, nulla est amaritudo peccati. Audit Ecclesia verba justi, audit plebs Dei præcepta sapientis, delectatur alloquii suavitate, moralis disputationis jucunditate mulcetur, dicens : *Quam dulcia faucibus meis verba tua, super mel et favum ori meo!* quia mel apum ad horam delectat, sed cito sapor ejus evanescit, et plerumque viscera vitiosa læduntur : verborum autem moralium etsi pungunt mella, non lædunt. Cognosce tamen cui illa credantur; scriptum est enim : *In aurem insipientis nihil dicas; ne quando irrideat prudentes sermones tuos.* Eveniet enim, et rejiciet sermonem tuum stultus, qui ejus non potest sentire suavitatem.

26. Sequitur : *A mandatis tuis intellexi : propter hoc odio habui omnem viam iniquitatis.* Consequens huic versiculo est : *Concupiscens sapientiam, serva mandata.* Sed nemo potest servare, nisi qui intelligit. Denique redduntur quotidie omnia verba Legis a quibusdam senioribus Judæorum, et nemo eorum potest custodire mandatum. Neque enim arborem dixerim custodire fœcunditatem naturæ, quæ luxuriat in foliis, vanescit in fructu : nec terram illam dixerim custodire fructus suos, quæ filicem invisam parit agricolis, edere frumenta non soleat : nec pastor custodire videtur pecus, qui eligere pabula profutura non noverit, lupos cavere, canibus vallare ovilia sua; nesciat potum, cum opus sit, ministrare. Nam producere tantummodo sine ulla cura mutum pecus, tantumdem est quantum Scripturas legere tantum populum Judæorum. Ubi sint spiritalis pascua sacramenti, ubi littera occidat, ubi intelligibiles incursent lupi, ubi sit requies refectionis, ubi spes resurrectionis, qui sint canes qui pro gregis possint latrare custodia, populus et ipso grege magis mutus ignorat.

27. Itaque si dicat : Mandata custodio; respondetur ei : *Tu vero odisti disciplinam, et projecisti sermones meos post te. Si videbas furem, simul currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas. Os tuum abundavit nequitia, et lingua tua concinnabat dolos. Sedens adversus fratrem tuum detrahebas.* Non est hoc custodire mandata, sed prævaricari : statutis facere contraria, non est intelligere, sed ignorare. Quomodo possunt verba Dei dulcia esse in faucibus tuis, in quibus est amaritudo nequitiæ? Quomodo mel et lac sub lingua tua? cum dolum lingua tua componat; ut aliud pectore concipias, aliud forensi sermone prætendas, ut decipias incantum : cum tibi Petrus apostolus dicat, ut deponas omnem malitiam, et fucum simu-

lationis abjicias, dicens : *Sicut nunc geniti infantes, rationabiles, et sine dolo, lac concupiscite*. Ostendit enim nobis quid sit mel et lac habere sub lingua; ut non maledicere maledicentibus, sed benedictionem referre noverimus : nesciamus odisse nisi viam iniquitatis; ut facere quod exsecramur, reluctanti caveamus affectu. Ideo Paulus cavebat in carne sua malum, quia oderat. Ideo Johannes monet in epistola sua ne diligamus sæculum : *Quia omne quod in sæculo est, concupiscentia est carnis, et concupiscentia oculorum, et jactantia vitæ*.

28. Est ergo in nobis ut et bene aliquid oderimus, et bene aliquid diligamus. Sicut enim bene amare possumus servos Dei, et bene diligere possumus inimicos nostros secundum verbum Domini : ita bene odisse possumus inimicos Dei, odisse iniquitatem, odisse perfidiam, odisse turpitudines, odisse mundi istius vanitates. Odio igitur esse debent quæ sæculi sunt; ne securis affectibus et otiosis blanditer conciliatricula voluptatis irrepat illecebra. Facile capit oculos petulantis forma meretricis, nisi eos odia premant justa, et impuritatem indignatus avertat affectus. Inflat plerumque homines, et tumido resupinat fastidio nobilitatis jactantia, et rerum affluentia sæcularium; nisi pudeat in te aliena magis, quam propria laudari. Christus cum dives esset, pauper factus est : in paupere, non in divite te redemit. Confitentibus Dei filium imperabat tacere; ut operibus magis quam sermonibus Deus agnosceretur : et tu nobilem te dicis, qui es factus e terra? David rex dicit : *Memento*, Domine, *quia pulvis sumus* : et tu in hoc caduco atque limoso genere gloriaris, et divitem te putas, qui cras potes esse mendicus; cum vita tua non in abundantia tua, sed in Dei sit misericordia? Cui honor, gloria, laus, perpetuitas a sæculis, et nunc, et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO QUARTUS-DECIMUS.

ɔ. Nun.

1. *Nun* littera hebræa est quarta-decima cujus interpretatio est, *Unicus* : vel in alia interpretatione : *Pascua eorum*. Ecce ipsæ Hebræorum litteræ testificantur Dominum Jesum esse unicum Patris Filium, Verbum Dei. Denique primo statim versu David de unico Filio Dei dicit : *Lucerna pedibus meis Verbum tuum, et lumen semitis meis*. Unde intelligimus ideo per litteras Hebræorum psalmum hunc esse digestum; ut homo noster tamquam parvulus, et ab infantia per litterarum elementa formatus, quibus ætas puerilis adsuevit, usque ad maturitatem virtutis excrescat. Litteræ autem singulæ velut tituli sunt eorum versuum, qui sub iisdem litteris adscribuntur, seriem et continentiam declarantes, sicut hic *unicum* significat littera, et de unigenito Dei Filio, atque ejus æterni luminis claritate psalmi hujus portio prophetat.

2. Nec sane ab ista abhorret etiam illa in alio reperta codice litteræ hujus interpretatio. Quæ sunt enim pascua nostra, hoc est, fidelium, nisi Christus? In cujus pascuis se locatum Propheta lætatus est, dicens : *In loco pascuæ ibi me collocavit*. Ipse enim nos pascit, et reficit. Bona pascua divina sacramenta sunt. Carpis illic novum florem, qui bonum odorem dedit resurrectionis. Carpis lilium, hoc est, splendorem æternitatis. Carpis rosam*, hoc est, Dominici corporis sanguinem. Bona etiam pascua libri sunt Scripturarum cœlestium, in quibus quotidiana lectione pascimur, in quibus recreamur ac reficimur; cum ea quæ scripta sunt, degustamus, vel summo ore libata frequentius ruminamus. His pascuis grex Domini saginatur.

3. Bona etiam Christi pascua, qui pascit in liliis, in splendore sanctorum : bona pascua etiam montes convallium. Nam et in his pascitur Christus, sicut

* *Rosam*, eo forte Dominicum sanguinem vocat, quod frequentius e vino rubei coloris consecraretur maxime ob similitudinem.

capreolus, aut hinnulus cervorum. Montes sunt convallium, sicut luminaria istius mundi sedula humilitate fulgentes, qui virtutum diversarum præstant cacumine, et supra mundum meritis suis eminent. Isti sunt de quibus dicitur : *De hoc mundo non sunt, sicut et ego non sum de hoc mundo;* quia supra mundum sunt qui Christum sequuntur. Convallis autem mundus est : ideoque disposuit in convalle fletus; eo quod in hoc mundo fletus sint lacrymæque. Et providens Dominus disposuit in hoc mundo Testamentum suum; ut magis hic fleamus peccata nostra, quam flenda servemus.

4. Pascua nostra etiam isti versiculi sunt, de quibus hodie tractaturi sumus, in quibus David dicit : Pascebam oves patris mei, ostendens veram lucernam, docens humilitatem. In pascuis talibus verus David, verus humilis, et manu fortis, qui non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, et homo natus per Virginis partum humiliavit se usque ad mortem, oves Patris sui divina prædicatione pascebat; cum secundum Scripturas suum probaret adventum, cum quinque panibus et duobus piscibus hominum millia multa saturaret.

5. Hæc ergo nostra sunt pascua, hæc eorum qui possunt dicere : *Quam dulcia faucibus meis verba tua!* Hæc eorum pascua qui dicunt : *Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine.* Pascitur enim os nostrum verbo, cum loquimur mandata Dei Verbi. Pascitur et oculus noster interior lucernæ spiritalis lumine, quæ nobis in hac mundi nocte prælucet; ne sicut in tenebris ambulantes, incertis titubemus vestigiis, et viam veram invenire nequeamus. Intelligibilis igitur pedum gressus, intelligibilis et lucerna; quia Verbum Dei lucerna est. Nonne hoc in principio erat Verbum apud Deum : quomodo ergo lucerna est? Nonne hoc erat verum lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum : quomodo ergo lucerna dicitur? Esaias clamat : *Populus qui sedebat in tenebris, lucem vidit magnam :* quomodo hic dicitur lucerna?

6. Sed videamus ne forte idem Verbum Dei aliis magna lux sit, aliis lucerna. Mihi lucerna, Angelis lux est. Petro lux erat, quando adstitit ei Angelus in carcere, et lumen circumfulsit eum. Paulo lux erat, quando euntem ad persequendum populum Christianum circumfulsit eum lux de cœlo, et audivit dicentem sibi : *Saule, Saule, quid me persequeris?* Et magna quidem lux. Denique lucernæ Pauli lumen evanuit, ubi divinæ splendor lucis emicuit.

7. Et vere lucerna est mihi Christus, quando isto nostro ore recensetur. Lucet in limo, fulget in vase fictili thesaurus ille, quem habemus in vasis fictilibus. Mitte oleum, ne deficiat tibi; quia lumen lucernæ est oleum, non oleum terrestre, sed illud oleum misericordiæ cœlestis et gratiæ, quo ungebantur prophetæ. Oleum tuum humilitas est, quo cervicis nostræ dura mollescunt : oleum tuum misericordia tua est, quo etiam collisa scopulis peccatorum foventur corpora. Hoc oleum vulnerato illi a latronibus, descendenti ex Hierusalem Evangelicus ille Samaritanus infudit, qui videns eum misericordia motus est, et alligavit vulnera ejus, infundens oleum et vinum. Hoc oleum sanat ægrotos; misericordia enim a peccato liberat. Hoc oleum lucet in tenebris, si opera nostra luceant coram hominibus. Hoc oleum lucet in Ecclesiæ solemnitatibus. Denique quibus oleum non defuit, nec lumen fidei defecit; sed cum lampadibus in locum nuptiarum introire meruerunt : quæ autem in vasis suis oleum non tulerunt, hoc est, non habuerunt fidem, non prudentiam, non misericordiam, animæ in hoc constitutæ corpore, merito infidelitatis exclusæ sunt. Ideo et tu habeto semper lucernam ardentem, vel lucentem facem. Si enim neque lucerna, neque lampas tua luceat, stulta virgo diceris, nec introibis in thalamum Sponsi tui superioris : sed remanebis in tenebris cæcitatis, quasi qui oderis lucem; ne opera tua flagitiosa prodantur. *Omnis enim qui male agit, odit lucem.* Habeto fidem, habeto prudentiam, ut semper habeas in vasis tuis oleum misericordiæ,

devotionis gratiam; quia prudentes acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus suis. Ungite, o homines, lampades vestras : cum jejunatis, ungite caput vestrum. Infundamus mentibus nostris oleum; ut corpus nostrum lucidum sit. Luceat tibi semper lucerna Verbum Dei : luceat et lucerna corporis tui oculus tuus. Conscientia tua lucens, bene in hoc corpore lucernæ lux est; quia ipsa est oculus tuus. Sit purus oculus tuus. Si conscientia tua munda sit, munda est caro tua : si autem tenebrosa est conscientia tua, etiam corpus tuum conscientiæ tuæ nocte tenebrosum est. Lucernæ ergo et nos sumus toto operti corpore, vix aliquid exiguum habentes unde lucere possimus.

8. Denique et Johannes lucerna erat, sicut dixit Dominus de eo : *Ille erat lucerna ardens, et illuminans.* Bona lucerna, quæ lumen accipiebat a Christo; ut lucere posset in hoc sæculo : merito ardens, merito illuminans; quia erat nuntius Christi, illuminans prædicatione fidei pectora singulorum. Sed et istis lucernis dedit, ut lux mundi essent, dicens ad apostolos : *Vos estis lux mundi.* Ergo si gloria sanctorum nunc sicut lucerna, nunc sicut lux mundi fulgebat in hoc sæculo, quid dicimus de Verbo Dei, quod et lucerna est pedibus meis?

9. Et fortasse ubi non sunt tenebræ, non est lucerna Verbum Dei, sed supra lucernam; quia lux est. Tenebræ iis non sunt qui vident lucem. Denique, *tunc justi fulgebunt sicut sol in regno patris sui.* Et fortasse secundum Legem lucerna est Verbum Dei, secundum Evangelium lux magna est. Judæis lucerna est, et lucerna sub modio. Lucet Lex, sed non videtur; quia operta eorum doctrina est et cogitatione vitiorum *, et cæcitate perfidiæ : populo autem autem ex nationibus lux est. Denique, *populo qui sedebat in regione umbræ mortis, lux orta est eis.* Aperi igitur fenestras tuas; ut splendor tibi magnæ lucis introeat. Paratum fac candelabrum tuum; ut lux tua non operiatur integumento corporis tui, et mensura terrenæ hujus fragilitatis : sed supra mensuram corporeæ infirmitatis animæ tuæ virtute præfulgeas. Aut si ad mensuram teneris, vide ne superefficiant ipsæ mensuræ, ne superefflua nt : sed bonis seminibus sint contentæ. Non sit otiosus sermo tuus, non ferietur et vacet verbum tuum, ne fiat lucerna sub modio. Potens est Deus qui super candelabrum constituat lucernam tuam; ut luceat omnibus qui in domo sunt, ut qui ingrediuntur lumen videant. Candelabrum principale nostrum est. Pone sermonem in principali tuo, et omnibus luceat qui ingrediuntur in Ecclesiam. Accipe et aliud candelabrum. Considera os tuum, considera et sermonem tuum. Nonne os tuum candelabrum est, et verbum tuum lucerna est, cum de ore tuo profertur? Hæc lucerna semper tibi luceat, hoc est, verbum tuum luceat, et numquam extinguatur.

10. Quæris ut doceam quomodo non possit extingui? Scriptum est : Lumen justi semper inextinguibile est : *lumen* autem *impiorum extinguetur.* Hoc lumen erat lucernæ, quæ lucebat in tabernaculo Testimonii, et hodieque lucet in Ecclesia, vir sapiens. Hic est oculus Ecclesiæ, qui non dicit manibus, hoc est, operantibus, sed non acutis ad intelligendum : Non estis mihi necessarii. Ergo super candelabrum lucebat, qui dicebat : *Nostra autem conversatio in cœlis est.* Nam et David tota mente jam conversabatur in cœlo, et adhuc tamen dicebat. *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Aut fortasse quasi bonus magister mihi præire cupiebat; ut lumen sequi discerem, et illius pedibus ambularem. Ostendit ergo mihi hanc lucernam sequi discere in istius ignorantiæ, in istius operimenti corporei tenebris constituto; ut Christum sequens, nullum lapidem offensionis incurram. Errabat Petrus in tenebris ignorantiæ, negabat Christum esse moriturum; quia adhuc non videbat moriturum et resurrecturum esse pro nobis. Conversus ad eum Dominus ait : *Vade retro*

* Videtur hic fieri allusio ad opinionem sacerdotum Judaici populi, qui cogitationes ac desideria Legi contraria non condemnabant.

gloriosa virtutis, confessio plena victoriæ; ut qui ante contradicentem habebat diabolum, postea non haberet? Nemo ergo dura putet esse quæ justa sunt. Non videbantur dura ei, qui poterat dicere : *Nudus natus sum, nudus exibo : Dominus dedit, Dominus abstulit.... sit nomen Domini benedictum.* Benedicit enim Dominum justus cum laborat, peccator cum luxuriat. Non ergo ex infirmitate nostra vis æstimanda justitiæ est.

17. Quid durum putamus esse quidquid per imbecillitatem animi ferre non possumus? Tolle persecutiones, et martyres desunt. Sed et persecutores Deus, id est, potestates sæculi est passus adsurgere; ne deessent qui vincerent Christo. Quis tunc non dixit infirmus : Domine cur dedisti plebem tuam in potestatem persequentium? Sed quis hodie neget beatiores illos esse qui passi sunt, quam illos quos nulla vexarunt supplicia persecutorum?

18. Justus ergo optat probari, tentari non timet; qui enim statuit custodire judicia Dei, non timet tentationes. Ubi statuit, nisi in corde? Illic enim radicati et fundati esse debemus, non fluitantes, neque mobiles omni vento doctrinæ. Intus ergo statuamus in corde nostro, in pectore, in animo; ut nobis fiat illud propheticum : *Cogitationes justorum semitæ.* In his semitis bene ambulat justus; ideoque dicit : *Proba me, Domine, et tenta me.* Denique hoc quoque loco auctoritati respondens suæ, qui juraverat, et statuerat custodire judicia justitiæ Domini, probari se voluisse dicit, qui humilitatem subeundam credidit esse pro Christo.

19. Ideoque ait : *Humiliatus sum nimis.* Non solum humiliatum, sed etiam nimis humiliatum se esse gaudet. Beatus qui gloriatur humilitate magis, quam potestate. Potestas decipit, humilitas non destituit. Bona humilitas, quæ etiam in Christo laudem virtutis invenit. Hanc in illo plus veneror, quam creationem; quia creati ad laborem sumus, redemti ad quietem. Denique ipse advocans populos ad misericordiam suam, de humilitate propria gloriatur, dicens : *Palam factus sum non quærentibus me : apparui iis qui me non interrogabant.* Et alibi : *Scapulas meas dedi in flagella, maxillas meas in palmas : faciem autem meam non averti a confusione sputorum.* Recte ergo David humiliare se voluit; ut tribulationum Christi in se ipso, quod deesset, impleret.

20. Potest et ipse hoc ex sua persona per os David locutus dixisse : *Humiliatus sum nimis,* qui dixit in Evangelio : *Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego vos reficiam. Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum, et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris.* Discamus ergo ab eo, qui docere nos voluit quod proficeret ad salutem, et nobis dicit : *Discite a me.* Non est mediocre quod dicit, *Discite :* et addidit, *A me discite.* Non facile potest quisquam humilitatem docere inflatus : quamvis sit humana præditus sapientia; mens tamen inflatur, quam superbia carnis extollit. Et qui paupertate contentus est, non est contentus injuria : et qui potest ferre verberum pœnas, exagitatur verborum contumeliis : et qui potest administrationes contemnere, dolet sibi aliquem honorificentia esse prælatum. Grande est in omnibus humilitatis tenere mensuras. Superbia hominem prima dejecit. Dum plus volumus, etiam quod minus est solemus amittere. Bona humilitas, quæ nihil appetendo, totum quod contemnit, adipiscitur. Ipse Dominus Jesus se humiliavit, ut nos elevaret : et humiliavit se usque ad crucem, *Propter quod exaltavit,* inquit, *illum, Deus....ut in nomine ejus omne genu flectatur.* Quanta fecit Dominus audeo dicere, et non flexi ei genu? Sed flexi et postquam se humiliavit. Sic enim, hoc est, per humilitatem, per crucem sibi Ecclesiam congregavit.

21. David rex erat, incerta et occulta sapientiæ sibi patefacta testatur : sed ideo se magis humiliabat. At vero Ezechias cecidit ab altitudine cordis sui. Ille laudabilis rex, ille qui de obsidione, de ægritudine beneficiis Domini et mirabilibus liberatur, cecidit per superbiam, et gratiam meriti superioris im-

minuit. Quid fuisset Joseph, si humilis non fuisset? Scivit sibi obfuisse, quod prælatus erat fratribus: etiam pius amor miseriam prælationis invenerat. Prælatio armavit fratres, humilitas conciliavit extraneos: prælatio concitavit germanos, humilitas regem subditum fecit; ut vere quasi ex persona Joseph dictum putemus, quod hic ipse supra dixit: *Humiliatus sum, et salvum me fecit;* quamquam si consideremus quæ iste toleravit, ex persona sua eum dixisse reperiemus.

22. Golia superato, occurrerant juvenculæ psallentes: *Saul in millibus, David in decem millibus:* commotum est fel regis, et quærebat eum occidere: et humiliavit se David ante Jonathan filium regis, et convertit ejus affectum; ut quem successorem patrii regni potuerat habere suspectum, eumdem adversum studia paterna servaret, dicens patri: *Quid peccas in sanguinem innocentis?* et id vocem extorqueret invito, quod non mereretur occidi David. Recte ergo ait: *Humiliatus sum, et salvum me fecit.* Et iterum cum ad eum propheta venisset, et indignationem Domini in causa Bethsabee mulieris denuntiasset, humiliavit se, et ait: *Peccavi Domino.* Et dixit Nathan ad eum: *Quoniam pœnituit te, abstulit Dominus peccatum tuum, non morte morieris.* Bona igitur humilitas. Denique humiliatus est, et salvus factus est. Et alio loco, cum propter numeratum populum Dominus esset offensus, et misisset prophetam Gad, qui regi David diceret: *Elige tibi quid velis fieri, triennio famem super terram, aut tribus mensibus fugere te a facie inimicorum tuorum persequentium te, aut fieri triduo mortem in terra.* Respondit David: *Angustiæ sunt mihi hæc tria: sed magis incidam in manum Domini, quoniam magna est misericordia illius valde, quam in manus hominum incidam.* Et cum dedisset Dominus mortem in Israel a mane usque ad horam prandii, septuaginta millibus hominum mortuis, respexit David ad Dominum, et cum vidisset Angelum ferientem populum, dixit: *Ecce ego peccavi, et ego pastor male feci: et isti in hoc grege quid fecerunt? Fiat manus tua in me, et in domum patris mei.* Et propitius factus est Dominus, cum sacrificium reconciliationis Domino esset oblatum. Bona ergo humilitas, quæ regem plebemque servavit. Itaque, reconciliato Domino, ait David: *Bonum mihi est, quod humiliatus sum.*

23. Bona ergo humilitas, præsertim si adjungatur ei devotio voluntaria. Ideoque se vivificari secundum verbum petit; ut secundum verbum vivat, et omnia cum ratione faciat, non secundum carnis voluntatem. Unde mysticum * illud etiam moraliter accipi potest: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil***. Et tu imitator esto Dei. Quomodo imitator? Numquid cœlum potes facere, aut terram, aut mare? Non utique: sed ut omnia per verbum facias, nihil sine verbo: omnia cum ratione, nihil sine ratione; quia non es irrationabilis, o homo, sed rationabilis.

24. Sequitur versus quartus: *Voluntaria oris mei comproba, Domine, et judicia tua doce me.* Qui se humiliat, vivificatur secundum promissum Domini: qui vivificatur spiritu Dei, voluntarius est minister; plurimum enim refert utrum ex voluntate quid facias, an ex necessitate, quod placeat Deo. Denique voluntarius minister habet præmium, coactus dispensat obsequium, sicut Apostolo docente cognovimus. Scripsit enim: *Væ enim mihi est si non evangelizavero! Si enim volens hoc ago, mercedem habeo: si autem invitus, dispensatio mihi credita est.* Vide voluntarium executorem cœlestis arbitrii. Liber erat ex omnibus, et omnium servus est factus, voluntate utique, non necessitate; ut

* *Mysticum*, hoc loco neutiquam opponitur litterali; quandoquidem ubique litteralem hujusce textus Evangelici sensum constantissime propugnat Ambrosius. Hic ergo testimonium illud ideo *mysticum* dicitur, quia rem corpoream, sed a sensibus, immo ab ipso humano intellectu remotissimam exponat, æternam scilicet Verbi divini generationem. Moralitas autem in eo est, quod λογος græci codicis latine verbum et rationem significet.

** De hac interpunctione vide supra, *enarr. in ps.* 36, *n.* 35.

plurimos lucraretur. Iis quoque qui Legis vinculo tenerentur quasi sub Lege esset, se exhibuit, cum sub Lege non esset; ut eos servaret qui sub Lege vivebant. Infirmis infirmus factus est; ut infirmos adsumtione infirmitatis propriæ sustineret. Omnibus omnia factus est, non legitima necessitate *, sed voluntatis obsequio. Aperuit mihi hujus altitudinem consilii in epistola ad Philemonem scripta; quia quod ipse esset, alium esse vellet; ut voluntate potius quam necessitate detulisse Domino videretur. Itaque pro Onesimo interveniens sic ait : *Tu autem illum ut mea viscera suscipe, quem ego volueram mecum detinere; ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii : sed sine consilio tuo nihil facere volui; ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium.* Quam sedulus suasor, qui cum esset vas electionis divinæ, consortium consilii non dedignabatur alieni; ne alterum fructu voluntatis propriæ defraudaret. Recte ergo David ait quasi propheta : *Voluntaria oris mei comproba, Domine*, oris sui offerens Domino sacrificium voluntarium : eo quod ut apis illa prophetica bonos flores colligere ore consueverit, favos ore fingere, mella ore componere, et ex herbis suavibus ore filios legere ** : quæ *cum sit*, inquit, *robore infirma, sapientiæ prædicatione substantiæ suæ producit ætatem.* Quod sit istud voluntarium oris sacrificium, recognosce : *Immola*, inquit, *Deo sacrificium laudis.*

25. Exspectat Dominus voluntarios ministros. Denique in libro Esaiæ dicit Dominus : *Quem mittam?* Utique servulo suo poterat imperare, quem dignum qui mitteretur, invenerat : sed maluit eum spontaneæ oblationis non fraudare mercede, qui ut ipse se offerret, præstolatus est. Et quamvis ejus sciret affectum, exspectavit tamen vocem, ut cumularet gratiam. Unde se offerens Esaias ait : *Ecce ego, mitte me* : et sic postea missus est ad populum. Ideo de eo dictum est : *Quia Esaias audet, et dicit.* Etenim quasi voluntarium organum uberiore spiritus sui gratia Christus implevit.

26. Nec otiose hoc positum puto; quia voluntaria oris sui placere desiderat Domino. Multi prophetæ, sed in omnibus oris voluntaria placent. Excusabat Hieremias, dicens : *Quis es dominator, Domine? Ecce nescio loqui, quia juvenior sum ego. Et dixit ei Dominus : Noli dicere, quia juvenior sum ego; quia ad omnes ad quoscumque misero te, abibis : et secundum omnia quæcumque mandavero tibi, loqueris.* Verecunde propheta ætatem corporis prætendebat; ne exsequendis cœlestibus imperatis impar esse adolescentia deprehenderetur. Sed Deus ut qui morum magis quam annorum judicaret ætatem considerandam, et in juvenili corpore maturitatem robustæ sapientiæ in suo servulo prævideret, ait : *Noli dicere, juvenior sum ego* : hoc est, prohibuit eum juvenilis ætatis contemplatione vires suas perpendere, cui fides canitiem sapientiæ ministraret. Et iterum in posterioribus cum dixisset idem propheta : *Seduxisti me, Domine, et seductus sum..... Et dixi : Non nominabo nomen ejus, et non loquar in nomine ejus ultra;* addidit : *Et factus est in corde meo, ut ignis ardens, flammans in ossibus meis : et dissolutus sum undique, et ferre non possum.* Advertimus igitur quod iis etiam qui aut excusandum officium suum, aut certa aliqua causa negandum putaverint, Dominus tamen noster aut ratione persuadeat, aut cupiditate propheticæ revelationis inspiret; ut ad subeundum officium voluntate concurrant, non necessitate conscendant; quo merces ad eos integræ devotionis possit plenior pervenire. Prophetavit et Caiphas, *Quia expedit unum hominem mori pro populo* : sed hoc voluntarium oris ministerium non erat; quia loquebatur invitus. Denique quid diceret, nesciebat.

27. Quæ ergo voluntaria oris sui Domino David placere desiderat? *Elegi abjectus esse in domo Domini, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. Audiam quid loquatur in me Domi-*

* *Legitima necessitas* est ea, quam lex imponit.

** *Verum ipsæ e foliis natos, et suavibus herbis Ore legunt.* Virg. Georg. 4.

nus Deus. Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio sæculi. Paravi lucernam Christo meo. Corpus suum quod erat ante limosum, et cœno hæreditariæ colluvionis obstructum, ut oleum spiritale recipere non posset, Christo paravit, ut luceat. Christo lucet cujus opera in Christi lucent lumine. Christo lucebat Petrus, cum diceret: *In nomine Jesu Christi Nazareni surge, et ambula.* Christo lucebat ille qui dicebat : *Sanet te Dominus Jesus.* Christo lucebat martyrum lucerna, qui pro Christo subiere martyrium. Christo lucebat David, qui poterat dicere : *Cor meum, et caro mea exsultaverunt in Deum vivum.* Christo paraverat mentem, cum de eo, a quo frequenter ad mortem fuerat appetitus, diceret : *Non mihi contingat a Domino, si fecero hoc verbum, Domino meo, christo Domini injicere manum meam.* Cum majorem haberet causam tuendæ salutis suæ, ut occideret persequentem; etiam alios qui suadebant inimico non esse parcendum, quem Dominus juxta promissum suum, in manus ipsius tradidisset, ab ejus necandi cupiditate revocabat. Christo lucebat Propheta, cum de eo qui patris domum turpi maculaverat incestu, qui patris salutem parricidalibus præliis appetebat, pius tamen pater diceret ad prælium profecturis : *Parcite filio meo Abessalon.* Tacebat improbitatis scelus: pietatis autem gradum, et nomen necessitudinis præferebat; ut pugnaturi non adversarium regis, sed filium cogitantes, dolorem læsæ pietatis inhiberent. Et post mortem ejus operuit faciem suam, et voce magna clamabat, dicens: *Filius meus Abessalon, filius meus.* Hanc vocem parricida non meruit; sed Christi prophetabat gratiam. Didicerat Propheta de Christo bonus esse pater, qui bono filio serviebat.

28. Denique ideo dicebat : *Et judicia tua doce me;* quia judicia Dei sicut abyssus multa, et inscrutabilia, ut Apostolus dicit. Ideo non poterat ea, nisi Christo docente, cognoscere; quia unus magister omnium Christus est. Hæc autem Christi judicia sunt; ut iis qui nobis insidiati fuerint, noverimus non vicem injuriæ rependendam, sed pro injuria magis deferendam gratiam. Denique maledicentibus non remaledixit, percutientes non repercussit : sed magis etiam crucifixus pro persequentibus se piæ intercessionis apud Patrem auxilium deferebat dicens : *Pater, dimitte illis; non enim sciunt quid faciunt.* Hæc igitur quisquis fecerit legis judicia, remuneratione donatur a Christo.

29. Sed quis judicia Dei doceri potest, nisi qui animam suam semper intenderit ad Dominum? Qui potest dicere : *Anima mea in manibus tuis semper, et legem tuam non sum oblitus.* Aliqui habent : *Anima mea in manibus meis semper,* hoc est, in actibus meis, hoc est, in operibus meis. Quamvis in periculis positus dicit justus ad Dominum : Propter te quotidie morior, quotidie periclitor : periclitor ab insidiatore, periclitor ab obtrectatore, periclitor ab iis quos arguo, quos revinco, periclitor pro veritate atque justitia : ego tamen nec periculis territus, tuæ legis oblitus sum; propterea, *in manibus meis anima mea.* Sed quia plerique habent : *Anima mea in manibus tuis semper;* hoc latius explanandum arbitror.

30. Scit Propheta, scit ubi animæ suæ præsidium locet, unde opem speret : in manibus Dei constituere vult animam suam; quia cor regis in manu Dei est. Quicumque proprium corpus subegerit, nec ejus passionibus turbari animam suam rector sui congrua vivacitate permiserit, is bene regia quadam potestate se cohibens rex dicitur; quod regere se noverit, et arbiter sui juris sit : non captivus trahatur in culpam, nec præceps feratur in vitium. Hujus anima non perit in æternum, nec quisquam rapit eam de manu Patris omnipotentis aut Filii. MANUS ENIM Dei quæ solidavit cœlum, quos tenuerit, non amittit.

31. Quæ sint igitur istæ manus, consideremus. In Canticis habes : *Læva ejus sub capite meo, et dextera ejus complectetur me.* Hæc loquitur Sponsa de Christo, anima de Verbo Dei. Christus autem idem est Verbum Dei, atque sapientia : beata ergo anima, quam com-

plectitur sapientia. Magna est sapientiæ manus, magna dextera totam complectitur animam, tota enim munita est, quæ desponsata Dei Verbo est; plenitudo enim sapientiæ, timere Deum. Quæ ergo Deum timet anima, pleno se munit ipsa præsidio : mittit sapientia lævam suam sub collum ejus, dexteram autem in complexum ejus. Utrumque quidem brachium ejus ad utilia extenditur; habent tamen proprietates suas singulæ manus. Sapientia in dextera, et longitudo vitæ est : in sinistra autem divitiæ et gloria. Bonis utique manus utraque dotata est dotibus : in eo tamen habent varietatem sui muneris, quod et præsentia et futura tempora comprehendunt; ut læva præsentium remuneratrix, dextera futurorum sit.

32. Possumus hoc etiam de prophetia sancti patriarchæ Israel cognoscere. Nam cum dexteram suam posuisset super Ephræm, sinistram autem super Manassen, et convertere eas Joseph ætatum consideratione voluisset; ut dexteram patris super caput Manasse senioris filii collocaret : noluit et dixit : *Scio, fili, et hic erit in populum, et hic exaltabitur : sed frater junior major illo erit.* In quo major? In eo utique quia benedictione prælatus est, dicentibus posteris : *Faciat vobis Deus sicut Ephræm et Manassen :* vel quia semen ejus multitudo gentium sit, quæ in hoc sæculo laborem elegit, credens in Dominum Jesum; ut consolationem habeat futurorum. Manasses autem semen est populus oblivionis, qui proprium oblitus auctorem, exaltatus ad tempus in hoc sæculo est, daturus in reliquum pœnas graves; quia Deum suum et Dominum denegavit.

33. Hoc ideo diximus, ut probaremus ea esse potiora, quæ futura sunt. Denique læva sapientiæ sub capite Sponsæ est : dextera autem superior, qua totam complectitur Sponsam. Itaque illa quasi fulcrum est quietis præsentis, quo anima innixa requiescit. Habet ubi reclinet caput suum; quia læva sapientiæ sunt divitiæ et gloria. Ad tempus hæc demulcent, et ex parte solatio sunt. Et ideo *Filius hominis non habebat ubi caput suum reclinaret; quia cum dives esset, pauper factus est ;* nec gloriam aliquam istius sæculi requirebat; quia venerat non ut in portione, sed ut universo humano generi subveniret dicens : *Mihi irascimini, quia totum hominem sanum feci in sabbato;* hoc est, totum, non ut facultatum collatione ditaret, non ut honorum insignibus, non ut gloriæ sæcularis cumularet augmento; hæc enim non habent beatitudinis et gratiæ plenitudinem : sed totum hoc est, ut longitudinem vitæ complecteretur æternæ. Neque enim communis vitæ similis vita in dextera est sapientiæ : sed longitudo vitæ est; ut qui accipit vitam a sapientia, non exiguitatem vitæ, sed perpetuitatem, et æternitatis longitudinem adipiscatur.

34. Bonus amictus æternitas vitæ. Hoc pallium Sponsæ custodes murorum voluerunt auferre, quo primus homo fuerat exutus : sed anima Deo devota quæsitum diu tenendo, et non dimittendo dilectum, pretioso caritatis divinæ se vestivit involucro. Beati igitur qui tali pallio vestiuntur, et amictum hujusmodi, legis observatione meruerunt; quia non sunt legis obliti : sed quæ erant legis, operati sunt. Nam qui præter legem agit, legis oblitus est. Et ideo hæc anima candida adscendit e terris; quia fulget amicta veste sapientiæ: et dicunt de ea virtutes illæ quæ portas cœli custodiunt. *Quæ est quæ adscendit candida, innitens super fratrem suum?* Cum ea quæ posuit caput suum super lævam sapientiæ, ut aperiret manus pauperi ad subveniendum inopi : paratis aut derelictis sibi, non invasis atque direptis divitiis uteretur, quæ gloriæ cupida bonis eam operibus adquisivit, non inanes sæcularis jactantiæ dignitates ambivit. Hoc est enim caput suum, et quoddam sensuum principale supra manum constituere sapientiæ. Ea, inquam, anima meritis adscendit albentibus ex isto vitæ hujus, ut habent plerique, deserto, ad illum florentem semper locum jucunditatis æternæ. Istæ sunt virtutes quæ et in Esaiæ libro dicunt : *Quis est iste qui advenit ex Edom, rubor ves-*

timentorum ex Bosor, sic pretiosus in stola? Istæ, inquam, sunt quæ mirantur ex isto confragoso scopulosoque deserto aliquam adscendere animam posse sine magnorum labe vitiorum; et ideo gratulantur repertam, quæ vestimenta innocentiæ naturalis non polluerit atramento insipientiæ sæcularis: sed magis sapientiæ spiritalis, et gratiæ candore mundarit.

35. Dicit ergo ea anima jam secura, jam læta: *Posuerunt peccatores laqueum mihi: et de mandatis tuis non erravi.* Digna vox relinquentis hoc sæculum, eo quod retia persequentium, et insidiatorum laqueos evaserit. Vox digna martyribus, quibus multa supplicia proponebantur, multa etiam offerebantur præmia; ut a martyrii studio vel terrore pœnarum, et sævæ mortis horrore, vel præmiorum revocarentur illecebra. Gravis laqueus proscriptionis, qui sæpe frangit sanctos inopiæ deformitate, quos mortis formido non fregerit: laqueus alius incendii, laqueus carceris, diuturnique supplicii: grandis laqueus cum divitiæ promittuntur, cum honores, cum amicitiæ tyrannorum. Qui ergo hæc evaserit, et ad martyrium pervenire potuerit, recte dicit: *Posuerunt peccatores laqueum mihi: sed a tuorum mandatorum non declinavi semitis;* cui despicienti præsentia, futura quærenti, regnum cœleste divinitatis tuæ promissione reseratum est.

36. Qui sunt isti peccatores qui posuerunt laqueos? Aperuit tibi Apostolus auctorem omnium peccatorum, et demonstravit dicens: *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum diaboli.* Advertis igitur laqueum diaboli esse divitias, quem tetendit etiam Salvatori: sed ille qui nihil habuit quod posset princeps istius mundi veniens suum dicere, laqueorum ejus vincula dissolvit. Ac ne mediocrem hunc laqueum putes, hic laqueus Judam apostolum strangulavit. Qui miser, cum esset illaqueatus ut proderet Dominum, ubi advertit quantum sceleris esset admissum, laqueo se ipse suspendit. Sed et ipse laqueus diaboli fuit, ut non ageret pœnitentiam, sed laqueo se suffocaret. Deus enim etiam in ipsos pius est proditores; ut ad pœnitentiam provocentur, atque a flagitioso proposito reflectantur, et resipiscant a diaboli laqueis, a quo capti tenentur ad ipsius voluntatem. Jam non ærumna est incidisse, sed crimen: qui non solum se dedere capiendos, sed etiam ad voluntatem diaboli tenentur adstricti; cum possint dicere: *Dirumpamus vincula ipsorum.* Dedit enim tibi scriptura divina ut non solum caveas diaboli laqueum: sed etiam per pœnitentiam ejus vincula dirumpas.

37. Quid tibi, homo, cum deliciis ac voluptatibus? Non capit laqueus, nisi ante esca te cœperit. Dum prædam petis, laqueo ipse te nectis. Esca laquei avaritia est: esca diaboli luxuries est, quibus nos vult inescare, non pascere. Et ideo clamabat Apostolus: *Ne adtaminaveritis, ne gustaveritis, quæ sunt omnia ad corruptelam ipso usu.* Noli ergo adtaminare luxuriam, et illa te contaminare non poterit. Noli gustare avaritiæ corruptelam, et eris immunis a laqueo. Quid tibi postremo cum terris, qui cum Christo resurrexisti? *Quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est... quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.* Mortui sumus terris, vitam nostram cum Christo abscondimus in Deo nostro: non jam nos vivimus, sed Christus vivit in nobis. Quid iterum ad terrena remeamus? *Ecce elongavi fugiens*, dicit sanctus: *Vidi laqueos iniquitatis et contradictionis in civitate.* Laquei sunt enim ubi est usura et dolus. Elongavit ille fugiens terrena dedecora; ideo ad cœlestia pervenit præmia.

38. Quid, inquam, te reflectis in terram, si in Enoch raptus ad cœlum es, in Elia levatus es curru, in Paulo raptus es ad paradisum, conversatus in cœlis, in David exauditus, ut pennas columbæ adsumeres et volares: in Christo exaltatus, volucris factus in Spiritu; quando sicut columba descendit, illas tibi alas dedit, ut tu disceres evolare de terris? Neque vero cunctandum putes quomodo tibi volandum sit, quibus alarum remigiis. Dixit quidem David: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo, et*

requiescam? Et quasi dubitasse visus est a quo pennas posset accipere; licet sic soleat divina gratia declarari, quæ in terris non potest inveniri : idem tamen in posterioribus, quæ sint istæ pennæ, docuit evidenter dicens : *Si dormiatis inter cleros medii, pennæ columbæ deargentatæ, et posteriora dorsi ejus in specie auri.* Etsi dormias, exsurgunt tamen pennæ tuæ. Sunt enim qui vigilant dormientes, ut vigilabat illa quæ dixit : *Ego dormio, et cor meum vigilat.* Etsi nox est, vigilat spiritus, de quo scriptum est : *De nocte vigilat ad te spiritus meus.* Tunc tibi pandentur alæ ex eloquiis spiritalibus, pretiosaque auri prudentia volatus adsurget. Ubi ergo laqueos poteris pertimescere, cui remigium præsto spiritale est? Si sinceritas animi, si puritas mentis adfulgeat, columba es. Ideo tibi dictum est : *Estote... simplices sicut columbæ.* Si majora desunt remigia, vel minora ne spernas. Esto vel passer; ut laqueos sagaci indagine prævideas, et pene captus illecebris peccatorum, tamen aliquando revocatus possis dicere : *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium : laqueus contritus est, et nos liberati sumus.* De quo quoniam alibi putavimus esse tractandum, nunc alio transeundum videtur.

39. Satis est tibi ut avem te esse noveris, adsumtum in naturam volandi, dicente Domino per Prophetam : *Liberate vos ex laqueo venatorum, et a verbo conturbationis;* non enim injuste tenduntur retia avibus. Avis es, o homo, qui sicut avis in quamdam aquilæ renovatus es juventutem. Et ideo non injuste tenduntur retia avibus. Quid enim te in terram dejicis, qui jam cœlum petebas? Non enim injuste renovato tenduntur retia, quia jam Christi esse cœpisti, venantium esse desiisti. Attende laqueos venatorum. Ante quasi prædam suam diabolus suo jure capiebat : nunc Dominicæ crucis mercem cur alienus incursat? Potes tamen etiam hos laqueos evitare, ne dicas: venantes ceperunt me sicut passerem; si laqueum cordis evadas, quem misit diabolus in cor Judæ, et ita eum in facinus proditionis armavit. Avertat a nobis Deus hos laqueos, quos super peccatores pluit. Et ideo dicit Propheta : *Dabis illis, Domine, laqueum cordis eorum, quem parasti eis.* Nobis autem da, Domine, auxilium; ut post te sequamur, tuis alligati vinculis. Nulla enim vehementiora, nulla sunt gratiora quam vincula caritatis. Qui tibi ligatus est, solutus est mundo.

40. *Hæreditavi testimonia tua in æternum; quoniam exsultatio cordis mei sunt.* Etiam ista vox martyrum est, dicentium quod hæreditatem acceperint cœlestium testimoniorum. Dicit ergo Propheta : Hæres sum mandatorum tuorum, successionem tuam fidei pietatisque jure quæsivi. Non potest dicere istud, nisi qui mandata custodit, cœlo et terra testibus, adquisita. Dixit enim Dominus : *Audi cœlum, et auribus percipe, terra.* Testatur elementa Dominus ad redarguendos eos qui noluerint præcepta divina servare; ut refugia omnia excusationis obsepiat. Testatur et homines, dicens : *Estote mihi testes, et ego testis, dicit Dominus.* Mandata ergo Domini plena sunt testimoniis, et ipsa sunt testimonia, quorum satis idoneus testis est, qui non mentitur Deus, apud quem et conscientia tua testis est, cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, satis fidelis etiam in infido pectore, quoniam arbitrum omnium quæcumque commissa sunt, latere non possunt. Nam si in judicio terrestri etiam is qui ad mentiendum venerit subornatus, tamen si testimonio fuerit convictus alterius, solet prodere veritatem; quanto magis in judicio cœlesti apud Dominum Jesum necesse habet quæ vera sunt confiteri, quem novit scire quod factum est?

41. Et bene ait : *Hæreditate quæsivi testimonia tua;* quoniam sicut ante hæredes fuimus peccatoris : ita nunc hæredes sumus Christi. Illa fuit criminum, hæc est virtutis hæreditas : illa nos obligavit, hæc solvit : illa obæratos fœnore delictorum adjudicavit inimico, hæc redemtos titulo Dominicæ passionis Christo adquisivit. Mala Evæ successio totum hominem devorabat : præclara Christi hæreditas totum hominem libe-

ravit. Non ad unum quidem, non ad paucos : sed ad omnes Testamentum suum scripsit Jesus. Omnes scripti hæredes sumus non pro portione, sed pro universitate. Testamentum commune est, et jus omnium, hæreditas universorum, et soliditas singulorum. Novum Testamentum singuli adeunt, et omnes possident : nec minuitur hæredi, quidquid a cohæredibus vindicatur. Manet emolumentum integrum, et eo magis singulis crescit, quo pluribus fuerit adquisitum. Alia conditio est hæreditatis humanæ. Si divisa fuerint emolumenta, minuuntur, et hæredis est damnum descriptio cohæredis. Indivisum regnum Christi est, indivisa hæreditas. Quomodo fieri poterat, ut divisa esset hæreditas; cum hæreditatis fructus sit indivisus, quod est regnum cœlorum? Aurum, argentum, prædium ab homine pluribus derelictum distribuitur ac secatur: solida ad singulos Christi dona perveniunt : omnes habent, et nemo fraudatur.

42. Audiamus igitur commoda hæreditaria. Remissio peccatorum hæreditas Christi est. Certe solida per singulos, et in commune est lucrativa; quibuscumque enim collata fuerit, nulli decedit, accedit omnibus. Corpori adquiritur, quidquid unicuique relaxatur. Nam si Angeli super uno peccatore pœnitentiam agente lætantur, quia lucrum suum putant hominis redemtionem, quanto magis lucrum est generis, quod est lucrum naturæ? Hæreditas Christi est resurrectio. Hanc quisquam damnum suum dixerit, quæ in uno communis gratiæ nomen invenit? Christus enim surgens, omnibus resurrexit; quoniam per hominem resurrectio mortuorum. Quomodo igitur potest singulorum esse dispendium, quæ est totius corporis et humani generis reformatio? Recitetur itaque Testamentum, et institutiones ejus consideremus. *Testis autem nobis et Spiritus sanctus. Cum enim dixerit : Hoc autem testamentum quod testabor ad illos, dicit Dominus. Dabo leges meas in cordibus eorum, et in sensibus eorum scribam eas, et peccati et injustitiæ eorum non memorabor.* O vere testator æternus, qui nostris cordibus leges affigit suas, et scribit in sensibus; ut nihil aliud cogitare, nisi divina præcepta possimus, nihil aliud sentire, nisi Dei oracula debeamus. Dedit gratiam, reformavit naturam, sibique qui oblivisci nihil solet, memoriam meorum abstulit peccatorum, mihi dedit præceptorum suorum.

43. Noli ergo tollere de corde tuo legem Dei, et affigere legem peccati. Noli scribere in sensibus tuis diaboli illecebras, et Dei delere mandata. *Ecce ego,* inquit, *pinxi muros tuos, dicit Dominus ad Hierusalem;* hoc est, ad animam studiosam tranquillitatis et pacis, quam fecit ad imaginem suam. Noli, inquam, auferre imaginem cœlestem, et imaginem mortis imponere. Recusasti hæreditatem sæculi : serva Christi testimonia; quoniam in his exsultatio atque lætitia est, quando quidem omnis fletus delebitur, et mors non erit amplius, neque luctus, neque fletus, neque clamor. Passio Christi imago fuit regni cœlestis. Nemo audivit in plateis vocem ejus; quia illo silentio passionis suæ clamorem omnem in posterum impiæ vocis abolebat. Nolebat fleri, qui dicebat ad filias Hierusalem : *Filiæ Hierusalem nolite me flere, sed vos ipsas flete.* Ablaturus enim omnes lacrymas suæ beneficio crucis, in passione propria futuræ instar beatitudinis exhibebat; ut nemo fleret, nisi qui Christi beneficia non teneret.

44. Merito ergo vir Evangelicus dicit : *Hæreditate quæsivi testimonia tua in æternum; quoniam exsultatio cordis mei sunt.* Quis non exsultet, qui cœlum et terram hæreditate quæsivit (quæ duo elementa contestatus est etiam Deus, cum legem daret) quia quæsivit Deum, de quo dicit Sanctus : *Portio mea Dominus :* quæsivit Dominum Jesum, quæsivit Spiritum sanctum; et post illa quæsivit Angelos, et cum illis vivit, non hodie tantum et cras, sed in æternum: nec ullis pro nomine Domini contristatur injuriis? Denique gaudebant apostoli cum verberarentur, cum in carcerem truderentur.

45. Exsultans igitur in testimoniis

Domini jure dicebat : *Inclinavi cor meum ad faciendas justitias tuas in æternum, propter retributionem*. Qui retributionem bonorum operum sperat a Deo, et ad eum festinat, inclinat cor suum, ut faciat Christi justitias. Quæ est Christi justitia? Sine nos, inquit, implere omnem justitiam, qua peccatum minuitur, culpa laxatur. Et bene ait, *Inclinavi;* ut non sit tibi arduum atque difficile, cum mentem tuam quasi ad humilia et plana convertas. Aut certe, quoniam sapientia carnis legi Dei non est subdita, videtur inclinare cor suum, qui legi facit esse subjectum extollentem se corporis sensum, contuituque religionis inflectit. Atque ille dudum extollens se frustra, et inflatus mente carnis suæ, cum se humiliat, inclinat.

46. Humiliavit enim et ipse se Christus; ut novum conderet Testamentum. Cum lego Evangelium, audio Filium Dei carnem sumsisse de Maria, videor mihi cum Christo ipse descendere. Lego enim eum, qui cum in forma Dei esset, semetipsum exinanivit. Exinanivit autem, ut formam servi acciperet : et specie inventus ut homo, humiliavit se usque ad mortem. Lego enim dicentem : *Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos et discite a me quia mitis sum, et humilis corde.* Non dixit : Discite a me quia potens sum : non dixit : Discite a me quia gloriosus sum : sed discite a me quia humilis sum, quod potestis imitari. Nolite extollere vos, nolite exaltare cor vestrum. Docuit ergo me humiliari, et inclinare cor meum ad faciendas justitias; non ad iniquitatem, sed ad æquitatem inclinare, *propter retributionem*. Retributio regnum cœlorum, et paradisi est incolatus.

SERMO DECIMUS-QUINTUS.

D. Samech.

1. INCIPIT *samech* littera decimaquinta, quæ interpretationem habet, *Audi*. Est et alia ejus interpretatio, quæ dicitur, *Firmamentum*. Quid est, *Audi?* Non otiose dicitur quod commune est omnibus, et suppellit universis ipso jure naturæ. Et ideo non est otiosum quod admoneris ut audias; cum etiam inviti, et aliud agentes, sonum tamen, aut vocem audire soleamus. Sed quia non est solum audire hoc quod suppetit officio naturæ : sed etiam illud quod majus est, ut audias non usu tantum corporis, quantum intellectu mentis; ideo diligentius considera istius litteræ interpretationem, seriemque versuum qui sequuntur.

2. Ut noveris autem mysticum esse audire, ut audias et intelligas mysteria, de Judæis scriptum est : *Aure audietis;* quia mysteria legis audierunt, sed non intellexerunt. Unde ait Dominus : *Audi populus meus, et loquar.* Lex utique spiritalis est, audi ergo spiritaliter. Denique qui scivit audire, ait : *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus,* id est, cognoscam quid locutus in me fuerit Deus. Ideoque alibi ait : *Quanta audivimus, et cognovimus ea;* ut comprehenderet non solum audisse se, sed etiam intellexisse. Nemo enim cognoscit, nisi prius intellexerit. Audi ergo, ne si te videat negligentem, veniat Petrus, arripiat gladium, abscindat auriculam tuam; quod superfluo habeas aurem corporis, qui audire et examinare non noveris. Et fortasse virtutem animæ qua examinantur quæcumque audiuntur, habeant amputatam, qui ea altitudine qua scriptum est, audire non possunt.

3. Meritoque hanc litteram *firmamentum* alii interpretati sunt : quod cum superiore interpretatione concurrit; nisi enim unusquisque audierit quid sequi debeat, nemo firmatur. In officio igitur audiendi omnium firmamentum est.

4. Dicit igitur tibi in Threnis Hieremias propheta per litteram, *audi*. Et ut scias mysticum esse quod audire debeas, subjecit hujusmodi seriem huic litteræ : *Abstulit omnes fortes meos Dominus de medio mei. Vocavit in me tempus; ut contereret in me electos meos. Lacum calcavit Dominus virgini filiæ Judæ.* Non tunc abstulit omnes Judææ fortes Dominus, quando in Babyloniam regionem captivus ductus est populus Judæorum,

sed, quando Christus advenit, et libertatem animæ suæ captiva non vidit, nesciens gravibus incurvatam peccatis mentis suæ erigere cervicem, et quædam fidei colla ad lucem cognitionis adtollere. Ideo lacus factus est Judæis passio Salvatoris, quæ gentibus portum salutis ostendit; quia crux Domini non credentibus præcipitium est, vita credentibus. Hac ratione præmisit, *audi*, ut futura cognosceret.

5. Alio quoque loco litteræ huic ista subjecit: *Sonuerunt super te manus omnes transeuntes per viam: sibilaverunt et moverunt caput suum super filiam Hierusalem. Hæc est civitas, dicentes, corona gloriæ, et jucunditas universæ terræ.* Passionem Salvatoris prophetari liquet, et defleri ab Hieremia excidium Judæorum, quod cum ex aliis, tum ex illo intelligi potest; quia in posterioribus habet: *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus, comprehensus est in interitu nostro, sub cujus umbra, diximus, vivemus inter gentes.* Quid hoc manifestius, quando et nomen expressum est, et comprehensio inter manus persequentium perfidorum est declarata, et umbra vivificans, et gratia gentibus conferenda descripta est?

6. Sed etiam ipsa verba significant quæ in Evangelio de passione Domini legimus, quia hoc loco mors ejus annuntiata est per Prophetam. Sic enim Matthæus scripsit: *Transeuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua, et dicentes: Vah qui destruebat templum Dei, et in triduo illud reædificabat! Libera te, si filius Dei es.* Vulgus populi cum insultat alicui, sibilare consuevit. Simul quia vocem non habebant, qui Verbum negabant, sicut irrationabilia animalia sibilabant. Et ideo transibant viam, qui in via stare debuerant. Non stabant ergo quasi constantes: sed transibant quasi mobiles. Justi autem pedes stabant in atriis Hierusalem, in quibus perfidi stare non poterant; et ideo præteribant, sicut Marcus significavit. Præterit umbra, non veritas. Dies ejus sicut umbra præterit, qui obliviscitur, qui derelinquit. Sed et transire infideles legimus, sicut est illud: *Et vindemiant eam omnes transeuntes viam.* Quis enim nisi perfidus despoliat vineam Christi? Sed et alibi scriptum est: *Et non dixerunt transeuntes viam: Benedictio Domini super vos.* Stantibus enim dicitur: *Ecce nunc benedicite Domino.* Tamen et in bono legimus transire; ut est illud Moysis: *Transiens videbo hoc visum magnum.* Et qui vidit impium exaltatum ultra cedros Libani, *Transivi*, inquit, *et ecce non erat.* Et nemo dicit servo: *Transi, recumbe.*

7. Quæ ergo distinctio sit consideremus; nisi forte illa, quia ubi in bono accipitur transire, absolute lectum est: non dixit, hoc aut illud transiens, sed tantummodo transiens. Ubi in malo: *Transeuntes*, inquit, *viam.* Via enim bona est, quæ a commeantibus frequentatur, non facile incursatur a latronibus, qui aversa viarum obsidere consuerunt: regale iter munitum est. Moyses autem non transivit viam, sed in via stetit, cui dictum est: *Tu autem hic sta mecum.* Stetit cum illo qui ait: *Ego sum via, et veritas, et vita.* Hanc qui viam transit, labitur. Moyses autem non lapsus est: sed pertransivit a sæcularibus ad spiritalia, a temporalibus ad æterna. Et qui vidit impium, nec remansit, sed pertransivit, evasit; quia non adhæsit impio, ne fieret unum corpus: sed se ab eodem separavit. Et cui dicitur: *Transi, recumbe*, evadit utique laboriosam præsentium servitutem; ut habeat gloriosam futurorum quietem. Et Sponsæ dicitur: *Ades huc a Libano, Sponsa, ades huc a Libano, transibis et pertransibis a principio fidei.* Transit et pertransit, quæ festinat ad Sponsum. Pertransit sæculum, et festinat ad Christum.

8. Nunc discutiamus quid sit movere caput. Quis est populi caput, nisi Christus? *Caput* enim *mulieris vir, caput autem viri Christus.* Sed etiam Lex caput intelligibilis mulieris. Denique mulier sub Lege tamquam sub viro fuit. Mortificato autem ritu Judaico qui erat secundum litteram Legis, innupsit ei mulier qui a mortuis resurrexit. Unde quidam mystice interpretati, mortificato ritu Judaico, tamquam fratri defuncti ritus veteris Evangelio mulierem illam intelligibi-

lem nubere ex Lege voluerunt; quia Lex Evangelium fraterna quadam prædicatione præcessit. Ergo Synagogæ caput mortuum est, hoc est, caput ejus Lex mortua est, observatio videlicet Legis: evacuata est Legis littera, spiritalis ejus intellectus adstruitur. Hujus commotionis meminit David in quadragemiso tertio psalmo, dicens: *Posuisti nos in parabolam gentibus, commotionem capitis in populis;* eo quod a Lege in Evangelium sit facta commotio, quasi transitus quidam. In vicesimo autem et primo psalmo, in quo totius prophetatur series passionis, sic habet: *Omnes qui conspiciebant me, adspernabantur me et locuti sunt labiis, et moverunt caput. Speravit in Domino, eripiat eum: salvum faciat eum; quoniam vult eum.* Moverunt ergo Legem, quæ immobilis videbatur; et ideo finis Legis Christus intravit.

9. Qui moverunt capita pharisæi fuerunt, id est, a veritate divisi; unde et in veritatem non crediderunt. Sed et sic potest accipi: Moverunt caput suum Christum, qui in sua venerat: sed moverunt eum, quia sui eum non receperunt. Moverunt autem, dicentes: *Tolle, tolle, crucifige eum.* Et moverunt caput suum, qui onera sua movere nolebant; cum ligarent onera gravia, et aliis imponerent: *Ipsi autem digito*, inquit, *ea movere nolunt.* Quod est mysticum; quia corporalis ritus observationem numquam mutare voluerunt, et introducere intellectum spiritalem. Digitum enim pro spiritu legimus, ut Lex digito Dei scripta est, et ideo Lex spiritalis est. Noluerunt ergo onera sua movere, quæ sunt gravia, et leve Christi jugum atque onus ejus suave suscipere.

10. Verum quia passio Salvatoris omnes redemit, non absurdum est intelligere ita hos movisse capita sua, sicut prophetabat princeps ille Synagogæ: *Expedit unum hominem mori pro populo.* Aliud dicere volebat, aliud significabat. Et isti aliter movebant caput quasi insultantes, et aliud annuntiabant; quia ipse erat qui venit, ut pigrum illud atque terrenum principale hominum commoveret, quo evacuata observatione litteræ, mysterium quæreremus in verbis. Unde ait: *Posuisti nos in parabolam gentibus, commotionem capitis in populis.* Quod in bono utique accipitur; quia præmisit: *Et in nationes dispersisti nos.* Dispersi sunt enim Judæi; ut reliquiæ eorum salvæ fierent secundum electionem gratiæ: in parabolam autem positi; ut ea quæ per parabolam dicta sunt, revelata esse illorum exitu disceremus, vel eorum exemplo admoneremur cavere perfidiam. Tunc enim cognovit magis Hieremias Judæam esse deflendam; et ideo Hierusalem captam esse tunc temporis prophetavit, quando Redemtorem proprium non recepit. Illi igitur insultatur, de qua dicent, inquit: *Hæc est civitas.... universæ terræ;* eo quod ubi erat ante fidei jucunditas, ibi nunc sit amaritudo perfidiæ: vel certe movendo caput suum, et de corporalibus ad spiritalia transeundo mereatur audire; cum crediderit in Christum, quod corona sit gloriæ.

11. Quæ est autem corona gloriæ, nisi Ecclesia, quæ caput suum Christum coronat? Quæ jucunditas universæ terræ, nisi domus populi christiani, aula sanctorum, de quibus scriptum est: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum?* Ergo quia corona gloriæ est Ecclesia, ideo dicitur in Canticis: *Egredimini... et videte regem Salomonem in corona, qua coronavit eum mater ejus in die sponsalium ejus, et in die jucunditatis cordis ejus.* Ad animas dicitur ut e gurgustiis et claustris exeant corporalibus, extra corporis cogitationes exeant, egrediantur a cupiditatibus et a curis, et a cæteris carnis istius affectibus, et lubricis passionibus, supra mundum adscendant, de hoc mundo exeant, Christo occurrant, paratæ adsint facibus ardentibus relucentes. Quasi Angeli Christi hæc loquuntur: Non potestis videre claritatem ejus, gloriam ejus, nisi egrediamini humanæ fragilitatis curas, filiæ Hierusalem. Quasi dicant: Quid viventem inter mortuos quæritis? Non intra hunc mundum quæritur Christus, qui supra mundum suos voluit esse discipulos. Quæ est corona qua coronatur Christus, nisi corona gloriæ? Joseph coronam habuit castitatis, Paulus jus-

titiæ, Petrus fidei. Singularum virtutum coronæ sunt. Solus Christus habet coronam gloriæ, qua eum Ecclesia coronavit. In hac corona omnes coronæ sunt; quia gloria non portio unius coronæ, sed præmium omnium coronarum est.

12. Tertia traditione moverunt caput suum, hoc est Christum, qui est caput suæ plebis. *Caput ejus aurum cephas.* Unde et Aquila petram aurum dixit: Symmachus lapidem aureum, quod significat stabilem, eminentemque sapientiam. Corpus Christi Ecclesia est. Hujus *caput aurum*, id est, sapientia pretiosa sanctorum est, hoc est, viri justi atque prudentes. *Crines ejus abietes nigræ, sicut corax;* de quo alibi ait: *Capillamentum tuum, ut grex tonsarum.* Ideo capillamentum, quia virtus omnium sensuum in capite est. *Oculi* enim *sapientis in capite ejus.* Profunda igitur doctorum prudentia, quæ potest ea quæ obscura sunt revelare, et alta aperire sensuum. Et hujusmodi disputatores crines Ecclesiæ sunt, sicut pulli corvorum, quibus Dominus escam dat, sicut dedit sancto Jacob a juventute ejus, et eum pavit. Hos altos ac profundos ubertate doctrinæ pascit Dominus cœlestibus sacramentis.

13. *Oculi quoque ejus sicut columbæ:* oculi sunt viri, videlicet spiritalibus ornati sensibus, qui ad videnda mysteria sunt acuti, et parati ad penetranda scripturæ secreta divinæ, rationabili lacte fulgentes, in quibus non sit aliqua doli maculosa confusio, sed simplicis affectus pura et immaculata sinceritas. Ideo in aquarum abundantia lotas has columbas in lacte memoravit.

14. Jam certe dentes, et genas, et sicut coccinum resticulum labia sponsæ, intelligimus animæ esse virtutes, doctorumque diversitates: qui vel spiritalem menti alimoniam dispensatione sedula subministrent: vel prædicatione Dominicæ crucis, sicut verbi quadam linea alligent audientem: vel modesti ac verecundi, et juventutis flore gratissimi etsi a tractatu * pudore revocentur, redoleat tamen in his odor Christi, et sicut in genas quasi de capite sacerdotali descendit unguentum, eluceat pulcritudo doctrinæ. Et hoc caput movit Synagoga; et ideo abstulit Dominus mirabilem consiliarium, et prudentem architectum, et sapientem auditorem: *Caput*, inquit, *et caudam;* quoniam qui caput non tenuerunt, novissima habere non possunt. Sed jam ea quæ annexa sunt, consideremus.

15. *Iniquos odio habui: et legem tuam dilexi.* Quanto erga Dominum se protendat affectu sanctus propheta David hoc versiculo declaravit; quia cum suos inimicos nequaquam sit persecutus (utpote qui et regis Saul, a cujus insidiis periculum salutis cavere vix poterat, nec vitam putaverit appetendam, et mortem æstimaverit vindicandam, et parricidæ filii ingemuerit interitum, et multorum persequentium se flagitiis appetitus ignoverit, ut ipse ait, quia vicem injuriæ lædentibus non rependerit) prævaricatores tamen divinæ legis exosos horrescat: in quo utique et clementia morum ejus, mansuetudoque pietatis, et vehemens devotionis aperitur intentio, evangelici præcepti conveniens disciplinæ, quam prophetico spiritu prævidebat. Etenim Dominus Jesus et nostrorum inimicorum dilectionem nobis expetendam esse præcepit, et Dei hostes, etiamsi nobis aut parentum, aut filiorum, aut conjugii germanitatisque necessitudine copulentur, odio prosequendos. Sic enim scriptum est: *Si quis venerit ad me, et non oderit patrem, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc etiam et animam suam, non est me dignus.*

16. Quod si quis otiosis accipiat auribus, fortasse dicat: Tu Domine Jesu, legem dedisti dicens: *Dilige Dominum Deum tuum, dilige proximum tuum*, et ut impleres hanc legem, venisti: dixisti per Legem: *Honora patrem et matrem;* et in Evangelio jubes ut parentes oderim. Quomodo sibi conveniunt ista præcepta? Sic mitis et humilis corde venisti? Non possum salvo pietatis jure odisse patrem, cui debeo quod creatus sum, matrem longo decem mensium

* Tractare ab antiquis Patribus usurpabatur, pro sacram scripturam ad populum exponere.

[illegible] ... unde ... affectum ... quadam et conciliatrix ... Et ... Eva ... non habebat ... gratia ... et dulcis ad amorem ... [illegible]

[illegible] Evangelio ... Legis ... Lex ... gratiam ... [illegible]

47. [illegible]

[illegible] ... Samson captus est per uxorem ... Samson captus est ... uxore ... [illegible] ... factus est major ... quia amavit uxorem.

48. [illegible] ... Experta est ... fratribus ... [illegible]

49. Tempus igitur amandi, tempus odiendi ... [illegible] ... Tempus belli ... Tempus pacis ... [illegible]

[illegible] ... parentes ... Christum ... parentum ... [illegible]

50. [illegible]

[illegible] ... Evangelium ... [illegible]

18. [illegible] ... serpentem ... serpens ... [illegible] ... Adam ... affectum, feminis magis ... quam suis ... femina virum, quem serpens ... non ausus est, cibo ... [illegible]

legis impugnant. Græcus melius eos et proprie nuncupavit dicens, παρανομοις: παρανομος exlex vocatur; quia extra legem est. Hos ergo odit, qui in lege Christi est; quia legis mandata non servant. Non solum enim qui legem nescit, sed etiam ille qui non agit secundum legem, exsors legis est; quia *Non auditores legis... sed factores legis justificabuntur*. Redarguit me ipse David si aliter intelligam. Quomodo iniquos homines oderat, qui parricidam filium commendabat præliatoribus, ne eum aliquis occideret? Qui Saul regis mortem etiam vindicavit in eum, qui a se nuntiavit occisum?

22. Ergo non iniquos homines, sed iniquos sermones oderat. Denique *Iniquos*, dixit, *odio habui*, non addidit, viros. Deinde cum dicat Jesus in Evangelio : *Diligite inimicos vestros;* dicat Apostolus : *Benedicite eos qui persequuntur vos, et nolite maledicere :* quomodo excusaretur iste vir sub evangelica vivens disciplina, si iniquos homines odisset? Nisi intelligas quod iniquitatem odio habuit, non eos qui etsi operarentur iniquitatem, possent tamen evangelica prædicatione converti. Aut certe nisi ita accipiamus : quia sicut ille qui non honorat patrem, iniquus est, idem tamen secundum illud exosus patrem quod scriptum est : *Qui non odit patrem, aut matrem.... aut fratres, aut sorores, aut animam suam, non potest meus esse discipulus*, etiam laudabilis habetur : sic et iste iniquos odio habuit. Eodem modo et eos oderat, quo patrem prævaricantem, aut animam suam : præferens videlicet vitæ hujus suavitati gratiam Christi.

23. Sequitur : *Adjutor, et susceptor meus es tu : et in verbum tuum spero.* Adjutor per Legem, susceptor per Evangelium. Quos Lege adjuvit, in carne suscepit; quia scriptum est : *Hic peccata nostra portat; et ideo in verbum ejus spero.* Græcus tamen επηλπισα habet, quod est *supersperavi :* quod de eo dicitur qui semper addit ad sperandum ; et cum speraverit aliquid, iterum sperat, et spe proficit, extendens se semper ad superiora, et ea quæ præteriit obliviscens.

24. Pulcre autem ait : *In verbum tuum speravi*, hoc est, non in prophetas speravi, non in Legem : sed *in verbum tuum speravi*, hoc est, in adventum tuum ; ut venias et suscipias peccatores, delicta condones, ovem lassam tuis in cruce humeris bonus pastor imponas. Si quis sperat in Christum, separare se debet a consortio perfidorum.

25. Ideoque dicit : *Discedite a me maligni, et scrutabor mandata Dei mei.* Cujus versiculi testimonio significatur quia ubi malignitas est, ibi custodia mandatorum cœlestium esse non possit; *In malevolam enim animam non intrat sapientia*. Et alibi, *Quærent me mali, et non invenient.* Simplicem mentem, purum ac defæcatum animum diligit Christus, nec potest immaculatæ virtuti ullum cum maculosis contubernium esse flagitiis. Odit, refugit, adspernatur contagia, qui dicit : *Discite a me quia mitis sum.* Malignos repellit, laborantes vocat. Dicit illis Jesus : *Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem ;* istis ait : *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis*, non utique malignitate mentis, sed infirmitate carnis onerati : onerati, inquam, alieni hæreditate peccati. Laborantibus subvenio : fraudulentis prodesse non debeo, ne pluribus noceant. Hos pœna compescat : illos emendet gratia. MALITIA enim fons peccati est : culpa infirmitatis est lapsus. Illi debeo subvenire, qui laborat : illum etiam odisse qui decipit. Malas igitur operationes repellit. Nam nisi ita accipias, videtur dicere : Discedite a me, quia mundus sum, quia purus sum. Hoc pharisæus dicebat, sed reprehensus a Christo est. Non ergo Propheta dicit : Mundus sum, sed, *Cor mundum crea in me Deus.*

26. Ideoque relegato consortio malignorum, quasi qui ante permixtus illis suscipi non posset a Domino, dicit : *Suscipe me secundum eloquium tuum, et vivam : et non confundas me ab exspectatione mea.* Si vivit qui in sinu est patriarchæ Abrahæ, ut ille Lazarus pauper; quanto magis vivit qui suscipitur a Christo? Quomodo enim potest non in æternum vivere, quem sempiterna vita

suscepit, quem totum sibi Christus adsumsit, qui totus Verbi est, cujus vita abscondita est in Christo Jesu? Sed et qui in sinu Abrahæ sedet, susceptus a Christo est. Intolerandæ autem præsumtionis videretur dicere Deo : *Suscipe me;* nisi promissum ejus adjungeret, hoc est : Ut hoc auderemus, ipse fecisti, tuo te chirographo convenimus, qui nostrum chirographum sustulisti. Nos fecimus chirographum mortis, tu scripsisti chirographum vitæ.

27. Ergo non confundas ab exspectatione sua servulum tuum, quia in te spero; spes enim non confundit. Et si tribulamur, patientiam subministras, ut ferre possimus; ut quia te exspecto, non opprimar infirmitatibus, non succumbam tentationibus, non affligar procellis, in quibus est probanda patientia, ut probatio consequatur, quæ spem confirmat et roborat, quæ non confundit; hoc est : Frangimur frequenter laboribus, fatigamur : si spes desit, confundimur, et tota mente turbamur. Sed esto, sint aliqui duri ad labores, firmi ad injurias perferendas : si spem auferas, non potest perpetua esse patientia. Ipsa patientia non probatur, si fides desit, cujus radix spes est. Quæ enim potest probatio esse, nisi pro Christi nomine vel incommoda, vel pericula universa sustineas? Ideo spes est sola quæ nostrum non confundit affectum. Ubi est spes, apostolicum illud, *Foris pugnæ, intus timores,* nocere non possunt.

28. Alia interpretatio habet : *Non erubescere facias.* Non erubescet qui sperat in Christum. Ideo qui bene sperat, dicit : *In te confido, non erubescam.* Et bene ait, *Confido;* robur enim spei nostræ, et quædam sperantis auctoritas confidentia est. Spera igitur semper, et nemo te ab exspectatione confundit. Exspectatio nostra, vita æterna est. Exspectatio nostra, regnum Dei, Angelorum consortium, benedictiones sunt spiritales. Spera quotidie. Finem ista res non habet, nescit inducias. Spera etiam positus in adversis. Si quis dicat tibi aliqua forte necessitudinum amissione percusso : Quid tibi prodest justitia tua; tu tamen spera, non deficiat fides tua. Si quis dicat tibi : Quid tibi quotidiana profuere jejunia; quid castitas corporis, pudor mentis? Ecce sicut injustus et impius vulneratus es. Non deficiat fides tua. Nam etiamsi infirmus es, fidelis tamen sollicitus est pro te Christus. Dicit ad discipulos suos : *Date illis vos manducare;* ne deficiant in via. Habes apostolicum cibum*, manduca illum, et non deficies. Illum ante manduca; ut postea venias ad cibum Christi, ad cibum corporis Dominici, ad epulas Sacramenti, ad illud poculum quo fidelium inebriatur affectus; ut lætitiam induat de remissione peccatorum, curas sæculi hujus, metum mortis, sollicitudinesque deponat. Hac ergo ebrietate corpus non titubat, sed resurgit : animus non confunditur, sed consecratur.

29. Sequitur : *Adjuva me,* inquit, *et salvus ero : et meditabor justificationes tuas semper.* Qui sperat, præsumit juvari : ubi autem adjumentum Dei, ibi certum salutis auxilium. Supra dixit : *Adjutor et susceptor meus es tu :* hic iterum juvari petit, quasi dicat : Sine cessatione me adjuva. Non mihi satis est quod poposci, iterum peto ut salvus fiam. Hic non magna, non vera est salus : tunc salvus ero, cum fuero in paradiso, cum vivere cœpero inter electos tuos Angelos, cum laqueos terræ hujus evasero.

30. Sed ne forte adjuti in necessitatibus, postea in prosperis positi negligamus, docet nos immemores beneficiorum cœlestium nequaquam esse debere, sed meditari justificationes Domini; ut et cum boni operis aliquid fecerimus,

* *Apostolicum cibum* vocat Ambrosius lectiones sacræ Scripturæ quas Eucharistiæ sumtioni præmittendas monet. Ex his porro quæ subdit verbis : *infirmus es.... metum mortis sollicitudinesque deponat... corpus non titubat, sed resurgit;* non inviti adducimur, ut sanctum Doctorem de Eucharistia tamquam viatico loquutum fuisse suspicemur. Nec male forsitan in suspicionis confirmationem adduci potest is, qui ab eo laudatur Evangelii locus, quem alios etiam Patrum de viatico interpretatos constat. Sic enim Hieron. in Matth. cap. 15. *Non vult Jesus dimittere jejunos, ne deficiant in via. Periclitatur ergo, qui sine cœlesti pane ad optatam mansionem pervenire festinat,* etc.

semper tamen ei nostra peccata fateamur; hæc enim est justificatio Domini. Denique pharisæi non justificaverunt Deum, qui baptizari baptismo pœnitentiæ noluerunt. Ergo ille justificat, quem suorum pœnitet delictorum. Quem enim pœnitet, confitetur, ut est illud : *Tibi soli peccavi, et malum coram te feci; ut justificeris in sermonibus tuis.* Ideoque Publicanus magis justificatus exivit e templo; quia Pharisæus se justificabat, suas justitias prædicando : Publicanus autem justificabat Deum, iniquitates proprias confitendo. Ergo qui meditatur justificationes Domini, semper humiliatur. Non hodie humiliatur, et cras exaltatur : sed semper humilis corde et mitis affectu est. Plus est autem semper, quam die ac nocte, vel tota die; hoc enim supra tempus est. Ergo vel inter Angelos annumeratus dicas oportet justificationes Dei semper, et illam quam adeptus es gloriam, non tuis meritis arroges, sed divinæ miserationi semper adscribas; ne tibi dicatur : *Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Omnis enim creatura quæcumque bona habet, accepit a Christo, qui totius est auctor creaturæ.

31. *Sprevisti*, inquit, *omnes qui discedunt a justificationibus tuis; quia iniqua cogitatio eorum.* Omnis superbus immundus est in conspectu Domini; quia non potest per superbiam suam mundare peccata, qui arroganti spiritu coacervat errorem. Ideoque spernitur atque despicitur; quia despectui habet divina mandata. Bene autem cœlestis servatur prærogativa clementiæ; quia nullum repellit, sed quicumque noluerint peccata propria confiteri, ipsi discedunt a Domino Deo nostro. Denique ille discessit, qui peregre profectus, omne quod acceperat a patre, fidei et gratiæ patrimonium dissipavit. Et quia eum discessisse pœnituit, postea est regressus ad patrem, quem reliquerat cum peccatum proprium nollet confiteri. Non ergo intervallo locorum Deus relinquitur, sed pravitate morum, et deformitate gestorum. Discedit a Domino, qui se elongat ab eo, quemadmodum audita præsentia Dei, Adam latere cupiebat. Sed discedens a Domino salutem habere non poterat; quoniam scriptum est : *Ecce qui elongant se abs te, peribunt.* Unusquisque igitur suis studiis sese aut jungit aut separat. Denique quam plerosque nec locorum intervalla secernant, vel finitima et vicina connectant, indicio est quia sunt plerique in corpore siti, qui peregrinantur a corpore, et adsunt Deo; ut ille qui dicenti Deo : *Quem mittam?* respondit : *Ecce ego, mitte me.* Audet et Paulus adesse Deo, quia nihil in se præter carnis materiam videbat esse corporeum. Exivit et Cain a facie Dei, postquam commisso parricidio, gerendam peccatorum suorum pœnitentiam non putavit.

32. Recte autem ait : *Ad nihilum deduxisti prævaricatores.* Non peccatores dixit, sed prævaricatores. Nam quæ nobis spes foret, quando omnes sub peccato sumus? Etiam illud pulcre : *Omnes ad nihilum deduxisti prævaricatores.* Sive ille dives sit, nihil illi divitiæ suæ prosunt : sive honoratus, nihil dignitas : sive potens, nihil potentia. Sed aliud est prævaricatorem esse discedentem a justificationibus Dei : aliud prævaricatorem esse terræ. Illud gravius, hoc levius.

33. Ideoque subjecta ne te turbent, vide; nam subjecit his : *Prævaricatores æstimavi omnes peccatores terræ : propterea dilexi testimonia tua semper.* Recte prævaricator dicitur, qui discedit a Domino. Denique græce a discedendo apostata nominatur. Unde et ille : *Vinum et mulieres faciunt*, inquit, *apostatare.* Cavenda ergo incentiva et lenocinia delictorum; ne in scelus vergant. Prævaricator autem latine et transgressor vocatur; eo quod a lege Domini transeat ad errorem, et transgrediatur mandata cœlestia, cui dictum est ut adhæreat Domino Deo suo. Adhæreto igitur individuo semper affectu; ne te ab eo vis ulla possit evellere. Si quid rarum, si quid intermissum adversarius viderit, statim se immittit in pectus et cor tuum; ut te laqueo teneat suæ fraudis, et hostilis vinculo potestatis innexus, a devotione retraharis. Sed non solus

ille prævaricator est, qui posthabita Ecclesia, ad cultus transgreditur idolorum : sed etiam quicumque Legis mandata non servat. Omnis ergo peccator, prævaricator. Unde illud : *Omnis prævaricatio.... justam accipit remunerationem.* Nomen commune, sed diversa merita delictorum ; et pretia ergo diversa culparum.

34. Quid sibi vult quod ait : *Peccatores terræ.* Sunt ergo et cœli peccatores, sicut ille qui ait: *Pater, peccavi in cœlum, et coram te.* Sunt qui dicant quia is qui cœlestia non servat oracula, prævaricator est cœli. Sed sive hoc, sive quia minuit gratiam quam accepit e cœlo, quam Spiritus sanctus infudit : sive quia avis cœli factus, non debes in terram redire de cœlo. In cœlum ergo peccas, si cœli incola cœlum relinquas. Diversitas igitur est eorum. Alii peccatores cœli, alii peccatores terræ sunt.

35. *In matutinis*, inquit, *interficiebam omnes peccatores terræ.* Quomodo unus omnes interficere poterat peccatores terræ? Sed si consideres justum, cui nox præcessit, dies appropinquavit; potes videre quomodo exoriente tibi sole justitiæ, de luce vigilans interficias fomenta omnia delictorum. Utinam mihi adspiret hæc gratia; ut gladio spiritali, qui est verbum Dei, ab Ecclesia Domini incentiva universa possim abolere vitiorum, et terrena auferre delicta, quibus in foveam quamdam lubrici præcipitamur erroris; ut de civitate Dei expellatur iniquitatis operator. Civitas Dei Ecclesia est: Ecclesia corpus est Christi. Peccat in cœlum, qui cœlestis civitatis jura contaminat, et immaculati corporis violat sanctitatem suorum colluvione vitiorum.

36. Et vide ne forte sint qui cœli et terræ peccatores sint. Nam utique Adam cum in paradiso esset, cœlestis erat : post lapsum autem terrenus est factus, et de paradiso expulsus est et ejectus. Unde et Apostolus ait : *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis.* Abjiciatur ergo a nobis imago terreni, suscipiatur imago cœlestis, non fuco expressa, non ceris, non coloribus adumbrata, sed moribus, in qua Christus se agnoscat.

37. *Confige clavis a timore tuo carnes meas; a judiciis enim tuis timui.* Qui diligit Domini testimonia, configit clavis carnes suas, sciens quia vetus homo suus cum Christo confixus cruci luxuriam destruat carnis; ne cupiditates ejus indomito fervore lasciviant, ne radix avaritiæ serpentibus se fundat radicibus. Confige ergo clavis, et destrue fomenta peccati : moriatur in carne tua omnis illecebra delictorum : libertatem vagandi cupiditas voluptatum cruci affixa non habeat. Est quidam clavus spiritalis, qui patibulo crucis Dominicæ affigat has carnes. Et fortasse sint carnes quædam animæ, sicut corpus est animæ. Carnes animæ sunt carnales cogitationes. Configat has carnes timor Domini et judiciorum ejus, et servituti redigat. Quod si carnes istæ rejiciunt clavos divini timoris, haud dubie dicitur : *Non permanebit spiritus meus in his hominibus; quoniam carnes sunt.* Nisi igitur affigantur cruci hæ carnes, et configantur clavis a timore Dei nostri, non permanebit in his spiritus Dei.

38. Sicut sunt aculei timoris, quibus compungimur : ita sunt clavi timoris, quibus configimur. Qui compungitur, excitatur: qui configitur, mortificatur; ut peccato deficiat, Deo vivat. Ut sciamus autem clavos spiritales esse, etiam stimuli spiritales sunt, de quibus scriptum est : *Durum tibi est adversus stimulum calcitrare.* Hoc stimulo Paulus stimulatus surrexit e terra, et se levavit, ut conversaretur in cœlo. Confixus est clavis apostolus Thomas, ut diceret: *Nisi videro in manibus ejus fixuras clavorum, et mittam digitum meum in locum clavorum.* Clavi erant bonæ cupiditatis: clavi erant et si non perfectæ fidei, tamen fidei incrementa quærentis.

39. His configitur clavis, qui Christo commoritur, ut cum Christo resurgat. His configitur clavis, qui mortificationem Domini Jesu in corpore suo portat. His clavis configitur, qui meretur audire, dicente Jesu, *Pone me ut signaculum in cor tuum, ut sigillum in brachium tuum; quia valida est ut mors*

caritas, durus sicut inferi zelus. Infige ergo pectori tuo et cordi tuo hoc signaculum crucifixi, infige et brachio tuo; ut opera tua peccato mortua sint. Nihil in his criminis reviviscat, nihil erroris resurgat. Fortasse hanc imaginem clavi non solum timoris, sed etiam caritatis affigunt; quia valida est ut mors caritas, durus sicut inferi zelus. Non te ergo offendat duritia clavorum; quia est duritia caritatis: nec validus clavorum rigor; quia valida est etiam caritas sicut mors. Caritas enim culpam et omnia peccata mortificat: caritas sicut mortis ictus interimit. Denique morimur flagitiis atque peccato, dum Domini mandata diligimus. Caritas est Deus, caritas Dei verbum est, quod est validum, et acutius omni gladio acutissimo, usque ad divisionem quidem animæ, ac spiritus, artusque, et intima penetrans medullarum. Est durus ergo zelus caritatis, qui non cedat inferis; cum pro Dei zelo unusquisque nec suis parcat. His clavis caritatis configatur anima nostra et caro nostra, ut et ipsa dicat: *Quia vulnerata caritate ego sum.* Habet ergo clavum suum caritas: habet gladium suum, quo anima vulneratur. Felix qui hoc gladio meruerit vulnerari. Hæc sunt vulnera quæ osculis præferuntur: *Utiliora vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici.*

40. His nos vulneribus offeramus, quibus quicumque mortuus fuerit, mortem gustare non poterit. Talis enim eorum mors, qui Dominum sequebantur, de quibus dictum est *: *Sunt aliqui de istis adstantibus qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo.* Merito Petrus non timebat hanc mortem; non timebat enim qui dicebat, quia etsi oporteret eum pro Christo mori, non eum relinqueret aut negaret. Tollamus ergo crucem Domini, quæ configat carnes nostras, peccatum destruat. Est timor qui configit carnes: *Nisi quis tulerit crucem suam, et secutus me fuerit, non est me dignus.* Ille enim dignus qui habet Christi timorem; ut crucifigat carnale peccatum. Hunc timorem sequitur caritas, quæ consepulta cum Christo non divellatur a Christo, moriatur in Christo, adtumuletur Christo, resurgat cum Christo.

* Petrus scilicet, Jacobus et Johannes, qui Christi Transfigurationi interfuere.

SERMO DECIMUS-SEXTUS.

ע. Ain.

1. Incipit littera decima-sexta *Ain*, cujus interpretatio est, *Oculus*, sive *fons*. Oculus utitur videndi munere: sed sæpe videmus ea quæ complacent, et sæpe quæ displicent: nec in eo oculi est vel culpa vel probitas pro eorum qualitate quæ viderit; oculi est enim officium nuntiare quod viderit. Est sane vel offensa vel gratia, si aut delectetur suavibus, aut offendatur adversis. Ideo frequenter oculus suppliciorum dicitur, oculus tentationis, oculus hædi: oculus vitulæ, oculus generationis, aut fons generationis.

2. Legimus in Evangelio quia baptizabat Johannes in Ennon. Ennon oculum suppliciorum interpretati sunt. Itaque nemo venit ad baptismum, nisi qui desiderat sibi propria peccata dimitti, quorum supplicia corde provido perhorrescat. Itaque licet oculus suppliciorum dicatur; prævidentis est tamen supplicia, non sustinentis: licet baptismum pœnitentiæ habeat aliquam de suppliciorum susceptione tolerantiam. Oculi est ut intuendi officio fungatur: tuum est cavere quod videris.

3. Denique et oculus tentationis dicitur; quia per oculum sæpe tentamur. Oculus meretricis laqueus amatoris. Sed oculus nihil delinquit; ideoque Salvatoris sententia plena justitiæ est, dicentis: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam adulteravit eam in corde suo.* Non dixit: Qui viderit mulierem, sed *ad concupiscendum* viderit. Oculum absolvit, mentem ligavit. Nec dixit: Adulteravit eam in oculo, sed *in corde.* In oculo visus est, in corde peccatum.

4. Oculus hædi qui ad sinistram est; quod ea quæ dextra sunt, peccator videre non possit. Sanctus autem dicit:

Providebam Dominum in conspectu meo semper; quoniam a dextris est mihi, ne commovear. Et Petro sancto apostolo, cum tota nocte nihil cepisset, ut legimus in Evangelio, a Salvatore dictum est : *Mitte in dexteram partem navigii retia.* Itaque fretus imperatis cœlestibus, misit retia, et plurimum piscium congregavit. In sinistra nox erat : in dextera divini sermonis claritudo fulgebat diurna.

5. Est et oculus vitulæ : quod æque ad peccatores refertur; quia sicut jugi loro vitulæ adtrahunt iniquitates, non dirumpentes neque abscindentes proprium, sed longo trahentes fune peccatum. Indomita enim vitula sero mansuescit, et trahit lora, non suscipit; quia impatiens est tenendi : et quo diutius traxerit, eo amplius impeditur.

6. Oculus quoque generationis, aut fons generationis dicitur; quia ex oculorum conspectu aut bona, aut adversa generantur. Vidisti mulieris pulcritudinem, laudasti artificis opus, venustatem naturæ : generatio fidei, devotionis est partus. Contentus fuisti formæ decore non census ambitione, sumsisti in uxorem, genuit filios liberalioris gratiæ : oculus tibi fuit generatio prosperorum. Contemplatus es sacram puellam, pressit oculos tuos augustæ reverentia castitatis : prædicasti Dominum Jesum, qui senilem dedisset in adolescentula ætate gravitatem, immaculatamque vitam inter infirmas tam lubricæ hujus carnis illecebras humanis infudisset affectibus : fons bonorum est. Vidisti possessiones pupillorum, non ad invadendum, sed ad tuendum : et paternis ingemuisti visceribus, si quid advertisti de minoris commodis esse neglectum : repulisti eum qui fines ejus volebat invadere : judicasti pupillo : oculus tuus fons tibi fuit et origo justitiæ. Judicasti viduæ (sicut enim mala drachma, non drachma : sic malum judicium, non utique judicium); judicasti ergo sicut justus et bonus judex : vidisti usurpatorem improbum, qui maritali auxilio destitutam, suam prædam putaret : iniquitatem non passus es : tulisti indefensæ opem, quo adjuta præsidio, inoffensæ opera castitatis exercuit, nec auxilium quærere maritale compulsa est; dicit tibi Dominus : *Venite disputemus.* Quia judicasti viduam, oculus tuus fons gratiæ tibi factus est. Vidisti nudum corpus inopis jacere defuncti, non præteristi, ut ille qui exponitur in Evangelio, sacerdos atque levita : sed continuo miseratus, sepulturæ solatiis tradidisti : generavit tibi oculus materiam redemtionis.

7. Contra, si adspiciens agrum pupilli vineis consitum, lætum segetibus, nemoribus umbrosis, aut fluviis decurrentibus, aut fontibus scaturientibus, aut riparum herbosis amœnum thoris, et avaritiæ facibus accensus transtulisti patrum limites, atque in possessionem indefensam improbus irruisti : oculus tuus tibi mortis perpetuæ acerba generavit. Vicinæ viduæ jura temerasti : coegisti eam quæ aut dolorem suum, aut pudorem secretis clausa parietibus fovere deberet, prosilire in publicum, inverecundius quam injustius litigare : oculus tuus partus iniquitatis est factus. Vidisti inopem superbo oculo, et insatiabili corde : despexisti precem pauperis : et quem misereri debueras, cum fastidio præteristi : oculus tuus fons tibi fuit et origo peccati.

8. Ideoque oculi tui non lupi oculi sint, et insidiantis ad prædam, sed sicut Sponsæ dicitur : *Oculi tui stagna in Esebon, in portis filiæ multorum : nares tuæ sicut turris Libani.* Stagna in Esebon quid est, nisi in cogitationibus rationabilibus abundantia, quæ est in portis Ecclesiæ, cui merito defertur multitudo doctrinæ? Filia enim multorum, plurimarum doctrinarum posteritas effecta est, cujus nares odor est sacrificiorum floribus omnibus præstans. Quid enim Christi odore sublimius, qui abolebat thuris fragrantiam? Oculus ergo iste provideat quæ futura sunt : et si adversa imminere præviderit, fletu lacrymisque emollire ac mitigare non desinat.

9. Ideo Hieremias in captivitate gentis Judææ positus, futuram prævidens perpetuæ captivitatis ærumnam, quam

perfidiæ pretio Judæorum populus habebat exsolvere, dicebat in Threnis sub hac eadem littera : *In hoc ego fleo, oculi mei caligaverunt a fletu ; quia elongavit a me qui me consolabatur.* Non igitur abductum se esse de terris suis dolebat, sed a Christo populum relinquendum, consolationemque futuræ vitæ cernebat amissam. Hæc est vere dolenda captivitas, quæ æternæ spei libertate privata videbatur. Alio quoque loco sub hac eadem littera repetivit in Threnis, dicens : *Dominus quæ cogitavit, consummavit verbum suum quod mandavit a diebus antiquis. Destruxit, et non pepercit, et lætificavit super te inimicum, et exaltavit cornu tribulantis te.* Nonne evidenter futurum judicium Christi annuntiatur, sicut in psalmo quoque præsenti declarari certum est. Oculus ergo prævideat quæ ventura sunt, et ea aut profusione lacrymarum, aut erroris correctione detorqueat. Denique Hieremias flebat; quia malam causam impiæ plebis susceperat, quæ perfidiæ pertinacia proprium negabat auctorem.

10. David autem prophetico spiritu judicium prævidens Christi, in quo nemo innocens periclitabitur, nemo sceleratus eludet, bona fretus conscientia dicit : *Feci judicium et justitiam : ne tradas me nocentibus me.* Non quasi gloriosus ac insolens se ipse laudat, cum utique peritus legis, alterius magis quam proprio ore unumquemque laudandum esse non ignoraret. Non, inquam, prædicatarum jactantia est hic ulla virtutum, sed vitæ innocentis adsertio jure præsumta; ne dignus æstimaretur qui propter gravia peccata a Domino relinqueretur, et nocentium potestati traderetur. Defensio est igitur, non arrogantia, quando non excellentia aliqua honoris adsumitur, sed formidabilis ærumna propulsatur. Denique Petrus hoc genere defensionis utitur dicens : *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te : quid ergo erit nobis?* In quo si dicti arrogantis decolor aliquis nævus fuisset, non tantum gratiæ de Domini Salvatoris sententia retulisset; ut non solum minime subdendus ipse judicio, sed etiam judicaturus de aliorum meritis ipse nuntiaretur. Neque enim in judicio, si quis innocentiæ suæ tuendæ gratia, quid fecisset aperiret, ad jactantiam potius quam ad defensionem causæ dictum æstimaretur. Aliud est dignum se præmio dicere, aliud indignum injuria.

11. Et tamen ille ipse Philosophiæ summus, ut aiunt, magister, cum accusaretur, interrogatus qua tandem pœna se dignum putaret, respondisse fertur, ut in Prytaneo publico quotidie convivio susciperetur *. Ille honorem usurpavit, hic præcavit ærumnam : ille gloriam arrogavit, hic humilitatem servavit. Nam quæ major esse humilitas potest, quam ut conscius sibi judicii et justitiæ reservatæ, tradi potestati diaboli vereretur? Hominem se esse cognovit, impar sibi bellum adversum spiritalia nequitiæ in cœlestibus : raptum novit Enoch esse, ne malitia mutaret cor ejus : Noe inebriatum, Lot incestatum, sacerdotem primum ipsum Aaron cum Maria sorore tentatum, lepræ maculis adspersam Mariam primum, post, absolutam : Moysen pene internecatum, nisi circumcisione filii, et ejusmodi sanguinis fusione Sephora mulier ejus omne ab eo periculum depulisset. His igitur commonitus exemplis nequaquam se fortitudini suæ credit : sed cauta humilitas divinum sibi precando adsciscit auxilium, petens ne tradatur nocentibus.

12. Scit enim auctorem esse principem mundi omnium delictorum. Ipse individuos proximorum irarum stimulis excitatos scindit affectus : ipse flammam accendit libidinis : ipse adolet avaritiæ cupiditates; ut quo plus rapuerimus, amplius requiramus : ipse suggerit et ministrat fomenta luxuriæ : ipse odia exasperat, et immodicæ studium ambitionis inflammat. Quod vitium blan-

* Erat Prytaneus locus Athenis, ubi sumtu publico de Republica benemeriti, ac publicorum certaminum victores alebantur. Hoc autem responsum apud Platonem in apologia Socratis ita legere est : Εἰ οὖν δεῖ με κατα το δικαιον της ἀξιας τιμᾶσθαι, τουτου τιμῶμαι, της ἐν Πρυτανειῳ σιτησεως : Si ergo oportet me pro justo digna mercede honorari, hanc meritum me judico, in Prytaneo alimoniam.

dum in exordio, sævum in processu, nec fraternæ germanitatis potuit contemplatione revocari. Dum dolet sibi gratiæ cœlestis ambitor fratrem esse prælatum, de sacrificio processit ad parricidium. Auctorem igitur incontinentiæ diabolum esse Apostolus docet: *Ne tentet vos propter incontinentiam vestram.* Incentorem quoque avaritiæ ipsum esse legimus, dicente Paulo: *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli.* Et alibi: *Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est idololatria.* In his enim diaboli voluntatem facimus, et exsequimur potestatem, qui per carnis istius desideria incentivum suæ fraudis operatur.

13. Quemcumque ergo in vitiorum suorum possessione repererit, tamquam obnoxium suo juri vindicat. Adulterium quis facit, luxuriam exercet, aliena diripit; portio diaboli est: pudicus autem, et continens, et misericors, Christi portio est. Christi ergo servum sibi non potest vindicare, nisi forte illapsum in vitia deprehenderit: nec tunc quidem vindicat, sed tamquam suum sibi tradi postulat. Ideo ergo dicit David: *Feci judicium et justitiam*, non ut arroget, sed excuset; ne quasi peccator deseratur a Christo. Exemplo sit nobis apostolica lectio quam ob rem unusquisque tradatur. Illum enim qui uxorem patris habuit, quia sic operatus est, tradidi satanæ, dicit Apostolus: non ergo esset traditus, nisi opera fecisset diaboli. Unde non immerito recusat Propheta nocentibus tradi, qui allegat non diaboli opera se fecisse, sed Christi; Christus enim dicit: *Judicate pupillo, et justificate viduam.* Hoc est ergo: *Feci judicium et justitiam*, in judicio non contemsi pauperem, non oppressi viduam, personam divitis non recepi, in omnibus operibus justitiam reservavi.

14. Judicii finis justitia est. In altero veritatis custodia, in altero fructus est æquitatis: utraque tamen non privata virtus, sed publica. Nam immaculatum corpus a virili permixtione servare, et palmam castimoniæ limoso in corpore usque ad Angelorum conversationem custodia integritatis evehere, utilitas privata, laus publica est: Frugi esse ac modestum, et sobriæ parcitatis tenere mensuram probatur a pluribus, sed sibi soli proficit. Fortitudo in præliis eminet, in otio friget: cujus opus in tempore necessarium, in voto adversum; malunt enim homines non pugnare, quam vincere. Sola justitia est quæ omnibus temporibus, aliis potius nata quam sibi, quotidiano usu, et fructu publico, suo damno alienas custodit utilitates: quæ nihil habeat utilitatis, et plurimum laudis. Hanc igitur Propheta prætendit ad sui meriti commendationem, dicens: *Feci judicium et justitiam: ne tradas me nocentibus me.* Ubi justitia, ibi misericordia. Misericordia a peccato liberat. Quomodo ergo peccatoribus trador? Simile illud in Canticis: *Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo eos?* Exui tunicam peccatoris, velamenque terreni: cur quasi peccator atque terrenus adjudicor? Lavi pedes meos, ne qua delicti sors posset adhærere vestigio: cur das in me delinquentibus potestatem?

15. Sequitur: *Suscipe servum tuum in bono: non calumnientur me superbi.* Quasi judicii et justitiæ conscius, auctoritate prophetica progreditur; ut servum Domini se dicere non reformidet: servus enim Domini nihil debet alienis. Pretiosa hæc est servitus, quæ virtutum constat expensis. Cur autem timet nocentibus tradi, aperit evidenter; quia calumniatores sunt, qui oderint veritatem: impugnent innocentiam, quia superbi sunt. Qualis enim adversum servulos Dei potest superbus esse, qui adversus Deum se exaltat, et dicit: *In cœlum adscendam: super sidera cœli ponam sedem meam: sedebo in monte excelso, super montes altos qui sunt ab Aquilone: adscendam super nubes, et ero similis Altissimo?* Quid igitur mirum, si gravare homines possit, qui pervicaci spiritu nec Deo cedit? Quomodo mensuram veritatis, et fidem in hominem reservabit, qui sacrilego, impudenti-

que mendacio omnipotenti se Domino adæquandum esse promittit? Quomodo calumniatur singulis, qui totam irritavit terram, concussit reges, posuit universum orbem desertum, et civitates destruxit : eos qui in abductione erant, non solvit?

16. Caveamus ergo ne muros animæ nostræ destruat, ne propugnacula nostræ mentis diruat, ne super sidera thronum suum ponat. Ponit super sidera, quando electum decipit, quando justum circumvenit, cujus opera lucent sicut stellæ in cœlo. Nonne et Judas proditor inter cæteros audiebat : *Vos estis lux hujus mundi?* Nonne diabolus lumen ejus extinxit? Quinetiam quos non potuerit circumvenire, calumniatur, invidens regni cœlestis gloriam; ut quos illecebris suis a Christo non potuit separare, eos calumniis suis debiti honoris fructu fraudare conetur. Fugiamus ergo malos calumniatores, qui peccatum operantur in nobis, et ipsi nobis calumnias infestissima accusatione componunt, id quod ipsi fecerint arguentes. Ecce manus Domini parata est, quæ te fugientem ab adversariis tueatur ac protegat. Pharao te in patribus tenebat superbus, immitis : fugisti ab eo, suscepit te manus Domini, et de periculis liberavit. Non dimisisset te Pharao, nisi tu ad Dominum confugisses. Dicebat Pharao : *Dominum nescio, et Israel non dimitto.* Vides quam superbus? Merito ergo susceptus in bono est, qui malum fugit. Non patitur ergo Deus in malo nos esse: suscipit in bono; nec patitur suos calumniis subjacere.

17. *Oculi mei defecerunt in salutare tuum, et in eloquium justitiæ tuæ.* Qui sint isti oculi considera, qui in Christum deficiunt, dum ejus præstolantur adventum : animæ videlicet oculi non corporis, tota fidei intentione defixi; in eo enim quem diligimus, totis oculis occupamur, nec quidquam aliud videre delectat. Non potest hoc dicere nisi qui a mundanis sollicitudinibus et sæcularibus voluptatibus intentionem omnem suæ mentis avertit. Nam quomodo hoc dicit, qui theatralibus ludibriis occupatur? Sed ille hoc dicit, qui supra dixit : *Averte oculos meos, ne videant vanitatem.* Qui autem sunt oculi qui deficiunt in eloquium Dei, nisi oculi interioris hominis, obtutusque animæ, qui tenduntur ut videant Dei verbum, et nimia intentione et exspectatione deficiunt in salutare Dei, defectum sui patientes, ut adsumant quod verbi est?

18. Et quia eloquium Dei plerosque movere potest, ideo addidit : *Eloquium justitiæ;* ut movere non debeat. Movere autem poterat, quia scriptum est : *Major serviet minori.* Nam nisi ad mysterium accipias, naturæ injuria est. Et; *Dedi vobis præcepta non bona.* Ergo Deus mala dat præcepta. Et, *Ego Dominus creans mala.* Sed et de præceptis sic solvitur; quia infirmis non dare debuit perfecta præcepta, quæ sustinere non possent. Quando audiret Judæus : *Dimitte omnia tua.... et sequere me?* Quando audiret Judæus : *Qui non tulerit crucem suam, et sequutus me fuerit, non est me dignus?* Sed hæc perfectiora Evangelio reservata sunt. Et mala non creavit Deus, sed hæc quæ videntur nobis austera, verbera, mors, et hujusmodi alia quæ propter emendationem præscripta sunt noxiorum; justis enim non est lex posita, sed injustis. NAM SI noxii nihil timerent, innocentes semper timerent.

19. Qui sunt igitur isti oculi qui deficiunt in salutare Dei? Diximus oculum suppliciorum esse, qui prævidens futura supplicia peccatorum, gerendam annuntiet pœnitentiam. Demonstravit hunc oculum Baptista Johannes dicens: *Generatio viperarum, quis ostendit vobis fugere ab ira ventura? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ.* Ad baptismum enim Johannis veniebat, qui habebat oculum suppliciorum : ad Christi autem baptismum venit, qui videt gratiam. Hic enim oculus est quem Dominicæ passionis umbra tuetur et protegit. Aliud ergo Ennon, aliud Ain. In Ennon baptizatur conscius gravium delictorum : qui autem purum oculum habet, gratiam suscipit spiritalem. Et imperfectæ fortasse animæ oculus suppliciorum est : perfectæ autem oculus gratiarum est purior atque sincerior, qui significatur hac littera, ad quam justi

forma dirigitur; quia imperfecta peccati tantummodo judicium declinare desiderat, perfecta vero meritum regni cœlestis adquirere. Præsumimus tamen quod utrumque oculum una anima habeat, et oculum suppliciorum, et oculum gratiæ : lævum oculum suppliciorum, dexterum gratiæ; quia non a primo homines possunt esse perfecti, sed per processum virtutis adscendunt. Ante igitur unaquæque anima quasi ad baptismum Johannis venit; ut præmittat pœnitentiam delictorum : et in processu paulatim ubi peccata sua defleverit, spiritali abluta baptismate, Christi accipit sacramentum. Unde videtur et in Canticis canticorum Ecclesia prædicari, cui dicitur : *Cor nostrum cepisti, soror mea Sponsa, cor nostrum cepisti uno ab oculis tuis*; ut iste oculus gratiæ sit, qui Christi sibi pleniorem adquisiverit caritatem.

20. Plerique tamen hoc loco accipiunt duos oculos Ecclesiæ : unum qui mystica videat; alterum qui moralia; eo quod sancta Ecclesia non solum moralium teneat disciplinam, sed etiam cœlestis doceat secreta mysterii. Unde dictum est de ea : *Oculi tui sicut columbæ, extra taciturnitatem tuam*, quod et spiritaliter videat, et noverit tempus tacendi esse, et tempus loquendi; ut in tempore sermonem suum proferat, ne importunitate loquendi peccatum possit incurrere.

21. Habet ergo oculos columbæ ad similitudinem Christi; quia et de ipso lectum est : *Oculi tui sicut columbæ super abundantiam aquarum lotæ in lacte, sedentis super plenitudinem.* Baptizat in lacte Dominus, id est, in sinceritate. Et isti sunt qui vere baptizantur in lacte, qui sine dolo credunt, et puram fidem deferunt; ut immaculatam induant gratiam. Ideo candida Sponsa adscendit ad Christum; quia in lacte baptizata est. Ideo mirantur eam Virtutes et Potestates, dicentes : *Quæ est hæc quæ adscendit dealbata?* Ante paululum dicebat, *Nigra sum :* nunc dealbata cernitur, et adscendit ad cœlum, et innixa Dei Verbo, alta jam penetrat. Nec immerito illic aquarum abundantia ubi Christus; ut mens humana repleri cupiat. Has sitit aquas cervus, quas cum biberit, sitire non possit. Has aquas sitivit Propheta, cum dixit : *Sitivit in te anima mea.* Sedet ergo Christus super abundantiam aquarum, et super plenitudinem. Et ideo qui baptizatur in lacte, dicit : *Et nos omnes de plenitudine ejus accepimus.* Unde et oculus suppliciorum non alienus est ab Ecclesia; quia etsi baptizabat Johannes in Ennon, baptizabat juxta Salim, ubi erat aquarum abundantia, duodecim fontes, et septuaginta Palmarum arbores.

22. Hos fontes habet Ecclesia, hoc est, in veteri Testamento duodecim patriarchas, et in novo duodecim apostolos. Ideoque dictum est : *In Ecclesiis benedicamus Dominum Deum de fontibus Israel.* His fontibus ante perfunditur quicumque Christi mysteria sacrosancta consequitur; isti enim fontes ex æterno fonte manantes, toto orbe fluxerunt. Ubi isti fontes, ibi adscensio animarum. Denique Salim interpretati sunt, *Ipsum adscendentem.* Ille enim vere adscendit, qui propria peccata deponit. Hoc igitur verbo purificatoriæ sanctificationis usus exprimitur, unde etiam bene in Canticis Christus dicit ad Ecclesiam : *Dentes tui sicut grex tonsarum, quæ adscenderunt a lavacro, quæ omnes gemellos creant, et infœcunda non est in eis.* Quod specie tenus de capris dicitur, mystice autem de Ecclesiæ grege.

23. Nec vilia tibi videantur ista animalia. Denique audi quæ de his sanctus loquitur Spiritus : *Capillamentum tuum ut grex caprarum, quæ revelatæ sunt a monte Galaad. Dentes tui ut grex tonsarum, quæ adscenderunt de lavacro.* Vides quod in altis grex iste pascitur, audax in monte. Itaque ubi aliis præcipitia, ibi capris nullum periculum : ubi aliis periculum, ibi gregis hujus alimentum, ibi cibus dulcior, ibi fructus electior. Spectantur a pastoribus suis dumosa de rupe pendentes : ibi luporum incursus esse non possunt, ibi fœcundæ arbores fructum integrum subministrant. Cernere licet uberi lacte distentas super teneram sobolem materna pietate sollicitas. Ideo elegit eas Spiritus sanctus

quibus cœtum venerabilis Ecclesiæ compararet.

24. Et ut mystice audias: capillamentum Verbi est altitudo et eminentia quædam justarum animarum; quoniam sensus sapientis in capite ejus. In altitudine enim cogitationis humanæ certum est esse sapientiam. Et quemadmodum tondentur capræ, ut superflua deponant: ita etiam tonsarum animarum gregem, hoc est, multarum animarum virtutes habet sancta Ecclesia, in quo grege nihil possis insensibile * reperire, nihil superfluum; quoniam fides sapientes fecit, spiritalis autem gratia ab omni superfluorum labe mundavit.

25. Merito igitur revelatæ sunt animæ justorum, et revelatæ a monte Galaad, hoc est, a transmigratione testimonii; eo quod a Synagoga ad Ecclesiam testimonium cœleste migravit. In hoc itaque monte nascitur thymiama, resina, et cæteri odores, quos negotiatores illi Ismaelitæ, ut habes in primo libro Testamenti veteris, deferebant. Hos odores habet Ecclesia, quos mercatores ex gentibus congregati, fide et devotione vexerunt. Itaque sicut capræ bonis refectæ cibis, et solis calore vernantes, lavantur in flumine, et exsultantes mundæ resurgunt de flumine: ita animæ justorum adscendunt ab spiritali lavacro.

26. Istæ sunt vere quæ geminos creant in quibus non est infœcunditas aliqua virtutum, sterilitas ulla meritorum. Bene geminos creant; quia congeminant sensus suos. Unde habes in Proverbiis scriptum: *Et tu scribe hæc tibi tripliciter, in consilio, et in cognitione.* Triplicem præmisit scriptionem, et duo subdidit, consilium, et cognitionem: sed cognitio gemina est: una incorporalium, altera corporalium.

27. Diximus de fœcunditate: dicamus de dentibus. Nam et navigantes plerique, et properantes itinere terreno, ubi viderint speciosum aliquem locum, delectationis gratia demorantur, pascunt oculos, animumque allevant; nec mora ulla commeandi putatur, sed gratia: ita et nobis pulcherrimos dentes justarum animarum considerare cordi est. Docuit enim Scriptura pulcherrimos dentes esse justorum, dicens secundum litteram quidem de patriarcha Juda, spiritaliter autem de Christo: *Hilares oculi ejus a vino, et dentes sicut lac.* In quo non utique carnis humanæ officia, sed divinæ gratiæ munera prædicavit. Docet igitur exemplum, dentes non esse prætereundos, ubi de oculis diximus.

28. Qui sunt igitur justarum dentes animarum, nisi qui informem ac durum accipientes cibum, vel frigidum plerumque, vel supra modum calentem nunc comminuunt, nunc fovent, nunc temperant, prout qualitas fuerit alimentorum? Dura comminuunt, ne asperitas litteræ in veteri Testamento, et sæcularis intellectus rigor, nisi fuerit spiritali dente resolutus, vitalia ipsa interclusis ciborum salutarium meatibus, et gulam quamdam animæ incuriosa edacitate suffocet. Par est igitur ut dividas primum, si solida tibi videtur esca quæ sumitur, et distinguas eam, atque emollitam sine noxa aliqua, animæ in omnia ejus membra naturali divisione transfundas; ut vitalem succum omne ejus corpus epuletur. Nihil cadaverosum, nihil mortuum ore tuo sumas, ne dicatur: *Sepulcrum patens est guttur eorum*: sed vivum haurias verbum; ut in tuæ mentis visceribus possit operari.

29. Hi dentes super lac candidiores, quia dentes justorum sunt. Denique cum omnes in Moyse baptizati in nube et in mari patres nostri fuerint, non otiose tamen scriptum est, quia *Omnes eamdem escam spiritalem manducaverunt et omnes eumdem potum spiritalem biberunt*; ut istis sanctorum dentibus major quidam fulgor accederet, quos post transitum maris Rubri, myrrhæ fontis amaritudine per ligni gratiam temperata, cognoscimus esse mundatos, deinde duodecim fontium potu, postremo petræ spiritalem undam vomentis irriguo; petra enim erat Christus. Ideo et manna manducaverunt; ut toties abluti manducarent panem, ut scriptum est, Angelorum. Nunc quoque in Evangelii

* *Insensibile*, id est, a sensu sapientis alienum, ut tota series orationis declarat.

mysteriis recognoscis, quia baptizatus licet toto corpore, postea tamen esca spiritali potuque mundaris *.

30. Merito ergo David et oculos interiores purificatos, et dentes tamquam illuminatos spiritalium dentium candore sermones profert dicens : *Feci judicium et justitiam*. Ille est enim verus dentium fulgor, ubi bene sibi consciæ mentis resonat canora confessio. Ille mundus oculus, quem peccatorum gravium trabes nulla depresserit : quem purgamentorum levium festuca nulla turbaverit. Iste oculus in verbum justitiæ defecit. *Qui enim Christo adhæret, unus est spiritus*. Et Balaam petebat, ut anima sua deficeret in animis justorum, id est, ut proprii oblivisceretur erroris : quod suum erat, deponeret : quod justitiæ et æquitatis, adsumeret. Sed progrediamur ad cætera.

31. Sequitur : *Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam, et justitias tuas doce me*. Præstruxit viam, et commendationis suæ incrementa præsumsit. Supra poposcit ne nocentibus traderetur : iterum petit ut susciperetur in bono; ne calumniarentur ei superbi, hoc est : Non declino judicium, sed calumniam perfidorum; illi enim judicare nesciunt, calumniari sciunt. Ad te confugio, qui nosti repræsentare judicium **. Et bene non vult calumniatoribus tradi; multa enim Job passus est justus, postquam traditus est nocenti. Sed difficile fuit illud et grande certamen, quod nisi Job nimia patientia haud facile quisquam superare potuisset; tamen ille non totus est traditus, sed meliore exceptus est portione. Qui dicit : *Non tradas me*, quæ majora sunt comprehendit. Plus autem in anima, quam in carne sumus; justis enim dicitur : *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu*. Tradi ergo animam suam recusat, qui corpore sicut aranea tabescebat.

32. Hoc igitur loco, majore quodam familiaritatis usu potiora præsumens, ait : *Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam, et justitias tuas doce me*. Misericordiam sibi deferri poscit, justitias doceri. Alibi quoque, hoc est, in posterioribus habes hunc sensum : *Et ne intres in judicium cum servo tuo*. Etenim nostrorum conscii peccatorum, misericordiam magis petere Dei nostri, quam justitiam implorare debemus. Alia veniam largitur : alia examen impertit. Quæ spes hominibus certandi apud eum, quem occulta non fallunt, quem latere peccata non possunt? Ideoque sciens ejus potentiam, qui hominem non timeret, ait : *Tibi soli peccavi*. Non potest hoc justus negare : quia nemo sine peccato : non potest rex, quia etsi leges in potestate habet, ut impune delinquat; Deo tamen subditus est : immo plus ipse debet, cui plus commissum est.

33. Hoc ergo dicit : *Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam*; quia etsi quid boni feci, plura debeo quasi servus. Non uno facto servus absolvitur; quia nemo servum habens arantem, aut oves pascentem, dicit illi : *Transi, recumbe; sed dicit illi : Para quod cœnem, et præcinge te, et ministra mihi... Numquid gratiam habet servus, si fecit quod imperatum est ei?* Ergo et cum fecerimus quod nobis imperatum est, non statim nos exaltare debemus, sed magis humiliare; quia non statim si aliquid fecimus, implevimus omnia servitutis obsequia. Quis tanta naturæ munera, vitæ salutisque servatæ divina beneficia digno possit æquare servitio? Quis potest solvere quod accepit? Ideoque sciens omnia, misericordiam petit potius quam audientiam : *Quoniam*, inquit, *non justificabitur in conspectu tuo omnis homo vivens*.

34. Quintus versiculus sequitur : *Servus tuus sum ego : da mihi intellectum, et scibo testimonia tua*. Intellectus spiritale munus est; et ideo quod Dei est, a Domino postulatur. Nec quasi extraneus poscit, qui servum se confitetur. Bene ait : *Servus tuus sum*. Servus enim voluntatem domini sui facit. Servus

* Hic non solum baptismum per immersionem administrari solitum significat : sed etiam opponitur ineptiæ quorumdam hæreticorum, qui cunctas corporis partes inficiabantur esse abluendas.

** *Repræsentare judicium* idem est atque exhibere, seu in præsenti ferre judicium.

quærit servitutis stipendia, remunerationem sperat *. Servus Domini non potest idem esse servus peccati : et ideo intellectum sibi dari poscit, ut sciat cavere peccatum. Habebat quidem intellectum, sed non ut redundare sibi crederet : uberiorem requirit.

35. Est autem et intellectus naturæ, et est intellectus non bonus. Ideo et Salomon ait : *Intellectus autem bonus dat gratiam*. Nam si omnis intellectus bonus esset, non opus fuisset additamento. Jure gratiam Domini sui quærit, aliter enim scire non potest secreta Domini, nisi intellectus spiritalis munus acceperit. Habes hoc in Hieremia : *Notum mihi fac, Domine, et scibo;* quia nisi Deus notum fecerit hominibus mysterium suum, scire non possumus.

36. Sequitur versiculus sextus : *Tempus faciendi, Domine : dissipaverunt legem tuam iniqui*. Bene ait tempus faciendi esse; *Est* enim *tempus tacendi, et tempus loquendi*. Sed loquendi tempus advenit : ac per hoc Dominici adventus tempus jam esse memorat; ut quia Legis facta est prævaricatio, veniat finis Legis, et consummatio ejus, et plenitudo Dominus Jesus, qui donet hominibus universa delicta : et abolito chirographo debitorum, absolvat omnes et liberet peccatores. *Tempus est faciendi*, ut si ingravescente ægritudine alicujus incommodi, curras ad medicum, ut citius veniat; ne postea subvenire non possit. Medicus enim tunc amplius desideratur, cum gravis incubuerit ægritudo languenti. Ergo cum videat in Spiritu sanctus Propheta prævaricationes populi, luxuriam, delicias, dolos, fraudes, avaritiam, temulentiam, quasi pro nobis interveniat, currit ad Christum, quem solum tantis sciebat subvenire posse peccatis : urget ut veniat, nec patitur fieri moras. *Tempus*, inquit, *faciendi, Domine*, hoc est, ut pro nobis crucem adscendas, mortem subeas. Totus in periculum ultimum mundus urgetur : veni ut tollas peccatum mundi. Veniat vita morientibus : veniat resurrectio jam sepultis. Factum tuum subveniat; quoniam nec tua præcepta prodesse potuerunt. In Lege præceptum est, in Evangelio ministerium.

37. Cæcus omnis populus proprium non videbat auctorem. Claudus erat mundus, et titubante vestigio fidei fluctuabat. Non erat malagma imponere, neque oleum, neque alligaturam. Omne patrimonium suum in medicos erogaverat mulier illa Evangelica, speciem habens congregationis humanæ, quæ coibat ex gentibus : nec fluentem sanguinem, et inveteratæ passionis lethale profluvium poterant sæculi hujus medici restringere. Principis populi posteritas interierat, et omnis occiderat ejus hæreditas. Videns hæc Propheta, dicit ad Christum : *Tempus faciendi, Domine :* non jubendi, inquit, sed *faciendi;* quia non legatus neque nuntius, sed Dominus salvaturus erat populum suum. Et ille quidem tempus sciebat, et non differebat : sed nos nesciebamus quo melius tempore subveniret.

38. Aut fortasse vult a nobis admoneri, vult rogari : immo si rogatus fuerit, ante tempus venit. Venit ad ficulneam : et ante horam venit, ut dicit ad matrem. Illa rogabat pro nobis, illa festinabat, dicens : *Vinum non habent, fili*. Respondit Jesus : *Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea*. Et mater quæ sciebat ejus affectum, dicit ministris : *Quodcumque dixerit vobis, facite*. Jesus quoque qui horam suam venisse negaverat, fecit quod ante differebat; nam omnia Deus suo tempore fecit. Quidquid facit, non est extra tempus : sed totum opportunum est, quod fecerit : et mihi tempore suo advenit; omne enim tempus opportunum saluti, nihil præproperum pro salute periclitantium : sed volebat exspectare adhuc Synagogæ correctionem. Ideo ante tempus ad ficulneam venit, hoc est, cito Judæis venit, opportune gentibus : cito venit perituris, commode credituris.

39. Sequitur versus septimus : *Propter hoc dilexi mandata tua super aurum, et topazion*. Lex annuntiatrix Christi est : præcepta ergo Legis spem futurorum

* Etenim servus præter diaria, peculium et alia stipendia servitutis, ad manumissionem quoque adspirat.

bonorum deferunt; mandatum est enim Domini : *Adtende tibi, ne derelinquas levitem per omne tempus quo vixeris super terram.* Quis est iste levites? Intelligis si consideres quis sit ille qui venit ministrare, qui sacerdos est in æternum. Aliud mandatum ait : *Custodi mensem novorum, et facies pascha Domino Deo tuo.* Et infra : *In loco quem elegerit Dominus Deus tuus invocari nomen suum, ibi occides pascha vespere ad occasum solis in tempore quo existi de Ægypto.* Ergo mandata Dei habent futuræ redemtionis indicia, resurrectionis insignia; ideo super aurum et topazion memorat sibi esse dilecta. Quid enim salute gratius, resurrectione pretiosius?

40. Vel quia quæ stulta sunt mundi, Christus elegit; ut quoniam per sapientiam mundus non cognovit Deum, per stultitiam prædicationis salutem adferret credentibus; ideoque ait : Super sapientiam operationis cœlestis, et mundanæ constitutionis, et super ornamenta solis et lunæ, stellarumque pretiosa monilia, dilexi obaudientiam Dominicæ passionis. Plus enim redimendo mihi contulit, quam creando; tunc enim sine sensu natus sum, nunc cum voluntate servatus. Sed non quicumque dicit : *Dilexi mandata tua super aurum, et topazion.* Non dicit avarus, qui auro incubat, divitiis inhiat, ornamenta desiderat : sed ille dicit, qui potest dicere : *Argentum et aurum non habeo;* quoniam non requiro, quoniam nihil mihi aurum prodest : præceptum autem et mandatum cœleste me redemit.

41. Diximus continentiam sensus, nunc de topazio lapide exprimamus historiam. De quo invenimus scriptum in historia Xenocratis*, qui scripsit quasi lithosnomon, nasci eum vel inveniri circa Thebaidis civitatem Alabastrum, vel Topazion, ut aliqui putant; unde et nominatus est ab eo in quo gigneretur loco. Sunt autem qui putaverint insulam nuncupari Topazion ad quam appulsos Troglodytas, orta subito commotione maritima, eo quod navium usum non haberent, regredi nequivisse. Deinde plurimo immorantes tempore, in insula invenisse lapidem, et delectatos colore ejus repetiisse domum, et Arabis negotiatoribus advenientibus vendidisse : ab illis emisse Philonem, et ad matrem Ptolomæi secundi, cui nomen erat Berenice, ab ipso esse perlatum : illam autem quamvis regalibus ornamentis abundaret, supra modum tamen colore ejus stupefactam, elaborasse ut diutius species tam pretiosi lapidis non lateret : ideoque studio ejus quæsitum lapidem, in usus frequentiores venisse.

42. Diximus quomodo innotuerit topazion lapis, nunc expressius de ejus qualitate dicamus. Duorum colorum est in hoc lapide χρᾶσις, hoc est, quædam temperata permixtio. Πρασοιδης* et chrysopa similis chrysopraso**, secundum utrumque velut quasdam extendens colorum figuras, et plenius quidem a peritis fertur extendere. Est autem parichrus, et satis purus : et chrysochrus, et pinguis, resplendenti similis, maxime cum solis splendore percutitur. Est etiam pulcherrimus et mirabilis super omnes chrysoprasos magnitudine, et ut dixi, visu pinguior. Natura hujusmodi, ut si polire et levigare eum velis, asperetur magis, et usu minuitur. Est autem quodam genitali operæ naturæ euglyphus, hoc est, bene insignitus, atque mirabilis : et ut summo studio dignus haberetur, difficile invenitur : et repertus, raro tamen in usu hominum est, quasi is quem dives regina mirata sit.

---

*Hanc putamus historiam Xenocrati medico, qui circa Plinii tempora floruit, adtribuendam. Quod autem de Troglodytis subditur, id etiam ex Plinii citato loco petitum est ; ubi tamen non *Philo*, sed Philemo eumdem lapidem memoratur. Porro *Troglodytas* ex eodem Plinio discimus Æthiopiæ populos fuisse admodum barbaros, qui in specubus non longe a Rubro mari habitarent.

* Πρασοιδης, *de couleur de porreau.*

** *Chrysopa*, aurei coloris. — *Chrysopraso*, coloris aurei cum porrino mixti. Alii pro chrysopraso ferunt *chrysopasto*, gallice *broché en or*, et forte melius, quod nempe chrysopa, piscis lapidisque pretiosi genus (*dorade, topaze*), videtur quodammodo squammis aureis scintillare. — Infra, *parichrus*, id est *parii* coloris, sive albus, a marmoribus Pari insulæ ita dictus.

43. Sed jam sicut Troglodytæ illi quasi pretio suæ remansionis invento, repetierunt domum : ita et nos emolumento moræ hujus recepto redeamus eo unde divertimus. Nec par est nos ornamentis regiis diutius sermonis nostri quædam admovere brachia; cum habeamus in manibus crucem Christi, quam admonet Propheta super aurum et topazion præferendam : quæ ab omni errore culpaque revocat et corrigit. Quis enim justorum non ambiat Christi in morte solatium, in resurrectione consortium? Quis non reflectat gradum, quando audiat sibi superiora omnia peccata donari? Propter hoc enim plerique * a conversionis studio revocari solebant, quod delictorum suorum conscii, nullam spem veniæ præsumerent: et in Ecclesia quanto sanctiora præcepta, tanto sine venia putarent esse peccata.

44. Ideoque ait octavo versiculo : *Propterea ad omnia mandata tua corrigebar : omnem viam injustam odio habui.* Merito corrigebatur, quoniam diligebat; *caritas* enim *operit multitudinem peccatorum.* Vide quanta operiat, quanta corrigat. *Caritas patiens est, benigna est. Caritas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Caritas numquam excidit.* In inferioribus tria perfecta posuit, spem, fidem, caritatem : majorem autem dixit caritatem, et recte : *Caritas* enim *omnia sperat, omnia credit.* Cum igitur spes et fides in caritate sint, non est dubium quod major caritas sit. Et bene sibi respondit Propheta. Supra enim dixit : *Lex Domini irreprehensibilis, convertens animam.* Si Lex animam convertit; utique qui diligit, Legis dilector est. Deinde in hoc ipso centesimo decimo octavo psalmo primum posuit : *Beati immaculati in via, qui ambulant in Lege Domini.* Si immaculatus est qui in lege Dei ambulat; utique convertitur, qui diligit Dei legem. Ergo si Lex immaculatum facit, recte caritas multitudinem operit peccatorum; quia plenitudo Legis caritas est.

45. *Omnem*, inquit, *viam injustam odio habui.* Si is qui præcepta justitiæ diligit, facit illa quæ diligit; utique is qui odit iniquitatem, non facit quod exosus est. Nec immerito ad omnia præcepta Domini corrigitur, qui omnem viam odit iniquitatis. Nam nisi omnem viam iniquitatis oderis, non potes in omnibus præceptis Dei corrigi. Potest enim fieri ut aliquis se temperet a crudelitatis horrore; lubrico tamen deceptus amore meretricis, et semitas incontinentiæ juvenilis ingressus, impressum semel non queat revocare vestigium. Multos enim vitia blandiora decipiunt, et contra avertit a se plurimos tristis et nimium severa crudelitas. Sed juventus ad amorem liberior, ad lapsum incautior, ad infirmitatem fragilior, ad correctionem durior est. Alius se restringit a luxuria : sed avaritiæ cupiditate raptatur. Plerumque enim peccata hujusmodi sunt, ut si alterum declines, incurras alterum : et naturæ usus adjuvat infirmitatem. Odisti luxuriam quasi frugi, sed frugalitatis studio habendi cupiditas frequenter irrepit. Avaritiæ ipsi rapina est subdita. Et quanto tolerabilius est propria profundere, quam aliena diripere! Sunt qui metuentes aliquid proprio minuere de censu, etiam inopi sumtum negent, et misericordiam detrimentum putent. Sunt qui degenerem vitantes ignobilitatem, flabro sæcularis ambitionis agitentur, et sicut quassatæ arundines huc atque illuc ferantur incerti. Sunt etiam qui dum majorum suorum statum sequuntur, veluti digna conversatione contenti, ne errores quidem patrios existiment declinandos; ut fide mutandam perfidiam non arbitrentur : cum in melius mutare propositum non levitas, sed virtus; neque culpa, sed gratia sit. Alius circensibus ludis, aut theatralibus sollicitatus voluptatibus, aut cæteris vanitatibus occupatus, Ecclesiam non frequentat :

* Hic Novatian obiter perstringuntur, quos de industria impugnat sanctus Præsul in lib. *De pœnitentia*, qua de re illic a nobis dicetur uberius.

alium ruris quieta delectant, eaque causa ad Ecclesiam rarus accessus est. Itaque diverso usu in eumdem indevotionis errorem uterque concurrit. Sed qui omnem viam iniquitatis odit, ad universa corrigitur et emendatur. Et bene posuit, *Viam iniquitatis*; ille enim facilius iniquitatem declinat, qui vias ejus non fuerit ingressus.

SERMO DECIMUS-SEPTIMUS.

D. Phe.

1. Phe littera decima-septima, quæ latine significat, *Erravi*, sive, *Os aperui*. Merito ergo hæc lacrymabilis series psalmi subjecta est huic litteræ : *Respice in me, et miserere mihi... et non dominetur mei omnis iniquitas. Faciem tuam illumina super servum tuum*; ut ei qui erat in umbra mortis, populo cœlestis misericordiæ lumen oriretur, adveniret Christus remissio peccatorum, captivorum redemtio, subsidium laborantium. Sed quia venire tardius desiderantibus videbatur : *Exitus*, inquit, *aquarum deduxerunt oculi mei*.

2. In Hieremiæ quoque Threnis lacrymabilior series sub hac littera est : *Expandit Sion manus suas : non est qui consoletur eam*. Dignam remunerationem recepit; ut quæ expandentem manus audire neglexit, et sub alas ejus succedere, ipsa postea expanderet manus, et consolantem invenire non posset. Nam etsi ante adventum Domini Hieremias captivitatem Judæorum a Babyloniis illatam deflere videatur; tamen prophetico spiritu istam magis captivitatem prævidens, qua eos intelligibilis Babylonius in perpetui erroris vincula subjecit, et domesticæ virtutis extorres de statu paternæ devotionis eliminans, longinquæ affecit peregrinationis exsilio, miserabili dolore deplorat. Nulla enim patria verior quam fides, quæ eos qui longe erant, prope esse fecit, et advenis atque peregrinis civitatis supernæ jura connexuit, sicut scriptum est : *Ergo jam non estis advenæ, atque peregrini : sed estis cives sanctorum et domestici Dei*.

3. Alibi quoque Hieremias dicit sub hac littera : *Aperuerunt in te os suum omnes inimici tui, sibilaverunt, fremuerunt dentibus, et dixerunt : Deglutivimus eam; tamen hæc est dies quam sperabamus, invenimus eam, vidimus eam*. Et hic sicut Judæorum populus os aperuit in Christum, quemadmodum in vigesimo primo psalmo de ejus passione legisti, quod aperuerunt os suum maledicentes : dignæ sortem remunerationis agnoscis; ut ipsi ab inimicis suis talia sustinerent, et fremeret in eos dentibus intelligibilis ille peccator diabolus, sicut leo rugiens, et requirens quem devoraret. Isti igitur non dixerunt : *Benedictus Dominus qui non dedit nos in capturam dentibus eorum*; quia sperandum de Domino non putaverunt. Ergo excidium eorum diabolus quod præsumebat, invenit. Deglutivit eos; quoniam deerat pastor offensus, qui extraheret de ore leonis crura ovis, aut cartilaginem*.

4. Sequi noluerunt, audire noluerunt : ideo decedente pastore, vestigia eorum atque aures suis faucibus occupavit; quia *faciem sanctorum non receperunt, et nobilibus misericordiam non dederunt*, ut tertio Hieremias sub hac littera dicit in Threnis : Qui erant nobiles, nisi qui non secundum obscuram hanc vitam, sed in lumine sanctitatis egerunt. Et omnibus quidem misericordia inopibus jure debetur : sed major quidam, cum ex divitibus atque nobilibus in ultimum statum, atque egestatis necessitatem aliquos ærumna dejicit, miserationis pulsat affectus.

5. Hieremias ergo flebiliter satis dolet, utpote qui perpetuæ aculeo mortis deploraret amissos : David vero moderate, quasi qui obreptionem doleret erroris, remedium non desperaret correctionis; ut constristaretur, non absorberetur.

6. Denique confirmatus sobrietate pœnitentiæ, et spe veniæ provocatus, sic cœpit : *Mirabilia testimonia tua, propterea scrutata est ea anima mea*. Moralis oratio, ut quoniam eum puderet erroris; Deum tamen propriæ miserationis tes-

* Subintelligitur *auris*.

timonils conveniret. Hoc est dicere : Ego in exordio sermonis loquens mea peccata, non audeo levare oculos meos ad te Deum vivum : sed tu, Domine, me ad sperandam veniam, tantarum indulgentiarum titulis provocasti. *Mirabilia testimonia tua :* cum in Abraham non lapsu incuriæ juvenilis offensus es : dum monuisti ut Chaldæorum errores, patriam, cognationem relinqueret, et evocatum virtutis exercitiis erudisti. Cum Hebræorum populum a paternæ studio nobilitatis aversum, et viles escas Ægypti super divina munera præferentem, non solum solidatis Rubri maris fluctibus liberasti : verum etiam triumphis plurimis evexisti ad gloriam, et uberis terræ possessione donasti ad quietem. Te fotus securitate deseruit : te bellorum acerbitate depressus invocavit; et ut injurias tuas obliviscereris, emeruit. Te Jesus Nave ducem sibi cœlestis militiæ venisse cognovit. Te populus triumphator ut Madian sibi dominaretur, offenderat : te ut Madian vinceretur, oravit. Tibi in Saul rege non obtemperavit; ut de eo alienigenæ triumpharent : tibi, David præeunte, servivit, ut de alienigenis victoriam reportaret. Ego quippe pastor malignum feci, et confessione peccati veniam reportavi. Pulcherrimus itaque versiculus ad martyrum cohortationem. Denique prophetica anima sic proficit in melius, dum mirabile credit Dei testimonium : et quia credidit, diligenti indagine quæsivit. Profectum quæris, agnosce ex his versiculis qui sequuntur.

7. *Manifestatio sermonum tuorum illuminat me, et intellectum dat parvulis.* In Evangelio, cum mitteret discipulos suos Johannes ad Dominum Jesum, dicebat : *Tu es qui venturus es, an alium exspectamus?* Respondit Jesus cæcos videre, claudos ambulare, audire surdos; hoc enim adventus sui testimonium fore, per Esaiam prophetam significaverat. Hæc ergo quæ annuntiavit per prophetas, in Evangelio manifestavit : et quod ipse locutus est per prophetas, in Evangelio ipse complevit. Ipsius ergo sermo erat propheticus sermo, sicut habes scriptum : *Audi cœlum, et percipe auribus, terra : quoniam Dominus locutus est.*

8. Intellectus ergo datus est etiam his qui perfectam sapientiam non haberent, dum muti loquuntur, mortui resuscitantur. His enim signis intellectum est ab iis qui rudes erant, et adhuc quasi in cunabulis fidei constituti, ut erat populus nationum, ipsum venisse qui exspectabatur. Illuminat igitur fidei claritate, resurrectionis suæ gloria, et divinorum operum potestate : *Et intellectum dat parvulis.* Quibus utique, nisi de quibus in Evangelio gratias agit Patri, in eo quod ipse operabatur Filius, quod mysteria sua Deus abscondisset a sapientibus, et parvulis revelasset : ostendens citius plebem ex gentibus, vel status inferioris viros, quam scribas et principes Judæorum, et divites hujus sæculi credituros? Ideo, *Divites eguerunt et esurierunt :* pauper autem clamavit, et exauditus est.

9. Sequitur tertius versiculus : *Os meum aperui, et duxi spiritum; quoniam præcepta tua concupiscebam.* Habemus in Evangelio quod Dominus Jesus aperuit os suum, cum benedictiones diceret. Sed ille os aperuit, ut daret aliis spiritum : David aperuit, ut acciperet. Denique Jesus dicit : *Accipite Spiritum sanctum;* Jesus dicit : *Dilata os tuum, et adimplebo illud :* hoc homini dicit; plenitudo enim Christus est. Qui implet omnia, implet os tuum. Scribe ergo quæ dicit in latitudine cordis tui, hoc est, os tuum clamet ad Dominum. Clamat os tuum, et cum tacet : sicut et Moyses cum taceret voce, clamabat spiritu. Ab hominibus non audiebatur, apud Deum personabat; est enim interioris clamor affectus, qui auditur e cœlo. Anna quoque cum oraret, tacita clamabat : labia non movebat, et interiori voce piæ mentis excitabat Jesum. Denique cum effectu rediit, quæ cum silentio precabatur; quia clamabat in ea Spiritus Dei, qui etiam tacentibus nobis clamat : *Abba, pater.*

10. Intellige ergo quid os sit : utrum cor, an interioris hominis habitus. Habet os anima, quæ habet membra. Hoc os aperi non solum Christo : sed etiam

Christi discipulo, qui os suum Christo implendum præbuit; et ideo dicit : *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii : cor nostrum dilatatum est.* Ideo imitatores nos sui esse debere admonet, sicut ipse Christi est. Qui sanctior est, Christo aperuit os suum : qui inferior, Apostolo. Prius propheta legitur, et apostolus, et sic Evangelium, in quo verba lucida, sed validiora præcepta. Lex dicit : *Diliges proximum tuum;* et Evangelium dicit tibi : *Diliges inimicum tuum.*

11. David ergo quasi perfectus propheta os suum Christo aperuit; et ideo in parabolis aperuit os suum. Aperuit os, duxit spiritum. Merito ergo ait : *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel et favum ori meo!* Sponsa Christi os suum Sponso aperuit : percepit omni melle dulciora præcepta. Et ideo testata est, dicens : *Fauces ejus dulcedinis, et totus desiderium.* Delectata igitur tenuit eum, et non dimisit eum. *Et introduxi,* inquit, *eum in domum matris meæ, et in secretum ejus, quæ me concepit.* Fortasse domus est, in qua præfulget moralium disciplina : secretum autem illud est, in quo sunt altiora mysteria. Merito ergo concupiscebat præcepta Domini, in quibus divinæ gratiæ mella redolebant. An non omni melle dulcior peccatorum remissio? Nonne omni flore gratior resurrectio mortuorum?

12. Quartus versiculus : *Respice in me, et miserere mei, secundum judicium diligentium nomen tuum.* Pulcre addidit : *Respice in me, et miserere mei;* quia respicit et iratus, ut respexit super castra Ægyptiorum, et ligatis axibus curruum, omnes eos dejecit in fluctus. Respexit super Sodomam et Gomorrham, quarum utraque peccatorum suorum luitura supplicium, divinæ pretium solvit offensæ. Scriptum est etiam : *Adspicit super terram, et facit eam tremere.* Et contra : *Respexit super munera Abel : super Cain autem munera non respexit.* Quo exasperatus Cain, parricidali crimine cruorem fratris effudit.

13. Quid sit autem respicere Deum, evidentissime illo testimonio declaratur : *Quia respexit super filios pauperum, et non despexit preces eorum;* oculus enim Domini non adspernatur justorum munera. Denique oculos nostros cum in aliquem movemur, avertimus; quasi indignum eum adspectu judicemus, quem oderimus affectu.

14. Sequitur versus quintus : *Gressus meos dirige secundum verbum tuum : et non dominetur mihi omnis iniquitas.* Gressus pro profectibus animæ accipiendos frequentibus Scripturarum testimoniis admonemur. Nam quis tam stolido ingenio est, qui putet David de pedum suorum corporali gressu esse sollicitum, et his divinæ directionis auxilium postulare? Ille vero, ut sanctus, vitæ suæ cursum dirigi gestiebat; sicut et alibi Scriptura testatur, dicens : *A Domino diriguntur gressus viri.* Denique ipsius utamur testimonio, qui ait in superioribus : *Paulo minus effusi sunt gressus mei; quia zelavi in peccatoribus pacem.* Animi itaque sui ostendit claudicasse vestigium, dum pacem peccatorum putat esse mirandam. Videntur quidem habere tranquillitatem, videntur quiete frui : sed non est quies, ubi animus inquietus est : non est tranquillitas mentis, ubi animus exagitatur obnoxiæ stimulis conscientiæ. Quomodo securitas, ubi diversarum pugna est passionum, ubi conflictus gravium cogitationum? Unde Dominus definiens quid sit pacem habere, ait : *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis : non sicut mundus dat, ego do vobis,* ostendens pacem quam mundus dat, veræ pacis gratiam non habere. Ideoque non in homine esse pacem volens docere, addidit : *Pacem meam relinquo vobis.* Et iterum : *Pacem meam do vobis.* Denique Propheta dicebat : *Pax, pax, et ubi est pax?* Manifestum est igitur eum de titubatione suæ dixisse sententiæ, in qua animi, non corporis titubaverat gressus.

14. Et Moyses ait : *Transiens videbo hoc visum magnum.* Etenim ut Deum videret, progressione quadam virtutis ad ulteriora processit. Pastor erat ovium, et dux factus est civium. Et ad Sponsam dicitur in Canticis : *Speciosi facti sunt gressus tui in calceamentis, filia Amina-*

dab : moduli femorum tuorum similes torquibus opere artificis. Non est dubium gressus hic quoque Ecclesiæ, vel animæ profectus significari : *Quam speciosi pedes sunt evangelizantium pacem, evangelizantium bona!* Utique speciosos dicit Evangelicæ prædicationis et disputationis progressus, ut alibi dicitur : *Transgredere flumina :* hoc est, fluentia, et lubrica istius mundi transcurre stabili mentis incessu. Quod de animæ gressu dici in posterioribus hic ipse David evidenter ostendit, adserens quod torrentem iniquitatum sua anima transisset.

15. Sed revertamur ad Sponsæ gressus. Quid sibi vult quod addidit in calceamentis speciosos esse gressus Ecclesiæ? Legimus itaque dictum ad Moysen : *Solve calceamentum pedum tuorum ;* quo videtur admonitus, ne corporalibus vinculis teneretur adstrictus. Ergo speciosam significat in Canticis animæ pulcritudinem, quæ carne tamquam calceamento utitur, et in ipso calceamento impedimentum non patitur : sed incessus decore præcellit. Calceat ergo se carnem anima, vel Ecclesia gratiam ; ut cursum vitæ hujus et transitum cum decore prætereat. Quod fit, si calceamentum suum non inquinet luto corporali, nec in vitiorum merset voragine : si castiget carnem suam; ne moretur ad cursum, et arvinæ pinguis pondere degravetur. Bonum calceamentum animæ pudicitia est. Bonus gressus est in vestigio castitatis. Sapientia autem amictus est animæ; unde scriptum est : *Honora eam, et amplectetur te.* Utamur ergo corpore tamquam calceamento, ad inferioris opera virtutis ad ministerium, non ad præceptum : ad obsequium, non ad delectationem : ad obedientiam, non ad dissensionem : et in via sapientiæ vestigium collocemus, ne gressus nostros vis torrentis aliqua concludat.

16. Ideo ad Moysen dictum est : *Solve calceamentum.* Dictum est et ad Jesum Nave : ad Christum autem non est dictum, sed magis scriptum est, dicente Baptista : *Post me venit vir.... cujus non sum dignus calceamenta portare ;* quia illi bene admonentur, ut solvant calceamentum suum, qui sine peccato esse non poterant. Hic autem non solum calceamentum non solvit, sed etiam calceamenta aliorum absolvit; quia non solum corpus suum peccati immune servavit : sed etiam omnium dedit indulgentiam peccatorum. Ergo Ecclesia ad imitationem Christi speciosa est, et in calceamentis omni abluta delicto.

17. Et fortasse quando sapientiam inter perfectos loquitur, speciosa est in superioribus membris : quando autem etiam inferioris status, aut doctrinæ homines verbum sequuntur, fidei seriem non obliviscuntur, sacerdotis præcepta custodiunt; speciosa est in calceamentis. Plerumque clerus erravit, Sacerdos mutavit sententiam, divites cum sæculi istius terreno rege senserunt, populus fidem propriam reservavit. Unde etiam de Domino Jesu bene possumus dicere, quia et in his quæ corporalia sunt, speciosos gressus Verbum habeat, cum de moralibus disputatur. Et apostoli ideo fortasse nudis mittuntur pedibus; ne obumbraretur eorum disputatio, sed eluceret. Itaque Ecclesia filia Aminadab, hoc est, voluntarii vel beneplaciti, quia voluntarius eam et beneplacitus congregavit, et in calceamentis speciosa est.

18. Meritoque additum est in Canticis : *Moduli femorum tuorum similes torquibus opere manuum artificis ;* ut posteritatis Ecclesiæ ornamenta canerentur. Per femur enim insigne generationis agnoscimus, juxta illud : *Accingere gladium tuum circum femur, potentissime :* quo significatur quod Filius Dei cum semetipsum exinanisset, Verbi accinctus divinitatem, et generationem calceatus humanam, prodiret ex Virgine, omnibus daturus salutem. Moduli autem dicuntur ornamenta pretiosa quæ suspendi matronarum cervicibus solent. Tantus ergo processus Ecclesiæ significatur, ut ornamentis pretiosissimis comparatus sit, et torquibus triumphantium; hæc enim ornamenta sunt bellatorum. Unde et Symmachus ἐπιτραχήλια dicit, hoc est, quæ sunt circa collum. Sive ergo generatio Christi ex

Virgine, sive Ecclesiæ propagatio, specie quidem tamquam manu artificis torquibus adornatis, vere autem virtutis insignibus spiritalibus cervices fidelium coronavit.

19. Denique tota ista descriptio membrorum Ecclesiæ plena decoris et laudis est. Nam et umbilicus ejus tamquam crater tornatilis prædicatur, mixto non deficiens; eo quod in omni doctrina tornatus, plenitudine cognitionis, et potu non deficiat spiritali : et venter ejus non solum acervo tritici, id est, cibis fortioribus cœlestis mysterii saginetur, verumetiam tamquam liliis quibusdam, moralium suavitate repleatur.

20. Unde et ipsa tamquam benemerita regina Christi sanguine coronatur, sicut scriptum est : *Et ornatus capitis tui sicut purpura.* Sanguis Christi purpura est, qui inficit sanctorum animas, non solum colore resplendens, sed etiam potestate ; quia reges facit, et meliores reges, quibus regnum donet æternum.

21. Meritoque ad tantum Ecclesiæ decorem, cui Christi sanguis irrutilat, Spiritus sanctus exclamat : *Quam pulcra et suavis facta es, caritas, in deliciis tuis!* Pulcra decore virtutis, suavis jucunditate gratiæ, remissione vitiorum, quam nulla vexat amaritudo peccati : et ipsa jam caritas, quæ diligendo Deum, ipsius et nomen acceperit; quia *Deus caritas est.*

22. Recte ergo David petit gressus suos dirigi secundum verbum Dei; ut fiant et ipsi speciosi, et non dominetur ei iniquitas : quam jure præcavit. Sciebat enim et Abraham gressus suos secundum præcepta Domini dirigentem, et appetito speciosæ uxoris pudore tentatum, sed non confusum : et in unici immolatione filii postulata, patriæ mentis pietate luctatum, sed coronatum : se quoque in furore Saul, incestu Amnon, Abessalon parricidio, iniquitatis improbæ feralibus tentationibus appetitum, hoc solo evasisse, quod dirigens gressus suos secundum pietatem Domini, a paterno non recessit affectu : intra se gemens crimen incesti, a se relegans odia parricidæ. *Filius meus Abessalon, filius meus*, inquit, *Abessalon, quis dabit mihi mortem pro te;* memor naturæ pietas, offensæ immemor, de quo ante quæsivit : *Puerne vivit?*

23. Et fortasse quærendum sit, qua ratione ante puerum dixit, postea filium nominavit : cur non in utroque, aut puerum dixit, aut filium? Si viveret, puer erat; quia parricidio petebat patrem. Non ergo pietatis nomen accipere debebat, sed infirmitatis. Ideoque vir justus quod religionis fuit, tacuit; quod infirmitatis, adspersit. Ubi vero est mortuus, apud pium patrem personæ crimen defecit, naturæ nomen remansit.

24. Sequitur : *Libera me a calumniis hominum; ut custodiam mandata tua.* Non unum genus est nostræ afflictionis: est et tentatio, est et calumnia : sed tentatio levior, calumnia gravior; siquidem tentatio potest esse calumnia, calumnia in se et tentationem habet. Est et humana tentatio, quam ferre possumus : calumnia autem gravis est. Et ideo Dominus, quæ sunt graviora suscepit, et calumniis appetitus silentium detulit triumphale. Calumnia autem eo gravior est, quia non solum falsa componit : verumetiam quæ pie gesta sunt, decolorat : ut Joseph non solum adulterii oblatione tentatus est, et invitamento herilis illecebræ : verumetiam tentatus calumniis, composito, quod ipse adulterium dominæ suæ inferre voluisset, comprehensusque exuerit vestem; ne fraudis indicium, atque insigne criminis teneretur : cum utique amictum ideo fugiens reliquerit, ut laqueos vim inferentis, et nexus illecebrosæ artis evaderet. Ipse David senserat, quod timebat. Quibus enim Saul regis calumniis laboravit! Perterritis omnibus, allophyli impetum lusit, et singulari certamine summam belli, et totius prælii pondus excepit, virtute sua solus commune crimen refellens, et totius retorquens in hostem plebis opprobrium; et tamen quia juvenculæ dixerunt : *Saul triumphavit in millibus, David in decem millibus*, gloria in invidiam versa, odio cœpit urgeri. Et ut de posterioribus loquamur : Susanna bene sibi

conscia erat; et apud homines sibi adesse non poterat. Duo presbyteri senes falsum testimonium deferebant, numerus sacerdotum atque senectus vocem auferebant puellæ: sola conscientia erat apud Deum libera. Denique hominum damnata judicio, nutu est absoluta divino.

25. Ideo ait Propheta: *Libera me a calumnia hominum; ut custodiam mandata tua:* qui enim opprimitur calumnia, non facile potest custodire mandata divina. Tristitiæ necesse est plerumque aut timori cedat, et affligatur vel metu calumniæ, vel dolore.

26. Sequitur septimus versus: *Vultum tuum illumina super servum tuum: et doce me justitias tuas.* Illuminat Dominus sanctos suos, et lucet in corde justorum. Itaque cum sapientem videris, cognosce quia descendit super eum Dei gloria, illuminavit ejus mentem scientiæ fulgore, cognitionisque divinæ. Illuminavit autem etiam corporaliter faciem Moysi, et transfigurata est gloria vultus ejus, quam videntes Judæi trepidaverunt: et ideo factum est ut Moyses velamen imponeret super faciem suam; ne in eam filii Israel intenderent, et perturbarentur. Simul declarabatur mysterium, quod illud velamen quod in facie Moysi corporaliter ponebatur, in cordibus Judæorum mystice poneretur; eo quod veram Legis claritatem videre non possent. Vultus enim Moysi fulgor est Legis: fulgor autem Legis non in littera, sed in intellectu est spiritali. Itaque quamdiu vixerat Moyses, et alloquebatur Judæorum populum, velamen habebat in facie sua: mortuo autem Moyse, Jesus Nave jam non per velamen, sed facie revelata, et presbyteros alloquebatur et populum, et nemo trepidabat: cum utique et ipsi dixerit Deus, quod cum ipso ita esset futurus, ut fuit cum Moyse, et eum similiter illuminaret, gestorum utique, non vultus gloria: hoc significante Spiritu sancto, quod venturus esset verus Jesus, ad quem si quis converteretur, et eum vellet audire, de corde suo velamen auferret, et revelata facie verum Salvatorem videret.

27. Ergo Deus omnipotens Pater, qui in Moysi facie excæcavit populum Judæorum, non duritia, sed præscientia: nec malitia, sed æquitate atque justitia; ipsi enim sibi velamen posuerunt, qui Legem intelligere noluerunt: *Lex enim spiritalis est,* sicut dixit Hebræus. Is utique secundum illud quod dat unicuique nostrum, in quo non tribuentis, sed non diligentis est culpa; iste, inquam, Dominus illuminavit cor populi nationum in facie Christi Jesu, per ejus adventum: quod evidenter Apostolico declaratur exemplo, sicut scriptum habemus: *Quoniam Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Christi Jesu.*

28. Ideo ergo dicit David ad Dominum Jesum: *Vultum tuum illumina super servum tuum.* Faciem Christi videre cupiebat, ut mens ejus illuminari posset. Et secundum Incarnationem potest accipi. *Multi enim prophetæ et justi videre voluerunt,* ut ipse Dominus declaravit. Quod autem negatum Moysi fuerat, non quærebat, ut corporaliter Dei vultum videret incorporei: si tamen et Moyses, tam sapiens et eruditus hoc potuerit simpliciter magis, quam in mysterio postulare; humanum tamen est desideria supra nos extendere. Nec immerito faciem ejus advenientis ex Virgine quærebat videre; ut illuminaretur in corde, sicut illuminabantur etiam illi qui dicebant: *Nonne cor nostrum ardebat in nobis.... cum aperiret nobis Scripturas?* Quod si quis ad Deum Patrem dictum vult videri, potest accipi vultus Patris, Filius; qui enim videt Filium, videt et Patrem.

29. Illuminat tamen vultus Dei secundum quod oculi ejus super justos habentur. Quod cum spiritaliter sit probandum; tamen quia incidit illuminationis vultus Moysi historia, ne quis non putet corporaliter id fieri potuisse, cognoscat. Etenim usu solis multis etiam pallore confectis totius corporis figura mutatur, et ignis vapore calefactis species vultus rutilantis ostenditur. Oriente die, rubent terræ croceo colore perfusæ, imaginem de beneficio mu-

tuatæ, gemmarum quoque monilia coruscantia transfundunt finitimis, quod ipsa radiaverint; et miraris si Moysis vultus divinæ infectus sit claritate præsentiæ? Miraris si refulgente Dei gratia justi vaporetur ingenium? Non dubitavit Propheta, qui poposcit illuminari prius; ut justitias Domini posset addiscere.

30. Sequitur versus octavus: *Decursus aquarum descenderunt oculi mei; quia non custodivi legem tuam.* Granditer affectum pœnitentiam gerentis expressit, dicens quod aquarum decursus oculi sui descenderint: sive quia per eos tamquam meatus undantium fluentorum, ita exuberantium lacrymarum se quidam ductus effuderit, et fletus irrigui continuum quoddam et juge profluvium: sive quod ipsi descenderint oculi. Habet enim hoc vis summi doloris, ut cum lacrymis oculi quodammodo ipsi videantur descendere; eo quod tanta vis lacrymarum sit, ut putentur oculi in fletus resolvi, et in lacrymas effundi.

31. Oculi ergo ipsi tamquam in decursus descenderunt aquarum, quo verbo impetus deplorantium vehemens expressius declaratur, secundum illud quod in Canticis scriptum est: *Fons hortorum, puteus aquæ vivæ, et impetus descendens a Libano.* Hos impetus Ecclesia deduxit a Libano: hoc impetu diluuntur peccata: hoc impetu puri fontis, et Spiritus sancti adfluit a Libano Sponsa, et a principio fidei transivit sæculum, et pertransivit ad regnum. Aliis fons est, aliis puteus pro captu nostro gratia spiritalis: aliis hortus clausus, fons signatus: aliis hortorum fons, qui in Ecclesiæ dote numeratur: aliis impetus descendens a Libano, et magnus impetus qui numquam deficit. Non enim deficiunt de petra ubera, neque nix a Libano, neque aqua quæ fertur valido vento virginis Hierusalem. Descendit impetus a Libano, quando collectis in unum apostolis et plurimis credentibus, factus est subito de cœlo sonus, tamquam vi magna Spiritus ferretur, et repleti sunt omnes Spiritu sancto diversitates donante linguarum. Bonus impetus, qui lædere nesciat, norit implere.

32. Si quis igitur hunc impetum supervenientis e cœlo gratiæ vult mereri, descendat etiam ipse oculis in decursus aquarum. Qui hunc primum impetum fuderit, illum merebitur. Descendit oculis suis in hos ductus aquarum, quæ lacrymis irrigavit in Evangelio Domini pedes: et ideo fidei suæ pretio emit animæ suæ, et corporis sanitatem jam non sanguinis proflua, sed gratiæ spiritalis.

33. Descendit ergo David propheta; ideo de peccato gratiam retulit. Descendit in aquarum ductus, hoc est, replevit eos, et decurrentium aquarum lacrymis suis fluenta cumulavit: aut inanes et vacuos ductus solis replevit fletibus: aut quod elocutionis moralis quidam sensus ostendit, descendit in aquarum ductus, transivit eos. Et possemus dicere: Transcendit eos, et supergressus est: sed minuitur vis eloquii, quo vis major adfluentiæ descendentis, quam adscendentis exprimitur. Vide, rogo, quid de usu verba habeant, ut impetum suum sermo propheticus non amittat; licet usus ipse scriptorum sensui servire majore decore consueverit. Diverse hoc et sæpe significavit, et propemodum incrementa semper adsumsit. Dixit enim primo: *Lavabo per singulas noctes lectum meum: lacrymis stratum meum rigabo.* Dixit iterum: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes.* Dixit etiam: *Et potum meum cum fletu miscebam.* Hic addidit dicens: *Decursus aquarum descenderunt oculi mei.*

34. Hoc secutus in Threnis Hieremias, affectum doloris expressit, vim oculi descendentis imitatus; sic enim habes: *Defecerunt in lacrymas oculi mei: conturbatum est cor meum.* Tamquam descendunt oculi, qui deficiunt in lacrymas. Et alibi: *Oculus meus absorptus est.* Sed plus est aquas lacrymis vincere, quam oculos absorberi fletibus. Et alibi idem Hieremias: *Exclamavit cor eorum ad Dominum: muri filiæ Sion deducant torrentes, fluant lacrymas die ac nocte. Noli dare tibi requiem, non sileat pupilla oculi tui.* Oculi igitur qui torrentes deducunt lacrymis suis, ipsi ductus aqua-

rum descendunt, hoc est, cumulantur; ut faciant eos suis augentes fletibus impetu exundare torrentium.

35. Sunt tamen codices qui habeant : διεξόδους ὑδάτων κατεβίβασαν οἱ ὀφθαλμοί μου, hoc est, *Ductus aquarum direxerunt oculi mei*. Sed ego in græco codice meo κατέβησαν legi, hoc est, *descenderunt* : in quo potest fieri, ut in utramlibet partem duarum adjectione aut diminutione litterarum scriptor erraverit.

36. Et habuit quidem multa quæ fleret, vel incestum filiæ, vel interitum filiorum : sed hic non hoc flevisse se dicit, sed quia non custodivit legem Domini. A sancto viro plus culpa, quam ærumna defletur. Flevit itaque quando ei Nathan de Uriæ morte indignationem Domini nuntiavit : et peccatum suum de prævaricatione legis agnovit. Denique filio in ægritudine constituto, neque cibum sumsit, neque regium thronum aut cubile conscendit; sed stratus in terra, jejuna ora lacrymis diluebat, non tam filii mortem, quam peccati sui pœnam in illo levare desiderans. Flevit, quando numerato populo, repente corde perculsus est. Denique *Peccavi*, inquit, *graviter, peccavi stulte*. Flevit igitur primo, quia elatus regia potestate, quærendo numerum plebis, mensuram egressus est conditionis humanæ : deinde quia sui erroris pretio vindicabatur in plebem. Sed a Domino hæc proposita pœna fuerat, non a Rege est postulata. Domini tamen se committendo misericordiæ, electionis causam probavit : simul quia propter eum populus laborabat, ipse se offerendo pro populo, elationis solvit injuriam, pietatis probavit affectum.

SERMO DECIMUS-OCTAVUS.

צ. Sade.

1. SEQUITUR *Sade* littera decima-octava, quæ latina interpretatione dicitur *consolatio*. Post more torrentium lacrymas profluentes, et graves fletus doloris, oportebat consolationem sequi. Nam et qui in doloribus sunt, consolatione indigent : et qui gravibus ærumnis pœnas commissorum luerunt criminum, sperant indulgentiam : et qui fletibus et lacrymis propria delicta laverunt, requiem promerentur.

2. Hæc omnia in scripturis divinis qui quærit, invenit. Nam primum illud ut in dolore positos consolemur, docet illa quæ in libro Hieremiæ flebiliter clamat ad captivos et exsules Judæorum : *Ite, proficiscimini, filii; ego enim derelicta sum deserta. Exui me stolam pacis : indui autem stolam precationis meæ, et clamabo ad Excelsum in diebus meis. Animo æquo estote, filii; clamate ad Dominum; et extrahet vos de manu principum inimicorum. Ego enim speravi in illo æterno salutem vestram*. Credentibus igitur in Dominum, est in Domini misericordia consolatio. Est etiam aliud consolationis genus iis qui graves solverint pœnas, ut habes scriptum in Esaiæ libro : *Consolamini, consolamini populum meum, dicit Dominus : Sacerdotes loquimini in cor Hierusalem, consolamini eam; quoniam repleta est humiliatio ejus, solutum est peccatum ejus; quoniam accepit de manu Domini duplicia peccata sua*. Etiamsi fides deerat, pœna satisfecerat. Relevantur solutione pœnarum, qui absolvuntur commendatione meritorum. Tertium est, cum lacrymis crimen abluitur; ut est illud : *Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem; quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei*. Quod etiam hoc loco, et plerisque locis in libro psalmorum facile reperitur.

3. Consolatio igitur prima ordine, quoniam non obliviscitur Deus facere misericordiam, neque in æternum projicit, quos putaverit coercendos. Secunda, quod decursis suppliciis, quæ propter peccata nostra toleravimus, ad veniam pertinemus. Unde nonnulli philosophi* disputaverunt obesse improbis absolutionem, prodesse mortem : quod in illa sit incentivum delinquendi, in morte autem finis delicti. Quod assum-

---

* Hac de re fuse Plato in Gorgia, ubi agens contra Polum inter alia scribit : καὶ μὴν ἀπαλλαγή γε ἐφάνη τούτου τοῦ κακοῦ τὸ δίκην διδόναι.... τὸ δὲ γε μὴ διδόναι, ἐμμονὴ τοῦ κακοῦ. Quod est : mali hujus finis in luendo pœnas esse apparuit; continuatio autem in non luendo pœnas.

tum esse de nostris cui dubium, cum in Proverbiis Salomonis sit: *Qui parcit baculo, odit filium suum: castigat autem Dominus quem diligit?* Et infra: *Flagellum equo, et stimulus asino imperat: virga autem nationi imprudenti*; pœna enim corrigit, et emendat errantem. Si talis est qui emendari non queat, aufertur e medio, ne graviora committat; mortuus enim jam nescit errare. Ideoque Ecclesiastes ait: *Et laudavi ego mortuos magis quam viventes: et optimus supra hos qui nondum natus est, qui non vidit hoc opus mali.* Mortuus præfertur viventi; quia peccare desivit. Mortuo præfertur qui natus non est; quia peccare nescivit.

4. Nunc dicamus etiam de iis, qui pœnas scelerum solverunt suorum. Nonne isti tulerunt culpæ pretium, et jam non integra his pœna debetur? Clamat per Esaiam Dominus: *Consolamini populum meum.... quia recepit de manu Domini duplicia peccata.* Discite unde Plato hæc sumserit. Eruditionis gratia in Ægyptum profectus, ut Moysis gesta, Legis oracula, prophetarum dicta cognosceret; audivit consolationem populi, qui supra peccati modum videbatur fuisse punitus: et hunc locum quadam adopertum dote verborum in Dialogum transtulit, quem scripsit de Virtute. Quem locum tamen Dominus in Evangelio plenius comprehendit, et apertius declaravit, dicens per Abrahæ personam ad illum divitem sæculi hujus: *Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolationem habet, tu vero cruciaris: et in his omnibus inter nos et vos chaos magnum firmatum est; ut ii qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare.* Sed jam audiamus quid justus in consolando se loquatur.

5. *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum. Mandasti justitiam testimonia tua, et veritatem tuam nimis.* Vere justus vir, qui lacrymis profluens, involutus ærumnis, gravi supplicio delicta persolvens, non tædio vincitur, non metu frangitur, non labore lassatur, non ingratus, aut tristis est. Plerumque enim vulgus hominum sua delicta non reputans, injuste se putat tolerare quæ patitur: at vero vir justus qui se ipsum statim in exordio sermonis accusat, justitiam Domini prædicat, quod meritis suis digna patiatur. Dicendo autem justum Deum, de sua quidem injustitia ante pronunciat: sed de justitia Domini sperat et veniam. Justus enim non semper irascitur; sicut enim ultor culpæ, ita moderator est pœnæ: sicut vindex peccatorum, ita remunerator est virtutum, optimorumque meritorum. Qui vult dare præmium, debet spectare certamen; quia nemo sine certamine coronatur. Sinit ergo nos sæpe tentari, volens juste præmia dare luctanti utique, non dormienti. Non decet redimitos floribus corona, sed pulverulentos: nec molles deliciis, sed duros labore exercitii ornat victoria.

6. Justus ergo in adversis suis justitiam Dei laudat. Sed non hoc sentit amissis teneris parens liberis, non immaturo nuptæ viduatus consortio, non æger in dolore, non naufragus in periculo, non reus in judicio, non captivus in laqueo. Clamabat tamen Hieremias, cum futuræ annuntians populis captivitatis ærumnam, in luti voraginem turpi necandus illuvie mergeretur: *Justus es, Domine.* Clamabat iterum cum victæ plebis miserandis servitiis angeretur: *Justus est Dominus; quia os ejus irritavit.... A foris sine filiis fecit, et ab intus mors.* Clamabant Hebræi cum propter virtutem devotionis, et fidei gratiam fornacis ardentis ambirentur incendiis: *Justus es, Domine, in omnibus quæ fecisti;* et ideo meruerunt ut illæsi ignibus, Domini justitias prædicarent. Daniel quoque propheta secundo in lacum missus leonum, et immanium ferarum sævitia atque horrore circumdatus, recta omnia in conspectu esse Domini imperterrito clamore jactabat. Jonas inclusus utero bestiali, anhelandi spiritus vix habens commeatum: justus injustorum sorte damnatus, clamabat de ventre ceti in mari: *Cum voce laudis et confessionis supplico tibi.* David cum fugeret a facie Abessalon parricidalibus armis et terris pulsus, et regno egres-

se fretum esse, non armis: sed in nomine Domini confidentem ad prælium esse progressum; ut lacessitæ plebis auferret opprobrium. Hic ergo juvenis atque despectus stravit allophylum, potitusque victoria, in decem millibus juvencularum psallentium testimonio triumphavit.

25. Gerebat enim typum ejus qui quasi despectus venturus esset in terras, et sine legato, sine adjutore, sine nuntio totum populum mundi hujus crucis suæ prælio liberaret: cui applauderent animæ sanctorum, per baptismatis sacramentum renovatæ, quod verum illum Goliam revelatum nobis, ac proditum verbi sui gladio trucidasset. Jacet igitur verus Golias humilitate Filii Dei stratus: amisit caput quod in multas artes vertebat et fraudes. Psallunt securæ jam animæ, quæ ante peccatorum suorum tormenta deflebant. Dicunt tympanis, hoc est, corporibus suis peccato mortuis resultantes: *Saul triumphavit in millibus: David in decem millibus.* Rex ille durus indignatur, et irascitur diabolus; eo quod canerent juvenculæ quia duritiæ filius paucos decepit, Christus totum mundum redemit. Dicit ergo Christus natus ex Virgine: *Juvenis ego sum, et despectus: justificationes tuas non sum oblitus.*

26. Dicit etiam populus nationum; ille in prima electione despectus, rudis adhuc in fide, et studio primævæ devotionis adolescens, vel certe renovatus aquilæ juventute per baptismatis sacramenta: *Juvenis ego sum, et despectus: justificationes tuas non sum oblitus.* Ille ego despectus ante, jam præferor, jam anteponor electis. Ille ante despectus populus peccatorum, habeo cœlestium sacramentorum veneranda consortia. Jam mensæ cœlestis honore suscipior; epulis meis non pluvia undatur, non terræ partus laborat, non arborum fructus. Potui meo non flumina quærenda, non fontes: Christus mihi cibus, Christus mihi potus: caro Dei cibus mihi, et Dei sanguis potus est mihi. Non jam ad satietatem mei annuos exspecto proventus, Christus mihi quotidie ministratur. Non verebor, ne qua mihi cum cœli intemperies, aut sterilitas ruris imminuat, si pii cultus diligentia perseveret. Non jam coturnicum pluvias mihi opto descendere, quas ante mirabar: non manna quod ante cibis omnibus præferebam; quia qui manna manducaverunt patres esurierunt. Meus cibus est, quem si quis manducaverit, non esuriet. Meus cibus est, qui non corpus impinguat, sed confirmat cor hominis.

27. Fuerat mihi ante mirandus panis de cœlo; scriptum est enim: *Panem de cœlo dedit eis manducare:* sed non erat verus ille panis, sed futuri umbra. Panem de cœlo illum verum mihi servavit Pater. Mihi ille panis Dei descendit de cœlo, qui vitam dat huic mundo. Non Judæis descendit, non Synagogæ descendit: sed Ecclesiæ descendit: sed populo Dei juniori descendit. Nam quomodo Judæis descendit panis qui vitam dedit; cum omnes qui illum panem manducaverunt, hoc est, manna, quem putaverunt Judæi verum panem, in deserto mortui sunt? Quomodo Synagogæ descendit; cum Synagoga omnis interierit, et æterno jejunio fidei macerata defecerit? Denique si accepissent panem verum, non dixissent: *Domine, da nobis semper panem hunc.*

28. Quid petis, Judæe? ut tribuat tibi panem, quem dat omnibus, dat quotidie*, dat semper? In te ipso est, ut accipias hunc panem: accede ad hunc panem, et accipies eum. De hoc pane dictum est: *Omnes qui elongant se abs te, peribunt.* Si te elongaveris ab eo, peribis: si appropinquaveris ad eum, vives. Hic est panis vitæ: qui ergo vitam manducat, mori non potest. Quomodo enim morietur, cui cibus vita est? Quomodo deficiet, qui habuerit vitalem substantiam? Accedite ad eum, et satiamini; quia panis est: accedite

* Perseverabat adhuc in Ecclesia Mediol. antiqua fidelium consuetudo qua quotidie sacræ communionis participes fieri solebant. Sed monet Ambrosius (*lib. 5 de Sacram., c. 4*) Græcos tum semel in anno Eucharistiæ communione contentos. In plerisque vero Occidentis Ecclesiis mos quotidianæ communionis in desuetudinem abierat, adeo ut episcopi aliique doctiores viri eum nec reprehenderent, nec laudarent.

ad eum, et potate; quia fons est: accedite ad eum, et illuminamini; quia lux est: accedite ad eum, et liberamini; quia *ubi spiritus Domini, ibi libertas:* accedite ad eum, et absolvimini; quia remissio peccatorum est. Quis sit iste quæritis? Audite ipsum dicentem: *Ego sum panis vitæ: qui venit ad me, non esuriet: et qui credit in me, non sitiet umquam.* Audistis eum, et vidistis eum, et non credidistis ei; ideo mortui estis: vel nunc credite, ut possitis vivere.

29. Sed miramini Moysen, quia patres vestros per mare siccis duxit vestigiis. Moyses non imperavit, sed impetravit: non jussit mari, sed servivit jubenti fluctibus. Moysen laudatis, quia regem Pharao cum exercitu suo mersit: Moyses orabat, et alius imperabat. Moyses precabatur, Christus operabatur. Moyses fugiebat, Christus insequebatur. Moyses columnam sequebatur, ut nocturnas tenebras declinaret: Christus illuminabat. Moysen agnoscitis, quia aquæ amaritudinem temperavit. Moysen agnoscitis, quia aquam produxit de petra: Christum non agnoscitis, qui veri illius Ægyptii regis stravit exercitum, et abyssi mersit profundo: qui nos liberat quotidie de mundi hujus fluctibus; ne nos sæculi hujus procella demergat. Quid profuit patribus transire per mare Rubrum, quibus ad terram repromissionis non licuit pervenire? Quicumque enim exierunt de Ægypto, perierunt in deserto. Mortuus est Aaron, mortua est Maria, mortuus est et ipse Moyses: solum Jesum Nave nominis sacri similitudo servavit. Plaudat Judæus; quia sitienti illi undam saxa vomuerunt: mihi de corpore Dei fons fluxit æternus: meas amaritudines bibit Christus; ut mihi suæ donaret gratiæ suavitatem.

30. Dicit ergo populus Christianus: *Juvenis ego sum, et despectus: justificationes tuas non sum oblitus.* Bene hoc dicit, qui justificavit Deum baptismatis sacramentis. Qui enim baptizatur, justificat Deum; quia peccata propria confitetur, et a Domino suorum præstolatur indulgentiam peccatorum. Justificavit David, qui ait: *Tibi soli peccavi, et malum coram te feci; ut justificeris in sermonibus tuis.* Non justificaverunt pharisæi, qui baptizari Johannis baptismo noluerunt, ut in Evangelio legisti. Nec solum justificare satis est, sed etiam non oblivisci justificationum Dei, id est, ut intemerata gratiæ spiritalis dona custodiat, et sacræ remissionis munera illibata atque inoffensa conservet.

31. Hæc generalia: sed etiam specialis singulis Christianis suppetit prærogativa dicendi: *Juvenis ego sum, et despectus;* si humilis corde sit, si mitis atque mansuetus. Dicat ergo: *Juvenis ego sum, et despectus.* Præmittat ætatis generalem jactantiam, quo plus commendet humilitatis suæ gratiam. Non mirabilis humilitas in senectute, quæ effœta viribus, fracta debilitatibus, tristis doloribus, anhela suspiriis, cocta curarum æstibus, et ipso vivendi mœsta fastidio, alacritatem est oblita jactantiæ. Rara sane in juvenibus est humilitas, ideoque miranda. Dum ætas viget, dum vires solidæ, dum sanguis exæstuat, dum sollicitudo nescitur, dum ignoratur debilitas, dum lætitia frequentatur: tunc fervet jactantia: tunc se juventutis superbus extollit affectus: tunc humilitas quasi vilescit, abjecta contemnitur: tunc subjectio degeneris conscientiæ æstimatur infirmitas. Grandis igitur morum adsuefacienda maturitas, quæ vincat naturam.

32. Denique si consideremus, in paradiso defecit humilitas; et ideo venit e cœlo. In paradiso orta est inobedientia; et ideo obedientia cum Salvatore descendit. Inflabatur caro, unde subjectio mansuetudinis inveniri non poterat in terris. Intumuerat omnis prævaricatoris hæreditas. Veniens Dominus Jesus primum se exinanivit, non rapinam arbitratus esse se æqualem Deo, formam servi sibi accipiens, et specie inventus ut homo: humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem. Non te moveat, quia scriptum est, *ut homo;* non enim similitudinem suscepit hominis, sed veritatem. Nam et ipse Apostolus ait alibi: *Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus.* Et ut de Evangelio adferamus exemplum: *Vidimus,* inquit Johannes, *gloriam ejus,*

gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis. Numquid quia dixit, *quasi unigeniti;* similitudinem magis unigeniti, quam veritatem voluit æstimari?

33. Non ergo supervacuo Christus advenit. Jam potest dicere homo: *Juvenis ego sum, et despectus;* qui erat ante in populo priore senex superbus. Dicit: *Juvenis sum, et despectus,* quomodo dicit Ecclesia: *Nigra sum, et decora.* Præmisit nigram, ut augeret decorem. Sic et hic præmisit juvenem, ut augeret humilitatem. Non dixit: Nigra sum decora; ne quod nigrum est, decorum æstimaretur. Nec dixit: Juvenis sum despectus; ne juventus despicabilis putaretur; sed ait, *Juvenis,* et quod mireris, humilis, non superbus, dejecto propior quam tumenti. Sic et ibi: Nigra sum superiore peccato, sed decora confessione peccati, et correctionis studio, atque amore virtutis. Quamvis ergo, *et,* syllaba, ut grammatici appellant, conjunctiva sit; habet tamen distinctionem qua confusio disjungitur ac separatur: ut si dicas Ambrosium Bassum intus esse, unus putatur: sin autem adseras Ambrosium, et Bassum intus esse, duo utique intelliguntur.

34. Dicat ergo: *Juvenis sum, et despectus;* quia Christus in paupere atque despecto mundum redemit, quia Christus humilitate diabolum vicit. Dicat: *Despectus sum;* quia cor humiliatum Deus non spernit; quia despectus ille Lazarus in Abrahæ nunc requiescit sinu, et dives ille jactantior affligitur in inferno. Despectus erat Moyses, nec sibi idoneus videbatur, cum ad liberandum Hebræorum populum mitteretur. Despectus erat Hieremias, qui dicebat: *Dominator Domine, ecce nescio loqui; quia juvenis sum ego.* Sed facilius iste despectus eligitur. Denique dicitur ei: *Noli dicere quia juvenis sum ego; quia ad omnes ad quoscumque misero te, abibis: et per omnia, quæcumque mandavero tibi, loqueris. Ne timeas a facie eorum; quia ego tecum sum, dicit Dominus, ut liberem te.* Despectus erat ille Publicanus, qui oculos ad cœlum non audebat levare: et ideo facilius quam ille Pharisæus exaudiebatur: *Omnis* enim *qui se exaltat, humiliabitur: et qui se humiliaverit, exaltabitur.*

35. Sequitur: *Justitia tua, justitia in æternum: et lex tua veritas.* Possunt quidem singuli facere opera justitiæ, sed non in æternum manentia. Dives ille cui abundaverunt divitiæ in hoc sæculo, fortasse fecerit aliqua opera justitiæ, quorum remunerationem in præsenti vita acceperit; quod non magna fuerint opera illa, nec remuneratione digna perpetua. Quid quod, etiam si facimus opera aliqua justitiæ, facimus tamen non continua, sed rara. Plerique non rapiunt aliena, sed nesciunt de proprio largiri. Alii invadentes indebitas facultates, quo speciem justitiæ sibi adquirant, solent conferre pauperibus. Non est ista in æternum justitia. Multi justi plerumque graviter deliquerunt, non habentes æternæ fructum justitiæ. Soli Deo suppetit in perpetuum per omnia possidere justitiam, qui pascit justos et injustos; non enim beneficis solis referenda justitia est: sed illa vera justitia est, quæ ipsis quoque defertur inimicis. Meritoque ait Justitia Dei: *Diligite inimicos vestros.*

36. Ergo sicut in æternum est justitia solius Dei, ita lex Dei veritas. Sed quomodo istud accipimus? Utrum quia lex Dei veritas, hoc est, vera: et quod statuit Deus, omne verum, sicut infra ait: *Omnia præcepta tua veritas?* An quia veritas lex Dei est; quia non mentitur Deus? Apud eum igitur veritas lex est, fallacia prævaricatio est. Sed et sic potest intelligi, lex Dei veritas est: apud Judæos ergo non est lex Dei, quia non recipiunt veritatem. *Lex* Dei *spiritalis est,* sicut Apostolus dixit: non habent ergo veram legem, qui eam non acceperint spiritaliter. Quod autem non verum, mendax est: quod mentitur, occidit. Littera ergo quæ occidit mentitur: spiritus qui vivificat, verus est.

37. Accipiamus et sic: Lex Dei non typus, non umbra, non exemplar cœlestium; sed ipsa cœlestia. Unde et scriptum est, quia *finis Legis est Christus.* Non defectus utique, sed plenitudo

Legis in Christo est; quia venit Legem non solvere, sed implere. Sicut enim Testamentum est vetus, sed omnis veritas in novo est Testamento : ita et lex per Moysen data figura legis est. Vere ergo illa Lex veritatis exemplar est; in exemplari enim agni sanguis effunditur, in veritate Christus immolatur. Meritoque Apostolus cum præmisisset vitulorum immolationem secundum Legem, adjecit : *Necessarium itaque est exemplaria cœlestium his mundari : nam ipsa cœlestia melioribus hostiis; non enim in manufacta sancta intravit Christus exemplaria verorum, sed in ipsum cœlum : et nunc apparet vultui Dei pro nobis.* Ut cognoscamus autem quia legem novam dedit Dominus Jesus, habes dicentem Spiritum sanctum : *Hoc autem testamentum quod testabor ad eos, dicit Dominus : Dabo leges meas in cordibus eorum, et in sensibus eorum scribam eas, et peccati, et injustitiæ eorum non ero memor.* Ubi ergo remissio, jam non oblatio pro peccatis. Quo evidenter ostenditur omnem veritatem in Evangelio contineri; quia lex Dei in sensibus hominum, et in cordibus eorum scribitur, non in tabulis lapideis (qui ergo præcepta Dei non habent in cordibus suis, non habent legem); sive quia inveteratur in Judæis, renovatur n nobis.

38. Umbra est, non veritas; ut cum fiat oblatio pro peccatis secundum Legem, non fiat remissio peccatorum. *Impossibile est enim sanguine taurorum et hircorum peccata mundari.* Mendax ergo erat illa remissio, donec remissionis veritas adveniret. Quid deinde manifestius, quam Johannis Evangelistæ sententia, qui ait : *Quia Lex per Moysen data est : gratia autem et veritas per Jesum Christum facta est?* Προς αντιδιαςολην legis retulit veritatem. Nam cum sit *autem* disjunctio, intelligendum est disjunctionem ideo interpositam; quia si veritas fuisset in Lege, non fuisset facta per Christum.

39. Possumus et sic intelligere : Veritas Christus est; ergo veritas lex est. Etsi mandatum Domini lex est, multo magis vivum et operatorium Verbum Dei lex est.

40. Sequitur versus septimus : *Tribulatio et necessitas invenerunt me : mandata tua meditatio mea est.* Quærunt tribulationes et necessitates justum, et interdum inveniunt, interdum non inveniunt eum. Invenitur, cui corona debetur: non invenitur, qui idoneus certamini non probatur. Tribulatio igitur velut quædam gratia est. Denique *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* An non est gratia, quæ operatur patientiam? Qui ergo noverat tribulationis profectum esse, quæsitus a tribulatione inventus est, nec refugit.

41. Dicit Sapientia : *Quærent me mali, et non invenient;* non quia Dominus nolebat inveniri ab hominibus, qui se omnibus etiam non quærentibus offerebat : sed quia his operibus quærebatur, ut indigni essent qui quærerent, invenire. Cæterum Simeon qui eum exspectabat, invenit. Invenit Andreas. Denique ait ad Simonem : *Invenimus Messiam, quod interpretatur Christus.* Philippus quoque dicit ad Nathanael : *Quem scripsit Moyses in Lege, et prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph, qui est a Nazareth.* Et ut ostenderet quemadmodum Christus inveniretur, ait : *Veni, et vide.* Qui ergo Christum quærit, veniat non corporis gressu, sed mentis vestigio : videat eum non exterioribus oculis, sed internis. Æternus enim corporalibus non videtur adspectibus; quoniam *quæ videntur, temporalia sunt ; quæ autem non videntur, æterna.* Christus igitur non temporalis, sed ex Patre ante tempora, quasi Deus, verus Dei Filius, et quasi virtus sempiterna supra tempora, quem nullus temporum finis includat : quasi vita supra tempora, quem numquam dies mortis inveniat; *Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel : quod autem vivit, vivit Deo.*

42. Audis quid dixerit hodie Apostolus? *Peccato,* inquit, *mortuus est semel.* Semel tibi peccatori mortuus est Christus : noli iterum peccare post baptismum. Omnibus in commune semel mortuus est, et singulis semel moritur, non frequenter. Peccatum es, o homo; ideo peccatum fecit Christum suum omnipotens Pater. Hominem fecit, qui peccata

nostra portaret. Mihi ergo peccato mortuus Dominus Jesus, *Ut nos in illo essemus justitia Dei.* Mihi est mortuus, ut mihi resurgeret. Semel est mortuus, semel resurrexit. Et tu cum illo mortuus, cum illo sepultus, cum illo in baptismate resuscitatus, cave ne cum mortuus fueris semel, moriaris iterum. Jam non peccato morieris, sed veniæ: ne cum resurrexeris, moriaris secundo. *Christus* enim *resurgens ex mortuis, jam non moritur, mors in eum jam non dominabitur*. Ergo mors dominata est ei? In eo utique quod dixit, *jam non dominabitur*, ostendit esse dominatam. Noli tantum amittere beneficium, o homo. Propter te Christus dominationi mortis se subdidit; ut te jugo dominationis exueret. Ille suscepit mortis servitutem, ut tibi tribueret vitæ æternæ libertatem.

43. Qui quærit ergo Christum, quærit et tribulationem ejus, nec refugit passionem. Denique David qui dignus erat, ut a tribulatione quæreretur, tribulationem et ipse quæsivit. Nam nisi quæsisset, non invenisset. Quod invenerit autem, ipse testatur, dicens: *Tribulationem et dolorem inveni, et nomen Domini invocavi.* Et alibi: *In tribulatione invocavi Dominum, et exaudivit me in latitudine.* Bona ergo tribulatio, quæ dignos facit nos, qui in latitudine exaudiamur a Domino. Gratia est autem exaudiri a Domino Deo nostro.

44. Qui quærit igitur tribulationem, non refugit: qui non refugit, invenitur. Non enim refugit, qui mandata Dei sensu operibusque meditatur. Nam utique illum athletam certamina inveniunt, qui in usu exercitii fuerit constitutus: qui vero exercitium dereliquerit, sine dubio non poterit reperiri; qui indignus est, ut quæratur. David ergo quasi bonus athleta dicit: *Tribulatio et necessitas invenerunt me;* quia paratum semper habuerunt, non refugientem necessitatum et tribulationum prælia, sed petentem.

45. Sequitur: *Justa testimonia tua in æternum: intellectum da mihi eqrum, et vivifica me.* Quis tantus, qui possit intelligere Domini testimonia? Et ideo intellectus a Domino postulandus est, cujus tanta est vis, ut initium ejus sit plenitudo virtutis. Denique scriptum est: *Pietas autem in Deo initium intellectus*, quæ virtutum omnium fundamentum est juxta humanarum rerum et cœlestium disciplinam. Pietas amica Deo, parentibus grata, Dominum conciliat, necessitudines fovet, Dei cultura, merces parentum, filiorum stipendium. Pietas, inquam, justorum tribunal, egenorum portus, miserorum suffugium, indulgentia peccatorum.

46. Qui habet intellectum, ipse vere est pius; intelligit enim humanæ lubricum fragilitatis, et cito ignoscit erranti. Intelligit commune nobis datum naturæ ususque consortium; et ideo pauperibus tamquam debitum solvit, non inficiatur tamquam indebitum. Intelligit vices esse calamitatum; et ideo tamquam naufragiis mundi istius portu quodam suæ humanitatis occurrit. Hæc perfecta virtus in hominibus, hæc plena in Deo laus est.

47. Merito intellectum sibi etiam Salomon, magisterium secutus paternum, a Domino postulavit, dicens: *Ego sum puer humilis, et ignoro introitum meum, et exitum meum, et servus tuus in medio populi tui, quem elegisti, populum multum sicut arenam maris, quæ dinumerari non potest præ multitudine: et dabis servo tuo cor prudens, audire et judicare cum justitia populum tuum, et intelligere inter bonum et malum.* Unde complacuit Domino; quia non sibi longævitatem vitæ, et regalium divitiarum copias, sed sapientiam ad intelligenda Domini judicia et justitias depoposcit: et ideo tantum populum regno pacifico gubernavit; quia non usurpavit, ut Adam, boni et mali scire distantiam: sed intelligendæ ejus gratiam oravit a Christo. Quod enim scire divinum est, hoc a Domino Deo tuo, ut possis cognoscere, promerendum est. Si petisset et Adam, sicut petivit David, nequaquam illos inextricabiles erroris laqueos incidisset, quibus omnis ejus hæreditas strangulatur. Ideoque mortuus est, et quod gravius est, morte peccati; quia ante usurpavit scire, quam intellectum quo vivificaretur, acciperet.

18. Vivificat ergo intellectus, ut Spiritus; quia ipse intellectus gratia spiritalis est : ideoque intellectum munere suo Spiritus sanctus operatur. *Intellectus autem bonus est omnibus, qui eum faciunt;* quo docemur quia non solum sensu complecti, sed etiam factis, id quod intelligimus, exsequi debeamus.

SERMO DECIMUS-NONUS.

ק. Koph.

1. Incipit littera decima-nona *Koph*, cujus interpretatio est, *Conclusio;* et sicut alibi invenimus, *Adspice*. Distat littera, congruit sensus. Nam qui concluditur, circumspicere se debet, et causam periculi non dissimulare; maxime cum lethale discrimen sit. Concluditur unusquisque tumescentibus visceribus, internisve faucibus, cum intercluso spiritus commeatu, spirandi ac respirandi commercia coartantur. Concluditur femina, cum fit peridrome matricis, qua pectoris ipsius premitur principale; unde graves oriuntur angustiæ, et nisi in locum suum illa recipiendorum seminum aula revocetur, vitam consuevit excludere. Ita etiam qui animo angitur, et quibusdam adversis imminentibus perurgetur, concludi dicitur non minoribus angustiis mentis, quam corporis. Majores enim animæ æstus, fervoresque sunt animorum, quam corporum.

2. Conclusus igitur viscerum tumore, medicum quærit; ut possit propulsare periculum, et constricta laxare. Veniens medicus tentat omnia, explorat interna. Et tu ergo conclusus animi fervore, adspice te ipsum interiori oculo. Morbi vis urget, fervet noxia conscientia, moles peccatorum premit, intercipiunt sensum mentis angustiæ : cognosce te ipsum, et orationis quære medicinam : posce ut veniat medicus ille qui descendit de cœlo, qui maxime ægrotos requirit, sicut ipse ait : *Non opus est sanis medicus, sed iis qui male habent.* Habes vulnera? Ne differas : non est apud eum ulla comperendinatio sanitatis. Habes ulcera? Ne timeas: verbo, non ferro curare consuevit. Adspice igitur illis oculis, quibus David auxilium quæsivit et meruit. *Levavi*, inquit, *oculos meos ad montes : quæsivi unde mihi veniret auxilium.* Non inveni nisi a Domino; qui enim mundum condidit, tuetur accolas mundi. Adspice ergo, et semper adspice; quia justi oculi semper ad Dominum.

3. Hoc monet te etiam Hieremias in Threnis sub hac ipsa littera, dicens ad Hierusalem : *Surge et expergiscere in nocte, in principio vigiliæ tuæ effunde sicut aquam cor tuum ante faciem Domini : extolle ad Dominum manus tuas pro animabus parvulorum tuorum, qui deficiunt fame in plateis omnium itinerum.* Nonne et aperte conclusionis ostendit angustias, et monet ut intentione cordis, in quo est oculi melioris obtutus, remedium tibi salutare provideas? Denique etiam infra, iterum sub hac littera ait : *Appropinquavit enim tempus nostrum, repleti sunt dies nostri, advenit finis noster. Leves facti sunt qui persecuti sunt nos, super aquilas cœli. In montibus accensi sunt : in deserto insidiatus est nobis.*

4. Demonstravit summam conclusionem, nec ullum remedium nisi in adventu Domini nostri Jesu Christi, qui solus desperatis possit adferre medicinam. Et quasi ostendens eum, dicit : *Spiritus ante faciem nostram, Christus Dominus comprehensus est in interitu nostro..... In umbra ejus vivemus inter gentes.* Et infra : *Bibes*, inquit, *et inebriaberis.* Adhuc : *Visitabit iniquitates tuas, revelabit super peccata.* Quam breviter adventum et passionem ejus expressit, remissionemque omnium peccatorum : quam aperte congregationem futuram gentium declaravit! Hinc illud apostolicum : *Quia cæcitas ex parte Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret.*

5. Veni, Domine Jesu : sed jam non in umbra, sed in sole justitiæ. Si umbra profuit, si passionis tuæ umbra protexit, si corporis umbra salvavit; quantum conferre poterit claritas aperta virtutis? Per umbram lepra curata est : per umbram quoque illius feminæ quæ fimbriam vestis Dominicæ adtigit, san-

guis stetit : per umbram te vidimus, quando non habebas speciem neque decorem. Umbra tua caro fuit, quæ nostrarum æstus refrigeravit cupiditatum, quæ restrinxit ignes libidinum, quæ avaritiæ diversarumque passionum incendia temperavit. Et quid dicam de umbra Domini, quando et apostolorum umbra sanabat? Veniente etenim Petro unusquisque offerebat ægros suos, quos transeuntis apostoli umbra reddidit sanitati.

6. Audi quia caro Domini umbra erat : *Ecce Dominus sedet super nubem levem, et veniet in Ægyptum.* Et David dicit : *Sub umbra alarum tuarum protege me.* Factus est igitur exinanitus umbra nobis, quos sol iniquitatis exusserat. Vidimus ergo in umbra eum, cum adhuc fides prima procederet. Sed nunc jam totum illuminat mundum : et tamen adhuc eum per sui corporis, quæ est Ecclesia, umbram videmus, nondum facie ad faciem; neque enim oculi corporis divinitatis possunt recipere fulgorem. Hæc quoque umbra totum quotidie protegit orbem terrarum. Profuit igitur conclusio : *Conclusit enim Deus omnia in incredulitate; ut omnium misereatur.* Sed jam consideremus quid in conclusione dicendum est, et unde incipiendum.

7. *Exclamavi in toto corde meo, exaudi me, Domine : justitias tuas exquiram.* Cum impressiones patimur corporales, exclamare consuevimus; ut alios ad præsidium nobis vocare possimus. Premebatur sanctus Propheta, appropinquantibus sibi persecutoribus. Saul primo infestus armato eum insequebatur exercitu : postea parricida filius imminebat : non contentus fugientis exsilio, vitam patris quærebat eripere. Sed ab illis minus pati poterat quos in præsenti videbat, quam ab illis quos non videbat; est enim colluctatio sanctis non solum adversus carnem et sanguinem, sed etiam adversus principatus et potestates istius mundi, rectoresque tenebrarum, qui latronum modo in istius sæculi nocte humanis insidiantur affectibus. Horum igitur sanctus David cum graves adversum se videret fieri incursus, exclamavit in toto corde suo. Etenim adversus diabolum non vocis magnitudine, sed magnanimitate cordis utendum est.

8. Est tamen et vox cordis; quia est et vox sanguinis, quæ ad Deum pervenit. Denique Deus dicit : *Vox sanguinis fratris tui de terra clamat ad me.* Clamat ergo cor nostrum non sono corporis, sed cogitationum sublimitate, concentuque virtutum. Grandis fidei clamor. Denique in spiritu adoptionis clamamus, Abba pater, et ipse Spiritus Dei clamat in nobis. Magna vox justitiæ, magna est castitatis, per quam et mortui loquuntur; nec solum loquuntur, sed etiam sicut Abel clamant. At vero injusti anima nec viventis clamat; quia Deo mortua est. Nihil in illa sublime, nihil magnificum est : quale eorum, quorum sonus in omnem terram exivit, et verba in fines orbis terrarum. Gracili voce Moyses loquebatur, et plus omnibus audiebatur. Quotidie auditur in Ecclesia : ab illis solis, hoc est, Judæis non auditur, qui aure audiunt, sed non exaudiunt. Prophetæ dicitur alteri : *Exalta viribus vocem tuam.*

9. Anna tamen non clamabat in corde suo, sicut Moyses, sed loquebatur : fortasse quia filios postulabat, hoc est, bona quidem, sed privata non publica, non clamabat. Sed quia a Domino postulabat, quia Domino eum, si quem susciperet, offerebat, loquebatur Deo : clamabat autem Moyses; quia non pro se, sed pro omni populo precabatur. Unde dictum est ei a Domino : *Quid clamas?* Clamabat affectu pio, et sensu profundo, et personabat in cœlo, miraculis petens digna cœlestibus; ut mundi elementa mutaret.

10. Denique ut ipsius loci seriem recenseamus : instabat Pharao, et innumeris Ægyptiorum stipatus curribus, urgebat Hebræos : hinc circumfusus hostis, inde interfusum mare plebem Dei clauserat. Nulla in armis fiducia, spes nulla in viribus. Strepebat tantummodo querela miserabilis, quod commodius sibi foret dura in Ægypto servitutis onera subire, quam acerba in deserto morte consumi : querela nihil præsidii offerens, plurimum offensæ

adferens. Stabat ergo Moyses mœstus, sollicitus, anxius populi et periculis et querelis, exspectans fidem cœlestium promissorum : et tacitus secum ipse volvebat qua tandem Dominus ope, injuriæ immemor, memor gratiæ, subveniret. Dicit ad eum Dominus : *Quid clamas ad me?* Sonum ejus non audio, vocem ejus agnosco : silentium ejus lego, clamorem ejus in operibus deprehendo. Clamabat populus, et non audiebatur : tacebat Moyses, et audiebatur. Non populo dictum est : *Quid clamas ad me?* Non enim ad Deum clamabat populus, qui injusta, et viris indigna clamabat. Sed Moysi dictum est : *Quid clamas ad me?* hoc est : Tu solus ad me clamas, qui de me speras : tu solus ad me clamas, qui virtutem meam excitas : tu solus ad me clamas, qui per universam terram annuntiari meum nomen exspectas.

11. Clamabat ergo Moyses in corde suo, et omnis sapiens in corde suo clamat. Denique sapientia cum altissima prædicatione convocat ad craterem, dicens : *Relinquite insipientiam.... et quærite sapientiam.* Magnæ sublimitatis, magnæ vocis hæc prædicatio est, quæ stultis sapientiam pollicetur. Et Jesus Dominus exclamabat : *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat.* Et vere magna clamabat, qui vocabat homines ad regnum cœlorum, ad illum venerabilem potum quo vitæ æternæ fluctus infunditur. Et tu cum oras, magna ora, id est, ora quæ æterna sunt, non quæ caduca. Ora quæ divina sunt atque cœlestia; ut sis sicut Angeli in cœlo. Noli orare pro pecunia, quia ærugo est : noli pro auro, quia metallum est : noli pro possessione, quia terra est : ista oratio ad Dominum non pervenit. Non audit Deus, nisi quod dignum suis ducit esse beneficiis : sed audit piam vocem, plenam devotionis et gratiæ.

12. Non solum ergo clamandum in corde, sed etiam in toto corde clamandum est. Sicut enim corporaliter tunc bene clamatur, cum toto ore clamatur : ita spiritaliter toto est clamandum corde, si volumus magna referre, et a Domino quæ poscimus, impetrare. Hanc Dominus vocem exigebat a populo, quam populus nesciebat. Ideoque dixit Dominus : *Populus hic labiis me honorat : cor autem eorum longe est a me.* Qui ergo appropinquaverit corde, ipse auditur a Domino. Cor ergo prius clamet, ut sermo possit audiri.

13. Sed non satis est clamare ad Dominum, sed etiam justitias ejus exquirere. Exquirit autem justitias, qui id quod in omnibus creaturis, et maxime in animantibus rationabilibus, vel etiam irrationabilibus justum est, providentiæ adscribit divinæ. Unde turturi studium pudicitiæ, quæ compare amisso, concubitui indulgere non novit : quod homines servare non possunt? Unde plerisque animantibus, tam sobria partus cura servandi; ut ubi conceptionis munus agnoverint, ibi coitum non putent esse repetendum; ne receptorum seminum fiat adulterina permixtio? Phœnix coitus corporeos ignorat, libidinis nescit illecebras, sed de suo resurgit rogo : sibi avis superstes, ipsa et sui hæres corporis, et cineris sui fœtus. Aquila ne degeneres partus nutriat, diligenti librat examine : et adhuc teneros fœtus pio ungue suspendit, solisque offert radiis; ut si forte oculos suos vi fulgoris inflexerint, tamquam degeneres laxato in præceps ungue dimittat : sin vero naturæ vigorem constanti adversum radios solis obtutu potuerint vindicare, dignæ indolem sobolis onere grato reportet.

14. Volatilia cœli omnia non serunt, neque metunt, et Deus pascit illa : quia justitias Domini custodiunt, nihil sibi proprium vindicando : sed ligno fructifero, quod Domini judicio communem ad escam datum est, famem relevare contenta. Ex his igitur nos cognoscimus, quam divinæ subsidia providentiæ hominibus non deessent, si Dei justitiam servare vellemus. Qui alit aves, non aleret homines, quos ad imaginem et similitudinem sui fecit! Nonne pluris sumus illis? Naturæ prærogativa pluris sumus, sed inferiores devotionis gratia*, et prævaricationis injustitia.

* Id est, obedientia, quæ sane in brutis major est, quam in homine.

15. Sequitur versus secundus : *Clamavi ad te, salva me : et custodiam mandata tua.* Repetit quod ad Dominum clamaverit, et custodem se promittit cœlestium statutorum, quæ cœlo terraque testibus Dominus Deus sanxit; ut prævaricatores elementorum testimoniis arguantur. Quomodo cœlum adspiciant prævaricationis suæ conscium? Quomodo fructus de terra exspectent, quæ novit ingratos? Vide igitur quam non parva promittat Propheta. In clamando fidelis et promtus affectus exprimitur : in custodiendo testimonia, continentiæ virtus obsequii sedulitas declaratur.

16. Sequitur versus tertius : *Anticipavi in maturitate, et exclamavi : in verba tua speravi.* Græcus ἐν ἀωρίᾳ dixit, quod est, ante horam, ante tempus. Qui ergo Dominum deprecatur, non velut præscripta præcipua tempora præstoletur, nesciens in obsecrationibus Domini tempus esse aliquod, sed semper in ipsis sit. Sive manducamus, sive bibimus, Christum annuntiemus, Christum rogemus, Christum cogitemus, Christum loquamur : in corde nostro semper, semper in ore sit Christus.

17. Sed forte dicas : Quomodo scriptum est : *Tempus omnibus, et tempus omni rei sub cœlo est?* Sed Dominus Jesus supra cœlum est, nullo circumscriptus est tempore. Claudat os suum arriana perfidia. *Tempus*, inquit, *omni rei sub cœlo :* quanto magis sub Deo tempus, non supra Deum? Generatio ex Patre non habet tempus; neque enim opus ante auctorem, sed auctor supra operis exordium. Fortasse objiciant quia dixit : *Tempus meum nondum advenit.* Et iterum dixit : *Pater, venit hora.* Sed hæc hora est passionis. Est etiam tempus virginalis conceptionis : *Ecce virgo in utero accipiet :* quia virgo sub tempore, et ideo præscripta ætate concepit.

18. Qui rogat itaque, semper roget : et si non semper precatur, paratum semper habeat precantis affectum. Pernoctabat in oratione Dominus Jesus, non indigens precationis auxilio, sed statuens tibi imitationis exemplum. Ille pro te rogans pernoctabat; ut tu disceres, quomodo pro te rogares. Redde igitur ei quod pro te detulit. Audi supra dicentem Prophetam : *Media nocte surgebam ad confitendum tibi.* Et tu surge vel media nocte, si non potes tota semper nocte vigilare; ut dum oras nocte, veri solis pectori tuo splendor irradiet; quia omnis anima quæ Christum cogitat, in lumine semper est : dies lucet, tibi semper Christus adspirat. Sed quia sequens versiculus de tempore precandi evidenter expressit, in isto versiculo actuum magis, operumque arbitror, quam orationis tempus intelligendum.

19. Præcurrit ætatis maturitatem quisquis in adolescentia positus senilem gravitatem induit, et juveniles annos veterana quadam continentia regit, fervoremque virentis corporis incana morum maturitate componit. Nam quid potest habere laudis, si effœtum corpus voluptatibus, et jam senectutis gelu frigidum, ad sera devotionis officia, deposito jam segnior vigore, convertat? Non est corona, nisi ubi fuerit difficilioris lucta certaminis : ad quam rari adtingere possunt, non omnes qui ingressi fuerint stadium, pervenire. Ille laudabilis, cui est in se ipso ante certamen, qui carnem suam reluctantem sibi mentis coercet imperio, parca frugalitate castigat, et servituti redigit; ne effrenata libertate luxuriet, atque indomita fervens cupiditate, habenas animi regentis abrumpat. In hora est ergo senex, si munia sobriæ maturitatis exerceat : ante horam præcurrens juvenis, si senili pondere incendere incentiva comprimat voluptatum, ac ferventis illecebras cupiditatis extinguat : *Bonus est* enim *Dominus sustinentibus*, Hieremias dicit. Et, *Bonum est viro, qui grave portavit jugum a juventute, sedebit singulariter, et silebit; quia tulit jugum verbi.* Qui enim a juventute jugum portaverit, et habenis maturi moderaminis teneriora volens colla subdiderit, sedebit singulariter, remotus a strepitu interpellantium passionum, et quietus silebit : cui necesse jam non sit jurgari cum corpore, decertare cum variis cupiditatibus; quia tulit jugum verbi anima quæ quærit Deum, quæ

captivas sibi fecit omnes delicias juventutis. Unde fortasse et illud Dominicum: *Non clamabit, neque contendet, neque audiet quisquam in plateis vocem ejus,* non solum ad defensionis silentium, absolutionisque contemtum, et tolerantiam passionis, sed etiam ad compressiones omnium accipere possumus corporalium voluptatum. Unde et alibi scriptum est : *Quia peccatum non fecit.* Recte igitur tacebat in mortis periculo constitutus, qui mortis aculeum non timebat.

20. *In verba*, inquit, *tua speravi*. Græcus ἐπήλπισα dixit, quod est ad sperandum semper crescere, et spem spei adjungere. Justus semper sperat, et in adversis positus, et frequentibus afflictus ærumnis desperare non novit: sed quo graviora toleraverit, magis sperat, et sperandi sumit profectum, secundum illud oraculum : *Consolamini, consolamini populum meum, dicit Dominus : Sacerdotes, loquimini justitiam in cor Hierusalem, consolamini eam; quia repleta est dejectio, et solutum est peccatum ejus; quia recepit de manu Domini duplicia peccata sua.* Quam cito dixit plenitudinem dejectionis solutionem esse peccati, et repetivit causam consolationis eo majus esse reconciliationis insigne, quo numerosior fuerit pœna, quam culpa.

21. Job tot gravatus incommodorum acerbitatibus, pio spem cumulabat affectu, discretam a piis causam adserens impiorum, quorum lumen extinguetur. *Lux* autem, secundum Salomonem, *semper est justis.* Unde colligitur quia justus semper in verba Dei sperat, et spem adjicit spei. Quod evidentius expressit Esaias, dicens : *Tribulationem super tribulationem exspecta, spem super spem.* Ad perlactatos et abductos ab uberibus loquebatur, hoc est, ad eos qui prima infantiæ alimenta transissent, cibo jam habiles fortiori. Exemplo sit, quod ablactatus Isaac patriarcha tantus evaserit; ut adhuc inter rudimenta primævæ positus ætatis, nequaquam tamen gladium feriturі parentis horruerit. Plures filios habuit Abraham, nullum ablactavit alium, sed in hoc solo fecisse legitur epulum magnum. Et bene magnum epulum Scriptura dixit, quia typus erat ejus, quem semper epulantur corda sanctorum.

22. Sequitur versus quartus : *Prævenerunt oculi mei mane meditari verba tua.* Supra ait : *Præveni* ἐν ἀωρίᾳ, hoc est, ante horas, ante tempus; hic ait, *mane:* aliud significans tempus orandi, atque psallendi Domino; ut sit illud prius, secundum quod ait : *Media nocte surgebam;* hoc autem juxta illud : *Præveni orientem solem;* grave est enim, si te otiosum in stratis radius solis orientis inverecundo pudore conveniat, et lux clara feriat oculos somnolento adhuc torpore depressos. Arguit nos tanti temporis spatium sine ullius devotionis munere, ac sacrificii spiritalis oblatione, feriata nocte transmissum. An nescis, o homo, quod primitias tui cordis, ac vocis quotidie Deo debeas? Quotidiana tibi messis, quotidianus est fructus. Occurre ergo ad solis ortus, ut te oriens inveniat jam paratum; ne lumina tua madido adhuc sopore mergentia primus diei fulgor exagitet.

23. *In cubili meo, in noctibus quæsivi quem dilexit anima mea,* dicit Ecclesia. Ideo meruit eum invenire, ideo ejus gratiam promereri; quia etiam in cubili quæsivit, quæsivit in noctibus. Propterea copiam ejus adepta in posterioribus loquitur ad Sponsum : *Veni, frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis, diluculo surgamus in vineas.* Advertis quemadmodum Sponsa Verbum invitet Dei, ut veniat in terras, et tollat peccata mundi? Ager hic erat ante desertus, sentibus nostrorum squallidus delictorum, horridus spinis. Castellum erat, in quo relegatus Adam perpetuo suæ posteritatis hæredes stringebat exsilio. Illo ergo ducit Ecclesia Christum, ut Adam liberet. Deinde exsulibus absolutis, cœpit mundi istius ager idoneos habere cultores : et qui erat ante jejunus, factus est vitis æternæ plantatione fœcundus. Nec tamen sic spiritalibus læta palmitibus evagatur : sed ad has vineas vocat Christum, ubi psallentes sint et orantes, ubi noctibus ac diebus fructus innoxius perseveret.

24. *Ibi*, inquit, *dabo ubera mea tibi: dederunt mandragoræ odorem*. Plerique discernunt quemdam inter mandragoras sexum; ut et mares putent esse et feminas, sed feminas gravis odoris. Significat ergo gentes quæ ante fœtebant, cum essent infirmiores evirata quadam imbecillitate perfidiæ, boni odoris fructum ferre cœpisse, postquam in adventum Domini crediderunt. Legimus etiam quod mandragoras acceperit sancta Rachel a sorore sua Lia; ut concederet ei illa nocte dormire cum sancto Jacob. Mandragoras Ruben primogenitus adtulerat matri suæ Liæ, quæ lippientibus oculis, Synagogæ figuram accepit; quia Christi gratiam videre non potuit, hebetato debilis mentis obtutu. Quo declaratur quod fructus quos ante Synagoga a primo genito Dei filio susceperat, Ecclesiæ concessit: sed quia illius noctis potita concubitu genuit Lia suæ posteritatis hæredem, implevit mysterium; quoniam credentibus apostolis, reliquiæ Judæorum per electionem gratiæ salvæ factæ sunt.

25. Unde ait Ecclesia: *Nova et vetera, frater meus, servavi tibi. Quis dabit te fratrem lactentem ubera matris meæ? Inveniens te foris, osculabor te, et quidem non spernent me. Adsumam te, et inducam in domum matris meæ, et in secretum ejus quæ concepit me: ibi docebis me.* Habens igitur informationem novarum et veterum Scripturarum, nec despicabilem se esse sentiens, non solum orationibus in secreto cordis Verbum tenet, verum etiam psallentibus chori vocibus velut quibusdam cum osculis gratiæ osculatur.

26. Itaque malorum granatorum, hoc est, diversorum et innumerabilium fructuum, et præcipue fidei odoribus, gratiæ, sapientiæ, et gloriæ, vitæque æternæ subnixa divitiis, quæ sunt circa sinistram et dexteram Sponsi, per animas sanctas laudantium congregationum plausibus excitat Christum, dicens: *Adjuravi vos, filiæ Hierusalem, ne suscitetis et resuscitetis dilectionem, usquequo voluerit.*

27. Unde eam mirantur filiæ Hierusalem, sanctæ animæ patriarcharum, et prophetarum veterumque justorum vel cœlestes potentiæ, dicentes: *Quæ est hæc quæ adscendit dealbata, innitens super fratrem suum?* hoc est, talibus solemnitatibus fulget Ecclesia: et quæ ante per diem fusca erat, jam splendet in noctibus et relucet.

28. Ipse quoque Dominus tanto munere psallentium delectatus ait: *Pone me ut signaculum in cor tuum, ut sigillum in brachium tuum; quia valida est ut mors caritas, durus sicut inferi zelus. Alæ ejus, alæ ignis et flammæ: aqua multa excludere non poterit caritatem, et flumina non inundabunt eam.* Quia vidit tantam devotionem Ecclesiæ, idoneos putat esse jam populos qui in corde nostro et in brachio signaculum ejus portare possimus. Ipsum enim Pater signavit Deus: et qui testimonium ejus accepit, signavit; quia Deus verax est: et ideo operantes cibum permanentem in vitam æternam, signati sunt ad imaginem et similitudinem Christi, qui est imago invisibilis Dei. Sicut ergo Deus verax est, tu signa in tuo sensu et opere veritatem, ut os tuum non loquatur mendacium, manus tua non operetur opera hominum, quæ sunt fallacis istius mundi, sed illa quæ Dei sunt; ut pauperibus largiatur, debiles sublevet, mortuos honoret tumuli sepultura. His operibus caritas quæritur, ut nemo possit a Christo vel periculo mortis avelli. Unde ille ait: *Quis nos separabit a Christo? Tribulatio, an angustia... an persecutio?* Et infra: *Confido enim quia neque mors, neque vita, neque Angeli.*

29. Ea specie etiam zelus durus est caritatis, et alæ ejus, alæ ignis. Habet alas sicut columba; sunt enim pennæ columbæ deargentatæ, quibus evolat qui diligit, dicens: *Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine:* sed alæ caritatis, alæ ignis, quibus dilectionis inflammat ardorem. Hoc vapore ferventes fecit Dominus Angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem, sed non exurentem. Legimus et alam templi, supra quam diabolus tentans fecit adscendere Salvatorem, quæ erat in templi culmine. Sunt ergo fastigia pinnæ, sunt culmina caritatis, quæ

vaporem gratiæ pectoribus humanis adolere consueverunt; ut multa aqua extinguere atque excludere non queat caritatem, et flumina eam sæcularium tempestatum nulla concludant.

30. Cum ergo tanta Ecclesiæ gratia, tanta nos præmia devotionis invitent, præveniamus orientem solem, occurramus ad ejus ortus, antequam dicat : *Ecce adsum*. Vult se præveniri Sol justitiæ, et ut præveniatur, exspectat. Audi quemadmodum exspectet, et cupiat præveniri : *Dicit Angelo Pergami Ecclesiæ.... Age pænitentiam : cæterum veniam tibi cito. Dicit Angelo Laodiceæ... Æmulare ergo, et pænitentiam age : Ecce sto ad januam, et pulso; et si quis audierit vocem meam, et aperuerit januam, intrabo ad eum*. Poterat intrare : denique nec resurgentem eum cum corpore ulla clausarum valvarum repagula retinere potuerunt, subito se apostolicis penetralibus improvisus infudit : sed studia devotionis tuæ desiderat experiri; apostolos jam probatos habebat. Aut forte, in persecutione prævenit : ubi tranquillitas est, præveniri cupit. Præveni certe hunc quem vides solem. *Surge qui dormis, et exsurge a mortuis; ut illucescat tibi Christus*. Si hunc solem præveneris antequam iste surgat, adspicies Christum illuminantem. Ipse prius in tui cordis illucescit arcano : ipse tibi dicenti : *De nocte vigilat ad te spiritus meus*, matutinum lumen temporibus faciet splendere nocturnis, si mediteris verba Dei. Dum enim meditaris, lux est : et videns lucem non temporis sed gratiæ, dices quia *Lux præcepta tua*. Cum autem te meditantem verba divina dies invenerit, et tam gratum opus orandi, atque psallendi delectaverit tuam mentem, iterum dices ad Dominum Jesum : *Exitus matutinos, et vespere delectabis*.

31. An vero Moyse magistro usus populus Judæorum, quotidie in senioribus suis, qui ad hoc munus electi sunt, noctibus ac diebus sine ulla cessatione recenset scripturas divinas : et si quid aliud seniorem interrogaveris, nescit nisi scripturæ divinæ seriem resultare. Vacat illic sermo de sæculo, sola illic Scriptura contexitur, singulorum sibi per vices ora succedunt; ne quando sacer ille sonus mandatorum cœlestium ferietur : et tu Christiane, dormis, cui magister est Christus; et non vereris ne de te dicatur : Populus iste nec labiis me honorat? Judæus vel labiis, tu vero nec labiis. Si illius qui vel labiis honorat, cor longe est a Deo : quomodo potest cor tuum prope esse, qui etiam labiis non honoras? Quamdiu te somnus, quamdiu te sæcularia tenent, quamdiu sollicitudines istius vitæ, quamdiu terrena?

32. Divide saltem Deo et sæculo tempora tua : vel quando non potes agere in publico quæ sunt istius mundi, et tenebræ prohibent noctis, Deo vacato, indulge orationibus; et ne obdormiscas, psallito : somnum tuum bona fraude fraudato. Mane festina, et ad Ecclesiam defer primitias pii voti : et postea si vocat sæcularis necessitas, non excluderis dicere : *Prævenerunt oculi mei mane, meditari verba tua* : securus procedes ad tuos actus. Quam jucundum inchoare ab hymnis et canticis, a beatitudinibus quas in Evangelio legis*? Quam prosperum ut te sermo Christi benedicat, et dum recantas Domini benedictiones, studium alicujus virtutis adsumas; ut etiam in te benedictionis divinæ meritum recognoscas.

33. Sequitur versus quintus : *Vocem meam exaudi secundum misericordiam tuam, Domine : et secundum judicium tuum vivifica me*. Semper homo, etiamsi sanctus, et justus sit, debet orare; ut exaudiat eum Dominus secundum misericordiam suam, non secundum merita virtutis alicujus; quia rara virtus, multa peccata : et secundum judicium suum, ut infirmis opem ferat. Et maxime hoc

* Illas beatitudines iis etiam diebus quibus Christiani sæcularibus vacabant negotiis, in prima Ecclesiæ synaxi recantari consuevisse, ut inde stimularentur ad exercenda misericordiæ opera, ex hoc loco non male conjicere nobis videmur. Et forte peculiaris ea fuerit Ecclesiæ Mediolanensis consuetudo; in aliis siquidem bene multis hanc matutinam Christianorum congregationem legimus : sed an ibi Evangelicæ beatitudines tam sæpe recitarentur, nullum ullibi deprehendimus vestigium.

debemus orare cum aliquibus urgemur adversis. Unde non otiose a sancto David præmissa est divinæ misericordiæ postulatio.

34. Sequitur enim : *Appropinquaverunt persequentes me inique : a lege autem tua elongaverunt.* Græcus sic posuit : *Appropinquaverunt persequentes me iniquitate*, hoc est, qui cum iniquitate me persequebantur. Quanto magis mihi appropinquaverunt, tanto amplius se a lege tua separaverunt; quoniam qui fratrem suum persequitur, a lege secernitur. Lex enim dicit : *Diliges Dominum Deum tuum... diliges proximum tuum.* Non ergo oderim fratrem, ne dicatur mihi : *Si fratrem tuum non diligis, quem vides : quomodo potes Deum diligere, quem non vides ?* Nescis fratrem tuum mercem esse sanguinis Christi? Mercem ergo non diligis Christi, si fratrem non diligis.

35. Ergo persecutor mihi appropinquat, ut noceat : sed is se a lege disterminat; quæ enim portio justitiæ cum iniquitate? Qui autem a lege Dei se separat, separat se ab æterna vita; lex enim vita est. Denique ostendens Propheta legem Dei, ait : Ecce ista est vita, quoniam qui facit quæ legis sunt, vivet in eis : quod legi convenit utique spiritali. Et fortasse qui mihi appropinquat; ut noceat mihi, dum separatur a lege, separatur a Christo; quia Christus est vita. Ego autem si adhæream Christo, nec mihi appropinquat; quia etiamsi corporis mei habeat potestatem, animæ tamen meæ nocere non poterit. Denique persecutores martyrum, quam longe ab eorum meritis separati sunt!

36. Sed forte dicas : Quomodo sancti adhærent Deo? Et ideo sequitur : *Prope es tu, Domine, et omnia præcepta tua veritas.* Prope est Dominus omnibus, qui ubique adest : nec fugere eum possumus, si offendimus : nec fallere, si delinquimus : nec amittimus, si colamus. Spectat omnia Deus, omnia videt, adsistit singulis, dicens : *Deus appropinquans ego sum.* Et quomodo potest deesse alicubi Deus, cum de Spiritu Dei legeris : *Spiritus Domini replevit orbem terrarum?* Quia ubi Domini Spiritus, ibi Dominus Deus. *Cœlum et terram ego compleo, dicit Dominus.* Ubi igitur deficit qui implet omnia? Aut quomodo de plenitudine ejus nos omnes accepimus, nisi omnibus appropinquet?

37. Denique David sciens illum ubique esse, et implere cœlum, et terram, et maria, ait : *Quo ibo a Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? Si adscendero in cœlum, tu ibi es : si descendero in infernum, ades : si sumsero pennas meas ante lucem, et habitem in novissimo maris; etenim ibi manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua.* Quam cito significavit ubique Deum esse, et ubi est Deus, ibi spiritum ejus esse præsentem, et ubicumque est Dei spiritus, ibi Deum esse. Quo loco individuæ copula Trinitatis expressa est. Siquidem hæc per os Prophetæ locutus est Dei Filius, in persona hominis locutus, qui per incarnationem descendit in terras, per resurrectionem adscendit in cœlum, per corporis mortem penetravit infernum, ut solveret alligatos. Aut si ad Prophetam referas, advertis expressum quod ubique manus et dextera Dei Christus adsistat, ubi Pater Deus, et sanctus Dei Spiritus.

38. An cum de sole dubitare nequeamus, quod procedente die toto orbe radios diffundat suos, et omnibus lumen infundat, quem etiam illi qui videre non possunt, sentiunt tamen aeris ipsius fotu esse præsentem? Ubi enim deest calor illius? Quo radii ejus non perveniunt, cum discussis noctis, aut nubium tenebris, illuminat terras? In cœlo fulget, in mari rutilat, fervet in terris. De sole ergo non dubitas, quod ubique resplendeat : de Deo dubitas, quod ubique fulgeat splendor gloriæ ejus, et imago substantiæ? Quid non penetret Verbum Dei, splendor æternus, qui etiam occulta mentis illuminat, quæ non potest iste sol penetrare; Verbum enim Dei gladius spiritalis est, usque ad divisiones animæ, atque artuum, medullarumque perveniens. De quo dicit Simeon justus ad Mariam : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius; ut revelentur multorum cordium cogitationes.*

39. Penetrat ergo animam, et quasi

candor æternæ lucis illustrat. Sed quamvis diffuse per omnes, et in omnes, et supra omnes potestates sit; quia omnibus ortus ex Virgine est, et bonis et malis (sicut et solem suum oriri jubet super bonos et malos) illum tamen fovet qui appropinquat sibi. Sicut enim a se fulgorem solis excludit, qui fenestras domus suæ clauserit, locumque tenebrosum in quo diversetur, elegerit: ita qui se averterit a sole justitiæ, non potest splendorem ejus adspicere : in tenebris ambulat, et in omnium luce ipse sibi causa est cæcitatis. Tuas igitur illi aperi fenestras; ut tota domus tua veri fulgore solis illuceat : aperi oculos tuos, ut videas orientem tibi solem justitiæ. Sed cave ne eos ulla stipulæ festuca perturbet. Si quid sordis in oculo fuerit mentis tuæ, non poteris intueri : si quid ægritudinis, plus gravabit; confusam oculorum aciem lux ferit, majoremque dolorem excitat. Sit ergo simplex oculus tuus; ne incipiat totum corpus tuum esse tenebrosum, et vacillet in lumine, sicut sunt cæcorum vestigia.

40. Numquid si quis ostia domus suæ claudat, solis est culpa quod non illuminet domum ejus? Ergo si quis peccatorum suorum repagulis obserandam mentem propriam judicaverit, et Verbi a se splendorem stultus avertat, ac sibi inferat insipientiæ cæcitatem; causari poterit quod sol justitiæ noluerit intrare, aut infirmitatem luminis cœlestis arguere? Pulsat januam tuam Dei Verbum. *Si quis.... mihi aperuerit*, inquit, *intrabo*. Si quis ergo non aperuerit, numquid non ingredientis, et non magis non aperientis est culpa? Nihil quidem Deo est obseratum, nihil clausum æterno lumini : sed portas malitiæ dedignatur aperire, conclavia non vult penetrare nequitiæ.

41. An vero cum animæ nostræ vigor putrem corporis refugiat portionem, quod ejus gratiam corrupti artus sentire non possint; Deus corruptæ animæ membra quædam dignatur habitare? Animæ tamen vigor per corpus omne diffunditur, sive manus, sive pes, sive digitus particeps sensus est : Dei potest alicubi deesse sapientia, alicubi ejus deesse majestas? Sane fugientes non retinet, non cogit invitos : sed neque fastidit appropinquantes : et illius quidem virtus, illius Verbum Deus omnibus prope est : *In ipso* enim *constant omnia, et ipse est caput corporis Ecclesiæ, in quo omnis inhabitat plenitudo*. Sed plerosque ab eo peccata secernunt, de quibus dictum est : *Ecce qui elongant se a te, peribunt*. Unde sanctus Propheta ait : *Mihi autem adhærere Deo bonum est*. Et Apostolus ostendens non esse longe Deum ab unoquoque nostrum : *In ipso*, inquit, *vivimus, et movemur, et sumus*. Vitalem etenim omnibus gratiam subministrans, omnibus præsto est munere bonitatis suæ : sed propior est illis qui contrito sunt corde.

42. Quod vetus quoque per ænigmata historia docet. Moyses in montis Sinai supercilio erat, et solus erat : populus in valle, in imo montis : presbyteri in parte montis supra merita plebis, sed plurimo intervallo a Moysi meritis separati. Non omnes in vertice, neque in imo omnes, sed populus : Moyses solus in vertice Sina montis, qui latina interpretatione dicitur, *tentatio*. Et tu si supra tentationes adscenderis, et contrito corde detuleris precem, Deo proximus eris : si mundo corde fueris, et tu Deum videbis : *Beati* enim *mundo corde; quia ipsi Deum videbunt*.

43. Qui ergo Deo proximus est, dicit: *Prope es, Domine, et omnia præcepta tua veritas*. Judæus hoc non potest dicere, qui non recipit Dominum Jesum; separavit enim se, nec in veritatem, sed in umbram credit. Quomodo dicit: *Præcepta tua veritas;* cum gratia et veritas per Jesum Christum facta sit; cum eum non agnoscat, qui veritate et plenitudine circumcisionis suæ totum mundum redemit?

44. Octavus versus est : *Initio cognovi de testimoniis tuis; quia in æternum fundasti ea*. De testimoniis, inquit, tuis ab initio cognitionem et fidem adsumsi, quod in æternum fundata sunt; testimonium enim fidele est, et præstat parvulis sapientiam. Si cognovissent Adam et Eva quod quasi parvulis data

essent cautiora præcepta; ne usurparent sibi scientiam boni et mali, quam recto discrimine definire non possent, paradisi incolatum in perpetuum vindicare potuissent. Si considerent homines quia sanguis hominis ad Deum clamat, manus proprias a nece hominis abstinebunt. Si custodiant præcepta quæ dedit Dominus coram cœlo et terra testibus, dicens: *Audi cœlum, et auribus percipe terra*: scientes quia quidquid flagitii commiserint, adversus legem Domini fecisse, Angelorum, et Potestatum, sanctorum quoque hominum testimoniis arguantur; supra hæc testimonia fundamentum sibi constituent, quia æterna sunt atque perpetua. Et nos ergo opus nostrum ædificemus supra fundamentum testimoniorum cœlestium; ut non ardeat sicut lignum aut stipula: sed sicut aurum probetur; ut æterno maneat nixum fundamine.

SERMO VIGESIMUS.

ר. Res.

1. INCIPIT littera vigesima *Res*, quæ latina interpretatione *caput* dicitur, vel *primatus*. Caput est, ut formam generis humani consideremus, quod fovet membra omnia, et dirigit atque implet sensibus. *Sensus* enim *sapientis in capite ejus*. Inde ductus venarum, meatusque spiritus, sanguinis vires in totius partes corporis derivantur. Lustrat omnia, ornat omnia. Sublato capite, corpus sine nomine est, non agnoscitur, nec ulla superest usura vivendi. Propterea qui in aliquo damnantur crimine, eo quod ornamentum est totius corporis, capite abdicantur: et quia turpi vel scelesto reatu belluinæ fœditatis illuviem, vel bestialis immanitatis horrorem commisisse detecti sunt, tamquam ii qui proposito humanæ moderationis exciderint, formam quoque humanæ conditionis jubentur exuere. Reciso enim capite, reliqui corporis truncus bestiarum corpori comparatur, et sapientiæ arce fraudatur; quia sapientiæ non potuit tenere rationem. Sepelitur igitur sine decore suo corpus; in capite etenim vigor vitæ, in capite est gratia venustatis.

2. Fertur coluber, cum urgetur periculo, caput semper abscondere, et in orbem se colligens, objecta reliqui parte corporis, hoc solum tueri; quod illisa feratur membra cætera, salvo capitis vigore, reparare. Hoc et tu moraliter caput serva, hoc servato et mystice. Mysticum caput Christus est; quia *Omnia in ipso constant, et ipse est caput corporis Ecclesiæ*. Hoc caput qui amiserit, vivendi usum habere non poterit. Hoc solo distamus a bestiis, ad imaginem Dei et similitudinem virtutum vigore formati. Fides nos ab irrationabilium pecudum comparatione secernit. Hoc caput humani servate serpentes; etiamsi omnia membra cædantur, totum uratur corpus incendiis, mergatur profundo, eviscerctur a bestiis, hoc tamen capite custodito, vita integra, salus tuta est; nemo enim potest perire, cui non sublatus est Christus.

3. Est et caput summa studii atque operis nostri, summa negotii, summa spei, summa virtutum. Omnis autem summa est studii nostri; ut simus humiles, veritatem sequamur, *quam non videt extollens se, frustra inflatus mente carnis suæ, et non tenens caput*. Quod sit hoc caput evidenter expressit dicens: *Ex quo omne corpus per compaginationes et colligationes subministratum et copulatum crescit in incrementum Dei*. Et in Esaiæ libro dicit Dominus per Prophetam: *Auferam a Judæa caput et caudam, initium et finem*. Hoc caput Judæa quod tenebat amisit, quæ Jesum Dominum non recepit. Ubi fides est, et initium, et finem habemus. Ubi perfidia, nec initium nec finis est. Ecclesia principium habet, quæ Christum habet; Christus enim Ecclesiæ principium est, primogenitus ex mortuis. Habet et finem; quia ipse est primus et novissimus. Ipse est finis Legis ad justitiam omni credenti. Synagoga nec initium nec finem habet; quia nec in principio invenit quod sequatur, nec in fine quod speret. Inflatus ergo caput non tenet, hoc est, illam Christi humilitatem qua descendit usque ad crucem, descendit usque ad

inferos. Ideo Judæus non credidit; quia contemsit dicentem : *Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde.* Hæc humilitas virtutum omnium caput est, quæ totum velut quoddam nostrorum actuum fovet corpus.

4. Quamvis infirmus aliquis sit, pauper, ignobilis; tamen si non se extollat et præferat, ipsa se humilitate commendat. Sit aliquis prædives et nobilis, idem si nobilitatem generis et divitias suas jactet, insolentia sui vilis est. Sit aliquis facundus et fortis, qui tumore facundiæ ac virtutis elatus plurimum sibi arroget : nonne ei propter verecundiam, et insipiens plerumque et invalidus antefertur? Denique Pharisæus in Evangelio cum abstemius et parcus esset alieni, liberalis sui, non refugus jejunii, ut ipse dicebat; tamen propter jactantiam, etiam illa quæ habere poterat, amisit. Nihil ei tot genera virtutum uno vitio decolorata prodesse potuerunt. Publicanus qui nihil enumerare poterat quod posset probari; propter humilitatem tamen justificatus magis quam ille Pharisæus descendit e templo, secundum quod scriptum est in Propheta : *Quia humiles spiritu salvabit.*

5. Hoc autem esse caput quod hæc littera exprimat evidenter etiam in Hieremiæ Threnis docemur. Nam prælata hac littera ait Propheta : *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus... sub umbra ejus in gentibus vivemus.* Hoc ergo caput vere est, quod omnium caput est.

6. Diximus de capite, dicamus et de primatu, quod licet sermone distet ac littera ; sensu tamen in eamdem concurrit intelligentiam. Primatus enim legimus in veteri Testamento, quos in primogenitis Esau fratri suo cessit; et ideo vocatum est nomen ejus Edom, hoc est, terrenus et calidus*. Isti sunt autem fratres, de quibus rogatus est Dominus ab Isaac patre eorum ; ut daret ei suæ posteritatis hæredes de Rebecca uxore sua, quæ per viginti annos nullum dederat generationis insigne. Exaudivit eum, et concepit Rebecca, et rogavit Dominum, cum jactare se parvuli viderentur in utero ejus, et responsum accepit : *Duæ gentes in utero tuo sunt, et duo populi ab utero tuo separabuntur, et populus populum superabit, et major serviet minori.* Nonne apertum est mysterium, duos significari populos, hoc est, populum Judæorum seniorem, et Christianum populum juniorem, qui propter cocturam lentis primatus fratris accepit senioris? Quo indicio evidenter exprimitur quod populus senior ille terrenus propter intemperantiam gulæ, primatus quos habuit, amisit : populus autem Ecclesiæ per sobrietatem et continentiam, primatus quos ordine non habebat ætatis, et concessione fraterna, pio furto paternæ benedictionis eripuit. Quid est igitur quod populus rapuit Christianus, nisi Dominum Jesum? A diebus enim Johannis Baptistæ regnum cœlorum cogitur, et cogentes diripiunt illud, sicut ipse Dominus declaravit. Bona fraus, quæ vitam furatur æternam. Sed quoniam satis dictum de litteræ hujus interpretationibus arbitramur, consideremus ea quæ huic litteræ Propheta subjecit.

7. Primus itaque versus est : *Vide humilitatem meam, et erue me, quoniam legem tuam non sum oblitus.* Fortasse dicat aliquis : Gloriatur de se Propheta. Et si gloriatur, gloriatur in infirmitatibus suis, in quibus et Apostolus gloriatur, dicens : *Gloriabor in infirmitatibus meis.* Alius in divitiis, alius in titulis nobilitatis ac prosapiæ suæ, alius in administrationibus et honoribus gloriatur : justus in humilitate gloriatur; bona enim gloria, Christo esse subjectum. Ut scias autem quia jactare non se cupiat, sed Domini in se gratiam provocare, alibi idem Propheta ait : *Vide humilitatem meam, et laborem meum.* Ergo quasi is qui humiliaverit cor suum,

*Edit. Bened. et aliæ omnes, *callidus*. Certum equidem est vocem *edom*, per aïn, *callidus* Latine sonare; sed *edom* sive *adam*, per aleph, *terrenus* seu *rubens*, ac per extensionem *calidus* significat, et hoc ultimum verbum cognomen fuit Esau. Quamvis autem dici possit non raro evenisse, ut duarum vocum hebraïcarum, quæ tantum vocalibus differrent, una pro altera a SS. Patribus sumeretur, nobis eo absurdior hoc loco videtur interpretatio calliditatis, quod in venditione primogenitorum stultissimum Esau, callidum vero Jacob, sese exhibuerint.

quasi is qui plurimum laboraverit, ibi sibi dimitti peccata desiderat, hic erui se precatur.

8. Constitue aliquem sacerdotem pro ministri salute sollicitum, quem probatum advertat Deo : aliquem patrem pro filio in ægritudine constituto gravi : aliquam feminam vel pro filio, vel pro viro mœstam, orationibus incubantem, fundentem uberes lacrymas noctibus ac diebus, humiliantem se ac sternentem solo, multiplicantem jejunia, et quod his gravius est, mentis atque animi dolore confectam, morbi ac periculi dilatione torpentem dicere ad Dominum : *Vide humilitatem meam, et erue me.*

9. Considera etiam quia spiritali quodam oleo cœlestium præceptorum ungit nos atque exercet quotidie scriptura divina, et Dominus noster plurimos ad subeunda certamina gestiens provocare, diversa posuit præmia coronarum. Considera, inquam, Christi athletam innumeris contentionibus fatigatum, ac prope jam lassatis viribus resistentem, periculi mole turbatum; cum videat sibi non solum adversus carnem et sanguinem, sed etiam adversus spiritales nequitias, quæ sunt in cœlestibus, esse luctamen, dicere : *Vide humilitatem meam, et erue me; quoniam legem tuam non sum oblitus;* non enim potuit oblivisci, qui secundum ejus præcepta certavit.

10. Contuere etiam aliquem in martyrio constitutum, frequentibus afflictum suppliciis, retrusum in tenebras, gravi fractum pondere catenarum, nervis crura distentum, evisceratum equuleo, exaratum ungulis, adustum candentibus laminis, perseverantis fidei virum, sed jam tædiantis animi quod diutius differatur sacræ mortis corona, dicentem : *Vide humilitatem meam, et erue me; quoniam legem tuam non sum oblitus.* Non solum enim in studiis atque propositis, sed etiam in tentationibus humilitatem dici posse, testimoniis Scripturarum docemur. Siquidem lectum est : *Homines acceptabiles in fornace humilitatis;* ταπεινώσεως enim græcus dixit, quod est, *humilitatis.* Hoc ideo posui quia plurimi habent latini *in fornace afflictionis.* Latinus discernit, græcus non separat : ταπείνωσις et humilitas virtutis dicitur, et humilitas afflictionis. Nihil impedit si latinus separat; non enim græcus ex latino transtulit, sed latinus ex græco.

11. Denique et Hebræi quamdiu in Ægypto erant, in fornace erant ferrea, hoc est, in fornace tentationis, in fornace afflictionis, cum duris affligerentur imperiis. Unde et scriptum est : *Quia eduxit eos Deus de fornace ferrea, ex Ægypto.* Fornax erat ferrea, quia nullius adhuc in Ægypto opera virtutum plena lucebant, nullius aurum illic fuerat comprobatum, nullius plumbum iniquitatis exustum. Dura fornax, fornax mortis perpetuæ : quam fornacem nullus poterat evadere, quæ omnes consumeret, in qua solus dolor esset et luctus. At vero fornax in qua Ananias, Azarias, Misael hymnum Domino canebant, fornax aurea illa, non ferrea : per quam toto orbe sapientia fide devotionis illuxit. Erat quidem etiam hæc fornax in Babylonia, ubi aurum non erat spiritale, nisi forte captivum : *Captivam* enim *Dominus duxit captivitatem.* Hoc erat aurum in Dei sanctis, qui captivi erant apud Babylonios corpore : spiritu autem liberi apud Deum, soluti vinculis captivitatis humanæ, jugo gratiæ spiritalis innexi. Et fortasse eadem fornax ferrea fragilibus est, aurea perseverantibus.

12. Omnes oportet per ignem probari, quicumque ad paradisum redire desiderant; non enim otiose scriptum est, quod ejectis Adam et Eva de paradisi sede, posuit Deus in exitu paradisi gladium igneum versatilem. Omnes oportet transire per flammas, sive ille Johannes Evangelista sit, quem ita dilexit Dominus, ut de eo diceret ad Petrum : *Sic eum volo manere... quid ad te? Tu me sequere.* De morte ejus aliqui dubitaverunt, de transitu per ignem dubitare non possumus; quia in paradiso est, nec separatur a Christo. Sive ille sit Petrus, qui claves accepit regni cœlorum, qui supra mare ambulavit, oportet ut dicat : *Transivimus per ignem et aquam, et induxisti nos in refrigerium.* Sed Johanni cito versabitur igneus gladius; quia non

invenitur in eo iniquitas quem dilexit æquitas. Si quid in eo vitii humani fuit, caritas divina decoxit : *Alæ* enim *ejus sicut alæ ignis.*

13. Qui habuerit hic caritatis ignem, illic ignem gladii timere non poterit. Ipsi Petro qui toties mortem suam pro Christo obtulit, dicet : *Transi, recumbe.* Sed ille dicet : Igne nos examinavit, sicut igne examinatur argentum; etenim in quo aqua multa excludere non potuit caritatem, quomodo eum ignis excludet? Sed ille examinabitur ut argentum, ego examinabor ut plumbum : donec plumbum tabescat, ardebo. Si nihil argenti in me inventum fuerit, heu me! in ultima inferni detrudar, aut ut stipula totus exurar. Si quid inventum in me fuerit auri vel argenti, non per meos actus; sed per misericordiam et gratiam Christi, per ministerium sacerdotii, dicam fortasse ego : *Etenim qui sperant in te, non confundentur.*

14. Illo igitur igneo gladio iniquitas exuretur, quæ sedet super talentum plumbeum. Ideo unus ignem illum sentire non potuit, qui est justitia Dei Christus, quia peccatum non fecit; nihil enim ignis in eo quod exurere posset, invenit. Denique soli elevatæ sunt portæ æternales, ut introiret rex gloriæ, non reus causæ. Et hic quidem mortem caro illius gustavit; neque enim aliter posset resurgere. Quod legi, præsumo : quod non legi, veneratus scientibus derelinquo : unum confitens, quia quidquid caro illa subiit, ideo subiit; ut viam cæteris vel triumphandi per martyrii passionem, vel transeundi in paradisum suis vestigiis informaret. Nemo ergo sibi arroget, nemo de meritis, nemo de potestate se jactet : sed omnes speremus per Dominum Jesum misericordiam invenire; quoniam omnes ante tribunal ejus stabimus. De illo veniam, de illo indulgentiam postulabo; quæ enim spes alia peccatoribus?

15. Et qui se hic aurum putat, habet plumbum : et qui putat se granum tritici, habet stipulam quæ possit exuri. Sed hic sibi multi aurum videntur. Non illis invideo : sed tamen aurum examinabitur, uretur ut possit probari. Sic enim scriptum est : *Sicut aurum in conflatorio probabo illos.* Ergo advertant, quia examinabuntur omnes. Multi ergo qui se aurum putant, et ipsi humilitatem sequantur; ut vitia sua decoquant. Sed hic inanis jactantia est; ideo multis qui se massas putant auri, dicit sapientior auri massa : Omnes nos fornax probabit. Ergo quia examinandi sumus, sic nos agamus; ut judicio probari mereamur divino. Teneamus hic positi humilitatem; ut cum unusquisque nostrum venerit ad judicium Dei, ad illos ignes quos transituri sumus, dicat : *Vide humilitatem meam, et erue me;* nam si superbus fuerit, si arrogans, si contumax, non poterit hoc dicere. Nemo autem dicet : Vide superbiam meam, sed : *Vide humilitatem meam;* ut ejus gratia erui ab illo igne mereatur.

16. Est ergo humilitas laboris et fatigationis : est et humilitas virtutis atque propositi, quam in secundis et prosperis, et in otio positus tenet justus. Nullo licet fractus labore, nullius certaminis dubius eventu, humilem omnibus affectum exhibet, nec sua extollere studet : sed magis minuere operis sui pretium, et meriti sui gratiam. Audi justum humiliantem se : *Ego sum,* inquit, *minimus apostolorum.* Ille vas electionis divinæ, ille gentium doctor minimum esse se dicit, indignum ejus officii nomine, quod suis operibus præferebat; nihilque sibi arrogat, sed totum gratiæ Dei deputat. Hoc utique decet justum.

17. Hac humilitate Abraham pater fidei nuncupatus est : qui cum divino participaretur alloquio, terram se esse dicebat, et limum. Ipse quoque Dominus ait : *Ego autem sum vermis, et non homo : opprobrium hominum, et abjectio plebis,* cum de sui corporis passione loqueretur : qui non quæ sua sunt quæsivit, sed quæ aliorum. Cujus nos imitatores vult fieri Apostolus, atque hortatur dicens : *Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Jesu : qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens.* Nec nos

igitur nobilitatem generis, nec divitias requiramus, si volumus Christum sequi. Exinanivit se, cum esset in Dei forma: cum dives esset, pauper factus est. Noli et tu contemnere plebeium, quia nobilis es: noli despicere servum, quia potens es: noli pauperem fastidire, quia dives es. Numquid nobilior, numquid potentior, numquid ditior Christo es? Ille pro te suscepit illa, quæ tu despicis. Ille pro te humiliavit se usque ad mortem, et mortem crucis; ut tuæ lapsum aboleret superbiæ; ut quod per unius Adæ inobedientiam perdideramus, per unius Domini Jesu obedientiam reciperemus: *Propter quod Deus*, inquit, *illum exaltavit, et dedit illi nomen quod est super omne nomen; ut in nomine Jesu omne genu flectatur... quoniam Dominus Jesus in gloria est Dei Patris.*

18. Considera, o homo, quid legas. Non laboravit Apostolus potentiam Christi probare: sed obedientiam prædicare: sed demonstrare quanta sit humilitatis gratia, quantus ejus profectus. Si simplicibus accipias auribus, et Christum exaltavit. Sed Christus non quæ sua, sed quæ tua erant, illa humilitate quærebat. Accipe ergo argutis auribus: moraliter, tibi profuit; mystice, tuam redemit salutem. Quomodo vis intellige: salus est tua. Si putas quod Christo profuit humilitas sua; cui ergo non proderit? Si illum exaltavit; quem non augebit? Factus est minister omnium Dominus, et auctor omnium vapulavit, pedes lavit, crucifixus est, mortuus est. Sed in his omnibus detrimentum nullum video divinitatis ejus, profectum operationis agnosco. Qui nihil habebat, quod ad potestatem suam adderet, habuit quod ad cultum suæ majestatis adjungeret. Audeo dicere: operationis suæ munus amiserat, nisi id humilitas recepisset. Itaque nos quidem redemit, sed etiam sibi adquisivit. Nihil ergo humilitas affert dispendii. Ille qui se exinanivit, plenus est. Ille qui non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, formam servi accipiens, in gloria est Dei Patris. Suscepi quem nesciebam, agnovi quem non cognoscebam, confiteor quem negabam. Ipsi genu corporis flecto, ipsi genu mentis inflecto, ipsum adoro, quem ante fugiebam.

19. Gratias tibi agimus, Domine Jesu, quod creasti nos, sed creatos feris, bestiis, mutis animantibus præfecisti. Majora sunt visitationis tuæ munera. Visitatos majestatis tuæ consortiis honorasti, dicens: *Narrabo nomen tuum fratribus meis;* suscepto enim corpore frater es factus, nec Dominus esse desisti. Major redemtionis gratia: periclitantes morte propria redemisti, sicut scriptum est: *Expedit unum hominem mori pro populo.* Suscitasti mortuos, dicens: *Solvite templum hoc, et in triduo suscitabo illud;* in illo enim templo Dominici corporis omnibus jus resurrectionis adcrevit. Resurgentes adæquasti Angelis, sicut dixisti: *Quoniam quæ non nubunt, et ii qui non ducunt uxores, erunt sicut Angeli in cœlo.* Postremo ad dexteram Dei in illo Filii hominis solio collocasti, sicut ipse dignatus es dicere: *Ex hoc autem erit Filius hominis sedens ad dexteram virtutis Dei.*

20. Unde Apostolus admirans divinæ dona pietatis, simul ostendens unam Patris et Filii esse liberalitatem, ait: *Deus autem qui dives est in misericordia, propter multam caritatem qua dilexit nos.* Audis in quo debeas, homo, dives esse, quas habere virtutes, amare in Deo, in te probare: imitare beneficia misericordiæ caritatisque cœlestis. Et addidit: *Et cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo, cujus gratia estis salvati: et simul suscitavit, simul fecit sedere in cœlestibus, in Christo Jesu.* In Christo utique honoratur et caro. Ille igitur qui ad dexteram Dei sedet, propter nos humiliatus est. Ideoque dicit nobis: *Discite a me quia mitis sum, et humilis corde.* Non dixit: Discite a me, quia potens sum, sed quia humilis corde; ut tu illum imiteris, ut tu ei dicas: Domine audivi vocem tuam, implevi præceptum tuum. Dixisti ut a te disceremus humilitatem: didicimus non solum sermone tuo, sed etiam actu tuo: feci quod imperasti: *Vide humilitatem meam.*

21. Athleta bonus membra sua mons-

trat; ut conversationis suæ approbet disciplinam. Monstrat etiam tunc membra sua, quando post aliqua certamina graviora, iterum certare compellitur; ut judex videns fessum corpus, nequaquam eum certare compellat. Et tu ostende cordis tui humilitatem; ut titulos virtutis ostendas. Ostende et corporis tui certamina; ut dicas: *Certamen bonum certavi, cursum consummavi:* et videns spiritalis judex certaminis, coronam justitiæ decernat; quoniam legem agonis implesti.

22. Sequitur versus secundus: *Judica judicium meum, et libera me: propter verbum tuum vivifica me.* Festinant innoxii ad judicium, et propriæ innocentiæ arbitris desiderant citius comprobari. Habet hoc usus etiam in sæculo, quod est commune cum sanctis. Verum is qui apud Deum justus est, habet aliam causam judicii non timendi; quia apud misericordem judicem sibi causa est, apud redemtorem suum vult cito et sperat absolvi. Absolutio enim matura sanctorum est. Unde et Dominus ait per Ezechielem ad Angelos qui ministri sunt ultionum: *A sanctis meis incipite.* Non vult Dominus commune sanctis cum diaboli sociis consortium esse judicii; diabolus enim et ministri ejus cum hominibus non flagellabuntur. Separata est pœna, ubi distat et culpa. Ideoque alio loco Scriptura ait: *Tempus est incipere judicium a domo Dei.* Quos miseratur enim, cito castigat; ut non diutius afficiantur futuri exspectatione judicii, non prolixius misera reatus sorte macerentur; ut unusquisque reddat etiam duplicia peccata sua, quo tandem possit absolvi. Pœna enim reorum, quædam absolutio delictorum est.

23. Videmus in hoc sæculo insertos nexibus catenarum reos in specie pompæ miserabilis duci: et nonnumquam hoc patiuntur insontes; ut tolerabilius sit mori, quam talia subire supplicia. Optant utique audiri bene sibi conscii: optant etiam hi qui gravibus flagitiis urgentur, pœnam mortis celeritate transigere; ut aliquanta compendia pœnarum lucrentur. Spes est etiam de judicis misericordia. Ipso exsilio claustra carceris duriora sunt, nec reditus in perpetuum omnibus intercluditur relegatis. Si hæc operatur humanum examen, quanto magis Christi est omnibus expetendum. Differtur diaboli judicium*; ut sit semper in pœnis reus, semper improbitatis suæ innexus catenis, conscientiæ suæ, in perpetuum sustineat ipse judicium. Ideo dives ille in Evangelio, licet peccator pœnalibus urgetur ærumnis, ut citius possit evadere: Diabolus autem nequaquam pervenisse ad judicium demonstratur, nequaquam adhuc pœnis esse subjectus; nisi quas ipse tantorum conscius scelerum solvit timore perpetuo, ne aliquando securus sit.

24. Immo ut verius dicam, sanctus ad judicium venit, impius non venit: *Quoniam non resurgunt impii in judicio.* Hic petit ut absolvatur, alius ut coercitus dimittatur. Qui autem non judicatur, non credidit, sed impietatis suæ judicio ipse punitur. Apud imperatores istos non puniuntur sceleris rei barbari, quod in sua gente commiserint; quia non sunt sibi subditi, sed graviore nomine hostes habentur, qui sine interrogatione privati sceleris puniuntur. Ita et Christus suos castigat quos diligit, alienos tamquam generali damnatione impietatis adstrictos pœnæ donat æternæ; *Novissima enim... destruetur mors:* et tamen verecunde docet Propheta exemplo sui; ut etiam qui diffidit operibus suis, propter verbum tamen Dei clementiorem speret sententiam.

25. Alius propter divitias vivere cupit, alius propter filios: hic propter verbum Dei vivificari petit, sicut Simeon Domini exspectavit adventum; vidit enim Dominum in templo, et ait: *Nunc dimittis servum tuum... in pace; quia viderunt oculi mei salutare tuum:* adserens vivendi sibi cupiditatem aliam non fuisse, nisi ut Christum videret. Denique vidit, et vinculis solvi corporis postulavit.

26. Possumus etiam intelligere: *Judica judicium meum*, quasi gravior a

* Quod negatur diabolus judicium adhuc subiisse, aut omnino in pœnis esse, hæc fuit omnium antiquorum Patrum opinio.

nobis causa sit de judicio nostro, quam de errore dicenda. Erranti enim facilius datur venia, quam improbe in alium judicanti : NECESSE EST enim eam formam in te redire judicii, quam in alium ipse decernendam putaveris.

27. Sequitur versus tertius : *Longe est a peccatoribus salus; quoniam justitias tuas non exquisierunt.* Quorum serum est judicium, eorum salus longe est : sed ipsi sunt sui auctores periculi, qui Domino non appropinquarunt. Ideo facti sunt longe, quia voluntate sua a salutis se gratia separaverunt. Non refugit eos salus, sed ipsi salutem, qui se elongaverunt. Venit ad Judæos, sed ipsi salutem non receperunt. Quomodo non receperunt. Audi, Jesus salus est, Jesus filius hominis nuncupatus est : *Venit enim Filius hominis quærere, et salvum facere quod perierat :* sed Judæi dimitti sibi latronem postulaverunt, Jesum repudiaverunt.

28. Quis autem est qui se longe facit a Domino, nisi qui non exquirit justitias ejus? Qui vero justitias exquirit, prope est, adhæret Deo. Et ideo justitias Dei quærentibus dicit Apostolus : *Vos qui eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi.* Sanguis Christi justitia est. Denique ipse ait ad Johannem : *Sine... nos implere omnem justitiam.*

29. Sequitur versus quartus : *Miserationes tuæ multæ nimis, Domine : secundum judicium tuum vivifica me.* Etsi longe est a peccatoribus salus; tamen nemo desperet, quia multæ sunt misericordiæ Domini. Qui enim suo peccato pereunt, misericordia Domini liberantur. *Miserebor*, inquit, *cui misertus ero.* Palam apparuit non quærentibus, vocavit refugientes, congregavit ignaros, pro omnibus se obtulit passioni. Num ergo multum misericors? Misericordia enim hominis in proximum suum : misericordia Domini in omnem carnem; ut omnis caro ad Dominum adscenderet, illa Domini miseratione donata.

30. Sed cum dixerit multas esse Domini miserationes, quomodo secundum judicia ejus vivificari petit; maxime cum alibi ipse dicat : *Et non intres in judicium cum servo tuo?* Sed aliud est illud judicium beneficiorum Christi, cui respondere non possumus (quis enim potest debitum referre naturæ, debitum salutis et gratiæ?); aliud judicium, quo fragilitatis nostræ æstimatione censemur. In hoc ipso tamen judicium cum misericordia copulatum est : ut veritas judicii miseratione Domini temperetur.

31. Aut fortasse, quia dixerat : *Judica judicium meum;* ideo subtexuit miserationes Domini nimium multas esse; grave est enim de altero judicare. Unde etiam scriptum est : *Nolite judicare, ut non judicemini.* Cum enim unusquisque sit suorum conscius peccatorum, quomodo potest de alterius judicare peccato. Judicet de alterius errore, qui non habet quod in se ipse condemnet : judicet ille, qui non agat eadem quæ in alio putaverit punienda; ne cum de alio judicat, in se ferat ipse sententiam : judicet ille qui ad pronuntiandum nullo odio, nulla offensione, nulla levitate ducatur. Audisti hodie quid judex verus et justus locutus sit : *Non possum*, inquit, *ego a me facere quidquam.*

32. Nonnulli hæretici solebant hinc facere quæstiones, quasi infirmus esset Filius, qui a se nihil faceret; quasi secundum divinitatem quoque subditus, et paterno subjectus imperio : nec advertunt quod hoc quoque magis potestatis divinæ unitas comprobetur, ubi putant inter Patrem et Filium esse distantiam potestatis. Nihil a se facit Filius, quia per unitatem operationis nec Filius sine Patre facit, nec sine Filio Pater. Denique Pater dicit ad Filium : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, communem adserens operationem esse, ubi commune consilium est. Quid sine Sapientia facit, qui omnia in Sapientia fecit, ut lectum est : *Omnia in Sapientia fecisti?* Denique Sapientia dixit : *Cum faceret cœlos, cum illo eram... ego eram cui applaudebat.* Et Evangelista ait : *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil;* ut doceret non solum operatorem omnium Filium, sed etiam paternæ operationis consortem esse.

33. Ego tamen arbitror, quod hic locus ad judicii formam videatur esse refe-

meritum defertur; ut hæc corruptibilis caro induat incorruptionem, et mortale hoc induat immortalitatem? Quibus laboribus, quibus injuriis possumus nostra eluere peccata? *Indignæ sunt passiones hujus temporis ad superventuram gloriam*. Non ergo secundum merita nostra, sed secundum misericordiam Dei, cœlestium decretorum in homines forma procedit.

43. Sequitur versus quintus : *Multi persequentes me, et tribulantes me : a testimoniis tuis non declinavi*. Non est magnum, si tunc a Dei testimoniis non declines; cum te nullus affligit, nullus persequitur. Quis enim inoffense sibi prosperorum eventuum fecundante successu, fieret ingratus? Quis divitiis adfluens, jugi salute robustus, non ad Dei gratiam referat quod sibi illa concessa sint? Denique cum sanctum Job prædicaret Dominus, ait adversarius : *Numquid gratis colit Job Dominum? Nonne tu vallasti eum....? Mitte manum tuam in omnia quæ habet, si non in faciem te benedicit*. Tunc igitur plus probatus est, quando amissis opibus et filiis, a Domini cultu et gratia non recessit. Sed non unus persecutor est : multos ministros habet; sed non te terreant : *Per multas* enim *tribulationes, oportet nos introire in regnum Dei*. Si multæ persecutiones, multæ probationes, ubi multæ coronæ, multa certamina : tibi ergo proficit, quod multi persecutores sunt; ut inter multas persecutiones facilius invenias quemadmodum coroneris.

44. Utamur exemplo Sebastiani martyris, cujus hodie natalis est. Hic Mediolanensis oriundus est*. Fortasse aut jam discesserat persecutor, aut adhuc non venerat in hæc partium, aut mitior erat. Advertit hic aut nullum esse, aut tepere certamen. Romam profectus est, ubi propter fidei studium persecutionis acerba fervebant: ibi passus est, hoc est, ibi coronatus. Itaque illic, quo hospes advenit, domicilium immortalitatis perpetuæ collocavit. Si unus persecutor fuisset, coronatus hic martyr utique non fuisset.

* Id est, patre Gallo seu Narbonensi, matre autem Mediolanensi ortus.

45. Sed quod pejus, non hi solum persecutores sunt qui videntur, sed etiam qui non videntur; et multo plures persecutores! Sicut enim unus persecutor rex multis persecutionis præcepta mittebat, et per singulas vel civitates; vel provincias erant diversi persecutores : ita etiam diabolus multos ministros suos dirigit, qui non foris tantummodo, sed etiam intus faciant persecutiones in animis singulorum. De his dictum est persecutionibus: *Omnes qui volunt pie vivere in Christo Jesu, persecutionem patiuntur*. Omnes dixit, nullum excepit. Quis enim exceptus potest esse, cum ipse Dominus persecutionum tentamenta toleraverit? Persequitur avaritia, persequitur ambitio, persequitur luxuria, persequitur superbia, persequitur fornicatio. Unde et Apostolus ait : *Fugite fornicationem*. Nam qua causa fugeres, nisi illa te persequeretur? Est enim malus spiritus fornicationis, est malus spiritus avaritiæ, malus spiritus superbiæ.

46. Isti sunt persecutores graves, qui sine gladii terrore mentem hominis frequenter elidunt, qui illecebris magis, quam terroribus animos expugnant fidelium. Hi tibi hostes cavendi, hi graviores tyranni, per quos Adam captus est. Multi in persecutione publica coronati, occulta hac persecutione ceciderunt. *Foris*, inquit, *pugnæ, intus timores*. Advertis quam grave certamen sit, quod est intra hominem; ut secum ipse confligat, cum suis cupiditatibus prælietur? Ipse Apostolus fluctuat, hæret, adstringitur, captivari se adserit in lege peccati et mortis corpore debellari, nec potuisse evadere, nisi esset Domini Jesu gratia liberatus.

47. Verum ut multæ persecutiones, ita multa martyria. Quotidie testis es Christi. Tentatus es spiritu fornicationis; sed veritus Christi futurum judicium, temerandam mentis et corporis castimoniam non putasti : martyr es Christi. Tentatus es spiritu avaritiæ, ut possessionem minoris invaderes, indefensæ viduæ jura temerares; et tamen contemplatione cœlestium præceptorum opem magis ferendam, quam inferendam injuriam judicasti: testis es Christi.

Denique tales vult testes Christus adsistere, secundum quod scriptum est : *Judicate pupillo, et justificate viduam : et venite, disputemus, dicit Dominus*. Tentatus es spiritu superbiæ ; sed videns inopem atque egenum, pia mente compassus es, humilitatem magis quam arrogantiam dilexisti : testis es Christi; et quod est amplius, non sermonis tantummodo, sed etiam operis testimonium perhibuisti. Quis enim locupletior testis est, quam qui confitetur Dominum Jesum in carne venisse, cum Evangelii præcepta custodit? Nam qui audit et non facit, negat Christum : etsi verbo fateatur, operibus negat. Quam multis dicentibus : *Domine, Domine, nonne in tuo nomine prophetavimus, et dæmonia ejecimus, et virtutes multas fecimus*, in illo die respondebit : *Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem*. Ille ergo testis est, qui adstipulantibus factis, Domini Jesu præcepta testatur.

48. Quanti ergo quotidie in occulto martyres Christi sunt, et Jesum Dominum confitentur? Novit hoc martyrium Apostolus et testimonium Christi fidele, qui dixit : *Hæc est enim gloriatio nostra, testimonium conscientiæ nostræ*. Quanti foris confessi sunt, et intus negaverunt! Namque uxoris ducendæ gratia, quæ gentili viro a christianis parentibus negabatur*, simulata ad tempus fide, plerique produntur quod foris confessi sunt intus negasse. An fornicationis causa tantummodo putamus Dominum Deum nostrum in populum Judæorum tam severe esse commotum; ut viginti tria millia de populo necarentur, propterea quod Madianitæ gentis feminis concubitu miscerentur : ac non eo quod per illos concubitus alienigenarum desciscere a fide, negare Dominum cogerentur?

49. *Nolite*, inquit, *omni spiritui credere* : sed a fructibus eorum cognoscite, quibus credere debeatis. Venit quis in ecclesiam, dum honorem affectat sub imperatoribus christianis, simulato metu orationem se fingit deferre : inclinatur, et solo sternitur*, qui genu mentis non flexerit : videt illum homo, christianum putat : videt homo orantem suppliciter, et credit; sed Deus audit negantem. Discedit probatus ab homine, sed condemnatus a judice. Quanto tolerabilius fuerat homini negasse, et Deo esse confessum? Licet hoc quoque reprehensibile; perfecta enim confessio et animi quærit devotionem, et vocis professionem : *Corde enim creditur ad justitiam : ore autem confessio fit ad salutem*.

50. Ergo in persecutionibus interioribus esto fidelis et fortis; ut et istis forensibus persecutionibus approberis. Et in intimis persecutionibus sunt reges, et præsides, terribiles judices potestate. Dabis exemplum in Domini tentatione quam pertulit : demonstrata sunt ei omnia regna, et dictum est ei : *Tibi dabo hæc omnia, si procidens adoraveris me*. Lectum et alibi : *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore*. Vides ante quos reges statuaris, o homo, ante quos præsides peccatorum, si culpa regnat? Quot peccata, quot vitia, tot reges. Et ante hos adducimur, et ante hos stamus. Habent etiam isti reges tribunal in mentibus plurimorum : sed si quis Christum fateatur, statim regem illum facit esse captivum, dejicit de solio suæ mentis. Quomodo enim poterit diaboli tribunal manere in eo, cui Christi tribunal adsurgit?

51. *Multi ergo persequentes, et tribulantes me*. Et fortasse Christus hoc dicit, ut dicit in vocibus singulorum; ipsum etenim adversarius persequitur in nobis. Si declinas persequentem, Christum abjicis, qui se tentari patitur, ut vincat. Ubi illum viderit diabolus, ibi parat insidias, ibi tentationum machinas ad-

* Ambrosius cum antiquis Patribus conjugia inter fidelem ac infidelem numquam non improbavit : an vero contracta ea dissolvi voluerint, lis est veteres inter ac recentiores Theologos. Id enim illi, Gratianum Magistrumque sententiarum secuti, obnixe adfirmant, quod postea alii penitus negavere. Vide infra, t. 4, *epist. ad Vigilium*, n. 34.

* Observa ex hoc loco moris fuisse apud veteres Christianos in Ecclesia inter orandum non solum caput inclinare ac genua flectere; verum etiam totum se in terram prosternere. Hic namque non de catechumenis et pœnitentibus, sed de fidelibus agi manifestum est.

movet, ibi dolos nectit; ut illum, si possit, excludat. Ubi autem diabolus præliatur, ibi Christus adsistit. Ubi diabolus obsidet, ibi Christus includitur, ibi murorum spiritalium septa defendit. Ergo qui persecutorem refugit, rejicit etiam defensorem. Sed cum audis: *Multi persequentes, et tribulantes me*, noli timere, qui potes dicere: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Verum hoc dicit ille, qui a testimoniis Domini nullo vitiorum declinat amfractu.

52. Sequitur versus sextus: *Vidi non servantes pactum, et tabescebam; quoniam verba tua non custodierunt*. Beatus vir qui in caritate Dei tabescit; quia videt non servantes pactum. Alius propter vitiosos amores tabescit, qui distillat dum est dilatus amore dilectæ: et dum protelatur flagrantis cupiditatis effectus, animus deficit, vires corporis quadam deformitate palloris, fessorumque artuum tabe minuuntur. Alius qui pecuniam concupiscit, donec potiatur ea, avaro miser tabescit affectu. Alius immodice capessendi honoris impatiens si desideria longa suspiret, non mediocri mentis tabe conficitur. Non talis qui dicit: *Quam distabuit caro mea in terra deserta, in invia, et sine aqua;* hic enim castigabat carnem suam, et tabescere faciebat, dum indefesso desiderio divinæ cogitationis intentus, et lucem diei sollicita exspectatione præveniens, antelucanum solvere Domino canticis et hymnis gestiebat obsequium.

53. Tabescit ergo vir pacificus, quando alios videt pacta rescindere, consensuum abolere concordiam, jurgia de pace reparare, in tumultus redire de gratia. Quod utique non facit, qui Domini præcepta custodit: non facit qui audit dicentem: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis*. Ergo qui pactum servat, is Christi obedit imperiis: qui autem non servat, ille Christi præcepta contemnit; et quod pejus est, comperta fastidit, et negligit.

54. Sequitur versus septimus: *Vide quia præcepta tua dilexi, Domine: in misericordia tua vivifica me*. Hic quoque invitat Dominum, ut plenum caritatis suæ spectet affectum. Nemo dicit, *Vide*, nisi qui judicat se, si videatur, esse placiturum. Et pulcre dicit, *Vide*, et secundum Legem dicit; quia Lex præcepit, ut unusquisque ter in anno se offerat in conspectu Domini. Quotidie se sanctus offert, quotidie apparet, et non vacuus apparet; non est enim vacuus, qui de plenitudine ejus accepit. Non erat vacuus David, qui ait: *Repletum est gaudio os nostrum;* quia gaudium fructus est Spiritus sancti. Et sicut de plenitudine Verbi nos omnes accepimus, quemadmodum dixit Johannes: ita etiam Spiritus sanctus de plenitudine sua replevit orbem terrarum. Non erat vacuus Zacharias, qui repletus est Spiritu sancto, et prophetabat adventum Domini Jesu. Non erat Paulus vacuus, qui evangelizabat in abundantiá, et repletus erat, accipiens odorem bonæ suavitatis ab Ephesiis, placentem Deo hostiam. Non erant Corinthii vacui, in quibus abundabat Dei gratia, juxta ejusdem Apostoli testimonium.

55. Offerebat se ergo David quotidie Deo, et non vacuus offerebat, qui poterat dicere: *Os meum aperui, et duxi spiritum*. Ideo ergo dicebat: *Vide quia præcepta tua dilexi*. Audi in quo te offerre debeas Christo. Non in his quæ videntur, sed in occultis, et in abscondito; ut pater tuus qui videt in abscondito, reddat tibi, et fidelem remuneret affectum. *Præcepta*, inquit, *tua dilexi*. Non dixit, servavi: non dixit, custodivi; nam imprudentes non custodierunt præcepta Domini. Aliqui enim codices habent ἀσυνετοῦντας, hoc est, insipientes, non intelligentes. Ergo qui non intelligunt, non sapiunt; hi non custodiunt. Qui autem perfectus est intellectu, perfectus sapientia, diligit, quod est amplius quam custodire; custodire enim necessitatis plerumque est, et timoris: diligere caritatis. Custodit qui evangelizat: sed qui volens evangelizat, mercedem accipit; quanto magis qui diligit, mercede donatur? Possumus enim non amare quod volumus: non possumus nolle quod amamus. Sed quamvis mercedem perfectæ caritatis exspectet, et miserationis divinæ suffragium poscit, ut in ea vivificetur a Domino. Non ergo

arrogans debitæ mercedis exactor, sed verecundus misericordiæ divinæ est deprecator.

56. Sequitur versus octavus : *Principium verborum tuorum veritas : in æternum omnia judicia justitiæ tuæ.* Cum principium verborum Dei veritas sit, veritas utique fidei fundamentum est. Primum etenim oportet ut credamus vera esse Dei summi, quæ in divinis scripturis legimus, oracula. Secundum est, ut virtutem eorum pleniore cognitione discamus. Sicut enim *Initium sapientiæ timor Domini :* plenitudo autem sapientiæ dilectio ; lex enim sapientia, plenitudo autem legis delectio : ita plenitudo verborum Dei sapientia, cognitioque justitiæ. Nam sicut a timore Domini processus quidam est ad gratiam caritatis : ita a veritate ad judicium justitiæ divinæ quidam videtur fieri processus.

57. Venisti ad Ecclesiam : audisti unum Deum dici, unde Lex incipit, sicut habes scriptum : *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est :* crede unum Deum esse, non plures deos. Cum autem cœperis legere Dominum Jesum Dei Filium in carne venisse propter totius mundi redemtionem, distingue sapienter unum Deum Patrem esse, ex quo omnia, et nos in illum : et unum Dominum Jesum, per quem omnia, et nos per ipsum. Cognosce quia ideo venit, ut virtutis semitis noster informetur affectus, ut morum mansuetudinem conversationis ejus disceremus exemplo, ut aboleretur culpa per gratiam : et tunc a veritatis confessione ad cognitionem justitiæ processisti. Fides principium christiani est : plenitudo autem christiani justitia est. Fides in confessione populorum, justitia in martyrum passione.

58. Scientes igitur in æternum mansura judicia omnia justitiæ Dei, caveamus ne opera nostra displiceant, et æternum incipiamus subire judicium : nec si aliquid boni fecimus, resupino solvamur affectu. *Omnes oportet nos ante tribunal Christi adsistere ; ut recipiat unusquisque quod gessit, sive bonum, sive malum.* Vides quia et Paulus adsistet, ut ipse commemorat. Cave ligna, cave stipulam ; ne ad judicium Dei tecum deferas, quæ ignis exurat. Cave ne cum in uno aut duobus habeas quod probetur, in pluribus operibus deferas quod offendat. *Si cujus opus arserit, detrimentum patietur; potest tamen et ipse per ignem salvari.* Unde colligitur quia idem homo et salvatur ex parte, et condemnatur ex parte. Cognoscentes itaque multa esse judicia, opera nostra examinemus omnia. In viro justo grave est detrimentum; grave operis alicujus incendium : in impio pœna miserabilis. Sint magis omnia judicia plena gratiæ, plena florentium coronarum; ne forte dum trutinantur facta nostra, culpa præponderet.

SERMO VIGESIMUS-PRIMUS.

W. Scin.

1. INCIPIT littera vigesima-prima *Scin*, quæ latine dicitur, *Super vulnus.* Super vulnus quid est, nisi medicamentum, quo vulneris acerbitas mitigatur? Super vulnus oleum infunditur; ut omnis vulneris emolliatur asperitas. Super vulnus malagma, super vulnus alligatura, quibus omne vulnus fovetur. Ubi ergo spes refundendæ est sanitatis, ibi adhibentur medicamenta vulneribus. Ubi autem omne caput in dolore, et omne cor in mœstitia, non est vulnus, neque cicatrix, non plaga cum fervore : hoc est, ubi non portio sed universitas periclitatur, et quædam corruptio totius corporis tabe consumitur : ibi non est malagma imponere, neque oleum, neque alligaturam. Multo igitur commodius, ut sit vulnus quod foveas, atque constringas, quam sine vulnere mors serpat interior.

2. Sed est non solum corporis vulnus, sed etiam mentis, quod oleo quodam mollioris alloquii, et pacifici sermonis suavitate mitescit. Sunt fomenta verborum, sunt medicamenta cœlestium præceptorum, quibus omne nequitiæ virus aboletur. Sunt legis vincula quæ non adurant, sed magis liberent alligatos : est malagma spiritale, quo collisa animæ quædam membra solidentur.

3. Consideremus igitur quid sit vulnus, quid supra vulnus. *Principes persecuti sunt me gratis*, vulnus est. *Exsulto ego in verbis tuis, sicut qui invenit spolia multa*, super vulnus est; quia verbis Dominicis vulneris dura curantur.

4. In Threnis quoque Hieremiæ habes sub hac littera scriptum: *Audisti opprobrium eorum, Domine, omnia consilia eorum adversum me, labia insurgentium mihi, et meditationes eorum adversum me tota die, sessionem eorum, et resurrectionem eorum*, vulnus est. Sed subjecit: *Adspice in oculos eorum: redde illis retributionem, Domine, secundum opera manuum ipsorum*, super vulnus est; quia vindicta plerumque solet dolorem vulneris mitigare. Et infra idem Hieremias ait: *Gaude et lætare, filia Idumææ, quæ habitas in Geth* * *: et quidem ad te pertransibit calix: bibes, et inebriaberis adhuc*, super vulnus est; calix enim Domini remissio peccatorum est quo sanguis effunditur, qui totus mundi peccata redemit. Hic calix inebriavit gentes; ne proprii meminissent doloris, sed veterem obliviscerentur errorem. Bona igitur ebrietas spritalis, quæ turbari nescit corporis incessum, levare mentis novit vestigium. Bona ebrietas poculi salutaris, quæ mœstitiam peccatricis abolet conscientiæ, jucunditatem vitæ infundit æternæ. Ideo Scriptura dicit: *Et poculum tuum inebrians quam præclarum est!*

5. Medicamentum igitur super vulnus est; quia Dominus Jesus ipse medicus, qui vulnera nostra curavit, infundens vinum et oleum, et alligans vulnera Adæ illius, qui descendens ab Hierusalem, a latronibus vulneratus est. Caveat ergo unusquisque ne descendat ab Hierusalem; peccatis enim suis unusquisque descendit, et meritis adscendit. Aut quia fragiles sumus; qui descendit, currat ad illum Samaritanum, custodem operis sui, custodem Legis et gratiæ; ut vulneri suo possit invenire medicinam: qui alligaturam verborum cœlestium super vulnus imponat, dicens: *Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cœlorum*. Bona alligatura, quæ fracta animæ tuæ ossa connectat, et soliditate reparata, in pristinas vires reformet, ac discissos artus sine ulla sibi cicatricis offensione restituat.

6. De litteræ interpretatione satis pro captu nostro dictum putamus: adoriamur sancti Prophetæ versus considerare, quos Spiritu sancto revelante subjecit. *Principes persecuti sunt me gratis, et a verbis tuis trepidavit cor meum.* Si veterem repetamus historiam, et Saul, et Abessalon, et multi alienigenæ principes sanctum David persecuti sunt: sed nemo potuit de eo triumphare. Sunt et principes mundi, rectoresque tenebrarum, qui te in tuo pectore conantur opprimere, et persecutionum sæva intus operantur, promittentes regna terrarum, honores atque divitias, si fragili mente succumbas, et obediendum eorum imperiis arbitreris. Isti principes interdum gratis persequuntur, interdum non gratis. Gratis eum persequuntur, apud quem nihil suum inveniunt, et eum subjugare contendunt: non gratis persequuntur eum, qui se eorum dederit potestati, et in possessionem sæculi totus intraverit; in suos enim sibi jure dominatum vindicant, atque ab iis mercedem iniquitatis efflagitant.

7. Bene hoc martyr dicit, quod injuste persecutionum tormenta sustineat, qui nihil rapuerit, nullum violentus oppresserit, nullius sanguinem fuderit, nullius thorum putaverit esse violandum: qui nihil legibus debeat, et graviora latronum sustinere cogatur supplicia: qui loquatur justa, et non audiatur: qui loquatur plena salutis, et impugnetur, ut possit dicere: *Cum loquebar illis, impugnabant me gratis.* Gratis igitur persecutionem patitur, qui impugnatur sine crimine: impugnatur ut noxius, cum sit in tali confessione laudabilis: impugnatur quasi veneficus, quia in nomine Domini gloriatur; cum pietas virtutum omnium fundamentum sit. Vere frustra impugnatur, qui apud impios et infidos im-

* Hebr. *Quæ habitas in terra Hus.* Septuaginta autem vocem *Hus* non admittunt, sed locum exhibent in hæc verba: Ἡ κατοικοῦσα ἐπὶ γῆς, ubi pro γῆς non dubium est quin Ambrosius legerit Γηθ.

pietatis arcessitur, cum fidei sit magister.

8. Verum is qui gratis impugnatur, fortis debet esse et constans. Quomodo ergo subtexuit : *Et a verbis tuis trepidavit cor meum?* Trepidare infirmitatis est, timoris atque formidinis. Sed est etiam infirmitas ad salutem : est etiam timor sanctorum. *Timete Dominum, sancti ejus;* et : *Beatus vir qui timet Dominum.* Qua ratione *Beatus?* Quia *in mandatis ejus cupiet nimis.* Pone ergo martyrem inter pericula constitutum; cum inde immanitas bestiarum ad incutiendum terrorem infremat : aliunde stridor candentium laminarum, et flamma fornacis ardentis exæstuet : ex parte alia personent tractus gravium catenarum; hinc carnifex cruentus adsistat : pone, inquam, circumspectantem omnia plena supplicii, deinde cogitantem mandata divina, illum ignem perpetuum, illud sine fine incendium perfidorum, illam pœnæ recrudescentis ærumnam; trepidare corde, ne dum præsentibus cedit, perpetuis se dedat exitiis; perturbari animo, dum futuri judicii rhomphæam illam terribilem quadam conspectus sui acie contuetur. Nonne hanc trepidationem fiduciæ viri constantis æquabis? In eumdem concurrit effectum confidentia cupientis æterna, et divina trepidantis. Sit tamen fortior ille qui sperat : sit fortior qui præsumit.

9. Utinam ego talis esse merear; ut si forte persecutor ingruerit, non considerem suppliciorum meorum acerbitates; non metiar tormenta, non pœnas; non cogitem ullius atrocitatem doloris; sed hæc omnia levia ducam : trepidem autem; ne Christus me neget, ne Christus excludat, ne me repellat de concilio sacerdotum, si indignum eo collegio judicaverit; videat magis licet permotum corporalium terrore pœnarum, plus tamen trepidantem futura judicia. Et si dixerit mihi : *Modicæ fidei, quare dubitasti?* porriget tamen dexteram, et insurgentis hujus sæculi fluctus mole turbatum, fida mentis statione firmabit.

10. Sequitur versus secundus : *Exsulto ego in verbis tuis, sicut qui invenit spolia multa.* Bona igitur trepidatio a verbis Dei, si exsultationem generat; qui enim trepidat a verbis Dei, postea exsultat in verbis Dei. Ergo qui habet in aula sua, corde videlicet suo, verba Dei, excludit sermones principum a corde suo : excludit timor timorem. Si enim ingressus quis balneas, solis deponit æstus, et calor excludit calorem : quanto magis divini judicii terror hunc terrorem excludit humanum : fervorem gratiæ sæcularis, gratiæ fervor æternæ?

11. Exsultat ergo qui habet verbum Dei; habet enim spolia multa, quæ Judæis abstulit : habet prostrati hostis exuvias. Sicut David abstulit Goliæ gladium, et ipsius gladio caput ejus exsecuit : sic verus David humilis atque mansuetus Dominus Jesus, intelligibilis Goliæ caput armis ipsius amputavit. Arma enim diaboli gentes erant : fide autem gentium vulneratus caput quod habebat, amisit. Detracta sunt spolia prostrato, vasa ejus direpta; quia alligatus est fortis. Vas diaboli caro erat hominis peccatoris : sed posteaquam in Christum credidimus, caro nostra cœpit esse vas electionis; ut habes de apostolo Paulo, qui ad gentes missus est, dictum a Domino Jesu ad Ananiam : *Vade, quoniam vas electionis mihi est.* Merito ergo vocatum nomen est Christi : *Velociter spolia detrahe, divide cito; quia priusquam sciat puer vocare patrem aut matrem, accipiet virtutem Damasci, et spolia Samariæ contra regem Assyriorum.* Ergo rex Assyriorum, eorum scilicet quos vanos sua perfidia fecerat, amisit spolia quæ tenebat. Et ut iterum cognoscas, quia spolia Christus a diabolo, quæ in Adam ille invaserat, vindicavit : et Sabain viri excelsi ad Dominum Jesum alligati vinculis transierunt, atque ipsum adorare cœperunt, quia captivam duxit captivitatem. Ideo caput ejus abstulit; ut ipse caput esset corporis interemti. Merito nunc gentes toto orbe caput regale circumferunt; quia membra sunt Christi.

12. Cognovisti de nationibus, cognosce etiam de Judæis, quibus Dominus Jesus abstulit spolia; hoc est, reg-

num cœlorum abstulit, et dedit genti facienti fructum ejus. Abstulit virtutem panis et virtutem aquæ, prophetam et admirabilem consiliarium, et prudentem architectum, et sapientem auditorem. Illis abstulit, nobis dedit. Merito *exsulto.... sicut qui invenit spolia multa.* Sine labore meo inveni spolia quæ non habebam. Inveni Heptateuchum *, inveni Regnorum libros, inveni prophetarum scripta, inveni Esdram, inveni Psalmos, inveni Proverbia, inveni Ecclesiasten, inveni Cantica canticorum, inveni admirabilem consiliarium Christum, inveni Paulum prudentem architectum, inveni sapientem auditorem populum Christianum, qui novit ea quæ leguntur, audire; ille enim audit, qui ea quæ audit, intelligit. Lex spiritalis est. Non illam audit Judæus, qui audit corporaliter : sed ille audit, qui audit in spiritu. Habent illi libros sed sensum librorum non habent. Habent prophetas, sed non habent quem illi prophetaverunt. Quomodo enim habent, quem non receperunt? Ideo cum Moyse et Elia mihi apparuit; quia ab illis recessit. Multa habet spolia, qui habet Dei Verbum. Habet resurrectionem, habet justitiam, virtutem atque sapientiam, habet omnia; quia in ipso constant omnia. Hebræi spoliaverunt Ægyptios, et vasa eorum abstulerunt : Judæorum spolia habet populus Christianus, et totum habemus quod illi habere se nesciebant. Illi aurum et argentum materiale abstulerunt, nos aurum mentis accepimus, nos adquisivimus cœlestis sermonis argentum.

13. Sequitur versus tertius : *Injustitiam odio habui, et abominatus sum : legem autem tuam dilexi.* Merito odit injustitiam, qui habet arma justitiæ. Hebræus cum haberet hæc arma, hoc est, Legem et prophetas, murem abominabatur mortuum; quia Lex dicit : *Omnis qui tetigerit mortuum.... immundus erit;* et humanitatis suprema negabat officia defunctis : sed Legi non est mortuus, nisi qui injustus est. Hæc est immunditia justi, quæ iniquitas. Quid enim immundius, quam mentem, qua nihil homini pretiosius est datum, turpibus commaculare criminibus, et atrocibus efferare commentis? Quid illis prodest quod mortuum hominem visere reformidant? Utinam vita eorum non pollueret appropinquantem, quorum mors contaminare neminem potest. Mors nemini nocet, utinam vita non noceat. CONTAGIUM enim colluvionis, consortium iniquitatis est. Quomodo ergo contaminare potest, qui iniquus esse jam non potest; cum etiamsi fuit, tamen esse desivit? Fuge ergo iniquitatem, ne te comprehendat. Fuge injustitiam, quæ viventes adhuc mortuos facit.

14. Sed nemo fugit iniquitatem, nisi qui diligit æquitatem; et ideo ait : *Legem tuam autem dilexi.* In lege æquitas est, si spiritalem accipias legem, si consurgas cum Christo, et ibi altare sacro-sanctum illud cœleste consideres, non altare terrenum, quod hostili depopulatione destructum est. Si illam Hierusalem spectes, quæ in cœlo est, non istam quæ a populo Judæorum frequentabatur in terris, quæ propter incolarum perfidiam a Romano exercitu triumphata, injecto flagravit incendio. Si intuearis in illum principem sacerdotum, de quo scriptum est : *Habentes itaque magnum sacerdotem egressum de cœlis, Jesum Filium Dei, teneamus confessionem fidelem :* qui quotidie advocatus pro nobis est apud Patrem; ut pro quibus in diebus carnis suæ misericordi est compassus affectu, pro his operetur remissionem quotidie peccatorum. Quæ enim spes alia generi humano, nisi omnium viventium delicta donentur? Ille ergo princeps solus est sacerdotum, cui adstant pii sacerdotes, in cœlestium sacrarium illud altissimum merito proprii cruoris ingressi. Illa ergo lex diligenda, in qua verus Hebræus liber ab omni servitute vitiorum est, in qua magnum sabbatum, et inoffensa requies defunctorum, in qua mortui populi semen

* Per *Heptateuchum* intellige priores septem veteris Testamenti libros; ita tamen ut *Judices* ac *Ruth* unico libro comprehendantur. Etenim hunc illi tamquam partem aut appendicem ab Hebræis adjungi solitum docet Joseph *lib.* 2, *contra Appionem.*

resuscitatur non commixtione, sed redemtione fraterna. Secundum hanc ergo legem odio habet sanctus injustitiam, non injustum qui potest sæpe converti : nec mortuorum reliquias, sed mortuam iniquitatem exsecratur, et refugit.

15. Sequitur versus quartus : *Septies in die laudem dixi tibi, super judicia justitiæ tuæ.* Et numero quidem studium sanctæ devotionis exprimitur : sed puto magis quod purus, et quietus, ac vacuus ab omni onere delictorum declaretur affectus; ut sine ullo iracundæ imprecationis, aut flagitiosæ cupiditatis incendio deferatur oratio; nihil quod alii noceat postulemus; nihil quod nos sæcularibus petitionibus decoloret. Laudemus in hymnis et canticis, vera semper et justa ea quæ de divinis canimus laudibus, confitentes. Non sit anceps et dubia sententia : non discolor mentis intentio, non materialibus negotiis occupata a propositi spiritalis executione deflectat. Justificetur semper justitia Dei tranquillo animo, non otio feriato.

16. Sequitur versus quintus : *Pax multa diligentibus nomen tuum : et non est illis scandalum.* Supra diximus quia caritas excludit timorem : nunc dicimus quia excludit omnem perturbationem. Etenim qui Deum diligit, profunda est in eo confirmatæ mentis tranquillitas. *Aqua*, inquit, *multa excludere non poterit caritatem, et flumina non inundabunt eam.* Multa aqua diversarum est passionum, et flumina sæcularium cupiditatum corporalibus motibus incitata, quæ tamen murum caritatis subvertere non possunt. Ideoque caritate fundatus dicit : *Torrentem pertransivit anima nostra.* Numquid aqua maris excludere Moysis potuit caritatem ? Et ut secundum litteram tibi psalmorum series suffragetur, nempe diligens Deum, tutum sibi credidit iter esse per maria. Qui autem non dilexerunt Deum, hi demersi fluctibus dignum sacrilegiis suis exitum pertulerunt. Elias atque Elisæus Jordanem transmiserunt pede; et hæc fuit nimiæ merces et gratia caritatis. Ili igitur ut transirent aquas fluvii Jordanis, passionum fluenta nostrarum mentis prius vestigio transierunt. De hac aqua dicit Dominus : *Si transeas per aquam, tecum sum; et flumina non inundabunt te.* Adest suis justis semper cum aliquibus teruntur adversis; si tamen transeant mente constanti, non dubitanti; non fidei turbentur incerto.

17. Transi ergo et tu fidelis animi directione, si divinam vis tibi adesse præsentiam : si non solum pax, sed etiam multa pax sit in animo tuo, nulla te prælia diversæ cupiditatis impugnent, non iracundia stimulet, non libido : etsi est pugna, tamen foris, non intus sit. Præliare adversus persequentes, licet et ipsis silentio sæpe cedendum sit, quia tibi vincunt. Illorum potentia, tua victoria est. Tunc denique triumphantur, cum se vicisse crediderint. Non ergo te impugnet avaritia, non cupiditas exagitet, non tristitia dejiciat, non inflammet libido, non resupinet superbia, non curvet ambitio, non formido consternat. Pax multa abundet tibi, quæ exsuperat omnem mentem, secundum Apostoli sententiam : quo nihil pulcrius dici potuit. Summus enim sapientiæ finis est; ut simus mente tranquilla : non commentitiis poetarum fabulis lubricus turbetur affectus. Summus finis est justitiæ; ut iniquitas mentem justi movere non possit. Virtutis totius hic finis, et corporeæ ipsius fortitudinis; ut confecto bello, pacem reformet. Paci ergo et ipsa plerumque militat fortitudo bellandi : nemo ergo pacificum turbet affectum.

18. Multa generantur ad perturbationem hominis : et uxor plerumque decepta serpentis insidiis animum viri exagitare conatur : et pater fidem filii frequenter irridet : et vir conjugis suæ mentem tentat opprobriis. Sed in his omnibus superat justus, et dicit : *Quis nos separabit a caritate Christi? Tribulatio, an angustia.... an persecutio?* Quoties ipsa benefacta crimini dantur ? Quoties virtus opprobrio ducitur? Quoties ipsa ingrata est gratia ? Vendidit justus facultates suas, dispensavit pauperibus, nihil sibi reliquit : contemni-

tur plerumque in ipsa Ecclesia; quia dives esse desivit, sicut scriptum est: *Si dederit vir omnes facultates suas in caritate, contemtu contemtus erit.* Non ergo moveatur; non enim mercedem hujus sæculi, nec gratiam, sed vitæ quæsivit æternæ. Non indignetur, quia homines pecuniis magis quam operibus bonis deferunt. Nam si ei propter bonum opus in hoc sæculo deferatur, et hujus studii fructum hic adipiscatur, dicitur de eo: Percepit mercedem suam. Habet quidem opus bonum, et hic gratiam: sed brevis portio emerendæ salutis est. Serva futuris mercedem tuam: et istius sæculi opprobria incrementa mercedis tuæ judica. Cogita semper Apostolicum illud, quod *Indignæ sint passiones hujus temporis ad superventuram gloriam.* Nullis ergo justus frangatur injuriis, nullis moveatur periculis, nullis tentetur procellis; sive mors ingruat, sive vita, sive Angeli cœlorum. Neque dejiciatur adversis, neque extollatur secundis. Nusquam sit ejus infirmus affectus. Et mors tentat, et vita tentat: cave scandalum.

19. Qui pacem habet, quæ omnem mentem superat, magnus est: non est de pusillis istis. Ideo scandalum pati non debet; quia pusillorum est exagitari scandalo. Unde et Dominus ait: *Quicumque scandalizaverit unum de pusillis istis minimis.* Non solum pusillos, sed etiam minimos dixit, quos perturbant scandala; et ideo gravi obnoxius pœnæ est, ut legisti, quicumque turbaverit infirmæ mentis infantiam. Sicut enim graviori dignus supplicio est, qui persuaserit crimen infantulo, et incautam præcipitarit ætatem: ita qui invalidum, et insipientem, et improvidum circumscripserit persuasione erroris, aut exagitatione cordis affectum. Vis scire quam infirmus sit qui scandalizatur? *Non manducabo*, inquit, *carnem... ne fratrem meum scandalizem.* Quanta infirmitas, et quædam infantia animi; ut cum etiam esca fratris exagitet? Unde non potest homini esse præcipitium, quando etiam hinc est periculum?

20. Et quod pejus est, infirmitas hujusmodi serpit in multos. Vides inopem justum, tentaris: vides divitem iniquum, tentaris: vides sine liberis sanctum, tentaris: vides liberis, honoribus, laudibus sæcularibus abundantem injustum, tentaris. Quantæ foveæ, quanti laquei, et quod est gravius, qui plurimos strangulent? In Sodomitana urbe vix unus Lot qui non tentaretur inventus est, cujus tamen uxor non potuit tentationis laqueos evadere. Hebræorum populus maria transivit: sed non potuit tentamenta transire. Tentati sunt omnes præter Jesum, et Caleb, qui ideo de senioribus terram repromissionis introire meruerunt; quia fuerunt tentationis expertes. Nec Aaron introivit, nec Maria; quia et ipsi tentati sunt. Nec Moyses introivit; quia dux erat populi qui tentabatur: typus Legis quæ excludere tentamenta non poterat, non poterat in terram resurrectionis inducere; quia ista Evangelio gratia debebatur. Lex pacem non potuit dare; ideo Moyses quoad vixit, semper præliatus est: semper Legis populus in ancipiti bellorum est: Jesus autem Nave plebis animos profunda pace composuit; quoniam qui sub Lege est, agitatur incertis: qui sub Evangelio, audit dicentem: *Pacem relinquo vobis: pacem meam do vobis.* Ideoque diligentibus non est scandalum.

21. Accipe aliter: crux Domini Judæis scandalum, Græcis stultitia est. Scandalum est perfido; quia dicit Judæus: Ergo hic Deus est qui homo visus est, hic Deus est qui jejunavit, hic Deus est qui vapulavit, hic Deus est qui crucifixus est, hic Deus est qui de cruce descendere, et se liberare non potuit! Denique hoc dicebant tempore Dominicæ passionis: *Descendat de cruce, et credimus ei. Confidit in Deo, liberet nunc eum, si vult.* Non te ista tentent, non te ista perturbent, non in animum tuum hujusmodi se ingerant cogitationes. Ubi pax, et multa pax: ibi crux Christi non opprobrio, sed saluti est. Non fuit opprobrio Petro crux Christi, quæ tantum ei gloriæ dedit; ut inversis Christum honoraret vestigiis: metuens ne si ea specie crucifixus esset, qua

Dominus, affectasse Domini gloriam videretur. Crux ergo opprobrium perfido : fideli autem gratia, fideli redemtio, fideli resurrectio est; quia pro nobis passus est Dominus; quia illo nos redemit sanguine, illa ad paradisum resurrectione revocavit. Qui hæc credit, quomodo potest turbari, cui spes regni cœlestis adsurgit?

22. Sequitur versus sextus : *Exspectabam salutare tuum, Domine : et præcepta tua feci.* Qui exspectat, sperat. Caritatem ergo spes præcedit, sequitur salus. Spes igitur præcurrit effectum; ideo qui exspectavit salutem a Domino, præcepta Domini fecit. Unde et Dominus appellat amicos in Evangelio, non servos, qui sua præcepta fecerunt. Qui diligit enim, facit : et qui fecerit, merito dilectionis remuneratione donatur.

23. Sequitur versus septimus : *Custodivit anima mea testimonia tua : et dilexit ea nimis.* Plus est diligere, quam custodire : et supra diximus quia custodire, interdum necessitatis est, vel timoris : diligere caritatis. Ideo cum hic dixisset : *Custodivi,* adjecit : *Dilexi;* ut custodia amantis fuerit, non timentis. Qui nimium diligit, nimium custodit.

24. Sequitur versus octavus : *Servavi præcepta tua et testimonia tua; quoniam omnes viæ meæ ante te, Domine.* Beatus qui potest dicere : *Omnes viæ meæ ante te :* qui nolit abscondere omnes cogitationes suas, omnes actus suos : abscondebat Adam viam suam, abscondebat Eva post culpam, abscondebat Cain necem fratris. In affectu habemus abscondere, non in effectu. Plena abscondentis perfidia, etsi apud Deum nulla sit latebra. Ideo Ecclesia in Canticis sua ei secreta monstrabat, dicens : *Adsumam te, et inducam te in domum matris meæ, et in secretum ejus quæ concepit me.* Nam etsi Deus omnia videat cordis occulta, bonum tamen est ut unusquisque animam suam ei aperiat et expandat, et tamquam lumini vel calori ejus occurrat. Nec immerito gloriatur Ecclesia, dicens : *Ego eram in oculis ejus tamquam inveniens pacem;* quoniam vias suas prodere non timebat. Justi ergo est ista vox : *Oculi* enim *Domini super justos.* Itaque Domino Jesu Christo, qui est via et veritas, bene hoc dicitur ab iis qui illam veram viam fide, moribus, actuque desiderant convenire : *Omnes viæ meæ coram te, Domine.* Nulla enim potest via esse bona, nisi quam tu illuminandam tui visitatione luminis judicaveris : cui est honor, gloria, laus, perpetuitas a sæculis, et nunc, et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO

VIGESIMUS-SECUNDUS.

ת. Tau.

1. Incipit littera *Tau,* quæ latina interpretatione significat, *Erravit :* alia interpretatio habet, *Consummavit.* Quid est erravit? Vigesima secunda littera est, quæ apud Hebræos est ultima. Psalmo autem isto, hoc est, centesimo octavo decimo profectum hominis diximus significari, qui doctrinæ moralis magisteriis eruditus, deponeret omnem inexercitatæ mentis infantiam : adsumeret autem veterani consilii scientiam, et prudentiæ senilis ætatem. Ubi autem error est, culpa signatur. Hic ergo est profectus finis, ut etiam culpæ sit. Sed vide quid interpretetur. *Erravit,* inquit; non errat, sed *erravit.* Errasse, præteriti est temporis : errare, præsentis. Qui erravit, desivit errare, et veterem condemnat errorem. De eo enim dicitur, erravit, qui in errore jam non sit; nam is qui adhuc in errore permaneat, non errasse dicitur, sed errare : errare enim permanentis in vitio est, errasse, corrigentis est lapsum.

2. Denique emendator morum ait : *Eramus enim aliquando insipientes, increduli, errantes in desideriis et voluptatibus.* Non dixisset utique : *Eramus aliquando insipientes,* nisi qui adeptus esset postea sapientiæ disciplinam. Neque dixisset : *Eramus errantes,* nisi qui superiorem deposuisset errorem. Denique ut abolitum lapsum doceret, nec ullum offensionis resedisse vestigium, ait : *Cum autem benignitas, et humanitas apparuit salvatoris nostri Dei, non ex ope-*

ribus justitiæ, quæ fecimus nos: sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti. Veteri igitur errore deposito, et Spiritu sancto, atque omni morum emendatione renovatus dicit: *Eramus enim aliquando errantes.* Vides ergo quia errori renuntiasse non vitii, sed profectus est.

3. Postremo ipse te doceat Dominus Jesus, si humanis consiliis vel sententiis non putas esse credendum. Namque in Evangelio suo ipse adseruit quod pastor reliquit nonaginta et novem oves, et unam requirit quæ erravit. Centesima ovis est quam dicit errasse: perfectio et plenitudo numeri ipsa te instruat et informet. Non immerito cæteris antefertur; QUIA PLUS EST a vitio se revocasse, quam prope vitia ipsa nescisse. Imbutos enim vitiis animos exuere frænis cupiditatum atque emendasse, non solum perfectæ virtutis, sed etiam cœlestis est gratiæ. Emendare etenim futura adtentionis humanæ est: præterita damnare divinæ est potestatis. Denique inventam pastor ovem humeris imposuit suis. Agnoscis utique mysterium, quomodo ovis lassa reficiatur; quia non potest aliter humana conditio lassa recreari, nisi sacramento Dominicæ passionis, et sanguinis Jesu Christi, *cujus principatus super humeros ejus;* in illa enim cruce infirmitates nostras portavit, ut ibi omnium peccata vacuaret. Merito gaudent Angeli; quia is qui erravit, jam non errat, jam suum est oblitus errorem.

4. Non error igitur, sed consummatio est, ut altera docet interpretatio. Consummatio autem, perfectio disciplinæ est. Unde et Hieremias in suis Threnis sub hac littera ait: *Defecit iniquitas tua, filia Sion: non adjiciet te expellere adhuc. Visitavit iniquitates tuas, filia Edom: revelavit super peccata tua.* Advertis quoniam iniquitas non potuit sine Dei visitatione deficere, nec plena esse correctio, nisi per gratiam Domini Salvatoris? Quomodo autem deficiat iniquitas, audi dicentem Ecclesiam: *Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo eos?* Veteris igitur hominis vestimentum vitiis erroris intextum, in lavacri regeneratione depositum nescit quomodo possit induere; studio enim correctionis inoleverat oblivio peccatorum. Tanta vis consummatæ emendationis est; ut in quamdam pueritiæ redeat spiritalis ætatem, quæ vias erroris ignoret, crimen etiamsi velit, non possit admittere; quia desueverit usum nosse peccandi. Et jam de hujus litteræ interpretatione satis dictum arbitror: nunc cognoscamus ex subditis, quæ sit viri consummati sententia.

5. Itaque sic ait: *Appropinquet oratio mea in conspectu tuo, Domine: secundum verbum tuum mihi tribue intellectum.* Volare facit orationem bona vita, et dat alas precibus spiritales, quibus sanctorum ad Deum evehatur oratio. Sed et spiritus quo oramus, sublevat precem justi; maxime si corde contrito compatiens eam commendet affectus. Consummati autem viri ista est confidentia. Denique ipse David in superioribus istius Psalmi lucernam suis pedibus requirebat; ne in hoc itinere terreno ambulans posset errare. Nunc autem quasi jam in fine et processu positus, consummato viandi munere, totus adsurgit. Et orationem suam dirigit in cœlestia: mittit eam in conspectum Domini Salvatoris, dans illi flabra justitiæ, sapientiæ flamina, remigia devotionis et fidei, innocentiæ puritatisque subsidia; peccato enim gravescit oratio, et longe fit a Deo. Tanto autem plus gravatur, quanto improbabilior est vita deprecantis. Innocentium autem adscendit oratio, et gemitus compatientis affectus, si Ægyptium lutum oderint, et operari terrena declinent. Denique sic legisti, quod Hebræorum qui dura Ægyptiorum imperia ferre non poterant; et ut gravia, ita et lutulenta opera indigna sui nobilitate generis recusabant, gemitus et vox adscenderit ad Dominum Deum nostrum. Adscendit enim oratio; quia etsi operabantur, tamen operabantur inviti. Descendebat itaque ad illos Dei misericordia; quia illorum ad Deum adscendebat devotio.

6. Adscendebat itaque non corporali-

ter; neque enim propheta tantus precationem suam petebat Deo corporaliter appropinquare : nam qui ita putat, utique is Deum certo in aliquo loco ac sede concludit, ut diffusiorem locum in quo Deus sit arbitretur; cum utique invisibilis, ineffabilis, incomprehensibilis impleat omnia, et divinitatis in eo habitet plenitudo. Legi Moysen appropinquasse Deo, cum Legem acciperet : sed solita David verecundia non semetipsum, sed orationem suam Deo appropinquare postulat; ut videatur ordo quidam esse distinctus, quod ii qui perfectiores sunt, ipsi appropinquent Deo, sequentis autem ordinis justi viri satis habeant si eorum appropinquet oratio.

7. Ex usu autem nostri sermonis consideremus quid sit appropinquare. Constitue magistrum, atque discipulum : si discipulus studiosius magistri vel hausit ingenium, vel præcepto intendit, ita ut ad similitudinem operis ejus atque doctrinæ proxime videatur accedere; nonne dicere solemus quod appropinquavit magistro? Ergo et tu si imitatorem te præbeas Christi sicut ille qui ait : *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* : si dolum nescias, mendacium oderis, veritatem sequaris, justitiam non refugias, diligas castimoniam, appropinquasti Christo, et per Christum Deo. Ipse enim est via, qua pervenitur ad Patrem, qui apud Patrem semper est.

8. Didicimus quid sit appropinquare orationem, hoc est, elevetur actibus nostris. Si elevas actus tuos, elevasti orationem tuam. Qui novit elevare manus suas, dirigit orationem suam in conspectu Dei, sicut infra legisti : *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Hæc utique oratio ad vitam, alia oratio in peccatum : *Et oratio ejus fiat in peccatum.* Et tu si sæcularia petas, si flagitiosa postules, oratio tua non ad Deum dirigitur, sed in peccatum. Ideoque intellige quæ petas.

9. *Secundum*, inquit, *verbum tuum mihi tribue intellectum.* Adverte quid postulet. Non intellectum generaliter dixit, sed intellectum secundum verbum Dei; est enim intellectus ad mortem, sicut est prudentia ad interitum. *Filii hujus sæculi prudentiores sunt quam filii lucis in hac generatione.* Sed prudentia ista quæ sæculi est, ad vitam non suffragatur æternam. Circa honores, circa lucella est, quæstibus coacervandis intenta, non meritis comparandis. Postremo circa elementa mundi est phalerata magis quam vera sapientia; ut est philosophia omnis quæ aliena quærit, cum sua nesciat : scrutatur cœli plagas, mundi spatia rimatur, quæ sibi prodesse nihil possunt : Deum ignorat, quem solum deberet inquirere.

10. Ideo verus sapiens dicit : *Si quis videtur sapiens esse inter vos in hoc sæculo stultus fiat, ut sit sapiens; sapientia enim hujus mundi, stultitia est apud Deum.* Elaborandum est igitur ut in hoc sæculo stulti simus, nihil nobis cum philosophia; ne quis fidem nostram per elementa mundi hujus traducat a vero; ne quis adsertionem nostram per philosophiam deprædetur. Sic enim arrianos in perfidiam ruisse cognovimus, dum Christi generationem putant usu hujus sæculi colligendam. Reliquerunt Apostolum, sequuntur Aristotelem. Reliquerunt sapientiam quæ apud Deum est : elegerunt disputationis tendiculas, et aucupia verborum secundum dialecticæ disciplinam, cum clamet Apostolus : *Ne quis vos deprædetur per philosophiam, et inanem seductionem, secundum traditionem hominum, secundum elementa hujus mundi, et non secundum Christum.*

11. Utinam possim imitari illam stultitiam, qua sim sapiens : illum virum habentem amplas possessiones, sed negligentem fructuum, intentum Deo illum virum, qui honores etiam delatos sibi respuat, doctrinam philosophiæ non requirat; etiamsi ante cognovit, tamen scire dissimulet, non requirendo dediscat : non quærat quæ sua sunt, sed aliis sua conferat, sibi adquirat æterna. Hic potest dicere : *Secundum verbum tuum mihi tribue intellectum*, id est, non secundum philosophos, non secundum causidicos, non secundum mercatores hu-

jus sæculi, non secundum architectos domorum: sed secundum verbum tuum, quod est veræ sapientiæ bonorumque operum fundamentum; ut super illud constituat propheta aurum cordis sui, argentum sermonis sui, lapides pretiosos operationum suarum; ut opus suum labi et perire non possit.

12. Sequitur versus secundus : *Intret postulatio mea coram te : secundum verbum tuum libera me.* Vide ordinem. Primum dixit : *Appropinquet oratio mea :* postea intellectum poposcit, *secundum verbum :* tertio ait : *Intret postulatio mea coram te.* Nonne quodam Dominus nos invitat usu, et suscipere dignatur affectu? Nonne cum aliquem de primariis viris desideras convenire, primum ad ejus domum appropinquas: postea quæris informari atque instrui; ut cognoscas mentem patris familias : deinde ut ejus domum ingrediaris, imploras; ne quis te abjiciat et excludat? Pulsa ergo et tu regiam illam cœlestem : pulsa non manu corporis, sed quadam orationis tuæ dextera. Non sola manus corporis pulsat : pulsat et vox; scriptum est enim: *Vox fratris mei pulsat ad januam.* Pulsamus et digito. Denique et Thomas digito meruit januam resurrectionis aperire. Et tibi dicit Jesus : *Infer digitum tuum huc.... et mitte manus tuas in latus meum : et noli esse incredulus, sed fidelis.* Pulsa ergo digito, si non potes tota manu. Pulsa januam. Christus est janua, qui ait : *Per me si quis introierit, salvabitur.*

13. Cum hanc igitur januam pulsaveris, vide quomodo ingrediaris; ne forte et jam ingressus, extra conspectum regis sis. Multi ingrediuntur palatia, et non statim regem istum terrenum vident : sed frequenter observant, ut aliquando videre mereantur. Nec præsumunt videndi copiam : sed jussi repræsentantur, et precem fundunt; ut cum benevolentia suscipiantur. Primus sui sermonis ingressus est, ne quid titubet, ne quid offendat. Quanto magis rogandus est Deus, ut ostium misericordiæ suæ nostra ingrediatur oratio? Denique et Paulus rogat ut aperiatur sibi ostium verbi ad loquendum mysterium Christi.

14. Sed quia Græcus habet, Εισελθετω αξιωμα μου, hoc est: *Intret dignitas mea;* licet potuerit et scriptor errare, et fecerit αξιωσις, hoc est, *deprecatio :* tamen hoc quoque explanemus, ut possumus. Nempe cum hominem regem rogas, dicis ut contemplationem habeat honoris tui, tangat eum tuæ contemplatio dignitatis, ut aut misereatur, si venia est postulanda : aut deferat pro ordine dignitatis. Et quid dicam, rogas? Sic unusquisque ingreditur, ut dignitatibus deferatur. Recte ergo et devotus Deo dicit : *Intret dignitas mea coram te.* Habet et Christianus dignitatem suam, qui tanto imperatori militat.

15. Sunt maximæ et veræ fidei dignitates, sunt honorum diversi et apud Christum ordines. *Posuit Deus in Ecclesia primo apostolos, secundo prophetas, tertio doctores.* Sed istæ administrantium dignitates. Sunt etiam privatorum, ut est, pietas, justitia, sobrietas, castimonia, disciplina. Sunt etiam orationis dignitates : si pro vidua roges, si roges pro pupillo, si roges pro misericordi, si roges pro nimium devoto ac fideli : si roges in tribulatione, roges cum dolore; si mœsto et ipse qui rogas compatiaris affectu, intrat oratio tua Dei gratiam : intrat domum ejus, si tecum Ecclesia deprecetur, si populus universus imploret, ut Domini inclinet favorem.

16. Quid autem rogat? Ut eruatur, ut liberetur; eo quod jam diu adversus nequitias spiritales, adversus tentamenta hujus sæculi prælietur; eo quod grave est satis longævo cursu istius vitæ diuturnam sustinere militiam. Denique et infra dicit : *Heu me quod incolatus meus prolongatus est!* Ingemiscit enim quod indefessas jugi labore tendat excubias; et ideo petit a tot adversantibus liberari, nec cum terrenis hominibus vult habere consortium.

17. Sequitur versus tertius : *Eructabunt labia mea hymnum; cum docueris me justificationes tuas.* Eructavit hymnum, qui potest dicere : *Bonus enim odor Christi sumus Deo.* Et bene eructat qui plurima et suavia præcepta Domini gustaverit. Eructat hymnum, qui eructaverit verbum. Denique et David ante

eructavit verbum bonum, hic eructat hymnum. Bonum enim panem gustavit, qui de cœlo descendit : bonum panem, quem si quis manducaverit, non morietur in æternum. Habet verbum Dei epulas suas : alias fortiores, ut est Lex, et Evangelium : alias suaviores, ut sunt psalmi, et Cantica canticorum. Eructabat hymnum Ecclesia, vel anima pia, cui dicebat Deus Verbum : *Insinua mihi vocem tuam; quia vox tua suavis est.* Eructabat hymnum, cui dicebat : *Favum distillant labia tua, o sponsa : mel et lac sub lingua tua.*

18. Sed non potest quis ante eructare hymnum, nisi didicerit justitias Dei, et didicerit ab ipso Domino Deo suo. Ideo specialiter hoc David petit, ut eum doceat Deus; audierat enim et cognoverat in spiritu, *Quia unus magister est*, et ideo ubique ipsum sibi doctorem fieri postulabat; ut ab ipso disceret justificationes ejus. Quomodo enim cantare potest quis in metu positus, et timore pœnarum? Quomodo cantare potest gravium sibi conscius delictorum, nisi prius fiat veniæ securus? Denique in posterioribus habes : *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena*, in qua impugnetur, in qua captivetur in lege peccati, in qua defleat atque deploret suæ captivitatis ærumnam?

19. Et tu ergo ede scripturarum cœlestium cibos, et ede ut permaneant tibi in vitam æternam, et ede quotidie, ut non esurias, ede ut replearis, ede ut verborum cœlestium eructes saginam. Spiritales epulæ non obesse solent, sed prodesse satiatis; ideoque repleri volebat Propheta qui dicit : *Repleatur os meum laude; ut cantem gloriam tuam.* Qui cantat Dei gloriam, hymnum Domino cor ejus eructat.

20. Sequitur versus quartus : *Loquitur lingua mea verbum tuum; quoniam omnia mandata tua justitia est.* Qui didicerit justitias Dei, loquitur verbum Dei : et qui verbum Dei loquitur, otiosum verbum non loquitur. Otiosum verbum est, loqui opera hominum. Ideo Sanctus dicit dari sibi a Domino gratiam, ut non loquatur os suum opera hominum; quia otiosum verbum est : nec solum otiosum, sed etiam periculosum, pro quo rationem sumus reddituri. Omne enim verbum otiosum quodcumque locuti fuerimus, reddemus pro eo rationem. Non enim mediocre periculum est, cum habeas tanta eloquia Dei, et Dei opera quæ fecit in Genesi, fecit in Exodo, fecit in Levitico, Numeris, Deuteronomio, Jesu Nave, Judicum libro, Regnorum, atque Esdræ libris; fecit in Evangelio, vel in Actibus apostolorum, illis prætermissis, loquaris quæ sæculi sunt, audias quæ sæculi sunt. *Sepi aures tuas spinis :* utinam et linguam tuam obsepias. Sed quod pejus est, circumdata est lingua tua spinis, quæ compungunt, et vulnerant loquentem quæ mundi sunt. Ideo adversarius etiam orantibus frequenter sæculares offundit cogitationes. Si ergo non debemus audire aliena, vel superflua : quanto magis non debemus obloqui; cum dicat unicuique nostrum Scriptura venerabilis : *Argentum et aurum tuum alliga : et ori tuo fac jugum et pondus?* Alliga sensum tuum fida taciturnitate : alliga sermones tuos, impone jugum ori tuo; ne indomita cervice verborum se jactet. Impone pondus, ut cauto omnia quæ loquimur trutinemus examine. Quibus tamen spinis ut sepias aures tuas Scriptura tibi dicit; nisi contrito corde, et timore judicii? Salubriter ista compungunt : stimulant ista, non vulnerant : licet et vulnera utilia sint amici.

21. *Omnia*, inquit, *mandata Dei justitia est;* quia sunt mandata justitiæ, et ideo sine justitia esse non possunt. Mandatum Dei est, ut diligas Deum tuum. Unde ait Paulus : *Qui diligit proximum suum, legem implevit; scriptum est enim : Non adulterabis, non occides, non furaberis, non concupisces, et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur.* Si in ipso verbo instauratur omne mandatum, quod verbum justitia est (quid enim tam justum, quam ut diligas Deum tuum, et diligas fratrem tuum?); utique omnia Dei mandata justitia est. Sicut enim qui occidere potest fratrem, utique non diligit : qui adulterat fratris uxorem, utique non diligit fratrem : qui furatur : qui concupiscit alienum, utique

non diligit eum quem fraudare desiderat: ita qui superbe despicit fratrem, qui eum deformare conatur, qui pascitur ejus injuriis, a consortio caritatis alienus est.

22. Sequitur versus quintus: *Fiat manus tua salvum facere me; quoniam mandata tua elegi.* Adventum Domini videtur orare; quia manus Dei Christus est. Ipsum legimus dexteram Dei, de quo supra ait: *Dextera Domini fecit virtutem: dextera Domini exaltavit me.* Cur ergo hic manum dixit; nisi forte non solum propter diversitatem gratiæ, quam scriptores non prætermittere solent: sed etiam propter quamdam proprietatem manuum dictum est; ut ibi dextera dicatur, ubi scribitur quod exaltavit eum virtute: hic manus, ubi intelligi oporteat, quod eum humilitate servavit? Potest et sic intelligi manus Domini, sicut dicitur in usu: Magna est manus illius regis, hoc est, magnus exercitus: et illius inferior est manus; ut etiam hic intelligamus: Fiat adjumentum tuum atque subsidium, ut mittas Angelos tuos, opem tuam, subsidia potentiæ tuæ ad liberandum populum tuum. Hæc est manus Dei, de qua scriptum est: *Nonne omnes ministri spiritus; qui mittuntur in ministerium propter eos, qui futuri erunt hæredes salutis?* Qui ergo elegit mandata Dei, utitur confidentia; ut cum auctoritate deposcat sibi divina subsidia.

23. Sequitur versus sextus: *Concupivi salutare tuum, Domine: et lex tua meditatio mea est.* Alius longævitate vitæ istius delectatur, et concupiscit usque ad depositæ senectutis finem corporis hujus vitam producere. Alii franguntur ægritudinis infirmitate, de quibus nemo potest dicere: *Cum infirmor, tunc potens sum.* Beatos se putant, si inoffensa valetudinis commoditate potiantur, quibus non est infirmitas ad salutem. Horum quoque nemo potest dicere: *Concupivi salutare tuum, Domine;* suam enim magis salutem, quam salutare Dei quærunt, medicis potius quam Scripturis obedientes. Contraria autem studiosis divinæ cognitionis præcepta sunt medicinæ. A jejunio revocant, lucubrare non sinunt, ab omni intensione meditationis abducunt. Itaque qui se medicis dederit, se ipsum sibi abnegat. Qui autem quærit salutare Dei, Christum sequitur, qui dicitur salus Dei: non quæ corporis, sed quæ æterna sunt quærens, cum hoc in corpore conversetur. Qui autem salutem Dei quærit, die utique et nocte meditatur in lege. Jugis illi meditatio est divinorum decretorum, neque aliqua cura corporis hujus avertitur a studio disciplinæ.

24. Sequitur versus septimus: *Vivet anima mea, et laudabit te: et judicia tua adjuvabunt me.* Futuræ utique vitæ, non præsentis sibi remuneratione blanditur; hæc enim vita quomodo dici potest, de qua scriptum est: *Et in pulverem mortis deduxisti me?* Quam multi viventes in inferno sunt? Ipse Paulus cupiebat de corpore mortis hujus liberari, qui vere concupivit salutare Dei, dicens: *Dissolvi enim cupio, et cum Christo esse multo melius: permanere autem in carne magis necessarium,* quam voluntarium. Quomodo ergo vivit anima operta mortis involucro: aut quæ est vita, quæ in umbra est? In regione umbræ mortis sumus; abscondita est vita nostra, non libera; erit enim libera in regione vivorum, in qua fiduciam complacendi justus adsumit; ut placeat Domino in regione vivorum. Ibi ergo vivit anima nostra, ubi nihil mortale, nihil infirmum amicta sit, nihil debitum pœnæ.

25. Ibi laudabit Dominum, ubi deposito infirmitatis corpore, conformis esse cœperit gloriæ corporis Christi. Nam dum in peccato sumus, plene laudare qui possumus? *Peccatori enim dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas?* In umbra sumus hic positi: in umbra vivimus: in umbra laudamus: perfecte in umbra laudare non possumus. In terra aliena sumus: denique audisti in posterioribus dicentes: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?*

26. Adjuvant autem judicia Dei sanctos, cum bonis operibus remuneratio vitæ confertur æternæ. Beatus qui dicit: *Et judicia tua adjuvabunt me.* Ego infirmus, ego peccator timeo judicia Dei propter conscientiam delictorum: mihi

terrorem adferunt, me exagitant : sanctos adjuvant. Sed tamen juvabunt etiam peccatorem, licet diverso modo. Sanctus adjuvabitur, dum probatur : peccator adjuvabitur, dum humiliatur, dum castigatur; ut peccata solvat duplicia : dum opus ejus exuritur, ut ipse salvus fiat, sic tamen quasi per ignem. Fortassis etiam sic convenit sensus : Si dignus fuero judicio, dignus ero ut exuar a consortiis impiorum; quoniam *non resurgunt impii in judicium*. Et juvabunt me judicia; quoniam qui credit in Domino, nón judicatur. Proderit illi fides, et suffragabitur ad veniam, etiam si qua in operibus offensa sit.

27. Sequitur versus ultimus : *Erravi sicut ovis quæ perierat : vivifica servum tuum; quoniam mandata tua non sum oblitus*. Græcus habet : *Quære servum tuum*, hoc est, ζητησον; et potuit falli scriptor, ut scriberet ζῆτον, quod est vivifica. Sensus quidem uterque constat, sed opportunior est huic loco : *Quære servum tuum*; quoniam ovis quæ erravit quærenda est a pastore, ne pereat. Ideo dicit, *Erravi*. *Dic et tu iniquitates tuas, ut justificeris*. Quod lapsum fateris, in eo tibi cum omnibus commune consortium est; quia nemo sine peccato : negare hoc, sacrilegium est; solus enim Deus sine peccato est. Confiteri hoc Deo, impunitatis remedium est. *Erravi*, inquit : sed qui erravit, in viam potest redire, in viam revocari potest. Et pulcre addidit : *Sicut ovis quæ perierat*; non enim perit qui agnoscit errorem.

28. *Quære*, inquit, *servum tuum; quoniam mandata tua non sum oblitus*. Veni ergo, Domine Jesu : quære servum tuum, quære lassam ovem tuam : veni pastor, quære sicut oves Joseph. Erravit ovis tua dum tu moraris, dum tu versaris in montibus. Dimitte nonaginta novem oves tuas, et veni unam quærere quæ erravit. Veni sine canibus, veni sine malis operariis, veni sine mercenario, qui per januam introire non noverit. Veni sine adjutore, sine nuntio : jamdudum te exspecto venturum. Scio enim venturum : *Quoniam mandata tua non sum oblitus*. Veni non cum virga, sed cum caritate, spiritusque mansuetudine.

29. Noli dubitare relinquere in montibus nonaginta novem oves tuas; quia in montibus constitutas lupi rapaces incursare non possunt. In paradiso semel nocuit serpens : amisit ibi escam, postquam Adam inde depulsus est : illic jam nocere non poterit. Ad me veni, quem luporum gravium vexat incursus. Ad me veni, quem ejectum de paradiso serpentis diri ulceris venena pertentant; quia erravi a gregibus tuis illis superioribus : nam et me ibidem collocaveras, sed ab ovilibus tuis lupus nocturnus avertit. Quære me; quia ego te requiro. Quære me, inveni me, suscipe me, porta me. Potes invenire quem tu requiris : dignaris suscipere, quem inveneris, imponere humeris, quem susceperis. Non est tibi pium onus fastidio : non tibi oneri est vectura justitiæ. Veni ergo, Domine; quia etsi erravi, tamen *mandata tua non sum oblitus* : spem medicinæ reservo. Veni, Domine; quia et ovem erraticam solus es revocare qui possis : et quos reliqueris, non mœstificabis; et ipsi enim peccatoris reditu gratulabuntur. Veni, ut facias salutem in terris, in cœlo gaudium.

30. Veni ergo, et quære ovem tuam jam non per servulos, non per mercenarios, sed per temetipsum. Suscipe me in carne, quæ in Adam lapsa est. Suscipe me non ex Sarra, sed ex Maria; ut incorrupta sit virgo, sed virgo per gratiam ab omni integra labe peccati *. Porta me in cruce, quæ salutaris errantibus est, in qua sola est requies fatigatis, in qua sola vivent quicumque moriuntur.

31. Pulcre autem etiam *vivifica* potest dici; eo quod mori non possit, quem humeris suis virtus portaverit.

32. Dicit ergo et anima, dicit et Ecclesia : *Erravi sicut ovis quæ perierat*. Sed dicit : *Quæsivi quem dilexit anima mea*; hoc est enim dicere : *Vivifica servum tuum; quoniam mandata tua non sum oblitus*. Ego te quæsivi, sed invenire non possum, nisi tu volueris inveniri. Et tu quidem vis inveniri : sed vis diu quæri, vis diligentius indagari. Novit hoc Ec-

* His verbis non obscure adstruitur beatæ virginis ab omni peccato immunitas.

clesia tua; quia non vis ut te dormiens quærat; non vis ut te jacens investiget. Denique pulsas ad januam, ut excites dormientem : exploras si cor vigilat, et caro dormit. Vis jacentem levare, dicens: *Surge qui dormis, et exsurge a mortuis.* Mittis manum per cavernam, ut surgat: et si tardius surrexerit, derelinquis. Vis ut quærat iterum, et quærat a multis, et non obliviscatur quærere, non obliviscatur sermones tuos : et si tenet eos, offeras te videndum, non refugias et teneri.

33. Quæ cum te meruerit amplecti, ostendet fructus suos, docebit non oblitam se mandatorum tuorum, dicetque tibi : *Veni, frater meus : exeamus in agrum... et in foribus nostris omnis fetus arborum : nova et vetera, frater meus, servavi tibi.* Hoc est dicere : Teneo mandata tua omnia novi et veteris Testamenti. Sola hoc dicere Ecclesia potest. Non dicit alia congregatio : non dicit Synagoga, nec secundum litteram nova tenens, nec secundum spiritum vetera. Non dicit hæresis manichæa : Vetera servavi tibi, quæ Prophetas* non suscipit. Merito dealbata cernitur, quæ utriusque fulget gratia Testamenti.

34. Respondit ei Sponsus : *Pone me ut signaculum in cor tuum, ut sigillum in brachium tuum,* quæ nova et vetera servasti mihi. Signaculum meum es, ad imaginem meam es, et similitudinem. Fulget in te imago justitiæ, imago sapientiæ, imago virtutis. Et quia imago Dei in corde tuo est, sit et in operibus tuis : sit effigies Evangelii in tuis factis, ut in tuis moribus mea præcepta custodias. Effigies Evangelii erit in te, si percutienti maxillam, alteram præbea , si diligas inimicum tuum, si crucem tuam tollas, et me sequaris. Ideo crucem ego pro vobis portavi ; ne tu pro te portare dubitares.

35. Audierunt hoc filiæ Hierusalem, quod jam Dominus Jesus sibi Ecclesiam copulabat : et quia considerantes magnitudinem Verbi, imparem tantis nuptiis æstimabant ; ne forte tantæ copulæ pondus sustinere non posset, excusant dicentes : *Soror nostra parva, et ubera non habet.* Sic enim qui volunt differre nuptias, excusare consuerunt ; ut prætendant immaturæ ætatis infirmitatem, et adstruant quod ubera non habeat, quæ nubilis significant tempus ætatis. Hoc solet symbolum commune omnibus virginibus esse nupturis ; ut cum ubera cœperint eminere, tunc conjunctioni habiles judicentur.

36. Turbatæ igitur quod studio dilectionis urgeat nuptias Sponsus, dicunt : *Quid faciemus sorori nostræ in die qua loquetur in ea?* vel, ut Symmachus, *qua loquetur ei;* hoc est, sponsalium celebritate solet fieri collocutio, et confirmatio nuptiarum. Quid ergo faciemus, dicunt turbatæ, quia urgetur conjunctio spiritalis? A tantis nuptiis excusare non possunt; nemo enim est qui copulam vel animæ et Spiritus, vel Christi et Ecclesiæ non beatam putet. Sed quia plenitudo Verbi vel Spiritus sancti vibrat et fulget, et nihil est quod illis possit æquari ; ideo differre desiderant ; ut illa dilatione vel anima, vel Ecclesia possit esse perfectior.

37. Dicunt ergo : *Si murus est, ædificemus super eum receptacula : et si janua est, sculpamus super eam tabulas cedrinas.* Murus est anima sancti. Habet et Ecclesia muros suos, quæ jam perfectior dicit : *Ego civitas munita.* Hic est murus, qui habet duodecim portas apostolicas, per quas populo nationum patet ingressus in Ecclesiam. Sed murus quamvis ambitum totius urbis includat, tunc tamen est munitior, cum receptacula habuerit præparata, in quibus propugnatores urbis tutum speculandi ac tuendi possint habere subsidium. Sed quia rationabilis hæc civitas est et omnis spes ejus in Dei verbo est : non ferrea, sed argentea ei propugnacula requiruntur, eloquiis cœlestibus magis quam corporis voluptatibus hostiles impetus repulsare consueta. Eo fulta præsidio, eo splendore refulgens habilior Christi copulæ judicatur.

38. Et quia janua Christus est, qui ait : *Per me si quis introierit, salvabitur ;* et Ecclesia janua nuncupatur ; quia per

* Per *Prophetas* totum vetus Testamentum hic intellige, quod integrum a Manichæis rejiciebatur.

ipsam patet populis aditus ad salutem. Ne hæreticorum corrumpatur tineis aut vermibus, dicunt filiæ Hierusalem, vel Angeli, vel animæ justorum : *Ædificemus super eam tabulas cedrinas*, hoc est, fidei sublimis bonum odorem; est enim suavis hujus materiæ odor, quam non vermis, non tinea corrumpat. Ideo hujus materiæ usus eligitur tectorum fastigiis elevandis, formandisque litterarum elementis, quibus ætas puerilis ad studium liberalis eruditionis imbuitur. Est ergo materia ista sublimis ad gratiam, levis ad onus, suavis ad odorem, utilis ad instrumentum scientiæ, habilis ad ministerium cognitionis æternæ.

39. Sed quemadmodum Sponsam suam diligens Christus urgebat ad copulæ spiritalis solemnitatem : ita et Ecclesia Verbi decore jam capta festinabat ad nuptias. Ideoque morarum et dilationis impatiens, quas filiæ Hierusalem innectere gestiebant, dicit : *Ego murus, et ubera mea turres*, hoc est : Nolite dubitare utrum murus sim (illæ enim dixerant : *Si murus est*); ego, inquit, murus sum, et non parva ubera habeo, sed ut turres ubera mea sunt. Quomodo dicitis, quia non habeo ubera? Sensus, ut turres, habeo sapientiæ, in quibus est abundantia, sicut scriptum est : *Et abundantia in turribus tuis*. His uberibus, id est, sensibus habilem se tantis nuptiis æstimabat : sed filiæ Hierusalem adhuc non poterant æstimare; quia sensuum ejus abundantiam non videbant.

40. Et addidit : *Ego eram in oculis ejus tamquam inveniens pacem*, hoc est : Deliberatis de meis sensibus, cum pacem Dei invenerim, quæ exsuperat omnem mentem, et custodit corda et sensus in Christo Jesu. Talis, inquit, eram in oculis Sponsi, qualis quæ habet pacem. Scriptum est enim : Qui recte quærunt pacem, habebunt eam testimonium. Festinantibus igitur dilecto atque dilecta, celebrata conjunctio spiritalis est, mutuo expetita consensu.

41. Ideoque tamquam nuptiale canens carmen, exsultavit Spiritus in Propheta, dicens : *Vinea facta est Salomoni in Beelamon : dedit vineam suam iis qui servant*. Clamat ergo Spiritus : Plantata est congregatio populorum, et vitis æternæ fundata radice, et spiritalia sub jugum Verbi corde mansueto colla subjecit. Plantata autem est in multitudine nationum; hoc enim esse intelligendum *Beelamon* Symmachus, Aquila, aliæque translationes græco sermone docuerunt. Repudiata est vetus copula, quæ fructum adferre non poterat : data est vinea novis fidelibusque cultoribus, qui non solum facere fructum possent, sed etiam custodire. Una igitur ovis erravit : sed revocata, totius spatia orbis implevit. Unam ovem error abduxerat : sed multitudinem populorum Domini gratia congregavit. Erravit homo : sed Ecclesia jam murus est, et murus validus. Erravit Adam : murus est David, qui mandata Dei oblitus non est.

42. Custodita igitur et vallata hæc vinea munimine spiritali, mille fructus dat Christo, ducentos autem fructus custodibus. Ideoque ait Ecclesia : *Vitis mea in conspectu meo, mille Salomoni, et ducenti servantibus fructum*. Perfectio et plenitudo Christi est portio servulorum. Habes hoc mysterium in Genesi, ubi quinque partes Benjamin fratri juniori tribuit Joseph, singulas reliquis fratribus. Domino igitur quinque sensuum portio et prærogativa defertur, quam illi utique tribuit ipse quem diligit : sicut dilexit et Paulum, cui dedit ad evocandas gentes sapientiæ principatum.

43. His igitur fructibus delectata Ecclesia dicit ad Christum : *Qui sedes in hortis, amici intendentes sunt voci tuæ : vocem tuam insinua mihi*. Delectabatur enim quod in hortis Christus sedebat : et in hortis positi amici intendebant voci ejus. Sed quia amici illi de cœlestibus erant Archangeli, vel Dominationes, et Throni (homines enim expulsi de paradiso fuerant propter inobedientiam cœlestium mandatorum, atque ideo adhuc Ecclesia vocem ejus non poterat, quam cupiebat, audire); ideo ait : *Vocem tuam insinua mihi*. Unde et nos si volumus eum in nobis sedere, simus horti clausi atque muniti, feramus virtutum flores, gratiæ suavitatem; ut

disputantem cum Angelis Dominum Jesum audire possimus.

44. Sed quia futurum erat, ut cum ad plenitudinem Ecclesia pervenisset, persecutionibus variis tentaretur; ideo cum Verbi gratia delectaretur, subito cernit insidias persecutorum : et quæ plus Sponso quam sibi timeret, aut quia a persecutoribus Christus magis appetitur in nobis, ideo ait : *Fuge, frater meus, et similis esto tu capreolæ, aut hinnulo cervorum super montes aromatum.* Propter infirmos fugit, qui tentamenta graviora ferre non possent. Ideo scriptum est ut de civitatibus ad civitates fugiamus : et si nos in hac civitate fuerint persecuti, fugiamus in aliam. Propter infirmos igitur, ut diximus, fugiat persequentes : aut fugiat ab infirmis, et transeat ad montes aromatum, qui pro martyrio odorem possint beatæ resurrectionis adferre. Montes aromatum sancti sunt. Ad eos confugit Christus, quia *Fundamenta ejus in montibus sanctis.* Ad eos igitur confugit, qui sunt ejus stabilia fundamenta. In nobis fugit, in illis fida statione consistit. Mons igitur aromatum Paulus est, qui potest dicere : *Bonus* enim *odor Christi sumus Deo.* Mons aromatum David, cujus orationis odor adscendebat ad Dominum; et ideo dicebat : *Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo.*

45. Symmachus tamen et Aquila interpretati sunt, quod Christus dicat ad Ecclesiam : *Quæ sedes in hortis,* hoc est, jam in hortis sedes, superno digna paradiso; et ideo *Vocem tuam insinua mihi,* cui amici intendunt. Ego quoque eam audire desidero. Cœpit in hortis esse Ecclesia, postquam in hortis passus est Christus.

EXPOSITIO
EVANGELII SECUNDUM LUCAM
LIBRIS DECEM COMPREHENSA *.

PROLOGUS.

1. Scripturi in Evangelii Librum, quem Lucas sanctus pleniore quodam modo rerum Dominicarum distinctione digessit, stylum ipsum prius exponendum putamus; est enim historicus. Nam licet scriptura divina mundanæ evacuet sapientiæ disciplinam, quod majore fucata verborum ambitu quam rerum ratione subnixa sit: tamen si quis in scripturis divinis etiam illa quæ miranda illi putant, quærit, inveniet.

2. Tria sunt enim quæ philosophi mundi istius præcellentissima putaverunt, triplicem scilicet esse sapientiam, quod aut naturalis sit, aut moralis, aut rationabilis *. Hæc tria jam et in veteri Testamento potuimus advertere. Quid enim aliud significant tres illi putei, quorum unus est Visionis, alius Abundantiæ, tertius Juramenti : nisi triplicem istam in Patriarchis fuisse virtutem? Rationabilis puteus Visionis; eo quod ratio visum mentis acuat, et animi purget obtutum. Ethicus puteus Abundantiæ; eo quod cedentibus allophylis, quorum specie vitia corporis figurantur, vivæ Isaac liquorem mentis invenit. Purum enim profluunt boni mores, et bonitas ipsa popularis abundat aliis, sibi restrictior. Tertius puteus Juramenti, hoc est, sapientiæ naturalis, quæ ea quæ supra naturam, vel naturæ sunt, comprehendat. Quod enim affirmatur, et quasi Deo teste juratur, etiam divina complectitur; cum Dominus na-

* Si Rufino credimus, erat hoc ipsum opus unum e duobus, *e quibus alter*, judicio Hieronymi, *et sensibus hebes esset, et verbis; alter in verbis luderet, in sententiis dormitaret*. Idem Rufinus auctor est Hieronymum aliis adhuc librorum suorum locis de Ambrosii commentationibus locutum esse petulantius, quam tanti viri sanctitas atque dignitas paterentur. Et hoc isti accusationi vim addit, non modo quod eam tacitus in Apologia sua præterit Hieronymus, neque Rufino calumniæ nomen impingit; sed maxime quod in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis Ambrosianarum commentationum catalogum texere, ac suam de illis sententiam proferre detrectaverit; *ne in alterutram partem*, inquit, *aut adulatio in me reprehendatur, aut veritas*. Vana equidem excusatio. *Nec scire fas est omnia*, inquit alio loco; quod etiam minime credimus ad rem pertinere. Quidquid id est, vehementer suspicari potest Ambrosium non alio nomine quam quod Origenianorum operum studiosus esset, Hieronymo displicuisse. Sed nec ipse eruditissimus Bibliorum translator usque adeo *pro contemnendis nugis* sancti præsulis opera habuit, ut non ad illa lectores suos aliquando remiserit.

Cæterum hancce expositionem non ante annum 386 enucleatam esse, sermonibusque, quos dominicis diebus aliisque solemnioribus ad minus intra biennium pronuntiavit antistes, constare manifestum est. Animadvertere porro est evangelicum textum, quem exponere ille cogitabat, persæpe recitatum fuisse publice, quandoquidem eos tantum evangelii locos citat, qui auditoribus suis non prælecti fuissent. Ut autem lector, cui non præsens foret materia orationis, facile capere possit explicationem textuum non citatorum, satis visum fuit intra parenthesim capitum et versuum qui desiderantur, numeros indicare.

* Hanc Philosophiæ divisionem vulgo Platoni adtribuunt; qua de re ita sanctus Augustinus lib. 8, de Civit. Dei, cap. 4: *Plato.... philosophiam perfecisse laudatur, quam in tres partes distribuit: unam moralem quæ maxime in actione versatur: alteram naturalem, quæ contemplationi deputata est: tertiam rationalem qua verum disterminatur a falso*. Idem tradunt Cicero *lib. 1. Acad. quæst.* Laertius in *Vita Platonis;* Eusebius *de Præpar. Evang. lib. 11, cap. 2*; Plutarchus et alii. Sunt tamen qui Philosophiam in duo tantum membra distribuant, naturalem ac moralem, quod non abhorret ab Augustini sententia, ubi loco citato subjungit rationalem philosophiæ partem utrique, id est, actioni et contemplationi necessariam.

turæ, fidei testis adhibetur. Quid etiam tres libri Salomonis, unus de Proverbiis, alius Ecclesiastes, tertius de Canticis canticorum; nisi trinæ hujus ostendunt nobis sapientiæ sanctum Salomonem fuisse solertem? Qui de rationabilibus et ethicis in Proverbiis scripsit, de naturalibus in Ecclesiaste: quia *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas*, quæ in hoc mundo sunt constituta, *Vanitati enim creatura subjecta est*; de moralibus autem, et rationabilibus in Canticis canticorum; eo quod cum animæ nostræ amor Verbi cœlestis infunditur, et rationabili mens sancta quadam societate connectitur; admiranda mysteria revelantur.

3. Evangelistis quoque quam putas defuisse sapientiam; quorum alii cum variis generibus sint referti, singuli tamen diverso genere præstant? Est enim vere sapientia naturalis in libro Evangelistæ Johannis. Nemo enim, audeo dicere, tanta sublimitate sapientiæ majestatem Dei vidit, et nobis proprio sermone reseravit. Transcendit nubes, transcendit Virtutes cœlorum, transcendit Angelos, et Verbum in principio reperit, et Verbum apud Deum vidit. Quis autem moralius secundum hominem singula persecutus, quam sanctus Matthæus, qui edidit nobis præcepta vivendi? Quid rationabilius illo admirabili copulato, quam quod sanctus Marcus in principio statim locandum putavit? *Ecce*, inquit, *mitto Angelum meum*: et, *Vox clamantis in deserto*; ut et admirationem moveret, et doceret hominem humilitate atque abstinentia et fide placere debere, sicut ille sanctus Johannes Baptista his ad immortalitatem gradibus adscendit, vestimento, cibo, nuntio?

4. At vero sanctus Lucas velut quemdam historicum ordinem tenuit, et plura nobis gestorum Domini miracula revelavit; ita tamen ut omnis sapientiæ virtutes Evangelii istius complecteretur historia. Quid enim præcellentius ad sapientiam naturalem, quam quod Spiritum sanctum creatorem etiam Dominicæ incarnationis exstitisse reseravit? Docet ergo naturalia, si creat spiritus. Unde et David docens sapientiam naturalem: *Emitte*, inquit, *Spiritum tuum, et creabuntur*. Docet moralia in eodem libro, cum me in illis beatitudinibus docet mores: quemadmodum amare inimicum debeam: quemadmodum non referire, et non repercutere verberantem: quemadmodum benefacere, mutuum dare cum desperatione recuperationis, aut remunerationis et mercedis. Merces enim facilius sequitur non exspectantem. Docuit etiam rationabilia, cum lego, quoniam *Qui fidelis est in minimo, etiam in majore fidelis est*. Quid adhuc de naturalibus dicam, quod docuit virtutes cœlorum moveri, Dominum solum esse unigenitum Dei Filium, in cujus passione tenebræ per diem factæ sunt, terra obscurata est, sol refugit?

5. Ergo omnem quem mundana sibi prudentia falso vindicat principatum, sapientia vere possidet spiritalis: præsertim cum, audacius ut aliquid usurpemus, ipsa fides nostra, ipsum mysterium Trinitatis sine hac triplici sapientia esse non possit, nisi credamus et illum naturaliter Patrem, qui nobis genuit Redemtorem: et illum ethicum Filium, qui Patri usque ad mortem secundum hominem obediens, nos redemit: et illum rationabilem Spiritum, qui rationem colendæ divinitatis, et vitæ regendæ, humanis pectoribus infudit. Nec quisquam putet nos potestatis aut virtutis fecisse distantiam, cum hæc calumnia etiam Paulum possit incessere. Neque enim distantiam fecit ille, cum dixit: *Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus: et divisiones ministeriorum sunt, idem autem Dominus: et divisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus*. Operatur enim omnia, et in omnibus Filius, sicut habes alibi, quia *Omnia, et in omnibus Christus*. Operatur et Spiritus sanctus, quia *Omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult*. Nulla ergo operationum distantia, nulla discretio est, ubi vel in Patre, vel in Filio, vel in Spiritu sancto, nulli secunda plenitudo virtutis est.

6. Hæc igitur cum legimus, diligen-

ter consideremus, ut in ipsis locis nobis possint melius elucere. *Qui* enim *quærit, inveniet : et qui pulsat, aperietur ei.* Aperit sibi diligentia januam veritatis, et ideo præceptis cœlestibus pareamus. Neque enim otiose dictum est homini, quod nulli aliorum animantium : *In sudore vultus tui manducabis panem tuum.* His enim animalibus quæ natura irrationabilia sunt, jussu Dei terra pabulum ministrare præcepta est : soli autem homini, ut rationabile quod accepit, exerceat ; vitæ cursus in labore præscribitur. Qui enim non est contentus animalium pabulo cæterorum, cui non satis est lignum fructiferum in commune omnibus ad escam datum : sed delicias sibi variarum exquirit epularum, delicias sibi transmarinis arcessit e terris, delicias verrit e fluctibus, recusare non debet, qui labore victum requirit, brevem si laborem pro vita subeat æterna. Itaque si quis in hæc sacratarum disputationum certamina veniens, exuat se vitæ hujus exposita ad errorem sollicitudine, et nudus malitiæ, athleta pietatis oleo spiritali velut quædam animæ membra perfusus suscipiat certamina veritatis, haud dubie perpetua promerebitur sacratarum præmia coronarum. Bonorum enim laborum nobilis fructus est : et quanto plura certamina, tanto præcellentior corona virtutum.

7. Sed ad propositum revertamur. Historico enim stylo diximus hunc Evangelii librum esse digestum. Denique describendis magis rebus, quam exprimendis præceptis, studium uberius comparatione aliorum videmus impensum. Et ipse Evangelista historico more a narratione sumsit exordium. *Fuit*, inquit, *in diebus Herodis regis Judææ sacerdos quidam nomine Zacharias*, eamque historiam plena digestione persequitur. Unde etiam ii qui quatuor animalium formas quæ in Apocalypsi revelantur, quatuor Evangelii libros intelligendos arbitrati sunt, hunc librum volunt vituli specie figurari; vitulus enim sacerdotalis est victima. Et bene congruit vitulo hic Evangelii liber, quia a sacerdotibus inchoavit, et consummavit in vitulo, qui omnium peccata suscipiens, pro totius mundi vita est immolatus; sacerdotalis enim est ille vitulus. Idem quippe et vitulus et sacerdos : sacerdos, quia propitiator est noster; advocatum enim ipsum habemus apud Patrem : vitulus, quia suo sanguine nos diluit, et redemit. Et bene accidit, ut quoniam Evangelii librum secundum Matthæum diximus esse moralem, opinio hujuscemodi non prætermitteretur ; mores enim proprie dicuntur humani.

8. Plerique tamen putant ipsum Dominum nostrum in quatuor Evangelii libris, quatuor formis animalium figurari, quod idem homo, idem leo, idem vitulus, idem aquila esse comprobatur. Homo, quia natus ex Maria est : leo, quia fortis est : vitulus, quia hostia est : aquila, quia resurrectio est. Atque ita in libris singulis forma animalium figuratur, ut uniuscujusque libri series propositorum videatur animalium aut naturæ, aut virtuti, aut gratiæ, aut miraculo convenire. Quæ licet omnia in omnibus sint, tamen plenitudo quædam in singulis virtutum est singularum. Ortum hominis alius descripsit uberius, mores quoque hominis præceptis uberioribus erudivit. Alius a potentiæ cœpit expressione divinæ, quod ex Rege Rex, fortis ex forti, verus ex vero, vivida mortem virtute contemserit. Tertius sacrificium sacerdotale præmisit et ipsam vituli immolationem stylo quodam pleniore diffudit. Quartus copiosius cæteris divinæ miracula resurrectionis expressit. Unus igitur omnia, et unus in omnibus, sicut lectum est : non dissimilis in singulis, sed verus in cunctis. Sed jam ipsum sermonem adoriamur Evangelii.

LIBER PRIMUS.

EVANGELIUM SECUNDUM LUCAM.

CAP. I, v. 1. Quoniam, *inquit*, multi conati sunt ordinare narrationem rerum.

1. PLERAQUE nostrorum, quemadmodum veterum Judæorum, paribus et generibus formantur et causis : atque exemplorum similium pari usu, exituque conveniunt : principioque rerum et fine concordant. Nam sicut multi in illo populo divino infusi Spiritu prophetarunt : alii autem prophetare se pollicebantur, et professionem destituebant mendacio (erant enim pseudoprophetæ potius quam prophetæ, sicut Ananias filius Azor); erat autem populi gratia discernere spiritus, ut cognosceret quos referre deberet in numerum prophetarum; quos autem quasi bonus nummularius improbaret, in quibus materia magis corrupta sorderet, quam veri splendor luminis resultaret : sic et nunc in novo Testamento multi Evangelia scribere conati sunt, quæ boni nummularii non probarunt. Unum autem tantummodo in quatuor libros digestum ex omnibus arbitrati sunt eligendum.

2. Et aliud quidem fertur Evangelium, quod duodecim scripsisse dicuntur. Ausus est etiam Basilides Evangelium scribere, quod dicitur secundum Basilidem. Fertur etiam aliud Evangelium, quod scribitur secundum Thomam. Novi aliud scriptum secundum Matthiam. Legimus aliqua, ne legantur : legimus, ne ignoremus : legimus non ut teneamus, sed ut repudiemus; et ut sciamus qualia sint in quibus magnifici isti cor exaltant suum. Sed Ecclesia, cum quatuor Evangelii libros habeat, per universum mundum Evangelistis redundat : hæreses, cum multa habeant, unum non habent : *Multi enim conati*, sed Dei gratia destituti sunt. Plerique etiam ex quatuor Evangelii libris in unum ea quæ venenatis putaverunt adsertionibus convenientia, referserunt. Ita Ecclesia quæ unum Evangelium habet, unum Deum docet : illi autem qui alium Deum veteris Testamenti, alium novi adserunt, ex multis Evangeliis non unum Deum, sed plures fecerunt.

3. *Quoniam multi, inquit, conati sunt.* Conati utique illi sunt, qui implere nequiverunt. Ergo multos cœpisse, nec implevisse, etiam sanctus Lucas testimonio locupletiore testatur, dicens plurimos esse conatos. Qui enim conatus est ordinare, suo labore conatus est, nec implevit. Sine conatu sunt enim donationes et gratia Dei, quæ ubi se infuderit, rigare consuevit; ut non egeat, sed redundet scriptoris ingenium. Non conatus est Matthæus, non conatus est Marcus, non conatus est Johannes, non conatus est Lucas : sed divino Spiritu ubertatem dictorum rerumque omnium ministrante, sine ullo molimine cœpta complerunt. Et ideo dicit :

Quoniam multi conati sunt ordinare narrationem rerum, quæ in nobis completæ sunt, *vel* quæ in nobis redundant *.

4. Quod enim redundat, nulli deficit : et de completo nemo dubitat, cum fidem effectus adstruat, exitus prodat. Itaque Evangelium completum est, et redundat omnibus per universum orbem fidelibus, et mentes omnium rigat, animumque confirmat. Ergo fundatus in petra, et qui omnem fidei sumserit plenitudinem, firmamentumque constantiæ, recte dicit : *Quæ in nobis completæ sunt;* quoniam non signis et prodigiis, sed verbo vera et falsa discriminant, qui salutaria Domini gesta describunt, vel qui animum mirabilibus ejus intendunt. Quid enim tam rationabile, quam

* Græce πεπληροφορημενων εν ἡμῖν, quod etiam nonnulli vertunt : *Quæ nobis abunde probatæ sunt.*

ut credas, cum legis ea gesta quæ supra hominem sunt, potioris esse naturæ? At vero cum legis ea quæ sunt mortalia, suscepti credas esse corporis passiones? Ita verbo atque ratione, non signis fides nostra fundatur.

V. 2. Sicut tradiderunt, *inquit*, nobis qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt Verbi.

5. Non congruit ista locutio, ut magis ministerium verbi visum quam auditum esse credamus. Sed quia non prolativum verbum, sed substantiale signatur Verbum illud quod caro factum est, et habitavit in nobis : non vulgare verbum, sed illud cœleste intelligamus, cui Apostoli ministrarunt. Et tamen in Exodo lectum est, quia populus videbat vocem Domini : et utique vox non videtur, sed auditur. Vox enim quid est, nisi sonus qui non oculis cernitur, sed aure percipitur? Verum altissimo ingenio voluit declarare Moyses, quia vox videtur Dei; interioris enim mentis videtur obtutu. In Evangelio autem non vox, sed illud quod voce præstantius est, Verbum videtur. Unde et Johannes sanctus Evangelista : *Quod erat,* inquit, *ab initio, quod audivimus, et quod vidimus, et oculis nostris perspeximus, et manus nostræ scrutatæ sunt de Verbo vitæ : et vita apparuit, et vidimus, et testamur, et annuntiamus vobis de vita, quæ erat apud Patrem, et apparuit nobis.* Vides ergo quod Verbum Dei et visum est apostolis, et auditum. Non solum enim secundum corpus viderunt Dominum, sed etiam secundum Verbum. Viderunt enim Verbum, qui cum Moyse et Elia viderunt gloriam Verbi. Isti enim viderunt Jesum, qui in sua viderunt gloria : alii non viderunt, qui corpus tantummodo videre potuerunt; non enim corporalibus, sed spiritalibus oculis Jesus videtur.

6. Denique Judæi non viderunt eum; quia non videbant in spiritu. Vidit eum Abraham, quia scriptum est : *Abraham diem meum vidit, et gavisus est.* Vidit ergo eum Abraham, qui Dominum utique in corpore non videbat : sed qui vidit in spiritu, vidit in corpore : qui autem vidit in corpore, et non vidit in spiritu, nec in ipso vidit corpore quod videbat. Vidit eum Esaias : et quia vidit in spiritu, vidit et in corpore. Denique *Non habebat,* inquit, *speciem suam neque decorem.* Non viderunt eum Judæi; obcæcatum enim erat insipiens cor eorum. Ipse quoque non se posse a Judæis videri testificatur dicens : *Duces cæci, liquantes culicem, camelum autem glutientes.* Non vidit eum Pilatus : non viderunt illi, qui clamabant : *Crucifige, crucifige eum* ; si enim vidissent, numquam Dominum majestatis crucifixissent. Qui ergo Deum vidit, vidit Emmanuel, hoc est, vidit nobiscum Deum : qui autem nobiscum Deum non vidit, non potuit videre quem virgo peperit. Denique qui non crediderunt Dei Filium, nec Filium virginis crediderunt.

7. Quid est ergo Deum videre? Nolo me interroges, Evangelium interroga, ipsum Dominum interroga, immo docentem audi : *Philippe, qui videt me, videt et Patrem qui me misit. Quomodo tu dicis : Ostende nobis Patrem? Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est?* Utique non corpus videtur in corpore, nec spiritus videtur in spiritu : sed solus ille Pater videtur in Filio, aut iste Filius videtur in Patre. Non enim dissimiles in dissimilibus videntur : sed ubi unitas operationis est atque virtutis, et Filius in Patre, et Pater videtur in Filio. *Quæ ego,* inquit, *opera facio, et ille facit.* In operibus Patris Jesus videtur, in operibus Filii et Pater cernitur. Vidit Jesum qui Galilæum illud mysterium vidit*; quod nemo posset, nisi mundi Dominus elementa convertere. Video Jesum, quando lego quia cæco linivit oculos luto, et reddidit visum. Ipsum enim recognosco, qui de luto finxit hominem, et ei vivendi spiritum, et videndi lumen infudit. Video Jesum, quando peccata condonat; nemo enim potest peccata dimittere, nisi solus Deus. Video Jesum, quando Lazarum suscitat : et non viderunt, qui viderunt. Video Jesum, video etiam Patrem, quando oculos ad cœlum erigo, ad maria converto, ad terram retor-

* Id est, ex aqua vinum factum.

queo : *Invisibilia enim ejus, per ea quæ perfecta sunt intellecta, conspiciuntur.*

8. *Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio viderunt, et ministri fuerunt Verbi.* Gemina virtus est in homine perfecto, ut et intentio sit, et actio. Utramque igitur virtutem sanctus Evangelista apostolis defert; non solum enim viderunt, sed etiam *ministri*, inquit, *Verbi fuerunt.* Intentio visionis, actionis est ministerium : finis autem intentionis est actio : principium actionis intentio. Atque ut proprio apostolorum utamur exemplo, intentio est quod Petrus et Andræas audita Domini voce dicentis : *Faciam vos fieri piscatores hominum,* sine ulla comperendinatione reliquerunt scalmum, Verbum secuti sunt. Sed non statim in intentione actio : nec ibi quidem adhuc actio, sed intentio, ubi dicit Petrus : Domine, *Quare non possum te sequi modo? Animam meam pro te ponam.* Erat enim intentio passionis, sed nondum erat actio; licet in jejuniis jam esset actio, esset in vigiliis, esset in contemtu corporalium voluptatum; hæc enim est actio Christiani. Neque enim in omnibus rebus simul et intentio, et actio est : sed cum sit rei alterius actio, alterius adhuc intentio est. Nam et ipse Petrus cum multa apostolica virtute perpeti peregisset; postea tamen quando dixit ei Dominus : *Tu me sequere*, tulit crucem suam, et secutus est Verbum, atque actionem subiit passionis. Sed fuerat in Petro, Andrea, Johanne, et cæteris apostolis et intentionis, et actionis æqualitas.

9. Est autem nonnumquam plus in intentione quam in actione, aut plus in actione quam in intentione; ut in Evangelio cernimus inter sanctam Mariam, et Martham fuisse distantiam. Alia enim Verbum audiebat : alia festinabat circa ministerium, quæ stetit, et ait : *Domine, non est tibi curæ, quod dereliquit me soror mea solam ministrare. Dic ergo illi, ut me adjuvet. Et dixit illi Dominus : Martha, Martha..... Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Ergo in altera intentionis studium, in altera actionis ministerium redundabat : utrique tamen utriusque virtutis studium suppetebat. Siquidem et Martha, nisi audisset verbum, ministerium non subiisset, cujus actio intentionis indicium est : et Maria tantum gratiæ de utriusque retulit perfectione virtutis : ut ungeret pedes Jesu : et tergeret capillis, et totam domum suæ fidei odore compleret. Est etiam nonnumquam maxima intentio, cassa actio; ut si medicinæ animum aliquis intendat, et cum omnia medendi præcepta cognoverit, non exsequatur officia : atque ita sit ut quia cassa actio, cassa etiam intentio sit. Est etiam in nonnullis uberior aliquando actio, exilior intentio; ut si quis baptismi salutaris sacramenta percipiat, et cognoscendis variarum virtutum præceptis animum nolit intendere, fit plerumque ut per intentionis incuriam fructum actionis amittat. Ideo ergo utriusque virtutis plenitudo quærenda est, quam consequi potuerunt apostoli, de quibus dicit : *Qui ab initio viderunt, et ministri fuerunt Verbi;* ut per id quod viderunt, divinæ cognitionis intelligatur intentio : per id quod ministri fuerunt, eorum actio declaretur.

V. 3. Visum est, *inquit*, et mihi.

10. Potest etiam non soli visum esse, quod visum sibi esse declarat. Non enim voluntate tantum humana visum est : sed sicut placuit ei qui in me, inquit, loquitur Christus; qui ut id quod bonum est, nobis quoque bonum videri possit, operatur; quem enim miseratur, et vocat. Et ideo qui Christum sequitur, potest interrogatus cur esse voluerit Christianus, respondere : Visum est mihi. Quod cum dicit, non negat Deo visum; a Deo enim præparatur voluntas hominum. Ut enim Deus honorificetur a sancto, Dei gratia est. Denique plurimi voluerunt scribere Evangelium : sed quatuor tantummodo, qui divinam meruerunt gratiam, sunt recepti.

Visum est, *inquit*, et mihi adsecuto a principio omnia diligenter ex ordine.

11. Prolixiorem hunc Evangelii librum quam cæteros esse nemo dubitaverit. Et ideo non ea quæ falsa sunt, sed quæ vera, sibi vindicat. Denique

etiam a sancto apostolo Paulo testimonium meruit diligentiæ. Sic enim laudat Lucam : *Cujus laus*, inquit, *est in Evangelio per omnes Ecclesias.* Et vere laudabilis est, qui meruit a tanto gentium doctore laudari. Adsecutum itaque se non pauca dicit, sed omnia : et adsecuto omnia visum est scribere non omnia, sed ex omnibus. Non enim scripsit omnia, sed adsecutus est omnia; quia quæ fecit, inquit, Jesus, si scribantur omnia, nec ipsum capere mundum arbitror. Advertis enim quod consulto etiam ea quæ ab aliis sunt scripta, prætériit; ut diversa in Evangelio gratia refulgeret, et propriis quibusdam singuli libri mysteriorum gestorumque miraculis eminerent. Diviserunt enim sibi vestimenta Domini milites Christi, quod suo loco plenius explanabitur.

12. Scriptum est autem Evangelium ad Theophilum, hoc est, ad eum quem Deus diligit. Si Deum diligis, ad te scriptum est : si ad te scriptum est, suscipe munus Evangelistæ : pignus amici in penetralibus animi diligenter adserva. *Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum, qui datus est nobis :* frequenter inspice, sæpius discute. Fides pignori prima debetur : fidem sequitur diligentia; ne commissa tibi pignora aut tinea, aut ærugo consumat. Quod enim tibi commissum est, consumi potest : Evangelium consumi non potest. Evangelium bonum pignus est : sed vide ne vel in animo tuo illud aut tinea aut ærugo consumat. Consumit tinea, si quod bene legeris, male credas.

13. Tinea hæreticus est, tinea Photinus est, tinea tua Arrius est. Scindit vestimentum, qui separat a Deo Verbum. Scindit vestimentum Photinus, cum legit : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat.* Integrum enim vestimentum est, si legas : *Et Deus erat Verbum.* Scindit vestimentum qui separat a Deo Christum. Scindit vestimentum qui legit : *Hæc est autem vita æterna; ut cognoscant te solum verum Deum;* nisi cognoscat et Christum. Non enim solum Patrem vere Deum cognoscere vita æterna est : sed etiam Christum cognoscere verum Deum, verum de vero, Deum de Deo, vita est sempiterna. Tinea est Christum cognoscere sine divinitatis fide, aut corporis sacramento. Tinea est Arrius, tinea est Sabellius. Patitur has tineas spiritus fluctuantium : patitur has tineas spiritus qui non credit quia Pater et Filius divinitate unum sunt. Scindit quod scriptum est : *Ego et Pater unum sumus*, qui unum per discretas substantias dividit. Patitur hanc tineam spiritus, qui Jesum Christum in carne venisse non credit : et ipse est tinea; ipse est enim antichristus. Qui autem de Deo sunt, fidem tenent; et ideo tineam pati non queunt, quæ dividit vestimentum. Omne enim quod inter se dividitur, sicut satanæ regnum, non potest esse perpetuum.

14. Est etiam ærugo animi, cum sæcularium sordibus cupiditatum religiosæ acies intentionis obducitur, aut fidei puritas decoloratur nube perfidiæ. Ærugo mentis est rei cupiditas familiaris : ærugo mentis incuria est : ærugo mentis est ambitio dignitatum, si in his summa spes vitæ præsentis locetur. Et ideo ad divina conversi, acuamus ingenium, exerceamus affectum; ut gladium illum, quem vendita veste, emi Dominus jubet, paratum semper et lucidum tamquam in vagina mentis reconditum habere possimus. Arma enim spiritalia et fortia Deo ad destruendas munitiones militibus Christi debent semper esse præsentia; ne cum venerit dux cœlestis militiæ, situ nostrorum offensus armorum, a legionum suarum nos societate secernat.

V. 5, 6. **Fuit**, *inquit*, **in diebus Herodis regis Judææ, sacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia : et uxor ejus de filiabus Aaron, et nomen ejus Elizabeth. Et erant ambo justi, incedentes in omnibus mandatis, et justificationibus Domini sine querela.**

15. Docet nos Scriptura divina non solum mores in iis qui prædicabiles sunt, sed etiam parentes oportere laudari; ut veluti transmissa immaculatæ puritatis hæreditas in iis quos volumus laudare, præcellat. Quæ enim alia intentio hoc loco sancti Evangelistæ, nisi

ut sanctus Johannes Baptista nobilitetur parentibus, miraculis, moribus, munere, passione? Sic etiam sancti Samuel mater Anna laudatur: sic Isaac a parentibus nobilitatem pietatis accepit, quam posteris dereliquit. Sacerdos itaque Zacharias, nec solum sacerdos, sed etiam de vice Abia, id est, nobilis inter superiores familias.

16. *Et uxor*, inquit, *ejus de filiabus Aaron*. Non solum igitur a parentibus, sed etiam a majoribus sancti Johannis nobilitas propagatur; non sæculari potestate sublimis, sed religionis successione venerabilis. Tales enim majores habere debuit prænuntius Christi; ut non repente conceptam, sed a majoribus acceptam, et ipso infusam jure naturæ prædicare fidem Dominici videretur adventus.

17. *Erant*, inquit, *ambo justi, incedentes in omnibus mandatis et justificationibus Domini sine querela*. Quid ad hoc referunt qui peccatis suis solatia præferentes, sine peccatis frequentibus hominem putant esse non posse, et utuntur versiculo; quia scriptum est in Job: *Nemo mundus a sorde, nec si una die vita ejus sit in terra, numerosi menses ejus ab ipso?* Quibus respondendum est, prius ut quid sit hominem sine peccato esse definiant: utrum numquam omnino peccasse, an desiisse peccare? Si enim hoc putant sine peccato esse, desiisse peccare, et ipse consentio: *Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei.* Sin autem eum, qui veterem errorem correxerit, et in eam se vitæ transformaverit qualitatem, ut temperet a peccato, negant abstinere a delictis, non possum in eorum convenire sententiam; cum legamus: Quia *sic Dominus dilexit Ecclesiam.... ut exhibeat sibi ipse gloriosam, et non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid ejusmodi: sed ut sit sancta et immaculata.* Nam cum Ecclesia ex gentibus, hoc est, ex peccatoribus congregata sit, quomodo ex maculatis immaculata potest esse; nisi primo per Dei gratiam, quod abluta a delicto sit: deinde quod per qualitatem non peccandi abstineat a delictis? Ita nec ab initio immaculata; humanæ enim hoc impossibile est naturæ: sed per Dei gratiam et qualitatem sui, quia jam non peccat, fit ut immaculata videatur*.

18. Nec otiose justos ante Deum dixit, *incedentes in mandatis et justificationibus Domini*: in quo Patrem omnipotentem, et Filium comprehendit. Filium esse qui legem tulerit, mandata præscripserit, etiam sanctus Lucas Evangelista declarat. Et bene justos ante Deum; non enim omnis qui justus est ante homines, justus est ante Deum. Aliter vident homines, aliter videt Deus: homines in facie, Deus in corde. Et ideo fieri potest ut aliquis, affectata bonitate populari, justus videatur mihi: justus autem ante Deum non sit, si justitia non ex mentis simplicitate formetur, sed adulatione simuletur; abscondita enim in ea homo non poterit deprehendere. Perfecta igitur laus est, ante Deum justum esse. Unde et Apostolus: *Cujus laus*, inquit, *non ex hominibus, sed ex Deo est.* Beatus plane ille qui in conspectu Dei justus est. Beatus ille, de quo Dominus dignatur dicere: *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est;* verus enim Israelita, qui Deum videt, et videri se novit a Deo, et ipsi exhibet cordis occulta. Solus enim perfectior, qui ab eo probatur, qui non potest falli: *Judicia* enim *Domini vera*: judicia autem hominum sæpe falluntur; ut et injustis justitiæ gratiam frequenter adscribant, et justum aut odio persequantur, aut mendacio decolorent. *Novit* autem *Dominus immaculatorum vias;* nec pro peccatore laudabilem, nec pro laudabili peccatorem: sed unumquemque pro competentium judicat ratione meritorum; idem est enim arbiter mentis et facti. Divina namque judicia meritum justi ex mentis habitu, non aliquo factorum exitu metiuntur. PLERUMQUE enim aut bona mens facti reprehensibilis exitu deformatur: aut

* Non levia et quotidiana, sed gravia peccata, qualia sunt quæ sanctificantem gratiam excludunt, hic intelligenda esse manifestum est; cum ipse miseram hanc peccandi, quoad isto corpore mortis liberemur, necessitatem passim agnoscat.

improba cogitatio facti alicujus decore velatur. Sed etiam quod bene feceris, si male cogitaveris, divino judicio non potest comprobari. Scriptum est enim : *Juste quod justum est persequeris.* Nam nisi esset ut justum injuste faceres, numquam dictum esset : *Juste quod justum est persequeris.* Et certe posse justum injuste fieri docuit nos ipse Salvator dicens : *Cum feceris eleemosynam, noli tuba canere ante te.* Et, *Cum oratis, non eritis sicut hypocritæ.* Bonum est enim misericordia, bonum est oratio : sed potest injuste fieri, si jactantiæ causa aliquis pauperi largiatur, ut videatur ab hominibus.

19. Unde sanctus Evangelista non solum justos ante Deum, et incedentes in mandatis omnibus, et justificationibus Domini : sed etiam sine querela incedentes ait. Quod mire cum prophetico congruit dicto, quo sanctus Salomon in Proverbiis usus est dicens : *Provide bona semper coram Deo, et coram hominibus.* Nulla ergo querela est, ubi et mentis bonitas concordat, et facti. Et plerumque justitia durior hominum querelam excitat.

20. Quam vero congruat verborum ipsa distinctio, et ordo conveniat, diligenter adverte. *Incedentes*, inquit, *in omnibus mandatis, et justificationibus Domini.* Prius enim mandatum, secunda est justificatio. Itaque cum mandatis cœlestibus obedimus, in mandatis incedimus Domini : cum judicamus, et congrue judicamus, tenere Domini justificationes videmur.

21. Plena igitur laudatio est quæ genus, mores, officium, factum, judicium comprehendit. Genus in majoribus, mores in æquitate, officium in sacerdotio, factum in mandato, in justificatione judicium.

V. 8, 9, 10. Factum est autem, cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ ante Dominum Deum, secundum consuetudinem sacerdotii, sorte exiit ut incensum poneret ingressus in templum Domini : et omnis populus foris orabat hora incensi.

22. Videtur hic sanctus Zacharias summus designari sacerdos; quia, sicut lectum est de priore tabernaculo in quod semper intrabant sacerdotes ministeria consummantes, non uno tantum anni tempore intrabant in templum : in secundo autem semel in anno singularis summus sacerdos non sine sanguine, quem offerret pro se, et populi delictis. Hic est ille summus sacerdos, qui adhuc sorte quæritur; quia verus adhuc ignoratur : qui enim sorte legitur, humano judicio non comprehenditur. Ille igitur quærebatur, et alius figurabatur. Ille quærebatur verus in æternum sacerdos, cui dicitur : *tu es sacerdos in æternum :* qui non hostiarum cruore, sed proprio sanguine Patrem Deum generi reconciliaret humano. Sed tunc sanguis fundebatur in specie, et in specie sacerdos ordinabatur : nunc quia veritas venit, relinquamus speciem, veritatem sequamur. Et tunc quidem vices erant, nunc autem est perpetuitas. Erat ergo, et certe erat cujus vices etiam gerebantur.

23. Sorte ergo legebatur, ut introiret in templum sacerdos. Si igitur in typo nullus poterat testis adhiberi, quid aliud significabatur, nisi eum sacerdotem esse venturum, cujus sacrificium non esset commune cum cæteris : qui denique non in manufactis templis sacrificaret pro nobis, sed in sui corporis templo nostra peccata vacuaret. Sorte ergo quærebatur sacerdos. Ideo fortasse et milites vestimenta Domini sortiebantur, ut quoniam in templo suo pro nobis Dominus deferre sacrificium præparabat, circa ipsum quoque sortis agitatio præceptum Legis impleret. Propter quod ait : *Non veni Legem solvere, sed adimplere.* Certe ut ipse esset, qui et exspectatus in veteri Testamento, et mandato Dei videretur electus. Denique et super apostolum Matthiam sors cecidit, ne apostoli electio a mandato discreparo legis veteris videretur *.

* Forte mirabitur aliquis scripsisse Ambrosium nostrum sortem idcirco illic adhibitam esse, *ne apostoli electio a mandato discrepare legis veteris videretur.* Difficultas autem inde oritur, quod jam tunc hujusmodi legales observationes in desuetudinem abiisse censeantur. At relato hoc ipso loco Venerabilis Beda in Acta apostolorum objectioni occurrit ad eum modum : *Matthias ante pentecosten*, inquit, *ordinatus sorte quæritur, quia scilicet nondum erat*

V. 11. Apparuit autem illi Angelus Domini stans a dextris altaris incensi.

24. Non immerito Angelus videtur in templo; quia veri Sacerdotis jam nuntiabatur adventus, et cœleste sacrificium parabatur, in quo Angeli ministrarent. Et bene apparuisse dicitur ei, qui eum repente conspexit. Et hoc specialiter aut de Angelis, aut de Deo Scriptura divina tenere consuevit; ut quod non potest prævideri, apparere dicatur; sic enim habes : *Apparuit Deus Abrahæ ad ilicem Mambre*. Nam qui ante non præsentitur, sed repentino videtur adspectu, apparere memoratur. Non enim similiter sensibilia videntur, et is in cujus voluntate situm est videri, et cujus naturæ est non videri, voluntatis videri. Nam si non vult, non videtur : si vult, videtur. Apparuit enim Deus Abrahæ, quia voluit : alii, quia noluit, non apparuit. Visum est etiam Stephano, cum lapidaretur a populo, aperiri cœlum : visus est etiam Jesus stans ad dexteram Dei; et non est visus a populo. Vidit Esaias Dominum Sabaoth, sed alius videre non potuit; quia cui placuit, apparuit.

25. Et quid de hominibus loquimur, cum etiam de ipsis cœlestibus virtutibus et potestatibus legerimus, quia *Deum nemo vidit umquam* *. Et addidit, quod ultra cœlestes est potestates : *Unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit*. Aut adquiescatur igitur necesse est, si Deum Patrem nemo vidit umquam, Filium visum esse in veteri Testamento; et desinant hæretici ex Virgine ei principium dare, qui antequam nasceretur ex Virgine, videbatur : aut certe refelli non potest, vel Patrem, vel Filium, vel certe Spiritum sanctum (si tamen est Spiritus sancti visio *) ea specie videri, quam voluntas elegerit, non natura formaverit; quoniam Spiritum quoque visum accepimus in columba. Et ideo Deum nemo vidit umquam; quia eam quæ in Deo habitat plenitudinem divinitatis nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit. *Vidit* enim ad utrumque referendum est. Denique cum additur : *Unigenitus Filius ipse enarravit*, mentium magis quam oculorum visio declaratur; species enim videtur, virtus vero narratur : illa oculis, hæc mente comprehenditur.

26. Sed quid de Trinitate dicam? Seraphim quando voluit, apparuit, et vocem ejus Esaias solus audivit. Apparuit Angelus, et nunc præsto est, sed non videtur; neque etiam in potestate nostra est videre, sed in potestate illius apparere. Tamen, etsi potestas non est videndi, est gratia promerendi ut videre possimus. Et ideo qui habuit gratiam, meruit copiam : nos copiam non meremur, quia Deum videndi gratiam non habemus.

27. Et quid mirum si in præsenti sæculo, nisi quando vult, Dominus non videtur. In ipsa quoque resurrectione non facile est Deum videre, nisi iis qui corde sunt mundo. Et ideo ait : *Beati mundo corde; ipsi enim Deum videbunt.* Quantos beatos jam numeraverat, et tamen videndi his Deum non promiserat facultatem? Si ergo ii qui mundo sunt corde, Deum videbunt; utique alii non videbunt. Neque enim indigni Deum videbunt, neque is qui Deum videre noluerit, potest Deum videre. Nec in loco Deus videtur, sed mundo corde : nec corporalibus oculis Deus quæritur, nec circumscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Et cum absens putatur, videtur : et cum præsens est, non videtur. Denique nec apostoli omnes Christum videbant; et ideo ait : *Tanto tempore vobiscum sum, et adhuc me non cognovistis!* Qui enim cog-

---

plenitudo Spiritus sancti effusa Unde sic colligit : *Donec veritas compleretur, figuram licuit exerceri. Inde est quod Matthias qui ante pentecosten ordinatur, sorte quæritur.* Et hoc in posterioribus eo confirmat, quod postea in electione diaconorum nulla sors memoretur intervenisse.

* Cum nemo catholicus ambigere possit, quin beati Angeli semper videant faciem Patris, intelligendus hic locus de visione, ut vocant, comprehensiva. Quod quidem ipse Doctor satis aperte significat, dum infra subdit, *plenitudinem divinitatis nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit.*

* Id autumamus eo sensu intelligendum quo S. Thomas negat in veteri Testamento factam fuisse Spiritus sancti visibilem missionem. *I. part. q.* 43, *art.* 7 *ad* 6.

novit quæ sit latitudo, et longitudo, et altitudo, et profundum, et supereminentem scientiæ caritatem Christi, vidit et Christum, vidit et Patrem. Nos enim jam secundum carnem non novimus Christum, sed secundum spiritum; spiritus enim ante faciem nostram Christus Dominus, qui nos in omnem plenitudinem Dei misericordia sua implere dignetur; ut videri possit a nobis. Ideo ergo apparuit Zachariæ Angelus a dextris altaris incensi, quia apparuit cum voluit, non apparuit quamdiu noluit.

28. Apparuit autem a dextris altaris incensi; quia divinæ insigne misericordiæ deferebat: *Dominus* enim *a dextris est mihi, ne commovear*. Et alibi: *Dominus protectio tua super manum dexteræ tuæ*. Atque utinam nobis quoque adolentibus altaria, sacrificium deferentibus adsistat Angelus, immo præbeat se videndum. Non enim dubites adsistere Angelum, quando Christus adsistit, quando Christus immolatur. *Etenim pascha nostrum immolatus est Christus*. Nec verearis ne turbetur cor tuum Angeli visione (perturbamur enim, et a nostro alienamur affectu, quando præstringimur alicujus superioris potestatis occursu); idem enim Angelus qui occurrerit nobis confirmare nos poterit, sicut turbatum ante Zachariæ firmavit animum, dicens:

V. 13, 14. Ne timeas, Zacharia, quoniam ecce oratio tua exaudita est: et uxor tua Elizabeth pariet filium, et vocabis nomen ejus Johannem: et erit gaudium tibi: et multi in nativitate ejus gaudebunt.

29. Plena semper, et redundantia sunt divina beneficia: non exiguo constricta numero, sed uberi bonorum coacervata congestu; ut hic primo precationis fructus, deinde sterilis partus uxoris, tum lætitia plurimorum, et magnitudo virtutis. Altissimi quoque Propheta promittitur: quin etiam, ne qua esset dubitatio, futuri quoque vocabulum designatur. Tantis igitur supra votum fluentibus, non immerito diffidentiæ pœna silentium est: quod in posterioribus explanabimus. Solemnis autem lætitia est in ortu et generatione sanctorum; sanctus enim non solum parentum gratia, sed etiam salus est plurimorum. Unde admonemur hoc loco sanctorum generatione lætari.

30. Admonentur etiam parentes gratias agere non minus pro ortu, quam pro meritis filiorum; non enim mediocre munus est Dei, dare liberos propagatores generis, successionis hæredes. Lege Jacob duodecim filiorum generatione gaudere. Abrahæ filius datur. Zacharias exauditur. Divinum igitur munus, fœcunditas est parentis. Agant itaque patres gratias, quia generaverunt: filii, quia generati sunt: matres, quia conjugii præmiis honorantur; stipendia enim militiæ suæ filii sunt. Vernet in Dei laudem terra, quia colitur: mundus, quia cognoscitur: Ecclesia, quia devotæ numero plebis augetur. Nec otiose in principio statim genesis Dei jussu conjugium copulatur, nisi ut hæresis destruatur. Sic enim Deus conjugium probavit, ut jungeret: sic remuneratus est, ut quibus sterilitas filios denegasset, pietas divina concederet.

V. 15. Et erit magnus coram Domino.

31. Non corporis hic, sed animæ magnitudinem declaravit. Est coram Domino magnitudo animæ, magnitudo virtutis: est etiam parvitas animæ, et pueritia virtutis. Juxta enim animæ et corporis numeramus ætates, non pro ratione temporis, sed pro qualitate virtutis; ut vir perfectus ille dicatur, qui careat errore pueritiæ, et lubricum adolescentiæ animi maturitate non sentiat: pusillus autem, qui nullum adhuc virtutis videatur habuisse processum. Unde illud in Hieremia, cum misereretur Dominus deflentis Ephræm, et peccata propria deprecantis: *A juventute*, inquit, *mea dilectus mihi est filius Ephræm, puer in deliciis*. Si enim non fuisset puer in deliciis, numquam peccavisset. Et bene utrumque dixit, et in deliciis, et puerum; est enim puer, qui non peccat: *Ecce puer meus, quem elegi*. Per delicias itaque peccavit, qui ita erat informatus a Domino, ut nescius esset erroris. Ergo et si puer in deliciis non fuisset, et si in virum perfectum virtutis processisset ætate, numquam lapsus fuisset; ut illi necesse esset veniam suorum pe-

tere delictorum, cum magis meritorum præmia sperare deberet. Quod etiam Dominus noster in Evangelio videtur exprimere, cum dicit : *Nolite contemnere unum de pusillis istis.* Sed loco suo plura serventur. Ergo pusillus contrarius est magno. Et si, juxta Apostolum, parvulus sub elementis est : *Cum enim essemus parvuli, sub elementis hujus mundi eramus :* ergo magnus supra elementa mundi est.

32. Erit itaque Johannes magnus non virtute corporis, sed animæ magnitudine. Denique non fines alicujus propagavit imperii, non triumphos aliquos bellici certaminis adoreis præoptavit : sed quod est amplius, in deserto prædicans, delicias hominum, corporisque lasciviam magna animi virtute depressit. Parvulus ergo in sæculo, magnus in spiritu. Denique quasi magnus, nec vitæ captus illecebris, sententiæ constantiam vivendi desiderio mutavit.

V. 15. Et Spiritu, *inquit*, sancto replebitur adhuc in utero matris suæ.

33. Non est dubium, verum hoc Angeli esse promissum; siquidem sanctus Johannes, antequam nasceretur, matris adhuc in utero positus, Spiritus accepti gratiam designavit. Nam cum et pater ejus aut mater nulla ante mirabilia fecissent, in utero parentis exsiliens, parenti Domini evangelizavit adventum; sic enim habes, quod cum advenisset mater Domini ad Elizabeth, ait illa : *Ecce ut facta est salutatio tua in auribus meis, exsultavit infans in utero meo.* Nondum enim erat illi spiritus vitæ *, sed spiritus gratiæ. Denique et alibi vivendi substantiæ præcurrere sanctificandi gratiam potuimus advertere, cum dicit Dominus : *Priusquam exires de vulva, sanctificavi te, et prophetam in gentibus posui te.* Alius enim est spiritus vitæ hujus, alius gratiæ : ille nascendo sumit exordium, moriendo defectum : iste non temporibus, non ætatibus coercetur, non obitu extinguitur, non alvo matris excluditur. Denique et sancta Maria plena sancto Spiritu prophetavit : et Elisæus mortuus defunctum cadaver hominis tactu sui corporis suscitavit : et Samuel post mortem, secundum Scripturæ testimonium, futura non tacuit.

34. *Et Spiritu*, inquit, *sancto replebitur.* Cui enim adest Spiritus gratiæ, nihil deest. Et cui Spiritus sanctus infunditur, magnarum plenitudo virtutum est. Denique

V. 16. Multos, *inquit*, filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum.

35. Non egemus testimonio quod plurimorum sanctus Johannes corda converterit, in quo nobis propheticæ scripturæ et evangelicæ suffragantur. *Vox* enim *clamantis in deserto : Parate viam Domino, rectas facite semitas ejus :* et baptismata populis frequentata declarant conversæ plebis non mediocres factos esse processus; quia dum creditur Johanni, creditur Christo. Non enim de se, sed de Domino prædicabat prænuntius Christi. Et ideo

V. 17. Præibit in conspectu Domini in spiritu et virtute Eliæ.

36. Bene ista junguntur; numquam enim sine virtute spiritus, nec sine spiritu virtus est. Et ideo fortasse in spiritu et virtute Eliæ; quia sanctus Elias et virtutem magnam habuit et gratiam : virtutem, ut ad fidem animos populorum a perfidia retorqueret : virtutem abstinentiæ atque patientiæ, et spiritum prophetandi. In deserto Elias, in deserto Johannes : ille corvis pascebatur, hic dumis; et calcata omni voluptatis illecebra, parcimoniam prætulit, luxumque contemsit : ille Achab regis gratiam non quæsivit, hic sprevit Herodis : ille Jordanem divisit, hic ad lavacrum salutare convertit : hic cum Domino versatur in terris, ille cum Domino apparet in gloria : hic prioris, ille sequentis Dominici præcursor adventus : ille post triennium arescentem pluviis terram rigavit, et hic post triennium nostri corporis humum fidei imbre perfudit. Quæris quod triennium sit? *Ecce*, inquit, *anni tres sunt, ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac,*

* *Spiritus vitæ*, hic non est accipiendus pro rationali anima, sed tantum pro aeris respiratione, quam infra quoque designat Ambrosius, his verbis, *vivendi substantiæ.*

et non invenio; mysticus enim numerus debebatur, ut salus populis redderetur. Unus in Patriarchis annus : denique de hominibus tunc anni proventus fuit, qualis non fuit postea super terram. Alius in Moyse, et prophetis cæteris. Tertius in Domini Salvatoris adventu : *Ecce*, inquit, *annum Domini acceptum, et diem retributionis.* Et ille pater familias qui plantavit vineam, non semel exactores fructuum, sed sæpius destinavit : primum servulos, secundo alios servulos destinavit, tertio autem Filium suum misit.

57. Venit ergo Johannes in spiritu et virtute Eliæ; alterum enim sine altero non potest esse, sicut etiam in sequentibus reperitur, cum dicitur : *Spiritus sanctus superveniet te, et virtus Altissimi obumbrabit te.* Sed fortasse hoc supra nos, et supra apostolos videatur exemplum. Nam et ille sub Elia diviso amne fluvialium recursus undarum in originem fluminis (sicut dicit Scriptura : *Jordanis conversus est retrorsum*) significat salutaris lavacri futura mysteria, per quæ in primordia naturæ suæ, qui baptizati fuerint parvuli a malitia reformantur. Quid quod etiam apostolis suis ipse Dominus virtutem Spiritus esse tribuendam promisit, dicens : *Accipietis virtutem adveniente in vos Spiritu sancto.* Deinde in sequentibus : *Factus est*, inquit, *subito sonus de cœlo, tamquam vi magna ferretur Spiritus.* Bene *vi magna*, quia, *Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Et virtus est illa, quam a sancto Spiritu apostoli consecuti sunt.

58. Bene etiam præibit ante faciem Domini sanctus Johannes, qui prænuntius natus est, et prænuntius mortuus est. Et fortasse hoc mysterium in hac vita nostra hodieque celebratur. Præcurrit enim animæ nostræ quædam virtus Johannis, cum credere paramus in Christum; ut paret ad fidem animæ nostræ vias, et de vitæ istius tramite tortuoso, rectas semitas nostri faciat commeatus, ne amfractu labamur erroris; quo omnis vallis animæ nostræ, virtutis fructibus possit impleri, et omnis sæcularium altitudo meritorum Domino se humili magis timore prosternat, sciens nihil sublime posse esse, quod fragile est.

V. 18, 19, 20. Et dixit Zacharias ad Angelum : Unde hoc sciam? Ego enim sum senex, et uxor mea processit in diebus suis. Et respondit ei Angelus dicens : Ego sum Gabriel Angelus, qui adsisto ante Deum, et missus sum hæc annuntiare tibi. Et ecce eris tacens, et non poteris loqui usque in diem quo hæc fiant; propterea quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo.

59. Condemnatur silentio incredulitas sacerdotis, et fides prophetarum probatur oraculo. *Clama*, inquit, *Et dixi : Quid clamabo? Omnis caro fœnum.* Vides jubentis imperium, obtemperantis obsequium : interrogantis affectum, obsequentis oraculum. Credidit enim, qui quid clamaret exposcit : et quia credidit, prophetavit. At vero Zacharias qui non credidit, non potuit loqui : sed

V. 22. Erat annuens illis, et remansit mutus.

40. Non unius mysterium, nec unius silentium est. Tacet sacerdos, tacet propheta. Nisi fallor, in uno vox totius plebis obmutuit; quia in uno totus ad Dominum per Moysen populus loquebatur. Cessatio sacrorum, et silentium prophetarum, taciturnitas prophetæ, et taciturnitas sacerdotis est. Auferam, inquit, validam virtutem, prophetam, et consiliarium. Et vere abstulit prophetas, a quibus abstulit verbum quod loqui in prophetis solebat. Et vere his abstulit virtutem, a quibus Dei virtus recessit. Abstulit his consiliarium, quem magni consilii Angelum declaravit. Abstulit vocem; quia vox verbi, non vocis est verbum. Nam nisi Verbum illud operetur in nobis, nullus est sonus vocis. Vox Johannes est; vox enim clamantis est in deserto : Christus est Verbum, hoc Verbum operatur; et ideo ubi desivit operari, muta repente, carens spiritu veluti quædam animæ lingua conticuit. Transivit enim ad nos Dei Verbum, et in nobis non tacet. Denique jam non potest Judæus dicere, quod potest dicere Christianus : quia *Experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus?*

41. *Et ipse erat annuens illis.* Remansit ergo mutus Zacharias et erat innuens

illis. Quid est nutus, nisi quidam sine verbo corporalis actus, indicare moliens, nec exprimens voluntatem : quidam, suprema morte, voce suppressa, mutus sermo morientium? Nonne tibi videtur huic similis esse populus Judæorum, ita irrationabilis, ut actuum suorum non possit præstare rationem : qui in ultimo spei vitalis obitu constitutus, vocem quam habebat, amiserit; quæ titubantis actu corporis signum verbi cupiat explicare, non verbum? Mutus ergo populus sine ratione, sine verbo. Cur enim tibi magis videatur mutus esse qui sonum, quam qui mysterium nescit? Et est profecto vox operum, fideique clamor, sicut lectum est : *Sanguis fratris tui clamat ad me*. Et ille clamat, qui in corde suo clamat per diem. Qui ergo cordis clamorem perdidit, perdidit etiam linguæ. Nam qui distinctionem fidei non tenet, quomodo potest tenere verborum? Et ante quidem Moyses dixerat quia loqui non poterat : sed posteaquam dixit, verbum accepit, et bonorum operum edidit claritatem. Ergo sicut Moyses typus populi fuit, et typus Legis : ita etiam Zacharias tacuit.

42. Singula itaque ut concurrant, considerandum est. Verbum in utero, Lex in silentio. Johannes appellatur, et Zacharias loquitur. Verbum editur, Lex absolvitur : sed Legis absolutio, Verbi est explicatio. Et ideo qui dixerit verbum, loquitur, etiamsi ante non sit locutus. Ab Angelo jubetur tacere Zacharias, ab Angelo vox premitur Judæorum. Non enim humanæ, sed divinæ hoc potestatis imperium est; ut non loquatur Deo, qui non credidit Christo. Et ideo credamus, ut loquamur. Credat Judæus, ut loqui possit. Loquamur in spiritu mysteria, intelligamus rationem sacrificiorum veterum, ænigmata prophetarum. Mutus est qui non intelligit Legem, mutus est qui non intelligit divinarum seriem scripturarum. Vox enim nostra fides est; et ideo *malo in Ecclesia quinque verba mente mea loqui ut alios instruam, quam decem millia in lingua.... Linguæ* enim *in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus : prophetia autem non infidelibus, sed fidelibus*.

V. 24, 25. *Post hos autem dies concepit Elizabeth uxor ejus, et occultabat se mensibus quinque dicens : Quid mihi sic fecit Dominus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines?*

43. Magna sanctis cura est verecundiæ, ut plerumque in ipsis pudor votis sit; sicut hoc loco advertimus sanctam Elizabeth, quæ utique filios habere cupiebat, occultantem se mensibus quinque. Quæ causa occultationis, nisi pudoris? Est enim unicuique officio præscripta ætas : et quod tempore decet, tempore non decet; ævique mutatio facti uniuscujusque mutat sæpe naturam. Sunt etiam ipsi quædam tempora præscripta conjugio, quando dare operam liberis sit decorum : dum anni vigent, dum suscipiendorum liberorum spes est. Dum generandi usus est in exemplo, copulæ quoque usus in studio est : at vero ubi matura ævi senectus successerit, et ætas regendis liberis habilior quam creandis, pudor est legitimi licet coitus indicia gestare, et gravari alienæ ætatis onere, et tumescere alvum non sui temporis fructu. Senes enim ab ipsa concluduntur ætate, et justo intemperantiæ pudore revocantur facere * opera nuptiarum. Adolescentes ipsi plerumque filiorum vota prætendunt, et excusandum arbitrantur ætatis calorem, generationis affectu. Quanto magis senibus agere turpe est, quod adolescentibus pudor est confiteri? Quinetiam ipsi juvenes, sobria timore divino corda qui temperant, suscepta plerumque sobole, renuntiant operibus juventutis.

44. Et quid mirum de hominibus, si pecudes quoque muto quodam opere loquuntur generandi sibi studium, non desiderium esse coeundi? Siquidem ubi semel gravem alvum sibi senserint et genitali arvo semen receptum, jam nec concubitu indulgent, nec lasciviam amantis, sed curam parentis adsumunt. At vero homines nec conceptis, nec Deo parcunt : illos contaminant, hunc exas-

* *Revocantur facere*, hic per hellenismum ponitur pro *revocantur a faciendo*.

perant. *Priusquam te*, inquit, *formarem in utero, novi te : et in vulva matris sanctificavi te.* Ad cohibendam petulantiam tuam, manus quasdam tui Auctoris in utero hominem formantis advertis. Ille operatur, et tu sacri uteri secretum incestas libidine? Vel pecudem imitare, vel Deum verere. Et quid de pecudibus loquor? Terra ipsa a generandi opere sæpe requiescit : et si impatienti hominum studio jactis frequenter seminibus occupetur, impudentiam multat agricolæ, et fœcunditatem sterilitate commutat. Ita quidam in ipsis elementis, ac pecudibus ab usu non cessare generandi, naturæ pudor est.

45. Merito ergo etiam sancta Elizabeth erubescebat gratiam, etsi non agnosceret culpam. Nam etsi de viro conceperat (neque enim aliter de hominis ortu fas est credere) tamen partus sui erubescebat ætatem. Et rursus caruisse se gaudebat opprobrio; pudor est enim feminis nuptiarum præmia non habere, quibus hæc sola est causa nubendi. Hoc igitur opprobrium consolatur sui pudore sublatum, eo pudore, ut dixi, quod pudebat eam propter ætatem. Unde intelligi potest quia jam non conveniebant inter se concubitu conjugali; neque enim ea quæ senilem non erubesceret coitum, erubesceret partum : et tamen erubescit onus parentis, quamdiu nescit mysterium religionis.

46. Illa quæ occultabat se, quia conceperat filium, jactare se cœpit quia generabat prophetam. Et quæ erubescebat ante, benedicit : et quæ dubitabat ante, firmatur. *Ecce enim,* inquit, *ut vox salutationis tuæ facta est in auribus meis, exsultavit in gaudio infans in utero meo.* Itaque magna voce clamavit, ubi Domini sensit adventum; quia religiosum credidit partum. Nulla enim causa erat pudoris, ubi Prophetæ ortus datæ, non affectatæ fidem generationis adscisceret.

LIBER SECUNDUS.

CAP. 1, v. 26, 27. Eodem autem tempore missus est Angelus Gabriel a Domino in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad Virginem desponsatam viro cui nomen erat Joseph, de domo David : et nomen Virginis Maria.

1. LATENT quidem divina mysteria, nec facile juxta Propheticum dictum quisquam hominum potest scire consilium Dei : sed tamen ex cæteris factis atque præceptis Domini Salutaris possumus intelligere et hoc perpensioris fuisse consilii, quod ea potissimum electa est ut Dominum pareret, quæ erat desponsata viro. Cur autem non antequam desponsaretur, impleta est? Fortasse ne diceretur quod conceperat ex adulterio. Et bene utrumque posuit Scriptura, ut et desponsata esset, et virgo : virgo, ut expers virilis consortii videretur : desponsata, ne temeratæ virginitatis adureretur infamia, cui gravis alvus corruptelæ videretur insigne præferre. Maluit autem Dominus aliquos de suo ortu quam de matris pudore dubitare; sciebat enim teneram esse virginis verecundiam, et lubricam famam pudoris : nec putavit ortus sui fidem matris injuriis adstruendam. Servatur itaque sanctæ Mariæ sicut pudore integra, ita inviolabilis opinione virginitas; oportet enim sanctos et ab his testimonium habere qui foris sunt : nec decuit sinistra virginibus opinione viventibus velamen excusationis relinqui, quod infamata mater quoque Domini videretur.

2. Quid autem Judæis, quid Herodi posset adscribi, si natum viderentur ex adulterio persecuti? Quemadmodum autem ipse diceret : *Non veni Legem solvere, sed adimplere;* si videretur cœpisse a Legis injuria, cum partus innuptæ Lege damnetur? Quinetiam locupletior testis pudoris maritus adhi-

betur? Qui posset et dolere injuriam, et vindicare opprobrium, si non agnosceret sacramentum. Quid quod etiam fides Mariæ verbis major adsciscitur, et mendacii causa removetur? Videretur enim culpam obumbrare voluisse mendacio innupta prægnans. Causam autem mentiendi indesponsata habuit, desponsata non habuit; cum conjugii præmium et gratia nuptiarum partus sit feminarum.

3. Non mediocris quoque causa est, ut virginitas Mariæ falleret principem mundi : qui cum desponsatam viro cerneret, partum non potuit habere suspectum. Fallendi autem principis mundi fuisse consilium, ipsius Domini verba declarant, cum apostoli jubentur tacere de Christo, cum sanati prohibentur gloriari de remedio, cum dæmones præcipiuntur silere de Dei Filio. Fallendi, ut dixi, principis mundi fuisse consilium etiam Apostolus declaravit dicens : *Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam..... quam nemo principum istius sæculi cognovit. Si enim cognovissent, numquam Dominum majestatis crucifixissent*, hoc est, numquam me redimi Domini morte fecissent. Fefellit ergo pro nobis, fefellit ut vinceret, fefellit diabolum cum tentaretur, cum rogaretur, cum Dei Filius diceretur, ut nusquam divinitatem propriam fateretur. Sed tamen magis fefellit principem sæculi; diabolus enim etsi aliquando dubitavit, cum diceret : *Si filius Dei es, mitte te deorsum*; tamen vel sero cognovit, et discessit ab eo. Cognoverunt et dæmones qui dicebant : *Novimus qui sis Jesu Filius Dei. Quid venisti ante tempus torquere nos?* Et ideo venisse cognoverunt, quia præcognitum habebant esse venturum. Principes autem sæculi non cognovisse, quo majore possumus quam Apostolicæ sententiæ probare documento : *Si enim cognovissent, numquam Dominum majestatis crucifixissent?* Dæmonum enim malitia facile etiam occulta deprehendit : at vero qui sæcularibus vanitatibus occupantur, scire divina non possunt.

4. Bene autem sibi diviserunt Evangelistæ, ut sanctus Matthæus Joseph ab Angelo moneri induceret Mariam conjugem accipere : Lucas illic Evangelista testimonium ferret quod non convenissent : hic ipsa Maria fateretur, cum dicit Angelo : *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognovi?* Et ipse sanctus Lucas virginem declaravit dicens : *Et nomen virginis Maria.* Et Propheta edocuit, qui ait : *Ecce virgo in utero accipiet.* Et Joseph designavit, qui quoniam prægnantem videbat quam non cognoverat, dimittere gestiebat. Et Dominus ipse in cruce positus manifestavit, cum dixit matri : *Mulier, ecce filius tuus. Deinde Discipulo : Ecce mater tua.* Etiam uterque testatus est, Discipulus et mater, quia *Ex illa hora suscepit eam Discipulus in sua**. Utique si convenisset, numquam virum proprium reliquisset, nec vir eam justus passus esset a se discedere. Quomodo autem Dominus divortium præcepisset, cum ipsius sit sententia, quia nemo dimittere debet uxorem, excepta causa fornicationis?

5. Pulcre autem docuit sanctus Matthæus quid facere debeat justus, qui probrum conjugis deprehenderit, ut incruentum ab homicidio, castum ab adulterio præstare se debeat : *Qui enim conjungitur meretrici, unum corpus est.* Ergo ubique in Joseph justi gratia et persona servatur, ut testis ornetur; os enim justi mendacium nescit, et lingua ejus loquitur judicium, judicium ejus loquitur veritatem. Nec te moveat quod frequenter Scriptura conjugem dicit; non enim virginitatis ereptio, sed conjugii testificatio, nuptiarum celebratio declaratur. Denique quam non accepit, nemo dimittit; et ideo qui volebat dimittere, fatebatur acceptam.

6. Simul etiam movere non debet quod ait Evangelista : *Non cognovit eam, donec peperit filium;* illud enim vel idioma Scripturæ est, sicut habes alibi : *Et donec senescatis, ego sum.* Numquid post illorum senectutem Deus esse desivit? Et in Psalmo : *Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis : donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum*

* Græce εἰς τὰ ἴδια, id est, *in propria*, sive *in res suas*, sive, ut alii volunt, in domicilium.

tuorum. Numquid postea non sedebit? Vel quoniam qui causam agit, satis putat quod causæ est dicere, redundantia non requirit; satis enim est ei ut causam susceptam adstruat, incidentem differat. Et ideo qui Incarnationis incorruptum susceperat probare mysterium, non putavit uberius prosequendum virginitatis Mariæ testimonium; ne defensor magis Virginis, quam adsertor mysterii crederetur. Certe quando justum docuit Joseph, satis declaravit quod sancti Spiritus templum, uterum mysterii, matrem Domini violare non potuit.

7. Didicimus seriem veritatis, didicimus consilium: discamus et mysterium. Bene desponsata, sed virgo; quia est Ecclesiæ typus, quæ est immaculata, sed nupta. Concepit nos virgo de Spiritu, parit nos virgo sine gemitu. Et ideo fortasse sancta Maria alii nupta, ab alio repleta; quia et singulæ Ecclesiæ Spiritu quidem replentur et gratia; junguntur tamen ad temporalis speciem sacerdotis.

V. 28, 29. Et ingressus ad eam Angelus dixit: Ave, gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu inter mulieres. Ipsa autem ut vidit eum, mota est in introitu ejus.

8. Disce virginem moribus, disce virginem verecundia, disce virginem oraculo, disce mysterio. Trepidare virginum est, et ad omnes viri ingressus pavere, omnes viri affatus vereri. Discant mulieres propositum pudoris imitari. Sola in penetralibus, quam nemo virorum videret, solus Angelus reperiret: sola sine comite, sola sine teste; ne quo degeneri depravaretur affatu, ab Angelo salutatur. Disce, virgo, verborum vitare lasciviam: Maria etiam salutationem Angeli verebatur.

Ibidem. Erat tamen, *inquit*, cogitans, qualis esset hæc salutatio.

9. Et ideo cum verecundia; quia pavebat: cum prudentia; quia benedictionis novam formulam mirabatur, quæ nusquam lecta est, nusquam ante comperta. Soli Mariæ hæc salutatio servabatur. Bene enim sola gratia plena dicitur, quæ sola gratiam quam nulla alia meruerat, consecuta est,* ut gratiæ repleretur auctore. Erubescebat ergo Maria, erubescebat etiam Elizabeth; et ideo cognoscamus quid intersit inter mulieris et virginis verecundiam. Illa de causa erubescebat, hæc per verecundiam: in muliere modus pudoris adhibetur, in virgine pudoris augetur gratia.

V. 30, 31, 32. Et ait Angelus ad eam: Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum, et ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus.

10. Dictum est quidem etiam de Johanne ab Angelo, quia *erit magnus*: sed ille quasi homo magnus, hic autem quasi Deus magnus; *Magnus* enim *Dominus, et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis*. Et vere est ille magnus; quia *major inter natos mulierum propheta Johanne Baptista nemo est*. Habet tamen majorem; quia *qui minor est in regno Dei, major est illo*. Magnus autem Johannes; sed coram Domino magnus. Et Johannes vinum et siceram non bibit, hic cum publicanis et peccatoribus manducat et bibit. Ille abstinentia meritum colligat, cui potentia nulla naturæ: Christus autem cui naturaliter* suppetebat delicta donare, cur eos declinaret, quos abstinentibus poterat præstare meliores?

11. Simul mystice non dedignatur eorum convivium, quibus daturus est sacramentum. Hic ergo manducat, ille jejunat: utriusque populi typus in illo jejunat, in hoc pascitur. Sed jejunavit et Christus, ne præceptum** declinares: manducavit cum peccatoribus, ut gratiam cerneres, agnosceres potestatem. Magnus ergo et Johannes, sed hujus magnitudo habet principium, habet finem: Dominus autem Jesus idem est finis atque principium, idem primus et novissimus. Nihil ante primum, nihil ultra novissimum.

12. Neque te generationis humanæ consuetudo in vitium trahat, ut putes non primum esse, quia filius est. Sequere Scripturas, ut errare non possis.

* *Naturaliter*, nimirum ad ministrorum differentiam indicandam.

** Observa præceptum jejunii, ac ejus obligationem novum inventum nequaquam esse in Ecclesia.

Primus Filius dicitur. Lectum est etiam quia et solus Pater, *qui Solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem*; sicut legisti : *Et immortali soli... Deo* : sed neque primus ante Patrem, neque solus sine Filio. Si alterum negas, alterum adstruis, utrumque sequere, et utrumque confirmas. Non dixit : Ego prior, et ego posterior, sed : *Ego primus, et ego novissimus*. Primus est Filius, et ideo coæternus; habet enim Patrem, cum quo sit æternus. Audeo dicere. Primus est Filius, sed solus non est; et bene dico, et religiose dico. Quid erigitis ad impietatem, hæretici, aures? In laqueos quos tenditis, incidistis. Primus est Filius, et solus non est : primus, quia cum Patre semper : solus non est; quia sine Patre numquam est. Non ego hoc dico, sed ipse dixit : *Et non sum solus, quia Pater mecum est*. Solus Pater, quia unus Deus : solus Pater, quia sola divinitas Patris et Filii et Spiritus sancti : et quod unum est, solum est. Solus Pater, solus Unigenitus, solus et Spiritus sanctus, neque enim qui Filius, et Pater : aut qui Pater, et Filius : aut qui Spiritus sanctus, et Filius. Alius Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus; legimus enim : *Rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis*. Solus Pater, quia unus Deus, ex quo omnia : solus Filius, quia unus Dominus, per quem omnia. Solum divinitas facit, generatio et Patrem testificatur et Filium; ut nusquam Filius sine Patre, aut Pater esse videatur sine Filio. Ergo nec solus, quia non solus immortalis : nec solus lucem habitat inaccessibilem; quia *Deum nemo vidit umquam, nisi unigenitus Filius qui est in sinu Patris*, qui sedet ad dexteram Patris. Et hinc quidam audent dicere inaccessibilem lucem esse quam habitat Pater. Numquid lux melior Patre? Quæ autem lux inaccessibilis ei, cui non est inaccessibilis Pater? Et ipse lux vera, et genitor lucis æternæ, de qua dictum est : *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Vide ne illa sit lux inaccessibilis quam habitat Pater, habitat et Filius; quia Pater in Filio, et Filius in Patre.

13. Bene ergo magnus; late enim funditur Dei virtus, late cœlestis substantiæ magnitudo porrigitur. Nihil præscriptum, nihil circumscriptum, nihil emensum, nihil dimensum Trinitas habet. Non loco clauditur, non opinione comprehenditur, non æstimatione concluditur, non ætate variatur. Dedit quidem Dominus Jesus hominibus magnitudinem : *in omnem enim terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum*; non in fines tamen mundi, non in fines cœli, non ultra cœlos. At vero in Domino Jesu *omnia condita sunt in cœlis et in terra, visibilia et invisibilia... et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant*. Cœlum adspice, Jesus illic est : terram intuere, Jesus adest : adscende verbo in cœlum, descende verbo* in infernum, Jesus adest. Etenim si adscenderis in cœlum, Jesus illic est : si descenderis in infernum adest. Hodie cum loquor, mecum est, intra hoc punctum, intra hoc momentum. Etsi in Armenia nunc loquitur Christianus, Jesus adest : *Nemo enim dicit Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto*. Abyssos opinione si penetres, illic quoque Jesum videbis operari; scriptum est enim : *Ne dixeris in corde tuo : Quis adscendit in cœlum? id est Christum deducere : aut quis descendit in abyssum? hoc est Christum a mortuis reducere*. Ubi ergo non est, qui cœlestia, inferna, et terrena complevit? Bene ergo magnus, cujus virtus mundum replevit, qui ubique est, et erit semper; quia *regni ejus non erit finis*.

V. 34. Dixit autem Maria ad Angelum : Quomodo fiet istud; quoniam virum non cognovi?

14. Videtur hic non credidisse Maria, nisi diligenter advertas; neque enim fas est ut electa ad generandum unigenitum Dei Filium, fuisse videatur incredula. Quo autem modo fieri posset (licet salva prærogativa sit matris, cui profecto fuit amplius deferendum : sed ut prærogativa major, major etiam fides ei debuit reservari) quo ergo modo

* *Verbo*, id est, ratione et cogitatione; ut infra, *Abyssos opinione si penetres*, et alibi frequenter.

fieri posset, ut Zacharias qui non crediderat, silentio condemnaretur : Maria autem si non credidisset, Spiritus sancti infusione exaltaretur? Sed neque non credere Maria, neque tam temere debuit usurpare : non credere Angelo, usurpare divina. Neque enim facile erat scire mysterium absconditum a sæculis in Deo, quod nec superiores Potestates scire potuerunt. Et tamen non fidem renuit, non officium refutavit : sed accommodavit affectum, spopondit obsequium. Etenim cum dicit : *Quomodo fiet istud:* non de effectu dubitavit, sed qualitatem ipsius quæsivit effectus.

15. Quanto temperatior ista responsio, quam verba sunt sacerdotis? Hæc ait : *Quomodo fiet istud?* Ille respondit : *Unde hoc sciam?* Hæc jam de negotio tractat : ille adhuc de nuntio dubitat. Negat ille se credere, qui negat scire; et quasi fidei adhuc alium quærit auctorem : ista se facere profitetur, nec dubitat esse faciendum, quod quomodo fieri possit, inquirit; sic enim habes : *Quomodo fiet istud; quoniam virum non cognovi?* Incredibilis et inaudita generatio ante audiri debuit, ut crederetur. Virginem parere, divini est signum mysterii, non humani. Denique, *Accipe,* inquit, *tibi signum : Ecce virgo in utero accipiet, et pariet filium.* Legerat hoc Maria, ideo credidit futurum : sed quomodo fieret, ante non legerat; non enim quemadmodum fieret, vel tanto prophetæ fuerat revelatum. Tanti namque mandati mysterium non hominis fuit sed Angeli ore promendum. Hodie primum auditur : *Spiritus sanctus superveniet in te.* Et auditur, et creditur. Denique :

V. 38. Ecce, *inquit*, ancilla Domini, contingat mihi secundum verbum tuum.

16. Vide humilitatem, vide devotionem. Ancillam se dicit Domini, quæ mater eligitur : nec repentino exaltata promisso est. Simul ancillam dicendo, nullam sibi prærogativam tantæ gratiæ vindicavit, quæ faceret quod juberetur. Mitem enim humilemque paritura, humilitatem debuit etiam ipsa præferre. *Ecce ancilla Domini; contingat mihi secundum verbum tuum.* Habes obsequium, vides votum. *Ecce enim ancilla Domini,* apparatus officii est : *contingat mihi secundum verbum tuum*, conceptus est voti.

17. Quam cito ergo etiam de impari conceptione credidit Maria! Quid enim tam impar quam Spiritus sanctus, et corpus? Quid tam inauditum, quam virgo prægnans contra legem, contra consuetudinem, contra pudorem, cujus carior cura est virgini? Zacharias autem non de impari conditione, sed de senili ætate non credidit; nam conditio congruebat. Ex viro et femina solemnis est partus : nec incredibile debet videri, ubi natura concordat. Cum enim ætas naturæ sit, non natura ætatis, fit plerumque ut ætas impediat naturam; non est tamen irrationabile ut minor cedat causa majori, et potior prærogativa naturæ usum inferioris excludat ætatis. Huc accedit quod Abraham et Sarra filium in senectute susceperant : et Joseph filius senectutis est. Quod si, quia risit Sarra, reprehenditur : justius condemnatur qui nec oraculo credidit, nec exemplo. Maria autem cum dicit : *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognovi?* non videtur dubitasse de facto, sed de facti qualitate quæsisse. Liquet enim quia faciendum esse crediderat, quæ quomodo fieret, interrogavit. Unde et meruit audire : *Beata quæ credidisti.* Et vere beata, quæ sacerdote præstantior; cum sacerdos negasset, virgo correxit errorem. Nec mirum si Dominus redemturus mundum, operationem suam inchoavit a Maria *; ut per quam salus omnibus parabatur, eadem prima fructum salutis hauriret ex pignore.

18. Et bene quæsivit quomodo fieret; legerat enim quia virgo generaret, sed non legerat quemadmodum generaret. Legerat, ut dixi : *Ecce virgo in utero*

* Ex hoc loco manifestum est non minus Christum cum peccata ne fiant, gratiæ præsidio impedit, quam cum dimittit perpetrata, redemtorem esse. Namque a matre dicitur inchoasse redemtionem, quoniam ne incredula esset Angeli verbis, ipse prohibuit. Quo quidem cuneo eorum qui immaculatam Deiparæ conceptionem impugnant, nodosissimum, ut ipsi putant, argumentum facili negotio diffringitur atque disjicitur.

accipiet : quomodo autem acciperet, in Evangelio primum Angelus est locutus.

V. 39, 40. Exsurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione in civitatem Judæ, et intravit in domum Zachariæ, et salutavit Elizabeth.

19. Morale est omnibus, ut qui fidem exigunt, fidem adstruant. Et ideo Angelus cum abscondita nuntiaret, ut fides adstrueretur exemplo, senioris feminæ sterilisque conceptum virgini Mariæ nuntiavit; ut possibile Deo omne quod ei placuerit, adsereret. Ubi audivit hoc Maria, non quasi incredula de oraculo, nec quasi incerta de nuntio, nec quasi dubitans de exemplo : sed quasi læta pro voto, religiosa pro officio, festina pro gaudio, in montana perrexit. Quo enim jam Deo plena, nisi ad superiora cum festinatione contenderet? Nescit tarda molimina sancti Spiritus gratia.

20. Discite et vos, sanctæ mulieres, sedulitatem quam prægnantibus debeatis exhibere cognatis. Mariam, quæ ante sola in intimis penetralibus versabatur, non a publico virginitatis pudor, non ab studio asperitas montium, non ab officio prolixitas itineris retardavit. In montana virgo cum festinatione, virgo officii memor, injuriæ immemor, affectu viente, non sexu, relicta perrexit domo.

21. Discite, virgines, non circumcursare per alienas ædes, non demorari in plateis, non aliquos in publico miscere sermones. Maria in domo seria, festina in publico, mansit apud cognatam suam tribus mensibus. Etenim quæ propter officium venerat, inhærebat officio. Mansit ergo mensibus tribus, non quod domus eam delectaret aliena, sed quia frequentius videri in publico displicebat.

22. Didicistis, virgines, pudorem Mariæ : discite humilitatem. Venit propinqua ad proximam, junior ad seniorem : nec solum venit, sed etiam prior salutavit; decet enim ut quanto castior virgo, tanto humilior sit. Noverit honorem deferre senioribus. Sit magistra humilitatis, in qua est professio castitatis. Est et causa pietatis, est etiam norma doctrinæ. Contuendum est enim quia superior venit ad inferiorem, ut inferior adjuvetur : Maria ad Elizabeth, Christus ad Johannem. Denique etiam postea, ut sanctificaret baptismum Johannis, Dominus venit ad baptismum. Cito quoque adventus Mariæ, et præsentiæ dominicæ beneficia declarantur.

V. 41. Simul enim ut audivit salutationem Mariæ Elizabeth, exsultavit infans in utero ejus. Et repleta est Spiritu sancto.

23. Vide distinctionem, singulorumque verborum proprietates. Vocem prior Elisabeth audivit, sed Johannes prior gratiam sensit : illa naturæ ordine audivit, iste exsultavit ratione mysterii : illa Mariæ, iste Domini sensit adventum : femina mulieris, et pignus pignoris. Istæ gratiam loquuntur, illi intus operantur, pietatisque mysterium maternis adoriuntur profectibus; duplicique miraculo prophetant matres spiritu parvulorum. Exsultavit infans, repleta est mater. Non prius mater repleta, quam filius : sed cum filius esset repletus Spiritu sancto, replevit et matrem. Exsultavit Johannes, exsultavit et Mariæ spiritus. Exsultante Johanne, repletur Elizabeth : Mariam tamen non repleri Spiritu, sed spiritum ejus exsultare cognovimus; incomprehensibilis enim incomprehensibiliter operabatur in matre. Et illa post conceptum repletur, ista ante conceptum.

V. 42, 43. Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui. Et unde hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me?

24. Novit sermonem suum Spiritus sanctus, nec umquam obliviscitur. Et prophetia non solum rerum completur miraculis, sed etiam proprietate verborum. Quis est iste fructus ventris, nisi ille de quo dictum est : *Ecce hæreditas Domini filii, merces fructus ventris ?* Hoc est, hæreditas Domini filii sunt, qui merces sunt fructus illius, qui de Mariæ ventre processit. Ipse fructus ventris est, flos radicis, de quo bene prophetavit Esaias dicens : *Exiet virga de radice Jesse, et flos ex radice ejus adscendet ;* radix enim est familia Judæorum, virga Maria, flos Mariæ Christus : qui veluti bonæ arboris fructus pro nostræ virtutis processu nunc floret, nunc

fructificat, in nobis, nunc rediviva corporis resurrectione reparatur.

Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?

25. Non quasi ignorans dicit; scit enim esse Spiritus sancti gratiam et operationem, ut mater Prophetæ a matre Domini ad profectum sui pignoris salutetur: sed quasi non humani hoc meriti, sed divinæ gratiæ munus esse cognoscat, ita dicit: *Unde hoc mihi?* Hoc est, quantum bonum mihi accidit, ut mater Domini mei veniat ad me? Non cognosco meum. *Unde hoc mihi*, qua justitia, quibus factis, pro quibus meritis? Non usitata hæc officia feminarum sunt, *Ut veniat mater Domini mei ad me*. Miraculum sentio, cognosco mysterium: mater Domini Verbo fœta, Deo plena est.

V. 44, 45. Ecce enim ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exsultavit gaudio infans in utero meo: et beata quæ credidisti.

26. Vides non dubitasse Mariam, sed credidisse; et ideo fructum fidei consecutum. *Beata*, inquit, *quæ credidisti*. Sed et vos beati, qui audistis, et credidistis; quæcumque enim crediderit anima, et concipit et generat Dei Verbum, et opera ejus agnoscit. Sit in singulis Mariæ anima, ut magnificet Dominum: sit in singulis spiritus Mariæ, ut exsultet in Deo. Si secundum carnem una mater est Christi; secundum fidem tamen omnium fructus est Christus. Omnis enim anima accipit Dei Verbum, si tamen immaculata et immunis a vitiis intemerato castimoniam pudore custodiat.

27. Quæcumque igitur talis esse potuerit anima, magnificat Dominum, sicut anima Mariæ magnificavit Dominum, et exsultavit spiritus ejus in Deo salutari. Magnificatur enim Dominus, sicut et alibi legis: *Magnificate Dominum mecum*; non quod Domino aliquid humana voce possit adjungi, sed quia magnificatur in nobis. Imago enim Dei Christus est; et ideo si quid justum fecerit anima aut religiosum, illam imaginem Dei, ad cujus est similitudinem creata, magnificat. Et ideo dum magnificat eum, magnitudinis ejus quadam participatione sublimior fit; ut illam imaginem splendido bonorum colore factorum et quadam æmulatione virtutis in se videatur exprimere. Magnificat autem anima Mariæ Dominum, et exsultat spiritus ejus in Deo; eo quod et anima et spiritu Patri Filioque devota, unum Deum ex quo omnia, et unum Dominum per quem omnia, pio veneretur affectu.

28. Sequitur Mariæ, quo persona melior, eo prophetia plenior. Nec otiosum videtur quod et ante Johannem Elizabeth prophetat, et Maria ante Domini generationem; serpunt enim jam tentamenta salutis humanæ. Nam sicut peccatum a mulieribus cœpit: ita etiam bona a mulieribus inchoantur; ut feminæ quoque muliebria opera deponentes infirmitati renuntient: et anima quæ non habet sexum, ut Maria quæ nescit errorem, religioso imitetur studio castitatem.

V. 56. Mansit autem Maria cum illa mensibus tribus: et reversa est in domum suam.

29. Bene inducitur sancta Maria, et exhibuisse officium, et mysticum numerum custodisse. Non enim sola familiaritatis est causa quod diu mansit, sed etiam tanti vatis profectus. Nam si primo ingressu tantus processus exstitit; ut ad salutationem Mariæ exsultaret infans in utero, repleretur Spiritu sancto mater infantis: quantum putamus usu tanti temporis sanctæ Mariæ addidisse præsentiam? *Mansit autem Maria cum illa mensibus tribus*. Ungebatur itaque, et quasi bonus athleta exercebatur in utero matris propheta; amplissimo enim virtus ejus certamini parabatur. Denique tamdiu mansit Maria, quamdiu Elizabeth pariendi tempus impleret. Quod si diligenter advertas, invenies hoc nusquam positum, nisi in generatione justorum. Denique impleti sunt dies, ut pareret Maria: impletum est tempus, ut pareret Elizabeth: impletum est vitæ tempus, cum sancti viri ex hoc vitæ curriculo demigrarunt. Plenitudinem justi vita habet, inanes autem dies sunt impiorum.

30. Peperit ergo filium Elizabeth, et congratulabantur vicini. Habet sanc-

torum editio lætitiam plurimorum, quia commune est bonum; justitia enim communis est virtus. Et ideo in ortu justi, futuræ vitæ insigne præmittitur, et gratia secuturæ virtutis exsultatione vicinorum præfigurante signatur. Pulcre autem tempus quo fuit in utero Propheta, describitur; ne Mariæ præsentia taceatur: sed tempus siletur infantiæ, eo quod præsentia Domini, matris in utero roboratur, qui infantiæ impedimenta nescivit. Et ideo in Evangelio nihil super eo legimus, nisi ortum ejus, et oraculum, exsultationem in utero, vocem in deserto. Neque enim ullam infantiæ sensit ætatem, qui supra naturam, supra ætatem in utero situs matris, a mensura perfectæ cœpit ætatis plenitudinis Christi.

V. 60, 61, 62, 63, 64. Et respondit mater ejus, et dixit: Non, sed vocabitur Johannes. Et responderunt ad illam: Nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomine. Annuebant ergo patri ejus, quem vellet vocari eum. Et accepit pugillares, et scripsit, dicens: Johannes est nomen ejus. Et mirati sunt omnes. Continuo autem resoluta est lingua ejus, et apertum est os ejus, et loquebatur benedicens Deum.

31. Mire sanctus Evangelista præmittendum putavit, quod plurimi infantem patris nomine Zachariæ appellandum putaverint; ut advertas matri non nomen alicujus displicuisse degeneris, sed id sancto infusum Spiritu quod ab Angelo ante Zachariæ fuerat prænuntiatum. Et quidem ille mutus intimare vocabulum filii nequivit uxori: sed per prophetiam Elizabeth didicit, quod non didicerat a marito: *Johannes est*, inquit, *nomen ejus*, hoc est, non nos ei nomen imponimus, qui jam a Deo nomen accepit. Habet vocabulum suum quod agnovimus, non quod elegimus. Habent hoc merita sanctorum, ut a Deo nomen accipiant. Sic Jacob Israel dicitur, quia Deum vidit. Sic Dominus noster Jesus nominatus est, antequam natus: cui non Angelus, sed Pater nomen imposuit: *Revelabitur enim*, inquit, *filius meus Jesus cum iis qui cum eo jucundabuntur, qui relicti sunt in annis quadringentis. Et erit post annos hos, et morietur Filius meus Christus Jesus... et convertetur sæculum*. Vides Angelos, quæ audierint, non quæ usurpaverint, nuntiare. Nec mireris si nomen mulier quod non audivit, adseruit; quando Spiritus ei sanctus qui Angelo mandaverat, revelavit. Neque poterat Domini ignorare prænuntium, quæ prophetaverat Christum.

32. Et bene additur quia nemo in cognatione ejus vocabatur hoc nomine; ut intelligas nomen non generis esse, sed vatis. Zacharias quoque nutu interrogatur: sed quia incredulitas ei affatum eripuerat et auditum, quod voce non poterat, manu et litteris est locutus: scripsit enim dicens: *Johannes est nomen ejus*. Et hoc nomen non imponitur, sed adstruitur: meritoque continuo resoluta est lingua ejus; quia quam vinxerat incredulitas, fides solvit. Credamus et nos igitur, ut loquamur, ut lingua nostra quæ incredulitatis vinculis est ligata, rationis voce solvatur. Scribamus spiritu mysteria, si volumus loqui: scribamus prænuntium Christi non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Etenim qui Johannem loquitur, Christum prophetat. Loquamur Johannem, loquamur et Christum; ut nostrum quoque os possit aperiri, quod in sacerdote tanto irrationabilis modo pecudis fræna nutantis fidei coercebant.

V. 67. Et Zacharias pater ejus impletus est Spiritu sancto, et prophetabat dicens.

33. Vide quam bonus Deus, et facilis indulgere peccatis: non solum ablata restituit, sed etiam insperata concedit. Ille dudum mutus prophetat; hæc enim gratia Dei maxima, quod eum qui negaverant, confitentur. Nemo ergo diffidat, nemo veterum conscius delictorum præmia divina desperet. Novit Dominus mutare sententiam, si tu noveris emendare delictum.

V. 76. Et tu puer propheta Altissimi vocaberis.

34. Pulcre cum de Domino prophetaret, ad prophetam sua verba convertit; ut hoc quoque beneficium esse Domini designaret; ne cum publice enumera-

* Hoc sane non tam dicitur de Zacharia, quam ejus occasione universim colligitur.

ret sua, quasi ingratus tacuisse quæ acceperat beneficia videretur, quæ agnoscebat in filio. Sed fortasse aliqui quasi irrationabilem mentis excessum putent, quod octo dierum alloquitur infantem. Verum si teneamus, intelligimus profecto quod potuit vocem patris natus audire, qui Mariæ salutationem antequam nasceretur, audivit. Sciebat propheta alias esse aures prophetæ, quæ Spiritu Dei, non corporis ætate reserantur. Habebat intelligendi sensum, qui exsultandi habebat affectum.

35. Simul illud adverte quam paucis Elizabeth, quam multis Zacharias prophetet; et uterque sancto impletus Spiritu loquebatur : sed disciplina servatur, ut mulier discere magis quæ divina sunt, studeat, quam docere. Nec facile ullam prophetasse uberius quam matrem Domini reperimus. Prophetissa ipsa Maria soror Aaron quam cito Cantici verba conclusit! Eademque ubi prolixius est locuta cum fratre, nequaquam sui pœnam sermonis evasit.

Cap. 2, v. 1. Factum est autem, in diebus illis exiit edictum a Cæsare Augusto, ut censum profiteretur universus orbis terræ.

36. De ortu Salvatoris dicturi, non putamus alienum ut quo natus sit tempore, requiramus. Quid enim professio sæcularium ad generationem Domini pertineret, nisi ut advertamus hoc quoque divinum esse mysterium; quia dum professio sæcularis obtenditur, spiritalis impletur, non terrarum regi dicenda, sed cœli? Professio ista fidei, census est animorum; abolito enim Synagogæ censu vetusto, novus census Ecclesiæ parabatur, qui tormenta non exigeret*, sed auferret : et spiritaliter in typo plebs sua jam Christo nomina conferebat. Non hic spatia terrarum, sed mentium animorumque censentur: nec describuntur limites, sed proferuntur : nec ætas ulla distinguitur, sed omnis adscribitur; nullus enim ab hoc immunis est censu*, quia omnis ætas munifica Christo est, quem vagientes pueri martyrio confitentur, quem intra uterum positi exsultatione testantur. Nihil in hoc censu vereare terribile, nihil immite, nihil triste; sola unumquemque fides signat. Vis Christi audire censores? Jubentur censere sine virgis**: nec terrore, sed gratia plebem quærere : recondere gladium, non possidere aurum. Talibus censoribus adquisitus est orbis.

37. Denique ut scias censum non Augusti esse, sed Christi, totus orbis profiteri jubetur. Quando nascitur Christus, omnes profitentur : quando mundus concluditur, omnes periclitantur. Quis ergo poterat professionem totius orbis exigere, nisi qui totius habebat orbis imperium? Non enim Augusti, sed *Domini est terra, et plenitudo ejus, orbis terrarum, et universi qui habitant in eo.* Gothis non imperabat Augustus, non imperabat Armenis: imperabat Christus. Acceperunt utique Christi censorem, qui Christi martyres ediderunt. Et ideo fortasse nos vincunt, ut præsentia docent; quoniam quem illi oblatione sanguinis fatebantur, huic arriani quæstionem generis inferebant.

V. 2. Hæc, *inquit*, professio prima facta est.

38. Atqui plerasque jam partes terrarum sæpe fuisse descriptas loquuntur historiæ. Hæc est ergo professio prima***, sed mentium: cui omnes profitentur, quia nullus excipitur, non præconis evocatione, sed vatis qui multo ante

* Fit allusio ad censoriam Romanorum disciplinam, quam constat fuisse longe severissimam. Ipseque Ambrosius hoc infra satis aperte indicat, cum illi opponens Christi censuram dicit : *Nihil in hoc censu vereare terribile, nihil immite, nihil triste, sola unumquemque fides signat*, etc. His autem ultimis verbis innuitur ille vetus censorum ritus, quo nonnullos ignominiæ causa Ceritum ceris sive tabulis adscribebant : quo spectat illud Horatii :

Quid deceat, quid non, obliti : Cerite cera
Digni, etc. Epist. 6, lib. 1.

* Mares ante annum quartum decimum, feminæ ante duodecimum, non cogebantur apud censores profiteri, cum ante illam ætatem tributum ab eisdem non exigeretur.

** Manifesta allusio ad Luc. 9, 3, ubi prohibentur apostoli ne virgam ferant. ad proseminandum Evangelium proficiscentes.

*** Dicitur *professio prima*, non absolute, sed prima sub Cyrino, ut opponatur secundæ sub eodem peractæ. Sed litteralem sensum unde parum utilitatis redire poterat ad suos lectores, hoc loco non excutit B. Ambrosius.

prædixit : *Omnes gentes plaudite manibus : jubilate Deo in voce exsultationis, quoniam Deus summus, terribilis, rex magnus super omnem terram.* Denique ut scias censum esse justitiæ, veniunt ad eum Joseph et Maria, hoc est, justus et virgo : ille, qui Verbum servaret : ista, quæ pareret. Ubi profitentur justus et virgo, nisi ubi nascitur Christus? *Omnis* enim *spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, de Deo est.* Ubi autem secundum altiorem rationem nascitur Christus, nisi in corde tuo, et in pectore tuo? *Prope est* enim *Verbum in ore tuo, et in corde tuo.*

39. Pulcre autem quod et præsidis nomen addidit, ut seriem temporis designaret. *Præside*, inquit, *Syriæ Cyrino facta est hæc prima professio.* Ut quasi consulem quemdam, signi gratia, huic libro Evangelista adscripsisse videatur. Nam si consules adscribuntur tabulis emtionis, quanto magis redemtioni omnium debuit tempus adscribi? Habes ergo omnia quæ in contractibus esse consueverunt : vocabulum summam illic potestatem gerentis, diem, locum, causam. Testes quoque adhiberi solent : hos quoque nativitati suæ, et generationi secundum carnem Christus adhibuit, qui signarent Evangelium, dicens : *Vos eritis mihi testes in Hierusalem.*

V. 6, 7. Factum est autem, cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret. Et peperit filium primogenitum, et pannis eum involvit, et posuit in præsepio; quia non erat locus in eo diversorio.

40. Breviter sanctus Lucas et quomodo, et quo tempore, et quo loco secundum carnem Christus natus sit, explicavit. At vero de cœlesti generatione si quæris, lege Evangelium sancti Johannis, qui a cœlestibus exorsus ad terrena descendit. Illic invenies et quando erat, et quomodo erat, et quid erat, quid egerat, quid agebat, et ubi erat, et quo venerit, et quomodo venerit, quo tempore venerit, qua causa venerit. *In principio*, inquit, *erat Verbum*; habes quando erat : *Et Verbum erat apud Deum*; habes quomodo erat. Habes etiam quid erat : *Et Deus*, inquit, *erat Verbum*. Quid egerat : *Omnia per ipsum facta sunt.* Quid agebat : *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Et ubi erat : *In hoc mundo erat.* Quo venerit : *In sua propria venit.* Quomodo venerit : *Verbum caro factum est.* Quando venerit, Johannes testimonium perhibet de ipso dicens : *Hic est de quo dixi, qui post me venit, ante me factus est; quia prior me erat.* Qua causa venerit, Johannes ipse testatur. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Si igitur generationem utramque cognovimus, et utriusque munus unum, et causam qua venit advertimus; ut pereuntis mundi peccata suscipiens, peccati labem, et omnium mortem in se, qui vinci non posset, aboleret : consequens est ut nunc quoque sanctus Lucas Evangelista nos doceat, et vias Domini secundum carnem crescentis ostendat.

41. Nec quemquam movere debet quod altiori consilio Johannis infantiam diximus prætermissam, Christi vero infantiam adserimus esse descriptam; non enim omnium est dicere : *Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifaciam : omnibus omnia factus sum :* neque de quoquam alio ita dici potest, quia *Vulneratus est propter iniquitatem nostram, et infirmatus est propter peccata nostra.* Ille igitur parvulus, ille infantulus fuit, ut tu vir possis esse perfectus; ille involutus in pannis, ut tu mortis laqueis sis absolutus; ille in præsepibus, ut tu in altaribus*; ille in terris, ut tu in cœlis; ille alium locum in eo diversorio non habebat, ut tu plures haberes in cœlestibus sedibus mansiones. *Qui cum dives*, inquit, *esset, propter vos pauper factus est; ut illius inopia vos ditaremini.* Meum ergo paupertas illa patrimonium est; et infirmitas Domini mea est virtus. Maluit sibi egere, ut omnibus abundaret. Me illius infantiæ vagientis abluunt fletus, mea lacrymæ illæ delicta laverunt. Plus igitur, Domine Jesu, injuriis tuis debeo quod redemtus sum, quam operibus quod creatus sum. Non prodesset nasci, nisi redimi profuisset.

42. Sed nemo intra usum corporis

* *Ut tu in altaribus*, nempe ad accipiendum corporis Dominici sacramentum.

formam omnem divinitatis includat. Alia natura carnis est, alia divinitatis gloria. Propter te infirmitas, in se potentia : propter te inopia, in se opulentia. Noli hoc æstimare quod cernis, sed quod redimeris, agnosce. Quia in pannis est, vides : quia in cœlis est, non vides : infantis audis vagitus, non audis bovis Dominum agnoscentis mugitus : *Agnovit* enim *bos possessorem suum, et asina præsepe domini sui;* immo *præsepium* dixerim, sicut scripsit qui transtulit; nihil enim apud me distat in verbo, quod non distat in sensu. Nam si orator illorum qui phaleras sermonum sequuntur, neget in hoc positas esse fortunas Græciæ, hoc an illo verbo usus sit; sed rem spectandam putat : si ipsi philosophi eorum qui totos dies in disputatione consumunt, minus latinis et receptis usi sermonibus sunt, ut propriis uterentur : quanto magis nos negligere verba debemus, spectare mysteria, quibus vincit sermonis vilitas, quod operum miracula divinorum nullis venustata sermonibus, veritatis suæ lumine refulserunt? Denique asinam illam irrationabilem non fuco deliciarum, sed succo naturalis alimoniæ præsepia sancta paverunt.

43. Hic est Dominus, hoc præsepe, quo nobis divinum mysterium revelatum est : irrationabiles gentes, pecudum intra præsepia more viventes, alimoniæ sacræ ubertate pascendas. Agnovit ergo asina, species scilicet, et forma gentilium, præsepe Domini sui. Et ideo dicit : *Dominus pascit me, et nihil deerit.* An mediocribus signis Deus probatur, quod Angeli ministrant, quod Magi adorant, quod martyres confitentur? Ex utero funditur, sed coruscat e cœlo : terreno in diversorio jacet, sed cœlesti lumine viget. Nupta peperit, sed virgo concepit : nupta concepit, sed virgo generavit. Docuit enim nos sanctus Matthæus non mediocre mysterium, quod sanctus Lucas, quia plene jam erat expositum, silendum putavit, satis se divitem fore credens, si præsepe Domini sibi ex omnibus vindicasset.

44. Istum igitur parvulum, quem tu quasi vilem, qui infidelis es, arbitraris, Magi ex oriente venientes, tam longo spatio sequuntur, et procidentes adorant, et regem appellant, et resurrecturum fatentur, offerentes de thesauris suis aurum, thus, et myrrham. Quæ sunt ista veræ fidei munera? Aurum regi, thus Deo, myrrha defuncto; aliud enim regis insigne, aliud divinæ sacrificium potestatis, aliud honor est sepulturæ, quæ non corrumpat corpus mortui, sed reservet. Nos quoque qui hæc audimus et legimus, de thesauris nostris talia, fratres, munera proferamus : *Habemus* enim *thesaurum in vasis fictilibus.* Si igitur in te ipso quod es, non ex te debes æstimare, sed ex Christo : quanto magis in Christo non tua debes æstimare, sed Christi.

45. Ergo Magi de thesauris suis offerunt munera. Vultis scire quam bonum meritum habeant? Stella ab his videtur : et ubi Herodes est, non videtur : ubi Christus est rursus videtur, et viam monstrat. Ergo stella hæc via est, et via Christus; quia secundum Incarnationis mysterium Christus est stella : *Orietur* enim *stella ex Jacob, et exsurget homo ex Israel.* Denique ubi Christus, et stella est; ipse enim est stella splendida, et matutina. Sua igitur ipse luce se signat.

46. Accipe aliud documentum. Alia venerunt via Magi, alia redeunt; qui enim Christum viderant, Christum intellexerant, meliores utique quam venerant, revertuntur. Duæ quippe sunt viæ : una quæ ducit ad interitum, altera quæ ducit ad regnum : illa peccatorum est, quæ ducit ad Herodem : hæc via Christus est, qua reditur ad patriam; hic enim temporalis est incolatus, sicut scriptum est : *Multum incola facta est anima mea.* Caveamus igitur Herodem mundanæ ad tempus præsulem potestatis; ut patriæ cœlestis æternum consequamur habitaculum.

47. Non electis tantum præmia ista proposita sunt, sed etiam omnibus; quoniam *Omnia, et in omnibus Christus.* Vides enim quia non otiose, vel de Chaldæis, qui peritiores in numeris*

* Id intelligi oportet de numeris astrologicis, ex quibus genethliaci futura prædicere posse sibi videbantur.

habentur, Abraham Deo credidit: vel Magi qui licet magicis artibus, cum reconciliandæ sibi Divinitati studium impendunt, ortum in terris Domini crediderunt: non, inquam, otiose, sed ut ex adversariis gentibus sanctæ religionis testimonium sumeretur, et divini timoris exemplum.

48. Sed tamen qui sunt isti Magi, nisi qui, ut historia quædam docet, a Balaam genus ducunt, a quo prophetatum est: *Orietur stella ex Jacob?* Isti ergo sunt non minus fidei, quam successionis hæredes. Ille stellam vidit in spiritu, isti viderunt oculis, et crediderunt. Viderunt novam stellam, quæ non erat visa a creatura mundi. Viderunt novam creaturam, et non solum in terra, sed etiam in cœlo gratiam novi hominis requirebant, secundum quod Moyses prophetice posuit, quia *Orietur stella ex Jacob, et exsurget homo ex Israel.* Et cognoverunt hanc esse stellam, quæ hominem Deumque significat. Adoraverunt parvulum: utique non adorassent, si parvulum tantummodo credidissent. Magus ergo intelligit suas cessare artes, tu non intelligis tua dona venisse? Ille fatetur alienum, tu non agnoscis promissum? Ille contra se credit, tu pro te non putas esse credendum?

49. Natum ergo Magi nuntiant regem: perturbatur Herodes, congregat scribas et principes sacerdotum, et interrogat ubi Christus oriatur. Magi tantummodo regem nuntiant: Herodes Christum requirit. Ipsum igitur regem de quo interrogat, confitetur. Deinde cum ubi nasci haberet inquiritur, utique prænuntiatus ostenditur; neque enim quæri poterat, qui non erat nuntiatus. O amentes Judæi, venisse non creditis, quem videtis: venisse non creditis, quem dicitis esse venturum! Nuntiate, inquit, mihi, ut veniam, et adorem puerum. Insidiatur quidem Herodes, sed Deum non negat, quem memorat adorandum. Deinde infantes occidi jubet. Cui alii nisi Deo talis victima debebatur? Expers licet sensus infantia, Deum tamen pro quo interimitur, confitetur. Hæc de Matthæo pauca libavimus; ut clareret infantiæ tempora a divinitatis operibus non vacasse. Quod si ætas carnis ignava operis fuit, profecto Deus erat, qui divinitatis operibus exercebat carnis ætatem: qui etiam pastores faciebat in illa regione vigilare, custodientes vigilias noctis supra gregem suum.

50. Videte Ecclesiæ surgentis exordium: Christus nascitur, et pastores vigilare cœperunt, qui gentium greges, pecudum modo ante viventes, in aulam Domini congregarent; ne quos spiritalium bestiarum per offusas noctium tenebras paterentur incursus. Et bene pastores vigilant, quos bonus pastor informat. Grex igitur populus, nox sæculum, pastores sunt sacerdotes. Aut fortasse etiam ille sit pastor, cui dicitur: *Esto vigilans, et confirma;* quia non solum episcopos ad tuendum gregem Dominus ordinavit, sed etiam Angelos destinavit.

V. 9. Ecce Angelus Domini stetit ante illos.

51. Videte quemadmodum cura divina fidem adstruat: Angelus Mariam, Angelus Joseph, Angelus pastores edocet. Non satis est semel missum; duobus enim vel tribus testibus stat omne verbum.

V. 13, 14. Et facta est cum Angelo multitudo exercitus cœlestium laudantium Deum, et dicentium: Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

52. Bene Angelorum nominatur exercitus, qui ducem militiæ sequebantur. Cui igitur laudem Angeli, nisi Domino suo dicerent, juxta quod scriptum est: *Laudate Dominum de cœlis, laudate eum in excelsis. Laudate eum omnes Angeli ejus?* Impleta igitur prophetia est. Laudatur de cœlis Dominus, et videtur in terris. De quo sanctus Marcus ait, quia *Cum bestiis erat, et Angeli ministrabant ei;* ut in altero misericordiæ insigne, in altero divinæ indicium potestatis agnoscas. Tuum est quod bestias patitur, suum quod ab Angelis prædicatur. Et aiunt:

V. 15, 16. Transeamus usque Bethlehem, et videamus hoc Verbum quod factum est, sicut Dominus ostendit nobis. Et venerunt festinantes.

53. Vides festinare pastores; nemo

enim cum desidia Christum requirit. Vides pastores Angelo credidisse : et tu Patri, Filio, Spiritui sancto, Angelis, prophetis, et apostolis crede. Vide quam signate Scriptura singulorum libret momenta verborum : Festinant, inquit, Verbum videre. Etenim cum caro Domini videtur, Verbum videtur, quod est Filius. Non mediocre fidei tibi hoc videatur exemplum, non vilis persona pastorum. Certe quo vilior ad prudentiam, eo pretiosior ad fidem. Non gymnasia choris referta sapientum, sed plebem Dominus simplicem requisivit, quæ phalerare audita, et fucare nesciret. SIMPLICITAS enim quæritur, non ambitio desideratur. Nec contemnenda putes quasi vilia verba prophetarum : a pastoribus etiam Maria fidem colligit : a pastoribus populus ad Dei reverentiam congregatur; *mirati* enim *sunt de iis, quæ dicebantur a pastoribus ad ipsos.*

V. 19. Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo.

54. Discamus sanctæ Virginis in omnibus castitatem, quæ non minus ore pudica quam corpore, argumenta fidei conferebat in corde. Si Maria a pastoribus discit, cur tu declinas discere a sacerdotibus? Si Maria ante præcepta apostolica tacet, cur tu post apostolica præcepta magis cupis docere, quam discere? Disce vitium esse personæ, non sexus; sexus enim sanctus. Denique Maria præceptum non accepit, exemplum edidit.

55. Circumciditur itaque puer. Quis ille puer, nisi ille de quo dictum est : *Puer natus est nobis, Filius datus est nobis?* Factus est enim sub Lege; ut eos qui sub Lege essent, lucrifaceret.

56. Sistitur autem in Hierusalem. Quid sit autem in Hierusalem sisti Domino, dicerem, nisi in Esaiæ commentis* ante dixissem. Circumcisus enim vitiis, Dominico dignus judicabatur obtutu; quia *Oculi Domini super justos.* Vides omnem legis veteris seriem fuisse typum futuri; nam et circumcisio purgationem significat delictorum. Sed quoniam prona quadam cupiditate peccandi humanæ carnis et mentis fragilitas inextricabilibus vitiis implicatur, eo per octavum circumcisionis diem culpæ totius futura purgatio resurrectionis præfigurabatur ætate; hoc est enim illud : *Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur;* verbis enim Legis promittebatur Virginis partus. Et vere sanctus, quia immaculatus. Denique ipsum esse qui Lege signetur, in eumdem modum ab Angelo repetita verba declarant : *Quia quod nascetur,* inquit, *sanctum vocabitur Filius Dei.* Non enim virilis coitus vulvæ virginalis secreta reseravit : sed immaculatum semen inviolabili utero Spiritus sanctus infudit; solus enim per omnia ex natis de femina sanctus Dominus Jesus, qui terrenæ contagia corruptelæ immaculati partus novitate non senserit, et cœlesti majestate depulerit.

57. Nam si litteram sequamur, quomodo sanctus omnis masculus, cum multos sceleratissimos fuisse non lateat? Numquid sanctus Achab? Numquid sancti pseudo-prophetæ, quos ad Eliæ preces ultor cœlestis injuriæ ignis absumsit? Sed ille sanctus, per quem figuram futuri mysterii pia legis divinæ præscripta signabant; eo quod solus sanctæ Ecclesiæ virginis ad generandos populos Dei immaculatæ fœcunditatis aperiret genitale secretum*. Hic ergo solus aperuit sibi vulvam. Nec mirum; qui enim dixerat ad Prophetam : *Priusquam te formarem in utero, novi te : et in vulva matris sanctificavi te.* Qui ergo vulvam sanctificavit alienam, ut nasceretur Propheta, hic est qui aperuit matris suæ vulvam; ut immaculatus exiret.

V. 25. Et ecce homo erat in Hierusalem, cui nomen Simeon : et homo iste justus, et timoratus, exspectans consolationem Israel.

58. Non solum ab Angelis et prophe-

* Hæc in Esaiam commenta reperimus ab Augustino non semel allegata, et eo magis dolemus illa interiisse, quod in pretio fuisse apud tantum Doctorem intelligimus.

* Vult ibi sanctus Doctor, Christum virginalem matris uterum immaculato partu reserantem, sui ipsius spiritalem Ecclesiæ vulvam ad generationem fidelium aperientis figuram esse.

tis, a pastoribus et parentibus, sed etiam a senioribus et justis generatio Domini accipit testimonium. Omnis ætas, et uterque sexus, eventorumque miracula fidem adstruunt. Virgo generat, sterilis parit, mutus loquitur, Elizabeth prophetat, Magus adorat, utero clausus exsultat, vidua confitetur, justus exspectat. Et bene justus, qui non suam, sed populi gratiam requirebat: cupiens ipse corporeæ vinculis fragilitatis absolvi, sed exspectans videre promissum; sciebat enim quia beati oculi qui eum viderent.

V. 29. Nunc, *inquit*, dimitte servum tuum.

59. Vide justum velut corporeæ carcere molis inclusum velle dissolvi, ut incipiat esse cum Christo; dissolvi enim et cum Christo esse, multo melius. Sed qui vult dimitti, veniat in templum, veniat in Hierusalem, exspectet Christum Domini, accipiat in manibus Verbum Dei, complectatur quibusdam suæ fidei brachiis. Tunc dimittetur, ut non videat mortem, qui viderit vitam.

60. Vides uberem in omnes gratiam Domini generatione diffusam, et prophetiam incredulis negatam esse, non justis. Ecce et Simeon prophetat in ruinam et resurrectionem plurimorum venisse Dominum Jesum Christum; ut justorum iniquorumque merita discernat, et pro nostrorum qualitate factorum judex verus et justus aut supplicia decernat, aut præmia.

V. 35. Et tuam, *inquit*, ipsius animam pertransibit gladius.

61. Nec littera, nec historia docet ex hac vita Mariam corporalis necis passione migrasse; non enim anima, sed corpus materiali gladio transverberatur. Et ideo prudentiam Mariæ haud ignaram mysterii cœlestis ostendit. *Vivum* enim *verbum Dei, et validum, et acutum omni gladio acutissimo, penetrans usque ad divisionem animæ, et spiritus, artuumque et medullarum, cogitationes cordis, et secreta scrutatur animorum;* quia nuda mentium, et aperta sunt omnia Dei Filio, quem conscientiæ secreta non fallunt.

62. Prophetavit itaque Simeon, prophetaverat Virgo, prophetaverat copulata conjugio, debuit etiam vidua; ne qua aut professio deesset, aut sexus. Et ideo Anna et stipendiis viduitatis, et moribus talis inducitur, ut digna plane fuisse credatur, quæ redemtorem omnium venisse nuntiaret. Cujus merita cum alibi descripserimus, cum viduas hortaremur, hoc loco quoniam ad alia properamus, non putamus iteranda. Non otiose tamen annos octoginta quatuor viduitatis ejus expressit; quia et septem dodecades, et duæ quadragesimæ sacrum videntur numerum designare.

V. 42. Et cum facti essent illi anni duodecim.

63. A duodecimo anno, ut legimus, Dominicæ sumitur disputationis exordium; hic enim prædicandæ fidei Evangelizantium numerus debebatur. Nec otiose immemor suorum secundum carnem parentum, qui secundum carnem utique sapientia Dei implebatur et gratia, post triduum reperitur in templo, ut esset indicio quia post triduum triumphalis illius passionis in sede cœlesti, et honore divino fidei nostræ se resurrecturus offerret, qui mortuus credebatur.

V. 49. Quid est quod me quærebatis. Nesciebatis quia in propria patris mei oportet me esse?

64. Duæ sunt in Christo generationes: una est paterna, materna altera: paterna illa divinior, materna vero quæ in nostrum laborem usumque descendit. Et ideo quæ supra naturam, supra ætatem, supra consuetudinem fiunt, non humanis adsignanda virtutibus, sed divinis referenda sunt potestatibus. Alibi eum ad mysterium mater impellit: hic mater arguitur; quia adhuc quæ humana sunt, exigat. Sed cum hic duodecim describatur annorum, illic discipulos habere doceatur; vides matrem didicisse de Filio, ut exigeret a validiore mysterium, quæ stupebat in juniore miraculum.

V. 51. Et venit Nazareth, et erat subditus illis.

65. Quid enim magister virtutis, nisi officium pietatis impleret? Et miramur si Patri defert, qui subditur matri? Non

utique infirmitatis, sed pietatis est ista subjectio; adtollat licet sævis emissus latebris coluber perfidiæ caput, et serpentinis evomat venena pectoribus. Cum dicit se Filius missum, majorem hæreticus appellat Patrem, ut imperfectum Filium dicat, qui potest habere majorem; ut alienis auxiliis adserat eum qui mittitur, indigere: numquid et humano egebat auxilio, ut materno serviret imperio? Deferebat homini, deferebat ancillæ (ipsa enim dicit: *Ecce ancilla Domini*); deferebat simulato patri: et miraris si Deo detulit? An homini deferre pietas est, Deo deferre infirmitas est? vel ex humanis divina perpende, et quid patri amoris debeatur, agnosce. Pater honorificat Filium, non vis ut Filius honorificet Patrem: Pater voce cœlesti in Filio se complacere profitetur, non vis ut Filius humanæ carnis indutus amictu, cum humana voce, humano loquatur affectu, Patrem dicat esse majorem? Nam si *Magnus Dominus, et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis,* utique magnitudo quæ finem non habet, nec augmentum habet. Sed cur non accipiam religiosis auribus Filium Patri in susceptione corporis obedientem, cum religiose accipiam Patrem Filio deferentem?

66. Disce potius tuæ utilitatis præcepta, et exempla pietatis agnosce. Disce quid parentibus tuis debeas, cum legis a Patre Filium non voluntate, non opere, non tempore discrepare: etsi personis duo, potestate unum sunt. Et utique nullum Pater ille cœlestis laborem generationis expertus est: tu matri debes pudoris injuriam, virginitatis dispendium, partus periculum, matri longa fastidia, matri longa discrimina, cui miseræ in ipsis votorum fructibus majus periculum est: et cum ediderit quod optavit, partu absolvitur, non timore. Quid anxios patres loquar pro filiorum profectu, et multiplicatos alienis usibus census, jactaque agricolæ semina posterorum ætatibus profutura? Nonne pro his obsequia saltem oportet rependi? Cur impio patris vita prolixior, et communitas patrimonii videtur angustior, cum Christus non refugiat cohæredes?

Cap. 3, v. 2. Factum est verbum Domini super Johannem Zachariæ filium in deserto.

67. Congregaturus Ecclesiam Dei Filius, ante operatur in servulo. Et ideo bene posuit sanctus Lucas factum esse verbum Domini super Johannem Zachariæ filium in deserto; ut Ecclesia non ab homine cœperit, sed a Verbo. Ipsa enim est desertum, quia *Plures filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum.* Denique ipsi dicitur: *Lætare sterilis*; et: *Exsulta desertum*; quia nullis adhuc convenæ plebis operibus colebatur, neque ullum adhuc arbores illæ, quæ fructum ferre non poterant, meritorum suorum verticem præferebant. Nondum venerat qui diceret: *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Domini.* Nondum vitis illa cœlestis fructus palmitibus suis, verborum quodam suorum traduce, ministrabat. Factum est ergo verbum, ut quæ erat ante deserta, fructum nobis terra generaret. Factum est verbum, vox secuta est; verbum enim prius intus operatur, sequitur vocis officium. Unde et David dicit: *Credidi, propter quod locutus sum.* Prius credidit, ut loqui posset.

68. Factum est autem verbum, ut sanctus Baptista Johannes pœnitentiam prædicaret. Et ideo plerique sancto Johanni typum Legis imponunt, eo quod Lex peccatum denuntiare potuit, donare non potuit. Lex enim unumquemque qui viam gentium sequebatur, revocat ab errore, restringit a crimine: pœnitentiam suadet, ut gratiam consequatur. *Lex* autem *et Prophetæ usque ad Johannem*: Johannes vero prænuntius Christi. Ita Lex et Ecclesiæ prænuntia, et gratiæ pœnitentia est. Bene itaque sanctus Lucas compendio usus est, ut Johannem declararet prophetam, dicens factum esse super eum verbum Domini: alia non adderet; nullus enim eget indicio sui, qui verbo Dei abundat. Unum itaque dixit, et omnia declaravit.

69. At vero sanctus Matthæus et Marcus vestitu, et cinctu, et cibo Prophetam declarare voluerunt, eo quod vestitum de pilis camelorum habuit, et zonam pelliceam super lumbos suos, locustas autem, et mel silvestre edebat.

Prænuntius enim Christi non patiebatur immundarum perire exuvias bestiarum : ipso quoque vestitus indicio designans Christum esse venturum, qui belluina, illuvieque contexta pro nostrorum deformitate meritorum, gentilitatis immundæ peccata suscipiens, in illo trophæo crucis, amictu quodam se nostræ carnis exueret.

70. Quid autem sibi vult cinctus zonæ pelliceæ, nisi quod caro ista quæ mentem prius gravare consueverat, ea post adventum Domini non impedimento cœpit esse, sed cingulo? Scilicet juxta David : *In salicibus.... organa nostra suspendimus;* et juxta Apostolum confidentiam non habemus in carne, et confidentiam habemus in corpore : non habemus in voluptatibus, habemus in passionibus; quoniam in spiritu fervens vigeat affectus, et ad omne accingamur obsequium cœlestium præceptorum, devotione mentis intenti, atque apparatu corporis expediti.

71. Cibus quoque propheticus index officii, nuntiusque mysterii est. Quid enim tam otiosum ad hominis officium, quam locustas quærere : et quid tam plenum ad vatis mysterium? Nam quo magis ad fructum inutiles, ad usum laboris inertes, ad tactum fugaces, vagæ saltu, ore stridulæ sunt locustæ *; eo convenientius his populi figura gentilis aptatur, qui nullo usu laboris, nullo operis sui fructu, sine gravitate, sine voce sonum querelæ ederet, verbum vitæ ignoraret. Hic igitur populus cibus est prophetarum; nam quo numerus major populi congregatur, eo uberior prophetici oris usus augetur. Ecclesiæ quoque gratia præfiguratur in melle silvestri, non intra alvearium legis plebis Judaicæ fœtu reperta, sed in campis, et foliis sylvæ gentilium errore diffusa, juxta quod scriptum est : *Invenimus eam in campis sylvæ.*

72. Et hic quidem mel silvestre edebat, annuntians populos de petræ melle saturandos, sicut scriptum est : *Et de petra mellis saturavit eos.* Sic etiam Eliam corvi cibo advectitio, et lucrativo potu inter deserta paverunt? ut indicio foret populos nationum tetro squalentes colore meritorum, qui ante cibum fœtidis in cadaveribus requirebant, nunc de se advectitiam prophetis alimoniam præbituros. Cibus enim prophetarum divinæ voluntatis effectus est, sicut ipse Dominus declaravit dicens : *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui me misit.*

V. 4. Vox clamantis in deserto.

73. Bene vox dicitur Johannes Verbi prænuntius. Nam interrogatus ipse Johannes : *Quid dicis de te ipso? Ait : Ego vox clamantis in deserto.* Et ideo ait : *Qui post me venit, ante me factus est;* quia vox præcedit inferior, verbum sequitur, quod præcellit. Ideo et a Johanne baptizari voluit; quia in hominibus verbum consecratur voce doctoris. Ideo fortasse Zacharias vocem recepit, quia vocem locutus est.

V. 7, 8. Generatio viperarum, quis ostendit vobis fugere a ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ. Et ne cœperitis dicere : Pater noster est Abraham. Dico autem vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.

74. Argui quidem videtur malitia Judæorum, eo quod vario noxiæ mentis veneno, serpentinos lapsus, et terrena cubilia, non divinæ aliquod mysterium cognitionis operentur : sed tamen cum dicitur : *Quis ostendit vobis fugere a ventura ira?* ostenditur his Dei miseratione infusa prudentia; ut gerant suorum pœnitentiam delictorum, futuri terrorem judicii provida devotione metuentes. Ad generationem ergo, non ad successionem referenda est comparatio viperarum. Aut fortasse juxta quod scriptum est : *Estote prudentes sicut serpentes*, ostenduntur habere prudentiam naturalem, qui profutura videant, et sponte deposcant : sed adhuc noxia non relinquant.

* Hic Doctor noster dissentit ab opinione eorum, quibus ἀκρίδες non locustæ sunt, sed fruticis aut herbæ cujusdam genus, immo, si Deo placet, etiam pisces delicati. Sed cum Ambrosio pars multo maxima Patrum ac interpretum consentiunt. Neque sane alia opinio videtur aliunde introducta, nisi quod locustæ animalcula non crederentur esui esse; cum tamen certos populos illis et olim victitasse, et etiamnum victitare prodant historici.

75. Et ideo admonentur claritatem sibi magis operis, quam nobilitatem generis vindicare; quod nulla in successione prærogativa sit, nisi fidei adstipuletur hæreditas, quam Dei nutu ad populos gentilium transferendam, sermone prophetico revelavit, dicens : *Potens est Deus de lapidibus his suscitare filios Abrahæ.* Nam licet Deus possit diversas convertere et commutare naturas; tamen quia mihi plus mysterium quam miraculum prodest, in prænuntio Christi nihil magis quam ædificationem Ecclesiæ debeo surgentis agnoscere : quæ non rupeis saxis, sed vivis lapidibus extructa, in habitaculum Dei et fastigium templi conversione nostrorum surrexit animorum. Etenim parabat Deus mentium nostrarum dura mollire, et de lapidibus offensionis excitare cultores religionis. Quid enim aliud quam lapides habebantur, qui lapidibus serviebant, similes utique iis qui facerent eos? Prophetatur igitur saxosis gentilium fides infundenda pectoribus, et futuros per fidem Abrahæ filios oracula pollicentur, quibus per duritiam mentis saxeus quidam insensibilis, irrationabilisque naturæ usus inoleverat. Nam si lapidibus vivis firmatos viros fidei robore sententia apostolica comparavit, juxta quod scriptum est : *Et vos tamquam lapides vivi ædificamini domus spiritalis, in sacerdotium sanctum, offerentes hostias spiritales :* multo altius * hic videntur voce prophetica lapidibus homines comparati, qui ita humanæ sensum mentis amiserant; ut dum lapidibus putant divinitatis alicujus inesse rationem, ipsi in naturam lapidum non usu corporis, sed mentis habitu verterentur. Denique ex Abrahæ secundum carnem successione manantes, et principes Sodomorum appellantur, et parietes dealbati : ita sibi prærogativam generis morum magis similitudo vindicat, quam ordo majorum. Quinetiam ut scias quia lapidibus comparati sunt homines, arboribus quoque homines comparavit subjiciens Propheta :

* Hic *altius* idem sonat, atque altiori, ac profundiori sensu.

V. 9. *Quia jam securis ad radices arborum posita est.*

76. Exempli autem ideo facta mutatio est; ut illo comparationis processu quidam intelligatur hominis clementior jam profectus. Nam illi ante deformes ad usum, nudi ad ornatum, steriles ad fructum, irrationabiles ad profectum, jam in arborum speciem figurantur, quæ rationabili quodam naturæ munere decoræ ad usum, ad adspectum venustæ, ad fructum opimæ, surgunt cacuminibus, funduntur brachiis, replentur fructibus, frondibus vestiuntur. Atque utinam nos fœcundarum usum arborum possimus imitari, meritisque crescentibus longævæ humilitatis radice fundati, sublimes ab humo, decori ad speciem, adultos fructuosorum operum vertices erigamus; ne Evangelica securis agricolæ trunci radicem sylvestris excidat. *Væ enim mihi est, si non evangelizavero.* Sed vox ista Apostolica est. Væ mihi est, si non peccata deflevero : væ mihi est, si non media nocte surrexero ad confitendum tibi : væ mihi est, si dolum proximo meo fecero : væ, si locutus non fuero veritatem. Ad radicem securis est posita, faciat fructum qui potest gratiæ, qui debet pœnitentiæ. Adest Dominus qui fructum requirat, fœcundos vivificet, steriles reprehendat. Anni tres sunt ex quo venit, et fructum in Judæis invenire non potuit: utinam inveniat in nobis. Jussurus est succidi infructuosos, ne terram occupent. Sed qui adhuc non habet fructum, conetur ut adferat in futurum. Bonus ille cultor agri interveniet pro nobis infœcundis, pro nobis infructuosis; ut detur spatium, patientia deferatur; ne forte et nos aliquem fructum ferre Deo possimus.

77. Singulis quoque generibus hominum conveniens tribuit sanctus Johannes Baptista responsum, unum omnibus: ita publicanis, ne ultra præscriptum exigant : militibus, ne calumniam faciant, ne prædam requirant : docens idcirco stipendia constituta militiæ; ne dum sumtus quæritur, prædo grassetur. Sed hæc et alia officiorum præcepta propria singulorum : misericordia commu-

nis est usus, ideo commune præceptum: omnibus officiis, omnibus ætatibus necessaria, et ab omnibus deferenda. Non publicanus, non miles excipitur, non agricola vel urbanus, dives et pauper, omnes in commune admonentur ut conferant non habenti. MISERICORDIA enim plenitudo virtutum est. Et ideo omnibus est proposita perfectæ forma virtutis; ne vestimentis alimentisque suis parcant. Misericordiæ tamen ipsius pro possibilitate conditionis humanæ mensura servatur; ut non sibi unusquisque totum eripiat: sed quod habet, cum paupere partiatur.

V. 15, 16. *Æstimante autem populo et cogitante in cordibus suis de Johanne, ne forte ipse esset Christus; respondit, dicens: Ego quidem vos baptizo in aqua, in pœnitentia.*

78. Videbat ergo Johannes cordis occulta. Sed consideremus cujus hæc gratia. Quemadmodum autem prophetis palam fiant cordis occulta, Paulus ostendit dicens: *Occulta quoque cordis ejus manifesta fient: et procidens in faciem adorabit Deum, pronuntians quod vere Deus est in vobis.* Dei ergo munus est qui revelat, non virtus hominis qui divino magis adjuvatur beneficio, quam naturali cernit officio. Quo autem proficit ista cogitatio Judæorum, nisi ut secundum Scripturas venisse Christum probetur? Erat enim qui exspectabatur: et ipse utique qui exspectabatur, non is qui non exspectabatur, advenit. Quid autem ineptius quam quod is qui in alio æstimatur, in se ipso esse non creditur? Quem per mulierem venturum putabant, per virginem venisse non credunt. Quæ Deo secundum carnem dignior generatio, quam ut immaculatus Dei Filius immaculatæ generationis servaret etiam in suscipiendo corpore puritatem? Et utique divini adventus signum in virginis partu, non in mulieris constitutum est *.

79. *Ego*, inquit, *vos aqua baptizo.* Cito probavit non esse se Christum, qui visibili operetur officio. Nam cum ex duabus naturis homo, id est, ex anima subsistat et corpore, visibile per visibilia, invisibile per invisibile mysterium consecratur. Aqua enim corpus abluitur, spiritu animæ delicta mundantur. Aliud agimus, aliud invocamus; licet etiam in ipso fonte sanctificatio divinitatis adspiret. Non enim aqua omnis ablutio est, sed hæc inter se divisa esse non possunt; et ideo aliud fuit baptisma pœnitentiæ, aliud gratiæ est. Istud ex utroque, illud ex uno; nam cum communia delicta sint mentis et corporis, purificatio quoque debuit esse communis. Et bene sanctus Johannes se intellexisse significans quid in cordibus cogitarent, et quasi non intellexerit, declinans majestatis invidiam, non verbo, sed opere declaravit non esse se Christum. Opus enim hominis est gerere pœnitentiam delictorum: Dei munus est gratiam implere mysterii.

Ibidem. Venit autem fortior me.

80. Non comparationem fecit, ut ipso se tantum fortiorem dixerit Christum (neque enim inter Dei Filium et hominem ulla poterat esse collatio), sed quia multi fortes; nam et diabolus fortis: *Nemo* enim *potest vasa fortis... diripere, nisi prius alligaverit fortem.* Multi ego fortes, fortior nemo nisi Christus. Denique eousque non fecit comparationem, ut addiderit: *Cujus non sum dignus calceamenta portare*, Evangelicæ prædicationis ostendens in apostolos gratiam esse collatam, qui sunt calceati in Evangelium.

81. Videtur tamen ideo hoc dicere, quod plerumque Johannes personam accepit populi Judæorum. Unde ad hoc referunt quod ait: *Illum oportet crescere, me autem minui*, quod oporteret minorem fieri populum Judæorum, crescere in Christo populum Christianum. Denique et Moyses accepit personam populi: sed ille calceamentum non Dominicum portabat, sed pedum suorum. Et isti calceati sunt calceamento fortasse non suorum pedum: ille autem solvere calceamentum pedum jubetur

* Recte Ambrosius Judæos arguit, qui Christum ex muliere venturum putantes, hebraicam Isaiæ vocem עלמה pro qualibet muliere, non pro virgine, quæ virginitatem in conceptu et partu servaverit accipiendam esse pertinacius contendebant.

suorum; ut animi ejus gressus et mentis, corporei nexus vinculis absolutus, iter spiritale gradiatur. Apostoli autem calceamentum deposuerant corporale, quando missi sunt sine calceamento, sine virga, sine pera, sine zona: sed non statim Domini calceamenta portarunt. Fortasse post resurrectionem portare cœperunt; ante enim ne cui gesta Domini dicerent, monebantur. Denique postea his dicitur: *Ite in orbem universum, et prædicate Evangelium;* ut evangelicæ prædicationis vestigium proferentes, toto Dominicorum seriem circumferrent orbe gestorum. Est igitur calceamentum nuptiale evangelica prædicatio. Sed de hoc opportunius aliquid in aliis explicabimus.

V. 17. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, et igni: habens ventilabrum in manu sua, et purgabit aream suam, et congregabit triticum in horreum suum: paleas autem igni comburet inextinguibili.

82. *Habens ventilabrum in manu.* Ventilabri indicio discriminandorum Dominus declaratur jus habere meritorum; eo quod dum frumenta in area ventilantur, plena a vacuis, ab inanibus fructuosa veluti quodam aureæ spirantis examine separantur. Per hanc igitur comparationem ostenditur quod Dominus judicii die solidæ merita fructusque virtutis ab inanis jactantiæ exiliumque factorum infructuosa levitate discernat: perfectioris meriti viros locaturus in mansione cœlesti. Ipse enim perfectior fructus est, qui meruerit ejus esse conformis, qui sicut granum tritici cecidit; ut plurimos fructus adferret in nobis, invisus paleis, inanibus meritis non amicus. Et ideo ante eum ignis ardebit, non natura sui noxius; utpote qui mala improbitatis exurat, splendorem probitatis accumulet.

V. 21, 22. Factum est autem, cum baptizatus esset omnis populus, et Jesu baptizato, et orante, apertum est cœlum, et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum: et vox de cœlo facta est: Filius meus es tu, in te complacui.

83. Baptizatus est ergo Dominus non mundari volens, sed mundare aquas; ut ablutæ per carnem Christi, quæ peccatum non cognovit, baptismatis jus haberent. Et ideo qui ad Christi lavacrum venerit, peccata deponit. Pulcre autem in iis quæ a cæteris dicta sunt, sanctus Lucas Evangelista compendium sumsit, et intelligendum magis quod a Johanne Dominus baptizatus es, quam expressum reliquit. Quæ autem Dominici causa baptismatis, Dominus ipse declarat dicens: *Sine modo; sic enim decet nos implere omnem justitiam.*

84. Cum igitur tanta ad ædificationem Ecclesiæ suæ divino Deus favore concesserit; ut post patriarchas, prophetas, Angelos, unigenitus descenderet Dei Filius, et ad lavacrum veniret; nonne vere atque divine de Ecclesia cognovimus dictum: *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vadum laboraverunt qui ædificant eam?* Nec mirum si homo ædificare non potest, qui non potest custodire: *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilaverunt qui custodiunt eam.* Hæc de quodam psalmo. Audeo tamen etiam ego dicere, quod homo viam non possit adoriri, nisi Dominum habeat præviantem. Unde scriptum est: *Post Dominum Deum tuum ambulabis:* Et, *A Domino diriguntur viæ viri.* Denique ille perfectior, qui intelligeret se sine Domino ambulare non posse: *Vias,* inquit, *tuas edoce me.* Et ut ad historiam veniamus (non enim simplicem tantum rei gestæ seriem debemus haurire, sed etiam actus nostros ad æmulationem scriptorum referre) ex Ægypto populus exivit, nesciebat viam quæ ad terram duceret sanctam. Misit Deus per noctem columnam ignis, ut per columnam populus viam disceret. Misit etiam per diem columnam nubis; ut neque ad sinistram, neque ad dexteram declinaret. Sed non es talis homo, ut merearis et tu ignis columnam: non habes Moysen, non accipis signum; nunc enim post adventum Domini fides exigitur, signa conduntur. Time Deum, et præsume de Domino: *Immittit* enim *Angelos Dominus in circuitu timentium eum, et eripiet eos.* Vides itaque quia ubique Domini virtus studiis cooperatur humanis; ut nemo possit ædificare sine Domino, nemo custodire sine Domino, nemo quidquam incipere sine Domino.

Et ideo juxta Apostolum : *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite, in nomine Domini nostri Jesu Christi.* In duabus enim epistolis : alibi *in nomine Domini nostri Jesu Christi :* alibi *in gloriam Dei* facere te præcipit; ut scias eamdem esse Patris et Filii gloriam, eamdemque virtutem : nec in aliquo circa sui divinitatem Patrem et Filium discrepare, qui circa præsidia nostra non discrepant. Docuit igitur me David quod nemo sine Domino ædificet domum, custodiat civitatem.

85. Docuit me etiam Moyses quod nemo nisi Deus fecerit mundum : *In principio* enim *fecit Deus cœlum et terram.* Docuit etiam quod hominem Deus opere suo fecerit; nec otiose posuit : *Finxit Deus hominem de limo terræ, et insufflavit in faciem ejus statum vitæ ;* ut actum quemdam Dei circa ædificationem hominis usu quodam corporalis operationis advertas. Docuit etiam quia et mulierem fecit Deus : *Immisit* enim *Deus soporem in Adam, et dormivit, et sumsit unam costam de latere ejus, et replevit carne locum ejus : et ædificavit Dominus Deus costam quam sumsit ab Adam, in mulierem.* Non frustra, ut dixi, corporalibus quibusdam manibus circa Adam et Evam Moyses Deum inducit operantem. Mundum Deus fieri jussit, et factus est, et uno verbo opus mundi Scriptura indicat absolutum : ad hominem venitur, et manus ipsas quodammodo studuit tibi Propheta Dei laborantis ostendere.

86. Plus nescio quid in his intelligere, quam lego, opera Dei elaborata me cogunt. Subvenit Apostolus æstuanti, et quod ego non intelligebam quid esset : *Os de ossibus meis, et caro de carne mea :* Et, *Hæc vocabitur mulier; quoniam de viro suo adsumta est,* divino mihi spiritu revelavit dicens : *Sacramentum hoc magnum est.* Quod sacramentum? *Quia duo erunt in carne una :* Et, *Quia relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ :* Et, *Quoniam membra sumus corporis ejus, de carne ejus, et de ossibus ejus.* Quis est iste vir propter quem mulier parentes relinquat? Relinquit parentes Ecclesia, quæ de gentilibus populis congregata est, cui prophetice dicitur : *Obliviscere populum tuum, et domum patris tui.* Propter quem virum, nisi forte illum de quo dicit Johannes : *Post me venit vir, qui ante me factus est?* De cujus latere dormientis costam Deus sumsit; ipse enim est qui dormivit, et quievit, et resurrexit; quoniam Dominus suscepit eum. Quæ est hujus costa, nisi virtus? Quia tunc quando miles latus ejus aperuerit, continuo aqua et sanguis exivit, qui effusus est pro sæculi vita. Hæc sæculi vita, costa Christi est : hæc costa secundi est Adam. Primus enim Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem : novissimus Adam Christus est, costa Christi vita Ecclesiæ est. Nos ergo membra sumus corporis ejus, de carne ejus, et de ossibus ejus. Et fortasse hæc est costa dè qua dixit : *Sentio de me virtutem exisse.* Hæc est costa quæ de Christo exivit, nec corpus ejus imminuit; non enim corporalis, sed spiritalis est costa : spiritus autem non dividitur ipse : sed dividit singulis prout vult. Hæc est Eva mater omnium viventium. Si enim intelligas viventem cum mortuis quæri, intelligis eos mortuos esse, qui sine Christo sunt, qui participes vitæ non sunt; hoc est enim Christi non esse participes, quia Christus est vita. Mater ergo viventium Ecclesia est, quam ædificavit Deus in ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis structura compaginata crescit in templum Dei.

87. Veniat ergo Deus, ædificet mulierem, illam quidem adjutricem Adæ, hanc vero Christi. Non quia Christus adjumentum requirit, sed quia nos quærimus et desideramus ad Christi gratiam per Ecclesiam pervenire. Et nunc ædificatur, et nunc formatur, et nunc mulier figuratur, et nunc creatur. Et ideo novo verbo usa est Scriptura; quia superædificamur super fundamentum apostolorum et prophetarum. Et nunc domus spiritalis surgit in sacerdotium sanctum. Veni, Domine Deus, ædifica mulierem istam, ædifica civitatem : veniat et puer tuus; tibi enim credo dicenti : *Ipse ædificabit civitatem mihi.*

88. Ecce mulier omnium mater, ecce domus spiritalis, ecce civitas quæ vivet in æternum; quia mori nescit. Ipsa enim est civitas Hierusalem, quæ nunc videtur in terris : sed rapietur supra Eliam; Elias enim unus fuit. Transferetur super Enoch, cujus mors non invenitur. Ille enim raptus est, ne malitia mutaretur cor ejus : hæc autem diligitur a Christo quasi sponsa gloriosa, sancta, immaculata, sine ruga. Et quanto melius totum corpus adsumitur, quam unus adsumtus est? Hæc enim est spes Ecclesiæ. Rapietur profecto, adsumetur, transferetur ad cœlum. Ecce curru igneo raptus est Elias : rapietur et Ecclesia. Non mihi credis? Crede vel Paulo, in quo Christus locutus est : *Rapiemur,* inquit, *in nubibus obviam Christo in aera, et ita semper cum Domino erimus.*

89. Ad hanc igitur ædificandam mittuntur quidem plures, mittuntur patriarchæ, mittuntur prophetæ, mittitur Gabriel Archangelus, innumeri Angeli diriguntur, et multitudo cœlestis exercitus Deum laudat; quia civitatis hujus ædificatio propinquat. Mittuntur plures ad eam, sed Christus eam solus ædificat: verum non est solus; quia Pater præsens est. Et si solus ædificat; gratiam tamen tantæ ædificationis non solus usurpat. Scriptum est de templo, quod ædificavit Salomon, in quo typus Ecclesiæ fuit, quia septuaginta millia erant qui in humeris portarent, et octoginta millia lapidum cæsores, et tria millia sexcenti operum præpositi. Veniant Angeli illi, veniant lapidum cæsores : cædantur superflua lapidum nostrorum, aspera levigentur. Veniant et qui in humeris portant; scriptum est enim : *Super humeros tollentur.*

90. Venit ergo ad Johannem, quoniam cætera comperistis. Venit ad Johannis baptisma : sed Johannis baptismo habebat pœnitentiam delictorum. Et ideo prohibet eum Johannes, dicens : *Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me?* Cur venis ad me, qui peccatum non habes? Ille enim baptizandus est a me, qui peccatum habet : qui autem peccatum non fecit, lavacrum pœnitentiæ cur requirat? *Sine*, inquit, *modo* : hoc est, dum Ecclesia ædificetur, *decet nos implere omnem justitiam.* Quæ est justitia, nisi misericordia? *Dispersit* enim, *dedit pauperibus : justitia ejus manet in æternum.* Dedit mihi pauperi, dedit mihi inopi gratiam quam ante non habui. *Justitia* ergo *ejus manet in æternum.* Quæ est justitia, nisi ut quod alterum facere velis, prior ipse incipias, et tuo alios horteris exemplo? Quæ est justitia, nisi ut qui carnem suscepit, non quasi Deus sensum aut ministerium carnis excluderet : sed quasi homo carnem vinceret; ut vincere me doceret ? Docuit enim me qua ratione possim terrenis concretam vitiis obnoxiæ carnis illuviem sepelire criminibus, renovare virtutibus.

91. O vere divinam in ipsa humilitate Domini prospicientiam! Quanto enim abjectior humilitas, tanto divinior providentia. Injuriarum suarum acerbitate Deus proditur : et remediorum suorum usu, qui nullis remediis indigeret, Deus probatur. Quid enim tam divinum ad populos provocandos, quam ut nemo refugiat lavacrum gratiæ, quando Christus lavacrum pœnitentiæ non refugit? Nemo se dicat exsortem esse peccati, quando Christus venit ad remedium peccatorum. Si pro nobis Christus lavit, immo nos in corpore suo lavit : quanto magis nos nostra delicta lavare debemus? Quo igitur magis opere, quo magis mysterio Deus (quamquam Deus in omnibus) quam hoc probatur; quando per totum mundum, qua generis humani conditio diffunditur, per separatarum divortia tractusque regionum, uno momento in uno corpore Deus fraudem vetusti erroris abolevit, gratiam regni cœlestis effudit? Unus enim mersit, sed elevavit omnes : unus descendit, ut adscenderemus omnes : unus omnium peccata suscepit, ut in illo omnium peccata morerentur. Purificate igitur vos, ut Apostolus dicit; quia purificavit se ille pro nobis, qui purificatione non eguit. Hæc de nobis.

92. Nunc consideremus mysterium Trinitatis. Unum Deum dicimus : sed Patrem confitemur, et Filium Deum

confitemur. Nam cum scriptum sit : ***Diliges Dominum Deum tuum, et ipsi soli servies***, negavit Filius esse se solum, dicens : *Sed non sum solus ; Pater enim mecum est*. Nec nunc solus est; Pater enim se adesse testatur. Adest et Spiritus sanctus; numquam enim potest a se Trinitas separari. Denique *Apertum est cœlum, et descendit Spiritus sanctus corporali specie, sicut columba*. Quomodo ergo hæretici dicunt quia solus in cœlo est qui non est solus in terris? Advertamus mysterium : quare sicut columba? Simplicitatem enim lavacri requirit gratia; ut simus simplices sicut columbæ. Pacem lavacri requirit gratia, quam in typo veteri columba quondam ad illam arcam quæ sola fuit diluvii immunis, advexit. Docuit me cujus typus columba illa fuerit, qui nunc descendere dignatus est in specie columbæ. Docuit in illo ramo, in illa arca typum fuisse pacis Ecclesiæ, quod inter ipsa mundi diluvia Spiritus sanctus ad Ecclesiam suam pacem adferat fructuosam. Docuit etiam David, qui prophetico spiritu cernens baptismatis sacramentum, ait : *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ?*

93. Venit ergo Spiritus sanctus : sed adtende mysterium. Venit ad Christum. *Omnia* enim *per ipsum... facta sunt... et in ipso constant*. Sed vide benevolum Dominum, qui solus se injuriis subdidit, solus gratiam non quæsivit. Et ubi ædificavit Ecclesiam? *Rogabo*, inquit, *Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut vobiscum sit in æternum, spiritum veritatis, quem hic mundus non potest accipere ; quia non videt eum, nec agnoscit eum*. Merito ergo se in corpore demonstravit; quoniam divinitatis substantia non videtur.

94. Vidimus Spiritum sed in specie corporali : videamus et Patrem. Sed quia videre non possumus, audiamus. Adest enim benevolus Deus, non derelinquet templum suum. Vult omnem exædificari animam : vult eam ad salutem informare : vult lapides vivos a terra ad cœlum transferre. Diligit templum suum : et nos diligamus eum. Si diligimus Deum, præcepta ejus servemus. Si diligimus eum, noverimus eum: *Qui enim dicit quia novit eum, et præcepta ejus non servat, mendax est*. Quomodo enim potest Deum diligere, qui non diligit veritatem, cum Deus veritas sit? Audiamus ergo Patrem; invisibilis enim Pater : sed et Filius invisibilis secundum divinitatem; Deum enim nemo vidit umquam. Cum ergo Filius Deus, in eo utique quod Deus Filius, non videtur; sed demonstrare se voluit in corpore : et quia Pater corpus non gerebat, ideo probare voluit Pater nobis in Filio se esse præsentem, dicens : *Filius meus es tu, in te complacui*. Si vis discere Filium cum Patre semper esse præsentem, lege Filii vocem dicentis : *Si adscendero in cœlum, tu ibi es : si descendero ad infernum, ades*. Si Patris testimonium quæris, audisti a Johanne. Crede igitur ei, cui se baptizandum credidit Christus, cui Pater Filium cœlesti voce commisit, dicens : *Hic est Filius meus dilectus, in quo complacui*.

95. Ubi sunt arriani, quibus non placet Filius, in quo complacuit Pater? Hoc non ego dico, neque hominum quisquam locutus est; neque enim per hominem Deus, neque per Angelos, neque per Archangelos : sed ab ipso Patre vox de cœlo missa signavit. Deinde alibi idem Pater repetit, dicens: *Hic est filius meus dilectus, in quo complacui, ipsum audite :* dicentem utique audite : *Ego et Pater unum sumus*. Qui ergo Filio non credit, non credit Patri. Testis est ille de Filio : si dubitatur de Filio, paterno non creditur testimonio. Deinde cum dicit : *In quo complacui*, non aliena in filio, sed sua laudat. Quid est enim dicere : *In quo complacui;* nisi quia omnia quæ habet Filius, et Pater habet : sicut et quæ Patris sunt, Filii sunt? Filius dixit : *Omnia quæ habet Pater, mea sunt;* indifferentis enim divinitatis potentia non secernit inter Patrem et Filium, sed unam Patri Filioque participat potestatem. Credamus Patri, cujus vocem elementa sonuerunt : credamus Patri, cujus voci elementa obsequium præbuerunt. Credidit mundus in elementis,

credat in hominibus : credidit in exanimis, credat in viventibus : credidit in mutis, credat in loquentibus : credidit in iis quæ non habent sensum, credat in iis qui sensum, ut Deum cognoscerent, consecuti sunt.

LIBER TERTIUS.

CAP. 3, v. 23. Et ipse Jesus erat incipiens fere annorum triginta, qui putabatur esse filius Joseph.

1. DE generationibus dicturi, quarum nonnullam videmus in Evangelio secundum Matthæum, vel in hoc cujus interpretationem habemus in manibus, esse distantiam; quoniam non est credibile adversantia sibi sanctos viros potuisse dicere, de gestis præsertim Domini Salvatoris, quanto studio possumus, non dixisse eos discrepantia demonstremus.

2. Et primum omnium neminem movere debet quod ita scriptum est : *Qui putabatur esse filius Joseph.* Bene enim putabatur, quia natura non erat : sed ideo putabatur, quia eum Maria, quæ Joseph viro suo erat desponsata, generaverat; sic enim habes : *Nonne hic est filius Joseph fabri?* Diximus supra qua ratione per virginem : diximus etiam qua ratione per desponsatam, et quare census tempore nasci voluerit Dominus Salutaris : non alienum etiam videtur et qua ratione fabrum * patrem habuerit, declaremus. Hoc enim typo eum patrem sibi esse demonstrat qui fabricator omnium condidit mundum; juxta quod scriptum est : *In principio fecit Deus cœlum et terram.* Nam et si humana non sunt comparanda divinis; typus tamen integer est quod Pater Christi igne operatur et Spiritu, et tamquam bonus animæ faber vitia nostra circumdolat, cito securim admovens arboribus infœcundis, secare doctus exigua, culminibus servare sublimia, rigida mentium spiritus igne mollire, et in varios usus omne humanum genus diversa ministeriorum qualitate formare.

3. Cur autem Joseph magis quam Mariæ generatio describatur, cum Maria de Spiritu sancto generaverit Christum, et Joseph a generatione Domini videatur alienus, dubitare possemus, nisi consuetudo nos instrueret Scripturarum, quæ semper viri originem quærit. Sic enim habes : Phares fuit filius Judæ principis Tribus : *Hic generavit Hesron, et Hesron generavit Aram, et Aram generavit Hamminadab, et Hamminadab generavit Nahasson, et Nahasson generavit Salmon, et Salmon generavit Bohoz, et Bohoz generavit Hobed, et Hobed generavit Jesse, et Jesse generavit David.* Viri enim persona quæritur, qui etiam in senatu et reliquis curiis civitatum generis adserit dignitatem *. Quam deforme autem si relicta viri origine, origo feminæ quæreretur, ut videretur patrem non habuisse ille totius mundi populis prædicandus?

4. Sed etiam alibi diverso ordine generationem doceamus esse decursam; ne hic quoque Evangelistæ discrepare videantur, qui veterem ordinem sunt secuti. Sic enim habes : *Fuit homo ex Arath, et nomen ejus Elcana, filius Hie-*

* Cujusmodi faber fuerit S. Joseph in controverso est. Alii volunt fuisse ferrarium, quidam cæmentarium, plures lignarium; unde ille ecclesiastici viri dictum ad Julianum apostatam : Οὗτος δε τεκτονος ὑιος θηκην αυτῷ ξυλινην προς θανατον πατασκευαζει; quod est : filius ille fabri feretrum tibi ipsi ad mortem fabricat. Videtur autem ab Ambrosio significari simul et ferrariam et lignariam artem Josephum exercuisse, ut sequentia clare ostendunt.

* Curiæ apud Romanos triginta fuerunt, in quas Romulus universum populum divisit, quem morem aliæ quoque civitates imitatæ sunt. Indicat itaque Doctor noster viros in suæ quemque curiæ tabulas referri atque adscribi solitos, non feminas.

remiel, filius Heli, filius Ozi de monte Ephraim. Vides et a patribus ad filios, et a filiis ad patres originis descriptionem veteri more contextam. Vides ubique familiam per virorum generationes esse decursam. Noli mirari si Matthæus ab Abraham usque ad Joseph, Lucas a Joseph usque ad Adam, et ad Deum generationum ordinem percurrit. Noli mirari quod Joseph origo descripta est. Etenim secundum carnem natus, usum debuit sequi carnis: et qui in sæculum venit, sæculi debuit more describi; maxime cum in Joseph origine etiam origo sit Mariæ. Nam cum vir justus fuerit Joseph, utique ex tribu sua, et ex patria sua accepit uxorem: nec potuit justus facere contra id quod Lege præscriptum est. Sic enim habes, quia unusquisque in hæreditatem tribus suæ patriæ adhærebunt filii Israel, nec de tribu ad tribum transibunt: et omnis filia quæ habet hæreditatem tribuum filiorum Israel, uni ex populo, et ex tribu patris sui erit uxor. Itaque et census tempore adscendit Joseph de domo et de patria David; ut profiteretur cum Maria uxore sua. Quæ ex eadem domo, et ex eadem patria professionem defert, utique ejusdem tribus, et ejusdem patriæ se esse designat.

5. Cognata quoque Mariæ inducitur Elizabeth: primo quod omnes Judæi cognati, quemadmodum te Apostolus docuit dicens: *Optabam enim anathema esse ipse.... pro fratribus meis, cognatis secundum carnem, qui sunt Israelitæ.* Cognatæ ergo, quia ambæ Israelitæ erant: simul et cognatæ, quia ambæ erant ex tribu Juda. Didicisti ex tribu Juda Mariam, disce et Elizabeth. Nam *Exsurgens Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione, in civitatem,* inquit, *Judæ, et intravit in domum Zachariæ.* Cum enim intra tribus suas Moyses habitare unumquemque præscripserit: utique cum in civitate Judæ manserit, erat et in tribu Juda; maxime cum ex genere Elizabeth fuerint sacerdotes, quorum Deus portio est. Simul quam pulcrum, ut cum illa prænuntium Christi, Christum ista generaverit: et altera de Spiritu sancto conceperit, altera sancto repleta Spiritu prophetaverit; secundum carnem quoque videantur fuisse cognatæ, quæ secundum Deum spiritalis cognationis consortio non carebant! Quod si omnis feminæ caput vir secundum sanctum Apostolum, et sunt duo in carne una secundum legem divinam: utique ii qui una caro erant, et unus spiritus, quomodo poterat fieri ut viderentur patriam et tribum habere divisam? Accedit illud quod etiam Angelus Gabriel de Domino prænuntiaverat, quod *Dabit illi Deus sedem David patris sui.* Certum est igitur etiam Mariam de David generatione manasse. Simul etiam discimus nihil referre quo ordine generationis series exprimatur, cum iter hinc atque inde sit pervium.

6. Cur autem sanctus Matthæus ab Abraham generationem enumerare cœperit Christi, sanctus vero Lucas a Christo usque ad Deum perduxerit, explanandum videtur. Sed prius cur sanctus Matthæus cum ab Abraham cœperit generationis ordinem, non ita posuerit: Liber generationis Abrahæ: sed, *Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham.* Et cur hos duos potissimum nominaverit, nequaquam prætereundum puto. Non enim otiose fidelissimi auctores generis eliguntur; ut intelligamus quod in ipsa generatione carnis, spiritalis magis successio requiratur. Duo sunt enim isti viri in quos manaverunt promissa divina.

7. Prior Abraham qui ante Moysi legem, et ante populum Judæorum propria derelinquens, et cognoscens Deum, meruit fidei testimonium; quia *Credidit Deo, et reputatum est ei ad justitiam:* qui etiam a Deo accepit oraculum, dicente sibi: *Exi de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui, et vade in terram quam tibi monstrabo, et faciam te in gentem magnam, et benedicam te, et magnificabo nomen tuum, et eris benedictus, et benedicam benedicentes te, et maledicam maledicentes te, et benedicentur in te omnes tribus terræ.* Vides igitur congregationes gentium, et sacrosanctum Ecclesiæ cœtum oraculo divino huic esse primo promissum. Et ideo

is auctor generis debuit designari, qui instaurandæ Ecclesiæ sponsionem primus emeruit.

8. David quoque merito et ipse auctor generis declaratur; quia cum jurejurando responsum, quod ex ipso secundum carnem Christus futurus esset, accepit; sic enim scriptum est : *Juravit Dominus David veritatem, et non pœnitebit eum : Ex fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Et alibi : *Semel juravi in sancto meo, si David mentiar, semen ejus in æternum manebit, et sedes ejus sicut sol in conspectu meo.* Et in Paralipomenis : *Et erit cum completi fuerint dies tui, et dormies cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, qui erit de ventre tuo, et parabo regnum ejus. Ipse mihi ædificabit domum, et erigam sedem ejus in sæculum. Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium, et misericordiam meam non dispergam ab eo, sicut dispersi ab iis qui ante te fuerunt.* Per Esaiam quoque idem Dominus Deus generationem Domini revelavit, dicens : *Exiet virga de radice Jesse, et flos ex radice ejus adscendet, et requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ et intellectus.* Et infra : *Et erit radix Jesse, et qui exsurget imperare gentibus : in ipso gentes sperabunt.* Et alibi : *Puer natus est nobis, filius datus est nobis, cujus principium super humeros ejus, et vocabitur nomen ejus, magni consilii Angelus. Adducam enim pacem super principes et salutem : et magna potestas ejus, et pacis ejus non erit finis, in sede David, et in regno ejus.* In quo juxta Aquilæ quoque interpretationem non quasi de homine, sed de eo qui ultra hominem esset, vidimus exstitisse promissum. Idem enim interpretatus est : *Puer natus est nobis, filius datus est nobis, et facta est mensura ejus in humero ejus, et vocabitur nomen ejus, admirabilis consiliarius, Deus, fortis, potens, pater sæculi, princeps pacis. Ejus impleta est disciplina, et pacis ejus non est finis, supra sedem David, et supra regnum ejus.*

9. Omnia convenire de Christo evidentibus signatur oraculis, nec posse divinæ fructum potentiæ ad Salomonis gratiam derivari, qui David filius fuit, cujus finis haud dubie cognoscitur. Finis enim fuit regni Salomonis, et pacis, ut Regnorum lectionibus demonstratur. Unus est Christus, cujus regnum non habet finem. Deinde nullis Salomon gentibus imperavit, Christus vero Ecclesiam de nationibus congregavit universis. Postremo vivente David, et natus est Salomon, et regnum est consecutus. Hic autem qui promittitur, post mortem David surrecturus esse monstratur, sicut habes : *Quia cum completi fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, suscitabo de semine tuo, qui erit ex ventre tuo, et parabo regnum ejus. Ipse mihi ædificabit domum, et erigam sedem ejus in sæculum.* Numquid in sæculum regnavit Salomon, qui annis tantummodo quadraginta regnavit? *Ego ero,* inquit, *et in patrem, et ille mihi in filium.* Quis est iste proprius Dei Filius, nisi cui dictum est : *Filius meus es tu, ego hodie genui te?* Et, *Misericordiam meam non dispergam ab eo.... et fidelem eum servabo in domo mea, et in regno ejus in sæculum?* At vero Salomonem fortasse ideo errasse tam graviter, ne errarent homines, et ad ipsum crederetur manasse promissum, divinarum serie cognovimus lectionum. Ædificavit enim templum Astartæ idolo propter amorem mulieris, et indignatus est Dominus in Salomonem. Si igitur, vivente David, regnare cœpit (sic enim habes, quod cum esset nuntiatum David regnare Salomonem, adoravit rex David in cubili suo, et dixit : *Benedictus Dominus Deus Israel, qui dedit mihi hodie de semine meo sedentem in throno meo, et oculi mei vident*); si erravit, si offendit, vides quoniam promissi series Christum spopondit.

10. Et ideo istos, duos generis auctores Evangelista delegit : unum, qui promissum accepit de congregatione populorum : alterum, qui de generatione Christi oraculum consecutus est. Et ideo licet ordine sit successionis posterior, prior tamen quam Abraham in Domini generatione describitur; quia plus est promissum accepisse de Christo, quam de Ecclesia; quoniam Ecclesia ipsa per Christum. Ergo unus princeps

generis secundum carnem, alter princeps generis secundum spiritum: alter secundum seminis gratiam, alter secundum populorum fidem; potior enim qui salvat eo qui salvatur. Et ideo David filius dicitur: *Liber generationis Jesu Christi, filii David.* Ejus enim primo loco debuit filius dici, cui dari filius est promissus; licet Apostolus etiam Abrahæ Christum dicat esse promissum: *Abrahæ* enim *dictæ sunt promissiones, et semini ejus. Non dicit: Et seminibus, tamquam in multis, sed sicut in uno: Et semini tuo, qui est Christus*; ut alteri proprietas generationis, principatus alteri deferatur. Illi delatum est, ut Jesus ejus filius diceretur: huic quasi principi, familiæ gentiumque prærogativa servatur; ut ab Abraham generationis Dominicæ manaret exordium. Qui enim fidei auctor est, ipsum adserere Scriptura quoque debuit divinæ generationis auctorem.

11. Unde et Lucas ad Deum putavit originem ejus esse referendam; quod verus Christi generator Deus sit, vel secundum veram generationem pater, vel secundum lavacri regenerationem mystici muneris auctor. Et ideo non a primo generationem ejus cœpit describere: sed postea quam baptismum ejus explicuit, auctorem omnium Deum per baptismum cupiens demonstrare, Christum quoque a Deo ordine manasse successionis adseruit: universa contexens, ut et secundum naturam, et secundum gratiam, et secundum carnem Dei Filium demonstraret. Quod autem evidentius divinæ generationis indicium, quam quod de generatione dicturus, ipsum Patrem præmisit loquentem: *Hic est filius meus dilectus, in quo complacui?*

12. Hic quoque aliqui solent inserere quæstiones, quod Matthæus ab Abraham usque ad Christum quadraginta duas generationes enumeraverit, Lucas vero quinquaginta; et quod per alias personas Matthæus, per alias Lucas generationem manasse descripserit: in quo jam potes illud probare quod diximus, quia cum alios Matthæus majores Dominici generis, alios vero Lucas in ordine generationis texuerit, ab Abraham tamen et David reliquos auctores generis uterque signavit.

13. Quod vero per Salomonem Matthæus generationem derivandam putavit, Lucas vero per Nathan: alter regalem, alter sacerdotalem Christi familiam videtur ostendere. Quod non ita accipere debemus, quod alterum altero verius: sed alter alteri pari fide et veritate concordet. Fuit enim vere et secundum carnem regalis, et sacerdotalis familiæ: rex ex regibus, sacerdos ex sacerdotibus, licet oraculum non de carnalibus, sed de cœlestibus exprimatur; quoniam et rex in Dei virtute lætatur, cui judicium a Patre rege defertur, et sacerdos est in æternum, secundum quod scriptum est: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Bene igitur uterque tenuit fidem; ut Matthæus per reges ductam originem comprobaret, et Lucas per sacerdotes a Deo transmissam in Christum seriem generis deducendo, sanctiorem ipsam originem declararet. Simul in hoc quoque vituli figura signatur, quod ubique sacerdotale mysterium putat esse servandum.

14. Nec mireris si ab Abraham plures secundum Lucam successiones usque ad Christum sunt potiores secundum Matthæum; cum per alias personas generationem fatearis esse decursam: potest enim fieri ut alii longævam transegerint vitam, alterius vero generationis viri immatura ætate decesserint; cum videamus complures senes cum suis nepotibus vivere, alios vero viros statim filiis obire susceptis.

15. Illud quoque advertimus quod sanctus Matthæus, Jacob qui fuit pater Joseph, filium Mathan esse memoraverit: Lucas vero Joseph cui desponsata erat Maria, filium Heli: Heli autem filium Melchi esse descripserit. Quomodo unius duo patres, id est, Heli et Jacob? Quomodo etiam duo paterni avi, Mathan et Melchi? Sed si vere quæris, invenies quod juxta præscriptum legis veteris duo fratres diversos filios uterinos ex una uxore generaverint. Traditur enim Mathan, qui a Salo-

mone genus duxit, Jacob generasse filium, et uxore superstite, decessisse, quam postea Melchi accepit uxorem, ex qua generatus est Heli : rursus Heli fratre sine liberis decedente, copulatus est fratris uxori, et generavit filium Joseph, qui juxta Legem Jacob filius dicitur; quoniam semen fratris defuncti frater juxta legis veteris seriem suscitabat. Ita duorum filius dictus est, non ab utroque generatus : sed quia alterius secundum generationem, alterius secundum Legem factus est filius. In quo præscripto Legis futuram perpetuitatem defunctorum seminis nobis esse promissam non intellexit populus Judæorum : sed secundum litteram accipiens, gratiam corrupit oraculi. Alius enim erat frater, qui defunctorum fratrum semen resuscitaret, non frater secundum carnis germanitatem, sed secundum gratiæ puritatem. Et ideo fortasse, *Frater non redimit, redimet homo*; quia non germanus frater ille, sed Dominus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus resurrectionis gratiam propagavit. Licet sit versiculi istius et alia interpretatio, quam suo dicemus loco.

16. Non absurdum autem videtur quod, geminato mystico numero, quater denas generationes dividendas sanctus Matthæus putavit, ab Abraham usque ad David, a David usque ad transmigrationem Babylonis, a transmigratione Babylonis usque ad Christum : in quo vices mutationum pariter designavit. Ab Abraham enim usque ad David tempora sine regibus fuit populus Judæorum; regnum enim justum a David cœpit : deinde per reges actum genus omne est Judæorum, et intemerata usque ad transmigrationem eorum regna manserunt. Post transmigrationem vero in occasum degenerantis populi nobilitas circumcisa vergebat. De quinquaginta vero successionibus quas ab Abraham Lucas contexendas putavit, numeri mystici servata gratia satis claret. Nam et decimus et septimus numerus mysticus est, et tertio uterque repetitus mysterium signat. Et pentecoste, cujus Lucas, et tesseracoste, cujus Matthæus secutus est gratiam, satis superque numerum mysticum prodiderunt.

17. Plerique etiam mirantur cur Thamar mulieris famosæ, ut illis videtur, Matthæus commemorationem in Dominica generatione contexendam putaverit. Cur etiam Ruth, cur ejus quoque mulieris quæ Uriæ uxor fuit, et occiso marito, in David nuptias commigravit; cum præsertim Sarræ, et Rebeccæ, et Rachel sanctarum feminarum nusquam fecerit mentionem. Sic enim habes : *Abraham genuit Isaac, Isaac genuit Jacob, Jacob genuit Judam et fratres ejus; Judas autem genuit Phares et Zaram ex Thamar*. Non otiose itaque hujus mulieris Evangelista nomen inseruit, de qua divise interim tractandum videtur.

18. Primum enim si veris intendas animum, hæc mulier non tam famosa, quam justa; non enim temporalis usum libidinis requisivit, sed successionis gratiam concupivit. Erat enim deforme liberos non habere : quod etiam legum civilium fuit auctoritate multatum *. Promiserat eam filio suo Judas, et diu pactarum fœdera distulerat nuptiarum. Per moram promissi defunctus est sponsus. Nondum virginitatis, nondum viduitatis ante Christi adventum vernabat gratia **. Dolens se sine filiis remansisse, dolum studio generationis commenta est, et Judam consilio prævertit; ut se eidem offerret ornatam, posteaquam defunctam ejus cognovit uxorem. Vides utique mulieris vitam probari, quod non alienum præripuit thorum, non meretricio studio quasi

* Leges civiles apud Romanos latæ sunt contra *cœlibes et orbos*, nimirum *Lex Papia*, et *Lex Julia* : quarum pœnas Augustus, ut a Suetonio ac Tacito proditum est, auxit. Verum eas demum sustulerunt Christiani imperatores, cum Constantinus Magnus et Theodosius Junior easdem jam magna ex parte minuissent.

** Sic interpretare, ut non absolute negentur exstitisse, qui has virtutes colerent ante Domini adventum; cum contrarium Elias, Elisæus de virginitate, Judith, et Anna Prophetissa de viduitate convincant : sed indicatur easdem illas virtutes, nec admodum frequentes, nec magno in pretio fuisse ante Christi tempora.

meretrix adornata est; non enim vagam captavit libidinem, sed diu soceri fraudata promissis, ex ea familia quam delegerat, converso dolo, fructum voluit successionis adipisci. Quis itaque castior, illa quæ tamdiu exspectavit promissum, an ille qui amorem ferre non potuit oblatum? Illa quæ sponsi familiam non refugit, an iste qui meretricem putavit? Illa quæ horam sui corporis volentibus non permisit ad copulam, an iste qui quod studio cœpit erroris, ad successionis gratiam castitate mulieris consummavit? Illa quæ filios non habebat, et tempus conceptionis mora conjugii timebat excludi: illa quæ gravitatem maturioris elegit, an iste qui ætatem adolescentioris adamavit? Denique ipse confessus est dicens: *Justificata est Thamar magis quam ego; propter quod non dedi eam Selon filio meo*. Itaque illa experiri exactorem ipsum suæ voluit castitatis. Denique numquam postea virum experta est, amictum viduitatis sumsit a coitu: iste unius horæ impatiens, qui annos a puella exegerat castitatis, luctum expulit, vestem mutavit*, comam totondit, rogum deseruit, thorum amator adscendit.

19. Sed non ita illam defendimus, ut istum accusemus: immo utrumque excusemus; non autem nos, sed mysterium quod copulæ illius fructus expressit; generavit enim mulier Phares et Zaram filios, generavit geminos. Unde non otiose Matthæus utrumque signavit, cum Phares tantummodo commemorationem causa deposceret: *Phares* enim *genuit Esron, Esron genuit Aram*: deinde per ordinem singuli. Cur autem, cum Isaac duos generaverit, Jacob plures, singulorum tantummodo quos successionis Dominicæ causa poscebat, fecit Scripturæ series mentionem, horum autem utrumque memoravit, nisi quia hic in utroque mysterium est?

20. Tractavimus moralem locum, quia non opera meretricis exercuit, sed munera fecunditatis elegit: tractemus historicum, et mysticum ventilemus. Neque enim sine mysterio potest esse quod annulum, et monile accepit, et virgam. Non vilis persona quæ meretur accipere ornamentum, signaculum, potestatem: factorum signaculum, pectoris ornamentum, regiæ libertatis insigne. Ergo ut ordiamur historiam, cum generaret Thamar, legisti quia unus de utero ejus præmisit manum, quam corripiens obstetrix, coccum ligavit dicens: *Hic exiet prior*. Ut autem manum revocavit puer in matris uterum, statim exivit frater ejus. Dixit autem obstetrix: *Quid incisa est per te sepis? Et vocavit nomen ejus Phares. Et post ipsum exivit frater ejus, in cujus manu erat coccum, et vocavit nomen ejus Zaram*. Vides quanta ænigmata mysterium prodant? Manus præmissa, coccum ligatum, reducta manus, vox obstetricis gemina, quod prior alter exiret, sepem alter incideret.

21. Cur autem alter manum præmisit ex utero, alter genitali præcessit exortu; nisi quia per geminorum mysterium gemina describitur vita populorum: una secundum Legem, altera secundum fidem: una secundum litteram, altera secundum gratiam? Prior gratia quam Lex: prior fides quam littera. Et ideo gratiæ typus manum ante præmisit; quia gratiæ actus ante præcessit, qui fuit in Job, Melchisedech, Abraham, Isaac, et Jacob, qui per fidem sine Lege vivebant: *Credidit* enim *Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam*. Melchisedech quoque sancti gratiam præcedens sacrificii figura monstravit; prævenientes enim Legem patriarchæ sancti, præscriptorum vinculis absoluti, libera et consimili nobis Evangelii gratia refulserunt.

22. Junior horum frater, secundus ordo pietatis; primus enim in patriarchis, secundus in regibus et sacerdotibus est. Utraque enim vita secundum Deum; quia illi quoque qui secundum legem

* *Vestem mutavit*, lugubrem videlicet, seu viduitatis. Quod autem etiam dicitur, *comam totondit*, innuitur mos priscus orientalium præsertim populorum qui in luctu barbam ponebant, crines promittebant. Quod vero subjungitur, *rogum deseruit*, *rogus* late sumitur pro tumulo. Nam Hebræi sicut et Ægyptii mortuos non urebant.

Moysi religiosam et piam militiam militabant, non sunt gratiæ et honoris exsortes : sed prior pietatis fructus in auctoribus, quam in hæredibus. Prior enim Zara, qui interpretatione significat oriens; lux enim pietatis veri splendor orientis est, illius utique qui dixit : Oriens nomen est mihi : cujus in patriarchis primitus radius lucis illuxit. Hi enim primi vitæ suæ actum in hoc sæculo præmiserunt, in quorum manu nostri quoque actus tamquam plenioris corporis, qui adhuc naturæ quodam generantis utero tenebamur, figura præcessit. Sed media tamquam sepis objecta Legis est observatio, et quodammodo vita majorum videtur incisa, de qua in typo illa obstetrix, fortasse justitia, quæ nos emissos alvo naturæ matris excepit, dixisse proditur : *Hic exiet prior.* Et revera mirabilis ille erat ordo pietatis, non a Moyse, nec ab aliquo homine, nec per hominem, sed munere quodam sapientiæ sponte se infundentis impressus.

23. Prima igitur disciplina pietatis secundum Evangelium; quia per crucem et sanguinem credimus Christi, cujus Abraham diem vidit, et gavisus est : cujus Noe gratiam in typo Ecclesiæ figuratam, spiritali cognitione præsensit : cujus Isaac vicem in sacrificio non recusavit : quem Jacob cum vinceret, adoravit : cujus Esaias ruborem vidit vestimentorum (nam secundum Evangelium vita etiam prophetarum est) in cujus sanguine inter excidia mundi publicæ futurum salutis insigne Rahab illa typo meretrix, mysterio Ecclesia indicavit : quæ multorum convenarum copulam non recusat, et quo conjunctior pluribus, eo castior : immaculata virgo, sine ruga, pudore integra, amore plebeia, casta meretrix, vidua sterilis, virgo fœcunda. Meretrix, quia a pluribus amatoribus frequentatur cum dilectionis illecebra, et sine colluvione delicti : *Qui* enim *adhæret meretrici, unum corpus est.* Vidua sterilis, quæ viro parere non norit absente : venit vir, et hunc populum plebemque generavit. Virgo fœcunda, quæ hanc genuit multitudinem cum fructu amoris, sine usu libidinis.

24. Sed ut ad historiam revertamur : quid sibi volunt obstetricis eloquia dicentis : *Hic exiet prior;* nisi quia ejus typum gerebat, qui ortu corporis posterior, virtute et veritate primus existens, principatum sibi omnium vindicavit? Inde et Johannes : *Post me venit vir, qui ante me factus est.* Quid sibi vult quod coccum in manu ejus ligavit, nisi quia typus ejus erat, qui crucis indicio suæ, et sanguinis effusione actum illustravit humanum? Itaque posteaquam manum reduxit, quasi incisione facta sepis, exivit frater ejus, quem quasi medium parietem sepis vel maceriæ Apostolus nominavit, atque ipse de incisione nomen accepit; Phares enim divisio est : unde et Pharisæi nuncupati, eo quod a multorum se conjunctionibus separarent. Beatius autem et multo melius fuisset non incidi sepem, sed unam eamdem et indivisam permanere. Quod fieri potuit, si ei vitæ quæ prior manum misit, hoc est, actum ostendit suum, consequens fuisset ejus vitæ militia quæ secuta est. Multo enim melius, si circumcisus populus vitam majorum voluisset imitari; sic enim fuisset una sepis, una maceria, una ædificatio priorum ac sequentium. Sed quia primum illum vitæ actum posterioris infirmitas non potuit implere, incisione sine dubio facta sepis ejus sive maceriæ, quæ secundum Deum ædificata erat, tamquam medius paries interjectus est; ut illa sepis, hoc est, perpetua atque continua bonorum morum ædificatio rumperetur. Sepis enim est qua ager circumdatur fructuosus, furis removetur incursus, quæ culta concludit, deserta secernit. Maceria quoque domum claudit : hæc si maneat, domus tuta est. Denique, *Auferam*, inquit, *maceriam ejus, et erit in direptionem.*

25. Optemus ut hæc integra sit maceria domus nostræ, domus spiritalis quæ in nobis est; non enim ab homine exædificari potest, sed a Deo vivo, qui ait : *Et maceriam circumdedi.* Perdiderunt igitur salutem qui maceriam perdiderunt. Maneat ergo maceria, maneat hæc sepis. Vis scire quam sit utilis sepis?

Sepi aures tuas spinis et tribulis, et noli audire linguam nequam. Sepis enim ista te defendit a culpa.

26. Ergo Dominus Jesus qui postea secundum carnem venit in lucem, veteris illius munitionem sepis instaurans, in majorum nos actum et antiquam simplicitatem fidei reformavit. Unde de eo et Propheta dixit : *Vocaberis ædificator sepis.* Tulit enim illum obicem qui unitatem mentis et corporis, seriemque vitæ simplicis dividebat; atque ipse factus est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem sepis solvit. Quem parietem exponit Apostolus inimicitias esse in carne. Has ergo inimicitias tulit Dominus, et pacem refudit, legemque mandatorum in decretis evacuavit; ut duos conderet in uno novo homine : in quo non solum exteriorem et interiorem, sed etiam Judæum significat et Græcum; ut esset omnia et in omnibus Christus. Dominus enim sabbati, superstitionem tulit sabbati corporalis, et quasi medium solvit Legis parietem : qui nos ab ea pietate quæ secundum Deum est, decretorum difficultate prohibebat; eo quod juxta Moysi legem non erat facile atque possibile gentibus militare Deo, cum inanis superstitio Judæorum purum affectum gentium a subeunda observatione revocaret. Quid ergo? Lex inutilis? Absit : sed utilis incredulis, infirmis necessaria, quæ lubricos et errantes præcepti salutaris austeritate cohiberet, et observationum adtentione concluderet. Bona autem Lex est, quia spiritalis. Ei ergo non bona, qui non putat spiritalem : qui mente exiguus humilisque factus, eam quæ super Legem est, majestatem scilicet Christi videre non potuit. Quam utique tamquam supra illum parietem respiciens ille mente sublimis Esaias gloriam Dei vidit, quæ videtur in montibus, non in collibus.

27. Docuit itaque nos Ecclesia in Canticis canticorum, quod iste paries Domino nostro Jesu Christo obstare non potuit, nec ei qui secutus est Christum, dicens : *Vox fratris mei : ecce hic venit saliens super montes, et transiliens super colles, similis frater meus capreæ vel hinnulo cervorum in montibus Bethel. Ecce hic retro post parietem nostrum, prospiciens per fenestras, prospiciens per retia. Respondit frater meus, et dixit mihi : Surge, veni proxima mea, speciosa mea, columba mea; quoniam ecce hyems transivit, pluvia abiit, discessit sibi, flores visi sunt in terra, tempus secandi advenit, vox turturis audita est.* Flores, apostoli : tempus messis, fructus est Christi : vox turturis, vox Ecclesiæ. Jure igitur Dei Filius posteaquam terrenos homines nec gradientes ad superna, et corporalibus inspexit angustiis coartatos (non enim erat qui faceret bonum, non erat usque ad unum), descendere in terras ipse dignatus est; ut parietem illum Legis, hoc est, molem quamdam et superstitionem intellectus corporalis auferret, quæ quasi premeret et obumbraret corda populorum. Melior igitur maceria, quam paries. Denique non bonus paries dealbatus. Quod non otiose dictum est principi sacerdotum, eo quod medii parietis impedimenta servabat, quem Dominus Jesus abstulit quasi duram militiam, quo clariorem observantiam religionis infunderet; ut jam non unum Judæorum genus quasi corporali quodam præscripto Legis inclusum, sed omnes gentes ad Dei cultum per Evangelium vocarentur.

28. Duo igitur gemini duæ geminæ vitæ, duæ geminæ sunt militiæ; ita ut prior melior sit sequente. Et ideo quod est melius reformatum est. Quis autem neget Evangelium præstare Legi? Bona tamen Lex, si supra litteram mentem erigas : *Littera enim occidit.* Quid autem haberet hæc historia gratiæ, nisi lucem tanti mysterii videremus? Docuit enim nos Apostolus sanctus in simplicitate historiæ secretum quærere veritatis, et in quasdam non intelligibiles secundum litteram disputationes sensum referre, scribens : *Dicite mihi qui Legem legistis, Legem non audistis? Scriptum enim est quia Abraham duos filios habuit, unum ex ancilla, et unum de libera : sed qui ex ancilla, secundum carnem natus est : qui autem de libera, secundum promissionem. Quæ sunt,* inquit, *per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo Testa-*

menta. Et infra : *Quæ autem sursum est Hierusalem, libera est.*

29. Ad illam igitur quam medius paries incidere et dividere non potuit, mentis sublimitate tendamus. Solutus est enim secundum intellectum corporalem ille paries veteris Testamenti : expulsa est ancilla, tenetur libera. Ex libera sumus liberi ; libera est enim Ecclesia, expulsa est Synagoga. Serviebat enim populus Judæorum, remotum est servitutis jugum, quod nostræ animæ quædam colla reprimebat; ne ultra parietem vitæ prioris possemus adspicere. Habemus jugum bonum ac leve, quod habenis pacis, et gratiæ vinculis magis erigat, quam deprimat copulatos. Hic est Dominus, cujus in Zara typus ante præcessit ; eo quod ex tribu et ex semine illius Zaræ Dominus Jesus secundum carnem non solum a femina, sed etiam sub Lege generatus est ; ut eos qui sub Lege erant, redimeret pretio sanguinis sui. Cujus figura ideo in manu illius Zaræ præcessit ; ut promitteret nobis quia venturus erat, qui veteris vitæ revocaret usum, et libertatem quam tribuerat primo illi Adæ, in Adam novissimo reformaret ; ut jam genus hominum sine lege sit servitutis.

30. Si igitur Thamar cognovimus propter mysterium inter Dominicas generationes esse descriptam : Ruth quoque sine dubio pari ratione minime prætermissam æstimare debemus : de qua sensisse videtur Apostolus sanctus, cum alienigenarum vocationem gentium spiritu previderet per Evangelium esse celebrandum, dicens quod Lex non sit justis posita, sed injustis. Quomodo enim Ruth, cum esset alienigena, Judæo nupsit ? Et qua ratione in Christi generatione ejus putavit Evangelista copulæ commemorationem esse faciendam, quæ Legis serie vetabatur ? Non ergo ex legitima Salvator generatione manavit ? Videtur esse deforme, nisi ad Apostolicam sententiam revertaris, *quia Lex non est justis posita, sed injustis.* Hæc enim cum sit alienigena et Moabitis (præsertim cum lex Moysi prohiberet has nuptias, Moabitasque excluderet ab Ecclesia ; sic enim scriptum est : *Moabitæ non introibunt in Ecclesiam Domini usque ad tertiam et quartam generationem, et usque in sæculum*) quomodo intravit in Ecclesiam, nisi quia sancta et immaculata moribus supra legem facta est ? Si enim Lex impiis et peccatoribus posita est, utique Ruth, quæ definitionem Legis excessit, et intravit in Ecclesiam, et facta est Israelitis, et meruit inter majores Dominici generis computari, propter cognationem mentis electa non corporis, magnum nobis exemplum est ; quia in illa nostrum omnium qui collecti ex gentibus sumus, ingrediendi in Ecclesiam Domini figura præcessit. Hanc igitur æmulemur ; ut quia hæc moribus hanc prærogativam meruit adsciscendæ societatis suæ, sicut historia docet : nos quoque propter morum electionem in Ecclesiam Domini, meritis suffragantibus, adlegemur.

31. Etenim cum Israelitas in diebus Judicum superioribus fames temporibus urgeret, a Bethlehem civitate Judææ, in qua natus est Christus, abiit vir colere in agro Moab cum uxore et duobus filiis. Elimelech viro nomen, mulieri Noemi. Filii ejus acceperunt sibi uxores Moabitidas, nomen uni Orpha, et nomen secundæ Ruth : et inhabitaverunt illic quasi decem annis, et mortui sunt. Sed derelicta mulier, duobus filiis et viro proprio destituta, cognito quod Deus visitaret Israel, regredi domum parans, cœpit suadere ut domum propriam repeterent uxores filiorum suorum. Una concessit : Ruth vero cum socru mansit. Cui cum diceret socrus : *Ecce jam consponsa tua ad populum suum regressa est, et ad deos suos : et tu revertere pariter cum consponsa tua, respondit Ruth : Non contingat mihi dimittere te, et redire ad deos meos ; quia quocumque tu ieris, ibo tecum, et ubi tu habitaveris, habitabo. Populus tuus, populus meus : Deus tuus, Deus meus. Et ubi mortua fueris, moriar : et ubi sepulta fueris, sepeliar.* Atque ita duæ pervenerunt Bethlehem. Hos igitur mores, atque hanc sanctitatem erga socrum, pietatem erga defunctum, religionem erga Deum cum cognovisset Booz proavus David, juxta legem Moysi, ut

semen defuncti proximi suscitaret, eam sibi elegit uxorem.

32. Refert autem advertere quod et in agro pleno messis reperta, manipulos, sicut scriptum est, colligens, et socrui fructus reservans, et non post juvenem abiit, sed virum perfectum secuta est, unde et meruit audire: *Quia mulier virtutis es tu; vel quia bene fecisti misericordiam tuam novissimam, plus quam primam.* Novissima enim misericordia Ecclesiæ congregatæ præstat priori. Quod brevius hic dicimus, quia plenius in libris digessimus quos de Fide scripsi. Appropinquavit autem qui longe erat: quia elongavit qui proximus erat et calceamentum proximi, muliere adquisivit accepta. Mos enim erat ut qui proximus erat, si nollet accipere in conjugium propinquam suam, calceamentum suum solveret, et alii cederet: in quo non mediocre mysterium, eo quod is qui alienigenam in typo sumsit, evangelizandi accepit facultatem.

33. Denique in typo has fuisse nuptias testatur benedictio seniorum dicentium: *Det Dominus mulierem quæ intrat in domum tuam; sicut Rachel, et sicut Liam, quæ ædificaverunt domum Israel, et facere virtutem in Ephrata: et sit nomen in Bethlehem: et fiat domus tua sicut domus Phares, quem peperit Thamar Judæ. De semine tuo det tibi Dominus ex hac puella. Et accepit Booz Ruth, et facta est ei in matrimonium*, et peperit Obed patrem Jesse, avum David. Recte igitur sanctus Matthæus per Evangelium gentes ad Ecclesiam vocaturus, auctorem ipsum Dominum gentilis congregationis alienigenarum generationem secundum carnem adsumsisse memoravit; ut jam tunc esset indicium quod illa generatio ederet gentium vocatorem, quem sequeremur omnes ex alienigenis congregati, relinquentes paterna, et dicentes ei qui nos ad Dei cultum vocaret, verbi gratia Paulo, aut cuicumque episcopo: *Populus tuus, populus meus: et Deus tuus Deus meus.* Ergo Ruth, sicut Lia et Rachel, oblita populum suum, et domum patris sui, solvens vinculum Legis, ingressa est in Ecclesiam.

34. Solvit autem calceamentum, qui non accepit Ecclesiam. Et Moysi dicitur: *Solve calceamentum pedum tuorum*; ne ipse sponsus Ecclesiæ crederetur. Solus ille non solvit, qui verus est sponsus. Et ideo dicit Johannes: *Cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamenti ejus.* Ergo et hic typus est, et ædificavit domum Israel.

35. Quam vero commemoratio ejus Dominicæ prosapiæ fuerat inseranda, declarat mysterii altioris expressio, qua prophetatum est ex genere ejus in Ephrata Christum esse generandum, cum dicitur: *Det tibi Dominus... facere virtutem in Ephrata, et sit nomen in Bethlehem.* Quæ est enim virtus, nisi quæ per Christum gentium populos congregavit? Quod autem nomen, nisi illud quod Bethlehem patria Domini secundum carnem nascentis est facta? Unde per Prophetam dictum est: *Et tu Bethlehem Judææ non es minima inter principes Juda; ex te enim exiet princeps qui regat populum meum Israel.* Videmus igitur mulierum commemorationi historiam, mores, mysterium convenire.

36. Neque tamen abnuo cum Thamar et Ruth defendo, peccatores quoque inter majores Dominici generis computatos: quorum commemorationem sanctus Lucas declinare desiderans, alium quemdam successionum ordinem tenuit: neque Achab, neque Jechoniam, neque postremo Uriæ uxorem nominandos putavit; ut immaculatam sacerdotalis generis seriem declararet. Sed ut illi consilii sui ratio subsistit: ita etiam sancti Matthæi consilium a rationis justitia non abhorret. Nam cum evangelizaret Dominum secundum carnem esse generatum, qui omnium peccata susciperet, subjectum injuriis, subditum passioni; ne hujus quidem putavit exsortem adserendum esse pietatis, ut maculatæ quoque originis non recusaret injuriam: simul ne puderet Ecclesiam de peccatoribus congregari, cum Dominus de peccatoribus nasceretur. Postremo ut beneficium redemtionis etiam a suis majoribus inchoaret; ne quis putaret originis maculam impedimento posse esse virtuti; nec se insolens de sui se generis nobilitate jactaret, neve paren-

tum crimina verecundior erubesceret, cui obumbrandæ originis facultas daretur flore virtutis.

37. An vero sanctus David, licet multa ejus in mysterium figurentur, non eo præcelsior, quod hominem se esse cognovit, et commissum super abrepta Uriæ uxore peccatum pœnitentiæ putavit lacrymis abluendum, ostendens nobis neminem virtuti propriæ debere confidere? Habemus enim adversarium magnum, qui vinci a nobis sine Dei favore non possit. Et plerumque in illustribus et beatis viris gravia peccata fuisse reperies; ut quasi homines tentationi patuisse cognoscas, ne virtutibus egregiis plusquam homines crederentur. Si enim David quia præsumtione virtutis elatus dixerat: *Si reddidi retribuentibus mihi mala:* et alibi: *Ego autem dixi in mea abundantia, non movebor in æternum;* statim insolentiæ hujus pœnam subiisse se memoravit, dicens: *Avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus:* si ipse Dominici generis auctor insolentiæ excepit offensam; quanto magis nos cæteri peccatores, quibus nulla suffragatur prærogativa meritorum, insolentiæ scopulum timere debemus, in quo naufragium sit bonorum; præsertim cum tantus vir nobis et magisterii auctor sit et exempli, qui quasi palinodiam quamdam ad repropitiandum Dominum in posterioribus canendam putavit, dicens: *Domine, non est exaltatum cor meum, neque in altum elati sunt oculi mei:* et Dominus *a dextris meis, ne commovear;* scivit enim quando se sibi credidit, esse se lapsum. Denique nihil aliud esse in homine designavit, nisi quia Deum novit. Sic enim habes: *Quid est homo, quod innotuisti ei: aut filius hominis, quia computas eum?* Si ergo David insolentiam damnat, humilitatem induit, recte in historia uxoris Uriæ magisterium istud affectandæ humilitatis adsciscitur.

38. Et tamen si ex ea natus est ille pacificus Salomon, videamus ne forte mysterium sit, quod sublato eo de medio, qui ante conjugio suo plebem gentium vindicabat, alii Ecclesia viro nupserit, vero David. David enim vocatus est Christus, in parentis nomen adscitus, juxta quod scriptum est: *Inveni David servum meum;* cui nupsit Ecclesia, quæ Verbi semine, et Spiritu Dei plena, Christi corpus effudit, populum scilicet Christianum. Est ergo mulier, quæ vivente viro alligata est legi: et ideo mortuus est vir ejus; ut non esset adultera, si esset cum alio viro. Mysterium igitur in figura, peccatum in historia: culpa per hominem, sacramenta per verbum. De qua historia quoniam alibi plenius diximus, hic transcurrendum videtur. Meritoque sanctus David de hac historia mysticum psalmum quinquagesimum scripsit propter Bersabee nuptias, dicens: *In plurimum lava me ab injustitia mea, et a delicto meo munda me.* Si iniquitatem suam Dei amicus agnoscit, et meritis suis obstare delictum: si denique Deo se peccasse confitetur; cur tu de confessione criminis erubescas, cum criminis commentum, non confessio sit pudori?

39. Ergo cum David Bersabee historiam non prætermiserit in suis Psalmis; ut in ea vel mysterium, vel actum perfectæ pœnitentiæ nos doceret, jure videmus etiam in generationibus Dominicis non prætermissam; quia et ipse David qui eam accepit in uxorem sibi, generationis Dominicæ secundum carnem præcessor adseritur. Cujus speciale, ut diximus, meritum; ut Ecclesiæ in hoc mysterio videret exortum, et acciperet oraculum quod ex suo Christus genere nasceretur. Alterum enim ad Ecclesiam pertinet, quod dixit: *Ecce audivimus eam in Ephrata: invenimus eam in campis sylvæ.* Alterum specialiter ad Dominici corporis sponsionem, quod oraculo manifestissimo revelatur, cum dicitur: *Ex fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Noli tamen tanto negligens esse promisso; non enim sine definitione datum est. Sed si custodieris testamentum, et testimonia servaveris Domini, quæ in Evangelio se pollicetur esse dicturum, tibi quoque copia sedis patebit æternæ. Hæc de uxore Uriæ.

40. De Achab autem satis claret, cui uxor Jezabel; et de Jechonia de quo

satis idoneus auctor est Hieremias, maximi reum esse delicti : cui etiam quod habuit nomen, eripuit. Et ideo qui Joachim in Regnorum libris dicitur, Jechonias ab Hieremia est nominatus, dicente eo, *Abjectus est Jechonias ut vas, non est usus in eo; propter quod projectus est ipse, et semen ejus. Terra, terra, audi verbum Domini, scribe virum istum abdicatum; quia non exsurget ex semine ejus sedens in throno David, princeps adhuc in Juda.* Eo enim regnante, Judæam Babylonii vastaverunt, neque postea umquam de semine ejus regnum quisquam in Judæa potuit obtinere. Postea enim populus de captivitate dimissus, sub sacerdotibus et tetrarchis fuit. Unde etiam usque ad Christi generationem mansere tetrarchæ, ne ipsi quidem, quantum historia docet, regalis dignitatem generis reservantes.

41. Fertur enim ab his, qui sive argumentati, sive simpliciter docentes, sive vere adstruentes, tradiderunt nobis quia Idumæi latrones Ascalonem urbem Palestinæ ingressi, de fano Apollinis quod vicinum muris erat, Antipatrum Herodis cujusdam hieroduli* filium inter alios abduxere captivum, quem pater redimere propter paupertatem nequivit. Is igitur imbutus disciplinis et mysteriis Judæorum, Hyrcano Judææ regi amicitia copulatur, quem pro se ad Pompeium Hyrcanus legatum direxit : et quia legationis fructu potitus est, per eam gratiam partem regni affectavit. Occiso autem Antipatro propter felicitatis invidiam, filius ejus Herodes postea sub Antonio senatusconsulto Judæis regnare præceptus est. Cujus Herodes filius et alii tetrarchæ. Quod ideo ex Græcorum historiis putavimus transferendum, ut clareat Herodem nullo affinem generi Judæorum, regnum adulterina fraude quæsisse. Denique conscius ignobilitatis suæ, ne qua posteris suis vel de præscripto veteri quæstio moveretur, scripturas eorum incendit, existimans quod si indicia de publico sustulisset, nullis aliis testimoniis clarere posset, quin de patriarcharum vel proselytorum veterum genere demanaret. Sed ut pleraque curæ humanæ sunt, cognitioni hoc et indagini veritatis præjudicare non potuit.

42. Ne nobis tamen possit præjudicare videamus, qui veri regalisque generis dicimus Christum, et per veros et nobiles reges actum Domini genus. Sed ubi adulterina regnum affectavit propago, successionem nobilitatis suæ, non potentiæ, sed generationis ordo servavit. Tamen ipsum regem secundum honorem sæculi non accepimus Christum. Quomodo ergo *Ex fructu ventris tui ponam super sedem tuam?* Quomodo et Angelus de eo dicit, quod *Dabit illi Dominus Deus sedem David patris sui, et regnabit in domo Jacob?* Quomodo regnare promittitur, nec ostenditur? Aut quomodo ex semine Jechoniæ nullus regnaturus dicitur per Prophetam? Si enim Christus regnavit, ex semine autem Jechoniæ Christus est, Propheta mentitus est, mentita sunt et oracula. Sed illic futuros ex semine Jechoniæ posteros non negatur; et ideo de semine ejus est Christus : et quod regnavit Christus, non contra prophetiam est; non enim sæculari honore regnavit, nec in Jechoniæ sedibus sedit : sed regnavit in sede David.

43. Verum cum ipse Jechonias David sederit sedem, quemadmodum solvitur quod dictum est, quia David sedem Jechoniæ posteri non sedebunt, cum eadem sedes fuisse videatur amborum. Itaque et nos sedem David fuisse negare non possumus; non eamdem tamen regis David sedem Christus, quam Jechonias sedit : immo nec quisquam alius ex genere David sedem ejus potuit sedere, quam Christus; quia nec in alio semen ejus æternum est, sed in Christo, sicut Deus ipse juravit dicens : *Semel juravi in sancto meo, si David mentiar : semen ejus in æternum manebit, et sedes ejus sicut sol in conspectu meo.* Quem igitur dicit hic? Non Salomonem utique, non Roboam, non Nathan, sed illum de quo solo potest dicere : *Ponam in mari manum ejus, et in fluminibus dexteram ejus. Ipse invocabit me, Pater meus es tu;* et, *Ponam in sæculum sæculi semen ejus,*

* *Hieroduli*, hoc est, servi seu ministri cujusdam ædis sacræ, puta custodis.

et thronum ejus sicut dies cœli. Non utique hunc thronum Salomon sedit, non Roboam, non Jechonias. Vis scire quis sederit? Hic est de quo dicit Angelus ad Mariam : *Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur : et dabit illi Dominus Deus sedem David patris sui, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis*. Si Angelo non credis, ipsi saltem Domino crede dicenti : *Tu dicis, quia ego sum rex*. Numquid ergo et ipse mentitus est, quia regnare se dixit, qui non regnavit in terris? Quomodo Scriptura solvitur, quæ regnare eum dicit, et regnare non adstruit?

44. In abruptum disputationis venimus, hæremus in vado, et quodam veritatis naufragio fluctuamus. Excitemus igitur Christum, ipsum interrogemus, ipse respondeat. Interrogemus Scripturas. Invenimus quia regnum Domini non est de hoc mundo; ipse enim dixit : *Regnum meum non est de hoc mundo*. Qui dicit non esse de hoc mundo regnum suum, ostendit esse supra mundum. Ita et erat regnum ejus, et non erat : non erat in sæculo, erat supra sæculum. Erat ergo regnum aliud veri David, quod solus Christus accepit : et erat semen aliud David, quod in æternum, de quo solus generatus est Christus, qui solus verus filius David, cujus etiam solus nomen accepit, juxta quod scriptum est : *Inveni David servum meum, in oleo sancto meo unxi eum*. Quod utique non de propheta David, sed de Domino dici præmissa declarant; scriptum est enim : *Posui adjutorium super potentem, et exaltavi electum de populo meo*. Solus enim potens, solus electus est Christus. Sanctorum enim majus in fide, quam in generatione semen est. Et ideo Apostolus : *Si enim qui ex fide sunt, hi filii sunt Abrahæ*.

45. Illud quoque non prætermittendum putamus, quod a David temporibus usque ad Jechoniam, hoc est, usque ad captivitatem, cum decem et septem fuerint reges Judææ, quatuordecim generationes sanctus Matthæus posuerit : et rursus ab Jechonia usque ad Joseph cum viritim generationes duodecim computentur, postea quatuordecim generationes descriptas esse memoraverit. Sic enim habes : *Omnes generationes, ab Abraham usque ad David generationes quatuordecim : et a David usque ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim : et a transmigratione Babylonis usque ad Christum generationes quatuordecim*. Et primum oportet cognoscere, quod ante jam diximus, posse plures esse successiones, et pauciores generationes. Possunt enim diutius vivere aliqui, et serius generare, aut certe penitus exsortes generationis existere. Itaque non quæ regum, eadem generationum tempora. Unde et Matthæus eos quos ad generationem non putavit pertinere, præteriit. Nam si propositum esset ei successiones describere, rationabiliter moveremur, cur cum in Regnorum libris et Paralipomenis conveniat, quod post Joram Ochozias regnaverit, et Jodam, et Amasias : Amasiæ autem successerit Ozias; sanctus Matthæus tres illos reges præterierit, Ochoziam, Jodam et Amasiam, et post Joram Josaphat subjecerit. Sed non eum in regum successione, sed in generatione subjecit. Denique generationum relatorem se fuisse memoravit : potuit autem fieri ut et Joram tardius generaverit ? et Josaphat serius perceperit regnum; atque ita Joram patri suo, cui in potestatem non successit, in generatione successerit.

46. Quod vero post Jechoniam duodecim generationes enumerasse videtur Evangelista, si diligenter advertas, hic quoque quatuordecim generationum poteris invenire rationem. Duodecim enim usque ad Joseph numerantur, non usque ad Christum. Tertius decimus est Christus. Sed nihil refert utrum in duabus generationibus, an in una mendacium sit. Tamen ne hic quidem cæcum aliquem scopulum aut naufragium invenias veritatis. Duos Joachim, hoc est, duos Jechonias fuisse historia indicat : unum ante transmigrationem, alterum in ipsa transmigratione generatum, id est, patrem et filium. Ergo pater inter generationes superiores est computatus,

qui successit Josiæ : filius inter posteriores, qui successit patri, id est, nepos Josiæ. Duos autem fuisse Regnorum libri indicant. Sic enim scriptum est. *Et imperavit Pharao super Israel, Joachim filio Josiæ regnante in Judæa pro Josia patre suo : et convertit nomen Joachim in regnando, et undecim annos regnavit in Hierusalem.* Quibus subjecit : *Et reliqua verborum Joachim, et omnia quæ fecit, nonne scripta sunt in libro verborum et in diebus eorum, qui regnaverunt in Judæa? Et dormivit Joachim cum patribus suis; et regnavit Joachim filius ejus pro eo.... Filius decem et octo annorum erat Joachim, et cum regnaret, tribus mensibus regnavit in Hierusalem : nomen matris ejus Mesola... et omnia quæ fecit sub oculis Domini pater ejus, et ipse fecit, et in diebus ejus adscendit Nabuchodonosor rex Babylonis in Hierusalem.* Vides igitur quod alius fuerit Josiæ filius, alius nepos : filius ille, cui Hieremias nomen imposuit, nepos iste qui patris vocatus est nomine. Et bene sanctus Matthæus a propheta noluit discrepare; ut non Joachim, sed Jechoniam nominaret. Simul, ut supra diximus, majorem fructum Dominicæ pietatis adstruxit, si generis nobilitatem non in omnibus Dominus requisivit : sed de captivis et peccatoribus congrue nasci voluit, qui remissionem veniebat prædicare captivis. Non igitur suppressit alterum Evangelista, sed utrumque signavit; quod uterque Jechonias dictus sit. Ita addito juniore Jechonia, generationes quatuordecim computantur. Ergo illa Matthæus.

47. Pulcre autem Lucas quoniam filios Jacob plures non poterat comprehendere, ne extra generationes evagari superflua serie videretur; licet in aliis, id est, longe posterioribus, patriarcharum tamen nequaquam nomina prætermittenda arbitratus sit, sed præ cæteris eligenda, Joseph, Judæi Simeonis, et Levi. Quatuor enim genera in his quorum isti posteri sunt, cognoscimus fuisse virtutum. In Juda, id est, illo superiore, Dominicæ per figuram passionis mysterium fuisse prophetatum : in Joseph præcessisse castitatis exemplum : in Simeon vindictam læsi pudoris : in Levi officium sacerdotis. Per Nathan quoque expressam advertimus prophetiæ dignitatem; ut quia unus omnia Christus Jesus, in singulis quoque majoribus genera virtutum diversa præcederent.

48. Noe quoque justi inter Dominicas generationes commemoratio non debuit prætermitti; ut quia ædificator Ecclesiæ nascebatur, eum sui generis auctorem præmisisse videatur, qui eam in typo ante fundaverat. Nam de Mathusala quid dicam, cujus ultra diluvium numerantur anni; ut quoniam solus est Christus, cujus vita nullam sensit ætatem, in majoribus quoque suis non sensisse diluvia videretur. Enoch vero nonne manifestum et pietatis Dominicæ et divinitatis indicium est; eo quod nec mortem senserit Dominus, et ad cœlum remeaverit, cujus generis auctor raptus ad cœlum est? Unde manifestum est, et Christum potuisse non mori, sed noluisse; ut nobis mors illa prodesset. Et ille quidem raptus est, ne malitia mutaret cor ejus : Dominus autem quem malitia sæculi mutare non poterat, eo unde venerat, naturæ suæ majestate remeavit. Siletur sane parricida fratris neque enim rationabile erat ut eum qui percusserat fratrem, inter Domini numeraret auctores; cum servulos iste servaverit, ut fraterni eos nominis honore donaret : iste non servaverit, nec fratri pepercerit. Sed nec illud otiosum, quod Seth præteritus non est, quem posteriore Adam generatione suscepit; ut cum duæ sint populi generationes, signaretur in typo Dominum Jesum Christum in posteriore potius quam priore generatione numerandum.

49. Jam de ipso Adam qui juxta Apostolum figuram accepit Christi, quid pulcrius potuit convenire, quam ut sacro-sancta generatio a Dei Filio inciperet, et usque ad Dei Filium deduceretur : creatusque præcederet in figura, ut natus in veritate sequeretur : ad imaginem factus præiret, propter quem Dei imago descenderet? Et si mysterium primi discutiamus erroris, lignum scientiæ boni et mali, fallente diabolo, Eva suadente, ille gustavit; ut iste

nobis priusquam sciret malum, eligeret bonum, dirique serpentis insidias Ecclesia suadente, evacuaret, juxta quod scriptum est : *Quoniam priusquam sciat puer bonum aut malum, non credet malitiæ; ut eligat quod bonum est.* Et, *Priusquam sciat vocare patrem aut matrem, accipiet virlutem Damasci, et spolia Samariæ.* Hic enim est puer cujus incunabula Magi spoliis orientalibus retulerunt; quia gens ante Christum incredula, de exuviis idolorum, mutata jam fide, manubias obtulit Domino triumphales.

50. Hæc tibi, frater, de generatione Christi non incognita putavi prolixius prosequenda; ne quis cum ista in Evangelio minus adtento animo recenseret, aliquatenus fluctuaret : quæ sancti Evangelistæ ad majora miracula, et diviniora Domini gesta properantes, perstringenda brevius, quam diffundenda uberius putaverunt. Eorum igitur more, qui satis putant ignaris viarum quasi notas quasdam itineris et semita[8] demonstrare, spiritalis viæ semitas colligentes, videro utrum secundo veritatis eventu, certe religioso fidei ductu in mysteriorum secreta contendimus : verentes ne quis ista cum legerit, quod proverbialiter dicitur, quasi puer machæram, tractare per infantiam fortia arma nesciret, magisque vulnus ex imprudentia, quam salutem ex lectione sentiret. INFIRMOS enim tela sua vulnerant, nec potest bene uti armis, qui ea ferre non noverit. Et ideo circa fidem vir perfectus exigitur, in quo non per humum scientiæ reptet infantia, non debilis quædam, nec carens sensibus mysticæ cognitionis titubet ætas, quæ virtute juventutis amissa, coronam gloriosi certaminis non requirat, et senescentis aquilæ modo, quæ prius aut leporem rapere pedibus consuerat, aut anserem, ævo fessa minorum avium implumes fœtus requirat, qui solidiorem cibum adferre non possint.

LIBER QUARTUS.

1. NON absurdum, opinor, de generatione Domini confecimus opus : certe infructuosum non fuit Dominicis diutius inhærere majoribus. Nam si ii qui magnum mare littorali parant navigatione transmittere, altioris compendium cursus, itidem ut nos, fiduciæ infirmitate vitantes, agros et urbes littore deductas, capti locorum decore frequenter invisunt : quanto magis nos in tanto non elementorum, sed gestorum cœlestium siti profundo, viciniores legere portus, et frequentes amare debemus excursus; ne quis longæ navigationis tædio fatigatus, fastidii vomitum tenere non possit. Certe si quis intutæ ratis vitia infida perspexerit, tamquam frequenti librorum portu objecto, licet ut aurium vela deponat, et lectionis anchoram figat. Non videtur deseruisse navigium, sed confecisse cursum, qui descendit in portum.

2. Et plerisque in locis fortasse amœnitas ipsa locorum invitet prætermeantem. Nam si Ulyssem illum, ut fabulæ ferunt (licet et Propheta dixerit : *Habitabunt in ea filiæ Sirenum :* etsi non dixisset Propheta, nemo tamen jure reprehenderet; cum et gigantes, et vallem Titanum Scriptura comprehenderit); si ergo Ulyssem illum post decem annorum exsilia quibus bellatum in Ilio est, decemque erroris annos festinantem ad patriam Lotophagi suavitate baccarum tenere potuerunt : si horti Alcinoi retardarunt : si postremo Sirenes cantu vocis illectum, ad illud famosum voluptatis naufragium pene deduxerant, nisi adversus illecebrosæ sonitus cantilenæ inserta cera sociorum clausisset aures : quanto magis religiosos viros cœlestium factorum decet admiratione mulceri? Atque hic jam non baccarum suavitas haurienda, sed panis ille qui

descendit de cœlo : non olera Alcinoi spectanda, sed sacramenta sunt Christi. Nam *Qui infirmus est, olera manducet.* Non claudendæ igitur aures, sed reserandæ sunt; ut Christi vox possit audiri, quam quisquis perceperit, naufragium non timebit. Non corporalibus, ut Ulysses, ad arborem vinculis alligandus, sed animus ad crucis lignum spiritalibus nexibus vinciendus; ne lasciviarum moveatur illecebris, cursumque naturæ detorqueat in periculum voluptatis.

3. Figmentis enim poeticis fabula coloratur; ut quædam puellæ scopuloso in littore maris habitasse prodantur : quæ si quos deflectere navigium propter aurium suavitatem dulci voce pepulissent, in vada cæca deductos, et infida statione deceptos, naufragii miserabilis sorte consumerent. Compositum hoc specie, et ambitiosa comparatione fucatum est; ut mare, vox, feminæ, littora vadosa fingantur. Quod autem mare abruptius quam sæculum, tam infidum, tam mobile, tam profundum, tam immundorum spirituum flatibus procellosum? Quid sibi vult puellarum figura, nisi eviratæ voluptatis illecebra, quæ constantiam captæ mentis effeminet? Quæ autem illa vada, nisi nostræ scopuli sunt salutis? Nihil enim tam cæcum, quam sæcularis suavitatis periculum : quæ dum mulcet animum, vitam obruit, et corporeis quibusdam scopulis sensum mentis illidit.

4. Merito igitur Dominus noster Jesus Christus jejunio suo nos atque deserto adversus voluptatum informat illecebras, et tentari se a diabolo Dominus omnium patitur; ut in illo omnes vincere disceremus. Advertamus igitur quia tria non otiose a Domino principaliter ordinata Evangelista descripsit. Tria sunt enim quæ ad usum proficiunt salutis humanæ, sacramentum, desertum, jejunium : *Nemo* enim *nisi qui legitime certaverit, coronatur :* nemo autem ad certamen virtutis admittitur, nisi prius ab omnibus ablutus maculis delictorum, gratiæ cœlestis munere consecretur.

5. Venit igitur Dominus ad lavacrum; ut mysterii gratia nobis et visu probaretur et sensu. Et quoniam Lex, cœlo et terris testibus, promulgatur; ut mysterium divinitatis absconditum a sæculis in Deo plus crederes esse quam Legem : non jam ad testimonium cœlum vocatur, sed utitur testis officio, cum vox Dei defertur e cœlo. Simul ne fidei mysterium dubio mentis offendas, invisibilia tibi visibiliter declarantur operari.

6. Venit Dominus ad lavacrum; omnia enim pro te factus est. Iis qui sub Lege sunt, quasi sub Lege esset, cum ipse sub Lege non esset, circumcisus est; ut eos qui sub Lege sunt, lucrifaceret : his qui sine Lege erant, convivii communitate sociatus est; ut lucraretur eos, qui sine Lege vivebant. Factus est infirmis infirmus per corporis passionem; ut infirmos lucrifaceret. Omnibus postremo omnia factus est, pauper pauperibus, dives divitibus, flens flentibus, esuriens esurientibus, sitiens sitientibus, profluus abundantibus. In carcere cum paupere est, cum Maria flet, cum apostolis epulatur, cum Samaritana sitit : in deserto esurit, ut cibus primi hominis, quem prævaricatione gustaverat, jejunio Domini solveretur. Nostro periculo Adam scientiæ boni et mali famem solvit, nostro emolumento famem iste suscepit.

CAP. 4, v. 1, Tunc Jesus ductus est in desertum ab Spiritu, ut tentaretur a diabolo.

7. Convenit recordari quemadmodum de paradiso in desertum Adam primus ejectus sit; ut advertas quemadmodum de deserto ad paradisum Adam secundus reverterit. Videte enim quemadmodum suis nobis præjudicia resolvantur, et suis divina beneficia vestigiis reformentur. Ex terra virgine Adam, Christus ex virgine : ille ad imaginem Dei factus, hic imago Dei : ille omnibus irrationabilibus animalibus, hic omnibus animantibus antelatus. Per mulierem stultitia, per virginem sapientia. Mors per arborem, vita per crucem. Ille spiritalium nudus, arboreis se texit exuviis : hic sæcularium nudus, corporis non desideravit exuvias. In deserto Adam, in deserto Christus; sciebat enim ubi

possct invenire damnatum, quem ad paradisum, resoluto errore, revocaret. Sed quoniam sæcularibus indutus exuviis redire non poterat, nec paradisi incola potest esse, nisi nudus a culpa; exuit veterem hominem, novum induit; ut quia solvi non queunt divina decreta, persona magis quam sententia mutaretur.

8. Sed qui in paradiso sine duce iter amisit acceptum, quemadmodum de deserto sine duce iter repetere posset amissum, ubi tentationes plurimæ, nisus ad virtutem difficilis, lapsus facilis ad errorem : cum eadem sit virtutis natura, quæ nemorum; ut si adhuc exigua de terrenis ad superna se subrigunt, dum teneris ætas adolescit frondibus, sævi veneno dentis obnoxia facile aut succidi possit, aut uri : si vero alta se radice fundaverit, et ramorum sublimitate sustulerit, frustra jam vel ferarum morsibus, vel lacertis agrestium, vel diversorum flatuum procellis arbor robustà tentetur.

9. Quem igitur opponeret ducem contra tot illecebras sæculi, contra tot versutias diaboli; cum sciret nobis primo contra carnem et sanguinem, deinde contra potestates, contra rectores mundi tenebrarum harum, adversus spiritalia nequitiæ quæ sunt in cœlestibus, esse luctamen? Angelum opponeret? Et ipse lapsus est, et legiones Angelorum vix singulis profuerunt. Seraphim dirigeret? Et ipsum descendit in terras in medium populi immunda labia habentis, et unius tantum prophetæ labia, apposito carbone, mundavit. Alius dux requirendus fuit, quem sequeremur omnes. Quis tantus esset dux, qui prodesset omnibus, nisi ille qui supra omnes est? Quis me supra mundum constitueret, nisi qui major est mundo? Quis tantus esset dux, qui posset masculum et feminam, Judæum et Græcum, Barbarum et Scytham, servum et liberum uno regere ductu; nisi solus qui est omnia et in omnibus Christus?

10. Multi enim laquei quacumque progredimur. Laquei in corpore, laquei in Lege, laquei in pinnis templorum, in crepidinibus parietum tenduntur a diabolo. Laquei in philosophis, laquei in cupiditatibus; oculus enim meretricis laqueus est peccatoris : laqueus in pecunia, laqueus in religione, laqueus in studio castitatis. Exiguis enim momentis mens inclinatur humana, et huc atque illuc per versutias suadentis frequenter impellitur. Videt aliquem diabolus* religiosum virum, Deo venerabiliter deferentem, et quod sacro-sanctum est æstimantem, nullius capacem injuriæ; in ipsa eum religione supplantat, ut faciat non credere quod Dei Filius vere hanc nostram susceperit carnem, hoc nostrum corpus, hanc nostrorum membrorum fragilitatem; cum utique passio corporis fuerit, divinitas exsors injuriæ manserit. Ita de religione fit culpa; omnis enim qui negat Jesum Christum in carne venisse, de Deo non est. Videt integrum et illibatæ castimoniæ virum, suadet ut nuptias damnet; quo ejiciatur ab Ecclesia, et studio castitatis a casto corpore separetur. Audivit alius quia *Unus Deus... ex quo omnia*, adorat, atque veneratur. Insidiatur ei diabolus, claudit aures ne audiat, quia *Unus Deus per quem omnia* : ita nimia pietate impium esse compellit; ut dum Patrem a Filio separat, Patrem Filiumque confundat, et personam unam putet esse, non potestatem. Itaque dum mensuram fidei nescit, perfidiæ incurrit ærumnam.

11. Quomodo igitur hos laqueos evitabimus; ut possimus et nos dicere : *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium : laqueus contritus est, et nos liberati sumus?* Non dicit : Ego contrivi laqueum : non ausus est hoc dicere David; sed : *Adjutorium nostrum in nomine Domini*; ut ostenderet unde laqueus solveretur; ut prophetaret quod venturus esset in hanc vitam, qui contereret laqueum fraude diaboli præparatum.

12. Sed non potuit melius conteri

* Hic potissimum triplex indicatur error in quem pietatis specie non pauci misere præcipitantur. Primus autem ac secundus ad errorem Manichæorum pertinet, tertius ad Sabellianorum.

egebat Christus; et tamen ea non negligebat, ut te doceret dicens : *Cavete ne gravetur cor vestrum in vino et crapula.* Non erubuit Paulus, qui ait : *Sic certo, non ut aera cædens.* Aera quidem non cædebat Apostolus : sed Potestates aeris verberabat. *Sed castigo,* inquit, *corpus meum, et servituti redigo; ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus inveniar.*

25. Simul infirmitatem suam diabolus malitiamque designat; quia nemini potest nocere diabolus, nisi ipse se miserit. Nam qui relictis cœlestibus, eligit terrena, voluntarium quoddam præcipitium vitæ labentis incurrit. Simul quoniam telum suum diabolus vidit obtusum, qui omnes homines propriæ subjecerat potestati, plus cœpit quam hominem judicare. Sed Dominus rursus nec ea quidem quæ de se fuerant prophetata ad arbitrium diaboli putavit esse facienda : sed divinitatis propriæ auctoritate servata, versutiæ ejus occurrit; ut quia Scripturarum exemplum prætenderat, Scripturarum vinceretur exemplis. Potestas enim Deo vincere, qui mihi vincit.

26. Disce hic quoque quia satanas transfigurat se velut Angelum lucis, et de scripturis ipsis divinis sæpe laqueum fidelibus parat. Sic hæreticos facit, sic eviscerat fidem, sic jura pietatis impugnat. Ergo non te capiat hæreticus; quia potest de Scripturis aliqua exempla proferre, nec sibi arroget quod doctus videtur. Utitur et diabolus testimoniis Scripturarum non ut doceat, sed ut circumscribat et fallat. Cognovit aliquem adtentum religioni, virtutibus clarum, signis et operibus præpotentem : jactantiæ tendit laqueum, ut hujusmodi virum inflet tumore; quo pietati se non credat, sed credat jactantiæ : nec Deo deputet, sed sibi arroget. Ideoque apostoli non in suo, sed in Christi nomine dæmoniis imperabant; ne arrogare sibi aliquid viderentur. Sic Petrus paralyticum curat dicens : *In nomine Jesu Nazareni surge, et ambula.* Disce etiam de Paulo jactantiam fugere. *Scio,* inquit, *hominem, sive in corpore, sive extra corpus nescio, Deus scit, quoniam raptus est in paradisum, et audivit verba ineffabilia, quæ non licet homini loqui. Pro hujusmodi gloriabor, pro me autem non gloriabor, nisi in infirmitatibus meis.*

27. Ergo et hic diabolus, quoniam fortem sensit, jactantiam prætendit, quæ etiam fortes decipit : sed Dominus respondit ei : *Non tentabis Dominum Deum tuum.* In quo et Dominum et Deum Christum : et Patrem et Filium potestatis unius esse cognoscis, juxta quod scriptum est : *Ego et Pater unum sumus.* Et ideo si *Unum* obtendit diabolus, occurre ei quia scriptum est : *Ego et Pater unum sumus.* Et distingue * *Unum,* ne potestatem discernas : distingue *Unum,* ne Patrem Filiumque secernas.

V. 5. Et duxit illum diabolus iterum in montem altissimum, et ostendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis.

28. Bene in momento temporis sæcularia et terrena monstrantur. Non enim tam conspectus celeritas indicatur, quam caducæ fragilitas potestatis exprimitur; in momento enim cuncta illa prætereunt, et sæpe honor sæculi abit antequam venerit. Quid enim sæculi potest esse diuturnum, cum ipsa diuturna non sint sæcula? Docemur hic inanis ambitionis flabra despicere, quod omnis dignitas sæcularis diabolicæ subjaceat potestati : ad usum fragilis, et inanis ad fructum.

29. Sed quomodo hic dat diabolus potestatem : et alibi legitur, quia *Omnis potestas a Deo est?* Numquid potest quis duobus dominis servire, aut a duobus accipere potestatem? Numquid ergo contrarium est? Minime. Sed vide quia omnia a Deo; neque enim sine Deo mundus; quia *Et mundus per ipsum factus est :* sed licet a Deo factus sit; tamen opera ejus mala, quia sæculum in maligno positum est; et ordinatio mundi a Deo, opera mundi a malo. Ita etiam a Deo potestatum ordinatio : a malo ambitio potestatis. Denique : *Non est,* inquit, *potestas nisi a Deo : quæ autem sunt, a Deo ordinatæ sunt;* non datæ, sed ordinatæ : et, *Qui resistit potestati, Dei,*

* *Distingue*, id est observa, animadverte.

inquit, *ordinationi resistit.* Hic quoque licet dicat dare se diabolus potestatem, omnia tamen illa ad tempus permissa sibi esse non abnuit. Itaque qui permisit, ordinavit : nec potestas mala, sed is qui male utitur potestate. Denique : *Vis non timere potestatem? Fac bonum, et habebis laudem ex illa.* Non ergo potestas mala, sed ambitio. Denique eo usque a Deo ordinatio potestatis; ut Dei minister sit, qui bene utitur potestate : *Dei,* inquit, *minister est tibi in bonum.* Non ergo muneris aliqua culpa est, sed ministri : nec Dei potest ordinatio displicere, sed administrantis actio. Nam ut de cœlestibus ad terrena derivemus exemplum, dat honorem imperator, et habet laudem. Quod si quis male honore usus fuerit, non imperatoris est culpa, sed judicis. Habent reum suum crimina, non quia potestas unumquemque, sed malitia sua implicat.

30. Quid ergo? Bonum est uti potestate, studere honori? Bonum si deferatur, non eripiatur. Distingue tamen hoc ipsum bonum. Alius enim bonus in sæculo, alius perfectæ virtutis usus; bonum est enim cognoscendæ divinitatis studium, nullis occupationibus impediri. Nam etsi multa bona, una tamen est vita æterna : *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum.* Et ideo vitæ æternæ maximus fructus, et solus Deus vitæ remunerator æternæ est. Solum Deum et Dominum nostrum adoremus, et ipsi soli serviamus; ut solus ipse nos fructu remuneret amplissimo. Fugiamus omnia quæ diabolicæ subjacent potestati; ne tamquam malus tyrannus in eos, quos intra suum regnum invenerit, acceptæ sævitia potestatis utatur.

31. Non ergo a diabolo potestas est, sed obnoxia tamen insidiis diaboli. Nec tamen ideo mala ordinatio potestatum, quia malo obnoxiæ potestates. Bonum est enim Deum quærere, sed quidam ipsius inquisitionis amfractus et error obrepit. Nam si inquisitor in sacrilegium sæva interpretatione vertatur, in deterius vertitur quærentis offensa, quam si non quæsisset : nec tamen inquisitionis, sed quæsitoris est culpa : nec inquisitio obnoxia malo, sed quærentis affectus. Quod si is qui Deum quærit, propter fragilitatem carnis, et mentis angustias sæpe tentatur; quanto magis qui sæculum quærit obnoxius est? Atque hoc ipso perniciosior ambitio, quod blanda quædam est conciliatricula dignitatum; et sæpe quos vitia nulla delectant, quos nulla potuit movere luxuria, nulla avaritia subvertere, facit ambitio criminosos. Habet enim forensem gratiam, domesticum scelus : et ut dominetur aliis, prius servit. Curvatur obsequio, ut honore donetur : et dum vult esse sublimior simulata humilitate, fit vilior, et fit remissior; cum in ipsa potestate, quod præcellit, alienum sit; legibus enim imperat, sibi servit.

32. Dicet fortasse aliquis, quia solus qui malum fecerit, timet; tamen qui mare navigat, plus timet. Et contra in immobili terrarum statione consistens, non solet timere naufragium : at si mobile conscendat elementum, frequentioribus obnoxius fit periculis. Fuge ergo sæculi mare, et naufragium non timebis. Et si frequenter arborum vertices spirantium verberent flabra ventorum; solidatis tamen radicibus nullus occasus est : at in mari furentibus ventis, etsi non omnium naufragium, omnium tamen periculum est. Ita enim adversis flatibus nequitiæ spiritalis, nullus in arena vel in salo tutus est, et naves Tharsis vehementi sæpe spiritu conteruntur. Hæc moraliter.

33. Cæterum quod ad mysticum ordinem spectat, cernis vetusti erroris vincula suis resoluta vestigiis; ut primo gulæ, secundo facilitatis*, tertio ambitionis laqueus solveretur. Pellectus est enim Adam cibo : et in locum interdictæ arboris sententiæ facilitate transgressus, temerariæ quoque ambitionis crimen incurrit, dum similitudinem divinitatis affectat. Et ideo prius Dominus veteris nexus solvit injuriæ;

* *Secundo facilitatis.* Per facilitatem designari jactantiam ac vanitatem ex superioribus manifestum est : nec immerito sane; cum hoc vitium e quadam animi facilitate levitateque oriatur.

ut nos jugo captivitatis excusso, vincere crimina Scripturarum præsidio disceremus.

54. Quod si Dominus Jesus propria non desideravit, tu aliena cur quæras? Si creator omnium sæculi gloriam, subeundæ paupertatis virtute contemsit : cur tu fastidias quod natus es, appetas quod indebitum est? Cur ea quæ ad usum tibi diuturna esse non possunt, ad supplicium diuturna deposcas? Cave insidias, cave fraudes. Et hoc ipso quod ad subruendum hominem totum versuta diabolus mundum fraude concutiat, totius sæculi pugnet illecebris, ejus tibi blanditia plus cavenda est. Non Evam cibus inflexerat, non mandatorum oblivio destituerat : sed promissi honoris ambitio illecebrosa decepit. Quæ si solum Dominum adorare voluisset, indebita non quæsisset. Et ideo remedium datur quo telum ambitionis obtundas, ut soli Domino serviamus ; caret enim ambitione religiosa devotio.

V. 13. Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus.

55. Prope omnium criminum fontes hæc tria genera demonstrantur esse vitiorum. Neque enim consummatam omnem tentationem Scriptura dixisset ; nisi in his tribus esset omnium materia delictorum, quorum semina in ipsa origine sunt cavenda. Finis ergo tentationum finis est cupiditatum ; quia causæ tentationum, causæ cupiditatum sunt. Causæ autem cupiditatum sunt carnis oblectatio, species gloriæ, aviditas potentiæ. Quam religiosum videtur ut commorationem christianæ feminæ non recuses! Sed crebra inde tentatio. Si adtentos Deo viderit diabolus, suggerit ut decipiat : sed tu quamvis de proposito præsumas, cave tentationem, sciens naturam. Hæc tria, si recorderis, etiam Paulus cavenda præscribit, designans tres esse species peccatorum, a quibus liber exspectat justitiæ coronam. *Neque enim*, inquit, *in verbo adulationis fuimus, neque in occasione avaritiæ, Deus testis est, neque gloriam quærentes ab hominibus;* et ideo diabolum vicit, coronam petivit.

56. Vides ergo ipsum diabolum non esse in studio pertinacem, cedere solere veræ virtuti. Et si invidere non desinat, tamen instare formidat; quia frequentius refugit triumphari. Audito itaque Dei nomine, *Recessit*, inquit, *usque ad tempus;* postea enim non tentaturus, sed aperte pugnaturus advenit.

57. Docet igitur te scriptura divina non tibi contra carnem et sanguinem, sed contra insidias spiritales esse certamen. Vides magnificentiam christiani viri, qui certat cum rectoribus mundi : et licet constitutus in terris, adversus spiritalia nequitiæ quæ sunt in cœlestibus, animi virtute decernit. Non enim de terrenis contendimus, ut dimicemus in terra : sed spiritalibus propositis præmiis, de regno Dei et Christi hæreditate necesse est spiritalia prius impedimenta superentur. Corona proposita est, subeunda certamina sunt. Nemo potest, nisi vicerit, coronari : nemo potest vincere, nisi ante certaverit. Ipsius quoque coronæ major est fructus, ubi major est labor : *Arcta enim et angusta est via, quæ ducit ad vitam.... lata vero et spatiosa, quæ ducit ad mortem.* Et ideo tentationem neutiquam timere debemus; est enim causa victoriæ, materia triumphorum.

58. Dives ille, qui tentationem non sensit in sæculo, in pœnis est apud inferos : pauper ille Lazarus qui ita paupertate morboque afflictus est et adtritus, ut vibices ejus a canibus lamberentur, vitæ istius labore miserabilis, coronam gloriæ quæsivit æternæ. *Multæ* enim *tribulationes*, non quorumcumque, sed *justorum*. Denique quos diligit Dominus, sæpe castigat. Petrus tentatus est, ut negaret : negavit, ut fleret. Et quid de cæteris dicam? Nempe Job erat probatus Deo : sed licet probatus erat, victor tamen non erat. Probata erat devotio; virtutis tamen præmium non habebat. Et ideo tentandus offertur, ut gloriosior redderetur.

59. Illius quoque certaminis refert ut gradum spectes. Non unum telum diabolus habet, frequentat spicula ; ut aut præmio vincat, aut tædio. Primo cupiditate vulnerat, secundo pietate, tertio sanitate ; mentis enim pariter et

corporis pugnat ulceribus. Diversitas quoque ipsa tentationum pro diversitate certantium est. Avaritiæ damno dives urgetur, pater dispendio filiorum, homo doloribus, corpus ulceribus. Quanta hæc tela! Unde Dominus noluit habere quod perderet; et ideo pauper huc venit, ne haberet diabolus quod auferret. Vis scire quam verum sit? Ipsum Dominum dicentem audi : *Venit hujus mundi princeps, et in me invenit nihil.* Noluit etiam paucorum esse pater, ut esset omnium. Frustra autem corporis tentaretur ulceribus, qui contemneret omnes corporis passiones : simul ut ostenderet nobis quod immaculata, corporis hoste depulso, victoria sibi deberetur. Sed ille quasi homo suis tentatur, hic publicis : illi patrimonium aufertur, huic regnum orbis offertur. Nec totus sine fraude diabolus, qui exasperare Dei Filium vereretur : illum injuriis tentat, hunc præmiis. Ille quasi servulus dicit : *Dominus dedit, Dominus abstulit :* hic naturæ suæ dispositionisque conscius sua sibi ridet offerri. Et ut ad illud revertamur, ingruit nuntius super nuntium, congeminant vulnera : nec tamen fortis athleta mente turbatur. Adhibetur mulier primæ fraudis illecebra : hic per virginem natus errori obnoxiam non habebat. Amici adhibentur qui pravis consiliis opprimant reluctantem. Sed *in omnibus quæ acciderunt ei, nusquam peccavit Job labiis suis in conspectu Dei.*

40. Nam quod maledicit diei, dicens : *Pereat dies illa in qua natus sum*; et infra : *Et maledicat ei is qui maledixit diem illam, qui habet magnum cetum opprimere*, ad prophetiam pertinet; eo quod diabolum tamquam procellosi sæculi istius cetum Dominus noster Jesus Christus oppressit : et generationis suæ carnalis diem perire desiderat; ut dies ejus in regeneratione numeretur. Pereat, inquit, dies sæcularis, ut dies spiritalis oriatur. Ergo in tentatione sanctus Job mysteria loquebatur; qui enim vincebat sæculum, Christum videbat.

41. Nos igitur non timeamus tentationes, sed magis tentationibus gloriemur, dicentes : Cum infirmamur, tunc potentes sumus; tunc enim nectitur corona justitiæ. Sed illa Paulo fortassis accommoda : nos autem quia plures coronæ sunt, quamcumque sperare debemus. In sæculo laurus corona est, corona est scutum*. At vero tibi proposita est corona deliciarum : *Corona* enim *deliciarum obumbrabit te;* Et alibi : *Scuto bonæ voluntatis suæ circumdabit te.* Gloria quoque et honore quem dilexit Dominus, coronavit. Ergo qui vult coronam dare, tentationes suggerit. Et si quando tentaberis, cognosce quia paratur corona. Tolle martyrum certamina, tulisti coronas : tolle cruciatus, tulisti beatitudines.

42. Nonne tentatio Joseph virtutis est consecratio? Nonne injuria carceris corona est castitatis? Quemadmodum regni in Ægypto consortium potuisset adipisci, nisi venditus fuisset a fratribus? Quod Dei factum arbitrio, ut justus probaretur, ipse monstravit, dicens : *Quemadmodum fieret in hodierno, ut pasceretur populus multus?* Non debemus igitur tentationes sæculi pro malis timere, quibus bona præmia comparantur : sed magis rogare contemplatione conditionis humanæ; ut eas tentationes subeamus, quas ferre possimus.

V. 14. Et regressus est Jesus in virtute Spiritus, in Galilæam.

43. Completur hoc loco prophetia Esaiæ dicentis : *Regio Zabulon, et terra Nephtalim, et cæteri paraliam inhabitantes, et qui secus maritima, et trans Jor-*

---

* Quidam tradunt in more antiquis fuisse, ut in curru victores scuto capiti superposito coronarentur, antequam coronarum usus inolevisset. Sed cum rara hujus rei exstent vestigia, quomodo scutum corona dicatur, multis hæret aqua. Et certe Hieronymus in psalm. 5, 13, diserte, *apud sæculum*, inquit, *aliud est scutum, aliud corona.* Ambrosius autem Hexaem. cap. 14, n. 60, scutum coronis, hoc est, victoriæ præmiis, annumerat. Illic enim posteaquam vitis folium scuti similitudine descripsit, subdit deinde : *Etenim bravii speciem videtur effingere.... innascitur species et prærogativa victoriæ. Secum igitur habet bravium suum quo et munimen sibi præbetur, etc.* Et huc etiam facit quod dicit Cassiodorus, *Clypeus impositus capiti corona est, aptatus cordi defensio.* Nec forte aliam ob causam scuta in columna Trajani coronis insignita visuntur.

denem *Galilææ gratiam, populus qui sedebat in umbra mortis, lucem viderunt magnam.* Quis est enim lux magna, nisi Christus qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum?

44. Deinde librum accepit (v. 17), ut ostenderet se ipsum esse qui locutus est in prophetis: et removeret sacrilegia perfidorum, qui alium Deum dicunt veteris Testamenti, alium novi: vel qui initium Christi dicunt esse de virgine: quomodo enim cœpit ex virgine, qui ante virginem loquebatur?

V. 18. Spiritus Domini super me.

45. Vides Trinitatem coæternam atque perfectam. Ipsum loquitur Scriptura Jesum Deum hominemque, in utroque perfectum: Deum loquitur et Patrem et Spiritum sanctum. Spiritus enim sanctus cooperator ostenditur, quando corporali specie sicut columba descendit in Christum; cum Dei Filius baptizaretur in fluvio, Pater loqueretur e cœlo. Quod igitur majus quærimus testimonium, quam quod se fuisse qui loquutus est in prophetis, propria voce signavit? Ungitur oleo spiritali, et virtute cœlesti; ut paupertatem conditionis humanæ thesauro resurrectionis rigaret æterno, captivitatem mentis averteret, cæcitatem illuminaret animorum, annum Domini perpetuis diffusum temporibus prædicaret, qui redire in orbem laboris nesciat, continuationem fructus hominibus et quietis indulgeat. Atque ille ita ad omnia se curvavit obsequia, ut ne lectoris quidem adspernaretur officium: nos vero impii, qui divinitatis fidem miraculis operum colligendam contemplatione corporis negabamus.

V. 24. Amen dico vobis quod nemo propheta acceptus est in patria sua.

46. Non mediocriter invidia proditur, quæ civicæ caritatis oblita, in acerba odia causas amoris inflectit. Simul hoc exemplo pariter et oraculo declaratur quod frustra opem misericordiæ cœlestis exspectes, si alienæ fructibus virtutis invideas; adspernator enim Dominus invidorum est, et ab iis qui divina beneficia in aliis persequuntur, miracula suæ potestatis avertit. Dominicæ quippe carnis actus divinitatis exemplum est: et invisibilia nobis ejus per ea quæ sunt visibilia demonstrantur.

47. Non otiose itaque salvator excusat quod nulla in patria sua miracula virtutis operatus sit; ne fortassis aliquis viliorem patriæ nobis esse debere putaret affectum. Neque enim cives poterat non amare, qui amaret omnes; sed ipsi se caritate patriæ, qui invident, abdicarunt: *Caritas* enim *non æmulatur...... non inflatur.* Nec tamen exsors beneficiorum patria divinorum est *. Quod enim majus miraculum, quam quod in ea natus est Christus? Videte igitur quid mali invidia adferat. Indigna propter invidiam patria judicatur, in qua civis operetur, quæ digna fuit in qua Dei Filius nasceretur.

V. 25. In veritate dico vobis: Multæ viduæ fuerunt in diebus Eliæ.

48. Non quia Eliæ dies fuerunt, sed in quibus Elias operatus est: aut quia dies faciebat illis, qui in ejus operibus lucem videbant gratiæ spiritalis, et convertebantur ad Dominum. Et ideo aperiebatur cœlum videntibus æterna et divina mysteria: claudebatur quando fames erat; quia nulla erat cognoscendæ divinitatis ubertas. Sed de hoc plenius scripsimus, cum de Viduis scriberemus.

V. 27. Et multi leprosi erant in Judæa temporibus Elisæi prophetæ: et nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus.

49. Evidenter hic sermo nos Domini salutaris informat, et ad studium venerandæ divinitatis hortatur, quod nemo sanatus ostenditur, et maculosi morbo corporis absolutus, nisi qui religioso officio studuit sanitati. NON ENIM dormientibus divina beneficia sed observantibus deferuntur. Et bene apto comparationis exemplo arrogantia civium retunditur invidorum, Dominicumque factum Scripturis docetur veteribus convenire, quod in libris quoque Regnorum legimus gentilem virum Naaman prophetico oraculo lepræ maculis abso-

* Quod Christus de patria in qua educatus fuerat, dicit, id etiam ad patriam quæ ipsum nascentem susceperat, extendit Ambrosius. Nec sane injuria, quando illic etiam nullum a Christo miraculum legamus perpetratum.

lutum, cum plurimos Judæorum lepra corporis pariter et mentis absumeret. Siquidem quatuor illos qui cogente fame, in castra regis Syriæ primi tetenderunt, tradit historia fuisse leprosos. Cur igitur non curabat fratres, non curabat cives, non sanabat Propheta consortes; cum sanaret alienos, sanaret eos qui observantiam Legis, et religionis consortium non habebant? nisi quia voluntatis est medicina, non gentis; et divinum munus votis eligitur, non naturæ jure defertur? Disce, christiane, rogare quod cupias impetrare: fastidiosos viros cœlestium profectus munerum non sequuntur.

50. Sed quamvis simplex expositio moralem informet affectum; gratia tamen non est occulta mysterii. Etenim cum posteriora a superioribus deriventur, tum etiam superiora posterioribus adstruuntur. Diximus enim in libro alio, in vidua illa ad quam Elias directus est, typum Ecclesiæ præmissum. Populus Ecclesiam congruit ut sequatur*. Populus ille ex alienigenis congregatus, populus ille ante leprosus, populus ille ante maculosus prius quam mystico baptizaretur in flumine, idem post sacramenta baptismatis maculis corporis et mentis ablutus, jam non lepra, sed immaculata virgo cœpit esse sine ruga. Merito ergo magnus Naaman in conspectu domini sui, et admirabilis facie describitur; quoniam in ejus typo salus futura gentibus declaratur, qui solutæ consilio puellæ**, quæ fractis viribus civium, in hostilem captiva venerat potestatem, a Propheta salutem sperare commonitus, non terreni regis imperio, sed divinæ misericordiæ liberalitate sanatur.

51. Cur mystico numero mergere jubetur? Cur Jordanis fluvius eligitur? *Nonne boni*, inquit, *Abana et Pharphar fluvii Damasci præ Jordane?* Sed iratus hos prætulit, Jordanem meditatus elegit; nescit enim ira mysterium, fides novit. Disce baptismatis gratiam salutaris: qui leprosus merserat, fidelis emersit. Disce spiritalia sacramenta signari: corporis remedium petitur, mentis adquiritur. Abluitur caro, affectus abluitur. Non enim magis corporis quam mentis lepram video fuisse mundatam; quando post baptismum, veteris erroris colluvione detersa, negat se diis alienis hostias, quas spoponderat Domino, litaturum.

52. Disce etiam congruæ præcepta virtutis: probavit fidem, qui præmia recusavit. Disce utroque dictorum factorumque magisterio quid sequaris. Habes Domini præceptum, vatis exemplum, gratis accipere, gratis dare: nec vendere ministerium, sed offerre. Non enim pretio taxatur Dei gratia, nec in sacramentis lucrum quæritur, sed obsequium sacerdotis.

53. Non tamen satis est si lucrum ipse non quæras: familiæ quoque tuæ cohibendæ sunt manus: nec hoc solum exposcimus, ut te solum castum immaculatumque custodias. Non enim dixit Apostolus, te solum: sed, *Te ipsum castum custodi.* Quæritur ergo non solum tua ab hujusmodi nundinis, sed etiam domus tuæ castitas: *Oportet enim irreprehensibilem esse sacerdotem...... suæ domui bene præpositum, filios habentem subditos, cum omni castitate. Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit?* Instrue ergo familiam tuam, hortare, custodi: et si te fefellerit servulus (humanam enim non excipio facultatem) prophetico deprehensus repudietur exemplo. Cito turpem sequitur lepra mercedem, et pecunia corpus animumque male quæsita commaculat. *Accepisti*, inquit, *pecuniam, et possidebis ex ea agrum, et vineam, et oliveta, et greges: et lepra Naaman applicabit se in te, et semini tuo usque in æternum.* Vides quia facto auctoris successio damnatur hæredis. INEXPIABILIS EST enim venditi culpa mysterii, et gratiæ vindicta cœlestis transit ad posteros. Denique Moabitæ et cæteri non intrabunt in

* Paululum impedita inversio. Sed planus erit sensus si transpositis verbis ita explices: *congruit ut populus Ecclesiam sequatur.*

** Id est nullis conjugii vinculis adstrictæ: vel si mavis, paternarum ceremoniarum jugo liberæ. Quo utroque nomine Ecclesiæ potest figuram ac similitudinem præ se ferre.

Ecclesiam Dei usque ad tertiam et quartam generationem: tamdiu videlicet (ut simplicius interpretemur) donec culpam auctorum multiplicis successio generationis aboleret.

54. Sed cum illi qui in Deum idololatriae errore deliquerunt, in quartam generationem videantur esse mulctati: profecto durior videtur esse sententia, qua Giezi semen usque in aeternum pro cupiditate habendi, prophetica auctoritate damnatur, praesertim cum Dominus noster Jesus Christus per lavacri regenerationem omnibus remissionem dederit peccatorum; nisi ut vitiorum magis quam generis semen intelligas. Sicut enim qui filii promissionis sunt, aestimantur in semen bonum: ita etiam qui filii erroris sunt, aestimantur in semen malum. Nam et Judaei ex patre diabolo, non utique carnis successione, sed criminis. Ergo omnes cupidi, omnes avari Giezi lepram cum divitiis suis possident: et male quaesita mercede, non tam patrimonium facultatum, quam thesaurum criminum congregarunt aeterno supplicio, et brevi fructu. Nam cum divitiae sint caducae, poena perpetua est; quia neque avarus, neque ebriosus, neque idolis serviens regnum Dei possidebit.

V. 28, 29. Et repleti sunt ira omnes in Synagoga, haec audientes: et surrexerunt, et ejecerunt illum extra civitatem.

55. Sacrilegia Judaeorum, quae multo ante Dominus praenuntiaverat per prophetam et psalmi versiculo declaraverat quae passurus esset in corpore constitutus, dicens: *Retribuebant mihi mala pro bonis*, in Evangelio docet esse completa. Nam cum ipse per populos beneficia diffunderet, illi injurias irrogabant. Nec mirum si perdiderunt salutem, qui ejecerunt de suis finibus Salvatorem: moralis enim Dominus; et qui docuerat exemplo sui apostolos suos omnibus omnia fieri, nec volentes repudiat, nec invitos alligat, nec ejicientibus reluctatur, nec rogantibus deest. Sic Gerasenos alibi cum virtutes ejus sustinere non possent, quasi infirmos et ingratos reliquit.

56. Simul intellige non ex necessitate fuisse, sed voluntariam corporis passionem: nec captum a Judaeis, sed a se ipso oblatum. Denique quando vult capitur, quando vult elabitur, quando vult suspenditur, quando vult non tenetur. Et hic in supercilium montis praecipitandus adscenderat: et ecce per medium illorum, mutata subito vel obstupefacta furentium mente, descendit; nondum enim hora venerat passionis. Quinetiam malebat adhuc Judaeos sanare quam perdere; ut inefficaci furoris exitu desinerent velle, quod implere non possent. Vides igitur et hic divinitatis esse quod operatus est, et illic voluntatis esse quod captus est. Nam quemadmodum a paucis teneri potuit, qui a populo non tenetur? Sed noluit sacrilegium esse multorum; ut in auctores culpae crucis invidiam retorqueret; atque a paucis quidem affigeretur, sed pro toto orbe moreretur.

V. 33, 38. Et in Synagoga erat homo habens spiritum immundum. *Et infra*: Surgens autem de Synagoga intravit in domum Simonis et Andreae. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus.

57. Vide clementiam domini Salvatoris: nec indignatione commotus, nec scelere offensus, nec injuria violatus Judaeam deserit: quin etiam immemor injuriae, memor clementiae, nunc docendo, nunc liberando, nunc sanando, infidae plebis corda demulcet. Et bene sanctus Lucas virum ab spiritu nequitiae liberatum ante praemisit, et substituit feminae sanitatem. Utrumque enim sexum Dominus curaturus advenerat: et prior sanari debuit, qui prior creatus est; nec praetermitti illa quae mobilitate magis animi, quam pravitate peccaverat.

58. Sabbato medicinae Dominicae (v. 31) opera coepta significat; ut inde nova creatura coeperit, ubi vetus ante desivit: nec sub Lege esse Dei Filium, sed supra Legem in ipso principio designaret: nec solvi Legem, sed impleri. Neque enim per Legem, sed Verbo factus est mundus, sicut legimus: *Verbo Domini coeli firmati sunt*. Non solvitur ergo Lex, sed impletur; ut fiat renovatio hominis jam labentis. Unde et

Apostolus ait : *Exspoliantes vos veterem hominem... induite novum qui secundum Christum creatus est.* Et bene sabbato cœpit; ut ipsum se ostenderet creatorem, qui opera operibus intexeret, et prosequeretur opus quod ipse jam cœperat : ut si domum faber renovare disponat, non a fundamentis, sed a culminibus incipit solvere vetustatem. Itaque ibi prius manum admovet, ubi ante desierat.

59. Deinde a minoribus incipit, ut ad majora perveniat. Liberare a dæmone et homines, sed in verbo Dei possunt : resurrectionem mortuis imperare divinæ solius est potestatis.

60. Nec quemquam movere debet, quod Jesu Nazareni nomen in hoc libro diabolus dixisse primus inducitur (v. 34). Nec enim ab eo Christus nomen accepit, quod de cœlo Angelus ad Virginem detulit. Est enim hujus impudentiæ, ut inter homines aliquid primus usurpet, et ad homines quasi novum deferat, quo terrorem suæ potestatis incutiat. Denique et in Genesi primus Deum homini nuncupavit; sic enim habes : *Et dixit serpens mulieri : Quid utique dixit Deus ne edatis ab omni ligno?* Uterque igitur deceptus a diabolo est, sanatus a Christo.

61. Sequere cætera, et Evangelicæ lectionis disce mysteria, atque in duorum sanitate publicæ sacramentum salutis agnosce. *Sicut* enim *in Adam omnes moriuntur : ita et in Christo omnes vivificabuntur.* Quis est ille qui in Synagoga spiritum dæmonii habebat immundum, nisi populus Judæorum, qui quasi serpentinis spiris revinctus, et innodatus diaboli laqueis, simulatam corporis munditiam interioris mentis sordibus inquinabat? Et bene : *In synagoga homo erat qui spiritum immundum habebat*; quia Spiritum sanctum amiserat. Introierat enim diabolus, unde Christus exierat. Simul ostenditur natura diaboli non improba, opera iniqua. Nam quem per superiorem naturam Dominum confitetur, opere negat. Et in hoc apparet ejus nequitia, et improbitas Judæorum, quod ita populo vesanæ cæcitatem mentis offudit; ut populus neget, quem dæmones confitebantur. O pejor magistro discipulorum hæreditas! Ille verbo Dominum tentat, hi facto : ille dicit, *Mitte te* : isti adoriuntur, ut mittant.

62. Si altiore consilio ista pensamus, animi debemus intelligere et corporis sanitatem; ut prius animus qui serpentis laborabat insidiis, absolutus sit. Anima enim numquam a corpore vinceretur, nisi prius a diabolo tentaretur. Nam cum anima corpus agat, vivificet, et gubernet; quemadmodum in ejus illecebras captiva raperetur, nisi et ipsa superioris alicujus potestatis vinculis stringeretur? Denique non prius Eva esurivit, quam serpentis eam versutia tentavit : et ideo adversus ipsum auctorem peccati prius debuit medicina salutis operari.

63. Fortassis etiam in typo mulieris illius socrus Simonis et Andreæ variis criminum febribus caro nostra languebat, et diversarum cupiditatum immodicis æstuabat illecebris. Nec minorem febrem amoris esse dixerim, quam caloris. Itaque illa animum febris, hæc corpus inflammat. Febris enim nostra avaritia est, febris nostra libido est; eo quod ignitæ sint cupiditates. Unde et Apostolus ait : *Si non se continent, nubant; melius est enim nubere quam uri.* Febris nostra luxuria est, febris nostra ambitio est, febris nostra iracundia est. Quæ licet corporis vitia sint, ignem tamen ossibus implicant; mentem, animum, sensusque pertentant. Hæc prior diaboli sollicitatur arte. Etenim ager bonus, vestis, monile, suadela serpentis est. Honorum gratia, sublimitas potestatum, epularum suavitas, forma meretricis laqueus est diaboli, et quasi quidam nequitiæ spiritalis illecebrosus afflatus, qui per carnis illecebram quæ cito feminea quadam levitate mollitur, animum quoque de gradu dejicit. Neque enim formam mulieris animus prius quam corporis oculus concupiscit. Denique quod non videris, non amabis : sed ubi caro concupierit, compatientis quoque animi constantia defatiscit, et mens consortio amoris inflectitur (duo enim in carne una sunt), atque ita mors

[illegible]

57. [illegible] ergo [illegible], hanc Evam [illegible]: quarum [illegible] ad imaginem Dei factus, altera [illegible] viri, quamdiu

[illegible]

58. Ubi Dominus [illegible] varia genera sanitatum, nec tempore, nec loco cœpit ab studio [illegible] exhiberi. Vesper incubuit, [illegible]: stagnum occurrit, [illegible]. Et ideo adscendit in Petri navim. Hæc est

illa navis quæ adhuc secundum Matthæum fluctuat, secundum Lucam repletur piscibus; ut et principia Ecclesiæ fluctuantis, et posteriora exuberantis agnoscas; pisces enim sunt, qui hanc enavigant vitam. Ibi adhuc discipulis Christus dormit, hic præcipit. Dormit enim trepidis, perfectis vigilat. Sed quemadmodum dormiat Christus, audisti dicentem in Propheta: *Ego dormivi, et cor meum vigilat.*

69. Et sanctus Matthæus recte non prætermittendum putavit æternæ indicium potestatis, ubi imperat ventis. Non est enim humana doctrina, sicut audistis Judæos dicere, verbo imperat spiritibus: sed cœlestis majestatis insigne. Quod turbatum sedatur mare, et divinæ vocis imperio obsequuntur elementa, atque insensibilia sensum accipiunt obsequendi; divinæ mysterium gratiæ revelatur. Quod fluctus mitescunt sæculi, verbo immundus spiritus conquiescit; non alterum altero refellitur, sed utrumque celebratur. Habes miraculum in elementis, habes documentum in mysteriis.

70. Ergo quia sanctus Matthæus illa prælibaverat, sanctus Lucas eam sibi navim, in qua Petrus piscaretur, elegit. Non turbatur ista quæ Petrum habet, turbatur illa quæ Judam habet. Etsi multa illic discipulorum merita navigabant; tamen eam adhuc perfidia proditoris agitabat. In utraque Petrus: sed qui suis meritis firmus est, turbatur alienis. Caveamus igitur perfidum, caveamus proditorem; ne per unum plurimi fluctuemus. Ergo non turbatur hæc navis in qua prudentia navigat, abest perfidia, fides spirat. Quemadmodum enim turbari poterat, cui præerat is, in quo Ecclesiæ firmamentum est? Illic ergo turbatio, ubi modica fides: hic securitas, ubi perfecta dilectio.

71. Denique etsi aliis imperatur ut laxent retia sua; soli tamen Petro dicitur: *Duc in altum* (v. 4), hoc est, in profundum disputationum. Quid enim tam altum, quam altitudinem divitiarum videre, scire Dei Filium, et professionem divinæ generationis adsumere? Quam licet mens non queat humana plenæ rationis investigatione comprehendere; fidei tamen plenitudo complectitur. Nam etsi non licet mihi scire quemadmodum natus sit; non licet tamen nescire quod natus sit. Seriem generationis ignoro, sed auctoritatem generationis agnosco. Non interfuimus cum a Patre Dei Filius nasceretur: sed interfuimus cum a Patre Dei Filius diceretur. Si Deo non credimus, cui credimus? Omnia enim quæ credimus, vel visu credimus, vel auditu: visus sæpe fallitur, auditus in fide est. An adserentis persona discutitur? Si viri boni dicerent, nefas putaremus non credere: Deus adserit, probat Filius, refugiens sol fatetur, tremens terra testatur. In hoc altum disputationis Ecclesia a Petro ducitur; ut videat hinc resurgentem Dei Filium, inde Spiritum sanctum profluentem.

72. Quæ sunt autem apostolorum quæ laxari jubentur retia, nisi verborum complexiones, et quasi quidam orationis sinus, et disputationum recessus qui eos quos cœperint, non amittant? Et bene apostolica instrumenta piscandi retia sunt, quæ non captos perimunt, sed reservant, et de profundo ad lumen extrahunt: fluctuantes de infimis ad superna traducunt.

73. Est et aliud apostolicum piscandi genus, quo genere solum Petrum piscari Dominus jubet dicens: *Mitte hamum, et eum piscem qui primus adscenderit, tolle.* Magnum quidem est et spiritale documentum, quod christiani viri sublimioribus potestatibus doceantur debere esse subjecti; ne quis constitutionem regis terreni putet esse solvendam. Si enim censum Dei Filius solvit, quis tu tantus es, qui non putes esse solvendum? Et ille censum solvit qui nihil possidebat: tu autem qui sæculi sequeris lucrum, cur sæculi obsequium non recognoscas? Cur te supra sæculum quadam animi arrogantia feres, cum sæculo sis misera cupiditate subjectus.

74. Penditur igitur didrachma, quod erat pretium nostræ redemtionis et corporis, in Lege promissum, in Evangelio persolutum, non otiose in ore

piscis inventum: *Ex ore enim tuo justificaberis.* Etenim pretium immortalitatis est nobis nostra confessio; quia sicut scriptum est: *Ore confessio fit ad salutem.*

75. Et fortasse primus hic piscis primus est martyr, in ore habens didrachma, hoc est, pretium census. Didrachma nostrum Christus est. Habebat igitur primus ille martyr, Stephanus scilicet, in ore thesaurum, cum Christum in passione loqueretur. Sed revertamur ad propositum locum, et discamus apostolicam humilitatem.

V. 5. Præceptor, *inquit*, per totam noctem laborantes nihil cepimus: sed in verbo tuo laxabo retia.

76. Et ego, Domine, scio quia nox mihi est, quando non imperas. Nemo adhuc nomen suum dedit, adhuc noctem habeo*. Misi jaculum vocis per Epiphania, et adhuc nihil cepi. Misi per diem, exspecto ut jubeas: in verbo tuo laxabo retia. O vacua præsumtio, o humilitas fructuosa! Qui nihil antea ceperant, magnam in verbo Domini concludunt piscium multitudinem. Non hoc humanæ facundiæ opus, sed supernæ vocationis est munus. Cedunt disputationes hominum: fide sua plebs credit.

77. Rumpuntur retia (v. 6 et 7), nec labitur piscis. Vocantur ad adjumenta socii, qui erant in alia navi. Quæ est illa alia navis, nisi forte Judæa, ex qua Johannes et Jacobus eliguntur? *Facta est enim Judæa sanctificatio ejus.* Hi igitur de Synagoga ad navem Petri, hoc est, ad Ecclesiam convenerunt; ut implerent ambas naviculas. Omnes enim in nomine Jesu genu flectunt, sive Judæus, sive Græcus: *Omnia et in omnibus Christus.* Sed mihi cumulus iste suspectus est, ne plenitudine sui naves pene mergantur; oportet enim et hæreses esse, ut probentur boni.

78. Possumus tamen et aliam Ecclesiam intelligere, navem alterius; ab una enim plures Ecclesiæ derivantur. Ecce alia sollicitudo Petri, cui sua jam præda suspecta est. Sed novit perfectus quemadmodum servare possit reconditos, qui scit quemadmodum capere possit dispersos. Quos in verbo capit, Verbo credit: negat suam prædam, negat suum munus.

V. 8. Exi, *inquit*, a me, Domine; quia homo peccator sum.

79. Admirabatur enim dona divina: et quo plus meruerat, hoc præsumebat minus. Dic et tu: *Exi a me, Domine; quia homo peccator sum;* ut respondeat tibi Dominus: *Noli timere.* Indulgenti Domino peccatum fatere. Noli timere etiam quæ tua sunt Domino deferre; quia quæ sua sunt nobis ille concessit. Nescit invidere, nescit eripere, nescit auferre. Vides quam bonus Dominus, qui tantum tribuit hominibus; ut vivificandi habeant potestatem.

* Quod dicit S. Præsul jaculum (est id retis genus a jaciendo dictum) abs se per epiphaphania festa missum fuisse, indicat instititsse se non baptizatis, ut nomen in album catechumenorum referri postularent. Et hinc non male conjicias illos bis nomen suum dedisse: 1° cum catechumeni fierent; 2° et solemnius cum inter competentes describerentur. Inde etiam rursus colligere est hunc sermonem circiter sacræ quadragesimæ initio esse pronuntiatum.

FINIS TOMI SECUNDI.

INDEX TOMI SECUNDI.

FINIS INDICIS TOMI SECUNDI.